

خصوصیات

- مغرب متن
- پہ متن ہندی اعراب
- دیاب نصیر
- حدیث نمبر
- ترجمہ او تشریح
- حل لغات
- دراوی حالات
- حدیث تخریج
- تحقیق مذہب اربعہ
- متن مع السند
- بالاستیعاب

مکتبہ رحمانیہ

الوجہ التشدد

پہنما توشیح

جامع الترمذی

شیخ الاسلام ابو العباس
محمد حسین خان قادری

۳۰۵۱

جمہوریہ

جلالہ آباد
ابو جلال محمد خاں

مکتبہ رحمانیہ
۱۰۷۱۰۲-۶۲۱۱۱۱
۰۱۱-۳۴۰۰۰۴۱

وانس ایب گروپ
کتابت دینی کتب خانہ
کتابت القرآن
بیت گرام وانس ایب
+9232247442395
+923052488551
کتابت القرآن pdf - وانس ایب
گرام چنیل دینی کتب خانہ

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ مَوْءَاظٍ يُّوحَىٰ

الورد الشذي

پښتو شرح د

جامع الترمذي

جلد اول

از حديث ۱- تا ۳۰۵-

جمع و ترتيب خادم العلماء المفتقر الي الله ابو هلال: عبد الخالق بن خان محمد
خريج الجامعة امداد العلوم الاسلاميه پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العالمية (ايم اى اسلاميات)

ازافادات

شيخ الاسلام فقيه العصر محمد حسن جان (المدني) شهيد (رحمه الله)

ناشر: مكتبه رحمانيه پشاور

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

الورد الشذي

پښتو شرح د

جامع الترمذي

جلد اول

از حديث ١ - تا ٣٠٥ -

جمع و ترتيب: خادم العلماء المفتقر الي الله ابو هلال: عبد الخالق بن عان محمد
خريج الجامعة امداد العلوم الاسلاميه پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العالميه (ايم اي اسلاميات)

از افادات

شيخ الاسلام فقيه العصر محمد حسن جان (المدني) شهيد (رحمه الله)

فاشر: مكتبه رحمانيه پشاور

حقوق الطبع محفوظة بحق الناشر:

اسم الكتاب: الورد الشذي بشرح الجامع للترمذي

جلد اول

تأليف:

ابو هلال "عبد الخالق" بن خان محمد خريج الجامعة إمداد العلوم الإسلامية بإشاوره
وفاضل وفاق المدارس العالمية (ايم اي اسلاميات) رابطہ نمبر ۰۳۳۲۰۹۱۲۱۱۹۶

مصصح: مولانا عبد الوافي بن عبد الباقي رودات حصارك مزينه ، فاضل جامعہ امداد العلوم پشاور

سال اشاعت: ۲۰۲۱ - اپریل

تعداد: ۱۰۰۰

ناشر: مكتبه رحمانيه محله جنگي نزد قصه خواني (پشاور)

اهتمام طباعت: الحاج شاه زاده صاحب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فهرس العناوين والمحتويات

١٤	١	مقدمة المصنف
١٩	٢	مقدمة الشارح
٢٣	٣	تمهيد مباديات د علم حديث
٢٣	٤	١- بحث مصطلحات د علم حديث لغة وشرعا
٢٥	٥	٢- بحث مصطلحات خاصة د علم حديث:
٣١	٦	٣- دريم بحث اقسام د احاديثو
٤٥	٧	٤- بحث تقسيم د احاديثو په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل
٤٨	٨	٥- بحث بيان د وجوهاتو د تحمل د حديث:
٥١	٩	٦- بحث لغوي او اصطلاحي معني د سنت:
٥٣	١٠	د تقليد شرعي حيثيت
٥٨	١١	٧- بحث فقه اصطلاحات چي د رجالو د حديث سره متعلق وي:
٥٩	١٢	٨- بحث د علم حديث د يوڅو معتبرو اشخاصو تذكرة
٦١	١٣	٩- بحث د صحاح سته د مصنفينو د ژوند مختصر حالات
٦٤	١٤	١٠- بحث فضائل د علم حديث
٦٧	١٥	١١- بحث تاريخ د تدوين د علم حديث:
٦٩	١٦	١٢- بحث شروط د صحاح الستة:
٧٢	١٧	١٣- بحث حجيت د حديث
٨٢	١٨	١٤- مبحث امام ابو حنيفة رحمة الله عليه دولات تاريخ
٨٩	١٩	١٥- بحث خصوصيات د جامع الترمذي
٩٤	٢٠	أبواب الطهارة
٩٧	٢١	١- باب ما جاء لا تقبل صلاة بغير طهور
١٠١	٢٢	٢- باب ما جاء في فضل الطهور
١٠٤	٢٣	٣- باب ما جاء ان مفتاح الصلوة الطهور
١٠٩	٢٤	٤- باب ما يقول اذا دخل الخلا

٢٥	٥- باب ما يقول اذا خرج من الخلاه	١١٦
٢٦	٦- باب في النهي عن استقبال القبلة بغائط أو بول	١٢٠
٢٧	٧- باب ما جاء من الرخصة في ذلك	١٢٤
٢٨	٨- باب ما جاء في النهي عن البول قائما	١٢٧
٢٩	٩- باب الرخصة في ذلك	١٣١
٣٠	١٠- باب ما جاء في الاستتار عند الحاجة	١٣٤
٣١	١١- باب ما جاء في كراهة الاستنجاء باليمين	١٣٦
٣٢	١٢- باب الاستنجاء بالجارحة	١٣٩
٣٣	١٣- باب ما جاء في الاستنجاء بالحجرين	١٤٢
٣٤	١٤- باب ما جاء في كراهية ما يستنجى به	١٤٨
٣٥	١٥- باب ما جاء في الاستنجاء بالناء	١٥١
٣٦	١٦- باب ما جاء أن النبي صلى الله عليه وسلم كان إذا أراد الحاجة أبعد في التذهب	١٥٢
٣٧	١٧- باب ما جاء في كراهية البول في المغتسل	١٥٥
٣٨	١٨- باب ما جاء في السواك	١٥٩
٣٩	دموات اقسام:	١٦٢
٤٠	١٩- باب ما جاء إذا اشتد عطش أحدكم من منامه فلا يغس يده في الإناء حتى يغسلها	١٦٧
٤١	٢٠- باب ما جاء في التسمية عند الوضوء	١٧٠
٤٢	٢١- باب ما جاء في المضضة والاستنشاق	١٧٣
٤٣	٢٢- باب المضضة والاستنشاق من كف واحد	١٧٦
٤٤	٢٣- باب ما جاء في تخليل الذخية	١٧٩
٤٥	٢٤- باب ما جاء في مسح الرأس أنه يبدأ بقدم الرأس إلى مؤخره	١٨٤
٤٦	٢٥- باب ما جاء أنه يبدأ بمؤخر الرأس	١٨٦

١٨٨	٢٦- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ مَسَحَ الرَّأْسَ مَرَّةً	٤٧
١٩٠	٢٧- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا	٤٨
١٩٢	٢٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسَحِ الْأُذُنَيْنِ ظَاهِرًا وَبَاطِنَهُمَا	٤٩
١٩٤	٢٩- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْأُذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ	٥٠
١٩٧	٣٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ	٥١
٢٠٠	٣١- بَابُ مَا جَاءَ «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ»	٥٢
٢٠٣	٣٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً	٥٣
٢٠٤	٣٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ	٥٤
٢٠٦	٣٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا	٥٥
٢٠٩	٣٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً وَمَرَّتَيْنِ وَثَلَاثًا	٥٦
٢١١	٣٦- بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَتَوَضَّأُ بَعْضُ وَضُوءِهِ مَرَّتَيْنِ وَبَعْضُهُ ثَلَاثًا	٥٧
٢١٢	٣٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضُوءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ كَانَ	٥٨
٢١٥	٣٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّضْحِ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٥٩
٢١٧	٣٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ	٦٠
٢١٩	٤٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّمَتُّدِ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٦١
٢٢٣	٤١- بَابُ فِيمَا يُقَالُ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٦٢
٢٢٦	٤٢- بَابُ فِي الْوُضُوءِ بِالْمِيَةِ	٦٣
٢٢٨	٤٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْإِسْرَافِ فِي الْوُضُوءِ بِالمَاءِ	٦٤
٢٣٠	٤٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلَاةٍ	٦٥
٢٣٥	٤٥- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَاةَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ	٦٦
٢٣٨	٤٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضُوءِ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ	٦٧
٢٤١	٤٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ قُضْلِ ظَهْرِ الْمَرْأَةِ	٦٨
٢٤٣	٤٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ	٦٩

٢٤٤	٧٠- ٤٩- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ لَا يَنْجَسُهُ شَيْءٌ
٢٤٨	٧١- ٥٠- بَابُ مِنْهُ آخَرُ
٢٤٩	٧٢- ٥١- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الرَّائِي
٢٥١	٧٣- ٥٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَاءِ الْبَحْرِ أَنَّهُ طَهُورٌ
٢٥٣	٧٤- ٥٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّشَدِيدِ فِي الْبَوْلِ
٢٥٦	٧٥- ٥٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي نَضْحِ بَوْلِ الْغُلَامِ قَبْلَ أَنْ يَطْعَمَ
٢٥٩	٧٦- ٥٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ
٢٦٢	٧٧- ٥٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الرِّيحِ
٢٦٨	٧٨- ٥٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ النَّوْمِ
٢٧٣	٧٩- ٥٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ
٢٧٦	٨٠- ٥٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ
٢٧٨	٨١- ٦٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ
٢٨٢	٨٢- ٦١- بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ
٢٨٤	٨٣- ٦٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ
٢٨٥	٨٤- ٦٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنَ الْقُبْلَةِ
٢٨٧	٨٥- ٦٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْقَيْءِ وَالرُّعَانِ
٢٩٢	٨٦- ٦٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بِالنَّبِيذِ
٢٩٦	٨٧- ٦٦- بَابُ فِي الْمَضْطَّةِ مِنَ اللَّبَنِ
٢٩٧	٨٨- ٦٧- بَابُ فِي كَرَاهَةِ رَدِّ السَّلَامِ غَيْرَ مُتَوَضِّعٍ
٣١١	٨٩- ٦٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْكَلْبِ
٣١٥	٩٠- ٦٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْهَزَّةِ
٣١٧	٩١- ٧٠- بَابُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ
٣٢١	٩٢- ٧١- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمَسَافِرِ وَالْمَقِيمِ

٣٢٥	٩٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ أَغْلَاةً وَأَسْفَلِهِ
٣٢٧	٩٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ ظَاهِرِهِمَا
٣٢٨	٩٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْجَوْرِ بَيْنَ وَالتَّغْلِيكِ
٣٢٢	٩٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ
٣٣٢	٩٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ
٣٤٢	٩٨- بَابُ هَلْ تَنْقُضُ الْمَزَاةَ شَعْرًا عِنْدَ الْغُسْلِ
٣٤٣	٩٩- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ
٣٤٤	١٠٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بَعْدَ الْغُسْلِ
٣٤٥	١٠١- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا تَقَيَّ الْخِثَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ
٣٤٩	١٠٢- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ
٣٥٢	١٠٣- بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْتَقِيطُ فَيَرَى بَلَاءً وَلَا يَدْرُؤُ اخْتِلَافًا
٣٥٤	١٠٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ وَالْمَذْيِ
٣٥٧	١٠٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثَّوْبَ
٣٥٨	١٠٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثَّوْبَ
٣٦٠	١٠٧- بَابُ غَسْلِ الْمَنِيِّ مِنَ الثَّوْبِ
٣٦١	١٠٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ يَتَأَمَّرُ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ
٣٦١	١٠٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِلْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَأَمَّرَ
٣٦٢	١١٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُصَافَقَةِ الْجُنُبِ
٣٦٣	١١١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَزَاةِ تَرَى فِي الْمَتَامِرِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ
٣٦٤	١١٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَسْتَدْفِي بِالْمَزَاةِ بَعْدَ الْغُسْلِ
٣٦٤	١١٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِيمِ لِلْجُنُبِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ
٣٦٧	١١٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ
٣٦٩	١١٥- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ تَتَوَضَّأُ لَكِنْ صَلَاةً

٣٧٠	٩٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ	١١٦
٣٧٣	٩٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ	١١٧
٣٧٤	٩٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ أَنَّهَا لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ	١١٨
٣٧٥	٩٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ أَنَّهُمَا لَا يَقْرَأَنَّ الْقُرْآنَ	١١٩
٣٧٦	٩٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ	١٢٠
٣٧٨	١٠٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ وَسُورِهَا	١٢١
٣٧٨	١٠١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ تَتَنَاولُ الشَّيْءَ مِنَ الْمَسْجِدِ	١٢٢
٣٧٩	١٠٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ إِثْنَانِ الْحَائِضِ	١٢٣
٣٨٠	١٠٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْكُفَّارَةِ فِي ذَلِكَ	١٢٤
٣٨١	١٠٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي غَسْلِ دِمِ الْحَيْضِ مِنَ الْقَوْبِ	١٢٥
٣٨٢	١٠٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَمِّ ثَمَكُ النَّفْسَاءِ	١٢٦
٣٨٣	١٠٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ	١٢٧
٣٨٤	١٠٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يْعُودَ تَوَضُّأً	١٢٨
٣٨٥	١٠٨- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ	١٢٩
٣٨٦	١٠٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ التَّوَضُّعِ	١٣٠
٣٨٦	١٠٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِيمِ	١٣١
٣٨٨	١١٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنُبًا	١٣٢
٣٩٣	١١١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبُؤْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ	١٣٣
٣٩٤	١١٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبُؤْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ	١٣٤
٣٩٦	كتاب الصلاة	١٣٥
٣٩٦	١- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَوَاقِيَتِ الصَّلَاةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	١٣٦
٤٠١	٢- بَابُ مِنْهُ	١٣٧
٤٠٢	٣- بَابُ مِنْهُ	١٣٨

١٣٩	٤- باب مَا جَاءَ فِي التَّغْلِيصِ بِالْفَجْرِ	٤٠٤
١٤٠	٥- باب مَا جَاءَ فِي الْإِسْقَارِ بِالْفَجْرِ	٤٠٦
١٤١	٦- باب مَا جَاءَ فِي التَّعْجِيلِ بِالظُّهْرِ	٤٠٧
١٤٢	٧- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ	٤٠٩
١٤٣	٨- باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الْعَصْرِ	٤١٢
١٤٤	٩- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعَصْرِ	٤١٥
١٤٥	١٠- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ الْمَغْرِبِ	٤١٦
١٤٦	١١- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ	٤٢١
١٤٧	١٢- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ	٤٢٢
١٤٨	١٣- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالسَّيْرِ بَعْدَهَا	٤٢٣
١٤٩	١٤- باب مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَةِ فِي السَّيْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ	٤٢٥
١٥٠	١٥- باب مَا جَاءَ فِي الْوَقْتِ الْأَوَّلِ مِنَ الْفَضْلِ	٤٢٦
١٥١	١٦- باب مَا جَاءَ فِي السَّهْرِ عَنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ	٤٢٩
١٥٢	١٧- باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الصَّلَاةِ إِذَا أَخَّرَهَا الْإِمَامُ	٤٢٩
١٥٣	١٨- باب مَا جَاءَ فِي النَّوْمِ عَنِ الصَّلَاةِ	٤٣٠
١٥٤	١٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَنْتَسِي الصَّلَاةَ	٤٣١
١٥٥	٢٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ تَقَوُّهُ الصَّلَاةُ بِأَلْتِيهِمْ يَبْدَأُ	٤٣٢
١٥٦	٢١- باب مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْوَسْطَى أَنَّهَا الْعَصْرُ وَقَدْ قِيلَ إِنَّهَا الظُّهْرُ	٤٣٢
١٥٧	٢٢- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الْفَجْرِ	٤٣٧
١٥٨	٢٣- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ	٤٤١
١٥٩	٢٤- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ	٤٤٣
١٦٠	٢٥- باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ أَذْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ	٤٤٥
١٦١	٢٦- باب مَا جَاءَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ	٤٤٦

١٢٢	٢٧- باب مَا جَاءَ فِي بُدْءِ الْأَذَانِ	٤٥٥
١٢٣	٢٨- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْجِيمِ فِي الْأَذَانِ	٤٢٣
١٢٤	٢٩- باب مَا جَاءَ فِي إِفْرَادِ الْإِقَامَةِ	٤٢٧
١٢٥	٣٠- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِقَامَةَ مَثْنَى مَثْنَى	٤٢٩
١٢٦	٣١- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْشُلِ فِي الْأَذَانِ	٤٧٠
١٢٧	٣٢- باب مَا جَاءَ فِي إِدْخَالِ الْإِصْبَعِ فِي الْأُذُنِ عِنْدَ الْأَذَانِ	٤٧٤
١٢٨	٣٣- باب مَا جَاءَ فِي التَّنْوِيهِ فِي الْقُبْرِ	٤٧٦
١٢٩	٣٤- باب مَا جَاءَ أَنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ	٤٨٠
١٧٠	٣٥- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْأَذَانِ بِغَيْرِ وُضوءٍ	٤٨١
١٧١	٣٦- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ أَحَقُّ بِالْإِقَامَةِ	٤٨٤
١٧٢	٣٧- باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ	٤٨٧
١٧٣	٣٨- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ	٤٨٨
١٧٤	٣٩- باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ فِي السَّفَرِ	٤٨٩
١٧٥	٤٠- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْأَذَانِ	٤٩١
١٧٦	٤١- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ	٤٩٣
١٧٧	٤٢- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ	٤٩٤
١٧٨	٤٣- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا	٥٠٥
١٧٩	به ذبني كارونو اجرت اخستل	٤٩٧
١٨٠	٤٤- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ الدُّعَاءِ	٥٠٢
١٨١	٤٥- باب مِنْهُ آخَرُ	٥٠٣
١٨٢	٤٦- باب مَا جَاءَ فِي أَنَّ الدُّعَاءَ لَا يَرُدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ	٥٠٤
١٨٣	٤٧- باب مَا جَاءَ كَمْ قَرَضَ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ	٥٠٩
١٨٤	٤٨- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ	٥١٤
١٨٥	٤٩- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْجَمَاعَةِ	٥١٥

٥٢٢	١٨٦	٥٠- باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْمَعُ النِّدَاءَ فَلَا يَجِيبُ
٥٢٤	١٨٧	٥١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَخَدَهُ ثُمَّ يُدْرِكُ الْجَمَاعَةَ
٥٢٥	١٨٨	٥٢- باب مَا جَاءَ فِي الْجَمَاعَةِ فِي مَنْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ مَرَّةً
٥٢٦	١٨٩	٥٣- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْعِشَاءِ وَالْفَجْرِ فِي الْجَمَاعَةِ
٥٢٨	١٩٠	٥٤- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ
٥٣٠	١٩١	٥٥- باب مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّوفِ
٥٣٣	١٩٢	٥٦- باب مَا جَاءَ لِيَتَيَسَّرَ مِنْكُمْ أَوْ لَوْ الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيِ
٥٣٣	١٩٣	٥٧- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الصَّفِّ بَيْنَ السَّوَارِي
٥٣٤	١٩٤	٥٨- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ
٥٣٧	١٩٥	٥٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ رَجُلٌ
٥٣٨	١٩٦	٦٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي مَعَ الرَّجُلَيْنِ
٥٣٩	١٩٧	٦١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ الزَّجَالُ وَالنِّسَاءُ
٥٤٠	١٩٨	٦٢- باب مَا جَاءَ مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ
٥٤٣	١٩٩	٦٣- باب مَا جَاءَ إِذَا أَمَرَ أَحَدُكُمْ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ
٥٤٧	٢٠٠	٦٤- باب مَا جَاءَ فِي تَحْرِيمِ الصَّلَاةِ وَتَحْلِيلِهَا
٥٥٠	٢٠١	٦٥- باب مَا جَاءَ فِي نَشْرِ الْأَصَابِعِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ
٥٥١	٢٠٢	٦٦- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّكْبِيرَةِ الْأَوَّلِ
٥٥٢	٢٠٣	٦٧- باب مَا يَقُولُ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ
٥٥٧	٢٠٤	٦٨- باب مَا جَاءَ فِي تَزَكِّي الْجَهْرِ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)
٥٥٨	٢٠٥	٦٩- باب مَنْ رَأَى الْجَهْرَ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)
٥٦١	٢٠٦	٧٠- باب مَا جَاءَ فِي افْتِتَاحِ الْقِرَاءَةِ بِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)
٥٦٣	٢٠٧	٧١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ
٥٦٦	٢٠٨	٧٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّائِمِينَ

٢٠٩	٧٣- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّامِينَ	٥٧١
٢١٠	٧٤- باب مَا جَاءَ فِي السَّكَّتَيْنِ فِي الصَّلَاةِ	٥٧٤
٢١١	٧٥- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَمِينِ عَلَى الشِّمَالِ فِي الصَّلَاةِ	٥٧٥
٢١٢	٧٦- باب مَا جَاءَ فِي التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٥٧٧
٢١٣	٧٧- باب مِنْهُ آخَرُ	٥٧٩
٢١٤	٧٨- باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ	٥٧٩
٢١٥	٧٩- باب مَا جَاءَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ يَزْفَعُ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ (من الصلاة).	٥٨٣
٢١٦	٨٠- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ	٥٨٤
٢١٧	٨١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُجَافِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ	٥٨٦
٢١٨	٨٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّنْسِيحِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٥٨٦
٢١٩	٨٣- باب مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٥٩٠
٢٢٠	٨٤- باب مَا جَاءَ فِيهِمْ لَا يَقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٥٩١
٢٢١	٨٥- باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ	٥٩٣
٢٢٢	٨٦- باب مِنْهُ آخَرُ	٥٩٤
٢٢٣	٨٧- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الرُّكْبَتَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ فِي السُّجُودِ	٥٩٧
٢٢٤	٨٨- باب آخَرُ مِنْهُ	٥٩٩
٢٢٥	٨٩- باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى الْجَنْبَةِ وَالْأَنْفِ	٥٩٩
٢٢٦	٩٠- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يَضَعُ الرَّجُلُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ	٦٠١
٢٢٧	٩١- باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءَ	٦٠٣
٢٢٨	٩٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّجَافِي فِي السُّجُودِ	٦٠٤
٢٢٩	٩٣- باب مَا جَاءَ فِي الإِعْتِدَالِ فِي السُّجُودِ	٦٠٤
٢٣٠	٩٤- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ وَتَضْبِيقِ الْقَدَمَيْنِ فِي السُّجُودِ	٦٠٥

٢٠٢	٢٣١	٩٥- باب مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّلْبِ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٢٠٨	٢٣٢	٩٦- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ أَنْ يُبَادَرَ الإِمَامُ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٢٠٨	٢٣٣	٩٧- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الإِفْعَاءِ فِي السُّجُودِ
٢٠٩	٢٣٤	٩٨- باب مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي الإِفْعَاءِ
٢١٠	٢٣٥	٩٩- باب مَا يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ
٢١١	٢٣٦	١٠٠- باب مَا جَاءَ فِي الإِعْتِمَادِ فِي السُّجُودِ
٢١٢	٢٣٧	١٠١- باب مَا جَاءَ كَيْفَ التَّهَوُّضُ مِنَ السُّجُودِ
٢١٣	٢٣٨	١٠٢- باب مِنْهُ أَيْضًا
٢١٤	٢٣٩	١٠٣- باب مَا جَاءَ فِي التَّشْهُدِ
٢١٥	٢٤٠	١٠٤- باب مِنْهُ أَيْضًا
٢٢١	٢٤١	١٠٥- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُخْفِي التَّشْهُدَ
٢٢١	٢٤٢	١٠٦- باب مَا جَاءَ كَيْفَ الْجُلُوسُ فِي التَّشْهُدِ
٢٢٢	٢٤٣	١٠٧- باب مِنْهُ أَيْضًا
٢٢٣	٢٤٤	١٠٨- باب مَا جَاءَ فِي الإِشَارَةِ فِي التَّشْهُدِ
٢٢٥	٢٤٥	١٠٩- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ
٢٢٦	٢٤٦	١١٠- باب مِنْهُ أَيْضًا
٢٢٧	٢٤٧	١١١- باب مَا جَاءَ أَنَّ حَدَثَ السَّلَامِ سُنَّةٌ
٢٢٨	٢٤٨	١١٢- باب مَا يَقُولُ إِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ
٢٣١	٢٤٩	١١٣- باب مَا جَاءَ فِي الإِنْصِرَافِ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ.
٢٣٢	٢٥٠	١١٤- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الصَّلَاةِ
٢٣٥	٢٥١	١١٥- باب مِنْهُ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

*****

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة المصنف

حالات او علمي مقام او خدمات دامام ترمذي (رحمه الله)

دامام ترمذي پوره نوم ابو عيسي محمد بن عيسي بن سورة بن موسي بن الضحاك دي او دري نسبتونه لري: (۱) السليمي (۲) الترمذي (۳) البوغي علامه سمعاني دضحاك په خاي شداد ليكلي دي اسم محضه يي محمد دي او ابو عيسي يي اسم كنيه ده كله كله چي لقب مشهور شي نو هم هغه استعمال يې لهذا دا لقب او كنيه داوړه ده او سليمي ته منسوب كيدل من حيث القبيله دي ځكه چي د بني سليم قبيلي سره يي تعلق وو او ترمذ او بوغ وطنونه دي دعلامي په لحاظ يي ورته نسبت شوي دي امام موصوف دترمذ ښار اوسيدونكي وو. او ترمذ ښار دجيحون درياب سره چي په دريا بلخ مشهور دي واقع دي، دا يو قديمي ښار دي چي دبلخ درياب په كناره واقع دي ددي نسبت په لحاظ ورته ما وړاء النهر هم وييلي شي، او دا درياب دافغانستان او وروس په مينځ كي فاصل دي، مگر اوس دا ښار دموجوده جغرافيه په لحاظ په ازبكيستان كي واقع دي تردې چي دا علاقه د ۲۰۰ هجري نه تر ۲۰۰ هجري پوري دديني علومو مركز پاتي شوى، او خاصكر دا ښار د مدينه الاولياء په نوم هم په خلقو كي ياد يېږي.

بوغ مقام د ترمذ ښار په كلو كي ديو كلي نوم دي په بوغ كلي كي دامام ترمذي ولادت شوي دي چي دترمذ ښار نه دشپږ فرسخ مسافه كي واقع دي

ولادت او وفات

دصحيح قول مطابق دامام ترمذي ولادت په ۲۰۹ هجري كي شوي دي او دوفات متعلق يي دعلماء اتفاق دي چي په ۲۷۹ هجري كي داويا كالو په عمر كي په ترمذ ښار كي د دوشنبې په شپه وفات شوي دي.

اعتراض: دبعضي روايتونو نه معلوم يېږي چي ابو عيسي كنيه ايخودل ممنوع دي او وجه دمانعت داده چي دعيسي عليه السلام بالكل پلار نشته چنانچي ابن ابي شيبه پخپل مصنف كي يو روايت نقل كړي دي ان رجلا كني بابي عيسي فقال له رسول الله صلي الله عليه وسلم لا باباعيسي، يعني يو كس د خان دپاره ابو عيسي نوم كيخودو نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل چي دعيسي عليه السلام بالكل پلار نشته نو ددي شېبې په بنا رسول الله ددينه انكار او كړو مگر دا يو داود په روايت كي دي چي د امير المؤمنين عمر فاروق رضي الله عنه خوي دخان دپاره ابو عيسي كنيه منتخب كړه، نو امير المؤمنين عمر فاروق

رضي الله عنه هغه ته سزا ورکړه نو بيا ابو عيسي کښه څنگه امام ترمذي دخان دپاره منتخب کړي ده؟

جواب: ممکن ده چي دمعانعت والاحديث امام ترمذي ته رسيدلي نه وي ليکن دا جواب کمزوري دي ځکه چي دا جواب دامام ترمذي دعلمي جلالته سره مناسب نه دي. بل جواب دادي چي دا معانعت په ابتداء کي وو او بيا منسوخ شوي دي ابو عيسي کښه هغه وخت کي جائز نه وو کله چي دعقيدي دفساد احتمال وو مگر کله چي اسلامي عقائد راسخ شول نو ددي شېبې وقوع باقي پاتي نشوه بل جواب دادي ممکن ده چي امام ترمذي دا معانعت او دا حديث په کراهت تنزيهي او خلاف اولي محمول کړي وي

ددې يو جواب دا هم دي د ابو داود په حديث کي دي چي مغيره بن شعبه رضي الله عنه دخان دپاره ابو عيسي کښه منتخب کړي وه کله چي عمر فاروق ورته انکار او کړونو وي فرمائيل تا هم دخان دپاره ابو عيسي کښه منتخب کړه په دي وخت کي مغيره رضي الله عنه اوفرمايل کني بي رسول الله صلي الله عليه وسلم، يعني ددي اسم کښه انتخاب زما دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم کړي وو او يا دا چي دا بي زما دپاره جائز کړي وه (الاصابه)

دعلم دحصول دپاره دامام موصوف مختلفو ممالکو ته سفرونه کول

امام ترمذي چونکه په ماوراء النهر علاقه کي پيدا شوي دي او دا علاقه څلور سوه کالو پوري دعلم مرکز پاتي شوي وو نو په دي بناء امام موصوف ابتدائي تعليم پخپله علاقه کي حاصل کړو او دمزيد ترقی دپاره يي مختلفو ممالکو ته سفرونه او کړل چنانچي بخارا، خراسان، بصره، کوفه، حجاز، مکه مکرمه، مدينه منوره ته يي سفرونه او کړل، امام ابن حجر فرمائي: طاف البلاد وسمع خلقاً اي من العلماء الخراسانيين والعراقيين والحجازيين. يعني هغوی مختلفو علاکو ته سفرونه او کړل او دخراسان او عراق او حجاز د ډيرو علماؤ نه يي علم حاصل کړو.

دامام ترمذي مشاekh

چونکه امام ترمذي دعلم دحصول دپاره ډيرو ممالکو ته سفرونه کړي دي نو په دي اعتبار سره دهغه داستاذانو تعداد هم زيات دي مگر يو څو مشهور ترين استاذان يي ستاسو دعلمي ترقی دپاره په لاندينو کرڅو کي ذکر کوو:

(۱) امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل بخاري رحمه الله

(۲) امام مسلم بن الحجاج القشيري.

(۳) امام ابو داود

(۴) قتيبه بن سعيد.

٥، محمد بن بشار

٦، يحيى بن سعيد انصاري

٧، هناد بن السريع

٨، محمود بن غيلان

په دي ټولو کي يې زياته استفاده دامام بخاري نه کړي ده چنانچي امام ترمذي پخپله يوه مشهوره رساله کي پخپله اعتراف کوي چي ما په ټولو استاذانو کي دهر چا نه زياته استفاده. دامام بخاري نه کړي ده او دهغه سره به مي علمي مذاکري کولي چنانچي په جامع الترمذي کي ١١٤، مواقعو کي دامام بخاري نه دامام ترمذي داستفادي صراحت موجود دي، صرف هغه استاذان دچا نه چي امام ترمذي پخپل کتاب کي اخذ دروايت کړي دي دهغوئ تعداد ٢٠٢ دي

دامام ترمذي شاگردان

دامام موصوف دشاگردانو تعداد هم زيات دي ليکن په طور دنموني ورنه دلته ديوڅو مشهورو اشخاصو تذکره کوو.

(١) ابو العباس محمد بن احمد، (٢) ابو حامد احمد بن عبدالله مروزي (٣) داود بن نصرانيين سهل بزدوي (٤) احمد بن يوسف النصفی (٥) محمد بن محمود (٦) ابو الحسن احمد بن ابراهيم. ټولو استاذانو به امام ترمذي ته دقدر په نظر کتل چنانچي يو ځل امام بخاري پخپله هغوی ته وفرمائيل: ما انتفعت بك اكثر مما انتفعت بي يعني څومره فائده چي ما ستا نه حاصله کړه دومره تازما نه نه ده حاصل کړي.

دامام ترمذي علمي مقام

دامام بخاري دوفات نه پس په علمي طور سره دهغه جانشينان امام ترمذي مقرر شو چنانچي حافظ ابن حجر فرمائي:

مات البخاري فلم يخلف بخراسان مثل ابي عيسى في العلم والحفظ والورع والزهد بكي حتي عني وبقي ضريرا سنين. يعني دامام بخاري دوفات نه پس په خراسان کي دامام ترمذي پشان بل څوک نائب نشته نه په علم کي نه په حفظ کي او نه په زهد او تقوي کي او دهغه په مرگ يې دومره اوژړل چي نظر يې ختم شو او بيا يې دتردگي ډير کلونه په نابينا حالت کي تير کړل.

عالي السند

امام ترمذي ته دسند دعلوم مقام حاصل دي او واسطي يې کمي دي په اصل کي سند په دوه قسمه دي يو عالي سند دي او بل سافل، چنانچي دجامع الترمذي دکتاب الفتن په اخر کي يو حديث دي په کوم کي چي دامام ترمذي او د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په مينځ کي صرف دري واسطي دي داسي احاديثو ته په اصطلاح دمحدثينو کي ثلاثيات وييلي شي په جامع

الترمذي کي صرف يو حديث ثلاثي دي او په بخاري کي تقريبا ۲۲ احاديث ثلاثيات دي، په موطاء دامام مالك کي دثلاثياتو تعداد دهر چا په نسبت زيات دي.

غرض دامام ترمذي

دهر محدث د احاديثو په جمع کولو کي کوم خاص غرض وي، مگر دامام ترمذي دتولو نه لوي غرض مذاهب او ددوي مستدلات بيانول دي دشيخينو په طريقه کي ابهام او د تبين لاره وه او دامام ابو داود لاره مستدلات وو نو دواړه يي په انتهاني عمدگي سره جمع کړل او انسانيت ته يي پيش کړل.

بعضي کسانو خو امام ترمذي ته اکمه يعني مادرزاد ږوند ونيل ليکن دا نسبت غلط دي صحيح ترين قول دادي چي امام ترمذي دامام بخاري په وفات دومره اوږل چي نظر يي ختم شو داسي کس ته ضرير ونيلي شي په دنيا کي يي اويا کاله ژوند تيرکړي دي او بيا يي دارالبقاء ته رحلت کړي دي

دامام ترمذي مسلک

فائده اوله: په اصل کي په دغه زمانه کي دوه مکاتب فکر وو:

(۱) د فقهانو او دمحدثينو دا هغه کسان وو دچا اصل کار چي دنصوصو نه مسائل مستنبط کول وو او ضمناً يي روايت دحديث هم کولو دي قسمه خلقو ته عراقيين او اهل الرائي ونيلي شي.

دويم جماعت دمحدثينو فقهانو دي دا هغه کسان دي دچا اصل کار چي روايت کول وو مگر مسائل به يي هم بيانول دوي ته حجازيين ونيلي شي او اهل حديث ورته هم ونيلي شي مگر غير مقلدين مراد نه دي، په عراقيينو کي صرف امام ابو حنيفه او دهغه شاگردان نه وو بلکه حور هم ډير مجتهدين وو چي ددي شعبي سره يي تعلق لرلو لکه سفيان ثوري، سفيان بن عيينه، عبدالله بن مبارک ابن ابي ليلى، ابن شبرمه او ددوي نه علاوه دزمانې د مرور سره دوي او ددوي ملگري يوځاي شول او حنفي مذهب په وجود کي راغي او دحجازيينو معامله ددي برعکس پاتي شوه ددوي معامله په ابتداء کي يوه وه مگر دزمانې دتيريدو سره دوي مختلف شول دحجازيينو سرکرده او سپه سالار سعيد بن المسيب رحمه الله عليه وو او بيا دهغه نه پس ددوي مشري امام مالك کوله او بيا امام شافعي دهغه نه پس ددوي لاره اختيار کړه تردې چي دهغه يو مستقل مذهب جوړ شو بيا امام احمد هم دا لاره اختيار کړه او دهغه هم يو مستقل مذهب جوړ شو په دي سلسله کي صرف امام شافعي او احمد نه دي بلکه ددوي نه علاوه نور هم ډير اشخاص ددي زنجير کړي دي لکه امام اوزاعي، ابن جرير، طبري وغيره مگر روسته ددوي منونکي پاتي نشول او پخپله ختم شول

الغرض حجازيين په دري اقسامو تقسيم شول او عراقيين متحد پاتي شول اوس هم په موجوده زمانه کي څلور قسمه مکاتب فکر باقي وي دصاح سته دتصنيف په وخت کي حجازيين جدا جدا ناست نه وو مگر اثار شروع شوي وو هغه وخت کي چي به څوک مالکي وو هغه پوره مالکي نه وو بلکه ميلان به يي د امام مالک مذهب ته کولو او چي څوک به شافعي وو او يا به حنبلي وو هغوی هم پوره شوافع او پوره حنابله نه وو بلکه ددوی طرف ته يي ميلان وو، امام ترمذي هم داهل حجاز تقليد کولو او دامام احمد بن حنبل مذهب طرف ته مائل وو لکه چي دامام ابو داود ميلان هم حنبلي مذهب ته دي لکه چي په کتاب کي هم دي طرف ته په اکثرو مقاماتو کي اشارات کوي او په هيڅ يو مقام کي يي صراحتا په امام احمد بن حنبل تنقيد نه دي کړي بلکه ځاي په ځاي دهغه رسی راکارېي او دامام شافعي او امام ابو حنيفه په مذهب اعتراضات کوي دامام اسحاق بن راهويه او دامام احمد بن حنبل مسلکونه جدا جدا نه وو بلکه صرف يو فيصده يا دوه فيصده مسائلو کي يي اختلاف وو پس امام ترمذي هم دوی طرف ته منتسب دي. دويم قول دشاولي الله محدث دهلوي دي چي امام ترمذي مقلد محض نه دي بلکه مجتهد منتصب دي او مجتهد او منتصب هغه چاته ونيلي شي څوک چي په اصل استنباط کي دخپل امام مقلد وي او په فروعاتو کي ازاد وي او دهیچا مقلد نه وي امام ترمذي بالکل داسي دي څنگه چي دامام طحاوي حالت وو.

مقدمة الشارح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الواحد العلي المتعال، الوالي الواجد الغني، المنزه عن كل عيب، الذي لاسي ولا وزير ولا شبيه ولا نظير له، المقتدر بالخلق و المتصرف بالمشيئة والتقدير ليس كمثله شيء وهو السميع البصير، له الرفعة والحمد والثناء ، والعلو الذي لا تحيط بجلاله العقول والأفهام ، والصلاة والسلام علي اكرم الخلائق المبعوث بالملة البيضاء والحنفية السحاء الذي ليلها كنهأرها اما بعد:

علم حديث ددين اسلام په علومو كي يو داسي علم دي په كوم كي چي د انسانيت دپاره بلند پايه رهنمائي او اخلاقي او حقوقي تربيت او د همدردئ يو بي مثال درس دی او يو انسان لره ددرنده توب نه انسانيت ته رابلي او دا د اخلاقو او كردار د اصلاح او دديوي او اخروي سعادت يوه بي انتهاء لويه خزانه ده او همدې مضمون ته د علم حديث په موضوع كي هم اشاره شوي ده چي په علم حديث كي د "الفوز بسعادة الدارين" نه بحث كيږي د كوم سره چي د حلالو او حرامو د احكامو معلومولو تعلق دی، دا تمام امور ددي علم په اهميت دلالت كوي. بلكه علم حديث د علوم اسلاميه منهج او اساس او دائرة المعارف دي ، بلكه علماؤ حديث رسول وحي خفي گنرلي دي، او دا زمونږ دپاره د الله تعالي په انعاماتو كي عظيم ترين نعمت دی لكه چي د سورة العائدة د آيت: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا (المائدة: ٣) نه په طور د دلالت النص معلوميري خكه چي دا معلوم حقيقت دي چي اكمال ددين په حديث نبوي شوی دی.

حقيقت دادی چي په كوم كال (١٩٨٩)، كي ما په دوره حديث كي داخله كوله نو حيران وم چي چرته لار شم ؟ په مختلفو مدارسو وگرخيدم مگر كله چي مي د شيخ الاسلام شيخ المشايخ شيخ الحديث محمد حسن جان (المدني) شهيد (رحمه الله) د خولي نه يو څو كلمات واوريډل نو مطمئن شوم او سوچ مي وكړو ماله بل هيچرته تلل ندي پكار، غرض دا چي ددوی سره مي داخله واخستله او په دوره حديث كي ورسره شريك شوم ، او صحيح البخاري او جامع الترمذي مي ورته ولوستل، هغوی ته الله تعالي په علم حديث كي بي حده مهارت ورکړی وو، دا کتابونه يي په بهترين انداز او اسلوب سره تدريس كړل، او دهم هغه وخت نه زما په زړه كي د صحيح البخاري او جامع الترمذي سره د نورو کتابونو په نسبت محبت زيات شو، ددرس په

دوران کي او ددرس نه پس به مونږ د شيخ صاحب نه دبعضي ضروري مسائلو نوټ هم اخستلو ، ترددي چي اوس په بعضي مسائلو کي په کار راغلل ، او الحمد لله بعضي نور مسائل مونږ ته دهغوئ د خولي نه زباني هم ياد دي. او د کتابونو د مطالعي هم ډير کوشش بخاري دی ، بهر حال دمشانخو فيوضات بهترينه علمي سرمايه وي ، او همدا پدي مشکل ترين وخت کي د مشکل د حل کولو ذريعه وگرځيدله

د کتاب پيش کولو اصل باعث دادی چي الحاج شازاده صاحب مدير مکتبه رحمانيه پشاور سره زما تقريبا دديرش کالو نه تعلق راروان دی ، هغوئ د يو پبليشر په حيثيت د ډيري زماني نه ددرس نظامي د متون او شروحاتو د اشاعت په سلسله کي حيرانونکي کردار ادا کړي دی . او د عظيم ترين خدمت سعادت يي حاصل کړی دی ، هغوئ دکافي مودي نه وخت په وخت ماسره اکثر د صحاح سته د شروحاتو مرتب کولو مذاکره کوله مگر حالات نه وو مساعد شوي ، ليکن اوس الله تعالي د حاجي صاحب ارادي ته عملي شکل ورکړو ، هغه به ونيل که الله تعالي دا کار وکړی نو د حديث نبوي د اشاعت تاج به مو په سر کيخودی شي ، او يو لوي ارمان به مو پوره شي ، ځکه چي دا يو لوي سعادت دی

تردي چي حاجي صاحب موصوف زه ناچيز بنده دي کار ته مجبور کړم چي په جامع الترمذي يوه جامع ترين او متوسط المقدار او اسان فهمه شرح وليکم ، او بل طرف ته زما هم دا يو لوي ارمان وو او هر وخت به مي د الله تعالي نه غوښتل چي د حديث نبوي د خدمت توفيق راکړي ، مگر دبعضي مالي مشکلاتو په وجه په دي مبارک کار کي دې وخته پوري کاميابي نه نصيب کيدله ، اخر داچي د حاجي صاحب د زيات اصرار په وجه مي دي کار ته خان متوجه کړو ، بل طرف ته زه د خپلي علمي کمزورئ هم اعتراف کوم چي خدا ناخوaste چرته دانسته يا نادانسته لغزش رانه ونه شي مگر ددوستانو د حوصله افزائي او ترغيباتو په وجه په ما کي جرأت پيدا شو ، د الله تعالي نه دعا غواړم چي د غلطيدو نه مي محفوظ کړي ، اوددي کتاب د پوره کولو توفيق راکړي ، ددي دپاره راته تمام ضروري لوازم او ضروريات مهيا کړي ، او زما دا عمل د سعادت الدارين او مغفرت اوپه قيامت کي د شفاعت نبوي ذريعه وگرځوي او خصوصا زما مرحومي والدي ته هم ددي علمي خدمت په صله کي برخه ورکړي الله تعالي دي ورته جنت الفردوس کي او عرش عظيم د سوري لاندې ځاي ورکړي . د قارئينو نه خواست دی چي پخپلو نيکو دعاگانو کي يي هيره نکړي

تر دي چي په ترمذي مي د "الورد الشذي" بشرح الجامع الترمذي په نوم د شرحي ليکلو دپاره

قلم پورته کړو. پس پدي سلسله کي مي د الله نه مدد غوښتلو په حال کي په کار شروع وکړه. و هو نعم ونعم الوكيل ونعم المستعان وعليه التكلان

په جامع الترمذي بي شميره علماؤ شرحي ليکلي دي مگر زمونږ د شرحي خصوصيت دادی چي دا په پښتو ده ، او با محاوره انداز سره مرتب ده. دارنگي اسان فهمه ده ، په دي کي د علمي مطالبو د استيعاب کوشش شوی دی ، او اختصار هم مد نظر ساتلی شوی. زما دا کوشش دی چي د مسئلي د تحقيق کوشش وکړم او د چا په ذات تعرض ونکړم. او نه د چا دتوهين ارتکاب وکړم، او نه د چا نوم واخلم. ځکه چي په داسي صورت کي انسان متعصب جوړيږي او حق پرست او متقي نه پاتي کيږي، ځکه چي دا کار ورته په حق پرستی کي حائل جوړ شي

د دين اسلام د خدمت په سلسله کي زما بعض نور اثار هم په کتابي شکل کي منظر عام ته راغلي دي کوم چي په لاتدينو کرځو کي مذکور دي

۱- پښتو ترجمه د تفسير بيان القرآن د مولانا اشرف علي تهماني

۲- ترجمه تفسير مظهري ۳- ترجمه سنن ابي داود

۴- معارف الصالحين شرح رياض الصالحين

۵- ترجمه مسند امام ابي حنيفه ۶- ترجمه موطاء امام مالک

۷- ترجمه موطاء امام محمد ۸- ترجمه مفتاح التلخيص

۹- ترجمه سراج التهذيب ۱۰- ترجمه فضائل اعمال د ابو عبدالله مغربي

۱۱- ترجمه وتشریح رياض الصالحين ۱۲- اسلامي اداب پښتو

۱۳- الخصائص المرغوبة پښتو د ۲۰۰۰ احاديثونه منتخب شوي مجموعه،

۱۴- پښتو ترجمه د توضيح العقائد شرح شرح العقائد

۱۵- تيسير السراجي شرح د سراجي ۱۶- التيسير الضروري شرح مختصر القدوري

۱۷- تفهيمات شرح د مختارات وغيره ۱۸- اغراض دمرح الارواح

۱۹- تنوير البركات شرح تلخيص ۲۰- نجم الاثوار شرح نور الاثوار

۲۱- شرح جامع الترمذي ۲۲- شرح صحيح البخاري

القلماس: د اهل علمو ورونو او خوښندويه خدمت کي يومتواضعانه گذارش او خواست کوم کچري پدی تحرير کي چاته څه پوختگي او کمال او فوائد معلوم شي دا به محض دالله تعالي فضل کرم وي او ددی دنسبت حقدار به زه نه یم بلکه زما مشاڼخ به وي، او کچري په دي کي چاته معنوي يا لفظي خامي او خطاء په نظر را شي نو دا به زما کمزوري او دشيطان دطرفه لغزش وي ، او ددی دنسبت حقداران به زما استاذان نه وي بلکه زه به یم، دالله تبارک وتعالی درضا اود اجر عظيم

د حصول په خاطر دی ما په هغې باندې اگاه کړې چې په اننده ايډيشن کې درست کړې شي او د بدو ردو د نسبت او د تنقيدونو هدف مي ونه گرځوي

په اخروکي: دالله تعالي نه دا دعا غواړم چې دی مات گوډ ناقص عمل ته د مقبوليت درجه ورکړي او د تمام انسانيت زنانه اونارينه دپاره دا مجموعه د هدايت ذريعه وگرځوي ، او ددی تحرير اجر و ثواب دی الله ذو الجلال والاكرام تمامو صالحو مسلمانانو ته او خصوصاً ماته او زما والدينو ته او زما مشائخوته ورسوي . وما توفيقي الا بالله العلي الكريم وبألاجابة جدير وهو حسبنا ، نعم المولي ونعم النصير عليه توكلت وهو رب العرش العظيم.

خادم العلماء، المفتقر الي الله ابو هلال _ عبد الخالق بن خان محمد خريج الجامعة امداد العلوم پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العربية پاکستان العالمية رايم ای اسلاميات: 03339121196
اپريل 2021

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مبادیات د علم حدیث په طور د تمهید

د علم حدیث او علم اصول حدیث سره متعلق په طور د مقدمي پنځلس (۱۵)، اهم مباحث او مبادیات ذکر کوو چې د علم حدیث د اصطلاحي کلماتو په تعریفونو مشتمل دي ترډې قارئینو ته ددې په برکت په کتاب پوهیدل اسان شي، په لاندینو کرځو کې یې په مفصل او محقق طور ملاحظه کړئ

۱- بحث: مصطلحات د علم حدیث لغه و شرعا

حدیث لغوي معني: گفتگو کول او جمع یې احادیث راځي

اصطلاحي معني: یې د نبی کریم صلي الله عليه وسلم یا د صحابه کرامو او تابعینو اقوال یا افعال دي، یا دا چې هغوی یو شی اوریدلی وي او انکار یې ورنه نه وي کړی او په هغې خاموش پاتې شوي وي دي ټولو ته د محدثینو په اصطلاح کې حدیث ونیلی شي خو د حدیث یو څو قسمونه دي (نظامي شرح حسامي ۲۲).

(۱) مرفوع: لغوي معني پورته کړی شوی او په اصطلاح د محدثینو کې مرفوع حدیث هغه ته وائي کوم چې رسول الله صلي الله عليه وسلم ته منسوب وي او دا پکې ذکر شوي وي چې رسول الله داسې فرمانيلي دي یا یې داسې کړي دي یا دهغه په وړاندې بل چا داسې کړي دي او هغه ورباندې خاموشي اختیار کړي ده (مفهوم التدریب ۱/۱۸۴).

(۲) **موقوف:** موقوف په لغت کې اودرولي شوي ته ونیلی شي او په اصطلاح د محدثینو کې هغه حدیث ته وائي کوم چې یو صحابي ته منسوب وي یعنې په دې حدیث کې داسې مذکور وي چې فلاني صحابي داسې ويلي دي یا یې کړي دي یا یې خلق ددې په کولو باندې لیدلي دي په دې ټولو صورتونو کې دینه موقوف ونیلی شي (مفهوم التدریب ۱/۱۸۴).

(۳) **مقطوع:** مقطوع په لغت کې پرې کړی شوي ته ونیلی شي او په اصطلاح کې هغه فعل او قول ته ونیلی شي کوم چې کوم صحابي ته منسوب وي (تدریب الراوي ۱/۱۹۴).

متواتر: لغوي معني پرله پس راتلونکی، اصطلاحي معني هغه حدیث دکوم چې روایت کونکي په هره زمانه کې دومره زیات وي چې راجمع کیدل یې په دروغو ناممکن وي **مشهور:** ددې لغوي معني مشهور کیدل دي او په اصطلاح کې هغه حدیث ته ونیلی شي چې په هره زمانه کې یې راویان ددو نه زیات وي د مشهور دویم نوم حدیث مستفیض هم دی.

عزیز: لغوي معني نادر او قليل الوقوع کیدل دي

اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي په هره زمانه کي يي دوه راويانو روايت کړي وي اوپه تمام سند کي چرته د دوو نه کم راويان نه وي

غريب: غريب په لغت کي يواځي کيدو ته وئيلي شي جمع يي غرائب راځي

اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي دسند په سلسله کي يي چرته يو راوي يواځي راغلي وي

موضوعي: موضوع په لغت کي وضع کړي شوي ته وئيلي شي اوپه اصطلاح کي ددروغزن راوي بيان کړي حديث ته وئيلي شي.

روايت: معني دحديث بيانول

راوي: لغوي معني روايت کونکي، اوپه اصطلاح کي نقل کونکي ته وئيلي شي جمع يي رواه راځي

دحديث په سند کي راتلونکي هر يو فرد ته راوي وئيلي شي او ددوي مجموعي ته سند وئيلي شي.

مروي: مروي په لغت کي روايت کړي شوي ته وئيلي شي، جمع يي مرويات راځي، اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي نقل کړي شوي وي برباره خبره ده چي قول وي او که فعل وي چي دسند نه پس ذکر کړی شي هغي ته متن روايت وئيلي شي.

سند: سند په لغت کي ډډي وهلي ته وئيلي شي جمع يي اسناد راځي او په اصطلاح کي دحديث دناقلينو مشتملي حصي ته سند وئيلي شي مثلاً عن ابن شهاب عن عبيدالله بن عبدالله عن ابن عباس عن النبي صلي الله عليه وسلم.

متن: متن په لغت کي دزمکي سختي او لوړي حصي ته وئيلي شي جمع يي متون راځي او په اصطلاح کي دحديث هغي حصي ته وئيلي شي چرته چي دحديث سند ختم شي او ورپسي کومه جمله شروع شي هغه متن وي.

محدث: محدث هر هغه عالم ته وئيلي شي چا سره چي دحديث دالفاظو او معاني علم وي او دروايت او دراويانو دحال نه خبردار وي، ليکن زمونږ په زمانه کي محدث هغه چاته وئيلي شي څوک چي دعلم حديث دکتابونو مطالعه کول شي اوددي درس او تدريس سره اشتغال لري

حافظ: حافظ جمع حفاظ ده هر هغه محدث ته هم حافظ وئيلي شي چاته چي کم از کم يولاکه احاديث ياد وي، ليکن زمونږ په زمانه کي حافظ هغه چاته وئيلي شي څوک چي احاديث اوږي

چي دا حديث دصاحو نه دی او که دحسان نه او که دضعافو نه دی هغه چاته هم ونیلي شي چي دزرو نه زیات احادیث ورته یاد وي.

حجة: لغوي معني دليل او په اصطلاح کي هغه محدث ته ونیلي شي خوځ چي داحادیثو نه واقف وي لیکن زموږ په زمانه کي معامله ددي برعکس ده.

صحيح سته: ددينه مراد دحديث مشهور شپږ کتابونه دي (۱) بخاري (۲) مسلم (۳) ترمذي (۴) ابو داود (۵) نسائي (۶) ابن ماجه، لیکن محدث علایي او حافظ ابن حجر دابن ماجه په ځاي مسند دارمي لیکلي دي او امام ابن اسیر او علامه سرقسطي شپږم کتاب مؤطا دامام مالک خودلي دي.

صحيحين: ددينه مراد بخاري او مسلم دي (قواعد في علوم الحديث).

السنن الاربعه: ددينه مراد نسائي ابو داود، ترمذي او دجمهورو په نزد ابن ماجه او دبعضو په نزد سنن دارمي دی (تدريب الراوي ۹۹).

شيخين: په صحابه کرامو کي ددينه مراد صديق اکبر او عمر فاروق رضي الله عنهما دي او دمحدثينو په نزد ورنه امام بخاري او مسلم مراد دي او دقنهاؤ په نزد ورنه امام ابو حنيفه او امام ابو يوسف مراد دي او دحکماء په نزد ورنه شيخ ابو نصر فارابي او ابن سينا مراد دي (تدريب الراوي ۷۰).

متفق عليه: هر هغه روايت ته ونیلي شي دکوم په سند او متن چي امام بخاري او مسلم اتفاق کړي وي او دبعضو په نزد هغه دوه روايتونه دي چي ديو صحابي نه نقل وي (سبل السلام ۱۶۱۸).

*****

۲- بحث: مصطلحات خاصه د علم حديث:

اصطلاحات په دوه قسمه دي اول هغه قسم دی چي د الفاظو سره نې تعلق وي دويم هغه دي چي د مفهوم سره يي تعلق وي اولني قسم دادي مثلاً، سند

سند :

اول لفظ چي راځي هغه سند دی. سند څه ته وائي؟ سند په لغت کي بالخت او تکیا ته ونیلي کیږي او په اصطلاح د محدثينو کي حکایه درجال الحديث ته وائي. لکه په سند کي داسی ذکر وي چي فلان عن فلان عن فلان وغيره نو دی ته سند وائي. سند په مصدري معني کي هم استعمالیږي نو ددی وچي نه کله دی رجالو د حديث ته هم سند ونیلي کیږي او کله دی بیان ته هم. مناسبت ددی دواړو معانیو دادی چي د حديث اعتماد ټول په سند او په

دی رجالو وي که رجال مضبوط وو نو حديث به هم مضبوط وي. نو سند په لغت کي بالخت اوتکی ته وائي او په اصطلاح کښي رجالو او راویانو د حديث ته وائي.

رجالو د حديث او راویانو د حديث ته سند ولي وائي؟ نو دا ځکه لکه څنگه چي مونږه اوونیل چي سند تکیه او بالخت ته وائي. نو ددی حديث د قوت او د ضعف ټول دار ومدار په دی راویانو او رجالو وي لکه څنگه چي یو انسان نه بالخت لري کړي او دی په ځاني نه ټینګیګي او را غورزیږي نو هم دغه رنگی که د حديث نه دا رجال لري کړي شي نو دا حديث ختم شو. څومره چي دا رجال قوي او مضبوط وي هغه هومره به حديث قوي او مضبوط وي.

اسناد :

اسناد په لغت کي اړمولو او تکیه ورکولو ته وائي. او په اصطلاح کي "اضافة الحديث الي الراوي او الي المخرج" لکه اسنده ای اضافت ئي بیان کړي دی. د سند او اسناد معنی ده. لکه وئیلی کيږي سنده قوي ای اسنده قوي

متن :

الفاظو د حديث ته متن وائي او په عربی کي متن ملا (کمر) ته وائي. "المتن يعتمد علي السند كما يعتمد الظاهر علي المخذة" او په اصطلاح کي "ماينتهي اليه السند من الكلام" کوم ځاني ته چي سند ورسپړي او وروستو کلام شروع شي که قولې وي او که فعلې يعني که کلام د مصطفي وي که بيان. اوددی بيان نقل کونکی صحابي وي. او فرماني رأيت رسول الله د سند د انتها نه پس چي کوم الفاظ شروع کيږي دی ته متن وائي.

اوس به تطبيق او کړو سند د حديث څه دی؟ نو په حديث کي چي کوم بيان د رجالو کيږي لکه حميدي عن فلان عن رسول الله نو دی ته سند د حديث وائي او بيا چي وروسته بيان راځي لکه "انما الاعمال بالنيات" نو دی ته د حديث متن وائي. نو سند او اسناد رجال الحديث او متن ماينتهي اليه السند من الكلام ته وائي. نو سند که کمزوری وي متن به کمزوری وي.

تحويل:

تحويل په لغت کي اړولو ته وائي لکه "يحول المياء الي حديقته او الي مزرعته" يعني زميدار خپل پتي ته اوبه واړولی دغه شان تقلیب، تصرف او تبدیل ته تحويل وائي. او په اصطلاح کي "هو الانتقال من سند الي سند آخر"

د تحويل اقسام:

(۱) الانتقال من مبدأ سند الي سند آخر. (۲) و انتقال من وسط السند الي سند آخر. قسم اول: قسم اول په نسبت د قسم ثاني عام دی. قسم اول ډیر او قسم ثاني لږ راځي. قسم اول په دی طريقه راځي. مثلاً حدثنا خالد عن زيد عن عمرو ح و حدثنا واجد عن كريم ح

او دا قسم ډير راخي.

قسم ثاني چي كله سند د ابتداء نه يو وي او بيا په مينځ كښي دوه شي لكه امام مالك رحمه الله تعالي يو حديث داسې هم نقل كړي وي او هم دى امام مالك رحمه الله تعالي دا حديث د بل استاذ نه هم نقل كړي وي او آخر كي جداسي نو دى ته تحويل وائي. د تحويل دا قسم د بخاري او ابوداؤد په نسبت په مسلم كي ډير راخي.

نو دى ته انتقال من وسط السند الي سند آخر وئيلي كيږي.

د تحويل فائده:

د تحويل فائده تقويت د حديث وي په تعدد د اسانيدوسره ځكه چي دار و مدار د حديث په سند وي او د بخاري مقام هم ددى وجي نه اوچت دي چي اسانيد ئي قوي دي. د كوم حديث چي څومره سندونه ډير وي دومره دا حديث قوي وي. يعني اسنادچي جدا جدا ذكر شي نو دى سره حديث قوي شي او چي څومره د حديث سندونه كم وي دومره دا حديث كمزورى وي.

په تحويل لفظ تعبير:

تعبير د لفظ د تحويل نه مشرقي علماء (ح) سره وائي دلته چي ئي څنگه ليكلي دي. يعني اسم او مغربي علماء مسمي وائي يعني (ح) او غالبه زمونه اصطلاح ده يعني اسم چي (ح) د تلخيص. د لوني جملې نه تعبير مختصر حروفو سره كول نو (ح) مختصر د تحوّل نه دى اي "نتحول من هذا السند الى هذا السند" او يا د (ح) مختصر دى د "صح" نه يعني مطلب دا چي ددى خايه پورى خبره صحيح راروانه ده. او يا دا (ح) مختصر ده د الحديث نه ليكن آخري دواړه بى دليله دي ځكه چي هر حديث خو صحيح نه وي بل دا چي دا خو حديث ته نه وي رسيدلي (ح) خو مينځ كي راخي. او بل قول دادى چي دا مختصر د حائل دى. يعني دلته اودريدم اوس بل سند ذكر كوم.

متابعة:

متابعة په اصل كي موافقت او ملگرتيا ته وائي او په اصطلاح د محدثينو كي وائي "موافقة الراوي غيره" يعني دا د مظنون التفرد په صورت كي وي يعني دى وخت كي ئي ضرورت وي چي آيا دا لفظ بل چا ذكر كړى دى او كنه. كه دا متابعة پخپله هغه شخص كي وو چه "مظنون التفرد بهذه الرواية" دى نو دى ته متابعة تامه وائي.

"وان حصل لشيخه او شيخ شيخه او لمن فوقه فهي متابعة قاصرة" يعني يو رجل كي يو خبره وه چي دده دا خبره بل كس هم اوريدلى ده. دده ددغه استاذ نه نو متابعه تامه دى روستوني كس ته متابع وائي او مظنون التفرد والاته متابع او كوم شي كي چي دا متابع وي هغه ته متبع عليه

او كوم شي كي دا دواړه يو ځای کيږي هغه ته متابع عنه (الذي توفيق به الرواية عنده) نو تَابَعَه فلان هَذَا لفظ عن فلان. او دی متابعه کي دا ضروري ده چي انتها د سند به په يو صحابي راغلي وي که چرته صحابي جد اوو نو دی ته شاهد وائي. لکه وائي چي آيا ددی حديث شاهد شته نو مراد د بل صحابي قول وي. او بعضي وائي که مطابقت ني لفظ کي وي يعني مطابقت باللفظ نو متابعه نو متبعة دی اگرچي صحابي ني جدا جدا وي او که مطابقت بالمعني وي. مدلول يو وي نو دپته شاهد وائي ليکن قول اول عام دی.

اعتبار:

اعتبار څه ته وائي نو اعتبار ^۲ هُوَ تَكْنِيْعُ طُرُقِ الْحَدِيثِ هَلْ يَوْجِدُ لَهُ مَتَابِعٌ اَوْ شَاهِدٌ اَمْ لَا يعني دا کتل دي د طرق د احاديثو او ددی متابع او شاهد په کتابونو د احاديثو کښي. چي دا په کتابونو د احاديثو کي شته او کڼه يعني ته گوري چي دا حديث په دی يو طريقه راغلی دی که نوري طريقی ني هم شته لکه د امام بخاري رحمه الله تعالي دا طريقه ده چي د چانه به ني روايت کړی وو نو بار بار به ورله تلو او سند به ني تری بيا بيا معلومولو چي آيا به رجالو کي څه فرق راغلی دی او کڼه او حافظه ني صحيح ده او کڼه نو دی ته "اعتبار" وائي.

هغه اصطلاحات چي د کتب حديث سره ني تعلق وي

(۱) جامع (۲) سنن (۳) معجم (۴) مسند (۵) مفرد (۶) جزء (۷) اربعين (۸) مستدرک (۹) مستخرج

جامع: "الجامع من كتب الحديث ما يكون مشتملا على روايات تتعلق بشأنية فنون وهي

التوحيد، والتفسير، والاحكام، والآداب، والتسير، والمناقب، والفتن، والرقاق اي اشراط"

په کتبود حديث کي جامع هغه ته وائي چي هغه دا اته (۸) واره فنه راجمع کړی وي. بخاري او ترمذي شريف کي دا اته (۸) واره فنون شته ددی د وجي نه بخاري او ترمذي ته جامع بخاري او جامع ترمذي وئيلي کيږي. د جامع تعريف په شعر کي داسی شوی دی.

سير و آداب و تفسير و عقائد   فتن و اشراط و احكام و مناقب

سنن: "هو ما يكون مشتملا على احاديث احكام العبادات و ترتيبه على ترتيب ابواب الفقه. يعني سنن هغه کتاب د احاديثو ته وائي چي مشتمل وي صرف په احاديثو د احكامو فقط او په دی کي سير وغيره نه وي شروع دي طهارت نه وي بيا نکاح او د حج وغيره احكام وي نو دی ته سنن وئيلي کيږي. لکه ابو داؤد، نسائي او ابن ماجه دی ته سنن وئيلي کيږي. ترمذي ته هم کله کله په سنن سره خطاب کيږي.

دا ځکه چي د ترمذي ترتيب موافق د ابواب فقهيه دی. شروع ني د طهارت نه کړې ده. د

بخاري مصنف شروع د كتاب الايمان نه كړی ده. په سنن كي ابن ماجه ته جامع هم واني خكه چي ابن ماجه بحث د اته ۸ واړو فنونو نه كوي.

معجم:

”هو ما يكون مشتملاً علي روايات بحسب الشيوخ“ معجم هغه كتاب ته واني چي ذكر د رواياتو په اعتبار د صحابه كرامو سره وي لكه اول حديث در رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو بكر صديق دوم د عمر فاروق رضي الله عنه بيا د رسول الله صلي الله عليه وسلم عثمان او علي وغيره نه او دغه شان د نورو صحابه كرامونه ذكر شوي وي. لكه مسند امام احمد ، مسند امام شافعي، مسند امام ابو حنيفه. مسند امام احمد چي دوه ويشت (۲۲) جلدو كي دي او تقريباً (۳۵) زره احاديث نبي راجع كړي دي. دوه نيم جلدونو كي نبي صرف د ابي هريره احاديث راجع كړي دي په دي كي ابواب نه نشته. او ذكر د اصحابو كوي په اعتبار د اسماء د روايانو سره او دي ته مسند واني.

مفرد: ”هو ما يكون مشتملاً علي روايات شخص واحد“ مفرد ذكر د احاديثو د يو شخص ته واني لكه د رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو هريره رضي الله عنه روايات خوك په يو كتاب كي را جمع كړي.

جزء:

”هو ما يكون مشتملاً علي روايات مختلفة يتعلق بهو موضوع واحد و بسئلة واحدة“ جزء او رسالي مطلب يو وي. جزء هغه احاديثو ته واني چي تعلق نبي د يو مسنلي سره وي. لكه يو عالم را ولاړ شي په يو مسنلي باندې احاديث راجع كړي مثلاً رفع اليدين باندې امام بخاري احاديث راجع كړي دي نو دي ته جزء رفع اليدين واني. او يا يو امام په قرأت خلف الامام باندې احاديث را جمع كړي نو دي ته جزء القرآن واني. نو په يو موضوع د مختلفو صحابه كرامو نه چي كوم روايات را نقل وي هغي ته جزء“ يا ”رساله“ هم واني. لكه دامام بخاري رحمه الله تعالي جزء رفع اليدين، جزء القراءة خلف الامام ، جزء خلق افعال العباد.

اربعين:

”هو ما يكون مشتملاً علي اربعين حديثاً تتعلق بمسائل مختلفة“ اربعين څلويښت احاديثو ته واني چي محدثينو حضراتو را جمع كړي وي. او بناء نبي په يو حديث وي اگر كه هغه حديث سنداً ضعيف وي لكه نبي صلي الله عليه وسلم، فرماني چا چي زما امت د پاره څلويښت احاديث راجع كړل او ورته نبي اوښودل نو دومره دومره اجر به ورته الله تعالي وركوي نو حاكم اربعين ليكلي دي.

مستدرک

د مستدرک معني دريافت کول دي. "هو ما استدرك علي كتاب ما بقي عنه من الاحاديث علي شرطه" يعني يو عالم د يو کتاب د شرط مطابق پاتی شوی روايات راجمع کړي نو دی ته مستدرک وائي. مستدرک ولاد بخاري او مسلم د شرطونو موافق هغه احاديث راجمع کړي دي چي بخاري او مسلم نه دي نقل کړي.

ابو عبد الله نيشاپوري رحمه الله تعالي فرماني «وعلي شرط مسلم ولم يرويه و علي شرط شيخين ولم يروياه» يعني دا په شرط د شيخينو دی خو هغوي نه دی ذکر کړي. نو ابو عبد الله نيشاپوري رحمه الله تعالي او حاکم چي کوم احاديث په خپل مستدرک کي راجمع کړي دي هغه دده په نزد صحيح دي ځکه چي دا دده په ذهن کي د بخاري او مسلم د معيار احاديث دي. په دی باندی امام ذهبي حاشيه ليکلی ده که چری هغه دده سره په يو حديث کي موافق شو چي دا صحيح دی نو صحيح دی او که مخالفت ني اوکړو چي دا د بخاري رحمه الله تعالي د شرائط مطابق نه دی نو بيا قابل قبول نه دی.

په حاکم کي دري قسمه روايات دي. په هغي کي يو ثلثاء دي چي په واقع کي برابر دي يعني په معيار د بخاري رحمه الله تعالي او مسلم رحمه الله تعالي باندی.

دويم هغه احاديث دي چي حسن او صحاح دي يعني قابل عمل دي خو د شرط د بخاري رحمه الله تعالي او مسلم رحمه الله تعالي نه کم دي.

دریم هغه دي چي هغه موضوع او ضعيف دي چي نه په شرط د بخاري او مسلم دي او نه قابل عمل دي يعني دروغ او موضوعي دي. لکه په حاکم کي دا حديث هم شته "لولاک لما خلقت الافلاک" دا د محدثينو په نزد باندی موضوعي او دروغ دی. نو هر يو حديث د حاکم نه دی صحيح. د مستدرک حاکم دري اثلاث دي څوک خو وائي چي ده ته بيا موقع نه ده ميلاؤ شوی او څوک وائي چي دی شيعه توب ته مائل وو او څوک وائي چي دی متساهل وولکه عبدالرزاق. متساهل دی ته وائي چي د حديث حکم کي ډيره نرمي کوي يعني ضعيف ني په صحيح کي داخل کړی وي. او د ډيرو موضوعاتونه کار اخلي. نو دی ته متساهل وائي. او دی ته هم وائي چي د يو کتاب د شرط احاديث راجمع کړي چي د هغه کتاب د مصنف نه پاتي شوی وي.

مستخرج

مستخرج دی ته وائي چي د يو کتاب احاديث په خپل سند ذکر کړی. لکه دا حديث "انما الاعمال بالنيات" چي د بخاري حديث دی خو اوس يو عالم دا حديث د بخاري د سند نه غير په خپل سند سره ذکر کړي چي په بخاري کي هم وي او په دی کتاب کي هم نو دی سره تقويت د حديث راځي. نو دی ته مستخرج وائي.

۳- دریم بحث اقسام احادیثو

(۱) په اعتبار د عدد د رواتو سره.

(۲) په اعتبار د وصف د رواتو.

(۳) په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل سره.

اول تقسیم د احادیثو په اعتبار د عدد د رواتو سره:

په اعتبار د عدد د رواتو سره حدیث په دوه قسمه دی. (۱) متواتر (۲) آحاد

متواتر: تواتر په اصل کې تابع ته وائي لکه د باران څاڅکي او په اصطلاح د محدثینو کې "هو الحدیث الذی رواه عدد کثیر بحيث يستحيل العقل تواطهم علی الکذب فی کل عصر من العصور ویكون منتهی خبرهم امرأحسیاً" ته وئیلی کیږي. یعنې متواتر هغه حدیث ته وائي چې بی شمارة راویان ئي وي او د دې ټولو په دروغویاندي جمع کیدل ناممکن وي دا ځکه چې یو راوي د یو ځاني وي او بل راوي د بل ځاني نو ددی راویان په تعداد کې ډیر دی او ددی ټولو د مختلفو علاقه نه په دروغو راجع کیدل نا ممکن دي.

حکم د متواتر:

(۱) بحکم افاده د قطع او یقین ور کوي. (۲) متواتر ټول مقبول دي او ددی د رجالو نه بحث نه کیږي. که مسلمان وي او کنه که عادل وي او که فاسق.

د متواتر اقسام:

(۱) متواتر فی الاسناد:

متواتر با الاسناد هغه ته وائي چې اسناد ډیر شي اومتعین وي. لکه احادیث د مسح علي الخفين دا د اتيوا صاحبه کرامو نه نقل شوی دی اوپه نزول د عیسی ابن مریم کې (۱۵۰) احادیث دي. نو دا متواتر دي او په خارج کې ئي عدد هم معلوم دي. دغه شان حدیث د من کذب علي... الخ. دا د (۶۲) صاحبه کرامو نه نقل دی. او محدثین د متواتر نه هم دا متواتر الاسناد مراد اخلي.

(۲) متواتر بالطبقات:

متواتر بالطبقات هغه ته وائي چې په هره زمانه کې دومره راویانو نقل کړی وي چې شمیرکې نه راځي لکه ما یرويه طبقة عن طبقة کل عصر لکه قرآن شریف ځکه ددی سندونه بی اندازی دي معلوم نه دي او هره زمانه کې بی اندازی راویان ئي دي.

(٢) متواتر بالتعامل والتوارث:

دا هغه قسم دی چي راویان يې په اعتبار د عدد سره لږ وي مگر د امت عمل پری را روان وي. چي په دی باندی د ټول امت عمل وي او د هغي سند ته او بحث ته حاجت نشته لکه تواتر د آذان، اقامت، تراویح چي په امت کي شل (٢٠)، رکعتو را رواني دي. سند ته يې حاجت نشته دغه شان د جنازي مونځ خفيه راغلی دی په تواتر سره يې ثبوت دی نو اوس که څوک په چهرسره د جنازي مونځ کوي نو دا به د تواتر خلاف کوي دا ځکه چي په څلور واړه مذاهبو، په زمانه د اسلام او په علماؤ کي دا څيزونه په تواتر راغلی دي که اوس ددی نه څوک مخالفت کوي نو څه کار نه کوي.

ته به سند ته نه گوري بلکه عمل ته به گوري. عمل د امت په دی را روان دی چي طلاقونه دري دي يو نه دی. دغه شان تراویح پوره شل (٢٠)، يې اته (٨)، نه دي. جنازه خفيه ده جهراً نه ده او تکبيرونه يې څلور دي کم او زیات نه دي. نو که څوک ددی امورو مخالفت کوي نو دی د متواتراتو مخالفت کوي. په متواتراتو کي سند ته نه شي کتنې بلکه عمل ته کتلی کيږي، لکه امام بخاري رحمه الله تعالي په باب کي يوحديث راوړی دی مگر هغه ضعیف دی او بیا هم امام بخاري رحمه الله تعالي يې په باب کي ذکر کوي. لکه "لا وصیت لواړث" چي وارث ته وصیت نه کيږي. نو اگر چي دا حدیث ضعیف دی خو عمل د امت پدی را روان دی وارث ته وصیت نه کيږي. که يو خوي ته زیاته حصه ورکړي نو دا قابل قبول نه ده چي د چا څه حصه مقرر ده نو د هغي نه ورته زیاته نشی ورکولی. ډیر احادیث دي چي محدثین کرام ورته متواتر نه وائي بلکه هغه په ضعیفو کي شماري لیکن بیا هم فقها کرام ورته متواتر وائي. ځکه چي فقها د امت عمل ته گوري. د محدثینو سند ته نه گوري. "ان متواتر الفقهاء اقوي من متواتر المحدثین" يعني متواتر د فقهاؤ ډیر قوي دی په نسبت د متواتر د محدثینو ځکه چي دی باندی عمل را روان وي او احتمال د مجاز او د کناني نه لري.

(٤) متواتر بالقدر المشترك

متواتر بالقدر المشترك دی ته وائي چي يوه واقعه خو په طريقه د آحادو نقل وي خو مجموعه موضوع چي دلالت پری د مختلفو واقعاتو او حکایاتو کوي هغه پکي شریک دی لکه سخاوت د خاتم طائي نودده د سخاوت واقعات خو په اخبار آحادو سره را نقل دي خو مجموعه قصوته يې چي گورو نو ددی نه معلومیږي چي خاتم طائي ډیر سخي وو. قدر مشترک د مجموعي روایاتو متواتر وي. دغه شان د رسول الله صلي الله عليه وسلم علي د بهادرې او د شجاعت واقعات چي د بدر په موقع باندی يې (٢١)، کافران مردار کړی وو. په خيبر جنگ کي يې د مرحب غوندي مشهور پهلوان مردار کړی وو. نو دا ټول واقعات په طريقه د اخبار آحادو نقل

دي خو مجموعې نه دا معلومېږي چي علي يو نومه وې ی خوان وو- نودی ته متواتر بالقدر المشترك وائي.

اول دري واړه متواتر افاده د قطع او د جزم ورکوي او عام فقهاء وائي چي منکر تر ی کافر دی- او څلورم که بديهي وو نو بيا افاده د قطعي کوي او منکر تر ی کافر کېږي نه نو فقهاء کرام څلورو واړو ته متواتر وائي او دا ځکه چي ددوی نظر په عمل باندی وي- او د محدثينو نظر په سند وي نو ځکه اول ته متواتر وائي.

د آحادو تعريف

”هوالم یکن کذا لک فهو آحاد“ يعني چي يو شرط پکي د شروطو د تواتر نه رانشي نو هغي ته اخبار آحاد وائي- که عدد قليل وي يا کثیر لیکن اتفاق ني په کذب باندې عقل روا گنېږي لکه د يو پارتي خبره شوه يا ددغه کثرت په يو زمانه کي ختم شوي وي يا قضیه عقليه وي امر حسي نه وي لکه العالم حادث وغيره نظريه مخصه وي.

د آحاد قسمونه

: (۱) عزيز (۲) غريب (۳) مشهور-

عزيز:

”هو الحديث الذي رواه اثنان عن اثنين في كل طبقة“ عزيز د عزت نه دی او قوت ته هم عزت وائي او دلته دی دویم کس سره په دي کي چونکه قوت پیدا کېږي ددی وجي نه ني په قوت سره هم تعبیر کېږي- او يا دا چي عزيز نادر ته وائي او دا هم نادر الوجود دی.

غريب:

غريب دی ته وائي چي په يو زمانه کي ئي راوي يو وي او غريب نا آشنا ته هم وائي په مسافر، او ميلمه باندی ئي هم اطلاق کېږي- دا اول حديث د بخاري دا غريب دی- سنداً دا د يحيى ابن السعيد الانتصاري «رضي الله عنه» نه پس مشهور شوی دی په صحابه کرامو کي دعمر فاروق رضي الله عنه نه علاوه د بل چا نه نه دی نقل شوی- او د عمر فاروق رضي الله عنه نه د علقمه بن وقاص «رضي الله عنه» نه بغير بل چا نه دی نقل کړی محمد ابن ابراهيم «رضي الله عنه» نه بيا يحيى ابن سعيد الانتصاري «رضي الله عنه» نقل کړی دی- د يحيى بن سعيد الانتصاري «رضي الله عنه» دوه سوه شاگردان دي نو تر يحيى بن سعيد «رضي الله عنه» پوری دا حديث غريب مطلق دی.

د غريب القسام: غريب په دوه قسمه دی (۱) غريب مطلق (۲) غريب نسبي

غريب مطلق: ”هو ما يكون تفرد في اعلي السند في عصر التابعي ولا يكون مرويا الا عن

تابعي واحد“ يعني که چري تفرد او غرابت په اخير د سېند کي وي لکه د صحابي نه وروستو تابعي نو دی ته غريب مطلق يا فرد مطلق وائي.

غريب نسبي “هو ما يکون تفرده في من بعد التابعين” يعني که چري ددی نه وروستو غرابت وي نو بيا دی ته فرد نسبي يا غريب نسبي وائي.

مشهور: “هو الحديث الذي رواه اکثر من اثنين في كل طبقة ولكن لم يبلغ حد التواتر” دی ته مستفيض هم وائي او څوک وائي چي مستفيض خاص قسم دی چي شمير يي اول او آخر کي برابر وي.

د متواتر او احادو حکم:

د متواتر او احادو په دی دري احکامو کي فرق دی. (۱) آحاد افاده د ظن ورکوي (۲) رجالونه يي بحث کيدې شي (۳) او دی کي مقبول او مردود دواړه وي.

متواتر ټول مقبول دي او په آحادو کي څه مقبول دي او څه مردود دي مقبول هغه حديث ته وائي “ما ترجح جانب قبوله” چي د قبوليت طرف يي راجح شي نو دی ته مقبول وائي. او مردود هغه ته وائي “ما ترجح جانب رده” يعني دا عکس د مقبول دی. حديث د مقبول کيدو د پاره (۸) شرائط دي څلور په راوي کي او څلور په روايت کي. که چري په دی کي يو شرط هم غير موجود شو نو دا به مردود وي.

شرائط دراوي

دراوي د مقبول کيدو د پاره څلور شرائط: (۱) اسلام (۲) عقل (۳) ضبط (۴) عدالت

خبر د دينه علاوه نه ده چي خبرلره په راوي کي په يو څو شرطونو سره حجت گرځولي شوي دي او هغه شرائط څلور دي (۱) عقل (۲) ضبط (۳) عدالت (۴) اسلام پس عقل دانسان په بدن کي يو داسي موجود نور دي د کوم په وجه چي بنده ته د يوې لازمي ابتداء، روښانه کيږي د کوم ځاي نه چي شروع کيږي او په کوم ځاي چي حواس علم ختميږي مطلب دادي چي دا يو داسي نور دي چي ددي نور په وجه يوه لاره پر کيږي چي ددي لازمي ابتداء، د يو داسي کورنه وي چي په دي کور باندې د حواس علم ختميږي مثلاً که يو انسان لوړ عمارت ته اوگوري نو دده دسترگي علم د عمارت نه پوري وي بيا د عقل په دي نور يوه لاره شروع شي کومه چي ده ته رهنمائي کوي چي ددي عمارت د پاره يو صاحب علم او حکمت والا صانع ضروري دي پس ابتداء د عقل او انتها د عقل حواس دي او دا يعني د عقل ابتداء، او انتها حواس کيدل په هغه چا کي موجود وي په کومو کي چي د محسوس نه معقول ته انتقال وي ليکن کله چي مدرک محض معقولي وي نو د مدرک نه د علم لاره شروع کيږي د کوم ځاي نه چي دا څيز موندلې کيږي نو ظاهر به شي

دقلب دپاره مطلوب او قلب په دي مطلوب کي د تامل سره دي لره بيا مومي او په دي کي تنبيه ده په دي خبره چي مدرک قلب دي او عقل ددي دپاره واسطه ده لکه چي داسلام نظريه ده لهذا هر کله چي دقلب دپاره يو باطن سترگه ده دکوم په ذريعه چي هغه داشياؤ ادراک کوي دعقل په وجه باندي ددي څيز دروښانه کيدو نه پس په ظاهر طور په دنيا کي دنمر يا دچراغ په ذريعه داشياؤ ظاهر ښکاره کيږي او بيا دهغي نه پس سترگه دهغي ادراک کوي او دحکماء په نزد عقل، حواس ظاهره، او د حواس باطنه په واسطه صرف نفس ناطقه مدرک دي

دعقل تعريف دادي چي دا دانسان په بدن کي ديو داسي نور نوم دي دکوم په سبب چي انسان ته لاره روښانه کيږي چي ددي لاري ابتداء ديو داسي مقام نه کيږي چرته چي دحواس دادراک انتها وي غرض دا چي دعقل مبداء دحواس منتهي ده

د ضبط دادي چي ضبط کلام لره دکماحقه اوريدو او ددي په معني مرادي دپوهيدو او بيا دي لره غير ته درسولو دوخته پوري ددي په موجب باندي دعمل کولو او ياد ساتلو نوم دي او ددي په تکرار کولو سره ددي نگراني ته ضبط وئيلي شي

دضبط دشرط کيدو وجه: داده چي په راوي کي دصدق موجود کيدل ضروري دي او صدق بغير دضبط نه حاصليدي نشي په همدې وجه په صدق باندي دضبط نوم ايخودلي شوي دي ځکه چي صدق دواقع مطابق خبر ورکولو ته وئيلي شي او دا هغه وخت کي ممکن وي کله چي په چا کي ضبط وي.

دعدالت تعريف: دعدالت لغوي معني: انصاف، برابري، په گواهي لائق کيدل.

دعدالت اصطلاحي معني: العدالة الاستقامة في الدين يعني په دين باندي مضبوط او ثابت قدم اوسيدل او په دين باندي کلکيدل او ددي سره لارم دي اجتناب عن محظورات الدين يعني هغه اشياء کوم چي په دين کي ممنوع دي دهغي نه بچ کيدل، د عدالت پوره تعريف داسي دي: العدالة عبارة عن الاستقامة علي طريقة الحق مع الاجتناب عما هو محظور في ديننا "عدالت دحق په طريقه په مضبوطيا سره کله اوسيدل دي او دديني محظوراتو نه دېج کيدو نوم عدالت دي او دبعضو په نزد عدالت دهغي ملکي نوم دي کوم چي انسان طاعاتو ته اماده کوي

"هو" الخ، غرض دعبارت مراتب دعدالت بيانول دي چي عدالت دافراط او تعصب په اعتبار سره مختلفي درجي لري څومره چي افراط او تعصب زيات وي دومره به عدالت کم وي او دا په دوه قسمه دي (۱) عدالت کامله دي (۲) عدالت ناقصه دي.

په باب دحديث کي کامل عدالت لره اعتبار دي، ددي وجه داده په چا کي چي کامل عدالت نه وي دا ددي خبري قرينه ده چي په ده کي قصور في الدين موجود دي او هغه کس دچا په دين

کي چي قصور وي دهغه ديانت مشتبه وي او دچاچي ديانت مشتبه وي په باب دحديث کي به دهغه روايت مقبول نه وي.

څلورم شرط دادي چي راوي به مسلمان وي او که مسلمان نه وي نو روايت به يي مقبول نه وي داسلام شرط لگولو وجه داده چي غير مسلم متعصب وي او ددين اسلام سره عداوت او بغض لري پس غير مسلم راوي دخپل خباثت او باطني تعصب په وجه داسلام جرړو ويستلو کوشش کوي لهذا دده روايت معتبر نه دي.

داسلام تعريف دادي چي اسلام د الله تعالي دذات او دصفاتو دداسي تصديق او د اقرار کولو نوم دي څنگه چي دا په واقع کي دي او د الله تعالي داحکامو دشرانعو دقبلولو نوم دي نو چي مسلمان نه وي نو روايت يي قبول نه دی او که مسلمان وي خو عاقل نه وي ليونې وي نو بيا هم روايت ندی قبول او دغه شان که غير عادل وي نو د غير عادل روايت هم نه قبلېږي او عدل څه ته وائي نو عدل "ملازمة التقوي" يعني چي هميشه د تقوي سره وي که گناه تری اوشي نو زر توبه اوباسي (نوعدالت ته يي برحال دي، او تقوي ونيلى کيږي "اجتناب عن الشرک والفسق" په فسق کي گناه کبيره اودوام علي الصغيره هم داخل دي او بدعات کي بدعت داخليږي د محدثينو په اصطلاح کي اهل بدعت لفظ ذکر شي نو مراد تری اهل تشيع، معتزله، مشبهه، مرجيه، جبريه وغيره وي. په هغه (۷۲)، ډلو کي (۱۲)، خوارج (۱۵)، معتزله (۳۲)، شيعه گان (۵)، مشبهه (۵)، جبريه او (۳)، مرجنيه دي.

ددی فرقودا تقسيم په اعتبار د عقائدو سره دی ددی وجي نه چي کله هم په احاديثو کي درته بدعت ذکر کړم نو ددی نه مراد دا اهل هوي دي زمونږه څلورو وارو امامانو چي کوم مقلدين دي هغوي ته اهل سنت والجماعت وائي. سنت د صحابه او خلفاء الراشدينو او د رسول الله مبارک طريقه، والجماعة نه مراد جماعت د صحابه کرامو. دا څلور واړه امامان رحمهم الله تعالي د صحابه کرامو د مسلک نه بهر نه دي. په فروعو کي اختلاف لري ځکه چي دا خو د صحابه کرامو هم وو. او عقیده کي اختلاف نشته ځکه عقیده د صحابه هم مختلف فيه نه وه. نودوي ته اهل سنت والجماعة وائي نو څوک چي په دوي کي هر امام پسی روان وي هغه اهل الحق وي.

نو راوي کي به دا څلور واړه صفات موجود وي نو هله به نې روايت مقبول گرځي. په دی کي يو شرط د حفظ او د ضبط دی. ضبط څه ته وائي او ددی تعريف څه دی؟ نو دا ضبط په دوه قسمه دی چي يو ته ضبط کتاب او بل ته ضبط ذهن وائي.

"صاینه ما سمعه لديه حتي يؤديه لغيره" او ضبط ذهن "ان يتمكن من اسحضاره متى شاء" ته وائي. يعني چي خاته رايدولې شي او يا ورسره کتاب کي موجود وي او يا په ليکلو کي

ورسره موجود وي نو دی ته ضبط وائي نو د روايت د قبول د پاره به راوي کي څلور شرطه وي اسلام، عقل، عدل، ضبط.

د روايت د پاره شرائط

اول شرط: اول شرط دادی چي "وروده غير مخالف لکتاب الله" چي کتاب الله سره نې تناقض نه وي لکه رسول الله صلي الله عليه وسلم عائشې حديث د سماع الموتې رد کړی دی ځکه د هغې په خيال دا د ايت نه خلاف وو.

فَإِنَّكَ لَا تُنْسِخُ النَّوَائِي وَلَا تُسْخِغُ الضَّمَّ الدُّعَاءُ إِذَا وَلَّوْا مُذْبِرِينَ (سورة الروم: ۵۲)

دويم شرط:

"ان لا يكون مخالفاً لسنة المتواترة المتوارثة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم" چي مخالف به د سنت مشهوره د رسول الله نه، نوي.

دريم شرط:

"ان لا يكون في حادثة تعم بها البلوي و يتفرد بروايته شخص واحد" يعني دا حديث په داسي واقع کي وارد شوې نه وي چي هغې کي عموم بلوي وي او روايت نې يو نفر کوي لکه حديث د مس الذکر دا ناقض د وضو دی او که نه؟ نو زموږ مذهب والا وائي چي دا ناقض نه دی ځکه چي په ټولو صحابو کي روايت بسره (رضي الله عنها) کوي او د بسره (رضي الله عنها) نه روايت مروان کوي. د ذکر په مس کي عام خلق مبتلا دي او ددی روايت يوه ښځه کوي او هغه صاحب واقعه نه ده.

دا يوه اختلافي مسئله ده امام شافعي رحمه الله تعالي مطلقاً مس ذکر ناقض وضو وائي که په شهوت سره وي او که بغير د شهوت نه مالکيان او حنابلې په شهوت سره ناقض وائي او که بغير د شهوة وو نو بيان ناقض نه دی. واحناف مطلقاً ناقض نه وائي که په شهوة وي او که بلا شهوة.

شوافع حضرات خان دپاره په دليل کي د بسره (رضي الله عنها) قول ذکر کوي. "من مس ذكره فليتوضأ" نو احناف ددی نه جواب کوي چي که چری دا ناقض دي نو دی کي عموم بلوي ده لکه څنگه چي بره ذکر شو.

څلورم شرط:

"ان لا يكون في مسئلة ظهر من الصحابة الاختلاف فيها وتركوا الاحتجاج به جميعاً ولم يستدل به صحابي ولا فريق ولم يذكره احد من الناس"

يعني چي په داسي واقع کي نه وي چي هغی کي د صحابو په مينځ کي اختلاف راغلی وي او

د هيچا په دليل کي نه شي پيش کېدی. لکه شيعه گان وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم علي ته وصيت کړې دی. او دوي دی ته د ايمان د عقائدو نه د يوی عقيدی درجه ورکړی ده. ددوی د ايمان پنځه عقيدی دي. نو که رسول الله مبارک وصيت کړی وې نو په ثقيفه بني ساعده کي چي صحابو او ونييل چي دابه امير وي، دا به امير وي وغيره وغيره نو پکار دي چي صحابو رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه امير کړی وو ځکه چي دا وصيت د رسول الله (ص) دی او بيا چي کله رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو بکر صديق (رضي الله عنه) وفات کيدو نو عمر فاروق (رضي الله عنه) ني نائب کړو او هيچا دا اونه ونييل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ته څه کوی د علي رضي الله عنه په باره کي د رسول الله (ص) وصيت شوی دی هغه دی نائب کړی شي.

مگر چا هم انکار ونه کړو. بيا چي کله عمر فاروق رضي الله عنه وفات کيږي نو هغه او فرمائل: چي په دغه شپږو کسانو کي يو خليفه مقرر کړی چي په هغي کي رسول الله صلي الله عليه وسلم عثمان، رسول الله صلي الله عليه وسلم علي، رسول الله صلي الله عليه وسلم طلحه، سعد ابن ابي وقاص، عبدالرحمان بن عوف (رضي الله عنه) او رسول الله صلي الله عليه وسلم زبير رضي الله عنهم. نو په دغه شپږو کي رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه هم موجود دی او کله چي دري ورځی مشوري کيدی چي څوک دی امير مقرر شي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم علي دا ولی نه فرمائيل چي زما په باره کي خو رسول پاک (صلي الله عليه وسلم) وصيت کړی دی زه دی خليفه مقرر کړی شم. او نه يو صحابي چي دا او فرمائل چي علي په باره کي رسول الله صلي الله عليه وسلم وصيت کړی دی هم دی مقرر کړی عجيبه خبره ده چي د خلافت په باب کي دی د صحابو په مابين کي تنازع وي او علي دي چپ ناست وي.

ددی مثال داسی دی لکه چي د يو کس پلار مړ شوی وي او ټول کور والا په تياره کي ناست وي او ژاړي يو کس ورته او وائي چي الکه کور کي څه لالتين، شمع، ډيوه وغيره نشته نو دي ورته او وائي چي ډيوه شته خو هغه مونږه ضرورت دپاره ساتلی ده. نو اوس يو کس د پلار په مرگ کي د شمع، ډيوه وغيره لگولو ته ضرورت نه وائي نو دا به آخر په کوم ضرورت کي پکار راولي.

د صحابه کرامو په مابين کي دغه پريشاني ده او علي ناست دی نو پکار ده چي علي د صحابه کرامو دغه پريشاني ختمه کړی وی او ورته ني فرمائیلی وو چي زما په باره کي رسول الله (ص) وصيت کړی دی لهذا زه به د خلافت امور سنبال کړم. علي رضي الله عنه داسی نه کول او ښه په خوشحالی ني ۲۵ کاله د صحابه کرامو خلافت تسليم کړو. نو معلومه شوه چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم علي صد وصيت حديث هيڅ اصل نه لري.

د شيعه گانو ټول مذهب په دی باطلو عقيدو او دروغو باندی بنا دی. دوي هم خان ته يو شپږ د

احاديثو كتابونه جوړ کړی دي. بابونه نې پکې راوړي دي چې دا باب دی په بيان ددی کي چې دا زمکه او آسمانو نه دې (۱۶)، دولسو امامانو دپاره جوړ شوي دي. بيا به وائي دا باب دی په بيان ددی کي چې علم غيب صرف دی دولسو امامانو ته حاصل دی. بيا به وائي چې دا باب دی په بيان ددی کي چې دی دولسو امامانو ته داسي مقام حاصل دی چې نه يو نبي ته حاصل دی او نه يو رسول ته «نعوذ بالله». حيران به شې چې دا دوي څه وائي نو ددوی د مذهب اکثره حصه په دروغو او غلطو عقيدو باندې بنا ده.

نو په اجبار آحاد کي چې دا اته شروط ما سبق موجود شي نو هغه به مقبول گرځي:

د مقبول اقسام:

“المقبول علي اربعة اقسام وهذه الاقسام تنزل علي وصف الرواة”

مقبول په څلور قسمه دی.

(۱) الصحيح لذاته (۲) الصحيح لغيره (۳) حسن لذاته (۴) حسن لغيره

يعني په آحادو کي مقبول هم وي او مردود هم وي او دا تقسيم د حديثو په اعتبار د وصف د روايتو سره دی.

الصحيح لذاته:

”هو ما روه العدل الضابط عن مثله متصل السند غير معلل ولا شاذ فان كان صفة العدل والضبط كاملا وقويا فهو الصحيح لذاته“

په دی تعريف کي پنځه قيده شول. اول دا چې راوي عادل وي. دويم دا چې ضابط وي. راويان ټول قوي وي خو مينځ کي پکې يو سړې نشته نه پکې اعلال وي او نه پکې شذوذ وي. اعلال علت خفيه او تدليس خفي ته وائي ليکن په دي باندې هر سړی نه پوهيږي. او شذوذ مخالفت د ثقة دی د اوثق نه او يا دا چې مخالفت د ثقة دی. ټول راويان ثقة وي خو بعضي پکې اوثق وي. نو چې راوي عادل وي، ضابط وي او په سند کي انقطاع نه وي او نه پکې اعلال وي او نه شذوذ نو که دا اوصاف په راوي کي علي وجه الكمال موجود وي نو روايت ته نې صحيح لذاته وئيلي کيږي.

حسن لذاته:

”وان خف الضبط او صفة اخرى فهو الحسن لذاته“ يعني که صفت د ضبط پکې کمزوري وي او نور اوصاف پوره وو مثلاً عادل وو انقطاع پکې نه وه غير معلل وو شذوذ پکې نه وو خو راوي نې خفيف الضبط وي

حسن لذاته:

”هو مارواه عدل الضابط عن مثله متصل السند غير معل ولاشاذ“ عام خلق معلل وائي خو معلل په عربي لغت كي دوباره دوباره أبو وركولو ته اوزني. او دا معل لفظ دی د اعلال نه خو دی ته غلط د محدثينو وائي. نو كه وصف د ضبط علي وجه الكمال موجود وي سره د صفاتو اخري نه په راوي كښې نو دی ته صحيح لذاته وائي او كه وصف پكښې كم وي نو حسن لذاته وائي.

الصحيح لغيره:

فان تقوي هذا الحديث بهجته من طريق آخر مثله او طرق أخرى ولو منحة فهو الصحيح لغيره“ فكل الحسن لذاته ان تقوي من طرق أخرى فهو الصحيح لغيره وهي مرتبه وُسْطَانِيه بين الصحيح لذاته والحسن لغيره فكل الصحيح لغيره حسن لذاته قبل التقوية من طرق آخر.

لكه راوي دحديث معدوم الضبط وي يا مدلس يا شاذ وي فهو الضعيف.

حسن لغيره

”وان تقوي الضعيف حفيف الغبط بهجته من طرق اخر مثله او بطرق كثيرة ولو مخطئة فحينئذ يصير حسناً لغيره“

دا ياد لری چي صحيح لغيره په اعتبار د ذات سره حسن لذاته وي او په اعتبار د كثر د طرقو سره صحيح لغيره شي او هر حسن لغيره په اعتبار د ذات سره ضعيف وي خو په اعتبار د كثر د طرقو سره حسن لغيره گرځي.

دا څلور اقسام د مقبول دي او ددی نه علاوه چي څومره دي هغه مردود دي. مقبول حديث به ددی څلورونه بهر نه وي. كه علاوه ددی نه وي نو هغه به مردود او ضعيف وي او يا به يو قسم د ضعيف نه وي لكه شاذ، منكر، متروك، مدلس، او موضوعي وغيره.

د مردود اقسام

د مردود او ضعيف په دغه اقسامو كي د ټولو نه خطرناك چي كوم قسم دی هغه موضوعي دي.

موضوعي:

”هو الموضوع المخلوق علي رسول الله والمنسوب اليه مالم يقله ولم يفعله“ چي نه خو رسول الله (ص)، ويلي وي او نه ئي كړی وي او نه ئي ورته نسبت كيږي نو دی ته موضوعي وائي. موضوعي روايات په اتفاق د علماء سره ناجائز او حرام دی ”الا مع بيان وضعه“ مگر په هغه وخت ئي بيانول جائز گرځي چي دا بيان ورسره او كړئ شي چي دا موضوعي حديث دی يعني چا د خان نه جوړ كړی دی او ډير علماء ورته كفر وائي.

محدثين كرام د موضوعي احاديثو نه ډير خان ساتي او باقاعده كتابونه ني پري ليكلې دي. په دې سلسله كښې ملا علي قاري رحمه الله تعالى الموضوعات الكبرى، حافظ عراقي تنزيه الشريعة عن الاحاديث الضعيفة والموضوعة ليكلي دي.

د امام احمد رحمه الله تعالى په باره كې راځي چې دوي خپل خوي ته سبق شروع كړو او اول ني ورته څلور زره احاديث ياد كړل او ورته ني او فرماښل چې بېجه دا دروغ احاديث وو چې خلقو د خان نه كوم جوړ كړي دي. خوي ورته اووښل چې دادې راته بيا ولې يادول. امام احمد رحمه الله تعالى ورته او فرماښل چې ته تری نه خان بچ كړی. ددې موضوعي رواياتو باعث د وضع څه شي دې علماؤ ددې څو وجې ذكر كړي دي.

په مذكوره اقسامو كې وجه دحصر داده چې په حديث باندي وارد شوي طعن به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به طعن دراوي دطرفه وي او يا به دغير راوي دطرفه وي كه دراوي دطرفه وي نو بيا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يابه قولواوي او يا به فعلا وي كچري قولواوي په داسي شان سره چې هغه دروايت نه انكار او كړي نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به يي انكار پشان ته دانكار دجاهد وي او يا به يي انكار پشان دانكار دمتوقف وي كچري اولني صورت وي نو بيا خو بالاتفاق داحديث ساقط العمل دي او كچري دويم صورت وي نو په دې كې اختلاف دي دامام كرخي او امام احمد بن حنبل په نزد داسي حديث ساقط العمل دي او دامام شافعي او امام مالك په نزد ساقط العمل نه دي، او كچري طعن من جانب الراوي فعلا وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به دروايت خلاف عمل كوي او يا به په روايت عمل كول پرېږدي يعني عمل به ورباندي نه كوي كچري ثاني يعني دامتناع عن العمل صورت وي نو په داسي وخت كې به داسي حديث ساقط العمل وي او كچري اول يعني دروايت خلاف عمل كوي نو دا به د دري حالاتو نه خالي نه وي يا خو به دا عمل ده د روايت نه مخكې كړي وي او يا به يي روسته كړي وي او يا به يي تاريخ مجهول وي پته به نه لگي چې دحديث خلاف عمل ده په كوم وخت كې كړي دي دحديث بيانولو نه يي مخكې كړي دي او كه روسته كچري تاريخ مجهول وي نو حديث به ساقط العمل نه وي او كچري هغه دخپل روايت كړي حديث خلاف عمل دحديث بيانولو نه مخكې كړي وي نو بيا به هم دا حديث ساقط العمل نه وي او كه مخالف عمل يي پس دروايت نه كړي وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به خلاف عمل باليقين وي يا به بالاحتمال وي كه اولني صورت وي نو حديث به ساقط العمل وي او كه دويم صورت وي نو حديث به ساقط العمل نه وي، او كچري طعن دغير راوي دطرفه وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به دصحابي دطرفه وي او يا به دغير صحابي دطرفه وي كچري دصحابي دطرفه وي په داسي شان سره چې دغه صحابي ددې حديث خلاف عمل كوي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي (۱) هغه حديث دكوم خلاف چې صحابي عمل كړي دي دا به ظاهر

وي او دصحابه كرامو نه دمخفي كيدو احتمال به نه لري نو دداسي حديث خلاف دصحابي عمل كول موجب دطعن او جرحي دي او دا حديث به ساقط العمل وي (٢١)، يا هغه حديث دكوم خلاف چي صحابي عمل كړي دي دا به داسي حديث وي كوم چي دصحابه كرامو نه دمخفي كيدو احتمال لري نو دصحابي دداسي حديث خلاف عمل كول به موجب دجرحي نه وي او نه به حديث ساقط العمل وي او كه دصحابي نه علاوه دنورو اهل علمو دطرفه دحديث خلاف عمل شوي وي نو داسي عمل مطلقا موجب دطعن نه وي بلكه په دي كي تفصيل دي لكه چي عنقريب به يي په جرح مبهم كي بحث راشي او كچري جرح مبهم وي نو بيا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به روسته ددي تفسير واقع شوي وي او يا به نه وي كه روسته يي تفسير نه وي واقع شوي نو حديث به ساقط العمل نه وي او كه روسته يي تفسير واقع شوي وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به جرح متفق عليه واقع شوي وي او يا به جرح مختلف فيه وي كه اولني صورت وي نو حديث ساقط العمل دي او كه دويم صورت وي نو بيا حديث ساقط العمل نه دي.

كله چي طعن دراوي دطرفه وي نو دا په دوه قسمه دي يو قول دي او بل فعلي دي قول دي دادي چي مروي عنه ددي روايت نه انكار او كړي خو بيا انكار په دوه قسمه دي (١)، انكار دجاحد دي په داسي شان سره چي مروي عنه اوواني چي تا په ما پوري دروغ تړلي دي او يا داسي اوواني چي دا حديث ما نه دي بيان كړي دداسي حديث حكم دادي چي دا بالاتفاق مقبول نه دي او داسي حديث بالاتفاق ساقط العمل دي (٢)، انكار دمتوقف دي او هغه دادي چي مروي عنه راوي ته اوواني ماته ياد نه دي چي دا حديث ما تاته بيان كړي دي يا داسي اوواني چي ماته ددي حديث پته نشته نو دداسي حديث په حكم كي اختلاف دي امام كرخي او امام احمد بن حنبل په نزد مقبول نه دي او دا خكه كله چي دمروي عنه دپاد كيدو باوجود هغه ته دا رايايد نشو نو په دي كي دوه احتمالونه دي ياخوبه حقيقتا دا روايت نه وي كړي او دا ظاهره ده چي هر كله چي په حقيقت كي روايت نشته نو بيا به په دي باندي عمل دكوم طرفه كيږي (٣)، يا خو به يي په حقيقت كي عمل كړي وي مگر دهغه نه به هير شوي وي او دريادولو دكوشش نه باوجود به ورته ياد شوي نه وي هر كله چي هغه ته دريادولو دكوشش باوجود رايايد نشو نو دا دده دغفلت انتها ده لهذا دا كس مغفل دي او دمغفل روايت مقبول نه وي، او دامام مالك او دامام شافعي په نزد دا حديث مقبول دي خكه چي مروي عنه او راوي عادل دي او عدالت دنسيان په وجه نه ساقطيري او دا خكه يو سري چي دچانه روايت كوي او دپيري زماني نه پس ورنه هيريږي هر كله چي يي نسيان دعدالت سره منافي نه دي نو دوي دواړه عادلان دي او دعادل خبر مقبول وي لهذا دا خبر به مقبول وي.

قسم ثاني يعني طعن فعلي په دوه قسمه دي اول عمله بخلاف الرواية دويم امتناعه عن العمل

بالرواية اولني بيا په دوه قسمه دي خلاف دعمل بعدالرواية دويم خلاف دعمل قبل الرواية ، دريم چي عمل دراوي دمروي حديث نه خلاف وي ليکن دروايت او دعمل تاريخ مجهول وي دا ټول څلور قسمونه شول مصنف وائي که دروايت کولو نه پس راوي ددي حديث خلاف عمل کوي داسي خلاف دکوم خلاف کيدل چي يقيني وي يعني دکوم قسم تاويل گنجانش پکي نه وي نو داسي حديث به ساقط الاعتبار او ساقط العمل وي او په دي باندي عمل کول جائز نه دي دا حديث په دي وجه ساقط العمل دي چي يا خو دا مخالفت په دي وجه باندي کيږي چي راوي ددي حديث په منسوخ کيدو يا موضوعي کيدو باندي خبر شوي دي بهر حال منسوخ او موضوعي حديث ساقط العمل وي لهذا داسي حديث مقبول نه وي ، يا د راوي دطرفه دخپل مروي حديث مخالفت دبي پرواهي يا دغفلت په وجه شوي وي په هر صورت کي راوي عادل نه پاتي کيږي او دغير عادل راوي روايت مقبول نه دي لهذا داسي روايت مقبول نشي کيدي

د موضوعي حديث جوړولو باعث

(۱) اهل هوي:

اهل هوي او اهل الرائي موضوعي روايات پيدا کوي. يعني غلط عقيدې والاكثر موضوعات پيدا کوي. د شيعه گانو عام احاديث دروغ وي که تاسو اوگورئ نو هغوي وائي جعفر صادق عليه السلام دا وائي. دوی دی ته سوچ نه کوي چي جعفر صادق خو څه پيغمبر نه وو.

(۲) متملقين:

دروغزن او دنيا پرست علماء د حکومت متملقين وي، دوي په نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) دروغ ترې غياث بن ابراهيم يومولا وو. يوه ورځ مامون الرشيد رحمه الله تعالي په کونسترو باندي لوبی کولی او کونستر بازي ئي کوله نو دی ملا ورته زر د دروغو حديث جوړ کړو چي "لا سبقي في الا في نصب قص و حفر او جناح" نو ده پکي دا "جناح" زيات کړو يعني رسو کریم فرمائيلي دي چي مسابقه، مقابله په نصب کي وي او اوښانو کي او حافر اسونو کي رواده او ده پکي "جناح" او ونيلو چي د وزرو په څيز کي هم مقابله رواه ده. وزری خو د کونسترو وي نو کونسترو کي مقابله ده جائزه کړه. نو بادشاه خوشحاله شو او ده ته نبي انعام ورکړو. چي کله دا دروغجن ملا لارو نو بادشاه سوچ او کړو چي دا خو ئي دروغ اوونيل او هغه ټولي کونستری ئي حلالي کړی. امام احمد رحمه الله تعالي فرماني پکار وه چي دغه ملا ئي جيل کي اچولی وی او توبه ئي پري ويستلی وی.

په پاکستان کي هم داسی ملایان شته چي د حکومت د خوشحالولو دپاره هر څه کولو ته تيار وي. د بخاري او مسلم حديث دی "لن يفلح قوم ولي امرهم امرأة" هغه قوم نه شي کاميابيدی چي مشري ئي ښځه کوي.

بعضي ليدران وائي چي دا حديث دروغ دی. بعضي موليان د خپلی پارتی دپاره بيا د بخاري حديث ته هم دروغ وائي!

(۲) جاهلان پيران او صوفيان:

بل دروغجن دا جاهل پيران او صوفياء دي. دروغ جوړوي په دی نيت چي مونږه خو د دين خدمت کوو. او ددی سره قوم کي بدعات خواره شي لکه په اذان او اقامت کي گوتی ښکلول او روايت د ابو بکر «رضي الله عنه» نه ذکر کوي او وائي چي دغه گوتی بيا په بسترگو راکاږی نو سترگی به مونه خوږيږي. نو دا ټول دروغ دي.

تصوف صحيحه خو تذکيه ده او سلوک او احسان او عمل بالشریعة دی او اصلاح د ظاهر او د باطن ده خو دی کي دا رسمي پيران او جاهل عوام پکي ډير داخل شوي دي. که سند پنجاب ته لاړ شي نو قبرونو نه به طوافونه کوي عرسونه به کوي او دی ته ئي نوم د تصوف ورکړی دی. زه مصر او شام ته تللی یم هلته می جاهلاني ښخي هم ليدلې چي پيراني وي.

شيخ عبد القاهر عيني حلبی مشهور صوفي په جومات کي يوه حلقه جوړه کړی وه او په ولاړه ئي المدد يارسول الله المدد يا رسول الله چغی شروع کړی وي ما ورته اوونيل چي دا څه کوي د سيد الکائنات صلي الله عليه وسلم نه مدد غواړی، نو دوي اوونيل چي نه دا خو مونږه توسل کوو. ما ورته اوونيل چي دا څنگه توسل دی؟ تاسو خو براه راست د هغوي نه مدد غواړی. نو دي جاهلانو دا بدعات شروع کړي دي.

په شوافعو کي بدعات ډير دي مونږه احناف تری يو په سل څه يو. خنابله زيات متبع سنت دي او په دويم نمبر کي بيا احناف حضرات دي. او په مالکيانو کي تصوف زيات دي او په شوافعو کي د پيرانو او صوفيانو دا بدعات زيات دي. شيخ عبد القادر جيلاني رحمه الله تعالی ښکلی ولي دی ځکه ټول علماء ورته مبارک او ښه وائي او د مور او پلار دواړو د طرفه سيد دی. او مشهور کرامات ئي دي ليکن محدث نه دی د پنځمی صدی سپړی دی. ددوی اقوال اکثر دا پيران نقل کوي او وائي چي شيخ عبد القادر جيلاني رحمه الله تعالی داسی داسی فرمانيلی دي. نو د صوفيانو د کتابونو په احاديثو به اعتماد نه کوئ.

(۴) قصاصين بل دا دروغژن و اعظمين چي د خپل وعظ خانسته کولو دپاره د دروغو خبري جوړوي. ذر به جومات کي کيني او وعظ به شروع کړي او وائي چي رسول الله (صلي الله عليه وسلم) داسی فرمانيلی دي. نو موضوعات د واعظينو په خبرو کي ډير زيات وي. دوي اکثر موضوعي احاديث بيانوي.

رسول الله صلي الله عليه وسلم امام احمد رحمه الله تعالی فرماني چي يوخل می د يحيى بن معين رحمه الله تعالی سره په دمشق کي د جمعی مونځ کولو يو کس وعظ شروع کړو چي څوک لآله الله يو ځل او وائي نو الله پاک ددی نه اويا (۷۰۰۰۰)، زره فرشتی پيدا کړي او د

هری فرشتی اویا ۷۰۰۰۰، زره سرونه وی او په هر سر کی اویا ۷۰۰۰۰، زره خولی وی او په هره خله کی اویا زره ۷۰۰۰۰، ژبی وی او هره ژبه دده دپاره استغفار غواړي. او دی واعظ دا حواله ورکړه چې داما د امام احمد بن حنبل رحمه الله تعالی اویحي بن معین رحمه الله تعالی نه روایت کړی دی. نو امام احمد رحمه الله تعالی اوفرمانیل چې ما یحي بن معین رحمه الله تعالی ته او کتل او هغوي ماته مونږه حیران شو چې دا روایت خومونږه نه دی نقل کړی. کله چې وعظ ختم شو نو خلقو ورته پیسی ورکولی ما دی مقررته آواز اوکړو اوخپل تعارف می ورسره اوکړواو بیامی تری تپوس اوکړو چې دا روایت چې کوم تا په وعظ کی ذکر کړونو دا خوما نه دی نقل کړی. هغه سری ډیر چالاک وو. په خدا شو او داني اووئیل چې ماته تاسو ډیر کم عقل خکاری. ځکه چې یوازی تاسو خو احمد بن حنبل رحمه الله تعالی او یحي بن معین رحمه الله تعالی نه ئي ماخو د اویا ۷۰، احمد او اویا ۷۰، یحي بن معین نه سبق وئیلی دی. محدثینو یو قاعده ذکر کړی ده که چری په ورکوتی عمل باندی ډیر ثواب ذکر شي نو پوه شه چې دی کی څه چل شته ماسو د هغی نه چې کوم په صحیحینو کی راغلی وی.

(۵) متعصب مذاهبوالا:

بله ډله سخت متعصب او دروغژن مذاهبو والا دي. لکه معتزله، خوارج، شیعه گان او بعضي احناف او شوافع وغيره چې خپلواکامانانو باره کی ئي دروغ خبري ذکر کړي دي. بعضي احناف وائي چې یكون في امتي رجل يقال له ابو حنيفة هو سراج امتي. دا شامي هم را نقل کړی دی او د شامي په خطبه کی هم یا لکه امام شافعي رحمه الله تعالی په ذم کی وائي یكون في امتي رجل يقال له ادریس هو اضر علي امتي من ابليس، او یا داسي چې هو اضل من ابليس، معاذلله نو دا ټول دروغ دي او نسبت ئي نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) ته کوي. (۶) زندیقین: دا هغه دروغجن کافران دي چې بدنامول د اسلام ددوی مشغله وي او دا ئي مقصد د زان دپاره جوړ کړی وی. زندیق دی ته وائي چې د زره نه مسلمان نه وي هسي په ظاهره ئي خان د مسلمانانو پشان جوړ کړی وی او د خان نه منگرت احادیث جوړوي او خلق ددی په ذریعی سره گمراه کوي. لکه وائي "البازنجان لما اكله" باتنگر چې چا په کوم نیت اوخوړ نو هغه به ورته ملایوېږي. نو دا دروغ خبري دوي رسول الله (صلي الله عليه وسلم) ته منسوبوي.

*****

۴- بحث: تقسيم د احاديثو په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل

(۱) المسند (۲) المتصل (۳) المرفوع (۴) الموقوف

(۵) المقطوع (۶) المنقطع (۷) المعضل (۸) المبعنعن

(۹) المرسل (۱۰) المدلس (۱۱) المعلق (۱۲) مرسل خفي

داتصال او انقطاع په اعتبار سره د حديث دوه قسمونه دي يو مسند او بل مرسل.

دمسند خبر تعريف: مسند هر هغه خبر دي دكوم داسناد سلسله چي دمتكلم نه واخله تر رسول الله صلي الله عليه وسلم پوري متصل وي او په مينځ كي كوم راوي غورځيدلي نه وي
دمنقطع او مرسل خبر تعريف: منقطع او مرسل هغه خبر دي دكوم داسناد سلسله چي دمتكلم نه واخله تر رسول الله صلي الله عليه وسلم پوري متصل نه وي بلكه په مينځ كي كوم راوي غورځيدلي وي

المسند: "هو ما اتصل بسنده الي النبي الكريم" نو د المسند دپاره دوه شرطونه شو اول اتصال او دويم رفع.

المتصل: "هو ما اتصل بسنده سواء كان مرفوعاً او موقوفاً او مقطوعاً".

المرفوع: "ما نقل فيه قول الرسول او فعله او تقريره او حاله".

الموقوف: "ما نقل فيه قول الصحابي اي ما بلغ الي الصحابي فقط".

نو بغير د دريو شرطونو نه حجت نه دي.

المقطوع: "ما وصل الي التابعي من قوله او فعله اي ما نقل فيه قول التابعي او فعله"

المنقطع: "ما أخذ من وسط سنده شخص او شخصان متصلان.

المعضل: "ما أخذ فيه راويان من غير ترتيب اعضاء اي اشكال" دا خطرناک دی.

المعلق: "ما أخذ من اول سنده شخص او شخصان" په بخاري كي هم معلقات شته.

المعنعن: "هو ما يرويه الراوي عن شيخه ولفظ لا يدل على السماع صراحة بل يحتمل السماع ولا

يحتمله كذلك" لكه "اخبار او حدث عن" سره دا صيغه صناعي ده. يو بل حديث هم دی هغي ته منشن وائي. لكه چي ان آن سره ذكر وي. لكه انه قال.

المرسل: "ما أخذ من آخر سنده وهذا ضد المعلق" آخر سند كي كله صحابي وي كله تابعي كله انمه ثلاثه ماسواء د امام شافعي رحمه الله تعالي نه او عام محدثينو نه چي دوي مراسيل حجت نه گنري.

المدلس: "هو ما يروي فيه الراوي عن عرف لقاء اياه لكن لم يسمع منه او سمع منه ولكن لا يسمع

هذا الحديث الخاصة بلفظ لا يدل على السماع" راوي ته مدلس او روايت ته مدلس او دی عمل ته تدليس وائي. او د تدليس معني ده دهوکه بيا د تدليس خو اقسام دي چي په هغي كي اول

١- "تدليس الاسناد" - دا هغه دی چي راوي د استاد د ضعف د وجي نه د استاد نوم ذکر نه کړي او د استاد د استاد نوم ذکر کړي چي ليدلی نې وي.

٢- "تدليس الشيوخ" ددی مطلب دا چي د استاد نوم په کنيه سره ذکر کوي په دا سی صورت کي چي د استاد دغه کنيه غير مشهور وي. او يا دا چي په خپل نوم سره نې ذکر کوي چي کله هغه په کنيټ مشهور وي.

٣- "تدليس التسوية" - هو حذف ضعيف بين الثقتين " او دغه دواړو د يو بل سره ملاقات کړی وي. لکه امام اوزاعي رحمه الله تعالي د امام زهري رحمه الله تعالي نه هم روايت کړی دی او د يو بل استاد نه هم چي امام نافع رحمه الله تعالي دی. نو اوس د امام اوزاعي رحمه الله تعالي شاگرد به چي روايت کولو نو امام اوزاعي رحمه الله تعالي سره به نې زهري رحمه الله تعالي هم ذکر کولو. نو دا قسم ډير خطرناک دی عام کتابونو کي تدليس الاسناد ذکر کيږي که چرته مدلس سماع کړی وي نو دا حديث بيا د ضعيف نه حسن لغيره گرځي.

مرسل خفي: دا هم د مدلس په شان وي " هو ما يروي فيه الراوي عن معاصره ولا يكن لم يعرف لقائه اياه بلفظ يحتمل السماع " مدلس کي د داسی کس نه روايت وي چي لقاء نې معلومه وي. او په مرسل خفي کي لقاء نه وي معلومه او معاصرت په دواړو کي وي او دا دواړه د اقسامو د ضعيف نه دي.

په اقسام اربعه کي دمرسل وجه دحصر داده چي يا خو به ارسال من کل الوجوه وي او يا به نه وي کچري ارسال من کل الوجوه نه وي بلکه من وجه ارسال وي او من وجه اسناد وي نو دا خلورم قسم دي او که ارسال من کل الوجوه وي نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به ارسال صحابي کوي او يا به نه وي کچري ارسال صحابي اوکړي نو دا اولني قسم دي او که صحابي ارسال اونکړي نو دا به هم د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به ارسال اهل دقرن ثاني او ثالث کړي وي او يا به ددوئ نه وروسته نورو خلقو ارسال کړي وي کچري ارسال قرن ثاني او ثالث کړي وي نو دا دويم قسم شو او کچري ددوئ نه پس روستنو خلقو کي چا کړي وي نو دا دريم قسم شو.

غرض زموږ دا اولني قسم تفصيل او حکم بيانول دي دمرسل خبر اولني قسم مرسل دصحابي دي او هغه دادي چي ارسال صحابي اوکړي يعني صحابي پخپله دبنی کریم صلي الله عليه وسلم نه حديث اوريدلي نه وي بلکه کوم بل صحابي اوريدلي وي او دهغه دنوم اخستلو نه بغير يوصحابي داسي اوواني قال رسول الله کذا.

دمرسل خبر دا اولني قسم حکم دادي چي داسي خبر بالاجماع مقبول دي

فائده داجماع نه مراد دمتقدمينو اجماع ده او كه متاخرين په دي كي اختلاف او كړي نو ددوي اختلاف لره اعتبار نشته

فائده دصحابي دمرسل د مقبول كيدو وجه بيانولي شي او هغه داده كله چي صحابي ارسال كړي نو مسقط بل صحابي دي او هر يو صحابي په دليل ددي حديث "الصحابه كلهم عدول" عادل دي پس هر كله چي دصحابي عدالت ثابت شو نو په مسقط راوي كي جهالت پاتي نشو او مرسل ددي مسقط راوي د مجهول كيدو په وجه غير مقبول نه دي پس هر كله چي په مسقط راوي كي جهالت باقي پاتي نشو نو دده دروايت په مقبول كيدو كي به څه شك نه وي.

دمرسل دصحابي دمرسل دمقبول كيدو وجه داده چي دصحابي په باره كي ددني كريم صلي الله عليه وسلم دصحبت په وجه غالب گمان دادي چي دده ورته دا حديث پخپله اوريدلي وي اكر چي ددي خبري احتمال هم شته چي دده نه علاوه كوم بل صحابي اوريدلي وي

ضايطه كچري صحابي قال رسول الله اوواني نو ته په دي پوهه شه چي دي صحابي ارسال كړي دي او كه سمعت رسول الله اوواني يا حدثني رسول الله اوواني نو ته په دي پوهه شه چي صحابي اسناد كړي دي

*****

۵- بحث بيان: د وجوهاتو د تحمل د حديث:

دتحمل معني ده برداشت كول او زده كول. وجوهات د تحمل حديث عند المحدثين اته (۸).

دي
(۱) قراة الشيخ (مصدر مضاف قائل ته) (۲) قراة علي الشيخ (۳) المناوله (۴) المكاتبه (۵) الاجازة (۶) اعلام الشيخ (۷) وصيت (۸) وجادة.

قراة الشيخ:

اوله طريقه قراة الشيخ دي. قراة الشيخ دي ته وائي چي "ان يقرأ الشيخ ويسمع منه تلامذه" چي استاذ احاديث وائي او شاگردان ئي اوري. دا اعلي طريقه ده د طرقو د تحمل حديث عند الاكثر علماء چي په داسي طريقه دي د استاذانو نه سبق ونيلى شي نو بيا د استاذ دپاره هر د صيغه استعمالولى شي. لكه سمعت، حدثني، حدثنا، اخبرني، اخبرنا

قراة علي الشيخ:

قراة علي الشيخ دي ته وائي چي شاگرد عبارت وائي او استاذ ساكت وي نو دي ته عرض علي الشيخ هم وائي او امام بخاري رحمه الله تعالي پري با قانیده باب هم ايښودلى دي. او دا په نزد د محدثينو دويمه درجه ده. او امام ابو حنيفه رحمه الله تعالي فرماني چي دا اعلي ده ځكه

چي تلميذ وائي نو شيخ ني اصلاح کولی شي، معني او نکات به بيانوي او امام بخاري رحمه الله تعالي د امام مالک رحمه الله تعالي نه نقل کوي چي دا د اولني طريقی سره برابر ده نو په دی صورت کي هم د عامو محدثينو په نزد هره صيغه د آداء ونيلی شي. حتي چي سمعت هم ونيلی شی. دا ځکه چي استاذ ساکت شي نو دا په منزله د تقرير شو او تقرير په منزله دده دپاره سماع شوه. د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله تعالي هم دا قول دی. او امام مسلم رحمه الله تعالي، امام نسائي رحمه الله تعالي، امام شافعي رحمه الله تعالي او د امام احمد رحمه الله تعالي هم دا راني ده چي دي کي به خبرني، خبرنا وائي. ځکه سمعنا يا حدثنا هله وي چي په خپله د استاذ نه ئي اوريدلی وي.

امام محمد رحمه الله تعالي د يو جزئي فقهي مسئلې نه هم دا معلوميري چي يو کس غلام ته اوويل چي **مَنْ حَدَّثَنِي بِقَدُومِ ابْنِي فَهُوَ حَرٌّ**. نو که دی غلام ته اخبار ورکړو دبل کس په واسطه يا په خط سره نو دی حر نه دی حتي چي پخپله ورته او وائي. او که دی مالک خبرني ذکر کړی وي نو بيا دی په کتابت، يا اخبار هرڅه سره چي وي نو آزاديري نو معلوميري چي احناف هم په صيغو کي فرق کوي.

المناوله:

دی ته عرض هم وائي يعني استاذ او شاگرد کي يو هم عبارت اونه وائي بلکه استاذ خپله يو مجموعه د رواياتو شاگرد ته ورکړي او ورته او وائي چي دا زما روايات دي زما نه ئي نقل کوه، دی ته مناوله وائي **تَوَدَّ** دا شاگرد اوس دا نقل کولی شي. او که اجازت ورته کړي نو بعضي وائي چي روايات پری کول صحيح نه دي او عام محدثين فرماني که اجازت نه وي بيا هم د استاذ د خپلی مجموعه دی شاگرد ته ورکول دده په اهليت دلالت کوي. بعضي په عرض او مناوله کي فرق کوي او وائي چي مناوله دی ته وائي چي استاذ ورکړی وي او عرض دی ته وائي چي طالب د استاذ د مکتوب نه ليکلی وي او استاذ ته ئي پيش کړی وي. امام مسلم رحمه الله تعالي فرماني چي په دی کي هم خبرنا، خبرني ونيلی شی او امام بخاري رحمه الله تعالي فرماني چي هرڅه پکي ونيلی شی.

مکاتبه:

"هو ان يكتب الشيخ الى تلميذه بروايات" مکاتبه دی ته وائي چي استاذ او شاگرد په يو مجلس کي نه وي بلکه استاذ احاديث ليکلی شوی اوليري او دغه شاگرد ئي بيا نقل کوي نو بعضي وائي چي دغه شاگرد دا نقل کولی شي او بعضي وائي چي نه اجازت پکي ضروري دی. مکاتبه اکثر په غائب کي وي او مناوله په حاضر کني.

الاجازة:

کله چي اکثر شاگردان د استادانو نه اجازت اوغواړي او يا دا چي يو عالم د بل عالم نه اجازت اوغواړي نو دا صحيح ده. بيا دا اجازت په څلور قسمه دی.

(۱) "الأجازة من معين لمعين في معين" لکه اجازت د معين شيخ نه معين طالب ته په معين کتاب کښي.

(۲) "الأجازة من معين لمعين في غير معين" لکه اجازت د معين شيخ نه معين طالب ته په غير معين کتاب کښي. شيخ خپل تلميذ ته وائي "اروي عني ما صح عندك" ما نه نقل کوه چي کوم صحيح وي نو دا هم قبوله ده.

(۳) "الأجازة من معين لغير معين في معين" استاد او کتاب معين وي مگر شاگرد غير معين وي لکه يو کس داسی اوواني چي د پېښور خلقو ته اجازت دی زما د طرفه په بخاري کي نو اوس استاد هم معلوم دی کتاب هم معلوم دی مگر شاگردان نه دي معلوم. نو يو طريقه د اجازت داهم ده او دا عام علما قبلوي.

(۴) "الأجازة من معين لغير معين في غير معين" دا طريقه عام علما نه قبلوي لکه يو کس داسی اوواني "اجزت علماء اهل بلد كذا في جميع ما صح عندهم من الروايات" استاد معلوم دی کتاب نه دی معلوم او مجازله هم نه دی معلوم نو که يو کس اوواني چي د پېښور خلقو ته زما د طرفه اجازت دي نو په کوم حديث کي اجازت دی په دی کي اشتباه ده ددی وجي نه دا قبول نه دی.

اعلام الشيخ:

"بأن يقول الشيخ هذه رواياتي" مثلاً يو استاد خپلو شاگردانو ته اوواني چي زما د طرفه تاسو ته اجازت دی خو نه کتاب ورکړي او نه ليکل او نه استاد ددی قرائت کړی وي او نه شاگردانو. نو دی ته اعلام الشيخ وائي په دی کي اختلاف دی بعضي علما ورته قبول وائي او د بعضو په نزد باندی دا جائز او قبول نه دی.

وصيته: "بأن يقول الشيخ لرجل اجزتک لاهنک الذي سيولد ان يروي عني" لکه يو کس د بل کس د اولاد په باره کي وصيت اوکي چي لاتر اوسه لا پيدا هم نه دی. نو دا عام علما نه قبلوي. او که پيدا شوی وي او موجود وي

الوجادة: وجاده موندلی شوی څيز ته وائي. لکه يو شاگرد د شيخ مکتوبات پيدا کړي او دا يقين نې وي چي دا د شيخ دي نو که نور احاديث نې تری ونيلی وي نو داهم نقل کولی شي که نه نې وي ونيلی نو بيا دی نه شي نقل کولی.

*****

٦- بحث: لغوي او اصطلاحی معنی د سنت :

معنی د سنت: سنت صیغه د مصدر ده د باب د سَنَ، یَسُنُّ، سَنًا نه او سنت په لغت کې څلورو اشیاء ته وائي. طریقت، طبیعت، عادت او سیرت نو لاری ته سنت وائي. برابره ده که دا لاره ښه وي او که بده. مفرد کې ئې فرق نشته البته جمع کې ئې فرق شته سُنن په ضمه د "س" سره ښه لاری ته وائي او په فتحه د "س" سره لکه سُنن بدی لاره ته وائي.

لکه حدیث مبارک کې راځي "لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلُكُمُ" تاسو به د پخوانو خلقو غلطو طریقو پسې روان شې. نو مذمومو طریقو ته السُنن او محمودو طریقو ته سُنن وائي. لکه سُنن ترمزي وغیره. نودلته تری مراد محمودی طریق دی

٢- د سنت اصطلاحات: په سنت کې د علماء حدیث پنځه اصطلاحات دي.

(١) **اوله اصطلاح** داده چې محدثین کرام او فقهاء عظام فرمائي چې سنت او حدیث دواړه

مترادف دي "بکل معنی الکلمة" لکه څنگه چې د حدیث اطلاق کېږي په قول، فعل، تقریر اوحال د مصطفیٰ نو هم دغه شان د سنت اطلاق هم په دغه څلورو خبرو کېږي صرف فرق په مابین د الفاظو کېږي دی.

په دی خبره ځان په پوه کړئ چې سنت او حدیث یو شی دی یعنې د دواړو اطلاق هم په یو څیز کېږي چې هغه قول، فعل، تقریر او حال د مصطفیٰ دی. بعضی خلقو ځان ته اسی نوم بدل کړی دی ځان ته اهل حدیث وائي حالانکه تاسو اووئیل چې په اصطلاح د محدثینو او فقهاؤ کې دا دواړه (سنت او حدیث) یو شی دی. څلور واړه مذاهب اهل سنت دي او سنت عین حدیث ته وائي نو بیا مو ځان ته دا نوم ولي بدل کړی دی. او دا یاد لری چې عمل په سنت وي په حدیث نه دا ځکه چې سنت هغه آخري طریقې ته وائي چې ښه د وضاحت نسخ او منسوخ تخصیص او تعمیم نه پس چې د کومې لاری تعین کېږي هغې ته سنت وائي.

چا چې ځان ته نوم بدل کړی دی زه ددوی نه تپوس کوم چې دوي اهل حدیث هو ځان ته وائي مگر اهل سنت دي او که نه؟ څلور واړه امامان رحمهم الله تعالی اهل سنت والجماعت دي. سنت نه مراد طریقه د مصطفیٰ او جماعت نه مراد د صحابو ډله. نو دا خلق ځان ته اهل سنت نه وائي بلکه اهل حدیث وائي او دا ځکه چې دوي د خلفاء او اصحابو عملونو ته هیڅ اهمیت نه ورکوي بلکه هسي د مناقشه لفظي نه کار اخلي. نو دا عام معنی شوه چې د سنت او حدیث مصداق یو دی.

(٢) **دویمه اصطلاح** داده چې سنت عام دی او حدیث خاص دی. یعنې حدیث قول او فعل

رسول ته وائي او سنت قعل قول د اصحابو او خلفاء راشين ته هم وائي. لکه څنگه چي حديث مبارک کښي راځي: "عليکم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجز" يعني زما په سنتو عمل کوي او زما د خلفاؤ په سنتو عمل کوي نو حديث خاص شو او سنت عام شو.

(۲): **دریمه اصطلاح** داده چي سنت هغه څيز ته وائي چي په کتاب الله او په احاديثو سره ثابت وي نو دی ته سنت وائي او که په کتاب الله او حديث او يا په عمل د سلف صالحينو ثابت نه وي نو دی ته بيا بدعت ويلي کيږي. نو سنت راځي په مقابل د بدعت کي نو د سنت تعريف داسی شو چي "کل ما ثبت بدليل شرعي يسمي سنة وکل ما لم يثبت بدليل شرعي يسمي بدعة" نو دا د سنة دریمه اصطلاح شوه چي سنت راځي په مقابل د بدعت کښي.

(۴): **مخلوړمه اصطلاح** داده چي د حديث اطلاق په اقوالو د رسول الله کيږي او د سنت اطلاق عام طور سره په افعالو د رسول الله (ص) کيږي مگر دا قاعده اکثره ده کليه ته ده لکه خلق وائي چي اوبه څکل په دی طريقه سنت دي. روتي په دی طريقه خوړل سنت دي مسواک کول په دی طريقه سنت دي وغيره وغيره.

(۵): **پنځمه اصطلاح** داده چي سنت نوم د يو مرتبې متوسطي دی په احکامو تکليفيز خمسو کي تحت د واجبو نه او فوق د مستحبو نه.

په خبر کي دوه اصطلاح گاني دي-

(۱): خبر او حديث دواړه مترادف الفاظ دي او مقصد ئي يو دی - لکه ويلي کيږي احاديث النبي او اخبار النبي نو مطلب د دواړو يو دی.

(۲): دويم چي خبر عام دی او حديث خاص دی يعني "کل حديث خبر ولا عکس" حديث قول او فعل د نبي (صلي الله عليه وسلم) ته شامل دی او خبر قول او فعل د مصطفي سره سره اقوالو د اصحاب الرسول ته هم شامل وي نو ددی وجي نه خبر عام شو په نسبت د حديث سره.

بيان د اثر:

اثر: په اصل کي نقل ته وائي يعني ماثوره ای منقوله. دا هم دوه اصطلاح گاني لري:

(۱): اکثر محدثين فرماني: چي اثر او حديث يو شي دی او دا رايه د امام طحاوي رحمه الله تعالي هم ده. شرح معاني الآثار چي د امام طحاوي رحمه الله تعالي تصنيف دی دوي په دی کي احاديث د رسول هم راجع کړي دي او اقوال د خلفاء راشدينو هم.

(۲): دويمه اصطلاح داده چي حديث او اثر کي مغايرت دي يعني حديث کلام د مصطفي ته ونيلى کيږي او اثر کلام د غير ته يعني د رسول الله (ص) نه ما سوا د اصحاب الرسول قول ته هم اثر ونيلى کيږي.

د سنت د متعلقه ابخانو په ضمن کي د تقليد په مسئله رڼا اچول غواړو، لکه چي په دي باره کي صاحب د نور الانوار داسي وضاحت پيش کړي دي چي تقليد به ددوه احوالو نه خالي نه وي يابه د صحابي د قول وي او يابه د غير صحابي د قول وي، کچري دصحابي د قول وي نو :

د تقليد شرعي حيثيت

تَقْلِيدُ الصَّحَابِ وَاجِبٌ يَذَرُكَ بِهِ الْقِيَاسُ أَيْ قِيَاسُ التَّالِعِينَ وَمَنْ يَتَّبِعُهُمْ لِأَن قِيَاسَ الصَّحَابِ لَا يُتْرَكُ يَقُولُ صَحَابِي آخِرَ لِاحْتِمَالِ السَّمَاعِ مِنَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ هُوَ كَاجِرٌ فِي حَقِّهِ وَإِنْ لَمْ يُسَمَدْ إِلَيْهِ وَلَيْتَن سُلِّمَ أَنَّهُ لَيْسَ مَسْمُوعًا مِنْهُ بَلْ هُوَ رَايَهُ قَرَأَ الصَّحَابِي أَقْوَى مِنْ تَرَايَ غَيْرِهِمْ لَا قِيمَ شَافِدُوا أَحْوَالَ التَّنْزِيلِ وَأَسْرَارَ الشَّرِيعَةِ فَلَهُمْ مَرَاتِبَةٌ عَلَى غَيْرِهِمْ (نور الانوار في علم اصول الفقه)

فرماني دصحابي تقليد واجب دي او ددي په وجه به دتابعينو او دراتلونکو خلقو قياس به پريخودلي شي ځکه چي دصحابي قياس دبل صحابي دقول په وجه نشي پريخودلي کيږي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه دسماع داحتمال په وجه بلکه دصحابي په حق کي همدا ظاهرده اگر چي هغه دقول نسبت رسول الله صلي الله عليه وسلم ته نه وي کړي او که بيا هم اومنلي شي چي دغه قول درسول الله نه مسموع نه دي بلکه دا دصحابي راني ده نو بيا به هم دصحابي راني لره دغير صحابي په راني ترجيح وي ځکه چي هغوی دقران کريم دنازلیدو دوخت حالاتو او دشريعت داسرارو مشاهده کړي ده لهذا دوی ته به په نورو خلقو فضيلت وي.

حاصل دکلام دادي چي دصحابي په قول کي دسماع عن النبي احتمال متحقق وي بناء په دي دصحابي قول به دحديث په مرتبه کي وي او دحديث سره به مشابه وي لکه چي قول دنبي صلي الله عليه وسلم حقيقتاً حديث دي او قول دصحابي مشابه بالحدث دي او مشابه بالشئ، شي، سره ملحق وي نو ځکه يي دصحابي قول دست سره ملحق کړو.

دلته يو څو تمهيدي خبري ياد اوساتي: (۱) صحابي په دوه قسمه دي يو مجتهد صحابي دي او بل غير مجتهد صحابي دي دلته دمجتهدصحابي دتقليد نه بحث کيږي (۲) دصحابي قول په دوه قسمه دي (۱) مدرک بالقياس کوم چي د عقل او قياس موافق وي (۲) غير مدرک بالقياس يعني کوم چي د عقل او قياس سره موافق نه وي بلکه مخالف وي مطلب ددي دادي چي په دي قول کي دجزاء او سزا او وعداو وعيد بيان وي (۳) دتقليد تعريف: تقليد په لغت کي دانسان

په غاڼه کي هار اچولو ته ونيلي شي او دڅاروي په غاڼه کي پتي اچولو ته ونيلي شي او په اصطلاح کي اتباع الغير علي ظن انه محق بلانظر في الدليل يعني دبل چا اتباع کول دهغه نه د دليل مطالبې کولو بغير ددي گمان کولو په حال کي چي دا په حق قائم دي او دحق مطابق خبره يي کړي ده

په دي خبره کي دعلماء اختلاف دي چي تقليد دصحابي واجب دي او کنه دي او که واجب دي نو مطلقا واجب دي او که دتفصيل سره واجب دي مصنف دصحابي دتقليد په باره کي څلور اقوال ذکر کړي دي ١٠، تقليد دصحابي مطلقا واجب دي عام دي ددينه چي دده قول مدرك بالقياس وي او کنه وي دداسي قول په وجه به دتابعينو او روستنو خلقو قياس لږه پريخودلي شي البته دنورو مجتهدينو دقول په وجه به نشي پريخودلي

غرض زمونږ ددي عبارت نه دصحابي د قول دتقليد دوجوب دپاره دليل پيش کول دي حاصل استدلال دادي چي دصحابي په قول کي د سماع عن الرسول احتمال متحقق دي بلکه دده په حق کي ظاهر او راجح همدا ده چي ده دي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي وي کچري صحابي ددي قول نسبت رسول الله ته نه وي کړي او په دي وجه به دتابعينو او روستنو خلقو قياس دصحابي دقول په وجه ترک کولي شي او که مونږ دا اومنو چي قول دصحابي مسموع عن النبي صلي الله عليه وسلم نه دي بلکه دا دده خپله رائي ده نو بيا هم قول دصحابي واجب التقليد دي ځکه چي دصحابي قياس او رائي دغير صحابي دقول او قياس نه راجح ده

وجه دترجيح داده چي صحابي به اسرارو دشريعت او حالاتو دشريعت نه خبردار وي دکومو په باره کي چي قرن نازل کړي شوي دي لهذا دوى زيات پوهيدونکي دي چي کوم حکم په که به موقعه نازل شوي دي او ددي حکم نه دشارع غرض څه دي هر کله چي ددوى رائي په ترجيح حاصل ده نو په دي وجه به ددوى رائي په غير په رائي باندي مقدم وي لهذا په دي به عمل کول واجب وي او ددوى درائي په موجودگي کي دبل غير مجتهد صحابي رائي ته التفات کول پکار نه دي.

بل قول دابوالحسن کرخي دي دده دقول حاصل دادي چي دصحابي تقليد مطلقا واجب نه دي بلکه په دي کي تفصيل دي وضاحت دمقام دادي چي قول دصحابي به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به مدرك بالقياس وي يا به غير مدرك بالقياس وي. کچري مدرك بالقياس وي نو تقليد يي واجب نه دي او که غير مدرك بالقياس وي نو واجب دي

دامام کرخي دقول دليل دادي قول دصحابي که غير مدرك بالقياس وي نو تقليد يي واجب دي حاصل د دليل دادي هر کله چي قول دصحابي مدرك بالقياس وي نو په دي کي دسماع عن النبي احتمال متعين دي او مسموع عن النبي حديث واجب الاتباع دي لهذا دصحابي

اتباع په هغه قول کي کوم چي غير مدرک بالقياس ده واجب ده پاتي شوه دا خبره چي دصحابي قول غير مدرک بالقياس وي په دي کي سماع متعين ده ددي وضاحت دادي چي تمام صحابه عادلان دي "الصحابه کلهم عدول" ددوی په باره کي دکذب او مجازفت گمان صحيح نه دی، ځکه چي تمام دين ددوی په نقل ثابت دي او که څوک په دوی بدگمانی اوکړي نو دا به ددين منهدم کولو باعث وي پس هر کله چي دکذب او مجازفت گمان باطل دي او ددوی عادل کيدل متعين دي او عادل انسان بغير د دليل نه عمل نه کوي او هر کله چي دده دقول نه قياس هم منتفي دي يعني قول يی مدرک بالقياس هم نه دي نو دده مسموع من النبي کيدل متعين شو لهذا دصحابي ددي قول تقليد به واجب وي

امام کرخي وايي: چي کله قول دصحابي مدرک بالقياس وي نو تقليد يی واجب نه دي حاصل دکلام دادي چي کله قول دصحابي مدرک بالقياس وي دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي. ۱. يا به مسموع من النبي وي (۲) او يا به دصحابي ذاتي رائي وي ليکن دسموع عن النبي کيدو دا احتمال باوجود په دي وجه واجب التقليد نه دي چي مسموع من النبي کيدل په دي وخت کي موجب دعمل دي او هر کله چي ددي مسموع کيدل يقيني دي نو دسموع من النبي کيدو محض احتمال موجب نه وي او د دويم احتمال مطابق په دي وجه واجب التقليد نه دي چي صحابي غير معصوم وي دده په قول کي دخطا، احتمال وي او په کوم قول کي چي دخطا، احتمال وي هغه دغير دپاره موجب نه وي لهذا دچا دپاره به يی تقليد واجب نه وي.

دامام شافعي دقول حاصل دادي چي دصحابي دقول تقليد بالکل واجب نه دي نه په مدرک بالقياس کي او نه په غير مدرک بالقياس کي ځکه چي چي کوم قول مدرک بالقياس وي ددي دواجب التقليد نه کيدو وجه داده چي دا قول دوه احتمالات لري يو دسموع من النبي کيدو دويم دغير مسموع من النبي کيدو ليکن دويم احتمال راجح دي

فريقه د ترجيح دا ده کچري دا قول مسموع من النبي وي نو صحابي به مرفوع الي النبي ضرور ذکر کړي وو پس چي هر کله چي يی مرفوع نکړو نو معلومه شوه چي دا دده خپله رائي ده او صحابي غير معصوم وي دده رائي دخطا، احتمال نه خالي نه وي. او دصحابي اجتهاد او دغير صحابي اجتهاد په احتمال دخطا، کي برابر دي لهذا دصحابي اجتهاد به په غير باندي حجت نه وي او نه به واجب التقليد وي

همدارنگي صحابه کرامو به پخپل مينځ کي يو دبل سره اختلاف هم کولو پس کچري ددوی قول حجت اومثلي شي نو په حجج کي به اختلاف راشي او تناقض به واقع شي او بيا به ترجيح ممکن نه وي ځکه چي په دوی کي ديو قول دبل دقول نه اعلي نه دي او قاعده داده "اذا تعارضا تساقطا" لهذا بطلان متعين شو او کچري قول دصحابي غير مدرک بالقياس وي نو دده واجب

التقليد نه كيدو وجه داده چي دده دقول باره كي دا احتمال دي چي چاته يي فتوي وركړي وي ددي گمان كولو په حال كي چي دليل موجود دي او حالاتكه په حقيقت كي دليل موجود نه وو پس هر كله چي دا احتمال ممكن دي نو دغير دپاره به دده دقول اتباع واجب نه وي، شارح دليل داسي پيش كړي دي كوم چي دواړو صورتونو (مدرک بالقياس او غير مدرک بالقياس) لره شامل دي

زمونږ دعلماء عمل دهغه اقوالو په تقليد كي متفق دي كوم چي غير مدرک بالقياس دي ، يعني امام ابوحنيفه صاحبين په دي كي متفق دي چي دصحابي تقليد واجب دي
زمونږ دعلماء عمل په قول غير مدرک بالقياس مختلف دي ځكه چي دغه وخت كي په دوي كي بعضو په قياس عمل كولو او بعضو په قول دصحابي

په ماقبل كي دصحابي دقول دتقليد كولو دوجوب او عدم وجوب متعلق چي كوم اختلاف ذكر شو دا اختلاف په دوه شرطونو مشروط دي ياخو به په دي كي دصحابه كرامو په مينځ كي اختلاف ثابت وي او يابه نه وي اودا به هم ثابته نه وي چي دا قول نورو صحابه كرامو ته رسيدلي دي او هغوي دتسليمولو په حال كي خاموشي اختيار كړي ده نو ددي دوه شرطونو دوجود كيدو په وخت كي دصحابي دتقليد په عدم وجوب كي اختلاف دي بعضي علماء وائي چي دداسي صحابي تقليد واجب دي او بعضي وائي چي واجب نه دي، وجه دشرط داده كله چي قول ديوصحابي بل صحابي ته ورسېږي نودابه د دوه حالاتو نه خالي نه وي ياخو به دويم صحابي دتسليمولو په حال كي په دي قول خاموشي اختيار كړي وي اويابه يي ددي مخالفت كړي وي كچري خاموش پاتي شوي وي نودابه دده دهغه سره په دي قول كي اختلاف وي او دده مخالفت په اتفاق دعلماء جائز نه دي بلكه تقليد به يي واجب وي ځكه چي اخو اجماع شوه او داجماع تقليد واجب دي مگر كه دويم صحابي مخالفت كړي وي نو بيا به بالاتفاق دهغه تقليد واجب نه وي ځكه چي دي وخت كي په يقين ثابته شوه چي دده قول مسموع من الرسول نه دي او دا ځكه كچري دده قول مسموع من الرسول وي نو په دي كي به صحابه كرامو اختلاف نه وو كړي كوم علماء چي ددوي دتقليد دوجوب قائل وو هغوي ددي احتمال په بنا، قائل وو چي دا قول به شايد مسموع من الرسول وي نو اوس چي هر كله ددي قول مسموع نه كيدل يقيني شول نو په داسي حال كي هغوي دده دتقليد دوجوب قائل نشول او دا اختلاف دمقلد په حق كي دمجتهدينو دا اختلاف پشان دي يعني اوس به ده ته اختيار وي چي په كوم قول عمل كوي په هغي دي او كړي خو په دي شرط چي ترجيح ناممكن وي او كچري ممكن وي نو په راجح به عمل كوي.

فأئذ: هر كله چي صحابه كرامو په كوم حكم كي اختلاف كړي وي او په دغه حكم كي ددوي دوه اقوال وي اوياددينه زيات وي نو د روستنو مجتهدينو دپاره ددوي دقول نه علاوه بل قول

کول باطل دي ددي وجه داده کله چي په کومه مسئله کي دصحابه کرامو اختلاف وي او مثلاً ددوی دوه اقوال وي نو دا په دي خبره باندي اجماع شوه چي حق ددي دوه اقوالو په مينځ کي بند دي او دا ځکه چي دا کار ناممکن دي چي دتمامو صحابه کرامو قول دي غلط وي اوداسي اجماع ته اجماع مرکب ونيلي دي پس هر کله چي کوم مجتهد ددوی دقول نه علاوه قول کوي نو دا به داجماع سره دمخالف کيدو په وجه باطل وي لهدا دصحابه کرامو نه پس دمجتهدينو دا قول نه تجاوز مه کوی اودصحابه کرامو دتمامو اقوالو دپريخودلو په حال کي نوي قول کول باطل دي ځکه چي دتمامو صحابه کرامو په دي خبره اتفاق دي چي ددوی په اقوالو کي يو قول ضرور حق دي

او که مجتهد تابعي وي ځکه چي دتابعي قول اوفعل ته هم حديث ونيلي شي نو د مجتهد تابعي قول به هم د دوه حالاتو نه خالي نه وي ياخوبه يي فتوي دصحابه کرامو په زمانه کي ظاهره شوي وي او يابه نه وي کچري نه وي ظاهره شوي او دده راني دصحابه کرامو دراني سره مزاحم نه وي يعني دده په راني کي دومره قوت نشته چي دصحابي دراني سره مزاحمت اوکړي شي نو په دي وجه به دده تقليد دنورو اهل علمو دفتوي پشان صحيح نه وي، او کچري دده فتوي دصحابه کرامو په زمانه کي ظاهره شوي وي لکه حسن بصري، سعيد بن المسيب، علقمه قاضي شريح او مسروق وغيره نو ددوی په باره کي زمونږ دعلماؤ په تقليد کولو کي او نه کولو کي اختلاف دي دبعضي علماؤ په نزد ددوی تقليد واجب دي او همدا د فخر الاسلام او دمنار دمصنف مختار قول دي او همدا اصح قول دي او دا ځکه کله چي صحابه کرامو ددوی اقوالو ته رجوع کوله او دوی به يي دخپلي جملي نه شميرل نو په دي طريقه هغوی دصحابه کرامو په مرتبه کي اوگرځيدل او په مناسبت دفتوي ورکولو سره، لهدا ددوی تقليد به واجب وي او دامام صاحب نه هم په دي باره کي دوه مختلف روايات راغلي دي، دامام صاحب ظاهر مذهب دادې چي دتابعي تقليد واجب نه دي ځکه چي هغوی ته دصحابه کرامو پشان فضيلت حاصل نه دي دصحابه کرامو تقليد خو په دي وجه واجب وو چي دنبي کريم صلي الله عليه وسلم دصحبت په وجه دهغوی راني درسته وه او هغوی دتنزيل دحالاتو مشاهد کوله او ددي سره سره درسول الله نه داوريډو احتمال هم وو مگر دتابعينودپاره داسي دا فضيلت ثابت نه دي بلکه هغوی زمونږ پشان انسانان دي لکه څرنگه چي زمونږ نه دخطا احتمال موجود دي دارنگي هغوی هم دخطا نه محفوظ نه دي لهدا ددوی تقليد په مونږ باندي واجب نه دي دا دامام صاحب ظاهرالروايت دي مگر دامام صاحب دويمه راني هغه ده کومه چي مناروالا په متن کي ذکر کړي ده او کوم چي نوادرالروايت ده

*****

٧- بحث: هغه اصطلاحات چي درجالود حديث سره متعلق وي:

(١) طالب الحديث (٢) الشيخ والمحدث (٣) الحافظ (٤) الحجة (٥) حاكم (٦) طبقة

طالب الحديث: هو الراغب فيه والبهتدي.

الشيخ والمحدث: هو الماهر فيه معني و جراحاً و تعديلاً و صحة و ضعفاً و مشتغلاً فيه تدريسا.

الحافظ: زمونږه په اصطلاح كي خو حافظ هغه چا ته وائي چي قرآن پاڪ نبي حفظ كړې وي. او د محدثينو په اصطلاح كي حافظ دى ته وائي چي من يحفظ مائة الف حديث سنداً و متناً صحةً و ضعفاً جراحاً و تعديلاً، لكه حافظ ابن حجر چي ده ته خاتمة الحفاظ وائي. او بعضي جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالى ته خاتمة الحفاظ وائي.

الحجة: هو من يحفظ ثلاثة مائة الف حديث لفظاً و معني سنداً و متناً صحيحاً و ضعيفاً.

حاكم: هو من يحفظ جميع الاحاديث والروايات سنداً و متناً صحيحاً و ضعفاً.

حاكم صرف ابو عبدالله نيشاپوري رحمه الله تعالى دى. ده ته تقريباً لس (١٠) لاکهه احاديث ياد وؤ.

طبقة: په اعتبار د زمانى دولس طبقى دي او په اعتبار د ضعف و القوة پنځه طبقى دي. الطبقة قوم من الرواة تقرب في السن والاخذ من المشائخ. لكه تاسو ټول طالبان يو طبقه كي نبي.

ترتيب د صحاح سته:

ترتيب په باره كي دري اقواله مشهور دي. اول. اوله خبره دا چي بخاري اصح الكتب دى او اول الكتب دى. ثاني. دا اشاره انور شاه كشميري رحمه الله تعالى هم مختاره كوي.

(١) بخاري شريف (٢) مسلم شريف (٣) نسائي شريف (٤) ابوداؤد شريف (٥) ترمذي شريف (٦) بن ماجه شريف، نسائي بعد الشيخين دى او په اعتبار د صحت د احاديثو د ابو داؤد نه غوره دى ځكه چي امام نسائي رحمه الله تعالى اول ځل باندې سنن كبري اوليكلو نو د رملى حاكم ته نبي هديه وركړو. هغه ورته اوونيل چي دا ټول صحيح دي! نو ده ورته اوونيل چي نه بيا نبي ورته اوونيل چي صحيح ترينه اوليكه نو سنن صغري يا مجتبي يا مجتبي نبي اوليكلو.

ددى احاديث عند النسائي ټول صحيح دي. او په اول ترتيب كي ترمذي ځكه مقدم وو چي هغه ډير انفع دى او هغه خصوصياتو كي امتيازي شان لري دى فرماني چي زما په ټولو احاديثو باندې څه نه څه عمل شوى دى آلا دوه حديثه دا سى دي چي عمل پرى چا نه دى كړى. اول

حديث د ابن عباس "ان النبي جمع بين الظهر والعصر بالمدينة والمغرب والعشاء من غير خوف ولا سفر ولا مطر"

دويم حديث دا چي "ان النبي قال اذا شرب الخمر فاجلدوه فان عاد في الرابعة فاقتلوه" احناف واني چي دا هم معلول بها دي. كه قتل د شارب الخمر تعزيراً او كړي نه حداً او ثاني كي مراد كه جمع صوري شي او فعلي. لكه اول مونځ آخر وخت كي او كړي او ثاني اول وخت كيني. او دا خبره امام ترمذي هم په كتاب العلل كي ذكر كړي ده.

ثالث. شاه ولي الله رحمه الله تعالي هم فرماني چي بخاري، مسلم، ابوداؤد، ترمذي، نسائي، موطاء، امام مالك رحمه الله تعالي. ليكن علماء كرامو موطاء، امام مالك د صحاح نه بهر كړي دي او ابن ماجه ئي داخل كړي دي په دي وجه چي ابن ماجه كي صرف احاديث دي او موطاء كي مسائل فقهييه هم دي او اكثر مستشرقين موطاء، په كتابونو فقهيو كي شمار كړي دي. چي موطاء كي موقوف مقطوع او بلاغات هم شته بلاغات دا معني چي بلغنا سره امام مالك رحمه الله تعالي ذكر كړي وي بغير د سند نه او ابن ماجه كي صرف احاديث مرفوعه دي.

*****

۸- بحث: د علم حديث د يوڅو معتبرو اشخاصو تذكرة

جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالي:

علامه جلال الدين سيوطي صاحب فرماني چي حديث ته حديث خكه واني چي "لانه وَقَعَ عَيْثاً فشيئاً من النبي في الأزمئة المختلقة"

حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله تعالي فرماني چي حديث ته ئي حديث خكه او ونيل چي فرق راشي د قديم نه ګانه اړيد به مقابلة القرآن و القرآن قديم و سمي الحديث حديثاً لآته حادث او حديث ته چي حديث ونيلى شوي دي نو د امعي لغوي سره په معني د كلام او وينا سره.

مولانا شبير احمد رحمه الله تعالي ته الله تعالي ډيره پوهه ورکړي وه او خصوصاً په دريو علومو كي ورته الله تعالي شرح صدر فرمايلى وو (۱)، علوم القرآن (۲)، علوم السنة (۳)، علم الكلام.

مولانا شبير احمد رحمه الله تعالي ته به ئي قاسم ثاني هم ونيل- ديويند ته به چي چرته د مناظرې خبر راغي چي هندوان يا سکان يا انګريزان د مسلمانانو سره مناظره کول غواړي نو اول خو چي کله مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله تعالي ژوندی وو نو هغوی به ورتلل او د هغوي نه بعد

به بيا دى د اسلام دفاع دپاره مناظرى دپاره ميدان ته كوزيدلو او ددوى د وفات نه بعد به بيا مولانا شمس الحق افغاني رحمه الله تعالى د مناظرو دپاره تلو: مولانا شمس الحق افغاني رحمه الله تعالى د چارسدى علاقې وو او ډير قابل شخصيت وو

شبير احمد رحمه الله تعالى فرماني حديث ته چي حديث واني دا مقتبس دى د هغه آيت قرآني نه چي په سورة الضحى كې ددى ذكر شوى دى، مولانا رحمه الله تعالى فرماني چي الله تعالى په سورة الضحى كې د نبى اكرم دري صفتونه ذكر كړي دي او دري انعامات ئي ورسره ذكر كړي دي او د هغه دري انعاماتو نه ئي دري مطالبې كړي دي.

اول انعام: الله تعالى فرماني اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا فَآوَىٰ اللهُ تَعَالَىٰ فرماني. اى محبوبه آيا ته يتيم نه وى- مور او پلار دواړه دى وفات وو- نو الله تعالى تاته خانې دركړې او د ابو طالب په زړه كې ئي ستادپاره مهرباني پيدا كړه- نو د رسول الله صلي الله عليه وسلم حال د يتيم وو نو الله تعالى پرى انعام او كړويعني فاوې چي هغه خاې ور كول وو.

دويم انعام: الله تعالى فرماني: وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ- ضَال قرآن پاك كې په څلورو معنو استعماليري دلته ئي معني داده چي ته نوى بى خبره د علومو د شريعت نه د ضال معني به د گمراهه نه كوى- نو الله تعالى فرماني اى محبوبه ته د علم د شريعت نه بى خبره وى نو مونږه به تا انعام او كړو چي هغه هدايت د علومو شرعيو دي نو دويم حال د رسول الله (ص) "وَوَجَدَكَ ضَالًّا" او انعام "فَهَدَىٰ" شو- ځكه الله تعالى فرماني: "مَا كُنْتُ تَذَرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ" (سورة الشورى: ٥١) يعني اى رسوله ته د كتاب او ايمان نه څه خبر وى.

او الله تعالى فرماني: "وَمَا كُنْتُ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخْطُهُ يَمِينُكَ إِذَا لَزَمْتَكَ الْبُطْلُونَ" (سورة العنكبوت: ٢٤)

اى رسوله تا خو خط نه شو ليكلى- زمونږه د خلكى پيغمبرا امي كيدل صفت دى اولويه معجزه ده- نو الله تعالى فرماني تاله كتابت قرأت د كتابو نو نه در تلومگر سره ددى نه الله تعالى ته منبع او خزانه د علمونو وگرځولى- دويم حال د رسول الله (ص) "وَوَجَدَكَ ضَالًّا" او انعام "فَهَدَىٰ" شو-

دريم انعام په رسول الله (ص) باندې اسباب د غني مهيا كيدل دي لكه الله تعالى فرماني ته فقير وى نو الله تعالى غني كړى يعني اسباب د غني ئي د خديجة الكبرى په صورت كې درمهيا كړل، وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ نو دريم حال د رسول الله (صلي الله عليه وسلم) "عَائِلًا" دى او انعام د الله تعالى په رسول الله (صلي الله عليه وسلم) باندې "فَأَغْنَىٰ" دى،- علامه شبير

احمد عثمانی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمائی چي دلته د رسول الله د دریو اوصافو او دغه شان د الله تعالیٰ د دریو انعاماتو ذکر دی.

(۱) پای محبوبه ته یتیم وی نو الله تعالیٰ دریاندي تره ابو طالب مهربانه کړو.

(۲) پای محبوبه ته لا علمه وی د علومو د شریعت نه نو الله تعالیٰ درته علم د شریعت درکړو او ته ئي د علومو سر چشمه او گرځولي.

(۳) پای حبیبه ته په حالاتو د فقر کي وی نو الله تعالیٰ تا ته اسباب د غني در میسر کړل او خدیجه الکبریٰ رضي الله عنها چي یوه مالداره بي بي وه ستا په نکاح کي ئي راوسته نو الله تبارک و تعالیٰ ددی دریو انعاماتو په بدل کي خپل رسول ته د دریو احکامو تعلیم ورکوي.

اول " فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ " چي گورده په یتیم باندی قهر او غصه مه کوه.

دویم " وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ " چي سوال کونکي رته مه ځکه چي تا هم فقیري تیره کړي ده.

دریم " وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ " الله تعالیٰ په تا باندی مهربان شو او تا ته ئي پیغمبري درکړه نو ته اوس د الله تعالیٰ د احکامو بیان کوه.

نو ددی انعاماتو په مقتضي کي تری الله تعالیٰ دا غواړي چي " فَحَدِّثْ " یعنی ددی بیان اوکړه.

پس د رسول الله قول او فعل بیان د کلام د الله تعالیٰ دی. پس د رسول الله قول او فعل ته چي حدیث ور ته وئیلی کیږي مقتبس دي د هغه لفظ نه کوم چي په قرآن پاک کي مذکور دی لکه

" فَحَدِّثْ " نه نو دا نوم د حدیث د دی " حَدِّثْ " نه جوړ شوی دی. ځکه چي اقوال افعال او تقریرات د کتاب الله شرح ده لکه څنگه چي الله تعالیٰ فرماني:

" وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ " (سورة نحل: ۴۴)

نو د رسول پاک هر څه چي وي هغه وضاحت دی د کلام الله او دا هر څه چي کله د قرآن په وضاحت دلیل شو نو دا قول فعل او تقریر دا حدیث شو. نو علامه شبیر احمد رحمہ الله تعالیٰ فرماني چي دا حدیث لفظ عبارت شو د حدیث نه.

*****

۹- بحث د صحاح سته د مصنفینو د سوانح او مختصر حالات

د امام بخاري رحمه الله عليه د ژوند مختصر حالاته

نوم: محمد ، کنیت ابو عبد الله، دپلار نوم اسماعیل او دنیکه نوم بي ابراهيم بن مغیره وو چي

د بخارا حاکم وو اود امام جعفي سره یوځاي په ایمان مشرف شوی وو

ولادت: د شوال په ۱۴ تاریخ ۱۹۴ هجري کي د جمعي د مورخ نه پس پیدا شوی وو.

حالات: امام موصوف د طفوليت په موده کي پوند شوی وو . دهغه دوالدي محترمي په دعا سره الله تعالي دده نظر دوباره درست کړو امام بخاري په ماشومتوب کي داحاديثو زده کولو شوق مند وو او دښاپړسو کالو په عمر کي يي د عبدالله بن مبارک تمام کتابونه ياد کړل او بيا ددينه پس دخپلي مور او دخپل ورور احمد بن اسماعيل سره حج ته لاړو دحج نه پس يي مور او ورور واپس راغلل مگر دي په حجاز مقدس کي داحاديثو زده کولو دپاره پاتي شو او بيابني ددينه پس مکي، کوفي، بصري، بغداد، مصر، واسط، الجائر، شام، بلق، هرات، نساپور وغيره ملکونو ته سفرونه اوکړل.

دامام بخاري تصنيف او خوب ليدل

امام بخاري يو خل په خوب کي اوليدل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم تشریف فرما دی او په جسم مبارک يي مچان کښاستل غواړي مگر امام بخاري يي کيناستو ته نه پرېږدي ددي تعبير دا ظاهر شو چي صحيح البخاري يي اولیکله او په شپږ لاکه احاديثو کي يي انتخاب اوکړو او دښاپړسو کالو دمحت په نتيجه کي يي دا مجموعه تياره کړه په بخاري شريف کي تمام احاديث نهه زره او دوه اتيا دي (۹۰۸۲)، ليکن که مکررات ورته حذف کړي شي کوم چي (۲۷۶۱)، دي نو بيا اصل صافي تعداد پاتي کيږي امام بخاري به داحاديثو دليکلو نه مخکي به يي اول غسل اوکړل او دوه رکعاته نفل به يي اوکړل او دالله تعالي نه به يي دعا اوغوښتله او بيا به يي شروع اوکړه دده. دشاگردانو تعداد نهه زرو ته رسيږي.

وفات: امام بخاري ددوه شپيته کالو په عمر کي دخالي په شپه او دواړه اختر په شپه دماخوستن دموخ په وخت کي د هجرت په (۲۵۶)، کال کي وفات شو او په خر تنگ نومي کلي کي کوم چي دسمرقند نه په لس ميله لري فاصله کي پروت دی هلته دفن کړی شو

دامام مسلم رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

نوم، مسلم کنيت يي ابو الحسين اود پلار نوم يي حجاج او لقب يي عساكر الدين وو، دبنی قشير قبيلي دنسبت په وجه ورته قشيري ويلی شي. دی دنيشاپور اوسيدونکی دی کوم چي په خراسان کي ديو بهترين ښار نوم دی په ۲۰۲ هجري کي پيدا شوی دی او دبعضو په قول په ۲۰۴ او دبعضو په قول په ۲۰۶ کي پيدا شوی دی. د دولسو کالو په عمر کي يي احاديث يادول شروع کړل داحاديثو دزدکړي دپاره عراق، حجاز، شام، بصره، او مصر وغيره ته يي سفرونه اوکړل

دده په مشهورو استاذانو کي امام احمد بن حنبل، يحيي بن يحيي نيشاپوري، قتيبه بن سعيد، اسحاق بن راهويه او عبدالله بن مسلم وغيره دي او په شاگردانو کي يي مشهور شاگرد

امام ترمذي او ابوبکر بن خزيمه وغيره شامل دي تقريباً دري لاکه احاديث يي ياد وو د ۵۵۵ کالو په عمر کي درجې په ۲۵ کي وفات شو او دنيشاپور ښار په نصير اباد محله کي دفن کړی شو امام مسلم پخپل کتاب کي د مکرراتو د حذف نه پس څلور زره احاديث جمع کړي دي

دامام ترمذي رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

نوم يي محمد او کنیه ابو عيسي او دترمذ ښار په بوغ محله کي دهجرت ۲۰۹ کال کي درجې په اولسم پيداشوی وو دده په مشهورو استاذانو کي امام بخاري او مسلم شامل دي ددوی نه يي علم حديث حاصل کړو او ددينه علاوه دعلم حديث دحصول دپاره يي په زرگونو ميلونه لري سفرونه او کړل

امام ترمذي دخپلي زماني يو بي مثاله عابد او زاهد وو تردې چي په شوگيروو او خوف الهي کي مشهور وو او د ډيرو ژواگانو په وجه يي دسترگو نظر ختم شوی وو امام ترمذي ۲۷ رجب ددوشنبې په شپه دهجرت په ۲۷۹ وفات شو او په ترمذ کي دفن کړی شو

دامام ابوداود رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

دده نوم سليمان او دپلار نوم يي اشعث بن شداد بن عمرو وو او په بصره کي په ۲۰۲ هجري کي پيدا شوی وو

امام ابو داود هم دعلم دحصول دپاره ډير لري لري سفرونه او کړل او بيا دخپلي زماني يو مشهور محدث جوړ شو دامام ابو داود په زرگونو محدثين استاذان دي او دی هم دزرگونو محدثينو استاذ دی دعلم حاصلولونه پس يي تمام عمر د درس حديث په خدمت کي تير کړی دی دده په شاگردانو کي امام ترمذي او امام نسائي مشهور دي، د بغداد يو لوي عالم سهل بن عبدالله تستري يوه ورځ دامام ابو داود ملاقات ته راغی هغه ورته اوونيل خپله ژبه بهر اوياسه هغه چي کله خپله ژبه اوويستله نو خکل يي کره او ورته يي اوونيل چي په دي ژبه تادرسول الله صلي الله عليه وسلم احاديث بيان کړي دي امام ابو داود ددوه اوسا کالو په عمر کي ۱۴ شوال کي دهجرت په ۲۷۵ کي په بصره کي وفات شو، امام ابو داود ته پنځه لاکه احاديث ياد وو چي دهغه نه يي څلور زره او اته سوه احاديث پخپل کتاب کي جمع کړي دي

دامام نسائي رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

نوم يي احمد او د خراسان په نساء نوم علاقه کي اوسيدلو نو ځکه ورته نسائي وايي . امام نسائي په ۲۱۴ هجري کي پيدا شوی وو ، امام نسائي دخپلي زماني اتههاني عابد او زاهد وو دصوم داؤدي معمول به يي جاري ساتلو چي يوه ورځ به يي روژه وه او يوه ورځ به يي افطار کولو ، ډيري پيري ورته دحج سعادت حاصل دی د اميرانو او بادشاهانو ددربارونو نه به يي سخت نفرت کولو او ددوی دملقاتونو نه به يي پرهيز کولو

وفات: امام نسائي دعلي رضي الله عنه مناقب بيان ڪرل نو په دي خارجيانو دومره ووهلو
تردي چي مړ شو ، بيا دي دخپل وصيت مطابق دصفا مروه په مينځ کي دفن کړی شو، دصفر
المظفر په ۱۳ دهجرت په ۳۰۳ کال کي وفات شوی دی
د امام ابن ماجه رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

نوم: محمد ، کنيت ابو عبدالله ربعي قزويني يي نسبت دی مگر په عام طور سر په ابن ماجه
مشهور دی ، يو قول دادی چي ماجه دده دنيا نوم وو ، دده ولادت دایران په قزوین ښار کي په
۲۰۹ هجري کي شوی وو ، دعلم دحصول دپاره يي حجاز ، عراق ، شام ، خراسان ، بصره ،
کوفه ، بغداد ، دمشق وغيره ملکونو ته سفرونه کړي دي او بيا يي ددينه پس ټول عمر دعلم
حديث په درس او تدريس کي تير کړی دی او په بلند پايه محدثينو کي شميرلی شوی دی
وفات: امام ابن ماجه ۲۱ رمضان ۲۷۳ هجري کي وفات شوی دی ، محمد بن علي قزمان او
ابراهيم بن دينار وراق ورته غسل ورکړل او دده ورور ابوبکر ورباندي دجناسي مونځ او کړو او
ابوبکر او عبدالله چي دده خوي دی قبر ته يي کوز کړو
تعداد درواياتو: ۱۵۰۰ بابونو کي يي څلور زره روايات په مناسب انداز سره بيان کړي دي

د امام دارمي رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات

نوم يي عبدالله کنيت يي ابو محمد او دپلار نوم يي عبدالرحمان دارمي دی دده ولادت په
سمرقند کي په ۱۸۱ هجري کال کي شوی دی ، په قبيله بن تميم کي يو خاندان دارم بن مالک
بن حنظله ته دنسبت په وجه ورته دارمي وئيلي شي او په ۲۵۵ کي دڅلور اوياکالو په عمر کي
وفات شوی دی

*****

۱۰- بحث: فضائل د علم حديث

دحجة الوداع په موقعه رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي

(۱) فاليليلغ الشاهد منكم الغائب فرب مبلغ اوعي من سامع (مشکواة)

ياد ساتی: دا امانت به تاسو حاضرین غائبينو ته رسوی ځکه چي ډیر کرته رسونکی
داوریدونکی نه زیات یادونکی وي .

(ب) نضر الله امراسع منا حديثا واداه كما سعه فرب مبلغ اوعي من سامع وفي رواية نضر الله امراسع

منا حديثا قبله كما سعه (ترمذي ۲/۹۰، دارمي ۴۲).

دا حديث تقريبا د ۲۳ صحابه کرامو نه منقول دی او دمتواتر درجه ورته حاصله ده ، لسان
الميزان ۳/۱.

يعني چاچي زما نه دوه حديثونه ياد کړل ددي دپاره چي پخپله ورنه فائده واخلي او يايي بل چاته ورسوي چي هغه ورنه فائده واخلي نو دا دده دپاره د شپيته کالو دعبادت نه بهتر دی

(د) اللهم ارحم خلفائي قيل ومن خلفائك يا رسول الله قال الذين يروون احاديثي (مسند احد). يعني اى الله زما په خلفاؤ رحم او كړي، صحابه كرامو تپوس او كړو اى دالله رسوله ستا خلفاء څوك دي نو ويى فرماييل هغه كسان زما خلفاء دي څوك چې خلقو ته زما حديث بيانوي

رسول الله صلى الله عليه وسلم هر امتي ته کم از کم دڅلوښت احاديثو يادولو نصيحت فرمايلي دي

"من حفظ علي امتي اربعين حديثاً من امر دينها بعثه الله يوم القيامة فقيهاً وكنت له شافعاً وشهيداً" (مرقاة شرح مشکواة).

مولی علی قاری لیکلی دی

اهل الحديث هم اهل النبي وان لم يسحبوا نفسه انقاسه صحبوا
حديث اوريدونكي او بيانونكي درسول الله داندان نه دي كه چا ته درسول الله دصحت شرف
حاصل نه وي نو كم از كم دهغه كلام خوبه يي اوريدلى وي

ددې امت بعضي افرادو درسول الله په عشق او محبت کي احاديث ياد کړي ددې مثالونه کم نه دي بلکه دلکونو په تعداد کي دي چي يو خو ورنه مندرجه ذيل دي

١٠٠٠، سليمان بن مهران الاعمش المتوفي ١٤٨ هجري دده نه څلور زره احاديث مروی دي او دا ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩،

۲) امام محمد بن سلام المتوفى ۲۲۷ هجرى ده ته پنجه زره احاديث ياد وو او دمحدث عجلى په قول اووه زره احاديث ياد وو (تذکره الحفاظ ۲۴۱، ۲۴۲)

(۳)، امام عبدالرحمان مهدی ته لس زره احادیث یاد وو (تهذیب التهذیب ۱۸۴/۴)،

٤. امام ابو حاتم ته هم لس زره احاديث ياد وو تذكرة الحفاظ ٣٥٥،

٥. امام محمد بن عيسى بن نجيج المتوفي (٢٢٤)، ته خلويست زره احاديث ياد وو تهذيب التهذيب ٣٩٤٠٩،

٦. محمد بن موسى المتوفي ٣٢١ هجري ته يولاك احاديث ياد وو ميزان الاعتدال ١٤١٣،

٧. امام عبدان متوفي ٣٠٦ هجري ته هم يولاه احاديث ياد وو تذكرة ٢٣٣/٢،

٨. امام بخاري متوفي ٢٥٦ هجري ته دري لاه احاديث ياد وو چي يولاه په دي كي صحيح وو او دوه لاه غير صحيح وو (تذكرة ١٢٣/٢)،

٩. امام احمد ته لس لاه احاديث ياد وو تاريخ بغداد ٤١٩/٤،

١٠. امام مسلم ته دري لاه احاديث ياد وو تدوين حديث ٥٣،

د نژدي زماني دمحدثينو يو خواشخاص

په نژدي زمانه كي هم ډيرو خلكو احاديث ياد كړي دي چي يو څو ورته مندرجه ذيل دي.

١. مولانا شيخ فتح محمد تهانوي ته څلور زره احاديث ياد وواو هغه به د عالم گير اورنگ زيب المتوفي ١١١٨ هجري په باره كي ونييل چي هغه ته دولس زره احاديث ياد وو (رساله معارف ٣٥١ رساله الإبقاء ١٧).

٢. دمجدد الف ثاني نوسى شيخ محمد فرخ ته په متن او سند سره اويا زره احاديث ياد وو (نظام تعليم و تربيت ١٢٢).

٣. شيخ حسين بن محسن القاري ته د بخاري مشهوره شرح فتح الباري ياده وه رساله الرحيم.

٤. مولانا داود كشميري متوفي ١٠٩٧ هجري ته مشكوة زباني ياد وو (نضهة الخواتر).

٥. يو گجراتي عالم چي نوم يي تعج الدين وو هغه ته صحاح سته زباني ياد وو (ترحة الخواطر ٢١٨٤).

د علم حديث متعلق د زمانه اكابرينو كار نامي

په دي ميدان كي هم ښځو دسرو مقابله كړي ده په ښځو كي هم يوه دوه نه دي بلكه په زرگونو ښځي داسي شته چي احاديث يي ياد كړي دي امام ذهبي په تذكرة الحفاظ كي دحافظات حديث نومونه ليكلي دي

١. اسماء بنت ابي بكر رضي الله تعالى عنها

٢. ام المؤمنين جوهرية بنت حارث رضي الله تعالى عنها

٣. حفصة بنت عمر رضي الله تعالى عنها

٤. ام حبيبة بنت ابي سفيان رضي الله تعالى عنها

٥. زينب بنت جحش رضي الله تعالى عنها

- (۲)، زينب بنت ابو سلمه رضي الله تعالى عنها
 (۷)، فاطمه بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم
 (۸)، ميمونه رضي الله تعالى عنها (۹)، ام عطيه رضي الله تعالى عنها
 (۱۰)، ام سلمه رضي الله تعالى عنها (۱۱)، ام حرام بنت ملحان رضي الله تعالى عنها
 (۱۲)، ام سلمه بنت ملحان رضي الله تعالى عنها
 (۱۳)، ام هاني بنت ابي طالب رضي الله تعالى عنها (تذكرة الحفاظ ۴/۵۱).

عائشه رضي الله عنها به په خپل کور کي پرده لگولي وه او دهغي نه شاته به يي احاديث بيانول، په قاهره کي مشهوره او محدثه نفيه به درس حديث ورکولو او ددي د درس نه امام شافعي هم فائده اخستلي وه (کتاب الاموال ۵۱۵، دبخاري په مشهورو نسخو کي يوه نسخه دامام احمد دلور کریمه ده کومه چي دخپل وخت محدثه وه، دشپږمي سدي مشهور محدث علي بن عساکر په استاذانو کي زياتي استاذاني زنانه وي، علامه ذهبي ليکلي دي چي دامام احمد لور زينب څلور اتيا کالو پوري احاديث بيانول او دا يي هم ليکلي دي "واذدحم عليها الطلبة" (العبر ۵/۳۵۸) همدارنگي ام عبدالله دزينب کمال الدين به باره کي ليکلي دي "وتکاثر وعلیها وتفردت وروت کبارا رحمها الله" (العبر ۵/۲۱۳).
 يعني طالبان به ورته په کثرت سره راټل او په ډيرو احاديثو بيانولو کي منفرده وه او دعلم حديث دلو يو کتابونو درس به يي ورکولو.

*****

۱۱- بحث: تاريخ د تدوين د علم حديث:

نفس کتابت د وحی خود صحابه کرامو د دور نه شروع وو. بيا د قرن اول د نيمي نه پس منظم کتابونه د رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى د دوره شروع شو. عمر بن عبد العزيز د خلفاء راشدينو نه دی په ۶۱ هـ کي پيدا شوی دی. دده پلارد عبد الملك ابن مروان ورور وو او د مصر گورنر وو. دی د شپاړسو کالو وو چي د مدیني گورنر شو. بيا دده د تره خوښي سليمان بن عبد الملك بادشاه چي کله مړ کيدونو يو عالم سهل ابن ابي حازم ني راوغوښتو او تپوس ئي تری اوکړو چي زما خامن لاواړه دي. د خلافت دمداری چا ته پرېږدم؟ ده ورته جواب ورکړوکه رښتيا او وائم نو خپل د تره خوښي او اوخي فاطمی خاوند، ته ئي پرېږده. يعني عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى ته.
 وائي چي عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى مدینه منوره کي د قرآن کریم تلاوت کولو او د خلافت پیغام ورله راغی نو په ژړا شو او دا ئي اووئيل چي دوي ما د مدیني منوری نه اوباسي هسي نه چي زه ددی آیت د لاندی راشم،

لَنْ يَمُوتَهُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالشُّرَكَاءُ فِي الْإِيمَانِ فِي الْآيَةِ إِنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُخَادَعُوكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۝ مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا تُوَلُّوا يُنْفِرُوا فِيكَ ۝ وَتِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ (سورة الاحزاب ٦١، ٦٠)

امام موصوف به فرماييل چي هسي نه چي زما خروج د نفاق د وجي وي. ده دوه كاله دري مياشني او پنځه ورځي خلافت كړي دي. د عمر بن عبدالعزيز رحمه الله تعالي عمر څلويښت كاله وو چي خپلو رشته دارانو كي ورته چا زهر ورکړل. او په ١٠١ هـ كي د هغي د وجي نه وفات شو او په حصص كي دفن شو. د احاديثو رسمي سرکاري كتابت په خلافت د عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالي په وخت كي ددوي په لاس باندی شروع شو.

علماء کرامو دده ډير مناقب ذکر کړي دي. امام مالک رحمه الله تعالي فرماني چي دا د دريمي صدي مجدد وو چي کله بادشاه شو نو خپلي پنځي ته ئي اووښل چي زما شهوت د الله تعالي د ويری نه ختم شوی دی. که ته بل چا سره واده کول غواړی نو تاته اجازت دی هغي انکار اوکړو. بياني تري ټول کالي راجمع کړل او بيت المال كي ئي جمع کړل. چي دی وفات شو نو د خزاني مشر ورته او ويل چي بي بي ستا کالي امانت پراته دي که ته غواړی چي واپس ئي درکړم دی ورته اووښل چي زه وفاداره يم نه ئي اخلم. ائمه کرام دده نه علاوه د بل بادشاه قول نه نقل کوي. عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالي دوه کاره کړي دي.

(١) : د احاديثو جمع کولو دپاره ئي حکم اوکړو.

(٢) : د رسونه ئي بنسکاره شروع کړل.

عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالي ابوبکر بن عمر بن حزم رحمه الله تعالي او امام زهري رحمه الله تعالي ته خط اوليږلو چي احاديث رامنځته کړي. داني اووښل چي د عائشه رضي الله تعالي عنها او د عمرة رضي الله تعالي عنها او د قاسم بن ابي بکر (رضي الله عنه) احاديث په اختياط راجمع کړي. د رسول الله صلي الله عليه وسلم عمرة رضي الله تعالي عنها او د رسول الله صلي الله عليه وسلم قاسم (رضي الله عنه) تربيت رسول الله صلي الله عليه وسلم عائشه رضي الله تعالي عنها کړي وو.

مولانا اديس کاندهلوي رحمه الله تعالي به فرماييل چي د الله تعالي عجيبه نظام دی د قرآن مجيد اوله درجه ده نو ددی د جمع والي کار الله تعالي د صحابه کرامو په دورکي پوره کړو او احاديث دويمه درجه ده نو د احاديثو د جمع کار الله تعالي د تابعينو رحمهم الله تعالي په دور کي پوره کړو. او فقهه چونکه دريمه درجه ده نو ددی کار الله تعالي د تبع تابعينو رحمهم الله تعالي نه واخستو. "وَأَتَتْ كُلُّ دِيْنٍ حَقَّ حَقِّهَا" بيا په قرن ثاني كي ډيرو علماؤ کتابونه اوليکل لکه موطا امام مالک، معمر او ابن مبارک رحمه الله تعالي، چي موقوف، مقطوع مسائل فقهيه باندی مشتمل وو.

بيا چي قرن ثالث شو نو نورو علماؤ كتابونه اوليكل ليكن يو نقصان پکي وو- چي په دی احاديثو مرفوعه کي ضعيف او صحيح دواړه ووچي مسند احمد بن حنبل رحمه الله تعالي او اسحاق بن راهويه رحمه الله تعالي ليکلی وو- يوخل اسحق بن راهويه رحمه الله تعالي درس کولو دائي اووئيل چي خدای پاک دی داسي عالم پيدا کړي چي صرف احاديث صحيحه راجمع کړي- نو امام بخاري رحمه الله تعالي درس کي هم ناست ووده اووئيل چي زما زړه کي دا راغلل چي داکار به زه کوم- نو په احاديثو صحيحو کي د ټولو نه اول کتاب صحيح بخاري ليکلی شوی دی- او په احکامو فقهيو کي اول کتاب سنن ابوداؤد دی- دا تر تيب او تدوين امام جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالي په الفيه کي په دي څلورو شعرونو کي راجمع کړی دي-

اول جامع للحديث والاثر
 واول جامع علي الابواب
 واول جامع بالاعتصار
 ابن شهاب آمر له عمر
 جماعة في العصر ذوا اقترب
 و معمر و ولد المبارك
 علي الصحيح فقط هو البخاري-

*****

۱۲ بحث: شروط صحاح الستة:

هر يو شيخ په خپل کتاب کي د رواياتو د نقل کولو دپاره بعضي شروط نقل کړي دي- په هغي کي د ټولو نه اول د امام بخاري رحمه الله تعالي شرط ذکر کوو-

شروط البخاري: "هو يروي عن الطبقة الاولى استيعاباً وينتخب في الثالثة الي الثالثة الا نادراً والا

على سبيل المتبعة والاستشهاد" امام بخاري رحمه الله تعالي شرط دادی چي امام صاحب رحمه الله تعالي د طبقه اولي نه استيعاباً روايات نقل کوي يعني رومي طبقه کي چي احاديث وي هغه نقل کوي او په دويمه طبقه کي انتخاب او چان بين کوي- او دريمي طبقه ته نه راکوزيري مگر په طريقی د متابعی يعني د اتباع د تائيد د بل لپاره نې نقل کوي- نو امام بخاري رحمه الله تعالي د طبقه اولي نه استيعاباً د طبقه ثاني نه انتخاباً او د دريمي نه نادر او علي سبيل متابعه او شاهد نقل کوي-

شرط المسلم: "هو يروي عن الطبقتين الاوليين استيعاباً وينتخب في الثالثة" د تقويت د ورومي د پاره د مسلم شرط څه دی ؟ امام مسلم د طبقه اولي او د طبقه ثاني د دواړو نه استيعاباً نقل کوي او دريمه طبقه کي انتخاب کوي- ما تاسو ته مخکي هم وئيلي وو چي د احاديثو دار و مدار په رواياتو باندی وي چي راوي څومره قوي او پورته وي نو روايت هغه څومره اوچت او قوي وي- که راويان ضعيف وي نو حديث هم ضعيف وي او که راويان مضبوط وي نو حديث

هغه هومره مضبوط وي. نو امام مسلم رحمه الله تعالى د دوو (۲) طبقو نه استيعاباً انتخاب کوي. امام مسلم رحمه الله تعالى په دريمه طبقه کي هم انتخاب کوي خو څلورم ته نه راګوزيږي.

امام مسلم رحمه الله تعالى فرماني چي انتخاب به د هغه راوي کوم چي په قبول باندې اجماع د محدثينو وي. يعني امام احمد ابن حنبل رحمه الله تعالى، يحيى بن معين رحمه الله تعالى، عثمان بن ابي شيبه رحمه الله تعالى او سعيد بن منصور الخراساني رحمه الله تعالى. امام مسلم رحمه الله تعالى فرماني چي دى څلورو امامانو کوم راوي قبول کړي وي نو څه د هغه روايت نقل کوم نو دا د امام مسلم رحمه الله تعالى شرط شو.

شرط الامام ابي داؤد و امام النسائي رحمهما الله تعالى: هابرويان عن الطبقات الثلاث استيعاباً و ينتخبان في الرابعة ولا يتنزلان الي الخامسة الا نادراً“ د اولو دريو وارو طبقو نه استيعاباً روايات نقل کوي او په څلورمه کي انتخاب کوي.

امام مسلم رحمه الله تعالى په دريمه طبقه کي د انتخاب قائل دى او په څلورمه کي دوي د انتخاب دپاره دا اصول وضع کړي دي چي “لَمْ يَجْعَلْ عَلَيَّ تَرْكُهُ” يعني ددى په ترک باندې دغه څلورو امامانو حضراتو اتفاق نه وي کړى.

شرط الامام الترمذي و امام ابن ماجة رحمهما الله تعالى:

الفرق بين الترمذي وابن ماجة:

الوجه الاول: “ان الترمذي يتنزل الي الخامسة قليلاً و ابن ماجة يتنزل الي الخامسة كثيراً“ اول فرق دا چي امام ترمذي کم راګوزيږي او بن ماجة ډير.

الوجه الثاني: “ان الترمذي يبين حال الراوي ويحكم علي الحديث و اما ابن ماجة لا يبين حال الراوي ولا يحكم علي الحديث“ اودويم فرق دا چي امام ترمذي په ضعيغه رواياتو باندې حکم لګوي چي دا ضعیف دی او ابن ماجة دا حکم نه لګوي هم دا وجه ده چي ابن ماجة په ضعیفه رواياتو باندې مشتمل دی. په دي کي تقريباً څلور زره (۴۰۰۰)، احاديث دي او په (۴۲)، احاديثو علماء کرامود وضعي حکم لګولي دي. يعني دا احاديث موضوعي او منګرت دي. ابن ماجة اول اول کي چا په صحاحو کي نه داخلولو په پنځمه صدي کي ابن طاهر مقدسي يو عالم تير شوی د. دی په ۵۰۷ ه کي وفات شوی دی. ابن طاهر مقدسي دا په صحاحو کي داخل کړواو وجه ئې دا بيانوله چي په دی کي احاديث مرفوعه موجود دي. مقطوع پکي نشته ليکن شاه انور شاه کشميري رحمه الله تعالى فرماني چي زما په خيال په صحاحو کي د ابن ماجة په ځاني موطاء امام مالک رحمه الله تعالى پکار وو او يا سنن ابي داؤد طيالسي.

علماء کرامو د حسن تبويب اود مرفوع احاديثو د جي نه په صحاحو کي داخل کړي دي. نو د شرطونو نه اندازه هم معلومه شوه. او فرق د مراتبو هم.

ثم الفرق بين ابي داؤد و نسائي و بين مسلم من وجهين:

الوجه الاول: "ان المسلم يروي عن الطبقتين الاوليين استيعاباً و ينتكب في الثالثة و ابو داؤد و نسائي من الثلاث استيعاباً و ينتخبان في الرابعة فهما يفعلان في الرابعة ما يفعل في الثالثة"

الوجه الثاني: "المسلم ينتخب في الثالثة من جميع الائمة الاربعة من نقاد الحديث و ائمة الجرح و التعديل (هم احمد بن حنبل، يحيى بن معين و عثمان بن ابي شيمية و سعيد بن منصور الخراساني) علي قبوله" يعني په قبوليت د هغي باندې اجماع وي که چرې يو کس نې هم مخالف وو نو بيا نې روايت نه نقل کوي.

"و اما ابو داؤد و النسائي هما يرويان عن لم يجيئوا علي ردة" يعني د هغي په رد نې اجماع نه وي کړي. يعني که کوم امام هم قبول کړي وي نو دوي ترې روايت نقل کوي.

خلاصه د کلام دا شوه چي امام بخاري رحمه الله تعالي د طبقې اولي نه استيعاباً او د دويمې نه انتخاباً او د دريمې نه نادراً نقل کوي. امام مسلم رحمه الله تعالي د اولو دوو طبقو نه استيعاباً او د دريمې نه انتخاباً نقل کوي. ابو داؤد رحمه الله تعالي او نسائي رحمه الله تعالي د دريو نه استيعاباً او په څلورمه کي انتخاب کوي. او امام ترمذي رحمه الله تعالي او ابن ماجه رحمه الله تعالي د څلورو وارو نه روايت نقل کوي او پنځمې ته هم را کوزيږي خو امام ترمذي رحمه الله تعالي کم او ابن ماجه رحمه الله تعالي د ترمذي په نسبت سره پنځمې طبقې ته ډير ميلان کوي.

موازنه بين الشيخين:

د احاديثو په کتابونو کي اکثر دا خبره زير بحث وي چي د امام بخاري رحمه الله تعالي کتاب بخاري شريف اود امام مسلم رحمه الله تعالي په کتاب مسلم شريف کي کوم يو غوره دی؟ دي مسئلې ته مسئله د موازنه بين الشيخين وائي.

د علماء کرامو په دې کي درې (۳) قوله دي دوه ضعيغه او شاذ دي او يو صحيح وما عليه الجمهور دی.

(۱) : اول قول او رايه چي د ابو علي نيشاپوري رحمه الله تعالي ده هغه دا چي مسلم شريف غوره دی د جامع بخاري شريف نه.

(۲) : دويم قول او رايه د علامه ابن الملقن ده هغه فرمائي چي صحيح بخاري شريف د مسلم شريف نه غوره دی.

(۲) : دريم قول او رايه چي په هغي باندی ټول جمهور علماء دی هغه دا چي بخاري شريف غوره دی د مسلم شريف نه رسول الله صلي الله عليه وسلم مولانا محمد زکريا رحمه الله تعالي دی خبري ته اشاره کړې ده فرماني : قالوا المسلم فضل قلت البخاري اعلي قالوا المكرر فيه قلت المكرر احلي چا وئيل چي مسلم غوره دی ما وئيل چي نه بخاري غوره دی چا وئيل چي بخاري کي تکرار دی ما وئيل چي خوند خو تکرار کي دی وړاندي به تاسو ته راشي چي امام بخاري رحمه الله تعالي يو حديث په مختلفو ابوابو کي خو خايه راوړي.

د بخاري په مسلم باندې د فوقيت وجوهات:

د بخاري شريف په مسلم شريف باندی د فوقيت وجوهات څه دي او دا ولی غوره دی په نسبت د مسلم شريف؟

(۱) : اول دا چي د بخاري شريف شرط د معيار د حديث قوي دی په نسبت د مسلم شريف باندی او چي د کوم کتاب شرط د معيار حديث قوي وي نو کتاب ئي هم قوي وي.

(۲) : دويم دا چي بخاري شريف جامع د فنون ثمانيه دی او مسلم شريف جامع د فنون ثمانيه نه دی.

(۳) : دريم دا چي کوم ابواب او تراجم بخاري وضع کړي دي عقل ورته حيران دی چي په دی سرد نکاتو او حکمونو ته اشاره کوي مسلم شريف ددی نه خالي دی مسلم تراجم نه دي ايښي په مسلم تراجم نووي ايښي دي او دا حاشيوح که ليکلي نو امام بخاري استنباط فقهيه کوي - نکاتو کوي د حکمونو کوي داسی ناشنا تراجم ئي ايښي دي قسم دی چي د هغي حل چا ندی کړی حافظ ابن حجر فرماني چي حل د تراجمو د بخاري دين دی په امت دی - فرماني چي دغه تراجم ما څه قدري حل کړی خو زه وایم چي اوس هم پکي داسي تراجم شته چي په هغي باندی څوک نه پوهيږي.

اعیافحول العلم حل رموزما الدأ فی الابواب من اسراري
يعني هغه رازونه چي امام بخاري رحمه الله تعالي ورته په ابوابو کي اشاره کړی ده لوي لوي علماء ئي حيران کړی دي.

دا به مونږ په خصوصياتو د تراجمو کي ذکر کو. نو خبره ياد لرئ چي په بخاري کي د ټولو نه گران تراجم دي. په تراجمو باندی مستقل کتابونه ليکلی شوی دي.

په بخاري کي تراجم په ترمذي کي بيان د مذهبو او په ابوداؤد شريف کي د ټولونه گران حال د سندونو دی چي په قال ابوداؤد سره ذکر کيږي.

١٤٠: څلورم فرق دادی چې د بخاري شريف په لږو احاديثو باندې تنقيد شوی دی او د مسلم شريف په اکثرو احاديثو تنقيد شوی دی. په دی باندې دار قطني "اوهام الشيخين" نومی مستقل کتاب ليکلی دی. د بخاري شريف په ٨٠١، احاديثو باندې تنقيد شوی دی بلکه د مسلم شريف ١٦٠، احاديث د تنقيد شکار دي. نو د کوم کتاب چې په کمو احاديثو باندې تنقيد شوی دی نو هغه اعلي او د کوم کتاب چې په ډيرو احاديثو تنقيد شوی دی نو هغه د اول په نسبت ادني او ضعيف گنرلی کيږي. دغه شان په رجالو د بخاري او د مسلم هم تنقيد شوی دی. د بخاري شريف په ٧٨، رجالو او د مسلم شريف په ١٠٠، رجالو باندې تنقيد شوی دی. او ٣٢، رجال پکي داسي دي چې هغه مشترک دي په مابين د بخاري او د مسلم کني. نو د بخاري په ٧٨، او د مسلم په ١٠٠، رجالو باندې تنقيد شوی دی او دغه ٣٢، رجال په دی دواړو کي مشترک دي. نو نتيجه دا شوه چې د بخاري هغه احاديث چې په هغي باندې تنقيد شوی دی نو د هغي مجموعه ١١٠، او د مسلم شريف د تنقيد شده احاديثو مجموعه ١٣٢، ده.

بل فرق دادی چې په بخاري شريف کي رجال منتقص عليه کم دي او په مسلم شريف کي د بخاري شريف په نسبت ډير دي. دويم دا چې امام بخاري د دغه منتقص عليهم روايات کم نقل کړی دي او امام مسلم رحمه الله تعالي تری زيات نقل کړی دي. نو په دی سره په رواياتو هم اثر پريوخي. دريم فرق دا چې هغه من تقض عليهم روايان چې امام بخاري رحمه الله تعالي تري روايات نقل کړي دي نو هغه اکثر دده شيوخ دي نو دده رايه د اکثر و ناقدينو په نزد معتبره ده. او دا ځکه چې ده د خپلو اکثر و استاذانو سره ژوند تير کړی دی. او کوم سړی چې د استاذانو سره ژوند تير کړي نو هغه ته د خپل استاذ حال زيات معلوم وي په نسبت د هغه چا چې ورسره ئي ژوند نه وي تير کړی. نو د امام بخاري رحمه الله تعالي چې په کومو رواياتو تنقيد شوی دی نو هغو سره امام بخاري بنفسه ژوند تير کړیدی. او د امام مسلم رحمه الله تعالي چې په کومو رواياتو تنقيد شوی دی نو هغه د امام مسلم رحمه الله تعالي براه راست استاذان نه دي. د بخاري منتقد عليه روايان کم دي او دده استاذان دي او د امام مسلم منتقد عليه روايان هم ډير دي او د هغوي سره د امام مسلم رحمه الله تعالي ژوند هم نه دی تير شوی. بلکه هغه دده د مشايخو مشايخ دي. نو په هغوي کي دده او د ناقدينو رايه برابر ده.

٥: پنځمه خبره په حديث معنعن کي ده. د ټولو نه اول خو دا چې حديث معنعن څه ته وائي؟ نو حديث معنعن دی ته وائي چې راوي د خپل شيخ نه په عن يا قال او يا په حدث سره روايت نقل کړي. ليکن دا صراحتاً په سماع باندې دلالت نه کوي. او احتمال د سماع او د عدم سماع دواړو لري. نو کله چې حدثي. اخبرني او وني نو دی ته صيغی د سماع وائي او عن، قال، حدث او اخبر چې کله بغير د "نا" او "ني" وي دی ته صيغی د عنعنې وائي. چونکه داسي حديث

اکثر په عن سره ذکر کيږي نو لدی وجي نه دی ته حدیث معنعن وائي. او چي د چانه روایت کيږي نو هغي ته معنعن عنه او دی عمل عنعنه وائي.

نو په حدیث معنعن کي اختلاف دي امام مسلم رحمه الله تعالي فرمائي چي حدیث معنعن وي خو چي معاصرت او امکان د لقاء وي نو دی ته "محمول علي الاتصال" وائي. يعني يو شاگرد يو شيخ نه روایت بيانوي خو مونږه ته په يو حدیث کي سماع د هغه نه وي معلومه او زمانه نې يوي او امکان د لقاء شته نو دا عنعنه محموله علي الاتصال ده نو امام مسلم رحمه الله تعالي په امکان د لقاء او اتحاد معاصرت کفایت کوي.

امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي صرف په امکان د لقاء او اتحاد معاصرت زه اکتفاء نه کوم چي ترسو پوري ددوی په يو حدیث کي اتصال نه وي معلوم شوی چي دلته اتصال شوی دی نو باقي عنعنه محموله په اتصال وائي. خو چي په يو روایت کي هم اتصال نه وي راغلی نو مونږه صرف په امکان د لقاء او امکان معاصرت اکتفاء نه کوو نو د بخاري رحمه الله تعالي شرط اوچت شو.

کله به زمانه هم يوه وي او امکان د لقاء به هم وي لیکن ملاقات به نه وي ثابت. لکه يو محدث د پاکستان دی په پېښور کي دی او بل په افغانستان کي نو زمانه نې يوه ده او امکان د لقاء هم شته که ملاقات نه وي ثابت نو حدیث منقطع دی. دده روایت د هغه نه انقطاع لري. نو امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي خو پوري راته په يو حدیث کي دا نه وي راغلی چي ددی دواړو په فلانکي نه خاني کي ملاقات شوی دی نو دا عنعنی باقي محمول دی په اتصال او چي يو حدیث کي هم اتصال بالفعل نه وي راغلی نو هغه په امکان د لقاء باندی عمل نه کوي.

امام مسلم رحمه الله تعالي امکان دلقاء کافي گنځي او امام بخاري رحمه الله تعالي لقا بالفعل ضروري گنځي دا د امام بخاري رحمه الله تعالي شرط دی. امام بخاري رحمه الله تعالي به يو حدیث د معنعن نه ذکر کولو خو ورسره به يي يو بل حدیث هم ذکر کړو چي په هغي سره به ملاقات معلوميدل او دريم حدیث به ترجمی د باب سره هيڅ تعلق نه لرو خو د ملاقات د ثابتولو د پاره نې ذکر کولو.

په دی پنځو وجو بخاري اولي شو. امام بخاري رحمه الله تعالي په امکان د لقاء باندی عمل نه کوي او امام مسلم رحمه الله تعالي په امکان د لقاء باندی عمل کوي. امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي لقا بالفعل ضروري ده او امام مسلم رحمه الله تعالي وائي چي امکان د لقاء او معاصرت کافي دی خو دا شرط د امام بخاري رحمه الله تعالي فقط په دی کتاب کي دی نو رو کتايو نو کي نې ددی شرط خلاف احادیث هم نقل کړي دي.

په دی میدان کي ښځو هم د سړو سره مقابله کړې ده په ښځو کي هم يوه دوه نه بلکه په زرگونو ښځې دي چي هغه احاديث ښوي په حفظ باندې ياد کړي وو. امام ذهبي په تذکرة الحفاظ کي د حافظات حديث نومونه ليکلي دي :

- (۱) اسماء بنت امير المؤمنين ابي بکر صديق رضي الله تعالى عنهما
- (۲) ام المؤمنين جوړيره بنت حارث مصطلقه رضي الله تعالى عنهما
- (۳) ام المؤمنين حفصه بنت عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنهما
- (۴) ام المؤمنين ام حبيب رمله بنت ابوسفیان امويه رضي الله تعالى عنهما
- (۵) ام المؤمنين زينب بنت جحش اسديه رضي الله تعالى عنهما
- (۶) زينب بنت ابوسلمه مخزوميه رضي الله تعالى عنها
- (۷) فاطمه بنت رسول صلي الله عليه وسلم
- (۸) ميمونه رضي الله تعالى عنها
- (۹) ام عطيه نسيبه انصاريه رضي الله تعالى عنها
- (۱۰) ام المؤمنين ام سلمه هند مخزوميه رضي الله عنها
- (۱۱) ام حرام بنت ملحان انصاريه رضي الله تعالى عنها
- (۱۲) دده خور ام سلمه رضي الله تعالى عنها
- (۱۳) ام هاني بنت ابوطالب رضي الله تعالى عنها. (تذکرة الحفاظ ۱/ ۴۵)

رساله معارف: ۳۵۱ بابت ماه می، دارنگي رساله الإبقاء: ۱۷ بابت ماه رمضان ۱۳۵۲ هجري.

عائشې رضي الله تعالى په کور کي يوه پرده زوړنده کړې وه چي د هغې نه شاته به هغې خلقو ته د احاديثو تعليم فرمائيلو. د قاهره مشهور محدثه نفيسی به خلقو ته د احاديثو درس ورکولو چي د هغې د درس نه امام شافعي هم فائده واخسته. (کتاب الاموال ۵۱۵)

د بخاري په مشهور نسخو کي يوه نسخه د احمد د لور کریمې ده چي دا د خپل وخت استاذ حديث وه. د شپږمې صدي د مشهور محدث علي ابن عساکر په استاذانو کي زيات مقدار ښځې اساتذه دي. علامه ذهبي ليکلي دي چي ام احمد زينب به تر د څلور اتيا کالو پورې د حديثو درس ورکولو، ددی نه علاوه فرماني "وازدحم عليها الطلبة" (العبر ۵: ۳۵۸) په دی باندې به د طلبوا زدحام او گټه وه.

ددی نه علاوه د ام عبد الله زينب کمال الدين په باره کي ليکي "وتکاثروا عليها وتفردت وروت کباراً رحمها الله" (العبر ۲۱۳/۵) په هغې باندې به د طلبانو گټه وه هغه په ډيرو احاديثو روايت کولو کي منفرده وه هغې د احاديثو د لويو لويو کتابونو درس ورکولو.

*****

۱۳ - مبحث: حجتیت د احادیث مبارکه:

د تمام ملت اسلامیه په دې اتفاق دی چې احادیث د احکامو د دین دپاره دویم اصل دی. اول کتاب الله، دویم سنت رسول الله صلي الله عليه وسلم دي

حدیث نبوي حجت دی

(۱) :د ټولو نه اول خو دا چې په قرآن عظیم کي بی شمیره آیاتونو کي اطاعت د رسول الله صلي الله عليه وسلم ذکر دی.

(۲) :دویم دا چې په قرآن عظیم الشان کي ډیر احکامات دي او هغه مجمل او مطلق ذکر دي هغه په خپل تفصیل و ضاحت او شرح کي احادیثو ته محتاج دي.

مثلاً په قرآن کي (۱۰۰) ځله د مونځ ذکر موجود دی خو د رکعاتونو د مقدار او هیئت د مانځه د ارکانو او د شرائطو ذکر نشته. دغه شان د زکوٰۃ ذکر په قرآن کي (۷۳) ځله راغلی دی. لیکن د نصاب مقدار، وخت د وجوب، مصارف وغیره یې نه دي بیان کړي نو هر حکم شرعي چې په قرآن کي ذکر دی تفصیل یې په احادیثو کي موجود دی.

(۳) :دریم دا چې قرآن کریم د نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) کار او وظیفه بیان کړی ده چې د هغې نه یوه وظیفه داده "يُتَّبِعِينَ لِنَاسٍ مَّا نُزِّلَ إِلَيْهِ" او بله دا ده "وَيَعْلَمُ الْكِتَابُ" نو چې تعلیم یې څوک اونه مني نو ددی معنی او نه شوه. نو ددی وجي نه لازم ده په هر انسان باندې اتباع د قول او د فعل د رسول.

منکرین حدیث او ددوی د سوالاتو جوابات

یوه فتنه پخوا تیره شوي ده او اوس هم شته دا داسي خلق دي چې دوي احادیث مبارک په دین کي حجت نه گڼي. او واني چې دا احادیث د پیغمبر علیه الصلوة والسلام وينا ده. د هغوي کار کتاب راوړل وو او هغه یې راوړو نور د هغوي په مونږه هیڅ حق نشته العیاذ بالله. دغه کافر دي. پخواني منکرین حدیث داسي وو چې دوي به د بعضو احادیثو نه انکار کولو یعنی چې کوم به ددوی د مسلک خلاف وو. مگر اوس خو په دې آخري دور کي د انگریزانو مستشرقینو په شرارت دي مستشرقین انگریزانو اسلامي علوم زده کول او په هغې به یې د تنقید دپاره مطالعه کوله چې څه شی د نقصان پکې پیدا کړي. دغه خلقو ددی مقصد د حصول دپاره کالجونه او یونیورسټیانې کول او کړي.

د مسلمانانو یې فکري او د مستشرقینو د مختلفو سازشونو په بنا باندې ددی خلقو په کثرت کي اضافه اوشوه. او په هندوستان کي اوله فتنه عبدالله جهکړ الوي نه شروع شوه او ده د احادیثو په رد کي یو کتاب ولیکلو.

په دهلي کي غلام احمد پرویز راغلو دی د اسلامي نظریاتي کونسل مشر هم وو. ده د دهلي نه

”طلوع اسلام“ په نوم يوه رساله شائع كړه. او پخپل تفسير كې يې ليكلي دي چې دا كتاب د بل آسمان نه نازل دی.

تر دې چې پرويز ملعون دا فتنه په كالجونو او سكولونو كې شروع كړه. زموږ په مردان او پېښور هم دغه منكرين شته. دوي يو دا هم وائي چې قرآن كې ربا حرامه ده خو د تجارت ربا جائز او روا ده لكه د بينك سود هغه ددوي په نزد باندې روا او جائز دی. ددوي په كفر باندې څه د پاسه څلور سوو (۴۰۰) علماؤ فتوي ور كړه چې منكرين حديث كافر دي.

جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالى ”مفتاح الجنة في الاحتجاج بالسنة“ نومی كتاب ددوي په ترديد كې ليكلی دی. او د شام يو عالم مصطفى السباعي رحمه الله تعالى هم ددوي په رد كې كتاب موجود دی.

ابن كثير د ايت كريمه اطيعوا الله واطيعوا الرسول (ال عمران ۳۲)، لاندې د اتباع الرسول متعلق يو مختصر مضمون ليكلی دی چې مونږ يې نقل كوو ليكلي يې دي چې دې ايت دا فيصله كړي ده چې څوك د الله تعالى د محبت دعوي كوي او دده اعمال او افعال او عقائد د فرمان نبوي مطابق نه وي او د مسنون طريقي پابندي نه كوي نو دې په دې دعوي كې دروغژن دی، حاصل دادی چې كه تاسو د الله تعالى سره د محبت لرلو په دعوي كې رېښتوني يئ، نو زما په طريقو عمل او كړئ په دغه وخت كې به الله تعالى تاسو ته ستاسو د مطالي نه زيات شي دركړي يعني هغه به خپله ستاسو غوښتونكی او گرځي لكه چې بعضي حكماؤ ويلي دي چې ستاغوښتل څه څيز نه دی لطف په هغه وخت كې وي چې الله تعالى تا او غواړي، غرض دادی چې د الله تعالى د محبت نشاني داده چې په هر يو كار كې اتباع سنت مدنظر اوساتلی شي.

د دینه پس يې ليكلي دي چې په حديث باندې د عمل كولو په وجه به الله تعالى ستاسو تمام گناهونه هم معاف كړي بيا د دینه پس هر خاص او عام ته حكم كوي چې تاسو ټول به د الله تعالى او در رسول اطاعت اختياروئ او څوك چې دې لره پرېږدي نو هغه كافر دی او الله تعالى ورسره محبت نه لري

د دینه معلومه شوه چې در رسول الله صلي الله عليه وسلم د طريقي مخالفت كول كفر دی او داسې كسان د الله تعالى دوستان نشي جوړېدی څوك چې دا دعوي كوي نو ترڅو چې يې د الله تعالى درېښتوني ښي خاتم الرسل پيروي اختيار كړي نه وي تر هغې به دې پخپله دعوي كې دروغژن وي

نبي كريم صلي الله عليه وسلم خو هغه هستي ده چې كه نن هم انبياء عليهم السلام بلكه بهترين اولوا العزم پيغمبران هم ژوندي وي نو هغوی به هم دده د شريعت پابند وو، ددې

مضمون تفصيلي بيان به دايت كريمه "واذاخذ الله ميثاق النبيين" (ال عمران ٨١)، تفسير په ضمن كي راشي

ددې مسئلي دمزيد تفصيل دپاره مونږ دقراني مباركو ايتونو يوڅو حوالي وركوو كوم چي مندرجه ذيل دي. بقره: ١٤٣، ال عمران: ١٣٢، سورة النساء: ١٣، ١٤، ٥٩، ٦١، ٢٤، ٦٥، ٦٩، ٨٠، ١١٥، مائده: ٩٢، انفال: ١، ١٣، ٢٠، ٢٤، ٤٦، توبه: ٧١، اعراف: ١٥٧، ١٥٨، ابراهيم: ٤٤، نور: ٥٤، ٥٦، ٥٢، ٥١، يوسف: ٨٠، افرقان: ٢٧، احزاب: ٢١، ٣٣، ٣٦، ٦٦، ٧١، زخرف: ٦١، محمد: ٣٣، فتح: ١٧، احقاف: ٣١، ٣٢، حجرات: ١٤، مجادله: ١٣، حشر: ٧، تغابن: ١٢ وغيره.

اطاعت رسول لره داطاعت الهي نه جدا بيا نولو حكمت

په ايت (ال عمران: ١٣٢)، كي يي فرمايلي دي دالله تعالي او در رسول اطاعت او كړي دپاره ددې چي په تاسو رحم او شي په دې ايت كريمه كي يي درحمت الهي دپاره لكه څنگه اطاعت الهي لازمي گرځولي شوي دي دا رنگي اطاعت رسول هم لازمي گرځولي شوي دي او دا صرف په يو ايت كي نه دي بلكه دا مضمون په تمام قران كي بار بار تكرار شوي دي او چرته چي دالله تعالي داطاعت حكم راغلي دي هلته ورسره داطاعت رسول حكم هم مستقلا ذكر شوي دي دقران كريم دا متواتر او مسلسل ارشادات انسانانو لره داسلام او ايمان بنيادي اصولو طرف ته متوجه كوي چي دايमान اولني جزء دالله تعالي وجود او دهغه وحدانيت او دهغه دبنديگي او اطاعت اقرار كول دي او دويم جزء يي تصديق رسول او اطاعت دي دلته غور طلب خبره داده چي دارشادات قرانيه نه هم دا ثابت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي هر څه فرمايلي دي دا دالله تعالي په اذن سره دي او دخپل طرفه يي هيڅ حكم نه دي كړي لكه چي ارشاد الهي دي: {وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ {٢} إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ {٣} (النجم). يعني رسول كريم چي څه وائي دا دخپل خواهش په بنا نه وائي بلكه دا هر څه دالله تعالي دطرف نه وحي وي. پس ددې حاصل دا شو چي اطاعت رسول بعينه اطاعت الهي دي او ددينه كوم جدا څيز نه دي او په سورة نساء كي هم دامضمون په دي الفاظو واضح كړي شوي دي اَمَنْ يَطِيعُ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ (نساء: ١٠). يعني څوك چي اطاعت در رسول او كړي گويآ كي دالله اطاعت يي او كړو، دلته دا سوال پيدا كيږي چي بيا ددې دواړو په جدا جدا بيانولو كي څه حكمت دي؟ خصوصاً په التزام او اهتمام سره په پوره قران كريم كي دا عادت مستمره دي چي ددواړو اطاعتونو حكم په يو ځاي كيږي په دي كي دا راز دي چي الله تعالي ددنيوي مخلوق دهدايت دپاره كتاب اليربلي دي او يو رسول يي راليربلي دي او رسول ته يي دا ذمه واري وركړي ده چي هغه ددې كتاب خبري په هغي طريقې او هغي لهجي سره خلقو ته ورسوي په كومه چي نازل شوي دي

دويمه خبره داده چي رسول به خلقو لره ظاهري او باطني ناپاکو نه پاکوي دريمه خبره داده چي دی به امت ته ددي کتاب دمضامينو تعليم ورکوي او ددي کتاب مقاصد به دوي ته بيانوي او همدا رنگي ددي کتاب دتعليم سره سره به دحکمت تعليم هم ورکوي، دا مضمون دقران کریم په متعددو ايتونو کي تقريبا په يو عنوان سره راغلي دی لکه {هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ} (جمعه: ۲)۔

معلومه شوه چي د رسول په فرائض منصبې کي صرف دومره خبره داخل نه ده چي دی به خلقو ته قران رسوي بلکه ددي تعليم او وضاحت کول هم د رسول ذمه واري ده او دا هم ظاهره ده چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم مخاطبين داهل عربو فصحاء او بلغاء وو دوي ته دقران کریم دتعليم ورکولو دا معني نشي کيدی چي محض دقراني الفاظو لغوي معني ورته بيان کړي شي ځکه چي هغوي پخپله په دي ښه پوهيدل بلکه ددي وضاحت او تعليم مقصد صرف دا وو او دا کيدی شي چي په قران کریم کي کوم حکم په مجمل يا مبهمو الفاظو بيان کړي شوی دی دهغي تشریح او تفصيل رسول دوحې په ذريعه خلقو ته ورسوي او کوم حکمونه چي دقران په الفاظو کي نه دي راغلي او الله تعالي د رسول په زړه کي اچولي دي هغه حکمونو ته دقران کریم په ايت کریمه: {إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيِي يُوحَىٰ} (النجم) کي اشاره شوي ده

مثلا قران کریم په بي شميره مواقعو کي په اقيموا الصلاة واتوا الزکوة فرمائيلو باندي اکتفاء کړي ده چرته يي دموخ په معامله کي دقيام، رکوع او سجدي ذکر کړی دی هغه يي هم مبهم کړی دی چي د کيفياتو ذکر يي نه دی کړی، نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته جبريل عليه السلام پخپله راغلی دی او د الله په حکم سره يي ورته د اعمالو او ارکانو تفصيل پخپل عمل سره کړی دی او رسول الله بيا دغه احکام دخپل قول او عمل په ذريعه امت ته رسولي دي، د زکوة مختلف نصابونه اود هر نصاب مقدار يي ورته ښودلی دی، او بيا يي ورته دا هم ښودلي دي چي زکوة په چا باندی لازم دی او په چا باندی واجب نه دی او په مقداديو د نصاب کي څومره حصه معاف ده؟ دا تمام تفصيلات نبي کریم صلي الله عليه وسلم بيان کړي دي

چونکه دا تفصيلات په قران کریم کي مذکور نه دي نو په دي وجه دا احتمال وو چي څوک ناواکفه په دي دوکه نشي چي دا تفصيلي احکام د الله د طرفه نه دي او د الله په اطاعت کي ددي تعميل ضروري نه دی نو په دي وجه الله تعالي په لعام قران کي بار بار پخپل اطاعت سره د رسول اطاعت هم لازمي گرځولی دی کوم چي په حقيقت کي د الله تعالي اطاعت دی مگر د ظاهري صورت او د تفصيل د بيان په اعتبار سره د دينه لږ مختلف دی نو په دي وجه يي بار بار په تاکيد سره او ونييل چي رسول که تاسو ته حکم او کړي دده حکم هم د الله تعالي اطاعت او گټه يي برابره خبره ده چي په قران کي صراحتا موجود وي او که نه دا مسئله چونکه اهمه وه او

دکوم ناواقفه د دوکه کیدو نه علاوه داسلام د دشمنانو دپاره په اسلامي اصولو کي دگډېر پيدا کيدو او د مسلمانانو دپاره داسلام دصحيح لاري نه د غوليدو يوه موقعه وه نو په دي وجه قران کريم دا مضمون صرف په لفظ داطاعت رسول سره نه بلکه په مختلفو عنواناتو سره امت محمدیه ته اوخود، مثلاً په رسول پاک صلي الله عليه وسلم په فرانسو کي د کتاب دتعليم سره دحکمت اضافه هم شوي ده په دي کي دپته اشاره ده چی د کتاب نه علاوه بعضي نور څيزونه هم په تعليماتو د رسول کي داخل دي او هغه هم دمسلمانانو دپاره واجب الاجباع دي دکوم نه چی په حکمت لفظ سره تعبیر شوی دی په بعضي مقاماتو کي يي دا الفاظ فرمايلي دي: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَاذَنْبُوا حَتَّى يَسْمَعَ الصَّوْتُ مِنَ الرَّسُولِ فَذُوقُوا وَذَائِبُهُمْ مِنَ النَّارِ فَذُوقُوا** (نحل: ٤٤)، يعني در رسول دلبرلو مقصد دادی چی دخلقو دپاره دنازل شوي ايتونو مطالب او مقاصد او تشریحات بیان کړي او په بعضي مقاماتو کي يي داسي فرمايلي دي: **أَوْ مَأْتَاكُمْ الرُّسُلُ فَذُوقُوا وَذَائِبُهُمْ مِنَ النَّارِ فَذُوقُوا** (حشر: -).

يعني رسول چی تاسو ته څه درکوي هغه واخلی او دکوم نه چی مو منع کوي دهغي نه منع شی ، دا تمام انتظام ددي دپاره شوی دی چی صبا څوک دا ونه واني چی مونږ صرف په هغه احکامو مکلف يو کوم چی په قران کي راغلي دي او کوم احکام چی په قران کي نشته مونږ په هغي مکلف نه يو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته غالباً دا انکشاف شوی وو چی په کومه زمانه کي به داسي خلق هم پيدا کيږي چی دتعليمات او تشریحات نبوي نه دخان خلاصولو دپاره به دا دعوي کوي چی زموږ دپاره کتاب الله کافي دی

د منکرين حديث اوله شبه او دهغي جوابات:

منکرين داشبه ظاهروي چي د احاديثوليکل د رسول الله صلي الله عليه وسلم د زمانی نه سل ۱۰۰ کاله پس شروع شوي دي نو دومره موده يو شی ياد پاتی کيدل عقل نه مني. او رسول پاک هم د احاديثو د ليکلو نه منع فرمايلي ده. نو دوي اعتراض کوي چي که چری احاديث حجت وی نو بيا به رسول پاک ولي ددی د کتابت نه منع فرماينله؟
جواب اول: ليکل د رسول الله د زمانی نه شروع شوی دي.

د رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو هريره «رضي الله عنه» نه روايت دی چي ځما نه چاهم زيات روايات نه دي ياد کړي ماسواء د عبدالله بن عمرو بن العاص «رضي الله عنه» نه څکه چي هغه به ليکل او ما به ليکل نه کول.

يو بل صحابي د يمن وو چي کنيه ني ابوشاه وو. د خطبه حجة الوداع په موقع کي ئي «صلي الله عليه وسلم» ته او فرماينل چي داماله اوليکني. نو نبي کریم «صلي الله عليه وسلم» او فرماينل

چي 'اكتبوا لاني شاه

دغه شان رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه ئي چي کله يمن ته د والي په

حيث ليگلو نو صحيفه نبي ورکړه او دابه نبي دخپلي توري سره زوړنده کړي وه. عبدالله بن عمر بن العاص رضي الله عنه، ته چا يوخل اوونيل چي د رسول الله مبارک هره خبره مه ليکه ځکه چي هغه بشر دی کله به غصه وي او کله خفه. نو دی فرماني چي ما بيا پخپله د رسول الله نه تپوس اوکړو هغوي او فرمايل چي ليکه او خپليزي ته نبي اشاره اوکړه اوداني اوفرمايل چي د غصی او خفگان وخت چي وي نو ژبه علاوه د حق نه نور څه نه واني. بل دا چي د رسول الله حديث مبارک دی "حاج کتاباً لکم لن تضلوا ایداً"

امام ابو حنيفه رحمه الله تعالي د کتابت د احاديثو د پاره د يو څو ايتونو نه استنباط کوي.

امام ابو حنيفه رحمه الله تعالي په استنباط کي د قرآن کریم دا ايتونه راوړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَيٍّ فَاسْكُتُوا وَلْيَكُتَبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكُتَبْ وَلِيُمِلَّ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلِيَتَمَّقَ اللَّهُ وَرَبَّهُ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئاً فَإِنَّ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهاً أَوْ ضَعِيفاً أَوْ لَا يَسْطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمِلَّ وَلِيهِ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى (سورة بقره: ۲۸۲)

دويم استدلال د سورة طه په ايتونو کي موجود دی چي کله د موسي عليه السلام، او د فرعون مناظره وه. نو فرعون ورته واني.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى. قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسِي (سورة طه: ۵۱، ۵۲)

د دويمې شبي جواب

منکرين حديث وايي چي په احاديثو کي ډير موضوعي روايات دي او خلقو پکي دروغ دننه کړي دي. نو په هر حديث کي عقلاً دا احتمال پيدا کيدی شي چي دادی دروغ وي. نو دی وجي نه حديث حجت نه شو.

جواب: مونږه دا خبره منو چي په احاديثو کي موضوعي روايات هم شته خو ددی دپاره هم الله تعالي رجال پيدا فرماني.

عبدالله بن مبارک رحمه الله تعالي ته چا يوخل او وينل چي دی احاديثو کي خلقو ډير دروغ ور دننه کړي دي. نو عبدالله بن المبارک رحمه الله تعالي ورته اوفرمايل چي الله تعالي دی ته سړي هم پيدا کړي دي او الله تعالي ورته دا فهم ورکړی دی چي ددی نه دروغ جدا کړي.

د منکرين حديث دريمه شبه او جواب:

دريمه شبه داده چي عام روايات اخبار آحاد. دي متواترات کم دي او اخبار آحاد افاده د ظن

کوي: ظن دی ته وائي چي احتمال د بل جانب پکي وي
 الله تعاليٰ فرماني چي د يقين اتباع کوي د ظن نه لکه فرماني: وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ
 الظَّنَّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ (سورة يونس: ۳۶)
 وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْنُوءًا (سورة اسراء
 : ۳۶)

معلومه شوه چي ظني شی قابل حجت نه دی. نو اخبار آحاد ظن پیدا کوي او يقين نه نو ددی د
 وجي نه منکرين وائي چي ددی اتباع کول جائز نه دي او حجت نه دی.
 جواب دادي چي ظن په دوه قسمه دی يو ته ظن بمعني العلم او دويم ته ظن بمعني تخمين
 وائي. کوم ظن چي نوع د علم ده دا د يقين نه يوه درجه کم وي اخبار آحاد ته چي ظني وايي دا
 ظن يوه نوعه د علم ده يوه درجه د يقين نه کمه نه ده يعني اټکلي
 بل ظن په معني ده اټکلي خبرو سره راخي. لکه چي الله تعاليٰ د کافرانود ظن په باره کي
 فرماني: وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ
 (سورة يونس: ۳۶)

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (سورة بقره: ۳۶)
 دلته يَظُنُّونَ په معني د يَوْقِنُونَ او يَفْهَمُونَ سره دی.
 نو په اخبار آحاد کي چي کوم ظن ذکر دی نه ددی نه مراد هغه ظن دی کوم چي په آيت د سورة
 بقره کي ذکر شو. که څوک زيات تفصيل غواړي نو په مطولاتو کي يي کتلی شي.
 *****

۱۴ - مبحث: دامام ابو حنيفه رحمه الله عليه د ولادت تاريخ

امام ابو حنيفه رحمه الله عليه په ۸۰ هجري کي د عبد الملك بن مروان په دور کي د عالم اسلام
 په مرکز کوفه کوم چی د عبد الله مسعود، سعد بن ابي وقاص، حذيفه بن يمان، سلمان فارسي
 او ابو موسي اشعري رضي الله عنهم پشان کبار صحابه کرامو مسکن کي پيدا شوی وو، ونيلي
 شوي دي چی اویا ۷۰ اصحاب بدر او دري سوه اتيا ۳۸۰ د بيعت الرضوان والا صحابه کرامو
 په کوفه کي رهانش کړي وو، اود دوی نه علاوه نور و پنځلس سوه ۱۵۰۰ صحابه کرام هم په
 کوفه کي اوسيدلي وو،
 دامام موصوف خپل نوم نعمان اود والد گرامي نوم ئي ثابت او د نيکه نوم ئي زوطي وو،
 د دوی نيکه زوطي صاحب د فارس اوسيدونکي وو.

چونكه داسلام نشر او اشاعت ډير په سرعت سره روان وو ، تردی چي د خوريدو په نتيجه كي ني اثر فارس ته هم ورسيدو ، او ډير خاندانونه او قومونه داسلام دبركتونونه مستفيض اوسيراب شول، پدي سلسله كي زوطي صاحب هم څوك چي داسلام په ډيره دقيقه مطالعه كي مصروف وو او بيا په دين اسلام مشرف شو ،

زوطي (رحمة الله عليه)، په ضمه سره په وزن د موسی يا په فتحه سره په وزن د سلمی ، فارسی وو، يعنی دوی فارسی النسل وو ، د دوی نيکه دکابل وو چي عربو دا علاقي فتح کړي نو ثابت رحمة الله عليه قيد شو اود بنی تميم بن ثعلبه غلام شو او بيا ازاد کړی شو، او د ولاء په نسبت سره دوی ته تميمي ونيلي کيدل، لکه څنگه چي دده نمسی عمرو بن حماد بن ابي حنيفه روايت کړي دي ، خو دده بل نمسي د عمرو بن حماد رور اسماعيل وو،

داسلام قبلولونه پس دده دخاندان څه کسانو ده لره په ارام ژوند تيرولو ته پري نخودو اوبهر حال هغه په ۳۷ هجري کال دهجرت په نيت باندي دخپلي بڼخي اونفدي سرمايي سره مکي مکرمي ته روان شو ، دسفر په دوران كي ني په ډيرو اسلامي ښارونو باندي تيريدل اوشول ، داسلام اودخلفاء اسلام متعلق به ني پخپلو معلوماتو كي اضافه کوله تردی چي کوفي ته په رسيدو سره ني داسلام دجلالت اوعظمت پوره نقشه اوليدله ، ځکه چي پدغه وخت كي علي کرم الله وجهه خليفه وو، او کوفي ته ددار الخلافي شرف حاصل وو. زوطي صاحب هم دلته رهانش اختيارول مناسب وگنډل ، اودکپري تجارت ني خپل ذريعه معاش وگرځولو ، زوطي صاحب به کله کله دعلي کرم الله وجهه دربار ته حاضري کوله اودخلوص عقيدت سره به ني دادابو تعميل کولو، يوځل د "نوروز" په ورځ کومه چي د فارسيانو داختر ورځ وي زوطي صاحب لکه شان فالوده دخان سره علي رضي الله عنه ته بطور تحفه يوړله او ورته ني پيش کړله علي کرم الله وجهه ورته تپوس وکړو چي داڅه دي ؟ زوطي ورته وويل چي داد نوروز فالوده ده علي رضي الله عنه ورته اوفرمانيل "نُورُوزٌ تَأْكُلُ يَوْمَ" يعني زمونږ نوروزخو هره ورځ وي،

د ۴۰ هجري کال په شروع كي دزوطي صاحب ديوخوي پيدانش هم اوشو چي نوم ني ورباندي ثابت کيخودو اودحصول برکت دپاره ني خپل بچي علي کرم الله وجهه ته حاضرکړو ، علي رضي الله عنه ورباندي دشفتت لاس راڅکلو اودده دپاره ني دخير دعا اوغوښتنه اورخصت ني کړو . ثابت دخپل ژوند دماشوموالي اوظفوليت دوخت موده دخپل پلار په غيږ كي تيره کړه مگر خواني ته درسيدو په وخت كي دخپل پلار دشفتت دسوري نه محروم شو، اودتجارت مشغله ورته دخپل پلار نه په وراثت كي پاتي شوه اودخپل ژوند دکاروان گادي ني روان کړي وو، تاريخ ددينه خاموش دی چي واده ني کله اوپه کوم خاندان كي وکړو، مگر دومره معلومه ده چي په ۴۰ کلنۍ كي ورته الله تعالي دنعمان په نوم باندي يوخوي ورکړو چي دژوند دتيرولو

په دوران کي ښي دابوحنيفه کښت اختيار کړو، اوبه خلقوکي ښي په امام ابو حنيفه سره شهرت پيدا کړو. داد ۸۰ هجري کال دهغه وخت خبره ده کله چي عبد الملك بن مروان خليفه وو او حجاج بن يوسف د عراق والي وو اگر چي د ښي کريم صلي الله عليه وسلم د دنيانه درحلت ۷۰ کاله تير شوي وو مگر بيا هم يوڅو حسب ذيل مذکور صحابه کرام لاژوندي وو د کومو سره چي دده ملاقات هم شوي دي مثلاً

انس بن مالک رضي الله عنه د رسول الله خادم دهجرت په ۹۳ کال باندې وفات شوي وو.

سهل بن سعد انصاري رضي الله عنه وفات په ۹۱ هجري کي شوي وو.

ابو طفيل عامر بن واثله رضي الله عنه کوم چي په ۱۰۰ هجري کي وفات شوي وو.

دامام ابو حنيفه رحمه الله دده صحابه کرامو سره ملاقات شوي دي. اوددوي د صحبت شرف ښي حاصل کړي دي. يو انس بن مالک رضي الله عنه. اوبل ابو طفيل عامر بن واثله رضي الله عنه.

دلته دا خبره قابل ذکر ده چي دامام صاحب کښت کوم چي دده دنوم نه هم زيات مشهور دي حقيقي کښت ندي بلکه دوصفي معني په اعتبار سره دي. په قران کريم کي الله تعالي فرمايلي دي **أَبَا اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ** (النحل: ۱۲۳)، امام صاحب په همدې نسبت سره دابوحنيفه کښت اختيار کړو.

امام صاحب ابتدائي تعليم په خپل کور کي حاصل کړي وو. هر کله چي لېشان هونيار شو نو دخپل پلار سره به په دکان کي کيناستو اود شپاړسو کالو په عمر کي ووجي والد صاحب ښي هم وفات شو اود تمام کاروبار ذمه واري اونگهياني ورته وسپارلي شوه دپيري جفا کښي او ذهانت په سبب ښي په کاروبار کي قابل تعريف ترقي وکړله اود دکان سره ښي دکپري يوه کارخانه هم قائم کړه. اودخپل ژوند لمحي ښي تيرولي.

دامام صاحب والده محترمه تر پيره وخته پوري ژوندي وه اودا يوه انتهائي عابده اود علماؤ اود علمي مشغلو سره ښي پيره دلچسپي وه. اکثر به ښي دعلماء کرامو وعظ اونصيحت هم په پرده کي اوريدلو. اوبدي طريقه ښي ډير اسلامي معلومات هم حاصل کړي وو.

دامام صاحب فطري رجحان هم دعلم طرف ته زيات وو خو ليکن دده دمور د مذهب دوستي په وجه ښي دعلم دحصول طرف ته رجحان نور هم لا زيات شو. د عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په زمانه کي ښي دعلم دحصول خيالات نور هم راوپاړيدل.

يوځل هغه دڅه کار دپاره چرته روان وو په لاره کي ښي دکوفي دمشهور عالم اوقاضي علامه شعبي رحمه الله سره ملاقات اوشو شعبي ورته تپوس اوکړو چرته روان ښي؟ هغه اووئيل دفلاني سوداگر خواته روان يم شعبي رحمه الله عليه ورته اووئيل زما دتپوس کولونه مطلب دا وو چي ته دچانه علم زده کوي؟ ابو حنيفه په ډير افسوس سره جواب ورکړو چي زه دهیچانه علم

نه زده كوم شعبي رحمة الله عليه ورته په محبت اميزه لهجه كي اوونيل چي ماته په تاكي د قابليت جواهر ښكاري . د علماو په مجالسو كي كيناستل كوه . دي نصيحت دامام صاحب په زړه باندې ډير ژور اثر او كړو كورته دراتلوسره ني خپلي مور ته تمامه ماجرا بيان كړه او د علم د حاصلولو د پاره ني كومي مدرسي ته د تلو اجازت او غوښتو دده مور ډيره خوشحاله شوه او اجازت ئي وركړو .

امام صاحب چونكه ابتدائي مذهبي تعليم پخپل كور كي حاصل كړي وو خو دنور علم دپاره داستاذ په تلاش كي شو تردې چي د حديث اوفقهې علم حاصل كړي پدې زمانه كي حماد رحمة الله عليه په كوفه كي مشهور عالم اود وخت استاذ وو امام ابو حنيفه رحمة الله عليه حماد بن ابي سليمان رحمة الله عليه لره په صفت داستاذ باندې منتخب كړو او په خدمت كي ئي حاضر شو اود خپل خواهش اظهار ئي او كړو استاذ ورته اجازت وركړو او امام صاحب په ډير انهماك او پابندي سره په درس كي كيناستل شروع كړل قابل استاذ په يوڅو ورځو كي معلومه كړه چي د تمام درس په حلقه كي د ابو حنيفه رحمة الله عليه د حافظي او ذهانت مثال نشته نو پدې بنا باندې حماد رحمة الله عليه حكم او كړو چي ابو حنيفه رحمة الله عليه به په درس كي د ټولو نه مخكي كيني .

بهر حال ابو حنيفه رحمة الله عليه پوره دوه كاله د حماد په درس كي شريك پاتي شو او په پوره توجه سره ئي د فقهې علم حاصل كړو ، امام صاحب پخپله فرماني يوځل زما استاذ حماد ددوه مياشتو دپاره بصري ته لاړو اوزه ئي خپل جانشين مقرر كړم . بدغه وخت كي د طلباؤ نه علاوه نورو ډيرو خلقو به هم دده نه د مسائلو معلومات پوښتل . بعضي په هغې كي داسي مسائل هم وو د كومو په باره كي چي ماد استاذ نه څه نه وو اورېدلي مگر پخپل اجتهاد سره به مي جواب وركولو او ورسره به مي ددي يو ياداشت هم دخان سره ليكلي ساتلو كله چي استاذ دبصري نه واپس راغي ما ورته هغه كاغذ پيش كړو په هغې كي شپيته مسئلي وي هغه پدې كي د شلو غلطو اصلاح او كړه اوويي ونيل چي باقي درست دي

ددينه پس امام صاحب دكوفي د مشهورو محدثينو نه علم حاصل كړو او احاديث ئي ورنه هم واورېدل چي نومونه به يي عنقرېب ذكر كړي شي .
ددينه پس بيا دكوفي نه امام صاحب بصري ته روان شو اود شعبه اودقتاده په درس كي شامل شو .

بيا ددينه پس امام صاحب مكې مكرمي ته لاړو اود عطاء بن ابي رباح په درس كي شريك شو امام صاحب پخپله وائي چي زما دداسي دوه سوه كسانوسره ملاقات شوي دي چاچي ئي كرم صلى الله عليه وسلم ليدلي وو

امام صاحب فرماني چي ددي نه پس زما دا اراده پيداشوه چي ددرس اوتدريس سلسله قائم کړم، بهر حال د کال ۱۵۰ هجري پوري ئي ددرس اوتدريس خدماتوته انجام ورکړو. پدي دوران کي څه موده داسي هم تيره شوي ده چي ده لره منصور په قيد کي نظر بند ساتلي وو اود امام محمد بن حسن شيباني شاگرد ي هم ورسره دجيل په موده کي شوي ده.

بهر حال امام صاحب رحمه الله عليه دتعليم اوتعلم اوفقاقت اواجتهاد سره دميني لرلونه علاوه نور هم ډير امتيازات لري مثلاً دهغه ناصحيت ضرب المثل دی اوهمدارنگي دهغوي اخلاق اوعادات، اوسخاوت، دوالدينو خدمت کول اودداسي نورو ډيرو بي شميرو سعادتونو نه برخه مند وو، ددوي په شخصيت اوسوانح حيات باندي بي شميره کتابونه ليکلي شوي دي کچري مونږخپله کامله توجه دي پهلوته راوگرځوو نوددینه به هم يوزخيم کتاب جوړشي ليکن دلته پدي موقعه باندي مشت نمونه خروار ذکر کول کافي گنړم اوددي نه تجاوز کول به اصل مقصود نه په رسيدو کي حائل اومانع اوگرځي،

دټولونه لويه خبره داده چي په موجوده فقهي ترتيب سره چي کوم مدون شريعت زموږ په وړاندي پروت دی داد امام ابوحنيفه رحمه الله عليه دخدماتوتبجيح بلکه دهغوي ايجاد به ورته او وايو. دامام صاحب په مناقبو کي داهم ذکر شوي دي چي ده دخپل استاد حماد رحمه الله عليه په زندگي کي داجتهاد درجه حاصله کړي وه اودنصوصونه دغير منصوص مسائلو داستخراج ملکه ورته ورپه برخه شوي وه، کوم چي اسان اومعمولي کار ندي دداسي لوي خدمت دپاره لوي علم اوژوري پوهي ته ضرورت وو اوداسي صلاحيت دده نه علاوه په بل چا کي پدغه وخت او زمانه کي ونه موندل شو، غرض داچي رب کریم په امام ابوحنيفه رحمه الله عليه کي هغه ټولي خوباني اوصلاحياتونه ودیعت فرمايلي وو کوم چي دداسي اهم کار دتکمیل دپاره دحد نه زيات ضروري گڼل کيدل،

دامام صاحب رحمه الله عليه دعلمي مقام اومرتبي جائزه

امام ابوحنيفه په انمه اربعه کي هغه منفرد شخصيت دي چاچي بذات خود دصحابه کرامو سره براه راست ملاقات کړي وو د کوم په نتيجه کي چي ورته شرف دتابيعت حاصل شوی وو. دکومو صحابه کرامو سره چي ئي ملاقات شوی وو په هغوي کي دسيدنا انس بن مالک، عمرو بن حريث او عبدالله بن انيس رضي الله عنهم اسماء گرامي شامل دي. امام احنيفه رحمه الله په اتياؤم ۸۰ کال دهجرت کي پيدا شوی وو اود اخري صحابي وفات په مکه مکرمه کي په کال ۱۰۲ هجري کي شوی دی ابو الطفيل رضي الله عنه وو، نوپدي وجه غالب گمان دادی چي شايد دده سره به ئي هم ملاقات شوی وي «الخيرات الحسان».

زمونږ مشفق استاد شهيد اسلام رسول الله صلي الله عليه وسلم شيخ به د امام ترمذي داسي ترجماني کوله:

امام بخاري، امام مسلم، امام ابو داؤد رحمهم الله تعالى تولد امام ترمذي رحمه الله تعالى استاذان دي، امام ترمذي رحمه الله تعالى په خپل كتاب كي ددی ټولو اتباع کړي ده. امام ترمذي رحمه الله تعالى په يو ځای باندی جمع د احاديثو مناسبو کوي. او په دی كي ټي اتباع د مسلم شريف کړي ده. او په جمع د فنون ثمانية كي ټي اتباع د بخاري شريف کړي ده او ذکر د احاديثو چي استنباط هر فقهيه تری کوي او د مسائلو فقهيه په طرز باندی ټي ورته ابواب مقرر کړي دي. نو په دي كي ټي اتباع د ابو داؤد رحمه الله تعالى کړي ده. او دغه شان په تنبيه د عللو او خطاء د رواتو كي هم د ابو داؤد رحمه الله تعالى اتباع کړي ده. امام نسائي رحمه الله تعالى او امام ترمذي رحمه الله تعالى دواړه د امام ابو داؤد رحمه الله تعالى شاگردان دي خو امام نسائي رحمه الله تعالى د امام ترمذي رحمه الله تعالى نه وروستو دی. امام ترمذي رحمه الله تعالى په احاديثو باندی حکم هم لگوي چي دا صحيح دی دا حسن دی. بله دا چي امام ترمذي رحمه الله تعالى ذخيره د احاديثو ته اجمالاً اشاره کوي. لکه فرماني وفي الباب عن فلان عن فلان عن فلان. دی ته ذخيره د احاديثو واني. د امام ترمذي رحمه الله تعالى نه ما سوا دا کار بل چا نه دي کړی. او بله دا چي امام ترمذي رحمه الله تعالى بيان د مذاهبو د فقهاؤ کوي او باقاعده نومونو سره ټي ذکر کوي مثلاً فرماني و قول مالک رحمه الله تعالى و الشافعي رحمه الله تعالى و امام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى. او بل طرف ته فرماني و قول سفيان رحمه الله تعالى و اهل الکوفه و غيرهم نو بيان د مذاهبو سره د نومونو کوي.

ددی نه علاوه امام ترمذي رحمه الله تعالى مستدل د هر فريق نقل کړی دي لکه ابو داؤد رحمه الله تعالى اصح ما في الباب اول ذکر کوي او اضعف ما في الباب وروستو ذکر کوي. او امام ترمذي رحمه الله تعالى ددی عکس کوي لکه اضعف ما في الباب اول او اصح ما في الباب وروستو ذکر کوي.

نو امام ترمذي رحمه الله تعالى د نورو خبرو نه علاوه هر حديث باندی حکم لگولی دی او اشاره ټي کړي ده اجمالاً هغی ذخيره د احاديثو ته. او تنبيه ټي عللو او خطاء درواتو کړي ده مستدل د هری فرقی او طائفی ټي نقل کړی دی او نقل د فقهاؤ د اهلست ټي کړی دی او علومو د اسماء الرجال ته ټي اشاره کړي ده چي دا بل چا ندی کړي. نو ددی وجي نه فائده د ترمذي زیاته ده.

د امام صاحب استاذان

د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه په استاذانو كي تابعين کبار سرفهرست دي په کومو كي چی مندرجه ذیل اهل علم سرفهرست دي :

عامر بن شراحيل شعبي
سليمان الاعمش ،

١
٢

- ٣ ابو اسحاق السبيعي،
- ٤ حماد بن ابي سليمان،
- ٥ حكم بن عتبة،
- ٦ عطاء بن ابي رباح،
- ٧ عمرو بن دينار،
- ٨ عكرمه مشهور تابعي،
- ٩ نافع مولي ابن عمر،
- ١٠ جعفر صادق،
- ١١ قاسم بن محمد،
- ١٢ محمد باقر،
- ١٣ يحيى بن سعيد الاتصاري شامل دي.

دامام موصوف شاگردان

- امام ابو حنیفة رحمۃ اللہ علیہ شاگردان لاتعداد دي لیکن مونہ ورنہ بطور نمونہ یو خو ذکر کوو کوم چی مندرجہ ذیل دي
١. قاضي القضاة امام ابو يوسف رحمۃ اللہ علیہ
  ٢. امام محمد بن حسن الشيباني رحمۃ اللہ علیہ.
  ٣. امام زفر رحمۃ اللہ علیہ،
  ٤. امام حسن بن زياد رحمۃ اللہ علیہ.
  ٥. امام مسعر بن کدام رحمۃ اللہ علیہ،
  ٦. امام وكيع بن الجراح رحمۃ اللہ علیہ،
  ٧. امام يحيى بن زكريا بن ابي زائده رحمۃ اللہ علیہ،
  ٨. امام حفص بن غياث رحمۃ اللہ علیہ،
  ٩. امام عبد الله بن مبارك رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٠. امام يحيى بن سعيد القطان رحمۃ اللہ علیہ،
  ١١. امام مكي بن ابراهيم رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٢. امام ضحاک بن مخلد رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٣. امام فضيل بن عياض رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٤. امام فضل بن دكين رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٥. امام سفيان ثوري رحمۃ اللہ علیہ،
  ١٦. امام يزيد بن هارون رحمۃ اللہ علیہ،

١٧ امام جرير بن عبد الحميد رحمة الله عليه.

١٨ امام عبد الرزاق بن هشام رحمة الله عليه.

١٩ امام يوسف بن خالد السمني رحمة الله عليه.

٢٠ امام قاسم بن معن رحمة الله عليه.

٢١ امام نضر بن شميل رحمة الله عليه.

پورتني ذكر شوي اشخاص اكثر هغه كان دي چي د امام شافعي، احمد بن حنبل او امام بخاري رحمهم الله تعالي استاذان دي، په نورو الفاظو كي امام شافعي او احمد بن حنبل رحمهما الله واقعي دامام ابو حنيفه صاحب د شاگردانو شاگردان دي. اوبا په دوه واسطو سره دامام صاحب په شاگردانو كي شامل دي.

عجميانو په فضيلت كي دروسول الله صلي عليه وسلم يو حديث مبارك

امام بخاري امام مسلم او امام ترمذي رحمهم الله او بعضي نورو محدثينو پخپلو كتابونو كي نقل كړي دي چه: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَ الثُّرَيَّا لَنَالَهُ رِجَالٌ أَوْ رَجُلٌ مِنْ هَؤُلَاءِ (وفي بعض الروايات لو كان العلم وفي بعض الروايات لو كان الدين)

بخاري كتاب التفسير في تفسير سورة الجمعة، صحيح مسلم باب فضائل صحابه، جامع الترمذي كتاب التفسير في تفسير سورة الجمعة.

يعني كچري ايمان، يا علم، يادين په اسمان كي د ثريا ستورو سره وي نو هم به ني فارس والا عجميان، حاصل كړي.

دامام صاحب د ايشينگونني پوره شوي ده د فقهې د ټولو نه لوي امام، امام ابو حنيفه رحمة الله عليه امير المؤمنين في الفقه فارسي النسل وو، د علم حديث جليل القدر امام امير المؤمنين في الحديث امام بخاري هم فارسي النسل وو، د علم تفسير امام فخر الدين الرازي د علم عقائد او علم كلام امام ابو منصور الماتريدي هم عجمي النسل وو. اود ايمان او علم په باب كي ددي شخصياتو پشان كسانو هغه كارنامي كړي دي د كومو په اعتراف كولو باندي چي هر عالم او طالب مجبور دى

*****

١٥ - مبحث: خصوصيات د جامع الترمذي

د جامع الترمذي يو څو خصوصيات په لاندينو كړڅو كي كتلي شئ:

(١) جامع الترمذي په يو وخت كي جامع هم دي او سنن هم دي جامع څو څكه دي چي په فنون ثمانية مشتمل دي بلكه د بعضي علماؤ په قول جامع الترمذي په څوارلسو علومو مشتمل دي

او سنن په دي وجه دي چي په فقهي ترتيب مشتمل دي

(۲) په هره مسئله کي جدا جدا باب قائموي او مذکوره مسئله په طور د دعوي په ترجمه الباب کي ذکر کوي او په ضمن کي حديث په طور د دليل پيش کوي دققهاؤ مذاهب بيانولو دپاره عموما دوه بابونه قائموي په اولني باب کي دحجازي فقهاؤ او شوافع او حنابله مذاهب او ددوي دلائل ذکر کوي او په دويم باب کي داخنافو مذهب ذکر کوي چي په اهل کوفه ورته تعبير کوي.

(۳) ترجمه الباب دترمذي انتهاني اسان ترين وي.

(۴) ترجمه دحديث نه لفظا ماخوځ وي البته کله کله چي حديث دترجمي سره موافق نه وي نو په دي ترجمه کي حديث ته په وفي الباب کي اشاره کوي کوم چي دترجمي سره زيات موافق وي (۵) په فقهي مسائلو کي اکثر د دوه يادري يا زياتو احاديثو تخريج وي تردي چي دتمامو فقهاؤ مستدل احاديث جمع کړي شي.

(۶) عموما دفقهي مسلك ماهرينو دپاره جدا باب قائموي.

(۷) کچري بل حديث ددوي په مسلك نه منطبق کيږي نو دهغي نه جواب کوي

(۸) کوم روايت چي دده په نزد منسوخ وي هغه په اولني باب کي ذکر کوي مگر ناسخ په باب ثاني کي ذکر کوي.

(۹) کله کله په يوه مسئله کي د دوو نه زائد ابواب هم قائموي.

(۱۰) په "قال ابو عيسي" په وييلو سره دققهاؤ کرامو اختلاف ته اشاره ذکر کوي

(۱۱) او ددي په ضمن کي په احاديثو کي توجيهات هم کوي

(۱۲) داخنافو دمذهب نه په اهل کوفه تعبير کوي ليکن دا قاعده کليه نه ده بلکه اکثر په ده دبعضو په نزد امام موصوف دتعصب په وجه دامام ابو حنيفه نوم نه اخلي ليکن شاه ولي الله محدث دهلوي ددي قول ترديد کړي دي حقيقت دا دي چي امام ترمذي ته داخنافو دمذهب په صحيح سند سره رسيدلي نه دي نو احتياطا ورته په اهل کوفه تعبير کوي دشاه صاحب دقول تائيد په دي باندې هم کيږي چي په مصري نسخو کي دامام ابو حنيفه نوم مذکور دي "قال ابو حنيفه ماريث اذ ب من جعفر الجعفي ولا افضل من عطاء بن ابي رباح".

(۱۳) داخصار مد نظر په يو باب کي دوه يا دري احاديث ذکر کوي او باقي احاديثو ته په وفي الباب عن فلان وفلان اشاره کوي.

(۱۴) عموما دهغه احاديثو تخريج کوي کوم چي دصحيحينو يا دمشهور احاديثو نه نه دي.

(۱۵) که حديث اوږد وي نو صرف هغه حصه ورته ذکر کوي دکومي چي دده دغرض سره تعلق

دي.

(۱۶) په جامع الترمذي کي دااحاديثو تکرار نشته

- (۱۷)، په ترمذي کي د احاديثو تلاش انتهائي اسان دي
- (۱۸)، دا يو اسان ترين کتاب دي هر څوک ورنه استفاده کولي شي ځکه چي امام ترمذي درويانو جرح او تعديل ذکر کوي که راوي ضعيف وي نو ضعف يي بيانوي او کله کله خو سبب دضعف هم بيانوي
- (۱۹)، عموما په جرح او تعديل کي دامام بخاري قول ذکر کوي او کله کله دامام ابو عبد الرحمن الدارمي قول ذکر کوي.
- (۲۰)، د جامع الترمذي تمام احاديث معمول بها دي مگر علاوه د دوه احاديثو نه چي هغه معمول بها نه دي په کتاب العلل کي پخپله فرماني.
- جميع ما في هذا الكتاب من الحديث هو معمول به وبه اخذ بعض اهل العلم ما خلا الحديثين حديث ابن عباس رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم جمع بين الظهر والعشاء بالمدينة والمغرب والعشاء من غير خوف ولا سفر ولا مطر.
- يعني په دي کتاب کي چي څومره احاديث دي ټول معمول بها دي علاوه د دوه احاديثو نه يو حديث دابن عباس دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم په مدينه کي بغير دخوف او سفر نه او بغير دباران نه دماسپڅين او مازيگر مونځ، او دماينام او دماخوستن مونځونه جمع کړل
- دويم دا حديث دي وحديث النبي صلى الله عليه وسلم انه قال اذا شرب الخمر فاجلدوه فان عاد في الرابعة فاقتلوه.
- يعني دويم دا حديث دي ارشاد نبوي دي که چا شراب او څکل نو په کورو يي اووهی او که بيا يي په څلورم ځل او څکل نو قتل يي کړی
- حاصل دکلام دادي چي ددي دوه احاديثو نه علاوه دترمذي تمام احاديث معمول بها دي ليکن دشاه ولي الله په قول دا دواړه احاديث هم معمول بها دي ځکه چي شاه صاحب په دي کي تاويل کوي کوم چي مونږ داختصار په تقاضا ذکر کولي شو
- (۲۱)، که دراوي په باره کي اشتباه وي نو امام ترمذي ددي وضاحت کوي يعني که نوم يي ذکر وي نو کنیه يي ذکر کوي او که کنیه يي معلومه وي نو دنوم ذکر کولو کوشش يي کوي او کله کله لقب هم ذکر کوي مثلاً دکومي علاقي يا کومي قبيلي چي اوسيدونکي وي
- (۲۲)، په جرح او تعديل کي تساهل پسند دي دزيات سختی نه کار نه اخلي
- (۳۳)، په ترمذي کي دري قسم احاديث دي اول صحيح، دويم حسن، دريم ضعيف او دجمهورو په نزد موضوعي په ترمذي کي نشته او علامه ابن جوزي چي دترمذي په ۱۲۳ احاديثو باندي دموضوعي حکم لگولي دي جمهورو علماؤ د ابن جوزي ددي قول تسليمولو نه انکار کړي دي علامه جلال الدين سيوطي په القول الحسن في الذب عن السنن کي يو بهترين جواب

کري دي او دا خکه چي ابن جوزي خو دصحيحينو د روايت کوم چي دحماد شاکر په حواله دي هم تضعيف کړي دي دا رنگي سراج الدين قزويني هم ليکلي دي چي په ترمذي کي دري موضوعي احاديث دي ليکن جمهورو دده دقول ترديد هم کړي دي

(٢٤)، تمامو محدثينو په اتفاق سره جامع الترمذي په صحاح سته کي شامل گرځولي دي البته په درجه کي اختلاف دي بعضو ورته دصحيحينو نه پس درجه ورکړي دي او بعضو دنساني او ابو داود په مينځ کي درجه ورکړي ده يعني دريم يا څلورم او علما ديو بند په پنځم نمبر دابن ماجه نه مخکي درجه ورکړي ده دسنت نه مراد ابو داود او نسائي دي

(٢٥)، محدثين ورته د تدريس په اعتبار ډير اهميت ورکوي او په فقهي مسائلو زور په همدې کتاب کي ورکوي.

(٢٦)، په ترمذي کي يو ثلاثي حديث هم شته کوم چي دابواب الفتن په اخر کي راغلي دي حدثنا اسماعيل بن موسي الخزاري ابن ابنة السدي الكوفي قال حدثنا عمر بن شاکر عن انس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وسلم قال يأتي علي الناس زمان الصابر فيه علي دينه كالحاقبض علي الجمر .

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ (١٨٠) وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ (١٨١) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (لصافات: ١٨٢)

وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعين ورضي الله عن الصحابة أجمعين حسبنا الله ونعم الوكيل.

*****

*****

*****

فأخبرنا به الشيخ الإمام الصدر العالم الزاهد العابد ضياء الدين أبو أحمد عبد الوهاب بن علي المقدم ذكره ، بقراءتي عليه . وقراءة غيري . بمدينة السلام في سنة ست وثمانين وخمسمائة . قال : أخبرنا الإمام أبو الفتح عبد الملك ابن أبي القاسم بن أبي سهل الكروخي الهروي . قراءة عليه وأنا أسمع فأقر به .

قال : أخبرنا القاضي الزاهد أبو عامر محمود بن القاسم بن محمد بن محمد الأزدي . قراءة عليه وأنا أسمع . في شهر ربيع الأول من سنة اثنتين وثمانين وأربعمائة .

وأخبرنا الشيخ أبو نصر عبد العزيز بن محمد بن علي بن إبراهيم الترياق والشيوخ أبو بكر أحمد بن عبد الصمد بن أبي الفضل بن أبي حامد الغوري . قراءة عليهما وأنا أسمع . في شهر ربيع الآخر من سنة إحدى وثمانين وأربعمائة .

قالوا : أخبرنا أبو محمد عبد الجبار بن محمد بن عبد الله بن أبي الجراح الجراحي المروزي . قال : أخبرنا أبو العباس محمد بن أحمد بن محبوب بن فضيل المحبوبي المروزي المروزي . قراءة عليه . قال : أخبرنا الإمام الحافظ أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي رحمه الله بكتاب « الجامع الكبير :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سوال: دبسم الله نه پس يي حمد ولي نه دي ذکر کړي او حال دادي چي دحمد په باره کي احاديث وارد دي؟

جواب: دحمد حاصل چي ذکر الهي دي حاصل دي او دتسميه په ضمن کي موجود دي بله دا چي په حمد تلفظ ضروري دي او کتابت ضروري نه دي ممکن ده چي مصنف په حمد تلفظ کړي وي او ذکر کړي يي نه وي. يعني د تحريري ذکر کولو په خاي يي لساني ذکر کړي وي.

أبواب الطهارة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم

دطهار (پاکوالي) د احکامو بيان

د باب لفظ تحقيق:

باب په اصل کي بَوَّب دى بيا "او" متحرک ما قبل فتحه وه مونږ په "الف" بدل کړو نو د بَوَّب نه بَاب جوړ شو. او دليل په دى باندې اسم تصغير دى چي ددى اسم تصغير بَوِيب دى. او د تصغير دا خاصيت دى چي شي خپل اصل ته راکاږي يعني "پر دکل شىء الى اصله" نو تصغير د باب بَوِيب دى وړې دروازې ته وائى، او باب هم په لغت کښى دروازې ته وائى. او په اصطلاح کي "مَا يَكُونُ مُشْتَبِهًا عَلَى مَسَائِلٍ مُتَّحِدَةِ النَّوعِ وَمُخْتَلِفَةِ الصَّنْفِ وَالْمُتَأَنِّسَةِ بَيْنَ مَعَانِيهَا" يعني چي کله يو انسان په يوه دروازه ورننوخى نو هغه ته مختلف اشياء ښکاره شى. او دا ذريعه د اطلاع ده په داخل فى البيت.

مگر دلته باب اسم دى. يعني هغه کلمه چي مشتمل وى په مسائلو متحدة النوع او مختلفة الصنف باندې. باب د لاتدى مسائلو وى چي صنف نى جدا جدا وى يعني طبقه نى جدا وى او نوع نى يوه وى.

پس باب علمي مشابه دى د باب د بيت او د کور سره. لکه څنگه چي په کور کي اعلي او قيمتي خيزونه وي او دغه اعلي او قيمتي خيزونو ته د ورتلو لار هم دغه باب وي. نو دا باب او دروازه "اطلاع علي الاشياء القيمة" وي نو دا باب هم ذريعه د "علي الاطلاع علي المسائل القيمة" نو د کتاب مشابهت نى د کور سره ورکړو نو لکه څنگه چي په کور کي اعلي خيزونه وي او دى دار او کور ته د ورتلو ذريعه دا باب وي. هم دغه شان دا کتاب په مثال د بيت دى چي په دى کي اعلي او قيمتي خيزونه وي چي هغه علمي بحثونه او خبري دي. د باب اطلاق په باب باندې د قبيلې د مجاز مستعار نه دى

د ڪتاب لفظ تحقيق:

ڪتاب ۾ لغت کي جمع ته وائي. او ڪتيبہ لڻڪر ته وائي. اوبہ اصطلاح د مؤلفينو کي "ما يڪون مشتملا علي مسائل مختلفة النوع متحدة الجنس" ته وائي لکه ڪتاب الطهارة. اوبيا د طهارت دري انواع دي مناسبه ددي دوارو معنيو کي دادی چي ڪتيبہ هم مشتمل وي ۾ مختلف النوع فوج باندی دغه شان ڪتاب هم مشتمل وي ۾ مختلف الانواع باندی.

د فصل لفظ تحقيق:

فصل ۾ لغت کي فرق ته وائي او ۾ اصطلاح کي "ما يڪون مشتملاً علي مسائل متحدة الصنف ومختلفة الشخص والمناسبة بين المعنيين واضحة"

باب او ڪتاب او فصل کي فرق: لکه څرنگه چي ۾ امور حسيه ۾ دي الفاظو اطلاق ڪيري دا رنگي ددي اطلاق ۾ امور معنويه باندی هم ڪيري

ڪتاب هغه طائفي دڪلام ته وئيلي شي چي ۾ مسائل مختلفه الانواع او متحدة الجنس باندی مشتمل وي.

باب دباب اطلاق ۾ هغه طائفه دڪلام ڪيري کومه چي مسائل مختلفه الاصناف او متحدة النوع باندی مشتمل وي

فصل: ما تشتمل علي مسائل الصنف الواحد.

سوال: دمصف دپاره دلته دڪتاب عنوان قانمول پکار دي ڇڪه چي راتلونکي مسائل مختلفه الانواع او متحدة الجنس دي.

جواب: دمصف ۾ نزد دباب عنوان دڪتاب دعنوان سره مترادف دي او همدارنگي دباب ۾ جمع راوړلو کي دي خبري ته اشاره هم ده.

وجه دتقديم دابواب الطهارت

۾ حقيقت کي امور شرعيه ۾ دوه قسمه دي اول عبادات، دوم معاملات بيا معاملات ۾ دوه قسمه دي (۱) معاملات محضه (۲) مرکب دعباداتو سره دي مگر عبادات دمعاملاتو نه اهم دي، اعمال ۾ اصل کي ۾ دوه قسمه دي (۱) حقوق الله (۲) حقوق العباد، مگر دحقوق العباد نه حقوق الله افضل دي کوم ته چي عبادات وئيلي شي، دعباداتو دافضل کيدو ډير وجوهات دي يوه وجه داده چي مقصد دتخليق انساني عبادات دي لکه چي ۾ يو ايت ڪريمه کي وارد دي "وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون" (الذاريات ۵۲)، بله دا چي عبادت روباني غداء ده او روح دجسم نه زيات اهم دي نو ۾ دي وجه عبادات اهم شول بيا ۾ عباداتو کي دتولو نه اهم

مونځ دي دافضل الاعمال كيدو په وجه ، اود عماد الدين كيدو په وجه . نو په دي سبب د صلوٰة مسائل مقدم ذكر كول پكار وو . مگر چونكه صلوٰة د ارکان او شرائط مخصوصه نه عبارت دي او د مونځ په شرائطو كې اهم ترين شرط طهارت وو اودا قاعده ده چي شرط په مشروط مقدم وي نو پدي وجه امام ترمذي د خپل كتاب په آغاز او ابتداء كې د طهارت احكام راوړل پس همدا وجه ده چي جمهور محدثين طهارت په تمامو احكامو مقدم ذكر كوي ځكه چي شرط د موقوف عليه په درجه كې وي .

نوب د متقدم الذكر تحقيق نه ربط په مينځ د مركزي مضامينو د كتاب كې هم معلوم شو .
كما لا يخفي علي من له ادني تدبر

الطهارات طهارت دباب نصر ينصر نه مصدر دي او د باب كرم نه هم . دطهارت معني پاك كيدل دي او دطهور معني پاكي ده او بفتح الطاء ، معني هغه څيز دي په كوم چي پاكي راځي برابره خبره ده چي اوبه وي او كه بل څيز وي . طهارت نظافت ته ونيلي شي او دا په څلور قسمه دي ، ۱) هغه طهارت دكوم تعلق چي بدن سره وي ، ۲) هغه طهارت چي تعلق يې دزړه سره وي بيا دا دواړه په دوه دوه قسمه دي ، ۱) ظاهري ، ۲) باطني

۱ طهارت قلبي ظاهري زړه لره د عقائد فاسده كفر او شرك نه پاكول تردې چي دماسوي الله نه بالكل پاك شي او هم دپته توحيد ونيلي شي

۲ طهارت قلبي باطني ، يعني څوك چي خپل زړه دماسوي الله دخيالاتو نه بچ كړي دا رنگي بدني طهارت هم په دوه قسمه دي .

۳ طهارت بدني ظاهري يعني نظافت البدن عن الحدث والخبث يعني بدن لره دحدث او ناپاكي نه پاكول برابره خبره ده چي خبث مادي وي او كه معنوي وي مادي خو ظاهر دي او معنوي لكه فقهه كول په مونځ كې

۴ طهارت بدني باطني اعضاؤ لره دگناهونو نه بچ كول او دلته مقصد بالذات اولني دوه قسمونه دي اگر چي وروستي دوه قسمونه هم په دي كې راځي

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ددي عبارت مقصد دادي چي اصلي او راجح مقصد زمونځ احاديث مرفوعه بيانول دي . او احاديث موقوفه او مراسيل بيانول په ضمني طور سره كيږي ، او همدې مقصد ته امام ترمذي په دي عبارت كې اشاره كړي ده

*****

١ - باب ما جاء لا تقبل صلاة بغير طهور

دطهارت نه بغير مونخ نه قبليري

١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَالَةَ عَنْ سَيَّاحٍ بْنِ حَرْبٍ ح وَحَدَّثَنَا هُنَّادٌ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ سَيَّاحٍ عَنْ مُضَعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْوٍ وَلَا صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ قَالَ هُنَّادٌ فِي حَدِيثِهِ إِلَّا يَطْهُورُ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا الْحَدِيثُ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي التَّلِيحِ عَنْ أَبِيهِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي الْمَلِيحِ بْنِ أَسَامَةَ عَنْهُ عَامِرٌ وَيُقَالُ زَيْدُ بْنُ أَسَامَةَ بْنِ عُثْمَانَ الْهَذَلِيُّ (١)

ترجمه د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مونخ بغير داودس نه نه قبليري او نه صدقه دحرام مال نه قبليري امام ترمذي وائي په دي باب كي دا حديث دباب دتمامو احاديثو نه زيات صحيح او حسن دي، په دي باب كي دابو المليه دپلار نوم اسامه دي دارنگي په دي باب كي دابوهريره او انس رضي الله عنهما نه هم احاديث مروي دي.

حل لغات: طهارت دباب نصر ينصر نه مصدر دي او دباب كرم نه هم، دطهارت معني پاك كيدل دي او دطهور معني پاكي ده او بفتح الطاء معني هغه خيز دي په كوم چي پاكي راخي برابره خبره ده چي اوبه وي او كه بل خيز وي. الطهور طهر. طهورا وطهرا وطهارة دنصر او كرم نه مستعمل دي په معني دپاك كيدو صفت يي طاهر راخي او جمع يي اطهار راخي.

تشرېح: حدثنا. ددي دلوستلو طريقه داده چي ددينه مخكي به "وبه قال" لولي او دا مخفف دي د "بالسند المتصل من ابي الامام الترمذي" نه، په اول ځل دا پوره كلمات لوستل بهتر دي او بيا چي كله بار بار ضرورت راخي نو په "وبه قال" باندي اكتفاء، كول پكار دي.

سوال دسند په شروع كي تر دوه دري راويانو پوري اكثر حدثنا او اخبرنا صيغي راخي او بيا ددينه پس عنعني وي ددي څه وجه ده

١ - صحيح مسلم / الطهارة ٢ (٢٢٢) سنن ابن ماجه / الطهارة ٢ (٢٤٢) (تحفة الأشراف: ٤٢٥٤) مسند احمد (٢٠٢، ٢٩، ٥١).

جواب: ددي وجه داده چي په مقدمينو کې دتدريس رواج کم وي او دمتاخرينوپه دور کي دتدريس رواج زيات شو نو په دي وجه دتحدیث او اخبار صیغو نه ضرورت راغو او دمقدمينو په دور کي دپته ضرورت نه وو

قتيبة: قتيبه دخراسان مشهور محدث دي او دامام مالک شاگرد دي او په اتفاق دعلماؤ ثقه راوي دي دابن ماجه نه علاوه نور اصحاب صحاح ورته هم نقل دروايت کړي دي
ابن دا لفظ په کثرت سره داحاديثو په سندونو کي استعمالیږي او په دي کي اکثر زده کونکو ته مشکل وي . دابن لفظ متعلق وصول دادي چي کله دري شرائط موجود شي نو دابن لفظ همزه به حذف کیږي اول شرط دادي چي کله همزه دعلمین مذكرین په مینځ کي واقع شي. دویم شرط دادي چي اولني ابن لفظ دبل دپاره صفت وي، دریم شرط دادي چي کله ابن لفظ مفرد وي. کچري په دي دري شرائطو کي یو شرط هم مفقودي شي نو همزه به لیکلي کیږي او که دري واړه شرائط موجود وي نو همزه به نه لیکلي کیږي

قوله ح دسند په مینځ کي عموماً "ح" لفظ استعمالیږي دا دتحويل علامه ده او تحويل دي ته وايي چي دكتاب مصنف کله دوه سندونه ذکر کوي او ديو سند نه بل ته اوږي نو حا لفظ ددي تحويل دپاره علامه وي لکه دي حديث کي چي یو سند دقتيبة دي او بل دحناد دي نو مصنف چي کله دقتيبة دسند نه دحناد سند ته اوږي نو په حا لفظ کي دي تحويل ته اشاره کوي او سماء بن حرب په دي اسناد کي مدارالاسناد دي

دتلاوت دسجدي دپاره اهدس ضروري دي او کفنه دي

سجده دتلاوت او مذاهب دفقهاؤ :

په دي کي دمجتهدينو اختلاف دي چي په دوه مذاهبو مشتمل دي، (۱) دامام بخاري، عامر شعبي، ابن عليه، په نزد بغير داودس نه سجده دتلاوت اداء کول درست دي
دليل ددوي دليل په بخاري کي دعبداالله ابن عمر رضي الله عنهما روايت دي وفيه "سجد علي غير وضوء" يعني بغير داودس نه يي سجده اوکړه.
ددې جواب دادي چي دبخاري په بعضي نسخو کي "سجد علي وضوء" الفاظ مذکور دي او دجمهور انصه په نزد سجده دتلاوت هم بغير داودس نه مقبول نه ده
دليل ځکه چي سجده دتلاوت هم دمونځ پشان ده او همدا وجه ده چي په قران کریم کي دسجدي ذکر کولو سره تمام مونځ مراد کړي شوي دي دا دتسمية الكل باسم الجزء دقبيلي نه دي لکه "ومن الليل فسجد له" (محاسن ترمذي)

بغير دظهارت نه عمدا دمونځ حکم

علامه شامي ليكلي دي چي ددي په حرمت دعلماؤ اتفاق دي البته په تكفير كي دعلماؤ اختلاف دي. امام نووي په شرح دمسلم كي ص ۱۹ كي ليكلي دي چي امام ابوحنيفه به د داسي كس تكفير كولو او دا نسبت امام ابوحنيفه ته غلط دي او بيا ورباندي رد هم كړي دي چي دتكفير مدار دضرورياتو د دين نه په انكار باندي دي او هغه دلته موجود نه دي

مونځ د جنازي بغير د اودس نه جائز دي او كنه؟

بي اودسه مونځ د جنازي او مذاهب د فقهاؤ

په دي كي دمجتهدينو اختلاف دي چي په دوه مذاهبو مشتمل دي. ۱، اول مذهب دامام بخاري. عامر شعبي، ابن عليه دي. ددوي په نزد بغير د اودس نه مونځ د جنازي اداء كول درست دي. اود جمهورو فقهاؤ او محدثينو په نزد مونځ د جنازي هم د بي اودسي په حالت كي درست نه دي. دا اختلاف په اصل كي په دي باندي باندي بڼا دي چي د صلوة لفظ دلالت په سجدي د تلاوت او مونځ د جنازي باندي مخفي دي. مطلب دادی چي د كوم شي په معني كمي او زيادت راشي نو ظاهرا ورباندي دا لفظ دلالت نه كوي، لكه د سارق دلالت چي په نباش او طرار باندي څنگه مخفي دي داسي دا هم دي. ځكه چي صلوة په شريعت كي د اركان مخصوصه نوم دي مثلاً ركوع، سجود او قعود وغيره نه صلوة عبارت دي. اوپه جنازه كي خو صرف قيام وي اوپه سجدي د تلاوت كي خو صرف سجده وي، نو په دي وجه په دي باندي د صلوة لفظ په اطلاق كي خفاء ده

د جمهورو د طرفه دا جواب دی چي په جنازي د صلوة لفظ په اطلاق او دلالت كي هيڅ خفاء نشته ځكه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپله په جنازي د مونځ اطلاق كړی دی. چنانچي ارشاد نبوي دی "صلوا علي صاحبكم" و في رواية صلوا علي النجاشي هر كله چي جنازه مونځ دي نو بيا داد طهارت نه بغير څنگه درست كيدی شي؟ او تلاوت خود مونځ خصوصي ركن دی ددي دپاره هم تلاوت ضروري دی.

صاحب د محاسن ترمذي ليكلي دي چي امام بخاري ته ددي قول نسبت درست نه دی او چاچي ورته دا نسبت كړی دی هغوی په دي نسبت كي غلط شوي دي. امام بخاري ته ددي قول د نسبت منشاء دهغه دا قول دی "انما هو دعاء كسائر الادعية" يعني جنازه هم د عامو دعاگانو پشان يوه دعا ده اود دعا دپاره اودس ضروري نه وي، دامام بخاري اصل مقصود دا نه دی بلكه د جنازي د مونځ اصل ماهيت خود بي مقصود دی چي صرف دعاء ده ځكه چي امام بخاري د نورو په نسبت د وضوء للجنازه په حق كي زبیت متشدد وو (محاسن ترمذي)

جزء ثاني حديث "ولا صدقة من غلول" تحقيق

د تصدق بالمال الحرام حيثيت

دشاه انورشاه کشميري په نزد غلول په لغت کي سرقة الاجل ته ونييلي شي او دفقهاؤ په اصطلاح کي غلول "سرقة من مال الغنيمت" ته ونييلي شي يعني دغنيمت مال قبل التقسيم پتول، بيا په دي کي توسيع اوشوه او په مطلق خيانت او حرام مال يي اطلاق شروع شو، که دقبول نه قبول اصابت مراد وي نو مطلب دحديث به دا وي که ددي مال مالک معلوم وي نو څه صدقه کول يي درست نه دي بلکه اصل مالک ته يي واپس کول ضروري دي او که دقبول نه مراد قبول اجابت وي نو مطلب دحديث به دا وي که دمال اصل مالک معلوم نه وي نو ددي صدقه کول واجب دي ليکن دصدقي په وخت کي به دثواب نيت نه وي بلکه دذمي دفارغولو نيت به يي وي او همدا دامام ابو حنيفه مذهب دي، يوخل دامام صاحب نه تپوس او کړي شو چي تاسو دا حکم دکوم خاي نه معلوم کړي دي نو امام صاحب په جواب کي اووئيل چي دعاصم بن کليب دروايت نه چي يوي ښځي نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته دخوراک دعوت ورکړو و دمالک داجازت نه بغير يي چيلی ذبح کړه نورسول الله صلي الله عليه وسلم حکم اوکړو چي دا صدقه کړئ او په قيديانو يي اوخوړئ.

اعتراض دفقهاؤ دا قول چي دا مال واجب التصدق دي دحديث الباب نه مخالف دي ځکه چي په دي کي ولاصدقة من مال الغلول راغلي دي چي دحرام مال نه صدقه درسته نه ده او همدارنگي ظاهرا دقران نه هم مخالف دي ځکه چي الله تعالي فرمايلي دي "يا ايها الذين امنوا انفقوا من طيبات ما كسبتم" (البقره ۲۶۷)، په دي ايت کي دطيب مال دانفاق حکم راغلي دي او حرام مال طيب نه وي؟

جواب دحرام مال دصدقه کولو دوه حيثيتونه دي (۱) حيثيت داداي چي په نيت داجر او ثواب وي او دويم حيثيت داداي چي په نيت دخان خلاصولو وي مونږ وايو چي دحديث مدلول داداي چي دثواب په نيت دحرام مال صدقه کول جائز نه دي او دفقهاؤ دقول مدلول داداي چي دخان خلاصولو په نيت حرام مال صدقه کول جائز دي.

دحديث دراوي عبدالله بن عمر رضي الله عنه حالات

نوم عبدالله کنيه ابو عبدالرحمان او دپلار نوم يي امير المومنين حليفه ثاني عمر بن الخطاب رضي الله عنهما او دمور نوم يي زينب بنت مظعون وو. عبدالله دخپل پلار سره مسلمان شوی وو او دهغه سره يي دمکي نه مديني ته هجرت کړی وو په غزه بدر او احد کي ورته دماشوم توب په وجه دشرکت کولو اجازت نه وو ملاؤ شوی (طبقات ابن سعد).

په غزه خندق، خيبر، بيعة الرضوان، فتح مکه، حنين، طائف، حجة الوداع، تبوک کي يي درسول الله صلي الله عليه وسلم سره ملگرتيا کړي ده، دفتني نه به ډير لري اوسيدو ديزيد سره

بي بيعت او کړو او ويی فرمائيل کچري دا خير وي نو مونږ په دي باندې راضي يو او که شروي نو مونږ صبر او کړو (طبقات ابن سعد).

ابن عمر رضي الله عنهما به خلقو دعلم او عمل مجمع البحرين گنرل (تذكرة الحفاظ ١/٣٥)، عثمان رضي الله عنه ورته دقضا عهده پيش کول او غوښتل ليکن هغه معذرت او کړو په ملکي انتظام کي به يې بلکل شرکت نه کولو.

په زندگي کي يې يو څو مخصوص عادتونه وو (١)، اتباع سنت (٢)، خشية الهي (٣)، عبادت او رياضت (٤)، د مشتهاتو نه اجتناب (٥)، زهد او تقوي (٦)، د مسکينانو سره همدردي (٧)، سخاوت (٨)، مساوات (٩)، د امت داخلاق نه بچ کيدل.

دقران کریم سره يې خصوصي مينه وه او په قران کي به يې ډير سوچ او فکر کولو ددي اندازه ددينه لگيدی شي چي صرف سورة بقره يې په څوارلس کلونو کي زده کړي وه (مؤطا امام مالك).

دقران کریم نه پس دحديث نبوي صلي الله عليه وسلم درجه ده نو په دي وجه دا بن عمر رضي الله عنهما دا حديث نبوي سره ډير زيات شوق وو کله چي به دغير حاضري په وجه دده نه دنبی کریم صلي الله عليه وسلم بعضي اقوال او افعال تير شوي وو نو وروسته به يې دهغي په باره کي دخلقو نه معلومات حاصل کړي او بيا به يې زياتول (اصابه ١٠٩/٤).

وفات: په مدينه کي دوفات کيدو ډير شوق مند وو او دا يې غوښتل چي کومي زمکي ته مي هجرت کړي دی هم دلته وفات شم (طبقات ابن سعد ١٣٨/٤).

هغه دا وصيت کړی وو کچري زه په مکه کي مړ شوم نو دحرم نه به مي بهر دفن کوی نو دی په مکه کي وفات شو او دحرم نه بهر په قبرستان کي دفن کړی شو او حجاج بن يوسف ورباندې جنازه او کړه (طبقات ابن سعد).

مرويات دده دمروياتو شمير ١٢٣٠ دی چي ١٧٠ پکي متفق عليه دي او اته دبخاري دي او دري صرف په مسلم کي دي (تهذيب الکمال).

*****

٢- باب ماجاء في فضل الطهور

دپاکي دفضيلت بيان

٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عَدِيٍّ الْقَرَارِيُّ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَوَسَّسَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ مِنْ وَجْهِهِ كُلِّ خَطِيئَةٍ نَكَرَ

إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ أَوْ نَحْوَ هَذَا وَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيمَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الدُّلُوبِ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَهُوَ حَدِيثُ مَالِكٍ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبُو صَالِحٍ وَالِدُ سُهَيْلٍ هُوَ أَبُو صَالِحٍ السَّنَانُ وَاسْمُهُ ذُكْوَانُ وَأَبُو هُرَيْرَةَ اخْتَلَفَ فِي اسْمِهِ فَقَالُوا عَبْدُ شَمْسٍ وَقَالُوا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو وَهَكَذَا قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَهُوَ الْأَصَحُّ قَالَ أَبُو عِيسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ وَثُوبَانَ وَالضَّنَابِيِّ وَعَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ وَسَلْمَانَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو وَالضَّنَابِيِّ الَّذِي رَوَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ لَيْسَ لَهُ سَمَاعٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُسَيْلَةَ وَيُكْنَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ رَحَلَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الظَّرْفِيِّ وَقَدْ رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَادِيثَ وَالضَّنَابِيُّ بْنُ الْأَعْسَرِ الْأَخْصَعِيُّ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ الضَّنَابِيُّ أَيْضًا وَإِنَّمَا حَدِيثُهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنِّي مَكَايِدُ بَكُمْ الْأَمَمَ فَلَا تَقْتَتِلُنَّ بَعْدِي. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلى دي مسلمان بنده يا مومن بنده چي اودس كوي نو چي مخ اوينخي د مخ نه يى داو بو سره يا داو بو داخري خاڅكي سره هغه ټول گناهونه لار شي كوم چي دده سترگو كړي وي. او كه داسي يي نور څه او فرمايلى. او چي كله ووينخي لاسونه خپل نو دده لاسونه دهغه گناه نه پاك شي چي ده په لاسو كړي وي تردې چي دگناهونو نه پاك صاف پاتي شي. امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دى. په دي باب كي د عثمان بن عفا، ثوبان، عمرو بن عبسه، سلمان. او عبدالله بن عمرو رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، صناحي دا روايت د ابو بكر رضي الله عنه نه اوريدلى دى دده سماع د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ثابت نه ده. دده نوم عبد الرحمن بن عسيله دى او كنيه يي ابو عبد الله ده چي د رسول الله د ملاقات دپاره يي سفر كولو. دى لاه لاره كي وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفات شو. موصوف د رسول الله نه د متعددو رواياتو نقل كړى دى. او صناحي بن اعمر احمسي مشهور صحابي دى هغه ته هم صناحي ونيلى شي. هغه دهغه روايت دى چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلى دي چي فرمايلى يي زه به په تاسو باندې په نورو امتونو فخر كوم خو تاسو به زما نه پس هيڅكله پخپل مينځ كي يو بل لره نه قتل كوي

١ - صحيح مسلم / الطهارة ١١ (٢٢٢) (تحفة الأشراف ١٢٤٢) موطا امام مالك / الطهارة ٦ (٢١)

لغات: بطشتها بطش بطشا دضرب او نصر نه په معني دنيولو دي
نقيا نقى نقاء دسمع نه په معني دپاكولو اوخالص كيدو دي

تشرېح: العبد المسلم او المومن، يعني كله چي كوم مسلمان يا مومن اودس كوي، او، دراوي
شك ظاهر وي.

"خرج من وجهه كل خطيئة" دقاضي ابوبكر ابن عدي قول دى چي تمام گناهونه معاف
كېږي تقدير دعبارت داسي دى "خرج من وجهه كل خطيئة" يعني دهر مخ نه دگناه اثر لري
كېږي لكه چي په يو روايت كي راغلي دي كله چي بنده كومه گناه كوي نو دهغه په زړه كي يو
تور داغ جوړ شي خومره چي دى په گناه كي مخكي خي نو هغه هومره دا داغ زياتيږي نو د
اودس په ذريعه دا اثر ختمېږي

لكه چي د عبد الوهاب شعراني په حواله دامام ابوحنيفه دا خبره منقول ده چي يو كس يي
دغسل په كولو وليدلو نو ورته يي وويل چي زنا مه كوه خكه چي دغسل په اوبو كي دي دزنا
اثر ښكاري چي راروان دي

نظر اليها بعينه، يعني كومه گناه چي يي په سترگو كړي وي، په دي روايت كي صرف
دسترگي ذكر دى ليكن په نورو روايتونو كي دپوزي او خولي ذكر هم دى

حتي يخرج نقيا من الذنوب، يعني تردي چي دگناهونو نه بالكل پاك صاف شي

ايا داودس په وجه متوضي دصغيره او كبيره دواړو گناهونو نه پاكېږي؟

امام نووي وائي چي په اودس صرف صغيره گناهونه معاف كېږي كبيره نه معاف كېږي خكه
چي ددي دپاره توبه ويستل شرط دي بعضي علماؤ ددينه يو څو جوابونه كړي دي

صاحب الكوكب الدرري وائي ددي مطلب دادى چي ديو مسلمان دپاره دا بعيده خبره نه ده
چي دى دي مرتكب دكبيره شي كه دى كبيره گناه او كړي نو ترڅو چي يي توبه ويستلي نه وي
ازام ورته نه راخي دشيخ الهند قول هم ددي هم معني دي، ممكن ده چي په دي حديث كي
دعبد ذكر هم په دي وجه شوى وي ليكن بعضي علماؤ دلته سكوت اختيار كړى دى

ابن حجر وائي چي دلته دمعاف كيدو نه صغيره گناهونه مراد دي خكه چي په يو بل روايت كي
راغلي دي "مالم تؤتي كبيرة" يعني ترڅو پوري چي يي كبيره گناهونه نه وي كړي لهذا هلته دا
قيد موجود دى

دحديث دراوي ابوهريره رضي الله عنه دژندگي مختصر حالات:

نوم عمرو كنيه ابوهريره او دپلار نوم يي عامر وو خانداني نوم يي عبدالشمس وو، كله چي
رسول الله صلي الله عليه وسلم خيبر ته تللى وو نو په هغه وخت كي مديني ته دوفد سره داسلام

قبلولو دپاره حاضر شو دا وفد خيبر ته ورسيدو او هلته مسلمان شو (طبقات ابن سعد)
 در رسول الله سره په اسلام باندي د بيعت كولو نه پس يي هېڅ كله در رسول الله لمن پريخودي نه
 ده عمر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر كړى دى ابوهريره رضي الله عنه دعلم ډير شوقي وو
 عموما به خلقو در رسول الله نه ډيرو سوالو كولو نه خان ساتلو ليكن ابوهريره به په جنت سره
 تپوسونه كول همداوجه ده چي په كتابونو كي دده درواياتو شمير زيات دى . بعضي كسان
 دده په كثر روايت كي په شك كي پراته و ونو په دي وجه به ده ونيل چي زما مهاجرين ورونه
 په بازارونو كي كاروبارونه كوي او انصار پخپلو پتو كي مصروف ري زه يو محتاج سړى وم
 زما ټول وخت به در رسول الله په صحبت كي په بنكلي شان سره (تبريدو ، طبقات ابن سعد
 ٥٢٢)

اوصاف: ابوهريره رضي الله عنه په يو څو اوصافو مشهور دى (١) د قيامت نه وريدل په دومره
 اندازه كي چي بيهوش به شو (٢) په عبادت كي رياضت كول (٣) در رسول الله سره محبت كول
 (٤) دخپلي مور سره محبت كول (٥) او در رسول الله دخاندان سره محبت كول (٦) سادگي (٧)
 فياض.

وفات: د وليد په زمانه كي په مدينه كي بيمار شو او هم دلته وفات شو وليد ورباندي د جنازي
 مونځ او كړو اود عثمان رضي الله عنه خامنو په خپلو اوگو د دفن كولو دپاره بقيق ته ورسولو او
 هلته اكابر صحابه موجود وو (طبقات ابن سعد) دوفات كيدو په وخت كي عمر يي اته اويا
 كاله وو.

مرويات: دده دمروياتو شمير ٥٣٧٤ دى په دي كي ٣٢٥ په بخاري او مسلم دواړو كي دي او
 صرف ٧٩ په بخاري كي دي او صرف ٩٣ په مسلم كي دي (تهذيب الكمال)

*****

٣_ باب ماجاء ان مفتاح الصلوة الطهور

باب دى په بيان ددي كي چي پاكي د مونځ چاڼي ده

٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَذَا وَمَعْمُودُ بْنُ غِيلَانَ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
 بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ مُحَمَّدِ
 بْنِ الْحَقَيْقَةِ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطَّهُّورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ
 وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا الْحَدِيثُ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ
 مُحَمَّدٍ بْنُ عَقِيلٍ هُوَ صَدُوقٌ وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ قَبْلِ جَفْوِهِ قَالَ أَبُو عِيسَى وَسَيَعْتَ
 مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ كَانَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَالْحَمْدِيُّ يَحْتَجُّونَ بِحَدِيثِ

عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ قَالَ مُحَمَّدٌ وَهُوَ مُقَارِبُ الْحَدِيثِ قَالَ أَبُو جَيْسٍ وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ
وَإِنِّي سَعِيدٌ^(١)

محمد بن حنفيه دعلي رضي الله عنه په حواله دنيي كريم صلي الله عليه وسلم دا فرمان نقل كوي چي اودس دمونځ كنجي ده او دا دتكبير تحریمه په ذریعه شروع كېږي او دسلام په گرځولو ختمېږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دا حديث دټولو نه زيات صحيح او حسن دي، عبدالله بن محمد بن عقیل صدوق دي مگر بعضي اهل علمو دهغه دحافظي په وجه په هغه باندي كلام كړي دي ما دمحمد بن اسماعیل بخاري نه دا اوریدلي ووچي احمد بن حنبل. اسحاق بن ابراهيم بن راهويه، حميدي د عبدالله بن محمد بن عقیل په روايت استدلال كوي او هغه متقارب الحديث دي، په دي باب كي د جابر او ابوسعید خدری رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

تشریح: سفیان په دي نوم دوه راویان مشهور دي یو سفیان ثوري دي او بل سفیان بن عیینه دي دواړه هم عصر دي او تقریباً ددواړو په استاذانو او شاگردانو كي هم اشتراك دي، په دواړو كي ما به الامتیاز صرف نسبت یا نسب دي او په کوم مقام كي نسبت یا نسب مذکور نه وي هلته په دواړو كي فرق کول مشکل وي لکه په دي مقام كي بعضي علماؤ دتحقیق نه پس دمعجم طبراني په یو روايت دا ثابتہ کړي ده چي دلته سفیان ثوري مراد دي ځکه چي هلته ثوري قيد مذکور دي

"وهو صدوق" دا لفظ دتعديل دالفاظو نه دي او دا دتعديل ادني درجه ده ددي مطلب دا وي چي دا راوي پخپل فعل او قول كي عادل دي لیکن ناقص الضبط دي لکه چي په دي مقام كي د عبدالله بن محمد بن عقیل په باره كي چي صدوق وئيلي شوي دي دا راوي پخپل قول او فعل كي عادل دي لیکن دحافظي په اعتبار ضعیف دي دلته امام ترمذي دامام بخاري قول نقل كړي دي چي امام احمد، امام اسحاق او امام حميدي به د عبدالله په روايت استدلال كولو.

وهو مقارب الحديث: امام بخاري عبدالله بن محمد مقارب الحديث گرځولي دي، دا لفظ هم دتعديل په الفاظو كي په شپږمه درجه شمیرلي شوي دي دا په دوه قسمه لوستلي كېږي (١)، مقارب بكسر الراء، په صیغی داسم فاعل سره دمفاعلي باب نه دي دي صورت كي به مطلب دا وي "حديثه يقارب حديث غيره" او همدا راجح صورت دي (٢)، مقارب بفتح الراء په صیغی

داسم مفعول سره دباب مفاعلي نه په دي صورت كي به مطلب دا وي حديث غيره يقارب حديثه. دي حديث سره ديو څو مسائلو تعلق دي چي په مختصر طور يي ذكر كوو
په دي مسئله كي دعلماؤ اختلاف دي چي تكبير تحريمه شرط دمونځ دي او كه شطر دمونځ دي په دي كي دوه مذاهب دي (۱)، دامام ابو حنيفه په نزد تكبير تحريمه شرط دمونځ دي او قاعده داده چي شرط دشپي، دشپي، نه خارج وي او په مذكوره حديث يي استدلال كړي دي وفيه "تحريمها التكبير" په دي روايت كي تحريم مضاف دي او ها ضمير مضاف اليه دي چي راجع دي مونځ ته او دتحريم نه مراد تكبير دي او قاعده داده چي مضاف غير وي دمضاف اليه نه ددينه معلومه شوه چي تكبير تحريمه شرط دمونځ دي

(۲)، مذهب دانمه ثلاثه دي او ددوي په نزد تكبير تحريمه شطر دمونځ دي ددوي دليل دادي دمونځ دپاره چي كوم شرائط دي مثلاً طهارت دجسم، طهارت دلباس، طهارت دمكان، استقبال دقبلي دمونځ هم دا شرائط دي دتكبير تحريمه دپاره ددينه معلومه شوه چي تكبير تحريمه دمونځ ركن او شرط دي

جواب دتكبير تحريمه دپاره ددي شرائطو ثبوت په دي وجه نه دي چي تكبير تحريمه شرط دمونځ دي بلكه ددي دپاره دي چي دا شرائط دتكبير تحريمه دپاره داتصال په وجه دي لكه چي داقامت دپاره طهارت شرط دي دكمال اتصال په وجه او حال دادي چي بالاتفاق اقامت ركن دمونځ نه دي

دويمه مسئله په دي مسئله كي هم اختلاف دي چي تكبير تحريمه په كوم لفظ اداء كيږي په دي كي څلور مذاهب دي (۱)، مذهب دطرفينو دي ددوي په نزد په هر هغه لفظ تكبير تحريمه جائز دي كوم چي دالله تعالي په عظمت دلالت كوي ددوي اولني دليل د قران كريم دا ايت كريمه دي "وذكر اسم ربه فضلي" (سورة الاعلي)، دلته دذكر نه مراد تكبير تحريمه دي او ذكر هر هغه كلمي ته ونيلي شي كوم چي دالله تعالي په عظمت دلالت كوي معلومه شوه چي تكبير تحريمه په هر هغه لفظ اداء كيږي كوم چي دالله تعالي په عظمت دلالت كوي

ددوي دويم دليل روايت دمصف ابن ابي شيبه دي چي دابو العاليه نه سوال او كړي شو چي انبياء عليهم السلام به خپل مونځونه دكوم لفظ نه شروع كول؟ نو هغوي ورته په جواب كي اوونيل تسبيح، تحميد، تهليل، تكبير سره ددينه هم معلومه شوه چي په هر هغه لفظ تكبير تحريمه جائز دي كوم چي دالله په عظمت دلالت كوي

دويم مذهب دامام ابو يوسف دي دهغه په نزد تكبير تحريمه په څلورو الفاظو جائز دي (۱)، الله اكبر (۲)، الله اكبر (۳)، الله كبير (۴)، الله الكبير، ځكه چي دالله اكبر او الله كبير معني يوه ده او په الف لام هيڅ فرق نه پريوځي

دریم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نزد تكبير تحريمه صرف په دوه الفاظو ادا، كيږي ۱،
الله اكبر ۲، الله الاكبر

څلورم مذهب دامام مالك او امام احمد دي ددوی په نزد تكبير تحريمه صرف په الله اكبر
جانزدي

دليل ددوی دري وارو مذاهبو استدلال زیر بحث حديث دي چي "تحريمها التكبير" خكه
چي په دي كي خبر معرف باللام دي او قاعده داده خبر چي كله معرف باللام وي نو دحصر
فائده وركوي لكه مفتاح الصلوة الطهور كي دحصر تقاضا داده چي دتكبير دپاره ك. ب. ر.
ماده ضروري ده

جواب حديث الباب ظاهرا دقراني ايت "وذكر اسم ربه فصلي" سره معارض دي او دا حديث
دخبر واحد كيدو په وجه قطعي الشبوت نه دي لهذا ددوی په مينځ كي به تطبيق كولي شي او
هغه دادي چي فرضيت دتكبير تحريمه به په كتاب الله سره ثابت شي او وجوب به يي ثابت شي
په حديث رسول سره

دي حديث سره دريمه اختلافي مسئله دا متعلق ده چي سلام لفظ دمونځ په اخر كي ونيل
فرض دي او كنه په دي مسئله كي دوه مذاهب دي ۱، مذهب دامام ابو حنيفه دي دده په نزد په
لفظ دسلام مونځ ختمول فرض نه دي بلكه خروج بفعل المصلي فرض دي او دليل يي حديث
داعرابي مسيء الصلاة دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم خلاد بن رافع رضي الله عنه ته به
دمونځ تعليم وركولو مگر دسلام تعليم يي ورنكړو ددينه معلومه شوه چي سلام لفظ فرض نه
دي او كچري فرض وي نو رسول الله به ضرور په دي موقع خلاد ته دسلام تعليم وركړي وو
دامام صاحب دويم دليل په ابو داود كي دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي چي هغه
ته رسول الله صلي الله عليه وسلم تشهد خودلي دي او بيا يي ورته ددينه پس او فرماويل "اذا
قلت هذا او فعلت هذا فقد تمت صلاتك" ددينه معلومه شوه چي كه سلام لفظ فرض وي نو په
تشهد به مونځ نه مكمل كيدو.

مگر دنامه ثلاثه په نزد سلام لفظ فرض دي او دليل يي حديث الباب دي چي "تحليلها
التسليم" دي په دي كي خبر معرف باللام دي كوم چي مفيد للحصر دي معني به دا وي چي
دمونځ نه خارجيدل په لفظ دسلام پوري خاص دي
جواب ددي روايت نه استدلال كول درست نه دي خكه چي ددي په سند كي عبدالله بن محمد
بن عقيل راوي دي او هغه متكلم فيه دي

دويم جواب دادي چي په دي روايت كي حصر حقيقي مراد نه دي بلكه حصر ادعائي مراد دي
لكه "لافتي الا علي" كي چي حصر ادعائي دي

دعلي رضي الله عنه حالات

نوم علي ابو الحسن او ابو تراب بي کنيه او حيدر بي لقب دی دپلار نوم بي ابو طالب او دمور نوم بي فاطمه وه علي رضي الله عنه نجيب الطرفين هاشمي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم د حقيقي تره خوي وو علي رضي الله عنه دبعثت نبوي نه لس کاله مخکي پيدا شوی دی تقريباً دلسو کالو په عمر کي په اسلام مشرف شوی دی دبعضو قول دی چي دخديجه رضي الله عنها نه پس ابوبکر رضي الله عنه مسلمان شو او دبعضو قول دی چي دخديجي نه پس علي رضي الله عنه مسلمان شوی دی په مکه کي بي ديارلس کاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره تير کړل او بيا دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه په دريمه ورځ ۲۱ ذي الحجه د دوشنبې په ورځ په مسجد نبوي کي خليفه مقرر کړی شو (طبري).

وفات: ۴۰ هجري کي دسحر دمونځ په امامت کي مشغول وو چي ابن ملجم ورباندي دتوري يو مضبوط وار اوکړو چي سري بي زخمي شو خلقو ابن ملجم اونيولو (طبري) بيا په همدې ورځ په شلم رمضان دهجرت په ۴۰ کال ددنيا نه رخصت شو

دماشوموالي نه واخله دوفات کيدو پوري تقريباً ديرشت کاله بي دني کريم صلي الله عليه وسلم خدمت کړی دی ليکن داحادیثو په نقل کولو کي دوير احتياط مالک وو د علم حديث په کتابونو کي دده روايات ډير کم موندلی شي چي ټوټل ورته ۵۸۲ روايات منقول دي چي شل په دي کي متفق عليه دي نهه صرف په بخاري کي دي لس په مسلم کي دي او باقي اصحاب السنن ذکر کړي دي.

*****

۱- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ زَلْجَوَيْهِ الْبَغْدَادِيُّ وَعَبْدُ وَاحِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ قَزْمٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى الْقَتَّابِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ الصَّلَاةُ وَمِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الْوُضُوءُ (۱)

ترجمه: دجابر بن عبدالله رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مونځ دجنت چابي ده او دمونځ چابي اودس دي

لفاظه الوضوء په ضمي دواو سره داودس اوبه او په فتح دواو سره اودس ته ونيلي شي.

*****

د حديث دراوي جابر رضي الله عنه مختصر حالات

نوم او نسبه: دده نوم جابر او كنيه ابو عبدالله وه او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دپلار نوم يي عبدالله او دمور نوم يي نسيبه وو دده نيکه عمرو دخپل خاندان سردار وو، په عقبه ثانيه كي يي دخپلي مور سره اسلام راوړو او دغزوه احد نه پس په تماصو غزواتو كي شريك شوی دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يي په نولسو غزواتو كي شركت كړی دی (مسند احد، ۳۲۹/۳)

په ۳۷ هجري كي دعلي او معاويه رضي الله عنهما په جنگ كي جابر رضي الله عنه دعلي رضي الله عنه دطرف نه او جنگيدو اسد الغابه ۲/۲۵۷،

جابر رضي الله عنه دبنی کريم صلي الله عليه وسلم نه پس دنورو خلقو نه هم ديني علم زده کړی دی چي په هغوی كي صديق اکبر، عمر فاروق، ابو عبیده، طلحه، معاذ بن جبل، خالد بن ولید، ابوهريره، ابوسعید خدری، عبدالله بن انیس رضي الله عنهم شامل دي

يو خل معلومه شوه چي د عبدالله بن انيس سره يو حديث دی او هغه په شام كي اوسيري نو ما يو اوبی واخستو او شام ته روان شوم او دهغه نه مي هغه حديث واوريډو (المفرد بخاري)

دده شاگردان هم کافي ډیر دي مثلاً امام باقر، بد الله بن منکدر، حسين بن محمد بن حنفيه لیکن په اخري عمر كي نابینا شو (بخاري ۵۹۸/۲)

وفاته: دحجاج بن يوسف په زمانه كي د ۹۴ کلونو په عمر كي وفات شو او وصیت يي اوکړو چي حجاج به په ما باندې جنازه نه کوي نو په دي وجه دعثمان رضي الله عنه خوي ابان ورباندې جنازه اوکړه او په بقیع كي دفن کړی شو لیکن دبعضو قول دی چي حجاج ورباندې جنازه کړي ده (تهذيب التهذيب)

مرويات: دده دمروياتو تعداد ۵۴۰ په احاديثو بيانولو كي به يي ډیر احتياط کولو.

*****

۴- باب ما یقول اذا دخل الخلاء

بيت الخلاء ته دداخليدو وخت كي كوم كلمات وليل پكار دي

هـ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَنَّادٌ قَالََا حَدَّثَنَا كَيْسٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مِهْثَبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ شُعْبَةُ وَقَدْ قَالَ مَرَّةً أُخْرَى أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْثِ وَالْخَبِيثِ قَالَ أَبُو عِيسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ وَزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَجَابِرٍ وَابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ أَنَسٍ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَحَدِيثُ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ فِي إِسْتِثْنَائِهِ أَضْرَابُ رَوَى وَهَّامُ الدَّسْتَوَائِي وَسَمِعْتُ بَنِي أَبِي عَزُوبَةَ بَيْنَ قَتَادَةَ

فَقَالَ سَعِيدٌ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَوْفٍ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَوْقَمَ وَقَالَ هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَرَوَاهُ شُعْبَةُ وَمَعْمَرٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ فَقَالَ شُعْبَةُ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَقَالَ مَعْمَرٌ عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو عِيْسَى سَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا فَقَالَ يُحْتَمَلُ أَنْ يَكُونَ قَتَادَةُ رَوَى عَنْهُمَا جَمِيعًا. (١)

ترجمه دانس رضي الله عنه بيان دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم بيت الخلا ته داخلیدو نو دا کلمات به بي لوستل "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْنِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْنِ وَالْخَبِيثِ" اي الله زه په تا باندي پناه غواړم د خباثتونو نه اود خبيث اشياؤ نه وکيم وايي چي زما شک دي چي شعبة راوي اللهم إِنِّي أَعُوذُ بِكَ کلمات نقل کړل او که اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْنِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْنِ وَالْخَبِيثِ کلمات بي نقل کړل؟ امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د علي او زيد بن ارقم، او جابر او ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي. مگر حديث د انس د نورو په نسبت صحيح ترين دي، اود زيد بن ارقم د روايت په سند کي اضطراب دی، امام ترمذي وايي چي هشام او سعيد د قتاده نه، پس سعيد بي د قاسم بن عوف نه او هغه د زيد بن ارقم نه نقل کوي، او هشام بي د قتاده او زيد بن ارقم نه نقل کوي، او هغه د زيد بن ارقم نه نقل کړی دی، او شعبة او معمر د قتاده نه، دارنگي شعبة او معمر د قتاده نه او هغه د نضر بن انس نه نقل کړی دی، نو شعبة وايي عن زيد بن ارقم او معمر وايي عن نضر بن انس، عن ابيه عن النبي صلي الله عليه وسلم، امام ترمذي وايي چي ددي اضطراب باره کي مي د امام بخاري نه تپوس وکړو نو راته بي اوفرمانيل کيدي شي چي ددواړو استاذانو نه بي اوریدلی وي

*****

٦- أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الشَّيْبَانِيُّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ الْعَزِيزِيُّ عَنْ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْنِ وَالْخَبِيثِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

١ - صحيح البخاري/الوضوء ٩ (١٢٢) والدعوات ١٥ (٢٢٢٢) صحيح مسلم/الحیض ٢٢ (٢٤٥) سنن ابی داود/الطهارة ١٣ (٢١)

سنن النسائي/الطهارة ١٨ (١٩) سنن ابن ماجه/الطهارة ٩٥ (٢٩٨) (تحفة الأشراف ١٠٢٢ - مسند احمد ٢٨٢/١٠١، ٣) سنن الدارمي/الطهارة ٩٤ (٦٩٦)

٢ - انظر ما قبله: تحفة الأشراف: (١٠١)

دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله بيت الخلا ته داخلیدو نو دا كلمات به يي لوستل **اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْنِ وَالْخَبَائِثِ** يعني اي الله زه دخباتونو او خبيث خيزونو نه په تاباندي پناه غواړم. امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی

لغات: الوضوء، په ضمي دواو سره داودس اوبه او په فتح دواو سره اودس ته ونيلي شي

خبائث: خبائث او خُبْتُ دخبيث او خبيثه جمع ده په معني د پليتي سره د کرم يکرم باب نه.

خلاء: دقضاء حاجت خاي ته ونيلي شي خکه چي دا عموما خالي پروت وي

ددي دا مطلب دي چي په دي کي کيناستونکي عموما يواخي وي، دقضاء حاجت دخايونو نه په مختلفو اسماءو تعبيرات شوي دي (۱) مرحاض (۲) کنيف (۳) خلاء. عربو به دا کنایه ذکر

کول او په دي باندي به يي تصريح بده گنله خکه چي زمونږ په علاقه کي هم دا عادت دي

ربط: دماقبل سره ربط دادي چي په ابواب طهارت کي دوه قسمه مسائل بيانيري ددي وجه

داده چي طهارت كله جسماني وي او كله روحاني وي او ددي اسباب هم كله جسماني وي او

كله روحاني وي ددينه په ماقبل باب کي دجسماني او روحاني دواړو طهارتونو بيان وو خکه

چي په اودس ظاهري او باطني طهارت دواړه حاصليري بيا په ورپسي باب کي ددي خبري

بيان وو چي هر كله ظاهري او باطني طهارتونه حاصل نشي نومونځ نه کيږي اگر چي دروحاني

طهارت د عدم موجودگي په صورت کي هم ذمه فارغيري ليکن قبوليت مشکوک وي

تشریح: مذاهب دققهاؤ ددي دعا باره کي دعلماؤ اختلاف دي چي دا څه وخت لوستل پکار

دي دجمهورو قول دادي چي د اودس ماتولو په دوران کي او د عورت دبرينډوالي په حالت کي

ذکر کول منع دي خکه چي دا حالت دذکر قابل حالت نه دي ددي وجه داده چي هغوی ددي

قائل دي که يو سري چرته په صحرا کي اودس ماتوي نو دهغه دپاره دعورت ښکاره کولو نه

مخکي دا دعالوستل پکار دي او که په ابادي کي اودس ماتوي نو بيا دهغه دپاره د داخلیدو

نه مخکي دا دعاونيل پکار دي او که دچا نه هير شول نوروسته دي دا نه لولي بلکه په زړه کي

دي ددي خيال تير کړي

د امام مالک مذهب دادي په هر حالت کي ددي ونيل جائز دي او جمهور وائي چي جائز نه دي

يوخل نبي کریم صلي الله عليه وسلم په قضاء حاجت کي مشغول وو چي يو صحابي ورباندي

سلام واچولو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته جواب ورنکړو مطلب يي دا وو چي زه په

بي اودسي کي ذکر کول نه خوښوم ددينه معلومه شوه چي په برينديه ذکر کول جائز نه دي.
د مالکيانو دليل همدا حديث دي دکوم نه چي همدا معلوميري چي رسول الله به د داخلیدوسره
دا کلمات لوستل لیکن جمهور علماء ددينه دا جواب کوي چي دلته دخل په معني د اراد
الدخول دي مجازا او دا مجاز شائع دي لکه په "اذا قمتم الي الصلاة" کي چي "اذا اردتم
القيام الي الصلاة" مراد دي دمجازي معني دمراد کولو تائيد د ادب المفرد دامام بخاري نه
هم کيږي ځکه چي د الادب المفرد په روايت کي اراد الدخول الفاظ دي
دامام مالک دويم دليل حديث د ابوداود دي د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت
دي "کان رسول الله صلي الله عليه وسلم يذكر الله علي كل احيانه" يعني رسول الله صلي الله
عليه وسلم به په هر حالت کي دالله تعالي ذکر کولو نو دهر حالت په عموم کي په بيت الخلا
کي د داخلیدو حالت هم شامل دي.

جمهور ددي حديث نه لانديني جوابات کړي دي (۱)، جواب دادي چي دلته دکل نه مراد اکثر
دي لکه چي په "واتيت من کل شيء" (النمل ۲۳)، کي چي دکل نه اکثر مراد دي دويم جواب
دادي دلته يذکر په ضمي سره دي نه چي ذکر بالکثر او مراد ذکر قلبي دي دريم جواب شاه
ولي الله محدث دهلوي کړي دي چي دلته دذکر نه مراد اذکار متوارده دي يعني هغه اذکار
دکومو دپاره چي وخت مقرر دي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به دمقرر اذکارو دوختونو
پابندي کوله دا رنگي الزاما مونږ دا هم ونيلي شو کچري علي کل احيانه علي الاطلاق مراد
وي نو بيا عند التکشف حال باندې هم قول کول پکار دي او حال دادي چي ددي هيڅوک قائل
نه دي معلومه شوه چي په حديث کي تقييد دي او ستاسو استدلال کول ورنه درست نه دي.

"اللهم اعوذ بك من الخبث والخبائث" شريعت په مختلفو اوقاتو کي مختلفي دعاگاني او
اذکار مقرر کړي دي من جمله دهغوئ نه بيت الخلا، ته د داخلیدو دوخت اذکار هم مقرر دي
په دي حديث کي صرف دومره الفاظ دي او په نورو احاديثو کي دجناتو او دښځو د بني آدم په
مينځ کي حائل بسم الله دي او په همدې وجه دعلماؤ قول دي چي دي وخت کي بسم الله ونيل
هم پکار دي

خيبت: دباء دضمي سره يا دسکون سره امام نووي وائي چي په دواړو طريقو ددي لوستل جائز
دي که ضمي سره اولوستلي شي نو جمع دخيبت به شي په معني دذکور من الشياطين مگر
ددي مقابل خباثت دي جمع دخيبت ده ددينه اثاث من الشياطين مراد دي يعني دمذکر او
مونث دواړو شيطانانو نه پناه غواړم.

شريعت په دي موقع داستعاذي چي کوم تعليم ورکړي دي په دي کي څه حکمت دي؟ هغه
دادي چي شيطان دانسان اذلي دشمن دي او دا شيطانان دانسان نه غائب هم دي لکه چي

ارشاد الهي دي "انه يراكم هو وقبيله من حيث لا ترونهم" (الاعراف ٢٧) مطلب دا چي دا يو مخفي دشمن دي او دمخفي دشمن ضرر دظاهري دشمن دضرر نه زيات وي يو انسان چي كله دقضاء حاجت دپاره دي مقاماتو ته ورخي نو دا شيطانان هلته موجود وي او انسان هلته يواخي وي او موجود هم په داسي حالت كي وي چي غير مصلح وي نو په دي وجه ددوي سره دمقابلې كولو اصلحه ذكرالله دي او دقضاء حاجت په وخت كي ذكرالله ممنوع دي نو په داسي حالت كي ددوي دطرفه انسان ته دضرر رسيدو سخته خطرې وي نو دي وخت كي شريعت په الله تعالي باندي د پناه غوښتلو تعليم وركړو دكوم په وجه چي انسان په دي دوران كي ددوي دضرر نه محفوظ پاتي كيږي.

فانده ابن عربي ونيلي دي چي د خبث په معني دمكروه دري صورتونه دي (١) قولي (٢) اعتقادي (٣) في الاكل والشرب. قولي خباثت سب او شتم يعني كنخلو ته ونيلي شي او اعتقادي خباثت چي كله مفروط وي نو دا كفر دي او كه مفروط نه وي نو دا بدترين اعتقاد دي او كه خباثت في الماكولات مفروط وي نو داحرام دي او كه مفروط نه وي نو مكروه دي او كه خباثت في المشروبات وي نو ديته الضار ونيلي شي

فانده په عالم گيري او شامي كي دبیت الخلاء متعدد اداب ذكر شوي دي چي په لاتدينو كړخو كي يي كتلي شئ:

- (١) دشدت راتلو نه مخكي دقضاء حاجت دپاره دپردي خاي بندوبست كول پكار دي.
- (٢) كه ممكن وي نو جامي دي دتلو نه مخكي بدل كړي بيا دي لار شي او كه داسي نشي كيدي نو د جامو به ډير خيال ساتي.
- (٣) او كه د د اخليدو وخت كي دچا په لاس گوته وي او اسم اعظم وغيره ورباندي ليكلي شوي وي كچري دا ښكاره وي پتول يي پكار دي.
- (٤) برينوسر داخليدل پكار نه دي
- (٥) او كه دچا نه مذكوره دعا اللهم اعوذبك من الخبث والخبائث هيره شي نو ددي داستحضار كوشش دي او كړي.
- (٦) اول به گسه خپه داخلي او بيا به ښئ خپه داخلي.
- (٧) ترڅو چي ولاړ وي نو ستر به نه ښكاره كوي كله چي زمكي ته نژدي شي نو خان به بريندوي
- (٨) په گسه خپه به يي زور راوړي وي.
- (٩) اسمان طرف ته به نه گوري او نه به اخوا ديخوا گوري بلكه دحياء په تقاضا به يي سر ټيټ كړي وي او ښكته به گوري.
- (١٠) شرمگاه او اودس ماتي ته به نه گوري ځكه چي دا موجب دنسيان او يو مكروه عمل دي.

- (۱۱)، داخرت باره کي به سوچ نه کوي لکه فقه حديث وغيره.
- (۱۲)، دغاري تازه کولو او توخيدو نه به اجتناب کوي.
- (۱۳)، دسلام جواب به نه ورکوي.
- (۱۴)، او دپرنجي وخت کي به الحمدلله نه وائي.
- (۱۵)، او نه به د اذان جواب ورکوي.
- (۱۶)، او که پرنجي ورته راشي نو په زړه کي الحمدلله ونيلي شي دا رنگي دا اذان جواب هم په زړه کي ورکولي شي.
- (۱۷)، او کوم څيز ته به د ډهي دوهلو په حالت کي نه کيني.
- (۱۸)، په ښکلي طريقي به دزر فارغيدو کوشش کوي او د زيات وخت تيرولو او ډير حصاريدو په حالت کي بيا دبواسير تکليف پيدا کيږي.
- (۱۹)، دفرغت نه پس به دمتيازو په لار په مزه مزه زور راوړي تردي چي کوم څاڅکي باقي وي دا خارج شي.
- (۲۰)، که په صحراء کي اودس ماتوي نو په کانډو به استنجا اوکړي او ددي خاي نه به لري او چي کله دڅاڅکو دڅمديدو يقين راشي نو بيا دي کيني او په اوبو دي استنجا اوکړي.
- (۲۱)، د استنجا بالماء نه مخکي تشو وغيره هم استعمالولي شي دا يو بهتر صورت دي کنه نو صرف اوبه هم کافي دي.
- (۲۲)، په استنجا بالماء کي داوبو مقدار متعين نه دي البته دومره خيال به کوي چي بدبويي ختمه شي او که معمولي بوي پاتي شي دکرم چي لري کول مشکل وي نو هيڅ خرج نشته درانه کړيږه دلري کيدو علامه داده چي دمتيازو دخاي نه څليښت ختم شي.
- (۲۳)، او لاس ورته ښه پاک شي مگر بيا به هم په زمکه لاس راکاږي او که دصابون انتظام موجود وي نو دا هم استعمالولي شي.
- (۲۴)، داستنجا بالماء نه پس د اوچولو دپاره کپړه يا تشو استعمالولي شي او که موجود نه وي نو په لاس دي د اوچولو کوشش اوکړي تردي چي جامي دمستعمل اوبو رسيدو نه بچ شي او يا کمي متاصلي شي.
- (۲۵)، په شامي کي دي چي اودس ماتي به دفن کوي مگر دا دصحراء حکم دي دابادئ حکم دادي چي اوبه به ورباندې اړوي تردي چي اودس ماتي غائب شي.
- (۲۶)، مولانا اشرف علي تھانوي په بهشتي زبور کي ليکلي دي چي پرتو غاښ به مضبوط تري.
- (۲۷)، اول به ښي خپه بهر اوباسي او بيا گسه خپه.
- (۲۸)، او دخارجيدو نه پس به دا کلمات وائي "غفرالك" يا "الحمد لله الذي اذهب عني الاذي

وعافاني" (شامي/١، ٥٥٩).

دسند حالت:

وفي الباب: امام ترمذي ددي عنوان لآدي دا خودل غواري چي دزیدبن ارقم په حدیث کي اضطراب دي. اضطراب په لغت کي حرکت ته وئيلي شي او په اصطلاح دمحدثينو کي اضطراب دحدیث په سند یا متن کي داسي اختلاف ته وئيلي شي دکوم دختمولو دپاره چي ترجیح یا تطبیق ته ضرورت وي که اضطراب په سند کي وي نو اضطراب دسند ورته وئيلي شي او که په متن کي وي نو اضطراب دمتن ورته وئيلي شي مگر دمحدثينو په نزد اضطراب دسند زیات مضر دي ددي حکم دادي کچري دا اضطراب ختم کړي شي نو ترجیحا یا تطبیقا به دا روایت قابل داستدلال اوگرځي او که داسي اونه شي نو ضعیف به شي.

سوال: دزید بن ارقم په حدیث کي څه اضطراب دي؟

جواب: دجواب نه مخکي په دي پوهه شی چي په دي روایت کي مرکزي راوي قتاده دي او

دقتاده څلور شاگردان دي (١، هشام (٢، سعید ابن ابی عروبہ (٣، شعبه (٤، معمر

دهشام سند: عن هشام عن قتاده عن زيد بن ارقم.

د معمر سند: عن قتاده عن النضر بن انس عن ابيه انس.

دسعید سند: عن سعید عن قتاده عن قاسم بن عوف الشيباني عن زيد بن ارقم.

دشعبه سند: شعبه عن قتاده عن نضر بن انس عن زيد بن ارقم

مونږ دا وایو چي دڅلور وارو شاگردانو اختلاف دي او دا اختلاف په دري وجه دي اوله وجه

داده داوونو دوه شاگردانو په مینځ کي یعنی دقتاده او زید بن ارقم په مینځ کي واسطه شته او

کنه؟ هشام واسطه نه ده ذکر کړي او دهشام نه علاوه باقي ټول واسطه ذکر کوي

دویمه وجه داده چي دقتاده استاذ څوک دي؟ دسعید قول دي چي دقتاده استاذ قاسم بن عوف

دي مگردشعبه او د معمر قول دي چي نضر بن انس دي.

دریمه وجه داده چي د نضر بن انس استاذ څوک دي او یا دا چي دا حدیث دمسنداتو دزید بن

ارقم نه دي او که دمسنداتو د انس بن مالک نه دي

شعبه او سعید وائي چي دا دمسنداتو دزید بن ارقم نه دي او معمر وائي چي دمسنداتو دانش

بن مالک نه دي په دي کي دویم اضطراب امام ترمذي ختم کړي دي او دامام بخاري قول يي

نقل کړي دي چي داسي هم کيدي شي چي ددواړو استاذانو نه يي اوریدلي دي او بعضي

علماؤ لیکلي دي دهما ضمیر مرجع زید بن ارقم او نضر بن انس دي لیکن دا قول غلط دي او

باقي دوه اضطراباتو ته امام ترمذي تعرض نه دي کړي اولني اضطراب ته خو يي ځکه تعرض

نه دي کړي چي رفع يي ظاهر ده چي دقتاده روایت که دزید بن ارقم نه بلا واسطه وي نو دا

کیدی نشي ځکه چي قتاده په ۲۱ هجري کي پيداشوي دي او زید بن ارقم په ۲۵ هجري کي وفات شوي دي همدا رنگي امام حاکم تصريح کړي ده چي د انس بن مالک رضي الله عنه نه علاوه دهیڅ یو صحابي نه یي سماع ثابت نه ده نو دهشام واسطه نه ذکر کول خطا ده او د دریم اختلاف رفع هم ظاهر ده ځکه چي دامام بیهقي قول دي دمعر په روایت کي وهم دي چي عن ابیه صحیح روایت دشعبه دي

د انس بن مالک رضي الله عنه حالات

نوم انس او کنیه یي ابو حمزه او لقب یي خادم رسول الله قبيله یي بنو نجار وه او دپلار نوم یي مالک او دمور نوم یي ام سلیم سله بنت ملحان انصاریه وه درشتي په لحاظ سره ام سلیم درسول الله صلي الله عليه وسلم ترور کیدله

انس رضي الله عنه داته یا نهه کالو په عمر کي دخپلي مور سره یو ځای مسلمان شوی وو کله چي لسو کالو ته ورسیدو نو مور یي اوونیل ای دالله رسوله انس پخپله غلامی کي قبول کړه نو رسول الله قبول کړو تقریباً لس کاله درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي پاتې شو په سفر او حضر کي به ورسره یو ځای وو او په صلح حدیبیه، بیعت رضوان، خیبر طائف، او حجة الوداع کي یي درسول الله سره ملگریټیا کړي ده

صدیق اکبر رضي الله عنه دبحرین عامل مقرر کړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعلیم او تربیت دپاره بصري ته ولیږلو دفتني په زمانه کي گوشا نشین شو، دده په زندگۍ په خصوصي عاداتو کي حق گوښي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو

مرويات: انس رضي الله عنه دمکثرینو صحابه کرامو دجملې نه وو دده دمرویاتو تعداد ۱۲۸۶ دی چي ۱۳۸ پکي متفق علیه دي او ۸۲ صرف په بخاري کي دي او ۷۱ صرف په مسلم کي دي (تهذيب الكمال)

وفات: د هجرت په ۹۳ کال کي دسلو کالو نه په زیات عمر کي وفات شو دوفات کیدو نه مخکي یي خپل شاگرد ثابت بنانی ته اوونیل چي زما دژبې نه لاندې درسول الله صلي الله عليه وسلم ویخته مبارک کپړده نو هغه دحکم تعمیل اوکړو او په همدې حال کي ورته روح پرواز اوکړو غرض دا چي فسطن بن کلاب ورباندې جنازه اوکړه او خپل کور ته نژدې په لف مقام کي دفن کړی شو (روضة الصالحین شرح ریاض الصالحین)

*****

۵- باب ما یقول اذا خرج من الخلاء

د بیت الخلاء نه د خارجیدو په موقع کوم کلمات ونیل پکار دي

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ إِسْرَائِيلَ بْنِ يُونُسَ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي بُزْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ مِنَ الْخَلَاءِ قَالَ غُفْرَانُكَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ إِسْرَائِيلَ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي بُزْدَةَ وَأَبُو بُزْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى اسْمُهُ عَامِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الْأَشْعَرِيُّ وَلَا نَعْرِفُ فِي هَذَا الْبَابِ إِلَّا حَدِيثَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. (١)

ترجمه دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم دقضاء حاجت نه پس دبيت الخلا نه راوتلو نو دا كلمات به يي لوستل "غفرانك" يعني اي الله زه ستانه ستا دبخشش او مغفرت طلب گار يم امام كرمذي واني دا حديث حسن غريب دي، صرف داسرائيل په سند دابويوسف بن برده نه او هغه دابو موسي نه چي نوم يي عامر بن عبدالله بن قيس اشعري دي مونږ ته را رسول دي او په دي باب كي مونږ ته دعائشه رضي الله عنها دحديث نه زيات څه بهتر حديث بل معلوم نه دي

لغات: لغات: خرج: خرج يخرج خروجا ومخرجا معني ديو خاي نه دڅه شي وتل

تشرېح: په حديث الباب كي ذكر شوي دي چي كله به رسول الله دبيت الخلا نه راوتلو نو دا كلمات به يي ونيل "غفرانك" ددي الفاظو په تركيب كي دوه احتمالات دي اول دا چي غفرانك مفعول به ده او مخكي ورنه فعل محذوف دي تقدير دعبارت به داسي شي اطلب يا اسئل غفرانك. دويم احتمال دا دي چي غفرانك مفعول مطلق دي او مخكي ورنه فعل محذوف دي وجوبا قياسا ځكه چي دا قاعده ده هر كله چي مفعول مطلق مضاف وي خپل فاعل ته بغير واسطي دحرف جر نه نو فعل به يي محذوف وي وجوبا او تقدير دعبارت به داسي وي "اغفر غفرانك".

سوال: دبيت الخلا نه دوتلو په وخت كي استغفار ته څه ضرورت دي ظاهرا خو دا ددي كومه موقع نه ده؟

جواب (١): رسول الله صلي الله عليه وسلم به هر وخت په ذكر كي مشغول وو او دقضاء حاجت په وخت كي به ذكر انساني سلسله منقطع كيدله نو ددي انقطاع په وجه به يي استغفار ونيلو.
جواب (٢): هر كله چي ادم عليه السلام زمكي ته راكوز كړي شو نو اول يي قضاء حاجت ته ضرورت پيښ شو نو دقضاء حاجت ددېدويي په وجه يي دخپلي كوتاهي استحضر او كړ او

استغفار يي اوونيل او د همدغه وخت نه دا سلسله دهغه په اولاد کي هم جاري شوه
جواب (۳): د قضاء حاجت په وخت کي دانسان دجسم نه فضلات خارجيږي او په دي باندني
 دانسان جسم ته صحت او تقويت حاصليږي او دا يو ډير لوي نعمت دي او په هر نعمت دالله
 تعالي شکر اداء کول پکار دي ليکن انسان دالله تعالي دشکر حق نشي اداء کولي نو په دي
 وجه ده ته داستغفار حکم دي

جواب (۴): دلته غفرانک په معني د شکر دي لکه چي د عربي محاوره ده "غفرانک لا
 کفرانک" او دلته د تقابل نه ظاهريږي چي غفران په معني د شکر دي ددي جواب په تائيد کي
 دابن ماجه هغه روايت دي په کوم کي چي د انس رضي الله عنه په اسناد دا کلمات منقول دي
 "الحمد لله الذي اذهب عني الادي وعافاني" پس دا دعا هم دشکر په معني محمول ده.

جواب (۵): د قضاء حاجت په وخت کي انسان دخپل ظاهري نجاستونو مشاهده کوي او
 داسلام تعليم دادي چي دظاهري نجاستونو په کنلو سره دباطني نجاستونو استحضر اوکړي
 او ظاهره ده چي داسي استحضر مستلزم دي استغفار لره نوځکه دلته دغفرانک ونيلو حکم
 شوي دي

سوال: رسول الله به دبيت الخلا نه دخارجيدو په وخت کي استغفار ولي ونيلو سره ددي چي
 دهغه متعلق اعلان الهي دي "ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر".

جواب: داستغفار دا حکم ددي اعلان نه مخکي وو او يا دا چي په دي کي دامت دپاره تعليم
 دي او يا دا چي استغفار دشکر په معني دي او مستلزم گناه لره نه دي

سوال: په حديث الباب کي مذکور دي چي رسول الله به استغفار ونيلو او دابن ماجه په روايت
 کي مذکور دي چي "الحمد لله الذي اذهب عني الادي وعافاني" ظاهرا په دي دواړو روايتونو کي
 تعارض ښکاري.

جواب: دا روايتونه په مختلفو وختونو محمول دي کله کله به يي استغفار ونيلو او کله کله به
 يي دا دعا ونيله لهذا هيڅ تعارض پاتي نشو ځکه چي دتعارض دپاره وحدت د زمان شرط
 دي.

دسند حال: دلته دامام ترمذي داستاذ په نوم کي تصحيح شوي دي په دي کي بن حميد زانده
 دي صحيح نوم محمد بن اسماعيل دي او مراد ورته امام بخاري دي دا غلطې دمخکي نه
 راروانه ده او پخواني غلطې اکثر باقي پريخودلي شي او تبويه ورباندي ورکولي شي ځکه چي
 دکومو غلطيانو تذکره په شرحو کي راغلي ده که دهغي تصحيح اوشي نو په شرح به پوهيدل

گران شي او که دتصحیح کولو نه پس غلطی پټه کړي شي نو په حاشیه کې ورباندې تنبیه ورکول ضروري دي چې دا مخکنی غلطی ده

دویم دامام ترمذي یو بل استاذ مالک بن اسماعیل نهدي دي او دا دامام ابو حنیفه داستاذ حماد بن ابی سلیمان نوسی دي او اتهاني اعلي درجه راوي دي په صحاح سته کې یې روایات موجود دي بله دا چې امام ترمذي په دي حدیث دحسن غریب حکم لگولي دي غریب خو په دي معنی دي چې داسرائیل نه تر اخره پوري همدا یو سند دي دا حدیث فی نفسه داعلي درجي دي په دي باندې صرف دحسن حکم کول درست نه دي بلکه دا صحیح دي

بله دا چې امام ترمذي دصحیح احادیثو په سلسله کې نرمي کونکي دي هغه داسي احادیث هم صحیح گنړي کوم چې به دصحیح د درجي نه وو خو بل طرف ته اتهاني درجه محطاط هم دي هر وخت به یې دا حدیث "من کذب علي متعمدا" دسترگو په وړاندې وو چنانچې هغه به بعضي احادیثو لره دهغوی واقعی حق نه ورکولو بلکه چرته چې به دحدیث دوه سندونه وواو په یو کې چې به کومه کمزوري وه نو هغه به دي بل ته اصح وئیل بهر حال دا مزاج یې درست نه دي هر یو حقدار ته خپل فاجري حق ورکول انصاف دي چې وړاندې به یې بار بار ذکر راشي.

بله دا چې دامام ترمذي دا قول واقع مطابق نه دي چې په دي باب کې صرف دعائشه رضي الله عنها حدیث دي ځکه چې په دي باب کې دعائشه دحدیث نه علاوه دپنځه نورو صحابه کرامو روایات هم وارد دي چې نومونه یې دادي انس بن مالک، ابو ذر غفاري، عبدالله بن عمر، ابن عباس، سهل بن ابی حمثه رضي الله عنهم (کشف النقاب).

دراوړه حدیث ام المومنین عائشه رضي الله عنها مختصر حالات

نوم عائشه رضي الله عنها، صدیقه، حمیرا لقب، ام عبد الله کنیت، د پلار نوم ابوبکر صدیق رضي الله عنه او د مور نوم نبي زینب وو او د هغی کنیت ام رومان وو، د بعثت نه څلور کاله پس پیدا شوه په مکه معظمه کې نبي د نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) سره نکاح اوشوه د نهو (۹) کالو په عمر کې او په مدینه منوره کې نبي رخصتي اوشوه، د غزواتو نه په غزوه احد کې شریکه وه. (بخاري ۵۸۱/۲)

دغه شان ددی شرکت په غزوه بنو مصطلق کې هم معلومېږي چې په دی کې ددی هار (امیل)، روک شوی وو.

د ام المومنین عائشه رضي الله عنها په نورو ښځو باندې عموماً او په باقي امهات المومنین باندې خصوصاً په څو وجوهاتو سره فوقیت حاصل وو ابو موسي اشعري رضي الله عنه فرماني چې په مونږ به کله څه مشکل راغی نو د هغی علم به مونږ د عائشه رضي الله عنها سره بیا موندنه. (ترمذي)، په دی کې سخاوت، عبادت، تواضع اتهاني زیاته ده اکثر به نبي روژه نیوله هر کال به نبي حج کولو او غلامان به نبي ازادول ام المومنین عائشه رضي الله عنها په

مکثرينو صحابو کي داخله وه يعني هغه صحابه چي د هغه نه زيات روايات منقول دي . ددی د رواياتو تعداد د احاديثو په کتابونو کي ۲۲۱۰ موندلی شي چي ددی نه په ۱۷۴ باندی بخاري او مسلم اتفاق کړی دی ، امام بخاري منفرداً ۵۴ احاديث روايت کړی دي او په ۶۸ احاديثو کي امام مسلم منفرد دی (عمدة القاري ۱/ ۳۸) .
وفات: د امير معاويه رضي الله عنه په اخير زمانه کي وفات شوه په دی وخت کي ني عمر خلور شپيته کاله وو . په جنت البقيع کي د وصيت مطابق دفن کړی شوه .

*****

۶_ بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ اسْتِقْبَالِ الْقَبِيلَةِ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ

ممانعت دمخامخ کیناستو نه قبلي ته وړوکی او لوي اودس ماتې په وخت کي

۸_ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ التَّمُزُومِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقَبِيلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بَوْلٍ وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا وَلَكِنْ هَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا". فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ: فَقَدِمْنَا الشَّامَ فَوَجَدْنَا مَرَأِجِشَ قَدْ بَيَّضَ مُسْتَقْبَلَ الْقَبِيلَةِ فَكُنْخَرَفَ عَنْهَا وَتَسْتَغْفِرُ اللَّهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزَاءِ الزُّبَيْدِيِّ، وَمَعْقِلِ بْنِ أَبِي النَّهْيَمِ، وَيُقَانٍ: مَعْقِلُ بْنُ أَبِي مَعْقِلٍ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي أَيُّوبَ أَحْسَنُ فِيمَا فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَأَبُو أَيُّوبَ اسْمُهُ: خَالِدُ بْنُ زَيْدٍ، وَالزُّهْرِيُّ اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ، وَكُنْيَتُهُ: أَبُو بَكْرٍ. قَالَ أَبُو الْوَلِيدِ الْمَكِّيُّ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسْتَقْبِلُوا الْقَبِيلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بِبَوْلٍ وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا" إِنَّمَا هَذَا فِي الْفَيَافِي، وَأَمَّا فِي الْكُثْبِ النَّبَنِيَّةِ لَهُ رُخْصَةٌ فِي أَنْ يَسْتَقْبِلَهَا. وَهَكَذَا قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّمَا الرُّخْصَةُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي اسْتِدْبَارِ الْقَبِيلَةِ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، وَأَمَّا اسْتِقْبَالُ الْقَبِيلَةِ فَلَا يَسْتَقْبِلُهَا كَأَنَّهُ لَمْ يَزَلِ الصَّخْرَاءَ وَلَا فِي الْكُثْبِ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْقَبِيلَةَ. (١)

^۱ صحيح البخاري/ الوضوء ۱۱ (۱۳۳)، والصلاة ۲۹ (۲۹۳)، صحيح مسلم/ الطهارة ۱۴ (۲۶۳)، سنن أبي داود/ الطهارة ۴ (۹۳)، سنن النسائي/ الطهارة ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۴ (۱۸)، تحفة الأشراف (۲۳۷۸)، موطأ امام مالك/ القبلة

(۱) مسند احمد (۲/ ۴۱۶، ۵، ۴۱۷، ۴۱۸)، سنن الدارمي/ الطهارة ۶ (۶۳)

ترجمه: دابو ايوب انصاري رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي تاسو اودس ماتي خاي ته ورشئ نو د وړوكي يا لوي اودس ماتي وخت كي قبلي ته مخامخ مه كينئ او نه به ورته شا گرځوئ بلكه مغرب يا مشرق ته مخ يا شا كړئ، دابو ايوب انصاري بيان دي فرماني كله چي مونږ شام ته راغلو نو مونږ اوليدل چي د اودس ماتي خايونه قبلي ته مخامخ جوړ شوي دي نو مونږ به د قبلي د طرف نه بل طرف ته گرځيدو او دالله تعالي نه به مو مغفرت غوښتلو

امام ترمذي وائي په دي باب كي عبدالله بن حارث بن جزء زيبيدي، او معقل بن ابي حيشم (معقل بن ابي معقل، ابو امامه، او ابو هريره، او سهل بن حنيف رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، بله دا چي دابو ايوب انصاري حديث په دي باب كي دټولو نه عمده او صحيح دي، دابو الوليد مكي قول دي چي ابو عبدالله محمد بن ادریس شافعي به ونيل چي ددي ارشاد نبوي مطلب دادي چي قبلي ته به اودس ماتولو وخت كي نه مخ كوي او نه شاكوي يعني په صحراء كي او ميدانونو كي او په كورونو كي چي داودس ماتي خايونه جوړ شوي وي په هغي كي قبلي ته مخامخ كيناستل جائز دي، او دا داسحاق بن ابراهيم بن راهويه قول هم دي، مگر امام احمد بن حنبل وائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د وړوكي يا لوي اودس ماتي وخت كي قبلي طرف ته صرف په شا گرځولو كي رخصت دي او مخامخ كيناستل ورته په هيڅ طريقه جائز نه دي گويا كي امام احمد قبلي طرف ته مخامخ كيناستل نه په صحراء كي جائز گنزي او نه په ابادي كي.

حل لغات: غائط: غاط يغوط غوطا دنصر ينصر باب دي په معني چرنده زمكه ده او روسته يي بيا په بيت الخلا باندې اطلاق شروع شوي دي خكه چي اهل عرب به دقضاء حاجت دپار د چرند خاي لټولو او مجازا د غائط اطلاق په نجاست باندې هم كيږي.

قدم يقدم قدامة په معني دزړيدو اود باب سمع نه په معني د راتلو اود باب تفعيل نه په معني دمخكي كولو.

تفسير: "ولكن شرقوا او غربوا" دا حكم داهل مدينه دپاره خاص دي خكه چي بيت الله دمديني نه جنوب طرف ته واقع دي او په كومو علائقو كي چي بيت الله مشرق يا مغرب طرف ته واقع وي دهغوی دپاره به جنبوا او شملوا حكم وي

"فلنحرف عنها ونستغفر الله" ددي عبارت دوه معني دي اوله معني داده چي په عنها كي ضمير قبلي ته راجع دي او مطلب دادي چي په شام كي بيت الخلا گاني قبلي ته مخامخ جوړي شوي وي او مونږ به دقضاء حاجت وخت كي د قبلي د طرف نه مخ گرځولو خو بيا به هم كوتاهي

كيدله او ددغه کوتاهي په تتيجه کي به مونږ استغفار ونيلو، دويم په عنها کي که ضمير مراحيض ته راجع شي نو مطلب به دا وي چي په شام کي دبيت الخلاگانو مخه قبلي طرف ته وه کله چي مونږ شام ته لاړو نو ددي بيت الخلاگانو نه به مو ډډه کوله او ددي دجوړونکو دپاره به مو استغفار ونيل خو چي جوړونکي مسلمانان وي او دکومي غلط فهمي په وجه ورنه دا کار شوي وي.

مسئله داستقبال او استدبار الي القبلة عند التخلي

په دي مسئله کي دعلماء اختلاف دي چي دقضاء حاجت وخت کي قبلي ته استدبار او استقبال جائز دي او کنه په دي باره کي داهل علمو دري مذاهب دي.

اول مذهب دامام ابو حنيفه رحمه الله دي دهغوئ په نزد دقضاء حاجت وخت کي استقبال او استدبار دواړه مطلقا ناجائز دي مطلقا معني داده چي په صحراء کي وي او که په ابادي کي وي.

دويم مذهب دامام مالک او امام شافعي او په يوروايت کي دامام احمد رحمهم الله راغلي دي چي په صحراء کي استقبال او استدبار الي القبلة مطلقا ناجائز دي او په ابادي کي استقبال او استدبار مطلقا جائز دي.

دريم مذهب داهل ظواهر دي ددوي په نزد استقبال او استدبار مطلقا جائز دي په صحرا کي وي او که په ابادي کي وي.

داحنافو دليل: دامام ابو حنيفه دليل حديث باب دي چي دابو ايوب انصاري رضي الله عنه په حديث کي مطلقا د اودس ماتي وخت کي داستقبال او استدبار نه منع راغلي ده دصحراء او ابادي کوم قيد پکي مذکور نه دي او دي روايت ته په يو څو وجوهاتو ترجيح حاصل دي اول دا چي دا روايت اسنادا اصح مافي الباب دي لکه چي امام ترمذي ورباندي پخپله تصريح کړي دويمه وجه دترجيح داده چي په دي کي يوه ضابطه او قانون بيان کړي شوي دي او ددي په خلاف باقي تمام روايات جزئيه دي او قاعده داده چي کلي روايت ته ترجيح وي په جزئي رواياتو باندي دريمه وجه دترجيح داده چي دابو ايوب انصاري رضي الله عنه روايت قولي دي او دده په خلاف باقي تمام روايات فعلي دي او قاعده داده چي کله په قولي او فعلي روايتونو کي تعارض راشي نو ترجيح به قولي ته ورکولي شي ځکه چي قول په قانون کلي مشتمل وي، څلورمه وجه دترجيح داده چي ابو ايوب والا روايت محرم دي او دده په خلاف نور روايات مبيح دي او قاعده داده کله چي په محرم او مبيح کي تعارض راشي نو ترجيح محرم لره وي ځکه چي دا په احتياط باندي بناء وي، پنځمه وجه داده چي دابو ايوب انصاري رضي الله عنه روايت مؤيد بالاحديث الكثيره دي، شپږمه وجه داده چي دابو ايوب انصاري روايت زيات موافق دي

دقران سره ځکه چې په قران کي دشعائرالله دتعظيم حکم راغلي دي او بيت الله هم په شعائرالله کي داخل دي او دا زوايت دبيت الله په تعظيم دلالت کوي، اومه وجه داده چې دابوايوب انصاري روايت مؤيد بالقياس دي او هغه داسي په حديث کي مذکور دي چاچي قبلي طرف ته مخامخ او توکل نو دقيامت په ورځ به يي توکلي لاري دسترگو په وړاندي وي

دنامه ثلاثه دليل: دنامه ثلاثه مالکيانو شوافعو او حنابله دليل په حديث الباب پسي متصل د عبدالله بن عمر رضي الله عنه روايت دي فرماني چې زه يو ځل دخپلي خور حفصه رضي الله عنها کور ته ورغلم او دهغوي دکور چت ته اوختلم نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم مي داودس ماتولو په حال کي اوليدو چې شام طرف ته مخامخ وو او بيت الله ته يي شا کړي وه ددي روايت نه معلومه شوه چې په ابادي کي استقبال او استدبار قبلي طرف ته مطلقاجانزدي.

دجمهورود دليل نه د احنافو جواباته: احنافو ددينه مختلف جوابات کړي دي

جواب (۱): دابوايوب انصاري روايت کي کلي قانون دي او په دي روايت کي يوه جزئي واقعه ده او قاعده داده چې دتعارض په وخت کي قانون ته ترجيح وي.

جواب (۲): زمونږ روايت قولي دي او دابن عمر روايت فعلي دي او قاعده داده چې دتعارض په وخت کي قولي روايت ته ترجيح وي

جواب (۳): زمونږ روايت محرم دي او ددوي روايت مبيح دي او قاعده داده چې دتعارض په وخت کي محرم ته په مبيح باندې ترجيح ده

جواب (۴): ممکن ده چې عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دنيي کریم صلي الله عليه وسلم مخ مبارک ليدلي وي او متبادر الي الفهم همدا ده ځکه چې په داسي حالت کي ناڅاپي نظر پريوتي شي او بالقصد نشي کيدې ممکن ده چې شرمگاه يي قبلي طرف ته مخامخ نه وي

جواب (۵): قبلي طرف ته داستقبال او استدبار دمنوعيت حکم دپاره وي او نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورنه مستثني وي ځکه چې هغه هم په مخلوق کي شامل دي او بيت الله هم مخلوق دي او رسول الله په مخلوق کي دټولو نه اعلي دي او په اعلي باندې دغير اعلي تعظيم ضروري نه دي

جواب (۶): يو عين کعبه وي او بل جهت دکعبي وي امت په جهت دکعبي مکلف دي او نبي عليه السلام دعين کعبي په تعظيم مکلف وو کيدې شي چې کله عبدالله بن عمر ليدلي وي په دغه وخت کي دهغه مخه جهت دقبلي ته وي او عين قبلي ته نه وي.

داهل ظواهر دليل: داهل ظواهر په نزد استقبال او استدبار قبلي ته مطلقاجانزدي برابره خبره ده چې په صحرا کي وي او که په ابادي کي وي او ددوي دليل په دي پسي متصل راتلونکي

دجابر رضي الله عنه روايت دي دجابر رضي الله عنه بيان دي چي مونږ نبي كريم صلي الله عليه وسلم قبلي ته مخامخ د اودس ماتولو په حالت كي ليدلي وو ددينه معلومه شوه چي اول په سابقه زمانه كي دقضاء حاجت په وخت كي قبلي طرف ته داستقبال او استبدار نه منع راغلي وه مگر بيا روسته دا حكم منسوخ شو

جواب: ددي روايت جوابات بعينه دابن عمر رضي الله عنهما دروايت جوابات دي

دايو ايوب خالد بن زيد انصاري رضي الله عنه حالات:

نوم خالد كنيه ابو ايوب قبيله خزرج كي دبنو نجار خاندان سره تعلق لري دنسب پوره سلسله يي داسي ده خالد بن زيد بن كليب بن ثعلبه بن عبد عوف خزرجي په بيعت عقبه كي داسلام قبلونكو مسلمانانو دجملي نه وو مديني ته دراتلو نه وروسته نبي كريم صلي الله عليه وسلم دده په كور كي قيام كړي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره هميشه په غزواتو كي شريك شوي دي په صحابه كرامو كي دقنهاء په ډله كي شميرلي شي داخلاق په وخت كي به دصحابه كرامو مرجع وه (اسد الغابه).

په خالد كي يو دري خصوصيات وو ، اول حب رسول ، دويم ايماني جذبه ، دريم حق گويي ، په دي باره كي ډير واقعات مشهور دي غرض دا چي په تبعي طور حياء او شرم هم پكي زيات وو دبخاري په يو روايت كي راځي چي كله به يي په كوبي يا حوض كي غسل كول نو دشرم په وجه به يي څلورو وارو طرفونو ته كپري زوړندولي (بخاري).

وفات: قسطنطنيه (توركي) باندې دحملي دپاره روان وو چي په ۵۳ هجري كي ديزيد بن معاويه په امارت كي دا تقريبن منعقد شوي وو غرض دا چي په دي سفر كي عامه او بياء خوره شوه او ډير خلق پكي مړه شول چي يو پكي خالد هم وو دقسطنطنيه د ديوال سره نژدي دفن كړي شو چي اوس يي هم زيارت موجود دي دمروياتو شمير يي ۱۵۰ دي چي اوه پكي متفق عليه دي.

*****

۷- بَابُ مَا جَاءَ مِنَ الرُّحْصَةِ فِي ذَلِكَ

مخامخ قبلي ته د اودس ماتي دپاره د كيناستود جواز بيان

۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَسْتَقْبِلَ الْقَبْلَةَ بِبَوْلٍ. فَرَأَيْتُهُ قَبْلَ أَنْ يُعْبَضَ بِعَامٍ يَسْتَقْبِلُهَا^١. وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، وَعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ جَابِرٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه د جابر بن عبدالله رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ د دينه منع کړي يو چي د اودس ماتولو وخت کي قبلي ته مخامخ کينو او يا ورته شا کړو، او بيا مادرسل الله صلي الله عليه دوفات کيدو نه يو کال مخکي هغه لږه قبلي ته مخامخ حالت کي په اودس ماتولو ليدلي وو.

دامام ترمذي قول دي چي په دي باب کي د جابر رضي الله عنه دا حديث حسن غريب دي او په دي باب کي د ابوقتاده، عائشه، عمار بن ياسر رضي الله عنه نه هم احاديث وارد دي
حل لغات يستقبل د واحد مذکر غائب مضارع معلوم د باب استفعال صيغه ده په معني د مخ گرځولو دی قبلي ته.

د حديث دراوي جابر رضي الله عنه مختصر حالاته

دده نوم جابر او کنیه ابو عبدالله وه او د قبيله خزرج سره يي تعلق وو د پلار نوم يي عبدالله او دمور نوم يي نسيبه وو دده نيکه عمرو دخپل خاندان سردار وو، په عقبه ثانيه کي يي دخپلي مور سره اسلام راوړو او دغروه احد نه پس په تمامو غزواتو کي شريک شوی دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يي په نولسو غزواتو کي شرکت کړی دی (مسند احد ۳/۳۲۹)، په ۳۷ هجري کي دعلي او معاويه رضي الله عنهما په جنگ کي جابر رضي الله عنه دعلي رضي الله عنه دطرف نه او جنگيدو واسد الغابه ۲/۲۵۷).

جابر رضي الله عنه د نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه پس دنورو خلقو نه هم ديني علم زده کړی دی چي په هغوی کي صديق اکبر، عمر فاروق، ابو عبیده، طلحه، معاذ بن جبل، خالد بن ولید، ابوهريره، ابوسعید خدری، او عبدالله بن انيس رضي الله عنهم وغيره شامل دي. يو ځل معلومه شوه چي د عبدالله بن انيس سره يو حديث دی او هغه په شام کي اوسيري نو ما يو اوښ واخستو او شام ته روان شوم او دهغه نه مي هغه حديث واوریدو (المفرد بخاري). دده شاگردان هم کافي ډیر دي مثلاً امام باقر، عبدالله بن منکدر، حسين بن محمد بن حنفيه ليکن په اخري عمر کي نابينا شو (بخاري ۵۹۸/۲).

وفات د حجاج بن يوسف په زمانه کي د ۹۴ کلونو په عمر کي وفات شو او وصيت يي اوکړو چي حجاج به په ما باندې جنازه نه کوي نو په دي وجه د عثمان رضي الله عنه ځوي ايان ورباندې جنازه اوکړه او په بقیع کي دفن کړی شو ليکن ذبعضو قول دی چي حجاج ورباندې

^١ سنن ابی داود/الطهارة (۱۳) سنن ابن ماجه/الطهارة (۸۵) (۲۲۵) (تحفة الأشراف: ۲۵۴۳).

جنازه كړي ده (تهذيب التهذيب)
مرويات دده دمروياتو تعداد ۵۴۰ دي په احاديثو بيانولو كي به يې ډير احتياط كولو.

*****

۱۰- وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ ابْنُ لَهَيْعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَبُولُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ". حَدَّثَنَا بِذَلِكَ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهَيْعَةَ، وَحَدِيثُ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهَيْعَةَ، وَابْنُ لَهَيْعَةَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ مِنْ قِبَلِ حِفْظِهِ. (۱)

ترجمه: عبدالله بن لهيعة دا حديث دابو الزبير نه نقل كړي دي او ابو زبير د جابر رضي الله عنه نه روايت نقل كوي چي ابوقتاده نبي كريم صلي الله عليه وسلم لره د اودس ماتي وخت كي قبلي ته دمخ كولو په حالت كي ليدلي دي، درسول الله نه د جابر دا حديث دابن لهيعة په حديث كي د جابر نه پس دابوقتاده واسطه ده دا دهغه حديث نه زيات صحيح دي، ابن لهيعة دمحدثينو په نزد ضعيف دي، يحيي بن سعيد القطان وغيره دحفظ په اعتبار دابن لهيعة تضعيف كړي دي.

*****

۱۱- حَدَّثَنَا هُنَّادُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَمْرِو وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: رَأَيْتُ يَوْمًا عَلَى بَيْتِ حَفْصَةَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "عَلَى حَاجَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَقْدِرَ الْكَعْبَةِ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرماني يوه ورځ زه دخپلي خور حفصه رضي الله عنها كور ته ورغلم او دهغوي دكور چت ته اوختمل نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم مي اوليدو چي د اودس ماتي په حالت كي يي شام طرف ته مخ دي او كعبي طرف ته يي شا كړي ده، امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي

¹ تفرده المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۲۰۸۱)، (ضعيف الإسناد)

² صحيح البخاري/الوضوء ۱۲ (۱۲۵)، صحيح مسلم/الطهارة ۱۴ (۶۱۱)، سنن ابى داود/الطهارة ۵ (۱۲)، سنن النسائي/الطهارة ۲۲ (۲۳)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۸ (۲۲۲)، (تحفة الأشراف: ۸۵۵۲)، موطا امام مالك/القبلة ۲ (۳)، مسند احمد (۱۳/۴/۱۳)، سنن الدارمي/الطهارة ۸ (۲۹۴)

حل لغات: مستدبرد باب استعمال نه د اسم فاعل صيغه ده په معني د شاه گرځولو سره برابره خبره ده چي هر طرف ته وي.

تشرېح: دا باب د پورتنې باب مقابل دي پورتنې باب يې د عراقي (احنافو) علماؤ او فقهاؤ د پاره قائم کړي دي او ددوی چي کوم مستدل دي يعني د ابو ايوب انصاري په روايت کي چي ائمه ثلاثه کوم تخصيص کوي هغه تخصيص يې هم دامام شافعي په قول کي واضح کړي دي او دا موجوده باب د حجازي ائمه ثلاثه، فقهاؤ د پاره ذکر کوي او د ذلك مشار اليه استقبال او استدبار دي او ددي د جواب اصل دليل حديث دابن عمر رضي الله عنهما دي کوم چي دباب په اخر کي راغلي دي.

د جابر روايت دا علي درجي والانه دي زيات نه زيات د حسن درجي والادي ځکه چي ددي په سند کي محمد بن اسحاق راوي دي چي اول په مدينه کي اوسيدلو او بيا عراق ته منتقل شو او دا راوي متکلم فيه دي اگر چي امام بخاري وغيره يې توثيق کړي دي مگر يحيي بن قطان او سليمان تيمي او امام مالک وغيره ورباندي جرح کړي ده، امام مالک خو ورباندي ويره سخته جرح کړي ده مگر ائمه ثلاثه دا جرح د معاصرانه تاؤ تريخ والي نتيجه گرځولي ده، او زموږ اکابرينو محمد بن اسحاق لره د حسن درجي راوي تسليم کړي دي مگر تدليس به يې کولو يعني دخپل ضعيف استاذ نوم به يې پتولو (تحفة الالمعي ٢١٢/١)، او د داسي راوي عنعنه معتبر نه وي او محمد بن اسحاق دا روايت دابان نه په صيغه دغن نقل کوي نو ځکه امام ترمذي دي لره د حسن غريب درجي گرځولي دي او د غريب کيدو وجه يې دا ده چي د محمد بن اسحاق نه يې تر اخره پوري ددي حديث هم دا يو سند دي.

مگر دا حديث عبدالله بن لهيعة په يو بل سند نقل کوي او دهغه سند مدار په جابر رضي الله عنه نه دي بلکه ابوقتاده ته رسيږي مگر دا سند صحيح نه دي ځکه چي عبدالله بن لهيعة د محدثينو په نزد ضعيف دي او د ضعف وجه يې داده چي کتابونه يې سوزيدلي وو او بيا به يې دخپلي حافظي نه احاديث بيانول نو په دي وجه دهغه نه د بعضي روايتونو په سندونو کي غلطې واقع شوي ده کوم حديث چي هغه په کوم سند ابوقتاده ته رسولي دي دا هم دهغه غلطې ده.

ائمه ثلاثه حديث دابن عمر لره مستدل گرځولي دي او د جابر په روايت يې مسامحه کړي وه مگر احناف په دواړو کي تاويل کوي ځکه چي دا دواړه فعلي روايتونه دي.

*****

۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْبَوْلِ قَائِمًا

په ولاړه داودس ماتولو د مما نعت بيان

۱۲_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا هَرِيرُ بْنُ سُرَيْجٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ قَائِمًا فَلَا تَصَدِّقُوهُ مَا كَانَ يَقُولُ إِلَّا قَاعِدًا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَبُرَيْدَةَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَنَةَ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَحَدِيثُ عُمَرَ إِنْهَا رُوِيَ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ، عَنْ تَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ، قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبُولُ قَائِمًا، فَقَالَ: "يَا عُمَرُ لَا تَبُولُ قَائِمًا". قَبَا بُلْتُ قَائِمًا بَعْدُ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَإِنْهَا رَفَعَ هَذَا الْحَدِيثَ عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ أَبِي الْمُخَارِقِ وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعَّفَهُ أَبُو بَسْمَةَ السَّخْتِيَانِيُّ وَتَكَلَّمَ فِيهِ، وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ عَنْ تَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا بُلْتُ قَائِمًا مُنْذُ أَشْنَيْتُ. وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، وَحَدِيثُ بُرَيْدَةَ فِي هَذَا غَيْرُ مَحْفُوظٍ. وَمَعْنَى النَّهْيِ عَنِ الْبَوْلِ قَائِمًا عَلَى التَّأْيِيدِ لَا عَلَى التَّخْرِيمِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ تَبُولَ وَأَنْتَ قَائِمٌ. (١)

تخريج: سنن النسائي/الطهارة ۲۵ (۲۹). سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۳ (۳۰۷). (تحفة الأشراف:

۱۶۱۳۷). مسند احمد (۶/۱۳۶، ۱۹۲، ۲۱۳) (تراجع الالباني/۱۳). الصحيحه: ۲۰۱)

ترجمه: دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي كه څوك درته حديث بيان كړي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس ماتولو نو تاسو يې تصديق مه كوي يقينا چي هغه به په ناسته اودس ماتولو

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عمر، بريده، او عبد الرحمن بن حسنه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

مگر په دي باب كي دعائشه رضي الله عنها مذكوره حديث دنورو په نسبت زيات صحيح دي. د عمر رضي الله عنه په روايت كي دي چي يو ځل زه نبي كريم صلي الله عليه وسلم په ولاړه د اودس ماتولو په حالت كي اوليدم نو راته يي اوفرمانيل اي عمر په ولاړه اودس مه ماتوه چنانچي ما ددينه پس هيڅ كله هم په ولاړه اودس نه دي مات كړي

د عمر رضي الله عنه دا حديث عبدالكريم بن ابي المخارق مرفوعاً نقل كړي دي او هغه دمحدثينو په نزد ضعيف وو، ايوب سختياني دهغه تضعيف كړي دي او كلام يي ورباندي كړي دي، دا رنگي دا حديث دعبيدالله بن نافع نه او نافع دابن عمر نه نقل كړي دي چي عمر رضي الله عنه به فرمايل ما چي دكله نه اسلام قبول كړي دي نو په ولاړه مي اودس نه دي مات كړي دا حديث دعبدالكريم بن ابي المخارق دحديث نه زيات صحيح دي په اعتبار دروايت سره،

په دي باب كي دبريده رضي الله عنه حديث محفوظ نه دي
په ولاړه د اودس ماتولو ممانعت د ادب په اعتبار سره دي او دحرمت په اعتبار نه دي.
دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه منقول دي چي په ولاړه اودس ماتول جفاء ده.
حل لغافه صدقا صدق يصدق دنصر نه صدقا په معني دريتياوولو دباب تفصيل نه په معني دتصديق كولو دي.

تشریح په حديث الباب كي مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم هيڅ كله په ولاړه اودس نه دي مات كړي او دمذكوره بحث نه مابعد باب كي مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس مات كړي دي ظاهراً په دواړو روايتونو كي تعارض دي ددي جواب دادې چي عائشه رضي الله عنها درسول الله صلي الله عليه وسلم عادت مستمره بيان كړي دي او دحذيفه رضي الله عنه په روايت كي دجزني واقعي ذكر دي او كيدي شي چي عائشه رضي الله عنها ته ددي جزني واقع علم نه وو.
په دي كي دعلماؤ اختلاف دي چي په ولاړه د اودس ماتولو څه حكم دي په دي باره كي دفتهاؤ څلور مذاهب دي.

اختلاف دفتهاؤ په جواز او عدم جواز د بول قائما كي

- ۱، دامام احمد په نزد باندي په ولاړه اودس ماتول مطلقاً جائز دي
- ۲، مذهب داهل ظواهر دي ددوي په نزد په ولاړه اودس ماتول مطلقاً ناجائز دي.
- ۳، مذهب دامام مالك دي دده په نزد په ولاړه اودس ماتولو كي كه دجامو گنده كيدو خطره وي نو بيا ناجائز دي او كه دا خطره نه وي نو جائز دي
- ۴، مذهب دجمهورو دي ددوي په نزد دعذر په وجه په ولاړه اودس ماتول جائز دي او بغير دعذر نه مكروه دي

۱- دليل د امام احمد دحديث الباب نه پس باب كي دحذيفه رضي الله عنه حديث دي په كوم كي چي دا مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس مات كړو ددي روايت نه معلومه شوه چي په ولاړه اودس ماتي كول جائز دي

جواب کچري همدا روايت موجود وي نو بيا به تهيك وه ليکن ددي په مقابل کي دنفي والا روايت هم موجود دي لکه حديث الباب او د عمر رضي الله عنه روايت کوم چي په عدم جواز دلالت کوي.

۲_ داهل ظواهر استدلال دزير بحث حديث دعائشه رضي الله عنها او د عمر رضي الله عنه دروايتونو نه دي په دي دواړو روايتونو کي دبول قائما نفي او ممانعت مذکور دي

جواب کچري دزير بحث باب مابعد باب دحذيفه رضي الله عنه حديث نه وي نو بيا به مسئله ددوي صحيح وه ليکن په مابعد باب کي ددي په خلاف روايت موجود وي لهذا مسئله ددوي درسته نه ده.

۳_ دمالکيانو استدلال دجمع بين الاحاديث قاعده ده چي په بعضي احاديثو کي نفي مذکور ده او په بعضي کي اثبات راغلي دي نو نفي والا روايات يي دجامو په گنده کيدو محمول کړي دي او داثبات والا روايات يي دجامو په نه گنده کيدو محمول کړي دي.

جواب دجمع بين الاحاديث دا طريقه نه ده بلکه اصل طريقه يي داده چي دبول قائما والا روايت په جواز محمول شي او دنفي والا روايت په کراهت محمول شي

۴_ دجمهورو دمذهب استدلال دا دي چي په نفي او اثبات کي دواړه قسمه روايات وارد دي لهذا اثبات والا روايات به په جواز محمول وي په حالت دعذر کي او نفي والا روايت به په کراهت کي محمول وي په حالت دعدم عذر کي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه ولي اودس مات کړي دي ددي دوه وجهي دي، اوله وجه داده چي په زنگنانو کي يي څه بيماري وه او ددي تانيد دابوهريره رضي الله عنه دروايت نه کيږي کوم چي بيهقي نقل کړي دي "وفيه" لجرح کان في مابضة" دويمه وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم امت ته داساني ورکولو دپاره دجواز دپاره داسي کړي دي

سوال هر کله چي ددوي په ضعف دمحدثينو اتفاق دي نو بيا امام مالک ددوي نه په مؤطا کي ولي روايت نقل کوي.

جواب دوي دورع او تقوي او عدالت په اعتبار مشهور وو همدا وجه ده کله چي امام مالک ددوي حالات واوريدل نو ددوي د اخلاقو نه متاثره شو او ددي غلط فهمي په بناء يي ددوي نه نقل دروايت اوکړو.

"وحدثني ابي وائل" البخ. بول قائما والا حديث ابو وائل ددوه کسانو نه نقل کړي دي اول مغيره بن شعبه رضي الله عنه نه، دويم حذيفه رضي الله عنه نه، امام ترمذي وائي ابو وائل چي کوم حديث دحذيفه نه نقل کړي دي هغه اصح دي ددي وجه داده چي دمغيره بن شعبه دروايت په

سند کي دوه ضعیف راویان دي چي یو حماد بن ابی سلمه دي او دویم عاصم بن بهدله، او دحذیفه دروایت په سند کي اعمش راوي دي او اعمش ددوی دواړو په مقابله کي ثقة دي. حقیقت دادي اگر چي امام ترمذي دحذیفه روایت اصح ګرځولي دي لیکن دمغیره دروایت دصحت نه هم انکار نشي کیدي ځکه چي دا امام مسلم هم نقل کړي دي په حقیقت کي دا دواړه جدا جدا روایتونه دي دمغیره په روایت کي دمسح علي الناصیه ذکر نشته، او دمغیره بن شعبه والاروایت دغزوه تبوک په واقعۀ کي دتبوک نه دواپس په وخت کي واقع شوي دي او ددي دواړو روایتونو په جدا جدا کیدو باندې یوه واضحه قرینه دا هم ده چي بعضي علماؤ په صاحب دقدوري اعتراض کړي دي چې هغه ددي دواړو روایتونو نه یو روایت جوړ کړي دي

*****

۹- بَابُ الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ

په ولاړه د اودس ماتولود جواز بیان

۱۳- حَدَّثَنَا هُتَاةٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حَدِيثِهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنَّ سُبَاكَةَ قَوْمٍ قَبَّلَ عَلَيْهَا قَائِمًا، فَأَتَيْتُهُ بِوَضُوءٍ فَقَدْ هَبْتُ لِأَتَأَخَّرَ عَنْهُ، فَقَدَعَانِي حَتَّى كُنْتُ عِنْدَ عَقَبِيهِ، فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خَفَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَسَبَّغْتَ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَبَّغْتُ وَكِيعًا يُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ. عَنْ الْأَعْمَشِ، ثُمَّ قَالَ وَكِيعٌ: هَذَا أَصْحَحُ حَدِيثٍ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْحِ، وَسَبَّغْتَ أَبَا عَمَّارٍ الْحُسَيْنِ بْنِ حُرَيْثٍ، يَقُولُ: سَبَّغْتُ وَكِيعًا فَقَدْ كَرَّ نَحْوُهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَكَذَا رَوَى مُنْصَوِّرُهُ، وَعُبَيْدَةُ الصُّبِّيُّ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حَدِيثِهِ مِثْلَ رِوَايَةِ الْأَعْمَشِ، وَرَوَى حَبَّادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَعَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ الْبُخَيْرِيِّ بْنِ شُعْبَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحَدِيثُ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حَدِيثِهِ أَصَحُّ، وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي الْبُؤْلِ قَائِمًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَعُبَيْدَةُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ رَوَى عَنْهُ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَعُبَيْدَةُ بْنُ كُبَّارٍ التَّائِبِيُّ، يُزَوَّى عَنْ عُبَيْدَةَ، أَنَّهُ قَالَ: أَسَلَمْتُ قَبْلَ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسِتْعَيْنِ، وَعُبَيْدَةُ الصُّبِّيُّ صَاحِبُ إِبْرَاهِيمَ هُوَ عُبَيْدَةُ بْنُ مُعْتَبِرٍ الصُّبِّيُّ، وَيُكْنَى: أَبَا عَبْدِ الْكَرِيمِ. (١)

¹ صحيح البخاري/الوضوء ٩٠ (٢٢٢)، ٦١ (٢٢٥)، ٦٢ (٢٢٦)، والبخاري ٢٤ (٢٢٤)، صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٤٢)، سنن أبي داود/الطهارة ١٢ (٢٢)، سنن النسائي/الطهارة ١٤ (٢٢)، ٢٢ (٢٢)، ٢٦ (٢٦)، ٢٨ (٢٨)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٢ (٣٠٥)، (تحفة الأشراف:

ترجمه دحذيفه رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي يو ځل په يو قومي مشترك ډيران باندي نبي كريم صلي الله عليه وسلم تيريدل اوشول نو رسول الله په دي باندي اودريدو او اودس يي مات كړو ما ورله د اودس دپاره اوبه راوړي ما چي د اوبو لوبني وركړو نو شاته ورنه راوړاندي شوم نو زه يي په اشاره راوغوښتلم زه چي ورتزدي شوم نو دپوندو سره يي اودريدم او بيا يي اودس او كړو او پخپلو موزو يي مسح او كړه

امام ترمذي وائي دو كيع قول دي چي دا حديث دمسح په سلسله كي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه په مرووي احاديثو كي دټولو نه زيات صحيح دي.
دا حديث دمغيره بن شعبه رضي الله عنه په روايت سره هم درسول الله نه مرووي دي. دابو وائل روايت كوم چي هغه دحذيفه نه نقل كړي دي زيات صحيح دي، او په اهل علمو كي يو جماعت په ولاړه د اودس ماتولو اجازت وركړي دي

لغات : دعي يدعو دعاء معني رابلل او چغه او اواز كول

اسلم يسلم اسلاما يعني دين اسلام اختيارول ، بيع سلم كول، العدو، دشمن پريخودل، اسلمت امره الي الله ، الله ته سپارل ، اسلمته وسلمته كله چي ته څوك پريږدي ، الشيء قبضه كول، منه بيزاره كيدل

تشرېح: شاه صاحب دمعارف السنن په حواله ليكلي دي چي دبول قائما اصل حكم كراهت وو په معني دخلاف اولي ليكن كله چي دا دغير مسلمه فاسقانو او فاجرانو شعار جوړ شو نو اوس به ددي حكم دحرمت وي.

صاحب د تحفة الاحوذې ورباندي اعتراض كړي دي هر كله چي دبول قائما رخصت تاسو تسليم كړو نو بيا ورباندي دحرمت حكم څنگه كوي او محض يو څيز ددي وجي نه ترك كول چي دا دغير مسلمو معمول بها دي صحيح قول نه دي.

قال ابو عيسي امام ترمذي دلته دسند حال بيانوي چي دا روايت په دوه سندونو بدليري څكه چي په دي كي مركزي راوي ابو وائل دي او دهغه نه لاتندي پنځه شاگردان دي اول اعمش، دوم منصور، دريم عبيده، څلورم حماد بن ابي سليمان، پنځم عاصم بن بهدله په دي پنځه واړو كي اولني دري كسان اعمش او منصور او عبيده دا روايت دمسنداتو دحذيفه نه شماري او باقي دواړه چي حماد او عاصم دي دمسنداتو دمغيره نه شماري امام ترمذي ددي فيصله كوي چي دا روايت دمسنداتو دحذيفه نه دي او دليل ددي دادي چي اولني دري راويان په حفظ كي اثبت دي او د اثبت حافظ روايت راجع وي

نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي په ولاړه اودس مات كړي دي بعضي علماؤ ددي دا وجه بيان كړي ده چي ځاي ډير گنده وو جامي راغښتل پكي مشكل وو نو ځكه يي په ولاړه اودس مات

کړي دي او دبعضو په قول په ملا کي يې درد وو چي علاج يې دعربو په نزد په ولاړه اودس ماتول وو او بعضي علماؤ دا فعل دجواز په بيان محمول کړي دي.

ددي حديث نه دا هم ثابته شوه چي دخلقو په وړاندي وړه او لويه استنجا کول جائز دي خو په دي شرط چي پرده وي لکه نن سبا چي په کورونو کي بيت الخلا، گاني جوړي شوي دي او هلته خلق دخلقو په موجودگي کي استنجا کوي ځکه چي هلته دپردي انتظام موجود وي.

رسول الله کله کله دجواز دبيان دپاره هم خلاف اولي کار کړي دي خو دا دنيي په حق کي خلاف اولي نه وي ځکه چي نبي دتشریع دپاره وي مگر دا کار سنت نه وي دست تعریف دادي "الطريقة المملوكة في الدين" او دجواز دبيا دپاره چي عمل اوشي هغه ديني لاره نه وي صرف دمجبوري حکم وي.

د حذيفه رضي الله عنه حالات دزندگي

نوم حذيفه کنیه ابو عبدالله لقب صاحب السر دقبيله بن غطفان سره يې تعلق وو دده پلار حذيفه په جاهليت کي څوک قتل کړی وو نو په دي وجه ددشمنۍ نه دبچ کيدو دپاره په مدينه کي اوسيدو حذيفه دمديني نه مکي ته لاړو داسلام قبلولو دپاره، دغزوه بدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريک پاتي شوی دی او عهد نبوي يې په مدينه کي تير کړی دی او بيا ددينه پس عراق، کوفه، نصيبين او مدائن ته منتقل شوی دی او په نصيبين کي يې شاگرد دي هم کړي ده (اسد الغابه).

عمر فاروق رضي الله عنه دعراق فتح کيدو نه پس په دجله کي حذيفه رضي الله عنه امير مقرر کړو (کتاب الخراج لاهام ابو يوسف او بيا دمدائن والي مقرر کړی شو.

حذيفه رضي الله عنه دفقهِ او حديث لوي عالم وو او دمنافقانو په پيژندو کي يې خصوصي مهارت وو په همدې وجه ورته درسول الله صلي الله عليه وسلم رازدار ونيلى شي دی پخپله وائي ددي وخت نه دقيامته پوري راتلونکي ټولي فتنې پيژنم، ليکن ددينه دي څوک دا معلومه نکړي چي زما نه علاوه بل چاته نه دي معلومي وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي باره کي مونږ ټولو ته په يو مجلس کي خبر را کړی دی خو اوس په هغوی کي زما نه علاوه بل هيڅوک ژوندی نشته.

دزهد او تقوي يې دا حالت وو چي دامارت باوجود يې په معاشرت کي څه تعير نه وو راغلی دتواضع په وجه به يې دڅورلی کار دڅر نه اخستلو او په ډير لږ قوت لایموت رزق به يې گذاره کوله او ددينه زيات به يې دځان سره نه ساتلو عمر رضي الله عنه ورته څه مال هم اوليرلو ليکن هغه يې په خلقو تقسيم کړو.

وفات: دهجرت په ۳۲ کال عثمان رضي الله عنه دوفات نه څلورينست ورځي پس وفات شو چي په اخري عمر کي په ډيره ژړا کي مصروف وو خلقو ورته دوجي تپوس او کړو نو په جواب کي يې

اوونيل ددنيا دپريښودو غم راسره نشته مرگ خو يو دوست دی ليکن په دي خفه يم چي زه
انجام او حشر به څه وي کله چي بي اخري ساه واخستله نو ويی فرمايل ستا ملاقات دي زه
سره ماته مبارک شي ځکه چي زما درسره انتنهاني زياته مينه ده (مسند احمد)
دحذيفه رضي الله عنه دسلو نه زيات روايات منقول دي چي دولس متفق عليه دي او اته صرف
په بخاري کي دي او اولس په مسلم کي دي (تهذيب الکمال)

*****

۱۰. بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِثَارِ عِنْدَ الْحَاجَةِ

داودس ماتې وخت کي د ځان په پرده کي ساتلو بيان

۱۴ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ الْمَلَايُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَذُوقَ مِنَ الْأَرْضِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَكَذَا رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ رِبْعَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثَ، وَرَوَى وَكِيعٌ، وَأَبُو يَحْيَى الْجَنَابِيُّ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمرَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَذُوقَ مِنَ الْأَرْضِ". وَكَلَّا الْحَدِيثَيْنِ مُرْسَلٌ، وَيُقَالُ: لَمْ يَسْمَعْ الْأَعْمَشُ مِنْ أَنَسٍ وَلَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ نَظَرَ إِلَى أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: رَأَيْتُهُ يُصَلِّي، فَذَكَرَ عَنْهُ جُكَايَةَ فِي الصَّلَاةِ، وَالْأَعْمَشُ اسْمُهُ: سَلِيمَانُ بْنُ مِهْرَانَ أَبُو مُحَنَّدٍ الْكَاهِلِيُّ، وَهُوَ مَوْتٌ لَهُمْ. قَالَ الْأَعْمَشُ: كَانَ أَبِي حَبِيلاً قَوَزَةً مَسْرُوقًا. (١)

ترجمه داودس رضي الله عنه نه روايت دي فرماني کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم
داودس ماتولو اراده اوکړه نو څو پوري چي به زمکي ته نژدي شوي نه وو ترهغي به يي خپلي
جامي نه پورته کولي

په دويم سند کي داعمش نه روايت دي، دابن عمر رضي الله عنهما قول دي کله چي به رسول
الله صلي الله عليه وسلم داودس ماتولو اراده اوکړه نو څو پوري چي به زمکي ته نژدي شوي نه
وو ترهغي به يي خپلي جامي نه پورته کولي

امام ترمذي وائي دا دواړه احاديث مرسل دي ځکه چي ونيلي شوي دي چي ددواړو احاديثو
راوي سليمان بن مهران الاعمش نه پخپله داودس بن مالک رضي الله عنه نه اوريدل کړي دي او
نه دکوم بل صحابي په ذريعه صرف دومره خبره ده چي انس يي صرف ليدلي دي اعمش وائي

چي ما انس رضي الله عنه په مونځ کولو ليدلي دي او بيا يې دهغه دمونځ کيفيت بيان کړي دي

تشرېح په دې باب کې دا مسئله بيان کړي شوي ده چې د اودس ماتولو وخت کې د عورت دستر مکمل اهتمام پکار دي لکه څرنگه چې به نبي کریم صلي الله عليه وسلم دقضا حاجت په وخت کې زمکې ته کله نژدي شو نو کشف دعورت به يې اوکړو تردي چې دضرورت نه بغير کشف دعورت اونشي ددينه دا هم معلومه شوه چې دخلوت په حالت کې هم بغير دضرورت نه کشف د عورت جائز نه دي ددې حديث نه فقهاؤ دوه اصول مستنبط کړي دي (۱) الضرورة تبیح المحظورات" دويم الضروري يتقدر بقدر الضرورة".

وکلا الحديثين مرسل: دامام ترمذي قول دي چې دزير بحث باب روايت عبد السلام بن حرب او محمد بن ربيع دمسندانو دانس نه گرځولي دي ليکن وکيع او رحمانی دمسندانو دابن عمر رضي الله عنهما نه گرځولي دي امام ترمذي واني چې دا حديث په دواړو صورتونو کې مرسل يعني منقطع دي ځکه چې داعمش سماع دکوم صحابي نه ثابته نه ده صرف هغه يو ځل انس رضي الله عنه دمونځ کولو په حالت کې ليدلي وو او دهغه دمونځ حکايت يې نقل کړي دي

"والاعمش" اعمش يو مشهور محدث دي دده اسم کنیه ابو محمد او نوم يې سليمان دي دپلار نوم يې مهران دي او نسبت يې کاهلي ته شوي دي سلسله دنسب يې داده ابو محمد سليمان بن مهران الکاهلي

"وهو مولی لهم" په دې عبارت ذکر کولو کې دپته اشاره ده چې دسليمان نسبت قبيله بنوکاهله ته دنسب په وجه نه دي بلکه دا دعتاقي په وجه دي يعني سليمان د قبيله بنوکاهله ازاد کړي غلام دي

"کان ابي حميلا فورثه مسروق" اعمش واني چې زما پلار مهران حميل وو حميل هغه ماشوم ته ونيلي شي کوم چې دمور سره دگرفتاريدو په حالت کې دارالاسلام ته راوړلي شي فرماني کله چې زما د پلار وفات شو نو مسروق زما پلار دمال وارث اوگرځولو دي وضاحت ته ضرورت په دي وجه راغي چې په دي مسئله کې اختلاف دي چې حميل دخپلو والدينو وارث وي او کنه وي په دي دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد کچري مور دحميل نسب په گواهانو ثابت کړي او يا دمور په ذوي الفروض او عصباتو کې څوک نه وي نو حميل به وارث وي او که مور يې صرف اقرار کړي وي بغير دگواهانو نه نو په دي صورت کې به وارث نه وي مگر دامام شافعي وغيره په نزد دمور په اقرار سره حميل وارث گرځي دليل ددوی دادي چې مسروق مهران لره دمور وارث گرځولي دي ددينه معلومه شوه چې حميل مطلقا وارث وي

د حديث دراوي انس بن مالک رضي الله عنه مختصر حالات

نوم انس او کنیه یی ابو حمزه او لقب یی خادم رسول الله قبيله یی بنو نجار وه او دبلا نوم یی مالک او دمور نوم یی ام سلیم سهله بنت ملحان انصاریه وه درشتي په لحاظ سره ام سلیم درسول الله صلي الله عليه وسلم ترور کیدله

انس رضي الله عنه داته یا نهه کالو په عمر کي دخپلي مور سره یو خاي مسلمان شوی وو کله چي لسو کالو ته ورسیدو نو مور یی اوونیل ای دالله رسوله انس پخپله غلامی کي قبول کړه نو رسول الله قبول کړو تقریبا لس کاله درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي پاتي شو په سفر او حضر کي به ورسره یو خاي وو او په صلح حدیبیه، بیعت رضوان، خیبر طائف، او حجة الوداع کي یی درسول الله سره ملگرتیا کړي ده

صدیق اکبر رضي الله عنه دبحرین عامل مقرر کړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعلیم او تربیت دپاره بصري ته ولیږلو دقتني په زمانه کي گوشانشین شو، دده په زندگي په خصوصي عاداتو کي حق گوښي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو

مرویات: انس رضي الله عنه دمکثرینو صحابه کرامو دجملي نه وو دده دمرویاتو تعداد ۱۲۸۲ دی چي ۱۳۸ پکي متفق علیه دي او ۸۲ صرف په بخاري کي دي او ۷۱ صرف په مسلم کي دي (تهذيب الکمال)

وفات: د هجرت په ۹۳ کال کي دسلو کالو نه په زیات عمر کي وفات شو دوفات کیدو نه مخکي یی خپل شاگرد ثابت بناني ته اوونیل چي زما دژبي نه لاندی درسول الله صلي الله عليه وسلم ویخته مبارک کیرده نو هغه دحکم تعمیل اوکړو او په همدی حال کي ورنه روح پرواز اوکړو غرض دا چي فسطن بن کلاب ورباندي جنازه اوکړه او خپل کور ته نزدی په لف مقام کي دفن کړی شو.

*****

۱۱- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهَةِ الْإِسْتِئْجَاءِ بِالْيَمِينِ

په ښي لاس داستنجا کولو د کراهت بیان

دابوقتاده په حدیث کي دسرو دپاره داندام مخصوصه مسح کولو دکراهت بیان راغلي ددینه دتش اودس ماتې داستنجا حکم معلومېږي او دلوي استنجا په حکم هم دلالت کوي، دا حکم په استنجا پوري خاص نه دي بلکه عام دي، ښي لاس دښو کارونو دپاره استعمالول پکار دي لکه خوړل، څکل، قران یا کتاب راخستل وغیره ښه کارونو دپاره ښي لاس استعمالول پکار دي او تمام ناکاره کارونه په گس لاس کول پکار دي مثلاً په پوزه یا غوږ کي گوته وهل پوزه پاکول وږه یا لویه استنجا کولو دپاره چپ لاس استعمالول پکار دي او دا داسلامي شریعت

خوبي ده چي د خلكو خبرو تعليم يي وركړي دي او انساني عقل دي خبرو ته رساني كولي نشي تاسو دهغه پخلو حال ته اوگورئ څوك چي دشريعت درنر نه محروم وي هغوى ټول كارونه په بني لاس كوي او په بني لاس باندې استنجا كوي او خوړل ورباندې هم كوي يوريبان چي خان ته مهذب وائي دهغوى ذهن ته خو دا خبره راغلي ده چي مونږ په بني لاس استنجا كوو نو په دي وجه په دي باندې خوراك كول پكار نه دي نو په دي وجه هغوى په چمچ خوراك كول شروع كړل ليكن دنن تاريخ پوري يي په دي خبره سوچ نه دي كړي چي لاسونه په بڼه او بد كارونو تقسيم كړي دا دنيي كريم صلي الله عليه وسلم احسان دي چي امت يي دچمچو نه بچ كړي دي او د لاسونو په تقسيم يي مسئله حل كړي ده

١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ النَّخَعِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَانُ بْنُ عَدِيْنَةَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " نَهَى أَنْ يَسَّسَ الرَّجُلُ ذِكْرَهُ بِمِيْنِهِ " . وَفِي هَذَا الْبَابِ: عَنْ عَائِشَةَ، وَسَلْمَانَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَتَهْلِبُ بْنُ حُنَيْفٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيْحٌ، وَأَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ اسْمُهُ: الْحَارِثُ بْنُ رَبِيعٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ: كَرِهُوا الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْمِيْنِ. (١)

ترجمه: ابو قتاده حارث بن ربيعي الانصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دينه ممانعت فرمائيلي دي چي يو انسان پخپل بني لاس خپله شرمگاڼه مسح كړي.

په دي باب كي دعائشه ، سلمان، ابوهريره، او سهل بن حنيف رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، او داکثرو اهل علمو معمول بها دي او هغوى په بني لاس استنجا كول مکروه گنرلي دي

حل لغات: نهې نهوا ، نهيا دنصر نه په معني دمنع کولو دي

تشریح: په دي باب كي اودس ماتي ته دکيناستو دطريقي بيان دي دقضاء حاجت پوره کولو نه پس استنجا ته ضرورت راځي نو په دي كي داستنجا دطريقي بيان دي دلته دا سوال راځي چي ترجمه الباب په منزله د دعوي دي دلته په مينځ د دعوي او دليل كي مطابقت نشته ځکه

١ صحيح البخاري/الوضوء ١٨ (١٥٣)، ١٩ (١٥٤)، والأشربة ٢٥ (٥٦٣) صحيح مسلم/الطهارة ١٨ (٣٦٤) سنن ابی داود/الطهارة ١٨ (٣١)، سنن النسائي/الطهارة ٢٣ (٢٣، ٢٤)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٥٥ (٣١٠) (تحفة الأشراف: ١٢١٠٥)، مسند احمد (٢٩٦/٣٠٠، ٣١٠)، سنن الدارمي/الطهارة ١٣ (٤٠٠)

چي دليل عام دي او دعوي خاص ده اوچي کوم روايت امام ترمذي ذکر کړي دي په دي کي بالکل داستنجا ذکر نشته ددي جواب دادي چي په عنوان کي داستنجا ذکر کولو نه معلوم شول چي دا روايت مطلق دي ليکن محمول دي په حالت داستنجا باندې او قرينه ورباندې روايت دابوداود دي چي "تهي رسول الله صلي الله عليه وسلم ان يمس الرجل ذكره بيمينه وهو يبول" او دوروکي اودس ماتي نه پس خو داستنجا ته ضرورت خامخا راخي بعضي علماؤ دا جواب کړي دي چي دلته ممانعت مطلق دي بعضي خلقو دا اعتراض کړي دي چي په ابوداود کي داستنجا قيد ولي راغلي دي ددي دوه جوابونه دي (۱)، جواب حالت داستنجا هم في الجمله ضرورت دي او هر کله چي ضرورت په موقع جائز نه دي نو بغير ضرورت نه به څنگه جائز وي (۲)، جواب دادي چي دبول په حالت کي مس الذکر باليمين ته ضرورت راخي تردي چي دمتيازو څاڅکي خواره نشي پس هر کله چي دحاجت په صورت کي شريعت ديمين استعمالولو نه ممانعت کړي دي نو په استنجا کي خويمين استعمالول په طريقه اولي ممنوع دي ځکه چي دبول حالت خفيف دي او داستنجا حالت غليظ دي او دخفيف نه غليظ مفهوم کيږي نو اوس به حديث دعنوان مطابق شي

داستنجا باليمين متعلق دفقهاؤ اختلاف

داستنجا باليمين باره کي دفقهاؤ دوه اقوال دي (۱)، دجمهورو قول دي چي استنجا باليمين مکروه تنزيهي ده (۲)، قول داهل ظواهر دي دوی وائي که چا په بني لاس استنجا اوکړه نو دا به شرعا معتبر نه وي

دجمهورو دليل دوی دحديث الباب نه استدلال کوي چي په باب کي نهې ده او نهې دتنزيهي او تحريمي دواړو دپاره کيدي شي ليکن چونکه مستدل خبرواحد دي نو په دي وجه به حرمت نه ثابتېږي بلکه مکروه تنزيهي به وي او دا دابو دقبيلي نه به وي او دا دمحاسن اخلاق تعليم دي چي دهر ښه کار دپاره بني لاس استعمال شي او دناکاره کار دپاره گس لاس استعمال شي

ابوقتاده حارث بن ربيعي رضي الله عنه حالات

نوم ابوقتاده لقب فارس رسول الله صلي الله عليه وسلم په خزرج قبيله کي يي دسلمه خاندان سره تعلق وو

دهجرت نه لس کاله مخکي په مدينه کي پيدا شوی وو او دغزوه بدر نه علاوه يي په تمامو غزواتو کي شرکت کړی وو علي رضي الله عنه ده لره دمکي امير مقرر کړی وو قتاده ډير زيات متواضع وو او د درس حلقه يي په همدې وجه وسيع وه په حديثه کي چي کله درسول الله صلي الله عليه وسلم سره مکي ته تلو نو په لاره کي يي ددوستانو او ملگرو سره توقي او خدا کوله (مسند احمد).

په غزوه حنين کي چي دلويو لويو جانبازانو قدمونه اوخویدل نو پدغه وخت کي دابوقتاده

خبي مضبوطي وي دجديت په بيانولو كي يي ډير احتياط كولو چي كله يي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه من كذب علي متعمدا والا روايت واوريډو نو نور زيات احتياط يي هم شروع كړو، مسند احمد،

وفات دده په وفات كي اختلاف دى بعضو ۴۹ هجري كوفه ليكلي ده ليكن داكثرو په نزد دپنځوس او شپيتوو په مېنځ كي دده وفات شوى دى
دده د مروياتو شمير ۱۷۰ دى چي يولس په بخاري او مسلم كي متفق عليه دي دولس په بخري كي دي او اته په مسلم كي دي

*****

۱۲- بَابُ الْإِسْتِنْجَاءِ بِالْحِجَارَةِ

په كانري داستنجا كولو بيان

۱۶- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قِيلَ لِسَلْمَانَ: قَدْ عَلِمَكُمْ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ شَيْءٍ حَتَّى الْخِزَاءَةِ، فَقَالَ سَلْمَانُ: "أَجَلْ، نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، وَأَنْ نَسْتَنْجِيَ بِالْيَمِينِ أَوْ أَنْ يَسْتَنْجِيَ أَحَدُنَا بِأَقْلٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أَوْ بِعَظْمٍ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: "وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَخَزْنَةَ بِنِ ثَابِتٍ، وَجَابِرٍ، وَخَلَادِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَحَدِيثُ سَلْمَانَ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ: وَأَوْ أَنَّ الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْحِجَارَةِ يُجْزِئُ وَإِنْ لَمْ يَسْتَنْجِ بِالْمَاءِ إِذَا أَثَرُ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَيَوْ يَقُولُ الْفَرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَخَذَ، وَإِسْحَاقُ." (١)

ترجمه: عبدالرحمان بن يزيد واني چي سلمان فارسي رضي الله عنه ته په طور دخوش طبعي اوريلي شول چي ستاسو نبي خو تاسو ته ټول څيزونه خودلي دي نردي چي اودس ماتولي يي هم درته خودلي دي. سلمان فارسي په طور دفخر اوونبل همداسي ده زموږ نبي موږ ددوروكي يا لوري اودس ماتي په وخت كي قبلي ته دمخامخ كيناسو نه منع كړي يو او په بني لاس يي داستنجا كولو نه منع كړي يو او د دري كانرو يا لوتو نه په كمو داستنجا كولو نه يي منع كړي يو او په هډوكو يا وچو خوشيانو يي داستنجا كولو نه منع كړي يو

١ صحيح مسلم الطهارة (۱۱۰/۲۶۶)، سنن ابی داود الطهارة (۱۴۰)، سنن النسائي الطهارة (۳۰/۲۱)، سنن ابن ماجه الطهارة (۱۶)

امام ترمذي واني په دي باب کي دعائشه، خزيمه بن ثابت، جابر او خلاد بن السائب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

د سلمان فارسي رضي الله عنه حديث په دي باب کي حسن صحيح دي په صحابه کرامو او تابعينو کي ډاکثرو اهل علمو همدا قول دي چي په کانري استنجا، کول کافي دي مگر کله چي دا ذکر او تشو متيازو اثر زائل کړي او پاکي راوړي اگر که په اوبو يي استنجا نه وي کړي همدا قول دامام ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد بن حنبل او اسحاق بن راهويه رحمهم الله دي

حل لغات يستقبل د واحد مذکر غائب مضارع معلوم د باب استفعال صيغه ده په معني د مخ گرځولو دي قبلي ته.

الخرأء بکسر الخاء معني تشو او ذکر متيازو ته د کيناستو حالت ته ونيلي شي او که بفتح الخاء شي نو په معني دنجاست به وي مگر دلته اولنۍ معني مراد ده.

اليمن بني لاس، يا بني طرف، تشبه يمينان او جمع يمينيات راځي بالاحجار احجار جمع د حجر ده په معني د کانري

اجل دا په حروف ايجاب کي يو حرف دي دنعم پشان مگر په دواړو کي فرق دادي چي نعم داستفهام نه پس راځي او اجل دخبر نه پس راځي خلقو په سلمان فارسي اعتراض او کړو چي ستاسو نبي خو ډېول براز نوعيت بيانوي سلمان فارسي او ونيل هو کوم څيز چي تاسو موجب دطعن گنړۍ هغه په حقيقت کي دهغه وصف ممدوح دي

تشریح :

په استنجا بالاحجار کي دکانزو دتعداد بيان

په دي باره کي دفتهاؤ اختلاف دي چي داستنجا بالاحجار په صورت کي دري عدد ضروري دي او کنه دي په دي باره کي دوه مذاهب دي (۱)، مذهب دامام ابوحنيفه او امام مالک دي دوی د دريو عدد ضروري نه گنړي دوی واني چي مقصود طهارت دي دا چي په څومره کانزو حاصلېږي هم دومره کانري استعمالول پکار دي البته په استعمال کي دوتر لحاظ کول مستحب وي

ددوی اولني دليل روايت دابوهريره دي چي ابوداود نقل کړي دي وفيه "من استجبر فليوتر من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج" يعني په استنجا کي که چا دري کانري استعمال کړل نو ښه يي او کړل او که چا داسي اونکړل نو هيڅ حرج نشته ددينه معلومه شوه چي داستنجا دپاره کوم خاص عدد استعمالول مسنون نه دي

ددوی دويم دليل متصل راتلونکي دعبدا الله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي چي ماته نبي

کريم صلي الله عليه وسلم داستنجا، دپاره د دري کانړو راوړلو حکم اوکړو نو ما دوه کانړي او يو اوچ خوشايي راوړلو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم کانړي واخستل او اوچ خوشايي يي اوغورخول او ويي فرمايل چي دا نجس دي او بيا يي د دريم کانړي راوړلو حکم اونکړو کچري دري عدد ضروري وي نو د دريم کانړي راوړلو حکم به يي کړي وي دويم مذهب دامام شافعي او امام احمد بن حنبل دي ددوی په نزد داستنجا، بالاحجار په صورت کي دري عدد ضروري دي

ددوی دليل حديث الباب دي وفيه "او ان يستنجي احدنا باقل من ثلاثة احجار" يعني داستنجا، بالاحجار په صورت کي نبي کريم صلي الله عليه وسلم مونږ د دري نه دکمو کانړو او لوړو داستعمال نه منع کړي وو

د دريو ذکر يي ځکه کړي دي چي دري کانړي لوتي عموما کفايت کوي لکه په ابوداود کي چي دعائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي داستنجا، دپاره به دري کانړي دخان سره اوپي ځکه چي دا داستنجا، دپاره کفايت کوي دويمه وجه داده چي دري عدد دوتر يو فرد دي او د ايتار داستحباب مونږ هم قائل يو

دابوعبدالله سلمان الفارسي رضي الله عنه حالات

نوم مجوسي مایه وو داسلام قبلولو نه پس ورباندي سلام نوم کيخودی شو کنیه يي ابو عبدالله ده نسب نامه يي داسي ده مایه بن لوذ خشان بن مرسلان بن بهنوخان بن پيروز بن سهرک. دجاهليت په زمانه کي په مجوسيت کي هم ډير کلک وو دده شمير په هغه اوږپرست خلقو کي شوی دی کومو چي به په هيڅ وخت کي اور وژلو ته نه پريځودو بيا عيساني مذهب ته مانل شو او په دي سلسله کي يي دمتعددو فادريانو سره وخت تير کړو اخري فادري ورته در رسول الله صلي الله عليه وسلم دراتلو بشارت ورکړی وو کله چي دی رسول الله ته راورسیدو نو سلمان شو رسول الله دده او دابوالدرداء ورورولي قائمه کړه دده اولنی غزه خندق وه او دخندق نه پس بيا په تمامو غزواتو کي شريك شوی دی (مسند احمد).

عمر رضي الله عنه ده لره دمدانن والي مقرر کړی دی دده په زندگي کي يو څو صفات ډير پريکړونکي وو اول زهد او تقوي دويم درهبانيت نه نفرت، دريم صادقي، څلورم سخاوت، پنځم دصدقاتو

اخستلو نه اجتناب کول، مروي دي چي دشمان رضي الله عنه په زمانه کي وفات شوی دی دده عمر دبعضو په نزد دوه سوه پنځوس يا دري سوه پنځوس کاله وو دده دمروياتو تعداد ۷۰ دی ابوسعید خدری، ابن عباس، اوس بن مالک رضي الله عنهم وغيره دده شاگردان دي مزید حالت يي طبقات ابن سعد او تهذيب الکمال کي کتلی شئ

*****

۱۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِنْجَاءِ بِالْحَجَرَيْنِ

په دوه کانونو د استنجاء کولوييان

په لوتو باندې د استنجاء کونکو دپاره کم از کم درې لوتي استعمالول پکار دي. او ددينه په کم باندې اکتفاء کول نه دي پکار. پاتې شوه دا چي درې عدد واجب دي او که سنت دي په دي کي دعلماؤ اختلاف دي. او دوه کارونه په دي کي اجماعي دي يو دا چي په استنجاء کي صفائي ضروري ده چي په هر خومره لوتو حاصلېږي. کچري بغير دصفا کيدو نه استنجاء کونکي مونغ کوي نو مونغ يې نه کېږي. دويمه دا خبره اجماعي ده که په درې کانونو دچا صفائي اونه شي او څلورمې ته ضرورت وي نو بيا طاق لوتي استعمالول مستحب دي. ليکن که په يوه يادوه لوتو صفائي اوشي نو د درې لوتو دپوره کولو څه حکم دي لېذا دا مسئله اختلافي ده او اختلاف د دلائلو نه دي بلکه اجتهداي دي

۱۷- حَدَّثَنَا هَنَّا، وَفَتَيْبَةُ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ فَقَالَ: "الْتَمِسْ لِي ثَلَاثَةَ أَحْجَارٍ". قَالَ: فَاتَّيْتُهِ بِحَجَرَيْنِ وَرَوْثَةٍ، فَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَالْقَى رَوْثَتَهُ، وَقَالَ: "إِنَّهَا رُكْسٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَكَذَا رَوَى قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، نَحْوَ حَدِيثِ إِسْرَائِيلَ، وَرَوَى مُعْمَرٌ، وَعَبَادُ بْنُ رَزِيْقٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَهَذَا فِيهِ اضْطِرَابٌ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعُبَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ: هَلْ تَذَكَّرُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ شَيْئًا؟ قَالَ: لَا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَمَّا الرِّوَايَاتُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ أَصَحُّ؟ فَلَمْ يَقْضِ فِيهِ شَيْئًا، وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا؟ فَلَمْ يَقْضِ فِيهِ شَيْئًا، وَكَأَنَّهُ رَأَى حَدِيثَ زُهَيْرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَفْهَمَ، وَوَضَعَهُ فِي كِتَابِ الْجَامِعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَصَحُّ قِيَّةً فِي هَذَا عِنْدِي حَدِيثُ إِسْرَائِيلَ، وَقَيْسٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، لِأَنَّ إِسْرَائِيلَ أَكْبَثُ وَأَحْفَظُ لِحَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ مِنْ هَؤُلَاءِ، وَكَأَنَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى مُحَمَّدَ بْنَ الْمُثَنَّى، يَقُولُ: سَمِعْتُ

عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ. يَقُولُ: مَا قَاتَنِي الَّذِي قَاتَنِي مِنْ حَدِيثِ شَفِيئَانَ الثَّوْرِيِّ. عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ إِلَّا لَنَا أَتَيْتُكَ بِهِ عَلَى إِسْرَائِيلَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَزُهَيْرٌ فِي أَبِي إِسْحَاقَ لَيْسَ بِذَلِكَ لِأَنَّ سَمَاعَهُ مِنْهُ بِأَخْرَجَةٍ. قَالَ: وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ التِّرْمِذِيَّ. يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ. يَقُولُ: إِذَا سَمِعْتَ الْحَدِيثَ عَنْ زَائِدَةَ وَزُهَيْرٍ فَلَا تَبَالِي أَنْ لَا تَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِهِمَا إِلَّا حَدِيثَ أَبِي إِسْحَاقَ. وَأَبُو إِسْحَاقَ اسْمُهُ: عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السَّبْيَعِيُّ الْهَمْدَانِيُّ. وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِيهِ وَلَا يَعْرِفُ اسْمَهُ. (١)

ترجمه : د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم دقتاء حاجت دپاره او وتلو نو فرمائيل به يي ما دپاره دري لوتي پيدا كړه نو ما يو ورته دوه لوتي او يو اوچ خوشايي راوړو او په خدمت نبوي كي مي پيش كړل نو دوه لوتي يي رانه واخستلي او د اوچ خوشايي تكړه يي او غورخوله او وي فرمائيل دا ناپاك دي امام ترمذي دلته روايت دابن مسعود په سند د

اسرائيل عن ابي اسحاق عن ابي عبيده عن عبد الله بن مسعود نقل كولو نه پس داسرائيل په متابعت كي دقيس بن ربيع روايت ذكر كړي دي او بيا يي د

معمر او عمار بن رزيق عن ابي اسحاق عن علقمه عن ابن مسعود روايت ذكر كړي دي. او بيا يي په سند ذكر كړي بن ابي زائده او زهير عن ابي اسحاق عن عبد الرحمن بن يزيد عن اسود بن يزيد عن عبد الله ابن مسعود روايت ذكر كړي دي او فرمائيلي يي دي چي په حديث كي اضطراب دي او همدا رنگي داسرائيل روايت يي صحيح ترين گرځولي دي او ترجيح يي وركړي دي او دي لره محمد بن اسماعيل بخاري پخپل صحيح كي ځاي وركړي دي او دترجيح ذكر يي كړي دي، مگر دامام ترمذي استدلال دادي چي اسرائيل او قيس عن ابي اسحاق زيات صحيح روايت دي ځكه چي اسرائيل عن ابواسحاق والا حديث سند زيات يقيني دي او قيس هم داسرائيل متابعت كړي دي، واضح دي وي چي زهير دابو اسحاق نه دا روايت په اخري عمر كي اوريدلي دي، او په اخري عمر كي ابواسحاق په عقل كي اختلاط راغلي وو نو ځكه دده روايت داسرائيل دروايت په مقابل كي قوي نه دي، امام ترمذي وائي دابو اسحاق نوم عمرو بن

¹ تفرّد به المؤلف بهذا السند (تحفة الأشراف ٩٢٢). وأخرجه كل من صحيح البخاري/الطهارة ٢١ (١٥٦) وسنن النسائي/الطهارة ٣٨٥ (٢٣) وسنن ابن ماجه/الطهارة ١٢ (٣١٤) من طريق الأسود بن يزيد عنه كما في تحفة الأشراف: (٩١٤)

عبدالله السبيعي الهمداني دي او ابو عبيده بن عبدالله بن مسعود دخيل پلار نه اوريدل نه دي
کړي او نه يي چاته نوم معلوم دي

حل لغات التمس التمس يلتمس التماسا: د امر صيغه ده د باب افتعال نه په معني د
لټولو او تلاش کولو سره استعمالېږي

تشرېح: په دي باب کي امام ترمذي دري پيري قال ابو عيسي کلمات ذکر کړي دي په اولني
قال ابو عيسي کي حديث په سند کي اضطراب واضح کوي او په دويم قال ابو عيسي کي
داضطراب درفع دپاره دامام بخاري رائي ذکر کوي او دخپلي رائي اظهار کوي او په دريم قال
ابو عيسي کي دامام بخاري دقول ترديد کوي

اضطراب په اضطراب دپوهيدونه مخکي دسند معلومول ضروري دي ددي سند مدار په ابو
سحاق دي او دده نه نقل کونکي شاگردان شپږ دي نو دشاگردانو په اعتبار به سندونه شپږ
شي:

(۱) اسرائيل عن ابي اسحاق عن ابي عبيدة عن عبدالله

(۲) قيس بن ربيع عن ابي اسحاق عن ابي عبيدة عن عبدالله

(۳) معمر بن عمار عن ابي اسحاق عن علقمه عن عبدالله

(۴) عمار بن زريق عن ابي اسحاق عن علقمه عن عبدالله

(۵) زهير عن ابي اسحاق عن عبدالرحمن بن اسود عن ابيه اسود بن يزيد عن عبدالله

(۶) زكريا بن ابي زائدة عن ابي اسحاق عن عبدالرحمن بن يزيد عن عبدالله.

اوس به راشر اضطراب ته ددي روايت په سند کي دوه قسمه اضطراب دي اول اضطراب دادي
چي د ابو اسحاق او عبدالله بن مسعود په مينځ کي واسطه يوه ده او که دوه دي؟ زهير ددوی
په مينځ کي دوه واسطي نقل کوي چي يو عبدالرحمن بن اسود دي او دويم اسود بن يزيد دي او
دده نه علاوه باقي پنځه شاگردان يوه واسطه نقل کوي.

دويم اضطراب دادي چي دابو اسحاق او عبدالله بن مسعود په مينځ کي واسطه څوک
ده؟ اسرائيل او قيس بن ربيع په سند کي واسطه ابو عبيده ده، او دمعمر او عمار په سند کي
واسطه علقمه ده او دزکريا بن ابي زائدة په سند کي واسطه عبدالرحمن بن يزيد دي.

دمذکورہ اضطراب ختمولو دپاره امام ترمذي وائي چي ما ددي اسنادي اضطراب په باره کي
دعبدالله بن عبدالرحمن دارمي نه تپوس اوکړو چي په دي روايتونو کي کوم يو روايت اصح
دي؟ او هغه راته فيصله کونکي جواب رانکړو، بيا مي دامام بخاري نه تپوس اوکړو نو هغه
راته هم کوم فيصله کونکي جواب رانکړو ليکن دامام بخاري دطرز عمل نه معلوميدنه چي

دهغه په نزد زهير والاسند راجح دي ځكه چې هغه په صحيح البخاري كي د زهير دسند تخريج كړي دي

د ابو عبد الرحمن دارمي د قول جواب: امام ترمذي وائي چې زما په نزد په دي ټولو رواياتو كي داسرايل روايت په دوه وجو اصح او راجح دي يوه وجه داده چې قيس بن ربيع داسرايل متابع موجود دي دويمه وجه داده چې اسرايل دباقي تمامو رواياتو په مقابله كي دهر چانه زيات اثبت او احفظ دي ددي قول دتائيد په طور يي يو قول پيش كړي دي چې ابو موسي بن مثنى به فرمايل چې د عبد الرحمن بن مهدي نه مې دا خبره اوريدلي ده سفيان ثوري چې به دابو اسحاق نه روايات نقل كول ما هغه روايات صرف په دي وجه پريخړولي دي چې هغه روايات ماته داسرايل نه حاصل شوي وو او هغه دا په اتم طريقه سره نقل كولو

دامام بخاري د قول جواب: امام ترمذي دبخاري دقول دترديد په حال كي فرماني چې زهير والا سند معتبر نه دي ځكه چې د زهير سماع دابو اسحاق نه ثابت نه ده ځكه چې دا دهغه په اخري عمر كي شوي دي او دابو اسحاق په حافظه كي په اخري عمر كي كمزوري راغلي وه او ددي قول دتائيد دپاره امام ترمذي داحمد بن حسن قول نقل كړي دي هغه به ونيل ما داحمد بن حنبل نه دا خبره اوريدلي ده چې كله دي دزائده او زهير نه حديث واوريدلو نو بيا ددي خبري پرواه مه كوه چې د بل چا نه ددي داوريدو كوشش وكړي ځكه چې دوى دواړه نفع راويان دي مگر ددوى هغه احاديث معتبر نه دي كوم چې دابو اسحاق نه نقل كوي ځكه چې دابو اسحاق سره ددوى ملاقات او سماع دهغه په اخري عمر كي شوي وه، او په دغه وخت كي دهغه په حافظه كي تغير واقع شوي وو

"وابو عبيدة بن عبد الله بن مسعود لم يسمع من ابيه" په دي عبارت كي امام ترمذي داسرايل روايت ته دترجيح وركولو نه پس دا اعتراض كوي چې دابو عبيده سماع د عبد الله بن مسعود نه ثابت نه ده لهذا دا روايت منقطع دي ددي جواب دا دي ددي روايت په باره كي دامام ترمذي دانقطاع دعوي درسته نه ده ځكه چې د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دوفات په وخت كي دابو عبيدة عمر اوه كاله وو او حديث دتحمل دپاره دومره عمر كافي دي همدا وجه ده چې محدثينو ابو عبيده لره اعلم الناس بعلم ابن مسعود گنړلو

مذاهب د فقهاؤ په باره: "استنجاؤ بالا حجار و ترا بالثلاثي" په دي باره كي د فقهاؤ دوه مذاهب دي

اول مذهب: دامام ابو حنيفه او امام مالك او دكوفي د فقهاؤ دي چې صفائي واجب ده او تثليث مستحب دي

دويم مذهب دشوافع او حنابلة دي دوى واني چي انقاء او تثليث دواړه واجب دي او كه د دري لوتو نه زيات استعمالوي نو ايتار به مستحب وي

احنافو او مالكيانو ددي دعوي دپاره دحديث الباب نه استدلال كړي دي چي "فاتيت بحجرين وروثة فاخذ الحجرين والقي الروثة وقال انها ركس" په دي موقع كي رسول الله په دوه لوتو اكتفاء كړي ده ددينه معلومه شوه چي تثليث واجب نه دي

دويم دليل ابو داود دابوهريره رضي الله عنه روايت نقل كوي "من استجر فليوتر من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج" يعني څوك چي داستنجا دپاره لوتي استعمالول غواړي نو طاق عدد دي استعمال كړي كه چا داسي او كړل نو ښه يي او كړل او كه چا داسي او نكړل نو هيڅ حرج نشته.

داحنافو دريم دليل قياس دي چي اصل مقصد انقاء ده عدد نه دي په ترمذي ابواب الجنائز كي يو روايت دي كله چي رقيه رضي الله عنها وفات شوه نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل پنځه پيري ورته غسل وركړي امام ترمذي هلته ليكي كه چا د دري پيرو نه كم مري ته غسل وركړو نو دا به هم كافي وي دري يا پنځه پيري صرف مستحب دي.

دشوافع حنابلة دليل دوه قسمه احاديث دي: (١) د دري لوتو نه دكمو لوتو استعمالولو نهې نشته لكه حديث دسلمان فارسي رضي الله عنه (٢) هغه احاديث دي په كومو كي چي داحجار ثلاثه ذكر دي لكه حديث دعائشه رضي الله عنها "اذا ذهب احدكم الي الغائط فليذهب معه ثلاثة احجار".

اولني قسم احاديثو كي د دريو نه دكم تعداد نهې نشته ددي دا وجه نه ده چي دري لوتي استعمالول واجب دي بلكه ددي وجه داده چي په عام طور د دري لوتو نه په كم باندي انقاء المحل نه راځي او دا نهې تنزيهي ده او د دويم قسم احاديثو جواب دادي چي دا حكم په طور دوجوب نه دي بلكه استحبابي دي ځكه چي عموما په دري لوتو په استعمال انقاء دمحل راځي او قرينه ورباندي دا حديث دعائشه دي "فانها تجزي عنه" او په بعضي مواقعو كي شوافع پخپله هم دثلاثه عدد په استحباب حمل كوي مثلاً په باب غسل الميت كي يي يو حديث ذكر كړي دي ارشاد نبوي دي "اغسلها ثلاثا او اغسلها وترا" په دي موقع كي يي دامام شافعي قول نقل كړي دي چي مقصود اصلي انقاء دنجاست ده او ذكر دتثليث داستحباب پاره دي لهدا دلته هم داسي ده.

د حديث دراوي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه مختصر حالاته

نوم عبدالله كنيه ابو عبدالرحمان او دپلار نوم مسعود او دمور نوم يي ام عبد وه، اسد الغابه

کي دده داسلام راوړو واقعه داسي ليکلي ده چي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم دابوبکر رضي الله عنه سره روان وو او عبد الله بن مسعود په لاره کي چيلی څرولي صديق اکبر ورته پي اوغوښتل عبد الله ورته اووښل دا چيلی ما سره امانت دی ځکه يي نشم درکولی رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل ايا ستا سره داسي چيلی هم شته چي بچي يي نه وي راوړي عرض يي اوکړو هو نو هغه چيلی يي پيش کړه رسول الله ورباندي لاس رابنکل نو غلاتز يي دښودونه ډکه شوه غرض دا چي دوی دري واړو په مړه خيټه اوځکل نو ابن مسعود ددي معجزې دليدو نه پس مسلمان شو او ددينه پس يي خپل ټول ژوند په خدمت نبوي صلي الله عليه وسلم کي تير کړو (اسد الغابه)

کله چي ده مديني ته هجرت اوکړو او راغی نو رسول الله ورته دمسجد نبوي سره متصل يوه ټوټه زمکه ورکړه (طبقات ابن سعد).

په تمامو عزواتو کي رسول الله سره ملگری پاتي شوی دی او دهجرت په شلم کال دکوفي قاضي مقرر شو او لس کاله يي هلته قضاوت اوکړو خصوصي اوصاف يي دا دي چي دعلم سره يي اتهاني شوق وو او دقران کریم دتفسير ماهر هم وو په قرأت کي ورته هم کمال حاصل وو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته پخپله هم قران اوریدلی دی ابن مسعود به دروايت په بيانولو کي ډير احتياط کولو او دخپلي زمانې دفقهاؤ سردار هم وو شقيق ابن ابراهيم به په مسجد کي ناست وو او دابن مسعود دراوتو انتظار به يي کولو (مسند احمد)

وفات ۳۲ هجري کي دشپيته کالو په عمر کي وفات شو او عثمان بن عفان رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او دعثمان بن مظعون په خوا کي دفن کړی شو طبقات ابن سعد مرويات. دده دمروياتو شمير ۸۴۸ دی ۲۴ متفق عليه دي ۲۱ صرف په بخاري کي او ۳۵ صرف په مسلم کي (تهذيب الکمال ۲۳۴)

*****

۱۴- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ مَا يُسْتَنْبَى بِهِ

په کومو اشيائو چه استنجا کول مکروه دي

عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه دا ارشاد نقل کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په هډوکو او خوشيانو استنجا مه کوئ ځکه چي دا اشياء ستاسو درونرو جئاتو خوراک دي رسول الله صلي الله عليه وسلم جئاتو ته رونه يا خو دمسلمان کيدو په وجه ونيلي دي او يا دا چي په دي امت کي شامل دي يا دترحم جذبي راپارولو دپاره يي فرمائيلي دي لکه چي ارشاد نبوي دي هيڅ يوه ښځه دي دخپلي خور دطلاق مطالبه نه کوي په دي روايت کي دترحم په وجه دبني نه په خور تعبير شوي دي، خوشيان او هډوکي څنگه د جئاتو خوراک کيدي

شي هغه داسي چي كله دجناتو په دي باندي تيريدل كيږي نو الله تعالي په هډوكو كي غوښه او په خوشيانو كي دانه پيدا كړي نو چي كومه غوښه په هډوكو پيدا شوي وي هغه دمسلمان جن خوراك وي او چي په خوشيانو كي كومه دانه پيدا شوي وي هغه دكافر جن خوراك وي او دهغوئ څاروي يي خوري. دبعضي علماؤ خيال دي چي په هډوكو پيدا شوو غوښود تمامو جناتو خوراك دي مسلمان وي او كه كافر وي او په خوشيانو كي پيدا شوي داني دجناتو دڅاروو خوراك دي يو قول دا هم دي چي دحلال څاروي په هډوكي دمسلمان جن دپاره غوښه پيدا كيږي او دمردار څاروي هډوكو غوښه دكافر جن دپاره پيدا كيږي غرض دا چي په هډوكو او خوشيانو استنجا، كولو ممانعت لغيره دي او غير خويا دهډوكي سليخنك كيدل دي او د خوشيانو ناپاك كيدل دي او يا دا چي دا هډوكي دجناتو خوراك دي او په نهې لغيره كي في نفسه جواز موجود دي پس كه څوك په هډوكي يا خوشيايي استنجا، او كړي او صفاني يي راشي نو استنجا، به يي درسته وي او مونځ به يي صحيح وي.

۱۸- حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسْتَنْجُوا بِالرُّؤُثِ وَلَا بِالْعَقَامِ فَإِنَّهُ زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجَنِّ". وَفِي الْبَابِ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَلْمَانَ، وَجَابِرٍ، وَابْنِ عُمَرَ، قَالَ أَبُو عَمْرٍو: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَغَيْرُهُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجَنِّ الْحَدِيثِ بِطَوِيلِهِ، فَقَالَ الشَّعْبِيُّ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَسْتَنْجُوا بِالرُّؤُثِ وَلَا بِالْعَقَامِ فَإِنَّهُ زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجَنِّ"، وَكَانَ رِوَايَةً إِسْمَاعِيلَ أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَفِي الْبَابِ: عَنْ جَابِرٍ، وَابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، (١)

ترجمه : د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په خوشيانو او هډوكو استنجا، مه كوى ځكه چي دا ستاسو دجناتو روڼرو خوراك دي

دامام ترمذي قول دي چي په دي باب كي دابوهريره ، سلمان، جابر، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي.

اسماعيل بن ابراهيم وغيره په سند د داود بن ابي هند عن شعبي عن علقمه روايت نقل كړي دي چي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په ليلة الجن كي د بني كرم صلي الله عليه وسلم سره ملگري وو او بيا يي وړاندي پوره اوږد حديث ذكر كړي دي، شعبي وائي چي رسول الله فرمايلي دي په خوشيانو او هډوكو استنجا، مه كوي ځكه چي دا ستاسو دجئاتو روڼو خوراك دي.

گريا كي د اسماعيل بن ابراهيم روايت د حفص بن غياث نه روايت نه زيات صحيح دي د اهل علمو په همدې باندي عمل دي.

او په دي باب كي د جابر او ابن عمر رضي الله عنهما نه هم احاديث مروي دي.

تشرېح : په زير بحث حديث كي د دوه څيزونو ذكر دي چي استنجا، كول ورباندي مكروه دي (۱) **زوث** ، يعني خوشيان وغيره په دي باندي داستنجا، دمكروه كيدو دوه وجي دي يوه وجه داده چي دا دجئاتو دسورلو خوراك دي دويمه وجه داده چي دا پخپله نجس څيز دي نو طهارت ورباندي څنگه حاصل شي

دويم څيز عظام دي ، يعني هډوكي په دي باندي داستنجا، كولو دكرهت دوه وجوهات دي يوه وجه داده چي دا دجئاتو خوراك دي چي الله تعالي به هډوكي دجئاتو دپاره دغوښي نه ډك كړي دويم دا چي په دي كي دضرر احتمال دي ځكه چي دهډوكي دتيره والي په وجه په دي كي داستنجا، كونكي دزخمي كيدو قوي احتمال دي.

سوال : دترمذي په روايت كي مذكور دي چي هډوكي به دغوښي نه ډكولي شي ليكن په دي روايتونو كي ظاهرا تعارض دي او هغه داسي چي دمسلم په روايت كي مذكور دي چي دذبح شوي څاروي هډوكي به دغوښي نه ډك كړي شي او دترمذي په روايت كي دمردار څاروي هډوكي دغوښي نه ډكيدل ذكر شوي دي ظاهرا په دواړو روايتونو كي تعارض دي

جواب (۱) : دمسلم روايت دمسلمان جن په باره كي دي او دترمذي روايت دكافر جن په باره كي دي "فلا تعارض"

جواب (۲) : د دواړو روايتونو مينځ كي به تطبيق داسي كيږي چي يو د اصولو مطابق دي او "اصول دادي حفظ كل مالم يحفظه الاخر" يعني بعضي وختونو كي رسول الله دوه ياد دوه نه زياتي خبري بيان كړي دي بعضي راوي يوه ياده ساتلي وي او بعضي راوي بله نقل كړي وي او ياده يي ساتلي وي علي هذا القياس په دي مقام كي داسي شوي دي چي رسول الله به بيان كړي وي چي الله تعالي به هډوكو لره دجئاتو دپاره دغوښي نه ډك كړي مذبوح وي او كه غير مذبوح وي نو يوراوي مذبوح ياد ساتلي دي او نقل كړي يي دي او دويم راوي غير مذبوح ياد ساتلي دي او بيا يي نقل كړي دي

سوال ايا كراهت داستنجا به همدي دوه څيزونو پوري خاص دي او كنه دي
جواب: ممانعت صرف په دي دوه څيزونو پوري خاص نه دي بلكه فقهاؤ ددينه دعلت
استنباط كړي دي يعني هر هغه څيز كوم چي مكروه وي هغه غذا وي نجس وي او كه ضرر
رسونكي وي خو استنجا كول ورباندي مكروه دي

سوال "فانه ذات" الخ. په دي كلماتو كي هضمير روټ او عظام ته راجع دي ضمير مفرد دي
او مرجع جمع ده په راجع او مرجع كي مطابق نشته او حال دادي چي په دوي كي مطابقت
ضروري وي.

جواب: هضمير په مذكوره تاويل روټ او عظام ته راجع دي

"وكان رواية اسماعيل" الخ. دلته امام ترمذي دا بيانول غواړي چي زير بحث باب روايت دوه
راويانو نقل كړي دي اول حفص بن غياث دي هغه دا روايت مرفوع او متصل بيان كړي دي
دويم اسماعيل بن ابراهيم دي هغه موقوف بيان كړي دي او همدا امام ترمذي اصح گرځولي
دي او د امام مسلم په كار كړدگي هم ددي تائيد كيږي.

دراوي حالات: په ماقبل باب كي د ابن مسعود رضي الله عنه حالات د زندگي مفصل بيان
شوي دي هلته يي په تفصيل سره كتلي شئ. والله اعلم.

*****

١٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِنجَاءِ بِالنَّاءِ

په اوبود استنجا كولو بيان

١٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الثَّوْرِبِ البصري، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ،
عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مَعَاذَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "مُرْنِ أَزْوَاجَكُنَّ أَنْ يَسْتَطْبِئُوا بِالنَّاءِ فَإِنِّي أَسْتَطْبِئُهُمْ.
فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُهُ". وَفِي الْبَابِ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ النَجَافِيِّ، وَأَنَسِ بْنِ
مُرَيْزَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُلْحَاقُونَ
الْإِسْتِنجَاءَ بِالنَّاءِ. وَإِنْ كَانَ الْإِسْتِنجَاءُ بِالْجَارَةِ يُجْزِئُ عَنْهُمْ، فَإِنَّهُمْ اسْتَخْبَوْا الْإِسْتِنجَاءَ
بِالنَّاءِ وَزَاوَاهُ أَفْضَلُ، وَيُؤَيِّقُونَ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، وَابْنَ الْبَرَاءِ، وَالشَّافِعِيَّ، وَأَخَذُوا، وَاسْتَحَقَّ (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي چي تاسو ښځي خپلو خاوندانو ته اوواني چي په اوبو دي استنجا کوي او زه چي ورته دا خبري کوم نو ماله شرم راځي ځکه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به هم داسي کول.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

په دي باب کي د جرير بن عبدالله بجلي، انس او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او په همدې داهل علمو عمل دي او هغوی په اوبو باندي استنجا کول خوښوي اگر چي په کانرو استنجا کول ددوی په نزدي کافي دي خو بيا هم هغوی په اوبو باندي استنجا کول مستحب او افضل گرځولي دي، سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) رحمهم الله هم ددي قول قائلين دي

حل لغات : يجزي دضرب نه معني قادر کيدل اود باب افعال نه معني بدله ورکول.

تشرېح : ددي باب قائمولو وجه داده چي دبعضي اسلافو نه داستنجا بالماء ممانعت مستفاد دي محدثينو په دوي باندي درد کولو دپاره داستنجا بالماء عنوان قائم کړي دي ددي دليل حديث دعائشه رضي الله عنها دي کوم چي ذکر شو ددينه معلومه شوه چي استنجا بالماء ثابت دي او چاچي ددينه انکار کړي دي هغوی وائي چي اوبه دمشروباتو نه دي چي کوم خيز ذاد الجن دي په هغي استنجا کول ممنوع دي نو په زاد الاتس باندي خوپه طريقه اولي ممنوع کيدل پکار دي، جواب دادي بيشکه چي اوبه د زاد دقبيلي نه دي ليکن ددوی دتخليق اصل مقصد دتطهير اله کيدل دي.

داستنجا بالماء حکم

کله چي نجاست د قدر د درهم نه تجاوز نه وي کړي نو استنجا بالماء به په دي صورت کي مستحب وي او که د قدر د درهم نه يي تجاوز کړي وي نو دي صورت کي به استنجا بالماء فرض او واجب وي او دا حکم اتفاقي دي.

داستنجا بالماء مقدار

فقهاء وائي چي داوبو دپاره هيڅ مقدار متعين نه دي ترڅو پوري چي خلينبت موجود وي نو د اوبو استعمال جاري ساتل پکار دي او که دچا اودس ماتي سخت وي نو اوبه کمي لگي او که نرم وي نو زياتي لگي دا رنگي که کانري استعمالوي نو کم استعماليري او که نرم وي نو زيات استعماليري لهذا په اوبو کي کومه اندازه نشته دا طمينا لحاظ کول پکار دي، په بذل المجهود کي دي چي کله جرم دنجاست ختم شي او بدبوبي لاره شي په دي باره کي داحنافو دوه ډلي دي ديوي ډلي په نزد چي کله طهارت حاصل شي او د دويمي ډلي په نزد چي څو پوري

بدبويي ختمه شوي نه وي استنجا به يي كامله نه وي او كه بدبويي پاتي شي چي ازاله يي
بغير دامر خارج (صابون) نه متعذر وي نو دا معاف دي
دراوي حالات: د عائشه رضي الله عنها حالات د زندگي په ماقبل ابوابو كي تير شوي دي

*****

١٦- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ أَبْعَدَ فِي

الْمَذْهَبِ

رسول الله چي به كله اودس ماتولو دپاره تلو نو لري به تلو

خلاصة الباب او لغوي وضاحت: بعد: دباب افعال نه فعل ماضي دي او معني يي په تلو كي
لري والي اختيارول دي عموما دا دباب افعال نه متعدي استعماليري مگر كله چي دمفعول
سره دده كرم غرض پاتي نشي نو بيا به دده سره دلازم پشان معامله كولې شي لكه دسخي په
تعريف كي وئيل "فلان يعطي" يعطني فعل متعدي دي چونكه دلته يي دمفعول سره څه غرض
ترلي نشته نو په دي وجه ورسره دلازم پشان معامله شوي دي او المذهب اسم ظرف دي يعني
دتلو ځاي.

دماقبل سره ربط: په ماقبل كي داستنجا بيان وو او دقضاء حاجت او استنجا دواړو دپاره
مناسب ځاي لټولو ته ضرورت وي نو دلته ددي بيان دي بيا مناسب ځاي برابره خبره ده چي
دلري تلو په وجه حاصل شي او كه دچارديوالي په وجه حاصل شي، دمدني رحمة الله عليه. قول
دي په عربو كي بادخارجول دير بد گنرلي كيدل تردي چي بعضي وخت به خبره قتل او قتل او
جنگ ته هم اورسيده.

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ،
عَنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: "كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ حَاجَتَهُ فَأَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي قُرَّادٍ، وَأَبِي قَتَادَةَ،
وَحَاجِبٍ، وَبَحْقٍ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَأَبِي مُوسَى، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَبِلَالِ بْنِ الْحَارِثِ. قَالَ أَبُو عِيَسَى:

هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَيُزَوَّى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُؤَادُّ لِيَتَوَلَّيَهُ مَكَانًا كَمَا يُؤَادُّ مَوْلَا، وَأَبُو سَلَمَةَ أَسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ الرَّهْمِيُّ. (١)

ترجمه : مغیره بن شعبه رضي الله عنه فرماني چي زه په يو سفر کي درسول الله صلي الله عليه وسلم سره هم سفر وم چي دقضاء حاجت دپاره روان شوم او ډير لري لازم امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

په دي باب کي دعبدالرحمن بن ابي قراد، ابو قتاده، جابر، يحيي بن عبيد عن ابيه، ابو موسي، ابن عباس او بلال بن حارث رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي مروي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دوږوکي اودس ماتي دپاره هم داسي خاي لتولو لکه څنگه چي دقافلي مسافر دکوزيدودپاره هم خاي لتوي. دابوسلمه نوم عبدالله بن عبدالرحمن بن عوف زهري دي.

تشریح : "اذا اراد الحاجة" الخ. دا سفر غالبا دغزوه تيوک سفر وو دشپي سفر جاري وو دشپي په اخري حصه کي رسول الله صلي الله عليه وسلم مغیره رضي الله عنه ته اشاره اوکړه او دواړو خپل اوښان يو طرف ته کړل بيارسول الله صلي الله عليه وسلم دخورلي نه راکوز شو او دلوي استنجا دپاره روان شو په دي باره کي مغیره رضي الله عنه وائي چي ډير لري لاړو دلري تلويو مقصد خو پرده وه او بل مقصد يي طبي فائده وه او هغه داده چي په لري تلو کي قبض ماتيزي او اودس ماتي صاف کيږي

امام ترمذي په دي باب کي يو روايت بغير دسند نه هم راوړي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به د اودس ماتولو دپاره مناسب خاي لتولو لکه څرنگه چي په سفر کي دپراؤ اچولو دپاره مناسب خاي لتولي کيږي دا روايت ديعيسي بن عبيد عن ابيه دي او عبيد صحابي نه دي تابعي دي پلار او خوي دواړه غير معروف دي امام ترمذي "زوي" فعل مجهول راوړلو سره دحديث ضعف ته اشاره کړي ده دمناسب خاي نه مراد هغه مقام دي چرته چي بي پردگي نه کيږي او زمکه به يي نرمة لتوله تردي چي په جامو يي څاڅکي اونه لگي او که نرمة زمکه به نه وه نو په امسا وغيره به يي خاي ژور کړو زمکه به يي نرمة کړه او بيا به يي تش اودس مات کړو او دقضاء حاجت دپاره لري تلل هم دمناسب خاي لتولو دپاره وي غرض دا چي لکه څرنگه چي مسافر دپراؤ اچولو دپاره مناسب خاي لتوي چي په گرمۍ کي سوري والاخي گوري او په

¹ سنن ابی داود/ الطهارة (١) سنن النسائي/ الطهارة ١٢ (١٤) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٢ (٢٢١) سنن ابی داود/ الطهارة ٢

يخنى كي دغرمو والاخي ته ترجيع وركوي دارنگي به رسول الله هم داودس ماتي دپاره مناسب خاي لتولو.

په مكې دور كي او دهجرت په ابتدائي زمانه كي به خلق د اودس ماتولو دپاره څنگل ته تلل خو بيا چي كله په كورونو كي بيت الخلاگاني جوړي شوي نو دهغي نه پس به رسول الله په بيت الخلاه كي اودس ماتولو.

سوال: ابن عمر رضي الله عنه حديث "سباطة" نه معلومېږي چي رسول الله به دقضاء حاجت دپاره لري نه تلو او د ابعده في المذهب والاحديث نه معلومېږي چي لري به تلو په دواړو كي تعارض دي.

جواب: چي كله به په سفر كي وو نو لري به تلو او چي په سفر كي به نه وو نو بيا به نزدي تلو بيا دا چي ابعده في المذهب په اوليت باندي محمول دي او حديث دابن عمر په جواز باندي محمول دي.

دلري والي دمسافي اندازه:

دمدني نه به تقريبا دوه ميله فاصله باندي لري تلو امام نووي وائي دلري تلو اصل مقصد تستر دي لهذا چرته چي تستر حاصلېږي هلته اودس ماتول درست دي نن سبا په خصوصي طور سره په ښارونو كي د ابادۍ نه وتل مشکل وي او عادة ناممكن وي لهذا دبیت الخلاه استعمال منسب دي.

پر تاد: "اي يطلب مكانا لينا" يعني نرم خاي به يي د اودس ماتولو دپاره لتولو غرض دا چي اودس په داسي خاي كي ماتول پكار دي (۱)، چرته چي تستر حاصل وي (۲)، داسي مقام چي باعث دايداء نه وي (۳)، خاي مناسب وي مثلا زمكه نرمه وي په كارونه او سخته زمكه كي دخپلو متيازو څاڅكي واپس راتښيري، دمغيره شاگرد ابو سلمه دي او دهغه نوم عبدالله بن عبد الرحمن بن عوف الزهري دي او دي دفقها، سبعة دجملي نه دي.

دراوي حالات: دابو عيسي مغيره بن شعبه رضي الله عنه حالات:

نوم مغيره دپلار نوم يي شعبه بن ابي عامر وو او كنيته يي ابو عبدالله وو، ابن الاثير ۳۱۶/۲ په غزوه خندق كي دهجرت په پنځم كال مسلمان شوي وو او په همدې كال يي مديني ته هجرت وكړو (استيعاب ۲۵۸/۱).

په حديبيه او ددينه پس په متعددو غزواتو كي شريك شو، دى او ابو سفیان رسول الله په يوه خاص سريه كي طائف ته لېږلي وو، اوپه ډيري بهادرۍ سره يي دشمن ته شكست وركړو ويلي شوي دي چي كله يي رسول الله قبرته كوزولو نوگوتمه يي وغورخوله، علي رضي الله عنه او فرمانيلى چي دي را اوباسۍ نو ده د رسول الله قدم مبارك مسه كړو او دقبر نه راووتلو،

ويلي شوي دي چي در رسول الله اخري جدا كيدونكي صحابي مغيره رضي الله عنه وو.
مغيره يو دير زكي انسان وو، دقيصه بن جابر بيان دي چي زه ډيره زمانه دجابر سره پاتي شوم
چي ډير مدبر اوشجاعت والا انسان وو.
دهجرت په پنخوسم كال په كوفه كي دطاعون په وبا كي مړ شو او عمر يي اوبا كاله وواښ
اثير (۲۰۲/۱)
دمروياتو تعداد يي ۱۳۳ دي چي ۹ پكي متفق عليه دي اوپه يو كي امام بخاري او په دوه وو
كي امام مسلم متفرد دي (تهذيب الكمال ۳۸۵)

*****

۱۷_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمَغْتَسَلِ

په غسل خانه كي د اودس ماتولو د كراهت بيان

۲۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، وَأَخْبَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى مَرْوَزِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ،
عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ فِي مُسْتَحَبِّهِ، وَقَالَ: "إِنَّ عَامَّةَ الْوُسَّاسِ مِنْهُ". قَالَ: وَفِي النَّبَابِ عَنْ
رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ
حَدِيثِ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَيُقَالُ لَهُ: أَشْعَثُ الْأَعْنَى، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ الْبَوْلَ فِي
الْمَغْتَسَلِ، وَقَالُوا: إِنَّ عَامَّةَ الْوُسَّاسِ مِنْهُ، وَرَخَّصَ فِيهِ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، مِنْهُمْ: ابْنُ سِيرِينَ، وَقِيلَ
لَهُ: إِنَّهُ يُقَالُ: إِنَّ عَامَّةَ الْوُسَّاسِ مِنْهُ، فَقَالَ: رَبُّنَا اللَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: قَدْ وَسَّعَ فِي
الْبَوْلِ فِي الْمَغْتَسَلِ إِذَا جَرَى فِيهِ الْمَاءُ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَمَلِيُّ، عَنْ
جِبَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن مغفل رضي الله عنه بيان دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ددي
كار نه ممانعت پيدا كړي دي چي يو سړي دي پخپله غسل خانه كي متيازي او كړي او
فرمايلي يي دي اكثر وسوسي ددينه پيدا كېږي.
امام ترمذي وائي په دي باب كي ډيو بل صحابي نه هم يو روايت مروي دي

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۱۵ (۲۷). سنن النسائي/ الطهارة ۲۲ (۳۶). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۲ (۳۰۴). (تحفة الأشراف:

دا حديث غريب دي مونږ ته صرف داشعث بن عبدالله نه مرفوع رارسيدلي دي او هغه ته به اشعث اعني وئيلي كيدل.

بعضي اهل علمو په غسل خانه كي متيازي كول مكروه گرځولي دي ددوي په قول اكثر وسوي ددينه پيدا كيږي.

مگر بعضي اهل علمو ددي اجازت ورکړي دي ذکرمو دجملې نه چي ابن سيرين هم دي ابن سيرين ته اووئيلي شول چي اکثر وسوسي ددينه پيدا كيږي نو هغه په جواب كي اووئيل زموږ رب الله تعالي دي او دهغه سره هيڅ شريك نشته، د عبدالله ابن مبارك قول دي چي په غسل خانه كي متيازي كول جائز گرځولي شوي دي خو په دي شرط چي اوبه پکي نه جمع كيږي او دپاسه ورباندي اوبه اوبهولي شي.

حل لغات: بال يبول بولا معني متيازي كول، مبال دمتيازو نالي: دبول جمع ابوال راخي ذکر جمع ذکور راخي معني دنارينه شرمگاه ده.

تفسير: رسول الله به غسل خانه كي دادس ماتولو نه ممانعت فرمائيلي دي، يعني په غسل خانه كي د اودس ماتولو سره په خلقو كي وسوسي پيدا كيږي او ددي په سبب په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي او وسوسي يو ډير بد خيز دي چي يو ځل شروع شي بيا نه بنديږي انسان اكثر پريشان وي همدا وجه ده چي شريعت هر هغه سوره بنده کړي ده دکوم خاي نه چي وسوسي پيدا كيږي په حديث كي راخي کله چي دچا په خيټه كي باد پيدا شي او خارجيدو ته نژدي شي او دده شک پيدا شي چي شايد هوا خارجه شوه نو دي دي هر گز دمسجد نه نه خي ترڅو چي يي اواز اوريدلي نه وي او يا يي بدبويي محسوس کړي نه وي (مشکوۃ: باب ما يوجب الوضوء، دا ارشاد نبوي د وسوسو قطع کولو دپاره دي يوځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم چاته دخودلو دپاره اودس اوکړو او چي کوم اندامونه وينځل كيږي هغه يي دري دري پيري اووينځل او بيا يي افرمائيل "لمن زاد علي هذا فقد اساء وتعد وظلم" يعني چاچي په دي باندي زيادت اوکړو نو بد يي اوکړل او دحد نه تير شو او ظلم يي اوکړو (مشکوۃ باب سنن الوضوء) دا ارشاد نبوي هم د وسوسو په قطع کولو دلالت کوي او چي زيات وينځل کوي نو دا به سر ته نه رسېږي غرض دا چي شريعت دوسوسو دقطع کولو دپاره ډير احکام جاري کړي دي ددي باب روايت هم ددغه قبيلي نه دي.

په غسل خانه كي دمتيازو کولو دوه صورتونه دي (۱)، دغسل خانې نه بيت الخلا جوړول يعني چي دکور هر فرد په دي كي اودس ماتوي نو ددي کار بالکل اجازت نشته (۲)، صورت دادې چي دغسل کولو نه مخکي متيازي خارج شي، دابن مبارك قول دي کچري غسل خانه پخه وي او اوبه هلته نه جمع كيږي او بهر نالي ته اوځي نو په دي كي دمتيازو کولو گنجائش

شته بيا دي ورباندي اوبه واروي تردي چي متيازي اوخي او كه زمكه كچي او اوبه جذب كيږي او يا اوبه بهر نه اوخي نو په داسي غسل خانه كي دمتيازو كولو اجازت نشته ددي په سبب په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي او ابن سيرين رحمة الله عليه به په غسل خانه كي متيازي كول جائز گنرل چا ورته اوونيل اي ابن سيرين داسي ونيلي شوي دي چي په غسل خانه كي دمتيازو كولو سره په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي ابن سيرين افرمائيل "ربنا الله لاشريك له" يعني زموږ پروردگار الله تعالي دي او دهغه سره هيڅ قسم شريك نشته يعني دهر څيز خالق هم هغه دي او دهغه نه علاوه بل خالق نشته يعني په غسل خانه كي متيازي كولو نه وسوسي نه پيدا كيږي خالق صرف الله تعالي دي طالب دعلم چونكه حديث نه وو ذكر كړي دحديث باب يي دعوامي خيال په طور پيش كړي دي نو ځكه ورته ابن سيرين داسي جواب وركړو منكر حقيقت دادي چي خالق صرف الله تعالي دي او څيزونه دسبب په درجه كي كار كوي او اسبابو ته مجازي نسبت جائز دي ددي تفصيل دادي چي دا دنيا دارالاسباب دي دلته دهر مسبب دپاره سبب شته، اور بليږي اوبه بهيږي خوراك خيټه مروي او اوبه سيراب كول كوي پس دا خبره چي كور په اور اوسوزيدو وغيره درسته ده پاتي شوه

داسبابو نه مسببات څنگه پيدا كيږي

په دي باره كي څلور اقوال دي.

- (۱) قول داشعرا نو دي دوي وايي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دجري العدت پيدا كيږي يعني سنت الهي دادي چي كله سبب اوموندلي شي نو الله تعالي مسبب پيدا كيږي يعني چي كوم څيز اور ته واچولي شي نو الله تعالي هغه اوسوزوي او اور يي نه سوزوي.
- (۲) قول دما تريديا نو دي دوي وائي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دتاثير پيدا كيږي يعني الله تعالي په اسبابو كي دا تاثير پيدا كيږي دي چي ددوي نه مسببات پيدا شي، كاغذ لره اور سوزوي نو ددي تاثير په وجه كوم چي الله تعالي په دي كي پيدا كړي دي او په اسبابو كي دتاثير پيدا كولو نه پس الله تعالي عاجز كيږي نه دغه تاثير دالله تعالي په اختيار كي وي كه اوغواړي نو ختم به يي كړي لكه څنگه چي دابراهيم عليه السلام دپاره د اور نه گلزار جوړ كړو.
- (۳) مذهب دمعتزليا نو دي، دوي وايي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دتوليد پيدا كيږي يعني اسباب مسبباتو لره زيگوي دما تريديه او معتزله په مذهب كي فرق دادي چي دما تريديه په نزد په اسبابو كي تاثير دالله تعالي په قدرت كي دي او دمعتزله په نزد په دي اسباب دالله تعالي قدرت باقي نه پاتي كيږي اوس به اسباب خپل كار پخپله كوي او الله تعالي يي بندولي نشي (العياذ بالله).

(٤) **مذهب دڤلاسفه دي** دوى وائي داسبابو نه مسببات په طريقه د اعداد پيدا كيږي داعداد معني تيارول دي يعني الله تعالي اسباب دمسبباتو دپاره تيار كړي دي پس هغوى به په هر حال كي خپل كار كوي برابره خبره ده چي الله وي او كنه مثلاً يو كاريگر يوه گڼۍ جوړه كړي او روانه يي كړي نو اوس به گڼۍ روانه وي برابره خبره ده چي كاريگر ورته په سر ولاړ وي او كنه وي كاريگر ته دگڼۍ تيارولو او نه تيارولو متعلق اختيار وو مگر دتيارولو نه پس دهغه كوم اختيار باقي نه پاتي كيږي اوس خو به گڼۍ خپل كار كوي دا رنگي اسباب الله تعالي تيار كړي دي نو اوس به دا خپل كار كوي

دشاعره او ماترديه په مذهب كي صرف تعبيري فرق دي داشاعره په نزد مسبباتو ته داسبابو نسبت جائزه دي او دماترديه په نزد جائز دي كنه نو د دواړو په نزد په اسبابو كي اثر پيداكونكي الله تعالي دي او دغه تاثير دالله تعالي په اختيار كي دي. دارنگي په حقيقت كي معتزله او فلاسفه هم يو دي ددواړو په نزد په اسبابو كي صلاحيت پيداكولو نه پس په دي باندي دالله تعالي اختيار باقي نه پاتي كيږي اوس به اسباب پخپله كار كوي.

پس دابن سيرين دقول تطبيق داشاعره او ماترديه په مذهب باندي داسي دي چي په غسل خانه كي متيازو كولو سره وسوسي پخپله نه پيدا كيږي بلكه الله تعالي يي پيدا كوي او دماترديه په نزد الله تعالي په دي عمل كي دا تاثير پيدا كړي دي چي ددينه وسوسي پيدا شي بيا داشاعره په نزد په غسل خانه كي متيازو كولو سره دوسوسو پيداكيدو نسبت جائز نه دي او دماترديه په نزد جائزي لكه چي ونيلي كيږي دڤلاني ډاكټر په علاج كي شفاهي دارنگي دانسبت هم دي او په دي كي هيڅ خراج نشته.

سوال: وسوسه څه ته وائي؟

جواب: دوسوسي حقيقت دا دي چي الله تعالي په مختلفو اعمالو او افعالو كي څه حاصيتونه پيدا كړي چي ظاهراً په دوى كي كوم تعلق نه ښكاري

دعبدالله بن مفضل رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله كنيه ابوسعيد دهجرت په شپږم كال مسلمان شوى وو او چي په كومه غزوه كي يي شركت كړى وو هغه غزوه حديبيه وه (بخاري كتاب التفسير، په بيعة الرضوان كي هم شريك وو (مسند احمد).

خبير، فتح مكه، غزوه تبوك، وغيره غزواتو كي يي خپله بهادري خودلي وه درسول الله صلي الله عليه وسلم په زندگۍ كي خو په مدينه كي اوسيدو ليكن كله چي بصره ازاده شوه نو ده لره عمر رضي الله عنه ددوى دتعليم او تربيت دپاره بصري ته ولېږلو او د عمر

داخري لمحاتو پوري هلته اوسيدو (طبقات ابن سعد)

دبدعاتو نه به يي سخت نفرت کولو دده بچي يوه ورځ دا اوونيل ما داسي کس نه دی ليدلی چې زما دپلار په نسبت دبدعاتو نه زيات نفرت کونکی وي (مسند احمد)
وفات په ۵۹ يا ۶۰ هجر کي په بصره کي په مرض موت مبتلا شو او په اخري کي يي يو څو وصيتونه اوکړل

*****

۱۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي السِّيَاقِ

دمسواک بيان

۲۲_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّيَاقِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحَدِيثُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا هُمَا عِنْدِي صَحِيحٌ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ، وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ إِنَّمَا صَحَّ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَأَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ فَرَزَعَمَ أَنَّ حَدِيثَ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَصَحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَعَلِيٍّ، وَعَاطِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَحُذَيْفَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، وَأَنَسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَمْرِ حَبِيبَةَ، وَأَبِي أُمَامَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَكَثَائِرِ بْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْفَلَةَ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ، وَوَالِثَةَ بْنِ الْأَشْعَثِ، وَأَبِي مُوسَى. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کچري ماسره داویره نه وي چي زما امت به په څرځ کي مبتلاشي نوما به دوی ته دهر مونځ په وخت کي دمسواک وهلو حکم کړي وو.

^۱ صحيح البخارى/الجمعة ۸ (۸۸۷)، والتمنى ۹ (۷۲۰)، صحيح مسلم/الطهارة ۱۵ (۲۵۲)، سنن ابى داود/الطهارة ۳۵

(۳۶)، سنن النسائي/الطهارة ۷ (۷)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۷ (۳۸۷)، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۵۶)، موطا امام

مالك/الطهارة ۳۳ (۱۳)، سنن الدارمي/الطهارة ۱۷ (۷۱)، والصلاة ۱۶۸ (۱۵۲۵)، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۵۶).

دامام ترمذي قول دي دابوسلمه او ابوهريره او زيد بن خالد په سند مروي دواړه احاديث زما په نزد صحيح دي او دامام بخاري قول دي چي زيد بن خالد په سند دابوسلمه والا حديث زيات صحيح دي.

په دي باب كي دابوبكر صديق ، علي ، عائشه ، ابن عباس ، حذيفه ، زيد بن خالد ، انس بن مالك ، عبدالله بن عمرو ، ابن عمر ، ام حبيبه ، ابو امامه ، ابو ايوب ، تمام بن عباس ، عبدالله بن حنظله ، ام سلمه ، واثله بن اسقع او ابوموسي اشعري رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي.

حل لغات : اشق : شق يشق شقا ومشقة ، صيغه داسم تفضيل ده په معني دمشقت كي اچولو دي چالره ، دباب نصر وغيره نه راخي.

السواك : معني مسواك ، ساك يسوك سوكا دكاف په زير د مسواك لركي ته ونيلى شي . دباب نصر نه.

شق : شق شقا ومشقة الامر د كوم كار گرانيدل او چالره په مشقت كي اچول ، او شق شلولو ته هم ويلي شي.

تشرېح : د مسواك وهل احكامو او فضائلو او پدي كي د علماؤ اختلاف بيان اول اختلاف په حكم د مسواك كي . حكم د مسواك

په اودس كي مسواك وهل سنت دي او كه واجب دي ؟

تمام فقهاء دامت يي سنت گنري او امام اسحاق او داود ظاهري ددي دوجوب قائل دي ليكن علماؤ ددي خكه چي هغوى ددي دوجوب قائل نه دي .

(۲) اختلاف په دي كي دي چي مسواك وهل د اودس سنت دي او كه دمونغ سنت دي او كه ددين سنت دي ؟

كه د اودس سنت شي نو بيا خو د اودس شروع كولو نه مخكي مسواك وهل پكار دي او كه دمونغ سنت شي نو د اودس نه پس او د تكبير تحريره نه مخكي مسواك وهل پكار دي او كه ددين سنت شي نو بيا خو ددي دپاره هيڅ وخت متعين كول پكار نه دي هر كله چي ضرورت مخصوص كيږي مسواك وهل به پكار وي ، ليكن شاه ولي الله محدث دهلوي په حجة الله البالغة كي ليكلي دي چي مضمضه او استنشاق دامورو دفطرت نه دي . كوم چي يي په اودس كي شامل كړي شوي دي دارنگي مسواك هم دامورو دفطرت نه دي كوم چي په اودس كي شامل كړي شوي دي ددينه معلومه شوه چي مسواك په حقيقت كي ددين سنت دي او په اودس كي شامل كړي شوي دي .

علامه ابن همام مسواك په پنځه وختونو كي مستحب گرځولي دي

١، كله چي غاښونه زير شي
 ٢، كله چي په خوله کي بدبويي پيدا شي
 ٣، كله چي سري دخوب نه بيدار شي
 ٤، او د اودس نه مخکي او د اودس نه پس (فتح القدیر)،
 بل اختلاف په دي کي دي چي مسواک د اودس سنت دي او که دمونځ داخافو په نزد د اودس
 بنت دي او د شوافعو په نزد د دواړو سنت دي
 دمونځ نه مخکي که څوک مسواک وهي نو احتياط دي کوي چي دغاښونو نه يي وينه روانه
 نشي ځکه چي داخافو په نزد دويني وتلو په صورت کي اودس ماتيري او د جمهورو علماؤ په
 نزد اگر چي وينه وتل ماتونکي اودس لره نه دي مگر ناپاکه خو ده چي تيرول يي جائز نه دي
 په دي مسائلو کي اوږده اوږده بحثونه شوي دي بعضي وختونو کي په دي کي ذهن غلط طرف
 ته لاړ شي لکه دسر په مسح کي استيعاب طرف ته بعضي ذهنونه تلي دي چي استيعاب فرض
 دي او که څه حصه فرض ده نو امام مالک داستيعاب قائل دي احناف او شوافع ددويم قول
 قائل دي چنانچي احناف عموما دنيم سر مسح کوي او شوافع د سر دمعمولي شان حضي
 مسح کول کافي گنري او حال دا دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم سنت مستمره دټول سر
 مسح کول دي صرف يو خل يي دمسلي دوضاحت دپاره دسر په مخکني حصه مسح کړي ده
 احنافو او شوافعو دپاره دسوچ خبره ده چي دپوره سر مسح که فرض نشي نو سنت خو ضرور
 دي نو په دي وجه دپوره سر مسح کول پکار دي دليل ددي خبري حديث الباب دي يعني رسول
 الله د مشقت نه امت لره دپچ کولو دپاره وجوبا دمسواک حکم نه دي کړي پخپله دهغه دپاره په
 ابتدا، کي دهر فرضي مونځ دپاره نوي نوي اودس کول فرض دي مگر روسته دا حکم منسوخ
 شو او ددي په خاي مسواک لازم کړي شو درسول الله دپاره په دي باندي امت ته د وجوب حکم
 کول پکار وو مگر په مشقت کي دپريوتلو نه دپچ کولو دپاره يي دا حکم نه دي کړي پس دامت
 په حق کي دمونځ نه مخکي مسواک کول سنت پاتي شول او واجب پاتي نشول
 فائده - دمسواک سنتيت دتواتر ثابت دي او افاده د قطع او يقين ور کوي. ٢٠ متواتر ټول
 مقبول دي او ددی د رجالو نه بحث نه کيږي. که مسلمان وي او کنه که عادل وي او که فاسق.

د متواتر اقسام:

(١) متواتر في الاسناد:

متواتر با الاسناد هغه ته وائي چي اسناد ډير شي اومتعين وي. لکه احاديث د مسح علي
 الخفين د اتياؤ صحابه کرامو نه نقل شوی دی او په نزول د عیسی ابن مریم کي ١٥٠٠ احاديث
 دي. نو دا متواتر دي او په خارج کي ئي عدد هم معلوم دي. دغه شان حديث د من کذب علي..

.. الخ. دا د ٦٢، صحابه كرامو نه نقل دي. او محدثين د متواتر نه هم دا متواتر الاسناد مراد اخلي.

(٢) :متواتر بالطبقات

متواتر بالطبقات هغه ته وائي چي په هره زمانه كې دومره راويانو نقل كړي وي چي شميركي نه راځي لكه ما يرويه طبقة عن طبقة كل عصر لكه قرآن شريف ځكه ددې سندونه بې اندازې دي معلوم نه دي او هره زمانه كې بې اندازې راويان نې دي.

(٣) :متواتر بالتعامل والتواتر:

دا هغه قسم دی چي راويان نې په اعتبار د عدد سره لږ وي مگر د امت عمل پری را روان وي. چي په دی باندی د ټول امت عمل دي او د هغي سند ته او بحث ته حاجت نشته لكه تواتر د آذان، اقامت، تراويح چي په امت كي شل (٢٠)، زكعت راروانې دي. سند ته نې حاجت نشته دغه شان د جنازي مونځ خفيه راغلی دی په تواتر سره نې ثبوت دی نو اوس كه څوك په جهرسره د جنازي مونځ كوي نو دا به د تواتر خلاف كوي دا ځكه چي په څلور واړه مذاهيو، په زمانه د اسلام او په علماؤ كي دا څيزونه په تواتر راغلي دي كه اوس ددی نه څوك مخالفت كوي نو بڼه كار نه كوي.

ته به سند ته نه گوري بلكه عمل ته به گوري. عمل د امت په دی را روان دی چي طلاقونه دري دي يو نه دی. دغه شان تراويح پوره شل (٢٠)، دي اته (٨)، نه دي. جنازه خفيه ده جهراً نه ده او تكبيرونه نې څلور دي كم او زيات نه دي. نو كه څوك ددی امورو مخالفت كوي نو دی د متواتراتو مخالفت كوي. په متواتراتو كي سند ته نه شي كتنې بلكه عمل ته كتلی كيږي، لكه امام بخاري رحمه الله تعالي په باب كي يوحديث راوړی دی مگر هغه ضعيف دی او بيا هم امام بخاري رحمه الله تعالي نې په باب كي ذكر كوي. لكه "لا وصيت لوارث" چي وارث ته وصيت نه كيږي. نو اگر چي دا حديث ضعيف دی خو عمل د امت پدی راروان دی وارث ته وصيت نه كيږي. ته يو خوي ته زياته حصه ورکړي نو دا قابل قبول نه ده چي د چا څه حصه مقرر ده نو د هغي نه ورته زياته نشی ورکولی. ډير احاديث دي چي محدثين كرام ورته متواتر نه وائي بلكه هغه په ضعيفو كي شماري ليكن بيا هم فقها كرام ورته متواتر وائي. ځكه چي فقها د امت عمل ته گوري. د محدثينو سند ته نه گوري. "ان متواتر الفقهاء اقوي من متواتر المحدثين" يعني متواتر د فقهاؤ ډير قوي دی په نسبت د متواتر د محدثينو ځكه چي پدی باندی عمل را روان وي او احتمال د مجاز او د كنانې نه لري.

(٤) :متواتر بالقدر المشترك

متواتر بالقدر المشترك دی ته وائي چي يوه واقعه خو په طريقه د آحادو نقل وي خو مجموعه

موضوع چي دلالت پري د مختلفو واقعاتو او حكاياتو کوي هغه پکي شريک دی لکه سخاوت د خاتم طائي نودده د سخاوت واقعات خو په اخبار آحادو سره رانقل دي خومجموعه قصوته نې چي گورو نو ددی نه معلومېږي چي خاتم طائي ډير سخي وو. قدر مشترک دمجموعي رواياتومتواتر وي. دغه شان د رسول الله صلي الله عليه وسلم علي د بهادرې او د شجاعت واقعات چي د بدر په موقع باندې نې (۲۱)، کافران مردار کړي وو. په خيبر جنگ کي نې د مرحب غوندي مشهور پهلوان مردار کړي وو. نو دا ټول واقعات په طريقه د اخبار آحادو نقل دي خو مجموعې نه دا معلومېږي چي علي يو نومه وړی ځوان وو. نودی ته متواتر بالقدر مشترک وائي.

اول دري واړه متواتر افاده د قطع او د جزم ورکوي او عام فقهاء وائي چي منکر تری کافر دی. او څلورم که بدیهي وو نو بیا افاده د قطعې کوي او منکر تری کافر کېږي نه نو فقهاء کرام څلورو واړو ته متواتر وائي او دا ځکه چي ددوی نظر په عمل باندې وي. او د محدثینو نظر په سند وي نو ځکه اول ته متواتر وائي.

لهذا مساوڪ وهل متواتر بالتعامل دي

ددي ټولو اختلافاتو دلايل په مطولاتو کي مذکور دي چي مونږ يي دتطويل په وجه نشو ذکر کولي "من ارادها فاليراجع".

د مساوڪ فضيلت او د نيك فطرت پاڪ عادتونه

يعني که زما امت په مشقت کي نه پريوتلی نو مابه دئ ته په مساوڪ وهلو حکم کړی وو. حديث مطلب دادی چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپل امت سره بي انتهاء محبت وو او شفقت هم وو کچري دا لازمي شوی وی نو بیا ورباندي مسلمانانو عمل نشو کولی او ددي په وجه به گنهگاريدل لهذا که مساوڪ وهل دچانه پاتي شي نو گنهگار به نه وي

رسول الله چي په دخوب نه هم پاڅيدو نو مساوڪ به يي وهلو

عن حذيفة رضي الله عنه، قال: كان رسول الله ﷺ إذا قام من النوم يمشي فاة باليسوان. متفق عليه.

أخرجه: البخاري. . ومسلم واحمد وابوداود والنسائي والدارمي وابن حبان وابن ابى شيبة في المصنف والبيهقي.

حذيفه رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به خوب نه بيدار شو، نو خوله مبارکه به يی په مساوڪ صفا کوله

مطلب دادی چي کله څوک دخوب نه پاڅي نو دخولي خوند يي ديدبوني په وجه بدل شوی وي او همدا وجه ده چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دبیداريدو نه پس مساوڪ وهلو علماء وائي چي په دي وخت کي مساوڪ وهل مستحب دي

په تهجدو کي به هم رسول الله د مسواک اهتمام کولو

وعن عائشة رضي الله عنها، قالت: كُنَّا نَعْدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِوَاكَةً وَظَهْرَهُ، فَيَبْعَثُهُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ، فَيَتَسَوَّكُ، وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي. رواه مسلم.

أخرجه مسلم كتاب الطهارة باب السواك واحمد وابن حبان
عائشة رضي الله عنها نه روایت دی چي مونږ د رسول الله صلي الله عليه وسلم بيبيانو به رسول الله صلي الله عليه وسلم ته مسواک او داودس دپاره اوبه تيارى ساتلى رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به دشپي څه وخت الله تعالي بیدار کړو، مسواک به یی اوکړو اودس به یی اوکړو او مونږ به یی اوکړو

يعني مسواک رسول الله صلي الله عليه وسلم هميشه وهلى دی ځکه سنت موکده دی
فيتسوك تسوك يتسوك تسوكا واستاك استاكا معني مسواک کول مسواک معني دغائبونو پاکولو لړکي

داود کيدو په وجه په خولي کي يو قسم بدبويي پيدا کيږي اوددي د ختمولو دپاره مسواک
ډير مفيد دی دپورتنی روایت نه معلومه شوه چي ازواج مطهراتو به هم د منشاء نبوي مطابق
عمل کول او د مسواک اهتمام به يي کولو

د مسواک وهلو متعلق تاکید

وعن أنس رضي الله عنه، قال: قال رسول الله ﷺ: ((أَكْثَرُ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَاكِ)) رواه البخاري.
انس رضي الله عنه نه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي د مسواک په
باره کي می په تاسو ډير تاکید اوکړو (ډير ځله می درته اووئيل).
أخرجه: البخاري كتاب الجمعة باب السواك يوم الجمعة واحمد والنسائي والدارمي وابن حبان
والبيهقي في السنن.

په يو بل روایت کي راخي ارشاد نبوي دی ماته جبريل د مسواک وهلو دومره تاکید کړی
دی تردی چي زما پخپلو غائبونو ويره پيدا شوه او همدارنگي د جابر په سند سره دا ارشاد نبوي
مروي دی چي کوم دوه رکعاتونه د مسواک سره ادا کړی شي هغه د هغه اويا رکعاتونو نه کوم
چي د مسواک نه بغير وي بهتر دي
علامه ابن نجيم د عبدالله بن مبارک قول نقل کړی دی کچري تمام بنار والا د مسواک نه انکار
اوکړي نو مونږ به ورسره داسي جنگ کوو لکه څنگه چي د مرتدينو سره کولی شي

رسول الله به ڪورته دداخليدو نه پس هم مسواڪ وهلو

وعن شريح بن هانئ ، قَالَ : قلت لعائشة رضي الله عنها : بَأَيِّ شَيْءٍ كَانَ يَبْذُرُ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ؟ قالت : بِالنَّيِّائِ . رواه مسلم .

آخرجه : مسلم ڪتاب الطهارة باب السواك واحد واوداود والنسائي وابن ماجه وابن حبان وابن ابى شيبة والبيهقي .

دشريح ابن هاني رضي الله عنه نه روايت دي چي ما دعائشي رضي الله عنها نه تپوس او ڪرو رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به ڪورته رانتوتو نو اول به يي په ڇه ڪار شروع ڪوله؟ هفي اوفرمانيل په مسواڪ

علماء وائي. په پورتنی حدیث کي امت ته تعلیم ورکول مقصود دي چي یو سري بهر څرنگه صفا ستره گرځي نو دهغه ڊپاره په ڪور کي هم داسي اوسيدل پکار دي . علامه ابن حجر وائي چي په پورتنی حدیث کي هغه کس ته ترغيب ورکولی شي چي ڪله ڪورته داخليري نو مسواڪ به وهي ڇکه چي ددي په وجه په خوله کي خوشبو پيدا ڪيري او ددي په وجه دکورنی سره دحسن سلوک جذبه پيدا ڪيري .

په ٿيه به يي هم مسواڪ وهلو

وعن أبي موسى الأشعري ، قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَطَرْتُ السِّوَانَ عَلَى لِسَانِي . متفقٌ عَلَيْهِ ، وهذا لفظ مسلم .

دابوموسي اشعري رضي الله عنه نه روايت دي چي زه د رسول الله ملاقات ته ورتوتوم نو دمواڪ سر دهغوی په ٿيه مبارڪه وو يعني مسواڪ يي وهلو، دا الفاظ دمسلم دي آخرجه : البخاري ڪتاب الوضوء باب السواك ومسلم ڪتاب الطهارة باب السواك واحد وابن ماجه وابن حبان والدارمي والبيهقي واسناده جيد .

دمسواڪ وهلو طريقه

اول دپورتنی جامي بني طرف او بيا چپ طرف صاحب دجليه وايي چي مسواڪ په غائبونو په پلنوالي وهل او په ٿيه په اوڀرڊو وهل پکار دي دهر قسم لرگي نه مسواڪ جوږول جائز دي خو په دي شرط چي نقصان ورکونکی نه وي ليکن دانار ، جنبلي ، بانرس او ريحان دلرگي نه مسواڪ جوږول مکروه دي او دمسواڪ جوږولو ڊپاره رسول الله دزيتون دلرگي تعريف ڪري دي ، اوپخيله رسول الله اوصحابه ڪرامو هم استعمال ڪري دي او ددينه پس يي دزيتون لرگي خونس ڪري دي مسواڪ وهل دالله درضا سبب دي

عن عائشة رضي الله عنها . أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : ((النَّبِيُّ أَكْظَمُهُمْ لِفَقْمٍ مَرَضًا لِلزَّيْبِ)) رواه النسائي و -
خُرُيْمَةُ فِي صَحِيحِهِ بِأَسَانِيدٍ صَحِيحَةٍ .

أخرجه . النسائي ١٠١ وفي الكبير باب التبر غيب في السواك وبخاري كتاب الصوم . تعليقاً .
عائشة رضي الله عنها نه رويت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي مسواك
خوله پاكوي . او الله تعالي پري راضي كيڙي دا حديث امام نسائي او ابن حزمه په خيلو
صحيح كتابونو كي په صحيح سند سره رويت كړي دي

دمسواك وهلو كي يو خوفواند:

دخولي پاكيډل ٢، فراخي پيدا كيډل ٣، رزق هضميدل ٤، خوله خوشبو دار كيډل ٥ در
درد ختميدل ٦، نظر تيزيدل ٧، معدده صحيح كيډل ٨، بدن ته قوت وركوي ٩، په عقل كي
اضافه راولي ١٠، دمسواك په وجه دعرش پورته كونكي فرشتي دعا كوي
دعائى رضي الله عنها حالات حديث ٢ په ضمن كي تير شوي دي
دراوي حالات : ماقبل ابوابو كي باربار تير شوي دي

*****

٢٣_ حَدَّثَنَا هَنَادُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ،
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَوْلَا
أَنْ أَهَقَّ عَلَى أَمْتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالنِّسْوَالِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَلَا تُخْرُجُ صَلَاةُ الْعِصَاءِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ". قَالَ:
فَكَانَ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ يَشْهَدُ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ وَيَسْأَلُهُ عَلَى أَذُنِهِ مَوْضِعَ الْقَلَمِ مِنْ أَذُنِ الْكَاتِبِ، رُ
يَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ إِلَّا أَشْتَنَ لَمْ رَدَّهُ إِلَى مَوْضِعِهِ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : زید بن خالد جهني رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نه
مي اوريدلي دي چي فرمانيلى يي كچري ماسره داویره نه وي چي زما امت به په خرج كي
مبتلاشي نو ما به دوى ته دهر مونخ په وخت كي دمسواك وهلو حكم كړي وو او دماخوستن
مونخ به مي دشپي د اخري دريمي حصي پوري مؤخر كړي وو . سلمه بن زيد وائي چي زيد بن
خالد به ټولو مونخونو دپاره مسجد ته حاضريدو او مسواك به يي دغوږ شاته منډلي وو دقلم
پشان چي كاتب به غوږ كي منډلي وي او دمسواك وهلو نه بغير به يي مونخ نه كولو او چي
دمونخ دپاره به يي مسواك استعمال كړو نو واپس به يي دغوږ شاته اومندلو

امام ترمذي واني چي دا حديث زما په نزد دحسن صحيح درجي دي
حل لغات يشهد شهد دسمع نه شهودا معني حاضر دىل . معاننه كول . خبر موندل او گواهي
 وركول . او صفت يي شاهد راخي
تشرېح : ددي روايت تشرېح په ماقبل حديث كي تيره شوه

دزید بن خالد رضي الله عنه حالات

نوم زيد كنيه ابو عبد الرحمان دپلار نوم خالد دقبيله جهينه سره يي تعلق وو . دصلح حدبيته نه
 مخكي مسلمان شوى وو او په مدينه كي يي رهانش اختيار كړى وو دفتح مكې په ورځ دده
 دقبيلي جهنود دده په لاس كي وه (الاصابه في تميز الصحابة)
 وفات دده د وفات كيدو دكال په تاريخ كي اختلاف دى زيات صحيح قول دادى چي په مدينه
 كي ۷۸ هجري كي وفات شوى وو او دوفات كيدو په وخت كي يي عمر ۸۵ كلونه وو (طبقات
 ابن سعد ، تهذيب التهذيب)

*****

۱۹_ بَابُ مَا جَاءَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلَا يَغْسِلُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى

يَغْسِلَهَا

كله چي پتاسو كي څوك دخوب نه بيدار لاسونه به ددري ځل وينځلو نه بغير په

لوخي كي نه غوږه كوي

۲۴_ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَحْمَدُ بْنُ بَكَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ، يُقَالُ هُوَ: مِنْ وَلَدِ بُسْرِ بْنِ أَرْطَاةَ صَاحِبِ النَّبِيِّ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ
 الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ
 مِنَ اللَّيْلِ فَلَا يَدْخُلُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْرِغَ عَلَيْهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ ".
 وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي عَمْرٍ، وَجَابِرٍ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ الشَّافِعِيُّ:
 وَأَجِبْ لِكُلِّ مَنْ اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ قَائِلَةً كَانَتْ أَوْ غَيْرَهَا، أَنْ لَا يَدْخُلَ يَدَهُ فِي وَضُوئِهِ حَتَّى يَغْسِلَهَا،
 فَإِنْ أَدْخَلَ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهَا كَرِهْتُ ذَلِكَ لَهُ، وَلَمْ يُفْسِدْ ذَلِكَ الْمَاءَ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَى يَدِهِ نَجَاسَةٌ.
 وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ مِنَ اللَّيْلِ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي وَضُوئِهِ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهَا،

فَأَعْبَبَ إِلَيْنَا أَنْ نُهْرِيقَ الْمَاءَ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ، فَلَا يُدْخِلُ يَدَهُ فِي وَطْئِهِ حَتَّى يَغْسِلَهَا. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك دشپي دخوب نه رابيدار شي نو لاس دي په لوبني كي نه غوبه كوي ترڅو پوري چي په لاس يي دوه يا دري ځله اوبه راړولي نه وي ځكه چي ده ته پته نشته چي دده لاس چرته چرته شپه تيره كړي ده ، دامام ترمذي قول دي په دي باب كي د ابن عمر ، جابر ، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي .

دا حديث حسن صحيح دي .

دامام شافعي قول دي دا حكم دخوب نه دهر بيداريدونكي دپاره دي برابره خبره ده چي دورځي قيلوله كوي او كه په بل وخت كي چرته دخوب نه رابيدار شي زه دا غواړي چي څو پوري هغه خپل لاس وينخلي نه وي نو تر هغي دي لاس د اودس داوبو په لوبني كي نه غوبه كوي او كه دلاسونو وينخلو نه يي مخكي لاس په لوبني كي غوبه كړو نو ماته دده فعل مكروه بنكاري ليكن اوبه ورباندي نجس كيږي خو په دي شرط چي لاس يي په نجاست پليت نه وي دامام احمد بن حنبل قول دي څوك چي دشپي دخوب نه رابيدار شي او د لاسونو وينخلو نه مخكي په اوبو كي لاس غوبه كړي نو زما په نزد ددي اوبو ځايه كول بهتر دي دامام اسحاق به راهويه قول دي كله چي څوك دورځي يا دشپي دخوب نه رابيدار شي نو لاس دي په اوبو كي نه غوبه كوي ترڅو چي يي وينخلي نه وي .

حل لغات : "استيقظ" استيقاظا دباب استفعال نه دي په معني دبيدارولو

يدخل: ادخل يدخل ادخلا معني داخلول، الفرج په شيانو كي خلل پيدا كول ، سرحد ، كشادگي ، انساني شرمگاه ته هم فرج ونيلي شي دباب نصر نه راځي يغسلها: اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل كول ، غسل يغسل غسلا وينخل مفتسل معني غسل خانه ، غسيل وينخلي شوي ، غاسل معني دوبي .

تشریح : عموما په عربو كي دا عادت وو چي دورځي او لوي استنجاء دپاره به يي كانږي استعمالول او صرف دكانږو په استعمال اگر كه هر څومره كوشش اوشي دنجاست څه ناڅه اثر ضرور باقي پاتي كيږي او عربو خو به لنگ اغوستلو او علاقه يي گرمه وه بعضي وخت به په

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٢٦ (١٦٢) . صحيح مسلم/الطهارة ٢٦ (٢٤٨) . سنن ابی داود/الطهارة ٣٩ (١٠٣) . سنن النسائي/الطهارة (١) . ١١٦ و ١١٧ . والغسل ٢٩ (٣٢٢) . سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٠ (٢٩٣) . (تحفة الأشراف: ١٣١٨٩، ١٥٢٠٣) . مطا امام مالك/الطهارة (٩) . مسند احمد (٢/٢٢١) . ٢٥٢ ، ٢٥٩ ، ٢٣٩ ، ٣٨٢ .

خوب کي ددوي لاسونه محل دنجاست ته ورسيدل نو لاسونه به يي پليت شول خکه چي دغه هومره نجاست پخپل محل کي معاف دي مگر په بل محل کي معاف نه دي نو که داسي کس د بيداريدو نه پس د لاسونو وينځلو نه مخکي په اوبو کي لاس غوږه کړي نو اوبه پليتيږي نو په دي وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم حکم او کړو چي اول به دود يا دري ځله لاس اووينځي نو بيا په لوبني کي لاس غوږه کولي شي

په دي حديث کي په څلورو خبرو پوهيدل پکار دي، اوله خبره داده ناپاکي چي څو پوري پخپل محل کي وي معاف ده او دمحل نه چي متجاوز شي نو معاف نه ده لکه په خيټه کي اودس ماتي او په اودس ماتي او بدن کي وينه او حال دادي چي ددي گندگي سره مونځ کول درست دي خکه چي دا پخپل محل کي پراته دي دارنگي دناپاکي چي کوم اجزاء په مخرج کي پراته دي هغه معاف دي مگر کله چي په لاس باندې پوري شي نو معاف نه وي اوس دلاس وينځلو نه بغير په اوبو کي لاس غوږه کول پکار نه دي او که داسي اوشي نو اوبه به پليتي شي

دويمه خبره يو فقهي مسئله ده چي ناپاکه جامه دي دري پيري اووينځلي شي او هر ځل دي نچوږ کړي شي دا مسئله هم دي حديث نه مستفاد دي او دفعهي تمام مسائل ضرور ديو نص نه ماخوځ وي برابره خبره ده چي صراحتا ماخوځ وي او که استنباطا، دبعضي خلقو دا خيال دي چي ډير زيات مسائل فقهاؤ دخپل ځان نه جوړ کړي دي دا خبره صرف ځان ته د هوکه ورکول دي او د فريب نه علاوه نور هيڅ نه دي

دريمه خبره دا معلومه شوه دحکم مدار په علت وي کله چي علت اوموندلي شي نو حکم به اوموندلي شي او چي علت باقي پاتي نشي نو حکم هم باقي نه پاتي کيږي لکه دشرابو حرام کيدل دنشي راوستلو په وجه دي خو چي سرکه ورنه جوړه شي او نشه پکي باقي پاتي نشي نو حرمت به مرتفع شي او په حکمت دحکم مدار نه وي برابره خبره ده چي حکمت باقي وي او کنه وي مگر حکم باقي وي او علت هميشه يو وي او حکمتونه ډير هم کيدي شي مثلاً په يو لوي لوبني کي يو مجلس ته اوبه راوړلي شي نو ددي څه حکم دي دا به په يوه ساه کي ځکي او په لوبني کي به ساه نه اخلی، په دي کي دوه حکمتونه دي يو حکمت دادي وروسته چي دچا داوبو څکلو نمبر دي هغه به دا نه خوښوي او دويمه خبره اوبه به په جسم کي خوري شي مگر اوس په گلاسونو او وړو لوبنو کي اوبه څکلي کيږي نو اولني حکمت خو ختم شو مگر دويم حکمت اوس هم باقي دي دا رنگي دلاسونو وينځلو نه بغير په لوبني کي دلاس غوږه کولو په ممانعت کي هم دوه حکمتونه دي يو احتمال دنجاست دي او دويم پاکوالي داوبو دي اولني حکمت خو اوس باقي نه دي پاتي شوي خکه چي اوس خو خلق په اوبو استنجاء کوي مگر دويم حکمت اوس هم باقي دي خو انسان کله کله دنوم نه ښکته هم لاس اوړي او کله کله ترخونو لره هم لاس اوړي او کله کله په پوزه کي گوته وهي په دي ځايونو کي اگر چي ناپاکي نشته مگر

خيري خو شته نو دنظافت غوښتنه اوس هم همدا ده چي دلاسونو وينخلو نه بغير په لوبني كي لاس اونه وهلي شي

څلورمه خبره امام مالك په نزد په حديث كي مذكوره حكم صرف دنظافت دباب نه دي دطهارت او عدم طهارت سره يي هيڅ تعلق نشته او دنورو اهل علمو په نزد ددي تعلق دنظافت او طهارت دواړوسره شوي دي او دا ځكه كچري باليقين په لاسونو باندي پليتي پوري شوي وي او چا دوينخلو نه بغير په لوبني كي غوږه كړل نو د دري واړو امامانو په نزد اوبه پليتيږي او دامام مالك په نزد كه داوبو كوم وصف بدل شوي نه وي نو نه پليتيږي دا مسئله به په تفصيل سره وړاندي راشي .

مسئله: كچري دلاس دپليتيديو يقين يا ظن غالب راشي نو په اوبو كي دغوږه كولو نه مخكي ددي وينخل فرض دي او كه دوينخلو نه مخكي يي په اوبو كي غوږه كړي نو اوبه به گنده شي او كه صرف دناپاكي احتمال وي نو بيا دلاسونو وينخل سنت مؤكده دي نو كه په دي صورت كي دوينخلو نه بغير چا لاسونه په اوبو كي غوږه كړل او دا يوفقيي قانون دي "اليقين لايزول بالشك" يعني كه كومه خبره يقيني وي هغه په شك نه ختميري او كه لاسونه په يقيني طور پاك وي نو داسي وخت كي په اوبو كي دغوږه كولو نه مخكي ددي وينخل مستحب دي دي وخت كي به دحكم تعلق صرف دنظافت سره وي.

دراوي حالات : په ما قبل بابونو كي بار بار تير شوي دي.

*****

٢٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ

داودس وخت كي دبسم الله ونيلو بيان

٢٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْظِيُّ، وَبِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَزْمَلَةَ، عَنْ أَبِي ثَعَالٍ الْمُرِّيِّ، عَنْ رَبَاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حُوَظَيْبٍ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِيهَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا وَضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَأَكْسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: لَا أَعْلَمُ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثًا لَهُ إِسْنَادٌ جَيِّدٌ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنْ تَرَكْتُ التَّسْبِيَةَ عَامِدًا أَعَادَ الْوُضُوءَ وَإِنْ كَانَ كَأَيْسًا أَوْ مُتَأَوَّلًا أَجْزَأَهُ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَحْسَنُ فِيمَا فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ رَبَاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَبَاحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِيهَا، وَأَبُوهَا سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ لُقَيْلٍ، وَأَبُو ثَعَالٍ الْمُرِّيُّ

اسْمُهُ: ثَمَامَةُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَرَبَّاحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ هُوَ أَبُو بَكْرٍ بْنُ حُوَيْطٍ، مِنْهُمْ مَنْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالَ: عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنُ حُوَيْطٍ، فَكُنْسَبَهُ إِلَى جَدِّهِ. (١)

ترجمه: د سعيد بن زيد رضي الله عنه بيان دي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي چي فرمانيل يي څوڪ چي د اودس وخت كي بسم الله اونه لولي نو اودس يي نه كيږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عانسه، ابوهريره، ابو سعيد خدری، سهل بن سعد او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

دامام احمد بن حنبل قول دي ماته په دي باب كي هيڅ يو صحيح حديث معلوم نه دي چي سند يي بهتر وي

اسحاق بن راهويه وائي كچري څوڪ قصدا بسم الله ونيل پريږدي نو هغه دي دوباره اودس اوکړي او كه په هيره ورته پاتي شي او يا هغه په دي حديث كي تاويل كوي نو دا به دده دپاره كافي وي

دمحمد بن اسماعيل بخاري قول دي چي په دي باب كي دټولو نه ټكلي سند والاير بحث حديث د رباح بن عبد الرحمن دي يعني د سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل حديث دي

*****

٢٦- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَوَانِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عِيَّاشٍ، عَنْ أَبِي ثَقَالٍ الْمُرِّي، عَنْ رَبَّاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حُوَيْطٍ، عَنْ جَدِّهِ بَنِي سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

تشرېح: دماقبل سره ربط ظاهر دي چي د اودس دپاره دلاس وينخلو وخت كي نيت كول كافي دي دا په هغه وخت كي كله چي تسميه په نيت محمول شي او كه تسميه پخپله معني محمول كړي نو مطلب به دا وي چي عند الوضوء بسم الله لولي

په دي باره كي دفتهاو اختلاف دي چي دتسميه عند الوضوء حيثيت څه دي

مذاهب داهل علموپه باره دتسميه عند الوضوء كي

اول مذهب دانه ثلاثه دي ددوي په مشهور قول كي داودس په شروع كي بسم الله ونيل سنت دي

^١ سنن ابن ماجه/الطهارة ٢١ (٣٩٨)، (تحفة الأشراف: ٢٣٤٠)، مسند احمد (٢/٤٠) و (٥/٢٨٢) و (٦/٢٨٢)، (حسن).

دويم ابن عربي دترمذي په شرح کي او علامه عيني په عمدة القاري کي دامام مالک دا قول نقل کړي دي چي تسميه عندالوضوء بدعت دي

دريم مذهب داهل ظواهر دي ددوي په نزد تسميه عندالوضوء واجب ده
علامه ابن همام هم دتسميه عندالوضوء په وجوب قول کړي دي ليکن دده دشاگرد قاسم بن قطلوبغه قول دي چي دا قول دتفرداتو دشيخ نه دي او ابن همام تقريبا لس تفردات کړي دي
دلائل دجمهورو په قران ايت کي چي د اودس متعلق دي صرف دخلو و فرائضو ذکر دي او که تسميه عندالوضوء فرض وي نو په دي ايت کي به ددي ذکر هم شوي دي

دويم دليل: د رسول الله صلي الله عليه وسلم د اودس نقل کونکي چي کوم صحابه دي ددوي تعداد تقريبا ۲۴ دي او په دوي کي هياچا هم دتسيمه ذکر نه دي کړي که تسميه فرض يا واجب وي نو صحابه کرامو به د رسول الله د اودس بيانولو وخت کي ددي ذکر هم کړي وو

حافظ جمال الدين ذيلعي په نصب الرايه کي دشلو صحابه کرامو نه په پوره تفصيل سره دنقل کولو نه پس ليکي هذا يعني په دي تمامو احاديثو کي ما هيچرته هم دتسيمه حکم اونه موندلو، ابن عمر او عبدالله ابن مسعود رضي الله عنهما روايت دي "من توضع و ذکر اسم الله عليه كانت طهور لجمع بدنه ومن توضع ولم يذكر اسم الله عليه كانت طهورا لاجزاء وضوءه" يعني خوک چي د اودس په شروع کي بسم الله اوواني نو په دي اودس دده تمام اندامونه پاکيږي او که بسم الله اونه وائي نو صرف د اودس اندامونه به يي پاک شي
دا حديث په دي خبره دلالت کوي که خوک بسم الله اوواني نو ثواب يي زياتيږي او که خوک يي پرپردي نو اجزاء دطهارت يي پاک شول مگر ثواب يي کامل نشو
په نورو تطهيراتو دقياس تقاضا داده لکه څرنگه چي په دوي کي تسميه فرض او واجب نه ده دارنگي د اودس نه مخکي هم فرض او واجب نه ده.

اهل ظواهر چي قائلين دوجوب دي دحديث الباب نه استدلال کوي مگر دمذکوره حديث نه متعدد جوابات شوي دي

(۱) دا حديث ضعيف دي ددينه په وجوب استدلال نشي کيدي چنانچي امام ترمذي دامام احمد قول نقل کړي دي "قال احمد لا اعلم في هذا الباب حديثا له اسناد جيد".

(۲) په قطع دنظر سره دسند نه دا حديث په وجوب دتسميه کي محکم نه دي ځکه چي دلا استعمال دنفس شي او وصف شي دنفي دپاره هم راخي لکه "لايمان لمن لا امانة له"

(۳) په اودس کي دوه حيثيتونه دي (۱) دعبادت کيدو په حيثيت په دي باندي اجر او ثواب مرتب کيږي (۲) کونه مفتاحا للصلوة، دحديث مدلول دا دي چي دعبادت کيدو په حيثيت تسميه ضروري ده مگر ددينه دا چرته لازميږي چي دمفتاح الصلوة کيدو دپاره هم تسميه ضروري ده همدواوجه ده چي په حديث کي ظهور لفظ نشته بلکه لاوضوء لفظ دي بلکه وضوء

په معني د وضاعت دي يعني د اعضاؤ پړيدل، اهر المحجلين، شرط نه دي خكه چي ددي تعلق داخرت د امورو سره دي دحديث مطلب دادي چي دقيامت په ورل به دتارك تسميه اعضا، نه پړقيږي او اودس يي كيږي معلومه شوه چي د اثارو دترتب په اعتبار سره تسميه ضروري ده او دطهارت په حيثيت سره ضروري نه ده مدني رحمة الله عليه فرماني په دي حديث كي دا بشكلي توجيه دامام ابوحنيفه رحمة الله عليه نه مروي ده

*****

٢١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَضْمُضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ

د غرغري او استنشاق (په پوزي او خوله كي اويوچولو) بيان

٢٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، وَجَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا تَوَضَّأْتَ فَأَنْتَقِزْ، وَإِذَا اسْتَجْمَزْتَ فَأَوْتِزْ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَلَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَالْمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، وَوَاتِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِيمَنْ تَرَكَ الْمَضْمُضَةَ وَالِاسْتِنْشَاقَ، فَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ: إِذَا تَرَكَهُمَا فِي الْوُضُوءِ حَتَّى صَلَّى، أَعَادَ الصَّلَاةَ وَرَأَوْا ذَلِكَ فِي الْوُضُوءِ وَالْجَنَابَةِ سَوَاءً بِهِ. يَقُولُ ابْنُ أَبِي لَيْلَى، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ أَحْمَدُ: الْإِسْتِنْشَاقُ أَوْ كَدُّ مِنَ الْمَضْمُضَةِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُعِيدُ فِي الْجَنَابَةِ وَلَا يُعِيدُ فِي الْوُضُوءِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَبَعْضِ أَهْلِ الْكُوفَةِ، وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: لَا يُعِيدُ فِي الْوُضُوءِ وَلَا فِي الْجَنَابَةِ لِأَنَّهُمَا سُنَّةٌ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَا تَجِبُ الْإِعَادَةُ عَلَى مَنْ تَرَكَهُمَا فِي الْوُضُوءِ وَلَا فِي الْجَنَابَةِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ فِي آخِرِهِ (١).

ترجمه: سلمه بن قيس رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي اودس كوي نو پوزه سوږ كړي او كله چي په لوتو استنجا كوي نو طاق لوتي استعمال كړي

امام ترمذي واني په دي باب كي د عثمان بن عفان، لقيط بن صبره، ابن عباس، مقدم بن معدي كرب، وائل بن حجر، او ابوهريره رضي الله عنهم احاديث وارد دي. ليكن دسلمه بن قيس والاحديث حسن صحيح دي

^١ سنن النسائي/الطهارة ٤٢ (٨٩) سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٢٤ (٢٠٦)، تحفة الأشراف: (٢٥٥٦)

او چي څوڪ غرغره اونکري او په پوزه کي اوبه وانچوي دهغه باره کي په اهل علمو کي اختلاف دي ديوي ډلي قول دي کله چي څوڪ دا دواړه څيزونه په اودس کي پريږدي او مونځ اوکري نو دا مونځ دي راوگرځوي ددي خلقو دا خيال دي چي د اودس او دجنابت په غسل کي دا حکم يوشان دي

ابن ابي ليلى، عبدالله بن مبارك، احمد بن حنبل، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) رحمه الله مذكوره قول کړي دي مگر امام احمد مزيد واني چي په پوزه کي اوبه اچولو حکم دغرغري دحکم نه زيات معتد دي

داهل علمو يو جماعت واني چي په غسل کي غرغره نه کولو او په پوزو کي اوبه نه اچولو په صورت کي دي دوي مونځ راوگرځوي او اودس دي نه راگرځوي دا قول د سفيان ثوري او بعضي اهل کوفه دي او ديوي ډلي قول دي چي نه به اودس راگرځوي او نه به غسل راگرځوي ځکه چي دا دواړه کارونه مسنون دي نو څوک چي دي لره په اودس او غسل کي پريږدي په هغه دموځ او غسل اعاده واجب نه ده دا قول دامام مالک او امام شافعي اخري قول دي

حل لغات : اعاد اعاد يعيد باب افعال په معني دواپس کولو او په مجردو کي دنصر نه عود گرځيدل ددي نه علاوه دنورو معانيو دپاره هم راځي

تشریح : د مضمض الماء في فيه معني په خوله کي اوبه گرځول دي يعني غرغره کوي او داستنشق معني په پوزه کي اوبه رابنکل دي او بيا د ساه په طاقت دي لره بهر غورځولو ته استنثار ونيلي شي

دمضمضي او استنشاق دحکم متعلق مذاهب دفتهاو

۱، د عبدالله بن مبارك امام احمد، اسحاق بن راهويه، او ابن ابي ليلى قول دي چي مضمضه او استنشاق په اودس او غسل دواړو کي واجب دي او دامام احمد دا قول هم دي چي استنشاق او استنثار دمضمضي نه زيات مؤکد دي

۲، مگر دامام شافعي او امام مالک په نزد باندې په اودس او غسل دواړو کي مضمضه او استنشاق سنت دي

۳، دامام ابو حنيفه او امام ثوري قول دي چي په اودس کي دواړه سنت دي او په غسل کي غرغره واجب ده

ارشاد نبوي دي کله چي تاسو اودس کوي نو پوزه سونډ کړئ او چي داستنجا دپاره کانډي لټوي نو طاق عدد استعمال کړئ . په استجمر کي س ت دطلب دپاره دي او ماده يي جمع ده چي معني يي کانډي دي او دلته دطاق نه مراد بالاجماع ديو نه پس طاق عدد دي

مگر امام شافعي حديث د دويمي جملي نه استدلال کړي دي او وجوب يې مراد کړي دي چنانچې دهغه په نزد په استنجا، کي تثلث واجب ده او د اولنۍ جملي نه يې استنجا مراد کړي ده چنانچې امام شافعي مضمضه او استنشاق سنت گنځي او امام مالک حديث په دواړو جملو کي استحباب مراد کړي دي او امام احمد په دواړو جملو کي وجوب مراد کړي دي ځکه چې دده په نزد په استنجا، کي تثلث او په اودس کي مضمضه او استنشاق دواړه واجب دي دامام احمد استدلال داسي دي چې اتش او اوتر دواړه دامر صيغي دي او امر مقتضي دوجوب دي نو په دي وجه دا دواړه واجب دي مگر امام مالک او امام شافعي وائي چې بيشکه امر مقتضي دوجوب دي مگر دقرائنو په موجودگي کي دامر بله معني هم مراد کيدې شي ددوي په نزد په دواړو کي داستحباب دپاره دي ځکه چې مضمضه او استنشاق په امورو د فطرت کي شميرلي شوي دي او د فطرت معني سنت ده او دجنابت په غسل کي په ظاهري بدن وينخلو حکم دي او دخولي او پوزي داخلي حصه اگر چې من وجه ظاهر ده مگر من وجه باطن ده نوځکه ددوي په نزد په غسل کي ددي دواړو وينخل ضروري نه دي ليکن دامام ابو حنيفه او امام ثوري په نزد دواړه په اودس کي سنت دي ځکه چې دا د فطرت دامورو نه دي مگر په غسل دجنابت کي دواړه واجب دي ځکه چې ارشاد الهي دي "وان كنتم جنباً فاطهروا" يعني که تاسو په جنابت کي يۍ نو بڼه پاکي حاصله کړۍ او دښي پاکۍ حاصلولو طريقه همدا ده چې د بدن هره ظاهري حصه وي دا اووينخلي شي او چې کومه من وجه ظاهري ده لکه دخولي پوزي دننه حصه دا هم اووينخلي شي ددي تفصيل دادي چې په جسم کي دري حصي دي يوه حصه مکمل ظاهر ده او بعضي حصه مکمل باطن ده او بعضي من وجه ظاهر ده او من وجه باطن ده کومه حصه چې مکمل باطن ده دهغي وينخل نه په اودس کي ضروري دي او نه په غسل کي اوچې کومه حصه بين بين ده لکه دخولي او پوزي دهغي وينخل په دواړو کي ضروري دي اوچې کومه حصه بين بين دي ليکن په غسل کي ددي داخلي حصه نو ددي وينخل په اودس کي فرض نه دي مگر سنت دي ليکن په غسل کي ددي وينخل فرض دي ځکه چې په جنابت دغسل کي دښه پاکۍ حاصلولو حکم دي او دخولي او پوزي داخلي حصه ځکه بين بين ده چې دروژي په حالت کي په خوله او پوزه کي اوبو اچولو سره روژه نه ماتيري معلومه شوه چې دا ظاهري ده او په لعاب تيرولو سره هم روژه نه ماتيري دا رنگي که څوک خوله بنده کړي نو بيا ورته دننه حصه نه ښکاري او که پوزه بنده کړي نو ددي داخلي حصه ورته هم نه ښکاري مگر که خوله واژه کړي او پوزه پورته کړي نو بيا يې داخلي حصه ښکاريدي شي نو په دي وجه دا دواړه من وجه باطن دي او من وجه ظاهر دي او دسترگي

حال هم اگر چي همداسي دي مگر ددي په وينځلو کي حرج دي نو ځکه ددي دوينځلو حکم نشته

فائده: امام مالک رحمه الله عليه دښي پاکي حاصلولو شکل دا تجويز کړي دي چي په غسل دجنابت کي دلك يعني مړل دبدن ضروري دي او دا بي فرض گرځولي دي نو ځکه بي مضمضه استنشق فرض کړي نه دي

*****

۲۲_ بَابُ الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ مِنْ كَيْفٍ وَاحِدٍ

په مضمضه او استنشاق (خولي او پوزي ته اوبه اچول) په يوه لپه کي

کف ورغوي ته ونيلي شي او مراد ورته چونک وي ددواړو په يو ځاي کولو سره اوبه راخستل لکه لپه ډکول او چي په يولاس کي راواخلي نو دپته چونک ونيلي شي په احاديثو کي دمضمضي او استنشاق مختلفي طريقې راغلي دي په بعضي کي ديو چونک ذکر دي په بعضي کي د دوو او په بعضي کي د دريو او په بعضي کي د شپږو ذکر راغلي دي پس اودس کونکو ته چي څنگه اسانه وي هغه شان دي وکړي

دتولي دنيا حالات يو شان نه وي زمونږ په علائقو کي خو دالله په فضل اوبه ډيري دي ليکن په دنيا کي بعضي داسي ځايونه هم شته چرته د اوبو کمي وي هلته په يوي لوتي اوبو پوره کور اودس کوي ددي قسمه مسائلو اهميت په هغه ځاي کي وي چرته چي داوبو کمي وي ليکن که څوک اتهاني کامل پاکي حاصلول غواړي نو مضمضه او استنشاق دي دري پيري اوکړي لکه چي دښي کريم صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړي شو چي په يوه کپړه کي مونږ کيږي؟ رسول الله او فرمايل "اولکلکم ثوبان" يعني په تاسو کي دهر يو سري دوه دوه جامي دي نو بيا دا

ضروري څنگه گرځي دي شي دابن کعب نه مروي دي "الصلوة في الثوب الواحد سنة" يعني په يوه کپړه کي مونږ کول سنت دي او مونږ به درسول الله په زمانه کي داسي کول او زمونږ دا عمل به بدنه گنځلي کيدو مگر ابن مسعود رضي الله عنه فرماني دا حکم په هغه وخت کي دي کله چي دجامو کمي وي او چي کله الله تعالي فراخي راوستله دهغي نه پس مونږ په دوه جامو کي بهتر دي (مشکوٰۃ باب التستر) دلته هم دا مسئله ده چي په کومو علائقو کي داوبو کمي دي هغوي په هر يو روايت عمل کولي شي ليکن په کومو علائقو کي چي اوبه ډيري دي دهغه مقام دخلقو دپاره په افضل عمل کول بهتر دي

*****

٢٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُطْمَئِئًا وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّ وَاجِدٍ، فَعَلَّ ذَلِكَ ثَلَاثًا". قَالَ أَبُو عَمِيرَةَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عَمِيرَةَ: وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَى مَالِكٌ، وَابْنُ عُيَيْنَةَ، وَغَيْرُ وَاجِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، وَلَمْ يَذْكُرُوا هَذَا الْحَرْفَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُطْمَئِئًا وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّ وَاجِدٍ، وَإِنَّمَا ذَكَرَهُ خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَخَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثِقَةٌ خَافُظٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْمُطْمَئِئَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ مِنْ كَفِّ وَاجِدٍ يُجْزِئُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: تَفْرِيقُهُمَا أَحَبُّ إِلَيْنَا، وَقَالَ الثَّانِي: إِنْ جَمَعْتُمَا فِي كَفِّ وَاجِدٍ فَهُوَ جَائِزٌ، وَإِنْ لَزَقْتُمَا فَهُوَ أَحَبُّ إِلَيْنَا. (١)

ترجمه : د عبدالله بن زید رضي الله عنه نه روایت دي فرمائي چي ما نبي کریم صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي په يو چونکه کي يي او په راواختلي او غږ غږه يي ورياندي او کړه او په پوزه کي يي واچولي او دا کار يي دري پيري او کړو

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه هم يو روایت وارد دی.

دعبداللہ بن زید رضی اللہ عنہما دا حدیث حسن غریب دی
 امام مالک، سفیان ثوري، ابن عیینہ او بعضی نورو اهل علمو دا حدیث دعمر و بن یحیٰی پہ
 سند روایت کړي دي لیکن دوی دا خبره نه ده ذکر کړي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په
 یو چوټک اوبو غږه او استنشاق دواړه اوکړل دا رنگي صرف خالد ذکر کړي دي او خالد
 دمحدثینو په نزد ثقہ او حافظ دي لیکن دبعضي اهل علمو قول دي چي صرف په یو چوټک
 اوبو غږه او استنشاق کول کافي دي او دبعضي نورو اهل علمو قول دي چي ددواړو دپاره
 جدا جدا اوبه راخستل زیات بهتر دي امام شافعي وائي چي دا دواړه یي په یو چوټک کي جمع
 کړل نو جائز دي لیکن که په جدا جدا چوټک یي اوکړي نو دا زموږ په نزد زیات بهتر دي.

حل لغات : الاستنشاق: معنی په پوزه کی اوبه اچول، مصدر د باب استفعال دی.

¹ صحيح البخاري/الزهد ٣٨ (١٨٥)، ٣٩ (١٨٦)، ٤١ (١٩١)، ٣٢ و ٣٥ (١٩٢)، ٣٥ و ٣٦ (١٩٤)، صحيح مسلم/الطهارة ٤ (٣٣٥)، سنن أبي داود/الطهارة ٥٠ (١١٨)، سنن النسائي/الطهارة ٨٠٨٢ (٩٤، ٩٨، ٩٩)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٥١ (٣٣٢) تحفة الأشراف: (٥٣٠٨) موطأ امام مالك/الطهارة (١)، مستند احمد (٣٩، ٣٣٨)، سنن الدارمي/الطهارة (٤٣١)

تفریقہما فرق تفریقا وتفرقة جدا جدا کول شعره یعنی په ویختو کي لار وځکل ، الفاروق
معني هغه کس څوک چي حقي فيصلې کوي

تشریح : په دې مسئله کي اختلاف دي چي په مضمضه او استنشاق کي فصل اولي دي او که
وصل اولي دي؟ دفصل په صورت کي دواړو دپاره شپږ پيري اوبه پورته کولو ته حاجت راځي
او دوصل په صورت کي ددواړو دپاره درې پيري اوبه پورته کول پکار دي پس په دې باره کي
دوه مذاهب دي دامام احمد په نزد په مضمضه او استنشاق کي وصل اولي دي او همدا قول په
يو روايت کي دامام شافعي او امام مالک هم دي دوي حديث الباب نه استدلال کوي چي
"مضض او استنشاق من کف واحد فعل ذلك ثلاثا" ددينه معلومه شوه چي وصل اولي دي

د شوافعو د استدلال نه جوابات: ددوي د استدلال نه مختلف جوابات دي يو جواب دادي دا
روايت په بيان دجواز محمول دي او دجواز خو مونږ هم قائل يو

دويم جواب دادي د من کف واحد مطلب دادي چي رسول الله په مضمضه او استنشاق کي يو
لاس استعمال کړي دي په خلاف دنورو اعضاؤ د اودس څکه چي ددوي دپاره دواړه لاسونو
استعمالولو ته ضرورت وي

دريم جواب: من کف واحد دتنازع الفعلان دقبيلي نه دي او ددي تعلق به دمضمضي او
استنشاق دواړو ته به وي تقدير دعبارت به داسي وي مضمضه من کف واستنشاق من کف او
دواحد قيد دتشبه داحتراس دپاره دي او د فعل ذلك ثلاثا تعلق ددواړو جملو سره جدا جدا
دي معني به دا وي فعل ذلك کل واحد من المضمضه والاستنشاق ثلاثه مرات ددينه دا ثابته
شوه چي فصل اولي دي او وصل اولي نه دي

دويم مذهب دامام ابو حنيفه دي دده په نزد په مضمضه او استنشاق کي فصل اولي دي او
وصل اولي نه دي او همدا قول په يو روايت کي دامام مالک او امام شافعي نه هم منقول دي

ددوي دليل: په ابوداود کي دطلحه بن مصرف رضي الله عنه روايت دي وفيه "فرائيتمه يفصل
بين المضمضه والاستنشاق" يعني ما رسول الله صلي الله عليه وسلم اوليدلو چي د اودس په
دوران کي يي په مضمضه او استنشاق کي فصل يعني جدائي راوستله

دويم دليل د ابو داود دا روايت دي "فتمضض ثلاثا واستنشاق ثلاثا" ددي حديث نه هم فصل
ثابت پري معلومه شوه چي فصل اولي دي

د راوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يي زيد دی او دمور نوم يي ام عماره وو
دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريك شوی دی او هم

ده مسليحه الكذاب دتوري په وار قتل كړى وو كله چي وحشي وهلى وو.
په ۲۳ هجري كي وفات شوى دى چي عمر يي په دغه وخت كي ۷۵ كلونه وو په كتابونو كي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو خو روايات ورته منقول دي او دده نه نقل دروايت كونكي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن جبان، عباد بن جبيب وغيره دي

*****

۲۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ الْيَحْيَى

د ډيري دخالولوبيان

۲۹- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْبَخَارِ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ بِلَالٍ، قَالَ: رَأَيْتُ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ تَوَضَّأَ، فَخَلَّلَ يَحْيَى، فَقِيلَ لَهُ: أَوْ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: أَتَخَلَّلُ يَحْيَى، قَالَ: وَمَا يَنْتَعِي وَلَقَدْ "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَلِّلُ يَحْيَى". (١)

ترجمه : دحسان بن بلال نه روايت دي فرماني چي عمار بن ياسر رضي الله عنه مي اوليدو چي كله يي اودس اوکړو نو خپله ډيره يي خلال کړه ورته اوونيلي شول او که حسان راوي اوونيل چي ما ورته اوونيل ايا ته دخپلي ډيري خلال کوي؟ هغه په جواب كي اوونيل ډيري خلال به ولي نه کوم دکله نه چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم لره ډيري په خلال کولو ليدلي دي

تخريج: سنن ابن ماجه/ الطهارة ۵۰ (۳۹) (تحفة الأشراف: ۱۰۳۶).

حل لغات : خَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تخليلا . د باب تفعليل نه ډيره خلالول

تشریح : ددي حديث په ضمن كي دوه مسئلي دي اوله مسئله داده ډيره په دوه قسمه ده يوه رنگي ډيره ده او بله گنډه ډيره ده که ډيره رنگي وي او دويختو لاتدي خرمن بنسکاري نو په داسي صورت كي دلاتدي خرمن وينخل ضروري دي او که ډيره گنډه وي يعني دويختو لاتدي خرمن نه بنسکاري نو خومره ويخته چي دمخ په دائره كي داخل دي دهغي وينخل فرض دي او چي کوم ويخته دمخ د دارى نه خارج دي دهغي وينخل فرض نه دي او نه يي مسح ضروري دي البته ډيري خلال کول يو ادب دي

او په شرح وقايه کي چي کومه مسئله بيان شوي ده چي ډيرري دخلورمي حصي وينخل فرض دي دا مفتي به قول نه دي اشرف علي تهانوي په امداد الفتاوي کي دشامي په حواله ليکلي دي چي ډيرري کوم ويخته دمخ په حدودو کي داخل دي دهغي وينخل فرض دي او دزور بندو ويختو وينخل فرض نه دي البته اولي دي (امداد الفتاوي)، دويمه مسئله داده د انسه ثلاثه او امام ابو يوسف په نزد ډيرري خلال کول سنت دي او دامام ابو حنيفه او امام محمد په نزد ادب دي د ادب تعريف دادي مايحمد فعله ولا يذم ترکه، يعني چي کول يي قابل د تعريف وي او پريخودل يي سبب دمذمت نه وي د ادب درجه دندب د درجي نه لږه لاتدي ده امام ابو حنيفه ډيرري د تخليل د ادب کيدو قول په يو څو وجو اختيار کړي دي، اوله وجه داده ددي باب تمام روايات ضعيف دي دعمار رضي الله عنه دروايت په اولني سند کي عبدالکريم راوي ضعيف دي بيا دحسان نه د عبدالکريم سماع ثابت نه ده پس دا روايت منقطع هم دي، دويم د عثمان رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دخپلي ډيري خلال کولو ددي روايت سند هم څه خاص دکار نه دي ځکه چي په عامر شعبي امام ذهبي دمستدرک په تلخيص کي تنقيد کړي دي مگر دامام ترمذي او امام بخاري په قول دا راوي ثقه دي ځکه دي حديث ته ترمذي حسن صحيح ونيلي دي مگر په حقيقت کي دا روايت داعلي درجي نه دي، دريم دا چي عمار رضي الله عنه يي ډيرري په خلالولو اوليدو ددينه دشاکردانو تعجب کول او سوال کول چي هغه په پيره کي خلال کولو ددي خبري دليل دي چي دعمار فعل نااشنا وو او دا خبره هغه صورت کي ممکن ده کله چي په مسلمانانو کي ددي رواج نه وي کچري تخليل ډيرري سنت وي نو دا کار به په مسلمانانو کي ضرور رائج وو مگر چونکه روايات متعدد دي نو په دي وجه دوي لره دڅه ناڅه درجي اعتبار دي پس ددينه صرف د ادب د درجي حکم ثابت کيدي شي.

د عمار بن ياسر رضي الله عنه حالاته

نوم عمار کنیه ابو اليقظان دپلار نوم ياسر د مور نوم سميه عمار او صهيب بن ثنان په يوځاي دارقم بن ابي ارقم په کور کي مسلمانان شوي وو او تردغه وخته تقريبا ديرشت کسان مسلمانان شوي وو (فتح الباري).

دي خاندان ددين دپاره ډير مشقت برداشت کړو دده مور داسلام په تاريخ کي هغه اولنۍ زنانه ده کومه چي داسلام دپاره شهيد شوي ده او دده پلار ياسر او دده ورور عبدالله هم شهيدان شوي وو (اصابه).

يوځل نبي کريم صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل اي دعمار خاندان ستاسو دپاره دي بشارت وي جنت ستاسو انتظار کوي

ليکن دتاريخ والا په دي کي اختلاف دی چي جشي ته يي هجرت کړی وو او که نه وو ليکن مديني ته يي هجرت کړی وو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دده ورورولي دحذيفه بن اليمان

انصاري سره مقرر ڪري وه په ٽولو غزواتو کي درسول الله سره شريڪ شوي وو او په جنگ يمامه کي بي يوغور شهيد شو بيا عمر رضي الله عنه دهجرت په شلم کال کال صفر کي دکوفي والي مقرر ڪيو کال او نهه مياشتي والي پاتي شوي

شهادت په جنگ صفين کي شهيد شو کله چي ده ته دڇڪلو دپاره شوده ورکري شو نو ونيل بي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي چي په دنيا کي به ستا اخري توخه شوده وي ابن الغاويه په نيزه اووهلو او زخمي شو او بيا يو بل شاهي دده سر دتن نه جدا ڪيو طبقات ابن سعد.

علي رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او په دي وخت کي دده عمر ۹۱ کلونه وو او په کوفه کي همدا صحابي دفن شوي دي

۱۲۲ احاديث دده نه مروي دي چي دوه په دي کي متفق عليه دي.

*****

۳۰- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ حَسَّانِ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ عَمَّارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَعَائِشَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَأَنَسٍ، وَابْنِ أَبِي أَوْفَى، وَابْنِ أَبِي بَرْزَةَ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَسَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: لَمْ يَسْمَعْ عَبْدُ الْكَرِيمِ مِنْ حَسَّانِ بْنِ بِلَالٍ حَدِيثَ التَّخْلِيلِ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ عَامِرِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عُثْمَانَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَالَ بِهَذَا أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ وَأَوَّا تَخْلِيلَ الْيَحْيَى، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَقَالَ أَحْمَدُ: إِنَّ سَهْلًا عَنْ تَخْلِيلِ الْيَحْيَى فَهُوَ جَائِزٌ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنَّ تَرْكَهُ نَاسِيًا أَوْ مَتَّوِلًا أَجْزَأُهُ، وَإِنْ تَرَكَهُ عَامِدًا أَغَاذَهُ. (١)

ترجمه: په دي سند سره هم دعمار بن ياسر نه دپورتنې حديث هم معني روايت مرفوعاً مروي دي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عثمان، عائشه، ام سلمه، انس، ابن ابي اوفي او ابو ايوب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

دمحمد بن اسماعيل بخاري قول دي په دي باب کي دټولو نه زيات صحيح حديث دعمار بن شقيق دي کوم چي هغه دابو وائل نه او ابو وائل دعثمان رضي الله عنه نه نقل ڪري دي

په صاحبزو او تابعينو کي اکثر اهل علم ددي قائل دي ددي خلقو راني ده چي دږيري خلا-
منون دي او ددي قول قائل امام شافعي دي امام احمد بن حنبل واني که دچا نه دږيري خلا
کول په اودس کي هير شي نو اودس به يي جائز وي ليکن داسحاق بن راهويه قول دي چي څوک
بي قصدا پرېږدي او يا دخلال والا حديث تاويل کوي نو څه باک نشته او که قصدا يي پرېږدي
نو دي به اودس راگرځوي

د عمار بن ياسر رضي الله عنه حالات:

نوم عمار کنیه ابو اليقظان دپلار نوم ياسر د مور نوم سمیه عمار او صهيب بن سنان په يو ځاي
دارقم بن ابي ارقم په کور کي مسلمانان شوي وو او تر دغه وخته تقريبا ديرشت کسان
مسلمانان شوي وو (فتح الباري)

په جنگ صفين کي شهيد شو کله چي ده ته دځکلو دپاره شوده ورکړی شو نو وئيل يي چي
رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي چي په دنيا کي به ستا اخري توخه شوده وي ابن
الغاويه په نيزه اووهلو او زخمي شو او بيا يو بل شامي دده سر دتن نه جدا کړو (طبقات ابن
سعد).

علي رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او په دي وخت کي دده عمر ۹۱ کلونه وو او په کوفه
کي همدا صاحبي دفن شوی دی.

۱۶۲ احاديث دده نه مروي دي چي دوه په دي کي متفق عليه دي

*****

۳۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ أَبِي
وَائِلٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُحَلِّلُ لِيَحْيَتَهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى:
هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ.)

ترجمه: د عثمان بن عفان رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به
دخپلي ږيري خلا کولو

امام ترمذي واني دا حسن صحيح دي

حل لغات: حَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا. د باب تفعليل نه ږيره خلاول

تشرېح: په دي کي داهل علمو اختلاف دي چي دږيري دخلاولو څه حکم دي په دي باره کي
د علماؤ دوه مذاهب دي

۱، دامام اسحاق په نزد تخليل ډيرري واجب دي او دليل يې روايت د عثمان رضي الله عنه دي چي "ان النبي صلي الله عليه وسلم كان يخلل لحيته" په دي حديث كي كان په مضارع داخل شوي دي او قاعده داده كله چي كان په مضارع داخل نو فائده د دوام او استمرار به ورکوي او كله كله واقع كيدل دوجوب علامه نه ده

۲، دجمهورو اهل علمو په نزد تخليل دلحي واجب نه دي دبعضو په نزد سنت دي او دبعضو په نزد مستحب دي ددي اولني دليل دادي چي د اودس طريقه ډيرو صحابه كرامو نه منقول ده ليكن ډيرري دتخليل ذكر يو څو صحابه كرامو كړي ده ددينه معلومه شوه چي دا واجب نه دي او كه واجب وي نو تمامو صحابه كرامو به نقل كړي وي دويم دليل دادي چي ډيرري دتخليل دليل اخبار احاد دي او په ايت د اودس كي دتخليل ذكر نشته او كه مونږ ورته واجب اووايو نو دخبر واحدپه ذريعه به په كتاب الله زيادات راشي او دا جائز نه دي

دريم دليل دعمار بن ياسر رضي الله عنه روايت دي فرماني چي كله ما ډيرري خلال اوکړو نو په ما باندي اعتراض اوشو چي ډيرري تخليل دي ولي اوکړو جواب كي مي اوويل چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم مي په داسي عمل کولو ليدلي دي. عمار رضي الله عنه دمعترض په جواب كي چي څه ذکر کړل ددينه معلومېږي چي تخليل دلحي واجب نه دي

"قال ابو عيسى سمعت" الخ. دامام ترمذي قول دي چي په مذكوره باب كي دحسان بن بلال نه نقل كونكي دوه دي (۱) عبدالكريم بن ابي المخارق (۲) قتاده دي. دعبدالكريم والاسند په باره كي امام ترمذي دامام احمد دا قول نقل كړي دي چي دعبدالكريم سماع دحسان نه ثابت نه ده لهذا دا روايت منقطع دي او په قتاده والاروايت اكر چي امام ترمذي سكوت كړي دي ليكن نورو محدثينو دا هم منقطع گرځولي دي ځكه چي دقتاده سماع هم دحسان بن بلال نه ثابت نه ده

د عثمان بن عفان رضي الله عنه حالاته

نوم عثمان كنيه ابو عبد الله، ابو عمر، ابوليلي او ذي النورين يې لقب وو دپلار نوم يې عفان وو او دمورنوم يې اروي، دعثمان رضي الله عنه خاندان داسلام نه مخكي هم ډير عزت او اقتدار لرلو.

دعام الفيل په شپږم كال يې پيدائش شوی دی او په اسلام كي يې دداخليدو نمبر ۳۴ دی رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپلي لور رقيه رضي الله عنها نكاح چونكه دعتبه بن ابو لهب سره كړي وه ليكن چي عتبه طلاق ورکړل نو دعثمان رضي الله عنه سره يې نكاح اوشوه حبشي ته دهجرت کونکو نه وو ليکن كله چي مديني ته هجرت شروع شونو ده هم هجرت

او کړو، طبقات ابن سعد،

په عزوه بدر کي يې درقيه رضي الله عنها د بيمارۍ په وجه شرکت اونکړې شو او د دينه علاوه په نورو تمامو عزواتو کي شريک شوی دی. عثمان رضي الله عنه کاتب دوحی هم وو اکثر العمال.

دقران پاک سره يې ډيره مينه وه ددنيا نه چي رخصتيدو نو رخصتي يې هم دقران لوستلو په حال کي شوي وه ددينه علاوه پکي نوري ډيري خوباني هم وي لکه خوف الهي، حب رسول.

اتباع سنن، احترام رسول، حياء، تواضع، زهد، سخاوت، ايثار، حسن سلوک

وفات دجمعي په ورځ دماز يگر په وخت کي په ظالمانه طور سره شهيد شو چي دوه ورځو پوري يې کفه او بي گوره پروت وو او بيا يو څو کسانو دفن کړو، دمسند احمد دروايت نه

معلوميږي چي جنازه ورباندي زبير رضي الله عنه کړي وه او دابن سعد دروايت نه معلوميږي چي زبير بن مطعم ورباندي جنازه کړي وه، دجنت البقيع نه شاته په حش کوب کي خاورو ته

اوسپارلی شو او بيا دغه ديوال مات کړی شو او په جنة البقيع کي شامل کړی شو

مرويات چونکه په نقل دروايت کي ډير محتاط وو نو په دي وجه ورته صرف ۱۴۲ روايات منقول دي چي اته پکي متفق عليه دي او پنځه په مسلم کي دي او شپاړس په بخاري کي دي

*****

۲۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الرَّأْسِ أَنَّهُ يَبْدَأُ بِمَقْدَمِ الرَّأْسِ إِلَى مُؤَخَّرِهِ

بيان ددي چي دسر مسح به د مخامخ طرف نه شروع کوي او شاته به يې بوخي

۳۲_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى الْقُرَازِيُّ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ،

عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَسَحَ

رَأْسَهُ يَبْدِئُهُ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ، بَدَأَ بِمَقْدَمِ رَأْسِهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاةٍ ثُمَّ رَدَّهَمَا حَتَّى رَجَعَ إِلَى

التَّكَاثُفِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ " . قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ مُعَاوِيَةَ، وَالْمِقْدَامِ بْنِ

مَعْدِي كَرِيبَ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ أَصْحَقُ هُمَا فِي هَذَا الْبَابِ وَأَخْسَنُ،

وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَخَذْتُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

^۱ صحيح البخارى/الوضوء ۳۱ (۱۸۵) و ۳۹ (۱۸۶) و ۴۱ (۱۸۷) و ۴۲ (۱۸۸) و ۴۵ (۱۸۹) صحيح مسلم/الطهارة ۷ (۲۲۵)

سنن ابى داود/الطهارة ۵۰ (۱۱۸) . سنن النسائى/الطهارة ۸۰۸۲ (۹۷) ۹۸ (۹۹) سنن ابن ماجه/الطهارة ۵۱ (۲۲۲) تحفة

الأعراف (۵۲۰۸) موطا امام مالك/الطهارة (۱) . مسند احمد (۳۹۰۴/۳۸) . سنن الداريمى/الطهارة ۲۸ (۷۲۱)

ترجمه : عبدالله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپلو لاسونو دسر مسح او کړه او دا يې دمخامخ طرف نه شاته رابنګل او دشانه يې بيا مخي ته رابنګل يعني دسر دمخامخ حصي نه يې شروع او کړه او بيا يې واپس مخي طرف ته راوړ رسول تردي چي هغه خاي ته يې راوړ رسول دکوم خاي نه چي يې شروع کړي وه او بيا يې دواړه خپي اووينخلي

دامام ترمذي قول دي په دي باب کي د معاويه، مقدم بن معديکرب او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

په دي باب کي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حديث دټولو نه زيات صحيح او عمده دي او هم ددي قول قائل امام شافعي او احمد او اسحاق (رحمهم الله) دي

تشرېح : په دي کي اختلاف دي چي دسر مسح دکوم خاي نه شروع کول افضل دي په دي کي دعلماؤ دري مذاهب دي

١، دجمهورو په نزد مقدم طرف دسر نه ابتداء کول بهتر دي ددوي دليل په مذکوره باب کي عبدالله بن زيد روايت دي چي "بدا بمقدم راسه" يعني رسول الله دسر مسح دمقدم طرف نه شروع کړه او دا حديث امام ترمذي اصح ما في الباب گرځولي دي

٢، دويم مذهب دوکعب بن جراح دي ددوي په نزد دسر مسح ابتداء دمؤخري حصي دسر نه کولي شي

دوي په ابو داود کي دربيع بن معوض دروايت نه استدلال کوي او په دي کي دسر دمينځ نه دمسح دابتداء ذکر دي

دمذکوره دواړو روايتونو جواب دادي چي دوي په بيان دجواز محمول دي او دجواز خو مونږ هم قائل يو دمذکوره باب دروايت په ابتداء او انتهاء کي ظاهراً تعارض دي او هغه داسي چي داقبال معني ده دمؤخر طرف دسر نه مقدم طرف ته لاس راوړل او دادبار معني دمقدم نه مؤخر طرف ته لاس اوړل دي ددي جملې نه ظاهراً دا ثابتېږي چي دسر دمسحي ابتداء دمؤخري حصي نه شوي ده او ددي په روستي جمله کي بدا بمقدم راسه الفاظ دي چي دسر دمسحي ابتداء دمقدم طرف نه شوي ده

جواب دادي داقبال او ادبار په مينځ کي واو حرف عاطفه دمطلق جمعيت دپاره دي او دترتيب دپاره نه دي او اقبال په ادبار مقدم کول داهل عرب عادت دي اگر که ترتيب نفس الامر دي برعکس وي

عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يې زيد دی او دمور نوم يې ام عماره وو

دهجرت نه پس مسلمان شوى وو او دبدر نه علاود په تمامو عزواتو كي شريك شوى دى او هم ده مسليمه الكذاب دتوري په وار قتل كړى وو كله چي وحشي وهلى وو
په ۲۳ هجري كي وفات شوى دى چي عمر يې په دغه وخت كي ۷۵ كلونه وو په كتابونو كي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو څو روايات ورته منقول دي او دده نه نقل دروايت كونكي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيى بن عماره، واسع بن جبان، عباد بن جيب (رحمهم الله، وغيره دي

*****

۲۵- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُبَدَأُ بِمُؤَخَّرِ الرَّأْسِ

اول شروع به دمسح د سر په مؤخر طرف كوي

۳۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ الزُّبَيْعِ بْنِ مُعُوذٍ ابْنِ عَفْرَاءَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّتَيْنِ، بَدَأَ بِمُؤَخَّرِ رَأْسِهِ ثُمَّ بِمَقْدَمِهِ وَبِأَذْنَيْهِ وَكَلْتَيْهِمَا ظُهُورَهُمَا وَبَطْنَيْهِمَا".

قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَصَحُّ مِنْ هَذَا وَأَجُودُ إِسْنَادًا، وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى هَذَا الْحَدِيثِ، مِنْهُمْ وَكَيْعُ بْنُ الْجَرَّاحِ (۱).

ترجمه : دربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپل سر باندي دوه ځله مسح او كړه او د سر د روستي طرف نه يې شروع او كړه او په دويم ځل يې د سر دمخكي حصي نه شروع او كړه او دخپلو دواړو غوږونو د داخلي او خارجي حصو مسح يې او كړه.

امام ترمذي وائي دا حديث دحسن درجي دي، او د عبدالله بن زيد حديث دسند په اعتبار ددينه زيات صحيح او عمده دي

دبعضي اهل كوفه دا حديث معمول بها دي چي يو په هغوى كي وكيع بن جراح هم شامل دي.
حل لغات : قدم يقدم قدامه په معني دزپيدو اود باب سمع نه په معني د راتلو اود باب تفعل نه په معني دمخكي كيدو، او مؤخر د مقدم مقابل دى داهم د باب تفعليل نه اسم مفعول دى.

اجود: جاد يچود جودا دنصر نه معني په بخشش كي غالب كيدل اجود داسم تفضيل صيغه ده
په معني دزيات سخي كيدو، دلته يې مصدر جيدا نه مستعمل دى په معني د كړه او

^۱ سنن ابى داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶) . سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۹۸ (۲۹۰) . ۵۲ (۲۴۰) (تحفة الأشراف: ۱۵۸۲۷) (حسن)

مستحکم

تشریح : محمد بن عقیل صدوق دي مگر سي. الحفظ چي ذکر بي مخکي تير شوي دي او دا حديث دهغه وهم دي دصحيح حديث الفاظ دابن عقیل د روايت نه پس په راتلونکي باب کي راروان دي "مسح راسه ومسح ما اقبل منه وما ادبر" يعني دا حديث په حقيقت کي مجمل دي او کلام دمحاورې مطابق دي کله کله بي محمد بن عقیل بن معني نقل کوي او د اقبل تفسير مخکي تير شوي دي او د ادبر تفسير روسته راروان دي د اقبل او ادبر بي دوه خل مسح گرځولي ده او حال دادي چي دا صرف يو خل مسح دي چنانچي ما د وکيع نه علاوه دبل هېچا نه دا طريقه نه ده اوريدلي، دامام ترمذي قول دي ددي حديث نه هغه حديث اصح دي کوم چي په سابقه باب کي تير شوي دي

*****

۲۶_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ مَسْحَ الرَّأْسِ مَرَّةً

بيان ددي خبري چي مسح د سر صرف يوخل ده

۳۴_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مِصْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مَعُوذٍ ابْنِ عَفْرَاءَ، أَنَّ هَارَاتَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَتَوَضَّأُ. قَالَتْ: مَسَحَ رَأْسَهُ وَمَسَحَ مَا أَقْبَلَ مِنْهُ وَمَا أَدْبَرَ. وَصَدَّغِيهِ وَأَذْنِيهِ مَرَّةً وَاحِدَةً". قَالَ أَبُو عَمِيرٍ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ وَجَدْتُ طَلْحَةَ بْنَ مِصْرٍ بْنَ عَمْرِو. قَالَ أَبُو عَمِيرٍ: وَحَدِيثُ الرَّبِيعِ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً. وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ. وَبِهِ يَقُولُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ. وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: وَأَوَّامُ مَسَحَ الرَّأْسَ مَرَّةً وَاحِدَةً. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنصُورٍ الْمَكِّيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، يَقُولُ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنْ مَسْحِ الرَّأْسِ: أَيُجْزِي مَرَّةً؟ فَقَالَ: إِي وَآلَهُ. (١)

ترجمه : دربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مي په داسي حال کي اوليدو چي اودس بي اوکړو. دربيع بيان دي پخپل سر باندي بي مسح اوکړه د غوږونو په مخامخ طرف او د غوږونو په شا طرف باندي هم او په مړوندونو باندي هم او په غوږونو باندي هم يو خل مسح وکړله

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۳۹ (۳۹۰). سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶). سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶). سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶).

امام ترمذي وائي په دي باب كي دعلي، اود طلحه بن مصرف د نيکه هم احاديث وارد دي. امام ترمذي وائي دا حديث دحسن صحيح درجي دي، او دا حديث د رسول الله نه ددي سند نه علاوه په نورو سندونو هم مروي دی چي رسول الله په سر يو خل مسح کړي ده، او په صحابه کرامو و تابعينو کي داکثرو په دي باندې عمل دی. دارنگي جعفر بن محمد، سفیان ثوري ابن مبارک او شافعي او احمد او اسحاق هم دا وايي چي د سر مسح يوخل ده

د سفیان بن عيينه قول دی چي د جعفر بن محمد نه مي د سر دمسح باره کي تپوس وکړو چي ايا يوخل سر مسح کول په اودس کي کافي دي او که نه ؟هغه راته وويل په قسم چي يو خل مسح کول کافي دي

حل لغات ترضاً يتوضأ وضوء معني اودس کول، وضاه يعني په اوبو يي پاک کړو

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي دسر په مسح کي تثليث مسنون دي او کنه دي په دي باره کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(۱)، اول مذهب دجمهورو علماؤ دي ددوی په نزد دسر په مسح کي تثليث مسنون نه دي بلکه دسر مسح به يوخل کولي شي ، دوی دخپلي دعوي دپاره دحديث الباب يعني دربيع بن معوذ دحديث نه استدلال کړي دي په دي کي مذکور دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دسر مسح يوخل کړي ده

ددوی دويم دليل عقلي دي او هغه دادي که مسح په سر کي تثليث مسنون اوگرخولي شي نو بيا به دا مسح پاتي نشي بلکه دمسح د تکرار په وجه به ددينه غسل جوړ شي

(۲)، دويم مذهب دامام شافعي دي دده دمشهور روايت مطابق په مسح دسر کي تثليث مسنون دي او دغير مشهور روايت مطابق تثليث مسنون نه دي او امام ترمذي هم دا قول ذکر کړي دي

دامام شافعي دليل په ابو داود کي دعثمان رضي الله عنه روايت دي چي هغه دنبي کریم صلي الله عليه وسل د اودس دحکایت کولو په حال کي اوفرمايل "مسح راسه ثلاثاً" يعني رسول الله دسر مسح دري پيري اوکړه

ددي جواب دادي چي دا روايت شاؤ دي ځکه چي دعثمان رضي الله عنه نه نور متعدد روايات دوضوء دحکایت په نقل کولو کي ثابت دي او په هغوی کي دتثليث ذکر نشته امام ابو داود تصريح کړي ده چي دعثمان رضي الله عنه ددي روايت نه علاوه په نورو رواياتو کي دتثليث ذکر نشته دي.

دامام شافعي دويم دليل قياسي دي چي هغه مسح دسر لره په اعضاء مغسوله قياس كوي يعني لكه څرنگه چي اعضاء مغسوله دري پيري وينخل مسنون دي دارنگي په مسح دسر كي به هم تثليث مسنون وي

ددي جواب دادي په اعضاء مغسوله دمسيحي قياس كول درست نه دي ځكه چي مسح لره په مغسول قياس كول قياس مع الفارق دي كچري په قياس ددي ثابتولو ته ضرورت وي نو په موزو يي قياس كول پكار دي او په مسح علي الجيره يي قياس كول پكار دي لكه څرنگه چي په دوى كي تثليث مسنون دي نو دارنگي به په مسح دسر كي تثليث مسنون كول پكار دي بلكه مسح به مرة واحدة وي

سوال دمذكوره باب نه په ماقبل باب كي دربيع بنت معوذبه روايت كي مذكور دي مسح براسه مرتين، ددينه معلومه شوه چي مسح مرة واحدة مسنون نه ده جواب په دي روايت كي داقبال او ادبار دوه حركتونو ذكر دي دا په حقيقت كي مسح مرتين نه ده بلكه دسر داستيعاب يوه طريقه ده

*****

٢٧- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا

دسر دمسح دپاره دتازه اوبو راخستلو بيان

٣٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، حَدَّثَنَا عَنْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ حَبَّانَ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَوَظًا، وَأَنَّهُ مَسَحَ رَأْسَهُ بِمَاءٍ غَيْرِ قَطْلٍ يَدِيهِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَرَوَى ابْنُ لَهْيَعَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ حَبَّانَ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَوَظًا وَأَنَّهُ مَسَحَ رَأْسَهُ بِمَاءٍ غَيْرِ قَطْلٍ يَدِيهِ، وَرَوَاهُ عَنْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ حَبَّانَ أَصَحَّ. لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ وَغَيْرِهِ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ وَأَوَّلَانِ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا. (١)

ترجمه: دعبدالله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مي په داسي حال كي اوليدو چي اودس يي اوکړو او پخپلو دواړو لاسونو كي دپاتي شوو اوبو نه يي علاوه په نوو اوبو دسر مسح اوکړه

^١ صحيح مسلم / الطهارة ٤ (٢٣٦)، سنن ابی داود / الطهارة ٥٠ (١٢٠)، وانظر أيضا رقم: ٢٨ (تحفة الأشراف: ٤٠٤٠)

دامام ترمذي قول دي دا حديث حسن صحيح دي.

ابن لهيعة دا حديث دابن حبان په سند د واسع نه او هغه دخپل پلار نه نقل كړي دي، عبدالله بن زيد رضي الله عنه او فرمايل رسول الله صلى الله عليه وسلم اودس او كړو او دخپل سرمسح يي په لاسونو كي د پاتي شوو اوبو نه علاوه په نوو اوبو او كړه .

دعمرو بن حارث نه روايت دي كوم چي ابن حبان نقل كړي دي او دا دابن حبان دروايت نه زيات صحيح دي ځكه چي په نورو ډيرو سندونو سره هم دا حديث د عبدالله بن زيد رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم دخپل سرمسح دپاره دنوو اوبو استعمال او كړو ډاكثرو اهل علمو به همدې باندي عمل دي دامام ترمذي دا رائي چي دسرمسحي دپاره به نوي اوبه راخستلي شي

تشرېح : دي باب كي په دي مسئله كي دا اختلاف بيان دي دي چي دسرمسح دپاره ما،

جديد ضروري وي او كنه په دي باره كي مذهب دفقهاؤ دوه دي

(۱)، اول مذهب دامام ابو حنيفه دي چي دسرمسح دپاره ما، جديد ضروري نه دي او د جمهورو اهل علمو په نزد دسرمسح دپاره ما، جديد شرط دي.

دلائل دا حنافو: ما، جديد والا رواياتو ذكر كولو ته ضرورت نشته ځكه چي په باب كي مذكور دي البته هغه دلائل ذكر كول پكار دي دكومو نه چي دا معلومېږي چي دبلل باقيه سره مسح دسر جائز ده او كنه ده په دي باره كي حديث الباب قوي شاهد دي ددي حديث نه په بلل باقيه دسرمسح جواز ثابت شو دا حديث گويا كي ضعيف دي مگر دمتابعاتو دوجوب په وجه په دي كي قوت پيدا شوي دي او دهغوئ په وجه دا حجت گرځيدلي دي او متابعات يي دادي

په ابوداود باب صفة وضوء النبي صلى الله عليه وسلم كي دربيع بن معوذ الفاظ دادي "مسح براسه من فضل ماء كان في يده".

دويم دليل دحافظ عراقي په قول په دارقطني او بيهقي كي روايت دي "مسح راسه بماء فضلت في يده وفي رواية بلل في يده واسناده حسن".

دشوافعو دليل دا حديث د عبدالله بن زيد دي چي ترمذي دعمر وبن حارث په سند نقل كړي دي "انه راي ان النبي صلى الله عليه وسلم توضأ وانه مسح راسه بماء غير فضل يديه" دا نص صريح دي په دي خبره كي چي رسول الله دماء جديد استعمال كړي دي

دا حنافو دطرفه ددي جواب دادي چي ددي حديث نه دماء جديد وجود معلومېږي او وجوب نه معلومېږي او د عدم وجوب مونږ كله انكار كړي دي لهذا دا په افضليت محمول دي

فائدو په "انه مسح راسه بښاء غير فضل يديه" په دي جمله كي غير په معني د بقيه دي ماء موصوله او غير صله دي او كه بښاء وي نو مطلب ظاهر دي چي ماء به عبارت وي دماء نه او په فضل يديه كي رفع نصب جر دري واړه جائز دي جر به بښاء په بدليت وي او ماء غير مبدل منه ده مبارك فوري وائي په قلمي نسخو كي من فضل يديه راغلي دي نو من به بياننه وي يعني دسر مسح يي او كړه په هغه اوبو باندي كومي چي پاتي شوي وي دلاسونو نه او كه ميم نه وي بښاء بر بدليت وي نصب ځكه جائز دي چي دلته من مقدر دي او دا به منصوب بنزع الخافظ وي او رفع ځكه جائز دي چي خبر دمبتداء محذوف دي بهر حال اولني دواړه روايتونه متضاد دي داوونې روايت نه معلوميري چي ماء جديد يي استعمال كړي وي او دابن لهيعه دروايت نه معلوميري چي هم هغه پاتي شوي اوبه يي استعمال كړي وي

د راوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله كنيه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يي زيد دی او دمور نوم يي ام عماره وو دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو كي شريك شوی دی او هم ده مسلميه الكذاب دتوري په وار قتل كړی وو كله چي وحشي وهلی وو په ۲۳ هجري كي وفات شوی دی چي عمر يي په دغه وخت كي ۷۵ كلونه وو په كتابونو كي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو څو روايات ورنه منقول دي او دده نه نقل دروايت كونكي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن حبان، عباد بن حبيب (رحمهم الله) وغيره دي.

*****

۲۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الْأُذُنَيْنِ ظَاهِرِهِنَّ وَبَاطِنِهِنَّ

د غورونود ظاهر او باطن طرفونود مسح كولو بيان

۳۶_ حَدَّثَنَا هَنَّاذُ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ. عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ. عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ الزُّبَيْعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ حَسَنَ صَحِيحٍ. وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ يَرَوْنَ مَسْحَ الْأُذُنَيْنِ ظُهُورَهُمَا وَبُطُونَهُمَا. (١)

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٤ (١٢٠). سنن ابی داود/الطهارة ٥٢ (١٢٤). سنن النسائي/الطهارة ٨٣ (١٠١). (تحفة)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپل سر او دخپلو غوږونو پورتنی او داخلي حصو مسح او کړه امام ترمذي وائي دابن عباس حديث حسن صحيح دي .
 په دي باب کي دربيع رضي الله عنها نه هم حديث مروی دي
 داکثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي ددوی قول دادي چي ددواړو غوږونو پورتنی حصه او داخلي حصي مسح کول پکار دي
تشریح : په دي کي دفقهاؤ اختلاف دي چي دغوږ دپاره وينخل پکار دي او که مسح کول پکار دي؟

انده اربعه او جمهور فقهاء وائي ظاهر الاذنين او باطن او الاذنين ممسوخ دي او دمسح وخت هغه دي کله چي په لاسونو دسر مسح کول دويم مذهب دامام شافعي دي فرماني چي دغوږونو مخامخ حصي حکم دغسل دي او دمخ دوينخلو وخت کي به دا هم وينخلي شي او امام ترمذي دجمهورو دقول مطابق باب قائم کړي دي دجمهورو استدلال دحديث الباب نه دي چي رسول الله دغوږونو ظاهر او باطن مسح کوي .
 قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح ، په راتلونکي باب کي حديث دي الاذنان من الراس ، يعني غوږونه دسر په حکم کي دي څنگه چي په سر باندي مسح کيږي نو په غوږونو باندي به هم مسح کيږي او ددي تائيد دنسائي په روايت کيږي

د حديث دراويي ابن عباس رضي الله عنهما فضيلت

عن ابن عباس رضي الله عنهما ، قَالَ : كَانَ عُمَرُ رضي الله عنه يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاجٍ بَدِيٍّ فَكَأَنَّ بَعْضَهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ ، فَقَالَ : لِمَ يَدْخُلُ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَهْلَاءُ مِثْلُهُ ؟ ! فَقَالَ عُمَرُ : إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ ! قَدْ عَانِيَ ذَاتَ يَوْمٍ فَأَدْخَلَنِي مَعَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ اللَّهَ دُعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَنَّهُمْ ، قَالَ : مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ | [الفتح : ١] فَقَالَ بَعْضُهُمْ : أَمْرُنَا لَنَحْمَدُ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرَهُ إِذَا نَصَرْنَا وَفَتَحَ عَلَيْنَا ، وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً . فَقَالَ لِي : أَكُنْ لَكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ ؟ فَقُلْتُ : لَا . قَالَ : فَمَا تَقُولُ ؟ قُلْتُ : هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَعْلَمَهُ لَهُ ، قَالَ : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ، وَذَلِكَ عِلَامَةٌ أَجَلِكَ ﴿ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً ﴾ فَقَالَ عُمَرُ رضي الله عنه : مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ . رواه البخاري .

آخره : البخاري ١٨٩٠/٥ (٤٢٩٤) في التفسير باب تفسير سورة اذا جاء نصر الله . وباب الانبياء وباب علامات النبوة في الاسلام و الترمذي في تفسير سورة الفتح وفي المغازي باب نزول النبي صلي الله عليه وسلم يوم الفتح . ومسلم في الصلاة باب ما يقال في الركوع والسجود اخرجه احمد في المستند ٣١٣٧/١

والترمذي والطبراني والبيهقي في الدلائل والنسائي في الكبرى بالفاظ متقاربة .

ابن عباس رضي الله عنه فرماني د عمر فاروق رضي الله عنه دا عادت وو چي زه به يي دبدر والو مشرانو صحابو سره دتنه غوښتم نو خني کسانو دا محسوسه کړه دده هومره خو زمونږ زامن دي هغه ورته اوونيل ددي وجه تاسو ته معلومه ده چي داهل بيتو نه دی او دقران شريف عالم دی (ابن عباس رضي الله عنه فرماني چي يوه ورځ عمر ددي مشرانو سره زه هم راوغوښتم او زما دا خيال دی چي هغوی ته يي زما دقدر خودلو دپاره راغوښتی وم بيا يي هغوی نه تپوس او کړو چي په دي کي "اذا جاء نصر الله والفتح" تاسو څه واني؟ خو اوونيل مونږ ته حکم شوی دی چي کله په مشرکانو غلبه او فتحه بيا مو مو چي دالله تعالي شکر ادا، کړو او حمد و ثنا او اوبو او خني غلي پاتي شو. عمر رضي الله عنه ماته اوونيل ابن عباس: ستا هم دغه خيال دی؟ ما ورته اوونيل نه هغه اوونيل نو بيا ته پکي څه واني؟ ما ورته اوونيل دا درسول الله صلي الله عليه وسلم دوفات اطلاع ده الله تعالي خبر ورکړو چي کله ته غلبه او فتح بيا مومي نو پوه شه چي ستا کار پوره شو. درحلت وخت دی نژدي شو نو دالله تعالي صفت او ثنا ديره وايه او بڅښنه ترينه غواړه بيشکه هغه ډير توبه قبلونکی دی عمر رضي الله عنه اوونيل تاجي څه اوونيل ددي نه علاوه يي بله معني ماته نه ده معلومه (بخاري).

"يدخلني مع اشياخ بدر" يعني زه به يي په مجلس کي دبدري صحابه کرامو سره شريک کينولم فکان بعضهم وجد في نفسه "يعني بعضي کسانو دی ښه اونه گټرلو دابن نحوي په قول ددي نه عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه مراد دی لکه چي دبخاري په روايت کي ددي تصريح موجود ده.

"انه من حيث علمتم" عمر رضي الله عنه او فرمايل دابن عباس مرته تاسو ته نه ده معلومه . په يوبل روايت کي دي قال الهأجرون لعمر الا تدعوا ابنائنا كما تدعوا ابن عباس قال ذاكم فقي الکحول ان له لساناً سؤلاً وقلباً عقولاً.

فما رأيت انه دعاني يومئذ الا ليريهم . يعني عمر رضي الله عنه زه راوغوښتم ددي دپاره چي دوی ته زما علميت معلوم شي .

دابن سعد په روايت کي داسي دي اما اني ساريکم اليوم منه ماتعرفون به فضله ذلك علامة اجلک . په همدې وجه بعضي مفسرينو ددي سورت نوم سورت التوديع ايخودلی دی ددي سورة دنزول نه تقريبا اتيا ورځي پس رسول الله صلي الله عليه وسلم ددنیا نه رخصت شوی دی په دي سورة کي دا خودلی شوي دي چي دکوم مقصد دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم مبعوث کړی شوی وو هغه مقصد پوره شو

ما علم منها الا ما تقول يعني زما علم هم هغه دي كوم چي تاسو بيانوي ليكن په مسند احمد كي ددي الفاظو په خاي دا الفاظ دي كيف تلو موني علي ما ترون ددينه معلومه شوه چي دانسان عزت او مرتبه په عمر سره نه ده بلكه په عقل او فهم سره ده.

*****

۲۹- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْأَذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ

بيان ددي خبري چي غوږونه د حكم په اعتبار په سر كي داخل دي

۳۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَبَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ سَيِّدَانَ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: "تَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ ثَلَاثًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، وَقَالَ: الْأَذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ قُتَيْبَةُ: قَالَ حَبَّادٌ: لَا أَدْرِي هَذَا مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مِنْ قَوْلِ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَلِكَ الْقَائِمِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ أَنَّ الْأَذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: مَا أَقْبَلَ مِنَ الْأَذُنَيْنِ قِيمَ الْوَجْهِ وَمَا أَذْبَرَ قِيمَ الرَّأْسِ، قَالَ إِسْحَاقُ: وَأَخْتَارُ أَنْ يَمْسَحَ مُقَدَّمَهُمَا مَعَ الْوَجْهِ وَمَوْخَرَهُمَا مَعَ رَأْسِهِ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: هُمَا سَنَةٌ عَلَى جِيَالِهِمَا يَمْسَحُهُمَا بِمَا يَمْدِي. (١)

ترجمه : دابوامامه رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس اوکړو او خپل مخ يې دري پيري اووينځو او خپل لاسونه يې دري ځل اووينځل او په سر يې مسح اوکړه او بيا يې او فرمانيل دواړه غوږونه په سر كي داخل دي. امام ترمذي وائي دقتيبه بيان دي چي حماد ونيلي دي ماته معلومه نه ده چي دا درسول الله قول دي او که دابوامامه قول دي.

په دي باب كي د انس او ددي خبري دقائيلنو لکه سفيان ثوري، ابن مبارک، او اسحاق بن راهويه روايات هم مذکور دي او دبعضو قول دي دغوږونو مخامخ حصه دمخ حصه ده دادي اووينځلي شي او روستنۍ حصه يې په سر كي داخل ده نو په دي دي مسح اوکړي شي، اسحاق بن راهويه وائي زه دا خبره خوښوم چي دغوږونو مخامخ حصه په مخ كي داخل ده او روستنۍ

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۳۳) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۵۳ (۴۴۴) (تحفة الأشراف : ۲۸۸۷) مسند احمد (۵/۲۵۸).

حصه يي په سر کي داخل ده، دامام شافعي قول دي چي دا دواړه جدا جدا سنت دي او په دي وجه به دواړه جدا جدا اوبو باندې کيږي

حل لغات فغسل: اغتسل يفتسل اغتسلا معني غسل کول، غسل يفتسل غسلا وينخل مفتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي

تشرېح: په دي مسئله کي د فقهاؤ اختلاف دي چي دغوږونو د مسحې دپاره ماء جديد استعمالول مسنون دي او کنه دي؟ په دي کي دوه مذاهب دي

(۱)، مذهب دامام ابوحنيفه دي امام صاحب وائي سنت دادي چي ماء جديد استعمال نشي بلکه په کومو اوبو چي يي دسر مسح کړي وه او په همدغه لمدو لاسو به دغوږونو مسح هم کوي.

(۲)، دويم مذهب دامام شافعي، امام شافعي وائي چي دماء جديد استعمال سنت دي امام صاحب په زير بحث حديث کي دابو امامه باهلي رضي الله عنه دروايت نه استدلال کوي چي "توضاء النبي صلى الله عليه وسلم غسل وجهه ثلاثا ويديه ثلاثا" دا دييان مقام دي او په دي روايت کي دا هم دي "الاذانان من الراس" يعني غوږونه دحکم په اعتبار په سر کي داخل دي او ددي تائيد دسناني په يو روايت کيږي چي يو کس کله دخپل سر مسح کوي نو دسر متعلق تمام گناهونه يي ختم شي تردې چي داڅنين گناه هم زائل شي ددينه معلومه شوه چي اڅنين دسر تابع وي لهذا دسر دپاره راخستي اوبه به ددي دپاره کافي وي دامام صاحب په دليل دشوافعو يو څو اعتراضات دي.

اول اعتراض دادي. امام ترمذي وائي ددي حديث يو راوي حماد بن زيد دي حماد وائي ماته نه ده معلومه چي الاذانان من الراس مرفوع جمله ده او که دابو امامه قول دي ددي شېهي په وجه ددي حديث مرفوع کيدل مشکوک شول احناف وائي دا حديث په نورو سندونو ثابت دي چي الاذانان من الراس مرفوع جمله ده او دحماد بن زيد په شک کولو هيڅ اثر نه پريوخي

دويم اعتراض دادي امام ترمذي ددي حديث باره کي وائي "هذا حديث ليس اسناده بذاك القائم" يعني ددي حديث په سند کي ضعف دي

ددې يو جواب دادي امام ترمذي ددي حديث تضعيف دشهر بن حوشب په وجه کړي دي او شهر متکلم فيه راوي دي مگر بعضي محدثينو دا حديث حس گرځولي دي مثلاً باب الله الاعظم، او باب فضل فاطمه کي ددي بيان دي

دويم جواب: دا حديث په ډيرو سندونو ثابت دي که دا سند يي ضعيف وي نو نور ډير قوي سندونه لري

اعتراض. په "الاذنان من الراس" فرمانيلو سره رسول الله داښين خلقت بيان کړي دي او حکم يې نه دي بيان کړي

جواب رسول الله صلي الله عليه وسلم د اشياؤ دخلقت بيانولو دپاره نه دي مبعوث شوي بلکه د حکم بيانولو دپاره راغلي دي قرينه داده چې رسول الله صلي الله عليه وسلم دا جمله دسر نه فوراً پس فرمانيلي ده معلومه شوه چې ددي تعلق دمسح سره دي

دامام شافعي دليل په طبراني کي دابوذر رضي الله عنه روايت دي او په دي روايت کي دا مذکور دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم داښين دمسح دپاره دماء جديد استعمال کړي دي

ددينه جواب دادي چې دا استدلال صحيح نه دي ځکه چې ددي حديث په سند کي عمر بن ابان راوي ضعيف دي بل جواب دادي دا حکم په هغه صورت محمول دي کله چې لاسونه اوچ شوي وي په دي صورت کي مونږ هم منو چې ماء جديد به استعمالولي شي.

اعتراض هر کله چې غوږونه دسر حصه ده نو بيا به دغوږونو په شمول دسر دخلورمي حصي مسح کوي په داسي مسح خو تاسو تميز هم نه کيږي نو بيا غوږونه دسر حصه څنگه شوه.

ددې جواب دادي مسح دسر قطعي فرض دي او غوږونه من الراس کيدل ظني دي لهدا دسر مسح کول ضروري دي دا داسي ده لکه يو سري چې حطيم طرف ته روان شي او مونږ اوکړي نو مونږ يې نه کيږي ځکه چې دحطيم کعبه کيدل په ظني حديث ثابت دي.

د ابو امامه اياس بن ثعلبه حارثي رضي الله عنه حالات

نوم اياس ليکن دبعضو په نزد دده نوم عبد الله بن ثعلبه وو او ددي برعکس ثعلبه بن عبد الله هم ونيلى شوى دى کنيه يې ابو امامه وه او دپلار نوم يې ثعلبه يا عبد الله وو او دقبيله خزرج سره يې تعلق وو دده نه دوه يا درې روايتونه منقول دي يو په بخاري کي دي او يو په مسلم کي

*****

٣٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ

دګوتو دخلاص بيان

٣٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَنَادٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ لَقِيطٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كُفِّتَ الْأَصَابِعُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ، وَالْمُسْتَوْدِدِ وَهُوَ: ابْنُ هَدَّادٍ الْفَهْرِيُّ، وَأَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّهُ يُخْلَلُ أَصَابِعُ رَجُلَيْنِ فِي الْوُضُوءِ، وَيَقُولُ

أَخَذَ. وَإِسْحَاقُ. قَالَ إِسْحَاقُ: يُخَلِّلُ أَصَابِعَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فِي الْوُضُوءِ. وَأَبُو هَاشِمٍ اسْمُهُ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ كَثِيرٍ السَّكَّيُّ. (١)

ترجمه : لقيط بن صبره رضي الله عنه فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماني چي دي كله چي تاسو اودس كوي نو دگوتو خلال به كوي امام ترمذي واني په دي باب كي دابن عباس ، مستورد بن شداد ، او ابو ايوب انصاري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

دامام ترمذي قول دي دا حديث حسن صحيح دي داهل علموپه همدې باندي عمل دي چي په اودس كي به دگوتو دبندونو خلال كوي او ددي قول قائل امام احمد او اسحاق بن راهويه دي اسحاق بن راهويه واني چي په اودس كي ددواړو لاسونو او ددواړو خپو دگوتو خلال كول پكار دي.

حل لغات : خَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا : د باب تفعليل نه ډيره خلالول توضأ يتوضأ وضوء. معني اودس كول، وضاء يعني په اوبو يي پاك كړو.

تشرېح : دگوتو دخالولو څه حكم دي په دي كي دعلماء دوه مذهب دي

(١) دجمهور اول قول دادي دجمهورو په نزد تخليل داصابع مسنون دي

(٢) قول داهل ظواهر دي ددوي په نزد تخليل داصابع واجب دي

دليل دجمهورو ايت داودس دي او حديث داعرابي المصبي في الصلوة دي دارنگي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دعمل نقل كونكي تقريبا ٢٢ صحابه كرام دي چي تخليل داصابع يي نه دي نقل كړي.

اهل ظواهر دحديث الباب نه استدلال كوي چي "اذا توضأت فخلل الاصابع" په دي روايت كي خلل دامر صيغه ده او امر دوجوب دپاره راځي ددينه معلومه شوه چي تخليل داصابع واجب دي

ددې جواب دادي الله تعالي په قران كي د اودس دپاره څلور فرائض ذكر كړي دي او دتخليل ذكر پكي نشته پاتي شو دا حديث نو دا خبر واحد دي او دخبر واحد په فرضيت ثابتولو به په كتاب الله زيادت راشي په دي وجه دفرضيت قول قابل قبول نه دي داهل ظواهر دطرفه اعتراض دادي چي داصابع دمنظم كيدو په صورت كي هم خو دفرضيت قول كول پكار نه دي كنه نو په كتاب الله به زيادت راشي

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٥٥ (١٢٢) سنن النسائي/ الطهارة ٤١٤ (٨٤) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٢ (٢٠٤) ويأتي عند المؤلف في

الصيام (٤٨٨) (تحفة الأشراف: ١١١-٢) مسند احمد (٢/٢٢) سنن الدارمي/ الطهارة ٢٢ (٤٢٢)

جواب داصابع بالمنضم كيدو په صورت كي دخلال فرضيت من باب اداء ماورد به كتاب دي او دباب دزيادت نه نه دي باقي پاتي شو دامام صاحب دخپلو مونخونو اعاده كول نو دا دهغه خپله تقوي وه او دهغه فتوي نه وه، په فتوي او تقوي كي فرق وي فتوي خو همدا ده چي مونخونه دي اداء شول والله اعلم

طريقه دتخليل د اصابع اليد د اصابع اليد دتخليل طريقه دا نه ده چي تشبيك او كړي شي بلكه دتخليل طريقه داده چي ديولاس په گوتو كي دبل لاس گوتو لره دشا دطرفه داخل كړي دخپو دگوتو دتخليل طريقه دا كار دي دللاس په كچي گوته او كړي او دبنی خپي دگوتي نه دي شروع او كړي او دگسي خپي په كچه گوته دي خلال ختم كړي

*****

۳۹- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ وَهُوَ الْجَوْهَرِيُّ، حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزُّكَاوِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عَقْبَةَ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى التَّوَعْمَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا تَوَضَّأْتَ فَخَلَّلْ بَيْنَ أَصَابِعِ يَدَيْكَ وَرِجْلَيْكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه : دعبدا الله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل كله چي تاسو اودس كوي نو د خپلو لاسونو او خپو دگوتو په مينځ كي خلال او كړي

دامام ترمذي قول دي دا حديث دحسن غريب درجي دي

*****

۴۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيْعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُمَيْدِيِّ، عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ هَدَّادٍ الْفَهْرِيِّ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ ذَلِكَ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ يَخْلُصِرُو". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهِيْعَةَ. (٢)

ترجمه : دمستورد بن شداد فهرې رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم مي په داسي حالت كي ليدلي وو چي كله به يي اودس كولو نو دخپلو دواړو خپو گوتي به يي دللاس په كچي گوته خلال كول

^۱ سنن ابن ماجه/الطهارة ۵۴ (۲۴۷)، (تحفة الأشراف: ۵۶۸۵)

امام ترمذي واني دا حديث حسن غريب دي او مونږ ته صرف د ابن لهيعة په سند رارسيدلي دي

تخريج: سنن ابى داود/ الطهارة ٥٨ (١٣٨) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٥٢ (٢٢٦) (تحفة الأشراف: ١١٣٥٦) مسند احمد (٢/٢٣٩)

تشرېح: په دې مسئله کې اختلاف دې چې دگوتو دتخليل څه حکم دې؟ په دې باره کې دوه مذاهب دې چې په تفصيل سره ددې بيان په حديث نمبر ٣٨ کې تير شو
د مستورد بن شداد رضي الله عنه حالات:

نوم مستورد دېلار نوم شداد قبيله فهرې چې دقريشوسره يې تعلق دی او په کوفيانو کې شميرلی شوی دی او په مصر کې يې رهانش کولو، اسد الغابه،
دا عجيب اتفاق دی چې په کومه ورځ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددنيا نه رخصت شو نو دی ډير وړوکی وو ليکن ددې باوجود يې رسول الله نه احاديث اوريدلي دي تقريباً اوه احاديث ورته مروی دي څلور داهل مصر نه او دوه داهل کوفه نه په مسلم کې ورته دا روايت موجود دی او بخاري ورته نقل دروايت نه دی کړی

*****

٣١_ بَابُ مَا جَاءَ «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ»

په اودس کې دپوندوپه وينځلو کې دکوتاهي کونکو دپاره داوروعيد

٤١_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَائِشَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ هُوَ ابْنُ جَزْءِ الرُّبَيْدِيِّ، وَمَعْقُوبٍ، وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، وَهَرَجِيمِ بْنِ حَسَنَةَ، وَعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، وَيَزِيدَ بْنِ أَبِي سَفْيَانَ، قَالَ أَبُو عَمْسٍ: حَدَّثَنَا أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ وَبَطْنِ الْأَقْدَامِ مِنَ النَّارِ". قَالَ: وَفِيهِ هَذَا الْحَدِيثُ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ التَّنَحُّجُ عَلَى الْقَدَمَيْنِ، إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمَا خُفَّانِ أَوْ جُوزَبَانِ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي دپوندو په وينځلو كي كوتاھي كونكو دپاره

كوتاھي ده يعني دجهنم اور دي

امام ترمذي وائي دابوهريره حديث حسن صحيح دي

په دي باب كي دعبداالله ابن عمر، عائشه، جابر، عبدالله بن حارث بن جزء زبيدي، معقيب، خالد بن وليد شرحبيل عمرو بن العاص، او يزيد بن ابي سفيان رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي. ارشاد نبوي دي چي دخپو دتلو دپاره كوم چي په اودس كي اوچ پاتي شي تباھي ده يعني دجهنم اور دي ددي حديث مطلب دادي چي په خپو مسح كول جائز نه دي خو چي په دي باندي موزي يا جراحي نه وي.

حل لغات ييجوز جاز ييجوز جوازا د نصر ينصر باب نه په معني د جائز كيدو دی

اعقبي اعقاب چالره جانشين مقررول، يا ښه بدله وركول، العقوبة: العقبني كار بدله يا دهرڅيز اخر، اخرت

تشرېح : مذاهب دفقهاؤ چي په اودس كي دخپو دپاره وينځل دي او كه مسح؟ په دي باره كي دوه مذاهب دي (۱)، داهل سنت والجماعت او تمامو خلفو او سلفو دي (۲)، مذهب دشيعه اماميه په تزد د رجلين دپاره مسح دي او غسل نشته.

منشاء داختلاف داده "وارجلكم الي الكعبين" (المائدة: ۶۶) په دي كي دوه قرائتونه دي چي په اوه قاريانو كي دي لره حفص، نافع، ابن عامر، كسائي، په نصب سره لولي، په دي صورت كي به دا په ايدي عطف وي او داياي پشان به دا هم وي باقي قراء دي لره په جر سره لولي او ددي قرائت په اعتبار سره دا به په رؤس معطوف وي پس درؤس پشان به ددي دپاره مسح كول كاز دي.

اهل سنت والجماعت نصب والاقرائت اختيار كړي دي او په جر والاقرائت كي يي توجيهات كړي دي ليكن شيع ددي برعكس كار كړي دي چي جر والاقرائت يي اختيار كړي دي او په نصب والاقرائت كي يي توجيهات كړي دي نو ددي كار نه دا اختلاف پيداشوي دي دجمهورو دويم دليل نبوي عمل دي چي په نقل متواتر دشلو نه دزياتو صحابه كرامونه درسول الله صلي الله عليه وسلم عمل منقول دي او ټولو غسل درجلين نقل كړي دي

دريم دليل. حديث دويل للاقباب من النار دي چي دلسو صحابه كرامونه منقول دي او قرينه په دي باندي دالي الكعبين غايه ده خكه چي دغسل غايه بيانيري او دمسح غايه نه بيانيري څلورم دليل احاديث دخروج الخطاء من اعضاء الوضوء دي په دي احاديثو كي دخپو دگناهونو دخروج ترتب په غسل دي دلته كه درجلين حكم مسح وي نو ددي په وينځلو كي به اجر او ثواب نه وي.

پنځم دليل اجماع دصحابه کرامو ده دابن ابی ليلي قول دي "لقد اجمع اصحاب رسول الله صلي الله عليه وسلم علي غسل القدمين" يعني صحابه کرامو په اودس کي دخپو په وينځلو اجماع کړي ده اخرجه سعيد في سنن، دا رنگي په طحاوي کي د عبد الملك بن سليمان قول دي فرماني چي "قلت لعطاء ابلغت عن احد من اصحاب النبي صلي الله عليه وسلم مسح عي القدمين قال لا" عبد الملك وائي د عطاء نه مي تپوس او کړو چي ايا تاته درسول الله په صحابه کرامو کي دکوم صحابي نه دا خبر رارسيدلي دي چي په اودس کي دخپو دپاره مسح کول کافي دي نو وي فرمانيل هرگز نه عطاء بن ابی رباح علم او فضل کي کمال ته رسيدلي دي شپږم دليل دخپو مسح کول دحکيم دحکمت نه مستبعد دي او دا ځکه کوم اعضاء چي په گرد او غبار ملوث وي دهغي دوينځلو حکم کول پکار دي نه چي په مسح روافض وائي چي خپي په اعضاء ممسوحه کي داخلول پکار دي او داودس دايت نه استدلال کوي چي په دي ايت کي خپي په رؤسکم عطف دي او چي کوم حکم دمعطوف عليه دي همدا حکم دمعطوف دپاره هم پکار دي يعني لکه څرنگه چي دسر دپاره مسح ده دارنگي درجلين دپاره حکم هم دمسح دي

داهل سنت والجماعت دطرحه دجر په قرانت کي تاويلات او ددوي ددلائلو نه جوابات

اول تاويل دادي چي دا جر په جوار محمول دي او دا مطلب نه دي چي په رؤس باندي معطوف دي په دي توجيه دري اعتراضات راځي.

اول اعتراض بعضي نحويانو دجر دجوار نه انکار کړي دي او دا بي دفصاحت خلاف گنډلي دي ددي جواب دادي په دومره کثرت سره ددي مثالونه موجود دي چي انکار ور نه شي کيدي په قران کي هم او دقران نه غير هم ددي دليدو نه پس ددينه انکار کول او يا دا خلاف دفصاحت گنډل مکابره ده قراني ايت دي "اني اخاف عليكم عذاب يوم اليم" (هود: ٢٦) په دي اليم جر دجوار دي او حال دادي چي دا دعذاب صفت دي دا خو منسوب کول پکار وو

دويم اعتراض جر دجوار هلته وي چرته چي دمقصد دغير مقصد سره التباس نه وي او دلته خو التباس راځي

جواب دادي کچري دالي الکعبين غايه نه وي نو بيشکه چي التباس راتلو ليکن ددي ترک کولو نه پس هيڅ التباس باقي پاتي نشو

اعتراض ٣، جر دجوار کچري په توسط کي دعطف نه وي نو بيا ددي دوجوب نه انکار نشي

جواب: دسوج خبره داده چي عطف قطع راولي او که وصل؟ ظاهره ده چي وصل راولي بلکه عطف دوصل تاکيد کوي ددي موجود کيدل او نه موجود کيدل يوبرابر دي، بغير دتوسط دعطف نه جائز کيدو سره بتوسط العطف هم جائز دي او ددي دجواز هم دا ايت پخپله دليل دي

دويمه توجیه امام طحايي او داود ظاهري کړي ده او حافظ نقل کړي ده چي دوی وائي "مسح الرجلین کان ثم نسخ" (يعني دجر والاقرانت په وجه درجلین دپاره مسح حکم وو لیکن بیا منسوخ شو).

دریمه توجیه دجر قرانت په صورت کي دا لفظ په رؤس معطوف دي لیکن په دي وجه نه دي چي دارجل دپاره مسح دي بلکه دارجل دپاره غسل دي لیکن په عام طور سره په غسل درجلین کي چونکه داوېو اسراف کيږي نو ددینه دمنعي دپاره یې په رؤس باندي عطف دي دا جواب هم حافظ عراقي نقل کړي دي

خلورمه توجیه دجر قرانت په صورت کي ارجل لفظ په رؤس عطف دي او دعطف په وجه مسح په دي باندي هم مسلط شوي ده لیکن دمسح نه مراد عرفي مسح نه ده بلکه دالي الکعبین قرني مذکور کیدو په وجه باندي مسح لغوي مراد دي يعني غسل خفيف مراد دي دا جواب هم حافظ نقل کړي دي

داهل شیعه دطرف دنصب والاقرانتونو توجیهات او دهغوئ جوابات ضعیف دي او دعوي یې باطلا دي چي تفصیل یې دعلم فقه په کتابونو کي موجود دي

*****

۳۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً

په اودس کي د اندامونو په یو یو ځل وینځلو داکتفا کولو بیان

۴۲_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَهَذَا، وَفَتْحَتُهُ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَمْعَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَّارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّ مَرَّةً مَرَّةً". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَجَابِرٍ، وَبُرَيْدَةَ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَابْنِ الْقَاسِمِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ أَحْسَنَ قَوْلِهِ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَرَوَى رِشْدِينَ بْنُ سَعْدٍ وَغَيْرُهُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ هُرَيْبٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّ مَرَّةً مَرَّةً". قَالَ: وَلَهُنَّ هَذَا بِقَوْلِهِ، وَالصَّحِيحُ مَا رَوَى ابْنُ عَجَلَانَ، وَهَيْثَمُ بْنُ سَعْدٍ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَعَبْدُ

الْعَزِيزُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَقَّامِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء يو يوخل اووینخل

امام ترمذي واني په دي باب كي د عمر، جابر، بریده، ابورافع، او ابن الفاكه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او د ابن عباس حديث په دي باب كي عمده او صحيح دي

رشدین بن سعد وغيره په سند دضحاك بن شرجيل عن زيد بن اسلم عن ابيه روايت كړي دي چي عمر رضي الله عنه به فرمايل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء يو يوخل اووینخل ددي روايت هيڅ حيثيت نشته صحيح روايت هغه دي كوم چي ابن عجلان، هشام بن سعد، سفیان ثوري او عبدالعزیز بن محمد په سند دزيد بن اسلم عن عطاء بن يسار عن ابن عباس عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل كړي دي

تشریح : تردي خاي پوري په تيرو شوو ابوابو كي د اودس دكيفيت بيان وو. ددينه وړاندي كميت بيانول غواړي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس په څلور قسمه دي (١)، وضوء، مرة مرة دي. يعني د اغضاء مغسوله په وينځلو يي يو يو اكتفاء كوله او دا واجب ده، وضوء، مرتين مرتين او وضوء ثلاثا ثلاثا دافضلي درجي دي او وضوء مخلوط يعني بعضي اغضاء يو ځل وينخل او بعضي دوه پيري او بعضو لره دري ځله وينخل هم جائز دي په اولني باب كي دوه قسمه او په دريم باب كي دويم او دريم قسم بيان شو او په دريم باب كي د دريم او څلورم قسم بيان دي او په څلورم باب كي د اودس دري واړه اقسام جمع كړي دي او په پنځم باب كي يي مخلوط اودس ذكر كړي دي گويانكي وضوء، مرة مرة او مرتين مرتين هم جائز دي ليكن مونږ دپاره ددي عادت جوړول پكار نه دي بلكه دثلاثا عادت پكار دي بيا دا هم ياد ساتل پكار دي چي دوضوء په خاي دري اقسامو كي په هر ځل كي استيعاب كول هم پكار دي او دثلاثا نه زيات اسراف او مكروه تحريمي دي او په ثلاثا جاته اطمينان حاصل نشي نو فقهاء واني دهغه دپاره په دي باندي هم زياتد جائز دي خو په دي شرط چي انسان به متوهم الميزاج نه وي كچري متوسوس او متوهم وي نو دهغه دپاره د دريو نه زيات جائز نه دي بلكه زياتد حرام دي.

¹ صحيح البخاري/الوضوء ٢٢ (١٥٤). سنن ابی داود/الطهارة ٥٢ (١٢٨). سنن النسائي/الطهارة ٦٢ (٨٠). ق ٢٥ (٢١١) تحفة الأشراف (٥٩٤٢٠) مسند احمد (١٢٢٢٢) سنن الدارمي/الطهارة ٢٨ (٤٢٢)

"قال ابو عيسى حديث ابن عباس احسن شيء" ددي مقام نه امام ترمذي دا بيان دي چي حديث الباب په دوه كسانو ثابت دي (۱)، رشدين بن سعد (۲)، ابن عجلان، په دي دواړو روايتونو كي دوه قسمه فرق دي يو فرق دادي چي په رشدين والا روايت كي نقل كونكي صحابي دزید بن اسلم پلار دي او دويم فرق دادي چي رشدين والا روايت كي نقل كونكي صحابي عمر رضي الله عنه او په ابن عجلان والا روايت كي صحابي عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما دي ليكن امام ترمذي ابن عجلان والا روايت اصح مافي الباب گرځولي دي.

*****

۳۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ

په اودس كي د اندامونو په دوه دوه ځل وينځلو د اکتفا كولوييان

۴۳- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَمُعَمَّدُ بْنُ زَائِعٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقُطَيْبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرَيْرٍ، هُوَ الْأَعْرَجُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقُطَيْبِ، وَهُوَ إِسْنَادٌ صَحِيحٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَمَّامٌ، عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ". (۱)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء دوه دوه ځله اووينځل.

دامام ترمذي قول دي دا حديث حسن غريب دي.

په دي باب كي دجابر رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي

مونږ ته دا معلومه ده چي هغه ته صرف ابن ثوبان د عبدالله بن فضل نه روايت نقل كړي دي او دا سند حسن صحيح دي

حمام په سند دعامر الاحول عن عطاء عن ابي هريره رضي الله عنه سره نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء مرتين مرتين اووينځل

حل لغات : تَوْضًا يتوضأ وضوء معني اودس كول، وضاه يعني په اوبو يي پاك كړو. **تشرېح** فاندۀ كله چي ددي حديث سند حسن صحيح دي نو بيا امام ترمذي دي لره ولي صرف دحسن درجي گرځولي دي؟ زما په خيال كي په اول خل دغريب سره دحسن اضافۀ كاتبانو كړي ده صحيح صرف غريب دي اول يي غرايت دسند بيان كړي دي او بيا يي په اسناد في نفسه حكم لگولي دي

دثوبان رضي الله عنه حالاته

نوم ثوبان كنيه ابو عبد الله چي په يمن كي دمشهور خاندان حمير سره يي تعلق وو ثعبان يو غلام وو رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل كه خونه دي وي خپل خاندان ته لاړ شه او كه زمونږ سره دي اوسيدل خوښ وي نو اوسپړه ته به داهل بيتو نه شميرلى شي نو په دي بنا ثوبان په اهل بيتو كي شميرلو ته پخپل خاندان ترجيح وركړه

هميشه به يي در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت كولو او در رسول الله دفرمان سره به يي دخان نه زيات محبت كولو يو ځل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل هيڅ كله به چاته لاس نه خوروي نو ددينه پس كه به دده نه داس چابك هم اوغورخيدو نو پخپله به وريسي كوځيدو او اوچتولو به يي خو دچانه به يي سوال نه كولو (مسند احمد)

دنبی كريم صلي الله عليه وسلم دخدمت كولو په وجه يي پخپله بهترينه استفاده او كړه په همدې وجه ابن عبد البر ليكلي دي چي ثوبان دهغه دري كسانو نه دی چاچي احاديث محفوظ كړي دي او ددي اشاعت يي هم كړي دی (استيعاب) دمروياتو شمير يي ۱۲۷ دی

*****

۳۴۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا

په اودس كي داندامونو دري دري ځل وينځلو بيان

۴۱۔ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ، عَنْ عَلِيٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّ ثَلَاثًا ثَلَاثًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَعَالِشَةَ، وَالزُّبَيْعِ، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي أُمَامَةَ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَمُعَاوِيَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَجَابِرٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَأَبِي بَنِ كَعْبٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثٌ عَلَى أَحْسَنَ قَوْمٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ الْوُضُوءَ يُجْزِئُ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ أَفْضَلُ، وَأَفْضَلُهُ ثَلَاثٌ، وَلَيْسَ بَعْدَهُ قَوْمٌ، وَقَالَ ابْنُ

الْمُبَارَكِ: لَا آمَنَ إِذَا رَأَى فِي الْوُضُوءِ عَلَى الثَّلَاثِ أَنْ يَأْتِمَهُ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: لَا يَزِيدُ عَلَى الثَّلَاثِ إِلَّا رَجُلٌ مُبْتَلٍ (١).

ترجمه : دعلي رضي الله عنه نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضا، دوضوء دري دري خله اووینخل

امام ترمذي واني په دي باب كي دعثمان ، عائشه، ربيع، ابن عمر ، ابوامامه، ابورافع، عبدالله بن عمرو، ابوهريره ، عبدالله بن زيد او ابی بن كعب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دعلي رضي الله عنه حديث اصح مافي الباب دي ځكه چي دعلي رضي الله عنه نه په نورو سندونو هم مروي دي.

داهل علمو په دي باندي عمل دي چي اعضا، دوضوء يو يو ځل وينخل كافي دي او دوه دوه خله وينخل افضل دي او ددينه زيات افضل دري پيري وينخل دي او ددينه زيات گنجائش شته ، ابن مبارك كله چي څوك اعضا، دوضوء د دري پيرو نه زيات اووینځي نو ماسره ده؛ دگناهگاريدو خطره ده، امام احمد او اسحاق بن راهويه واني د دري پيرو نه زيات اعضا، دوضوء وينخل پكار نه دي او دا كار هغه څوك كوي څوك چي په ليوتوب او وسوسه كي مبتلا وي.

حل لغات . يجزي دضرب نه معني قادر كيدل اود باب افعال نه معني بدله وركول
تشریح : دري پيري وينخل كمال دست دي چنانچي امام ترمذي واني "وافضله ثلاث وليس بعده شيئا" يعني افضل په وينخلو كي دري پيري دي او ددينه زيات پكار نه دي.
د اودس د اعضاؤ دوينخلو دتعداد باره كي مذاهب دفتهاؤ:

كه څوك د دري پيرو نه زيات اعضا، د اودس اووینځي نو حكم يي څه دي

كه اعضا، كامل اووینځي او په وسوسه نسيان كي هم مبتلا نه وي مگر بيا هم زيات وينخل كوي نو دا په اتفاق دعلماء ناجائز دي او په اسراف كي داخل دي او كچري يو سري په وسوسه كي مبتلاوي چي شايد كوم ځاي به اوچ پاتي شوي وي نو دابن مبارك په قول ماسره دداسي كس په گناه كي دمبتلاكيدو خطره ده

دويم قول دامام احمد او اسحاق بن راهويه دي "لايزيد علي الثلاث الا رجلا ايتلي" يعني زما په نزد د اودس داندانونو په وينخلو كي د دري پيرو نه زيادت دليونو نه علاوه بل څوك نه كوي

¹ سنن ابی داود/ الطهارة: ٥ (١١٦) سنن النسائي/ الطهارة: ٤٩٩ (٩٦) و ٩٣ (١١٥) و ١٠٣ (١٣٦) (تحفة الأشراف: ١٠٣٢٢، و ١٠٣٢٣)

دمبتلا نه مراد مجنون دي يعني صرف زيادت كونكي مجنون كيدي شي او د صحيح دماغ انسان دپاره جائز نه دي په دي صورت كي به دابن مبارك دقول سره فرق پاتي نشي دويمه معني دمبتلا موسوس دي او په دي كي اختلاف دي ددي قول نه معلومېږي چي دموسوس دپاره زيادت جائز دي او ددي توجيه بنياد په يو بل روايت دي وهو قوله عليه السلام "دع مايريبك الي ما لايريبك" يعني مشكوك خيز پريږدئ يقيني اختيار كړئ نو دزاند استعمال دموسوس دپاره په لايريبك كي داخل دي لهذا زيادت جائز دي ملاعلي قاري وائي دموسوس دپاره هم د دري پيرو نه زيات غسل جائز نه دي او دا ځكه كله چي په دري پيرو اطمينان نه وي نو په زيات يي هم اطمينان نه وي او دهغه روايت نه استدلال كوي په كوم كي چي يو اعرابي د اودس باره كي سوال كړي وو نور رسول الله په اودس كي اندامونه دري دري پيري ورته بيان كړل او بيا يي اوفرمائيل "هكذا الوضوء فمن زاد علي هذا او نقص فقد اساء او ظلم" يعني درست اودس همداسي دي څوك چي په دي باندي اضافه كوي يا كمې كوي يقينا چي هغه به ظلم او بد كار كوي.

وفي الباب _ عنوان لاتدي د دولس صحابه كرامو احاديثو حواله وركړي ده. باب ماجاء في الوضوء مرة مرة وهو مرتين وثلاثا دا حديث په دوه طريقو مروي دي يوه طريقه دشريك ده او بله طريقه دوكيك ده په دوي كي فرق دادي چي دشريك په روايت كي د توضاً مرة نه د مرتين مرتين ثلاثا ثلاثا اضافه ده او دوكيك په روايت كي د توضاً مرة نه پس مرتين او ثلاثا اضافه ده امام ترمذي په دي كي فرق كوي چي دوكيك سنت ته فوقيت حاصل دي لكه چي په دي كي ترك هم ډير او راويان يي هم ثقه دي ليكن شريك غير ثقه دي او د كثير الغلط كيدو په وجه ضعيف دي او په دي وجه به ثابت بن صفيه بن جعفر نه ددي حديث باره كي سوال كولو ترددي چي سند عالي شي.

دعلي رضي الله عنه حالاته

نوم علي ابو الحسن او ابو تراب كنيه او حيدر يي لقب دی دپلار نوم يي ابو طالب او دمور نوم يي فاطمه وه علي رضي الله عنه نجيب الطرفين هاشمي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم دتره حقيقي خوي وو علي رضي الله عنه دبعت نبوي نه لس كاله مخكي پيدا شوی دی تقريباً دلسو كالو په عمر كي په اسلام مشرف شوی دی دبعضو قول دی چي دخديجه رضي الله عنها نه ابوبكر رضي الله عنه مسلمان شو او دبعضو قول دی چي دخديجي نه پس علي رضي الله عنه مسلمان شوی دی په مكه كي يي ديارلس كاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره تير كړل او بيا دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه په دريمه ورځ ۲۱ ذي الحجه ددوشنبې په ورځ په مسجد نبوي كي خليفه مقرر كړی شو (طبري)

وفات ۴۰ هجري کي دسحر دموخ په امامت کي مشغول وو چي ابن ملجم ورباندي دتوري يو مضبوط وار اوکړو چي سريبي زخمي شو خلقو ابن ملجم اونيوولو (طبري) بيا په همدې ورځ په شلم رمضان دهجرت په ۴۰ کال ددنيا نه رخصت شو دماشوموالي نه واخله دوفات کيدو پوري تقريبا ديرشت کاله يي دنيي کريم صلي الله عليه وسلم خدمت کړی دی لیکن داحاديثو په نقل کولو کي ددير احتياط مالک وو دحديث په کتابونو کي دده روايات دير کم موندلی شي چي ټوټل ورته ۵۸۶ روايات منقول دي چي شل په دي کي متفق عليه دي نهه صرف په بخاري کي دي لس په مسلم کي دي او باقي اصحاب السنن ذکر کړي دي

*****

۳۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً وَمَرَّتَيْنِ وَثَلَاثًا

په اودس کي داندامونوديوو، دوه دوه، دري دري وينخلوييان

۴۵_ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْقَزَارِيُّ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةَ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ: حَدِّثْكَ جَابِرٌ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَثَلَاثًا ثَلَاثًا". قَالَ: نَعَمْ. (١)

ترجمه : دابو حمزه ثابت بن ابي صفيه شمالي نه روايت دي فرماني چي دابو جعفر نه مي تپوس اوکړو چي ايا تاته جابر رضي الله عنه دا بيان کړي دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم د اودس اندامونه يو يو خل اووينخل او که دوه دوه خل يي اووينخل او که دري دري خل يي اووينخل؟ هغوی اوونيل هو، يعنې دا يي بيان کړي دي

تشرېح : ددي باب تمام راويان ثقه دي او ددي باب قانمولو دوه مطلبونه دي يو مطلب يي دفع دتوهم دي توهم دا وو چي مرتين او ثلاثا به جدا جانز وي او په يو اودس کي به نه وي نو دا توهم يي ختم کړو چي په يو اودس کي هم دا جانز دي، دويم مطلب دادي چي دامام ترمذي دا ابواب متعارض اونه گنرلي شي تردي چي بيا بعضو ته په بعضو ترجيح ورکړي شي بلکه ټول روايات متفق دي

*****

٤٦- قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَرَوَى وَكِيعٌ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ: حَدَّثَكَ جَابِرٌ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُتِبَ مَرَّةً مَرَّةً"، قَالَ: نَعَمْ. وَحَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَذَا، وَفَتْحَبَةُ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شَرِيكِ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ هَذَا، عَنْ ثَابِتِ نَحْوِ رِوَايَةِ وَكِيعٍ، وَشَرِيكِ كَيْفِيرُ الْغَلَطِ، وَثَابِتُ بْنُ أَبِي صَفِيَّةٍ هُوَ أَبُو حَمْرَةَ الثَّمَالِيُّ. (١)

ترجمه : امام ترمذي واني دا حديث وكيع دثابت بن ابى صفيه نه نقل كړي دي فرماني چي ما دابو جعفر محمد بن علي بن حسين الباقري نه تپوس او كړو چي ايا تاته جابر دا بيان كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د اودس اندامونه يو يو ځل اووینځل او كنه، هغوى راته په جواب كي او فرمانيل هو

امام ترمذي واني چي دا روايت د شريك دروايت نه زيات صحيح دي ځكه چي دا دثابت نه او هغه دو كيع نه علاوه په نورو ډيرو سندونو سره هم مروي دي او شريك يو كثير الغلط راوي دي **تشریح :** ددي باب دي روايت ته دمحدثينو په اصطلاح كي جامع ونيلي شي دجامع مطلب دا دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دكوم عمل تمام اړخونه په كوم روايت كي ذكر كړي دي نو اول يي مره مرتين وغيره متفرق ذكر كړي دي نو په دي باب كي يي دواړه جمع كړل په نورو الفاظو به داسي اوواني چي دا اجمال بعد التفصيل دي كوم چي اوقع في الذهن وي په دي كي دي خبري ته اشاره ده چي تمام اعمال دي فرض اونه گنرلي شي بلكه بعضي فرائض دي، بعضي سنن دي بعضي اداب دي، او اختلاف درواياتو بيانول په بيان دجواز محمول دي

دلته ظاهر دكف او باطن دكف دواړه مراد دي يعني انقاهما من الوسخ
په دي حديث داحنافو داستدلال تائيد كيږي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي او ابن حجر رحمه الله عليه پخپله دا تسليم كړي ده چي دلته ظاهري مطلب همدادي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي.

"ومسح براسه مرة" په دي كلام هم دجمهورو دمسلك تائيد كيږي چي په مسح دسر كي تثليث نشته، ابن حجر په دي كي دا ترجيه كړي ده چي "ومسح براسه مرة" دجواز دبيان دپاره دي دابن حجر دقول جواب دادي چي بيان دجواز دشارع حق دي او علي رضي الله عنه شارعه نه دي

"ثم غسل قدميه من الكعبين" په دي كلام كي هم دجمهورو تائيد دي او خوك چي دمسح القدمين قائل دي او نسبت بي علي رضي الله عنه ته كوي يعني روافض ددهوي دقول ترديد هم اوشو چي علي رضي الله عنه په غسل دقدمينو عمل كونكي وو بيا علي رضي الله عنه ددي پوره عمل حواله وركړه چي زه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم عمل بيانول غواړم ددينه معلومه شوه چي د اودس نه دپاتې شوو اوبو خلك مسنون دي ددي وجه داده چي ددي اوبو استعمال دعبادت دپاره شوي دي او دا بركتي دي

"ثم قام فاخذ فضل طهوره فشر به وهو قائم، يوه مسئله داده چي شرب قائما جائز دي او كنه دي؟ په دي كي دواړه قسمه احاديث موجود دي اولني قسم احاديث كوم چي په نهي محمول دي هلته نهي تزيهې مراد ده او احاديث، داباحت په بيان دجواز محمول دي دوم تطبيق دادي په احاديثو دنهي كي چي كومه نهي ده هغه د طب په لحاظ ده يعني په ولاړه اوبه خلك دصحت دپاره مضر دي او د اباحت داحاديثو نه جواز معلومېږي دريم تطبيق دنهي د احاديثو مدلول دبركتي اوبو نه علاوه اوبه دي په احاديثو داباحت كي بركتي اوبه مراد دي خلورم تطبيق دادي احاديث دنهي منسوخ دي او احاديث داباحت ناسخ دي سوال علي رضي الله عنه په ولاړه اوبه ولي او خلكي.

جواب دادي چي علي رضي الله عنه ته دنهي د احاديثو دمنسوخيت علم نه وو.

سوال ددي برعكس عمل بي ولي اونكړو.

جواب خكه چي په دي صورت كي نسخ مرتين لازميږي، خكه چي ابتداء اباحت وو بيا دنهي په وجه اباحت منسوخ شو بيا نهي منسوخ شوه داباحت په وجه اسنادي كلام ددي روايت په سند كي يو راوي خالد بن علقمه دي دده صحيح نوم همدا دي او دشعبي نه غلطې شوي ده چي دا قول بي كړي دي چي دده نوم مالك بن عرقطه وو او ابو عوانه هم ددي حديث راوي دي په دواړو طريقه روايت كړي دخالد بن علقمه نه هم او دمالك بن عرقطه نه هم

*****

۳۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَتَوَضَّأُ بَعْضُ وَضُوئِهِ مَرَّتَيْنِ وَبَعْضُهُ ثَلَاثًا

بيان دهغه چا چي بعضي اندامونه په اودس كي يو ځل او بعضي دوه ځله او بعضي دري ځه ووينځي

٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُفَّهَا لَفَعَسَلٍ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ مَرَّتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ ذَكَرَ فِي غَيْرِ حَدِيثٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُفَّهَا بَعْضَ وَضُوئِهِ مَرَّةً وَبَعْضَهُ ثَلَاثًا. وَقَدْ رَخَّصَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ: لَمْ يَزُوا بِأَسَا أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بَعْضَ وَضُوئِهِ ثَلَاثًا وَبَعْضَهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ مَرَّةً. (١)

ترجمه : د عبدالله بن زيد رضي الله عنه بيان دي فرماني چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم اودس اوکرو او مخ بي دري پيري اووينخلو او دواړه لاسونه بي دوه دوه پيري اووينخل او بيا بي په سر باندې مسح اوکړه او بيا بي دواړه خبي اووينخلي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي ددينه علاوه په نورو احاديثو کي هم دا خبره مذکور ده چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم بعضي اعضا د اودس يو يو خل اووينخل او بعضي بي دري دري خله اووينخل بعضي اهل علمو ددي خبري اجازت ورکړي دي چي ددوی په خيال په اودس کي بعضي اعضا دري خله وينخلي شي او بعضي دوه خله اوبعضي يو خل او که داسي اوشي په دي کي هيڅ خراج نشته.

حل لغات يمسح مسح مسح الشئ، دفتح باب نه په معني درسيده سره يو شي ته لکه چي ونيلي شي مسح الله مابك من علة يعني الله تعالي دي ستا بيماري ختمه کړي
دراوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم بي زيد دی او دمور نوم بي ام عماره وو دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او ددې نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريک شوی دی او هم ده مسليعه الکذاب دتوري په وار قتل کړی وو کله چي وحشي وهلی وو په ۲۳ هجري کي وفات شوی دی چي عمر يې په دغه وخت کي ۷۵ کلونه وو په کتابونو کي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو څو روايات ورته منقول دي او دده نه نقل دروايت کونکي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيى بن عماره، واسع بن حبان، عباد بن حبيب رحمهم الله وغيره دي

*****

^١ (صحيح الإسناد). صحيح الإسناد. وقوله في الرجلين: "مرتين" شاذ. صحيح أبي داود (١٠٩). صحيح سنن أبي داود برقم (١٠٩ ١١٨). ضعيف سنن النسائي (٩٩/٣).

۳۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي وُضُوءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ كَانَ

درسول الله داودس دكيفيت بيان

۴۸- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، وَفَتْحِيَّةٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ، قَالَ: "رَأَيْتُ عَلِيًّا تَوَضَّأَ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ حَتَّى الْفَاهِمَاتُ لَمْ مَضْبُضْ ثَلَاثًا، وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا، وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَذَرَأَعِيهِ ثَلَاثًا، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً، ثُمَّ غَسَلَ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَامَ فَأَخَذَ فَطْلَ طَهْرِهِ فَغَسَرَهُ وَهُوَ قَائِمٌ، ثُمَّ قَالَ: أَحَبُّتُ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ كَانَ طَهْوَرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَالزُّبَيْرِ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ، وَعَائِشَةُ رَضَوَانِ اللَّهُ عَلَيْهِمْ. (١)

ترجمه : دابوحيه بيان دي فرماني چي علي رضي الله عنه مي په اودس كولو اوليدو چي دواړه لاسونه يي اووینځل تردی چي ښه يي پاك كړل او بيا يي دري پيري غرغره او كړه او بيا يي دري پيري په پوزه اوبه راښكلي او بيا يي دري پيري مخ اووینځلو او بيا يي دري پيري مټي اووینځلي او يو ځل يي په سر مسح او كړه او بيا يي دواړه څپي دگيتو پوري اووینځلي بيا داودس كولو نه پس اودريدو او د اودس نه پاتي شوي اوبه يي په ولاړه اوځكلي او بيا يي اووینل ماتاسوته خودل غوښتل چي درسول الله صلي الله عليه وسلم اودس څنگه وو

امام ترمذي وائي په دي باب كي دعثمان، عبدالله بن زيد، ابن عباس، عبدالله ابن عمرو، ربيع، عبدالله ابن انيس او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث مروی دي

حل لغات انتقي ينقي انقاء ماضي ده دباب افعال په معني دپاكولو راځي

تشریح : ددي باب دي روايت ته دمحدثينو په اصطلاح كي جامع ونيلي شي دجامع مطلب دا دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دكوم عمل تمام اړخونه په كوم روايت كي ذكر كړي دي نو اول يي مرة مرتين وغيره متفرق ذكر كړي دي نو په دي باب كي يي دواړه جمع كړل په نورو الفاظو به داسي اوواني چي دا اجمال بعدالتفصيل دي كوم چي اوقع في الذهن وي په دي كي دي خبري ته اشاره ده چي تمام اعمال دي فرض اونه گنرلي شي بلكه بعضي فرائض دي، بعضي سنن دي بعضي ادا ب دي، او اختلاف درواياتو بيانول په بيان دجواز محمول دي دلته ظاهر دكف او باطن دكف دواړه مراد دي يعني انقاهما من الوسخ.

¹ سنن ابی داود/ الطهارة: ۵۰ (۱۱۶) سنن النسائي/ الطهارة: ۴ (۹۶) و ۹۳ و (۱۱۵) و ۱۰۲ و (۱۳۶) (تحفة الأشراف: ۱۰۳۲۱، و ۱۰۳۲۲)

مسند احمد (۱/۱۲۲) و يانې برقم: ۲۸، و انظر ما ياتي برقم ۴۹

په دي حديث داخانو د استدلال تائيد كيږي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي او ابن حجر رحمه الله عليه پخپله دا تسليم كړي ده چي دلته ظاهري مطلب همداي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي

"ومسح براسه مرة" په دي كلام هم د جمهورو د مسلك تائيد كيږي چي په مسح دسر كي تثليث نشته، ابن حجر په دي كي دا توجيه كړي ده چي "ومسح براسه مرة" د جواز د بيان دپاره دي دابن حجر د قول جواب دادي چي بيان د جواز د شارع حق دي او علي رضي الله عنه شارع نه دي.

"ثم غسل قدميه من الكعبين" په دي كلام كي هم د جمهورو تائيد دي او خوك چي د مسح القدمين قائل دي او نسبت بي علي رضي الله عنه ته كوي يعني روافض د هغوي د قول ترديد هم اوشو چي علي رضي الله عنه په غسل د قدمينو عمل كونكي وو بيا علي رضي الله عنه ددي پوره عمل حواله وركړه چي زه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم عمل بيانول غواړم د دپنه معلومه شوه چي د اودس نه دپاتي شو اوبو خلك مسنون دي ددي وجه داده چي ددي اوبو استعمال د عبادت دپاره شوي دي او دا بركتي دي

"ثم قام فأخذ فضل طهورة فشر به وهو قائم . يوه مسئله داده چي شرب قانما جائز دي او كنه دي؟ په دي كي دواړه قسمه احاديث موجود دي اولني قسم احاديث كوم چي په نهي محمول دي هلته نهي تنزيهي مراد ده او احاديث د اباحت په بيان د جواز محمول دي دويم تطبيق دادي په احاديثو دنهي كي چي كومه نهي ده هغه د طب په لحاظ ده يعني په ولاړه اوبه خلك د صحت دپاره مضر دي او د اباحت د احاديثو نه جواز معلومېږي دريم تطبيق دنهي د احاديثو مدلول د بركتي اوبو نه علاوه اوبه دي په احاديثو د اباحت كي بركتي اوبه مراد دي خلورم تطبيق دادي احاديث دنهي منسوخ دي او احاديث د اباحت ناسخ دي

سوال علي رضي الله عنه په ولاړه اوبه ولي او خلكي.

جواب دادي چي علي رضي الله عنه ته دنهي د احاديثو د منسوخيت علم نه وو

سوال ددي برعكس عمل بي ولي اونكرو

جواب خكه چي په دي صورت كي نسخ مرتين لازمېږي، خكه چي ابتداء اباحت وو بيا دنهي په وجه اباحت منسوخ شو بيا نهي منسوخ شوه د اباحت په وجه

اسنادي كلام ددي روايت په سند كي يو راوي خالد بن علقمه دي دده صحيح نوم همدا دي او دشعبي نه غلطې شوي ده چي دا قول بي كړي دي چي دده نوم مالك بن عرقطه وو او ابو عوانه هم ددي حديث راوي دي په دواړو طريقو روايت كوي د خالد بن علقمه نه هم او د مالك بن عرقطه نه هم

*****

٤٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَنَّادٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ ذَكَرَ، عَنْ عَلِيٍّ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي حَتِيَّةٍ، إِلَّا أَنَّ عَبْدَ خَيْرٍ، قَالَ: "كَانَ إِذَا فَرَّغَ مِنْ طَهُورِهِ أَخَذَ مِنْ فَضْلِ طَهُورِهِ بِكَفِّهِ فَشَرِبَهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَلِيٍّ رَوَاهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ أَبِي حَتِيَّةٍ، وَعَبْدِ خَيْرٍ، وَالْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، وَقَدْ رَوَاهُ الزَّائِدَةُ بْنُ قُدَّامَةَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عُلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدِيثَ الْوُضُوءِ بِطَوِيلِهِ، وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ: وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عُلْقَمَةَ فَأَخْطَأَ فِي اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ، فَقَالَ: مَالِكُ بْنُ عُرْقُطَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: وَرَوَى عَنْ أَبِي عَوَّاثَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عُلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: وَرَوَى عَنْ مَالِكِ بْنِ عُرْقُطَةَ مِثْلُ رِوَايَةِ شُعْبَةَ، وَالصَّحِيحُ خَالِدُ بْنُ عُلْقَمَةَ. (١)

ترجمه: عبدخير هم دعلي رضي الله عنه نه دابوحيه دحديث پشان روايت بيان كړي دي مگر دعبخير په روايت كي داسي دي چي كله به هغه دخپل اودس نه فارغ شو نو د اودس نه پاتي شوي اوبه به يي پخپل چونك كي راواخستلي او بيا به يي اوڅكلي امام ترمذي دا دحديث په مختلفو طريقو ذكر كړي دي او بيا يي فرمايل چي دا حديث حسن صحيح دي

حل لغات: فشربه شرب يشرب شربا د سمع يسمع نه راخي په معني دڅكلو

تشرېح: په دي باب كي دني كريم صلي الله عليه وسلم مكمل اودس بيان كړي شوي دي او په هر يو حديث كي تري تمام جزئيات جمع شوي دي داسي حديث ته دمحدثينو په اصطلاح كي جامع ويلي شي او په دي اعتبار سره دي بحث روايت هم جامع دي او دا حديث په شمول دخپلو تسامو اجزائو دامام صاحب دمسلك مؤيد دي ددي حديث نه دا هم معلومه شوه چي د اودس نه پاتي شوي اوبه به ولاړه څكل مستحب او منون دي.

دراوي حالات: د علي رضي الله عنه حالات د زندگي په حديث نمبر ٤٤ كي تير شول

*****

٣٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّضْحِ بَعْدَ الْوُضُوءِ

^١ سنن ابی داود: الطهارة ٥٠ (١١١) سنن النسائي/الطهارة ٤٢، (٩١) ٤٥ و (٩٢) ٤٦ و (٩٣) (تحفة الأشراف: ١٠٢٠٣) مسند احمد

د اودس نه پس د اوبو پونه کولو بيان

٥. حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، وَأَخْبَدُ بْنُ أَبِي عَتِيْبٍ اللهُ السَّلِيْعِيُّ البَصْرِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَاشِمِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "جَاءَنِي جَبْرِيلُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِذَا تَوَضَّأْتَ فَانْتَضِحْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، قَالَ: وَسِغَتْ مُحَمَّدًا يَقُولُ: الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْهَاشِمِيُّ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ، وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي الْحَكَمِ بْنِ سُفْيَانَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَزَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: سُفْيَانُ بْنُ الْحَكَمِ أَوْ الْحَكَمُ بْنُ سُفْيَانَ، وَاضْطَرُّوا فِي هَذَا الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ماته جبريل راغي او راته يي اووئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) كله چي اودس كوي نو پخپله شرمگاه دابو چنر كاؤ كوه

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي حسن بن علي الهاشمي منكر الحديث راوي دي
دذي حديث په سند كي بعضي راويان داضطراب ښكار شوي دي.
په دي باب كي ابوالحكم بن سفيان ابن عباس، زيد بن حارثه، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات واضطر بوا: جمع مذكر ماضي معلوم ده د باب افتعال نه معني يي په كوم شي كي گډوډ كيدل دي.

تشرېح: دنضج دري معاني دي (١)، ددي معني استنجا، بالماء ده په دي صورت كي به حديث معني دا وي اذا اردت الوضوء فاستنج بالماء، دويم دنضج معني ده د اودس نه پاتي شوي اوبه په تندي باندي بهيول او دا عمل هم دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ثابت دي (٢)، دا چي تحت الارار دابو څاڅكي كولو كي دوه حكمتونه دي يو داچي دي سره وسوسي ختميري دويم دا چي اودس په حقيقت كي باطني طهارت دي اگر چي دظاهري اعضاؤ طهارت دي دباطني طهارت داستحضار دپاره د دوه څيزونو حكم دي يو د اودس نه دپاتي شوو اوبو څكل او دويم تحت الارار دابو څاڅكي كول څكه چي په انساني بدن كي اكثر دگناه اسباب دوه اندامونه دي فم، او فرج، دپاتي شوو اوبو دڅكلو حكم يي او كړو تردې چي دبطن

^١ قال الشيخ الألباني: ضعيف. ابن ماجه (٤٦٣)، // ضعيف سنن ابن ماجه (١٠٣)، // الضعيفة (١٣١٢)، الصحيحة (٢)

٥٢٠ ٥١٩، المشكاة (٣٦٧/الحقيق الثاني)، ضعيف الجامع الصغير بترتيب رقم (٢٦٢٢).

دشهو اتو انسداد اوشي او تحت الارار دڅاڅكو كولو حكم يي او كړو تردې چې دفرج دشهو اتو ازاله اوشي

"قال بعضهم سفيان" په دې عبارت كې امام ترمذي اضطراب في الاسناد بيانول غواړي او هغه داسې چې په زير بحث باب كې امام ترمذي دابو الحكم بن سفيان حواله وركړې ده او دده په نوم كې اضطراب دي ديو قول مطابق دده نوم ابو الحكم بن سفيان دي او ددويم قول مطابق دده نوم سفيان بن الحكم دي او د دريم قول مطابق دده نوم حكم بن سفيان دي

دراوي حالات : ما قبل بانويو كې مفصل تير شوي دي

*****

۳۹_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ

د بهترين او كامل اودس كولو فضيلت

۵۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْبَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَالْيَقَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَلَئِكُمُ الرِّبَاطُ". (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ايا تاسو ته داسې كار اونه ښاييم چې ستاسو گناهونه ختم كړي او ستاسو درجي او حتي كړي اصحابو عرض او كړو يا رسول الله ! ضرور يې راته اوبايه رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل اودس په كامله طريقه كول، دتكليف په وخت /يعني يخني كې يادتنگسيا په وخت، او جماعت ته ډير قدمونه اخستل /يعني دهر مونځ دپاره جومات ته خان رسول، او دي مونځ نه پس بل مونځ ته انتظار كول نو دغه ستاسو (دجماعت سره، تعلق دی (مسلم)،

حل لغات : دل بدل دلالة دنصر نه په معني داشاري كولو او رهنمايي كولو دي

خطايا: خطايا جمع دخطية ده گناه ته ونيلي شي او دبعضو په نزد ارادي گناه ته ونيلي شي صفت يي خاطي دي او جمع خطا دي

ادلكم: دل دلالة ودلوله دنصر نه په معني درهنمايي كولو او لاري خودلو دي.

^۱ صحيح مسلم / الطهارة ۱۲ (۲۵۱) سنن النسائي / الطهارة ۱۰، ۱۱ (۱۲۳) (تحفة الأشراف ۱۲۹۸۱) موطا امام مالك : السفر ۱۸

يمحو محي محيا دنصر نه په معني دورانولو دي.

الرباط رباط هغه څيز وي په كوم چي څه تړلی شي

تشریح : "الا ادلكم" كله كله دسوال نه مقصود خلقو متوجه كول دي او جواب يي ضروري نه وي مگر كه خلق جواب ورکړي نو بهتر دي دحديث په شروع کي چي كوم سوال دي ددي هم دا مطلب دي.

(۲) دمثبت دکلام په جواب کي نعم بهتر دي او دمنفي کلام په جواب کي بلي بهتر دي لکه اجائي زيد په جواب کي نعم وئيلي شي او د "الست بربکم" په جواب کي بلي دي نو په دي حديث کي هم دنفي په جواب کي بلي راغلي ده په دي حديث کي دگناه ختمونکي څيزونو او د درجاتو لوړونکو دري کارونو ذکر شوي دي چي يو دمشقت باوجود په سختي کي کامل اودس کول دي، دويم مسجد طرف ته په کثرت سره قدمونه اخستل دي، دريم ديو مونځ نه پس دبل مونځ انتظار کول دي برابره خبره ده چي په مسجد کي وي او که په کور کي وي ددواړو صورتونو احاديثو کي فضيلت راغلي دي چي تفصيل مندرجه ذيل دي:

"يُحَوَّلُ بِهِ الْخَطَايَا" يعني الله تعالي په دي باندې گناهونه معاف کوي دقاضي عياض په قول دا کنايه ده دمغفرت نه او همدارنگي دا هم مراد دی چي الله تعالي داعمالو په برکت سره گناهونه زائل کوي.

"اسباع الوضوء" يعني په مبالغې سره اودس کول داعضاؤ يو ځل وينخل خو فرض دي او دري پيري وينخل سنت او مستحب دي ليکن د دريو نه زيات پيري وينخل ددي روايت په بنا جائز معلومېږي.

علامه شامي قول دی چي دوينخلو دتعداد په باره کي داخافو علماؤ کوم قول منقول نه دی او دا يي هم فرمايلي دي لوزاد علي الثلاث لطمانية القلب لابس به لقوله عليه السلام دع ما يريبك الي ما لا يريبك

علي المكاره: يعني دمشقت سره ددي مراد دادی يا خو يخني زياته وي يا اوبه په زيات قيمت خرڅېږي او يا دجسماني تکليف په وجه داوبو استعمال مضر وي

انتظار الصلوة بعد الصلوة: يعني ديو مونځ کولو نه پس دبل مونځ انتظار کول. ددي مطلب دادی چي سړی مونځ اوکړي اوپخپل ځاي ناست پاتي شي دبل مونځ دوخت راتلو دپاره يا دا مطلب دی چي دمسجد نه خو اگر چي لاږ شي مگر "قلبه معلق بها" مگر زړه يي دموځ سره انختلی وي

"فذا کم الرباط' یعنی همدی ته رباط ونیلی شي ، رباط مطلب د دشمن د خطري نه د سرحداتو حفاظت کول دي نو دي اعمالو ته رباط ځکه ونیلی شوي دي چي ددي په زریعه د شیطاني وسوسو نه هم حفاظت ملایو پيري لکه چي په نورو روایتونو کي راغلي دي "رجعنا من الجهاد الاصغر الاکبر" یعنی د دشمنانو سره د جهاد کولو نه واپس راغلو مگر اوس به د نفس سره جهاد کوو چي نگرانې به یې کوو دا روایت امام مالک په موطا کي دوه پيري ذکر کړي دی او همدارنگي دا جمله په ترمذي کي هم دري پيري راغلي ده

د راوي حالات : ماقبل بابونو کي مفصل تیر شوي دي

*****

٥٢۔ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ لَخَوْهٖ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ فِي حَدِيثِهِ: فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ. فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ. فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ ثَلَاثًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبِيدَةَ، وَيُقَالُ: عُبيدةُ بْنُ عَمْرٍو، وَعَائِشَةُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِشٍ الْحَضْرَمِيُّ، وَأَنَسٌ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذَا الْبَابِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ هُوَ ابْنُ يَعْقُوبَ الْجَهَنِيُّ الْخُرَقِيُّ، وَهُوَ ثَقَّةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه : دقتيبه حديث هم د علي بن حجر د حديث پشان دي مگر دقتيبه په حديث کي فذاکم الرباط جمله دري پيري مکرر راغلي ده ، امام ترمذي وايي چي پدي باب کي د علي ، عبد الله بن عمرو ، ابن عباس ، عبيده بن عمرو ، عائشه ، عبد الرحمن بن عائش حضرمي ، انس بن مالک رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي ، ليکن حديث د ابو هريره په دي باب کي حسن صحيح دی ، او علاء بن عبد الرحمن د يعقوب الجهنی الخرقی خوي دی او دمحدثينو په نزد ثقه راوي دي

حل لغات توسیقه وسق یوسق توسیقا مصدر د باب تفعیل دی معني یې چالره کړه گټل دي ، والله اعلم کما مر مرارا

د راوي حالات : ماقبل بابونو کي مفصل تیر شوي دي

*****

٤٠۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّمَنُّدِ لِیَعْدَ الْوُضُوءَ

^١ صحیح مسلم / الطهارة ١٢ (٢٥١) سنن النسائي / الطهارة ١٠٤٤ (١٢٢) (تحفة الأشراف : ١٢٩٨١) موطا امام مالک / السفر ١٨

داودس نه پس د وچولو دپاره د کپري استعمال

۵۲- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ بْنُ الْجَزَّاحِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَابٍ. عَنْ أَبِي مُعَاذٍ. عَنْ الزُّهْرِيِّ. عَنْ عُرْوَةَ. عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِرْقَةً يُشَفُّ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ". قَالَ أَبُو بَرَسٍ: حَدِيثٌ عَائِشَةَ لَيْسَ بِالْقَائِمِ. وَلَا يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ شَيْءٌ. وَأَبُو مُعَاذٍ يَقُولُونَ: هُوَ سَلِيمَانُ بْنُ أَرْقَمَ. وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ. (١)

ترجمه : دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها نه روایت دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يوه جامه وه په کومي چي به يي د اودس نه پس خپل بدن اوچولو امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها روایت درست نه دي او در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په دي باب کي هيڅ يو صحيح روایت نشته ابو معاذ سليمان بن ارقم دمحدثينو په نزد ضعيف دي په دي باب کي دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه هم روایت مروي دي

حل لغات : ينشف د سمع سمع باب نه په معني د وچولو مستعمل دي

تشریح : د اودس نه پس دمخ په اوچولو کي دفقهاء يو څو مذاهب دي

مندیل يوه داسي اله ده دکومي په ذريعه چي دخبري ازاله کيږي

د اودس او دغسل نه پس د دسپاک وغيره داستعمال حکم؟ دجمهورو په نزد مباح دي زيات نه زيات داستحباب درجه لري او د شوافعو په نزد پنځه اقوال دي ليکن راجح قول دا دي چي ترک دمندیل مباح دي او استعمالول يي مکروه تنزيهي دي او دامام زهري او سعيد بن مسيب همدا قول دي

دجمهورو دليل حديث دعائشه او سلمان رضي الله عنهما دي چي ابن ماجه نقل کړي ده "كانت لرسول الله صلى الله عليه وسلم خرقه ينشف بها بعد الوضوء" او دارنگي دمعاذ بن

جبل په حديث کي دي "اذا توضأ مسح وجهه بطرف ثوبه" الخ

سوال امام ترمذي ددي احاديثو تضعيف کړي دي دمعاذ دحديث باره کي فرماني دا حديث ضعيف دي ځکه چي په دي کي رشدین ، ابن سعد او عبدالرحمن بن زياد ضعيف دي او دعائشه رضي الله عنها په حديث کي سلمان بن ارقم ضعيف راوي دي

¹ تفرد به البولف (تحفة الأشراف: ۱۶۵۷) (حسن).

جواب کثرت دطرقتو تدارک دضعف کوي، دويم جواب دادي مونږ چرته وجوب نه ثابتوو زيات نه زيات اباحت او استحباب ثابتوو او اباحت او استحباب خو په احاديث ضعيفه ثابتيري

دشوافع دليل حديث دميمونه رضي الله عنها دي اخرجه الشيخان وابوداود په دي حديث کي دي کله چي رسول الله دغسل نه فارغ شو "فقتنا ولته المنديل فلم ياخذها" يعني ما ورته رومال پيش کړو ليکن وايي نخستلو کچري دا مباح او مستحب وي نو رسول الله به رد کړي نه وو بلکه اخستلي به يي وو او رسول الله په داسي حال کي واپس شو چي دلاس نه يي اوبه خځيدلي

دا حديث ددي خبري دليل دي چي عمل نبوي خو همدا وو چي په يوه جامه به يي مخ لاس اوچولو نو چي په دي وخت کي يي کپړه وانخستله دڅه عوارضو وجه وه او په عوارضو کي يو عارض دا هم کيدې شي چي رسول الله برودت باقي پريخودل غوښتل، دويمه وجه داده کيدې شي چي دغه کپړه دريښمو وه يا دا چي رسول الله صلي الله عليه وسلم عدم وجوب خودل غوښتل

دويم استدلال قياس علي دم الشهيد، چي دشهيد وينه وينخل نه وي پکار تردي چي په وزن کي پکار راشي د اودس د اوبو هم په هغي باندې قياس شوي دي.

درېم استدلال: بخاري دميمونه رضي الله عنها نه چي کوم روايت نقل کړي دي. جواب: وزن دهغه اوبو کيږي په کومو چي اودس شوي وي او کومي اوبه چي په اندامونو پرتي وي دهغي وزن نه کيږي او که بالفرض اومو چي ددي اوبو وزن هم کيږي نو دا هغه وي کومي چي وچي شوي نه وي او په دي کي خو وچوالي دغير په وجه راغلي دي او توري خو شهيد لره پاک کړو فلايقاس عليه

"حدثنا جرير" ددي عبارت مطلب دادي جرير وائي ما دخپل شاگرد مجاهد په نزد دا حديث بيان کړو نو ديوې زمانې نه پس دوباره حاضر شو او دا حديث يي ماته دوباره بيان کړو ما ورته اوونيل دا حديث دي چرته اوريدلي دي علي بن مجاهد اوونيل چي ستاسو نه مي اوريدلي دي اگر چي علي بن مجاهد ثقه دي نو په دي وجه که ماته ياد نه وي ليکن دا حديث صحيح دي خکه چي دا زماثقه شاگرد دي ددي دري صورتونه دي يو داده چي استاذ دشاگرد په رايادولو سره دهغه تکذيب اوکړي، دويم دادي تکذيب اونکړي ليکن داسي الفاظ استعمال کړي کوم چي په عدم تکذيب دلالت کوي، درېم دا چي دشاگرد توثيق اوکړي که اولني صورت مراد وي نو روايت مردود دي او که دويم صورت مراد شي نو مقبول دي دجمهورو په نزد ليکن په درېم صورت کي بالاتفاق مقبول دي

دراوېه حديث ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها مختصر حالات

نوم عائشه رضي الله عنها، صديقه، حميرا لقب، ام عبد الله كنيته، د پلار نوم ابوبكر صديق رضي الله عنه او د مور نوم نبي زينب وو او د هغې كنيته ام رومان وو. د بعثت نه څلور كاله پس پيدا شوه په مكه معظمه كي نبي د نبي كريم صلى الله عليه وسلم، سره نكاح اوشوه د نهو ۹۱، كالو په عمر كي او په مدينه منوره كي نبي رخصتي اوشوه، د غزواتو نه په غزوه احد كي شريكه وه. بخاري ۵۸۱/۲

دغه شان ددی شركت په غزوه بنو مصطلق كي هم معلومېږي چي په دی كي ددی هار اميل، روک شوی وو.

د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها په نورو بنځو باندی عموماً او په باقي امهات المؤمنين باندی خصوصاً په څو وجوهاتو سره فوقيت حاصل وو ابو موسي اشعري رضي الله عنه فرماني چي په مونږ به كله څه مشكل راغی نو د هغې علم به مونږ د عائشه رضي الله عنها سره بيا مونده - (ترمذي)، په دی كي سخاوت، عبادت، تواضع استهاني زياته وه اكثر به نبي روژه نيوله هر كال به نبي حج كولو او غلامان به نبي ازادول ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها په مكثرينو صحابو كي داخله وه يعني هغه صحابه چي د هغه نه زيات روايات منقول دي. ددی د رواياتو تعداد د احاديثو په كتابونو كي ۲۲۱۰ موندلی شي چي ددی نه په ۱۷۴ باندی بخاري او مسلم اتفاق كړی دی، امام بخاري منفرداً ۵۴ احاديث روايت كړي دي او په ۶۸ احاديثو كي امام مسلم منفرد دی (عمدة القاري ۳۸۱).

وفات: د امير معاويه رضي الله عنه په اخير زمانه كي وفات شوه په دی وخت كي نبي عمر څلور شپيته كاله وو. په جنت البقيع كي د وصيت مطابق دفن كړی شوه

*****

۵۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ بْنِ أَلْعَمِ، عَنْ عُثْبَةَ بْنِ حُنَيْدٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ لُسْتِي، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَلْعَمِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُفَّهَا مَسَحَ وَجْهَهُ بِكَرْبِ ثَوْبِهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ. وَرِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ بْنِ أَلْعَمِ الْأَنْطَلِيقِيُّ يُضَعَّفَانِ فِي الْحَدِيثِ، وَكَذَلِكَ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ يَتَّبِعُهُمْ فِي التَّمْتُّذِلِ بَعْدَ الْوُطُوءِ. وَمَنْ كَرِهَهُ إِنَّمَا كَرِهَهُ مِنْ قَبْلِ أَنَّهُ قِيلَ إِنَّ الْوُطُوءَ يُؤَزِّنُ، وَرَوَى ذَلِكَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ.

وَالزُّهْرِيَّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الْوَارِثِيُّ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، قَالَ: حَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ مَجَاهِدٍ عَنِّي وَهُوَ عِنْدِي ثِقَةٌ، عَنْ ثُعْلَبَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: إِنَّمَا كَرِهَ الْبَنْدِيُّ بَعْدَ الْوُطُوءِ، لِأَنَّ الْوُطُوءَ يُوزَنُ. (١). ترجمه : دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي كله به يي اودس او كړو نو مخ به يي دخپلو جامويه كناره اوچولو امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او سند يي هم ضعيف دي، رشدين بن سعد او عبد الرحمن بن زياد بن انعم الاقربي دواړه په حديث كي ضعيف راويان دي دصحابه كرامونه پس ورپسي خلقو ته داهل علمو يوې ډلې د اودس نه پس په رومال دمخ اوچولو اجازت وركړې دي او څوك چي ورته مكروه وائي صرف په دي وجه چي ونيلي كيږي چي اودس به دقيامت په ورځ راوړلي شي دا خبره دسعید بن مسیب او زهري نه سروي ده. دزهري قول دي چي د اودس نه پس درومال استعمال دوچولو دپا، مكروه دي ځكه چي داودس اوبه به دقيامت په ورځ راوستلي شي

حل لغات رخص ماضي د باب تفصيل ده يعني اجازت يي وركړو

دمعاذ رضي الله عنه حالات:

نوم معاذ كنيه ابو عبد الرحمان لقب امام الفقهاء نذيل العلماء چي دقبيله خزرج سره يي تعلق وو او داتلسو كالو په عمر كي دمصعب بن عمير په لاس مسلمان شوى وو درسول الله صلي الله عليه وسلم ورسره ډير محبت وو او په تمامو عزواتو كي درسول الله سره شريك شوى وو چي كله يي يمن ته ليږلو نو يمن والاته يي اوليكل "اني بعثت اليكم خيراهلي" يعني ماپخپلو كسانو كي تاسو ته بهترين كس دروليږلو كله چي عمر فاروق رضي الله عنه مجلس شوره جوړه كړه نو دهغي يو ركن معاذ رضي الله عنه هم وو اميرالمومنين دمعاذ په باره كي اوفرمانيلى "اعلمهم بالاحلال، الحرام معاذ بن جبل" يعني په صحابه كرامو كي دحلال او حرام په علم زيات خيږدار معاذ بن جبل دى او په يو بله موقعه كي يي هم فرمانيلى وو لولا معاذ لهلك عمر. وفات دطايعون عمواس په كال وفات شوى وو چي عمري ٣٢ كلونه وو دهجرت په اتلسم كال په هغه ځاي كي دفن كړى شو دكوم ځاي نه چي عيسي عليه السلام اسمان ته پورته كړى شوى وو

دابن سعد دقول مطابق دمعاذ رضي الله عنه ليږل دفتح مكې په كال په ربيع الثاني كي

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١١٣٣).

دهجرت په اتم كال شوي وو او ابن حجر لسم هجري بيان كړي دي
 *****

٤١_ بَابُ فِيمَا يُقَالُ بَعْدَ الْوُضُوءِ

داودس نه پس څه ونييل پكار دي

٥٥_ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرٍو النَّعْلِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، وَأَبِي عُثْمَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَقَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ، فَبُحِثَ لَهُ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَمْرٍو قَدْ خُولِفَ زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ وَغَيْرُهُ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ رَبِيعَةَ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ عَمْرٍو، وَهَذَا فِي إِسْنَادِهِ اضْطِرَابٌ يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي هَذَا الْبَابِ كَبِيرٌ قَوِيٌّ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَبُو إِدْرِيسَ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عَمْرٍو شَيْئًا. (١)

ترجمه: د عمر بن الخطاب رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي څوك اودس او كړي او په به شان سره اودس او كړي او بيا دا كلمات اوواني "اشهدان لا اله الا الله وحده لاشريك له واشهدان محمدا عبده ورسوله اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين" يعني زه گواهي وركوم ددي خبري چي دالله نه علاوه بل معبود نشته او هغه يواځي دي چي هيڅوك شريك نه لري او زه گواهي وركوم چي محمد صلي الله عليه وسلم دهغه بنده او رسول دي او اي الله مالره دتوبه كونكو او پاكي كونكو نه اوگرځوي، نو دده دپاره به دجنت اته واړه دروازي پرانستلي شي او په كومه چي جنت ته داخليدل غواړي په هغي به داخلېږي.

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٠٨)، وأخرجه بدون قوله "اللهم اجعلني..." كل من: صحيح مسلم / الطهارة ٦ (٢٢٢)، والطهارة ٦٥ (١٦٩)، و سنن النسائي / الطهارة ١٠٩ (١٢٨)، والطهارة ٦٠ (٢٤٠)، و مستند احمد (١/١٢٩، ١٥١، ١٥٢)، من طريق عقبة بن عامر عن عمر (تحفة الأشراف: ١٠٦٠٠).

امام ترمذي وائي په دي باب كي د انس، عقبه بن عامر رضي الله عنهما نه هم احاديث مروي دي امام ترمذي عمر رضي الله عنه دحديث طرق ذكر كولو نه پس فرمائي چي ددي حديث په سند كي اضطراب دي په دي باب كي اكثر خيزونه نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه صحيح ثابت نه دي

حل لغات احسن دنياكي كار كول يا په نبي طريقي سره كار كول دنصر باب نه مستعمل دي **تسريح** : دا حديث په مسلم كي هم دمعاويه بن صالح دشاگرد عبدالرحمن بن مهدي په سند مذكور دي او په دي كي د دعا اخري حصه "اللهم اجعلني" شته مسلم كتاب الطهارة باب الذكر المستحب عقيب الوضوء.

دجنت دروازي خو دي نو دسورة الحجرات ۴۴نمبر ايت كي دجنت د اوه دروازو ذكر دي او دسورة الزمر په ۷۳ ايت كي دجنت د دروازو ذكر دي ليكن دجنت دروازي خو دي ددي خبري په قران كي ذكر نشته البته په احاديثو كي ددي تصريح راغلي ده چي دجنت دروازي اته دي يعني دجهنم د دروازو نه يي يوه دروازه زياته ده او همدا دحكمت الهييه مقتضي ده لكه څرنگه چي دجهنم دروازي مختلفي دي دارنگي دجهنميانو ډلي هم مختلفي دي دارنگي به دجنت دپاره هم دروازي وي او دجنيانو به هم جدا جدا حصي وي او ديوې دروازي زياتوالي ددي دپاره دي چي رحمت الهييه په غضب الهي باندې غالب دي (رحمة الله الواسع ۴۹۴).

په مسلم كي ددي حديث اصل واقعه ده عقبه بن عامر وائي ما او عمر فاروق به په نمبر نمبر اوبان څرول يوه ورځ به ما اوبان بوتل او عمر فاروق به په مجلس نبوي كي حاضري كوله او چي كومي خبري به يي اوريدلي وي هغه به يي ماته دشپي بيانولي او دويمه ورځ به عمر فاروق اوبان بوتل او زه به په مجلس نبوي كي حاضر وم او دتولي ورځي خبري به مي ورته اورولي يوه ورځ زما داوبانو بوتلو نمبر وو مگر ډيره ښه گيا او پانري راته ملاؤ شوي داوبانو خيتي زر ډكي شوي او په جلتي سره مي اوبان واپس راوستل دمازيگر دمونځ نه پس وخت وو چي ما اوبان اوتړل او خان مي مسجد نبوي ته اورسولو چي هلته نبي كريم صلي الله عليه وسلم خلقو ته خطاب كولو زه چي راورسيدم دمجلس په اخر كي كيناستم زه چي څه وخت راورسيدم نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم دا فرمانيل چي هر مسلمان اودس او كړي او په ښه شان سره اودس او كړي او بيا دوه ركعاته نفل او كړي او دپته يي زړه او مخ متوجه وي نو دداسي كس دپاره جنت واجب شو زما دخولي نه بي اختياره يو دم اووتل واه واه زما مخامخ عمر رضي الله عنه ناست وو ما طرف ته متوجه شو او ويي فرمانيل ستا دراتلو نه مخكي رسول الله صلي الله عليه وسلم څه بيان كړي دي په هغي ددينه ډبل واه واه دي ستا دراتلو نه مخكي يي فرمانيلي وو چي څوك بهترين اودس او كړي او بيا دا ذكر او كړي "شهد" الخ، نو ده ته به دجنت اته

دروازي پراښتلي شي او چي په کومه داخلیدل غواړي په هغي به داخلېږي ددينه معلومه شوه چي دا حديث عقبه بن عامر در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه براه راست نه دي اوریدلي او په مينځ کي د عمر فاروق واسطه ده پس صحيح سند د عبد الله بن صالح وغيره دي او د زيد بن حباب سند صحيح نه دي د دينه علاوه د ابو ادریس خولاني ملاقات د عمر رضي الله عنه سره ثابت نه دي او نه يي سماع ثابت ده لکه چي امام بخاري هم ونيلي دي

زيد بن حباب او د عبد الله بن صالح په سندونو کي فرق د زيد بن حباب او د ابو ادریس خولاني او د عثمان په مينځ کي او د عمر رضي الله عنه په مينځ کي کومه واسطه نه ذکر کوي او عبد الله بن صالح د ابو ادریس خولاني او عمر په مينځ کي د عقبه واسطه ذکر کوي او ابو عثمان د عمر په مينځ کي د جبير بن نفير واسطه ذکر کوي پس ټول دري سندونه شول يو د زيد بن حباب دي او دوه د عبد الله بن صالح دي مگر د سند په مينځ کي تحويل دي دريېعه نه دواړه سندونه جدا کېږي

دراوي حالات : د امير المؤمنين عمر فاروق حالات د کتاب په شروع کي تير شوي دي

*****

٤٢- بَابُ فِي الْوُضُوءِ بِالنِّدَى

په يومد اويود اودس کولو بيان

٥٦- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ أَبِي رِجَاءَةَ، عَنْ سَفِينَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يَتَوَضَّأُ بِالنِّدَى وَيُفْتَسِلُ بِالصَّاعِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ سَفِينَةَ، حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو رِجَاءَةَ اسْنُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَطَرٍ، وَهَكَذَا رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْوُضُوءَ بِالنِّدَى وَالْفُسْلَ بِالصَّاعِ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، وَأَخْبَدُ، وَإِسْحَاقُ: لَيْسَ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ عَلَى التَّوَقُّفِ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ أَكْثَرُ مِنْهُ وَلَا أَقَلُّ مِنْهُ وَهُوَ قَدْرُ مَا يَكْفِي. (١)

ترجمه : دسفينه رضي الله عنها بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په يومد اويود اودس او په يو صاع اويو غسل کولو

امام ترمذي واني دسفينه حديث حسن صحيح دي

^١ صحيح مسلم / الحيض ١٠ (٢٢٦) سنن ابن ماجه / الطهارة ١ (٢٦٤) (تحفة الأشراف : ٢٢٤٩) مسند احمد (٥/٢٢٢) سنن

په دي باب كي دعائشه، جابر، انس بن مالك رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي
دبعضي اهل علمو قول دي چي په يو مد اوبو به اودس کولي شي او په يو صاع اوبو به غسل
کولي شي، دامام شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه، رحمهم الله، قول دي چي ددي حديث
مقصد تحديد نه دي چي ددينه زيات يا کم جائز نه دي بلکه ددي مطلب دادي چي دا داسي
مقدار دي کوم چي اکثرو وختونو کي کافي کيږي

حل لغات اغتسل اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل کول، غسل يغسل غسلا وينخل
مغتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي
سفينة السفينة په معني دکشتي او جهاز سره جمع يي سفين سفن او سفان راخي
خرقنا تخرق وانخرق په معني دشليدو او سوري کيدو سره دي

تشرېح : صاع دخلورو مدونو نه جوړوي يعني دري کلو يوسل پنخوس گرام او يو مد دوه
رطل وي يعني اوه سوه نوي گرامه هم دومره مقدار د اودس او دغسل دپاره کافي دي
که دا حديث په داسي مقام کي بيان کړي شي چرته چي اوبه زياتي وي نو دحديث مطلب به دا
وي چي په اودس او غسل کي اسراف کول پکار نه دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به په هم
دومره اوبو اودس او غسل کولو او که حديث په داسي مقام کي بيان کړي شي چرته چي اوبه
کمي وي نو مطلب به داوي چي په اودس او غسل کي بخیلي کول پکار نه دي په ډيرو لږو اوبو
په اودس او غسل کولو کي په بدن کي د اوچ ځاي پاتي کيدو احتمال دي، نبي کریم صلي الله
عليه وسلم به داوبو دقلت باوجود په اته سوه گرامه په اوبو اودس کولو او په پاؤباندې دري
ليټره اوبو به يي غسل کولو پس دخلقو دپره هم پکار دي چي داوبو په استعمال کي بخل
اونکړي.

دا خبره خو اتفاقي ده چي په يو مد اوبو اودس کول پکار دي اوبه يو صاع اوبو غسل کول
پکار دي او دا جائز مقدار دي او په دي خبره هم اتفاق دي چي د اودس او غسل دپاره شرعا
داوبو کوم خاص مقدار مقرر نه دي داسراف نه بغير په قدر دضرورت اوبه استعمالول پکار
دي مگر اختلاف په دي خبره کي دي چي دمد مقدار څومره دي په دي کي داهل علمو دوه
مذاهب دي.

اول مذهب دامام شافعي او امام احمد دي ددوي په نزد يو مد يو رطل او ثلث درطل وي په دي
حساب به يو صاع پنځه رطله او يو ثلث وي، دوي په تعمل داهل مدينه استدلال کوي ځکه چي
دامام مالک په زمانه کي همدا صاع په مدينه کي رائج وو
دويم مذهب دامام ابو حنيفه او امام احمد دي ددوي په نزد يو مد دوه رطله وي او په دي
اعتبار سره يو صاع اته رطله وي ددوي دليل په طحاوي کي دجابر رضي الله عنه روايت دي

چي مونږ دعائشہ رضي الله عنها په خدمت کي حاضر شو او اوبه مو اوغوښتلي هغي راته په يو لوبښي کي اوبه را کړي او ويي فرمايل نبي کريم صلي الله عليه وسلم به په همدې لوبښي غسل کولو ما چي دهغه لوبښي اندازه اولگوله نو هغه تقريبا ۸،۹، ۱۰، رطله وي او د شک په صورت کي عدد اقل متعين وي

د راوي حالات : (عن أبي ریحانة) اسمه عبد الله ابن مطر البصري. مشهور بکنيته صدوق تغير بآخره من الثالثة (عن سفينة) هو مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم يكنى أبا عبد الرحمن يقال كان اسمه مهران أو غير ذلك فلقلب سفينة لكونه حمل شيئا كبيرا في السفر. مشهور . له أحاديث (تحفة الاحوذى)

*****

٤٣_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْإِسْرَافِ فِي الْوُضُوءِ بِالنِّبَاءِ د اودس په اويو کي د اسراف کولو د کراهت بيان

٥٧_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا خَارِجَةُ بْنُ مُصْعَبٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَقِيٍّ بْنِ ضَمْرَةَ السَّعْدِيِّ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ لِلْوُضُوءِ هَيْطَلًا، يُقَالُ لَهُ: الْوُلْهَانُ، فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ الْمَاءِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي بِنِ كَعْبٍ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي وَالصَّحِيحُ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، لِأَنَّا لَا نَعْلَمُ أَحَدًا أَشَدَّهُ غَيْرَ خَارِجَةٍ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ الْحَسَنِ قَوْلُهُ: وَلَا يَصِحُّ فِي هَذَا الْبَابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ، وَخَارِجَةُ لَيْسَ بِالْقَوِي عِنْدَ أَصْحَابِنَا وَطَعَفَةُ ابْنِ الْمُبَارَكِ (١)

ترجمه : دابی بن کعب رضي الله عنه نه روایت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي د اودس دپاره يو شيطان وي چي "ولهان" ورته ونيلي شي تاسو دده د وسوسو په سبب داوبو ډيرو خرچ کولو نه خان بچ کړئ امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله ابن عمر، او عبد الله بن مغفل رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

^١ سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٨٨ (٢٢١) (تحفة الأشراف: ٢٦٦). ومسنن احمد (٥/١٣٦)

حديث دابي بن كعب غريب دي.

ددى حديث سند دمحدثينو په نزد قوي نه دي ځكه چې مونږ ته دا نه ده معلومه چې دڅارجه نه علاوه بل چا دا مسند نقل كړي وي دا حديث په نورو سندونو دحسن بصري نه موقوفا مروي دي يعنې دا يې دحسن قول گرځولي دي او په دي باب كې يې هيڅ يو شي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ثابت نه دي او څارجه زمونږ دعلماؤ په نزد قوي نه دي ابن مبارك دهغه تضعيف كړي دي

تشرېح په اودس او غسل كې اسراف كول يعنې دضرورت نه زياتي اوبه خرچ كول مكروه دي په مسند احمد او ابن ماجه كې روايت دي چې يو ځل سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه اودس كولو او هلته دنبي كريم صلي الله عليه وسلم تيريدل اوشول رسول الله ورته اوكتل نو هغه په اودس كې اسراف كول نو تنبيه يې ورته وركړه او ورته يې اوفرمايل اي سعد فضول خرچي ولي كوي سعد عرض او كړو اي دا الله رسوله ايا په اودس كې هم اسراف وي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل هو، كچري ته په روان نهر باندي يې نو هم «مشكوة باب سنن الوضوء»، ددينه علاوه په نورو احاديثو كې هم داسراف نه ممانعت راغلي دي امام ترمذي چې په دي باب كې كوم روايت ذكر كړي دي هغه ضعيف دي او امام ترمذي كله كله داسي كوي چې دصحيح روايت په موجودگي كې ضعيف هم راوړي تردې چې طالب علم ورته خبردار شي.

ارشاد نبوي دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي بيشكه د اودس دپاره يو شيطان وي چې ولهان ورته ونيلي شي پس په اوبو كې دوسو نه بچ شي دا حديث ابن ماجه او مسند احمد نه هم مذكور دي غزاييل په خلقو كې دښان پيدا كولو اوخوړولو دپاره شيطانان په مختلفو كارونو مقرر كړي دي يوه ډله دشيطانانو په دي كار مقرر كړي ده چې دمومنانو په طهارت كې شك پيدا كړي په دي كار دمقرر شوي شيطان نوم ولهان دي دا لفظ دله «حيران» نه ماخوځ دي او په دي به الف او نون زانندان وي او په دي وجه نبي كريم صلي الله عليه وسلم رهنمايي او كړه چې مومن دپاره په اوبو كې دوسو كولو نه ځان ساتل پكار دي يعنې داندامونو دوينځلو سره دي روان شي اگر كه ددي په وينځلو يې يقين هم نه وي نو ددي په وينځلو به يو البتې اوبه ضايع كړي او مومن دپاره پكار دي چې دشريعت په مقرر كړي حد باندي اوډرېږي يعنې اندامونه دري پيري اووينځي او زيات يې اونه وينځي تردې چې اوبه فضول ضايع نشي

فائده: شريعت هر هغه سوره بنده كړي ده دكومې نه چې دمومن په طبيعت كې وسوسي پيدا كيدي شي او هم ددي حكمت په وجه په غسل خانه كې دمتيازو كولو نه منع راغلي ده او هم ددي حكمت په وجه زنانه چې په كومو اوبو غسل دجنابت كړي وي دهغي نه په پاتي شوو اوبو

دنارينه دپاره غسل كول او استعمالول منع كړي شوي دي او هم ددي حكمت په وجه نبي كريم صلي الله عليه وسلم دبنخو په جامو كي مونځ نه اداء كول

دابي بن كعب رضي الله عنه حالات

نوم ابى كنيه ابو الطفيل لقب سيد القري ، سيد الانتصار ، سيد المسلمين دمور نوم يي صهيله وو په عقبه ثانيه كي مسلمان شوى وو دبدر نه واخله دطائفه پوري په تمامو جنگونو كي شريك شوى دى ابوبكر رضي الله عنه دقران د تدوين او ترتيب دپاره يو څو صحابه كرام مقرر كړي وو چي يو په دوى كي ابى بن كعب هم وو عمر رضي الله عنه ورته صرف د دار الافتا كار حواله كړى وو كله چي ده درخواست او كړو چي ما هم چرته عامل مقرر كړه نو عمر رضي الله عنه ورته او فرمائيل زه ستا دين په دنيا خرابول او خير نول نه غواړم (بخاري)

ابى بن كعب دقران سره سره د تورات او انجيل هم عالم وو دده د درس په حقله كي عرب عجم روم او شام او ډيرو علائقو ته راغلي خلق شريك وو

دحج رسول يي دا حالت وو چي استوانه خانانه يي پخپل كور كي په طور دتبرك ساتلي وه . وفات: ۳۹ هجري كي دعثمان دخلافت په زمانه كي وفات شو او عثمان رضي الله عنه ورباندي جنازه وكړه او په مدينه كي خاورو ته وسپارلى شو.

مرويات چونكه دا حاديشو په بيانولو كي يي زيات احتياط كولو نو په دي وجه ورنه صرف ۱۴۲ روايات منقول دي چي دري پكي متفق عليه دي يو په بخاري كي دى او اوه په مسلم كي.

*****

٤٤_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِكِنْ صَلَاةٍ

د هر مونځ دپاره د مستقل او نوي اودس كولو بيان

٥٨_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ الْقُطَيْبِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يَتَوَضَّأُ لِكِنْ صَلَاةٍ طَاهِرًا أَوْ غَيْرَ طَاهِرٍ"، قَالَ: فُلْكَ لِأَنَسٍ: فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَضَعُونَ الْتُمَ؟ قَالَ: كُنَّا نَتَوَضَّأُ وَضُوءًا وَاحِدًا. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَحَدِيثُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَالْمَشْهُورُ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ

الْأَنْصَارِيَّ. عَنْ أَنَسٍ. وَقَدْ كَانَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ يَزِي الْوُضُوءَ لِكُنْ صَلَاةٍ اسْتِغْفَابًا لَا عَلَى الْوُجُوبِ. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه بيان دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونخ دپاره اودس كولو كه اودس به يي وو او كه نه به وو حميد واني چي دانس رضي الله عنه نه مي تپوس او كړو چي تاسو به څنگه كول هغوى او فرمايل مونږ به صرف يو اودس كولو امام ترمذي واني دحميد حديث په واسطه دانس ددي سند په اعتبار غريب دي او دمحدثينو په نزد مشهور عمرو بن عامر والا حديث دي كوم چي په واسطه دانس مروي دي او دبعضي اهل علمو راني داده چي هر مونخ دپاره اودس مستحب دي واجب نه دي

حل لغات طاهر په معني دپاك طهر يظهر طهرا دنصر او كرم نه مستعمل دي طاهر يي صفت دي جمع يي اظهار راخي اودتفصيل نه په معني دپاكولو دي

د حديث دراوي انس بن مالك رضي الله عنه مختصر حالات

نوم انس او كنيه يي ابو حمزه او لقب يي خادم رسول الله قبيله يي بنو نجار وه او دپلار نوم يي مالك او دمور نوم يي ام سليم سهله بنت ملحان انصاريه وه درشتي په لحاظ سره ام سليم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ترور كيدله.

انس رضي الله عنه داته يا نهه كالو په عمر كي دخپلي مور سره يو خاي مسلمان شوى وو كله چي لسو كالو ته ورسيدو نو مور يي او ونييل اى دالله رسوله انس پخپله غلامى كي قبول كړه نو رسول الله قبول كړو تقريباً لس كاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي پاتي شو په سفر او حضر كي به ورسره يو خاي وو او په صلح حديبيه، بيعت رضوان، خيبر طائف، اړ حجة الوداع كي يي در رسول الله سره ملگرتيا كړي ده

صديق اكبر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر كړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعليم او تربيت دپاره بصري ته وليږلو دفتني په زمانه كي گوشانين شو، دده په زندگي په خصوصي عاداتو كي حق گويي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو

مرويات: انس رضي الله عنه دمكثرينو صحابه كرامو دجملي نه وو دده دمروياتو تعداد ۱۲۸۲ دى چي ۱۳۸ پكي متفق عليه دي او ۸۲ صرف په بخاري كي دي او ۷۱ صرف په مسلم كي دي تهذيب الكمال.

وفات: د هجرت په ۹۳ كال كي دسلو كالو نه په زيات عمر كي وفات شو دوفات كيدو نه مخكي يي

خپل شاگرد ثابت بناني ته اوونيل چي زما دژبي نه لاندي درسول الله صلي الله عليه وسلم وبخته مبارك كېده نو هغه دحكيم تعميل اوکړو او په همدې حال کي ورته روح پرواز اوکړو غرض دا چي فسطن بن کلاب ورباندي جنازه اوکړه او خپل کور ته نژدې په لف مقام کي دفن کړی شو. (روضة الصالحين شرح رياض الصالحين).

*****

٥٩- وَقَدْ رَوَى فِي حَدِيثٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ. كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ". قَالَ: وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثُ الْأَفْرِيقِيُّ. عَنْ أَبِي غُثَيْفٍ. عَنْ ابْنِ عُمَرَ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنَا بِذَلِكَ الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ التَّوْرِيُّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْوَاسِطِيُّ. عَنِ الْأَفْرِيقِيِّ. وَهُوَ إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ السَّيِّدِي: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ: ذَكَرَ لِهَشَامِ بْنِ عُرْوَةَ هَذَا الْحَدِيثَ. فَقَالَ: هَذَا إِسْنَادٌ مُشَرَّقٌ. قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ. يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ. يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ بِعَيْنِي مِثْلَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم افرمانيل څوك چي د اودس دپاسه اودس كوي دهغه دپاره به لس نيكي ليكلي كيږي امام ترمذي وائي دا حديث افريقي دابو غطفيف نه او ابو غطفيف دابن عمر نه او ابن عمر درسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي. مونږ ته دا حديث حسين بن حريث مروزي دمحمد بن يزيد په واسطه بيان كړي دي او محمد بن يزيد دافريقي نه نقل كړي دي او دا سند ضعيف دي

دعلي بن مديني قول دي چي يحيي بن سعيد القطان به ونييل هغوی ددي حديث ذكر دهشام بن عروه نه اوکړو نو دي وخت کي يې اوونيل چي دا مشرقي سند دي داحمد بن حسن نه مي اوريدلي دي هغه ونييل چي احمد بن حنبل نه مي اوريدلي دي چي ما پخپلو سترگو د يحيي بن سعيد القطان پشان بل څوك نه دي ليدلي.

حل لغات . "کتب" کتابا و کتابه دنصر نه دی په معني دليکلو لکه چي ونيلی شي کتب عليه کذا يعني دفلاني متعلق یی فیصله اوکړه

^١ سنن ابی داود/الطهارة ٢٢٤ (٢٦) سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٢٤ (٥١٢) (تحفة الأشراف : ٨٥٩) قال الشيخ الألباني: ضعيف.

ابن ماجه (٥١٢) // ضعيف سنن ابن ماجه (١١٤)

حسنت د کرم او نصر نه مستعمل دي په معني د ښکلي سره، صفت يي حسن او جمع يي حسان راځي مؤنث يي حسنة او حسناء او حسان او حسنات راځي.
دراوي حالات: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما حالات د کتاب په ابتداء کې تير شوي دي.

*****

٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ هُوَ ابْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، قُلْتُ: فَأَلْتُمُ مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قَالَ: كُنَّا نَضِلُّ الصَّلَاةَ كُلَّهَا يَوْضُوءٌ وَاحِدٌ مَا لَمْ نُحَدِّثْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَحَدِيثُ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ." (١)

ترجمه: د عمرو بن عامر انصاري بيان دي فرمائي چي دانس بن مالک رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي فرمائيل يي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو راوي واني چي دانس نه مي تپوس اوکړو چي تاسو به څنگه کول انس رضي الله عنه راته په جواب کې اوونيل چي څو پوري به زمونږ اودس نه وو مات شوي ترهغي به مو ټول مونځونه په يو اودس کول

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او دانس نه چي دحميد حديث مروي دي جيد غريب حسن دي.

حل لغات تصنعون صنع يصنع معنا معني دڅه شي کول

تشریح: ربط دي مقام پوري په تيرو شوو ابوابو کې د اودس دتمامو متعلقاتو او جزياتو ذکر دي ددي خاي نه په دوه بابونو کې دا مسئله ذکر کوي چي په يو اودس باندي څومره مونځونه کيدي شي.

د "وضوء لکل صلاة" باره کي دفتهاو مذاهب

١١٠ دجمهورو علماؤ په نزد په يو اودس دير مونځونه ادا، کول جائز دي خو چي بي اودسي پيڅه شوي نه وي

^١ صحيح البخاري/الطهارة ٥٣ (٢١٢)، سنن النسائي/الطهارة ١٠١ (١٣١)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٢ (٥٠٩) (تحفة الأشراف:

١١١٠) مسند احمد (٢/١٢٢ ١٢٣ ٢٦٠)، سنن الدارمي/الطهارة ٣٦٥ (٤٢٤)

وضوء لکل صلوٰۃ واجب نہ دی او پہ دی باندی عمل تواتر قائم دی پاتی شوہ دا چي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دھر مونخ دپارہ اودس کړي وو دی بارہ کي یو قول دادی چي پہ رسول اللہ باندی وضوء لکل صلاۃ ابتداء کي واجب وو لیکن بیا روسته رسول اللہ پہ یو اودس باندی ډیر مونخونه اداء کول

(۴) دوم قول وضوء لکل صلوٰۃ باندې در رسول الله مداومت کول داستحباب په درجه کې دي، دغروه خبر او فتح مکه په موقع بياناً للجواز وضوء واحد سره متعدد مونځونه کېدې شي داهل ظواهر دليل ايت د اودس "يا ايها الذين امنوا اذا قمتم" الخ. (المائد: ۶) په طور د دليل ذکر کړي دي مگر دجمهورو په نزد وجوب د بي اودسه دپاره دي مطلق او عمومي نه دي دجمهورو دطرفه ددوی د مستدل ايت جوابات دادی.

جواب نمبر (۱)، امام نووي په دې خبره اجماع نقل کړي ده چې په دې ایت کې وانتم محدثون قید معتبر دي لکه چې خبر واحد دقران د ایت وضاحت جوړېدې شي او د ایت اجماع ختموولي شي دا رنگي کار اجماع هم کولي شي قرآني ایت او احادیث کثیره دا اجماع په قطعي حجت کېدو باندې دلالت کوي

۲، دامام مالڪ نه منقول دي چي ددي ايت تقدير داسي دي "يا ايها الذين امنوا اذا قمتم من النوم (اي المنام) الي الصلوة فاغسلوا اي فتوضؤوا" اوس نه كوم تاويل ته حاجت پاتي شو او نه حدث قيد معتبر كولو ته مگر دي لره دحديث نه يا به كوم كراهت باندي ثابتول ضروري دي

جواب نمبر ۳۱، القرآن یفسر بعضه بعضاً" هر کله چي مونږ دقران بل ايت ته اوکتل نو معلومه شوه چي په تيمم کي کوم چي خليفه د اودس دي د اودس ماتيدل شرط گرځولي شوي دي نو په وضوء کي کوم چي اصل دي په دي کي به دحدث کيدل شرط وي او په داسي شان سره په وان کتنم جنباً فالظهور" کي په جنابت کي چي کوم حدث اکبر دي دي لره يي شرط گرځولي دي دطهارت اکبر دپاره لهدذا حدث اصغر د طهارت اصغر دپاره شرط شو

داهل ظواهر دويم دليل حديث دانس رضي الله عنه دي چي "يتوضوء لكل صلاة" دي.
جواب دادي چي اولاً مونږ دا وايو دا عمل په طور داستحباب وو او ثانياً دا وايو ڪه په طور
دوجوب وو نو بيا دا درسول الله خصوصيت وو او په دي خبره قرينه داده چي "كنا نصلي الصلوة

كلها لوضوء واحد مالم نحدث" دصحابه كرامو په يو اودس ډير مونځونه كول په دي باندې قرينه ده چې دابه استجاب منقول دي.

دسند حال: حديث دانس رضي الله عنه په دوه طريقو مروې دي يو په طريقه دحميد او دويم په طريقه دعمر بن عامر او امام ترمذي طريقې دعمر بن عامر ته ترجيح ورکړې ده دترجیح اولنۍ وجه داده چې په محدثينو کي اسحاق دتدليس مرتکب دي او په عن سره روايت کوي او دداسي راوي عنعنه مقبول نه ده

"قال من تَوَضَّأَ علي طهر" دا عبارت دفع ديو اعتراض ده اعتراض دادي هر کله چې رسول الله دهر مونځ دپاره اودس کولو نو بيا صحابه کرامو ولي په يو اودس ډير مونځونه کول، جواب دادي من توضاء علي طهر کتب له به عشر حسنات ددينه مراد دلسو اودسونو ثواب دي حافظ منذري وائي کوم چې مشهور شوي دي په خلقو کي "الوضوء علي الوضوء نور علي نور" يعني د اودس دپاسه بل اودس کول نور علي نور دا حديث مونځ چرته نه دي ليدلي شايد چې دا به په سلفو کي دچا مقوله وي، بل اعتراض دادي چې دلسو تخصيص يي ولي کړي دي.

جواب په اودس کي ددي خبري صلاحيت دي چې پنځه مونځونه ورباندې اوکړي شي او کيدي هم شي نو ځکه دلسو تخصيص شوي دي

بل جواب دادي د "وضوء، علي الوضوء، والاحديث ضعيف دي ځکه چې ددي دسند په سلسله کي عبدالرحمن بن زياد افريقي متکلم فيه دي او ابو عطيب مجهول دي دده په وجه حديث ضعيف دي، قال علي قال يحيي بن علي بن مديني عن يحيي بن سعيد القطان چې کله دوضوء علي الوضوء فضيلت والاحديث د هشام بن عروه په وړاندې بيان کړي شو نو هغه اوونيل ددي اسناد مشرقي دي، دا يو اصطلاح ده چې دمکي او مديني طرف ته چې کومي علاقې واقع دي ددي حديث په روايانو کي کوم راوي دمشرقي علاقاو اوسيدونکي وي نوځکه اوونيلي شول چې دا مشرقي سند دي او دکوم سند راوي چې مکي مديني مصري وي نو ونيلي کيږي ددي سند حجازي دي په دي کي دا خودل مقصود نه دي چې مشرقي سند ضعيف دي مگر دلته اتفاقاً مشرقي سند ضعيف دي اگر چې امام شافعي فرمائي مشرقي سند په هغه وخت کي حجت وي کله چې مغربي سند ددي مؤيد وي ددي وجه داده چې اکثر فتني په مشرقي بلادو کي پيدا کيږي ليکن دا دامام شافعي رائي ده، مگر دجمهورو په نزد دصحت دار مدار په ضبط او عدالت دي

*****

٤٥_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَاةَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ

په يو اودس د ډيرو مونځونو کولوييان

٦١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عُلَيْمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ صَلَّى الصَّلَاةَ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّكَ فَعَلْتَ شَيْئًا لَمْ تَكُنْ فَعَلْتَهُ. قَالَ: "عَمْدًا فَعَلْتُهُ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَلِيُّ بْنُ قَادِمٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَزَادَ فِيهِ: تَوَضَّأُ مَرَّةً مَرَّةً. قَالَ: وَرَوَى سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ أَيْضًا، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، وَرَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: وَرَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَعَبْدُ اللَّهِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُزْسَلًا، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ وَكِيعٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَاةَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ مَا لَمْ يُحْدِثْ، وَكَانَ بَعْضُهُمْ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، اسْتِخْبَابًا وَإِزَادَةً الْفَضْلِ، وَيُرَوَّى عَنْ الْأَنْفَرِيِّ، عَنْ أَبِي عَطِيْفٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى ظَهْرٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ"، وَهَذَا إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ. (١)

ترجمه: دبریده رضي الله عنه نه روایت دي فرماني چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو، مگر کله چي دفتح مکه کال راغي نو بيا يي ډير مونځونه په يو اودس اداء کړل او په موزو يي مسح اوکړه، عمر رضي الله عنه عرض اوکړو چي تاسو يو داسي کار اوکړو کوم چي مو هيڅ کله نه وو کړي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل دا مي قصدا داسي اوکړل

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي، او دا حديث علي بن قادم هم دسفيان ثوري نه نقل کړي دي مگر دده په روايت کي دومره اضافه ده چي د اودس اندامونه يي يو يو ځل اووینځل سفيان ثوري دمحارب بن دثار په سند عن سليمان بن بريده مرسل نقل کړي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو، دا رنگي دا روايت وکيچ په سند دسفيان عن محارب عن سليمان بن بريده عن بريده نقل کړي دي، دا رنگي دا روايت

^١ صحيح مسلم/الطهارة ٢٥ (٢٤٤)، سنن ابی داود/الطهارة ٦٦ (١٤٢)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٢ (٥١٠)، (تحفة الأشراف:

عبدالرحمن بن مهدي وغيره په سند دسفيان عن محارب بن دثار عن سليمان بن بريدة مرسل نقل كړي دي او دا روايت دوكيع دروايت نه زيات صحيح دي او داهل غلمو په همدې باندې عمل دي چې په يو اودس ډير مونځونه اداء كيدي شي خو چې څو پوري يې اودسي راغلي نه وي، بعضي اهل علم داستحباب او دفضيلت په اراده دهر مونځ دپاره اودس كولو دارنگي عبدالرحمن افرقي په سند د ابي غطيف عن ابن عمر دا روايت نقل كړي دي چې نبې كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چې ديو اودس دپاسه بل اودس كوي الله تعالي به دده دپاره لس نيكيانې اوليكې ددې حديث سند ضعيف دي، او په دې باب كې دجابر بن عبدالله نه هم يو روايت وارد دي چې نبې كريم صلي الله عليه وسلم په يو اودس دماسپخين او مازيگر دواړه مونځونه اداء كړل

حل لغات: "كتب" كتابا وكتابة دنصر نه دی په معني دليكلو لكه چې وئيلي شي كتب عليه كذا يعني دفلاني متعلق يی فيصله او كړه.

حسنت: د كرم او نصر نه مستعمل دي په معني دښكلي سره، صفت يې حسن او جمع يې حسان راځي مؤنث يې حسنة او حسناء او حسان او حسنات راځي.

تشرېح: د دې باب خلاصه داده چې درسول الله صلي الله عليه وسلم نه په يو اودس دډيرو مونځونو كول ثابت دي "فقال عمر انك فعلت شيئا لم تكن تفعله قال عبدا فعلته" ددې شي نه څه مراد دي ځكه چې په ماقبل كې دوه عملونه ذكر كړي دي (۱) په يو اودس ډير مونځونه كول (۲) مسح الخفين.

جواب: ددينه مراد په يو اودس ډير مونځونه اداء كول دي.

اعتراض: دا واقعه خو په غزه خيبر كې هم شوې ده كومه چې بخاري په كتاب المغازي كې دسويد بن نعمان رضي الله عنه نه نقل كړي ده نو بيا عمر ولي اوونيل چې "انك فعلت شيئا لم تكن تفعله".

جواب: غزه خيبر والا واقعه باره كې دعمر رضي الله عنه علم نه وو دا خبره يې دخپل علم مطابق كړې ده او دهغه دعلم په اعتبار درسته ده، او په فتح مكه كې چې كومه واقعه پېښه شوه دهغې باره كې دوه احتمالات دي (۱) دا فعل دوجوب وضوء لكل صلاة دپاره ناسخ دي او هغه منسوخ دي (۲) ددې وجوب نسخ به ددينه مخكې شوي وي ليكن رسول الله صلي الله عليه وسلم په اكثر حالاتو كې چې دخان دپاره څومره مشقت خوښولو هغه يې دامت دپاره نه خوښولو نو په تجديد داستحباب دعمل كولو دپاره دفتح مكې په ورځ داستحباب پريخودو تردې چې دچا په زړه كې دوجوب وهم پيدا نشي.

"وهذا اصح من حديث وكيع" ددي مطلب دا سوال دي چي حديث دوکيع متصل دي او دا مرسل دي او متصل دمرسل نه قوي وي جواب دادې پکار خو همداسي ده چي متصل راجع شي ليکن کله کله دمتصل راوي ضعيف وي نو په دي وجه دمتصل کيدو باوجود متصل مرجوح دي او دلته هم داسي شوي ده.

سفيان ثوري دا حديث دمحارب بن دثار نه نقل کړي دي او بيا دهغه بعضي شاگردانولکه وکيع په متصل سند بيان کړي دي يعني په اخر کي يې دبريده ذکر نه دي کړی امام ترمذي مرسل روايت ته ترجيح ورکړي ده خکه چي دهغه مزاج هم داسي وو او کوم طرف چي رغېدند وي اوبه هم هغه طرف ته بهيريږي يعني چي په کوم سند کي کمزوري نه وي هغه لره اصح گرځوي، نو بيا دمحارب نه دثوري مسند روايت ته په ترجيح ورکولو کي کوم يو څيز مانع کيدي شي

دراوي حالات : قال المبارکفوري : (سليمان بن بريدة) بن الحبيب الأسلي البروزي. ثقة وثقه ابن معين وأبو حاتم قال الحاكم لم يذكر سماعاً من أبيه قال الخزرجي حديثه عن أبيه في مسلم في عدة مواضع (عن أبيه) هو بريدة بن الحبيب بهبلتين مصغراً صحابي أسلم قبل بدر مات سنة ٦٣ ثلاث وستين. (التحفة الاحوذی)

*****

٤٦_ بَابُ مَا جَاءَ فِي وُضُوءِ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ مِنْ إِثْنَاءِ وَاحِدٍ

د يولوبسي نه دسري اوبسخي داودس کولوبيان

٦٢_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي الشَّعَثَاءِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَيْمُونَةُ، قَالَتْ: "كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِثْنَاءِ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ: أَنَّ لَا بَأْسَ أَنْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ مِنْ إِثْنَاءِ وَاحِدٍ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، وَأُمِّسَ، وَأُمِّ هَانِ، وَأُمِّ صُبَيْةَ الْجُهْدِيَّةِ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَبُو الشَّعَثَاءِ اشْمُ: جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ. (١)

^١ صحيح مسلم/الحديث ١٠ (٢٢٢) سنن النسائي/الطهارة ١٢٦ (٢٢٤) سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٥٤ (٢٤٤) (تحفة الأشراف :

ترجمه : د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي ميمونه رضي الله عنها راته بيان كړل چي ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم دواړو به ديو لوبني نه غسل دجنابت كولو

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او اكثر و فقهاؤ په دي باندي قول كړي دي چي ديو لوبني نه دسري او دبنخي په غسل كولو كي هيڅ خراج نشته. په دي باب كي دعلي . عائشه . انس . ام هاني . ام حبيبه . ام سلمه ، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

حل لغات اغتسل . اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل كول ، غسل يغسل غسلا وينخل مفتسل معني غسل خانه ، غسيل وينخلي شوي ، غاسل معني دوبي

تشرېح : غرض دامام ترمذي ددي باب نه بعضي مسائل بيانول دي چي په نصوصو سره وضو ، الرجل مع المرأة في اناة واحد عدم جواز وهم پيدا كيږي لكه دترمذي باب دي "باب ما جاء انه لا يقطع الصلوة الا الكلب والحمار والمرأة" دا رنگي قراني ايت دي "اولا مستم النساء فلم تجدوا ماء" او ددي پشان نورو نصوصو نه معلوميري چي دسري دپاره د اودس او مونځ په حالت كي تلبس مع المرأة پكار نه دي او ددينه وضو الرجل مع المرأة في اناة واحد عدم جواز وهم پيدا كيږي نو مصنف ددي عنوان په راوړلو سره ددي وهم ازاله او كړه . دويم مقصد يي ددي باب نه اقوال دفقهاؤ بيانول دي چي په دي كي يو څو صورتونه جوړيږي او كوم كوم صورتونه په دي كي ناجائز دي (۱) چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو اودس او كړي (۲) چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو غسل او كړي (۳) نارينه او زنانه يوځاي غسل او كړي (۴) نارينه او زنانه يوځاي اودس او كړي (۵) دبنخي نه په پاتي شوو اوبو اودس كول (۶) دبنخي نه په پاتي شوو اوبو غسل كول

په دي شپږو صورتونو كي دبعضي صورتونو حكم په احاديثو كي صراحتا ثابت دي داولني صورت حكم چي نارينه او زنانه يوځاي غسل او كړي ددي جواز داولني باب په حديث كي دي او دويم صورت حكم چي نارينه او زنانه يوځاي اودس او كړي داهم په احاديثو كي صراحتا موجود دي د دريم صورت حكم چي بنځه دسري په پاتي شوو اوبو اودس او كړي دا هم دائمه اربع په نزد جائز دي دخلورم صورت حكم چي بنځه دسري په پاتي شوو اوبو غسل او كړي ددي متعلق په يو حديث كي ممانعت دي مگر دائمه اربه په نزد بالاتفاق دا صورت جائز دي دبنځم صورت حكم چي نارينه دزنانه په پاتي شوو اوبو غسل يا اودس او كړي په دي باره كي مذاهب دفقهاؤ دادي

دجمهورو محدثينو او فقهاؤ په نزد دا ټول صورتونه جائز دي.

امام احمد او اسحاق بن راهويه واني كه بنخي يواخي اوبه استعمال كړي په اودس يا غسل كې نو ددينه په پاتي شوو اوبو سړي نه اودس كولي شي او نه غسل بلكه ددي استعمال مكروه دي

دجمهورو دلائل په زير بحث باب كې دعبده الله بن عباس روايت دي چي ميمونه رضي الله عنها فرمايلي دي ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم به ديو لوني نه غسل كولو ددي حديث نه اغتسال معا جواز ثابت شو

دويم دليل ددينه پس په دريم راتلونكي باب كې عبدالله بن عباس روايت دي چي يو خل ميمونه رضي الله عنها غسل او كړو او دهغي نه پس چي كله نبي كريم صلي الله عليه وسلم دهغي نه په پاتي شوو اوبو د اودس كولو اراده او كړه نو ميمونه رضي الله عنها او فرمايلي چي ما ددي اوبو نه دجنابت غسل كړي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل "ان الماء لا يجنب" ددي حديث نه فضل ظهور المرء بالرجل . يو دليل نه پس داستعمال جواز ثابت شو

مگر دامام احمد په نزد بنسخه دسړي نه دپاتي شوو اوبو استعمال نشي كولي امام احمد په دي باره كې دحديث الباب نه استدلال كوي او په دي پسي د ورپسي باب نه استدلال كوي په هغي كې مذكور دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم نارينه دبنخو نه په پاتي شوو اوبو داستعمال نه منع كړي دي

جواب دا روايت په نهني تنزيهي محمول دي خكه چي بنخي اكثر دطهارت اهتمام كم كوي او كه دا روايت په كراهت تنزيهي محمول نكړي شي نو بيا يي د دريم باب دروايت سره تعارض راخي بيا روسته كراهت تنزيهي هم منسوخ شوي دي خكه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دميمونه رضي الله عنها نه دغسل په پاتي شوو اوبو اودس كړي دي

جواب مصنف هم دا قول صحيح نه دي گنړلي دا حديث حسن دي او شايد چي دپته صحيح نه ونيل په همدې وجه وي چي ددي په متن كې اضطراب دي

فانده معارف السنن والادشاه انورشاه كشميري په حواله ليكلي دي چي شرعي قانون دادي چي دوي دوسو قطع كولو اهتمام او كړي كه سړي دبنخو پاتي شوي اوبه استعمال كړي نو دنهي علت اونبائي چي مستعملي اوبه پريوخي اوس دا احتمال هم شته چي دبنخي په بدن پوري نجاست وي نو يقينا چي وسوسه پيدا كيدي شي په دي وسوسي دقطع كولو دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم دمنعي حكم كړي دي تردې چي حصول دطهارت يقيني شي او دا دمعاشرت د ادابو دقبيلي نه وي او دجمهورو همدا قوي قول دي

په حديث كې د "غسل الرجل والمرءة" لفظ دي او په باب كې وضوء الرجل والمرءة الفاظ دي په دي كې دوه خبرو ته اشاره ده، اوله خبره داده هر كله چي غسل جائز دي نو اودس به په

طريقه اولي جائز وي او ثابت به وي او يا دا مطلب دي چي چونكه په غسل كي اودس هم داخل وي لهذا اودس هم ضمنا ثابت شو
 دي مقام پوري د اودس دابوابو بيان وو نو كه دغسل عنوان يي قائم كړي وي دماقبل سره يي ربط ختميدو نو ځكه يي د اودس په نوم باب قائم كړو چي ربط باقي پاتي شي لهذا دماقبل سره هم مربوط شي او په مابعد كي دابوو مسائل ذكر كوي ددي سره يي هم ربط باقي پاتي شو

دام المؤمنين ميمونه رضي الله عنها حالات

نوم ميمونه قبيله قريش د پلار نوم حارث او دمور نوم يي هند بنت عوف وو دميمونه رضي الله عنها اولنې نكاح دمسعود بن عمرو ثقفی سره شوي وه او بيبيي د ابو رهم سره نكاح اوشوه او دهجرت په اوم كال دابورهم د وفات نه وروسته يي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره نكاح اوشوه دا هغه وخت وو كله چي رسول الله عمري ته تلې وو او دهجرت اوم كال وو او د همدې احرام په حالت كي يي نكاح اوشوه دا د رسول الله صلي الله عليه وسلم اخري نكاح وه او ميمونه يي دتولو نه وروستې ښځه وه ددي په باره كي ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها فرماني انها كانت اتقانا لله واصلنا للرحم (الاصابه).

يعني ميمونه په مونږه ټولو كي ډيره تقوي داره او دالله نه وريدونكي وه او په مونږه ټولو كي ډيره صله رحمي پالونكي وه.

وفات دا ناشنا اتفاق وو چي په كوم ځاي كي يي نكاح شوي وه يعني مقام صرف نو هم هلته وفات شوه (بخاري)

ابن عباس رضي الله عنهما ورباندي جنازه اوکړه او د صحيح قول مطابق دا دهجرت ۵۱ كال وو او دمروياتو شمير يي ۴۷ دی

*****

۴۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ فَضْلِ طَهُورِ الْمَرْأَةِ

دښځي د اوس نه دپاتي شوو اوبود استعمال د کراهت بيان

۶۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي حَاجِبٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي غِفَارٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ فَضْلِ طَهُورِ الْمَرْأَةِ

قال: وفي الباب عن عبد الله بن سرجس. قال أبو حمزة: وكثرة بعض الفقهاء الوضوء بقطيل طهور المرأة، وهو قول أحمد، وإسحاق: كرها فقطيل طهورها ولم يروا بقطيل سورها أبداً.)

ترجمه: دېني غفار قبيلي ديو کس (حکم بن عمرو) بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دېنځي نه په پاتي شوو اوبو د اودس کولو نه منع فرمايلي ده

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله بن سرجس رضي الله عنه نه هم يو روايت وارد دي. بعضي فقهاؤ داسي اوبه مکروه گنرلي دي او دا د امام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي دوى دواړو دېنځي نه دپاتي شوو اوبو استعمال مکروه گنرلي دي ليکن ددوى په قول ددي دجوتي په استعمال کي څه خرچ نشته.

حل لغات فضل صاحب فضيلت کيدل فضل يفضل فضلا دنصر او سمع نه فضلا په معني دزياتي اود کرم نه صاحب فضيلت کيدل.

دراوي حالات: (أبي حنبل) اسمه سودة بن عاصم العنزي البصري. صدوق يقال إن مسلماً أخرج له من الثالثة (عن رجل من بني غفار) هو الحكم بن عمرو قاله الحافظ. (شرح الترمذي)

*****

٦٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمَخْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَاجِبٍ يُحَدِّثُ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُمَرَ الْغِفَارِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بِقُطَيْلِ طَهْوَرِ الْمَرْأَةِ، أَوْ قَالَ: "بِسُورِهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَأَبُو حَاجِبٍ اسْمُهُ: سَوَادَةُ بْنُ عَاصِمٍ، وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بِقُطَيْلِ طَهْوَرِ الْمَرْأَةِ، وَلَمْ يَشْكُ فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ.)

ترجمه: دحکم بن عمرو غفاري بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دېنځي نه په پاتي شوو اوبو د اودس کولو نه منع فرمايلي ده، او که داسي يي اوفرمايل دېنځو په جوتي اودس کوي، امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ٤٠٨ (٨٢)، سنن النسائي/ الميامة ١٢٥ (٣٣٥)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٣٤ (٢٤٣)، تحفة الأشراف (٢٢٢١).

محمد بن بشار پخپل حديث کي وائي چي رسول الله صلي الله علي وسلم ددي خبري نه منع فرمانيلي ده چي يو سري ديوي بنخي نه په پاتي شو او ابو اودس او کري او محمد بن بشار په دي روايت کي "اوبسورهما" والادشک کلمه نه ده بيان کړي

تخريج: سنن ابی داود/ الطهارة ۴۰ (۸۴) سنن النسائي/ البياض ۱۴ (۳۴۵) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۳۲ (۲۴۲) (تحفة الأشراف: ۳۲۴۱). مسند احمد (۶۶۵.۴/۴۱۴)

تسريح: دسور معني باقي پاتي شوي ده دا لفظ هم دفضل پشان عام دي او په پښتو کي يي ترجمه جوتبه ده مگر په اسلام کي ددي هيڅ حقيقت نشته دا دهندوانو يو رسم دي په اسلام کي هر يو شي پاک دي او چي کوم قومونه يوځاي اوسيږي دهغوی تهذيب يو دليل نه متاثر کيږي پس په دي وجه په دي خبره ښه ځان پوهول پکار دي چي انسان که هر څوک وي دهغه نه پاتي شوي خوزاک اوبه پاکي وي او خوراک ورسره يوځاي هم کولي شي او دهغه نه پاتي شوي څيز روسته هم خوړلي شي.

او کوم حديث چي مشهور دي "سور المؤمن شفاء" دمسلمان په جوتبه کي شفا ده ددي حديث هيڅ اصل نشته ملاعلي قاري په الموضوعات الکبري کي ليکلي دي او همدارنگي په مسلمانانو کي ددي رواج هم نشته يعني که په کور کي څوک بيمار شي نو يو کس اوبه يا خوزاک راواخلي او په کوروالا يي دمحلې په خلقو اوخوړوي او بيا دهغوی نه پاتي شوي په بيمار باندې اوخوړوي په مسلمانانو کي ددي کار هيڅ رواج نشته او کچري داحديث صحيح وي نو دمسلمانانو په معاشره کي به معمول بها وو

دمسلمانانو په معاشره کي دتبرک رواج دي يعني دکوم نيك انسان جوتبه خلق اکثر په شوق سره استعمالوي او تبرک په حديث ثابت دي يو ځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم شوده اوځکل او بني طرف ته يي ام هاني ناسته وه نو رسول الله صلي الله عليه وسلم باقي پاتي شوي ام هاني ته ورکړل او هغي د روزي نيولو باوجود اوځکل او روزه يي ماته کړه ځکه چي دروژي خو قضاء هم کيږي شوه مگر که تبرک يي دلان نه تلي وي دا بيا نه راگرځيدو غرض دا چي تبرک ثابت دي او په مسلمانانو کي رائج هم دي مگر ديو مومن پاتي شوي جوتبه کي شفاء کيدل بي دليله خبره ده او په مسلمانانو کي رائج هم نه ده ډير لوي لوي خلق په دي غلطۍ کي مبتلا دي او دا جمله په طور دحديث بيانوي نو په دي وجه ددي خبري نه خبرداري ضروري ده.

ددي حديث په سند کي يو راوي ابو حجاب راغلي دي دده پوره نوم سواده بن عاصم دي دا دمعمولي درجي راوي دي ونيلي شوي دي چي په مسلم کي دده نه روايت موجود دي او ددي راوي په وجه امام ترمذي دي حديث ته صرف حسن ونيلي دي.

دراوي حالات: اسمو الهکمر بن عمرو قاله الحافظ (تحفة الاهودي بشرح الترمذي)

*****

٤٨_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ

بيان درخست په دي كي

٦٥_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ سَيَّاحِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَفْتَةٍ، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ مِنْهُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ جُلُبًا، فَقَالَ: "إِنَّ الْمَاءَ لَا يُجْنِبُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ (١)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي دنيي كريم صلي الله عليه وسلم يوي بي بي ديو بالتي نه غسل اوکړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دهغي نه په پاني شو او يو اودس کول او غوښتل بي بي عرض اوکړو اي دالله رسوله زه ناپاکه وم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اوبو ته جنابت نه رسيږي. امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او همدا دسفيان ثوري او امام مالک او امام شافعي رحمهم الله قول دي.

دراوي حالات : ماقبل کي بار بار تير شوي دي

*****

٤٩_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ لَا يَنْجِسُهُ شَيْءٌ

اوبه په هيڅ شي نه پليږي

٦٦_ حَدَّثَنَا هَمَّادٌ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ بْنِ حَدِيدٍ، عَنْ أَبِي سُوَيْدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اتَّقَوْهُ مِنْ بَوْلِ بَضَاعَةٍ وَهِيَ بَوْلُ يَلْقَى فِيهَا الْحَيْضُ وَالْحُمُومُ الْكِلَابِ وَالنَّتْنُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَاءَ طَهُوْرٌ لَا يَنْجِسُهُ شَيْءٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَقَدْ جَوَّدَ أَبُو أُسَامَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمْ يَزِدْ أَحَدٌ حَدِيثَ أَبِي سُوَيْدٍ فِي بَوْلِ بَضَاعَةٍ

^١ سنن ابی داود / الطهارة ٣٥ (٦٨) سنن النسائي / البياض (٢٢٦) (بلفظ "لا ينجسه شيء" (٢٤١، ٢٤٠، ٢٣٢) (تحفة الأشراف:

٦١٠٣ مسند احمد (١/٢٣٢) سنن الدارمي / الطهارة ٥٤ (٤٦١)

أَحْسَنَ مَبَارَؤِي أَبُو أُسَامَةَ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَائِشَةَ. (١)

ترجمه : دابوسعيد خدری رضي الله عنه بيان دي فرماني چي يو کس عرض اوکړو اي دالله رسوله ايا مونږ دبضاعه نوم کوهي نه اودس کولي شو؟ او حال دادي هغه يو داسي کوهي وو په کوم کي چي دزنانونو دپيماري ناپاکه کيږي اود سپو غوښي او بدبوداره څيزونه پراته وو؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرماښل اوبه يو پاک څيز دي دي لره هيڅ يو شي نشي پليتولي

امام ترمذي وائي دا حديث حسن دي
دابوسعيد خدری دا حديث چي په څومره بهتر سند سره اسامه نقل کړي دي بل چا داسي نه دي نقل کړي

دا حديث په يو څو نورو سندونو هم دابوسعيد خدری رضي الله عنه نه مروی دي، او په دي باب کي دابن عباس او عائشه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

توضیح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي اوبه په وقوع دنجاست پليتيږي او کنه؟ په دي باره کي د علماؤ دري مذاهب دي

١، اولني مذهب دامام ابو حنيفه دي دهغه په نزد ماء قليل په وقوع دنجاست پليتيږي اگر که په اوصاف ثلاثه کي يي کوم وصف متغير شوي نه وي او ماء كثير په وقوع دنجاست نه پليتيږي چي څو پوري په اوصاف ثلاثه کي ددي کوم وصف بدل شوي نه وي دقلت او کثرت اعتبار په راني دمبتلي به دي

اولني دليل دزير بحث باب نه پس په دريم باب کي دابو هريره رضي الله عنه روايت دي چي "لا يبولن احدکم في الماء الدائم" په دي حديث کي مذکور دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو نه منع فرماښلي ده ددينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع دنجاست پليتيږي اگر که اوصاف ثلاثه يي بدل شوي نه وي

دويم دليل : په ترمذي کي دابوهريره رضي الله عنه روايت دي چي بعضي صحابه کرامو دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړو مونږ کله کله په سمندر کي سفر کوو او زمونږ سره اوبه کمي وي که په دي باندي اودس اوکړو نو دځکلو دپاره زمونږ سره نه پاتي کيږي نو ايا

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۲۲ (۶۶) سنن النسائي/ البیاه ۲ (۲۲۴، ۲۲۵) (تحفة الأشراف: ۲۱۴۴) مسند احمد (۲/۱۶، ۲/۱۵).

مونږ د سمندر په اوبو اودس کولي شو؟ رسول الله ورته په جواب کي اوفرمائيل چي د سمندر اوبه استعمالولي شئ. د دينه معلومه شوه چي ماء کثير په وقوع دنجاست نه پلي تيرې ترڅو پورې چي اوصاف ثلاثه بدل شوي نه وي ځکه چي په سمندر کي په يقيني طور خناور هم مړه کيږي

دويم دليل: په ترمذي کي حديث د مستيقظ دي د ابوهريه رضي الله عنه نه مروی دي "اذا استيقظ احدکم من اليل فلا يدخل يده في الإناء" الخ. د دينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع دنجاست پلي تيرې خو چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي

دليل رابع: په طحاوي کي حديث دولوع الکلب دي د ابوهريه رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل کله چي سبي په يو لوبني کي خوله اووهي نو دا لوبني په بنه شان سره پاک کړئ او بيا يې استعمال کړئ د دينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع دنجاست پلي تيرې خو چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي.

په دي باره کي **دويم مذهب دامام مالک** دي دهغه په نزد اوبه په وقوع دنجاست نه گنده کيږي قليل وي او که کثير وي مگر په دي شرط چي په اوصاف ثلاثه کي به کوم وصف بدل شوي نه وي

دليل دامام مالک: د حديث الباب نه دي کوم چي د ابوسعید خدری نه مروی دي چي په مدينه منوره کي دبیر بضاعه په نوم يو کوهي وو ددي کوښي باره کي صحابه کرامو د مسئلي تپوس اوکړو چي ايا مونږ ددي په اوبو اودس کولي شو په داسي حال کي چي په دي کي به هر قسم گندگيانې موجود وي نور رسول الله اوفرمائيل "ان الماء طهور لا ينجسه شيء" يعني اوبه پاکي دي او هيڅ يو شي يې گنده کولي نشي د دينه معلومه شوه چي اوبه په وقوع دنجاست نه گنده کيږي لږې وي او که ډېرې وي

علماؤ د دينه دا جواب کړي دي چي په "ان الماء" کي الف لام عهد خارجي دي او مراد ورته عامي اوبه نه دي بلکه د بېر بضاعه اوبه مراد دي دا کوهي په رغړنده زمکه کي جوړ وو صحابه کرامو ته دا وهم عارض شو چي ددي کوهي څلورو طرفونو ته نجاستونه پراته دي او د باران وغيره په وجه به دا گندگي دي کوهي ته پريوځي نور رسول الله ورته په جواب کي اوفرمائيل چي صرف دوهم او خيال په وجه اوبه نه پلي تيرې

دويم جواب مذکوره سوال دبیر بضاعه د پاکيدونه پس شوي دي او هغه داسي چي صحابه کرامو ته دا وهم عارض شو اگر چي گندگيانې ددي کوهي نه ويستلي شوي دي ليکن پلي تيرې اوبه د کوهي په ديوالونو پورې لگيدلي دي او خاوري هم جذب کړي دي نو ايا دا به بيا هم پاک شوي وي رسول الله ددي په جواب کي اوفرمائيل په داسي طريقه اوبه نه گنده کيږي چي بيا

پاكي نشي لکه چي رسول الله ابوهريره ته په يو موقعه کي اوفرمانيل "ان المؤمن لاينجن" يعني مومن نه پليتيږي بلکه ددي معني داده مومن داسي ناپاک نه وي چي بيا پاکيږي نشي دريم جواب امام طحاوي وائي بير بضاعه دماء جاري په حکم کي دي او ددي دوه وجي دي يوه وجه داده چي ددي کوهي په اوبو په زمکي او باغونه په کثرت سره سيراب کيدل، دويمه وجه داده چي ددي کوهي اوبه حقيقتاً دنهر پشان جاري دي

دريم مذهب دامام شافعي او امام احمد دي ددوي په نزد ماء قليل په وقوع دنجاست گنده کيږي مطلقاً برابره خبره ده چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي وي او کنه وي او ماء کثير په وقوع دنجاست نه گنده کيږي ترڅو پوري چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي ددوي په نزد دقلت او کثرت مقدار تخفيفي دي په داسي شان سره که اوبه قلتين وي نو دا به کثير گنرلي شي او که ددينه کمي وي نو قليل به وي.

دليل: دوي ددي باب د دويم حديث نه استدلال کوي کوم چي دعبده الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروې دي چي يو ځل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دخنگل دکوهيانو او حوضونو باره کي تپوس اوکړي شو چي هلته عموماً دحفاظت څه انتظام نه وي ځناور او هر قسم څاروي ددينه اوبه څکي نوایا دا پاک دي او که ناپاکه دي رسول الله په جواب کي اوفرمانيل چي کله اوبه قلتين وي نو دا به نه پليتيږي

جواب صاحب ددهايه وائي د "لم يحمل الخبث" معني داده چي کله اوبه قلتين وي نو دا نجاست برداشت کولي نشي يعني گنده کيږي. دويم جواب دا روايت ضعيف دي ځکه چي په دي کي اضطراب دي سنداً او مکناً متناً او مصداقاً

اضطراب في السند: ددي حديث په سند کي څلور قسمه اضطراب موجود دي

(۱) په بعضي سندونو کي دمحمد بن اسحاق استاذ محمد بن جعفر دي او په بعضي سندونو کي دده داستاذ نوم زهري دي

(۲) په بعضي سندونو کي محمد بن اسحاق په خاي وليد دي او بيا د وليد په استاذ کي اختلاف دي په بعضي سندونو کي دمحمد بن جعفر دي او په بعضو کي حماد بن جعفر دي

(۳) دمحمد بن جعفر په استاذ کي اختلاف دي په بعضو سندونو کي دده نوم عبدالله دي او په بعضو کي عبيدالله دي

(۴) بعضي راويانو دا حديث مرفوع بيان کړي دي او بعضو موقوف بيان کړي دي.

اضطراب في المتن: به متن كي اضطراب داسي دي چي به دي حديث كي پنخه قسمه الفاظ منقول دي (١)، اذا كان الماء قلت (٢)، اذا كان الماء قلتين (٣)، اذا كان الماء قدر قلتين (٤)، اذا كان الماء ثلاث قلال (٥)، اذا كان الماء اربعين قلة.

اضطراب في المعنى: دقلة يوه معني قامة الرجل دي دويمه معني راس الجبل دي، دريمه معني منگي دي که اولني دوه معني مراد کري شي نو بيا ددينه ماء کثير جو پري بي اضطراب في المصداق: که بالفرض دا اوملي شي چي دقلة معني منگي دي ليکن دا متعين نه ده چي دا خنکه منگي دي او خومره لوي دي خکه چي منگي لوي هم وي او واره هم وي. سوال به بعضي روايتونو کي "من قلال هجر" مذکور دي هجر به يمن کي ديوي علاقتي نوم دي ددينه معلومه شوه چي دمنگي تعين ثابت دي خکه چي به حديث کي دهجر مقام منگي مراد دي.

جواب: د "من قلال هجر" زيادت صرف مغيره بن سقلاب ذکر کري دي او دا منکر الحديث راوي دي.

*****

٥٠۔ بَابُ مِنْهُ آخَرُ

ددي متعلق يوبل باب

٦٧۔ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ مُبَيِّدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُسْأَلُ عَنِ الْمَاءِ يَكُونُ فِي الْقَلَاةِ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يُثَوِّبُهُ مِنَ السَّبَاحِ وَالذَّوَابِ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَلْتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الْعَبْتُ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ: الْقَلَّةُ هِيَ: الْجَوَارِ، وَالْقَلَّةُ الَّتِي يُسْتَقَلُّ فِيهَا، قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَخَذَ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَلْتَيْنِ لَمْ يَنْجَسْهُ هَيَاءٌ مَا لَمْ يَتَغَيَّرْ رِيحُهُ أَوْ طَعْمُهُ، وَقَالُوا: يَكُونُ لَخْوًا مِنْ خَنْسٍ قَرِيبٍ. (١)

^١ سنن ابن داود/ الطهارة ٣٣ (٢٣) سنن النسائي/ الطهارة ٣٣ (٥٢)، والبيهقي ٢ (٣٢٩)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٥ (٥٤).

٥١٨ (تحفة الأشراف: ٤٣٠٥)، مسند احمد (١/ ١٣، ٢٦، ١٠٤، ٢٨)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٥ (٤٥٨).

ترجمه : د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي او دهغو اوبو باره كي ورنه تپوسونه كيدل كومي چي په ميدانونو كي وي خاړوي او خناور ورته راخي پس وي فرمائيل كله چي اوبه دوه قلي وي نو هغه گندگي لره موثر كيدو ته نه پريږدي دي لره دفع كوي. دمحمد بن اسحاق قول دي چي دقله نه مراد منگي دي، او قله هغه بهوكي ته هم وائي په كومي چي دفصلونو او باغونو اوبه خور كولي شي

امام ترمذي وائي همدا قول دامام شافعي او اسحاق هم دي دوى وائي كله چي اوبه دوه قلي وي دي لره هيڅ يو شي نجس كولي نشي تر څو پوري چي ددي خوند يا بوي يا رنگ خراب شوي نه وي او دوى وائي قله دپنځه مشكونو سره برابروي

حل لغات. لم يحملوا حمل يحمل تحميلا ، دباب تفعيل نه معني پورته كول
ناب ينوب نوبا معني په نمبر نمبر راتلل

تشرېح : دمحمد بن اسحاق په استاذ كي اختلاف دي چا محمد بن جعفر الزبير ذكر كړي دي او چا محمد بن جعفر او چا محمد بن عباد بن جعفر ذكر كړي دي او دده استاذ عبيدالله دابن عمر رضي الله عنهما خوي دي او دا عبيدالله عمري نه دي هغه د عمر رضي الله عنه دخوي عاصم نوسي دي اود اعلي درجي ثقه راوي دي.

ناب ينوب نوبا معني په نمبر نمبر راتلل يعني پخپل خپل نمبر كي راخي يعني دورخي هلته خاړوي اوبو څكلو له راخي او دشپي خناور

دقله معني منگي دي او جرار دجره جمع ده چي معني يي عام منگي دي برابره خبره ده چي اوبه پكي راوړلي كيږي او كه په كور كي پروت وي په دي وجه ابن اسحاق دويمه جمله استعمال كړي ده چي دلته ورنه مراد هغه منگي دي كوم چي داوبو نه ډكولي شي او په سر راوړلي شي.

دقله نور معاني هم شته او شارحين دهغه معني گانو په بيانولو سره په حديث كي داضطراب پيدا كولو كوشش كوي دوى وائي چي دقله معني دانسان خپه او دغر څوكه هم ده مگر دسوچ كولو خبره ده چي په لغت كي كه ديو لفظ معاني جمع كړي شي نو هيڅ يو لفظ به محكم پاتي نشي او تمام الفاظ به مشتبه شي په دي وجه دا طريقه درسته نه ده متكلم چي لفظ استعمالول ددي سياق او سياق په دي خبره دلالت كوي چي په دي كلام كي ددي لفظ دا معني مراد ده

شوافع او حنابلې د اوبو مقدار لره هم اعتبار وركوي او خوروالي لره هم اعتبار وركوي دوه قلي يعني پنځه مشكونه يعني پنځه سوه رطلونه يعني دوه نيم سوه كلو اوبه ددوى په نزد ماء كثير

دي او دڅلورو طرفونو نه دسلو سلو گزونو والا حوض ددوي په نز دحوض ادني درجه ده او دا اندازه دعوامي سهولت دپاره مقرر کړي شوي ده

دراوي حالات : د ابن عمر رضي الله عنهما حالات ما قبل بابونو کي تير شوي دي

*****

٥١- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الزَّائِدِ

په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو د کراهت بيان

٦٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَتَّامِ بْنِ مُكْنَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَبُولُونَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَقَوِّضُ مِنْهُ".

قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ.

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تاسو کي دي هيڅ يو کس په ولاړو اوبو کي متيازي نه کوي چي بيا ورته اودس او کړي

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دجابر رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي.

حل لغات : لا يبولن . بال يبول بولا معني متيازي کول ، مبال دمتيازو نالي دبول جمع ابوال راخي د ذکر جمع ذکور راخي معني دنارينه شرمگاه ده

تشریح : راكد معني اودرولي شوي دي يعني نه بهيدونکي او دائم هميشه موجود دي يعني نه بهيدونکي پس ددواړو الفاظو مفهوم يو دي ددي مقابل ما، جاري دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په نه بهيدونکو اوبو کي دمتيازو کولو نه منع فرمايلي ده او که په روانو اوبو کي څوک متيازي او کړي دا شرعا ممنوع نه دي او په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو نه ممانعت په دي وجه راغلي دي چي دا اوبه کچري لږي وي نو په متيازو کولو سره پليتي شي چي نه به بيا دده په کار راتلي شي او که ډيري وي نو اگر چي پليتيږي نه مگر په دي کي متيازي کول

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٦٨ (٢٢٩) . صحيح مسلم/الطهارة ٢٨ (٢٨٢) . سنن ابی داود/الطهارة ٢٦ (٦٩) . سنن النسائي/الطهارة ٣٤ (٥٨) . و. ١٣٩ (٢٢١) . و. ١٣٠ (٢٢٢) . سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٥ (٢٢٢) . (تحفة الأشراف : ١٢٤٢٢) .

مسند احمد (٢/٢١٦) . ٢٢٢ . ٢٢٣ . سنن الدارمي/الطهارة ٥٢ (٤٥٤)

دنظافت خلاف وي چي بيا دي كله ددي اوبو نه اودس كوي نو په زړه كي به يي څه تير يري
شريت خو دنظافت حكم كړي دي او نظافت يي نيم ايمان گرځولي دي
دراوي حالات : د ابو هريره رضي الله عنه حالات ما قبل بابونو كي تير شوي دي.

*****

٥٢. باب مَا جَاءَ فِي مَاءِ الْبَحْرِ أَنَّهُ طَهُورٌ

بيان ددي خبري چي سمندر اوبه پاكي دي

٦٩. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، ح وَحَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَلَمَةَ مِنْ آلِ ابْنِ الْأَزْرَقِ، أَنَّ الْمَغِيرَةَ بْنَ أَبِي بَزْدَةَ وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نُرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَعْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ، فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا، أَفَلَتَوَضَّأْنَا مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هُوَ الطَّهُورُ مَاءُ الْجَلِّ مِثْلُهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَالْهَرَاثِيِّ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَابْنُ عَبَّاسٍ لَمْ يَزِدَا بِأَمَّا بِنَاءِ الْبَحْرِ، وَقَدْ كَرِهَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوُضُوءَ بِمَاءِ الْبَحْرِ، مِنْهُمْ ابْنُ عُمَرَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو: هُوَ كَأَنَّ (١)

ترجمه : د بني عبدالدار قبيلي يو ځوان چي نوم يي مغيره دي د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت نقل كوي چي د بني مدليج قبيلي يو كس د بني كريم صلي الله عليه وسلم نه سوال وكړو چي مونږ په سمندر كي سفر كوو او دخان سره مو دخلكو دپاره لږي اوبه اخستلي وي نو اوس كه مونږ په دي اوبو اودس او كړو نو دتندي نه به مړه شو ځكه چي دسمندر اوبه دخلكو قابل نه دي نو ايا داسي وخت كي مونږ دسمندر په اوبو اودس كولې شو؟

نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل دسمندر اوبه پاكونكي دي او ددي مرداره حلاله ده.
حل لغات عطشنا عطش يعطش د ضرب يضرب باب نه ماضي متكلم دى صفت يي

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٢١ (٨٢) سنن النسائي/ الطهارة ٢٤ (٥٩) والبيهقي ٥ (٢٢٢) والصيد ٣٥ (٢٢٥٥) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٩ (٣٨٦) (تحفة الأشراف: ١٢٦١٨) موطا امام مالك/ الطهارة ٢ (١٢) مستد احمد (٢/٢٢٤، ٢٦١، ٢٤٨) سنن الدارمي/ الطهارة ٥٢ (٤٥٦)

عطشان راخي په معني د تگي کيدو سره

تشرېح : په دې مسئله کې اختلاف دې چې په سمندري ځناورو کې کوم يو حلال دې په دې باره کې د علماؤ څلور مذاهب دې اولني مذهب دامام ابو حنيفه دې دده په نزد په سمندري ځناورو کې دمهې نه علاوه نور ټول حرام دې او ددې مسئلې دپاره ددې قرآني ايت "ويحرم عليهم الخبائث" نه استدلال کوي چې دخبائث نه مراد هر هغه مخلوق دې دکوم نه چې انساني طبيعت نفرت کوي او دمهې نه علاوه تمام سمندري ځناورو به انساني طبيعت نفرت کوي ددينه معلومه شوه چې دمهې نه علاوه تمام سمندري ځناور په خباثت کې داخل دې او خباثت خو الله تعالي حرام کړي دې.

دويم دليل ابو داود کې د عبدالله ابن عمر رضي الله عنه روايت دې "احلت لنا ميتتان ودمان" الخ. يعني ارشاد نبوي دې زمونږ دپاره دوه مرداري حلالې دې يوه دسمندر او يو ملخ او دوه وينې زمونږ دپاره حلالې دې يعني کېد او طحال ددينه معلومه شوه چې ددينه علاوه نور تمام ځناور "انما حرم عليكم الميتة" په عموم کې داخل دې.

درېم دليل د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په دور کې او دهغه د دور نه پس دصحابه کرامو په دور کې يو ځل هم دهېچا نه دمهې نه علاوه دېل سمندري ځناور خوړل ثابت نه دې او که لږ گنجائش هم موجود وي نو کم از کم دجواز دبيان دپاره به ضرور استعمال شوي وي. دويم مذهب دامام شافعي دې: دده په نزد ديو روايت مطابق ضفدع (چيندخ، نه علاوه نور تمام ځناور حلال دې او د دويم روايت مطابق هر هغه ځناور دکوم نظير چې په اوچي کې حرام وي هغه په سمندر کې هم حرام دې او دکوم نظير چې په اوچي کې حلال وي هغه به حلال وي. درېم مذهب دامام مالک دې: دهغه په نزد د خنزير نه علاوه نور ټول ځناور حلال دې او دخنزير استثنې دقرآني نص په وجه کوي.

څلورم مذهب دامام احمد دې: دده په نزد تمام سمندري ځناور حلال دې مگر علاوه دضفدع، خنزير، او تمساح نه دخنزير استثنې دقرآني نص په وجه کوي او دضفدع استثنې دحديث په وجه کېږي دتمساح استثنې دقياس په وجه کېږي (او باقي دلال دانهمه ثلاثه مشترک دې). اولني دليل: قرآني دې چې په ايت "احل لكم صيد البحر وطعامه" کې صيد لفظ عام دې ددينه معلومه شوه چې هر بحري ځناور حلال دې.

جواب ددې ايت لفظ استدلال هله صحيح وي چې صيد په معني دصيد مراد وي او اضافت: داستغراق دپاره تسليم شوي وي او حال دا دې چې مصدر دمفعول په معني اخستل مجاز دې او مجازي معني بغير دضرورت نه درسته نه وي ددينه معلومه شوه چې دلته صيد مصدر دې

او سياق دكلام په دي باندې قرينه ده ځكه چې دلته دهغه افعالو ذكر دي كوم چې دمحرّم دپاره جائز يا ناجائزوي ددينه صرف دومره ثابت شوه چې بحري بشكار كول دمحرّم دپاره جائز دي او ددينه دخوراك حلت نه ثابتېږي

دويم دليل دزير بحث باب روايت دي "الحل ميتته" په دي حديث كي مطلقا مذكور دي چې سمندري مرداره حلال ده ددينه معلومه شوه چې هر بحري ميتته حلاله ده البته اشياء ثلاثه به مستثني وي.

جواب په مذكوره حديث كي د ميتته په اضافت كي اعتراض دي چې دا داستغراق دپاره نه دي بلكه دعهد خارجي دپاره دي او معني داده چې دسمندر هغه خاص مرداره وي دكومې حلت چې په نص ثابت وي او هغه سمك دي

درېم دليل په بخاري كي دغښر حديث دي چې "فالقي لنا البحر دابة" يعني صحابه كرامو پنځلس ورځو پوري يو سمندري ځناور خوړلو چې نوم يې غښر دي په دي حديث كي د دابة لفظ نه معلومه شوه چې هغه ځناور دمهي نه علاوه وو.

جواب: په بخاري كي په يو روايت كي الفاظ دي "فالقي البحر حوتاً ميتاً" ددينه معلومه شوه چې په مذكوره حديث كي د دابة نه مراد مهي دي.

دراوي حالات : د ابو هريره رضي الله عنه حالات ما قبل بابونو كي تير شوي دي.

*****

٥٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّشْدِيدِ فِي الْبَوْلِ

د متيازو متعلق دوعيد بيان

٧٠- حَدَّثَنَا هَنَّاذٌ، وَقَتْنَبَةُ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى قَبْرَيْنِ، فَقَالَ: "إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ: أَمَّا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَكْبِرُ مِنْ بَوْلِهِ، وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَنْشِي بِالنَّيْمَةِ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَنَةَ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَبِي بَكْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى مُلْصَقًا هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ طَاوُسٍ، وَرِوَايَةُ الْأَعْمَشِ أَصَحُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبَانَ

الْبَلَاءِ مُسْتَقْبَلِي وَكَيْفَ يَقُولُ: سَبَعْتُ وَكَيْفَا، يَقُولُ: الْأَعْمَشُ أَحْفَظُ لِإِسْتِثْنَائِهِمْ مِنْ مَقْصُورٍ.

(١)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم تيريدل يو ځل په دوه قبرونو باندې اوشول ويې فرمانيل ددې دواړو قبرونو والا په عذاب كي مبتلا دي او په کومه لويه گناه كي ورته عذاب نه ورکولي کيږي (چي بچ کيدل ورته مشکل وي، دا يو چي وو ده خو به دخپلو متيازو نه ځان نه بچ کولو او دي بل به چغلي کوله امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي، په دي باب كي دابوهريره، دابو موسي عبدالرحمن بن حسنه، زيد بن ثابت، او ابوبکره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي **حل لغات :** قبرين د القبر تشنيه ده معني هغه ځاي چرته چي مري دفن کولي شي، قبر يقبر قبرا مقبرا معني مري دفن کول، اقبه معني قبر ته يي داخل کړو

تشرېح : تشديد په معني دسختۍ دي او مراد ورنه وعيد دي او دمتيازو نه انساني متيازي مراد دي او دنورو حيواناتو دمتيازو حکم وړاندي راروان دي دانسان متيازي بالاجماع ناپاکي دي او نجاست غليظه دي داسي گندگي چي د درهم نه کمه وي معاف ده او چي د درهم په مقدار يا ددينه زياته وي معاف نه ده پس هر چا لره دخپلو متيازو نه دځان ساتلو فکر کول پکار دي که په جامو متيازي اولگي او په مقدار د درهم وي نو مونځ ورباندې نه کيږي هر چاله پکار دي چي دمتيازو نه پس لوته استعمال کړي او يا د استنجا کاغذ استعمال کړي او يا لنگ دځان نه جدا اوباسي او يا بنه استبراء اوکړي او اوبه استعمال کړي

دبخاري په روايت كي د "وما يعلبان في كبير" نه پس ثم قال بلي هم راغلي دي يعني ولي نه دوي ته په يوه لويه خبره كي عذاب ورکولي شي دا دواړه خبري په داسي شان جمع شوي دي چي دعمل په اعتبار دواړه معمولي خبري دي دمتيازو نه ځان ساتل څه مشکل دي او په چغلي كي څه فائده ده مگر دنتيجي په اعتبار دواړه درني خبري دي که دمتيازو نه څوک ځان اونه ساتي نو ټول مونځونه به يي برباد شي او چغلي دفساد سبب دي په دي باندې د دين جنازه اوځي

په مذکوره حديث كي يوه قصه بيان شوي ده الخ
سوال. ايا دا دواړه قبرونه دمسلمانانو وو او که دکافرانو وو

¹ صحيح البخاري/الوضوء ٥٥ (٢١٦) و ٥٦ (٢١٩) والجناز ٩١ (١٣٦١) و ٨٨ (١٣٤٨) والأدب ٢٦ (٢٠٥٢) و ٢٩ (٢٠٥٥) صحيح مسلم/الطهارة ٢٣ (٢٩٢) سنن ابی داود/الطهارة ١١ (٢٠) سنن النسائي/الطهارة ٢٤ (٢١) والجناز ١١٦ (٢٠٤٠) سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٦ (٢٢٤) (تحفة الأشراف: ٥٤٣٤) مسند احمد (١/٢٢٥) سنن الدارمي/الطهارة ٦١ (٤٦٦)

جواب به دي کي دعلمائز دوه اقوال دي اول قول دادې چې دا قبرونه دکافرانو دي، دويم قول دادې دادمسلمنانو قبرونه وو او همدا قول په دريو وجو راجح دي، اوله وجه داده ارشاد نبوي دي "وما يعذبان في كبير" کچري دوی کافران وي نو دوی ته به دکفر په وجه عذاب ورکولي کيندو ځکه چې کفر اکبر الکبائر دي

دويم وجه داده په مسند احمد کي دي چې دصحابه کرامو نه رسول الله سوال اوکړو "من دفنتم اليوم هاهنا" يعني نن مو دلته څوک دفن کړي دي نو صحابه کرام چې څوک دفن کوي هغه ضرور مسلمان وي

درېمه وجه داده رسول الله صلي الله عليه وسلم دکجوري يوه لخته راماته کړه او په دي قبرونو يي کيځوده او بي بي او فرمائيل ترڅو پوري چې په دي لخته کي رطوبت وي ترهغي به ددوی په عذاب کي تخفيف وي او دکافرانو باره کي ارشاد الهي دي "لا يخفف عنهم العذاب".

سوال رسول الله فرمائيلي دي "وما يعذبان في كبير" احوال دادې چې نيمه گناه کبيره ده. جواب دلته کبير په معني دمشکل وي معني داده چې دکوم شي په وجه دوی ته عذاب ورکولي کيږي ددينه خان ساتل څه مشکل کار نه وو

سوال په بعضي روايتونو کي دنيمه په خاي دغيبت ذکر دي او دا دواړه جداجدا څيزونه دي ځکه چې دغيبت معني "ذکر العيب علي وجه الغيب" ده، او دنيمه معني نقل الحديث غي جهة الفساد ده.

جواب دنيمه او غيبت مينځ کي نسبت دعموم خصوص من وجه دي او چرته چې نسبت دعموم خصوص من وجه وي هلته دري مادي پکار وي يوه ماده اجتماعي پکار ده او دوه مادي افتراقي پکار دي ماده اجتماعي داده بعضي مقام داسي وي چرته چې غيبت او نيمه دواړه جمع کيږي يعني ذکر العيب علي وجه الغيب به هم وي او علي جهته فساد به هم وي، اولنۍ افتراقي ماده داده يو مقام به داسي وي چې هلته به غيبت وي ليکن نيمه به نه وي يعني ذکر العيب علي جهته الغيب به وي ليکن علي وجه الفساد به نه وي. دويمه افتراقي ماده داده چې يو مقام به داسي وي چې هلته به نيمه وي خو غيبت به نه وي يعني نقل الحديث علي جهته الفساد به وي ليکن علي وجه الغيب به نه وي

سوال اهل بدعت بريليويانو دزير بحث حديث نه استدلال کړي دي چې دا ولياؤ الله په قبرونو گلان اچول جانزدي ايا دا استدلال درست دي؟

جواب (۱) دا استدلال غلط دي ځکه چې دا دني معجزه ده ځکه چې دا د عقل خلاف ده او هغه داسي چې مقصود نبوي دا وو په دي لختو کي رطوبت دديره وخته پوري وي تردي به په عذاب کي تخفيف وي او د عقل تقضاده چې ددير وخته پوري درطوبت ساتلو دپاره قطع وي شق نه

وي او قاعده داده چي کوم خيز عقل خلاف وي هغه پخپل مورد کي بند وي بيا حصر په دوه قسمه دي يو حصر علي الذات دي يعني دا کار صرف دنيي خصوصيت دي خکه چي هغه ته دوحی په ذریعه خودلي شوي دي چي دا دوه قبرونو والا په عذاب کي مبتلا دي او دلخو ايخودلو تدبير ورته هم دوحی په ذریعه خودلي شوي دي او په کوم بل خيز دا معلوميدي نشوه، دويم حصر علي النوع دي يعني چي کوم خيز ورباندي رسول الله ايخودلي دي هم هغه خيز به ايخودلي کيږي يعني دکجوري لختي گلان پکي دکوم خاي نه راغلي دي جواب نمبر ۲، ددي حديث نه دا ولياؤ په قبرونو دگلانو اچولو دپاره استدلال کول دا ولياؤ پشان کي گستاخي لره مستلزم وي خکه چي رسول الله دمعذب گنرلو په فکر کي په دوي باندي لختي ايخودلي وي نو ايا دوي اولياء الله لره معذب گنري؟ که معذب بي گنري نو دا خو گستاخي ده او که معذب بي نه گنري نو بيا خو دحديث مطابق عمل اونشو دراوي حالات : د ابن عباس رضي الله عنهما حالات په ماقبل ابوابو کي تير شوي دي

*****

٥٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي نَضْحِ بَوْلِ الْغُلَامِ قَبْلَ أَنْ يَطْعَمَ

دداسي ماشوم په متياز او بيه پونه کول کافي دي چي خوراكي لا شروع نه وي کړي ٧١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مَخْصِنٍ، قَالَتْ: "دَخَلْتُ بِأَبْنِي لِي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِنَاءٍ فَرَشَّهُ عَلَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ وَعَائِشَةَ، وَزَيْنَبَ، وَلِبَابَةِ بِنْتِ الْحَارِثِ وَهِيَ أُمُّ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبِي السَّنَحِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو، وَأَبِي لَيْلَى، وَأَبْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يُنَضَّحُ بَوْلُ الْغُلَامِ وَيُغَسَّلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ، وَهَذَا مَا لَمْ يَطْعَمًا، فَإِذَا طَعِمًا غَسِلَا جَمِيعًا. (١)

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٥٩ (٢٢٢)، والطب ١٠ (٥٦٩٢)، صحيح مسلم/الطهارة ٣٢ (٢٨٤)، سنن ابی داود/الطهارة ١٣٤ (٢٤٤)، سنن النسائي/الطهارة ١٨٩ (٣٠٣)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٤ (٥٢٢)، (تحفة الأشراف : ١٨٢٢٢) موطا امام مالك/٣٠ (١١٠)، مسند احمد (٣٥٥/٣٥٦)، سنن الدارمي/الطهارة ٢٢ (٤٦٤)

ترجمه : دام قيس بنت محصن رضي الله عنها نه روايت دي چي ما خپل بچي راواخستلو او نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته ورغلم تردغه وخته زما بچي لاخوړاك نه وو شروع كړي چي په رسول الله بي مټيازي او كړي نو هغوی اوبه راوغوښتلي او پخپلو جامو بي داوبو پونه او كړه امام ترمذي وائي په دي باب كي دعلي، عائشه، زينب، دفضل بن عباس دمور لبا به بنت حارث، ابوالمسيح، عبدالله بن عمر، ابوليلي، او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

دصحابه كرامو او دتابعينو او ددوی نه پس خلقو هم دا قول دي چي دهلك په مټيازودي اوبه پونه كړي شي او دجينی مټيازي دي اووينخلي شي، دا حكم دهغه وخته پوري دي ترخو چي دوی خوراك شروع كړي نه وي او چي كله خوراك شروع كړي نو بيا بالاتفاق به د دواړو مټيازي وينخلي شي

تشریح : مذاهب دفقهاؤ په باره دمټيازو دپي خورونكي هلك او جينی كي

دائمه اربعه په دي خبره اتفاق دي چي دپي خورونكي هلك او جينی مټيازي گنده دي اگر چي بعضي شوافعو او مالكيانو دا قول كړي دي چي دجينی مټيازي نجسي دي او د هلك پاكي دي البته ددي په پاكولو كي اختلاف دي

داحنافو او مالكيانو په نزد طريقه دتطهير وينخل دي او هيڅ فرق نشته په دوی كي البته فرق دومره دي كه پي خورونكي جينی وي نو ددي مټيازي به دمړلو په طريقه وينخل ضروري وي او كه هلك وي نو معمولي وينخل ورله كافي دي

دشوافعو او حنابله په نزد دپي خورونكي جينی دمټيازو پاكولو طريقه وينخل دي او كه وهلك وي نو ددي دمټيازو دپاكولو طريقه داوبو پونه كول دي، شوافعو په طريقه دتطهير كي فرق كړي دي ليكن احنافو په دي كي فرق نه دي كړي ليكن په كيفيت كي فرق دي.

داحنافو دليل: حديث دعائشه رضي الله عنها دي "اتباع الماء ياصب الماء" ددي حديثونو تخريج امام مسلم كړي دي او دا په وينخلو دلالت كوي يعني لكه څرنگه چي دجينی دمټيازو دپاره وينخل ضروري دي دا رنگي دهلك دمټيازو وينخل هم ضروري دي، دا رنگي دجينی په مټيازو كي بحسب الزمته په تطهير كي هيڅ فرق نشته كومه طريقه دتطهير چي دخوراك شروع كولو نه پس ده هم هغه طريقه دخوراك شروع كولو نه مخكي هم ده لهذا دقياس تقاضا ده چي بحسب الزمته په طريقه دتطهير كي فرق اونكړي شي چي دهلك په مټيازو كي دخوراك شروع كولو نه پس غسل لازمي دي نو دخوراك شروع كولو نه مخكي هم غسل پكار دي او همدارنگي په دي خبره اجماع ده چي دخوراك شروع كولو نه پس دهلك او جينی دمټيازو

په تطهير کې هيڅ فرق نشته البته دقياس نقاضاداده چې دخوراک شروع کولو نه مخکې هم ددواړو دمتيازو دتطهير په طريقه کې فرق اونکړي شي
دشوافع او حنبلانو د دليل دوى ددي باب داحاديثو نه استدلال کوي په کومو کې چې دپوني کولو ذکر دي دا دواړه احاديث په دې خبره دلالت کوي چې دماشوم په متيازو داوبو پونه کول دطهارت دپاره کافي وي

جواب نضح او رش گنايه ده دغسل خفيف نه دليل په دې دادې په ترمذي کې دسهل بن حميد رضي الله عنه روايت دي چې په جامه دمزيد لگيدلو په صورت کې درسول الله صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړي شو چې دا به څنگه پاکولي شي نو ويې فرمايل "يكفيك ان تاخذ كفا من ماء فتنضح به ثوبك حيث تري انه اصاب منه".

دټولو علماؤ په دې اتفاق دي چې دلته دنضح معني غسل دي معلومه شوه چې دفصحاء او بلغاء کلام کې نضح دغسل په معني راځي پاتې شوه دا خبره چې په دې څه دليل دي چې رش په معني دغسل خفيف دي نو ددي دليل امام ترمذي په باب ماجاء في غسل دم الحيض من الثوب کې داسماء بنت ابي بکر رضي الله عنها نه نقل کړي دي په هغه حديث کې دا سوال دي چې په کومه جامه دحيض ويني اولگي نو دا به څنگه پاکيږي په دې باره کې چې کله سوال اوکړي شو نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل "حتيه ثم اقرصيه ثم رشيه وصلي فيه" اوگوري دلته رش په معني دغسل دي

سوال هر کله چې ددواړو متيازي پليتي وي او ددواړو ووينخل واجب وي نو بيا بلامتاکيد او مع التاكيد فرق سره د ذکر کولو څه وجه ده.

جواب ددي ډير وجوهات دي:

۱، دا فرق دمجازي خصوصيت په وجه دي چې دجيني په مزاج کې برودت غالب وي او ددي په متيازو کې عفونت زيات وي نو په دې وجه دلته دتاکيدي غسل ضرورت دي او د هلك په مزاج کې حرارت غالب دي او په دې کې عفونت کم وي نو ځکه دلته دغسل خفيف حکم شوي دي

۲، دجيني متيازي خوري وري وي او د هلك متيازي داسي نه وي نو ځکه په دواړو کې فرق شوي دي

۳، په بعضي مسائلو کې شريعت چې کله اوکتل چې بلوي زياته ده نو په هغې کې يې تخفيف اوکړو ځکه چې دجيني په نسبت په هلك کې بلوي زياته وي ځکه چې دخلقو دخامنو سره محبت زيات وي او مجلس ته يې ددوى دراوستلو عادت وي او ماشومان ورباندي بيا متيازي کوي نو ځکه په دې حکم کې تخفيف شوي دي په خلاف دحکم دجيني

فائده علامه سندي ليكلي دي دهلكانو په سلسله كي انتهاه ادم عليه السلام پوري راخي او دجينكو دسلسلي انتهاه حواء عليها السلام پوري ده او د ادم عليه السلام پيدانش دخاورونه شوي دي خاوره پاكه ده مگر دحواء پيدانش دغوښي او ويني نه شوي دي او غوښه ونه پلپته وي نو په دي وجه دهلك په متيازو كي طهارت غالب وي او دجيني په متيازو كي نجاست غالب وي ددي غالبيت والاخاصيت په وجه دهلك او دجيني په متيازو كي فرق شوي دي او ددينه امام شافعي په بول الغلام من الماء والطين او په بول الجارية من اللحم والدم تعبير كړي دي.

خلاصه دامام ابوحنيفه په مزاج كي احتياط دي كله چي دعباداتو په رواياتو كي تعارض راشي نو امام صاحب داحتياط لاره اختياروي او كله چي په معاملات كي تعارض راشي نو دانصاف لاره اختياروي.

دراوي حالات: داد عكاشه بن محصن مشهور صحابي خور ده (مباركفوري، مروي دي چي يوكس رام قيس، نومي زنانه ته دنكاح پيغام وليږلو نو هغې ددې وخته پوري دنكاح كولونه انكار وكړو. ترخوچي دي هجرت ونه كړي نوده ددې شرط په وجه هجرت وكړو او هلته دتلونه پس ددواړو نكاح وتړلى شوه

*****

۵۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ

د حلال خواهي د متيازو بيان

۷۲_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّعْفَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَمِيدٌ، وَثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ نَاسًا مِنْ عُرَيْنَةَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَاجْتَمَعُوا هَا، فَبَعَثَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِبِلِ الصَّدَقَةِ، وَقَالَ: "اغْرُبُوا مِنَ الْبَنَاتِ وَأَبْوَالِهَا". فَقَتَلُوا رَاغِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْفَوْا الْإِبِلَ وَارْتَدَّوْا عَنِ الْإِسْلَامِ، فَأَتَى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ وَالْقَاهُمْ بِالْحَرَّةِ. قَالَ أَنَسٌ: فَلَمَّا أَرَى أَحَدَهُمْ يَكْدُ الْأَرْضَ بِفِيهِ حَقٌّ مَاتُوا. وَرَبَّنَا قَالَ حَمَّادٌ: يَكْدُمُ الْأَرْضَ بِفِيهِ حَقٌّ مَاتُوا. قَالَ أَبُو

عيسى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرٍ وَجْهٌ عَنْ أَنَسٍ. وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْعِلْمِ. قَالُوا: لَا بَأْسَ بِمَوْلٍ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ.^(١)

ترجمه : دانش رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي يو خل دعيينه قبيلي شه کسان مدني منوري ته راغلل او په هغوی دمدني اب او هوا موافق راغلل چنانچي هغوی رسول الله صلي الله عليه وسلم دزکوة داوښانو سره اوليرل او ورته يي او فرمانيل تاسو به ددي اوښانو پي او متيازي څکي، هلته چي لازل نو ددي اشياؤ دخورلو څکلو نه پس څاربه شول، نو دوی درسول الله صلي الله عليه وسلم شپونکي قتل کړو او اوښان يي اوښتول او د اسلام نه مرتد شول تردي چي دوی اوښولي شول او نبي کريم صلي الله عليه وسلم ته پيش کړي شول نور رسول الله ددوی ديو طرف د لاس او دبل طرف دخپي کټ کولو حکم اوکړو تردي چي دوی سره همدا کار اوکړي شو او ددوی په سترگو کي گرم سلايان راښکلي شول او په گرمه زمکه اوغورخولي شول انس رضي الله عنه فرماني چي ما په دوی کي يو کس ليدلي وو چي د سختي تندي په وجه يي په ژبه زمکه خټله تردي چي په همدې حالت کي مړه شول

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په ډيرو سندونو دانش رضي الله عنه نه مروی دي، او د اکثره اهل علمو همدا قول دي چي دکوم څاروي غوبنه خورلي شي (يعني حلال، دهغه په متيازو څکلو کي څه خرج نشته.

دحلال څاروي دبول څکلو دجواز په مسئله کي دفتهاؤ اختلاف

په دي خبره د اهل علمو اجماع ده چي د ملايؤکل لحمه متيازي پليتي دي نو ځکه يي په عنوان کي تخصيص کړي دي او اختلاف په دي خبره کي دي چي دماکل اللحم بول پاک دي او که ناپاک دي

دشيخينو او شوافعو په نزد بول دمايؤکل لحمه پاکي دي، دامام احمد بن حنبل نه په دي باره کي دوه قسمه روايتونه دي او دامام ابويوسف په نزد نجاست غليظه ده او دامام ابو حنيفه په نزد نجاست خفيفه دي ځکه چي دعلماؤ اختلاف دهغه په نزد مقتضي دتخفيف وو.

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٦٦ (٢٢٢)، والزكاة ٦٨ (١٥٠)، والجهاد ١٥٢ (٢٠١٨)، والبخاري ٢٦ (٢٩٢)، وتفسير البائدة ٥ (٢٦١٠)، والطب ٥ (٥٦٨٥)، ٦ (٥٦٨٦)، ٢٩ (٥٤٢٤)، والحدود ١٥ (٦٨٠٢)، ١٤ (٦٨٠٣)، ١٨ (٦٨٠٥)، والديات ٢٢ (٦٨٩٩)، صحيح مسلم/القسمه ١٢ (١٦٤١)، سنن ابی داود/الحدود ٣ (٢٢٦٤)، وأيضاً (٣٦٦)، سنن النسائي/الطهارة ١١١ (٢٠٥)، والبخاري ٤ (٢٠٢٩)، ٢ (٢٠٢٢)، ٨ (٢٠٢٣)، ٩ (٢٠٢٤)، سنن ابن ماجه/الطب ٢٠ (٢٥٠٢)، (تحفة الأشراف: ٢١٤)،

مسند احمد (١/٤٠٤)، ٢ (١٦١)، ١٦٣، ١٤٠، ١٤٤، ١٨٨، ٢٠٥، ٢٢٢، ٢٨٤، ٢٩٠، ويأتي عند المؤلف برقم: ١٨٣٥ و ٢٠٢٢

داحنافواوشوافعودالذل: په باب التشديد في البول كي د ابن عباس روايت دي كما مر سابقا او په دي كي "فكان لا يستنزه من بوله" ه ضمير اكر چي قبر والاته راجع دي مگر په بعضي رواياتو كي مطلق ذكر دي يعني من البول نو بول د عذاب قبر باعث دي كچري دا پاكي وي نو ددي په وجه به دقبر په عذاب كي مبتلا كيدل نه كيدل

دويم استدلال: حاكم په مستدرک كي او ابن حزمه په صحيح كي روايت نقل كړي دي "استنزهوا من البول فان عامة عذاب القبر منه" يعني دمتيازو نه خان ساتي خكه چي عذاب قبر عموما ددي په وجه وي

حاکم دا روايت علي شرط البخاري گرځولي دي داحديث دخپل عموم په وجه هر كله بول نه شامل دي برابره خبره ده چي انساني وي او كه حيواني وي ماکول اللحم وي او كه غير ماکول اللحم وي

لكه څرنگه چي په حديث دابوهريره كي عموم دي دارنگي حديث دابن عباس او انس هم عام دي، دا رنگي حديث د ابو امامه رضي الله عنه دي "اتقوا البول فانه اول ما يحاسب به العبد في القبر" يعني دمتيازو نه خان اوساتي خكه چي په قبر كي دتولو نه مخكي دمتيازوباره كي محاسبه كيږي په دي حديث كي بول عام دي انساني وي او كه حيواني وي ماکول اللحم وي او كه غير ماکول اللحم وي تولوته شامل دي

استدلال نمبر (۲): د سعد بن معاذ رضي الله عنه دوفات واقعه ده كله چي سعد بن معاذ دفن كړي شو نو زمكي ورته زور وركړو نبي كرمه صلي الله عليه وسلم اوفرمايل ده به دمتيازو نه خان نه ساتلو (رواد احمد)

استدلال نمبر (۴): امام طحاوي وائي چي په لحوم د بني ادم كي لحوم، دماء، ابوال كي لحوم طاهر دي ليكن خورل يي جائز نه دي دحرمت په وجه او دماء نجس دي او په دي باندي اجماع ده چي په بني ادم كي ابوال تابع د دماء دي نه چي دلحوم نو په همدې وجه اجماع ده چي بول نجس وي دا رنگي په ماکول اللحم ځناورو كي دري خيزونه دي لحوم، دماء، بول، لهذا كه ابوال دلحوم تابع كړي نو ابوال به پاك شي او كه د دماء تابع شي نو پليتي به شي لهذا په انسان باندي په قياس كولو سره دا قول كول پكار دي چي ابوال دي دلحوم تابع نه وي بلكه د دماء تابع دي وي

استدلال دمالكيانو: واقعه دعزيمه، حديث الباب، حديث دانس رضي الله عنه دي "اشربوا من البأنها وابوالها" يعني ددي اوبنانو شوده او متيازي اوڅكي، ددي حديث نه معلومه شه چي دماكول اللحم شوده او متيازي پاكي دي خكه چي رسول الله ددي دخلكو حكم كړي دي او

به دي وجه پاك دي چي په حديث كي دابل طاهر كيدل بيان كړي شوي دي او دباقي ماکول اللحم متياز به په دي باندي قياس کولي شي معلومه شوه چي ابوال دجميع ماکول اللحم پاك دي

جواب نمبر ۱۱، په دي حديث كي ذكر دابوال مدرج من الراوي دي خكه چي په ابوداود او نسائي كي دابوال لفظ نشته

جواب نمبر (۲) كه بالفرض مونږ اومنو چي ابوال لفظ د حديث حصه ده نو دا به وايو چي دا د "علفتها تبناً وماء بارداً" دقبيلي نه دي چي حديث مؤل دي كله چي دعاملين مختلفين دوه مختلف معمولان وي او هغوی دواړه په کوم غرض كي متحد وي نو اولني عامل به حذف کولي شي او ددي معمول به داوولي عامل په معمول عطف کولي شي نو اوس به په حديث كي اشريو من البانها وايو الها تقدير د عبارت به داسي وي "اشربوا من البانها وشموا من ابوالها" يعني بريول غرض دا چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم د شرب د البان حکم اوکړو او د شرب ابوال حکم يي نه دي کړي بلکه داستنشق حکم يي کړي دي. په احاديث صحيحه كي د شرب د البان ذکر دي باقي دا چي ددي اوبانو متيازي ځکل ددوی خپل فعل وو لکه چي په بخاري كي په ص ۴۲۳ كي دا مضمون دي په کومو رواياتو كي چي د شرب البان سره سره د شرب ابوال ذکر راغلي دي دا يي دروايت بالمعني دقبيلي نه ذکر کړي دي

جواب نمبر (۳) مونږ منو چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دمتيازو ځکلو حکم کړي دي لیکن د طاهر کیدو په وجه يي نه دي کړي بلکه په طور د علاج يي حکم کړي وو

دلیل نمبر (۴) عینه والاحديث منسوخ دي او احاديث د استنزهوا من البول والاناسخ دي

دلیل ثانی: په کوم كي چي په مراض الغنم كي دموخ کولو حکم راغلي دي ددینه معلومه شوه چي دچیلی غوښه هم پاکه ده (رواه البخاري، ص ۱۰۶۱، باب الصلوة في مراض الغنم)

جواب نمبر (۱) دموخ کولو دا مطلب نه دي چي په دي كي دمتيازو سره مباشرت اوشي بلکه مطلب دادي چي په جدا خاي كي مسئله اوغوړولي شي او موخ اوکړي شي

جواب نمبر (۲) که په مراض الغنم كي د موخ کولو نه د چیلی دمتيازو طاهر کيدل معلوميري نو په نورو روايتونو كي په مبارك الابل كي دموخ کولو نه منع راغلي ده بيا خو د اوبانو متيازي ناپاکي کيدل پکار دي "فما هو جوابكم فهو جوابنا".

دلیل ثالث د دارقطني په حديث كي دي "لا بأس ببول ما ياكل لحمه" او دا حديث هم په دارقطني كي دي "ما ياكل لحمه لا بأس ببوله" يعني چي دکوم څاروي غوښه خوړلي شي دهغه

دمتيازو باره کي څه خرڅ نشته دا رنگي دا هم په دارقطني کي دي الاول ما اکل لحمه. اللفظ الثاني ما اکل لحمه فلاباس بېوله. ددي جواب دادې چي دا دواړه روايتونه ضعيف دي او قابل داستدلال نه دي

مسئله نمبر (۲): تدایي بالمحرمات جائز ده او کڼه ده:

په اضطراري حالت کي يعني کله چي څوک دمرگ دخطر سره مخامخ شو په داسي حال کي تدایي بالحرام بالاتفاق جائز دي لکه دا قول دالله تعالي "وقد فصل لکم ما حرم علیکم الا ما اضطررتم اليه" (الانعام: ۱۱۹).

البته هغه ستاسو دپاره هغه څيزونه حلال کړي دي چي کوم بي په تفصيل سره بيان کړل مگر هغه څيزونه دکومو خوړلو ته چي تاسو مجبور شئ مگر کله چي دمرگ خطره نه وي او صرف د تدایي دپاره علاج بالحرام وي نو په دي باره کي اختلاف دي او په دي کي دعلماءو مذاهب دي

(۱) دامام ابوحنيفه او حنبلينانو په نزد مطلقا جائز دي

(۲) دامام مالک په نزد مطلقا جائز دي

(۳) دشوافعو په نزد تدایي بالمحرمات المذکر جائز نه دي ليکن دضرورت مطلب دادې که يو قابل طبيب فيصله اوکړي چي دتدایي بالحرام نه علاوه ددي مريض دپاره په بله طريقه علاج ممکن نه وي نو بيا جائز دي

داختلاف وجه تعارض داحاديثو دي واقعه دعرنين ده جواز دتدایي بالحرام معلومېږي او د "لاشفاء في الحرام" او د "ان الله لم يجعل شفاءکم في ما حرم علیکم" (بخاري باب شرب الخمر والعسل) نه عدم جواز معلومېږي دابوداود په روايت کي دي لاتدأو بالحرام صورت دتطبيق دادې چي دکومو احاديثو نه جواز معلومېږي هغه محمول دي په حالت دضرورت کي او چي دکومو نه عدم جواز معلومېږي هغه محمول دي دضرورت نه په علاوه حالاتو او واقعه دعرنين دليل دامام ابو يوسف دي چي رسول الله ته به دوحې په ذريعه خبر ورکړي شوي وي چي ددي خلقو دپاره شفاء په همدې څيزونو کي ده ليکن نور طبيبان ظني فيصله کوي ددي مسئلي مزید جوابات په تيري شوي مسئله کي کتلي شئ

مسئله نمبر (۲) مساوات في الخصائص شته او کڼه:

يعني قاتل چي څنگه قتل کړي وي قصاص به هم هغه شان اخستلي شي او کڼه صرف په توره به بي سر وهلي شي په دي باره کي دعلماءو اختلاف دي.

داخانو مسلك دادې چې هيڅ قسم مساوات في القصاص شرط نه دي قصاص به په توره اختلي شي

دشواغو مسلك دادې چې دكوم خيز په ذريعه قاتل قتل كړي وي نو په هم دغه خيز به قصاص اختلي كيږي ليكن يو څو صورتونه مستثني دي كه چا يو كس په اور كي سوزولي وي يا يي دبدكاري په ذريعه قتل كړي وي نو هغه به د مساوات د صورت نه مستثني وي

دلائل داخانو: حديث دابن ماجه دي "لا قود الا بالسيف" يعني قصاص به صرف په توره اختلي شي دا روايت ناطق دي، دويم دليل نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمشلي نه منع فرمايلي ده يعني دلاش خرابولو نه، كچري دقتل نه مخكي دزخمونو قصاص اخلي نو په دي كي دلاش خرابيدل لازمي دي او عقلي دليل دادې چې دقاتل ختمول مقصود دي، او اصل مقصود د زړه براس ويستل نه دي

دامام شافعي دليل نمبر (۱): "والجروح قصاص" (المائده ۴۵)، او دزخمونو به هم بدل اختلي شي دا ايت عام دي برابره خبره ده چې دزخمي كولو نه پس مجروح مړ شوي وي او كه ژوندي پاتي شوي وي په دواړو صورتونو كي به دزخمونو قصاص اختلي شي

دويم دليل حديث الباب ډي: چې دعرينه واقعه پكي مذكور ده چې دجانب مخالف لاس خپي كت كول دي او دا كت كول دقطاع الطريق دحد په لحاظ سره وو او يا په دي وجه وو چې هغوى د شپونكو لاسونه خپي كت كړي وي ليكن تسميل العين په طور دقصاص وو خكه چې هغوى د شپونكو په ژبو او سترگو كي ازغي منډلي وو.

داخانو دطريقه جواب: ايت كريمه والجروح قصاص عام نه دي بلكه ددينه هغه زخم مراد دي دكوم نه پس چې مجروح جوړ شوي وي او دحديث الباب جواب دادې چې رسول الله دا كار سياست او تعذيرا كړي دي او امام خو تعذيرا سخت ترينه سزا وركولي شي

جواب نمبر (۲): دا دهغه وخت واقعه ده كله چې داحدود احكام نازل شوي نه وو

ملحدينو په دي دا اعتراض كړي دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم دومره سخته سزا ولي وركړي ده چې دوى ته يي اوبه هم ورنكړي تردې چې هغوى دزمكي خنډ شروع كړل او حال دادې چې هغه خو رحمة للعالمين په صفت موصوف رالېږلي شوي

جواب: ستاسو دواقع په يو طرف نظر وي او په بل طرف مو نظر نه وي چې هغوى مديني ته راغلل نو په تكليف كي دواقع كيدو په وجه رسول الله هغوى ته علاج اوخودو او اوبسان يي وركړل او هغه هم لنگي اوبني چې د اب هوا دپاره بهتر ځاي ته لارشي مگر كله چې دوى روغ شول نو اوبسان يي اوتختول او شپونكي يي مړه كړل لاسونه خپي يي ورله پري كړي او په

سترگو کي يي ورته ازغي اومندل خو بيا هم رسول الله په دومره سزا باندي اکتفاء اوکړه ددوی دپاره خو ددينه هم زياته سزا پکار وه پاتي شوه دا خبره چي رسول الله دوی ته اوبه نه دي ورکړي دا هم قصاصا حکم وو خکه چي هغوی هم درسول الله شپونکو ته اوبه نه وي ورکړي نو دوی ته يي په طور دتعذير هم اوبه ورنکړي

جواب نمبر (۲) دا واقعه درسول الله په عدم موجودگي کي شوي وه او هغه ورباندي خبر شوي نه وو او اودا دصحابه کرامو عمل وو

فافده دا اته کسان وو چي څلور پکي دعرينه قبيلي والا وو او دري کسان دعکل قبيلي والا وو او يو په دوی کي دخيل وو نو په دي دواړو کي دکومي قبيلي نه وو په دي حديث کي داسي راځي "ان الناس من عرينه" او په بعضي رواياتو کي "ان ناسا من عرينه وعکل" او په بعضي رواياتو کي "ان ناسا من عرينه او عکل" راغلي دي چي په اصل کي دوی اته کسان وو په بعضي رواياتو کي اکثر ته په کتلو سره عرينه ويلي شوي دي او بعضي رواياتو دواړو ذکر کړي دي او بعضي روايات په شک بناء دي "جاء" دخيتي يوه بيماري وه دبعضو قول دي چي دجاء معني مطلق مرض دي حاصل دکلام دادي چي دمديني اب او هوا ورباندي موافق رانغله او بيماران شول لکه چي عموما داسي کيږي باندي چان چي کله ښار ته لاږ شي اکثر په هغو باندي دښار اب او هوا موافق نه راځي نو ددوی سره هم داسي کار شوي وو ديهاتو اب او هوا لطيفه وي دانساني صحت دپاره مفيد وي همدا وجه ده چي دهاتيان اکثر صحت مند وي، او دښار اب او هوا کثيف وي نو په دي وجه دښار خلق اکثر بيماران وي دکتلو نه هم داسي معلومېږي لکه چي دحوض نه چيندخان راوتلي وي او ناست وي

"فبعثهم رسول الله صلى الله عليه وسلم في ابل الصدقة" ددي اوبنانو نسبت صدقي ته کيږي چي دا دصدقي اوبنان وو او کله يي رسول الله ته نسبت کيږي چي دا اوبنان درسول الله صلى الله عليه وسلم وو

جواب په اصل کي دا دصدقي اوبنان وو ليکن رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپل غنيمت

دحصي اوبنان هم دلته اودرولي وو لهذا دواړو ته يي نسبت صحيح دي

حل لغات قدم بقديم معني راتلل او قدم يقدم تقدما معني مخکي کول

دراوي حالات : د انس بن مالک رضي الله عنه حالات ما قبل ابوابو کي تير شوي دي

*****

٧٣_ حَدَّثَنَا الْقَضْلُ بْنُ شَهْلٍ الْأَعْوَجُ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ غَيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "إِنَّمَا سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْيُنُهُمْ، لِأَنَّهُمْ سَمَلُوا أَعْيُنَ الرُّعَاةِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْلَمُ أَحَدًا ذَكَرَهُ غَيْرَ هَذَا الشَّيْخِ. عَنْ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ، وَهُوَ مَعْفَى قَوْلِهِ وَالْجُرُوحُ قِصَاصُ سُورَةِ الْمَائِدَةِ آيَةِ ٤٥، وَقَدْ رَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: إِنَّمَا فَعَلَ بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا، قَبْلَ أَنْ تُنْزَلَ الْخُذُودُ. (١)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوی په سترگو کي کرم سلايان خکه رابنکل چي دوی هم دشپونکيانو په سترگو کي کرم سلايان رابنکلي وو

امام ترمذي واني دا حديث حسن غريب دي

او دالله تعالي د فرمان "والجروح قصاص" همدا مطلب دي

دمحمد بن سيرين نه مروي دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم ددوی سره دا معامله دحدودو دا حکامودنازليدونه مخکي کړي وه

دراوي حالات : دانس بن مالک رضي الله عنه حالات ما قبل ابوابو کي تير شوي دي

*****

٥٦_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الرِّيحِ

دهوا خارجيدوپه وجه داودس ماتيدوبيان

٧٤_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَنَّاكَ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا وَضُوءَ إِلَّا مِنْ صَوْتِ أَوْ رِيحٍ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل اودس تر هغه وخته پوري نه واجب کيږي ترڅو پوري چي اواز يا بوي پيدا شوي نه وي

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي

حل لغات : ريحا الريح هوا ، جمع ارياح او ارواح او رياح او ريح راخي او جمع الجمع يي راويح او اروايح ده معني بوي ، بنه خيز ، رحمت ، مدت ، قوت غلبه الريحه ، هوا او بوي ، وبر

^١ صحيح مسلم / القسامة ٥ (الحدود) ٢ (١٦٤١/١٢) سنن النسائي / المحاربة ٩ (٢٠٢٨) (تحفة الأشراف: ٨٤٥)

^٢ سنن ابن ماجه / الطهارة ٤٢ (٥١٥) (تحفة الأشراف: ١٢٩٨٢) مسند احمد (٢/٢١٠ ٢٢٥ ٢٤١)

په معني د خيمي مدر معني كور.

*****

٧٥_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَوَجَدَ رِيحًا بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ فَلَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَعَلِيِّ بْنِ طَلْحٍ، وَعَائِشَةَ، وَأَبْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ الْعُلَمَاءِ أَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ، إِلَّا مِنْ حَدِيثٍ يَسْمَعُ صَوْتًا أَوْ يَجِدُ رِيحًا، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: إِذَا هَكَذَا فِي الْحَدِيثِ، فَإِنَّهُ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ حَتَّى يَسْتَيَقِنَ اسْتِيقَانًا يَقْدِرُ أَنْ يَخْلِفَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: إِذَا خَرَجَ مِنْ قُبُلِ الْمَرْأَةِ الرِّيحُ وَجَبَ عَلَيْهَا الْوُضُوءُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقُ (١) ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي دچا نه په مسجد كي هوا خارج شي او دهغه پخپل خان باندي شك پيدا شي نو تر هغه وخته پوري دي دمسجد نه نه خارجيږي چي څو پوري يي اواز اوريدلي نه وي او يا يي بوي محسوس كړي نه وي او يا دبوي نه بغير دخيتي نه خارجيدونكي هوا بوي محسوس كړي نه وي.

امام ترمذي وائي داحديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د عبدالله بن زيد علي بن طلق، عائشه، ابن عباس، ابن مسعود، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدې باندي علماؤ قول كړي دي چي اودس دحدث په صورت كي واجب كيږي چي كله دحدث اواز واورې يا بوي محسوس كړي

د عبدالله بن مبارك قول دي څو پوري چي په حدث كي شك وي نو اودس نه واجب كيږي يعني ترڅو پوري چي دومره يقين نه رسيدلي نه وي چي دي ورباندي قسم كولي شي دا رنگي ابن مبارك داهم وائي .... نو په دي باندي اودس واجب كيږي او همداقول دامام شافعي او اسحاق بن راهويه هم دي.

حل لغات ريحا الريح هوا ، جمع ارياح او ارواح او رياح او ريح راخي او جمع الجمعه يي راويح او اروايح ده معني بوي ، بنه خيز ، رحمت ، مدت ، قوت غلبه الريحه ، هوا او بوي، وبر

^١ صحيح مسلم/الحيش ٢٦ (٣٦٢) ، سنن ابى داود/الطهارة ٦٨ (١٤٠) ، (تحفة الأشراف : ١٢٤١٨) ، مسند احمد (٢/٢٠٠ ، ٢١٢)

په معني د خيمه مدر معني كور

*****

٧٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ أَحَدٍ لَمْ إِذَا أَخَذَتْ حَقَّ يَتَوَضَّأَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي دچا اودس مات شي نو الله تعالي دهغه مونځ تر هغه وخته پوري نه قبولي ترڅو پوري چي بي اودس نه وي كړي.

تشرېح : ريح من وجه پاك دي او من وجه ناپاك دي او په لمدو جامو تير شي نو هم نه پليتيږي ځكه چي په دي صورت كي دپاكوالي جانب لره اعتبار دي او ددي په وتلو اودس ماتېږي، په دي كي دناپاكۍ جانب لره اعتبار دي او ددي باب همدا مطلب دي چي په ريح كي دناپاكۍ جانب پيش نظر ساتلي شي او ځكه ددي په وجه اودس هم ماتېږي، ارشاد نبوي دي چي اودس صرف د اواز يا د بدبويي په وجه وي په بل حديث كي راځي په تاسو كي چي څوك په مسجد كي هوا خارجه كړي او هوا محسوس كړي نو هغه وخته پوري دي دمسجد نه نه اوځي چي ترڅو بي اواز او ريډلي نه وي يا بي بدبويي محسوس كړي نه وي دواړه حديثونه دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي مگر اولني حديث مجمل دي او دويم مفصل دي او بيا بي مجمل مفصل ته راجع كړي دي ددواړو احاديثو حاصل دادي چي څو پوري په خروج دريچ يقين نه وي راغلي تر هغه پوري اودس نه ماتېږي كله داسي اوشي چي په خيټه كي گرېږ پيداشي او مخرج ته باد راوړسيږي او بيا واپس شي دشكي خلقو په خروج دريچ شك پيداشي پس دا حديث دداسي خلقو دپاره دي چي څو پوري بي په خروج دريچ يقين نه وي راغلي تر هغه بي اودس نه ماتېږي او ديقين راتلو ډيري طريقي دي يوه طريقه اواز او ريډل دي، دويمه طريقه بوي محسوسول دي، پس كه دچا په كومه بله طريقه په خروج دريچ يقين راشي نو بيا بي هم اودس ماتېږي غرض دا چي دا حديث دقطع وسواس دباب نه دي او په دي كي دنفق دوضوء دتمامو صورتونو بيان نه دي شوي او د فقه قانون دادي "اليقين لا يزول بالشك" يعني يقيني خبره شك په وجه نه زانله كيږي، او دا قاعده په داسي قسم احاديثو جوړه شوي ده

١ صحيح البخاري/الوضوء ٢ (١٢٥)، والحيث ٢ (٦٩٥٢) صحيح مسلم/الطهارة ٢ (٢٢٥)، سنن ابى داود/الطهارة ٢١

(تحفة الأعراف: ١٢٩٢)، مسند احمد (٢/٢١٨)

*****

٥٧_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ التَّوْمِ

د خوب نه د بیداریدو صورت کي د اودس تازه کولو بیان

٧٧_ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى كُوفِيٌّ، وَهَنَّادُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُثَيْبٍ الْمُحَارِبِيُّ الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَزْبِ الْمَلَأِيِّ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الدَّالَانِيِّ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَامَرًا وَهُوَ سَاجِدٌ حَقَّقَ عَظْمًا أَوْ نَفَخَ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قَدْ زِنْتَ. قَالَ: "إِنَّ الْوُضُوءَ لَا يَجِبُ إِلَّا عَلَى مَنْ تَامَرَ مُطْطِجًا، فَإِنَّهُ إِذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَقَاصِلُهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَبُو خَالِدٍ اسْمُهُ: يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ (١)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرماني چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي حالت کي اوليدو چي دسجدي په حالت کي اوده وو تردي پوري چي خرازي يي شروع کړو او بيا پاڅيدو په مونځ اودريدو ماعرض او کړو اي دالله رسوله ته خواوده شري وي؟ رسول الله اوفرمايل اودس صرف په هغه چا واجب کيږي څوک چي په ايځ پړوت وي اوداځکه کله چي سري پريوځي نو جوړونه يي سست شي

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عائشه ، ابن مسعود ، او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي

حل لغات: المفصل: مفصل المفصل په معني د بندونو او جوړونو د بدن دي او جمع يي مفاصل راځي

*****

٧٨_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَأَمُّونَ، ثُمَّ يَقُومُونَ فَيُصَلُّونَ وَلَا يَتَوَضَّئُونَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَسَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُبَارَكِ عَنْ تَامَرٍ قَاعِدًا مُعْتَمِدًا، فَقَالَ: لَا وَطُوءَ عَلَيْهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى حَدِيثَ ابْنِ

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٨٠ (٢٠٢) (تحفة الأشراف: ٥٢٥). مسند احمد (٢٢٥/٢٢٦) قال الشيخ الألباني: ضعيف.

عَبَّاسٍ سَعِيدٍ بِنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ أَبَا الْعَالِيَةِ، وَلَمْ يَرْفَعَهُ، وَاخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي الْوُضُوءِ مِنَ التَّوْمِ، فَزَأَى أَكْثَرُهُمْ أَنَّ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ إِذَا تَأَمَّرَ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا، حَقٌّ يَنَامُ مُصْطَجِعًا، وَبِهِ يَقُولُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَخَذَ، قَالَ: وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا تَأَمَّرَ حَقٌّ غُلِبَ عَلَى عَقْلِهِ وَجَبَ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ، وَبِهِ يَقُولُ إِسْحَاقُ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: مَنْ تَأَمَّرَ قَاعِدًا فَزَأَى رُؤْيَا أَوْ زَالَتْ مَقْعَدُهُ يَوْسَنَ التَّوْمِ، فَعَلَيْهِ الْوُضُوءُ. (١)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي فرماني چي صحابه کرام به کله پريوتل او بيا به پاخيدل مونخ به بي کولو او اودس به بي نه کولو

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي دصالح بن عبدالله نه مي اوريدلي دي چي فرمايل بي د عبدالله بن مبارک نه مي دهغه کس په باره کي تپوس او کړو څوک چي په ناسته اوده شي راته بي اوفرمايل چي په ده باندي اودس نشته

ابن عباس والاحديث سعيد بن ابي عروبه په سند دقتاده عن ابن عباس موقوفا نقل کړي دي او په دي کي دابو العالیه ذکر نشته په خوب داودس ماتيدو باره کي علماؤ کي اختلاف دي دا کثرو اهل علمو راني داده چي څوک په ولاړه اوده شي نو اودس ورباندي واجب نه دي چي څو پوري پريوتلي نه وي همدا قول دسفيان ثوري او ابن مبارک دي مگر امام احمد واني دبعضي علماؤ قول دي چي کله خوب دروند وي چي په عقل باندي غالب شي نو اودس واجب کيږي او همدا قول داسحاق بن راهويه دي مگر دامام شافعي قول دادی چي څوک په ناسته اوده شي او خوب ليدل شروع کړي او يا دخوب دغلبې په وجه دده مخرج دخپل ځاي نه بي ځايه کړي نو اودس به ورباندي واجب کيږي

حل لغات ينامون نام ينام نوما ونياما اوده کيدل نائم بي فاعل دي جمع بي نيام او نوم او نيم او نوام راځي.

تشریح : په حديث کي غط او نفخ راغلي دي غط دعطيط نه مشتق دي معني بي په خوب کي خرابي کول دي او دنفخ معني اوږده اوږده ساه اخستل دي

الفرق بين السنة والنعاس والنوم: دانسان دمعدې نه چي کوم بخارات پورته کيږي کچري الفرق بين السنة والنعاس والنوم: دا بخارات پورته کړي شي او صرف داحاطة العين پوري وي نو دپته سته ونيلي شي او که احاطة الدماغ پوري اورسيږي دا نعاس دي او که احاطة القلب ته ورسيږي نو دا نوم دي، په سته او نعاس کي بالاجماع اودس نه ماتيږي صرف نوم ناقض للوضوء دي او په دي باندي هم

١ صحيح مسلم/الحيض ٢٣ (١٢٣/٢٤٦) سنن ابی داود/الطهارة ٨٠ (٢٠٠). (تحفة الأشراف: ١٢٤١). مسند احمد (٢/٢٠٠)

اتفاق دي چي دخوب ناقض للوضوء، كيدل هم دخپل ذات په اعتبار سره نه دي بلكه ناقض للوضوء، كيدل دريخ دخروج په اعتبار سره دي او خروج دريخ يو باطني خيز دي چي خبريدل ورباندي ممكن نه دي لهذا په همدې وجه خوب علت گرځولي شوي دي او دا يو داسي خيز دي لكه چي دسفر په دوران كي دقصر دپاره علت مشقت دي او مشقت يوباطني خيز دي او په دي وجه سفر دمشقت دپاره علت گرځولي شوي دي

مذاهب دفتهاؤ: دائمه اربعه په دي اتفاق دي چي نوم كثير ناقض للوضوء دي او قليل نه دي ددي وجه داده چي په دي باره كي روايات متعدد دي په بعضو كي د بقض دوضوء ذكر دي او په بعضو كي د عدم نقض ذكر دي لهذا نقض دوضوء به په نوم كثير حمل كوو او عدم نقض والا به په نوم قليل حمل كوو بيا د قليل او كثير دپاره په حېندنې كي اهل علمو داجتهاد نه كار اخستلي دي په دي كي اختلاف دي چي دا كوم خوب دي په كوم كي چي دا علت موندلي كيږي او هغه ناقض للوضوء وي؟

داحتافو په نزد هر هغه خوب په كوم كي چي استرخاء دمتصلو وي هغه ناقض للوضوء دي او په كوم كي چي نه وي هغه ناقض للوضوء، نه دي او كوم خوب چي په هېئت صلافيه وي په هغه كي استرخاء دمفاصلو نه راځي اوچي كوم خوب مضطجعا يا مستلقيا يا مستندا وي په دي كي استرخاء دمفاصلو راځي.

دويم قول دشوافعو دي ددوئ په نزد هر هغه خوب ناقض للوضوء، نه دي په كوم كي چي مقعد متمكن علي العرف وي او ددينه علاوه هر قسم خوب ناقض للوضوء دي
دريم قول دمالكيانو او حنبله دي ددوئ په نزد هر هغه خوب كوم چي قليل وي ناقض للوضوء، نه دي او كوم چي كثير وي هغه ناقض للوضوء دي او د قليل او كثير په مينځ كي فرق په عرف باندي بناء دي

داحتافو دليل. په دي باره كي احناف دحديث الباب نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په سجده پريوتو اوده شو او دبېداريدو نه پس يي مونځ جاري اوساتلو دابن عباس بيان دي ما عرض او كړو چي اي دالله رسوله ته خو اوده شوي وي راته ويي فرمائيل "ان الوضوء لا يوجب الا علي من نام مضطجعا فانه اذا اضطجع استرخى مفاصله" يعني اودس دهغه وخته پوري نه ماتيري ترڅو پوري چي څوك په ډډه پريوتلي نه وي ځكه چي په داسي حالت كي استرخاء دمفاصلو راځي يعني اودس صرف په مضطجعا حالت باندي دي او ددي دپاره يي علت استرخاء دمفاصلو گرځولي ده نو مستلقيا او مستندا هم استرخاء دمفاصلو وي په دي حالت كي به هم اودس ماتيري دامام شافعي مستدل حديث دانش دي "كان اصحاب رسول الله صلي

الله عليه وسلم ينومون ثم يقومون فيصلون ولايتوضؤون" يعني صحابه كرام به دخوب نه بيدار شول او د اودس كولو نه بغير به يي مونخونه كول.
شوافع وائي په دي كي تمكّن دمقعد علي الارض وو خكه دا ناقض دوضوء نه دي او مالكيان وائي چي دا نوم قليل وو

جواب. دصحابه كرامو خوب دسنة او نعاس په درجه كي دي او دا ناقض للوضوء نه وي
دويم جواب. دشوافعو دقول مطابق علت تمكّن علي الارض دي او مالكيانو دقول مطابق علت نوم قليل دي دا دواړه علتونه غير منصوص وي او استرخاء دمفاصل منصوص عليه ده او غير منصوص دممنصوص سره معارض كيدي نشي او دخوب په باره كي نور اقوال هم شته يو قول دادي نوم مطلقا ناقض للوضوء نه دي بل قول دادي مطلقا ناقض للوضوء دي بل قول دادي هر هغه نوم كوم چي دسجدي په حالت كي وي ناقض للوضوء دي او ددينه علاوه ناقض للوضوء نه دي بل قول ددي په عكس دي يو قول دادي داخل في الصلوة نوم ناقض للوضوء نه دي او خارج في الصلوة ناقض للوضوء نه دي

داحنافو په دليل پنځه اعتراضات شوي دي چي دري امام ابو داود كړي دي او دوه ترمذي كړي دي دترمذي اولني اعتراض دادي چي سعيد بن ابي عروبه دا روايت دقتاده نه نقل كړي دي "ولم يرفعه" او دقتاده دابن عباس نه موقوفا نقل كړي دي دويم اعتراض دادي سعيد بن ابي عروبه دقتاده نه او دقتاده او ابن عباس په مينځ كي دابو العاليه واسطه نه ده ذكر كړي لهذا روايت منقطع شو، دريم اعتراض دادي ابو خالد راوي ضعيف دي او دثقاتو مخالفت كوي كله چي يو راوي دثقاتو مخالفت كوي نو حديث منكر گرځي بل اعتراض دادي حديث دابو خالد دحديث دعائشه سره معارض دي خكه چي په دي كي ارشاد دي "تنام عينا ولاينام قلبي" حاصل يي دادي چي زما خوب ناقض للوضوء نه دي ليكن دابو خالد دحديث مدلول دادي چي نوم مضطجعا ناقض للوضوء دي او دا عام دي ددينه چي خوب ددني او كه دغير نبي وي اخري اعتراض دادي امام شعبي وائي دابو العاليه نه دقتاده سماع صرف په څلورو احاديثو كي ثابته ده چي دقتاده او ابو العاليه په مينځ كي انقطاع وي ددينه په اعتراض باندي هم تعبير كيدي شي داوولي او دويم اعتراض جواب دادي اگر چي په خالد باندي جرح شوي ده مگر دپرو محدثينو يي توثيق هم كړي دي او صحيح يي گرځولي دي يحيي بن معين چي په جرح كي متشدد وو وائي "لاباس به" او ابو حاتم صدوق گنړلي دي او امام احمد وائي لاباس به. څلورم اعتراض دادي حاكم وائي اهل علمو دده په حفظ گواهي وركړي وه نواب صديق حسن خان وائي ابو خالد ثقه دي او دده روايت علامه شوكاني هم تسليم كړي دي حاصل دا چي

ابو خالد ثقہ دي او دثقه زيادات مقبول وي دي لره مرفوعاً بيانول دزياداتو دثقه نه دي ار واسطه ذکر کول هم دزياداتو دثقه دقبيلي نه دي اوقاعده داده "زيادة الثقة مقبولة".

دريم جواب ابو داود چي ددي روايت په منکر کيدو قول کړي دي دا قول درست نه دي ځکه چي په منکر روايت کي دوه خبري دي اول ضعف دراوي دي، دويم مخالفت دثقاتو دي اودلته خو دواړه خبري نشته ابو خالد ضعيف هم نه دي او مخالفت دثقاتو يي هم نه کولو البته داسي څيز به يي ذکر کړو کوم چي به ثقاتو نه وو ذکر کړي

څلورم جواب ددي حديث مدلول خوب دامت دي او خوب دثقي نه دي پنځم جواب دا قول کول چي دخپل علم په اعتبار سره چنانچي امام بيهقي د دوه نورو احاديثو اضافه کړي وه او ممکن ده چي الله چاته نور علم ورکړي او هغوی هم اضافي اوکړي لهذا احتمال موجود دي ددي خبري چي دا حديث هم قتاده دابو العاليه نه اوريدلي وي اعتراض ابن عباس دا سوال څنگه اوکړو حال دادي چي داخبره خوډيره مشهوره ده چي خوب دثقي ناقض للوضوء نه وي ددي دوه جوابات دي اول جواب دادي ابن عباس رضي الله عنهما دکثرانو صحابو نه وو دصلح حديبيه يا فتح مکه نه پس راغلي وو دا ضروري نه ده چي ټول مسائل ورته معلوم وي او ددي مسئلې علم ورته هم وي جواب ثاني دا هم کيدي شي چي مسئله ورته معلومه وي ليکن پخپله يي درسول الله نه اوريدلي نه وي او په دغه ورځ يي درسول الله دخولي نه ددي اوريدل غوښتلي وو او په دي وجه يي ورته سوال کړي وي

*****

٥٨_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَ النَّارُ

په اور يا ندي دپاخه شوو څيزونو دخورلو په وجه داودس کولو بيان

يو په بل پسي متصل دوه بابونه دي ديو باب حاصل دادي چي د مامت النار دخورلو په وجه اودس ماتيزي او په دويم باب کي ددي په خورلو د اودس نه ماتيدلو بيان دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم خلفاء راشدينو او اکثر صحابه کرامو به په اور پاخه شوي څيزونه خورل او بيا به يي مونځ کولو او مونځ به يي ورکولو او نوي اودس به يي نه کولو په دي مسئله کي اول لږ شان اختلاف وو مگر اوس په اودس نه ماتيدو دامت اجماع ده په اولني باب کي چي کوم احاديث وارد دي دا قولې احاديث دي او په دويم باب کي ټول فعلي احاديث دي او ټول داعلي درجي دي علماء کرامو په دي کي دتطبيق پيدا کولو دپاره مختلفي لاري اختيار کړي دي ١، د اولني باب احاديث منسوخ دي او د دويم باب احاديث ناسخ دي يعني درسول الله دزندگي دوه دورونه دي په اولني دور کي به يي د مامت النار دخورلو په وجه اودس کولو

ليكن بيا بي عمل بدل ڪړو دليل په دي باندې د جابر رضي الله عنه حديث دي فرمائي چي
 "كان اخر الامرين من رسول الله صلى الله عليه وسلم ترك الوضوء ما غير النار" يعني رسول الله
 صلى الله عليه وسلم په دوه عملونو كي اخري عمل د ما مست النار دخوړلو په وجه د اودس نه
 كولو دي (ابو داود)، معلومه شوه چي په كومو احاديثو كي د ماست النار خيزونو په خوړلو د
 اودس حكم دي دا مخكني روايات دي او منسوخ دي

مگر دا تطبيق اطمینان نشي پيدا كولي ځكه چي د جابر رضي الله عنه په مذكوره حديث كي
 داخل الامرين نه د رسول الله د زندگي چي دوه دورونه مراد كړي شوي دي دا تفسير متعين نه دي
 ممكن ده چي دا حديث د يوې تفصيلي واقعي اختصار وي اولني واقعه داده چي يو ځل رسول
 الله او شيعين د ابوالهيثم بن تيهان انصاري رضي الله عنه د كجورو باغ ته لاړل او هغوي
 دمیلنو دپاره دچیلې غوښه پخه كړه رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه كرامو غوښه
 اوخوړله او تازه كجوري يي هم اوخوړلي كله چي د ماسپڅين دمونځ وخت راغي نو ټولو اودس
 او كړو او مونځ يي اداء كړو دمونځ نه پس ټول كيناستل خبري جاري وي دماز يگر دمونځ نه
 مخكي دچیلې دغوښي هغه حصي كومي چي په طور دتفكه خوړلي شي راوړلي شوي ټولو
 اوخوړلي شي او بيا ټولو دنوي اودس كولو نه بغير دماز يگر مونځ اداء كړو دا په يوه وړځ كي
 چي دوه معاملې اوشي يعني د ماسپڅين دمونځ دپاره يي اودس او كړو او مونځ يي او كړو او
 دماز يگر مونځ يي بغير دنوي اودس نه او كړو د امرين نه همدا دوه خبري مراد كيدي پس ددي
 حديث (كان اخر الامرين)، لره دنسخ دليل گرځول درست نه دي ځكه چي دا احتمال موجود دي
 چي د ماست النار دخوړلو په وجه د اودس حكم روسته راغلي وي

(۲) د اولني باب احاديث معمول بها دي او امر داستجاب دپاره دي يعني د ماست النار
 دخوړلو په وجه اودس كول مستحب دي دا توجیه هم عموماً ډیره بڼكلي نه ده او د فقهې په كوم
 كتاب كي چا مستحب ليكلي نه دي علاوه ددي حديث دراوي نه (ابوهريره) چي هغه ددينه
 وجوب مراد كوي پس بناء په دي توجيح دراوي قطع كيدل لازميږي

(۳) علامه بليايوي وائي چي په احاديثو كي د ماست النار په خوړلو كي د اودس حكم دامت
 دخواصو دپاره دي او خواص دامت هغه څوك دي دچا ذهن چي دمسبب نه سبب طرف ته
 منتقل كيږي دداسي خلقو دپاره نوي اودس كول پكار دي او ددويم باب په احاديثو كي دعامو
 مسلمانانو دپاره مسئله بيان شوي ده چي په داسي صورت كي نوي اوس كول واجب نه دي
 ددي تفصيل نه معلومه شوه چي په دنيا كي څومره مسبات دي ددوي دپاره ظاهري اسباب
 دي په خوړلو خيټه مريږي او په ځكلو تنده ختميږي او په اور كي غورځيدوسره سوزيدل كيږي
 دا ظاهري اسباب دي او ددي په مقابل كي نور حقيقي اسباب دي او هغه دالله تعالي صفات
 دي او دا تمام جهان دالله تعالي دصفاتو مظهر دي جهنم دالله تعالي دغضب صفت دي او

دجهنم مظهر په دي دنيا کي اور دي پس څوک چي دامت دخواصو نه وي چي کله او غواړي نو ځکي به او دده ذهن به فوراً دگرم چاي نه اور ته منتقل کيږي او د اور نه به جهنم طرف ته او دجهنم نه به دالله غضب ته منتقل کيږي پس کله چي ذهن دالله غضب ته منتقل شو نو هغه لره په دي حال کي مونږ کول پکار نه دي بلکه هغه لره پکار دي چي نوي اودس او کړي تردي چي داوبو په استعمال کي دده ذهن جنت طرف ته منتقل شي او دجنت نه دالله درحمت صفاتو ته منتقل شي پس کله چي ذهن د الله تعالي رحمت صفت ته منتقل شي نو دي دي دمونږ کولو دپاره اودريږي.

(۴) يو توجيه دا هم شوي ده چي په مامست النار روايت کي لغوي وضوء مراد ده يعني لاسونه او خوله وينخل او په نورو رواياتو کي چي کومه نفي راغلي ده دهغي نه دشرعي اودس عدم وجوب مراد دي

په يو حديث کي وارد دي ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چي په اور باندي دپاخه شوو څيزونو په خوړلو اودس کول ضروري دي برابره خبره ده چي دا دوچو شوو شودو تکره ولي نه وي ابن عباس رضي الله عنهما سوال اوکړو کچري مونږ په بدن تيل اولگوو يا په گرمو اوبو اودس اوکړو نو زمونږ دپاره څه حکم دي يعني دخارجي استعمال څه حکم دي؟ دا يو مشکل سوال وو که ابوهريره رضي الله عنه ددي جواب ورکړي وي چي په دي باندي اودس نه ماتيږي او په گرمو اوبو اودس جائز دي نو ابن عباس به عرض کړي وو چي د داخلي استعمال دپاره هم دا حکم پکار دي او که بل جواب يي ورکړي وي نو بيا دا په دليل کي پيش کول مشکل کيدل نو په دي وجه يي ابن عباس اورتلو چي کله م. ن. رسول الله حديث بيان کړو نو ته به عقلي اسونه نه زغلو.

په يوه موقعه همدا اعتراض ابن عباس رضي الله عنهما هم کړي دي ابن عباس وړوکي وو نو ځکه يي اورتلو مگر ابن عمر په علم او فضل کي دده سره برابر بلکه دده نه زيات وو هغه ده لره اورتلو مگر خاموش کولي يي نشو ځکه يي ده ته دا جواب ورکړو چي ته قريشي يي او زه دوسي يم ابن عمر پوه شو او ويي فرماييل که دالله پاک دارشاد "بل هم قوم خصمون" سورة الزخرف (۵۱)، لاندې پناه اخلي، دا ايت دقريشي کافرانو په باره کي نازل شوي دي چي دا يو جنگيري قوم دي ددي سره ټکر وهل اسان نه دي (طحاوي).

دسوچ خبره ده دوى دواړو چي کوم اعتراض اوکړو دابوهريره سره ددي کوم جواب نه وو خو ددي باوجود هم دوى دابوهريره دحديث تکذيب اونکړو معلومه شوه چي دا حديث ددوى په نزد هم صحيح دي مگر راوي چي ددينه کومه مسئله معلوموي دهغي سره ددي اتفاق نشته

*****

٧٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ: قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوُضُوءُ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ وَلَوْ مِنْ ثَوْرٍ أَقْبَطَ". قَالَ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَتَقَوَّضُ مِنَ الدَّهْنِ أَتَقَوَّضُ مِنَ الْحَمِيمِ؟ قَالَ: فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَا ابْنَ أَبِي إِدْرِي إِذَا سَبَعْتَ حَدِيثًا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا تَضْرِبْ لَهُ مَثَلًا. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَمْرِ حَبِيبَةَ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَبِي طَلْحَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأَبِي مُوسَى. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْوُضُوءَ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ، وَأَتَتْهُ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَهَنَ بَعْدَهُمْ عَلَى تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په اور دپاخه شوو څيزونو دخپلو په صورت كي اودس كول لازم دي اگر كه دا د پښير يو كړه ولي نه وي دي وخت كي ابن عباس ورته اوونيل اي ابوهريره دا راته اووايه كه مونږ غوږي او گرمي اوبه هم استعماق كړو نوڅه حكم به يې وي ابوهريره اوونيل اي وراړه كله چي رسول الله كوم حديث واورئ نو عمل ورباندي كوه او دخآن نه خبري مه جوړوه او دمثال په بيانولو قياس مه كوه

امام ترمذي واني په دي باب كي دام حبيب، ام سلمه، زيد بن ثابت، ابوطلحه، ابو ايوب انصاري او ابو موسي اشعري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي
دبعضي اهل علمو راني داده چي په اور دتبارشوو څيزونو دخپلو په صورت كي اودس كول ضروري دي ليكن په صاحبه كرامو او تابعينو كي او ددوي نه په روستو خلقو كي داكثرو اهل علمو مذهب دادي چي په دي كي اودس نشته
حل لغات : حدث يحدث حديثا دباب تفعيل نه معني حديث بيانول ، حادته معني گفتگو

بي ورسره وكړله

*****

٥٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ

په اور باندي دپاخه شوو څيزونو دخپلو په وجه د اودس نه كولو بيان

٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَقِيلٍ، سَمِعَ جَابِرًا، قَالَ سُفْيَانُ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

^١ سنن ابن ماجه الطهاره ٦٥٣/٢ (تحفة الأعراف: ١٥٠٣٠) مسند احمد (٢/٢٦٥، ٢٤١، ٢٥٨، ٢٤٠، ٢٤٢) (حسن)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَدَبَّحَتْ لَهُ شَاةً، فَأَكَلَتْ وَأَتَتْهُ بِقَتْنٍ مِنْ رَهْطٍ، فَأَكَل مِنْهُ ثُمَّ تَوَضَّأَ لِلظُّهْرِ وَصَلَّى ثُمَّ انْصَرَفَ، فَأَتَتْهُ بِعَلَالَةٍ مِنْ غَلَالَةِ الشَّامِ، فَأَكَل ثُمَّ صَلَّى الْغُضُرَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَأَمْرِ الْحَكَمِ، وَعُمَرُو بْنُ أُمَيَّةَ، وَأَمْرِ عَامِرٍ، وَسُوَيْدُ بْنُ الثُّعْلَانِ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَلَا يَصِحُّ حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ فِي هَذَا الْبَابِ مِنْ قِبَلِ إِسْنَادِهِ، إِنَّمَا رَوَاهُ حُسَامُ بْنُ مِصْلَةَ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصَّحِيحُ، إِنَّمَا هُوَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، هَكَذَا رَوَاهُ الْحَقَّافُ، وَزُوِّي مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَاهُ عَطَاءُ بْنُ يَسَارٍ، وَعِكْرِمَةُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَهَذَا أَصَحُّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ رَأَوْا تَرْكَ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، وَهَذَا آخِرُ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ هَذَا الْحَدِيثُ تَأْسِخًا لِلْحَدِيثِ الْأَوَّلِ حَدِيثِ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ. (١)

ترجمه : د جابر رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مدينه كي بهر اووتلو او زده ورسره وم او ديوي انصاريه بنخي كړه لاړو او هغي در رسول الله دپاره يوه چيلی ذبح كړه او رسول الله اوخوړله او بيا هغي يو خانك تازه كجوري هم راوړي نو رسول الله ددينه هم خوړاك او كړو او بيا يي دما سپځين مونځ دپاره اودس او كړو او مونځ يي اداء كړو رسول الله دواپسي تلو اراده كړي وه چي هغي دپاره دچيلی په پاتي شوي غوبنه كي څه حصه حاضره كړه نو رسول الله دا هم اوخوړله او بيا يي دمازيگر مونځ او كړو او دوباره يي نوي اودس اونكړو امام ترمذي واني په دي باب كي دابوبكر صديق، ابن عباس، ابوهريره، ابن مسعود، ابو رافع، ام الحكم، عمرو بن اميه، ام عامر، سويد بن نعمان او ام سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

او دابوبكر رضي الله عنه كوم حديث كوم چي ابن عباس نقل كړي دي سنداً ضعيف دي او دابن عباس مرفوعاً حديث زيات صحيح دي او حافظانو همداسي روايت كړي دي.

دصحابه کرامو او تابعينو او ددوی نه پس په روستنو خلقو کي ډاکثرو اهل علمو لکه سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» رحمهم الله هم په دي باندې عمل دي چي په اور باندې په پاخه شوي څيزونو خوړلو کي اودس کول نشته او همدا درسول الله صلي الله عليه وسلم اخري فعل دي گويا کي دا حديث دسابقه باب دپاره ناسخ دي په کوم کي چي په اور دپخو شوو څيزونو په خوړلو نوي اودس کول لازميږي

حل لغات الحفاظ حفاظ د حافظ جمع ده لکه چي حافظ القرآن يا حافظ الحديث ته ونلي شي

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي په اور باندې په پخو شوو څيزونو په خوړلو اودس ماتيري او کنه! په دي کي دوه مذاهب دي
(۱)، دجمهورو په نزد دا اشياء غير ناقض للوضوء دي

اولني دليل زير بحث حديث دي دجابر رضي الله عنه نه روايت دي چي يوي انصاري بنخي رسول الله ته دخوراک دپاره دعوت ورکړي وو او چيلی يې ذبح کړي وه نور رسول الله اوخوړلو او بيا يې اودس اوکړو او دما سپځين مونځ يې اوکړو بيا يې دما سپځين دمونځ نه پس باقي خوراک اوکړو او بيا يې دنوي اودس کولو نه بغير دمازيگر مونځ اوکړو ددينه معلومه شوه چي دما مست النار خوړل موجب داودس او ناقض للوضوء نه دي

دليل ثاني دويم دليل عقلي دي او هغه دادي يو څيز اوردي او يو څيز بل څيز دي هر کله چي مونږ په دوی کي په هر يو باندې جدا جدا غور اوکړو نو معلومه شوه چي دا ناقض للوضوء نه دي، شي بذات خود ناقض للوضوء نه دي او دا ځکه کچري دا څيز خام استعمال کړي شي نو ناقض للوضوء نه دي او دا رنگي اور هم د اودس په ماتولو کي دخل نه لري او دا ځکه که يو کس په گرم اوبو اودس اوکړي نو اودس يې کيږي کله چي دا څيزونه جدا جدا موجب داودس ماتولو نه وي نو ددواړو مجبوعه به هم موجب دپاره د نقض د وضوء نه وي ددينه معلومه شوه چي ما مست النار ناقض للوضوء نه دي

(۲)، دبعضي اهل علمو په نزد خوړل دما مست النار ناقض للوضوء دي ددوی دليل په سابقه باب کي روايت دابوهريره دي.

جواب نمبر (۱)، دا حکم په ابتداء کي وو بيا منسوخ شوي دي لکه چي امام ترمذي دجابر رضي الله عنه حديث په ضمن کي پخپله وضاحت کړي دي چي "هذا اخر الامرين من رسول الله صلي الله عليه وسلم"

جواب نمبر ۲۰، پہ کومو رواياتو کي چي داودس حکم دي هلته وجوب مراد نه دي بلکه په استحباب محمول دي خکه چي بعضي وخت رسول الله اودس کړي دي او بعضي وخت يي نه دي کړي او دا شان داستحباب دي

جواب نمبر ۳۰، په کومو رواياتو کي چي داودس کولو ذکر دي هلته وضوء لغوي مراد دي يعني لاسونه او خوله وينخل او ددي دليل په ترمذي کي روايت د عکراش دي چي رسول الله خوراک او کړو او بيا يي اوبه راوغوښتلي لاسونه او خوله يي اووینخلي او بيا يي لاسونو رطوبت په مخ باندې رانېکل او بيا يي او فرمائيل يا عکراش هذا الوضوء مما مست النار.

*****

۶۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ

داوېنا نو د خوبښي خوړلو په صورت کي داودس کولو بيان

۸۱- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ، فَقَالَ: "كُفُّوا مِنْهَا"، وَسَمِعْتُ عَنِ الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ، فَقَالَ: "لَا تَتَوَضَّأُوا مِنْهَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَأُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ، وَالصَّحِيحُ حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَرَوَى عُبَيْدَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ دِي الْعُرَّةِ الْجُهَنِيِّ، وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ فَأَخْطَأَ فِيهِ، وَقَالَ فِيهِ: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ وَالصَّحِيحُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ إِسْحَاقُ: صَحَّ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثَانِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدِيثُ الْبَرَاءِ، وَحَدِيثُ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَدْ رَوَى عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ أَنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا الْوُضُوءَ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

١- سنن ابی داود/ الطهارة ۴۲، ۱۸۴، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۶۴، ۳۹۲، (تحفة الأشراف: ۱۴۸۳)، مسند احمد (۳/۲۸۸)

ترجمه : دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د اوبښ دغوبني خوړلو باره کي تپوس اوکړي شو نو ويي فرمايل ددي خوړلو په صورت کي اودس کوئ او چي دچيلی دغوبني په باره کي ورنه تپوس اوکړي شو نو ويي فرمايل ددي خوړلو په صورت کي اودس مه کوئ

امام ترمذي واني په دي باب کي دجابر بن سمره او اسد بن حفص رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي

او همدا قول دامام احمد او عبدالله او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» دي اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» واني چي په دي باب کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دوه احاديث ثابت دي يو دبراء بن عازب کوم چي مؤلف ذکر کړي دي او ددي په سند يي کلام کړي دي او دويم دجابر بن سمره دي. څلورم همدا قول دامام احمد او اسحاق بن راهويه دي او په تابعينو وغيره کي دبعضي اهل علمو نه مرووي دي چي داوښ دغوبني خوړلو په صورت کي اودس نشته او همدا دسفیان ثوري قول دي

تشریح : خوړل دغوبني د اوبښانو په باره کي مذاهب دفقهاؤ چي دا موجب د اودس ده او کنه په دي باره کي دفقهاؤ دوه مذاهب دي، اول مذهب دجمهورو دي ددوی په نزد موجب للوضوء نه دي. دويم مذهب دحنابله او اسحاق بن راهويه دي ددوی په قول اکل دلحوم الابل موجب للوضوء دي

دجمهورو دليل داسي يو صحيح حديث دي کوم چي په دي خبره کي محکم دي چي په اکل دلحوم الابل موجب للوضوء کيدو باندي داسي بل حديث نشته گویا کي عدم دليل دجمهورو دليل دي.

حنبليان په دي مسئله کي دحديث الباب نه استدلال کوي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه کله داوښانو دغوبني په باره کي تپوس اوکړي شونو ويي فرمايل ددي خوړلو په صورت کي اودس کوئ او چي دچيلی دغوبني په باره کي ورنه تپوس اوکړي شو نو ويي فرمايل ددي خوړلو په صورت کي اودس مه کوئ. امام احمد او اسحاق واني چونکه رسول الله داوښ غوبني خوړلو په صورت کي د اودس حکم کړي دي نو په دي وجه ددي غوبني خوراک ناقض للوضوء دي. البته که څوک داوښ کليجي، پرپوس، گورده، زړه يا لري وغيره اوخوري نو ددي خوړلو په صورت کي اودس نه ماتيزي ځکه چي پدي څيزونو دغوبني اطلاق نه کيږي او اودس صرف ددي دغوبني په خوړلو ماتيزي ددي باب روايات چي د امام احمد مستدلات دي جمهورو ددينه متعدد جوابات کړي دي

جواب نمبر ۱، ډاڪل دلحوم الابل موجب للوضوء كيدو والا روايات منسوخ دي اوناسخ "كان اخر الامر ين ترك الوضوء - مما مست النار" روايات دي.

جواب نمبر ۲، په دي امت داوښانو غوښي حلال دي او په نورو امتونو حرامي وي ددي اباحت دشكريبه ادا، كولو دپاره داوښانو دغوښي خوړلو په صورت كي د اودس حكم شوي دي
جواب نمبر ۳، په مدينه منوره كي په شروع كي د يهوديانو دتاليف قلب دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوي سره په بعضي امورو كي مشابهت اختيارولو لكه دبيت الله په خاي مسجد اقصي بيت المقدس ته مونځ كول وغيره، او د اوښانو مسئله يوه داسي مسئله وه چي يو طرف ته دغريبو محبوب ترين مال اوښان وو او ديو بهترين خيز تشبيه به يي داوښ سره وركوله بل طرف ته يهوديانو داوښانو نه سخت نفرت كولو ددي وجه دا وه چي يعقوب عليه السلام په يوه بيماري كي نذر منلي وو چي الله تعالي كه ده ته صحت وركړو نو د اوښ غوښه به نه خوري نو يهوديانو داوښ غوښه په خان حرامه كړي وه نو ددوي په اولاد كي هم ددينه نفرت راروان وو او ديهودو نه په مخالفت كولو كي دفتني خطره وه او كه پليته يي گرځولي وي نو مشركين خرابيدل پس په دي وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم په دغه وخت كي د اودس كولو حكم او كړو چي خوړلي يي شي مگر ددي دخوړلو نه پس به اودس كوي روسته چي كله دا علت ختم شو او د "خالفوا اليهود" اعلانات اوشول نو داودس كولو حكم منسوخ شو لكه څنگه چي ديهوديانو سره نور ممانعتونه ممنوع او گرځيدل.

جواب نمبر ۴، وضوء په دوه قسمه دي يو وضوء شرعي دي او بل لغوي دي شرعي وضوء هغه دي كوم چي دمونځ دپاره شرط دي او لغوي وضوء دمخ لاس وينځلو ته وائي او دلته هر دا معني مراد دي كما مر

سوال كه وضوء لغوي مراد وي نو بيا داوښانو او چيلو دغوښي په خوړلو كي فرق كول نه وو پكار؟

جواب دادي په دي كي فرق دي ځكه چي داوښانو غوښي دخوړلو په صورت كي دلاسونو وينځل عي وجه التاكيد مستحب دي مگر دچيلو دغوښي دخوړلو په صورت كي دلاسونو وينځل نفس مستحب دي ځكه چي داوښانو په غوښه كي خليبت زيات وي په خلاف دچيلو دغوښي ځكه چي په دي كي كم وي. دويمه وجه داستحباب داده چي دجاهليت په دور كي خلقو دنظافت خيال نه ساتلو نه به يي غرغره كوله او نه به يي خلال كولو او غوښه به يي په شو كولو خوړله نو په غاښونو كي دغوښي پاتي كيدل يو يقيني خبره ده دا رنگي چونكه داوښانو په غوښه كي خليبت زيات وي نو لاسونه هم خليبت كوي نو استحبابا ددي دخوړلو

په صورت کي د اودس حکم او شو دپاره دنظافت په دي کي مزيده سابقه نوجيپت هم کيدي شي

علامه ابن قيم اعتراض کړي دي چي دا حديث څنگه نامخ کړيدي شي دلحوم الابل دخوپلو په صورت کي د اودس کولو دپاره ځکه چي لحوم الابل داور په وجه ناقض نه وي بلکه دلحوم الابل کيدو په وجه ناقض وي مگر په حديث کي صرف ترك الوضوء - مما غيرت النار ذکر راغلي دي او د اوبس غوښه که خامه هم اوخولي شي نو ناقض بالوضوء دي ځکه چي حديث مطلق دي او عام دي حامي غوښي ته هم شامل دي

جواب کچري تاسو روايت لره په خامي او پخي غوښي دواړو باندې حمل کړي نو بې دلحوم الابل په ليدلو اوبوي کولو او لاس لگيدو سره هم اودس ماتيدل پکار دي او حال دادي چي تاسو ددي قائل نه يي بلکه دي لره په متعارف حمل کوي او متعارف خو داوب نو دپخي غوښي خوړل دي نه چي دحامي جوړولو لهدا دا روايت دجابر رضي الله عنه په روايت منسوخ دي

"قال ابو عيسى" مقصد دامام ترمذي دادي چي روايت دعبدا الله دزي شکره دغو نقل کړي دي اول اعمش، دويم حجاج بن ارطاة، دريم عبيدة، بيا د اعمش په روايت کي دي چي دا روايت دبراء بن عازب دمسنداتو نه دي او د حجاج په روايت کي دي چي دا روايت داسيد بن حضير دمسنداتو نه دي او په يوبل روايت کي دحجاج شاگرد حماد بن سلمه هم دا روايت داسيد بن حضير په مسنداتو کي شميرلي دي مگر په دي کي دعبدا الله بن عبدالرحمن عن ابيه ذکر کوي والصحيح عبد الله بن عبدالرحمن عبيده دي لره د ذي العزة نه نقل کوي. امام ترمذي وائي چي په دي باب کي صرف دوه صحيح روايتونو دي چي يو روايت دجابر دي کوم چي په مسلم کي دي او يو روايت دبراء بن عازب دي کوم چي ورنه اعمش نقل کوي نو داعمش روايت دحجاج او عبيده په مقابل کي صحيح دي ددي يوه وجه داده چي عبدالرحمن بن ابي يعلي روايت دبراء بن عازب سره متصل دي ځکه چي ددوي ملاقات ثابت دي

دبراء بن عازب رضي الله عنه دژندگي حالاته

نوم براء، کنیه ابو عماره او دبنو حارثه سره يي تعلق وو دپلار نوم يي عازب دی دده ماما ابوبرده بن نبار چي بدري صحابي دی په عقبه کي اسلام قبول کړی دی او دهغه په برکت سره دهغه په خاندان کي اسلام خور شو او چي مسلمان شو نو په مدينه کي يي دمصعب بن عمير او ابن ام مکتوم رضي الله عنهما نه قرآن يادول شروع کړل په بدر کي براء حاضر شوی وو ليکن دماشوم توب په وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم واپس کړی وو «بخاري»
عرض دا چي په احد، خندق، خيبر، او حنين کي يي شرکت کړی دی او دطائف په محاصره حجة الوداع کي يي هم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ملگرتيا کړي ده تردې چي په

بنخلس عزواتو کي شريك شوی دی (مسند احمد)

تواضع او عاجزي او انكساري بي امتيازي صفات دي خپل ځان به يي ناچيز گڼلو په كوفه كې يي يو كور جوړ كړی وو او په هغې كې اوسيدو په رواياتو كې به يي ډير احتياط كولو چې دمروياتو شمير يي ۳۰۵ دی ۳۲ متفق عليه دي په احاديثو نقل كولو كې به يي ډاځتيا په مناسبت ونيول "ماكل الحديث سمعناه من رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يحدثنا اصحابنا عنه كانت شغلنا عنه رعية الابل . مسند احمد"

يعني څومره احاديث چې زه بيانوم په هغې كې دا ضروري نه ده چې ټول مې دي در رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي مونږ خو به اوبان څرول نو په دي وجه به هر وخت در رسول الله په خدمت كې حاضریدی شو

*****

۶۱- بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ

۸۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ بُشَيْرَةَ بِنْتِ صَفْوَانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلَا يُصَلِّ حَقًّا يَتَوَضَّأُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَرْوَى ابْنَةُ أَنَسٍ، وَعَائِشَةُ، وَجَابِرٌ، وَزَيْدُ بْنُ خَالِدٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ: هَكَذَا رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِمَّنْ هَذَا. عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بُشَيْرَةَ. (١)

ترجمه : د بېره بنت صفوان بيان دی چې رسول الله فرمايلي دي څوك چې دخپلي شرمگاه سره لاس ولگوي نو چې ترڅو يې اودس نه وي كړی تر هغې دي مونږ نه كوي امام ترمذي وايي دبېره حديث حسن صحيح دی.

او په دي باب كې د ام حبيبې، ابو ايوب، ابو هريره، اروي بنت انيس، عائشه، جابر، زيد بن خالد، او عبد الله بن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

بعضي روايانو دا روايت د هشام بن عروه نه او هغه دخپل پلار نه او هغه دبېره نه نقل كړی دی

١ سنن ابی داود/الطهارة ۷- (۱۸۱) سنن النسائي/الطهارة ۱۱۸ (۱۲۳) . والفصل ۳۰ (۱۲۷) سنن ابن ماجه/الطهارة ۲۳ (۶۷۹) (تحفة الأشراف ۱۵۷۸۵۰) . موطأ امام مالك/الطهارة ۱۵ (۵۸) مسند احمد (۶/۳۰۶) . (۳۰۷) . سنن الدارمي/الطهارة ۵۰

دراوي حالات : (بسرة بنت صفوان) بضم البوحدة وسكون السين صحابية لها سابقة وهجرة عاشت إلى ولاية معاوية (تحفة الاحوذى).

*****

٨٣- وَرَوَى أَبُو أُسَامَةَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَرْوَانَ، عَنْ يُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ بِهِذَا. (١)

ترجمه : ابو اسامه او بعضي كانو دا حديث په دي سند نقل كړى دى هشام بن عروه عن ابيه عن مروان بن بسره عن رسول الله صلى الله عليه وسلم
دراوي حالات : تقدم ذكرها قريبا فيما قبل.

*****

٨٤- وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ يُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ يُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَهُوَ قَوْلُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ الْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَصَحُّ قَوْلِي فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ يُسْرَةَ، وَقَالَ أَبُو زُرْعَةَ: حَدِيثُ أُمِّ حَبِيبَةَ فِي هَذَا الْبَابِ صَحِيحٌ، وَهُوَ حَدِيثُ الْعَلَاءِ بْنِ الْخَارِثِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَنَبَسَةَ بِنِ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَمْ يَسْمَعْ مَكْحُولٌ مِنْ عَنَبَسَةَ بِنِ أَبِي سُفْيَانَ، وَرَوَى مَكْحُولٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَنَبَسَةَ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَكَأَنَّهُ لَمْ يَرِ هَذَا الْحَدِيثَ صَحِيحًا. (١)

¹ سنن ابى داود/ الطهارة ٤٠ (١٨١)، سنن النسائي/ الطهارة ١١٨ (١٦٣)، والفصل ٣٠ (١٣٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٣ (٦٤٩)
(تحفة الأشراف ١٥٤٨٥)، موطا امام مالك/ الطهارة ١٥ (٥٨) مسند احمد (٦/٢٠٦)، (٢٠٤)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٠

(٤٥١)

² سنن ابى داود/ الطهارة ٤٠ (١٨١)، سنن النسائي/ الطهارة ١١٨ (١٦٣)، والفصل ٣٠ (١٣٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٣ (٦٤٩)
(تحفة الأشراف ١٥٤٨٥)، موطا امام مالك/ الطهارة ١٥ (٥٨) مسند احمد (٦/٢٠٦)، (٢٠٤)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٠

(٤٥١)

ترجمه : دارنگي دا روايت داسي هم منقول دی ابو الزناد بسنده عن عروة عن النبي صلي الله عليه وسلم او همدا په صحابه کرامو او تابعينو کي د بعضو قول دی، اوهم ددي قول قائلين اوزاعي، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» هم دي امام بخاري وايي چي د بسره حديث په دي باب کي دټولو نه زيات صحيح دی، ابو زرعه وايي د ام حبيب حديث هم په دي باب کي صحيح دی. امام بخاري داهم وايي چي د مکحول سماع د عمرو بن عنبه نه ثابت نه ده. او مکحول ديو کس نه او هغه د عنبه نه ددي روايت نه علاوه يو بل روايت هم نقل کړی دی، گويا کي امام بخاري دا روايت صحيح نه گڼي

تشریح : مس الذکر مسئله د امام ابو حنيفه په نزد ناقض للوضوء نه ده اود طلق بن علي د روايت نه استدلال کوي.

دراوي حالات : تقدم ذکرها قريبا فيما قبل

*****

٦٢_ بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ

٨٥_ حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا مُلَاذِمُ بْنُ عَمْرِو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَذْرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ ظَلِيقٍ عَنْ عَلِيٍّ هُوَ الْحَتَّافِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "وَهَلْ هُوَ إِلَّا مُضْغَةٌ مِنْهُ؟ أَوْ بَضْعَةٌ مِنْهُ؟" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أَمَامَةَ. قَالَ أَبُو عَمْسٍ: وَقَدْ رَوَى عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَعْضِ التَّابِعِينَ، أَنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا الْوُضُوءَ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ، وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْكُوفَةِ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَهَذَا الْحَدِيثُ أَحْسَنُ هَمِيٍّ رَوَى فِي هَذَا الْبَابِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ أَيُّوبُ بْنُ عُثْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَابِرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ ظَلِيقٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ فِي مُحَمَّدِ بْنِ جَابِرٍ، وَأَيُّوبَ بْنِ عُثْبَةَ، وَحَدِيثَ مُلَاذِمِ بْنِ عَمْرِو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَذْرٍ، أَصَحُّ وَأَحْسَنُ. (١)

ترجمه : د طلق بن علي رضي الله عنه نه روايت دی فرماني چي رسول الله د عضو تناسل په سلسله کي او فرمائيل: دا خو د جسم يوه لکچي دار ټکړه ده.

امام ترمذي وايي په دي سلسله کي د ابو امامه رضي الله عنه نه هم يو روايت وارد دی. بعضي صحابه کرامو او بعضي تابعينو هم پدي قول کړی دی چي د عضو تناسل په مه کولو اودس نه ماتيري او همدا د اهل کوفه او ابن مبارک قول دی، ددي باب په مروي احاديث کي د ټولو نه

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٤١ (١٨٢). سنن النسائي/ الطهارة ١١٩ (١٦٥). سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٢ (٢٨٢) (تحفة الأشراف:

زيات عمده او قوي روايت همدادی ابو ايوب عتبه او محمد بن جابر هم داروايت د قيس بن طلق نه د عن ابیه په سند سره نقل کړی دی ، بعضي محدثينو په محمد بن جابر او ايوب بن عتبه باندې کلام کړی دی. د ملازم بن عمرو روايت کوم چي د عبد الله بن بدر نه نقل کړی دي د ټولو نه عمده او صحيح ترين روايت دی

تشریح : دا باب د مقابل باب مقابل دی او په دي کي د احنافو دپاره دليل دی ددلائلو تفصيل په تعليمات محمدي کي مذکور دی

د ابو امامه اياس بن ثعلبه حارثي رضي الله عنه حالات

نوم اياس ليکن دبعضو په نزد دده نوم عبد الله بن ثعلبه وو او ددي برعکس ثعلبه بن عبد الله هم ونيلي شوی دی کنيه يي ابو امامه وه او دپلار نوم يي ثعلبه يا عبد الله وو او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دده نه دوه با دري روايتونه منقول دي يو په بخاري کي دی او يو په مسلم کي

*****

٦٣_ بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنَ الْقُبْلَةِ

٨٦_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَنَّاذٌ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، وَأَبُو عَتَّارٍ الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي تَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَبَّلَ بَعْضَ نِسَائِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، قَالَ: قُلْتُ: مَنْ هِيَ إِلَّا أَلَيْتَ. قَالَ: فَضَحَكْتُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ نَحْنُ هَذَا، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَهْلِ الْكُوفَةِ، قَالُوا: لَيْسَ فِي الْقُبْلَةِ وَضُوءٌ، وَقَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: فِي الْقُبْلَةِ وَضُوءٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَإِنَّمَا تَرَكَ أَصْحَابُنَا حَدِيثَ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا، لِأَنَّهُ لَا يَصِحُّ عَلَيْهِمْ إِحْالُ الْإِسْنَادِ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الْعَقَّارَ الْبَصْرِيَّ يَذْكُرُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ هَذَا الْحَدِيثَ جَدًّا، وَقَالَ: هُوَ شَيْئٌ لَا فَيْءَ، قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يُعْضِفُ هَذَا الْحَدِيثَ، وَقَالَ: حَبِيبُ بْنُ أَبِي تَابِتٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عُرْوَةَ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبَّلَهَا وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، وَهَذَا لَا يَصِحُّ إِنِّمَا، وَلَا نَعْرِفُ

لِإِبْرَاهِيمَ النَّبِيِّ سَمَاءًا مِنْ عَائِشَةٍ. وَلَيْسَ يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ قِيَّةٌ (١).

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي رسول الله پخپلو بيانو کي کومه يوه بي بي ښکل کړه او بيا مونږ ته روان شو او او نوي اودس يي ونکړو. عروه وايي چې ما خپلي ترور عائشي ته ووييل شايد هغه به ته وي نوام المؤمنين په خدا شوه

امام ترمذي وايي په صحابه کرامو او تابعينو کي د ډيرو کسانو نه داسي اقوال مروی دي. او همدا د سفيان ثوري او اهل کوفه قول هم دی. چي په ښکلولو اودس نه واجب کيږي. مگر مالک بن انس، اوزاعي، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه رحمهم الله وايي په ښکلولو اودس ماتيري او همدا قول د بعضي صحابه کرامو او بعضي تابعينو هم دی

زمونږ علماؤ د عائشه په حديث کوم چي د رسول الله نه مروی دی صرف په دي وجه عمل ندي کړي چي داد سند په اعتبار درست نه دی. يحيي بن سعيد القطان يي تضعيف کړی دی، وايي چي دا روايت ليس بشي، دی، اود امام بخاري نه مي هم ددي روايت تضعيف اوريدلی دي. وايي چي د حبيب بن ثابت سماع د عروه نه ثابت نه ده، دارنگي ابراهيم تيمي هم د عائشه نه روايت نقل کړی دی چي رسول الله بوسه واخستله او او نوي اودس يي ونکړو. ليکن دا روايت هم صحيح نه دی، ځکه چي د عائشي نه دابراهيم سماع مونږ ته معلومه نه ده، او په دي باب کي هيڅ يو روايت در رسول الله صلي عليه وسلم نه په صحيح درجه ثابت نه دی

حل لغات يُقْبَلُ قَبْلُ يُقْبَلُ تَقْبِيلًا د باب تفعيل نه په معني دمسه کولو. اوچا لره دخکلولو په معني دي

تشریح : په مسئله د مس المرأة کي هم اختلاف دی چي دا ناقض الوضوء ده او کنه په دي باره کي دوه مذاهب دي

- (١) مذهب د انمه ثلاثه په نزد ناقض للوضوء دي
- (٢) مذهب د امام ابو حنيفه دی دده په نزد ناقض للوضوء نه دي دلائل د جابينو او موازنه بين الادلة په مطولاتو او مباحثو د فقهاؤ کي مذکور ده. من ارادها فليراجع.

*****

٦٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْقِيَّةِ وَالرُّعَافِ

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٢٩ (١٤٩/ ١٨٠) سنن النسائي/ الطهارة ١٢١ (١٤٠) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٩ (٥٠٢). تحفة الأشراف (١٤٣٤١). مسند احمد (٦٢/٢٠٤)

په قبي او په پوزي جاري كيدو باندې داودس ماتيدو بيان

۸۷- حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبِي السَّفَرِ وَهُوَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَنْدَانِيُّ الْكُوفِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ: حَدَّثَنَا، وَقَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلِّمِ، عَنْ يَحْقَ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَعِيشَ بْنِ الْوَلِيدِ الْمُخَرُّومِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَاءَ، فَأَقْطَرَ، فَتَوَضَّأَ، فَلَقِيَتْ ثَوْبَانِ فِي مَنْسَجِدٍ وَمَشَقٍّ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: صَدَقَ أَنَا صَبَّيْتُ لَهُ وَمُؤْءٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ: مَعْدَانُ بْنُ طَلْحَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَابْنُ أَبِي طَلْحَةَ أَصَحُّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَأَى عَبْدُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَغَيْرُهُمْ مِنَ الثَّابِعِينَ، الْوُضُوءَ مِنَ الْقَيْءِ وَالرُّعَايَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَيْسَ فِي الْقَيْءِ وَالرُّعَايَ وَضُوءٌ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ، وَقَدْ جَوَّدَ حُسَيْنُ الْمُعَلِّمِ هَذَا الْحَدِيثَ، وَحَدِيثُ حُسَيْنِ أَصَحُّ فِيمَا فِي هَذَا الْبَابِ، وَرَوَى مَعْمَرُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ يَحْقَ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ فَأَخْطَأَ فِيهِ، فَقَالَ: عَنْ يَعِيشَ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْأَوْزَاعِيَّ، وَقَالَ: عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، وَإِنَّمَا هُوَ: مَعْدَانُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ. (١)

ترجمه : دابو الدرداء رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم قبي او كړو نو روژه يې ماته كړه او اودس يې او كړو معدان وائي چي بيا ما دثوبان رضي الله عنه سره دمشق په جامع مسجد كي ملاقات او كړو او ددي خبري ذكر مي ورته او كړو هغه اوونيل چي ابو الدرداء رښتيا ونيلي دي او خاص ما په رسول الله صلي الله عليه وسلم باندې او په ارولي دي.

امام ترمذي وائي په صحابه كرامو او تابعينو كي ډېرو اهل علمو رائي داده چي په قبي او پوزي جاري كيدو باندې اودس ماتيدوي او همدا دسفيان ثوري او ابن مبارك او امام احمد او اسحاق بن راهويه رحمهم الله قول دي او بعضي اهل علم وائي چي دقي او ډېوزي جاري كيدو په صورت كي اودس نه ماتيدوي دا دامام مالك او امام شافعي قول دي دحديث دسندونو ذكر

¹ سنن ابى داود/ الموم ۲۲ (۲۳۹)، (تحفة الأشراف ۱۰۹۶)، مسند احمد (۵/۱۵۵، ۶/۲۲۳) سنن الدارمي/ الموم ۲۲

کولو نه پس امام ترمذي وائي چي دحسين المعلم راوي حديث په دي باب کي دټولومروي احاديثو نه زيات صحيح دي.

حل لغات يلقى: يلقى دباب افعال نه معني غورخول او په مجردو کي دسمع نه لقي يلقى په معني دملقات کولو، لقي يلقى القاء، د باب افعال نه ناقص يا يي دی معني يي غورخيدل دي

تشریح: دقي کولو او پوزي جاري کيدو په وجه د اودس په ماتيدو کي دفتهاو اختلاف د انسان د بدن نه خارجيدونکي څيز عموما په دوه قسمه دي اول هغه څيز دي چي طاهر وي او خارج من غير السبيلين وي لکه اوبسکي، خوله وغيره دا پخپله هم پاکي دي او ددي په وتلو اودس هم نه ماتيږي

(۲) هغه څيزونه دي کوم چي نجس دي او د سبيلين نه خارجيږي لکه وړوکي او لوي اودس ماتي وغيره دا څيزونه پخپله هم بالاتفاق نجس دي او ددي په خروج باندې نقض د وضوء هم بالاتفاق لاري دي

(۳) هغه څيزونه دي کوم چي ناپاک دي ليکن دغير سبيلين نه خارجيږي لکه چي دزخم نه وڼه لاړه شي او يا پوزه جاري شي يا څوک دويني يا دخوراک قي په ډکه خوله او کړي په دي څيزونو اودس ماتيدو باره کي علماو کي اختلاف دي

احناف او حنبلان وائي دا رنگي دعيني په قول د عشره مبشره همدا مذهب دي چي نجاست خارج من غير السبيلين ناقض للوضوء دي، او دشوافع او مالکيانو په نزد نجاست خارج من غير السبيلين ناقض للوضوء نه دي لهذا قي او رعا ف ناقض للوضوء نه دي.

احناف او حنابل دحديث الباب نه استدلال کوي چي "ان رسول الله صلي الله عليه وسلم قاء، فتوضأ، طريقه داستدلال داده چي قاء، دسبب دپاره دي لهذا قي سبب د اودس دي او ظاهره ده چي د توضاء ترتب په قاء، باندې دي او ضابطه داده چي کله کوم حکم مشتق وي نو همدا حکم به مبدا- داشتقاق وي او دقاء مبدا، داشتقاق قي دي لهذا قي ناقض للوضوء، دي ليکن احناف دا شرط لگوي چي کله قي مل، الفم وي او خالص بلغم نه وي

اعتراض په حديث کي صرف دقي ناقض للوضوء کيدل ثابت دي او درعا ف ناقض للوضوء کيدل ثابت نه دي.

جواب چونکه قائل بالفضل هيڅوک نشته دچا په نزد چي ناقض للوضوء وي دهغوی په نزد دواړه ناقض للوضوء دي او دچا په نزد چي ناقض للوضوء نه دي دهغوی په نزد دواړه ناقض للوضوء نه وي او همدا وجه ده کله چي ديو څيز ناقض للوضوء کيدل ثابت شي نو ددويم څيز ناقض للوضوء کيدل هم ثابت شول او حديث الباب دسند په اعتبار دومره قوي دي چي امام

احمد دخيلو ملگرو نه په دي مسئله کي جدا شوي دي او وائي چي که وينه زياته لاره شي يا قي زيات وي نو اودس ماتيري.

دليل نمبر (۲) په ابن ماجه کي دعائشه رضي الله عنها دا حديث دي "اذا صلي احدکم فاحدث فاليمشک علي انقه ثم لينصرف" يعني په تاسو کي چي دچا اودس مات شي او مونځ کوي نو دهغه دپاره اول دا پکار دي چي پوزه بنده کړي او بيا دي دمونځ نه لاره شي ددينه معلومه شوه چي پوزه جاري کيدل حدث وي او که ناقض للوضوء نه وي نو رسول الله به منصرف ته دا جيله ولي خودله.

دليل نمبر (۳) ابن ماجه په باب ماجاء في البناء علي الصلوة کي دعائشه رضي الله عنها نه حديث نقل کړي دي "قالت قال رسول الله صلي الله علي وسلم من اصابه قيء او رعاف الخ، ددينه هم معلومه شوه چي قي او رعاف وغيره (کوم چي خارج من غير سبيلين دي) ناقض للوضوء دي.

دليل نمبر (۴) حديث دمستحاضه دي "انما ذلك عرق" په دي حديث کي مستحاضه ته د اودس حکم شوي دي رسول الله ددي خيز دناقض للوضوء کيدو په موقعه دسبيلينو هيڅ ذکر نه دي کړي بلکه د دم عرق کيدو ذکر يي کړي دي ددينه معلومه شوه چي سيلان ددم چي د بدن دهرې حصي نه ناقض للوضوء دي.

دامام مالک او شافعي دليل (۱) ددوي دتولو نه لوي دليل په ابو داود باب الوضوء من الدم کي ديو مهاجر او انصاري هغه حصه ده کومه چي په غزوه ذات الرقاع کي پيښه شوي ده دانصاري نوم عباد بن بشر وو او د مهاجر نوم عمار بن ياسر وو دوي دواړه رسول الله صلي الله عليه وسلم دشپي په پهرداري اودرولي وو او هغوي دشپي پهرداري پخپل مينځ کي تقسيم کړي وه مهاجر اوده شو او انصاري پهره شروع کړه او په نقل مونځ اودريدو بل طرف ته دشمن دموقعي په تلاش کي وو هغوي چي کله انصاري لره په نقل مونځ کي مشغول اوليدو نو په غشي يي اوويستلو کوم لره چي انصاري راوويستلو بيا يي په دويم غشي اوويستلو او بيا يي په دريم باندي مگر هغه خپل مونځ جاري اوساتلو او بيا يي خپل ملگري رابيدار کړو هغه چي هر کله دخپل انصاري ملگري حالت اوليدو نو ويي ونيل زه دي مخکي ولي نه بيدارولم نو هغه اوونيل "كنت في قراءة سورة اقراها فلم احب اقطعها" يعني زه ديو صورت په لوستلو کي مصروف وم دکوم قطع کول چي زما زړه نه غوښتل دوي ددي حديث نه داستدلال کولو په حال کي وائي چي سيلان د دم ناقض نه دي کچري ناقض وي دغه انصاري اصحابي به خپل مونځ قطع کړي وي او مونځ به يي جاري نه وو ساتلي.

جواب احناف اعتراض کوي چي دا قصه خو دشوافعو هم خلاف ده خکه چي ددي صحابي وينه به دده په جامو باندي هم راغلي وي او دده په بدن به هم لگيدلي وي په کومي چي دده جامي او بدن نجس شونو په دي اعتبار سره ددي انصاري مونځ دشوافعو په نزد باندي هم کيدل نه دي پکار "فما هو جوابکم هاهنا فهو جوابنا" حافظ عراقی وائي چي دعدم نقض دپاره دا قصه ډير مضبوط دليل دي مگر زمونږ سره دا حنافو دا اعتراض هيڅ جواب نشته لهذا دلته دا حنافو اعتراض بر حال پاتي دي

امام بخاري په دي باندي هم استدلال کړي دي قال الحسن ماز المسلمون يصلون في جراحاتهم "حسن قول دي دمسلمانانو دا مسلسل عمل راروان دي چي په زخمي حالت کي به يي مونځ کولو بخاري باب من لم يري الوضوء الا من المخرجين القبل والدير. امام بخاري په دي مقام کي بعضي نور اقوال هم نقل کړي دي ددي اجمالي جواب دادي چي په اختلافي مسائلو کي د مخالف جمله اقولو ترجيح کول لازمي نه وي.

دا حنافو طرفه ددي توجيه جوابات دادي

جواب نمبر (۱) دا دصحابي خپل اجتهاد دي او استدلال هله تام وي کله چي ستاسو درسول الله په وړاندي دا کار شوي وي او هغه تقرير کړي وي لهذا دا واقعه دا حديث مرفوعه په مقابل کي قابل داستدلال نه ده

جواب نمبر (۲) ددي قصي الفاظو نه معلومېږي چي دي صحابي خپل مونځ دسورة پوره کولو دپاره جاري ساتلي وو.

جواب نمبر (۳) دا واقعه سنداً کمزوري ده امام بخاري په يذکر سره ذکر کړي ده او کله چي امام بخاري په مجهوله صيغه يوشي ذکر کړي په دي کي دهغي ضعف ته اشاره وي

جواب نمبر (۴) دا يوه واقعه جزئيه ده او نور روايات قواعد کليه دي او ترجيح قاعده کليه لره وي

جواب نمبر (۵) دا غلبه داستغراق په حالت کي شوي وه چي صحابي په قرائت کي دومره مشغول وو چي پته ورته هم اونه لگيده چي وينه وتلي ده او کنه ده او دي طرف ته يي ذهن منتقل نشو چي دم خارج من غير سبيلين ناقض للوضوء دي او کنه دي په ابوداود کي دي چي کله دويم صحابي پاڅيدو نو هغه اوونيل چي زه دي مخکي ولي نه بيدارولم هغه اوونيل چي زه په يو داسي خيز کي مشغول وم چي دهغي دمکمل کولو نه مخکي په مينځ کي پريخودل ما مناسب نه گنرل ددي نظير واقعه دعلي رضي الله عنه ده چي دهغه پنډي په غشي لگيدلي ده او دمونځ په حالت کي وو.

امام ابو حنيفه دا قيد خكه لگوي تردي چي دمعي نه ددي منبت كيدل متحقق شو كوم چي محل دنجاست دي او كه ددينه كم وي نو بيا دمعي نه ددي منبت كيدل نه متحقق كيږي دويمه وجه داده په دي سلسله كي دواړه قسمه روايات راغلي دي بعضي مطلقا ناقض للوضوء دي او بعضي كي عدم نقض ذكر دي نو دملء الغم قيد يي خكه اولگولو چي په احاديثو كي جمع او تطبيق راشي او هغه داسي كه قليل وي نو ناقض نه دي او كه كثير وي نو ناقض به وي

"وروي معمرو هذا الحديث عن يحيى بن كثير فاحطاء فيه" دمعمرو نه دلته دري خطاگانې شوي دي (۱) ديعحي بن كثير نه پس داوواعي ذكر نه كولو او اوزاعي ديعحي استاذ دي، دوم دمعدام بن ابو طلحه په خاي خالد بن معدان ونيل هم خطاء ده (۳)، ديعيش بن وليد او معدان په مينخ كي په سند كي عن ابيه واسطه نه ذكر كول هم يوه خطاء ده همدواوجه ده چي مصنف دمعمرو روايت مرجوح گرځولي دي او ددي په مقابل كي يي دحسين بن معلم روايت راجح گرځولي دي خكه چي دحسين په روايت كي خطاگانې نشته (معمرو او حسين دواړه ديعحي شاگردان دي).

دابوادرېس خولاني حالات

نوم عائذ الله كنيه ابوادرېس نسبت خولاني دده ولادت دعزوه حنين په كال شوى دى او په كيارو تابعين كي شميرلى شوى دى او په شام كي دابو الدرداء رضي الله عنه نه پس دټولو نه لوري عالم وو چي په اتيا هجري كي وفات شوى دى

*****

٦٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بِالنَّبِيِّ

په نبیذ داودس کولوبیان

٨٨- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا هَرِيكٌ عَنْ أَبِي فَرَاةَ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَأَلَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا فِي إِذَا وَبِكَ؟ فَقُلْتُ: نَبِيذٌ، فَقَالَ: كَثْرَةُ طَيِّبَةٍ وَمَاءٌ طَهُورٌ، قَالَ: فَتَوَضَّأُ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَإِنَّمَا رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبُو زَيْدٍ رَجُلٌ مَجْهُولٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، لَا تُعْرَفُ لَهُ رِوَايَةٌ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْوُضُوءَ بِالنَّبِيِّ، مِنْهُمْ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَغَيْرُهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَا يُتَوَضَّأُ بِالنَّبِيِّ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنْ ابْتُلِيَ رَجُلٌ بِهَذَا فَتَوَضَّأَ

بِالنَّبِيِّ وَبِمِثْمَ أَحَبَّ إِلَيَّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَوْلُ مَنْ يَقُولُ: لَا يَتَوَضَّأُ بِالنَّبِيِّزِ أَقْرَبُ إِلَى الْكِتَابِ وَأَحَبُّ إِلَيْنَا اللَّهُ تَعَالَى قَالَ: فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَكَيْفَ تَمُوتُوا صَعِيدًا طَيِّبًا (النساء: ٤٣). (١)

ترجمه: د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم راته افرمائيل ستا په مشكيزه كي څه دي ما عرض او كړو چي نبیذ دي راته يي افرمائيل كجوري هم پاكي دي او اوبه هم پاكي دي او په همدې يي اودس او كړو امام ترمذي وائي ابو زيد دمحدثينو په نزد مجهول راوي دي ددي حديث نه علاوه نور روايات دهغه نه مشهور نه دي

دبعضي اهل علمو رائي ده چي په نبیذ باندې اودس جائز دي چي يو په هغوی كي سفيان ثوري دي او دبعضي اهل علمو قول دي چي په نبیذ اودس جائز نه دي دا د امام شافعي او احمد او اسحاق قول دي اسحاق بن راهويه وائي كه څوك دي كار كولو ته مجبور كړي شي نو په نبیذ دي اودس او كړي او بيا دي تيمم او كړي دا كار زما په نزد زيات بهتر دي او څوك چي په نبیذ اودس كول جائز نه گنري دهغوی قول قرآن ته زيات قريب او قرين دقياس دي ځكه چي الله تعالي فرمائيلي دي "فان لم تجدوا ماء فتميموا صعيدا طيبا" كله چي تاسو اوبه نه مومي نو په پاكه خاوره تيمم او كړئ (النساء: ٤٣).

حل لغات: جهلي: جهل يجهل جهلا دسمع نه معني ناپوهي صفت يي جاهل او مجهول راځي اود باب تفعل نه په تكلف سره ځان جاهل كول خطي؛ خطا يخطي خطاء معني غلطي كول **تشریح:** نبیذ: فعيل وزن دي او داسم مفعول به معني دي معني يي غورخولي شوي ده اوبه اصطلاح كي نبیذ هغه اوبو ته وئيلي شي په كومو كي چي كجوري يا اوچ انگور وغيره واچولي شي او دي څيزونو په اوبو كي خوند پريخودلي وي او اوبه يي خوږي كړي وي دنبیذ اوبو باره كي مذاهب دفقهاؤ

(١) تمام ائمه په دي متفق دي چي دكجورو دنبیذ نه علاوه په نورو نبیذونو اودس كول جائز نه دي

(٢) او په كومو اوبو كي چي كجوري يا اوڅكي واچولي شي او په اوبو كي ددي اثر نه وي ظاهر شوي نو په دي اودس بالاتفاق كول جائز دي.

(٣) او كه كجوري په اوبو كي پستي شوي وي او اوبه يي ټينگي كړي وي يا په دي كي نشه پيدا شوي وي نو بالاتفاق په دي باندې اودس كول جائز نه دي.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٢٢ (٨٢) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٤ (٣٨٢) تحفة الأشراف: ٩٦٠٣. مسند احمد (١/٢٠٢)

قال الشيخ الألباني: ضعيف. ابن ماجه (٣٨٤). // ضعيف أبي داود (٨٤/١٤).

٤، که دکجورو اثر په اوبو کي ظاهر شوي وي يعني اوبه خوږي شوي وي مگر دا اوبه بهيدونکي وي او پخې شوي هم نه وي نو په دې باندې د اودس کولو په جواز او عدم جواز کي اختلاف دي

دائمه ثلاثه او امام ابو يوسف په نزد په دې باندې اودس کول جائز نه دي ځکه چي ارشاد الهي دي "فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا" او نبی ته اوبه نشي وئيلي کيدې ځکه په دې باندې اودس جائز نه دي او تيمم ضروري دي

دامام ابو حنيفه نه په دې مسئله کي څلور اقوال دي

١، په نبی د اودس ضروري دي او تيمم جائز نه دي

٢، اودس او تيمم دي دواړه جمع کړي او دا جمع کول مستحب دي او د اسحاق بن راهويه همدا قول دي

٣، دواړه به جمع کوي او جمع کول واجب دي دامام محمد هم دا قول دي.

٤، دا قول دامام صاحب دائمه ثلاثه دپاره سره موافق دي يعني په دې اودس جائز دي او تيمم دي او کړي او همدا مبتداء به قول دي او په دې باندې فتوي ده پس دمبتداء به قول مطابق هيڅ اختلاف پاتي نشو په دې وجه په مسئله کي زيات بحث ضروري نه دي مگر په دې اعتبار بحث ضروري دي چي دسابقه اقوال څه دليل دي او ددي دلائل نه امام صاحب څنگه رجوع کړي وه.

عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم رانه تپوس او کړو ستا په لوبني کي څه دي؟ ما عرض او کړو اي دالله رسوله نبی دې رسول الله او فرماييل دا خو پاکي کجوري او پاکونکي اوبه دي او بيا يې په همدې اوبو اودس او کړو

امام ترمذي دا حديث مختصر بيان کړي دي تفصیلي واقعه داده چي په مکي دور کي يې يوه شپه دماخوستن دموخ نه پس نبي کریم صلي الله عليه وسلم ابن مسعود رضي الله عنه ته دپاتي کيدو حکم او کړو بيا دشپي دڅه حصي تيريدونه پس ابن مسعود رضي الله عنه نبي عليه السلام دخان سره قبرستان ته روان کړو او حجرون طرف ته لاړل دمکي دابادې دڅميدو نه پس يې ابن مسعود په يوځاي کي کينولو او دهغه نه يې گير چاپير يوه گول دائره جوړه کړه او ورته يې او فرمائيل په هيڅ حال کي هم ددې دائري نه بهر مه اوځه او رسول الله يواځي وړاندې لاړو يوه شيبه پس ابن مسعود رضي الله عنه او کتل چي ډير عجيب او غريب خلق هغه طرف ته روان دي کوم طرف ته چي رسول الله صلي الله عليه وسلم تلې دي دابن مسعود بيان دي چي ماسره درسول الله په باره کي خطره پيدا شوه او او دغه طرف ته مي دتلو اراده او کړه مگر درسول الله تاکيد راياد شو مگر او دريدم بيا چي کله شپه صبا کيدو ته نژدې شوه دابن مسعود بيان دي چي دا کسان مي د واپسي تلو په حالت کي اوليدل او يوه شيبه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم راوړسيدو او تپوس يې او کړو تاسره په لوبني کي څه دي ابن مسعود وائي چي

ما عرض او کړو اي دالله رسوله نبيذ دي رسول الله اوفرماښل دا خو پاكي کجوري او پاکونکي اوبه دي او بيا يې په همدې اوبو اودس او کړو ابن مسعود وائي چي په دي دوران کي مي ورته تپوس او کړو چي دا خلقت څوک وو راته يې اوفرماښل دنصيبين مقام جنات وو دهغوی په درخواست هغوی ته ددين خودلو دپاره تللي وم
په دي حديث دري اعتراضات شوي دي مگر دټولو نه معقول جوابات شوي دي او په همدې وجه دا حديث قابل داستدلال دي

اولني اعتراض دادي چي ددي حديث يو راوي ابوزيد دي او ابوزيد مجهول دي مجهول العين هم دي او مجهول الحال هم دي، مجهول الحال هغه راوي وي چي انمه دجرحي تعديل نه په هغه جرح کړي وي او نه يې دهغه توثيق کړي وي او مجهول العين هغه راوي دي دچا نه روايت کونکي صرف يو راوي دي ابوزيد مجهول الحال دي ځکه چي علماؤ نه دده توثيق کړي دي او نه يې ورباندي جرح کړي ده او مجهول العين هم دي ځکه چي دده نه روايت کونکي صرف ابو فزاره دي. ۱

جواب دادي دابوزيد نه روايت کونکي صرف ابو فزاره راشد بن کيسان يواځي نه دي بلکه دده نه ابوروق عطيه بن حارث هم روايت کوي پس ابوزيد مجهول العين نشو همدارنگي دابن مسعود رضي الله عنه نه په روايت کولو کي ابوزيد منفرد هم دي بلکه دده څوارلس متابعين موجود دي هغوی هم دابن مسعود نه دا حديث په دي طريقه نقل کړي دي او مجهول الحال ځکه نه دي چي دصحابه نه روايت کونکو تابعينو دمخکنی طبقی احوال محفوظ کيدي نشو او نه هغه وخت کي انمه دجرح او تعديل موجود وي او نه دا سلسله شروع شوي ده نو په همدې وجه محدثينو ددي طبقي باره کي چشم پوشي کړي ده لکه دپيشو دجوتي حديث روايه چي ابو کفشه او حنیده کوي او دواړه مجهول الحال دي مگر امام ترمذي ورباندي دحسن صحيح حکم کړي دي

دويم اعتراض دابو فزاره راوي پته نه لگي چي څوک دي که راشد بن کيسان وي خوتیک دي او که بل څوک وي نو بيا خويي حال معلوم نه دي
جواب بالکل راشد بن کيسان دي او صرف احتمالاتو پسي تلل يوه داسي بيماري ده دکومي چي هيڅ علاج نشته

دريم اعتراض په ليلة الجن کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره دابن مسعود معيت ثابت نه دي دهغه خوي ابو عبیده ددينه انکار کړي دي

جواب دا اعتراض هم درست نه دي ماقبل کي صحيح حديث تير شوي دي ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چي زه په ليلة الجن کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وم او دابو عبیده دانکار توجيه داده چي چرته دجناتو سره ملاقات شوي وو هلته ورسره موجود نه وو

ابن مسعود خو په لاره کي کينولي شوي وو او په نبيذ د اودس کولو واقعه هم دلته پيښه شوي ده.

۲، دامام ابو حنيفه درومي قول دليل همدا حديث دي مگر روسته شک پيدا شو چي نبيذ جوړ شوي وو او کنه؟ دارشاد نبوي "تمرّة طيبة وماء طهور" نه معلوميري چي لاته دي جوړ شوي دغه وخت کي کجوري دکجوړو په حالت کي وي اوبه د اوبو په حالت کي وي او دکجوړو اثر په اوبو کي لاخوړ شوي نه دي نو په دي وجه امام ابو حنيفه دويم قول اوکړو او د اودس او تيمم استحبابا جمع کولو قول اوکړو بيا دا شک قوي شو نو ددواړو جمع کولو دوجوب قول يي اوکړو بيا شک په يقين باندې بدل شو چي دغه وخت کي لانيذ جوړ شوي نه وو نو په دي وجه يي خلورم او اخري قول اوکړو او ابن مسعود رضي الله عنه ورته نبيذ مجازا ونيلي دي ځکه چي دنبيذ جوړولو دپاره دغه وخت کي کجوري په اوبو کي اچولي کيدي

: «فإن لم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيباً» (النساء: ٤٣)

: «يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون ولا جنباً إلا عابري سبيل حتى تغتسلوا وإن كنتم مرضى أو على سفر أو جاء أحد منكم من الغائط أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيباً فامسحوا بوجوهكم وأيديكم إن الله كان عفوا غفورا»

د حديث دراوي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه مختصر حالات

نوم عبدالله کنه ابو عبدالرحمان او دپلار نوم مسعود او دمور نوم يي ام عبد وه، اسد الغابه کي دده داسلام راوړو واقعه داسي ليکلي ده چي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم دابوبکر رضي الله عنه سره روان وو او عبدالله بن مسعود په لاره کي چيلی خړولي صديق اکبر ورته پي اوغوښتل عبدالله ورته اوونيل دا چيلی ما سره امانت دی ځکه يي شم درکولی رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته اوفرمايل ايا ستا سره داسي چيلی هم شته چي بهي يي نه وي راوړي عرض يي اوکړو هو نوهغه چيلی يي پيش کړه رسول الله ورباندي لاس رابښکل نو غلانز يي دشدودنه په ځکه شوه غرض دا چي دوی دري واړو په مړه خيټه اوځکل نو ابن مسعود ددي معجزې دليدو نه پس مسلمان شو او ددينه پس يي خپل ټول ژوند په خدمت نبوي صلي الله عليه وسلم کي تير کړو «اسد الغابه»

کله چي د مديني ته هجرت اوکړو او راغی نو رسول الله ورته دمسجد نبوي سره متصل يوه ټوټه زمکه ورکړه «طبقات ابن سعد».

په تمامو عزواتو کي رسول الله سره ملگری پاتي شوی دی او دهجرت په شلم کال دکوفي قاضي مقرر شو او لس کاله يي هلته قضاوت اوکړو خصوصي اوصاف يي دادي چي دعلم سره يي انتهائي شوق وو او دقران کريم دتفسير ماهر هم وو په قربت کي ورته هم کمال حاصل وو

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورثه پخپله هم قران اوريدلى دى ابن مسعود به دروايت په بيانولو كي ډير احتياط كولو او دخپلي زماني دفقهاو سردار هم وو شقيق ابن ابراهيم به په مسجد كي ناست وو اودابن مسعود دراوتوا انتظار به يي كولو (مسند احمد، وفات ۳۲ هجري كي دشپيته كالو په عمر كي وفات شو او عثمان بن عفان رضي الله عنه ورباندي جنازه اوكره او دعثمان بن مزعون په خوا كي دفن كړى شو طبقات ابن سعد مرويات دده دمروياتو شمير ۸۴۸ دى ۲۴ متفق عليه دي ۲۱ صرف په بخاري كي او ۳۵ صرف په مسلم كي تهذيب الكمال ۲۳۴،

*****

۶۶- بَابُ فِي الْمَضْمَنَةِ مِنَ اللَّبَنِ

دشودو څكلو نه پس دغرغري كولو بيان

۸۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرِبَ لَبَنًا، فَقَدَّعَ بِمَاءٍ، فَمَضْمَضَ، وَقَالَ: "إِنَّ لَهُ دَسْمًا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْمَضْمَنَةَ مِنَ اللَّبَنِ، وَهَذَا عِنْدَنَا عَلَى الْإِسْتِحْبَابِ، وَلَمْ يَرِ بَعْضُهُمُ الْمَضْمَنَةَ مِنَ اللَّبَنِ. (۱)

ترجمه : دعبدا الله ابن عباس بيان دي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم شوده او څكل او اوبه يي راوغوښتلي او غرغره يي اوكره او بيا يي او فرمايل په دي كي څليښت وي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دسهل بن سعد ساعدي او ام سلمه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي دبعضي اهل علمو قول دي غرغره كول دشودو څكلو په وجه دي او دا حكم زمونږ په تزد مستحب دي

حل لغات الدعاء دعا يدغو دعاء دنصر نه دعوي ودعوة په معني دچغي وهلو . رغب طلب كولو او مدد طلب كولو دي الدعاء مصدر دي جمع يي ادعية راخي

^۱ صحيح البخاري/الوضوء ۵۳ (۲۱۱)، والاشربة ۱۲ (۵۶۰)، صحيح مسلم/الطهارة ۲۲ (۲۵۸)، سنن ابی داود/الطهارة ۴۰ (۱۹۶)، سنن النسائي/الطهارة ۲۵ (۱۸۰)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۶۸ (۲۹۸)، (تعفة الأشرف ۵۸۳)، مسند احمد (۲۲۲، ۱/۲۲۲، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹،

تشریح : مذاهب دفقها، ذي دجمهورو په نرد دشودو څكلو نه پس اودس مستحب دي او امام ترمذي په دي باره كي دري مذاهب بيان كړي دي اولني قول دوجوب دي او دويم قول دجمهورو د استجاب دي او دريم قول دبعضو علما، دي دوي واني چي مستحب هم نه دي داستجاب دقانليو دليل حديث الباب دي او دوجوب دقانليو دليل حديث دام سلمه دي چي ابن ماجه نقل كړي دي "اذا شربتم اللبن فمضضوا" او په بعضي روايتونو كي مضمضوا من اللبن راغلي دي او په بعضي روايتونو كي دا معلوميري چي امر داستجاب دپاره دي او دليل په استجاب باندي دادي چي په بعضي وختونو كي رسول الله دشودو څكلونه پس غرغه نه ده كړي

*****

٦٧- بَابُ فِي كَرَاهَةِ رَدِّ السَّلَامِ غَيْرَ مُتَوَفِّيٍّ

بغير داودس نه دسلام جواب ورکولو دكراهت بيان

٩٠- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُحْمَدٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّبِيعِيُّ، عَنْ شُعْبَانَ، عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ تَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ "أَنَّ رَجُلًا سَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَبُولُ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَإِنَّا يُكْرَهُ هَذَا عِنْدَنَا. إِذَا كَانَ عَلَى الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَقَدْ قَسَرَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ ذَلِكَ، وَهَذَا أَحْسَنُ فَعْيٍ دُوِي فِي هَذَا الْبَابِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ الْمُهَاجِرِ بْنِ قُنْفُذٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، وَعَلْقَمَةَ بْنِ الْقَفَّوَاءِ، وَجَابِرٍ، وَالْبَرَاءِ (١)

ترجمه : دعبدا الله ابن عمر رضي الله عنهما بيان دي چي يو كس نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته سلام او كړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم په وړوكي اودس ماتي كولو كي مشغول وونو سلام كونكي ته يي دسلام جواب ورنكړو
امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او زمونږ په نرد دسلام جواب ورکول په هغه صورت كي مكروه دي كله چي يو سړي لوي اودس ماتي كوي او يا وړوكي اودس ماتي كوي بعضي اهل علمو ددي همدا تفسير كړي دي دا دټولو نه عمده حديث دي كوم چي په دي باب

کي راورلي شوي دي او په دي باب کي دمهاجر بن قنغذ ، عبدالله بن حنظله ، علقمه بن شفاء ، جابر او براء بن عازب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

حل لغات : رد يرد ردا واپس کول د باب نصر ينصر نه مستعمل دی

تشریح : د سلام اصول او ادابو او شرائطو باره کي شيخ الحديث مولانا ابو سعيد مرحوم پخپل تفسير الفوائد التفسيرية کي د سورة النساء: په ۸۲ ايت کي اعلي ترين تحقيق کړی دی چي ستاسو دپاره يي لفظ په لفظ نقل کوو.

د سلام دمختلفوا احکامو تذکره

(۱) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ} [النور: ۲۷]

اي مومنانو دخپلو کورونو نه علاوه پردو کورونو ته بغير داجازت اخستلو نه مه داخلېږئ دا ستاسو په حق کي بهتر دي (او مونږ درته دا نصيحت ددي دپاره کوو) چي شايد تاسو يي ياد اوسئ

(۲) {قَدْ أَدَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مَبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} [النور: ۲۸] -

کله چي کورونو ته ورځئ نو په کور کي دننه کسانو ته سلام کوئ دا دالله تعالي دطرفه مبارکه او پاکه تحفه ده او الله تعالي خپل ايتونه په وضاحت سره بيانوي ددي دپاره چي تاسو پوه شئ

(۳) {وَإِذَا خُتِبَتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَخَيُّوا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا} [النساء: ۸۶] -

کله چي تاسو ته څوک په مشروع طريقه سلام او کړي نو تاسو په جواب کي دهغي نه په بهتر وکليو سره دهغه جواب او کړئ يا هم هغه شان الفاظ اوواي يقينا الله تعالي دهر څيز حساب اخستونکى دى.

(۴) {هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ} {۲۲} إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ {الذاريات} (۲۵)

ايا راغلى دى تاته خبر دعزتمندو ميلمنو دابراهيم عليه السلام ؟ کله چي هغوى ده ته راغلي وو نو ويي وئيل سلام نو هغه هم په جواب کي سلام او وئيلو.

(۵) {وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَمِنْهُمْ مُّسْتَضِئِرٌّ} [مجادله: ۸]

او كله چي دوى تاته درخي نو سلام كوي تاته په هغه كلمو سره چي الله تعالى په هغي سره تاته سلام نه دي فرمائيلی او پخپل زړه كي وائي اكه واقعي دي پيغمبر وي، نو مونږ چي څه وايو الله تعالى به ددي مونږ ته سزا راكړي وه ابي پيغمبره، ددوى دپاره ددوخ سزا كافي ده او دوى به دپته داخليري او دا يو ډير بد ځاي دورتلو دي

{وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ} (الانعام: ٥٢)-

كله چي تاته داسي كسان درخي څوك چي زمونږ په ايتونو ايمان لري نو دوى ته السلام عليكم وايه او مقرر كړي دي ستا رب پخپل ځان باندي مهرباني كول

{وَتَذَكُّرًا لِالَّذِينَ أَصْحَبَ الْجَنَّةَ أَنْ سَلِمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ} {٢٦} {اعراف}-

جنتيانو ته به اواز كوي چي په تاسو باندي دي سلامتي وي او دوى به په دغه وخت كي جنت ته داخل شوي نه وي مگر اميد به يي لري

{دَعَا لَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَجِئْتَهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخْرَجُوا عَنْهُمْ أَنْ الْخُذُ يَنْهَ رَبِّ الْعَالَمِينَ} {١٠} {يونس}

كله چي دوى په دي جنت كي دهغوئ نعمتونه اوويني نو يي اختياره به وائي سبحان الله او پخپل مينځ كي به ددوى دعا "السلام عليكم" وي او ددوى اخري قول به هم دا وي چي رب العالمين لره ثنا ده او دهغه شكر دي.

{وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَمٌ} {٦٩} {هود}-

او زمونږ فرشتي ابراهيم عليه السلام ته دزيږي دپاره ورغلي نو سلام يي اووئيل نو هغوئ هم په جواب كي سلام اووئيل

{وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ} {٥٥} {قصص:-}

كله چي لغوه خبري اوري نو مخ ورنه اروي او وائي چي زمونږ دپاره زمونږ عملونه دي او ستاسو دپاره ستاسو عملونه دي تاسو ته دي سلام وي مونږ جاهلانو لره نه غواړو په دي موضوع ددي نه علاوه نور قراني ايتونه هم شته ليكن دلته ددي په ذكر كولو اكتفاء كوو په دي مباركو ايتونو كي دسلام دمختلفو احكامو ذكر شوى دى چي تفصيل يي په مندرجه ذيل احاديثو كي راړوان دى نو په دي وجه دلته تفصيل كولو ته ضرورت نه محسوسوم، او اوس هغه احاديث ذكر كوم په كومو كي چي دسلام متعلق احكام او فضائل موجود دي

سلام دادم عليه السلام تحيه وه

(١) عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ خلق الله آدم على صورته. طوله ستون ذراعاً. فلما خلقه قال اذهب فسلم على اولئك النفر. وهم نفر من الملائكة جلوس. فاستمع ما يحيونك. فانها تحيتك وتحية ذريتك. فذهب. قال السلام عليكم. فقالوا السلام عليك ورحمة الله. قال فزادوه. ورحمة الله. الحديث (بخارى: ٣٢٢٦ ومسلم: ٢٨٨١).

دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي الله تعالى ادم عليه السلام لرديخپل صورت پيدا کړو چی اورېدوالی يي شپيته گزه ووپه کوم وخت کي چی يي پيدا کړو نو وي فرمايل ورشه او دي ډلي ته سلام اوکړه او هلته دفرشتو يوه ډله ناسته وه او گوره چی دوى څه جواب درکوي؟ پس هغه به ستا او ستا داوډا تحيه وي نو ده اووئيل سلام دي وي هغوى هم اووئيل په تا دي سلام وي اورحمتونه دالله تعالي دي وي پس هغوى د "ورحمة الله" الفاظ په جواب کي اضافه کړل

سلام داسلام په حقيقت کي داخل دی

(٢) عن عبدالله بن عمر. ان رجلاً سأل النبي ﷺ اى الاسلام خير؟ قال: تطعم الطعام وتقرأ السلام على من عرفت ومن لم تعرف. (بخارى: ١٢ ومسلم: ٣٩١٦٢).

دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چی يو کس دنبی کریم صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړو چی کوم يو اسلام بهتر دی؟ نو رسول الله ورته اوفرمايل خلقو ته خوراک ورکول او سلام کول په هر هغه چا باندي چی ته يي پيژني او که نه پيژني

سلام کول په هغه شپږو خصلتونو کي داخل دي کوم چی ديو مسلمان په بل مسلمان باندي حق دی

(٣) "عن ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: للؤمن على المؤمن ست خصال: يعودوه اذا مرض. ويشهده اذا مات. ويحييه اذا دعاه. ويسلم عليه اذا لقيه. ويشتمه اذا عطس. وينصح له اذا غاب او شهد. رواه النسائي - (٥٣٢).

دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي دهر يو مسلمان په بل مسلمان باندي شپږ حقوق دي، او هغه دادي، کله چی څوک بيمار شي نو بل مسلمان دي دهغه بيمار پرسي اوکړي، او کله چی څوک مړ شي نو دهغه په جنازه کي دي شريک شي، او کله چی څوک مسلمان چاته دعوت ورکړي نو دهغه دعوت دي قبول کړي، او چی کله ورسره ملاوړي نو سلام دي ورته کوي، او کله چی پرنجی اوکړي نو دهغي جواب دي ورکړي، او کله چی غائب وي او

که حاضر وي مگر دی به یی خیرخواهي کوي

(۴) عن علی بن ابی طالب عليه السلام قال: قال رسول الله ﷺ: للمسلم على المسلم ست بالمعروف. يستلم عليه اذا لقيه. ويجيبه اذا دعاه. ويشمتة اذا عطس. ويعوده اذا مرض. ويتبع جنازته اذا مات. ويجب له ما يحب لنفسه. رواه الترمذي حديث (۲۴۳۶). والدارمي: (۲۴۵/۲). وابن ماجه: (۱۳۲۲).

دعلي رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي ديو مسلمان په بل مسلمان شپږ بهترين حقوق دي كله چی ورسره مخامخ شي نو سلام به ورته کوي او كله چی ورته کوم مسلمان دخوراک دعوت ورکړي نو دی به یی قبلوي، او كله چی اوږنجيږي نو دی به یی جواب ورکوي، كله چی کوم مسلمان بيمار وي نو دی به یی بيمار پرسي کوي او كله چی کوم مسلمان مړ شي نو دی به یی دجنازي سره ځي او دی به دخپل مسلمان ورور دپاره هغه خيز خونوي کوم چی دخپل ځان دپاره خونوي

ددوستا نه تعلق قانمولو دپاره سلام بهترينه ذريعه ده

(۵) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا. ولا تؤمنون حتى تحابوا. اولادلكم على شي اذا فعلتموه تحاببتم؟ افشوا السلام بينكم. (مسلم - ۵۲، ۹۳). ابوداود: (۵۲، ۹۳).

دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي تاسو جنت ته داخلیدی نشي تر څو چی مو ايمان نه وي راوړی او ستاسو ايمان دهغه وخته پوري کامل گرځیدی نشي تر څو چی تاسو پخپل مينځ کي دوستانه تعلقات نه وي او بيايي اوفرمايلى ايا تاسو ته يو داسي خيز اونيایم چی كله تاسو هغه لره اختيار کړی نو په تاسو کي به محبت او تعلق پيدا شي او هغه ذريعه داده چی تاسو پخپل مينځ کي دسلام استعمال زيات کړی، يعني چی اشنا او ناشنا هر چاته یی اوکړی

دلاري حقوق

(۶) عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه عن النبي ﷺ: انه قال: اياكم والجلوس بالطرقات، فقالوا يا رسول الله! مالنا من مجالسنا بئ. نتحدث فيها. قال: فإذا ايتمت الا المجلس. فأعطوا الطريق حقه. قالوا وما حق الطريق يا رسول الله؟ قال: غصن البصر. وكف الاذى. ورد السلام. والا امر. بالمعروف والنهي عن المنكر. (بخاری: ۲۳۶۵، ومسلم: ۲۱۲۱).

دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي دلاري په سر دکيناستو نه ځان ساتی صحابه کرامو عرض اوکړو اي دالله رسوله زمونږ دپاره دلاري په

سر د کيناستو نه بله چاره نشته او دلته خو مونږ خبري اتري کوو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل کچري ضرور کينئ نو بيا به دلاري حق ادا کوي صحابه کرامو عرض اوکرو اي دالله رسوله دلاري حق څه دی نو وي فرمايل سترگي به کنترول ساتي او مضر څيزونه به دلاري نه لري کوي ، دسلام جواب به ورکوي ، دنیکو خبرو حکم به کوي ، او دبدو کارونو نه به منع کول کوي ددي مضمون په سلسله کي يو بل حديث دابوهريره رضي الله عنه نه او يو روايت دعمر رضي الله عنه نه هم مروي دي (ابوداود ۴۸۱۶، ۴۸۱۷).

څوک به چاته سلام کوي

(۷) عن ابی هريره رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: يَسْلَمُ الرَّابُّ عَلَى الْمَأْمُوعِ. وَالْمَأْمُوعُ عَلَى الْقَاعِدِ. وَالْقَاعِدُ عَلَى الْكَثِيرِ. (بخاری: ۶۲۲۴. مسلم: ۲۱۶۰)

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي موږ به په پيدل تلونکي سلام اچوي او پيدل تلونکی به په ناست سلام اچوي او لږ به په زياتو سلام اچوي همدا رنگي په يو بل روايت کي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي

(۸) يَسْلَمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ. وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ. وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ. (بخاری: ۶۲۳۱)

سلام به اچوي ماشوم په لوي باندي او تلونکی په ناست باندي او کم تعداد والا به په زيات تعداد والا باندي سلام اچوي

د رسول الله انکساري اوشفقت

(۹) ان رسول الله ﷺ امر على غلمان فسلم عليهم (بخاری: ۶۲۳۷. مسلم: ۲۱۶۸).

چی رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو څو هلکانو په خوا کي تير شو او دوی ته يي سلام اوکرو **غير مسلموته دسلام کولو حکم**

(۱۰) عن ابی هريره رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: لا تَبْدُوْا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ. وَإِذَا لَقِيتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ فَأَنْظِرُوهُ إِلَى أَصِيْقِهِ. (مسلم: ۲۱۶۷).

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي يهوديانو او نصاري ته په سلام اچولو کي مخکي کيدل مه کوي او کله چی ورسره په لار کي مخامخ شئ نو په لاره کي يي تنگ طرف ته مجبوره کړي.

دسلام الفاظ غلط وليل نه دي پکار

(۱۱) عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت استأذن رط من اليهود على النبي ﷺ. فقالوا السام عليك.

فقلت بل عليكم السام واللعنة. فقال يا عائشة. ان الله رفيق. يحب الرفق في الأمر كله. قلت.

اولم تسمع ما قالو؟ قال: قد قلت. وعليكم - (بخارى: ٦٩٢٤) -

دعائشه رضي الله عنها نه روايت دى چي ديهوديانو يوي ډلي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دراتلو دپاره اجازت اوغوبنتلو كله چي راغلل نو وي ونييل السام عليك، يعني ستا دپاره دي مرگ وي، ما اووئييل بلکه ستاسو دپاره دي مرگ او په تاسو دي لعنت وي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي عائشي الله تعالي محبت او نرمي کونکي خوښوي، په ټولو کارونو کي نرمي کول خوښوي ما اووئييل ايا تا وانوريدل چي هغوى څه اووئييل رسول الله او فرمائيل ما هم په جواب کي وعليکم ونيلي دي.

د مسلم او غير مسلم په مخلوط مجلس کي د سلام کولو حکم

١٢ عن اسامة بن زيد رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ مر بمجلس فيه اخلاط من المسلمين والمشركين.

عبد الاوثان. و اليهود، فسلم عليهم - (بخارى: ٢٣٥٣، مسلم: ١٢٢٢) -

د اسامه بن زيد رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د يو مجلس په خوا کي تير شو په کوم کي چي مسلمانانو او مشرکانو خبري اتري کولي او هلته ناست وو او بت پرست او يهوديان هم وو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم دوى ته سلام اوکړو

د سلام په ثواب کي د اضافي باعث الفاظ

(١٣) عن عمران بن حصين رضي الله عنه ان رجلا جاء الى النبي ﷺ فقال السلام عليكم. فرد عليه

ثم جلس. فقال النبي ﷺ عشر. ثم جاء اخر. فقال السلام عليكم ورحمة الله. فرد عليه.

فجلس. فقال عشرون. ثم جاء اخر فقال السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. فرد عليه.

فجلس. فقال ثلاثون - (ابوداود ٥١٩٥٥ والنسائي في سنن كبرى ١٠١٦٩)

د عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت دى چي يو کس دنبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او وي ونييل السلام عليكم نو رسول الله دهغه د سلام جواب ورکړو او هغه کيناستو رسول الله او فرمائيل دده دپاره لس نيکياني اوليکلي شوي، بيا دويم کس راغى او هغه اووئييل السلام عليكم ورحمة الله نو رسول الله دهغه د سلام جواب ورکړو او هغه کيناستو او بيا يي او فرمائيل دده دپاره شل نيکي اوليکلي شوي بيا يو بل کس راغى او وي ونييل السلام عليكم ورحمة الله وبركاته رسول الله دده د سلام جواب ورکړو او وي فرمائيل دده دپاره ديرش نيکي اوليکلي شوي

د بعضي علماؤ په نزد که په مذکوره الفاظو د "ومغفرته لفظ اضافه اوکړى شي نو په دي کي څه حرج نشته لکه چي امام بيهقي په شعب الايمان ٢٤٦/١١، کي ذکر کړي دي.

د 'ومغفرته' لفظ اضافي حکم

(۱۶) عن معاذ بن انس رضي الله عنه عن النبي ﷺ بمعناد. وزاد "ثم انا اخر. فقال السلام عليكم

ورحمة الله وبركاته ومغفرته. فقال اربعون " هكذا تكون الفضائل - ابو داود (۵۱۹۶)

معاذ بن انس رضي الله عنه دني كريم صلي الله عليه وسلم نه دسابقه روايت يو هم معني روايت نقل كرى دى په كوم كي چى يي ددي الفاظو مزيد اضافه نقل كړي ده چى بيا يو بل كس راغى او وي ونيل "السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ومغفرته" نو رسول الله او فرمايل دده دپاره څلوېښت نيكي، اوليكلى شوي. او همدا رنگي دا يي هم او فرمايل چى په دي شان سره به ثواب زياتيږي ابن حجر دا سند قوي گڼلې دى فتح الباري (۵/۱۱)، او مختار احمد ندوى د شعب الايمان په حاشيه كي په دي روايت دحسن حكم كړى دى (۲۴۵، ۱۱)، او امام بيهقي دزيد بن ارقم رضي الله عنه نه ددي يو شاهد هم نقل كړى دى

البته ابن سنى په عمل اليوم والليلة (۱۹۷)، كي دانس رضي الله عنه روايت نقل كړى دى په كوم كي چى د "ورضوانه" لفظ اضافو راغلي ده ليكن ددي حديث سند صحيح نه دى ځكه چى ددي داسناد په سلسله كي نوح بن ذكوان راوي دى او هغه منكر الحديث دى كذا فى المجروحين لابن حبان (۴۷۳،

په سلام اچولو كي دمخكي كيدو فضيلت

(۱۵) عن ابي امامة قال: قال رسول الله ﷺ ان اولي الناس بالله من بدأ بالسلام - (ابو داود

۵۱۹۷، والترمذى (۳۶۹۳).

دابو امامه رضي الله عنه نه روايت دى چى رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي به خلقو كي الله تعالى ته ډير نژدي هغه كس دى څوك چى په سلام كولو كي مخكي كيدل كوي

په جماعت كي ديو كس سلام كول دټولو دپاره كفائيت كوي

(۱۲) عن علي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ يجرئ عن الجماعة اذا مروا. ان يسلم احدهم

ويجرئ عن الجلوس ان يرد احدهم - (ابو داود: ۵۲۱۰).

ددې يو شاهد په ادب مفرد ۹۹۲، كي دى. دعلي رضي الله عنه نه روايت دى چى رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دپوره جماعت دطرف نه كله چى په تيريدونكي كي يو كس سلام او كړي او په ناستو كي يو كس جواب او كړي كفائيت كوي

اجنبي بنځوته سلام كولو حكم

(خو چى دفتني اندېښنه نه وي،

(۱۴) وعن جرير رضي الله عنه ان النبي ﷺ مر على نسوة فسلم عليهن - مسند احمد (۳/۲۵۷).

دجرير نه روايت دی چی يو خل رسول الله صلي الله عليه وسلم داجنياتو ښخو په خوا کي تير شو او په دوی يي سلام و اچولو
داشارو په ذريعه سلام کول

(۱۸) عن عمرو بن شعيب رضي الله عنه عن ابيه عن جده . ان رسول الله ﷺ قال . ليس منا من تشبه بغيرنا . لا تشبهوا باليهود ولا بالنصارى . فان تسليم اليهود الاشارة بالاصابع وتسليم النصارى الاشارة بالا كف . (ترمذي : ۲۶۹۵) .

دا بن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چی . رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي هغه کس زموږ نه نه دی څوک چی زموږ نه علاوه داغيارو سره مشابهت اختياروي . يعني يهودو او نصاري سره به مشابهت نه اختياروي ديهوديانو سلام د گوتو په اشاري کولو سره وي او دنصرانيانو سلام دورغوو په اشاري کولو سره وي .

علماؤ ليکلي دي که چاته سلام کول مقصود وي او هغه لري وي او اواز يي نه اوري نو په دي صورت کي دلاس دپورته کولو په ذريعه په سلام کي څه خړ نشته خو په دي شرط چی په سلام به تلفظ کوي او صرف دلاس په پورته کولو به اکتفاء نه کوي لکه چی په راتلونکي حديث کي به راشي
په هر ملاقات کي سلام کول

(۱۹) عن ابي هريره رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال اذا لقي احداكم اخاه فليسلم عليه . فان حالت بينهما شجرة او جدار او حجر ثم لقيه فليسلم عليه . رواه ابو داود (۳/۲۹۱ رقم : ۵۲۰۰) .

دا ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چی په تاسو کي څوک ديو مسلمان ورور سره مخامخ شي نو سلام دي ورسره اوکړي نو که ددواړو په مينځ کي کومه ونه يا ديوال يا لوي کانري حائل شي او دهغي نه پس ورسره بيا مخامخ شي نو هم دي ورته سلام اوکړي

دسلام په الفاظو کي تقديم او تاخير هم ناجانز دی

(۲۰) عن ابي جري الهجيمي رضي الله عنه قال اتيت النبي ﷺ فقلت عليك السلام يا رسول الله . فقال لا تقل عليك السلام . فان عليك السلام تحية الموتى . ولكن قل سلام عليكم . ابو داود (۵۲۰۹) . والنسائي في سنن كبرى : ۱۰۱۳۹ . ترمذي : ۲۶۲۲ .

د ابو جري هجيمي رضي الله عنه نه روايت دی فرماني چی دنيي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او داسي سلام مي اوکړو "عليك السلام" نو رسول الله او فرمايل عليك السلام مه وايه ځکه چي دجاهليت په زمانه کي به عليك السلام د مرو دتحبي په طور استعماليدو بلکه السلام عليكم وايه .

په خپل کور والا باندی به هم سلام اچوی

(۲۱) عن انس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال يا بني اذا دخلت على اهلك فسلم. يكون بركة

عليك وعلى اهل بيتك. رواه الترمذي (۲۶۹۸)

دانس رضي الله عنه نه روايت دی چې: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: اي پچيه كه بهي ته خپل كور والا ته ور داخلېږي نو سلام وايه او دا سلام به ستا او ستا د كورنۍ د پاره دېر كت باعث وي.

د كور نه دوتلو په وخت كي هم سلام كول پكار دي

(۲۲) عن قتادة انه قال: قال النبي ﷺ اذا دخلتم بيتا فسلموا على اهله. فاذا خرجتم فاودعوا

اهله بالسلام. رواه البيهقي في الشعب: رقم ۵۳۸۸.

دقتاده رضي الله عنه نه روايت دی چې: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: كله چې تاسو كور ته داخلېږئ نو په كور كي داخلو كسانو ته به سلام كوي او كله چې د كور نه وځئ نو هم به په كور كي ناستو كسانو ته سلام كوي او پدې سره به ئي رخصتي وركوله

اول سلام او بيا كلام

(۲۳) عن جابر رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: السلام قبل الكلام. (رواه الترمذي رقم: ۲۶۹۹).

شاهد سلسله صحيحه رقم: ۸۱۶.

د جابر رضي الله عنه نه روايت دی چې: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: سلام كول د كلام نه مخكي وي (يعني د ملاقات په وخت كي اول سلام كول پكار دي او خبري اتري د دينه پس كول پكار دي، ددي حديث يو شاهد په سلسله صحيحه ۸۱۶ كي ذكر شوی دی.

در رخصتيدو په وخت كي سلام كول

(۲۴) عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ انه قال: اذا انتهى احدكم الى مجلس فليسلم. فان بداله

ان يجلس فيجلس ثم اذا قام فليسلم فليست الاولى باحق من الاخرة. (ابوداود: ۵۲۰۸، ترمذي: ۲۸۳۹).

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چې: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: كله چې په تاسو كي څوك كوم مجلس ته ورورسيږي نو سلام دي او كړي نو كه د كيناستو ضرورت محسوس كړي هلته دي كيني او بيا چې كله پاڅيږي نو سلام دي او كړي ځكه چې اولنۍ سلام دوروستني سلام نه زيات بهتر نه دی.

په سلام كي مخكي كيدل د تكبر نه پاك كيدل دي

(۲۵) عن ابن مسعود رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال البادئ بالسلام برئ من الكبر - (شعب الايمان: ۸۴۰۴) -

دا بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي .
چی په سلام كي مخكي كيدونکی د تكبر نه بري وي
په سلام كي بخل نه كول

(۲۶) عن جابر رضي الله عنه قال اتي رجل النبي ﷺ فقال. لفلان. في حائل غديق. وانه قد آذاني مكان عذقه. فأرسل النبي ﷺ ان بعني عذقك. قال لا. قال فهب لي. قال لا. قال فبعني به عذق في الجنة. فقال لا. قال رسول الله ﷺ. ما رأيت الذي هو ابخل منك. الا الذي يبخل بالسلام - (رواه احمد: ۲۲۸/۳) -

د جابر رضي الله عنه نه روايت دی چی يو کس دنبي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شو او عرض يي اوکړو زما د کجورو په باغ كي دفلاني کس يوه ونه ده او دغه ونې ماته ډير تکليف پېښ کړی دی نو رسول الله دوني مالک ته جواب اوليرلو چی خپله ونه په ما باندې خرڅه کړه هغه اوونيل نه يي خرڅوم رسول الله ورته اوفرمانيل راته يي هبه کړه هغه اوونيل هبه کوم يي هم نه رسول الله ورته اوفرمانيل په مايي خرڅه کړه او تاته به ددي په بدل كي جنت د کجورو په ونو كي يوه ونه درکړی شي هغه اوونيل دا کار هم نه کوم رسول الله اوفرمانيل ستانه زيات بخيل خو ما بل چرته نه دی ليدلی مگر هغه کس څوک چی په سلام کولو كي بخل کوي

د اجازت حاصلولو دپاره سلام كول

(۲۷) عن كلدة بن حنبل رضي الله عنه ان صفوان بن اميه بعث بلبن وجداية. وضغابيس الى النبي ﷺ. والنبي ﷺ باعل الوادي. قال فدخلت عليه ولم اسلم. ولم استأذن. فقال النبي ﷺ. ارجع فقل السلام عليكم آدخل - (ابوداود: ۵۱۷۶. باب كيف الاستيذان . ترمذي: ۲۷۱۰) -

د كلده بن حنبل نه روايت دی چی صفوان بن اميه شوده او ورگه او واره بادرنگ نبي کريم صلي الله عليه وسلم ته په هدیه كي اوليرل او رسول الله په دغه وخت كي دمکي په يو لوړ مقام كي وو راوي وائي چی زه په رسول الله داخل شوم چی نه مي سلام اوکړو او نه مي دورتلو دپاره اجازت طلب کړو نو راته يي اوفرمانيل واپس لاړ شه او چی بيا راشي نو السلام عليكم اووايه

او دا هم اووايه ايا زه داخل شم؟

(۲۸) عن جابر رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال لا تأذنوا لمن لم يبدأ بالسلام - (بيهقي في الشعب الايمان: ۲۱۶/۱۱)

دجابر رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي خول چي دراتگ ابتداء په سلام سره اونکړي هغه ته د داخلیدو اجازت مه ورکوي
سلام و نیل د سلامتی سبب دی

(۲۹) عن البراء بن عازب رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال: افشوا السلام تسلبوا - (شعب الايمان: ۱۸۸/۱۱)

د براء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي سلام لره عام کړئ نو سالم به پاتي شی

د تحيه دا الفاظه جبريل عليه السلام هم استعمالول

(۳۰) عن عائشه رضي الله عنها ان رسول الله ﷺ قال: لها ان جبرئيل يقرئك السلام - قالت وعليك السلام ورحمة الله وبركاته - (ترمذي: ۵۰۳/۴)

د عائشه رضي الله عنها نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي يقينا جبرائيل امين تاسو ته سلام کوي ، نو عائشه رضي الله عنها په جواب کي اوونيل وعليکم السلام ورحمة الله وبركاته

(۳۱) عن انس بن مالك رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ كان اذا سلم . سلم ثلاثا . واذا تكلم بكلمة اعادها ثلاثا - (ترمذي: ۵۲۰/۴)

فرماني کله چی به رسول الله صلي الله عليه وسلم سلام کولو نو دري پيري به يي کولو او چی کومه ضروري خبره به يي کوله نو هغه به يي هم دري پيري تکراروله.

رسول الله به په مروه هم سلام اچولو

(۳۲) عن بريدة رضي الله عنه قال كان رسول الله ﷺ يعلمهم اذا خرجوا الى المقابر . السلام عليكم اهل الديار من المؤمنين والمسلمين ، وانا انشاء الله بكم لاحقون . نسأل الله لنا ولكم العاقبة - (مسلم: ۴۸/۳).

د بريد رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم به خلقو ته قبرستان ته دتلو په وخت کي دسلام کولو تعليم ورکولو چی ای مومنانو او مسلمانانو قبرونو والا په تاسو دي سلام وی او مونږ هم په تاسو پسي درتلونکي يو او مونږ ستاسو او دخپل خان دپاره دالله تعالي نه دعافيت دعا غواړو.

دهجرت ڪولو په وخت ڪي رسول الله په سلام اچولو حڪم ڪري وو

(۴۲) عن عبدالله بن سلام رضي الله عنه لما قدم رسول الله ﷺ المدينة. انجفل الناس قبيله فقالوا. قدم رسول الله ﷺ. فجتحت في الناس انظر. فلما تبينت وجهه. عرفت ان وجهه ليس بوجه كذاب. فتكلم. فكان اول شيء سمعته يا ايها الناس افشوا السلام. وصلوا الارحام. واطعموا الطعام. وصلوا بالليل والناس نيام. تدخلوا الجنة بسلام. (شعب الايمان: ۱۸۲/II. احمد: ۴۵۱/۵).

عبدالله بن سلام رضي الله عنه نه روايت دي فرماني ڪله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته داخل شو نو خلق يي داستقبال ڪولو دپاره راجمع شول او وئيل يي چي رسول الله رارسيدلي دي نو زدهم دخلقو سره ورغلم او رسول الله مي په خلقو کي لتولو مگر ڪله چي زما دهغه په مخ مبارڪ نظر اولگيدو نو په غور سره مي ورته اوکتل او په دي پوهه شوم چي دا دروغون مخ نه دي پس رسول الله خبري شروع ڪري او دتولو نه پرومي چي ما ورته ڪومه خبره اوريدلي وه هغه دا وه اي خلقو سلام عام ڪري او صله رحمي قائمه ڪري او خلقو ته خوراڪونه ورکوي او دشپي به قيام ڪوي په داسي وخت کي چي ڪله خلق اوده وي . پس تاسو به په سلامتي سره جنت ته داخل شي

په اعمالو کي سلام ڪول جنت ته ددخلي موجب دي

(۴۳) عن ابي هريره رضي الله عنه قلت يا رسول الله فأنبئتني بأمر اذا أخذت به دخلت الجنة؟ قال اطعم الطعام. وافش السلام. وصل الارحام. وصل والناس نيام. (شعب الايمان: ۱۸۲/III)

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي ما عرض وکړو اي دالله رسوله يو داسي عمل راته وبنايه چي زه يي شروع ڪړم او جنت ته پري داخل شم ؟ هغه راته او فرماييل دخلقو دپاره دخوراک انتظام ڪوه. سلام خوروه. اوصله رحمي پاله. اودشپي په داسي وخت کي قيام ڪوه چي نور خلق اوده وي

سلام ڪول په اسلام کي دفضيلت سبب دي

(۴۵) عن عبدالله بن عمر رضي الله عنه ان رجلا سأل النبي ﷺ أي الإسلام خير؟ قال تطعم الطعام. وتقري السلام. على من عرفت ومن لم تعرف. (رواه مسلم: ۶۳/1).

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي يوکس ددني ڪريم صلي الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړله چي په اسلام کي کوم يو عمل ډير بهتر دي ؟ ورته يي او فرماييل داچي ته خلقو ته خوراک ورکړي او سلام اچوي په هر هغه چا چي ته يي پيژني او که نه يي پيژني

دسلام جواب نه ورکونکي په خساره کي دي

(۳۶) عن ابی هريره رضي الله عنه ان ابخل الناس من بخل بالسلام . و المغبون من لم يرده . وان حالت بينك وبين اخيك شجرة . فان استطعت ان تبدأه بالسلام فافعل . (شعب الايمان: ۱۱/۱۹۵)
 دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی ده افرمائیل په خلقو کښی دتولو نه زیات بخیل هغه کس دی څوک چی په سلام کولو کي بخل کوي او تاواني هغه کس دی څوک چی دسلام جواب ورنکړي او کچري ستا او ستاد ورور په مینځ کي ونه حائله شي نو که دوباره ورته دسلام اعاده کولی شی نو بهتره ده .

سلام په خاص خلقو اچول هم دقیامت یوه علامه ده

(۳۷) لقی عبدالله رضي الله عنه رجلا . فقال السلام عليك يا ابن مسعود رضي الله عنه . فقال عبدالله صدق الله ورسوله . سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وهويقول: ان من اشراط الساعة ان يمر الرجل في المسجد لا يصل فيه ركعتين . وان لا يسلم الرجل الا على من يعرف . (صحيح ابن خزيمة: ۴۱۳-)
 مروی دي چی یوکس دابن مسعود رضي الله عنه سره مخامخ شو او عرض یی وکړو سلام دی وي په تاندي اي ابن مسعود ، ابن مسعود رضي الله عنه او فرمائیل الله او دهغه رسول ډیر رښتونی دي . ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي فرمائیل یی چی دقیامت په علاماتو کي یوه علامه داده چی یوسړي دمسجد په خوا کي تیر شي او دوه رکعتونه مونځ به پکي ونکړي او سلام به صرف په پیژندونکو خلقو اچوي .

سلام لفظ د الله په نومونو کښی یو نوم دی

(۳۸) عن ابی هريره رضي الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان السلام اسم من اسماء الله . وضع الله في الارض . فافشوه بينكم . (مسند بزار: ۲/۳۱۷ . وشعب الايمان: ۱۱/۲۰۰-)
 دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي سلام دالله تعالي په نومونو کي یو نوم دی کوم چی الله تعالي په زمکه کي ظاهر کړی دی . پس تاسو دي لره پخپل مینځ کي عام کړی

سلام دی دومره عام کړی شي چی په اودس ماتي ناست ته دی هم عرض کړی شي

(۳۹) عن ابن عمر رضي الله عنه ان رجلا سلم على النبي صلی الله علیه و آله و سلم وهو يقول . فلم يرد عليه النبي صلی الله علیه و آله و سلم يعنى السلام . (الترمذي: ۵۲۷/۷)

دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چی یو کس په رسول الله صلي الله عليه وسلم سلام اووښل او دا په داسي حالت کي وو چی رسول الله اودس ماتولو نو په دي وجه یی دسلام جواب ورنکړو او وروسته یی جواب ورکړو اود تاخير عذر یی پیش کړو او دا کس یی په

مذکوره حالت کي، دسلام ونيلو نه منع نکړو
دغسل په دوران کي هم سلام پيش کول جائز دي

(۴۰) عن امر هاني رضي الله عنه تقول ذهبت الى رسول الله صلی الله علیه و آله عام الفتح. فوجدته يغتسل. وفأطبة
تستره بثوب. قالت فسلمت. فقال من هذه؟ قلت امر هاني. فقال مرحبا بامر هاني. (۲۳۶/۵).
ترمذی).

دام هاني رضي الله عنها نه روايت دی فرماني چی زه دفتح مکي په موقعه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ورغلم او رسول الله مي دغسل کولو په مصروفيت کي اوليدو چی فاطمه رضي الله عنها ورته دکپري پرده کړي وه ما سلام عرض کړو رسول الله تپوس اوکړو چی څوک يي؟ ما اوونيل ام هاني يم نو رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل مرحبا بام هاني

*****

۶۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْكَلْبِ

دسپي دجوټي بيان

۹۱_ حَدَّثَنَا سَوَّارُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدْنِيُّ، حَدَّثَنَا الثَّغْنِيُّ بْنُ سَلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنُوبَ يُحَدِّثُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "يُغَسَّلُ الْإِنَاءُ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَ أَوْ أَخْرَاهُنَ بِالنَّوَابِ، وَإِذَا وَلَغَتْ فِيهِ الْهَرَّةُ غُسْلَ مَرَّةٍ". قَالَ أَبُو هَيْسَمٍ: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا، وَلَمْ يُذْكَرْ فِيهِ إِذَا وَلَغَتْ فِيهِ الْهَرَّةُ غُسْلَ مَرَّةٍ. وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ (۱).

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په يو لوبني کي سپي خوله اووهي نو دا به اوه خله وينخلي شي. په اول خل اويا په اخري خل به په خاوره وينخلي او مړلي شي او چي كله پيشو په يو لوبني کي خوله اووهي نو دا به يو خل وينخلي شي

۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۳۷ (۷۲)، وانظر أيضا: صحيح البخاري/ الوضوء ۳۳ (۱۷۲). صحيح مسلم/ الطهارة ۴۰ (۲۵۹)
سنن ابی داود/ الطهارة ۳۰ (۷۱)، سنن النسائي/ الطهارة ۵۱ (۶۳)، والبيهقي ۴ (۲۲۶)، و (۲۲۰). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۱ (۲۶۳)، (تحفة الأشراف ۱۳۵۰۹)، موطا امام مالك/ الطهارة ۶ (۲۵)، مسند احمد ۲ (۲۳۵)، ۲ (۲۶۵)، ۲ (۲۶۰)، ۲ (۲۶۱)، ۲ (۲۶۲)، ۲ (۲۶۳)، ۲ (۲۶۴)، ۲ (۲۶۵)، ۲ (۲۶۶)، ۲ (۲۶۷)، ۲ (۲۶۸)، ۲ (۲۶۹)، ۲ (۲۷۰)، ۲ (۲۷۱)، ۲ (۲۷۲)، ۲ (۲۷۳)، ۲ (۲۷۴)، ۲ (۲۷۵)، ۲ (۲۷۶)، ۲ (۲۷۷)، ۲ (۲۷۸)، ۲ (۲۷۹)، ۲ (۲۸۰)، ۲ (۲۸۱)، ۲ (۲۸۲)، ۲ (۲۸۳)، ۲ (۲۸۴)، ۲ (۲۸۵)، ۲ (۲۸۶)، ۲ (۲۸۷)، ۲ (۲۸۸)، ۲ (۲۸۹)، ۲ (۲۹۰)، ۲ (۲۹۱)، ۲ (۲۹۲)، ۲ (۲۹۳)، ۲ (۲۹۴)، ۲ (۲۹۵)، ۲ (۲۹۶)، ۲ (۲۹۷)، ۲ (۲۹۸)، ۲ (۲۹۹)، ۲ (۳۰۰)، ۲ (۳۰۱)، ۲ (۳۰۲)، ۲ (۳۰۳)، ۲ (۳۰۴)، ۲ (۳۰۵)، ۲ (۳۰۶)، ۲ (۳۰۷)، ۲ (۳۰۸)، ۲ (۳۰۹)، ۲ (۳۱۰)، ۲ (۳۱۱)، ۲ (۳۱۲)، ۲ (۳۱۳)، ۲ (۳۱۴)، ۲ (۳۱۵)، ۲ (۳۱۶)، ۲ (۳۱۷)، ۲ (۳۱۸)، ۲ (۳۱۹)، ۲ (۳۲۰)، ۲ (۳۲۱)، ۲ (۳۲۲)، ۲ (۳۲۳)، ۲ (۳۲۴)، ۲ (۳۲۵)، ۲ (۳۲۶)، ۲ (۳۲۷)، ۲ (۳۲۸)، ۲ (۳۲۹)، ۲ (۳۳۰)، ۲ (۳۳۱)، ۲ (۳۳۲)، ۲ (۳۳۳)، ۲ (۳۳۴)، ۲ (۳۳۵)، ۲ (۳۳۶)، ۲ (۳۳۷)، ۲ (۳۳۸)، ۲ (۳۳۹)، ۲ (۳۴۰)، ۲ (۳۴۱)، ۲ (۳۴۲)، ۲ (۳۴۳)، ۲ (۳۴۴)، ۲ (۳۴۵)، ۲ (۳۴۶)، ۲ (۳۴۷)، ۲ (۳۴۸)، ۲ (۳۴۹)، ۲ (۳۵۰)، ۲ (۳۵۱)، ۲ (۳۵۲)، ۲ (۳۵۳)، ۲ (۳۵۴)، ۲ (۳۵۵)، ۲ (۳۵۶)، ۲ (۳۵۷)، ۲ (۳۵۸)، ۲ (۳۵۹)، ۲ (۳۶۰)، ۲ (۳۶۱)، ۲ (۳۶۲)، ۲ (۳۶۳)، ۲ (۳۶۴)، ۲ (۳۶۵)، ۲ (۳۶۶)، ۲ (۳۶۷)، ۲ (۳۶۸)، ۲ (۳۶۹)، ۲ (۳۷۰)، ۲ (۳۷۱)، ۲ (۳۷۲)، ۲ (۳۷۳)، ۲ (۳۷۴)، ۲ (۳۷۵)، ۲ (۳۷۶)، ۲ (۳۷۷)، ۲ (۳۷۸)، ۲ (۳۷۹)، ۲ (۳۸۰)، ۲ (۳۸۱)، ۲ (۳۸۲)، ۲ (۳۸۳)، ۲ (۳۸۴)، ۲ (۳۸۵)، ۲ (۳۸۶)، ۲ (۳۸۷)، ۲ (۳۸۸)، ۲ (۳۸۹)، ۲ (۳۹۰)، ۲ (۳۹۱)، ۲ (۳۹۲)، ۲ (۳۹۳)، ۲ (۳۹۴)، ۲ (۳۹۵)، ۲ (۳۹۶)، ۲ (۳۹۷)، ۲ (۳۹۸)، ۲ (۳۹۹)، ۲ (۴۰۰)، ۲ (۴۰۱)، ۲ (۴۰۲)، ۲ (۴۰۳)، ۲ (۴۰۴)، ۲ (۴۰۵)، ۲ (۴۰۶)، ۲ (۴۰۷)، ۲ (۴۰۸)، ۲ (۴۰۹)، ۲ (۴۱۰)، ۲ (۴۱۱)، ۲ (۴۱۲)، ۲ (۴۱۳)، ۲ (۴۱۴)، ۲ (۴۱۵)، ۲ (۴۱۶)، ۲ (۴۱۷)، ۲ (۴۱۸)، ۲ (۴۱۹)، ۲ (۴۲۰)، ۲ (۴۲۱)، ۲ (۴۲۲)، ۲ (۴۲۳)، ۲ (۴۲۴)، ۲ (۴۲۵)، ۲ (۴۲۶)، ۲ (۴۲۷)، ۲ (۴۲۸)، ۲ (۴۲۹)، ۲ (۴۳۰)، ۲ (۴۳۱)، ۲ (۴۳۲)، ۲ (۴۳۳)، ۲ (۴۳۴)، ۲ (۴۳۵)، ۲ (۴۳۶)، ۲ (۴۳۷)، ۲ (۴۳۸)، ۲ (۴۳۹)، ۲ (۴۴۰)، ۲ (۴۴۱)، ۲ (۴۴۲)، ۲ (۴۴۳)، ۲ (۴۴۴)، ۲ (۴۴۵)، ۲ (۴۴۶)، ۲ (۴۴۷)، ۲ (۴۴۸)، ۲ (۴۴۹)، ۲ (۴۵۰)، ۲ (۴۵۱)، ۲ (۴۵۲)، ۲ (۴۵۳)، ۲ (۴۵۴)، ۲ (۴۵۵)، ۲ (۴۵۶)، ۲ (۴۵۷)، ۲ (۴۵۸)، ۲ (۴۵۹)، ۲ (۴۶۰)، ۲ (۴۶۱)، ۲ (۴۶۲)، ۲ (۴۶۳)، ۲ (۴۶۴)، ۲ (۴۶۵)، ۲ (۴۶۶)، ۲ (۴۶۷)، ۲ (۴۶۸)، ۲ (۴۶۹)، ۲ (۴۷۰)، ۲ (۴۷۱)، ۲ (۴۷۲)، ۲ (۴۷۳)، ۲ (۴۷۴)، ۲ (۴۷۵)، ۲ (۴۷۶)، ۲ (۴۷۷)، ۲ (۴۷۸)، ۲ (۴۷۹)، ۲ (۴۸۰)، ۲ (۴۸۱)، ۲ (۴۸۲)، ۲ (۴۸۳)، ۲ (۴۸۴)، ۲ (۴۸۵)، ۲ (۴۸۶)، ۲ (۴۸۷)، ۲ (۴۸۸)، ۲ (۴۸۹)، ۲ (۴۹۰)، ۲ (۴۹۱)، ۲ (۴۹۲)، ۲ (۴۹۳)، ۲ (۴۹۴)، ۲ (۴۹۵)، ۲ (۴۹۶)، ۲ (۴۹۷)، ۲ (۴۹۸)، ۲ (۴۹۹)، ۲ (۵۰۰)، ۲ (۵۰۱)، ۲ (۵۰۲)، ۲ (۵۰۳)، ۲ (۵۰۴)، ۲ (۵۰۵)، ۲ (۵۰۶)، ۲ (۵۰۷)، ۲ (۵۰۸)، ۲ (۵۰۹)، ۲ (۵۱۰)، ۲ (۵۱۱)، ۲ (۵۱۲)، ۲ (۵۱۳)، ۲ (۵۱۴)، ۲ (۵۱۵)، ۲ (۵۱۶)، ۲ (۵۱۷)، ۲ (۵۱۸)، ۲ (۵۱۹)، ۲ (۵۲۰)، ۲ (۵۲۱)، ۲ (۵۲۲)، ۲ (۵۲۳)، ۲ (۵۲۴)، ۲ (۵۲۵)، ۲ (۵۲۶)، ۲ (۵۲۷)، ۲ (۵۲۸)، ۲ (۵۲۹)، ۲ (۵۳۰)، ۲ (۵۳۱)، ۲ (۵۳۲)، ۲ (۵۳۳)، ۲ (۵۳۴)، ۲ (۵۳۵)، ۲ (۵۳۶)، ۲ (۵۳۷)، ۲ (۵۳۸)، ۲ (۵۳۹)، ۲ (۵۴۰)، ۲ (۵۴۱)، ۲ (۵۴۲)، ۲ (۵۴۳)، ۲ (۵۴۴)، ۲ (۵۴۵)، ۲ (۵۴۶)، ۲ (۵۴۷)، ۲ (۵۴۸)، ۲ (۵۴۹)، ۲ (۵۵۰)، ۲ (۵۵۱)، ۲ (۵۵۲)، ۲ (۵۵۳)، ۲ (۵۵۴)، ۲ (۵۵۵)، ۲ (۵۵۶)، ۲ (۵۵۷)، ۲ (۵۵۸)، ۲ (۵۵۹)، ۲ (۵۶۰)، ۲ (۵۶۱)، ۲ (۵۶۲)، ۲ (۵۶۳)، ۲ (۵۶۴)، ۲ (۵۶۵)، ۲ (۵۶۶)، ۲ (۵۶۷)، ۲ (۵۶۸)، ۲ (۵۶۹)، ۲ (۵۷۰)، ۲ (۵۷۱)، ۲ (۵۷۲)، ۲ (۵۷۳)، ۲ (۵۷۴)، ۲ (۵۷۵)، ۲ (۵۷۶)، ۲ (۵۷۷)، ۲ (۵۷۸)، ۲ (۵۷۹)، ۲ (۵۸۰)، ۲ (۵۸۱)، ۲ (۵۸۲)، ۲ (۵۸۳)، ۲ (۵۸۴)، ۲ (۵۸۵)، ۲ (۵۸۶)، ۲ (۵۸۷)، ۲ (۵۸۸)، ۲ (۵۸۹)، ۲ (۵۹۰)، ۲ (۵۹۱)، ۲ (۵۹۲)، ۲ (۵۹۳)، ۲ (۵۹۴)، ۲ (۵۹۵)، ۲ (۵۹۶)، ۲ (۵۹۷)، ۲ (۵۹۸)، ۲ (۵۹۹)، ۲ (۶۰۰)، ۲ (۶۰۱)، ۲ (۶۰۲)، ۲ (۶۰۳)، ۲ (۶۰۴)، ۲ (۶۰۵)، ۲ (۶۰۶)، ۲ (۶۰۷)، ۲ (۶۰۸)، ۲ (۶۰۹)، ۲ (۶۱۰)، ۲ (۶۱۱)، ۲ (۶۱۲)، ۲ (۶۱۳)، ۲ (۶۱۴)، ۲ (۶۱۵)، ۲ (۶۱۶)، ۲ (۶۱۷)، ۲ (۶۱۸)، ۲ (۶۱۹)، ۲ (۶۲۰)، ۲ (۶۲۱)، ۲ (۶۲۲)، ۲ (۶۲۳)، ۲ (۶۲۴)، ۲ (۶۲۵)، ۲ (۶۲۶)، ۲ (۶۲۷)، ۲ (۶۲۸)، ۲ (۶۲۹)، ۲ (۶۳۰)، ۲ (۶۳۱)، ۲ (۶۳۲)، ۲ (۶۳۳)، ۲ (۶۳۴)، ۲ (۶۳۵)، ۲ (۶۳۶)، ۲ (۶۳۷)، ۲ (۶۳۸)، ۲ (۶۳۹)، ۲ (۶۴۰)، ۲ (۶۴۱)، ۲ (۶۴۲)، ۲ (۶۴۳)، ۲ (۶۴۴)، ۲ (۶۴۵)، ۲ (۶۴۶)، ۲ (۶۴۷)، ۲ (۶۴۸)، ۲ (۶۴۹)، ۲ (۶۵۰)، ۲ (۶۵۱)، ۲ (۶۵۲)، ۲ (۶۵۳)، ۲ (۶۵۴)، ۲ (۶۵۵)، ۲ (۶۵۶)، ۲ (۶۵۷)، ۲ (۶۵۸)، ۲ (۶۵۹)، ۲ (۶۶۰)، ۲ (۶۶۱)، ۲ (۶۶۲)، ۲ (۶۶۳)، ۲ (۶۶۴)، ۲ (۶۶۵)، ۲ (۶۶۶)، ۲ (۶۶۷)، ۲ (۶۶۸)، ۲ (۶۶۹)، ۲ (۶۷۰)، ۲ (۶۷۱)، ۲ (۶۷۲)، ۲ (۶۷۳)، ۲ (۶۷۴)، ۲ (۶۷۵)، ۲ (۶۷۶)، ۲ (۶۷۷)، ۲ (۶۷۸)، ۲ (۶۷۹)، ۲ (۶۸۰)، ۲ (۶۸۱)، ۲ (۶۸۲)، ۲ (۶۸۳)، ۲ (۶۸۴)، ۲ (۶۸۵)، ۲ (۶۸۶)، ۲ (۶۸۷)، ۲ (۶۸۸)، ۲ (۶۸۹)، ۲ (۶۹۰)، ۲ (۶۹۱)، ۲ (۶۹۲)، ۲ (۶۹۳)، ۲ (۶۹۴)، ۲ (۶۹۵)، ۲ (۶۹۶)، ۲ (۶۹۷)، ۲ (۶۹۸)، ۲ (۶۹۹)، ۲ (۷۰۰)، ۲ (۷۰۱)، ۲ (۷۰۲)، ۲ (۷۰۳)، ۲ (۷۰۴)، ۲ (۷۰۵)، ۲ (۷۰۶)، ۲ (۷۰۷)، ۲ (۷۰۸)، ۲ (۷۰۹)، ۲ (۷۱۰)، ۲ (۷۱۱)، ۲ (۷۱۲)، ۲ (۷۱۳)، ۲ (۷۱۴)، ۲ (۷۱۵)، ۲ (۷۱۶)، ۲ (۷۱۷)، ۲ (۷۱۸)، ۲ (۷۱۹)، ۲ (۷۲۰)، ۲ (۷۲۱)، ۲ (۷۲۲)، ۲ (۷۲۳)، ۲ (۷۲۴)، ۲ (۷۲۵)، ۲ (۷۲۶)، ۲ (۷۲۷)، ۲ (۷۲۸)، ۲ (۷۲۹)، ۲ (۷۳۰)، ۲ (۷۳۱)، ۲ (۷۳۲)، ۲ (۷۳۳)، ۲ (۷۳۴)، ۲ (۷۳۵)، ۲ (۷۳۶)، ۲ (۷۳۷)، ۲ (۷۳۸)، ۲ (۷۳۹)، ۲ (۷۴۰)، ۲ (۷۴۱)، ۲ (۷۴۲)، ۲ (۷۴۳)، ۲ (۷۴۴)، ۲ (۷۴۵)، ۲ (۷۴۶)، ۲ (۷۴۷)، ۲ (۷۴۸)، ۲ (۷۴۹)، ۲ (۷۵۰)، ۲ (۷۵۱)، ۲ (۷۵۲)، ۲ (۷۵۳)، ۲ (۷۵۴)، ۲ (۷۵۵)، ۲ (۷۵۶)، ۲ (۷۵۷)، ۲ (۷۵۸)، ۲ (۷۵۹)، ۲ (۷۶۰)، ۲ (۷۶۱)، ۲ (۷۶۲)، ۲ (۷۶۳)، ۲ (۷۶۴)، ۲ (۷۶۵)، ۲ (۷۶۶)، ۲ (۷۶۷)، ۲ (۷۶۸)، ۲ (۷۶۹)، ۲ (۷۷۰)، ۲ (۷۷۱)، ۲ (۷۷۲)، ۲ (۷۷۳)، ۲ (۷۷۴)، ۲ (۷۷۵)، ۲ (۷۷۶)، ۲ (۷۷۷)، ۲ (۷۷۸)، ۲ (۷۷۹)، ۲ (۷۸۰)، ۲ (۷۸۱)، ۲ (۷۸۲)، ۲ (۷۸۳)، ۲ (۷۸۴)، ۲ (۷۸۵)، ۲ (۷۸۶)، ۲ (۷۸۷)، ۲ (۷۸۸)، ۲ (۷۸۹)، ۲ (۷۹۰)، ۲ (۷۹۱)، ۲ (۷۹۲)، ۲ (۷۹۳)، ۲ (۷۹۴)، ۲ (۷۹۵)، ۲ (۷۹۶)، ۲ (۷۹۷)، ۲ (۷۹۸)، ۲ (۷۹۹)، ۲ (۸۰۰)، ۲ (۸۰۱)، ۲ (۸۰۲)، ۲ (۸۰۳)، ۲ (۸۰۴)، ۲ (۸۰۵)، ۲ (۸۰۶)، ۲ (۸۰۷)، ۲ (۸۰۸)، ۲ (۸۰۹)، ۲ (۸۱۰)، ۲ (۸۱۱)، ۲ (۸۱۲)، ۲ (۸۱۳)، ۲ (۸۱۴)، ۲ (۸۱۵)، ۲ (۸۱۶)، ۲ (۸۱۷)، ۲ (۸۱۸)، ۲ (۸۱۹)، ۲ (۸۲۰)، ۲ (۸۲۱)، ۲ (۸۲۲)، ۲ (۸۲۳)، ۲ (۸۲۴)، ۲ (۸۲۵)، ۲ (۸۲۶)، ۲ (۸۲۷)، ۲ (۸۲۸)، ۲ (۸۲۹)، ۲ (۸۳۰)، ۲ (۸۳۱)، ۲ (۸۳۲)، ۲ (۸۳۳)، ۲ (۸۳۴)، ۲ (۸۳۵)، ۲ (۸۳۶)، ۲ (۸۳۷)، ۲ (۸۳۸)، ۲ (۸۳۹)، ۲ (۸۴۰)، ۲ (۸۴۱)، ۲ (۸۴۲)، ۲ (۸۴۳)، ۲ (۸۴۴)، ۲ (۸۴۵)، ۲ (۸۴۶)، ۲ (۸۴۷)، ۲ (۸۴۸)، ۲ (۸۴۹)، ۲ (۸۵۰)، ۲ (۸۵۱)، ۲ (۸۵۲)، ۲ (۸۵۳)، ۲ (۸۵۴)، ۲ (۸۵۵)، ۲ (۸۵۶)، ۲ (۸۵۷)، ۲ (۸۵۸)، ۲ (۸۵۹)، ۲ (۸۶۰)، ۲ (۸۶۱)، ۲ (۸۶۲)، ۲ (۸۶۳)، ۲ (۸۶۴)، ۲ (۸۶۵)، ۲ (۸۶۶)، ۲ (۸۶۷)، ۲ (۸۶۸)، ۲ (۸۶۹)، ۲ (۸۷۰)، ۲ (۸۷۱)، ۲ (۸۷۲)، ۲ (۸۷۳)، ۲ (۸۷۴)، ۲ (۸۷۵)، ۲ (۸۷۶)، ۲ (۸۷۷)، ۲ (۸۷۸)، ۲ (۸۷۹)، ۲ (۸۸۰)، ۲ (۸۸۱)، ۲ (۸۸۲)، ۲ (۸۸۳)، ۲ (۸۸۴)، ۲ (۸۸۵)، ۲ (۸۸۶)، ۲ (۸۸۷)، ۲ (۸۸۸)، ۲ (۸۸۹)، ۲ (۸۹۰)، ۲ (۸۹۱)، ۲ (۸۹۲)، ۲ (۸۹۳)، ۲ (۸۹۴)، ۲ (۸۹۵)، ۲ (۸۹۶)، ۲ (۸۹۷)، ۲ (۸۹۸)، ۲ (۸۹۹)، ۲ (۹۰۰)، ۲ (۹۰۱)، ۲ (۹۰۲)، ۲ (۹۰۳)، ۲ (۹۰۴)، ۲ (۹۰۵)، ۲ (۹۰۶)، ۲ (۹۰۷)، ۲ (۹۰۸)، ۲ (۹۰۹)، ۲ (۹۱۰)، ۲ (۹۱۱)، ۲ (۹۱۲)، ۲ (۹۱۳)، ۲ (۹۱۴)، ۲ (۹۱۵)، ۲ (۹۱۶)، ۲ (۹۱۷)، ۲ (۹۱۸)، ۲ (۹۱۹)، ۲ (۹۲۰)، ۲ (۹۲۱)، ۲ (۹۲۲)، ۲ (۹۲۳)، ۲ (۹۲۴)، ۲ (۹۲۵)، ۲ (۹۲۶)، ۲ (۹۲۷)، ۲ (۹۲۸)، ۲ (۹۲۹)، ۲ (۹۳۰)، ۲ (۹۳۱)، ۲ (۹۳۲)، ۲ (۹۳۳)، ۲ (۹۳۴)، ۲ (۹۳۵)، ۲ (۹۳۶)، ۲ (۹۳۷)، ۲ (۹۳۸)، ۲ (۹۳۹)، ۲ (۹۴۰)، ۲ (۹۴۱)، ۲ (۹۴۲)، ۲ (۹۴۳)، ۲ (۹۴۴)، ۲ (۹۴۵)، ۲ (۹۴۶)، ۲ (۹۴۷)، ۲ (۹۴۸)، ۲ (۹۴۹)، ۲ (۹۵۰)، ۲ (۹۵۱)، ۲ (۹۵۲)، ۲ (۹۵۳)، ۲ (۹۵۴)، ۲ (۹۵۵)، ۲ (۹۵۶)، ۲ (۹۵۷)، ۲ (۹۵۸)، ۲ (۹۵۹)، ۲ (۹۶۰)، ۲ (۹۶۱)، ۲ (۹۶۲)، ۲ (۹۶۳)، ۲ (۹۶۴)، ۲ (۹۶۵)، ۲ (۹۶۶)، ۲ (۹۶۷)، ۲ (۹۶۸)، ۲ (۹۶۹)، ۲ (۹۷۰)، ۲ (۹۷۱)، ۲ (۹۷۲)، ۲ (۹۷۳)، ۲ (۹۷۴)، ۲ (۹۷۵)، ۲ (۹۷۶)، ۲ (۹۷۷)، ۲ (۹۷۸)، ۲ (۹۷۹)، ۲ (۹۸۰)، ۲ (۹۸۱)، ۲ (۹۸۲)، ۲ (۹۸۳)، ۲ (۹۸۴)، ۲ (۹۸۵)، ۲ (۹۸۶)، ۲ (۹۸۷)، ۲ (۹۸۸)، ۲ (۹۸۹)، ۲ (۹۹۰)، ۲ (۹۹۱)، ۲ (۹۹۲)، ۲ (۹۹۳)، ۲ (۹۹۴)، ۲ (۹۹۵)، ۲ (۹۹۶)، ۲ (۹۹۷)، ۲ (۹۹۸)، ۲ (۹۹۹)، ۲ (۱۰۰۰)، ۲ (۱۰۰۱)، ۲ (۱۰۰۲)، ۲ (۱۰۰۳)، ۲ (۱۰۰۴)، ۲ (۱۰۰۵)، ۲ (۱۰۰۶)، ۲ (۱۰۰۷)، ۲ (۱۰۰۸)، ۲ (۱۰۰۹)، ۲ (۱۰۱۰)، ۲ (۱۰۱۱)، ۲ (۱۰۱۲)، ۲ (۱۰۱۳)، ۲ (۱۰۱۴)، ۲ (۱۰۱۵)، ۲ (۱۰۱۶)، ۲ (۱۰۱۷)، ۲ (۱۰۱۸)، ۲ (۱۰۱۹)، ۲ (۱۰۲۰)، ۲ (۱۰۲۱)، ۲ (۱۰۲۲)، ۲ (۱۰۲۳)، ۲ (۱۰۲۴)، ۲ (۱۰۲۵)، ۲ (۱۰۲۶)، ۲ (۱۰۲۷)، ۲ (۱۰۲۸)، ۲ (۱۰۲۹)، ۲ (۱۰۳۰)، ۲ (۱۰۳۱)، ۲ (۱۰۳۲)، ۲ (۱۰۳۳)، ۲ (۱۰۳۴)، ۲ (۱۰۳۵)، ۲ (۱۰۳۶)، ۲ (۱۰۳۷)، ۲ (۱۰۳۸)، ۲ (۱۰۳۹)، ۲ (۱۰۴۰)، ۲ (۱۰۴۱)، ۲ (۱۰۴۲)، ۲ (۱۰۴۳)، ۲ (۱۰۴۴)، ۲ (۱۰۴۵)، ۲ (۱۰۴۶)، ۲ (۱۰۴۷)، ۲ (۱۰۴۸)، ۲ (۱۰۴۹)، ۲ (۱۰۵۰)، ۲ (۱۰۵۱)، ۲ (۱۰۵۲)، ۲ (۱۰۵۳)، ۲ (۱۰۵۴)، ۲ (۱۰۵۵)، ۲ (۱۰۵۶)، ۲ (۱۰۵۷)، ۲ (۱۰۵۸)، ۲ (۱۰۵۹)، ۲ (۱۰۶۰)، ۲ (۱۰۶۱)، ۲ (۱۰۶۲)، ۲ (۱۰۶۳)، ۲ (۱۰۶۴)، ۲ (۱۰۶۵)، ۲ (۱۰۶۶)، ۲ (۱۰۶۷)، ۲ (۱۰۶۸)، ۲ (۱۰۶۹)، ۲ (۱۰۷۰)، ۲ (۱۰۷۱)، ۲ (۱۰۷۲)، ۲ (۱۰۷۳)، ۲ (۱۰۷۴)، ۲ (۱۰۷۵)، ۲ (۱۰۷۶)، ۲ (۱۰۷۷)، ۲ (۱۰۷۸)، ۲ (۱۰۷۹)، ۲ (۱۰۸۰)، ۲ (۱۰۸۱)، ۲ (۱۰۸۲)، ۲ (۱۰۸۳)، ۲ (۱۰۸۴)، ۲ (۱۰۸۵)، ۲ (۱۰۸۶)، ۲ (۱۰۸۷)، ۲ (۱۰۸۸)، ۲ (۱۰۸۹)، ۲ (۱۰۹۰)، ۲ (۱۰۹۱)، ۲ (۱۰۹۲)، ۲ (۱۰۹۳)، ۲ (۱۰۹۴)، ۲ (۱۰۹۵)، ۲ (۱۰۹۶)، ۲ (۱۰۹۷)، ۲ (۱۰۹۸)، ۲ (۱۰۹۹)، ۲ (۱۱۰۰)، ۲ (۱۱۰۱)، ۲ (۱۱۰۲)، ۲ (۱۱۰۳)، ۲ (۱۱۰۴)، ۲ (۱۱۰۵)، ۲ (۱۱۰۶)، ۲ (۱۱۰۷)، ۲ (۱۱۰۸)، ۲ (۱۱۰۹)، ۲ (۱۱۱۰)، ۲ (۱۱۱۱)، ۲ (۱۱۱۲)، ۲ (۱۱۱۳)، ۲ (۱۱۱۴)، ۲ (۱۱۱۵)، ۲ (۱۱۱۶)، ۲ (۱۱۱۷)، ۲ (۱۱۱۸)، ۲ (۱۱۱۹)، ۲ (۱۱۲۰)، ۲ (۱۱۲۱)، ۲ (۱۱۲۲)، ۲ (۱۱۲۳)، ۲ (۱۱۲۴)، ۲ (۱۱۲۵)، ۲ (۱۱۲۶)، ۲ (۱۱۲۷)، ۲ (۱۱۲۸)، ۲ (۱۱۲۹)، ۲ (۱۱۳۰)، ۲ (۱۱۳۱)، ۲ (۱۱۳۲)، ۲ (۱۱۳۳)، ۲ (۱۱۳۴)، ۲ (۱۱۳۵)، ۲ (۱۱۳۶)، ۲ (۱۱۳۷)، ۲ (۱۱۳۸)، ۲ (۱۱۳۹)، ۲ (۱۱۴۰)، ۲ (۱۱۴۱)، ۲ (۱۱۴۲)، ۲ (۱۱۴۳)، ۲ (۱۱۴۴)، ۲ (۱۱۴۵)، ۲ (۱۱۴۶)، ۲ (۱۱۴۷)، ۲ (۱۱۴۸)، ۲ (۱۱۴۹)، ۲ (۱۱۵۰)، ۲ (۱۱۵۱)، ۲ (۱۱۵۲)، ۲ (۱۱۵۳)، ۲ (۱۱۵۴)، ۲ (۱۱۵۵)، ۲ (۱۱۵۶)، ۲ (۱۱۵۷)، ۲ (۱۱۵۸)، ۲ (۱۱۵۹)، ۲ (۱۱۶۰)، ۲ (۱۱۶۱)، ۲ (۱۱۶۲)، ۲ (۱۱۶۳)، ۲ (۱۱۶۴)، ۲ (۱۱۶۵)، ۲ (۱۱۶۶)، ۲ (۱۱۶۷)، ۲ (۱۱۶۸)، ۲ (۱۱۶۹)، ۲ (۱۱۷۰)، ۲ (۱۱۷۱)، ۲ (۱۱۷۲)، ۲ (۱۱۷۳)، ۲ (۱۱۷۴)، ۲ (۱۱۷۵)، ۲ (۱۱۷۶)، ۲ (۱۱۷۷)، ۲ (۱۱۷۸)، ۲ (۱۱۷۹)، ۲ (۱۱۸۰)، ۲ (۱۱۸۱)، ۲ (۱۱۸۲)، ۲ (۱۱۸۳)، ۲ (۱۱۸۴)، ۲ (۱۱۸۵)، ۲ (۱۱۸۶)، ۲ (۱۱۸۷)، ۲ (۱۱۸۸)، ۲ (۱۱۸۹)، ۲ (۱۱۹۰)، ۲ (۱۱۹۱)، ۲ (۱۱۹۲)، ۲ (۱۱۹۳)، ۲ (۱۱۹۴)، ۲ (۱۱۹۵)، ۲ (۱۱۹۶)، ۲ (۱۱۹۷)، ۲ (۱۱۹۸)، ۲ (۱۱۹۹)، ۲ (۱۲۰۰)، ۲ (۱۲۰۱)، ۲ (۱۲۰۲)، ۲ (۱۲۰۳)، ۲ (۱۲۰۴)، ۲ (۱۲۰۵)، ۲ (۱۲۰۶)، ۲ (۱۲۰۷)، ۲ (۱۲۰۸)، ۲ (۱۲۰۹)، ۲ (۱۲۱۰)، ۲ (۱۲۱۱)، ۲ (۱۲۱۲)، ۲ (۱۲۱۳)، ۲ (۱۲۱۴)، ۲ (۱۲۱۵)، ۲ (۱۲۱۶)، ۲ (۱۲۱۷)، ۲ (۱۲۱۸)، ۲ (۱۲۱۹)، ۲ (۱۲۲۰)، ۲ (۱۲۲۱)، ۲ (۱۲۲۲)، ۲ (۱۲۲۳)، ۲ (۱۲۲۴)، ۲ (۱۲۲۵)، ۲ (۱۲۲۶)، ۲ (۱۲۲۷)، ۲ (۱۲۲۸)، ۲ (۱۲۲۹)، ۲ (۱۲۳۰)، ۲ (۱۲۳

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا امام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» قول دي

دابوهريره رضي الله عنه حديث دنيي كريم صلي الله عليه وسلم نه په دي طريقه په پيرو سندونو مروي دي په کومو کي چي دپيشو دخولي وهلو په صورت کي دلونبي ديوخل وينخلو ذکر نه دي راغلي. او په دي باب کي عبدالله بن معقل رضي الله عنه نه هم يو حديث وارد دي.

حل لغات ولغت واحد مونث فعل ماضي ده مثال واوي لکه ولغت فيه الهرة يعني پشور ورکي خوله اووهله

تشریح : دسپي دجوتي په سلسله کي دري مسائل دي اول چي دسپي جوتبه پاکه ده او که ناپاکه ده. دويم سپي چي په لوني کي خوله اووهي نو ددي لوني او په پيري وينخل ضروري دي او کنه په دري خل وينخلو هم لوني پاکيږي. دريم په خاوري دهرلي څه حکم دي اولنئ مسئله دانمه ثلاثه په نزد دتمامو درندگانو جوتبه پاکه ده پس دسپي جوتبه ه پاکه کيدل پکار دي مگر امام مالک پخپل اصل قائم دي او دا قول يي کړي دي چي دسپي جوتبه ناپاکه ده مگر امام شافعي او امام احمد دخپل اصل نه تلي دي دوي وائي چي دسپي جوتبه ناپاکه ده او داحتافو په نزد خو دهر درندو جوتبه ناپاکه ده برابر خبره ده چي سپي وي او که شرمخ وي او که خنزير وي

دويمه مسئله دانمه ثلاثه په نزد دولوغ الکلب په صورت کي دري پيري وينخل ضروري دي او دامام مالک په نزد دا حکم تعبدي دي او دباقي دوه امامانو په نزد دلوني دپاکه ودهره وينخل ضروري دي او داحتافو په نزد په دري خل وينخلو لوني پاکيږي البته او په پيري وينخل مستحب دي

انمه ثلاثه په دي باره کي دحديث الباب نه استدلال کوي او په دي کي رسول الله صلي الله عليه وسلم داوه پيرو وينخلو حکم کوي امام ابوحنيفه وائي چي دا ارشاد نبوي داستحب په طور دي ځکه چي دحديث دراوي ابوهريره فتوي ده چي په دري پيري وينخلو لوني پاکيږي او دابوهريره دا فتوي طحاوي په باب سور الکلب کي ذکر کړي ده.

بيا دانمه ثلاثه په مينځ کي اختلاف دي چي دلوني وينخلو حکم په څه وجه شوي دي دامام شافعي او امام احمد په نزد دا حکم دطهارت دپاره دي او دامام مالک په نزد تعبدي حکم دي ځکه چي دسپي جوتبه دهغه په نزد پاکه ده او دتعبدي مطلب دادي چي شريعت ددي دوينخلو حکم کړي دي ځکه يي وينځي او ددي وجه مونږ ته نه ده معلومه جمهورو علما، دمسله دروايت "ظهور اناء احدکم اذا ولغ الکلب فيه ان يغسله سبع مرات" :مسلم ۱۳۲۱ نه

استدلال کوي، او جمهور علما، د ظهور لفظ نه استدلال کوي او امام مالک دا حديث په روايت بالمعني حمل کوي يعني دراوي چي څنگه خوښه وه هغه شان يي لفظ بدل کړي دي دريمه مسئله دلونبي په خاوره مړل دامام شافعي او امام احمد په نزد واجب دي لهذا کچري يو کس اوه پيري لوني اووينځي مگر په خاوره يي اونه مړي دا لوني به ناپاک وي او دامام احمد په نزد دوه پيري په خاوره مړل ضروري دي يو ځل په اوه پيرو کي دننه او بل په اخري اتم ځل باندې ځکه چي د عبدالله بن مغفل په حديث کي والثامنة بالتراب لفظ راغلي دي او دامام شافعي په نزد په اوو کي دننه مړل کافي دي او اتمه پيره مړل مستحب دي او دامام ابو حنيفه او امام مالک په نزد مړل ضروري نه دي صرف مستحب دي

دسور الکلب دروايت په جواب کي علماؤ دري موقفونه اختيار کړي دي اول موقف دنسخ دي بل دتغير دي او بل دارشاد دي چي تفصيل يي داسي دي دانمه ثلاثه قول دي په دي حديث کي چي کوم حکم دي دا ددوؤ په نزد امر شرعي دي يعني دا شرعي مسئله ده چي لوني به دپاکيدو دپاره اوه پيري وينځلي شي او په خاوره مړل به ضروري وي البته امام مالک دا تعبيدي حکم گنري او په خاوره مړل ضروري نه گنري، احنافو ددي روايت په سلسله کي دري موقفونه اختيار کړي دي اول موقف دنسخ دي يعني دا حديث منسوخ دي تفصيل دا دي چي دعربو په مزاج کي سبي دومره دخيل شوي وو لکه څنگه چي اوس ديورب په مزاج کي دخيل دي مگر کله چي اسلام راغي نو دخلقو دزړونو نه يي دسبي دمحبت ويستل اوغوبتل او ددي دپاره يي په تدريج احکام مقرر کړل او دټولو نه مخکي يي خلقو ته دا اوونيل کچري څوک د شوق په وجه سبي ساتي نو روزانه به دده په ثواب کي يو قيراط کمي راځي، د درهم شپږمه حصه، ثواب به ورته کميري احتياط کونکو خلقو په همدغه وخت کي سبي پريخودل ځکه چي يو داسي گناه لارميده چي ثواب نه لري او په دويم ځل يي دلوني د اوه پيري وينځلو حکم اوکړو او يو ځل په خاورو مړلو حکم يي اوکړو، سبي په کور کي هر طرف ته گرځي او دسحر نه تر ماښامه معلومه نه وي چي په څومره لوبو کي به خوله وهي خلق دلونو په وينځلو وينځلو ستري شول نو دا يي رخصت کړل بيا يي اخري حکم دسپو دوژلو اوکړو، بيا چي کله دزړونو نه دسپو محبت ختم شو او په مدينه کي هيڅ يو سبي پاتي نشو او بيا به چرته دقبائلو نه کومي بنځي دخان سره مدينې ته سبي راوستو نو خلقو به ورمنده کړو او دا سبي به يي مړ کړو هر کله چي نفرت دي لره دپته اورسو نو اخري حکم دا وو چي تور سبي يي مستثني کړو اوس دعلماؤ په دي خبره اتفاق دي چي اولني حکم يعني دثواب دکميدو اوس هم باقي دي او په دويم حکم کي اختلاف دي چي دا اوس هم باقي دي او که منسوخ دي دانمه ثلاثه په نزد باقي دي او داحنافو په نزد دا هم منسوخ شوي دي مگر دا توجيح مقبول نه ده ځکه چي دتسبيع او دترتيب

داستحباب قول داحنافو په نزد موجود دي او كه دا حكم ختم شوي وي نو استحباب به څنگه باقي پاتي شوي وو

دويم موقف دتنفير دي يعني ددي حكم مقصد دخلقو په زړونو كي دسپو نه نفرت پيدا كول دي پس دتسبيح او تتريب حكم وجوبي نه دي استجابي دي دتنفير مقصد په دي صورت كي هم حاصليري او دحديث دراوي فتوي دعدم وجوب دليل دي او دا توجيح مقبول ده.

درېم موقف ارشادي دي يعني خلقو ته يي ددوي دځيگري يوه خبره او خودله چي ددوي دپاره پكار دي چي دسپي جوته كړي لوني اوه پيري اووينځي او يو ځل يي په خاوره اومري. علامه ابن رشد مالكي ددي دا وجه بيان كړي ده چي ممكن ده چي دا سپي چرته ليرني وسي او دده ديمار جراثيم پټ وي چي څو پوري مړ شوي نه وي نو دلوني نه نه اوځي او ددي علاج نوشار دي كوم چي په خاوره كي په هر ځاي كي موجود دي پس لوني چي كله په خاوره اومرلي شي نو جراثيم يي مړه شي او په بار بار وينځلو راوځي او بيا انسان ددي دضرر نه بچ كيږي دا توجيه هم بنكلي ده او داستحباب دقول سره مشابه ده.

*****

٦٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْهَرَّةِ

دپيشودجوتي بيان

٩٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ حُمَيْدَةَ بِنْتِ عُقَيْدٍ بِنِ رِقَاعَةَ، عَنْ كَبْشَةَ بِنْتِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَتْ عِنْدَ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ دَخَلَ عَلَيْهَا، قَالَتْ: فَسَكَبْتُ لَهُ وَمُوءًا، قَالَتْ: فَجَاءَتْ هِرَّةٌ تَفْرُبُ فَأَضَعَتْ لَهَا الْإِتَاءَ حَتَّى هَرَبَتْ، قَالَتْ كَبْشَةُ: فَرَأَى أَنْظَرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَلْعَجَبِينَ يَا بِنْتَ أَبِي؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّهَا لَيَنْسُتُ بِنَجَسٍ إِنَّمَا هِيَ مِنَ النَّوَافِلِ عَلَيْكُمْ أَوْ النَّوَاقِبِ"، وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ، عَنْ مَالِكٍ، وَكَانَتْ عِنْدَ أَبِي قَتَادَةَ، وَالصَّحِيحُ ابْنُ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ.

وَإِسْحَاقَ لَمْ يَزَوْا بِسُورِ الْهَرَّةِ بَأْسًا. وَهَذَا أَحْسَنُ فِيمَا رُوِيَ فِي هَذَا الْبَابِ. وَقَدْ جَوَّدَ مَالِكٌ هَذَا الْحَدِيثَ. عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ. وَلَمْ يَأْتِ بِهِ أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنْ مَالِكٍ. (١)

ترجمه : دكبشه بنت كعب، چي دابن ابی قتاده په نكاح كي وه، نه روايت دي فرماني چي ابو قتاده ماته راغي او ما دهغه دپاره اودس له اوبه تيارې كړي دي وخت كي يوه پيشو راغله او د اودس دلونو نه يې اوبه څكل شروع كړل ابو قتاده ورته داوبو لوبني راكوږ. كړو تردې چي په اسانۍ سره يې اوبه اوڅكي كېشه وائي ابو قتاده ماته كتل چي زه دهغه نه تعجب كوم نو راته يې اوفرمانيل وريري ايا ته ددينه تعجب كوي؟ ما اوونيل هو، نو هغه اوونيل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي پيشو نجسه نه ده دا هر وخت تاسو ته تلونكي راتلونكي ده.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دعائشه او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دا حديث حسن صحيح دي، دصحابه كرامو او دتابعينو او ددينه پس خلقو كي دديرو اهل علمو مثلاً امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي چي دپيشو په جوته كي څه حرج نشته اودا دتولو نه صحيح ترين روايت دي چي په دي باب كي وارد دي.

حل لغات : أَحْسَنُ فِيمَا يعني دا روايت اصح مافي الباب دی. احسن اسم تفضيل دی.

تشریح : دپيشو دجوته حيثيت

په دي باره كي مذاهب دفقهاؤ دادي چي دطرفينو په نزد مكروه دي دابن همام په نزد مكروه تنزيهي ده او دامام طحاوي په نزد مكروه تحريمي ده، او دامام ابو يوسف او ائمه ثلاثه په نزد غير مكروه اوپاكه ده، دطرفينو دپاره دكراهت تنزيهي دليل چي دومره خبره كافي ده چي دپيشو دخولي ملوث نجاست كيدلو احتمال دي كيدي شي چي كومه مېړه يې خوړلي وي او دمكروه تحريمي دپاره مستقل دلائل ضروري دي

دليل نمبر ١، احاديث دغسل دانا، من ولوغ الهرة، مثلاً حديث دابوهريره المتعلق بسور الكلب اذا ولغ فيه الهرة غسل. ددي جملي ناقلين ثقات دي او زيادت دثقه معتبر دي امام طحاوي نقل كړي دي "اذا ولغ فيه الهرة يغسل كما يغسل من ولوغ الكلب" او خاصكر ابن عمر او مجاهد به فتوي ور كوله چي دپيشو په جوته دي اودس اونكړي شي دليل ثاني په مستدرك دحاكم كي يو روايت دي "الهره سبع كبري لكان سور السباع" يعني پيشو يو لوي خنور دي او جوته يې نجسه ده

^١ سنن ابی داود/الطهارة ٢٨٥ (٥٠). سنن النسائي/الطهارة ٥٨٢ (٢٨). والبيهقي ٢٢١ (٢٢١). سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٢٢ (٢٢٢).

(تحفة الأشراف: ١٢١٢). مسند احمد (٢٩٩/٥، ٣٠٢، ٣٠٩). سنن الدارمي/الطهارة ٥٨٢ (٤٢٣).

دليل ثالث سور هميشه دلحم تابع وي چي لحم نجس وي نو سور به هم نجس وي
سوال د دريو وارو دلائلو تقاضا داده چي جوته دپيشو پليته كړي شي
جواب د طواف دعلت په وجه فقهاؤ په مكروه تحريمي قول كړي دي
د دوى دمقابلينو دليل حديث دابو قتاده دي

جواب په دي حديث كي دوه مضامين دي يو عمل دابو قتاده دي او بل مرفوع حديث دي اوس
مونږ سوال كوو كچري ستاسو استدلال دعمل دابو قتاده نه وي نو بيا مونږ وايو چي دا خو
دهغه اجتهاد دي او كه دمكروه حديث نه استدلال كوي نو بيا مونږ وايو د "انها ليست بنجس"
دوه معني دي ١٠، دپيشو جوته ناپاكه ده ١٢، دده بدن ناپاك نه دي "اذا جاء الاحتمال بطل
الاستدلال" يعني چرته چي احتمال پيدا كيرې هلته استدلال پيدا كيرې

دويم دليل حديث دعائشه دي مرووي دي چي عائشه رضي الله عنها ته حريسه دغنم درل
راوړلي شو او عائشه رضي الله عنها مونږ كولو نو په طاق كي دا يخودو دپاره يي اشاره او كړه
هديه راوړونكي وائي چي پيشو ورنه خوراك او كړي او عائشه رضي الله عنها هم ددي خاي نه
خوراك او كړو خادمه وائي ماتعجب او كړو عائشه رضي الله عنها اوفراييل مانيي كريم صلي
الله عليه وسلم ليدلي دي چي دپيشو په جوته به يي اودس كولو

جواب ستاسو استدلال دعمل دعائشي نه دي او كه عمل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه
دي كه عمل دعائشه نه وي نو بيا خودا دهغي اجتهاد دي او كه دمرفوع حديث نه وي يعني
دعمل در رسول الله نه نو بيا كراهت تنزيهي دي او قائلين دا جواب كوي چي دا دجواز دبيان
دپاره دي او دمكروه تحريمي قائلين وائي دا دهغه وخت واقعه وه كله چي دپيشو غوبه حرامه
شوي نه وه يا كيدي شي چي در رسول الله په وړاندي پيشو خوله پاكه كړي وي او بيبيي وروسته
په اوبو كي خوله وهلي وي او دا څه دتعجب خبره نه ده دا در رسول الله صلي الله عليه وسلم
معجزه هم كيدي شي

"قال ابو عيسى وقد جرد مالك" امام ترمذي وائي چي دامام مالك نه علاوه بل چا دا سند په ښه
طريقه نه دي بيان كړي څومره چي امام مالك په عمده طريقه بيان كړي دي او بهتره طريقه يي
اختيار كړي ده ځكه چي امام مالك دخپل استاذ نوم واضح بيان كړي دي چي عن اسحاق بن
عبدالله بن ابي طلحه او باقي راويان په دومره وضاحت سره داستاذ نوم نه بيانوي

*****

٧٠- بَابُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

په موزود مسح كولو بيان

٩٣- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: قَالَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقِيلَ لَهُ: أَكْفَعْلُ هَذَا؟ قَالَ: وَمَا يَنْتَعْنِي وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: وَكَانَ يُعْجِبُهُمْ حَدِيثُ جَرِيرٍ، لِأَنَّهُ إِسْلَامُهُ كَانَ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ هَذَا قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ يُعْنِي كَانَ يُعْجِبُهُمْ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيٍّ، وَحُذَيْفَةَ، وَالْبُخَيْرَةَ، وَبِلَالٍ، وَسَعْدٍ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَسَلْمَانَ، وَبُزَيْدَةَ، وَعُمَرُ بْنُ أُمَيَّةَ، وَأَنَسَ، وَسَهْلَ بْنَ سَعْدٍ، وَيُحْيَى بْنَ مَرْزُوقَةَ، وَعُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ، وَأَسَامَةَ بْنَ شَرِيكٍ، وَأَبِي أُمَامَةَ، وَجَابِرَ، وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، وَابْنَ عُبَادَةَ، وَيُقَالُ: ابْنُ عِمَارَةَ، وَأَبِي بَنِي عِمَارَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ جَرِيرٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : همام بن حارث وايبی جي جرير بن عبد الله بول وکړل او بيا يي اودس وکړو او پخپلو موزو يي مسح وکړله دي وخت کي ورته وويلی شول داسي دي ولي وکړل؟ په جواب کي يي وويل ما ددي عمل نه څه شي منع کولی شي کله چي ما پخپله رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي عمل کولو ليدلی دی . ابراهيم نخعي وايبی چي صحابه کرامو به د جرير د حديث نه تعجب کولو ځکه چي هغه د سورت ماندي دنترول نه پس اسلام قبول کړی دی

امام ترمذي وايبی چي د جرير حديث حسن صحيح دی .
او په دي باب کي د عمر . علي . حذيفه . مغيره . بلال . ابو ايوب . سلمان . بريدة . عمرو بن اميه . انس . سهل بن سعد . يعلي بن مره . عبادۀ بن الصامت . اسامه بن شريك . ابو امامه . جابر . اسامه بن زيد . ابن عبادۀ چي ابن عماره هم ورته ونيلي شي . او ابن ابي عماره هم ورته ويلي شي رضي الله عنهم هم احاديث وارد دي

حل لغات بال يبول بولامعني متيازي کول ، مبال دمتيازو نالی دبول جمع ابوال راخي دذکر جمع ذکور راخي معني دنارينه شرمگاه ده

دهمام بن الحارث رضي الله عنه حالات

نوم همام دپلار نوم حارث بن قيس بن عمرو دقبيله نخع سره يي تعلق وو او دکوفي اوسيدونکی وو خپله زمانه کي لوي عالم او زاهد وو او جليل القدر تابعي وو چي علماؤ په ثقافتو کي شميرلی دی ٧٥ هجري کي وفات شوی دی چي يو لوي تعداد شاگردان يي دي

^١ صحيح البخاري/ الصلاة ٢٥ (٢٤٨) . صحيح مسلم/ الطهارة ٢٢ (٢٤٢) . سنن ابی داود/ الطهارة ٥٩ (١٥٢) . سنن النسائي/ الطهارة ٩٦٤ (١١٨) . والقبلة ٢٢ (٤٤٥) . سنن ابن ماجه/ الطهارة ٨٢ (٥٢٢) . (تحفة الأهراف: ٢٢٢)

*****

٩٤- وَيُرْوَى عَنْ شَهْرٍ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: رَأَيْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ". فَقُلْتُ لَهُ: أَقْبَلُ الْمَائِدَةَ أَمْ يَبْعُدُ الْمَائِدَةَ؟ فَقَالَ: مَا أَسْلَمْتُ إِلَّا بَعْدَ الْمَائِدَةِ. حَدَّثَنَا بِذَلِكَ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ زِيَادٍ التَّمِيمِيُّ، عَنْ مِقَاتِلِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ شَهْرٍ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: وَرَوَى بِقِيَّتِهِ، عَنْ إِسْرَائِيْمَ بْنِ أَذْهَمَ، عَنْ مِقَاتِلِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ شَهْرٍ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ جَرِيرٍ، وَهَذَا حَدِيثٌ مُفَسَّرٌ، لِأَنَّ بَعْضَ مَنْ أَتَكَرَّ عَلَى الْخُفَيْنِ تَأَوَّلَ أَنَّ مَسْحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْخُفَيْنِ كَانَ قَبْلَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ، وَذَكَرَ جَرِيرٌ فِي حَدِيثِهِ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسَحَ عَلَى الْخُفَيْنِ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ. (١)

ترجمه : شهر بن حوشب واني ما جرير بن عبدالله اوليدو چي اودس يي اوکرو او پخپلو موزو يي مسح اوکړه ما چي ورسره کله په دي سلسله کي خبري اوکړي نو ونيل يي ما نبي کريم صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي اودس يي اوکرو او پخپلو موزو يي مسح اوکړه ما ورته تبوس اوکړو چي ستاسو دا عمل دسورة مائدي دنزول نه مخکي دي او که روسته نو ويي ونيل زه خو دسورة مائدي دنزول نه پس مسلمان شوي يم او دا حديث داودس دايت تفسير کوي خکه چي کومو خلقو په موزو دمسح کولو نه انکار کړي دي په هغوی کي بعضي کسانو دا تاويل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي په موزو مسح کړي وه دا دسورة مائدي دنزول نه مخکي وه مگر جرير پخپل روايت کي ذکر کړي دي چي هغه دسورة مائدي دنزول نه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم په موزو په مسح کولو ليدلي دي

حل لغات : يتاول تاول تاو لا دتفعل نه په معني د تفسير کولو دي د يوي خبري.

تشریح : دچمري په موزو مسح جائز ده په اسلامي فرقو کي صرف شيعه او خوارج دا ناجائز گنري، خفين يي خکه ذکر کړي دي که چا دواړه موزي اغوستلي وي دهغه دپاره مسح جائز ده او که يوه يي اغوستلي وي او بله نه وي نو دداسي کس دپاره مسح جائز نه ده

سوال مسح علي الخفين جائز ده او کته

جواب په دي کي اختلاف دي داهل سنت والجماعت مسلك دادي چي مسح علي الخفين جائز ده، روافض او خوارج او په روافضو کي دفرقه اماميه مسلك دادي چي مسح علي الخفين

جائز نه ده خوارج واني چي دخپو وينخل ضروري دي او روافض واني چي په بريندو خپو مسح كول جائز دي

منكرينو دوه اعتراضات كړي دي دكومو په وجه چي هغوی دمسح په عدم جواز قول كړي دي اول اعتراض دادي مسح علي الخفين چي په كومو احاديثو ثابت ده هغه اخبار احاد دي او خبر واحد ظني وي او ظاهره ده چي كتاب الله قطعي دي او دظني په وجه قطعي نشي پريخودلي كيدي او دخوارچو په نزد قطعي غسل دي او دروافضو په نزد قطعي مسح ده دويم اعتراض دادي په كومو احاديثو كي چي دمسح علي الخفين ذكر دي هغه احاديث دسورة ماندي دايث په وجه منسوخ دي دا دهغه وخت واقعات دي كله چي دسورة مانده ايت نه وو نازل شوي

داولي شېهي جواب. مونږ دا نه منو چي په كومو احاديثو مسح علي الخفين ثابت ده هغه اخبار احاد دي بلكه مسح علي الخفين تقريبا داتلسو صحابه كرامو نه ثابت دي او علامه عيني دشرح معاني الآثار په شرح نقط الافكار كي د ۵۳ صحابه كرامو حواله وركړي دي او په فتح الملهم كي علامه شبير احمد عثمانې دحافظ ابن حجر قول نقل كړي دي او بعضي محدثينو دمسح علي الخفين داحاديثو روايت په وجوه روايت كي شمارلي دي او داتياو نه اوپيدلي دي عشره مبشره هم په دوي كي دي دحسن بصري قول دي "حدثني سيعون صحابيا" او دويم قول يي دادي "ادركت سبعين بدرياً من الصحابة كلهم يرون المسح علي الخفين" غرض دا چي مسح علي الخفين درسول الله صلى الله عليه وسلم نه په طريقه دتواتر ثابت دي دقاضي ابويوسف قول دي "انما يجوز نسخ القرآن بالسنة اذا وردت كورود المس علي الخفين" يعني دمسح علي الخفين والا احاديث مشهور او متواتر دي.

دامام ابو حنيفه قول دي "ما قلت بالسح علي الخفين حتي جائني مثل ضوء النهار" يعني زه دهغه وخته پوري دمسح علي الخفين قائل نه وم څو پوري چي ماته دروښانه ورځ پشان واضح شوي نه وه

دامام كرخي قول دي "اني اخاف الكفر علي من لايري السح علي الخفين" همدارنگي په دي باندي تواتر بالتعامل دلالت كوي چنانچي حافظ ابن عبدالبر دامت دتعامل نقل كولو په حال كي فرماني چي مسح علي الخفين داهل بدر او حديبيه صحابيانو چي بدريان دري سوه ديارلس وو او حديبيه والا خوارلس سوه وو ټولو نه ثابته ده وړاندي فرماني "وغیره من المهاجرين والانصار وسائر الصحابة والتابعين وعامة اهل العلم والاثار" وړاندي فرماني لاينكره الامخذول مبتدع خارج عن جماعة المسلمين، يعني دبدعتني نه علاوه بل څوك ددينه انكار نشي كولي او هغه څوك به ددينه انكار كوي چي دمسلمانانو دجماعت نه خارج وي پس دامت عملي

تواتر يو لوي دليل دي په دي خبره كي مسح علي الخفين والاروايت اخبار احاد نه دي بلکه دا په احاديث متواترة المعني باندې ثابت دي علامه شبير احمد عثمانې دا تمام اقوال په فتح الملهم كي ذکر کړي دي

ددويي شېبې جواب ددي شېبې د جواب دپاره خو حديث الباب يعني دجرير روايت کافي دي چنانچې په دي روايت كي دي چي هغه مسح اوکره نو شاگردانو اوونيل مسح دي ولي اوکره خکه چي دا په ايت دسورة ماندي منسوخ شوي دي جرير اوونيل زه دسورة ماندي د ايت دنزول نه پس په اسلام مشرف شوي يم او مارسل الله صلي الله عليه وسلم دمسح علي الخفين باندې ليدلي دي همدارنگي په حديث كي قال بال جرير ذکر کرل تردي چي دا وهم پيدانشي چي دا دوضوء علي الوضوء دقبيلي نه دي بلکه دحدث دازالي دپاره دي

"وهذا حديث مفصل" مفسر لفظ بفتح السين هم لوستلي کيږي په دي صورت كي به معني دا وي چي په دي كي تفسير شوي دي چي درسل الله صلي الله عليه وسلم مسح کول دماندي د ايت دنزول نه مخکي هم وه او وروسته هم ثابت دي او په کسري دسين سره هم لوستلي کيږي په دي صورت كي به اولنۍ معني وي چي په دي حديث كي تفسير دي ددي خبري چي مسح علي الخفين دماندي دنزول نه مخکي وخت پوري خاص نه ده بلکه وروسته هم وه او دويمه معني دا ده چي دا حديث تفسير کونکي دقراني ايت دي چي په قران كي دغسل حکم په هغه صورت پوري خاص دي کله چي دعدم تخفف په صورت كي وي ليکن کله چي دتخفف صورت وي نو ب دمسح حکم دي او دغسل حکم نشته

دشهر بن حوشب رضي الله عنه حالات

نوم شهر دپلار نوم حوشب دی او مشهور تابعي دی دخپلي زماني دلويو علماؤ دجملي نه دی دعثمان بن عفان رضي الله عنه خلافت په زمانه كي پيدا شوی وو اتهاني متقي انسان وو. ونبلۍ شوي دي چي يو واده ته تلۍ وو او هلته گماني ونيلۍ کيدي نو فورا روان شو. امام احمد بن حنبل وائي چي پخپل ښار كي ثقه دی دده روايات صحيح دي هغه همدا خبره معاويه بن صالح. احمد بن زبير. يحيي بن معيم هم دده په باره كي کړی دی په ۱۱۲ هجري كي وفات شوی دی صرف دوه روايتونه ورته منقول دي

*****

۷۱- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ لِلْمَسَافِرِ وَالْمُقِيمِ

دمسافر او دمقيم دپاره په موزو دمسح کولو دمودي بيان

٩٥- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَمِعَ عَنِ الْمَسِيحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَ: "لِلْمَسَافِرِ ثَلَاثَةٌ وَلِلْمَقِيمِ يَوْمٌ". وَذَكَرَ عَنْ يَحْيَى بْنِ مَعِينٍ، أَنَّهُ صَحَّحَ حَدِيثَ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ فِي الْمَسِيحِ، وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ بْنُ عَبْدِ، وَيُقَالُ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَأَبِي بَكْرَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَصَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ، وَعَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، وَابْنِ عُمرَ، وَجَرِيرٍ. (١)

ترجمه : د خزيمه بن ثابت رضي الله عنه نه روايت دي چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه په موزو د مسح كولو په باره كي تپوس او كړي شو نو ويي فرمايل د مسافر دپاره دري ورځي دي او دمقيم دپاره يوه ورځ ده.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، يحيي بن معين نه منقول دي چي هغوی د مسح په سلسله كي دخذيمه بن ثابت حديث صحيح گرځولي دي.
په دي باب كي دعلي، ابوبكره، ابو هريره، صفوان بن عسال، عوف بن مالك، ابن عمر او ابن جرير رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

حل لغات خفين، خفافنا خف موزي ته ونيلي شي، خفاف يي جمع راخي او خفين يي تشبيه ددوالله اعلم

تفسير : ددي منلي متعلق قاضي ثناء الله په تفسير مظهري كي دسورت ماندي د اول ايت لاندې بهترينه تشریح كړي ده:

مسئله په موزو باندي د مسح كولو ميعاد د مسافر دپاره دري شواروزه دي او دمقيم دپاره يوشواروز دي، دابوبكر صديق رضي الله عنه نه روايت دي چي د مسافر دپاره دري ورځو پوري مسح كولو او دمقيم دپاره ديو شواروز مسح كولو اجازت وركړي شوي دي خو په شرط دطهارت يعني چي دطهارت نه پس يي موزي اغوستلي وي «رواه الترمذي وصححه وابن خزيمة وابن حبان وابن الجارود والشافعي وابن ابي شيبة والبيهقي والدارقطني، بيهقي داهم ليكلي دي چي داهام شافعي په تزد باندي دا حديث صحيح دي

مسئله سفر وي او كه اقامت وي چمري موزي دخپو وينځلو نه پس دطهارت په حالت كي اغوستلي شوي وي «نوداودس ماتيدو نه پس، په خاي دخپو وينځلو باندي مسح كول دجمهورو په تزد باندي كافي دي، امام مالك دا قامت په حالت كي په موزو باندي د مسح كولو

قائل نه دي دسفر په حالت كي په صحيح رواياتو سره دامام مالك نه دجواز قول منقول دي. ابوبكر بن داود او فرقه اماميه په نزد باندې په موزو باندې مسح كول په هر حالت كي جائز دي ، بعضي اهل تفسير ليكلي دي دارجلكم دلام كه به فتحې سره اولوستلي شي نو ايدكم به ورباندې عطف وي اودخپو وينخل به واجب وي، او كچري په كسري سره اولوستلي شي نويه رؤسكم به عطف وي اودخپو مسح كول به واجب وي ليكن دا به په هغه صورت كي وي چي خپي په موزو كي دننه وي گويا كي دوه قراونه ددوه اياتونو نشان دي ديو قرانت حمل په حقيقي معني او ددويم حمل په مجازي معنا وي دقراوت تركيب اوتقدير دالفاظو ددويم قرانت دتركيب اوتقدير دالفاظو نه جدا دي اگويابه اول صورت كي حقيقتاً دخپو وينخل اوپه دويم صورت كي مجازاً په خپو مسح كول مراد وي. حقيقي مسح خو به په موزو مسح وي

*****

٩٦_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَسِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زَوْبِ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا سَفَرًا أَنْ لَا تَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ، وَلَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَتَوْمٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ رَوَى الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ، وَحَنَّا، عَنْ إِبرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدِّي، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، وَلَا يَصِحُّ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: قَالَ شُعْبَةُ: لَمْ يَسْمَعْ إِبرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدِّي حَدِيثَ الْمَسْحِ. وَقَالَ زَائِدٌ: عَنْ مَنْصُورٍ كُنَّا فِي حُجْرَةِ إِبرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ وَمَعَنَا إِبرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، فَحَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدِّي، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَحْسَنُ فِيمَا فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ الْمُرَادِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْمُفْقَهَاءِ، مِثْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يَنْسَحُ الْمُقِيمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّهُمْ لَمْ يُوقِفُوا فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ. قَالَ أَبُو عَمْرٍو: وَالتَّوَقُّفُ أَصَحُّ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ أَيْضًا، مِنْ غَيْرِ حَدِيثِ عَاصِمٍ. (١)

^١ سنن النسائي/الطهارة ٩٨، ١١٢، ١١٣، ١٢٦، ١٥٨، ١١٢، ١٥٩، سنن ابن ماجه/الطهارة ٦٣، ٢٤٨، ويأتي برقم ٢٥٢٥

ترجمه : د صفوان بن عسال نه روايت دي فرماني كله چي به مونږ په سفر كي وو نو رسول الله به مونږ ته حكم كولو چي پخپلو موزو تر دري شيو او دري ورځو پوري د وړو كي او لوي اودس ماتي كولو يا د خوب په وجه د خپو نه ونه باسو مگر د جنابت په صورت كي امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دى. اود امام بخاري قول دى چي په دي باب كي د صفوان بن عسال مرادي حديث د ټولو نه عمده او قوي دى

د اكثر و صحابه كرامو او تابعينو اود هغوئ نه د فقهاؤ او اهل علمو لكه سفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد، او اسحاق په دي قول كړى دى، چي مقيم به په موزو يوه شپه او ورځ مسح كوي او مسافر به په موزو دري شپي او ورځي مسح كوي د بعضي علماؤ قول دى په موزو د مسح كولو دپاره دوخت تحديد نشته او داد مالك بن انس قول دى ليكن د تحديد والا قول زيات صحيح دى. امام ترمذي وايي چي توقيت والا قول زيات صحيح دى، اود عاصم د سند نه علاوه سند باندې هم دا حديث د صفوان بن عسال نه مروي

حل لغات خفين، خفافنا خف موزي ته ونيلي شي، خفاف يي جمع راخي او خفين يي تشبه ده والله اعلم

تشرېح : په موزو باندې د مسح كولو د جواز حديث معنا متواتر دي په كوم سره چي دقراني حكم منسوخ كيدل جائز دي د حديث د حافظانو يوي ډلي صراحت كړي دي چي په موزو باندې د مسح حكم متواتر دي، بعضي خلقو مسح علي الخفين راويانولر د كوم چي داولي طبقې دي، جمع كړي دي چي تعداد يي د اتياؤ نه زياتيږي په دي تعداد كي عشره مبشره هم شامل دي ابن ابي شيبه وغيره ليكلي دي چي حسن بصري فرمايلي دي ماته اويأ صحابه كرامو په موزو باندې د مسح كولو حديث بيان كړي دي.

امام ابو حنيفه فرمايلي دي زه تر هغه وخته پوري په موزو باندې د مسح كولو قائل نه يم ترڅو چي دورځي درنډا پشان دا ماته نه وي واضح شوي، دا هم دامام صاحب قول دي. څوك چي په موزو باندې مسح كول جائز نه گنځي ماسره دده د كفر ويره ده.

امام احمد رحمه الله عليه فرمايلي دي زما په زړه كي د موزو د مسح د جواز متعلق څه وسوسه نشته په دي سلسله كي در رسول الله د صحابه كرامو نه څلور يئت احاديث مروي دي چي بعضي په دي كي مرفوع دي او بعضي موقوف دي. امام احمد د دغه احاديثو نه دوه حديثونه بيان كړل يو حديث د مغيره بن شعبه دي چي فرمايلي يي وو زه په يوسف كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وم او ويي فرمايل اي مغيره لوته راواخله او بيا نبي عليه السلام دومره لري لاړو چي زما د نظر نه پناه شو او د حاجت پوره كولو نه پس واپس راغي ما ورته اوبه

واچولي او اودس يي اوکړو لکه څنگه چي به يي دمونغ دپاره اودس کولو اوپه دواړو موزويي مسح اوکړه ،متفق عليه،

دمغيره رضي الله عنه دا حديث تقريباً په شپيته سندونو نقل شوي دي په دوی کي په پنځه څلويښت سندونوسره دي لره ابن منده هم بيان کړي دي ، دويم حديث دجرير روايت دي ، دجرير بيان دي چي ما رسول الله اوليدلو چي دمتيازو کولونه پس يي اودس اوکړو اوپه موزو يي مسح اوکړه ، ابراهيم ويلي دي چي دخلقو دا حديث ډير خوښ وو ځکه چي جرير دسورة مائدي دنزول نه پس مسلمان شوي وو ،کچري دخپو وينخل ضروري وي لکه چي دسورة مائدي دايت نه معلوميرې نونبي عليه السلام به په موزو باندي مسح نه وه کړي داحديث بخاري اومسلم هم په صحيحينو کي نقل کړي دي ،

دابن عبدالبر مالکي بيان دي چي هيچا په موزو باندي دمسح کولونه انکار نه دي کړي صرف دامام مالک انکار په يو روايت کي راغلي دي مگر په صحيح روايت سره ثابته ده چي په اخر کي امام مالک هم په دي باندي اقرار کړي وو

په صحابه کراموکي هم هيڅوک دموزو دمسحي نه منکر نه وو د ابوهريره ابن عباس ، عائشه رضي الله عنهم انکارپه بعضي رواياتوکي راغلي دي ، دابن عباس او ابوهريره دانکاري قول په خلاف په صحيح سندونوسره پخپله ددوی نه ددوی اقرار منقول دي اوداثابته شوي ده چي دوی دواړو هم دجمهورو صحابه کراموسره اتفاق کړي دي ، پاتي شو دعائشه رضي الله عنها قول نوبه صحيح مسلم کي دشريح بن هاني په روايت سره ددي تفصيل راغلي دي شريح اوونيل ما دام المؤمنين نه په موزو باند ، دمسح متعلق تپوس اوکړو نوراته يي اوونيل دابوطالب خوي ته ورشه او تپوس ورته اوکړه هغه درسول الله صلي الله عليه وسلم دسفر ملگري وو مونږ علي رضي الله عنه ته ورغلو او تپوس مو ورته اوکړو نوهغه اوفرمايل رسول الله صلي الله عليه وسلم دمسافر دپاره دري ورځي او دري شپي او د مقيم دپاره يوه شپه او يوه ورځ ميعاد مقرر کړي دي ،(رواه ابو داود والترمذي وابن حبان،

دارقطني هم د مسح علي الخفين دجواز متعلق دعائشه رضي الله عنها قول نقل کړي دي ، بعضي خلقو ويلي دي چي علي رضي الله عنه فرمائيلي دي زه په دي کي هيڅ فرق نه کوم چي په موزو مسح اوکړم اوکه دخپل څر په شا باندي ، دا قول سراسر غلط دي اوددي هيڅ اصل نشته بعضي کسانو دعائشه رضي الله عنها نه روايت بيان کړي دي چي فرمائيلي يي وو خچي پريکول ماته په موزو باندي دمسح کولونه بهتري ، دا روايت هم بالکل غلط دي دحديث حافظانو ددي په غلطوالي باندي صراحت کړي دي .

دمغيره رضي الله عنه هغه حديث کوم چي مونږ ذکر کړو په هغي کي دا هم دي چي ما عرض اوکړو اي دالله رسوله ايا موزي دي اونه باسم نو ويي فرمائيل پريگده دطهارت په حالت کي

مي په څپو کړي دي، ابن جوزي دعلي، صفیان بن عسان، عمر بن الخطاب، عمرو بن ابي اميه ضمری، ابوهريره، او خزيمه بن ثابت، احاديث په التحقيق کي نقل کړي دي اومونږ په منار الاحکام کي مرتب بيان کړي دي په دي احاديثو کي دمسح دمودي ذکر دي، امام مالک خو مقيم ته دموزو دمسحي اجازت نه ورکولو اومسافرت ته به يي اجازت ورکولو اودڅه مودي تعين به يي نه کولو، دامام مالک دمسلك خلاف مذکوره احاديث قوي دلائل دي

دصفوان ابن عسال رضي الله عنه حالات

نوم صفوان دپلار نوم عسال دکوفي اوسيدونکي دي او اکثر يي نقل دروايت داهل کوفه نه کړي دي چي يوڅو روايات ورته منقول دي

*****

٧٢_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ أَعْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ

په موزو دپاسه اولاندې طرف نه دمسح کولو بيان

٩٧_ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الذَّمَشِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، أَخْبَرَنِي تَوْزُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيَّوَةَ، عَنْ كَاتِبِ الْمُعِيرَةِ، عَنْ الْمُعِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ أَعْلَى الْخُفِّ وَأَسْفَلَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْفُقَهَاءِ، وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَهَذَا مَعْلُومٌ لَمْ يُسَيِّدْهُ عَنْ تَوْزِ بْنِ يَزِيدَ غَيْرُ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَأَلْتُ أَبَا زُرْعَةَ، وَمُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَا: لَيْسَ بِصَحِيحٍ، لِأَنَّ ابْنَ الْمُبَارَكِ رَوَى هَذَا عَنْ تَوْزِ، عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيَّوَةَ، قَالَ: حَدَّثْتُ عَنْ كَاتِبِ الْمُعِيرَةِ مَرْسَلًا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُلْزَمْ فِيهِ الْمُعِيرَةُ (١)

ترجمه: دمغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دموزو دپاسه اولاندې طرف مسح اوکړه

امام ترمذي واني داکثرو صحابه کرامو او تابعينو او ددوی نه پس داکثرو فقهاؤ همدا قول دي او امام شافعي او اسحاق بن راهويه رحهما الله، هم په دي باندې قول کړي دي دا حديث معلول دي ما دابو زرعه او محمد بن اسماعيل بخاري نه په دي باره کي تپوس اوکړو نو دواړو اوويل چي دا صحيح نه دي ځکه چي ابن مبارک دا حديث دثور نه او هغه د رجاء بن

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٦٣ (١٦٥)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٩٥ (٥٥٠)، (تحفة الأشراف: ١١٥٢٤)

حيوه او هغه دمغيره بن شعبه د كاتب نه او هغه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل كړی دی

حل لغات خفين ، خفافنا خف موزي ته ونيلي شي ، خفاف يي جمع راخي او خفين يي تشنيه ده والله اعلم

تشریح : په دي مسئله كي اختلاف دي چي دمسح علي الخفين كه ظاهر طرف وي او كه په ظاهر او اسفل دواړو طرفونو وي په دي كي داهل علمو دوه مذاهب دي اول مذهب دامام ابوحنيفه او امام احمد دي ددوي په نزد مسح صرف په ظاهر طرف كول دي او په دي مسئله كي مذهب اول والاددي باب ددويم حديث نه چي دمغيره بن شعبه نه مرووي دي استدلال كوي دمغيره بيان دي "رئيت رسول الله صلي الله عليه وسلم يمسح علي الخفين علي ظاهرهما" دليل ثاني ددوي ددويم مستدل علي رضي الله عنه روايت دي كوم چي ابو داود نقل كړي دي او هغه دادي كه ددين پوهه په عقل موقوف وي نو مسح علي الخفين به په اسفل طرف وه ليكن ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دخفينو په ظاهر طرف په مسح كولو ليدلي وو دويم مذهب دامام شافعي او امام مالك دي ددوي په نزد مسح علي الخفين په ظاهر او اسفل دواړو طرفونو باندي پكار ده دامام شافعي په نزد داسفل مسح مستحب ده او دامام مالك په نزد واجب ده

دليل دوي په دي مسئله كي دحديث الباب نه استدلال كوي چي "ان النبي صلي الله عليه وسلم مسح اعلي الخف واسفله" ددي جواب دادي دامام ترمذي په نزد دا حديث معلول دي او معلول هغه حديث وي په كوم كي چي كوم خفيه علت قاده موجود وي امام ترمذي ددي حديث دمعلول كيدو وجه دا بيان كړي ده چي همدا روايت عبد الله بن مبارك هم دشور بن يزيه نه نقل كړي دي او ددي سند په كاتب المغيره باندي ختمير يي او ددينه پس په دي كي دمغيره بن شعبه څه ذكر نشته دوليد بن مسلم وهم پيدا شوي دي خكه چي موصولا بيان كړي دي جواب نمبر ۲۱، په اصل كي رسول الله صلي الله عليه وسلم مسح صرف دخفين په ظاهري طرف باندي كړي وه ليكن دموزو دستخت والي په وجه يي لاندې طرف هم نيولي وو دكوم نه چي راوي په مسح علي الاسفل باندي تعبير كړي دي

دراوي حالات : امام نووي وايي چي د كاتب المغيرة نوم وراړ دی ، (رياض الصالحين)

*****

۷۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ ظَاهِرِهِمَا

٩٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَزْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَنْسُخُ عَلَى الْخُفَيْنِ عَلَى قَاهِرِهِمَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْمُغِيرَةِ حَسَنٌ، وَهُوَ حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَزْوَةَ، عَنْ الْمُغِيرَةِ، وَلَا نَعْلَمُ أَحَدًا يَلْكَؤُهُ، عَنْ عَزْوَةَ، عَنْ الْمُغِيرَةِ عَلَى قَاهِرِهِمَا غَيْرُهُ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرٍ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَأَحْمَدُ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَكَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يُشِيرُ بِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ. (١)

ترجمه: امام ترمذي واني جي مغيره حديث حسن صحيح دي، د عبد الرحمن بن ابي الزناد نه علاوه ماته بل خوك نه دي معلوم چي دا بي په سند دعروه عن مغيره په دواړو موزو او پورتنی حصه د مسح كولو ذكر كړي وي او همدا داهل علمو قول دي او دسفيان ثوري او احمد هم دا قول دي

تشریح: دا حديث دعروه بن زبير دي، صرف دده په روايت كي د علي ظاهرهما اضافه ده باقي ٥٨ روايانو دا حديث دمغيره نه نقل كړي دي او هغوى ددي لفظ اضافه نه ده كړي صرف مسح علي الخفين كي ذكر كړي دي او دا حديث صحيح دي مگر امام ترمذي ورته صرف حسن ونيلي دي ځكه چي په دي كي يو راوي عبد الرحمن بن ابي الزناد دي او امام مالك ورباندي جرح كړي ده، امام ترمذي ددي جرح لحاظ كولو په وجه صرف حسن حكم لگولي دي او حال دادي درسته خبره داده چي عبد الرحمن داعلي درجي ثقة راوي دي او دامام مالك دجرح كولو يوه خاص وجه ده، عبد الرحمن به كتاب السبيعه دخپل پلار نه نقل كولو نو په دي وجه امام مالك اوونيل "ابن كئا عن هذا" يعني مونږ ته دا كتاب ولي نه دي رارسيدلي عبد الرحمن ته دكوم خاي نه راغي "التهذيب"، پخپله امام ترمذي ورته په ابواب الباس باب ماجاء في الجمعة كي ثقة ونيلي دي بلكه په مصري نسخو كي خو دا هم مذكور دي "كان مالك بن انس يوثقه ويأمر بالكتابة عنه" يعني امام مالك به دده توسيق كولو او شاگردانو ته به يي دده داحاديثو ليكلو حكم كولو او په تمام صحاح سته كي دده روايات موجود دي البته امام بخاري تعليقا ذكر كړي دي او دثقه روايت معتبر وي پس دا روايت قابل داستدلال دي

دراوي حالات: د مغيره رضي الله عنه حالات ماقبل ابوابو كي تير شوي دي

*****

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٦٣ (١٦١)، (روايج ايضا ما عنده برقم: ١٢٩٠)، (تحفة الأشراف: ١١٥١٢) (حسن صحيح)

٧٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْجُزْرَيْنِ وَالتَّغْلِيْنِ

په دواړو موزو او پټرو باندې د مسح کولو بیان

٩٩- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، وَمُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي قَتَيْبٍ، عَنْ هُرَيْرٍ بْنِ شَرَحْبِيلٍ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: "تَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَسَحَ عَلَى الْجُزْرَيْنِ وَالتَّغْلَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: يَمْسَحُ عَلَى الْجُزْرَيْنِ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَغْلَيْنِ إِذَا كَانَا خِصْيَيْنِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي مُوسَى. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ مُحَمَّدٍ التَّوْمِنِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَقَاتِلَ السَّمُرْقَنديَّ يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي حَنِيْفَةَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، فَدَعَا بِنَاءً فَقَوَّضًا وَعَلَيْهِ جُزْرَانِ، فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا، ثُمَّ قَالَ: فَعَلْتُ الْيَوْمَ هَيْئًا لَمْ أَكُنْ أَفْعَلُهُ، مَسَحْتُ عَلَى الْجُزْرَيْنِ وَهُمَا غَيْرُ مُتَغْلَيْنِ. (١)

ترجمه: د مغیره بن شعبه رضي الله عنه بیان دي فرماني چي ماني کريم صلي الله عليه وسلم

اودس وکړو او په جورابو او پټرو باندې يې مسح وکړله

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او ديرو اهل علمو په دي باندې قول کړي دي او د سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه، رحمهم الله، هم دا قول دي چي په جرايو او باندې مسح کيږي اگر که پيزار نه وي. مگر چي جرابي پيري وي امام ترمذي وائي په دي باب کي د ابو موسي رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي

ابو مقاتل سمرقندي وائي زه امام ابو حنيفه ته دهغه په بيماري کي ورغلم په کومه کي چي هغه وفات شوي وو او په يې راوغوښتلي او اودس يې اوکړو او جرابي يې اغوستلي وي او په جرايو يې يې مسح اوکړه او بيا يې اووښل مانن داسي کار اوکړو چي مخکي مې نه کولو ما په جرايو مسح اوکړله او حال دادي چي پيزار مې په خپو نه وو

تشریح: جوربين په دوه قسمه دي (١) نخنين (٢) رقيقين، ثخانت د دري خيزونو مجموعي ته وائي (١) چي اوپه دننه خطرناک سطح ته نه رسيږي (٢) چي دپنډو پوري بغير دتړلو نه اختلي وي (٣) چي مسلسل يو فرسخ مزل کول په دي کي ممکن وي او که په اوصاف ثلاثه کي کوم شق کم وي نو دابه رسيخين وي (الفقه علي المذاهب الاربعه).

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٦١ (١٥٩). سنن النسائي/ الطهارة ٩٢ (١٣٣). ٩٤/١ (١٣٥) م. سنن ابن ماجه/ الطهارة ٨٨ (٥٥٩).

(تحفة الأشراف: ١١٥٣٣). مسند احمد (٣/٢٥٢)

بيا دچمري په لحاظ جرايي په دوه قسمه دي (۱)، مجلد (۲)، منعل.

مجلدين هغه جرايي وي په کومو پوري چي دومره چمړه لگيدلي وي څومره چي خپه په اودس کي وينخل فرض وي

او منعلين هغه جرايي وي چي چمړه پکي ددي مقدار نه کمه لگيدلي وي په دي شان سره جرايي په شپږ قسمه شوي (۱)، تخنين مجلدين دا هغه جرايي دي په کومو کي چي پورتنی مذکور شرطونه موندلي کيږي او چمړه هم ورباندي لگيدلي وي په دومره مقدار کي څومره مقدار چي دخپه په اودس کي وينخل فرض وي پس دا جرايي دموزو په حکم کي داخل دي او په دي باندي بالاتفاق مسح جائز ده

تخنين منعلين دا هغه جرايي دي په کومو کي چي پورتنی شرائط موندلي کيږي او چمړه هم ورباندي لگيدلي وي مگر دا چمړه صرف په تلو باندي يا صرف په پوندو يا صرف دگوتو په سرونو يا ددينه کمه وي مگر چي دا چمړه دگيتو نه پورته نه وي دا هم دموزو په حکم کي داخل دي او مسح ورباندي جائز ده

تخنين ساذجتين دا هغه پيري جرايي دي چي پورتنی مذکور شرائط پکي موجود وي ليکن چمړه ورباندي نه وي لگيدلي په دي کي اختلاف دي چي ايا دا هم دموزو په حکم کي داخل دي او کنه دي صاحبين دا هم دموزو په حکم کي داخل گنځي مگر امام صاحب اول دا دموزو په حکم کي داخل نه گنځلي مگر بيا يي دخپل قول نه رجوع او کره نو په دي وجه په دي باندي هم مسح کول جائز دي او همدا مفتي به قول دي.

ريقين مجلدين دا هغه جرايي دي په کومو کي چي په مذکور شرائطو کي يو شرط کم وي ليکن په دي باندي دپندو پوري چمړه لگيدلي وي نو دچمري په وجه دا هم دموزو په حکم کي داخل شو او مسح ورباندي جائز ده

ريقين منعلين دا هغه جرايي دي په کومو کي چي يو شرط دشرائط مذکور نه کم وي او صرف په لاندي حصه کي يي چمړه لگيدلي وي په دي کي هم راجح قول دادي چي دا دموزو په حکم کي داخل نه دي او مسح به ورباندي نشي کيدي

ريقين ساذجتين دا هغه جرايي دي چي په مذکور شرائطو کي يو شرط په دي کي کم وي او چمړه هم ورباندي لگيدلي نه وي په داسي جرايو باندي په اجماع دامت مسح کول جائز نه دي (البحر الرائق ۱/۱۹۲)

مگر داهل ظواهر اوغير مقلدينو په نزد په دي باندي هم مسح جائز ده او دليل په دي باندي حديث د مغيره بن شعبه پيش کوي چي "مسح علي الجورين".

ددي اول جواب دادي ددي حديث نه صرف په جرايو مسح کول نه ثابتيږي بلکه په اصل کي مسح په پيزار باندي ثابت ده ځکه چي پيزار دجرايو دپاسه دي او جرايي لاندي وي نو اصل

مسح په پيزار باندې اوشوه او ددي هيڅوك قائل نه دي لكه چي علامه محمد يوسف بنزي ليكلي دي "لم يذهب احد من الائمة الي جواز المسح علي النعلين" معارف السنن. يعني په پيزار باندې دمسح په جواز هيچا قول نه دي كړي. فما هو جوابكم فهو جوابنا.

دويم جواب امام ابو داود وائي عبدالرحمن بن معدي به دا حديث نه بيانولو ځكه چي دمغيره بن شعبه نه كوم روايت مشهور دي هغه په موزو دمسح كولو دي (ابوداود) امام بيهقي دا حديث منكر گنرلي دي، او سفيان ثوري عبدالرحمن بن معدي. احمد بن حنبل. يحيي بن معين، علي بن مديني او مسلم بن حجاج ددي روايت تضعيف كړي دي امام نووي وائي چي حفاظ حديث ددي حديث په ضعيف كيدو اتفاق كړي دي

دويم جواب حديث دمغيره بن شعبه دنكارت او شزور په مرتبه كي دي دمغيره دروايت په شبيته ناقلينو كي يو كم شپيته كسان د جوړبين ذكر نه دي كړي امام بخاري هم دا حديث نقل كړي دي ليكن دموزو ذكر يي كړي دي او دجرايو ذكر يي بالكل نه دي كړي امام مسلم هم په حديث دمغيره كي صرف دموزو ذكر كړي دي او دجرايو يي نه دي كړي بلكه امام مسلم دا فيصله كړي ده.

"لا تترك ظاهر القران بمثل ابي قيس وهذيل وهذه قاعدة في اصول الدين في غاية من الاهمية والثبت ابو حنيفة بها اكثر من تشبث غيرها بها وذلك كما قال عمر لانزع كتاب الله وسنة نبي صلى الله عليه وسلم بقول امرئة لاندري احفظت امر نسيت" (معارف السنن. سنن كبري للبيهقي).

سوال امام ترمذي ورته حسن هم وائي او صحيح هم دا ولي؟
جواب امام نووي وائي دامت داكابرينو په مقابله كي دامام ترمذي تصحيح او تحسين قابل دالتفات نه دي امام نووي دا هم وائي اتفق الحفاظ علي تضعيفه (زيلي).

عبدالرحمن مبارك فوري غير مقلد وائي "والحاصل انه ليس في باب مسح علي الجوربين حديث مرفوع صحيح خال عن الكلام" (تحفة الاحوذى).

دا رنگي فتاوي ستاويه ليكلي دي په جرايو باندې مسح كول جائز نه دي ځكه چي ددي په جواز صحيح دليل نشته، او د شراف الدين دهلي غير مقلد فتوي په جرايو دمسح كولو نه دقران نه ثابت دي او نه دمرفوع حديث نه او نه په اجماع او نه په قياس ثابت دي او نه دصحابه كرامو په فعل او نه دهغه په دلائلو او غسل درجلين په قراني نص ثابت دي لهذا دچمري والا موزو نه علاوه جرايو باندې مسح كول ثابت نه دي (فتاوي ثنائيه).

عبد الجبار غزنوي غير مقلد ليكلي دي په جرابو باندي مسح كول دصحيح حديث نه ثابت نه دي او دمغيره كوم روايت چي ترمذي نقل كړي دي "مسح رسول الله صلى الله عليه وسلم علي الجوربين والتعليين نو دا حديث ضعيف دي

خلاصه دكلام داده بيشكه احاديث صحيحه متواتره كوم چي اهل علمو نقل كړي دي او دچا په تحقيق چي اعتماد دي په هغي كي په جرابو او پيزار باندي دمسح ذكر نشته او بيشكه په دي كي صرف دموزو دمسح ذكر كول دي پس په جرابو او پټرو باندي دمسح كولو روايات شاذ دي لكه چي علامه ابن حجر ليكلي دي "والمقصود من ذكر ذلك ان الروايات الصحيحة المتواتر التي رواه الحفاظ الاثبات الذين عليه المعلول والاعتماد في نقد الرجال ان الاحاديث الصحيح الواردة من رواية البغيرة بن شعبة رضي الله عنه في المسح علي الخفين الا علي الجوربين والتعليين وان الرواية الواردة في المسح علي الجوربين والتعليين مسح علي التعلين".
په انمه اربعه كي هيڅوك ددي قائل نه دي چي په تعلين مسح شوي ده لهذا په دي كي به تاويل كولي شي

جواب نمبر (۱)، تعلين صفت د جوربين دي او جوربين موصوف دي او دموصوف او صفت په مينځ كي كله كله واو راخي

جواب نمبر (۲)، مسح خو به اصلا شوي وي په خفين باندي مگر تبعا په تعلين باندي شوي ده

جواب نمبر (۳)، دا حديث دوضوء علي الوضوء په صورت محمول دي

جواب نمبر (۴)، مسح علي التعلين يوه زمانه كي شوي وه او بيا منسوخ شوه

جواب نمبر (۵)، يوكم شپيته ناقلين دمغيره دحديث مسح علي الخفين ذكر كوي ليكن دجوربين او تعلين ذكر نه كوي

*****

۷۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ

په پټكي د مسح كولو بيان

۱۰۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَوِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرَزِيِّ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ ابْنِ الْمُبَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "تَوَسَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَالْعِمَامَةِ". قَالَ بَكْرٌ: وَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ ابْنِ الْمُبَيْرَةِ، قَالَ: وَذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: أَنَّهُ مَسَحَ عَلَى نَاصِيَّتِهِ وَعِمَامَتِهِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ، عَنْ الْمُبَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، ذَكَرَ بَعْضُهُمُ الْمَسْحَ عَلَى النَّاصِيَةِ وَالْعِمَامَةِ، وَلَمْ

يَذْكُرُ بَعْضُهُمُ النَّاصِيَةَ، وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ بِعَيْنِي مِثْلَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَلَمَانَ، وَثَوْبَانَ، وَأَبِي أَمَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبُيْهَرِيِّ فِي هُجْرَةِ حَسَنِ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَأَنَسٌ، وَبِهِ يَقُولُ الْأَوْزَاعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: يَنْسَخُ عَلَى الْعِمَامَةِ، وَقَالَ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ: "لَا يَنْسَخُ عَلَى الْعِمَامَةِ إِلَّا بِرَأْسِهِ مَعَ الْعِمَامَةِ". وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ الْجَارُودَ بْنَ مُعَاذٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ يَقُولُ: إِنْ مَسَحَ عَلَى الْعِمَامَةِ يُجْزِئُهُ لِلْأَكْبَرِ (١).

ترجمه : دمغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايت دي چي يو خل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اودس اوکرو او په موزو او په پټکي يي مسح اوکړه امام ترمذي واني د بکر قول دی د ابن مغیره نه مي اوريدلي دي ونيل يي دمحمد بن بشار په دي حديث کي يوه بله خبره ذکر کړله چي په تندي او پټکي باندي يي مسح وکړله ، او دا حديث ددي سند نه علاوه په نورو سندونو د مغیره بن شعبه نه مروي دي ، بعضي راويانو په دي کي مسح د تندي او پټکي ذکر کړي ده او بعضي د تندي مسح نه ده ذکر کړي، احمد بن حسن بن ونيل د احمد بن حنبل نه مي اوريدلي دي ونيل يي ما پخپلو د يحيي بن سعيد القطان پشان عالم نه دي ليدلي. امام ترمذي واني په دي باب کي د عمرو بن اميه اود سلمان او ثوبان او ابو امامه نه هم احاديث وارد دي او حديث دمغيره بن شعبه حسن صحيح دی، او دا په صحابه کرامو کي دمتعددو اهل علمو قول دي چي ابو بکر او عمر او انس رضي الله عنهم هم په دوي کي شامل دي. او امام اوزاعي او احمد او اسحاق هم په دي باندي قول کړی دی، دوي وايي مسح علي العمامه جائز ده، مگر په صحابه کرامو او تابعينو کي بعضي اهل علم وايي مسح علي العمامه جائز نه ده مگر په سر باندي سره د عمامي نه، او دا د سفیان ثوري او مالک بن انس ابن مبارک او امام شافعي قول دی. امام ترمذي واني د جارود بن معاذه نه مي اوريدلي دي او هغه دوکيع بن الجراح نه اوريدلي دي ونيل يي چي که خوک په عمامه مسح وکړي نو دده دا عمل دهغه اثر په وجه جائز دي کوم چي په دي باب کي وارد دی

حل لغات : العمامة السوداء يعني تور پټک

تشریح : مسئله دمسح علي العمامه

په مسح العمامه باندې اکتفاء کول جائز دي او کنه په دي باره کي دجمهورو قول دي چي په مسح العمامه اکتفاء کول جائز نه دي او امام احمد په نزد دعمامه په مسح علي الاکتفاء جائز ده خو شرط دادي چي عمامه به په تمام سر حاوي وي يعني ټول سر به يي پټ کړي وي دويم شرط دادي چي په طهارت کامله به عمامه ترلي شوي وي دريم شرط دادي عمامه به متحنکر وي يعني دخني دلاتدي طرف نه به په سرباندې ترلي شوي وي او ظاهره ده چي داسي عمامه سپړودل مشکل وي.

دجمهورو دليل. دا ايت قراني دي "وامسحوا برؤسکم" (المائدة).

په دي ايت کي دسر دمسح حکم دي نه چي دعمامه دويم دليل په احاديث متواتر المعني کي دسر دمسح ذکر دي او د عمامه ذکر نشته دحبليانو دليل دترمذي دوه احاديث دي

(۱) روايت دمغيره بن شعبه "توضاء النبي صلى الله عليه وسلم ومسح علي الخفين والعمامة" يعني مغيره بن شعبه وائي چي رسول الله اودس اوکړو او په موزو او عمامه يي مسح اوکړه

(۲) روايت دبلال دي "عن كعب بن عجرة عن بلال ان النبي صلى الله عليه وسلم مسح علي الخفين والخمار".

دلته د خمار نه مراد لويټه نه ده بلکه عمامه ده اوددينه علاوه مزيد دلائلو ته امام ترمذي په وفي الباب جمله کي څلورو روايتونو ته اشاره کړي په کومو کي چي دمسح العمامه ذکر دي او په مينځ کي دجابررضي الله عنه فتوي ده کوم چي دجمهورو مستدل دي

دا احاديث په دلالت دي محکم نه دي ځکه چي په دوي کي اختصار شوي دي په بعضي روايتونو کي دمسح علي الناصية ذکر هم راغلي دي لهذا فرض خو اداء شول په ناصيه باندې دمسح کولو په وجه او ددوي تکميل اوشو دمسح علي العمامه په وجه چنانچي امام ترمذي دمغيره دحديث ذکر کولو نه پس فرمائي چي ددي حديث په بعضي سندونو کي دمسح علي الناصية ذکر دي او دا محل دمضاع نه دي او دبلال دحديث په بعضي سندونو کي دمسح علي الناصية ذکر دي ليکن امام ترمذي ورته اشاره نه ده کړي. ډاکتر جيب الله مختار هغه احاديث جمع کړي دي دکومو حواله چي امام ترمذي په وفي الباب عنوان کي ورکړي وه او په دوي کي يي دبلال په حديث بحث کړي دي او په دي کي يي مسح علي الناصية هم ذکر کړي ده

جواب ثاني. احاديث دمسح علي العمامه منول دي مطلب دادي چي رسول الله په سر مسح اوکړه په داسي حال کي چي پټکي يي ترلي وو يعني دپټکي دپرايستلو نه يي بغير مسح اوکړه.

جواب ثالث احاديث مسح علي العمامه "كلها معلولة" حافظ ابن عبد البر واني جي احاديث
دمسح علي العمامه معدول دي

جواب رابع احاديث دمسح علي العمامه اخبار احاد دي او دكتاب الله سره معارض دي
دارنگي داحاديث متواتر المعني سره هم معارض دي او كوم حديث چي دكتاب الله او حديث
متواتر المعني سره معارض وي هغه مرجوح وي

تنبيه: "قال ابو عيسى حديث مغيرة بن شعبه منه ابو بكر وعمر رضي الله عنهم" دا قول درست
نه دي ځكه چي صرف په مسح علي العمامه اكتفاء كول په صحيح سند ثابت نه دي او كه
دمسح علي الناصيه سره مسح علي العمامه وي نو بيا خو دا دجمهورو دقول خلاف نه دي
دلته دحدثنا قتيبة ابن سعيد روايت په مينځ كي دجابر رضي الله عنه فتوي ده او دادجمهورو
مستدل دي لهذا حديث دبلال مقدم كول پكار دي او دا حديث دمؤخر كولو په حال كي په دي
باندي مستقل باب ترل پكار دي

*****

١٠١- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى،
عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، عَنْ بِلَالٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَالْخِمَارِ".
ترجمه: د بلال رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په موزو او
خمار پټكي باندي مسح وكړله.

دابوعبدالله بلال بن رباح رضي الله عنه حالات:

نوم بلال كنيه ابو عبد الله دپلار نوم رباح دمور نوم يي حمامه وو دی يو حبشي غلام وو ليكن
په مكه كي پيدا شوى وو بني يمح دده مالكان وو بلال دظاهري صورت په لحاظ سره
تورنگى حبشي وو چي داسلام په ابتداء كي مسلمان شوى وو ډير سخت ازمانش ورباندي
راغلى وو چي په گرمو كانزو او بلو سكرو توو څملولى شوى وو او ددي باوجود په اسلام باندي
كلك وو ابوبكر رضي الله عنه واخستو او ازاد يي كړو كله چي دمكي نه دهجرت كولو حكم
راغى نو هجرت يي او كړو او مديني ته اورسيدو او داسلام رومبنى مؤذن مقرر شو ځكه چي
دده اواز انتهائي تيز او دلکش وو دده په غير موجودگي كي به ابو محذوره يا ابن ام مكتوم
اذان كولو

په تمامو غزواتو كي شريك شوى وو او په فتح مكه كي هم رسول الله صلي الله عليه وسلم

¹ صحيح مسلم الطهارة ۲۳ (۳۴۵) . سنن النسائي الطهارة ۸۹ (۱۰۳-۱۰۶) . سنن ابن ماجه الطهارة ۸۹ (۵۶۱) . تحفة

ملگری وو دوفات نبوي نه پس شام ته منتقل شو او دبهتریني درجي اخلاقو مالک وو عمر رضي الله عنه به فرمائیل ابوبکر سیدنا واعتق سیدنا یعنی ابوبکر چي زمونږ سردار دی هغه زمونږ سردار بلال لره ازاد کړی دی دهجرت په شلم کال چي عمر یې تقریباً شپيته کاله وو په دمشق کي وفات شو او دباب صغیر خواته دفن کړی شو ۴۴ احادیث ورته منقول دي چي یو په دي کي متفق علیه دی دوه په مسلم کي دي او یو په بخاري کي داسد الغابه او طبقات ابن سعد کي مزید تفصیل ذکر شوی دی.

*****

۱۰۲_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ هُوَ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمَّارٍ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْمَسِّحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَ: "السُّنَّةُ يَا ابْنَ أَبِي"، قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَسِّحِ عَلَى الْعِمَامَةِ، فَقَالَ: "أَمْسَسَ الشَّعْرَ الثَّمَاءُ". (۱)

ترجمه: ابو عبیده بن محمد بن عمار بن یاسر فرماني چي ما د جابر رضي الله عنه نه په موزو باندې د مسح باره کي تپوس وکړو ، هغه راته اوفرمائیل اي وراره دا سنت عمل دی، فرماني چي ما هم دمسح علي العمامه باره کي سوال کړی وو نو راته يې فرمائيلي وو چي ويخته پرېږد.

حل لغات السنة : په ضمي د نون معني در رسول الله صلي الله عليه وسلم مبارکي طريقي او عادات مبارک، او السنة په فتحې د نون او سين معني کال
تشریح : د باب په اولني روايت کي مفصل تشریح تيره شوي ده، معاد کولو ته څه ضرورت نشته.

*****

۷۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ

دجنابت نه دغسل کولو بيان

۱۰۳_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعَشِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ خَالَتِهِ مَيْمُونَةَ، قَالَتْ: "وَمَطَعْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُسْلًا، فَأَغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ، فَأَلْقَا الْإِنَاءَ بِمِثَالِهِ عَلَى يَمِينِهِ، فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَأَلْقَا عَلَى فَرْجِهِ،

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف ۲/۲۱۵۰) (صحيح الإسناد)

ثُمَّ ذَلِكَ بِيَدِهِ الْحَاظِ أَوْ الْأَرْضِ. ثُمَّ مَضَى وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ. ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثًا. ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ. ثُمَّ تَتَنَّى فَنَقَلَ رِجْلَيْهِ. " قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين ميمونه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي ما درسول الله صلي الله عليه وسلم دپاره دغسل اوبه په لوبني كي تياري كړي نو دجنابت نه يي غسل او كړو، لوبني يي خپل گس لاس راكوب كړو او بني لاس يي اووينخلو خپل لاسونه يي اووينخل او بيا يي لاس په لوبني كي داخل كړو بيا يي خپله شرمگاه اووينخله او بيا يي لاس د ديوال او كه په زمكه مسح كړو، بيا يي غرغره او كړله او پوزي ته يي اوبه واچولي او خپل مخ يي اووينخلو او خپل دواړه لاسونه يي اووينخل بيا يي دري پيري په سر اوبه اوپيولي او بيا يي په ټول بدن اوبه اوپيولي بيا ددغه ځاي نه لږ وړاندي شو او خپلي خپي يي اووينخلي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دام سلمه، دجابر، ابو سعيد، زبير بن مطعم او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : يدخل، ادخل، يدخل، ادخلا معني داخلول، الفرج، په شيانو كي خلل پيداكول، سرحد، كشادگي، انساني شرمگاه ته هم فرج ونيلي شي. دباب نصر نه راځي يغلها اغتل يغتل اغتالا معني غسل كول، غسل يغسل غسلا وينخل يغتل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي

تشرېح : د غسل سنت طريقه داده چي دټولو نه پومبي خپل دواړه لاسونه تر مړوندونو پوري اووينځي. ځكه چي دا دواړه د پاكولو آله ده، اوخپله شرمگاه اووينځي، ځكه چي هغه محل د نجاست دي، نوا احتمال شته چي نجاست وړپوي انځتلي وي، اوكه په بدن پوري نجاست حقيقي لگيدلي وي، نو هغه دي هم لري كړي چي د اوبو په لگيدو سره زيات نشي، بيا دي داسي اودس او كړي، لكه څنگه چي د مانځه دپاره كوي، خو خپلي پنبی به نه وينځي، بيا دي په سر باندي دري ځله اوبه اوبوي، اودري ځله دي په ټول بدن اوبه تيري كړي.

^١ صحيح البخاري/الغسل (٢٢٩)، ٥ (٢٥٤)، ٤ (٢٥٩)، ٨ (٢٦٠)، ١٠ (٢٦٥)، ١١ (٢٦٦)، ١٦ (٢٤٣)، ١٨ (٢٤٦)، ٢١ (٢٤٧).

(٢٨١)، صحيح مسلم/الحيض (٣١٤)، سنن ابی داود/الطهارة (٩٨) (٢٢٥)، سنن النسائي/الطهارة (١٦٢) (٢٥٣)، والفصل (٢٠٨)، ١٤ (٢١٨)، ٢٢ (٢٢٨)، سنن ابن ماجه/الطهارة (٩٤) (٥٤٣)، (تحفة الأشراف) (١٨٠٦٢)، مسند احمد (٢٢٠/٢٢١، ٢٢٢).

شمس الاتمه حلوانی فرمائیلی دی، چی اول دی په بنی اوږه دری څله اوبه راواچوی. او بیا په گسه باندې او بیا په ټول بدن باندې دویم: او بعضو فرمائیلی دی چی د بنی اوږی نه دی شروع اوکړی، بیا په سر او بیا دی په گسه اوږه اوبه اوبیوی، دریم: او بعضو وئیلی دی چی دسر نه دی شروع اوکړی، د قدوری د عبارت نه دا معلومېږی، بیا دی دهغه ځای نه اخوا شی، او خپلی دواړه پښی دی اووینځی.

صاحب د هدایه فرمائی چی میمونه رضی الله عنها د رسول پاک صلی الله علیه وسلم غسل هم داسی نقل کړې دې، صاحب د فتح القدیر ابن الهمام پوره حدیث داسی نقل کړې دې: "روى الجماعة عنها قالت وضعت للرسول صلي الله عليه وسلم ماء يغتسل به فأفرغ على يديه فغسلها مرتين أو ثلاثاً ثم أفرغ يمينه على شباله. فغسل مذاكيره. ثم دلکه بيده الأرض ثم تيمم واستنشق ثم غسل وجهه ويديه. ثم غسل رأسه ثلاثاً. ثم أفرغ على جسده ثم تنحى عن مقامه فغسل قدميه" دمیومنه رضی الله عنها نه یوی ډلی د عالمانو روایت نقل کړې دې چی میمونه رضی الله عنها فرمائیلی دی، ما د رسول الله ﷺ د غسل دپاره اوبه کیخوډې، نو رسول پاک صلی الله علیه وسلم په خپلو دواړو لاسونو باندې راواچولې، دوه یا دری څله نې خپل لاسونه اووینځل، بیا رسول پاک صلی الله علیه وسلم په خپل گس لاس د بنی لاس نه اوبه واچولې، بیا رسول پاک صلی الله علیه وسلم خپله شرمگاه اووینځله، بیا نې خپل لاس په زمکه باندې اومگلو، بیا نې په خوله کې اوبه واچولې، اوبه پوزه کې نې اوبه واچولې، بیا نې خپل مخ او لاسونه اووینځل، بیا نې دری څله خپل سر اووینځلو، بیا نې په خپل بدن باندې اوبه اوبیولې، بیا دهغه ځای نه اخوا شو، او خپي نې اووینځلي.

صاحب د هدایه فرمائی چی پښی به ددی وجې وروسته کوی چی هغه د مستعملو اوبو په ځای کې جمع کیږی، نوکه په اوچت ځای لکه تخته وغیره باندې ولاړ وی. او غسل کوی، نود پښو درینځلو وروسته کولو ته څه ضرورت نشته.

د راوي حالات: د ابن عباس رضي الله عنه حالات بار بار په ما قبل ابوابو کې مفصل تیر شوي دي. من ارادها فليراجع

*****

١٠٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَمْرٍو، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَدِيَّةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَغْتَسِلَ مِنَ الْجَنَابَةِ يَدًا فَغَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهُمَا الْإِنَاءَ، ثُمَّ غَسَلَ فَرْجَهُ وَيَتَوَضَّأُ وَهُوَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ يَغْرِبُ هُمُورَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَغْتَبِغِي عَلَى

رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَتَّيَاتٍ". قَالَ أَبُو عَمِيرٍ: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ. أَنَّهُ يَقَوِّضُ أَوْسُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ يُفْرِغُ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ، ثُمَّ يُغْسِلُ قَدَمَيْهِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. وَقَالُوا: إِنْ انْتَمَسَ الْجُنُبُ فِي الْمَاءِ وَلَمْ يَقَوِّضْ أَجْزَأَهُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ (١)

ترجمه : دعائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت دی فرمائی کہ کله چي رسول اللہ صلي اللہ علیہ وسلم جنابت نہ دغسل کولو اراده اوکړه نو لاسونہ به يي لوبښي ته د داخلولو نه مخکي اووینځل او بيا به يي شرمگاه وينځله اوداسي اودس به يي کولو څنگه چي دمونځ دپاره کولي شي بيا به يي ويخته په اوبو لامده کړل او بيا به يي دري پيري په سر اوبه راواړولي
امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا حديث اهل علمو دعمل په سلسله کي اختيار کړي دي چي هغوی دمونځ دپاره د اودس پشان اودس کوي بيا به په سر دري پيري اوبه راواړوي او بيا به په بدن اوبه اوپهيو دوی دا هم ونيلي دي چي جنب که په اوبو کي غوږه اووهي او اودس اونکړي دا دده دپاره کافي کيږي او همدا قول دامام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه هم رحمهم الله دي

حل لغات : يدخل : ادخل يدخل ادخلا معني داخلول، الفرج په شيانو کي خلل پيدا کول .
سرحد . کشادگي . انساني شرمگاه ته هم فرج ونيلي شي دباب نصر نه راځي .
يغسلها . اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل کول ، غسل يغسل غلا وينځل مفتسل معني غسل خانه . غسيل وينځلي شوي ، غاسل معني دوبي
تشریح : د جنابت نه دغسل په سلسله کي قاضي ثناء الله د سورة مائدي په اولني ايت کي بهترين تحقيق کړی دی چي ستاسو د فائدي دپاره يي نقل کوو

چونکه په جنابت کي دښه پاکي کولو حکم دي نوپه دي وجه مونږ دخولي اودپوزي دتنه حصه دببروني جلد په حکم کي داخل کړه ، امام مالک او امام شافعي په نزد داودس پشان غسل سنت دي

^١ صحيح البخارى/الغسل (٢٢٨) . و (٢٢٢) . و (٢٤٢) . صحيح مسلم/الحيض (٣١٦) . سنن ابى داود/الطهارة ٩٨ (٢٢٢) . سنن النسائي/الطهارة ١٥٦٢ (٢٢٨) . و (١٥٤٩) (٢٢٩) (٢٥٠) . والغسل ١٢ (٢٢٠) . و (٢٢٢) . (تحفة الأشراف : ١٢٩٢٥) .
موطا امام مالك/الطهارة ١٤٦ (٦٤) . مسند احمد (١٠١/٦/٥٢) . هذا من طريق عروة عنها . وله طرق عنها . انظر : صحيح البخارى/الغسل ٦ (٢٥٨) . صحيح مسلم/الحيض (٣١٨) . و (٢٢٠) (٢٢١) . سنن ابى داود/الطهارة ٩٨ (٢٢٠) . سنن النسائي/الطهارة ١٥٢ (٢٢٢) . و (٢٥٢) (٢٢٦) (٢٢٧) . و (٢٢٨) (٢٢٩) (٢٣٠) . مسند احمد (١٢٢/٦/١٢٢) (١٤٢)

دام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي ما عرض اوکرو اي دالله رسوله ماسر کمځي ويري سختي اودلي دي ايا دجنابت نه دغسل په وخت کي يي پرانستل ضروري دي؟ نبي کريم صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل نه دومره هم کافي ده چي دري لپي اوبه په سر راواچوي اوبياپه خان باندي اوبه اوبويو اوبياکه شي. مونږ وايو ام سلمه رضي الله عنها دسر دوينځلو دکيفيت تپوس کړي وو چي ويسته پرانستل ضروري دي اوکه نه نونبي عليه السلام صرف هم ددي جواب ورکړي دي دغږ غړي اوبه پوزه کي داوبواچولو يي نه اثبات کړي اونه نفي نوددینه څنگه معلومه شوه چي خوله اوبوزه وينځل داودس ارکان ندي؟

مسئله: سړي وي اوکه ښځه دهر يو دپاره دسر دوينستو بيخونوته اوبه رسول واجب دي اودپيري بيخ ته هم اوبه رسول لازمي دي ، دامام مالک په نزد اودامام شافعي په يوقول کي په اودس باندي په قياس کولو سره دپيري بيخ ته اوبه رسول واجب نه دي زمونږ په نزد په دواړو کي فرق دادي چي په غسل کي طهارت په مبالغې سره کول پکار دي اوبه اودس کي دپته ضرورت نشته ، درسول الله صلي الله عليه وسلم ارشاد دي چي څرمني لره ښه پاکه کړي ، دعلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ما پخپله درسول الله نه اوريدلي دي چي فرمائيل به يي چاچي دجنابت په غسل کي ديو ويخته په مقدار اوچ خاي پريخودو چي اوبه ورته اونه رسيږي نواله تعالي به ورسره په دوزخ کي داسي داسي کوي ، علي رضي الله عنه اوفرمانيل هم ددي وجي نه مادخپلو ويسته سره دشمني کړي ده ، رواه ابو داود وابن ماجه واسناده صحيح، بعضي علماؤ ونيلي دي چي دي حديث لره موقوف گرځول صحيح دي ، مرفوع ونيل غلط دي،

مونږ وايو ثقه راوي مرفوع بيان کړي دي اودثقه زيادت قابل دقبول وي . اوبيا دلته خو موقوف دمرفوع په حکم کي په يقيني طور سره دي ، ځکه چي دعذاب داخرت اندازه په راني سره نه شي کيدي ، دوحې نه بغير ددي اندازه نه شي لگيدي او وحې خو صرف پيغمبر ته راخي ددینه معلومه شوه صحابي چي دکوم قول نسبت رسول الله ته اونکري ليکن هغه قول داخرت دعذاب سره متعلق وي نويقينا هغه درسول الله فرمان دي،

داوبيا يوب انصاري رضي الله عنه نه يو مرفوع روايت مروي دي چي دجنابت نه غسل کول دامانت ادا کول دي ځکه چي دهر يو ويسته دلالت دي جنابت وي ، رواه ابن ماجه، ليکن ددي اسناد ضعيف دي . په صحيحينو کي درسول الله صلي الله عليه وسلم دغسل دکيفيت په بيان کي عانته رضي الله عنها فرمائيلي دي چي بيا به رسول الله گوتي اوبوته داخلي کړي اودوينستو بيخونه به يي خلا لول . دعائنه بيان دي چي اسماء رضي الله عنها دزنانه بيماري متعلق درسول الله نه دغسل په باره کي تپوس اوکرو اوبه دي حديث کي داسي ذکر شوي دي چي سر دي ښه اومري تردې پوري چي اوبه دوينستو بيخونو ته ورسېږي ، رواه مسلم،

ددې مبحث يوروايت داذر رضي الله عنه نه هم مروې دي په کوم کي چي راغلي دي کله چي اوبه بيا مومي نو خپله خرمن مسح کړه (رواه احمد).

مسئله: بدن مړې د جمهورو په نزد باندي واجب نه دي د امام مالک په نزد باندي واجب دي د جمهورو دليل دادي چي الله تعالي "حتي تغتسلوا" فرمائيلي دي او داغتسال معني اوبه بيول دي مالش نه دي، د ابو زبير رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي بيازه ډگه لپه اوبه راواخلم اوبه سر يي واچوم اوبيا د دينه پس يي په تمام بدن اويوم (متفق عليه).

او د غسل په کوم حديث کي داسي لفظ نه دي راغلي چي د مالش په وجوب باندي دلالت وکړي

مسئله: واجب نه دي په بنځه باندي دکمخو پرانيستل اود وينستونو دسرونو وينخل په اجماع سره د قياس تقاضا داوه چي د بنځي اوسري دواړو دپاره دوينستو پرانيستل او کمخو وينخل دي واجب وي ځکه چي د غسل په طهارت کي مبالغه کول واجب دي (او دا حکم دسري اوبنځو دواړو دپاره دي، ليکن کمخو نه پرانيستل او ترلي وينسته دنه کولاولو دلسلي حديث دام سلمه رضي الله عنها نه مونږ ذکر کړو (اونص لره په قياس باندي ترجيح حاصل وي، دعبید بن عمير بيان دي فرماني چي عائشه رضي الله عنها ته دا خبر ورسيدو چي عبدالله بن عمر به بنځوته حکم کولو چي کله غسل کوي نو دسرونو وينسته به پرانيځي، عائشه رضي الله عنها اوفرمايل نو بيا يي بنځوته دسرونو خړيلو حکم ولي نه کولو ما اور رسول الله صلي الله عليه وسلم به ديو لوبني نه غسل کولو اودري پيري به مو په بدن باندي اوبه اچولي اود دينه علاوه مو نور هيڅ نه کول، دسرو دپاره دسري وينستو پرانيستل ساقط نه دي، دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دهر وينسته دلاتدي جابت وي نو په دي وجه تاسو به وينسته وينځي او خرمن به بنه پاکوي (رواه ابو داود والترمذي وابن ماجه والبيهقي، مگر داروايت ضعيف دي ځکه چي مدار يي په حارث بن دحيه باندي دي او حارث ډير ضعيف دي دارقطني ويلي دي دا روايت صرف د مالک بن دينار نه مرسل مروې دي او همدارنگي سعيد بن منصور په روايت ديونس سره دحسن نه مرسل بيان کړي دي، ابن جوزي ويلي دي دا صرف دابوهريره رضي الله عنه قول دي (يعني موقوف حديث دي، بهر حال دا حديث مرسل صحيح دي يا موقوف صحيح او متصل مرفوع نه دي ليکن مرسل هم حجت وي او خصوصاً په هغه وخت کي کله چي د دينه تائيد په کوم مسند حديث يا اثر سره کيږي.

په غسل کي نيت اوتوالي سنت دي اود دواړو خپو په پريخودلو سره باقي اودس کول اوبيا په بدن باندي اوبه بهيول اوبيا دغسل دخاي نه په لري کيدو سره خپي وينخل هم درسول الله صلي الله عليه وسلم سنت دي ، دغسل په نيت کي هغه اختلاف دي کوم چي داودس په نيت کي دي اوتوالي درسول الله په دوامي عمل سره ثابت دي ، دباقي امورو مستنون کيدل دميمونه رضي الله عنها حديث نه ثابت دي دميمونه رضي الله عنها بيان دي چي ما درسول الله دپاره دغسل اوبه ايخودلي وي اوهغه ورباندي دجنابت غسل وکړو ، اول ني لوبسي په گس لاس راکوږ کړو اوبه بني لاس ني اوبه واچولي اولاسونه ني دري پيري ووينخل اوبيا ني په سر باندي دري پيري اوبه واچولي اوبيا ني په باقي بدن باندي اوبه واچولي اوبيا دهغه خاي نه ورباندي شو اوخپي ني ووينخلي (متفق عليه)

فانسد کچري بدن په نجاست حقيقه لرلي وي نو ددي لري کول واجب دي نوځکه ني دغسل په ستونو کي ددي ذکر ونکړولکه څنگه چي ني داودس په ستونو کي داستنجا ذکر ندي کړي ، دباقي بدن ددري پيري وينخلو هيڅ دليل ماته معلوم نشو .

*****

٧٧ _ بَابُ هَلْ تَنْقُضُ الْمَرْأَةُ شَعْرَهَا عِنْدَ الْغُسْلِ

ايا بنځه به په غسل کي کمځي پرا نيزي

١٠٥ _ حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَمْرٍو . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى . عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْمُبَرِّكِ . عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ . عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ . قَالَتْ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أَشَدُّ رَأْيِي أَفَأَنْقُضُهُ لَغُسْلِ الْجَنَابَةِ ؟ قَالَ : " لَا إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَحْمِيْنَ عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَكَيَاتٍ مِنْ مَاءٍ . ثُمَّ تُغِيضِينَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِكَ الْمَاءَ فَتَطْهَرِينَ " أَوْ قَالَ : " فَإِذَا أَلَيْتِ قَدْ تَطَهَّرْتِ " . قَالَ أَبُو عِيسَى : هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ . وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ : أَنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنَ الْجَنَابَةِ فَلَمْ تَنْقُضْ شَعْرَهَا . أَنَّ ذَلِكَ يُجْزئُهَا بَعْدَ أَنْ تُغِيضَ الْمَاءَ عَلَى رَأْسِهَا . (١)

ترجمه : دام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي ما عرض اوکړو اي دالله رسوله ماسر کمځي ډيري سختي اودلي دي ايا دجنابت نه دغسل په وخت کي يي پراستل ضروري دي ؟

^١ صحيح مسلم / الحيض ١٢ (٢٢٠) سنن النسائي / الطهارة ١٥٠ (٢٢٢) . سنن ابن ماجه / الطهارة ١٠٨ (٢٠٢) . (تحفة الأعراف

: ١٨١٤٢) . مستند احمد (٦/٢١٥) . سنن الدارمي / الطهارة ١١٢ (١١٩٦)

نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل نه دومره هم كافي ده چي دري لپي اوبه په سر راواچوي او بيا په خان باندي اوبه اوبويو اوباكه شي او كه داسي يي او فرمايل چي بيا ته پاكه شوي

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دى اود اكثر و اهل علمو په همدي باندي عمل دى چي كله يوه ښځه د جنابت نه غسل وكړي او كمڅى ونه سپري نو به څه حرج نشته په سر باندي اوبه راړول هم ددي دپاره كافي دي

اللغات: "تنقض" نقض ينقض دنصر ينصر دباب نه په معني د ماتولو سره، او همدارنگي په رسي ترلي شوي ته هم نقض ونيلي شي "ضفائر" ضفيرة جمع ده په معني دكڅو سره "اصول" جمع داصل ده جرړو او بنياد ته ونيلي شي "البل" مصدر دي دباب نصر ينصر نه په معني دلوندوالي "ذوائب" جمع ده مفرد يي ذائبة راځي په معني دكمڅى سره مقدار "اثناء" مينځ په غسل كي د كڅو او ږيري وينځلو حكم

مسئله داده چي د ښځي د كڅو د ويختو بيخونو ته اوبه رسي. نو په هغى باندي د خپلو كڅو پرانستل واجب نه دى. دليل يي په صحيح مسلم وغيره كي د ام سلمه رضى الله عنها حديث دي. "قلت يا رسول الله انى امرأة اشد ضررا راسى فأنقضه في غسل الجنابة فقال لا انا يكفيك أن تحثي على رأسك ثلاث حثيات ثم تفيض عليك الماء فتطهرين" (فتح القدير) يعنى ام سلمه رضى الله عنها عرض او كړو. يا رسول الله ﷺ زه داسي ښځه يم چي د خپلو ويختو كمڅى سختي ترم. نو آيا د جنابت په غسل كي دا پرانيزم؟ نو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ورته او فرمايل: نه. ستا دپاره دا كافي ده چي ته په خپل سر دري لپي واچوي. او بيا په خپل بدن اوبه اوبوي. نو پاكه به شي. ددي حديث نه معلومه شوه چي په هغه ښځه باندي د ويختو لمدول واجب نه دى چي كمڅى نې جوړى كړي وي.

صاحب ددهايه فرماني چي په دى ښځه باندي د كمڅو لوندول هم واجب نه دى. هم دا صحيح قول دي. ځكه چي د كڅو په لوندولو كي دښځي دپاره تكليف دي.

ليكن ږيره ددي په خلاف ده. ځكه چي دهغى مينځ ته اوبو رسولو كي څه تكليف نشته، نو ږيري ته دننه اوبه رسول واجب دى. دغه شان كه د ښځي ويخته پرانستى وي، نو د هغى مينځ ته اوبه رسول واجب دى. ځكه چي په دى صورت كي په كي څه تكليف او مشقت نشته.

۷۸- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ

د هر يو ويخته لاندې جنابت دي

١٠٦_ حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ وَجِيهٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَتَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَاحَةٌ فَأَغْسِلُوا الشَّعْرَ وَأَلْقُوا الْبَشَرَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَأَكْس. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْحَارِثِ بْنِ وَجِيهٍ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِهِ، وَهُوَ شَيْخٌ لَيْسَ بِذَاكَ، وَقَدْ رَوَى عَنْهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْأَثَمَةِ، وَقَدْ تَفَرَّدَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ، وَيُقَالُ: الْحَارِثُ بْنُ وَجِيهٍ، وَيُقَالُ: ابْنُ وَجَبَةَ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي دهر ويخته دلاتدي دجنابت اثر وي نو په دي وجه يي په بنه شان سره وينځي، او څرمن به په بنه طريقه مړي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دانس رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي، او دحارث بن وجيه روايت غريب دي مونږ ته صرف دده په سند معلوم دي او حارث قوي نه دي حارث دمالك بن دينار نه ددي روايت په نقل كولو كي منفرد دي.

حل لغات   **الدلك**، **دلك** يدلك دلکا په معني دمړلو سره دي.

تشریح : دحديث مطلب دادي دبدن ويخته ولاړ نه وي په جسم باندي پراته وي او دي پرتو ويختو چي دبدن كومه حصه پټه كړي ده هغه حصه دتحت كل شعرة نه مراد ده همدارنگي د ويختو كومه حصه چي دڅرمني سره يوځاي ده هغه هم ددينه مراد ده پس ټول ويخته وينځل ضروري دي او ددي لاندې پټه شوي څرمن وينځل هم ضروري دي هم ددي حديث په بنياد امام مالك ذلك يعني دجسم مړل فرض كړي دي مگر دا حديث ضعيف دي ځكه چي ابو محمد حارث بن وجيه بصري ددي په نقل كولو كي منفرد دي او دا ضعيف راوي دي حارث د اتمي طبقي راوي دي امام ترمذي ابو داود، او ابن ماجه دده نه اخذ دروايت كړي دي

*****

٧٩_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بَعْدَ الْغُسْلِ

دغسل نه پس داودس كولو بيان

١٠٧_ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هَرِيرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَقْوُضًا بَعْدَ الْغُسْلِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ أَبُو

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٩٨ (٢٢٨)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٠٦٤ (٥٩٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٥٠٢)

عيسى: وَهَذَا قَوْلٌ غَيْرٌ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ أَنْ لَا يَتَوَضَّأَ بَعْدَ الْغُسْلِ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عانشه رضي الله عنها نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به دغسل نه پس اودس کولو

امام ترمذي وائي داحديث حسن صحيح دي او دمتعددو صحابه کرامو تابعينو او اهل علمو په دي باندي عمل دي چي دغسل نه پس اودس کول نشته

تشریح : وضوء بعد الغسل د فقهاؤ په اتفاق ضروري نه دی البته شوافع وايي که د اودس نه پس مسئله د مس الذکر عارضي شي نو اودس کول به ضروري وي

*****

٨٠- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا التَّقَى الْخِتَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ

کله چي شرمگاهه د شرمگاهه سره يوځاي شي نو غسل واجب شي

١٠٨- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُكَفَّى، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانَانِ الْخِتَانُ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ، فَعَلَّيْتُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَغْتَسَلْنَا ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. (٢)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي فرمايل يي کله چي شرمگاهه د شرمگاهه سره يوځاي شي نو غسل واجب شي، ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم هم داسي کړي وو نو غسل مو وکړل

امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د ابو هريره، عبد الله بن عمرو او رافع بن خديج رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : " ختاتان " د ختن تشبيه ده معني دختني کولو ځاي مجازا ورته الات دتناسل مراد وي

¹ سنن النسائي/الطهارة ١٦٠ (١٥٣) . والفضل ٣٣ (٣٢٠) . سنن ابن ماجه/الطهارة ٩٦ (٥٤٩) . (تحفة الأشراف: ١٦٠٢٥) . مسند احمد (٦/٦٨، ١١٩، ١٥٢، ١٩٢، ٢٥٨، ٢٥٣) . وانظر أيضاً: سنن ابی داود/الطهارة ٩٩ (٢٥٠) .

² سنن ابن ماجه/الطهارة ١١١ (٣٠٨) . (تحفة الأشراف: ١٤٣٩٩) . وراجع أيضاً: صحيح مسلم/الحيض ٣٢ (٢٢٩) . وط/الطهارة ١٨ (٤٣) . و مسند احمد (٦/٢٤، ٩٤، ١١٢، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٦٥)

تشریح : غسل واجیونکي اسباب

اول سبب په شهوت او تپ سره د منی وتل دی ، که انزال د منی د سري نه وی او که د بنځي نه ، او که دخوب په حالت کي وی او که د ويځي په حالت کښي ، په هر صورت کي غسل واجب دي ، دویم : امام شافعي او امام مالک رحمه الله فرماني چي په مطلق خروج د منی سره غسل واجیږي ، که منی په شهوت سره وتلی وی او که بغیر د شهوت نه .

نوکه د وزن او چټولو دوجې منی اووتل ، یا د اوچت ځاي نه په راغورځیدو سره اووتل ، یا دلرگی یا بل څه په گزار سره د شاه نه اووتل نوپه دی صورتونو کي زمونږ په نزد غسل نه واجیږي ، او دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نزد واجیږي . دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم داقول دي چي "الماء من الماء" یعنی غسل په منی سره واجیږي ، دا حدیث د شهوت د قید نه مطلق دي ، (دا قید په کي نشته چي په شهوت سره وتلی وی ، نو غسل واجیږي) نود "المطلق یجری عل إطلاقه" مطابق به په خپل اطلاق باقي پاتې کیږي .

زمونږ دلیل دا دي چي الله تعالی فرمانيلی دي ، ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾ آیت کي د تطهیر حکم جنب ته هم شامل دي ، او په لغت کي جنابت وائي ، په شهوت سره د منی وتلو ته ، کله چي سري د بنځي نه خپل شهوت پوره کړي ، نو عرب وائي ، "أجنب الرجل" نومعلومه شوه چي د منی په شهوت سره وتل جنابت دي ، نو چي انزال د منی په شهوت سره اوشي ، نو غسل به واجب وي .

پاتې شو هغه حدیث کوم چي امام شافعي رحمه الله پيش کړي دي ، دهغی نه جواب دا دي چي دا حدیث په شهوت سره د منی په خروج باندې محمول دي ، ددی وجې چي حدیث دخپلو الفاظو په اعتبار سره عام دي ، ځکه چي دا متيازو ، مذی ، ودی ، منی ته که په شهوت وی او که بغیر د شهوت وی ، ټولو ته شامل دي ، او په اتفاق سره په حدیث کي ټول څیزونه مراد نه دي ، چونکه منی چي په شهوت سره اوځي ، نو په دی باندې په اتفاق سره غسل واجیږي ، نو ځکه به دا حدیث هم په دی حمل کولی شی . زمونږ د مذهب تائید د عائشه رضی الله عنها د تفسیر نه هم کیږي ، کوم چي هغی د منی په باره کي کړي دي ، فرماني "المني ماء أبيض ثخين ينكسر منه الذكر" یعنی منی سپینی اوبه وی چي په هغی سره خاص اندام مراوی کیږي ، اودا خبره ښکاره ده ، چي مراوی توب د شهوت نه پس راځي ، نو معلومه شوه چي بغیر د شهوت نه کومی اوبه اوځي ، هغه منی نه ده چي غسل پري واجب شی . احناف علما ، په دی خو متفق دي چي دغسل د وجوب دپاره دا ضروري ده چي کله منی دخپل ځاي نه یعنی شاه

نه جدا شی چی په شهوت سره وی. لیکن چی کله د عضو تناسل نه بهر ته اوځی. نو په هغه وخت کې د شهوت وجود شرط دی که نه دی؟ نو په دی باره کې اختلاف دې. اول: د طرفینو په نزد د منی د ظهور په وخت د شهوت وجود ضروری نه دې. دویم: اود امام ابو یوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت کې هم د شهوت وجود ضروری دې.

دامام ابو یوسف رحمه الله دلیل قیاس دې چی لکه څنگه منی دخپل محل یعنی شاه نه راوځی. نو په هغه وخت کې شهوت ضروری دې. نودغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت کې هم د شهوت وجود ضروری دې. اوجامع دا دې چی د غسل تعلق د دواړو سره دې.

د طرفینو دلیل دا دې چی د منی د انفصال په وخت کې شهوت موجود وو. نود دی تقاضا ده چی غسل واجب شی. او دخروج په وخت چونکه شهوت نه وو. نوددی تقاضا ده چی غسل دی واجب نه شی. نو په دی صورت کې د غسل وجوب اوعدم وجوب دواړه احتمال شته. خومونږ په احتیاط باندې عمل وکړو او غسل مو واجب کړلو.

فائده د اختلاف داده چی یوسړی استمناء بالید او کرله او عضو تناسل نې اونیولو. کله چی نې شهوت ختم شو، نو منی بغیر د شهوت نه خارج شوه. په دی صورت کې به د طرفینو په نزد غسل واجب وی. او دامام ابو یوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وی.

انزال د باب افعال مصدر دی. نزاله (دنون سره) نه ماخوځ دې. معنی نې ده د سړی اوبه، دلته کې دری الفاظ قابل ذکر دی. منی. مذي او ودی. اول موجب د غسل ده. اودویمه او دریمه موجب د اودس دی. په دی دری واړو کې فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کې د قتاده او عکرمه نه نقل کړې دې. فرمائی چی منی هغه د توب اوبه دی چی شهوت ورسره وی. او دهغی نه بچی پیدا کیدی شی. اومذي هغه اوبه دی چی د لوبو په وخت کې اوځی. او ودی هغه اوبه دی چی د متیازو نه پس اوځی. (یعنی) علامه ابن الهمام په فتح ال قدیر کې لیکلی دی چی یوی ښځی د عائشی رضي الله عنه نه د مذي په باره کې تپوس وکړو. نوهغوی ورته اوفرمائیل. دهر سړی نه مذي ځی، او دا په حقیقت کې دری څیزونه دی. اول مذي دویم: ودی دریم: منی. نومذي خودا ده چی سړې د خپلی بی بی سره لوبی کوی. اود هغه په عضو تناسل باندې یو څیز ښکاره شی. نوهغه دی خپل ذکر او خصیتین اووینځی. او اودس دی اوکړی. غسل دی نه کوی. او. ودی هغه ده چی کومه د متیازو نه پس راځی. دلته کې هم د خپل ذکر او خصیتینو وښځل اواودس کول واجب دی. اوعسل نه دې. او منی هغه ټینگی اوبه دی چی په شهوت سره اوځی. په دی کې غسل دې.

علامه نووی فرمائی چی مذي سپینی نرمی او خلیخناکی اوبه وی. کومی چی د لوبو په وخت په شهوت سره اوځی. لیکن ددی نه پس په طبیعت کې فتورنه راځی. صاحب د هدایه

فرمانی چی مذی هغه اوبه دی چی نرمی اوسپن والی ته مانلی وی. د لوبو په وخت کې اوبه.

*****

۱۰۹- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ وَجَبَ الْغُسْلُ". قَالَ أَبُو عِيْنَسٍ: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَعَائِشَةُ، وَالْفُقَهَاءُ مِنَ التَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: إِذَا تَقَلَّى الْخِتَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ. (۱)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي امام ترمذي وايي چې د عائشه حديث حسن صحيح دی، او حديث د عائشي په ډيرو سندونو د رسول الله نه مرفوعا هم مروی دی. کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي. اوداد اکثرو صحابه کرامو قول دی چې په دوی کې ابو بکر، او عمر او عثمان او علي او عائشه رضي الله عنهم هم شامل دي، اوداد اکثرو فقهانو او تابعینو قول هم دی لکه سفیان ثوري، شافعي او احمد او اسحاق دوي وايي کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي

تشریح: التقاء دختا نیفو موجب دغسل دي

ختان د بنځی او سرې د ختنه (کت کولو) ځای دی، د عربو عادت وو چی هغوی به د هلکانو په پشان د جینکو ختنه هم کوله. ابن الهمام لیکي چی ختنه د سرو دپاره سنت ده. اود پنځو دپاره عزت، ځکه چی د مختونې بنځی سره په جماع کولو کې زیات خوند وی. سرې که ختنه پرېږدی، نو هغه به مجبورولی شی. البته که په ختنه کې د هلاکت غالب گمان وی، نو بیا به نشی مجبورولی مسئله ده. که ختانیان دواړه ضم شوی او خشفه (د ذکر سر) د بنځی په شرمگاه کې پټ شوی، نو په دواړو به غسل واجب وی، که انزال شوې وی او که نه وی.

دليل ددي قول دا حديث دي: "إذا التقي الختان الختان وغابت الخشفة وجب الغسل أنزل اولم ينزل" يعني كله چی دواره ختان په خپل مینځ کي یو ځای شی، نو غسل واجبېږي، که انزال شوې وی او که نه وی: دویم دلیل دا دي چی په کوم څیز حکم مرتب کېږي، هغه مخفی وی، او دهغی سبب ښکاره وی، نو هغه ظاهري سبب به د پټ څیز قائم مقام وی، او حکم به په دغه سبب باندې مرتب وی، نو دلته کي التقاء د ختانیو سبب د انزال دي، او په نفس انزال باندې د غسل ترتب دي، او هغه یو پټ څیز دي، ځکه چی د سترگو نه پټ وی، او کله د مني د قلت دوجی دا پته هم نه لري چی انزال شوې دی او که نه دي، نو ځکه به التقاء د انزال قائم مقام وی، او د غسل ترتب به په التقاء وی په انزال به نه وی. او که د فرج نه علاوه نې په ډېر کي ادخال وکړو، نو هم به غسل واجب وی، ځکه چی په دی صورت کي هم کمال سببیت موجود دي، او ډیر فاسقان د فرج په مقابل کي په دی لاره باندې شهوت پوره کولو ته ترجیح ورکوي، ځکه بعضی فقهار لیکلی دی چی په مانځه کي د بی ږيري هلکانو په برابري کي داسی مونیخ فاسدوی، لکه څنگه چی د ښځو په محاذاه باندې مونیخ ماتېږي، صاحب د هدایه فرماني چی احتیاطاً په مفعول به باندې هم غسل واجب دي، ځکه چی دا احتمال هم شته چی مفعول به هم خوند محسوس کړي، او مني تری خارج شی، او دا احتمال هم شته چی هغه خوند محسوس نکړي، او خروج د مني اونشی، او طهارت کي چونکه احتیاط مطلوب دي، نو ځکه په مفعول به هم احتیاطاً غسل واجب دي.

ددی په خلاف که د خناور سره د ادخال کار اوکړي شی، یا د سیلینو نه علاوه په پتون وغیره باندې دا کار اوکړي، نو د انزال نه بغیر صرف په ادخال باندې غسل نه واجبېږي، د دی وجې چی په دی صورتونو کي سببیت ناقص دي، ځکه چی طبعیت سلیمه ددی نه نفرت کوي.

*****

۸۱- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ

باب غسل د مني وتلو په وجه لازمېږي

۱۱۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُلَيْحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ كَعْبٍ، قَالَ: "إِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ وَخُصَّةٌ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، ثُمَّ نَهِيَ عَنْهَا". (۱)

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۸۴ (۲۱۲) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۱ (۹۰۶) . (تحفة الأشراف: ۴۷) . مسند احمد (۱۱۵/۵) (۱۱۶) .

سنن الدارمي/ الطهارة ۴۳ (۷۸۶)

ترجمه : د ابی بن کعب رضي الله عنه نه مروی دي چي د مني د وتلو په وجه وجوب د غسل په ابتداء د اسلام کي وو مگر بيا ممنوع شو

تشریح : موجب د غسل

اول سبب په شهوت او توب سره د مني وتل دی ، که انزال د مني د سري نه وی او که د بنخي نه ، او که دخوب په حالت کي وی او که د ويخي په حالت کښي ، په هر صورت کي غسل واجب دي ، دويم : امام شافعي او امام مالک رحمه الله فرماني چي په مطلق خروج د مني سره غسل واجبيږي ، که مني په شهوت سره وتلی وی او که بغير د شهوت نه ،

نوکه د وزن او چټولو د وجې مني اووتل ، يا د اوچت ځاي نه په راغورځيدو سره اووتل ، يا دلرگي يا بل څه په گزار سره د شاه نه اووتل نوپه دی صورتونو کي زمونږ په نزد غسل نه واجبيږي ، او دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نزد واجبيږي .

دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم د اقول دي چي "الباء من الماء" يعنى غسل په مني سره واجبيږي ، دا حديث د شهوت د قيد نه مطلق دي . (دا قيد په کي نشته چي په شهوت سره وتلی وی ، نو غسل واجبيږي) نود "المطلق يجري عل اطلاقه" مطابق په به خپل اطلاق باقي پاتي کيږي .

زمونږ دليل دا دي چي الله تعالى فرمايلي دي ، ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾ آيت کي د تطهير حکم جنب ته هم شامل دي ، او په لغت کي جنابت وائي ، په شهوت سره د مني وتلو ته ، کله چي سري د بنخي نه خپل شهوت پوره کړي ، نو عرب وائي ، "أجنب الرجل" نو معلومه شوه چي د مني په شهوت سره وتل جنابت دي ، نو چي انزال د مني په شهوت سره اوشي ، نو غسل به واجب وی .

پاتي شو هغه حديث کوم چي امام شافعي رحمه الله پيش کړي دي ، دهغي نه جواب دا دي چي دا حديث په شهوت سره د مني په خروج باندې محمول دي ، ددی وجې چي حديث دخپلو الفاظو په اعتبار سره عام دي ، ځکه چي دا متيازو ، مذی ، ودی ، مني ته که په شهوت وی او که بغير د شهوت وی ، ټولو ته شامل دي ، او په اتفاق سره په حديث کي ټول څيزونه مراد نه دي . چونکه مني چي په شهوت سره اوځي ، نو په دی باندې په اتفاق سره غسل واجبيږي ، نو ځکه به دا حديث هم په دی حمل کولی شی . زمونږ د مذهب تائيد د عائشه رضي الله عنها د تفسير نه هم کيږي ، کوم چي هغي د مني په باره کي کړي دي ، فرمايلي يي "المني ماء أبيض تخين ينكسر منه الذكر" يعنى مني سپيني اوبه وی چي په هغي سره خاص اندام مراوی کيږي ، اودا خبره ښکاره ده ، چي مراوی توب د شهوت نه پس راځي ، نو معلومه شوه چي بغير

د شهوت نه کړمى اوبه اوځى، هغه منى نه ده چې غسل پرى واجب شى. احناف علما په دې خو متفق دى چې دغسل د وجوب دپاره دا ضرورى ده چې کله منى دخپل ځاي نه يعنى شاه نه جدا شى چې په شهوت سره وي. ليکن چې کله د عضو تناسل نه بهر ته اوځى. نوپه هغه وخت کي د شهوت وجود شرط دى که نه دى؟ نوپه دى باره کي اختلاف دې. اول: د طرفينو په نزد د منى دظهور په وخت د شهوت وجود ضرورى نه دې. دويم: اود امام ابو يوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت کي هم د شهوت وجود ضرورى دې.

دامام ابو يوسف رحمه الله دليل قياس دى چې لکه څنگه منى دخپل محل يعنى شاه نه راوځى. نوپه هغه وخت کي شهوت ضرورى دې. نودغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت کي هم د شهوت وجود ضرورى دې. اوجامع دا دې چې دغسل تعلق د دواړو سره دې. د طرفينو دليل دا دې چې د منى د انفصال په وخت کي شهوت موجود وو. نود دى تقاضا ده چې غسل واجب شى. او دخروج په وخت چونکه شهوت نه وو. نوددى تقاضا ده چې غسل دى واجب نه شى. نوپه دى صورت کي دغسل وجوب اوعدم وجوب دواړه احتمال شته. څومونږ په احتياط باندې عمل وکړو او غسل مو واجب کړلو.

فائده د اختلاف داده چې يوسرى استثناء باليد اوکړله او عضو تناسل ئې اونيوولو. کله چې ئې شهوت ختم شو. نو منى بغير دشهوت نه خارج شوه. په دى صورت کي به د طرفينو په نزد غسل واجب وي. او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وي.

انزال د باب افعال مصدر دى. نزاله (دنون سره) نه ماخوذ دې. معنى ئې ده د سړى اوبه. دلته کي درى الفاظ قابل ذکر دى. منى. مذى او ودى. اول موجب دغسل ده. اودويمه او دريمه موجب د اودس دى. په دى درى واړو کي فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کي د قتاده او عکرمه نه نقل کړې دې. فرماني چې منى هغه د توپ اوبه دى چې شهوت ورسره وي. او دهغى نه بچي پيدا کيدى شى. اومذى هغه اوبه دى چې د لوبو په وخت کي اوځى. او ودى هغه اوبه دى چې د متيازو نه پس اوځى. (يعنئ) علامه ابن الهمام په فتح القدير کي ليکلى دى چې يوى ښځى د عائشې رضي الله عنه نه د مذى په باره کي تپوس وکړو. نو هغوى ورته اوفرمايل. دهر سړى نه مذى ځى. او دا په حقيقت کي درى څيزونه دى. اول مذى دويم: ودى دريم: منى. نومذى خودا ده چې سړې د خپلى بى بى سره لوبى کوى. اود هغه په عضو تناسل باندې يوڅيز ښکاره شى. نو هغه دى خپل ذکر او خصيتين اووينځى. او اودس دى اوکړې. غسل دى نه کوى. او ودى هغه ده چې کومه د متيازو نه پس راځى. دلته کي هم د خپل ذکر او خصيتينو وينځل او اودس کول واجب دى. او غسل نه دې. او منى هغه ټينگى اوبه دى چې په شهوت سره اوځى. په دى کي غسل دې.

علامه نووی فرمائی چي مذی سپینی نرمی او خلیخناکی اوبه وی، کومی چي د لوبو په وخت په شہوت سره اوخی، لیکن ددی نه پس په طبیعت کي فتورنه راخی. صاحب د هدایه فرمانی چي مذی هغه اوبه دی چي نرمی اوسپین والی ته مانلی وی، د لوبو په وخت کي اوخی.

*****

۱۱۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَإِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ. ثُمَّ نُسِخَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَهَكَذَا رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. مِنْهُمْ أَبِي بَنٍ كَعْبٍ، وَرَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى أَنَّهُ إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فِي الْفَرْجِ وَجَبَ عَلَيْهِمَا الْغُسْلُ وَإِنْ لَمْ يُنْزِلَا (١)

ترجمه: امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، د مني د وتلو په وجه وجوب د غسل په ابتداء د اسلام کي وو مگر بيا منسوخ شو

اود بي شيره صحابه کرامو نه دا مضمون مروی دی لکه ابی بن کعب او رافع بن خديج رضي الله عنهما اود اکثرو اهل علمو په دي باندې عمل دی چي کله يو کس د خپلي ښځې سره په فرج کي جماع وکړي نو په دواړو غسل واجب کيږي اگر که انزال يې نه وي شوي

*****

۱۱۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا هَرِيرٌ، عَنْ أَبِي الْجَعْفَرِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي الْإِسْلَامِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: سَمِعْتُ الْجَارُودَ يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا يَقُولُ: لَمْ نَجِدْ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا عِنْدَ هَرِيرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَأَبُو الْجَعْفَرِ اسْمُهُ: دَاوُدُ بْنُ أَبِي عَوْفٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْجَعْفَرِ وَكَانَ مَوْضِعًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، وَعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَالزَّبِيرِ، وَطَلْحَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَنَّهُ قَالَ: "الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ" (٢)

ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي صرف د مني په وتلو باندې غسل واجب کيږي د احتلام په صورت کي

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۰۸۰)

^۲ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۰۸۰)

امام ترمذي وايي په دي باب كي د عثمان بن عفان، علي بن ابي طالب، زبير، طلحه، ابو ايوب، او ابو سعيد خدری رضي الله عنهم د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مرفوعاً روايات نقل كړي دي، چي رسول الله فرمايلي دي چي د مني په وتلو باندې غسل واجب كيږي.

*****

۸۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْتَيْقِظُ فَيَرَى بَلَلًا وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا

حكم دهغه چا چي د خوب نه بيدار شي او لوندوالي وويني او احتلام ورته ياد نه وي

۱۱۳_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ حَالِدٍ الْخِطَّاطُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ هُوَ الْعُمَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا، قَالَ: "يَغْتَسِلُ". وَعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أَنَّهُ قَدْ اخْتَلَمَ وَلَمْ يَجِدْ بَلَلًا، قَالَ: "لَا غُسْلَ عَلَيْهِ". قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ تَرَى ذَلِكَ غُسْلٌ؟" قَالَ: "نَعَمْ إِنْ النِّسَاءَ شَقَائِقُ الرِّجَالِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَإِنَّمَا رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، حَدِيثَ عَائِشَةَ فِي الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، هَعَفَهُ يَخْبَى بْنُ سَعِيدٍ مِنْ قِبَلِ جَفْظِهِ فِي الْحَدِيثِ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرٌ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ: إِذَا اسْتَيْقَظَ الرَّجُلُ فَرَأَى بَلَّةً أَنَّهُ يَغْتَسِلُ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ: إِنَّمَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْغُسْلُ إِذَا كَانَتْ الْبَلَّةُ بَلَّةً نَظْفَةً، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقَ، وَإِذَا رَأَى اخْتِلَامًا وَلَمْ يَرَ بَلَّةً، فَلَا غُسْلَ عَلَيْهِ عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ. (١)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دداسي کس په باره کي نهوس وکړی شو چي د خوب نه بيدار شي او لوند والي وويني او احتلام ورته ياد نه وي، نو رسول الله ورته او فرمايل چي غسل به کوي، اود هغه چا متعلق ورته سوال وکړی شو چي احتلام ورته ياد وي ليکن لوندوالي ونه ويني ورته يي وفرمايل چي په ده باندې غسل نشته، ام سلمه رضي الله عنها عرض وکړو چي که يوي ښځي ته احتلام عارض شي نو ايا هغه به هم غسل کوي؟ رسول الله او فرمايل ښځي په شرعي احکامو کي د هر دوشان دي

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۹۵ (۳۲۶). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۳ (۶۱۲). (معجمه الأشراف: ۱۴۵۳۹). مسند احمد (۶/۲۵۶).

امام ترمذي وايي چي د عائشه رضي الله عنها دا روايت چي لوند والي وويني او احتلام ورته ياد نه وي صرف عبد الله بن عمر عمري د عبید الله نه نقل کړی دی او يحيي بن سعيد د عبد الله بن عمر عمري د حافظي په سلسله کي تضعيف کړی دی. د اکثرو صحابه کرامو او تابعينو هم دا قول دی چي که يوکس لوندوالي وويني او احتلام ورته ياد نه وي نو غسل به کوي، سفيان ثوري او امام احمد هم په دي باندې قول کړی دی. په تابعينو کي بعض اهل علم وايي چي غسل په هغه وخت کي واجب کيږي چي کله لوندوالي دنطفي وي. دامام شافعي او اسحاق بن راهويه هم دا قول دی، او چي احتلام يې وشي او لوندوالي نه وي نو د اکثرو اهل علمو په نزد په داسي کس باندې غسل کول نشته

حل لغات احتلم يحتلم احتلاما مصدر د باب تفعليل دي په معني د خوب ليدلو

تشریح : "ان النساء شقائق الرجال" شقائق په معني د مشابه لرونکي دی مطلب دادي چي ښځي په خلقت او طبيعت کي د سرو پشان دي اوددوي سره مشابه دي څنگه چي سرو ته احتلام عارض کيږي داسي ښځو ته هم عارض کيږي. مگر دسرو په نسبت د ښځو د احتلام وقوع کم وي، ښځو ته اکثر په پوخ عمر کي احتلام عارض کيږي

*****

۸۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ وَالْمَذْيِ

دمني اومذي بيان

۱۱۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْرٍ السَّوَّائِيُّ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيَْادٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْجُعْفِيُّ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيَْادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ الْمَذْيِ، فَقَالَ: "مِنْ الْمَذْيِ الْوُضُوءُ، وَمِنْ الْمَنِيِّ الْغُسْلُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ الْبُقْدَاوِيِّ الْأَسْوَدِ، وَأَبِي بَرْزَنْجٍ، قَالَ أَبُو هَيْسَمٍ: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ، مِنَ الْمَذْيِ الْوُضُوءُ وَمِنْ الْمَنِيِّ الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

^١ سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٠٤ (٥٠٣). مسند احمد (١/٨٤، ١١٠، ١١٢، ١٢١). (تحفة الأشراف ١٠٢٢٥). وراجع أيضاً: صحيح البخاري/الغسل ١٣ (٣٦٩). سنن ابی داود/الطهارة ٨٢ (٣٠٦). سنن النسائي/الطهارة ١١٢ (١٥٢). والغسل ٢٨ (٢٢٦).

ترجمه : د علي رضي الله عنه نه روايت دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي دمذي متعلق تپوس وكړو نوراته يي اوفرماښل چي دمذي خارجيدو په صورت كي اودس كول دي، اود مني خارجيدو په صورت كي غسل كول دي

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دى اوپه دي باب كي د مقدار بن اسود او ابى بن كعب رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دى . دا حديث د علي رضي الله عنه نه په متعددو سندونو مرفوعاً منقول دي چي دمذي خارجيدو په صورت كي اودس كول دي، اود مني خارجيدو په صورت كي غسل كول دي په صحابه كرامو او تابعينو د اكثر و هم دا قول دي ، سفيان ثوري او شافعي او احمد او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندې قول كړى دى

تشرېح : د مذي او ودي په وتلود اودس وجوب

عائشه رضی الله عنها "المنی ماء أبيض یخس منه الذکر" یعنی منی سپینی اوپه وى چى په هغى سره خاص اندام مړاوى كيږي، اودا خبره ښكاره ده، چى مړاوى توب د شهوت نه پس راځي، نو معلومه شوه چى بغير د شهوت نه كړمى اوپه اوځى، هغه منى نه ده چى غسل پري واجب شى. احناف علماء په دى خو متفق دى چى د غسل د وجوب دپاره دا ضرورى ده چى كله منى دخپل ځاي نه يعنى شاه نه جدا شى چى په شهوت سره وى. ليكن چى كله د عضو تناسل نه بهر ته اوځي، نوپه هغه وخت كي د شهوت وجود شرط دى كه نه دى؟ نوپه دى باره كي اختلاف دي، اول: د طرفينو په نزد د منى د ظهور په وخت د شهوت وجود ضرورى نه دي، دويم: اود امام ابو يوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت كي هم د شهوت وجود ضرورى دي.

دامام ابو يوسف رحمه الله دليل قياس دي چى لكه څنگه منى دخپل محل يعنى شاه نه راوځي، نوپه هغه وخت كي شهوت ضرورى دي، نودغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت كي هم د شهوت وجود ضرورى دي، اوجامع دا دي چى د غسل تعلق د دواړو سره دي. د طرفينو دليل دا دي چى د منى د انفصال په وخت كي شهوت موجود وو، نود دى تقاضا ده چى غسل واجب شى، او دخروج په وخت چونكه شهوت نه وو، نوددى تقاضا ده چى غسل دى واجب نه شى، نوپه دى صورت كي د غسل وجوب اوعدم وجوب دواړه احتمال شته، خومونږ په احتياط باندې عمل وكړو او غسل مو واجب كړلو.

فانده د اختلاف داده چى يوسرى استمناء باليد او كړله او عضو تناسل ئې اونيلو. كله چى ئې شهوت ختم شو، نو منى بغير د شهوت نه خارج شوه، په دى صورت كي به د طرفينو په نزد غسل واجب وى، او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وى.

انزال د باب افعال مصدر دی، نزاله (دنون سره) نه ماخوږ دي، معنی نې ده د سړي اوبه. دلته کي دری الفاظ قابل ذکر دی، منی، مذی او ودی. اول موجب دغسل ده، اودویمه او دریمه موجب د اودس دی. په دی دری وارو کي فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کي د قتاده او عکرمه نه نقل کړې دي، فرماني چي منی هغه د توپ اوبه دی چي شهوت ورسره وی، او دهغي نه بچی پیدا کیدی شی، اومذی هغه اوبه دی چي د لوبو په وخت کي اوخی. او ودی هغه اوبه دی چي د متیازو نه پس اوخی، (عینی) علامه ابن الهمام په فتح القدير کي لیکلی دی چي یوی ښځی د عائشی رضي الله عنه نه د مذی په باره کي تپوس وکړو، نوهغوی ورته اوفرمائیل، دهر سړی نه مذی خی، او دا په حقیقت کي دری څیزونه دی، اول مذی دویم: ودی دریم: منی، نومذی خودا ده چي سړي د خپلی بی بی سره لوبی کوی، اود هغه په عضو تناسل باندې یو څیز ښکاره شی، نوهغه دی خپل ذکر او خصیتین اووینخی، او اودس دی اوکړی، غسل دی نه کوی، او، ودی هغه ده چي کومه د متیازو نه پس راخی، دلته کي هم د خپل ذکر او خصیتینو وینخل او اودس کول واجب دی، اوغسل نه دي، او منی هغه تینگی اوبه دی چي په شهوت سره اوخی، په دی کي غسل دي.

علامه نووی فرماني چي مذی سپینی نرمی او خلیخناکی اوبه وی، کومی چي د لوبو په وخت په شهوت سره اوخی، لیکن ددی نه پس په طبیعت کي فتورنه راخی، صاحب د هدایه فرماني چي مذی هغه اوبه دی چي نرمی اوسپین والی ته مائلی وی، د لوبو په وخت کي اوخی.

د ودي او مذي د وتلو په صورت کي غسل واجب نه دي، بلکه اودس واجب دي، دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دي چي "کل فحل یمنی وفيه الوضوء".

امام احمد رحمه الله په یو روایت کي په دی دواړو د غسل د وجوب قائل دي، نو دلته کي ددی دواړو ذکر د امام احمد رحمه الله د قول د تردید دپاره ذکر شوي دي.

سوال: چي کله د ماقبل نه دا معلومه شوه چي "کل ماخرج من السبيلین" ناقض د اودس دی، نوپه هغی کي دمذی او ودی ذکر هم موجود وو، نودی ځای کي ددی د ذکر کولو څه ضرورت وو؟ ددی دواړو ذکر نې صراحة وکړو، دامام مالک رحمه الله د قول د تردید دپاره، ځکه چي امام مالک رحمه الله ددی دواړو په وتلو د اودس د وجوب قائل نه دي.

دریم سوال دا کیږي چي د ودی وتلو نه پس اودس څنگه کیدی شی. حالانکه دا خو د متیازو د وتلو نه پس خارجيږي، نو اودس د ودی د وتلو نه وړاندې د متیازو په وتلو سره واجبیږي، د ودی په دی کي څه دخل نشته؟

ددی صورت دا دي چي متیازي اوکړی، بیا اودس اوکړی، اوبیا ودی اوخی، نویه دغه کس دوباره اودس کول واجب شو.

*****

٨٤_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثَّوْبَ

په مذي د كنده شوي جامي بيان

١١٥_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ هُوَ ابْنُ السَّبَّاقِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ حَنْظَلٍ، قَالَ: كُنْتُ أَلْقَى مِنَ الْمَذْيِ شِدَّةً وَعَتَاءً فَكُنْتُ أَكْثَرُ مِنْهُ الْغُسْلَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمْتُ عَنْهُ، فَقَالَ: "إِنَّمَا يُجْزِيكَ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوءُ"، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَتَأَمَّرُ بِمَا يُصِيبُ ثَوْبِي مِنْهُ؟ قَالَ: "يَكْفِيكَ أَنْ تَأْخُذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَتَنْطَحَّ بِهِ ثَوْبَكَ حَيْثُ تَرَى أَنَّهُ أَصَابَ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ فِي الْمَذْيِ مِثْلَ هَذَا، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثَّوْبَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا يُجْزِي إِلَّا الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: يُجْزِيهِ النَّطْحُ، وَقَالَ أَحْمَدُ: أَوْ جَوَّ أَنْ يُجْزِيَهُ النَّطْحُ بِالْمَاءِ (١)

ترجمه: د سهل بن حنيف رضي الله عنه نه روايت دی فرماني چي زمانه به مني په شدت سره خارجيدله او قصدا به مي هم خارجوله او زما اکثر غسل كول ددي په وجه وونو ما يو خل خپله معامله رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ذكر كړله او په دي باره كي مي ورته تپوس وكړو، راته يي او فرمائيل په مذكوره صورت كي ستا دپاره اودس كول هم كافي دي، ما عرض وكړو اي د الله رسوله كه زما جامه هم ورباندي پليته شوي وي نو دهغي د پاكولو څه حكم دی؟ ستا دپاره د جامو په پليتي شوي حصي باندي يو چونگ اوبه پونه كول هم كافي دي
امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، اود مذي باره كي مونږ ته صرف همدا د محمد بن اسحاق روايت معلوم دی، مگر په مذي باندي د پليتي جامي د حكم باره كي د اهل علمو اختلاف دی، بعضي اهل علم وايي چي وينخل يي ضروري دي، د امام شافعي او اسحاق هم دا قول دي، اود بعضو په نزد په دي باندي د اوبو پونه كول هم كافي دي، امام احمد بن حنبل وايي چي زما په خيال د اوبو پونه كول هم كافي دي

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٨٣ (٢١٠)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٠ (٥٠٦)، (تحفة الأعراف: ٢٦٢٤)، مسند احمد (٢/٢٨٥).

سنن الدارمي/ الطهارة ٣٩ (٤٥٠) (حسن)

تشریح : د علي رضي الله عنه په زیر بحث حدیث کي مذکور دي چي هاد رسول الله نه د مذي باره کي تپوس وکړو، په بل روایت کي دي چي عمار د علي په حکم تپوس وکړو. په دریم کي دي چي مقداد د علي په حکم تپوس وکړو، دا روایتونه ظاهراً متعارض ښکاري؟
جواب علي رضي الله عنه مقداد ته د مسئلي معلول مولو حکم کړي وو. دامر په حیثیت علي بن ابي طالب نسبت درست دی او د مامور په حیثیت يي عمار او مقداد ته نسبت درست دی، فلا تعارض

په دي مسئله د اهل اسلام اتفاق دی چي مذي نجس ده، مگر په طریقه د تطهیر کي اختلاف دی، د جمهورو په نزد به دا جامه وينځلی شي د نوروو نجاستونو پشان. او امام احمد وايي وينځل يي ضروري نه دي اوبه ورباندي پونه کول هم کافي دي اود ددي ډېره د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي

*****

۸۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّبِيِّ يُصِيبُ الثُّوبَ

په مني د کهنده شوي جامي بيان

۱۱۶_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَنَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: " هَذَا عَائِشَةُ هُنَيْفٌ، فَأَمَرَتْ لَهُ بِسَلْحَفَةٍ صَفْرَاءَ، فَلَمَّ فِيهَا فَأَحْتَلَمَ، فَاتَّخَذَ أَنْ يُرْسِلَ بِهَا وَبِهَا أَلْوَا الْإِخْتِلَامِ، فَغَسَّهَا فِي الْمَاءِ ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لِمَ أَفْسَدَ عَلَيْنَا ثَوْبَنَا إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَغْرُكَهُ بِأَصَابِعِهِ، وَرَبَّمَا فَرَّكْتُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَصَابِعِي ". قَالَ أَبُو حَيْثَمٍ: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِطِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْمُفَقَّهَاءِ، مِثْلِي: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا فِي النَّبِيِّ يُصِيبُ الثُّوبَ: يُغْرِكُهُ الْغُرُكُ وَإِنْ لَمْ يُغْسَلْ، وَهَكَذَا رَوَى عَنْ مُثَوِّبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَنَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَائِشَةَ، مِثْلَ رِوَايَةِ الْأَعْمَشِ، وَرَوَى أَبُو مَعْشَرٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، وَحَدِيثُ الْأَعْمَشِ أَصَحُّ. (١)

¹ سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۴ (۵۲۸). مسند احمد (۶/۲۲). (تحفة الأشراف) ۱۶۶۷. وانظر أيضاً: صحيح مسلم/الطهارة ۳۲ (۲۸۸). سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۸۸ (۲۹۸). سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۴ (۵۳۷). مسند احمد (۶/۶۷).

ترجمه : د همام بن حارث نه مروی دي چې د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها كره يو ميله لارو نو هغې ورته د پخوانولو دپاره د يوزير خادر وركولو حكم وكړو، نو هغه په دې كې اوده شو اود احتلام مسئله ورته پيښه شوه نو هغه شرم محسوسو چې په همداسې گنده حالات كې خادر واپس وليږي، چنانچې هغه په اوبو ووينځل او بيا يې اوليږل ، ام المؤمنين او فرمايل ده زموږ خادر ولي خراب كړي دي؟ دا به يې پخپلو گوتو گړولی وو، بس همدومره كافي وه، اكثر به ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم جامي هم داسې په گوتو گړولي

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دی، په صحابه كرامو كې د اكثر او بعضي تابعينو اوبه فقاهاو كې د سفیان ثوري ، شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهما الله) هم دا قول دی چې جامي كله په مني گنده شي نو كه دا ونه وينځي شي او صرف وگړولی شي نو دومره هم د تطهير دپاره كفايت كوي.

تشریح : په دې مسئله كې اختلاف دی چې مني پاكه ده او كه ناپاكه ده؟ په دې باره كې د اهل علمو دوه مذاهب دي.

۱ د امام ابو حنيفه او امام مالك (رحمهما الله) په نزد نجسه او پليته ده،

۲ د امام احمد او امام شافعي (رحمهما الله) په نزد مني پاكه ده

د فريق اول ډومبي دليل په قراني ايت كې وارد دي انا خلقناكم من ماء مهين، مني ته ماء مهين ونيلي شوي دي او دا ورته دنجاست په وجه ويلي شوي دي.

۲. دليل په ابوداود كې د معاويه رضي الله عنه حديث دی، چې هغه د خپلي خور ام حبيبه نه سوال وكړو چې ايا رسول الله به د جماع په جامو كې مونځ كولو؟ ام حبيبه وويل هو خو سي دگندگي اثر به ورباندي پروت نه وو، په دې حديث كې مني ته دنجاست په وجه گندگي ونيلي شوي ده لكه چې په قران كې هم حيض ته گندگي ونيلي شوي ده

مگر فريق ثاني په دې مسئله كې د حديث الباب نه استدلال كړی دی ، د دينه معلومېږي چې مني پاكه ده ځكه نو په گړولو به نه پاكيدله بلكه وينځل به يې ضروري وو

بل دليل د انبياؤ تخليق دمني نه شوي دي كه مني ته نجس او وايو نو د انبيا، عليهم السلام توهين لارمېږي.

جواب د تخليق په صورت كې انقلاب د ماهيت دی او هغه داسې چې د مني نه علقه جوړه شي او د علقي مضغه جوړه شي اوقاعده داده چې په انقلاب سره د يو شي د ماهيت حكم بدلېږي

دارنگي د مني نه وينه جوړېږي او وينه بالاتفاق نجسه ده

من اراد البسط فليراجع الي كتب الفقه والله اعلم

*****

٨٦_ بَابُ غَسْلِ النِّبِيِّ مِنَ التُّؤَبِ

١١٧_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَرْيَمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَائِشَةَ "أَنَّهَا غَسَلَتْ مِيتًا مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَدِيثُ عَائِشَةَ أَنَّهَا غَسَلَتْ مِيتًا مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْسَ بِمُخَالِفٍ لِحَدِيثِ الْقَزَلِيِّ، لِأَنَّهُ وَإِنْ كَانَ الْقَزَلِيُّ يُخْزِي فَقَدْ يُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ أَنْ لَا يُزِي عَلَى تَوْبِهِ أَثَرُهُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: النَّبِيُّ بِمِزْلَةِ الْمُخَاطِبِ فَأَمَّطَهُ عَنْكَ وَلَوْ بِالْخِزْرِ. (١)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم د جامو نه مني وينخلي وه

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، اوبه دي باب کي د ابن عباس رضي الله عنه نه هم يو روايت وارد دی. اود عائشي دا حديث د هغي د گرولو والا حديث سره معارض نه دی، ځکه چي گرول کافي دي، ليکن د سري دپاره دا خوښولی شي چي دده په جامو دي دده څه اثر نه ښکاري ځکه چي سري خو د خلقو په مجلسونو کي کيني، د ابن عباس بيان دی چي مني د پوزي د تينگو اوبو پشان وي، لهذا دا به پخپله پاکوی اگر که اذخر (گياه) سره وي

*****

٨٧_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ يَتَأَمَّرُ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ

د غسل کولو نه مخکي په جنابت کي د اوده کيدو بيان

١١٨_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَأَمَّرُ وَهُوَ جُنُبٌ وَلَا يَتَسَّ مَاءً". (٢)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي رسول الله به د جنابت په حال کي اوده شو او اوبو له به يي لاس نه وو ور وړی.

¹ صحيح البخاري/الوجوه ٦٣ (٢٢٩)، و ٦٥ (٢٢٢)، صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٨٩)، سنن أبي داود/الطهارة ١٣٦ (٢٤٢).

سنن النسائي/الطهارة ١٨٤ (٢٩٦)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٨١٦ (٥٢٦)، (تحفة الأشراف: ١١٣٥)، مسند احمد (١٣٢/٢).

² سنن أبي داود/الطهارة ٩٠٤ (٢٢٨)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٩٨ (٥٨١)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٢٢).

*****

۱۱۹- حَدَّثَنَا هَذَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ لَخَوْهٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا قَوْلُ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَغَيْرِهِ. وَقَدْ رَوَى وَاجِدٌ عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّهُ كَانَ يَتَوَضَّأُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ"، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، وَقَدْ رَوَى عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ هَذَا الْحَدِيثَ شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ. وَيَزَوْنُ أَنَّ هَذَا غَلَطَ مِنْ أَبِي إِسْحَاقَ. (١)
ترجمه: په همدې سند باندې دا روايت د ابو اسحاق نه هم مروې دى

امام ترمذي وايي داد سعيد بن المسيب قول هم دى. په ډيرو سندونو د عائشه رضي الله عنها نه مروې دى، چې رسول الله به د اوده كيدو نه مخكې غسل كولو، اوداد ابو اسحاق سبيعي د حديث نه كوم چې يې د اسود نه نقل كړى دى زيات صحيح دى. اود ابو اسحاق سبيعي دا حديث شعبة او ثوري نورو اهل علمو هم نقل كړي دى. اوددوى په خيال په دې كې د ابو اسحاق سبيعي نه غلطې شوي ده.

تشرېح: دا اتفاقي مسئله ده چې دجنب دپاره بغير دغسل نه اوده كيدل جائز دي، البته اختلاف په دې كې دى چې قبل النوم اودس كول واجب دي او كه نه. په دې كې دوه مذاهب دي، دائمه اربعه په نزد واجب نه دي، اود اهل ظواهر په نزد قبل النوم د جنب دپاره اودس كول واجب دي والله اعلم.

*****

۸۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِلْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ

۱۲۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّنَا أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: "لَعَنَ إِذَا تَوَضَّأَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَنَّا، وَعَائِشَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأُمِّ سَلَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُمَرَ أَحْسَنُ فَهِيَ فِي هَذَا الْبَابِ أَصَحُّ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ. وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالتَّائِبِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا أَرَادَ الْجُنُبُ أَنْ يَنَامَ كَوَّضًا قَبْلَ أَنْ يَنَامَ. (١)

^۱ انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ۱۶۰۳)

^۲ مسلم/الحیض ۶ (۳۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۰۵۴)، مسند احمد (۳۵۰/۱۴)

ترجمه : د عمر فاروق رضي الله عنه نه مروي دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه سوال وكړي شو چي ايا په مونږ كې يوكس د جنابت په حالت كې اوده كيدي شي؟ ورته يې او فرمائيل. هو مگر چي اودس وكړي امام ترمذي وايي چي په دي باب كې د عمار، عائشه، جابر، ابو سعيد، او ام سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او حديث د عمر په دي باب صحيح ترين او عمده دی. او همدا قول په صحابه كرامو او تابعينو كې د اكثر و اهل علمو دی، او همدا قول د سفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه دي، دوى وايي كله چي جنب د اوده كيدو اراده وكړي نود اوده كيدو نه دي مخكي اودس وكړي

*****

۸۹_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مُصَافَحَةِ الْجُنُبِ

۱۲۱_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا حَمِيدُ الطَّوِيلُ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرِّي، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَتهُ وَهُوَ جُنُبٌ، قَالَ: فَالْبَحَسْتُ أَنِّي فَالْبَحَسْتُ فَالْبَحَسْتُ، ثُمَّ جِئْتُ، فَقَالَ: "أَيْنَ كُنْتَ أَوْ أَيْنَ ذَهَبْتَ؟"، فُلْتُ: إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا قَالَ: "إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ حَدِيقَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ فَالْبَحَسْتُ يَعْنِي: تَنَحَّيْتُ عَنْهُ، وَقَدْ رَخَّصَ فَخَيْرٌ وَاحِدٌ مِنَ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي مُصَافَحَةِ الْجُنُبِ وَلَمْ يَزِدْ بِإِعْرَاقِ الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ بَأْسًا. (١)

ترجمه : د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماسره د جنابت په حالت كې ملاو شو يعني زه جنب وم ، فرمايي چي سترگي مي پټي كړي او ووتم چي غسل مي وكړل نو په خدمت نبوي كې حاضر شوم رسول الله رانه تپوس وكړو چي چرته وي؟ او كه چرته تلى وي؟ د راوي شك دی ما عرض وكړو چي زه په جنابت كې وم ، رسول الله او فرمائيل مسلمان كله هم نجس نه وي.

^١ صحيح البخاري/الغسل ۲۲ (۲۸۲) . صحيح مسلم/الحيض ۲۹ (۳۴۱) . سنن ابی داود/الطهارة ۹۲ (۲۲۰) . سنن النسائي/الطهارة ۱۴۲ (۲۴۰) . سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۰ (۵۴۴) . (تحفة الأشراف) ۱۲۶۳۸ . مسند احمد (۲/۲۲۵) . ۲۸۲ .

امام ترمذي وايي په دي باب كي د حذيفه او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، او دا حديث حسن صحيح دى، اود فانخست منه معني تنحيت عنه ده، او بي شميره اهل علمو د جنب سره دمصاصحي كولو اجازت وركړى دى ددوى په نزد د جنب او حائضې په خوله كي څه حرج نشته

*****

٩_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَرْأَةِ تَرَى فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ

دبځوپه خوب كي هغه څه ليدل كوم چي سړي ويني

١٧٢_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: جَاءَتْ أُمُّ سَلِيمٍ بِنْتُ مِلْحَانَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ تَغْيِي غُسْلًا إِذَا رَأَتْ فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ؟ قَالَ: "نَعَمْ إِذَا رَأَتْ رَأَتْ الْمَاءَ فَلَتَغْتَسِلْ". قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: فُلْتُ لَهَا: فَغَسَّيْتُ النِّسَاءَ يَا أُمَّ سَلِيمٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ أَنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا رَأَتْ فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ فَلَزُلْتُ أَنْ عَلَيْهَا الْغُسْلُ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلِيمٍ، وَخَوْلَةَ، وَعَائِشَةَ، وَأَكْسَ.

ترجمه : د ام سلمه رضي الله عنها بيان دى چي ام سليم بنت ملحان د رسول الله په خدمت كي حاضره شوه او عرض يي وكړو چي اي د الله رسوله الله تعالي په حق ونيلو كي شرميدل نه خوښوي، ايا په بځو باندي هم غسل لازمېږي كله چي دا په خوب كي هغه څه وويني كوم چي سړي ويني؟ رسول الله ورته او فرمائيل هو كله چي دا لوندوالي وويني نو غسل به كوي، ام سلمه وايي چي ما ام سليم ته وويل اي ام سليم بځي دي وشړمولي.

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دى او په دي باندي اكثر و فقهاو قول كړى دى چي بځي ته كله په خوب كي د سرو پشان احتلام عارض شي او انزال يي وشي نو غسل ورباندي واجب كيږي، اوپه فقهاو كي سفيان ثوري، شافعي هم قول كړى دى، امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د ام سليم، خوله، عائشه او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

¹ صحيح البخارى/ العلم ٥٠: (١٣٠)، والغسل ٢٢: (٢٨٢)، والأبواب ٦٨: (٦٠٥)، والأدب ٦٨: (٦١١)، صحيح مسلم/ الحايض ٤: (٢١٣)، سنن النسائي/ الطهارة ١٣١: (١٩٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٠٤: (٦١٠)، تحفة الأشراف: (١٨٢٦٤).

*****

٩١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَسْتَدْفِي بِالْمَرْأَةِ بَعْدَ الْغُسْلِ

دغسل نه پس دبنخي په غير، كي كرمي حاصلو بيا

١٢٣- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ حُرَيْثٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "رَبَّنَا اغْتَسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْجَنَابَةِ، ثُمَّ جَاءَ فَاسْتَدْفَى فِي فَحْشَمَتِهِ إِلَى وَلَمْ اغْتَسِلْ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بَأْسٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ وَالتَّابِعِينَ: أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا اغْتَسَلَ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَسْتَدْفِيَ بِامْرَأَتِهِ وَيَتَأَمَّرَ مَعَهَا قَبْلَ أَنْ تَغْتَسِلَ الْمَرْأَةُ، وَيَقُولُ سَفِيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ (١).

ترجمه: د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي فرماني چي ډیر کرته به رسول الله دجنابت نه غسل وکړل او بیا به راغلو او ماسره به گرم شو، نو مابه هم خان ته راجوبت کړو او مابه غسل نه وو کړی، امام ترمذي وايي ددي روايت په سند کي څه اشکال نشته، او په دي باندې ډيرو صحابه کرامو او تابعينو قول کړی دی، چي يو کس که د جنابت نه غسل وکړي نو هيڅ باک نشته چي دغسل نه پس د خپلي بنخي سره گرم شي، او ورسره اوده شي، مخکي ددينه چي بنخه غسل وکړي، او په دي باندې سفيان ثوري او شافعي واحمد او اسحاق رحمهم الله هم قول کړی دی

*****

٩٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِمِ لِلْجُنُبِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ

داويود نشتوالي په وخت کي دجنب دپاره دتيمم بيان

١٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَقَّارٍ، وَمَخْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا سَفِيَانُ، عَنْ حَالِدِ بْنِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ بُجْدَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الصَّغِيرَ الْقَتِيبَ طَهُرُ الْمُسْلِمِ، وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ، لَكَ إِذَا جَدَّ الْمَاءَ فَلْيَسِّسْهُ بِقَرْنِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ." وَقَالَ مَخْمُودٌ فِي حَدِيثِهِ: "إِنَّ الصَّغِيرَ الْقَتِيبَ طَهُرُ الْمُسْلِمِ." قَالَ: فِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَكَذَا رَوَى هَيْزُرٌ وَاحِدٌ، عَنْ حَالِدِ بْنِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ بُجْدَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، وَقَدْ

رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ أَبُو بَرْزَاءٍ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ وَلَمْ يُسَمِّهِ. قَالَ: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ أَنَّ الْجُنُبَ وَالْحَائِضَ إِذَا لَمْ يَجِدَا الْمَاءَ تَيَمَّمَا وَصَلَيَا. وَيُرْوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ كَانَ لَا يَرَى التَّيَمُّمَ لِلْجُنُبِ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ. وَيُرْوَى عَنْهُ أَنَّهُ رَجَعَ عَنْ قَوْلِهِ. فَقَالَ: يَتَيَمَّمُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ. وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَمَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دابوذر رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي پاكه خاوره دمسلمان دپاره پاكونكي ده اگر كه دلسو كالو پوري دي اوبه بيانم مومي مگر دي چي كله اوبه بيا مومي نو پخپل بدن دي دا راواپوي او همدا دده دپاره بهتر دي. محمود بن عيلان پخپل روايت كي داسي وائي پاكه خاوره دمسلمان دپاره اودس دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابوهريره، عبدالله بن عمرو، او عمران بن حصين رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دا كثر و فقهاؤ همدا قول دي چي جنب يا حائضه كله اوبه نه مومي نو تيمم دي او كړي او مونځ دي اداء كړي، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به دجنب دپاره تيمم درست نه گنړلو اگر كه هغه ته اوبه نه ملاپوري، دابن مسعود رضي الله عنه نه دا هم مروي دي چي هغه دخپل قول نه رجوع كړي وه او دا بي ويلي وو چي جنب كله اوبه نه بيا مومي نو تيمم به كوي، دسفيان ثوري مالك، شافعي. احمد، او اسحاق بن راهويه هم دا قول دي.

حل لغات : دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده كول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼې خيز ارده كول، او د شريعت په اصطلاح كي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاكي خاوري اراده كول.

تشریح : داودس د مقدم ذكر كولو اود تيمم د موخر ذكر كولو دوه وجوهات دي اوله وجه داده چي چونكه په اوبو باندي طهارت حاصلول اصل دي، او په خاوره باندي طهارت حاصلول ددی خليفه دي، او خليفه د اصل نه پس وی، نو په دی وجه مصنف د ترمذي دتيمم باب داودس نه پس ذكر كړلو، دويم: ددی ترتيب دويمه وجه د قرآن كريم اتباع ده. په دی وجه چي د قرآن كريم په آيت ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ الخ كي اودس غسل او تيمم په دی ترتيب سره ذكر شوی دی.

د تيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی. اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼې څيز اراده کول. او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده. د طهارت حاصلولو دپاره د پاکې خاورې اراده کول، شيخ الادب په حاشيه دشرح نقايه کي د علامه ابن الهمام په حوالی سره ذکر کړي دی چی د تيمم شرعی تعريف د مخ او دواړو لاسونو په پاڅه خاوره باندې مسح کول دی. د تيمم ثبوت په قرآن او سنت دواړو کي موجود دي. اول: دالله ﷻ ارشاد دي ﴿قُلْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ او درسول پاک صلي الله عليه وسلم نه روايت منقول دي چی "انه قال جعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً أينما أدركني الصلاة تيممت وصليت" يعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمايلى دی، زمکه زما دپاره مسجد او پاکونکی ګرځولې شوې ده. په کوم ځاي کي چی راياندې مونځ راشی. نو تيمم به کوم او مونځ به کوم. دويم: اوبه بل حديث کي دی چی "التراب طهور المسلم ولو اى عشر حجج ما لم يجد الماء" يعنی خاوره د مسلمان دپاره پاکونکی ده، اگرچی ترلس کالو پورې وی چی تر څو ئې اوبه نه وی موندلې، د عايشه رضی الله عنها قصه چی په هغی کي د تيمم آيت نازل شوې وو. ددی په ځاي اووخت کي اختلاف دي، د وخت په باره کي درى اقوال دي: (۱) څلورمه هجرى (۲) پنځمه هجرى (۳) شپږمه هجرى او د ځاي په باره کي دوه اقوال دي. (۱) غزوه مريسيه چی هغی ته غزوه بنی مطلق هم وائی. (۲) غزوه ذات الرقاع.

دلته د عالمانو يوڅو اقوال دي. اول قول د جمهورو دی دوي وايي: تيمم دوه ضربه دي. په يو ضرب به د مخ مسح اوکړی، او په بل ضرب به د دواړو لاسونو ترڅنگلو پورې مسح اوکړی، دويم: امام زهري فرمائی چی د ترخونو پورې به مسح کوی. اود امام مالک رحمه الله نه هم دا يو روايت دي، دريم: حسن بن زياد د امام ابو حنيفه رحمه الله نه روايت کړي دي چی دواړه لاسونه دی تر مړوندونو پورې مسح کوی، دغوره مذهب دليل د رسول پاک صلي الله

عليه وسلم دا قول دی چی "التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة للذراعين" د ابن عمر رضي الله عنه اوجابر رضي الله عنه درسول پاک صلي الله عليه وسلم تيمم نقل منقول دي فرمائی، د دی طريقه داده چی دواړه لاسونه به زمکی ته راپرېږدی. بيا به دا دومره اوسنډی چی خاوره ترى لری شی. بيا دی په هغی باندې مخ مسح کړی. بيا دی په دويم ځل زمکه اووهی، او دا دی اوسنډی، اودخپل گس لاس د څلورو ګوتو په باطن دی دخپل بڼی لاس ظاهر په دی طريقه مسح کړی چی د ګوتو د سوکو نه به شروع اوکړی. او ترڅنگلو پورې به اورسی، او بيا دی د خپل گس تللی په باطن باندې دخپل بڼی لاس باطن د مړونده پورې مسح کړی، اودخپل گس لاس د ګوتی په باطن دی دخپل بڼی لاس د ګوتی په ظاهر باندې راکاپی، او بيا دی دغه شان د گس لاس مسح اوکړی.

په دي مسئله كي دوه روايتونه دي، اول دا چي په تيمم كي استيعاب شرط دې. كه څه هم بغير د مسح نه پاتې شو، نو تيمم نه كيږي. لكه چي په اودس كي دې. دا حكم د ظاهر روايت مطابق دې، دويم: حسن بن زياد دامام ابو حنيفه رحمه الله نه روايت كړې دې چي اكثر دكل قائم مقام دې، او دليل دا دې چي په مسحواتو كي استيعاب شرط نه وي، لكه چي د موزي او سر په مسح كي استيعاب شرط نه دې، او د ظاهر روايت وجه داده چي تيمم د اودس قائم مقام دې، هم دا وجه ده چي فقهار فرمايلي دي چي په تيمم كي به خلال كوي، او كه گوتمه نې اچولي وي، هغه به اوباسي چي مسح پوره اوشي، او په اودس كي استيعاب شرط دې. نو چي كوم څيز ددي قائم مقام وي، هغې كي به هم استيعاب شرط وي، يعنې تيمم، كه تيمم د اودس خليفه نه وو، نو مسح به تر اوږو پورې وه، په دي وجه چي الله تعالى د تيمم په آيت كي فرمايلي دي. ﴿فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ﴾ دا نې بغير د غايت نه ذكر كړي دې.

*****

۹۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ

دمستحاضې بيان

۱۲۵_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَعَبْدَةُ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: جَاءَتْ قَاطِبَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ اسْتَحَاضَ فَلَا أَطْهُرُ، أَفَأَدْعِي الصَّلَاةَ؟ قَالَ: "لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِزْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَذْبَرَتْ فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي". قَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ فِي حَدِيثِهِ: وَقَالَ: "كُوفِي لِيَكُنْ صَلَاةٌ حَقٌّ يَجِيءُ ذَلِكَ الْوَقْتُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ جَاءَتْ قَاطِبَةُ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ سَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ: أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ إِذَا جَاوَزَتْ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا اغْتَسَلَتْ وَكُوفَتْ لِيَكُنْ صَلَاةٌ. (۱)

^۱ البخاري/الوطوء ۶۳ (۲۲۸)، والحيض ۸ (۲۰۶)، و (۲۲۰)، ۱۹ (۲۲۰)، ۲۴ (۲۲۵)، و (۲۲۱) ۲۸. صحيح مسلم/الحيض ۱۴ (۲۲۲)

سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۹ (۲۸۲)، سنن النسائي/الطهارة ۱۳۵ (۲۱۳)، و (۲۱۴) ۱۳۸، و (۲۲۰) ۲۳۹، و (۲۲۰) ۲۴۰، و (۲۲۰) ۲۴۱، و (۲۲۰) ۲۴۲، و (۲۲۰) ۲۴۳، و (۲۲۰) ۲۴۴، و (۲۲۰) ۲۴۵، و (۲۲۰) ۲۴۶، و (۲۲۰) ۲۴۷، و (۲۲۰) ۲۴۸، و (۲۲۰) ۲۴۹، و (۲۲۰) ۲۵۰، و (۲۲۰) ۲۵۱، و (۲۲۰) ۲۵۲، و (۲۲۰) ۲۵۳، و (۲۲۰) ۲۵۴، و (۲۲۰) ۲۵۵، و (۲۲۰) ۲۵۶، و (۲۲۰) ۲۵۷، و (۲۲۰) ۲۵۸، و (۲۲۰) ۲۵۹، و (۲۲۰) ۲۶۰، و (۲۲۰) ۲۶۱، و (۲۲۰) ۲۶۲، و (۲۲۰) ۲۶۳، و (۲۲۰) ۲۶۴، و (۲۲۰) ۲۶۵، و (۲۲۰) ۲۶۶، و (۲۲۰) ۲۶۷، و (۲۲۰) ۲۶۸، و (۲۲۰) ۲۶۹، و (۲۲۰) ۲۷۰، و (۲۲۰) ۲۷۱، و (۲۲۰) ۲۷۲، و (۲۲۰) ۲۷۳، و (۲۲۰) ۲۷۴، و (۲۲۰) ۲۷۵، و (۲۲۰) ۲۷۶، و (۲۲۰) ۲۷۷، و (۲۲۰) ۲۷۸، و (۲۲۰) ۲۷۹، و (۲۲۰) ۲۸۰، و (۲۲۰) ۲۸۱، و (۲۲۰) ۲۸۲، و (۲۲۰) ۲۸۳، و (۲۲۰) ۲۸۴، و (۲۲۰) ۲۸۵، و (۲۲۰) ۲۸۶، و (۲۲۰) ۲۸۷، و (۲۲۰) ۲۸۸، و (۲۲۰) ۲۸۹، و (۲۲۰) ۲۹۰، و (۲۲۰) ۲۹۱، و (۲۲۰) ۲۹۲، و (۲۲۰) ۲۹۳، و (۲۲۰) ۲۹۴، و (۲۲۰) ۲۹۵، و (۲۲۰) ۲۹۶، و (۲۲۰) ۲۹۷، و (۲۲۰) ۲۹۸، و (۲۲۰) ۲۹۹، و (۲۲۰) ۳۰۰، و (۲۲۰) ۳۰۱، و (۲۲۰) ۳۰۲، و (۲۲۰) ۳۰۳، و (۲۲۰) ۳۰۴، و (۲۲۰) ۳۰۵، و (۲۲۰) ۳۰۶، و (۲۲۰) ۳۰۷، و (۲۲۰) ۳۰۸، و (۲۲۰) ۳۰۹، و (۲۲۰) ۳۱۰، و (۲۲۰) ۳۱۱، و (۲۲۰) ۳۱۲، و (۲۲۰) ۳۱۳، و (۲۲۰) ۳۱۴، و (۲۲۰) ۳۱۵، و (۲۲۰) ۳۱۶، و (۲۲۰) ۳۱۷، و (۲۲۰) ۳۱۸، و (۲۲۰) ۳۱۹، و (۲۲۰) ۳۲۰، و (۲۲۰) ۳۲۱، و (۲۲۰) ۳۲۲، و (۲۲۰) ۳۲۳، و (۲۲۰) ۳۲۴، و (۲۲۰) ۳۲۵، و (۲۲۰) ۳۲۶، و (۲۲۰) ۳۲۷، و (۲۲۰) ۳۲۸، و (۲۲۰) ۳۲۹، و (۲۲۰) ۳۳۰، و (۲۲۰) ۳۳۱، و (۲۲۰) ۳۳۲، و (۲۲۰) ۳۳۳، و (۲۲۰) ۳۳۴، و (۲۲۰) ۳۳۵، و (۲۲۰) ۳۳۶، و (۲۲۰) ۳۳۷، و (۲۲۰) ۳۳۸، و (۲۲۰) ۳۳۹، و (۲۲۰) ۳۴۰، و (۲۲۰) ۳۴۱، و (۲۲۰) ۳۴۲، و (۲۲۰) ۳۴۳، و (۲۲۰) ۳۴۴، و (۲۲۰) ۳۴۵، و (۲۲۰) ۳۴۶، و (۲۲۰) ۳۴۷، و (۲۲۰) ۳۴۸، و (۲۲۰) ۳۴۹، و (۲۲۰) ۳۵۰، و (۲۲۰) ۳۵۱، و (۲۲۰) ۳۵۲، و (۲۲۰) ۳۵۳، و (۲۲۰) ۳۵۴، و (۲۲۰) ۳۵۵، و (۲۲۰) ۳۵۶، و (۲۲۰) ۳۵۷، و (۲۲۰) ۳۵۸، و (۲۲۰) ۳۵۹، و (۲۲۰) ۳۶۰، و (۲۲۰) ۳۶۱، و (۲۲۰) ۳۶۲، و (۲۲۰) ۳۶۳، و (۲۲۰) ۳۶۴، و (۲۲۰) ۳۶۵، و (۲۲۰) ۳۶۶، و (۲۲۰) ۳۶۷، و (۲۲۰) ۳۶۸، و (۲۲۰) ۳۶۹، و (۲۲۰) ۳۷۰، و (۲۲۰) ۳۷۱، و (۲۲۰) ۳۷۲، و (۲۲۰) ۳۷۳، و (۲۲۰) ۳۷۴، و (۲۲۰) ۳۷۵، و (۲۲۰) ۳۷۶، و (۲۲۰) ۳۷۷، و (۲۲۰) ۳۷۸، و (۲۲۰) ۳۷۹، و (۲۲۰) ۳۸۰، و (۲۲۰) ۳۸۱، و (۲۲۰) ۳۸۲، و (۲۲۰) ۳۸۳، و (۲۲۰) ۳۸۴، و (۲۲۰) ۳۸۵، و (۲۲۰) ۳۸۶، و (۲۲۰) ۳۸۷، و (۲۲۰) ۳۸۸، و (۲۲۰) ۳۸۹، و (۲۲۰) ۳۹۰، و (۲۲۰) ۳۹۱، و (۲۲۰) ۳۹۲، و (۲۲۰) ۳۹۳، و (۲۲۰) ۳۹۴، و (۲۲۰) ۳۹۵، و (۲۲۰) ۳۹۶، و (۲۲۰) ۳۹۷، و (۲۲۰) ۳۹۸، و (۲۲۰) ۳۹۹، و (۲۲۰) ۴۰۰، و (۲۲۰) ۴۰۱، و (۲۲۰) ۴۰۲، و (۲۲۰) ۴۰۳، و (۲۲۰) ۴۰۴، و (۲۲۰) ۴۰۵، و (۲۲۰) ۴۰۶، و (۲۲۰) ۴۰۷، و (۲۲۰) ۴۰۸، و (۲۲۰) ۴۰۹، و (۲۲۰) ۴۱۰، و (۲۲۰) ۴۱۱، و (۲۲۰) ۴۱۲، و (۲۲۰) ۴۱۳، و (۲۲۰) ۴۱۴، و (۲۲۰) ۴۱۵، و (۲۲۰) ۴۱۶، و (۲۲۰) ۴۱۷، و (۲۲۰) ۴۱۸، و (۲۲۰) ۴۱۹، و (۲۲۰) ۴۲۰، و (۲۲۰) ۴۲۱، و (۲۲۰) ۴۲۲، و (۲۲۰) ۴۲۳، و (۲۲۰) ۴۲۴، و (۲۲۰) ۴۲۵، و (۲۲۰) ۴۲۶، و (۲۲۰) ۴۲۷، و (۲۲۰) ۴۲۸، و (۲۲۰) ۴۲۹، و (۲۲۰) ۴۳۰، و (۲۲۰) ۴۳۱، و (۲۲۰) ۴۳۲، و (۲۲۰) ۴۳۳، و (۲۲۰) ۴۳۴، و (۲۲۰) ۴۳۵، و (۲۲۰) ۴۳۶، و (۲۲۰) ۴۳۷، و (۲۲۰) ۴۳۸، و (۲۲۰) ۴۳۹، و (۲۲۰) ۴۴۰، و (۲۲۰) ۴۴۱، و (۲۲۰) ۴۴۲، و (۲۲۰) ۴۴۳، و (۲۲۰) ۴۴۴، و (۲۲۰) ۴۴۵، و (۲۲۰) ۴۴۶، و (۲۲۰) ۴۴۷، و (۲۲۰) ۴۴۸، و (۲۲۰) ۴۴۹، و (۲۲۰) ۴۵۰، و (۲۲۰) ۴۵۱، و (۲۲۰) ۴۵۲، و (۲۲۰) ۴۵۳، و (۲۲۰) ۴۵۴، و (۲۲۰) ۴۵۵، و (۲۲۰) ۴۵۶، و (۲۲۰) ۴۵۷، و (۲۲۰) ۴۵۸، و (۲۲۰) ۴۵۹، و (۲۲۰) ۴۶۰، و (۲۲۰) ۴۶۱، و (۲۲۰) ۴۶۲، و (۲۲۰) ۴۶۳، و (۲۲۰) ۴۶۴، و (۲۲۰) ۴۶۵، و (۲۲۰) ۴۶۶، و (۲۲۰) ۴۶۷، و (۲۲۰) ۴۶۸، و (۲۲۰) ۴۶۹، و (۲۲۰) ۴۷۰، و (۲۲۰) ۴۷۱، و (۲۲۰) ۴۷۲، و (۲۲۰) ۴۷۳، و (۲۲۰) ۴۷۴، و (۲۲۰) ۴۷۵، و (۲۲۰) ۴۷۶، و (۲۲۰) ۴۷۷، و (۲۲۰) ۴۷۸، و (۲۲۰) ۴۷۹، و (۲۲۰) ۴۸۰، و (۲۲۰) ۴۸۱، و (۲۲۰) ۴۸۲، و (۲۲۰) ۴۸۳، و (۲۲۰) ۴۸۴، و (۲۲۰) ۴۸۵، و (۲۲۰) ۴۸۶، و (۲۲۰) ۴۸۷، و (۲۲۰) ۴۸۸، و (۲۲۰) ۴۸۹، و (۲۲۰) ۴۹۰، و (۲۲۰) ۴۹۱، و (۲۲۰) ۴۹۲، و (۲۲۰) ۴۹۳، و (۲۲۰) ۴۹۴، و (۲۲۰) ۴۹۵، و (۲۲۰) ۴۹۶، و (۲۲۰) ۴۹۷، و (۲۲۰) ۴۹۸، و (۲۲۰) ۴۹۹، و (۲۲۰) ۵۰۰، و (۲۲۰) ۵۰۱، و (۲۲۰) ۵۰۲، و (۲۲۰) ۵۰۳، و (۲۲۰) ۵۰۴، و (۲۲۰) ۵۰۵، و (۲۲۰) ۵۰۶، و (۲۲۰) ۵۰۷، و (۲۲۰) ۵۰۸، و (۲۲۰) ۵۰۹، و (۲۲۰) ۵۱۰، و (۲۲۰) ۵۱۱، و (۲۲۰) ۵۱۲، و (۲۲۰) ۵۱۳، و (۲۲۰) ۵۱۴، و (۲۲۰) ۵۱۵، و (۲۲۰) ۵۱۶، و (۲۲۰) ۵۱۷، و (۲۲۰) ۵۱۸، و (۲۲۰) ۵۱۹، و (۲۲۰) ۵۲۰، و (۲۲۰) ۵۲۱، و (۲۲۰) ۵۲۲، و (۲۲۰) ۵۲۳، و (۲۲۰) ۵۲۴، و (۲۲۰) ۵۲۵، و (۲۲۰) ۵۲۶، و (۲۲۰) ۵۲۷، و (۲۲۰) ۵۲۸، و (۲۲۰) ۵۲۹، و (۲۲۰) ۵۳۰، و (۲۲۰) ۵۳۱، و (۲۲۰) ۵۳۲، و (۲۲۰) ۵۳۳، و (۲۲۰) ۵۳۴، و (۲۲۰) ۵۳۵، و (۲۲۰) ۵۳۶، و (۲۲۰) ۵۳۷، و (۲۲۰) ۵۳۸، و (۲۲۰) ۵۳۹، و (۲۲۰) ۵۴۰، و (۲۲۰) ۵۴۱، و (۲۲۰) ۵۴۲، و (۲۲۰) ۵۴۳، و (۲۲۰) ۵۴۴، و (۲۲۰) ۵۴۵، و (۲۲۰) ۵۴۶، و (۲۲۰) ۵۴۷، و (۲۲۰) ۵۴۸، و (۲۲۰) ۵۴۹، و (۲۲۰) ۵۵۰، و (۲۲۰) ۵۵۱، و (۲۲۰) ۵۵۲، و (۲۲۰) ۵۵۳، و (۲۲۰) ۵۵۴، و (۲۲۰) ۵۵۵، و (۲۲۰) ۵۵۶، و (۲۲۰) ۵۵۷، و (۲۲۰) ۵۵۸، و (۲۲۰) ۵۵۹، و (۲۲۰) ۵۶۰، و (۲۲۰) ۵۶۱، و (۲۲۰) ۵۶۲، و (۲۲۰) ۵۶۳، و (۲۲۰) ۵۶۴، و (۲۲۰) ۵۶۵، و (۲۲۰) ۵۶۶، و (۲۲۰) ۵۶۷، و (۲۲۰) ۵۶۸، و (۲۲۰) ۵۶۹، و (۲۲۰) ۵۷۰، و (۲۲۰) ۵۷۱، و (۲۲۰) ۵۷۲، و (۲۲۰) ۵۷۳، و (۲۲۰) ۵۷۴، و (۲۲۰) ۵۷۵، و (۲۲۰) ۵۷۶، و (۲۲۰) ۵۷۷، و (۲۲۰) ۵۷۸، و (۲۲۰) ۵۷۹، و (۲۲۰) ۵۸۰، و (۲۲۰) ۵۸۱، و (۲۲۰) ۵۸۲، و (۲۲۰) ۵۸۳، و (۲۲۰) ۵۸۴، و (۲۲۰) ۵۸۵، و (۲۲۰) ۵۸۶، و (۲۲۰) ۵۸۷، و (۲۲۰) ۵۸۸، و (۲۲۰) ۵۸۹، و (۲۲۰) ۵۹۰، و (۲۲۰) ۵۹۱، و (۲۲۰) ۵۹۲، و (۲۲۰) ۵۹۳، و (۲۲۰) ۵۹۴، و (۲۲۰) ۵۹۵، و (۲۲۰) ۵۹۶، و (۲۲۰) ۵۹۷، و (۲۲۰) ۵۹۸، و (۲۲۰) ۵۹۹، و (۲۲۰) ۶۰۰، و (۲۲۰) ۶۰۱، و (۲۲۰) ۶۰۲، و (۲۲۰) ۶۰۳، و (۲۲۰) ۶۰۴، و (۲۲۰) ۶۰۵، و (۲۲۰) ۶۰۶، و (۲۲۰) ۶۰۷، و (۲۲۰) ۶۰۸، و (۲۲۰) ۶۰۹، و (۲۲۰) ۶۱۰، و (۲۲۰) ۶۱۱، و (۲۲۰) ۶۱۲، و (۲۲۰) ۶۱۳، و (۲۲۰) ۶۱۴، و (۲۲۰) ۶۱۵، و (۲۲۰) ۶۱۶، و (۲۲۰) ۶۱۷، و (۲۲۰) ۶۱۸، و (۲۲۰) ۶۱۹، و (۲۲۰) ۶۲۰، و (۲۲۰) ۶۲۱، و (۲۲۰) ۶۲۲، و (۲۲۰) ۶۲۳، و (۲۲۰) ۶۲۴، و (۲۲۰) ۶۲۵، و (۲۲۰) ۶۲۶، و (۲۲۰) ۶۲۷، و (۲۲۰) ۶۲۸، و (۲۲۰) ۶۲۹، و (۲۲۰) ۶۳۰، و (۲۲۰) ۶۳۱، و (۲۲۰) ۶۳۲، و (۲۲۰) ۶۳۳، و (۲۲۰) ۶۳۴، و (۲۲۰) ۶۳۵، و (۲۲۰) ۶۳۶، و (۲۲۰) ۶۳۷، و (۲۲۰) ۶۳۸، و (۲۲۰) ۶۳۹، و (۲۲۰) ۶۴۰، و (۲۲۰) ۶۴۱، و (۲۲۰) ۶۴۲، و (۲۲۰) ۶۴۳، و (۲۲۰) ۶۴۴، و (۲۲۰) ۶۴۵، و (۲۲۰) ۶۴۶، و (۲۲۰) ۶۴۷، و (۲۲۰) ۶۴۸، و (۲۲۰) ۶۴۹، و (۲۲۰) ۶۵۰، و (۲۲۰) ۶۵۱، و (۲۲۰) ۶۵۲، و (۲۲۰) ۶۵۳، و (۲۲۰) ۶۵۴، و (۲۲۰) ۶۵۵، و (۲۲۰) ۶۵۶، و (۲۲۰) ۶۵۷، و (۲۲۰) ۶۵۸، و (۲۲۰) ۶۵۹، و (۲۲۰) ۶۶۰، و (۲۲۰) ۶۶۱، و (۲۲۰) ۶۶۲، و (۲۲۰) ۶۶۳، و (۲۲۰) ۶۶۴، و (۲۲۰) ۶۶۵، و (۲۲۰) ۶۶۶، و (۲۲۰) ۶۶۷، و (۲۲۰) ۶۶۸، و (۲۲۰) ۶۶۹، و (۲۲۰) ۶۷۰، و (۲۲۰) ۶۷۱، و (۲۲۰) ۶۷۲، و (۲۲۰) ۶۷۳، و (۲۲۰) ۶۷۴، و (۲۲۰) ۶۷۵، و (۲۲۰) ۶۷۶، و (۲۲۰) ۶۷۷، و (۲۲۰) ۶۷۸، و (۲۲۰) ۶۷۹، و (۲۲۰) ۶۸۰، و (۲۲۰) ۶۸۱، و (۲۲۰) ۶۸۲، و (۲۲۰) ۶۸۳، و (۲۲۰) ۶۸۴، و (۲۲۰) ۶۸۵، و (۲۲۰) ۶۸۶، و (۲۲۰) ۶۸۷، و (۲۲۰) ۶۸۸، و (۲۲۰) ۶۸۹، و (۲۲۰) ۶۹۰، و (۲۲۰) ۶۹۱، و (۲۲۰) ۶۹۲، و (۲۲۰) ۶۹۳، و (۲۲۰) ۶۹۴، و (۲۲۰) ۶۹۵، و (۲۲۰) ۶۹۶، و (۲۲۰) ۶۹۷، و (۲۲۰) ۶۹۸، و (۲۲۰) ۶۹۹، و (۲۲۰) ۷۰۰، و (۲۲۰) ۷۰۱، و (۲۲۰) ۷۰۲، و (۲۲۰) ۷۰۳، و (۲۲۰) ۷۰۴، و (۲۲۰) ۷۰۵، و (۲۲۰) ۷۰۶، و (۲۲۰) ۷۰۷، و (۲۲۰) ۷۰۸، و (۲۲۰) ۷۰۹، و (۲۲۰) ۷۱۰، و (۲۲۰) ۷۱۱، و (۲۲۰) ۷۱۲، و (۲۲۰) ۷۱۳، و (۲۲۰) ۷۱۴، و (۲۲۰) ۷۱۵، و (۲۲۰) ۷۱۶، و (۲۲۰) ۷۱۷، و (۲۲۰) ۷۱۸، و (۲۲۰) ۷۱۹، و (۲۲۰) ۷۲۰، و (۲۲۰) ۷۲۱، و (۲۲۰) ۷۲۲، و (۲۲۰) ۷۲۳، و (۲۲۰) ۷۲۴، و (۲۲۰) ۷۲۵، و (۲۲۰) ۷۲۶، و (۲۲۰) ۷۲۷، و (۲۲۰) ۷۲۸، و (۲۲۰) ۷۲۹، و (۲۲۰) ۷۳۰، و (۲۲۰) ۷۳۱، و (۲۲۰) ۷۳۲، و (۲۲۰) ۷۳۳، و (۲۲۰) ۷۳۴، و (۲۲۰) ۷۳۵، و (۲۲۰) ۷۳۶، و (۲۲۰) ۷۳۷، و (۲۲۰) ۷۳۸، و (۲۲۰) ۷۳۹، و (۲۲۰) ۷۴۰، و (۲۲۰) ۷۴۱، و (۲۲۰) ۷۴۲، و (۲۲۰) ۷۴۳، و (۲۲۰) ۷۴۴، و (۲۲۰) ۷۴۵، و (۲۲۰) ۷۴۶، و (۲۲۰) ۷۴۷، و (۲۲۰) ۷۴۸، و (۲۲۰) ۷۴۹، و (۲۲۰) ۷۵۰، و (۲۲۰) ۷۵۱، و (۲۲۰) ۷۵۲، و (۲۲۰) ۷۵۳، و (۲۲۰) ۷۵۴، و (۲۲۰) ۷۵۵، و (۲۲۰) ۷۵۶، و (۲۲۰) ۷۵۷، و (۲۲۰) ۷۵۸، و (۲۲۰) ۷۵۹، و (۲۲۰) ۷۶۰، و (۲۲۰) ۷۶۱، و (۲۲۰) ۷۶۲، و (۲۲۰) ۷۶۳، و (۲۲۰) ۷۶۴، و (۲۲۰) ۷۶۵، و (۲۲۰) ۷۶۶، و (۲۲۰) ۷۶۷، و (۲۲۰) ۷۶۸، و (۲۲۰) ۷۶۹، و (۲۲۰) ۷۷۰، و (۲۲۰) ۷۷۱، و (۲۲۰) ۷۷۲، و (۲۲۰) ۷۷۳، و (۲۲۰) ۷۷۴، و (۲۲۰) ۷۷۵، و (۲۲۰) ۷۷۶، و (۲۲۰) ۷۷۷، و (۲۲۰) ۷۷۸، و (۲۲۰) ۷۷۹، و (۲۲۰) ۷۸۰، و (۲۲۰) ۷۸۱، و (۲۲۰) ۷۸۲، و (۲۲۰) ۷۸۳، و (۲۲۰) ۷۸۴، و (۲۲۰) ۷۸۵، و (۲۲۰) ۷۸۶، و (۲۲۰) ۷۸۷، و (۲۲۰) ۷۸۸، و (۲۲۰) ۷۸۹، و (۲۲۰) ۷۹۰، و (۲۲۰) ۷۹۱، و (۲۲۰) ۷۹۲، و (۲۲۰) ۷۹۳، و (۲۲۰) ۷۹۴، و (۲۲۰) ۷۹۵، و (۲۲۰) ۷۹۶، و (۲۲۰) ۷۹۷، و (۲۲۰) ۷۹۸، و (۲۲۰) ۷۹۹، و (۲۲۰) ۸۰۰، و (۲۲۰) ۸۰۱، و (۲۲۰) ۸۰۲، و (۲۲۰) ۸۰۳، و (۲۲۰) ۸۰۴، و (۲۲۰) ۸۰۵، و (۲۲۰) ۸۰۶، و (۲۲۰) ۸۰۷، و (۲۲۰) ۸۰۸، و (۲۲۰) ۸۰۹، و (۲۲۰) ۸۱۰، و (۲۲۰) ۸۱۱، و (۲۲۰) ۸۱۲، و (۲۲۰) ۸۱۳، و (۲۲۰) ۸۱۴، و (۲۲۰) ۸۱۵، و (۲۲۰) ۸۱۶، و (۲۲۰) ۸۱۷، و (۲۲۰) ۸۱۸، و (۲۲۰) ۸۱۹، و (۲۲۰) ۸۲۰، و (۲۲۰) ۸۲۱، و (۲۲۰) ۸۲۲، و (۲۲۰) ۸۲۳، و (۲۲۰) ۸۲۴، و (۲۲۰) ۸۲۵، و (۲۲۰) ۸۲۶، و (۲۲۰) ۸۲۷، و (۲۲۰) ۸۲۸، و (۲۲۰) ۸۲۹، و (۲۲۰) ۸۳۰، و (۲۲۰) ۸۳۱، و (۲۲۰) ۸۳۲، و (۲۲۰) ۸۳۳، و (۲۲۰) ۸۳۴، و (۲۲۰) ۸۳۵، و (۲۲۰) ۸۳۶، و (۲۲۰) ۸۳۷، و (۲۲۰) ۸۳۸، و (۲۲۰) ۸۳۹، و (۲۲۰) ۸۴۰، و (۲۲۰) ۸۴۱، و (۲۲۰) ۸۴۲، و (۲۲۰) ۸۴۳، و (۲۲۰) ۸۴۴، و (۲۲۰) ۸۴۵، و (۲۲۰) ۸۴۶، و (۲۲۰) ۸۴۷، و (۲۲۰) ۸۴۸، و (۲۲۰) ۸۴۹، و (۲۲۰) ۸۵۰، و (۲۲۰) ۸۵۱، و (۲۲۰) ۸۵۲، و (۲۲۰) ۸۵۳، و (۲۲۰) ۸۵۴، و (۲۲۰) ۸۵۵، و (۲۲۰) ۸۵۶، و (۲۲۰) ۸۵۷، و (۲۲۰) ۸۵۸، و (۲۲۰) ۸۵۹، و (۲۲۰) ۸۶۰، و (۲۲۰) ۸۶۱، و (۲۲۰) ۸۶۲، و (۲۲۰) ۸۶۳، و (۲۲۰) ۸۶۴، و (۲۲۰) ۸۶۵، و (۲۲۰) ۸۶۶، و (۲۲۰) ۸۶۷، و (۲۲۰) ۸۶۸، و (۲۲۰) ۸۶۹، و (۲۲۰) ۸۷۰، و (۲۲۰) ۸۷۱، و (۲۲۰) ۸۷۲، و (۲۲۰) ۸۷۳، و (۲۲۰) ۸۷۴، و (۲۲۰) ۸۷۵، و (۲۲۰) ۸۷۶، و (۲۲۰) ۸۷۷، و (۲۲۰) ۸۷۸، و (۲۲۰) ۸۷۹، و (۲۲۰) ۸۸۰، و (۲۲۰) ۸۸۱، و (۲۲۰) ۸۸۲، و (۲۲۰) ۸۸۳، و (۲۲۰) ۸۸۴، و (۲۲۰) ۸۸۵، و (۲۲۰) ۸۸۶، و (۲۲۰) ۸۸۷، و (۲۲۰) ۸۸

ترجمه : دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي فاطمه بنت ابي حبيش دنيي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضره شوه او عرض يي اوکړو چي اي دالله رسوله زه يوه داسي ښځه يم چي داستحاضې وينه مې جاري وي او په ما باندې پاکوالي نه راځي ايا زه به مونځ پرېږدم؟ رسول الله اوفرمائيل هرگز نه، دا خو يو رگ دي او حيض نه دي کله چي حيض راشي نو مونځ پرېږده او کله چي دا واپس ختم شي (يعني ورځي پوره شي) نو وينه اووينځه (غسل اوکړه) او مونځ کوه ، دابومعاويه په روايت کي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل دهر مونځ دپاره اودس کوه تردي پوري چي دحيض وخت راشي.

امام ترمذي وائي حديث دعائشه رضي الله عنها حسن صحيح دي په دي باب کي دام سلمه رضي الله عنها نه هم روايت وارد دي په صحابه کرامو او تابعينو کي ددېرو دا قول دي او سفیان ثوري مالک، ابن مبارک، او شافعي رحمهم الله هم په دي باندې قول کړي دي چي مستحاضه ښځي دحيض ورځي چي کله تيري شي نو غسل به کوي او دهر مونځ دپاره به نوي اودس کوي.

تشریح : که د ښځې وينه هميشه دپاره جاري شى، نوپه دى صورت کي دعامو عالمانو په نزد خامخا څه مقدار مقرر کول ضروري دى، نوکه يوه ښځه په اول ځل حائضه شى. او ددى وينه بنده نشوه، نوپه هره مياشت کي به لس ورځې د حيض وى، اوياقى ورځې به طهر شمارلى شى، نوکه مياشت د ديرشو ورځو وى، نو طهر به شل ورځى وى، اوکه مياشت د يوکم ديرش ورځو وى، نو طهر به نورلس ورځې وى.

بيان مذاهبو په طهر دمستحاضه غير مبتدئه کښ: اول: اوکه ديوى ښځې په اول ځل درى ورځې وينه راغله، اويا دوه يا درى کاله پاکه وه، اويا نې وينه مسلسل جاري شوه، نوپه دى صورت کي به درى ورځې حيض وى، اويوکال يا دوه کاله به طهر حسابېږي، اوکه دى ته خاوند طلاق ورکړلو، نوددى عدت به درى کاله يا شپږ کاله او نهه ورځې وى، دويم: اومحمد بن شجاع وايي چى په هره مياشت کي به ددى ښځى طهر نورلس ورځې وى. په دى وجه چى دحيض اکثرموده لس ورځې دى. نو باقى پاتې شوې، نورلس ورځې، دريم: اومحمد بن مسلمه وايي چى ددى طهر اوويشت ورځې دې. په دى وجه چى د حيض ادنى موده درى ورځې ده، نوياقى د طهر دپاره اوويشت ورځې پاتې شوې، څلورم اومحمد بن ابراهيم فرمائى چى ددى ښځى طهر يوساعت کم شپږ مياشتى دې، په دى وجه چى کمه موده چى حيض په کي نه راځي، هغه شپږ مياشتى دى، يعنى د حمل ادنى موده شپږ مياشتى ده، اواصل دا دې چى د طهر موده د حمل د مودى نه کمه وى، نو په دى وجه مونږ يوساعت کم کړلو، نوددى قول په بناء ددى ښځى طهر درى ساعته کم نورلس مياشتى دې، ددى صورت به دا وى چى

بنخی ته په حالت دحيض کي طلاق ورکړې شو، نو ددی عدت به دری اطهار او دری حیضه وی، او یو طهر یو ساعت کم شپږ میاشتی دي، او یو حیض لس ورځې دي. نوچی ټول جمع شی، دری ساعته کم نولس میاشتی شوې، او حاکم شهید فرمایلی دی چی ددی بنخی طهر به دوه میاشتی وی، او بعضی وعالمان وایي چی یو طهر یو ساعت کم څلور میاشتی دی، صاحب دغنايه او کفایه او فتح القدیر لیکلی دی چی فتوی د حاکم په قول ده.

*****

۹۴_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ تَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ

مستحاضه به دهر مونځ دپاره نوي اودس کوي

۱۲۶_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْطَانِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: " تَدْعُ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا الَّتِي كَانَتْ تَحِيضُ فِيهَا ثُمَّ تَغْتَسِلُ، وَتَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَتُصَوِّمُ وَتُصَلِّي " (۱)

ترجمه : عدي بن ثابت دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روايت کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمستحاضه باره کي اوفرمانييل چي دا به په هغه ورځو کي مونځ پرېږدي په کومو کي چي ددي حيض راځي او بيا به غسل کوي او داستحاضي شروع کيدو سره به دهر مونځ دپاره اودس کوي او روژي به نيسي او مونځ به جاري ساتي

*****

۱۲۷_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ لَخَوْهَ بِبَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ قَدْ تَفَرَّدَ بِهِ شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْطَانِ، قَالَ: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقُلْتُ: عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَدِيِّ بْنِ مَاسْنَةَ؟ فَلَمْ يَعْرِفْ مُحَمَّدٌ اسْمَهُ، وَلَا كَرِهْتُ لِمُحَمَّدٍ قَوْلَ يَحْيَى بْنِ مَعِينٍ أَنَّ اسْمَهُ: وَيَتَارَوْ، فَلَمْ يَعْبَأْ بِهِ، وَقَالَ أَخْبَدُ، وَإِسْحَاقُ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: إِنْ اغْتَسَلَتْ لِكُلِّ صَلَاةٍ هُوَ أَحْوْظُ لَهَا، وَإِنْ كَوَّضَتْ لِكُلِّ صَلَاةٍ أَجْزَأُهَا، وَإِنْ جَمَعَتْ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ يَغْتَسِلُ وَاجِدٌ أَجْزَأُهَا. (۱)

ترجمه : دشريك نه هم ددي هم معني روايت مروي دي

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۱۱۳ (۲۹۷). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۵ (۱۲۵). (تحفة الأشراف) (۲۵۴۲). سنن الدارمی/ الطهارة

^۲ سنن ابی داود/ الطهارة ۱۱۳ (۲۹۷). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۵ (۱۲۵). (تحفة الأشراف) (۲۵۴۲). سنن الدارمی/ الطهارة

دامام ترمذي قول دي چي دابواليقظان نه ددي په نقل كولو كي شريك متفرد دي، احمد او اسحاق بن راهويه دمستحاضى باره كي واني كچري دا دهر مونخ دوخت دپاره غسل او كچري نو ددي په حق كي به ذريات احتياط خبره وي او كه دهر مونخ دپاره اودس او كچري نو دا هم ددي دپاره كافي ده او كه دا به يو غسل كي دوه مونخونه جمع كوي نو هم كافي ده

*****

٩٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ

مستحاضه بنځه په يو غسل دوه مونخونه جمع كولي شي

١٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ ابْنِ أَبِيهِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عِمْرَانَ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ حَنْتَةَ بِنْتِ جَحْشٍ، قَالَتْ: كُنْتُ أَسْتَحَاضُ حَيْضَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْتَفْتِيهِ وَأُخْبِرُهُ، فَوَجَدْتُهُ فِي بَيْتِ أُخْتِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْتَحَاضُ حَيْضَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً فَمَا تَأْمُرُنِي فِيهَا قَدْ مَنَعْنِي الصِّيَامَ وَالصَّلَاةَ، قَالَ: "أَعْتَلِكِ الْكُرْسُفَ فَإِنَّهُ يُذْهِبُ الدَّمَ"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، قَالَ: "فَتَلْجِي"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، قَالَ: "فَاتَّخِذِي ثَوْبًا"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ إِنَّمَا أَكْبَحُ ثَوْبًا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَامِرِي بِأَمْرَيْنِ أَنَّهُمَا صَنَعَتِ أَجْزَأَ عَنَّا، فَإِنْ قَوِيَتْ عَلَيْهَا قَالَتْ أَعْلَمُ"، فَقَالَ: "إِنَّمَا هِيَ رَكْعَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَتَحْبِيهِ سِتَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةَ أَيَّامٍ فِي عِلْمِ اللَّهِ، ثُمَّ اغْتَسِلِي، فَإِذَا رَأَيْتِ أَنَّكَ قَدْ طَهَرْتَ وَاسْتَنْقَأْتَ، فَصَلِّي أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً أَوْ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَأَيَّامَهَا وَصُومِي وَصَلِّي، فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِلُكَ، وَكَذَلِكَ قَافِلِي كَمَا تَحِيضُ النِّسَاءُ وَكَمَا يَطْهَرْنَ لِيَمِيقَاتِ حَيْضَتِهِنَّ وَطَهْرَتِهِنَّ، فَإِنْ قَوِيَتْ عَلَى أَنْ تُؤَخَّرِي الظَّهْرَ وَتُحْتَجِلِي الْعَصْرَ، ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ جِدْنَ تَطْهَرْنَ وَتُصَلِّيَنَّ الظَّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا، ثُمَّ تُؤَخَّرِينَ الْمَغْرِبَ وَتُعْتَجِلِينَ الْعِشَاءَ، ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ، قَافِلِي وَتَغْتَسِلِينَ مَعَ الصُّبْحِ وَتُصَلِّيَنَّ، وَكَذَلِكَ قَافِلِي وَصُومِي إِنْ قَوِيَتْ عَلَى ذَلِكَ"، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَهُوَ أَجْعَبُ الْأَمْرِ لِي إِلَيَّ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَاهُ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الرَّقِّيُّ، وَابْنُ جُرَيْجٍ، وَهَرَبُكُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ ابْنِ أَبِيهِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عِمْرَانَ، عَنْ أَبِيهِ حَنْتَةَ، إِلَّا أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ يَقُولُ: عُمَرُ بْنُ طَلْحَةَ وَالصَّحِيحُ: عِمْرَانُ بْنُ طَلْحَةَ، قَالَ: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَالَ أَحْمَدُ. وَإِسْحَاقُ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: إِذَا كَانَتْ تُعْرِفُ خَيْضَهَا بِإِقْبَالِ الدَّمِ وَإِدْبَارِهِ. وَإِقْبَالُهُ أَنْ يَكُونَ أَسْوَدَ. وَإِدْبَارُهُ أَنْ يَتَغَيَّرَ إِلَى الصُّفْرِ. قَالَ الْحُكْمُ لَهَا عَلَى حَدِيثِ فَاطِمَةَ بِنْتِ أَبِي حُبَيْشٍ. وَإِنْ كَانَتْ الْمُسْتَحَاضَةُ لَهَا أَيَّامٌ مَعْرُوفَةٌ قَبْلَ أَنْ تُسْتَحَاضَ، فَإِنَّهَا تَدْعُ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا. ثُمَّ تَغْتَسِلُ وَتَتَوَضَّأُ لِكِنْ صَلَاةً وَتُصَلِّي. وَإِذَا اسْتَمَرَّتْ بِهَا الدَّمُ وَلَمْ يَكُنْ لَهَا أَيَّامٌ مَعْرُوفَةٌ وَلَمْ تُعْرِفْ بِإِقْبَالِ الدَّمِ وَإِدْبَارِهِ. قَالَ الْحُكْمُ لَهَا عَلَى حَدِيثِ حَنْتَةَ بِنْتِ حُبَيْشٍ. وَكَذَلِكَ قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الْمُسْتَحَاضَةُ إِذَا اسْتَمَرَّتْ بِهَا الدَّمُ فِي أَوَّلِ مَا رَأَتْ قَدَامَتْ عَلَى ذَلِكَ. فَإِنَّهَا تَدْعُ الصَّلَاةَ مَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا. فَإِذَا طَهُرَتْ فِي خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا أَوْ قَبْلَ ذَلِكَ. فَإِنَّهَا أَيَّامٌ حَبْصٍ. فَإِذَا رَأَتْ الدَّمُ أَكْثَرَ مِنْ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا. فَإِنَّهَا تَقْضِي صَلَاةَ أَرْبَعَةِ عَشَرَ يَوْمًا. ثُمَّ تَدْعُ الصَّلَاةَ بَعْدَ ذَلِكَ. أَقَلَّ مَا تَحِيضُ النِّسَاءُ وَهُوَ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي أَقَلِّ الْحَيْضِ وَأَكْثَرِهِ. فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: أَقَلُّ الْحَيْضِ ثَلَاثَةٌ وَأَكْثَرُهُ عَشْرَةٌ. وَهُوَ قَوْلُ سَفِيَّانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ. وَبِهِ يَأْخُذُ ابْنُ الْمُبَارَكِ. وَزُيِّنَ عَنْهُ خِلَافُ هَذَا. وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمْ عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ: أَقَلُّ الْحَيْضِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ. وَأَكْثَرُهُ خَمْسَةُ عَشَرَ يَوْمًا. وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ. وَالْأَوْزَاعِيِّ. وَالشَّافِعِيِّ. وَأَحْمَدَ. وَإِسْحَاقَ. وَأَبِي عُبَيْدٍ. (١)

ترجمه : دحمه بن جحش رضي الله عنها بيان دي چي زه په يو سخت قسم استحاضه بيماري كي مبتلا وم يو خل دمسنلي دتپوس دپاره نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته په خدمت كي حاضره شوم او ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپلي خور زينب بنت جحش په كور كي اوموندلو عرض مي او كړو اي دالله رسوله زه په يو سخت قسم استحاضه كي مبتلا يم په دي سلسله كي ماته څه حكم كوي دي بيماري خو زه دمونځ او روژو نه منع كړي يم رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل زه تاته دمالوج داستعمال حكم كوم په دي باندي به وينه بنده شي هغي عرض او كړو دا خو ددينه هم زياته ده رسول الله اوفرمائيل چي لنگ استعمالوه يعني په دي باندي به هم بنده شي او ورسره دكپري وغيره نه هم استفاده كوه هغي اوونيل چي خبره ددينه هم زياته ده نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل بيا زه تاته د دوه خبرو حكم كوم كه په دي دواړو كي دي هره يوه اوكره نو ستا دپاره به كافي وي او كه په دواړو دي قدرت وي نو ستا دپاره به بهتره وي رسول الله اوفرمائيل دا صرف دشيطان گذار وو ته شپږ يا اوه ورځي

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۱۱۰ (۳۸۶). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۵ (۶۲۲). (تحفة الأشراف: ۱۵۸۲۱). مسند احمد (۶/۲۳۹).

سنن الدارمی/ الطهارة ۸۳ (۸۱۲) (حسن)

کومي چي دالله په علم کي دي هغه په حيض کي شماره او بيا غسل او کړه او کله چي دي په پاکي يقين راشي نو څليرښت يا دروښت ورځي مونږ کوه او روژي نيسه دا ستا دپاره کافي دي او هميشه داسي کوه څنگه چي نوري حيض والا ښځي کوي دحيض په وختونو کي حانضي او دپاکي په وختونو کي پاکي وي او کچري ته په دي خبره قادر يي چي دماسپڅين مونږ په تاخير سره اوکړي او دمازيگر مونږ ورته لږ رامځکي کړي نو دغسل کولو نه پس چي پاکه شي نو دواړه مونږونه په يوځاي کوه بيا دماښام مونږ لږ وروستو کوه او دماڅوښتن لږ رامځکي کوه او په يو غسل دواړه مونږونه کوه او دسحر مونږ دپاره جدا غسل کوه که په دي قادر يي نو داسي کوه او روژي نيسه بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل په دي دواړو خبرو کي دويمه خبره زما زياته خوښه ده

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، او محمد بن اسماعيل بخاري دي حديث ته حسن صحيح ونيلي دي او دا رنگي امام احمد بن حنبل هم ونيلي دي چي دا حديث حسن صحيح دي، امام احمد او اسحاق بن راهويه دمستحاضي باره کي وائي چي کله يوي ښځي ته دخپل حيض تلل او راتلل معلوم وي نو ددي حکم به دفاطمه بنت ابي جبيش دحديث مطابق وي او که مستحاضي ته دبيماري نه مخکي ورځي معلومي وي نو دا به دخپلي بيماري ورځي پرپردي او بيا به غسل کوي او دهر مونږ دپاره به جدا اودس کوي او چي کله وينه جاري وي او ورځي معلومي نه وي او نه دبيماري تلل راتلل معلومولي شي نو ددي حکم به دحمه بنت جحش دحديث مطابق وي دا رنگي ابي عبيد ونيلي دي امام شافعي وائي کله چي دمستحاضي په اول ځل وينه اوويني او مسلسل جاري وه نو دا به دويني شروع کيدو نه واخله پنځلس ورځو پوري مونږ پرپردي او که دپنځلسو ورځو نه مخکي پاکه شي نو گويا کي دا ددي دبيماري ورځي دي او که دپنځلسو ورځو نه واورې نو دڅوارلسو ورځو مونږونو قضاء به واورې او ددينه پس دښځو دبيماري اقله موده چي يوه ورځ او يوه شپه ده ددي مونږونه به پرپردي، دزنانونو دبيماري دکمي او زياتي مودي په تعين کي په اهل علمو کي اختلاف دي بعضي وائي چي اخري کمه موده درې ورځي ده او ددي ټولو نه زياته لس ورځي ده دا دسفيان ثوري او اهل کوفه قول دي او همدا قول ابن مبارک اختيار کړي دي، مگر دده نه ددي په خلاف قول هم مروي دي په بعضي اهل علمو کي عطاء بن ابي رباح هم دي دده قول دي چي دحيض کمه موده يوه ورځ او يوه شپه ده او زياته نه زياته موده يي پنځلس ورځي او دا دامام مالک اوزاعي، شافعي، احمد، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) او ابو عبيده (رحمهم الله) قول هم دي

*****

دهر مونخ دپاره د مستحاضې د غسل كولوبيان

۱۲۹_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: اسْتَفْتَتْ أُمَّ حَبِيبَةَ ابْنَتَهُ جَحْشَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: إِنِّي اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَفَأَدْعُ الصَّلَاةَ؟ فَقَالَ: "لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عَزْوٌ، فَأَغْتَسِلْ لِمَ صَلَّيْ". فَكَانَتْ تُغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ. قَالَ قُتَيْبَةُ: قَالَ اللَّيْثُ: لَمْ يَذْكُرْ ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ أُمَّ حَبِيبَةَ أَنْ تُغْتَسِلَ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَلَكِنَّهُ هِيَ فَعَلَتْهُ هِيَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: اسْتَفْتَتْ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتُ جَحْشٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْمُسْتَحَاضَةُ تُغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَرَوَى الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي ام حبيبه بنت جحش در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ديوي شرعي مسنلي تپوس اوکړو او عرض يي اوکړو چي زما نه داستحاضه وينه جاري وي او پاکه نه پاتي کيرم نو ايا زه مونخ پريږدم؟ رسول الله ورته او فرمايل هرگز نه دا خو صرف يو رگ دي لهذا غسل کوه او بيا مونخ کوه نو ام حبيبه به دهر مونخ دپاره غسل کولو، ابن شهاب زهري ددي خبري ذکر نه دي کړي رسول الله صلي الله عليه وسلم ام حبيبه ته دهر مونخ په وخت کي دغسل کولو حکم کړي دي بلکه دا يو داسي عمل وو کوم چي به هغي پخپله خوښه کولو

امام ترمذي واتي دارنگي دا حديث زهري د عمره نه عن عائشه په سند سره هم نقل کړي دي چي ام حبيبه بنت جحش رسول الله صلي الله عليه وسلم نه تپوس اوکړو دبعضي اهل علمو قول دي چي مستحاضه به دهر مونخ وخت کي غسل کوي

*****

۹۷_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ أَنَّهَا لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ

دحاضې دپاره د مونخ د قضا نه راکړه کولو بيان

^۱ صحيح مسلم/الحيض ۱۴ (۲۳۴). سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۸ (۳۷۹). و. ۱۱۱ (۲۸۸). والنسائي/الطهارة ۱۳۳ (۲۰۷). والحيض

۲ (۳۵۳). سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۱۶ (۶۲۶). (تحفة الأشراف: ۱۶۵۸۳). مسند احمد (۱/۴۳، ۱۲۱، ۱۸۷). سنن

۱۳۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ مُعَاذَةَ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَتَقْضِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا أَيَّامَ حَيْضِهَا؟ فَقَالَتْ: "أَحْزُورِيَّةَ أَلَيْتِ. قَدْ كَانَتْ إِحْدَانَا لِحَيْضٍ فَلَا تُؤْمَرُ بِقَضَاءِ". قَالَ أَبُو حَيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْ عَائِشَةَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، أَنَّ الْحَائِضَ لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْمُفْقَهَاءِ، لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ فِي أَنَّ الْحَائِضَ تَقْضِي الصُّومَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ. (١)

ترجمه : دمعاذه عدويه وائي چي يوي بخي دعائشه رضي الله عنها نه تپوس او کړو چي ايا مونږ به دحيض دورخو دمونځونو قضاء راوړو؟ ام المؤمنين ورته او فرمايل ايا ته حروريه يي؟ په مونږ کي چي به په چا باندې دا بيماري راتله نو هغي ته به دمونځ دقضاء حکم نه کيدو امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دعائشه رضي الله عنها نه په نورو سندونو هم مروي دي چي حائضه به دمونځ قضاء نه راوړو. همدا داکثرو فقهاؤ قول دي او په دي کي دهيچا اختلاف نشته چي حائضه به د روژي قضاء راوړي او دمونځ قضاء به نه راوړي

دمعاذه عدويه رضي الله عنها حالات

نوم معاذه دپلار نوم عبدالله کنیه ام الصهباء دخاوند نوم صله بن اشيم دبصري اوسيدونکي وه دمحدثينو په نزد ثقه ده عائشه رضي الله عنها ته به يي تلل راتلل کول همدا وجه ده چي دهغي احاديث يي نقل کړي دي او ډيره زياته عبادت گذاره وه

علامه ابن جوزي دحکيم بن سنان نه نقل کړي دي چي ماته ويوي خادمي خبر رارسيدلي دي کومي چي به معاذه معدويه ته تلل راتلل کول چي معاذه عدويه به ټوله شپه په عبادت کي تيروله او چي کله به ورباندې خوب غالب شو نو ځنگيدله به او بيا به يي خپل نفس مخاطب کړو او ونيل به يي اي نفس خوب خو ستا په وړاندې دی او ستا به دي سره سابقه راشي بيا به اوده شي دخادمي بيان دي چي معاذه عدويه به دا ونيل او دسترگو نه به يي اوبسکي رواني وي تردي چي سبا به شو

دمعاذه عدويه به صحاح سته والانقل دروايت کړی دی (صفوة الصفوة،

*****

۹۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ أَنَّهُمَا لَا يَقْرَأَنَّ الْقُرْآنَ

^۱ صحيح البخاري/الحیض ۲۰ (۳۲۱) . صحيح مسلم/الحیض ۱۵ (۳۳۵) . سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۵ (۳۲۲) . سنن النسائي/الحیض ۱۲ (۳۸۲) . والصوم ۳۶ (۲۲۲۰) . سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۱۹ (۲۴۱) (تحفة الأشراف ۱۶۹۲۳) . مسند احمد (۴۴/۹۷، ۱۴۰، ۱۸۵، ۲۴۱) . سنن الدارمي/الطهارة ۱۰۲ (۱۰۲۰)

جنب او حائضه به قران نه لولي

۱۳۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَقْرَأُ الْحَائِضُ وَلَا الْجُنُبُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَقْرَأُ الْجُنُبُ وَلَا الْحَائِضُ". وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْثَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: لَا تَقْرَأُ الْحَائِضُ وَلَا الْجُنُبُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا، إِلَّا كَرَفَ الْآيَةَ وَالْحَرْفَ وَتَخَوَّ ذَلِكَ، وَرَخَّصُوا لِلْجُنُبِ وَالْحَائِضِ فِي التَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ، قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ: إِنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عَيَّاشٍ يَرْوِي، عَنْ أَهْلِ الْحِجَازِ وَأَهْلِ الْعِرَاقِ أَحَادِيثَ مَنَاسِكٍ، كَأَنَّهُ صَعَفَ رِوَايَتَهُ عَنْهُمْ فِيمَا يَنْفَرُ بِهِ، وَقَالَ: إِنَّمَا حَدِيثُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ أَهْلِ الشَّامِ، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ أَصْلَحُ مِنْ بَقِيَّةٍ، وَلِبَقِيَّةِ أَحَادِيثَ مَنَاسِكٍ عَنِ الثَّقَاتِ، قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ ذَلِكَ. (١)

ترجمه : د عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي حائضه او جنب به دقران نه هيڅ نه لولي امام ترمذي واني په دي باب كي دعلي رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي. او دابن عمر رضي الله عنهما حديث مونږ ته صرف داسماعيل بن عياش په سند معلوم دي په كوم كي چي دابن عمر نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي جنب او حائضه دي قران نه لولي، دصحابه كرامو او تابعينو كي داكثرو اهل علمو او ددوى نه پس په فقهانو كي دسفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه، رحمهم الله، همدا قول دي چي حائضه او جنب به دكوم ايت تكړه يا ديو حرف نه علاوه دقران نه نور هيڅ نه لولي مگر دي اهل علمو حائضه او جنب ته دتسبيح او تهليل اجازت وركړي دي

تشرېح : په دي مسئله دتمامو علماؤ اتفاق دي چي حائضه تسبيح، تحميد، تكبير، او تهليل كولې شي او اختلاف په دي كي دي چي قران لوستلي شي او كنه به دي كي داهل علمو دوه مذهب دي.

¹ سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۰۵ (۵۹۵)، (تحفة الأشراف: ۸۳۷۲)

نمبر (۱)، دجمهورو په نزد حائضه او جنب قران نشي لوستلي په دي باره كي دحديث الباب نه استدلال كوي "لاتقراء الحائض ولا الجنب شيئا من القرآن"

سوال: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما مذكوره روايت امام بخاري ضعيف گنرلي دي ځكه چي اسماعيل بن عياش دا روايت موسي بن عقبه نه نقل كوي او چي كوم روايت اسماعيل د غير شامي راوي نه نقل كړي هغه معتبر نه وي

جواب: ددي حديث متابعات په كثرت سره موجود دي او دكوم روايت متابعات چي ډير وي دهغي ضعف ختميري

دويم مذهب دامام مالك دي دده په نزد دحائضي او جنب دپاره تلاوت دقران جائز دي او په دي مسئله كي امام مالك په مسلم كي دعائشه رضي الله عنها دروايت نه استدلال كوي "كان النبي صلى الله عليه وسلم يذكر الله على كل احيانه" يعني رسول الله به په هر حالت كي دالله په ذكر كي مشغول وو او داحيان په عموم كي دجنب حالت هم داخل دي او ذكر په عموم كي دقران تلاوت هم داخل دي ددينه معلومه شوه چي په حالت دجنب كي دقران تلاوت جائز دي او دحائضي هم دا حكم دي

جواب نمبر (۱). دلته ذكر قلبي مراد دي او كنه نو د عبد الله دروايت سره به يي تعارض راشي

*****

۹۹_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ

د حائضي د ښكلولو بيان

۱۳۲_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حِضَّتْ يَأْمُرُنِي أَنْ أَتَزَوَّجَهُ يُبَاهِرُنِي". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، وَمَيْمُونَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَيُوقَوْلُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

ترجمه: د عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي كله به زما حيض راغلو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به ماته د جانگي اچولو حكم وكړو او بيا به په مېوړي راجوښت شو او زه به يي ښكلولم.

^۱ صحيح البخاري/الحيض ۵ (۳۰۰). صحيح مسلم/الحيض ۱ (۴۹۳). سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۰ (۲۶۶). سنن النسائي/الطهارة ۱۸۰ (۳۸۶). والحيض ۱۲ (۴۴۳). سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۲۱ (۱۳۶). (تحفة الأعراف ۱۵۹۲)

امام ترمذي وايي د عائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دی. په صحابه کرامو او تابعينو کي ډير اهل علمو هم په دي باندې قول کړی دی. او د هغوی نه په وروستنو خلقو کي د امام شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دی او په دي باب کي دام سلمه او ميمونه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي

حل لغات يياشني يياشر مباشرة دمفاعلي نه باب نه مضارع معلومه ده په معني د يو ځاي کيدو سره

تسويج : مباشرت په لغت کي مس الجلد بالجد ته ويلي شي. او په اصطلاح کي مباشرت دري صورتونه دي

۱- استمتاع بالجماع، نو دا صورت بالاجماع حرام دی

۲- استمتاع بما فوق الارز: دا صورت بالاجماع جائز دی

استمتاع بما تحت الارز: دا صورت د جواز او عدم جواز متعلق اختلافي دی. او په دي کي دوه مذاهب دي.

(۱) د جمهورو په نزد دا صورت بالکل ناجائز دی. او په دي په ابوداود او ترمذي کي د عائشي، ام سلمه، ام حبيب، انس معاذ بن جبل رضي الله عنهم د روايتونو نه استدلال کوي او د دي روايتونو مفهوم مشترک دی او هغه دادی چي رسول الله د جانگي اچولو نه پس مباشرت کړی دی

(۲) د امام احمد او امام محمد (رحمهما الله) په نزد دا صورت جائز دی. او پدي د انس د روايت نه استدلال کوي چي "اصنعوا كل شيء الا النكاح" او دلته دنکاح نه مراد جماع ده. او دلته منطق کلام په حلت دجماع دلالت کوي

جواب دجمهورو د مستدل نه التزاما حرمت مستفاد دی او قاعده داده چي التزامي دلالت په حکم د منطق کي وي. نو په دواړو مستدلاتو کي مساوات موجود شو او تساوي تعارض لره مستلزم ده اود تعارض په وخت کي حرمت لره په حلت ترجيح وي

*****

۱۰۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ وَسُورِهَا

د حائضي سره د خوراک کولو او د دي د جوتي بيان

۱۳۳- حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَلْبَرِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ خَوَّامِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ، فَقَالَ: "وَأَجْلُهَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ

عَنْ عَائِشَةَ، وَأَنْسٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ لَمْ يَزَوْا بِمُؤَاكَلَةِ الْحَائِضِ بَأْسًا، وَاخْتَلَفُوا فِي فَضْلِ وَضُوءِهَا، فَزَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُهُمْ، وَكَرِهَ بَعْضُهُمْ فَضْلَ تَطَهُّرِهَا. (١)

ترجمه : د عبد الله بن سعد رضي الله عنه نه روايت دي چي ما د رسول الله نه د حانضي سره د خوراك كولو باره كي سوال وكړو نوراته يي اوفرمانيل چي خوراك ورسره كود امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د عبد الله بن سعد روايت حسن غريب دى. او په دي باب كي دعائشه او انس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي. اود اكثر واهل علمو هم دا قول دى چي د حانضي سره په خوراك كولو كي څه حرج نشته، البته ددي نه د اودس په پاتي شوو كي اختلاف دى، بعضو ددي د استعمال اجازت وركړى دى، او بعضو مكروه گڼلي دي.

*****

١٠١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ تَكْنَأُ الشَّيْءَ مِنَ الْمَسْجِدِ

حالتنه د مسجد نه كوم څيز راخستلى شي

١٣٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمِيْدَةُ بْنُ حُنَيْدٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَأْوِيلُنِي الْخُمْزَةُ مِنَ الْمَسْجِدِ" قَالَتْ: فُلْتُ: إِنِّي حَائِضٌ، قَالَ: "إِنَّ خَيْضَتَكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ، لَا نَعْلَمُ يَنْتَهُمُ اخْتِلَافًا فِي ذَلِكَ بِأَنْ لَا بَأْسَ أَنْ تَكْنَأَ الْحَائِضُ شَيْئًا مِنَ الْمَسْجِدِ. (٢)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم راته اوفرمانيل د مسجد نه راله چتيايي (درى) راوړه ما عرض وكړو چي زما خو حيض راغلي دى. نوراته يي اوفرمانيل چي حيض خودي څه په لاسونو كي نه دى امام ترمذي وايي چي د عائشي دا حديث حسن صحيح دى، او په دي باب كي د ابن عمر او ابو هريره رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، اود اكثر واهل علمو هم دا قول دى، چي

¹ سنن ابى داود/الطهارة ٨٣ (٢١١)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٣٠ (٢٥١) (تحفة الأشراف ٥٢٢٦)، مسند احمد (٥/٢٩٣)

² صحيح مسلم/الحيض ٢ (٢٩٨)، سنن ابى داود/الطهارة ١٠٢ (٢٦١)، سنن النسائي/الطهارة ١٢٣ (٢٤٢)، والحديث ١٨ (٢٨٢)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٢٠ (٢٤٢)، (تحفة الأشراف ١٤٣٢)، مسند احمد (١٠١/٦/٢٥)، مسند احمد (٢٢٩، ٢١٢، ١٤٣، ١٢١، ١١٢، ١٠١، ٦/٢٥)

(٢٢٥)، سنن الدارمي/الطهارة ٨١ (٤٩٨)

حائضه د مسجد نه کوم څيز راخستلی شي، او په دي کي څه حرج نشته، او په دي کي د هيڅا اختلاف نشته والله اعلم

*****

۱۰۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ إِثْيَانِ الْحَائِضِ

د حائضې سره د جماع د عدم جواز بيان

۱۳۵_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَبَهْزُ بْنُ أَصْبَغٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَكِيمٍ الْأَكْزَمِ، عَنْ أَبِي ثَيْمَةَ الْهَجَبِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَلَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: لَا نَعْرِفُ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ حَكِيمٍ الْأَكْزَمِ، عَنْ أَبِي ثَيْمَةَ الْهَجَبِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَإِنَّمَا مَعْنَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى التَّغْلِيظِ، وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَلَى حَائِضًا فَلْيَتَصَدَّقْ بِدِينَارٍ". فَلَوْ كَانَ إِثْيَانُ الْحَائِضِ كُفْرًا لَمْ يُلَاقَ بِهِ بِالْكَفَّارَةِ، وَطَعَفَ مُحَمَّدٌ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ قَبْلِ إِسْنَادِهِ، وَأَبُو ثَيْمَةَ الْهَجَبِيُّ اسْمُهُ: كَرِيفُ بْنُ مُجَالِدٍ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي . دي څوک چې حائضې ته ورغلو یعنې جماع یې ورسره وکړله او یا یې د کومې ښځې سره وطی فی الدبر وکړله او یا کوم نجومي او کاهن ته دغیبې خبرونو معلومولو، دپاره ورغلو ، نو ده دهغه څیز نه انکار وکړو کوم چې په محمد صلی الله علیه وسلم، نازل شوي دي امام ترمذي وايي چې د اهل علمو په نزد د نبی کریم ددې فرمان مطلب تغلیظ دی، د رسول الله نه دا هم مروی دي چې څوک د حائضې سره جماع وکړي هغه دي نیم دینار صدقه کړي، نو که د حائضې سره د صحبت ارتکاب کفر وی نو په دي کي به د کفاري حکم نه وو جاري شوی. امام بخاري د سند په اعتبار ددې حدیث تضعیف کړی دی

*****

۱۰۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْكَفَّارَةِ فِي ذَلِكَ

د حائضې سره د جماع کولو د کفاري بيان

^۱ سنن ابی داود/ الطب ۲۱ (۴۹۰۳)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۲۴ (۶۴۹)، (تحفة الأشراف: ۱۲۵۳۶)، مسند احمد (۳/۲۲۹)

۱۳۶_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا هَرَبُكَ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ يَقَعُ عَلَى أَمْرَاتِهِ وَهِيَ حَائِضٌ، قَالَ: "يَتَصَدَّقُ بِدِينَارٍ".^(۱)
ترجمه : د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دی چي رسول الله دهغه کس باره کي فرمايلي دي خوک په حیض کي دخپلي ښځي سره جماع وکړي چي نیم دینار به صدقه کوي

*****

۱۳۷_ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، أَخْبَرَنَا الْقُضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ أَبِي حَنْزَلَةَ الشُّكْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا كَانَ دَمًا أَحْمَرٌ فِدَيْنًا، وَإِذَا كَانَ دَمًا أَصْفَرٌ فَنِصْفُ دِينَارٍ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدِيثُ الْكَفَّارَةِ فِي اثْنَيْنِ الْحَائِضُ قَدْ رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مَوْقُوفًا وَمَرْفُوعًا، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: يَسْتَغْفِرُ رَبَّهُ وَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ، وَقَدْ رَوَى نَحْنُ قَوْلَ ابْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ بَعْضِ التَّابِعِينَ، مِنْهُمْ: سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَإِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ عُلَمَاءِ الْأَمْصَارِ.^(۲)

ترجمه : د ابن عباس رضي الله عنهما روايت دی فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي وينه کي سوروالي وي نو پوره دینار به صدقه کوي او که په وينه کي زير والي وي نو نیم دینار به صدقه کوي.

امام ترمذي وايي د حائضي سره د جماع د كفاري حديث د ابن عباس نه موقوف او مرفوعاً دواړو طريقو سره مروی دی، او دبعضي اهل علمو هم دا قول دی او د احمد اود اسحاق بن راهويه هم دا قول دی، مگر ابن مبارك وايي چي د خپل رب نه به استغفار غواړي اود اکثرو علماؤ د ښارونو هم دا قول دی

*****

۱۰۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي غَسْلِ دَمِ الْحَيْضِ مِنَ الثُّوبِ

د جامو نه د حیض د ویني د وینځلو بیان

^۱ ابن داود/الطهارة ۱۰۶۲ (۲۶۳)، سنن النسائي/الطهارة ۱۸۲ (۲۹۰)، والحیض ۹ (۳۰۰)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۲۳ (۱۲۰)،
و (۲۵۰) (۲۵۰)، (تحفة الأشراف: ۲۶۸۶)، سنن احمد (۲۴۴)، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱،

۱۳۸_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ قَاطِبَةَ بِنْتِ الْمُثَلِّبِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الثَّوْبِ يُعْمِلُهُ الدَّمُ مِنَ الْخَبْثَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حُتْبِي ثُمَّ اقْرُصِيهِ بِاللَّيْلِ ثُمَّ رُفِيهِ وَصَلِّي فِيهِ ". وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مَخْصَنٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَسْمَاءَ فِي غَسْلِ الدَّمِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الدَّمِ يَكُونُ عَلَى الثَّوْبِ فَيُصَلِّي فِيهِ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهُ، قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ: إِذَا كَانَ الدَّمُ مَقْدَارَ الذِّرْهِمِ فَلَمْ يَغْسِلَهُ وَصَلَّى فِيهِ أَحَادَ الصَّلَاةِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا كَانَ الدَّمُ أَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الذِّرْهِمِ أَحَادَ الصَّلَاةِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَلَمْ يُوجِبْ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمُ عَلَيْهِ الْإِعَادَةَ، وَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الذِّرْهِمِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجِبُ عَلَيْهِ الْغَسْلُ، وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنْ قَدْرِ الذِّرْهِمِ وَشَدَّدَ فِي ذَلِكَ. (١)

ترجمه : د اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها بیان دی چي یوې زنانه در رسول الله نه د هغه جامو باره کي تېوس وکړو کومه چي د حیض په وینو گنده شوي وي، نو رسول الله ورته دگړولو حکم وکړو او بیا یې ورته په اوبو د مړلو حکم وکړو، او بیا یې ورته په دي د اوبو اړولو حکم وکړو، او بیا یې ورته او فرمائیل چي اوس پري مونځ کوه.

امام ترمذي وايي چي د وني د وینځلو په سلسله کي د اسماء حديث حسن صحيح دی، او په دي باب کي د ابو هريره او قيس بنت محصن رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، د علماؤ په دي کي اختلاف دی د وینځلو نه مخکي ورباندي مونځ کولي شي او که نه؟ په تابعينو کي بعضي اهل علم وايي چي کله وينه ددرهم په مقدار وي نو مونځ په داسي جامه نشي کیدی داد سفيان ثوري او ابن مبارک قول دي، او که په دي حال کي يې مونځ کړی وي نو دا به راگرځوي، مگر بعضي اهل علم په تابعينو کي وايي چي مونځ به نه راگرځوي اود احمد او اسحاق هم دا قول دی، مگر شافعي وايي چي وينځل يې واجب دي اگر که د درهم دمقدار نه کم وي، هغه په دي باره کي سختي کړي ده

*****

١ صحيح البخارى/الوضوء ٦٣ (٢٢٤)، والحیض ٩ (٣٠٤)، صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٩١)، ١٢٣ (٢٩١)، سنن ابی داود/الطهارة ١٣٢ (٣٦٠)، سنن النسائي/الطهارة ١٨٥ (٢٩٤)، والحیض ٣٦ (٢٩٤)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١١٨ (٦٣٩)، (تحفة الأشراف: ١٥٤٢٢)، موطا امام مالك/الطهارة ٢٨ (١٠٢)، سنن الدارمي/الطهارة ٨٢ (٤٩٩)

۱۰۵۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَمْ تَبْكُ التَّفْسَاءُ

نفاس والا بنخي به خومره وخت پوري مونخ اوروژه پريدي

۱۳۹۔ حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْظِيُّ، حَدَّثَنَا هُجَاعُ بْنُ الْوَيْلِدِ أَبُو بَدْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِي سَهْلٍ، عَنْ مُسَّةَ الْأَزْدِيَّةِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: "كَانَتِ التَّفْسَاءُ تَجْلِسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، فَكُنَّا نَنْظُرُ وَجُوهَهَا بِالْوَرَسِ مِنَ الْكَلْبِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَهْلٍ، عَنْ مُسَّةَ الْأَزْدِيَّةِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، وَاسْمُ أَبِي سَهْلٍ: كَثِيرُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى ثِقَةٌ، وَأَبُو سَهْلٍ ثِقَةٌ، وَلَمْ يَخْرُفْ مُحَمَّدٌ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَهْلٍ، وَقَدْ أَجْمَعَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ عَلَى أَنَّ التَّفْسَاءَ كُنَّ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، إِلَّا أَنْ تَرَى الظُّهْرَ قَبْلَ ذَلِكَ فَإِنَّهَا تَغْتَسِلُ وَتُصَلِّي، فَإِذَا رَأَتْ الدَّمَ بَعْدَ الْأَرْبَعِينَ، فَإِنْ أَكْثَرَ أَهْلُ الْعِلْمِ، قَالُوا: لَا تَكُنْ الصَّلَاةَ بَعْدَ الْأَرْبَعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ، وَبِهِ يَقُولُ سَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَيُزَوِّى عَنْ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّهَا كُنَّ الصَّلَاةَ خَمْسِينَ يَوْمًا إِذَا لَمْ تَرَ الظُّهْرَ وَيُزَوِّى عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، وَالشَّعْبِيِّ سِتِينَ يَوْمًا. (۱)

ترجمه : د ام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي نفاس والا بنخي به د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه خلوبنت ورخو پوري ناستي وي اود تكليف په وجه به يي پخپلو مخونو ورس نومي بوتې مړلو.

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن غريب دي، مونږ يي صرف د ابو سهل په روايت پيژنو، په صحابه كرامو او تابعينو او ددوى نه په پس وروستو خلقو كي د تماو پدي خبره اجماع ده چي نفاس والا بنخي به خلوبنت ورخو پوري مونخ نه كوي، البته كه كومه بنخي ددي مودي نه مخكي پاكه شي نو هغه دي مونخ نه پريږدي، او همدا قول د اكثرو فقهاؤ دى، چي سفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم پكي شامل دي، مگر حسن بصري وايي چي پنخوس ورځي دي مونخ پريږدي، چي پاكې يي پكي نه وي ليدلي، اود عطاء بن ابي رباح او شعبي نه شپيته ورځي مروي دي

^۱ سنن ابى داود/ الطهارة (۱۲۱) (۳۱۱). سنن ابن ماجه/ الطهارة (۱۲۸) (۶۳۸). (تحفة الأشراف - ۱۸۲۸). مسند احمد (۶/۴۰۰)

تشریح : د اکثرو فقهاؤ او مذاهب اربعه پدي خبره اتفاق دی چي د نفاس کمه موده نشته، او زیاته موده يي څلویښت ورځي ده د امام ابو حنیفه او امام احمد په نزد، زیاته موده څلویښت ورځي ده، اود امام شافعي دوه اقوال دي يود ۴۰ ورځو او بل د ۶۰ ورځودی، اود امام مالک په نزد دري اقوال دي اول ۴۰ ورځي، دویم ۵۰ ورځي، دریم ۶۰ ورځي هر امام دخپل ظن مطابق حکم لگولی دی، او احنافو د قیاس نه علاوه د حدیث الباب ام سلمه د روایت نه استدلال کړي دی

*****

۱۰۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ

د متعددو بیانو سره د جماع کولو نه پس د یو غسل کولو بیان

۱۴۰_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي رَافِعٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، مِنْهُمْ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، أَنَّ لَا بَأْسَ أَنْ يُعَوِّدَ قَبْلَ أَنْ يَتَوَضَّأَ، وَقَدْ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ هَذَا، عَنْ سُفْيَانَ، فَقَالَ: عَنْ أَبِي عُرْوَةَ، عَنْ أَبِي الْحَتَّابِ، عَنْ أَنَسٍ، وَأَبُو عُرْوَةَ هُوَ: مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَأَبُو الْحَتَّابِ: قَتَادَةُ بْنُ دِعَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُرْوَةَ، عَنْ أَبِي الْحَتَّابِ، وَهُوَ خَطَأٌ وَالصَّحِيحُ عَنْ أَبِي عُرْوَةَ. (١)

ترجمه : د انس رضي الله عنه بيان دی چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به په يو غسل کي په تمامو بيانو چکر لگولو

امام ترمذي وايي چي حديث د انس رضي الله عنه حسن صحيح دی، او په دي باب کي د ابو رافع رضي الله عنه نه هم حديث وارد دی، دير اهل علمو چي حسن بصري هم پکي شامل دی په دي باندي قول کړی دی، چي د اودس کولو نه مخکي په دوباره جماع کولو کي هيڅ حرج نشته

^۱ صحيح مسلم/الحیض ۶ (۳۰۹)، سنن النسائي/الطهارة ۱۴۰ (۲۶۲)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۰۱ (۵۸۸)، (تحفة الأعراف ۱۳۳۶)، مسند احمد (۳/۲۲۵)، وراجع أيضاً: صحيح البخاري/الغسل ۱۲ (۲۶۸)، ۲۳ (۲۸۴)، والنکاح ۳ (۵۰۶)، و. ۱۰۳ (۵۲۱۵)، سنن ابی داود/الطهارة ۸۵ (۲۱۸)

تشریح : په دي مسئله د دتنامو فقهاؤ اتفاق دی چي ددوه جماع گانو په مینځ کي غسل یا اودس کول واجب نه دي، او رسول الله پخپل عمل ددي جواز ثابت کړی دی باوجود ددي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به طهارت او نظافت د هر چا په نسبت زیات خوښولو، مگر دا رسول الله عادت مستمره نه وو بلکه دجماع نه پس به یې غسل کولو غرض دا چي دا روایت په جواز محمول دی اوددي معارض روایت په استحباب محمول دي فلا تعارض

*****

۱۰۷_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعُودَ تَوَضَّأَ

دوباره جماع کولو نه مخکي د اودس کولو بیان

۱۴۱_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَلَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ بَيْنَهُمَا وَضُوءًا ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ، وَقَالَ يَهُْيَا وَاحِدٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالَوا: إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ قَبْلَ أَنْ يَعُودَ، وَأَبُو الْمُتَوَكِّلِ اسْمُهُ: عَلِيُّ بْنُ دَاوُدَ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ اسْمُهُ: سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ بْنِ سَيَّانٍ. (١)

ترجمه : د ابو سعيد خدري رضي الله عنه نه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي پتاسو کي چي څوک د خپلي بي بي سره مجامعت وکړي او بيا دوباره ورسره جماع کول غواړي نو ددواړو جماع گانو په مینځ کي دي اودس وکړي امام ترمذي وايي په دي باب کي د عمر رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، او دا حديث حسن صحيح دي، اود عمر فاروق نه علاوه متعددو اهل علمو هم په دي باندې قول کړی دی، دوي وايي کله چي يو کس دخپلي بنخي سره جماع وکړي او بيا ورسره دوباره جماع کول غواړي نو اودس دي وکړي مخکي دجماع کولو نه، اود ابو المتوکل نوم علي بن داود دی، اود ابو سعيد خدري نوم مالک بن سنان دي

تشریح : په مسئله د وضوء بين الجماعتين کي د فقهاؤ اختلاف دی او په دي باره کي دوه مذاهب دي.

١ صحيح مسلم/الحيض ٦ (٢٠٨) . سنن ابی داود/الطهارة ٨٦ (٢٢٠) . سنن النسائي/الطهارة ١٦٩ (٢٩٢) . سنن ابن

ماجه/الطهارة ١٠٠ (٥٨٤) . (تحفة الأشراف: ٢٢٥٠) . مستند احمد (٢٨٠، ٢١، ٣/٤)

اول دجهورو په نزد وضوء بين الجماعين مستحب دى
دويم د اهل ظواهر په نزد وضوء بين الجماعين واجب دى
دجهورو دليل په طحاوي كي د عائشه رضي الله عنها روايت دى چي "كان النبي صلى الله عليه
وسلم يجامع ثم يعود ولا يتوضاء"

اود اهل ظواهر و دليل په دي باره حديث الباب دي چي دوى ورنه استدلال كوي
جواب مگر داد رسول الله عادت مستمره نه وو بلكه دجماع نه پس به يي غسل كولو غرض دا
چي دا روايت په جواز محمول دى اودي معارض روايت په استحباب محمول دي فلا تعارض

*****

۱۰۸_ بَابُ مَا جَاءَ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ

كله چي جماعت قائم شي او دچا اودس ماتولو ته حاجت راشي نو اول دي اودس مات كړي
۱۴۲_ حَدَّثَنَا هَذَا بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
الْأَزْقَمِ، قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَخَذَ يَبْدُو رَجُلٍ فَقَدَّمَهُ وَكَانَ إِمَامًا قَوْمِهِ، وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ". قَالَ: وَفِي
الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَتُوبَانَ، وَأَبِي أُمَامَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَزْقَمِ
حَسَنٌ صَحِيحٌ، هَكَذَا رَوَى مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ وَاجِدٌ مِنَ الْخُفَافِ، عَنْ
هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَزْقَمِ، وَرَوَى وَهْبُ بْنُ وَهْبٍ وَغَيْرُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ،
عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَزْقَمِ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاجِدٍ مِنَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَا: لَا يَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ وَهُوَ يَجِدُ غَيْثًا مِنَ الْغَائِطِ
وَالْبَتُولِ، وَقَالَا: إِنْ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ فَوَجَدَ غَيْثًا مِنْ ذَلِكَ فَلَا يَتَصَرَّفُ مَا لَمْ يَشْفِغْهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ
الْعِلْمِ: لَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ وَبِهِ عَائِشَةُ أَوْ يَوَلَّ مَا لَمْ يَشْفِغْهُ ذَلِكَ عَنِ الصَّلَاةِ. (١)

ترجمه : دعروه رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي زيد بن ارقم رضي الله عنه دخپل قوم
امام وو مونځ چي اوږديدو نو هغوى ډيو كس لاس اوښود او امامت ته يي راوړاندي كړو او
ونيل يي چي ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوږيدلي دي فرمايل يي چي كله چي

¹ سنن ابى داود/الطهارة ۴۳ (۸۸)، سنن النسائي/الإمامة ۵۱ (۸۵۳)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۱۴ (۶۱۶)، (تحفة الأشراف

۵۱۴۱، موطا امام مالك/ صلاة السفر ۱۴ (۳۹)، مسند احمد (۴/۳۵)، سنن الدارمي/الصلاة ۱۳۴ (۱۳۶۴)

دمونخ دپاره اقامت اوشي او په تاسو کي څوک داودس ماتولو ضرورت محسوس کړي نو هغه دي اول اودس ماتولو ته لار شي.

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي ديو کس اودس ماتولو ته حاضر راشي او دغه وخت کي جماعت قائم شي او دي په داسي حالت کي مونخ او کړي نو ايا مونخ يي کيږي او کنه، دامام مالک په نزد دداسي کس مونخ نه کيږي او دجمهورو په نزد کيږي مگر دامام ابو حنيفه په نزد په دي مسئله کي تفصيل دي کچري اودس ماتول پريشان کونکي حالت ته نژدي وي نو دا دجماعت دپريخودلو دپاره عذر دي او په داسي حالت کي مونخ کول مکروه تحريمي دي او که خبره داسي حالت ته رسيدلي نه وي نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به په مونخ کي دتوجه دپاره خلل وي او يا به نه وي که توجه ته نقصان رسوي نو دا هم دجماعت دپريخودو دپاره عذر دي او په داسي حالت کي مونخ کول مکروه تنزيهي دي او که دتوجه دپاره مضر نه وي نو دا به دجماعت دپريخودو دپاره عذر نه گنډلي کيږي

*****

١٠٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْمَوَظَلِّ

په کنده ځايو نوکي تيريدو سره دخپو وينځلو بيان

١٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أُمِّ وَلَدِ يَعْنِي الرِّخْمِيِّ بْنِ عَوْفٍ، قَالَتْ: قُلْتُ لِأُمِّ سَلَمَةَ: إِنِّي امْرَأَةٌ أَطِيلُ ذُلِّي وَأَمُشِي فِي الْمَكَانِ الْقَدِيرِ، فَقَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَطْهُرُ مَا بَعْدَهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَتَوَضَّأُ مِنَ الْمَوَظَلِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهُوَ قَوْلُ غَيْرٍ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا وَطِئَ الرَّجُلُ عَلَى الْمَكَانِ الْقَدِيرِ، أَنَّهُ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ غَسْلُ الْقَدِيرِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَطْبًا فَيَغْسِلَ مَا أَصَابَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أُمِّ وَلَدِ يَهُودَى بْنِ عَبْدِ الرَّخْمِيِّ بْنِ عَوْفٍ، وَلَيْسَ يَعْنِي الرِّخْمِيِّ بْنِ عَوْفٍ ابْنُ يُقَالُ لَهُ: هُوَ، وَلَيْتَا هُوَ: عَنْ أُمِّ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّخْمِيِّ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ وَهَذَا الصَّحِيحُ (١).

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٣٠ (٣٨٣) . سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٩ (٥٢١) . (تحفة الأشراف : ١٨٢٩٦) . موطأ امام

مالک/ الطهارة ٣ (١٦٣) . مسند احمد (٣١٦/ ٦/ ٢٩٠) . سنن الدارمی/ الطهارة ٦٣ (٤٦٩)

ترجمه : د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه د يوي ام ولدي بيان دي چي ما دام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها نه تپوس او کړو چي زه يوي اوږدي لمني والا بنځه يم او زما تيريدل اکثر په گنده خايونو او ډيرانو کيږي نو زما دپاره څه حکم دي ام سلمه او فرما نيل رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په گنده زمکه پسي چي پس ته په پاکه زمکه تيرېږدي دا پاکه زمکه دي لره پاکوي

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي چي مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم سره په گنده خايونو د تيريدو نه پس خپي اونه وينخلي په اهل علمو کي دا کثرو دا قول دي چي کله يو سري په گنده لازمه تير شي دهغه دپاره خپي وينخل ضروري نه دي علاوه د دينه چي گندگي خوره شوي وي نو که په داسي حال کي څه نجاست ورپورې شوي وي هغه دي اووينځي

*****

۱۱۰_ بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِمِ

د تيمم بيان

۱۴۴_ حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ الْقَلَّاسُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَزْرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي زَيْ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَمَرَهُ بِالتَّيْمِمِ لِلْوُجُوهِ وَالْكَفَّيْنِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَمَّارٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَيْتُ عَنْ عَمَّارٍ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عَلِيُّ، وَعَمَّارٌ، وَابْنُ عَبَّاسٍ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ التَّابِعِينَ، مِنْهُمْ الشَّعْبِيُّ، وَعَطَاءٌ، وَمَكْحُولٌ، قَالُوا: التَّيْمِمُ مَضْرَبَةٌ لِلْوُجُوهِ وَالْكَفَّيْنِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمْ: ابْنُ عُمَرَ، وَجَابِرٌ، وَإِبْرَاهِيمُ، وَالْحَسَنُ، قَالُوا: التَّيْمِمُ مَضْرَبَةٌ لِلْوُجُوهِ وَمَضْرَبَةٌ لِلْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، وَبِهِ يَقُولُ سَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَقَدْ رَوَيْتُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَمَّارٍ فِي التَّيْمِمِ، أَنَّهُ قَالَ: لِلْوُجُوهِ وَالْكَفَّيْنِ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ، وَقَدْ رَوَيْتُ عَنْ عَمَّارٍ، أَنَّهُ قَالَ: تَيَمَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى التَّنَاقِبِ وَالْأَبَاطِ، فَخَفَّتْ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ حَدِيثَ عَمَّارٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّيْمِمِ لِلْوُجُوهِ وَالْكَفَّيْنِ، لَمَّا رَوَيْتُ عَنْهُ حَدِيثَ التَّنَاقِبِ وَالْأَبَاطِ، قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَنْظَلِيُّ: حَدِيثُ عَمَّارٍ فِي التَّيْمِمِ لِلْوُجُوهِ وَالْكَفَّيْنِ هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَحَدِيثُ عَمَّارٍ تَيَمَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى التَّنَاكِبِ وَالْأَبْطَاطِ لَيْسَ هُوَ بِمُخَالِفٍ لِحَدِيثِ الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، لِأَنَّ عَمَّارًا
لَمْ يَذْكُرْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُمْ بِذَلِكَ، وَإِنَّمَا قَالَ: فَعَلْنَا كَذَا وَكَذَا فَلَنَّا سَأَلَ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرَهُ بِالْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، فَالْتَمَى إِلَى مَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، وَالذَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ مَا أَفْقَى بِهِ عَمَّارٌ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّيْمِيمِ، أَنَّهُ
قَالَ: الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، فَبَيَّنَ هَذَا دَلَالَةً أَنَّهُ التَّمَنَّى إِلَى مَا عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَلَّمَهُ إِلَى
الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، قَالَ: وَسَبَّغَتْ أَبَا زُرْعَةَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ، يَقُولُ: لَمْ أَرِ بِالْبَصْرَةِ أَحَدًا
مِنْ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ عَلِيٍّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، وَابْنِ الشَّاذْلُوْنِي، وَعَمْرٍو وَبْنِ عَلِيٍّ الْقَلَّاسِ، قَالَ أَبُو زُرْعَةَ: وَرَوَى
عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرٍو وَبْنِ عَلِيٍّ حَدِيثًا. (١)

ترجمه : دعمار بن ياسر رضي الله عنه نه روايت دي چي هغه ته رسول الله صلي الله عليه
وسلم په مخ او په دواړو ورغوو دتيمم كولو حكم كړي وو امام ترمذي واني دعمار حديث حسن
صحيح دي، او په دي باب كي دعائشه او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي،
او همدا داكثرو صحابه كرامو او اهل علمو قول دي په كومو كي چي علي، عمار، ابن عباس
رضي الله عنهم هم شامل دي او په تابعينو كي داكثرو قول دي په كومو كي چي شعبي، عطاء،
مكحول شامل دي، ددي ټولو قول دي چي تيمم دمخ او دواړو لاسونو دپاره صرف يو ځل دي او
ددي قائل امام احمد او اسحاق بن راهويه هم دي، بعضي اهل علم لكه ابن عمر، جابر،
ابراهيم نخعي او حسن بصري وائي چي تيمم دمخ دپاره يو ضرب دي او ددواړو لاسونو
ترڅنگلو پوري بل ضرب دي ددي قائل سفيان ثوري، امام مالك، ابن مبارك، شافعي دي،
دتيمم په سلسله كي دا حديث چي دمخ او ددواړو لاسونو دپاره يو ضرب دي په نورو سندونو
هم مروي دي، دعمار رضي الله عنه نه دتيمم په حديث كي منقول دي چي مونږ ددني كريم
صلي الله عليه وسلم سره داوبو او ترخونو پوري تيمم او كړو، بعضي اهل علمو دتيمم په سلسله
كي دعمار حديث تضعيف كړي دي ځكه چي دهغه نه داوبو او ترخونو والا حديث مروي دي،
اسحاق بن ابراهيم مخلصه دتيمم وائي چي دمخ او ددواړو څنگلو دپاره ديو ضرب والا حديث
په تيمم په سلسله كي حسن صحيح دي او دعمار رضي الله عنه حديث په كوم كي چي داوبو
ترخونو پوري دتيمم ذكر راغلي دي دا دهغه حديث مخالف نه دي په كوم كي چي دمخ او

١ صحيح البخاري/التيمم ٣ (٢٢٨)، ٦٠ (٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢)، صحيح مسلم/الحديث ٢٨ (٢٦٨/١١٢)، سنن ابى داود/
الطهارة ١٣٣ (٢٢٢)، سنن النسائي/الطهارة ١٩٦ (٢١٣)، ٢٠٠ (٢١٨)، ٢٠٢ (٢٢٠)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٩ (٥٦٩)، (تحفة
الأشراف: ١٠٣٦٣)، مسند احمد (٢٦٣/٢، ٢٦٥، ٢٢٩، ٢٣٠)

ددوارو لاسونو ذکر راغلي دي خكه چي عمار رضي الله عنه دا نه دي ذکر کري نبي کريم صلي الله عليه وسلم مونږ ته ددي حکم کري دي بلکه صرف دومره يي وئيلي دي چي مونږ داسي کري دي بيا چي کله هغوی په دي باره کي دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه تپوس او کړو نو رسول الله ورته صرف دمخ او ددوارو لاسونو حکم او کړو نو خبره په مخ او دوارو لاسونو باندې اودريده دکومي چي دپته رسول الله تعليم ورکړي دي او ددي دليل دتيمم په سلسله کي دعمار رضي الله عنه هغه فتوي ده کومه چي هغه دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه پس ورکړي وه چي تيمم صرف دمخ او ددوارو ورغوو دپاره نو په دي کي په دي خبره باندې دلالت دي چي هغه په داسي ځاي اودريدو دکوم چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم هغوی ته تعليم ورکړي وو او رسول الله چي دوی ته کوم تعليم ورکړي وو هغه دمخ او دوارو لاسونو پوري محدود وو

حل لغات دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼې خيز ارده کول، او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده: د طهارت حاصلولو دپاره د پاکې خاورې اراده کول

تشریح : داودس د مقدم ذکر کولو اود تيمم د موخر ذکر کولو دوه وجوهات دي اوله وجه داده چي چونکه په اوبو باندې طهارت حاصلول اصل دي، او په خاوره باندې طهارت حاصلول ددی خليفه دي، او خليفه د اصل نه پس وی، نو په دی وجه مصنف د ترمذي دتيمم باب داودس نه پس ذکر کړلو، دويم: ددی ترتيب دويمه وجه د قرآن کريم اتباع ده. په دی وجه چي د قرآن کريم په آيت **﴿إِذَا قُضِيَتْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾** الخ کي اودس غسل او تيمم په دی ترتيب سره ذکر شوی دی.

دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼې خيز ارده کول، او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاکې خاورې اراده کول. شيخ الادب په حاشيه دشرح نقايه کي د علامه ابن الهمام په حوالی سره ذکر کړی دی چي د تيمم شرعی تعريف د مخ او دوارو لاسونو په پاکه خاوره باندې مسح کول دی، د تيمم ثبوت په قرآن او سنت دوارو کي موجود دي، اول: **﴿اللَّهُ عَزَّ ارشاد دي﴾** **﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾** او درسول پاک صلي الله عليه وسلم نه روايت منقول دي چي **﴿أَنَّهُ قَالَ جَعَلْتُ لِي الْأَرْضَ مَسْجِدًا وَطَهْرًا أَيْنَمَا أَدْرَكَنِي الصَّلَاةُ تَيَمَّمْتُ وَصَلَيْتُ﴾** يعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دی، زمکه زما دپاره مسجد او پاکونکی گرځولې شوې ده، په کوم ځاي کي چي راباندې مونږ راشی، نو تيمم به کوم او مونږ به کوم، دويم: اوبه بل حديث کي دی چي **﴿التراب طهور المسلم ولو إلى عشر حجج ما لم يجد الماء﴾** يعنی خاوره د مسلمان دپاره

پاکونکی ده، اگرچی ترلس کالو پورې وی چی تر څو نې اوبه نه وی موندلې. د عانشه رضی الله عنها قصه چی په هغی کي د تیمم آیت نازل شوې وو، ددی په ځای اووخت کي اختلاف دې، د وخت په باره کي درې اقوال دی، (۱) څلورمه هجری (۲) پنځمه هجری (۳) شپږمه هجری او د ځای په باره کي دوه اقوال دی، (۱) غزوه مریسيع چی هغی ته غزوه بنی مصطلق هم وائی، (۲) غزوه ذات الرقاع.

دلته د عالمانو پوځو اقوال دي، اول قول د جمهورو دی دوي وايي: تیمم دوه ضربه دې. په یو ضرب به د مخ مسح اوکړی، اوبه بل ضرب په د دواړو لاسونو ترڅنگلو پورې مسح اوکړی، دویم: امام زهري فرمائی چی د ترخونو پورې به مسح کوی، اود امام مالک رحمه الله نه هم دا یو روایت دې، دریم: او حسن بن زیاد د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دې چی دواړه لاسونه دی تر مړوندونو پورې مسح کوی، دغوره مذهب دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم دا قول دی چی "التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة للذراعين"

د ابن عمر رضي الله عنه اوجابر رضي الله عنه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم تیمم نقل منقول دې فرمائی، د دی طریقه داده چی دواړه لاسونه به زمکی ته راپریږدی، بیا به دا دومره اوسنوی چی خاوره تری لری شی، بیا دی په هغی باندې مخ مسح کړی، بیا دی په دویم ځل زمکه اووهی، او دا دی اوسنوی، اودخپل گس لاس د څلورو گوتو په باطن دی دخپل نسی لاس ظاهر په دی طریقه مسح کړی چی د گوتو د سوکونه به شروع اوکړی، او ترڅنگلو پورې به اورسی، او بیا دی د خپل گس تلی په باطن باندې دخپل نسی لاس باطن د مړونده پورې مسح کړی، اودخپل گس لاس د گوتی په باطن دی دخپل نسی لاس د گوتی په ظاهر باندې راکاړی، اوبیا دی دغه شان د گس لاس مسح اوکړی

په دي مسئله کي دوه روایتونه دي. اول دا چی په تیمم کي استیعاب شرط دې، که څه هم بغیر د مسح نه پاتې شو، نو تیمم نه کیږی، لکه چی په اودس کي دې، دا حکم د ظاهر روایت مطابق دې، دویم: او حسن بن زیاد د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دې چی اکثر دکل قائم مقام دې، او دلیل دا دې چی په مسحواتو کي استیعاب شرط نه وی، لکه چی د موزی او سر په مسح کي استیعاب شرط نه دې، اود ظاهر روایت وجه داده چی تیمم د اودس قائم مقام دې، هم دا وجه ده چی فقهار فرمائیلی دی چی په تیمم کي به ځلال کوی، او که گوتمه نې اچولی وی، هغه به اوباسی چی مسح پوره اوشی، اوبه اودس کي استیعاب شرط دې، نو چی کوم څیز ددی قائم مقام وی، هغی کي به هم استیعاب شرط وی، یعنی تیمم، که تیمم د اودس خلیفه نه وو، نو مسح به تر اوږو پورې وه، په دی وجه چی الله تعالی د تیمم په آیت کي فرمائیلي دي. ﴿فامسحوا بوجوهکم وأيديکم منه﴾ دا نې بغیر دغایت نه ذکر کړی دې

*****

١٤٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ التَّيْمِمِ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَالَ فِي كِتَابِهِ جِئَن ذَكَرَ الْوُضُوءَ: فَاغْسِلُوا أَوْجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ٦، وَقَالَ فِي التَّيْمِمِ: فَأَمْسَحُوا بِأَوْجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ٦، وَقَالَ: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا (المائدة '٣٨). فَكَانَتِ السَّنَةُ فِي الْقَطْعِ الْكَفَيْنِ، إِنَّمَا هُوَ الْوُجْهُ وَالْكَفَّانِ "يَعْنِي التَّيْمِمَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ (١).

ترجمه : دعوكم به بيان دي جي دعبالله ابن عباس رضي الله عنهما نه دتيمم به باره كي تپوس او كړي شونو ويې فرمايل الله تعالي پخپل كتاب كي چي څه وخت داودس ذكر كړي دي نو فرمايلي بي دي خپل مخونه او خپل لاسونه دڅنگلو پوري اووينځي او دتيمم باره كي بي فرمايلي دي چي په مخونو او لاسونو مسح او كړئ او بيا بي فرمايلي دي دغل سړي او غلي بنځي سزا داده چي ددوي لاسونه به كت كولي شي او دكت كولو په سلسله كي سنت دادي چي دمړوندونو پوري لاس به كت كيدو لهذا تيمم صرف دمړوندونو پوري دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي.

تشرېح : دتيمم نه مخكي د اودس ذكر وو او اودس اصل وو او تيمم خليفه دي او خليفه داصل نه وروسته دي دتيمم حكم دغزوه بني مصطلق په موقع دعائشه رضي الله عنها هار ورك شوي وو معلوم شوي وو په دي كي اختلاف دي چي دتيمم دپاره څو ضربونه دي رد يدينو حق څه دي په دي كي څلور مذاهب دي (١)، دامام ابو حنيفه او شافعي په نزد دتيمم دپاره دوه ضربونه دي يو دمخ دپاره دي او بل ديدين دپاره دي او ديدين حد مرفقين دي او ددي دليل په طحاوي كي دائع رضي الله عنه روايت دي په دي روايت كي د ضربتين ضربه للوجه وضربه لليدين الي المرفقين ذكر راغلي دي ددي مسئلي بل دليل په دارقطني كي د عمر او جابر رضي الله عنه روايتونه دي "التيمم ضربتان ضربه للوجه وضربه لليدين الي المرفقين" (٢)، دويم مذهب دامام احمد دي دهغه په نزد په تيمم كي يو ضرب دي او ديدين حد رسخين يعني مړوندونه او په دي مسئله كي دحديث الباب نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم عمار ته ديو ضرب حكم كړي وو دوجه او كفين دپاره او دكفين نه مرادو يدين الي الرسخين دي.

جواب دعمار بن ياسر روايت انتهائي مختصر دي په دي کي صرف تيمم ته اشاره شوي ده او هغه داسي چي عمر او عمار رضي الله عنهما دواړه دبیت المال په اوبانو کي وو اتفاقا دواړو ته دغسل ضرورت پېښ شو او اوبه موجود نه وې نو سحر دتيمم باره کي په دوی کي اختلاف پيدا شو چي دغسل دپاره تيمم شته او کنه عمر رضي الله عنه اوونیل تيمم صرف د اودس دپاره دي او عمار اوونیل چي دغسل اودس دواړو دپاره دي لیکن هغوی ددي طریقه دا گنرله چي په بدن پوري به دخاورو مرل وي نو په زمکه باندي اورغړیدل او تيمم يي اوکړو هر کله چي په دربار رسالت کي تمامه واقعه پېښ کړي شوه رسول الله صلي الله عليه وسلم دعمار تانید اوکړو چي تيمم دغسل دپاره هم دي لیکن دتيمم دطريقي نفي يي اوکړد چي ستاسو طریقه درسته نه ده بلکه طریقه يي هغه ده کوم چي د اودس دپاره د تيمم طریقه وي او د اودس دپاره دتيمم طریقه په صحابه کرامو کي معروف ده نو ځکه ورته رسول الله صرف اشاره اوکړه

دریم مذهب دامام مالک دي چي دتيمم دپاره دوه ضریونه دي او دیدین حد رسغین دي وجوبا او مرفقین پوري استحبابا دي امام مالک په طریقه دجمع بین الاحادیث استدلال کوي اوقاعده داده چي په بعضي احادیثو کي دیدین حق رسغین دي او په بعضي کي مرفقین دي مونږ په دواړه قسمه احادیثو کي داستحباب حکم اوکړو.

څلورم مذهب دامام زهري دي دده په نزد دیدین حد اباط او منافق دي او ضریین دوه دي دده دلیل دعمار بن ياسر رضي الله عنه روايت دي "تيممنا مع النبي صلي الله عليه وسلم الي المناكب والاباط" دا دصحابه کرامو خپل عمل دي او تقرير درسلو په دي باندي ثابت نه دي. دویمه دا چي عمار رضي الله عنه درسلو الله نه پس چاته دا فتوي نه ده ورکړي چي دیدین حد اباد او مناكب پوري دي او په "السارق والسارقة" باندي دابن عباس دقياس مطلب دادی چي دهغه نه تپوس اوکړي شو چي په تيمم کي دیدین حد څه دي نو هغوی دا په قطع دید باندي قیاس کړو چي په اودس کي دیدین حد مذکور دي الي المراق او په تيمم کي نه دي مذکور نو لکه څرنگه چي په ایت د سرق کي دیدین حد رسغین دي په تيمم کي به هم رسغین وي ځکه چي دواړه په مطلق کیدو کي شریک دي

*****

۱۱۰_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنُبًا

انسان په هر حال کي قرآن لوستل شي خو چي جنب نه وي

۱۴۶_ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ. حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ. وَعُقْبَةُ بْنُ خَالٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، وَابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: "

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَرِّئُنَا الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنُبًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثٌ عَلَى هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ قَالَ: هَيْبَةُ وَاحِدٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، قَالُوا: يَقْرَأُ الرَّجُلُ الْقُرْآنَ عَلَى هَيْبَةٍ وَمُؤْمٍ وَلَا يَقْرَأُ فِي الْمُضْغَفِ إِلَّا وَهُوَ طَاهِرٌ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَاحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته قرآن خودلو اکر که هر ځنگه حالت به وو خو چي جنب به نه وو امام ترمذي واني دعلي رضي الله عنه دا حديث حسن صحيح دي او په صحابه کرامو او تابعينو کي هم دا کثرو دا قول دي چي يو سړي بغير د اودس نه قرآن لوستلي شي ليکن دقرآن نه يي هغه وخت لوستلي شي چي اودس يي وي، سفيان ثوري، شافعي، احمد او اسحاق هم رحمهم الله په دي باندې قول کړي دي

تشریح : په هندي نسخو کي دا باب بلاعنوان دي او په مصري نسخو کي داسي دي باب ماجاء في الرجل يقرأ القرآن على كل حال مالم يكن جنباً، يعني يو انسان په هر حالت کي قرآن لوستلي شي مگر دجنبت په حالت کي قرآن لوستل يا ورنه لاس لگول جائز نه دي او چي کوم حکم دجنب دي هغه دحائضي او نفاسي هم دي او بغير اودسه خو قرآن لوستل جائز دي مگر لاس ورنه لگول جائز نه دي.

*****

۱۱۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبُؤْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ

دهغه زمکي دحکم بيان چي متيازې وربا ندي شوي وي

۱۴۷_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ التَّمِيمِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: دَخَلَ أَغْرَابُ الْمَسْجِدِ وَالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فَصَلَّى، فَلَمَّا فَرَغَ، قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تُرْخَمْ مَعَنَا أَحَدًا، قَالَتْقَتْ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "لَقَدْ تَحَجَّزْتُ وَأَسْعَا"، فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ بَالَ فِي الْمَسْجِدِ

١ قال الشيخ الألباني: ضعيف، ابن ماجه (٥٩٤).

تشریح : په زیر بحث روایت کې مذکور دي چې یو ځل رسول الله په مسجد کې موجود وو او یو اعرابي په مسجد کې متیازي او کړي صحابه کرامو دهغه د منع کولو کوشش شروع کړو لیکن رسول الله صلي الله علیه وسلم منع کړل او بیا یې اوبه راوغوښتلي او د مسجد ګنده شوي ځای یې پاک کړو

سوال ددې اعرابي نوم څه دي؟

جواب: دیو قول مطابق دده نوم اقرع بن حابس دي او د بل قول مطابق عینه بن حصن، دریم قول مطابق ذوالخویصره تمیمی، او د څلورم قول مطابق ذوالخویصره یمامي وو

سوال: دي اعرابي د مسلمانان کیدو باوجود په مسجد کې متیازي ولي او کړي

جواب: دا اعرابي نوي مسلمان شوي وو او دپوره احکامو د اسلام نه خبر نه وو

سوال: صحابه کرامو چې کله منع کولو نو رسول الله صلي الله علیه وسلم هغوی ولي منع کړل

جواب: ددې دوه وجې دي اوله وجه داده صحابه کرامو د متیازو په دوران کې منع کول غوښتل او په داسې حالت کې منع کول د جسماني نقصان نه خالي نه وي دویمه وجه داده که په مینځ کې منع کړي شوي وي نو په مسجد کې به نجاست زیات خور شوي وو د زیر بحث باب دروایت نه دزمکي دپاکولو طریقه هم معلومه شوه او یوه طریقه ددې وچیدل دي "زکاة الارض یبسها" او دویمه طریقه یې وینځل دي.

*****

كتاب الصلاة

دمونخ دا حكامو بيان

۱- باب مَا جَاءَ فِي مَوَاقِبِ الصَّلَاةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم نه دمونخ دمقول وختونو بيان

د صلوة نه مخي د طهارت ذڪر وو خڪه چي طهارت په منزله د شرط دي او صلوة په منزله د مشروط دي او قانون دادې چي شرط په مشروط مقدم وي په دي مسئله كي د تمامو علماؤ اتفاق دي چي دمونخ د فرضيت حكم په ليلة الاسراء كي شوي وو مگر اختلاف په دي كي دي چي ليلة الاسرار واقعه كله پيښه شوي ده دمحققينو په نزد د نبوت په پنځم كل دمعرّاج واقعه پيښه شوي وه

۱۴۹- حَدَّثَنَا هَذَا بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عِيَّاشٍ بْنِ أَبِي رَيْبَعَةَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَكِيمٍ وَهُوَ ابْنُ عَبَّادٍ بْنِ حَنْبَلٍ، أَخْبَرَنِي تَائِبُ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " أَقْبَىٰ جَنَرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ، فَصَلَّى الظُّهْرَ فِي الْأَوَّلِ مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْغَيْمُ مِثْلَ الشَّرَاكِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ هَيْئَةٍ مِثْلَ هَيْئَةٍ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَأَفْطَرِ الصَّائِمُ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّمْلُ، ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ، وَخَرُمَ النَّعَامُ عَلَى الصَّائِمِ، وَصَلَّى الْمَرْءُ الْغَائِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ هَيْئَةٍ مِثْلَهُ لَوْ قُتِلَ الْعَصْرُ بِالْأَمْسِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ هَيْئَةٍ مِثْلِهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ لَوَقْتِهِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ أَشْفَرَتِ الْأَرْضُ، ثُمَّ التَفَتَ إِلَى جَنَرِيلَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَذَا وَقْتُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَبُرَيْدَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَأَبِي سَعْدٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَجَابِرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَزْمٍ، وَالْبَرَاءِ، وَأَنَسٍ. (١)

ترجمه: د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما نه روابت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي جبرائيل عليه السلام دكعب سره ماته دوه پيري امامت راكړي دي په رومي خل بي د ماسپڅين مونځ هغه وخت كي كړي وو كله چي نمر د زوال نه اووتلو او سوري د پيزار د تسمي برابر گرځيدلي وو، بيايي د مازيگر مونځ په هغه وخت كي او كړو كله چي دهر

^۱ سنن ابی داود/ الصلاة ۲ (۳۹۳)، (تحفة الأشراف ۶۵۱۹)، مسند احمد (۲۴۲/۲۵۲)

خيز سوري ديو مثل سره برابر شو او بيا يي دمانبام مونخ هغه وخت اوکړو کله چي نمر پريوتو او په روژه دارو يي افطار اوکړو، بيا يي دماسخوتن مونخ هغه وخت اوکړو کله چي شفق غائب شو او بيا يي دسحر مونخ هغه وخت اوکړو کله چي رڼا راخوړه شوه او په روژه دارو يي خوړل ځکل حرام کړل، په دويم ځل يي دسباني ماسپخين مونخ دمازيگر په وخت کي اوکړو چي دهر يو خيز سوري دمثل سره برابر شوي وو او دمازيگر مونخ يي هغه وخت اوکړو کله چي دهر خيز سوري دوه مثلونو ته رسيدلي وو او دمانبام مونخ يي په اول وخت کي اوکړو اڅنگه چي يي په اول ځل کړي وو، او دماخوستن مونخ يي په داسي وخت کي اوکړو چي دسبي دريمه حصه تيره شوي وه او دسحر مونخ يي په رڼا کي اوکړو بيا جبرائيل عليه السلام ماته متوجه شو او ويي فرمائيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) همدا وختونه ستانه دمخکي تيروو شوو انبياؤ دمونخ وختونه وو او ستاسو دمونخ وختونه هم ددي دوه وختونو په مينځ کي دي امام ترمذي وائي په دي باب کي د ابوهريره، بريده، ابو موسي، ابو مسعود انصاري، ابوسعيد، جابر، عمرو بن حزم، براء، او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

*****

۱۵۰۔ أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ، أَخْبَرَنِي وَهْبُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَمِنِي جَنْبَيْكَ" فَلَمْ يَكُنْ لَعْنَةُ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ بِمَعْنَاهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ لَوْ قَتَلَ الْعَصْرُ بِالْأَمْسِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: أَصَحُّ فِيمَا فِي الْمَوَاقِيتِ حَدِيثُ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: وَحَدِيثُ جَابِرٍ فِي الْمَوَاقِيتِ قَدْ رَوَاهُ عَقَّاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ، وَعَنْدُو بْنُ دِينَارٍ، وَأَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعْنَةُ حَدِيثِ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: د جابر بن عبدالله رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي جبرائيل ماته امامت راکړو او بيا يي دابن عباس حديث پشان مفهوم ذکر کړو البته هغوی په دي کي د "لوقه العصر بالامس" جمله ذکر نکړه

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او دابن عباس حديث حسن صحيح دي دمحمد بن اسماعيل بخاري بيان دي چي دمونخ وختونو په سلسله کي دتولو نه صحيح تر روايت د جابر دي کوم چي هغه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مرفوعاً نقل کړي دي

تشریح : دهر مونځ دپاره خپل وخت مقرر دي ارشاد الهي دي "ان الصلاة كانت علي المؤمنين كتابا موقوتا".

سوال مواقيت جمع كثرته ده او دمونځونو دوختونو عدد قلت ته شامل دي دجمع قلت صيغه استعمالول پكار وو نودلته يي جمع كثرته صيغه ولي ذكر كړي ده

جواب دهر مونځ دپاره دري وختونه دي اول مستحب وخت، دويم جائز وخت، دريم دقضاء وخت په دي اعتبار سره ټول وختونه پنځلس شونو ځكه يي صيغه دجمع كثرته ذكر كړي ده

"امني جبرائيل" كله چي دمونځ دفرصيت حكم نازل شو نو دوختونو دتعليم وركولو دپاره جبرائيل عليه السلام دوه ورځي په مكه كي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته امامت وركړي وو، په اوله ورځ يي هر مونځ په ابتدائي وخت كي اداء كړو او په دويمه ورځ يي هر مونځ په اخري وخت كي اداء كړو او ددي امامت ابتداء دماسپڅين دمونځ نه اوشوه

سوال: درسول الله دپاره دا مونځ فرض وو او دجبرائيل عليه السلام په حق كي نفل وو بيا خو اقتداء المفترض خلف المتنفل لازم شوه او دا عندالاحناف جائز نه ده

جواب: د دوه ورځو دپاره په جبرائيل عليه السلام مونځ فرض كړي شوي دي لهذا اعتراض نه واړدېږي

"عندالبيت" ددي لفظ نه معلومه شوه چي دجبرائيل دامامت واقعه په مكه كي بيت الله سره نژدې شوي وه په دي لفظ په هغه خلقو تبديل اوشو څوك چي دا واني چي دجبرائيل دامامت واقعه په مدينه كي پېښه شوي وه

"اوقات الصلاة" په دي باب كي دمونځ دوختونو بيان دي اجمالاو تفصيل يي په نورو ابوابو كي راروان دي.

"وقت الظهر" دماسپڅين دمونځ وخت بالاتفاق دنمر دزوال نه شروع كيږي مگر په استواء كي يي اختلاف دي او په دي كي دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد دظهر دوخت استواء دمثليين پوري ده او ددي دپاره يي په ترمذي كي دابو ذر رضي الله عنه دروايت نه استدلال كړي دي چي ديو سفر په دوران كي بلال رضي الله عنه دماسپڅين دمونځ دپاره د اذان كولو تياري شروع كړو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل "ايرد بالظهر" يعني په گرمي كي دماسپڅين مونځ په يخاخ وخت كي او كړئ بيا يوه شېبه پس بلال رضي الله عنه دوباره تياري شروع كړو نو رسول الله منع كړو بيا په دريم ځل هم داسي اوشول او ددينه پس يي اذان وكړو او مونځ مونځ اداء كړو "حقي رايانا في التلؤل" يعني تردي پوري چي مونځه دغر دڅوكي سوري اوليدو دا حديث په دي دلالت كوي چي ماسپڅين دمونځ وخت دمثليين پوري دي، دامام

صاحب دويم دليل په بخاري کي عبدالله ابن عمر روايت دي چي رسول الله دخپل امت او يهودو او نصاراؤ مثال بيان کړو الخ

نمبر (۲)، دجمهورو په نزد دماسپڅين دمونځ وخت دمثل اول پوري وي او دوی ددي دپاره حديث الباب نه استدلال کړي دي

جواب دا حديث دسند په اعتبار دنورو احاديثو نه کمزوري دي، دويم جواب دادې چي دا واقعه دمکي ده او په مکه کي داستواء شمس په وخت کي سوري اصلي نه وي هر کله چي په مکه کي يو مثل وي نو په بلاد بعيده کي به لازماً مثلين وي

"وقت العصر" دمازيگر دوخت په ابتداء کي هغه اختلاف دي کوم چي دمازيگر په انتهاء کي دي دامام صاحب په نزد دمازيگر وخت دمثلين نه شروع کيږي او دجمهورو په نزد دمثل اول نه شروع کيږي او دمازيگر دوخت په انتهاء کي هم اختلاف دي دبعضي اهل علمو په نزد دمازيگر وخت دمثلين پوري وي او دامام شافعي په نزد دمازيگر وخت دنمر دزېروالي پوري دي، دجمهورو په نزد دنمر پريوتو پوري وي دوی دبخاري د يو روايت نه استدلال کوي چي خوک دغروب شمس نه مخکي دمازيگر يورکعات او کړي نو هغه دمازيگر مونځ پوره کړو

"وقت المغرب" دماينام دمونځ وخت بالاتفاق دغروب شمس نه شروع کيږي او په انتهاء کي اختلاف دي امام شافعي او امام مالک په قول دماينام ټول وخت په دري رکعاتو سره برابر وي او دبل قول مطابق دينځه رکعاتونو سره مساوي وي او دجمهورو په نزد دشفق احمر دغائب کيدو پوري وي او دمام ابو حنيفه په نزد دشفق ابيض دغروب پوري وي

منشاء دا اختلاف دشفق لفظ مصداق دي په حديث کي مذکور دي چي دشفق دغروب نه دماخوستن وخت شروع کيږي نو دشفق په تعين کي اختلاف دي عندالجمهور ورنه مراد شفق احمر دي او دامام صاحب په نزد ورنه شفق ابيض مراد دي مگر راجح دامام صاحب قول دي ځکه چي دا مؤيد دي په روايت دابو داود چه

"حين يسود الافق" يعني دماخوستن وخت دشفق دتوروالي نه شروع کيږي او توروالي دافق دشفق ابيض غروب نه پس وي

"وقت العشاء" دماخوستن دوخت په ابتداء کي اختلاف دي او هغه اختلاف دي کوم چي دماينام په ابتداء کي بيان دي او دماخوستن دوخت په انتهاء کي هم اختلاف دي دبعضي علماؤ په نزد دماخوستن وخت دثلث الليل پوري وي او دامام شافعي په نزد دشبې دينمي پوري وي او دوی په دي باب کي ددويم روايت نه استدلال کوي چي دماخوستن وخت دشبې دينمي پوري دي او دامام صاحب په نزد دماخوستن وخت په دري قسمه دي اول مستحب، دويم جائز، دريم مکروه، مستحب وخت دشبې د دريمي حصي تيريدو پوري دي، او جائز

وخت دنيمي شپي پوري دي، او مکروه وخت دشپي دنيمي نه پس دسحره پوري دي په دي طريقه په تمامو احاديثو کي تطبيق پيدا شو

"حين کان ظل کل شیء الخ. ددي عبارت مطلب دادي چي په دويمه ورځ يي دماسپڅين مونځ په داسي وخت کي اوکړو کله چي يي دهر څيز سوري يو مثل ته رسيدلي وو او په اوله ورځ يي دمازيگر مونځ په داسي وخت کي اوکړو کله چي دهر څيز سوري يو مثل ته رسيدلي وو

"هذا وقت الانبياء" ددي جملې نه ظاهراً دا ثابتېږي چي په سابقه انبياء عليهم السلام هم پنځه مونځونه فرض وو او حال دادي چي په هغوی څو پنځه مونځونه فرض نه وو

جواب. دلته تشبيه صرف په تحديد کي ده، په مقدار او په تعداد کي نه ده. مطلب دادي لکه څرنگه چي دسابقه انبياؤ دپاره دمونځ وخت مقرر وو داسي ستاسو دپاره هم مقرر دي او نفس صلاة خو په سابقه انبياؤ هم فرض وو، دسحر مونځ دتولو نه مخکي ادم عليه السلام کړي وو دا يي هغه وخت کړي وو کله چي يي توبه قبول شوه او دماسپڅين مونځ دتولو نه مخکي ابراهيم عليه السلام په هغه وخت کي کړي وو کله چي د اسماعيل عليه السلام دقرباني په بدله کي عظيمه فديه ورکړي شوه او دمازيگر مونځ دتولو نه مخکي عزيز عليه السلام په هغه وخت کي کړي وو کله چي هغه دسلو کالو نه پس پورته کړي شوي وو او دماښام مونځ دتولو نه مخکي داود عليه السلام هغه وخت کړي وو کله چي دهغه استغفار قبول شو او دماخوستن مونځ دتولو نه مخکي رسول الله صلي الله عليه وسلم ادا کړي وو

*****

۲_ باب مِنْهُ

د مونځ د وختونو متعلق يو بل باب

۱۰۱_ حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُسَيْبٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الظُّهْرِ جِوْنُ ثُلُوثِ الشَّمْسِ، وَآخِرُ وَقْتِهَا جِوْنُ يَدِ خُلٍّ وَقْتُ التَّصَوُّرِ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ جِوْنُ يَدِ خُلٍّ وَقْتُهَا، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا جِوْنُ تَصَوُّرِ الشَّمْسِ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْمَغْرِبِ جِوْنُ تَغَرُّبِ الشَّمْسِ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا جِوْنُ يَغِيبِ الْأَفْئِ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ جِوْنُ يَغِيبِ الْأَفْئِ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا جِوْنُ يَلْتَمِصُ اللَّيْلُ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْفَجْرِ جِوْنُ يَطْلُعُ الْفَجْرُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا جِوْنُ تَطْلُعِ الشَّمْسِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَقُولُ: حَدِيثُ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي الْمَوَاقِيتِ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدٍ بْنِ قُسَيْبٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، وَحَدِيثِ مُحَمَّدٍ بْنِ

فُضِّلَ خَطَا. أَخْطَأَ بِهِ مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، حَدَّثَنَا هَذَا. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْقَوَارِي، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كَانَ يُقَالُ: إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ لِحُوَّةٍ يَبْتَغَاهَا، (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زمونږ دپاره يو اول وخت وي او يو اخري وخت وي دما سپڅين دموڼځ اول وخت هغه دي كله چي نمر داسمان دمينځ نه واوړي يعني زوال ختم شي او ددي اخري وخت هغه دي كله چي دمازيگر وخت شروع شي او دمازيگر اول وخت هغه دي كله چي سوري ديو مثل نه زيات شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي نمر زير شي او دما بنام اول وخت هغه دي كله چي نمر غائب شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي شفق غائب شي او دماخوستن اول وخت هغه دي كله چي شفق غائب شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي دشپي اولنۍ نيمه حصه ختمه شي او دسحر اول وخت هغه دي كله چي فجر صادق شروع شي او اخري وخت يي دادي چي نمر راوخيږي

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه هم روايت وارد دي، دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي دوختونو په سلسله كي دمحمد بن فضيل په واسطه دمجاهد نه داعمش روايت زيات صحيح دي، دمحمد بن فضيل حديث غلط دي په دي كي دمحمد بن فضيل نه خطا شوي ده، دا روايت ابواسحاق فزاري داعمش نه اواعمش دمجاهد نه نقل كړي دي مجاهد وائي ونيلي كيدل به چي دموڼځ دپاره يو اول وخت وي او بل اخر وخت وي او بيا محمد بن فضيل دسابقه حديث هم معني روايت بيان كړو

*****

۳_ باب مِنْهُ

دموڼځ دوختونو متعلق يو بل باب

۱۵۲_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَرْثُومٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مُوسَى، التَّمَنِيُّ وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ الْأَزْرَقِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثُومٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: "أَوَّلُ مَعْنَى إِنْ شَاءَ اللَّهُ"، فَأَمَرَ بِأَلَا، فَأَقَامَ جِدِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ جِدِينَ

زَالَتِ الشَّمْسُ. فَصَلَّى الظُّهْرَ. ثُمَّ أَمَرَهُ. فَأَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيَضاءُ مُرْتَفِعَةً. ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْمَغْرِبِ حِينَ وَقَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ. ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعِشاءِ فَأَقَامَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ. ثُمَّ أَمَرَهُ مِنَ الْغَدِ فَتَوَزَّعَ بِالْفَجْرِ. ثُمَّ أَمَرَهُ بِالظُّهْرِ فَأَبْرَدَ وَأَتَمَّعَ أَنْ يُبْرَدَ. ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعَصْرِ فَأَقَامَ وَالشَّمْسُ آخِرَ وَقْتِهَا فَوَقَّ مَا كَانَتْ. ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ إِلَى قُبَيْلِ أَنْ يُغِيبَ الشَّفَقُ. ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعِشاءِ فَأَقَامَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُكُ اللَّيْلِ. ثُمَّ قَالَ: "أَيُّنَ السَّائِلُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ". فَقَالَ الرَّجُلُ: أَنَا. فَقَالَ: "مَوَاقِيتُ الصَّلَاةِ كَمَا بَيَّنَّ هَذَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. قَالَ: وَقَدْ رَوَاهُ شُعْبَةُ. عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْكَدٍ أَيْضًا. (١)

ترجمه : دبريده رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي په دربار رسالت كي يو كس حاضر شو او رسول الله ته يي دموښ دوختونو باره كي تپوس او كړو نو رسول الله ورته اوفرمانيل ته مونږ سره پاتي شه (دمونښ وختونه به درته معلوم شي) انشاء الله، او بيا رسول الله بلال ته حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو كله چي نمر راوختلو نو رسول الله حكم او كړو او هغه دنمر دزوال نه پس اقامت او كړو نو رسول الله دماسپڅين مونځ او كړو بيا يي ورته حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو او رسول الله دمازيگر مونځ وركړو او په دغه وخت كي نمر روبښانه اولو ولاړ وو بيا چي كله نمر پريوتو نو رسول الله ورته دماښام دپاره اقامت حكم او كړو بيا چي كله شفق غائب شو نو دماخوستن دموښ دپاره يي ورته حكم او كړو او هغه اقامت او كړو بيا يي ورته په دويمه ورځ حكم او كړو نو هغه دسحر مونځ په رڼا كي وركړو او چي دماسپڅين دپاره يي ورته حكم او كړو نو دنمر تاؤ كم شوي وو او يخاؤ شروع شوي وو چي رسول الله مونځ وركړو بيا يي ورته دمازيگر دپاره حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو او په دغه وخت كي نمر په اخري وخت كي وو او داوولنې ورځي په نسبت زيات وو (يعني په دويمه ورځ يي په مازيگر كي تاخير او كړو بيا يي ورته دماښام دپاره حكم او كړو نو هغوی دماښام مونځ دشفق غائب كيدو ته نژدي وخت پوري دماښام مونځ مؤخر كړو بيا يي ورته دماخوستن دپاره حكم او كړو نو چي كله دشبې دريمه حصه ختمه شوه نو اقامت يي او كړو او رسول الله مونځ وركړو او بيا يي اوفرمانيل دموښ دوختونو باره كي تپوس كونكي چرته دي هغه كس عرض او كړو چي زه يم رسول الله اوفرمانيل مونځ ددي دواړو وختونو په مينځ كي دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي

^١ صحيح مسلم / الماچد ٣١ (٦١٣). سنن النسائي / المواقيت ١٢ (٥٢٠). سنن ابن ماجه / الصلوة (٦٤٠). (تحفة الأشراف

دبريده رضي الله عنه حالاته

نوم بريده كنيه ابو عبدالله او دپلار نوم مصيب بن عبدالله

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته ورسيدو نو بريده يي په خدمت كي حاضر شو
نو رسول الله ورته داسلام دعوت وركړو نو دى فورا مسلمان شو او دده سره دبنې اسلام اتيا
كسان په اسلام كي داخل شول (طبقات ابن سعد

په صلح حديبيه او بيعه الرضوان كي يي هم شركت كړى دى اسد الغابه
او په فتح مكه كي يي هم ملگرتيا كړي وه (مسند احمد،

تقريباً په شپاړسو عزواتو كي شريك پاتي شوى دى (بخاري كتاب المغازي،

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرۍ كي اخر لښكر ښار كړو نو په دي كي
هم شريك وو (طبقات ابن سعد،

غرض دا چي دده په رگ رگ كي دجهاد جذبي توپونه وهل او دژوند مزه به يي داسو نو په
زغلولو كي ليدله (طبقات ابن سعد،

ديزید په زمانه كي دهجرت په ۲۳ كال وفات شو چي دمروياتو شمير يي ۱۲۴ دى يو متفق
عليه دى او دوه په بخاري كي دي يولس په مسلم كي دي (تهذيب الكمال،

*****

٤- باب مَا جَاءَ فِي التَّغْلِيسِ بِالْفَجْرِ

په تياره كي دسحر دموخ اداء كولو بيان

۱۵۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ،
عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُصَلِّي
الصُّبْحَ فَلْيُصِرُّ النِّسَاءَ". قَالَ الْأَنْصَارِيُّ: فَيَمُرُّ النِّسَاءَ مُتَلَفِعَاتٍ يَمْزُو طِبْعَهُنَّ مَا يُغْرِفْنَ مِنْ
الْفَلَسِ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ: مُتَلَفِعَاتٍ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي عُمَرَ، وَأَنَسٍ، وَقَيْلَةَ بِنْتِ مَخْرَمَةَ، قَالَ أَبُو
عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ لَخْوَةً، وَهُوَ الَّذِي
اخْتَارَهُ هَيْزَرٌ وَاحِدٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ

وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّائِبِينَ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَخْبَدُ، وَإِسْحَاقُ: يَسْتَحِبُّونَ التَّغْلِيصَ بِصَلَاةِ الْقَبْرِ (١).

ترجمه . دعائشه رضي الله عنها نه مروي دي فرماني چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دسحر مونخ وركولو نو بنخو به په خادرونو كي خانونه پټ كړي وو او چي واپس كيدلي به نو دتياري په وجه به نه پيژندلي كيدي.

امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابن عمر، انس، او قيله بنت مخرمه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي او په دي باندي اكثر و صحابه كرامو چي ابوبكر او عمر رضي الله عنهم هم پكي شامل دي قول كړي دي او ددوي نه پس په تابعينو كي ډيرو اهل علمو دا قول خوښ كړي دي او په دي باندي امام شافعي، احمد، او اسحاق (رحمهم الله) هم قول كړي دي چي دسحر مونخ په تياره كي اداء كول مستحب دي

تشرېح ددي باب نه مخكي دمونخ داصل وختونو بيان وولته دمستحب وختونو بيان شروع كوي په دي مسئله كي اختلاف دي چي دسحر مونخ په تياره كي كول مستحب دي او كه په رڼا كي په دي باره كي دوه مذاهب دي

(١) دامام ابو حنيفه په نزد دسحر مونخ په رڼا كي اداء كول مستحب دي، او داسفار مطلب دا دي چي دسحر مونخ دومره مؤخر كړي شي چي مونخ كچري دست مطابق اولوستلي شي او په مينځ كي فساد واقع شي نو پكار ده چي دومره وخت نور هم باقي وي چي دوباره پكي ددي مونخ اعاده دست مطابق او كړي شي.

دليل اول : دزير بحث باب دوم حديث دي درافع بن خديج رضي الله عنه چي "اسفروا بالفجر

فانه اعظم للاجر" يعني دسحر په مونخ كي اسفار كوي خكه چي دا اجر لره زياتونكي دي
دليل ثاني عبد الرزاق په مصنف كي طبراني وغيره يو روايت نقل كړي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم بلال ته او فرمانييل دسحر مونخ دومره تاخير سره كوه چي غشي وشتونكي د غشي دغور خيد وځاي ليدلي شي او دا ليدل د اسفار په حالت كي كيدي شي
دليل ثالث په صحيحينو كي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمزدلفي په ميدان كي دسحر مونخ دوخت نه مخكي اداء كړو او دلته

^١ صحيح البخاري/ الصلاة ١٣ (٣٤٢)، والواقيت ٢٤ (٥٤٨)، والأذان ١٢٣ (٨٦٤)، و ١٦٥ (٨٤٢)، صحيح مسلم/ الباجر

٢٠ (١٢٥)، سنن ابى داود/ الصلاة ٨ (٢٢٢)، سنن النسائي/ الواقيت ٢٥ (٥٤٤)، والسو ١٠١ (١٢٢٣)، سنن ابن

ماجه/ الصلاة ٢ (٦٦٩)، (تحفة الأشراف : ٢٥٨٢)، موطا امام مالك/ وقت الصلاة ١ (٢)، مستد احمد ٦/ ٢٢٣، ١٤٩.

د قبل الوقت نه مراد غير معياد وخت دي او دا مونځ رسول الله صلي الله عليه وسلم په تياره كې كړي وو د دينه معلومه شوه چې د سحر د اړه معياد وخت اسفار دي
 دليل رابع د ابراهيم نخعي نه روايت دي فرماي "ما اجتمع اصحاب رسول الله صلي الله عليه وسلم على شيء - كما اجتمعوا على النور - " يعني به هېڅ يو څيز د صحابه كرامو دومره اتفاق نه دي راغلي څومره اتفاق چې به په اسفار كې د سحر د مونځ به اداء كولو راغلي وو
 ۲۰. دامام شافعي او احمد په نزد باندې د سحر مونځ په تياره كې اداء كول بهتر دي او هغوی په دې مسئله كې د حديث الباب نه استدلال كړي دي دام المؤمنين عانشه رضي الله عنها بيان دي چې درسل الله صلي الله عليه وسلم په زمانه كې به بنځو د سحر مونځ كړي وو او چې واپس به راتلي نو د تيارې په وجه نه په لاره نه پيژندلي كيدي. د دينه معلومه شوه چې د سحر مونځ په تياره كې اداء كول مستحب دي

جواب نمبر (۱)، د دې حديث نه استدلال دارمدار په غلس لفظ دي او غلس لفظ په دې حديث كې مدرج من الراوي دي او په دې خبره دوه قريني موجود دي (۱) همداروايت په ابن ماجه كې داسي دي "ما يعرفنا تعني من الغلس" عانشه رضي الله عنها صرف دومره فرمائيلي دي چې دوی به نه پيژندلي كيدي او غلس لفظ په طور د تفسير راوي ذكر كړي دي چې دام المؤمنين مراد دا كيدي شي.

(۲) د بعضي كتابونو په حديث كې دا روايت مذکور دي او د غلس لفظ پکې نشته
 جواب نمبر (۲) که بالفرض د غلس لفظ تسليم کړي شي نو دا به په مسجد نبوي پوري خاص وي يعني په مسجد نبوي کي به دننه تياره وه ځکه چې ديوالونه يې واره وو او چت يې تيب وو او کير کي او روشنندان پکي نه وو او د بنځو به شخصي معرفت نه کيدو
 جواب نمبر (۳) دا روايت فعلي دي درافع بن خديج روايت قولي دي او قاعده داده کله چې په قول او فعل کي تعارض راشي نو قول لره ترجيح وي ځکه چې قول قانوني حيثيت لري

*****

۵- باب مَا جَاءَ فِي الْإِسْفَارِ بِالْفَجْرِ

په رنړا کي د سحر مونځ ادا کولو بيان

۱۵۱- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مَخْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ زَالِحِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "أَسْفَرُوا بِالْفَجْرِ، فَإِنَّهُ أَغْلَمُ لِلْأَجْرِ". قَالَ: وَقَدْ رَوَى شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: وَرَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَجَلَانَ أَيْضًا، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، قَالَ: وَنِي

البَاب عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، وَجَابِرٍ، وَبِلَالٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ رَأَى غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ الْإِسْقَارَ بِصَلَاةِ الْفَجْرِ، وَيَبْقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: وَأَخَذْتُ، وَإِسْحَاقُ مَعْنَى الْإِسْقَارِ: أَنْ يَضْحَ الْفَجْرُ فَلَا يُشْكُ فِيهِ، وَلَمْ يَزُ وَأَنَّ مَعْنَى الْإِسْقَارِ تَأْخِيرُ الصَّلَاةِ. (١)

ترجمه رافع بن خديج رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي چي دسحر مونخ بنه په رنرا کي کوي خکه چي په دي کي ثواب زيات دي.

امام ترمذي واني درافع بن خديج حديث حسن صحيح دي. او په دي باب کي د ابو بزره اسلمي، جابر، او بلال رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په صحابه کرامو او تابعينو کي دا کثر اهل علمو راني داده چي دسحر مونخ د رنرا زياتيدو نه پس کول پکار دي او همدا دسفيان ثوري قول دي، مگر امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله واني چي داسفار مطلب دادي چي سحر روښانه شي او ددي په طلوع کي شک پاتي نشي او داسفار دا مطلب نه دي چي تاخير دي او کړي شي.

تشرېح کوم علماء چي تغليس ته مطلقا مستحب واني دا حديث دهغوی خلاف دي او هغوی په دي حديث کي تاويل کړي دي، امام شافعي او امام احمد واني ددي حديث مطلب دادي "ان يضح الفجر فلا يشك فيه" يعني کله چي په يقيني طور صبح صادق وخت شروع شي او هيڅ قسم شک پکي پاتي نشي نو بيا دي دسحر مونخ او کړي شي. ليکن دا ناشنا تاويل دي ددي حديث مطلب چي دادي نو بيا د "فانه اعظم للاجر" څه مطلب شو؟ په دي صورت کي حديث دا مطلب کيدل پکار دي چي څوک دصبح صادق نه مخکي دسحر مونخ کوي دهغه مونخ به هم صحيح وي البته ثواب به يي کم وي او که دصبح صادق نه پس او کړي شي نو ثواب به يي زيات وي او حال دادي چي دا خبره بالکل غلطه ده دوخت شروع کيدو نه مخکي يو مونخ هم نه کيږي نو په دي وجه دحديث واضح مطلب هغه دي کوم چي په ماقبل کي بيان کړي شوي دي چي په عامو حالاتو کي دمسليانو په وجه دسحر وخت چي بنه رنرا شي په دي کي دي مونخ او کړي شي او په دي کي ثواب زيات دي.

*****

١ سنن ابی داود/ الصلاة (٢٢٣). سنن النسائي/ الواقيت (٥٢٩)٢٤. سنن ابن ماجه/ الصلاة (٦٤٢). (تحفة الأشراف

٢٥٨٢). مستدرک احمد (٣/٢٩٠) و (٣/١٢٠). سنن الدارمي/ الصلاة (١٣٥٢).

٦_ باب مَا جَاءَ فِي التَّعْجِيلِ بِالظَّهْرِ

دما سپځين په مونځ كي دتعجيل كولو بيان

١٥٥_ حَدَّثَنَا هَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَهْدَى تَعْجِيلًا لِلظَّهْرِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا مِنْ أَبِي بَكْرٍ، وَلَا مِنْ عُمَرَ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَخَبَّابٍ، وَأَبِي بَرْزَةَ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَنْسٍ، وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: وَقَدْ تَكَلَّمَ شُعْبَةُ فِي حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ مِنْ أَجْلِ حَدِيثِهِ الَّذِي رَوَى عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ ". قَالَ يَحْيَى: وَرَوَى لَهُ سُفْيَانُ، وَزَيْدُ بْنُ أَبِي زَيْدٍ يَحْيَى بِحَدِيثِهِ بَأْسًا، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَقَدْ رَوَى عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ الظَّهْرِ. (١)

ترجمه دعائشہ رضي الله عنها بيان دي فرماني چي دما سپځين په مونځ كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه زيات بل څوك تيزي كونكي مانه دي ليدلي او نه مي دابوبكر او عمر رضي الله عنهما نه زيات تيزي كونكي دما سپځين په مونځ كي ليدلي دي امام ترمذي واني په دي باب كي د جابر بن عبد الله، حباب، ابوبرزه، ابن مسعود، زيد بن ثابت، انس، او جابر بن سمره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او حديث دعائشہ ح ن صحيح دي او همدا قول عامر صحابه كرامو او ددوى نه پس اهل علمو اختيار كړي دي

*****

١٥٦_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " صَلَّى الظَّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا صَحِيحٌ، وَهُوَ أَحْسَنُ حَدِيثٍ فِي هَذَا الْبَابِ، وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ. (٢)

ترجمه دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دما سپځين مونځ په داسي وخت كي كړي وو څه وخت چي نمر ستون شوي وو

^١ تفرده المؤلف، وانظر: مسند احمد (١٢٥/٦، ٢١٦)، (تحفة الأشراف: ١٥٩٣٠).

^٢ تفرده المؤلف، (تحفة الأشراف: ١٥٣٨)، وانظر: مسند احمد (١٢٩/٣، ١٦٩).

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي په وارد شوو رواياتو كي دټولو نه زيات صحيح دي، او په دي باب كي دجابر رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي
تشرېح په دي مسئله كي اختلاف دي چي دماسپڅين په مونځ كي جلني كول پكار دي او كه تاخير په دي باره كي دوه مذاهب دي.

۱، دامام ابو حنيفه په نزد په گرمۍ كي تاخير او په يخنۍ كي تعجيل افضل دي
 اول دليل. په بخاري كي دانس رضي الله عنه روايت دي چي دانس رضي الله عنه نه سوال شوي وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دماسپڅين په مونځ كي تعجيل كولو او كه تاخير؟ نو هغه په جواب كي اوويل "اذا اشتد البرد بكر بالصلاة واذا اشتد الحر ابر بالصلاة" يعني په گرمۍ كي به يي تاخير كولو او په يخنۍ كي به يي تعجيل كولو
 دليل ثاني. په راتلونكي باب كي د ابوهريره رضي الله عنه په روايت كي دي "اذا اشتد الحر فابردوا عن الصلاة فان شدة الحر من فيح جهنم" يعني په گرمۍ كي به دماسپڅين په مونځ كي تاخير كوي ځكه چي دگرمۍ شدت دجهنم دبراس نه دي

مگر امام شافعي وائي دا حكم دهغه چا دپاره دي څوك چي دمسجد نه لري اوسپري تردې چي هغوي اسانۍ سره مسجد ته راوړسپري امام ترمذي ددينه دا جواب كړي دي چي دا اعتراض ځكه درست نه دي چي ابوذر رضي الله عنه روايت ددي خلاف دي او هغه داسي چي دابو ذر په روايت كي په ابراد بالظهر حكم دي او حال دادي چي هلته تمام خلق حاضر او موجود وي ځكه چي دا سفر واقعه ده او ټول مونځ كونكي موجود وو او دبهر نه قطعاً دهیچا دراتلو توقع نه و.

۲، دامام شافعي په نزد دماسپڅين په مونځ كي مطلقاً تعجيل افضل دي
 او په دي مسئله كي دعائشه رضي الله عنها دروايت نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او شيخنو به دماسپڅين مونځ په تعجيل سره كولو
 جواب دا روايت په يخ موسم محمول دي لكه چي دبخاري والاانس رضي الله عنه په روايت كي ددي وضاحت دي.

دليل ثاني. دامام شافعي استدلال دهغه رواياتو نه دي په كومو كي چي په اول وخت كي مونځ افضل گرځولوي شوي وي

جواب داول وخت نه مراد مستحب وخت دي

سوال دابوهريره په حديث كي مذكور دي چي دگرمۍ شدت دجهنم دبراس نه دي او حال دادي چي ظاهراً دگرمۍ او يخنۍ سبب دنمر لري والي او نزدي والي دي كله چي نمر نزدي وي نو

گرمي گرمي زياته وي او چي نمر لري وي نو يخني زياته وي او په دي حديث كي خو فيح جهنم ددي سبب گرځولي شوي دي
جواب فيح دجهنم دسبب السبب په درجه كي دي او هغه داسي چي په زمكه كي دگرمي سبب قرب دشمس دي او په شمس كي دگرمي سبب فيح دجهنم دي فرق صرف دومره دي چي شمس سبب قريب دي او فيح دجهنم سبب بعيد دي
بل جواب دادي چي په "من فيح جهنم" كي من دتشبيه دپاره دي معني به دا وي چي دجهنم دحرارت سره مشابه دي

*****

۷_ باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ

په سخته گرمي كي په تاخير سره دما سپځين موخ كولو بيان

۱۵۷_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا اسْتَدَّ الْحَرُّ قَابِرُودًا عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَابْنِ عُمَرَ، وَالْبُخَيْرِيِّ، وَالْقَاسِمِ بْنِ صَفْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ وَأَبِي مُوسَى، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنْسٍ، قَالَ: وَزُورِي عَنْ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا وَلَا يَصِحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَارَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ تَأْخِيرَ صَلَاةِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا الْإِبْرَازُ بِصَلَاةِ الظُّهْرِ إِذَا كَانَ مَسْجِدًا يَنْتَابُ أَهْلُهُ مِنَ الْبُعْدِ، فَأَمَّا الْمُصَلِّي وَخَدَهُ وَالَّذِي يُصَلِّي فِي مَسْجِدٍ قَوْمِهِ، فَالَّذِي أَحْبَبَ لَهُ أَنْ لَا يُؤَخِّرَ الصَّلَاةَ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَمَعْنَى مَنْ ذَهَبَ إِلَى تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ هُوَ أَوَّلُ وَأَكْثَرُ بِالْإِجْتِمَاعِ، وَأَمَّا مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الشَّافِعِيُّ، أَنَّ الرُّخْصَةَ لِمَنْ يَنْتَابُ مِنَ الْبُعْدِ وَالْمَشَقَّةَ عَلَى النَّاسِ، فَإِنَّ فِي حَدِيثِ أَبِي ذَرٍّ مَا يَدُلُّ عَلَى خِلَافِ مَا قَالَ الشَّافِعِيُّ، قَالَ أَبُو ذَرٍّ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَذَّنَ بِلَا صَلَاةِ الظُّهْرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا بِلَالُ أْبْرِذْ"، ثُمَّ أْبْرِذْ، فَلَمَّا كَانَ الْأَمْرُ عَلَى مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الشَّافِعِيُّ لَمْ يَكُنْ لِلْإِبْرَازِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مَعْنَى لَا جَمْعًا عَلَيْهِمْ فِي السَّفَرِ، وَكَأَلَوْ لَا يَخْتَارُونَ أَنْ يَنْتَابُوا مِنَ الْبُعْدِ. (١)

١ صحيح البخاري/المواقيت ٩ (٥٢٨)، صحيح مسلم/المساجد ٢٢ (٦١٥)، سنن أبي داود، الصلاة ٢ (٢٠٢)، سنن النسائي/المواقيت ٥ (٥٠١)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٢ (٦٤٤)، (تحفة الأشراف ١٢٢٢٩، ١٢٢٣٠)، موطأ امام مالك/وقوت

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي گرمي زياته وي نو دماسپخين مونځ په داسي وخت كي كوي چي دنمر تاؤ كم شوي وي او يخ والي شروع شوي وي خكه چي دگرمي تيز والي دجهنم دپراس نه دي امام ترمذي وائي حديث دابوهريره رضي الله عنه حسن صحيح دي. او په دي باب كي دابوسعيد، ابوذر، ابن عمر، مغيره، او قاسم بن صفوان دپلار ابوموسي، ابن عباس او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په دي سلسله كي د عمر رضي الله عنه نه هم يو حديث موجود دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه يي نقل كړي دي ليكن دا صحيح نه دي په اهل علمو كي بعضي كسانو په سخته گرمي كي په تاخير سره دماسپخين مونځ كول خوښ كړي دي او دابن مبارك او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي. مگر امام شافعي وائي چي دماسپخين مونځ يخواؤ ته دمؤخر كولو حكم په هغه وخت كي دي كله چي مسجد ته خلق دلري نه راخي پاتي شو يواخي مونځ كونكي او هغه كس څوك چي دخپلي محلي په مسجد كي مونځ كوي نو زه دهغه دپاره همدا خوښوم چي په سخته گرمي كي به هم دماسپخين مونځ كي تاخير نه كوي، او څوك چي په سخته گرمي كي دماسپخين په مونځ كي دتاخير كولو قائل دي دهغوي مذهب زيات بهتر او داتباع زيات لائق دي پاتي شوه هغه خبره كومه چي دامام شافعي په نزد راجح ده چي دا رخصت دهغه چا دپاره دي څوك چي دلري نه راخي دا ددي دپاره دي چي خلقو دپاره پريشاني نه وي نو دابوذر رضي الله عنه په حديث كي بعضي خبري داسي دي كومي چي دامام شافعي دقول په خلاف دلالت كوي دابوذر رضي الله عنه بيان دي چي مونځ په يو سفر كي درسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو او بلال دماسپخين دمونځ دپاره اذان او كړو نو رسول الله او فرمايل اي بلال يخ و"اب شروع كيدو پوري صبر او كړه، يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه (دا حديث وړاندي راوړاؤ دي، نو اوس كچري خبره داسي وي كومي ته چي امام شافعي ذهبا كړي دي نو دغه وخت كي به ديخوا راتلو هيڅ مطلب نه وو خكه چي په سفر كي ټول خلق په يوځاي موجود وي او دوي ته دلري نه دچا راتلو ته ضرورت نه وي

*****

١٥٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: أَلْبَانًا مُتَعَبَةً، عَنْ مُهَاجِرِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَمَعَهُ بِلَالٌ.

فَأَرَادَ بِلَالٌ أَنْ يُقِيمَهُ. فَقَالَ: "أَبْرِدْ". ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْرِدْ فِي الظُّهْرِ". قَالَ: حَتَّى رَأَيْنَا فِيهِ التَّلَوَّلَ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ هَذِهِ الْحَرْمَ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په يو سفر كي وو چي بلال رضي الله عنه هم ورسره وو، بلال داقامت كولو اراده او كړه نور رسول الله ورته او فرمائيل يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه هغه بيا داقامت كولو اراده او كړه نور رسول الله ورته او فرمائيل يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه هغه چي په دريم ځل بيا داقامت اراده او كړه نور رسول الله ورته او فرمائيل ديخوالي شروع كيدوته انتظار او كړه راوي واني تردي پوري چي مونږ دلوړو غونډو سوري اوليدلو نو هله يي اقامت او كړه او بيا يي مونځ اداء كړو او بيا يي او فرمائيل يقينا دگرمي زياتوالي دبراس دجهنم نه دي لهذا دما سپڅين مونځ په يخوالي كي كوي.

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي

*****

٨_ بَابُ مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الْعَصْرِ

دماز يکړ په مونځ كي دتعجيل بيان

١٥٩_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: "صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا وَلَمْ يَظْهَرْ النَّبِيُّ مِنْ حُجْرَتِهَا" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَلَسٍ، وَأَبِي أَرْوَى، وَجَابِرٍ، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. قَالَ: وَيُرْوَى عَنْ رَافِعٍ أَيْضًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَأْخِيرِ الْعَصْرِ وَلَا يَصِيحُ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ

^١ صحيح البخاري/المواقيت (٥٢٥). صحيح مسلم/المساجد (٦١٦) ٣٢. سنن ابى داود/الصلاة (٣٠١) ٢ (تحفة الأشراف

مَسْعُودٌ، وَعَائِشَةُ، وَأَنْسُ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ التَّابِعِينَ: تُعْجِلُ صَلَاةَ الْعَصْرِ وَكِرْهُوا تَأْخِيرَهَا، وَيَهْتَمُّونَ بِقَوْلِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ (١)

ترجمه دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمازيگر مونخ په داسې حال کي او کړو چي نمر زما په کمره کي وو او ددي په کمره کي به دننه د نمر سوري په مشرقي ديوال نه پريوتلو

امام ترمذي وائي په دي باب کي دعائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دانس، ابو اروي، جابر، او رافع بن خديج رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او د رافع نه دمازيگر مونخ په مزره کولو کي هم يو روايت منقول دي کړه چي هغه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي مگر صحيح نه دي. په صحابه کرامو کي د بعضي اهل علمو په کومو کي چي عمر، عبدالله بن مسعود، عائشه، او انس رضي الله عنهم هم شامل دي په دي باندې قول کړي دي او په تابعينو کي ډيرو خلقو دا قول اختيار کړي دي دمازيگر په مونخ کي به تعجيل کولي شي او په دي کي تاخير کول يي مکروه گنلې دي او ددي قول قائل عبدالله بن مبارک، شافعي، احمد او اسحاق رحمهم الله وغيره دي

تشریح د مازيگراول وخت هله شروع کيږي چي د ماسپڅين وخت ختم شي برابره ده. که د ماسپڅين وخت په دوچنده باندې ختم شي. لکه چي دامام ابوحنيفه (رحمه الله) مذهب دي. او که په يوچنده باندې ختم شي. لکه چي د صاحبينو مذهب دي او د مازيگر وخت د نمر ډويديو نه وړاندې پورې دي.

دليل ددي دپاره د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دي (قال قال رسول الله صلي الله عليه وسلم من أدرك من الصبح ركعة قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك الصبح ومن أدرك ركعة من العصر قبل أن تغرب الشمس فقد أدرك العصر) (متفق عليه) ابوهريره (رضي الله عنه) فرمائي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دى. چا چي د نمر راختلو نه وړاندې د سحر يو رکعت رالاندې کړو. نو هغه سحر رالاندې کړو. او چا چي د نمر پريوتو نه وړاندې د مازيگر يو رکعت رالاندې کړو. نو د مازيگر رالاندې کړو. ددي حديث نه معلومه شوه چي د مازيگر وخت د نمر ډويديو نه وړاندې پورې باقى وي.

١ صحيح البخارى/المواقيت (٥٢٢)، و. ١٣ (٥٢٥)، والغسل (٢٠٢)، صحيح مسلم/المساجد (٢٨١)، سنن ابى داود/الصلاة (٣٠٤)، سنن النسائي/المواقيت (٥٠٦)، سنن ابن ماجه/الصلاة (٢٨٣)، (تحفة الأشراف (١٢٥١٥) موطا امام مالك/وقوت الصلاة (٢)

دحسن بن زياد قول دې چې دمازيگر وخت د نمر د زيريدو پورې وى. ددى نه پس باقى نه وى.

اودليل يې د عبدالله بن عمر(رضي الله عنه) دا حديث دى: (أَنَّ النَّبِيَّ كَرِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَقْتُ الْعَصْرِ مَالِمَ يَصْفَرُ الشَّمْسُ) اوددينه استدلال كوى. يعنى نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي. د مازيگر وخت تر هغه وخته پورې وى چې ترڅو نمر زير شوې نه وى دجهنم وړو احتافو د طرفه جواب دا دې چې د عبدالله بن عمر(رضي الله عنه) په حديث كې د مستحب وخت بيان دې. د جواز د وخت بيان نه دى نو دا حديث د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث سره معارض نه دې. د ابوهريره (رضي الله عنه) دحديث نه ثابته شوه چې چا د مازيگر يو ركعت او كړو. اود سلام گرځولو نه وړاندې وخت خارج شو. نودده مونځ نه باطلېږي. او په دې باندې د ټولو اجماع ده. او كه د سحر په مونځ كې د يو ركعت نه پس نمر راوختلو نويه داسي حالت كې د مونځ دفساد متعلق داهل علمو دوه اقوال دي: (١) د امام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد مونځ باطل شو. يعنى چې نمر راو خيږي. قضاء به راوړي (٢) او د امام مالك امام شافعي او امام احمد (رحمه الله) په نزد نه باطلېږي. بلكه هم هغه دى پوره كړى ددى حضراتودليل هم دا د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دې. زمونږ د طرفه ددى حديث جواب شيخ الادب دا ليكلي دي چې د (فقد أدرك الصبح) معنى ده. (فقد أدرك وقت الصبح) يعنى كه يو كس د مونځ اهل نه وى. اويا په داسى وخت كې د مونځ اهل شى چې د يو ركعت په اندازه وخت باقى وى. نو په ده به مونځ واجب وى. لكه كافر مسلمان شوي. ماشوم بالغ شو. يا حائضه پاكه شوه. دا خبره ياد ساتل پكار دى چې د يو ركعت اندازه صرف د پوهولو دپاره ده خكه كه د يو ركعت وخت اومومى. يا ددى نه كم په دواړو صورتونو كې به ده باندې مونځ لازمېږي. دمازيگر مونځ د ټولو نه وړاندې يونس كړې وو. كله چې هغه الله تعالى د څلور تيارو نه د مازيگر په وخت كې رابهر كړو (١) د لغزش تياره (٢) د شپې تياره (٣) د اوبو تياره (٤) دكعب تياره. نو يونس اول دشكر دپاره څلور ركعت نفل ادا كړل. خو په امت مرحومه باندې فرض كړې شو.

*****

١٦٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُنَيْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فِي دَارِهِ بِالْبَصْرَةِ حِينَ انْصَرَفَ مِنَ الظُّهْرِ وَدَارُهُ يَجْتَنِبُ الْمَسْجِدَ، فَقَالَ: قُومُوا فَصَلُّوا الْعَصْرَ، قَالَ: فَقَعْنَا فَصَلَّيْنَا، فَلَمَّا انْصَرَفْنَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ: "تِلْكَ صَلَاةُ الْمُتَافِي يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْيَتَيْ الشَّيْطَانِ، قَامَ فَتَقَرَّرَ أَوْ بَعَا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه د علي بن عبد الرحمن نه روايت دي فرماني چي ده په بصره كي دانس بن مالك كور نه په داسي وخت كي ورغلم چي هغه د ماسپخين د مونځ نه واپس راروان وو او دانس كور د جومات سره جوخت وو هغه اوونيل پاڅي او مرنځ او كړي د مازيگر راوي وائي چي مونږ باخيدو او مونځ مو او كړو هر كله چي مونږ د مسجد نه واپس شو نو انس رضي الله عنه او فرمايل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مې اوريدلي دي چي فرمايل يې دا د منافق مونځ وي چي ناست وي د نمرير بوته ته انتظار كوي تر دې چي د شيطان دوه بنكرونو ته راورسيږي او بيا پاڅي او يو څلور تونكي اووهي او الله تعالى يكي ډير لږ ياد كړي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

تشرېح "اذا كانت بين قرئتي الشيطان" يو قول مطابق دا جمله تشبيهه ده او په كناية محمول ده او د دينه مراد غلبه او تسلط د شيطان دي ، او د دويم قول مطابق دا جمله په حقيقت محمول دي چي د غروب په وخت كي شيطان نمر د خپلو دوه بنكرونو په مينځ كي كوي تر دې چي څوك د نمر عبادت كوي نو چي د شيطان عبادت ورسره هم اوشي (تعليمات محمدي شرح ترمذي)

*****

٩_ باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعَصْرِ

د مازيگر په مونځ كي د تاخير كولو بيان

١٦١_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِي ثَوْبٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَ تَمْجِيلًا لِلظَّهْرِ مِنْكُمْ، وَأَكْثَمَ أَهْدً تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ". (٢)

ترجمه دام سلمه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په د ماسپخين په مونځ كي ستاسو نه زياته جلي كوله او د مازيگر په مونځ كي تاسو در رسول الله صل الله عليه وسلم نه جلي كوي

¹ صحيح مسلم/المساجد ٣٢ (٦٢٢). سنن ابی داود/الصلاة ٥ (٢١٢). سنن النسائي/المواقيت ٩ (٥١٢). تحفة الأشراف:

(١١٢) موطا امام مالك/القرآن ١٠ (٢٦). مسند احمد، ٣: ١٠٢، ١٠٣، ١٢٩، ١٨٥ (٢٢٤)

² تفرده به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٨١٨٢). وانظر مسند احمد (٢٨٩/٣١٠)

*****

١٦٢- قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ إِسْمَاعِيلِ بْنِ عَلِيَّةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ تَخَوُّهُ. وَوَجَدْتُ فِي كِتَابِي، أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ. (١)

ترجمه امام ترمذي واني دا حديث داسماعيل بن عليه نه په سند دابن جريج عن ابي مليكة عن ام سلمه مروي دي او ماته پخپل كتاب كي ددي سند داسي ملاؤ شوي دي ماته علي بن حجر خبر راكړي دي او هغه ته اسماعيل بن ابراهيم او اسماعيل دابن جريج نه دا روايت نقل كړي دي

*****

١٦٣- وَحَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ تَخَوُّهُ وَهَذَا أَصَحُّ.

ترجمه دابن جريج نه داسماعيل بن عليه روايت زيات صحيح دي

*****

١٠- بَاب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ الْمَغْرِبِ

دماښام دمونیځ دوخت بیان

١٦٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَنْكُوعِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَالضَّائِبِيِّ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، أَنَسٍ، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأُمِّ حَبِيبَةَ، وَعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَبْرَةَ الْعَبَّاسِ قَدْ رُوِيَ مَوْفُوعًا عَنْهُ، وَهُوَ أَصَحُّ، وَالضَّائِبِيُّ لَمْ يَسْمَعْ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ صَاحِبُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَنْكُوعِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، اخْتَارُوا تَعَجِيلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَكَرِهُوا تَأْخِيرَهَا، حَقٌّ

قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَيْسَ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ إِلَّا وَقْتُ وَاحِدٌ، وَذَهَبُوا إِلَى حَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ صَلَّى بِهِ جِبْرِيلُ، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ (١).

ترجمه دسلمه بن الاكوع رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دماينام مونخ په داسي وخت کي کولو کله چي به نمر د ووب شو او په پردو کي به پټ شو

امام ترمذي وائي دسلمه بن اکوع حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د جابر، صناحي، زيد بن خالد، انس، رافع بن خديج، ابو ايوب، ام حبيبه، عباس بن عبدالمطلب او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دعباس رضي الله عنه نه روايت موقوفه مروي دي او همدا روايت زيات صحيح دي، او صناحي د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نه دي اوريدلي دا خو د ابوبکر رضي الله عنه په دور کي وو او دا قول په صحابه کرامو او تابعينو کي د اکثرو دي چي هغوی به دماينام په مونخ کي جلتي کوله او مؤخر کول به يي مکروه گڼل تردي چي د بعضو قول دي چي دماينام صرف يو وخت وي او دوی ټولو د نبي کريم صلي الله عليه وسلم هغه حديث ته د هاب کړي دي په کوم کي چي داسي دي چي جبرائيل عليه السلام ماته مونخ راکړو او همدا دابن مبارک او شافعي قول دي.

تسريح دماينام دوخت متعلق د امام شافعي دري اقوال دي:

اول: دماينام اول وخت د نمر د وييدو نه شروع کيږي، او د شفق ختميدو پورې باقي وي.
دويم: د امام شافعي (رحمه الله) مذهب دا دې چي دماينام وخت صرف د دري رکعتو مونخ کولو په اندازه باقي وي.

دريم: امام غزالي فرمائي، د امام شافعي (رحمه الله) نه د ماينام د وخت په باره کي دوه اقوال منقول دي (١) يو دا چي د ماينام وخت د غروب شفق پورې اوږد دي، او هم دا قول د امام احمد بن حنبل (رحمه الله) هم دي (٢) دويم قول دا دې که د غروب نه پس د اودس اذان، اقامت او پنځو رکعتو وخت تير شو، نو داسي اوگنډه چي د ماينام وخت ختم شو، يعني د ماينام وخت صرف دومره دې چي په کي اودس، اذان، اقامت او پنځه رکعتو کيږي شي، او په حليه کي دي چي صرف دومره دې چي دري رکعتو په کي کيږي شي، د امام شافعي (رحمه الله) دليل د امامت جبرئيل حديث دي په دي کي جبرئيل د ماينام مونخ په دواړو ورځو کي په يو وخت

^١ صحيح البخاري/المواقيت ١٨ (٥٦١) صحيح مسلم/المساجد ٢٨ (٦٣٦) سنن ابی داود/الصلاة ٦ (٢١٤) سنن ابن

ماجه الصلاة ٤ (٦٨٨) (تحفة الأشراف ٤٥٢٥)

کي کړې وو. که چرته د ماښام وخت اوږد وي. نو جبرئيل عليه السلام به دواړه ورځې په يو وخت کي نه وو کړې.

زمونږ دليل د ابوهريره حديث (أول وقت المغرب حين تغرب الشمس وآخره حين يغيب الشفق) دي.

د شافعي (رحمه الله) د دليل نه جواب دادی چی حديث د جبرئيل عليه السلام . په دواړو ورځو کي په يو وخت کي د ماښام مونځ. نوهغه د کراحت نه ډ خان بچ کولو دپاره وو. ځکه چی ماښام آخری وخت ته روستو کول مکروه دی.

واضح دي وی چی د شفق په تعین کي د اهل علمو اختلاف دي (۱) امام ابوحنيفه (رحمه الله) فرمائی. شفق هغه سپين والي دي چی د سوروالي نه پس په افق خور شی. اودا قول د صديق اکبر، معاذ، انس، ابن زبير رضي الله عنهم هم دي (۲) او صاحبين فرمائی چی د سرخی نوم شفق دي. اودا د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه هم يو روايت دي. اودا د امام شافعي (رحمه الله) قول هم دي.

د صاحبينو دليل د نبي کریم صلي الله عليه وسلم قول (الشفق الحمراء) دي. اودا امام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل هغه دي. کوم چی ابوهريره (رضي الله عنه) روايت کړې (أن النبي صلي الله عليه وسلم قال وآخر وقت المغرب إذا اسود الأفق) نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائی دی. د ماښام آخری وخت چی کله افق تور شی. او معلومه ده چی په افق باندې توروالي د سپينوالي نه پس خورېږي. نو معلومه شوه چی د سپين والی پورې وخت باقی وی. نو په حديث کي د شفق نه مراد سپين والي شو.

د صاحبينو دليل نه جواب دادی چی حديث (الشفق الحمراء) په عبدالله بن عمر رضي الله عنه) باندې موقوف دي. او امام مالك (رحمه الله) په موطا کي موقوف ذکر کړې دي. او حديث موقوف حجت نه وی. نو ځکه دا حديث قابل استدلال پاتې نشو. او که دا اوسنلي شی چی دا حديث مرفوع دي. نومونږ جواب ورکوو چی ددی حديث په مراد کي د صحابه کرامو اختلاف دي. د بعضو په نزد شفق نه مراد سپينوالي دي. او د بعضو په نزد سوروالي دي او په حديث مرفوع کي هم که د صحابه کرامو اختلاف وی. نوهغه قابل استدلال نه وی. د ماښام مونځ د ټولو نه وړاندې عيسي عليه السلام کړې وو. کله چی الله تعالی هغه ته مخاطب شو. او دا يي ورته او فرمائيل چی ﴿أَأَنْتَ قُلْتُ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُتَى إِلَهُيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ نو دوی دا مونځ د نمر ډويدو نه پس او کړو اولني رکعت دخپل خان نه د الوهيت د نفی دپاره وو. او دويم رکعت د خپلي مور نه د الوهيت د نفی دپاره وو. او دريم رکعت الله دپاره د الوهيت د اثبات دپاره وو.

زمونږ په علاقه کي او په نورو ملکونو کي چي ما څومره د احنافو مساجد ليدلي دي هغوی د ما بنام اذان پسي اقامت دومره متصل کوي چي اذان لا ختم نه وي او اقامت شروع شوی وي او څوک دي ته هم نه گوري چي اقامت دمؤذن د اجازت او رضا نه بغير بل څوک نشي کولی، او نه د راتلونکو خلقو د رسيدو لحاظ کوي که څوک پيزار اوباسي يا اودس کي مشغول وي يا په لاره راروان وي نو اکثر ورته جماعت تلي وي او سره ددي چي دا خلق د حنفيت دعوي هم کوي نو دا خو د حنفيت په يو کتاب کي نشته او په امام صاحب پوري بهتان دی، د اذان او اقامت په مينځ کي په وقفي کولو د ملت اسلاميه اتفاق دی. البته اختلاف په دي کي دي چي دي وخت کي دوه رکعاته نفل کول پکار دي او که يوه شيبه انتظار کول پکار دي، په دي مسئله کي د صاحب احسن الهدايه عبارت نقل کوو کوم چي د مقام دوضاحت دپاره ډير مناسب دي

په اذان او اقامت کي د وقفي باره کي د فقهاؤ مختلف اقوال

په دی خبره د ټولو فقهاؤ اتفاق دې چی په اذان او اقامت کي وصل مکروه دې نیی ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته فرمائیلی وو (اجعل بين أذانك وإقامتك قدر ما يفرغ الأكل من أكله) یعنی ای بلال! دخپل اذان او اقامت په مينځ کي دومره وقفه کوه چی خوراک کونکی د خپل خوراک نه فارغه شی.

دويم دليل دادی چی د اذان مقصد خلقو ته د وخت خبر ورکول دی چی هغوی دمانځه دپاره تياري اوکړی. اود مونځ ادا کولو دپاره مسجد ته حاضر شی. اوپه وصل سره دا مقصود فوت کېږی. نوځکه په اذان او اقامت کي وصل مکروه او وقفه ضروري ده. نوکه مونځ داسی وی چی د هغی نه وړاندې نفل سنت يا مستحب څه مونځ وی نو د اذان او اقامت په مينځ کي دي په مونځ سره فصل اوکړی. مثلاً د سحر د مونځ نه وړاندې دوه رکعت، د ماسپڅين نه وړاندې څلور رکعت سنت دی. او د مازيگر نه وړاندې اود ماسخوتن نه وړاندې څلور رکعت د استحباب په درجه کي دی.

دليل دا دې چی نیی ﷺ فرمائیلی دی (بين كل أذانين صلاة) یعنی د هر اذان او اقامت په مينځ کي مونځ شته. نیی ﷺ دا خبره دری ځله اوکرله (لن شاء فأن لم يصل يفصل بينهما بجلسة خفيفة) یعنی په دريم ځل نیی ﷺ او فرمائیل چی دا حکم د هغه کس دپاره دې. که ده مونځ نه وی کړي. نو د دواړو په مينځ کي دي په جلسه خفيفه باندې فصل اوکړی. دامام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد د ما بنام نه علاوه په باقی ټولو مونځونو کي به د اذان او اقامت په مينځ کي لږه غوندي ناسه کوی. او د مؤذن دپاره په دغه وخت کي سنت يا نفل کول بهتر دی.

په ماښام کي د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه دوه روايتونه دي (۱) يو دا چي په ماښام کي د اذان او اقامت په مينځ کي په ولاړه ولاړه په دومره اندازه باندې فصل کول مستحب دي چي په هغی کي دري واړه يا يو ورکوتي آيت لوستلي شي (۲) دويم روايت دا دي چي دومره فصل دي کوی چي دري قدمه په کي اخستلي شي، صاحبين فرمائي چي په ماښام کي به هم فصل کوی. خو ډير مختصر لکه چي د دوو خطبو په مينځ کي څومره وي. د صاحبينو دليل دا دي چي دا خبره خو اتفاقي ده چي په اذان او اقامت کي وصل مکروه او فصل ضروري دي. لکه چي په اول کي بيان شو (۲) اودا خبره هم تقريباً اتفاقي ده چي په سکوت سره فصل نه واقع کيږي. ځکه چي سکوت خو د اذان د کلماتو په مينځ کي هم وي. نو ځکه پکار ده چي کيني او په ناسته سره فصل او کړي. اگر چي لږه غوندې وي. لکه چي د جمعي په دوو خطبو کي چي په ناستي سره فصل کوی.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل دا دي چي په ماښام کي تاخير کول مکروه دي. هم دا وجه ده چي وړاندې مونږ ذکر کړي وو چي د ماښام نه پس د فرضو نه وړاندې دي نفل نه کوی بلکه په ادني فصل يعنی سکنه دي اکتفاء کوی چي په دي طريقه د تاخير نه هم احتراز اوشي. اود اذان او اقامت په مينځ کي فصل هم راشي.

د صاحبينو د دليل نه جواب دادی چي د ماښام د اذان او اقامت په مينځ کي فصل د دوو خطبو په مينځ کي فصل باندې قياس کول درست نه دي. ځکه چي په دي دواړو کي د زمکي او آسمان فرق دي، په اذانينو کي د کيفيات ثلاثه بيان او هغه داسی چي (۱) د اذان او اقامت ځانې مختلف وي (۲) او په دواړو کي آواز مختلف وي. هغه داسی چي په اذان کي ترسيل وي او په اقامت کي حدر (۳) بله په دواړو کي د مؤذن هيت مختلف وي. ځکه چي د اذان په وخت کي هغه خپلي گوتي په غوږونو کي داخلوي اود اقامت په مينځ کي لاسونه زوړند وي. ددي په خلاف (۱) په خطبه کي د دواړو خطبو ځانې يو وي (۲) په دواړو خطبو کي نغمه او آواز په يو کيفيت وي (۳) او په دواړو خطبو کي د خطيب هيت او حالت يوشان وي. نه ددي فرق باوجود ددي په خپل مينځ کي په يو بل باندې قياس کول څنگه صحيح کيږي.

امام شافعي (رحمه الله) فرمائي. د ماښام په اذان او اقامت کي دي په دوه رکعتو نفلو فصل کوی او په دليل کي فرمائي چي ماښام به په باقي مونځونو قياس کولی شي.

د صاحب هدايه بيان دي چي د ماښام اونورو مونځونو په مينځ کي فرق ذکر شوي دي. يعنی د امام شافعي (رحمه الله) په نورو مونځونو باندې د ماښام د مونځ قياس، قياس مع الفارق دي. نو ځکه په ماښام کي تاخير مکروه دي. او په نورو مونځونو کي تاخير مکروه نه دي. نو د ماښام په نورو مونځونو باندې قياس څنگه صحيح کيږي شي؟ صاحب دهدايه (رحمه الله) غوندي فاضل ته تعجب دي چي په باب الواقيت کي ئې د ماښام په بيان کي د امام

شافعي (رحمه الله) مذهب نقل کړې دي. نورفرائي چي د هغوی په نزد صرف دومره وخت دي چي د اودس، اذان او اقامت نه پس صرف دري رکعت کولي شي. اودلته ليکي چي د اذان او اقامت په مينځ کي به په دوه رکعتونو سره فصل کوي. نو دا دواړه مذاهب څنگه جمع کيږي شي؟

جواب دا دي چي دا د امام شافعي (رحمه الله) د مابنام په وخت کي دوه اقوال دي. په باب المواقيت کي يي د امام شافعي (رحمه الله) يو قول ذکر کړې دي. او دلته يي دويم ته ترجيح ورکړې ده. دويم قول دا دي چي د مابنام وخت دومره دي چي اودس، اذان او اقامت نه علاوه په کي پنځه رکعت مونځ کولي شي. يعنې دري رکعت فرض. او په اذان او اقامت کي په دوو رکعتونو سره فصل کوي. امام ابو يوسف (رحمه الله) فرماني چي ما ابو حنيفه (رحمه الله) ليدل چي د مابنام په وخت کي به يي اذان کولو. او اقامت به يي کولو. اود اذان او اقامت په مينځ کي به نه کيښتلو.

د امام ابو يوسف (رحمه الله) ددي قول نه دوه فائدي حاصليري. يوه خو هغه کومه چي مونږ ذکر کړې ده. يعنې د امام ابو حنيفه (رحمه الله) په نزد به په مابنام کي د اذان او اقامت په مينځ کي جلسه نه کوي. دويم دا چي مؤذن دي د شريعت د احکامو عالم وي. باقي پاتې شوه دا خبره چي دا دکوم دليل نه معلومه شوه.

نور جواب دادی چي نبي ﷺ فرمايلي دي (يؤذن لكم خياركم وليؤمكم أقرئكم) يعنې تاسو ته دي هغه کس اذان کوي چي په تاسو کي غوره وي. او تاسو ته دي هغه کس امامتي درکوي چي اقراء وي. يعنې چي د الله تعالي کتاب ښه قراءت کولي شي.

د سلمه بن اکوع رضي الله عنه حالات

نوم ستان کنيه ابو مسلم يا ابو اياس پوره نوم داسي دی سنان بن عبدالله بن عبدالله بن قشير بن خزيمه (مستدرک حاکم).

د غزوه حديبيه نه پس په تمامو غزواتو کي شريک شوی دی دصلح حديبيه په سلسله کي په بيعت الرضوان کي هم موجود وو او په دغه موقعه کي يي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په لاس دري پيري بيعت کړی دی او هغه داسي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي اي سلمه ايا بيعت نه کوي نو عرض يي او کړو چي کړی مي دی نو ورته يي او فرمايل چي بيایي او کړه هيڅ حرج نشته

تقريباً په څوارلسو غزواتو کي يي شرکت کړی دی په اوه غزواتو کي دنبي کریم صلي الله عليه وسلم سره او په اوه غزواتو کي دنورو صحابه کرامو سره په ده کي دکاملي درجي څلور صفات موجود وو.

اول: دالله په لاره کي به يي په فراخ لاس خرچ کولو.

دويم صدقه به يي پخپل خان باندي بالکل حرام گنړل.
 دريم: په تمام اوامر او نواهي کي يي ډير احتياط کولو (طبقات ابن سعد،
 خلورم: دده په باره کي په اصابه کي دي کان من الشجعان ويسبق الفرس عدوا (اصابه،
 وفات دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه پس په ربذه کي اوسيدو او هلته يي واده اوکړو بيا
 يوخل مديني ته راغی او خلور ورځي پس په مدينه کي وفات شو (اصابه،
 مرويات: دده د مروياتو شمير ۷۷ ته نژدي دی چي شپاړس متفق عليه دي پنځه په بخاري کي
 اونهه په مسلم کي (تهذيب الکمال).

*****

۱۱- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ

د ماخوستن دمونځ د وخت بيان

۱۶۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الشَّوَّازِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَالَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ
 ثَابِتٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ النَّاسَ بِوَقْتِ هَذِهِ الصَّلَاةِ، "كَانَ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيهَا لِسُقُوطِ الْقَبْرِ لِثَلَاثَةِ".
 ترجمه: د نعمان بن بشير رضي الله عنه نه روايت دي چي د ماخوستن دمونځ وخت په ټولو
 خلقو کي ماته زيات معلوم دي، رسول الله صلي الله عليه وسلم به دي لره د دريم تاريخ
 د سپوږمي د ويږدو په وخت کي اداء کولو.

۱۶۶- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ أَبِي عَوَالَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ
 كُتُوبُهُ. قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ الثَّعْمَانِ
 بْنِ بَشِيرٍ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ هُشَيْمٌ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ ثَابِتٍ، وَحَدِيثُ أَبِي عَوَالَةَ أَصَحُّ عِنْدَنَا، لِأَنَّهُ يَزِيدُ
 بَنَ هَارُونَ رَوَى عَنْ هُشَيْبَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ كُتُوبَهُ رَوَاهُ أَبُو عَوَالَةَ. (')

د نعمان بن بشير رضي الله عنه حالات:

نوم نعمان کنیه ابو عبدالله او دپلار نوم يي بشير وو نعمان بلند پایه صحابي وو دده مور
 د عبدالله بن رواحه خور وه دهجرت نه پس په انصارو کي دټولو نه مخکي دده پيدائش شوی وو
 او بيا شپږمياشتي پس عبدالله بن زبير پيدا شو چي لږ هوښيار شو نو دمهربر نبوي سره به

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ۴ (۲۱۹)، سنن النسائي/ الواقيت ۱۹ (۵۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۴)، مسند احمد (۲/۲۴۰، ۲/۲۴۴)

² سنن ابی داود/ الصلاة ۴ (۲۱۹)، سنن النسائي/ الواقيت ۱۹ (۵۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۴)، مسند احمد (۲/۲۴۰، ۲/۲۴۴)

نزديي کيناستو او وعظ نصيحت به يي اوريدلو (مسند احمد).

دهجرت په ۵۹ کال کي امير معاينه دکوفي حاکم مقرر کړو او بيا دحمص امير مقرر شو دده په باره کي صاحب دفحري ليکلي دي کان حليما ناسکا يحب العافية، يعني دی ډير صبرناک عابد او عافيت پسند انسان وو.

وفات دهجرت په ۲۵ کال دحمص علاقه پيران نومي کلي کي وفات شو او پدغه وخت کي دابن زبير او مروان جنگ جاري وو په کوم کي چي ده دزبير ملگرتيا کړي وه نو په دي وجه دمروان کسانو دی قتل کړو او دده سر يي کټ کړو دده ښځي دده سر پخپله غيږ کي کيځودو او پدغه وخت کي دده عمر ۲۴ کلونه وو (استيعاب).

دده دمروياتو شمير ۱۲۴ دی چي پنځه متفق عليه دي يو په بخاري کي او څلور په مسلم کي (فضائل صحابه).

*****

۱۲_ باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ

دماخوستن مونيځ مؤخر اداء هکولويبان

۱۶۷_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ لَا أَنْ أَضَيَّ عَلَى أُمَّي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُؤَخِّرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ يَضُفُّوا". قَالَ: وَفِي الْجَبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبِي بَرْزَةَ، وَأَبِي عُبَّاسٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، وَأَبِي عُمَرَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالتَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ وَأَوَّلُ تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، وَيَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کچري ماسره په امت دگرانيدو ويړه نه وي نو ما به دوی ته حکم کړي وو چي دشپي ددريمي حصي پوري يا دينمي شپي تيريدو پوري دماخوستن مونيځ مؤخر کوی

امام ترمذي واني حديث دابوهريره حسن صحيح دي، او په دي باب کي دجابر بن سمره، جابر بن عبدالله، ابوهريره، ابن عباس، ابوسعيد خدری، زيد بن خالد، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دا قول په صحابه کرامو او تابعينو کي ډيرو اهل علمو اختيار کړي دي

ددوی رائي داده چي دماخوستن مونخ دي دتاخير سره اداء کړي شي او په دي باندي امام احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم قول کړي دي
تشریح دماسخوتن وخت د شفق د ختمیدو نه شروع کیږی. او د سحر راخوتنه وړاندې پورې وی لیکن امام شافعی (رحمه الله) فرمائی چی د دریمې حصې د شپې پورې دماسخوتن وخت باقی وی.

زمونږ دلیل د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث (أنه صلى الله عليه وسلم قال: وأخبر بوقت العشاء حين يطلع الفجر) دي. دا حديث په دی خبره دلالت کوی. چی د ماسخوتن وخت تر سحر راخو پورې باقی وی.

دامام شافعی (رحمه الله) مستدل د امامت جبرئیل حديث دي. ځکه چی دا حديث په دی دلالت کوی چی د ماسخوتن وخت د شپې د دریمې حصې پورې باقی وی
 دماسخوتن مونخ دټولو نه وړاندې موسی علیه السلام کړې وونو ددوی په یاد کي په مونږ باندي هم د ماسخوتن مونخ فرض شو

*****

۱۳_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالسَّهَرِ بَعْدَهَا

دماخوستن دمونږ نه مخکي داوده کيدو او دمونږ نه وروسته دخبرو اترو دکراهت بيان

۱۶۸_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، قَالَ أَخْبَدُ: وَحَدَّثَنَا عَبَادُ بْنُ عَبَّادٍ هُوَ الْمُهَلَّبِيُّ، وَإِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيٍّ جَمِيعًا، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ هُوَ أَبُو الْيَنْهَالِ الزَّيْلَعِيُّ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا". قَالَ: وَبِی الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَنْسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي بَرْزَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ كَرِهَ أَهْلُ الْعِلْمِ النَّوْمَ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَرَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُهُمْ، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: كُرِّهُوا الْأَحَادِيثَ عَلَى الْكُرَاهِيَةِ، وَرَخَّصَ بَعْضُهُمْ فِي النَّوْمِ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ فِي رَمَضَانَ، وَسَيَّارُ بْنُ سَلَامَةَ هُوَ أَبُو الْيَنْهَالِ الزَّيْلَعِيُّ. (۱)

ا أخرجه : البخاري كتاب مواقيت الصلاة باب ما يكره من النوم قبل صلاة العشاء ۱/۲۴۹ (۵۶۸) ، ومسلم ۱۱۹/۲ (۶۱۷)، (۲۳۵)، و(۲۳۶)، و(۲۳۷) كتاب المساجد باب استحباب التكبير بالصبح . واحمد وابوداود والنسائي وابن ماجه وابن حبان وعبد الرزاق والبيهقي ۴۵۰.

ترجمه دابو برزه رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دماخوستن دمونځ نه مخکي د اوده کيدلو اود مونځ نه بعد دخبرو اترو کولو نه منع فرمائيله

امام ترمذي وائي حديث دابو برزه حسن صحيح دي. اوبه دي باب کي دعائشه. عبدالله ابن مسعود او انس رضي الله عنه نه هم احاديث وارد دي، او اکثر اهل علمو دماخوستن دمونځ نه مخکي د اوده کيدلو او د ماخوستن دمونځ نه پس خبري کول مکروه گنځلي دي او بعضي اهل علمو ددي اجازت ورکړي دي. د عبدالله بن مبارک قول دي چي اکثر احاديث په کراهت دلالت کوي او بعضو په رمضان کي دماخوستن نه مخکي د اوده کيدو اجازت ورکړي دي

لفات: النوم معني خوب کول، په معني دنائم دي نوام پکي مبالغه ده يعني ډير خوب کونکي سړي، نام يتام نوما ونياما، اوده کيدل، مر کيدل، اسم النيمه نامت السوق د بازار خرابيدل الريح د هوا ودریدل نوم تنويمانوم الرجل اوده کيدل، اليه د اوده کيدونکي پشان ښکاريدل

تفسير: يعني رسول الله به دماخوستن دمونځ نه مخکي اوده کيدلو نه منع فرمائيله. ددي وجه داده چي ددي په وجه دماخوستن مونځ دفوت کيدو خطره ده، او دينه پس يي دخبرو او قصو کولو نه هم منع فرمائيلي ده دجاهليت په زمانه کي دا رواج وو چي دشپي به خلغو افساني او قصي بيانولي په دي کي ډيري خرابياني دي او وخت ضايع کول هم دي په دي وجه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددي رسم دختمولو دپاره دماخوستن دمونځ نه مخکي اوده کيدل او دمونځ نه پس قصي کول منع اوگرځول

دعمر فاروق رضي الله عنه په باره کي مروي دي چي چا به دماخوستن دمونځ نه پس فضول قصي کولي نو هغه ته به يي تنبيه ورکوله او بعضي ته به يي سزا هم ورکوله او فرمائيل به يي زر زر اوده شئ کيدی شي چي په دي شپه کي درته دتهجد توفيق درکړی شي

ابو برزه فضله بن عبيد اسلمي رضي الله عنه حالاته

دده په نوم کي اختلاف دی څوک وائي عبدالله دی او څوک وائي نزله دی او دپلار په نوم کي يي اختلاف دی دبعضو په نزد عمرو دی او دبعضو په نزد نضله دی اوچا ابو برزه هم ليکلی دی دی درسول الله صلي الله عليه وسلم سره په جهادونو کي شريک شوی وو خاصکر په غزوه فتح مکه کي دده ذکر راځی په بصره ياخراسان کي دشپيته کالو په عمر کي وفات شوی دی او ۲۴ روايات ورته مروي دي

*****

۱۴_ باب مَا جَاءَ مِنَ الرُّحَصَةِ فِي السَّيْرِ بَعْدَ الْوُضْءِ

دماخوستن دمونځ نه پس دخبرو اترو هکولو دجواز بيان

١٦٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيحٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْعَطَّابِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتُرُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ فِي الْأَمْرِ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ وَأَنَا مَعَهُمَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَأَوْسِ بْنِ حَذَافَةَ، وَعَبْدَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عُمَرَ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الْحَسَنُ بْنُ عُثَيْبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ جُعْفَى يَقَالُ لَهُ: قَيْسٌ أَوْ ابْنُ قَيْسٍ، عَنْ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ فِي قِصَّةِ طَوِيلَةٍ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ فِي السَّمَرِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، فَكَرِهَ قَوْمٌ مِنْهُمْ السَّمَرَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ، وَرَخَّصَ بَعْضُهُمْ إِذَا كَانَ فِي مَغَى الْعِلْمِ، وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ مِنَ الْحَوَائِجِ، وَأَكْثَرُ الْحَدِيثِ عَلَى الرُّخْصَةِ قَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا سَمَرَ إِلَّا لِلْمَصَلِّ أَوْ مُسَافِرٍ". (١)

ترجمه د عمر بن خطاب رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د مسلمانانو په بعضي معاملاتو كي د ابوبكر رضي الله عنه سره دشپي خبري ا تري كولې او زه به د دوي دواړو سره موجود وم

امام ترمذي وائي د عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د عبدالله بن عمرو، اوس بن حذيفه او عمران بن حصين رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي په صحابه كرامو او تابعينو او د دوي نه په پس خلقو كي د بعضي اهل علمو قول دي چي د ماخوستن د مونځ نه پس دخبرو په سلسله كي اختلاف دي بعضو مكروه گنهلې دي او بعضو اجازت وركړي دي خو شرط به دا وي چي دا به كومه علمي گفتمو وي او يا به كوم داسي ضرورت وي د كوم نه بغير چي هيڅ چاره نه وي او اكثر احاديث د جواز په بيان كي دي همدا رنگي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مروې دي چي فرمانيل يې خبري صرف هغه څوك كولې شي څوك چي د ماخوستن د مونځ منتظر وي او يا مسافر وي

*****

١٥- باب مَا جَاءَ فِي الْوَقْتِ الْأَوَّلِ مِنَ الْفَضْلِ

په اول وخت كي د مونځ اداء كولو د فضيلت بيان

١٧٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَمَّارٍ الْحُسَيْنُ بْنُ حُوَيْثٍ، حَدَّثَنَا الْقَطْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو الْعُمَرِيُّ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عَنَامٍ، عَنْ عَمَّتِهِ أُمِّ قُرُوءَةَ، وَكَانَتْ مِمَّنْ بَايَعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ الْأَعْمَالُ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الصَّلَاةُ لِأَوَّلٍ وَفَتْيْهَا" (١).

ترجمه: دقاسم بن غنام دترورام فروه (چي درسول الله سره يي بيعت هم کړي وو، بيان دي چي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي تېوس اوکړو چي کوم يو عمل په ټولو اعمالو کي افضل دي راته يي اووښل په اول وخت کي مونځ ادا کول

*****

١٧١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: "يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيْمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْتًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ. (٢)

ترجمه: دعلي رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم راته اوفرماښل اي علي په دري څيزونو کي تاخير مه کوه يو په مونځ کي کله چي يي وخت لار شي، بل په جنازه کي کله چي مخامخ شي او بل دکونډي ښځي په نکاح کولو کي کله چي درته ددي څوک برابر او مساوي حيثيت والا په لاس درشي امام ترمذي واني دا حديث حسن غريب دي

*****

١٧٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ الْوَلِيدِ الْمَدَنِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رُطُوبَانِ اللَّهِ، وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَحْوَةً، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ عَمْرٍو، وَعَائِشَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثٌ أَمْرٌ قُرُوءَةَ لَا يُرْوَى إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو الْعُمَرِيِّ، وَلَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ عِنْدَ أَهْلِ

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٩ (٢٢٦)، (تحفة الأشراف: ١٨٢١)، قال الشيخ الألباني: صحيح. صحيح أبي داود (٤٥٢). الشكا

^٢ سنن ابن ماجه/ الجنائز ١٨ (١٢٨٦)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٥١)، قال الشيخ الألباني: ضعيف. الشكا (٦٠٥).

الْحَدِيثُ. وَاصْطَرَبُوا عَنْهُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ وَهُوَ صَدُوقٌ. وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ مِنْ قِبَلِ جَهْلِهِ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مونځ په اول وخت كي كول د الله تعالي درضا مندي سبب دي او په اخري وخت كي د الله تعالي د معافۍ كولو سبب دي
امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او دابن عباس رضي الله عنهما نه هم ددي يوه هم معني مرفوع روايت مروي دي، او په دي باب كي د علي، ابن عمر، عائشه، او ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ام فروه هم ماقبل حديث د عبد الله بن عمر نه نقل كوي او دا دمحدثينو په نزد قوي نه دي، په دي حديث كي خلق د دينه په روايت كولو كي په اضطراب كي مبتلا دي او هغه رښتوني ده يحيي بن سعيد په هغي باندي د حفظ په لحاظ كلام كړي دي

*****

١٧٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَرَارِيُّ، عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ، عَنْ أَبِي عَمْرِو الشَّيْبَانِيِّ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ لِابْنِ مَسْعُودٍ: أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَأَلْتُ عَنْهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: " الصَّلَاةُ عَلَى مَوَاقِعِهَا ". فُلْتُ: وَمَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " وَبِرُّ الْوَالِدَيْنِ ". فُلْتُ: وَمَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ". قَالَ أَبُو عَمْرِو: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى التَّسْعُودِيُّ، وَهُعْبَةُ، وَسَلَمَةُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ هَذَا الْحَدِيثَ. (٢)

ترجمه : دابو عمرو شيباني نه روايت دي چي يوكس دابن مسعود رضي الله عنه نه تپوس او كړو چي په عملونو كي كوم يو عمل بهتر دي ابن مسعود اوونيل ما په دي باره كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه تپوس كړي ووراته يي فرمايلي ووچي مونځ پخپل وخت كول ما بيا عرض او كړو بل كوم يو عمل غوره دي رسول الله راته او فرمايل د مور او پلار سره ښه سلوك

^١ لغرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٤٤٣١)

^٢ صحيح البخاري/الواقيت ٥ (٥٢٤) . والجهاد ١ (٢٤٨٢) . والأدب ١ (٥٩٤٠) . والتوحيد ٢٨ (٤٥٣٢) . صحيح مسلم/الإيمان ٣٦ (٨٥) . سنن النسائي/المواقيت ٥١ (٦١١) . (تحفة الأشراف: ٩٢٢٢) . مستند احمد (١/٢٠٥، ٢١٠، ٢١١، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤٤، ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٤٩، ١٣٥٠، ١٣٥١، ١٣٥٢، ١٣٥٣، ١٣٥٤، ١٣٥٥، ١٣٥٦، ١٣٥٧، ١٣٥٨، ١٣٥٩، ١٣٦٠، ١٣٦١، ١٣٦٢، ١٣٦٣، ١٣٦٤، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧، ١٣٦٨، ١٣٦٩، ١٣٧٠، ١٣٧١، ١٣٧٢، ١٣٧٣، ١٣٧٤، ١٣٧٥، ١٣٧٦، ١٣٧٧، ١٣٧٨، ١٣٧٩، ١٣٨٠، ١٣٨١، ١٣٨٢، ١٣٨٣، ١٣٨٤، ١٣٨٥، ١٣٨٦، ١٣٨٧، ١٣٨٨، ١٣٨٩، ١٣٩٠، ١٣٩١، ١٣٩٢، ١٣٩٣، ١٣٩٤، ١٣٩٥، ١٣٩٦، ١٣٩٧، ١٣٩٨، ١٣٩٩، ١٤٠٠، ١٤٠١، ١٤٠٢، ١٤٠٣، ١٤٠٤، ١٤٠٥، ١٤٠٦، ١٤٠٧، ١٤٠٨، ١٤٠٩، ١٤١٠، ١٤١١، ١٤١٢، ١٤١٣، ١٤١٤، ١٤١٥، ١٤١٦، ١٤١٧، ١٤١٨، ١٤١٩، ١٤٢٠، ١٤٢١، ١٤٢٢، ١٤٢٣، ١٤٢٤، ١٤٢٥، ١٤٢٦، ١٤٢٧، ١٤٢٨، ١٤٢٩، ١٤٣٠، ١٤٣١، ١٤٣٢، ١٤٣٣، ١٤٣٤، ١٤٣٥، ١٤٣٦، ١٤٣٧، ١٤٣٨، ١٤٣٩، ١٤٤٠، ١٤٤١، ١٤٤٢، ١٤٤٣، ١٤٤٤، ١٤٤٥، ١٤٤٦، ١٤٤٧، ١٤٤٨، ١٤٤٩، ١٤٥٠، ١٤٥١، ١٤٥٢، ١٤٥٣، ١٤٥٤، ١٤٥٥، ١٤٥٦، ١٤٥٧، ١٤٥٨، ١٤٥٩، ١٤٦٠، ١٤٦١، ١٤٦٢، ١٤٦٣، ١٤٦٤، ١٤٦٥، ١٤٦٦، ١٤٦٧، ١٤٦٨، ١٤٦٩، ١٤٧٠، ١٤٧١، ١٤٧٢، ١٤٧٣، ١٤٧٤، ١٤٧٥، ١٤٧٦، ١٤٧٧، ١٤٧٨، ١٤٧٩، ١٤٨٠، ١٤٨١، ١٤٨٢، ١٤٨٣، ١٤٨٤، ١٤٨٥، ١٤٨٦، ١٤٨٧، ١٤٨٨، ١٤٨٩، ١٤٩٠،

قول، ما بيا عرض او كرو چي په دي پسي بل كوم يو عمل غوره دي رسول الله او فرماښل دالله په لاره كي جهاد كول

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

*****

۱۷۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةً لَوْ قُتِلَ فِيهَا الْآخِرُ مَرَّتَيْنِ حَتَّى يَبْهَتَهُ اللَّهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: وَالْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ، وَمِمَّا يَدُلُّ عَلَى فَضْلِ أَوَّلِ الْوَقْتِ عَلَى آخِرِهِ اخْتِيَارُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرُ، فَلَمْ يَكُونُوا يَخْتَارُونَ إِلَّا مَا هُوَ أَفْضَلُ وَلَمْ يَكُونُوا يَدْعُونَ الْفَضْلَ، وَكَانُوا يُصَلُّونَ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ. قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو الْوَلِيدِ الْمَكِّيُّ، عَنْ الشَّافِعِيِّ (۱)

ترجمه دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم هيڅ يو مونځ پخپل اخري وخت كي دوه يا دري پيري نه دي اداء كړي تردي پوري چي الله تعالي وفات كړو

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او سند يي متصل نه دي. امام شافعي وائي دمونځ اول وخت افضل دي او كوم څيزونه چي په اول وخت په فضيلت دلالت كوي من جمله دهغوي نه درسول الله صلي الله عليه وسلم او ابوبكر او عمر رضي الله عنهما هغي لره خوښول دي هغوي په هغه څيز لره معمول گرځولو كوم چي به افضل وو او افضل څيز به يي نه پريخودلو او مونځ به يي په اول وخت كي اداء كولو

تشرېح په دي باب كي امام ترمذي دامام شافعي درجماني كولو په حال كي پنځه احاديث نقل كړي دي چي دلالت كوي په اول وخت كي دمونځ اداء كولو په فضيلت باندي مگر په ظاهري طور دا باب دحنفي مسلك خلاف دي

جواب داوول وخت نه مراد مستحب وخت دي او مونځ هم دي قائل يو چي مستحب وخت په اول كي مونځ كول افضل دي (تعليمات محمدي)

*****

١٦_ باب مَا جَاءَ فِي الشَّهْرِ عَنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ

دمازيجر دوخت دهيريدلو بيان

١٧٥_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ ثَالِغٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الَّذِي تَفَوُّثُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وَزَّرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ". وَفِي الْبَابِ عَنْ بُرَيْدَةَ، وَكُوفْلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، قَالَ أَبُو جَيْسٍ: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ أَيْضًا، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دچانه چي مازيگر فوت شو گويا كي دده كور او مال لوټ شو امام ترمذي واني دابن عمر رضي الله عنهما حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دبريده او نوفل بن معاويه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي

*****

١٧_ باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الصَّلَاةِ إِذَا آخَرَهَا الْإِمَامُ

كله چي امام په مونځ كي تاخير كړي وي نو بيا مونځ په جلتي سره كول پكار دي

١٧٦_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضَّبِّيُّ، عَنْ أَبِي عَمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَيُّهَا ذَرُّ أُمَرَاءِ يَكُونُونَ بَعْدِي يُبَيِّثُونَ الصَّلَاةَ، فَصَلِّ الصَّلَاةَ لَوْ قُبِيحًا، فَإِنْ صَلَّيْتَ لَوْ قُبِيحًا كَأَنَّكَ لَكَ تَأْفِيلَةٌ وَإِلَّا كُنْتَ قَدْ أَحْرَزْتَ صَلَاتَكَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَعَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ أَبُو جَيْسٍ: حَدِيثُ أَبِي ذَرٍّ حَسَنٌ، وَهُوَ كَذَلِكَ وَلَيْزَ وَاحِدٌ مِنَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَعْجِلُونَ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ الصَّلَاةَ

^١ صحيح البخاري/الواقعة ١٣ (٥٥٣)، والسنن ٢٥ (٣٩٠٢)، صحيح مسلم/المساجد ٣٥ (٢٦٢٦)، سنن ابی داود/الصلاة ٥ (٢١٣)، سنن النسائي/الصلاة ١٤ (٢٤٩)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٦ (٢٨٥)، (تحفة الأشراف: ٨٣٠)، موطأ امام مالك/الوقت الصلاة ٥ (٢١)، مسند احمد (٢/١٣)، ٢٤، ٢٨، ٢٩، ٤٦، ١٠٢، ١٣٣، ١٣٤، سنن الدارمي/الصلاة ٢٤

يُحْيَايَا إِذَا أَخْرَجَا الْإِمَامُ. ثُمَّ يُصَلِّي مَعَ الْإِمَامِ. وَالصَّلَاةُ الْأُولَى فِي الْمَكْتُوبَةِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ. وَأَبُو عَمْرٍوَانِ الْجَوْفِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ حَبِيبٍ. (١)

ترجمه : دابوذر رضي الله عنه نه مروى دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفر مانيل اي ابوذر زمانه پس به داسي اميران راشي چي مونخ لره به وژني پس تاسو مونخ لره پخپل وخت اداء كوي مونخ چي پخپل وخت باندي اوشي نو دامام والامونخ به ستاسو دپاره نغل شي او كنه نو تاسو خپل مونخ محفوظ كړي دي.

امام ترمذي واني په دي باب كي د عبد الله بن مسعود ، او عباده بن صامت رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي ، او دابوذر حديث حسن صحيح دي او په همدې باندي اكثر واهل علمو قول دي ددوي په نزد دا مستحب دي چي مونخ پخپل وخت او كړي شي چي كله دامام نه مؤخر شي نو بيا به دا دامام سره هم لولي او اولني مونخ به داكثر واهل علمو په نزد فرض حسابيږي

*****

١٨_ باب مَا جَاءَ فِي النُّومِ عَنِ الصَّلَاةِ

دمونخ وخت كي داوده پاتي كيدو بيان

١٧٧_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَجَاءٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: ذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَوْمَهُمْ عَنِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: "إِنَّهُ لَيْسَ فِي النُّومِ تَفْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ، فَإِذَا لَيْسَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعْدٍ، وَأَبِي مَرْيَمَ، وَعَمْرٍوَانِ بْنِ حُصَيْنٍ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، وَأَبِي جَحِيْفَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَعَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الطُّسَمَرِيِّ، وَذِي مِلْطَرٍ، وَيُقَالُ: ذِي مِلْطَرٍ وَهُوَ ابْنُ أَخِي النَّجَّافِيِّ. قَالَ أَبُو حَبَسٍ: وَحَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الرَّجُلِ يَنَامُ عَنِ الصَّلَاةِ أَوْ يَلْسَاها، فَيَسْتَعِظُ أَوْ يَلْذُرُ وَهُوَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ نَتَدُ غُرُوبَهَا، فَقَالَ:

^١ صحيح مسلم/المجايد ٢١ (٦٤٨)، سنن ابى داود/الصلاة ١٠ (٢٢١)، سنن النسائي/الإمامة ٢ (٤٤٩)، سنن ٥٥ (٨٦٠)، سنن ابن ماجه/الإمامة ١٥٠ (١٢٥٦)، (مجملة الأثران: ١١٥٠)، مسند احمد (١٢٨/٥، ١٦٩)، سنن الدارمي/الصلاة ٢٦٤ (١٢٢٢)

بَعْضُهُمْ يُصَلِّيْهَا إِذَا اسْتَيْقَظَ أَوْ ذَكَرَ. وَإِنْ كَانَتْ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ عِنْدَ غُرُوبِهَا. وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ.
وَإِسْحَاقَ، وَالشَّافِعِيَّ، وَمَالِكٍ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا يُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبَ. (١)

ترجمه د ابو قتاده رضي الله عنه نه روايت دي چي يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم ته دمونغ نه داوده پاتي كيدو ذكر او كړو نو ويي فرمايل د اوده كيدو په صورت كي څه كمې او تقصير نه وي كمې او قصور خو د بيدارۍ په حالت كي وي چي ويخ وي او نه يي كوي، لهذا په تاسو كي چي څوك كله دمونغ نه اوده پاتي شي او يا ورنه هير شي پس چي كله ورته راياد شي او يا بيدار شي نو دا دي اداء كړي.

امام ترمذي وائي د ابو قتاده حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابن مسعود، ابو مريم، عمران بن حصين، جبير بن مطعم، ابو جحيفه، ابو سعيد، عمرو بن اميه ضمرې او مخمر او ذو مخمر (د نجاشي وراره)، نه هم په دي باب كي روايات وارد دي په اهل علمو كي په دي باره كي اختلاف دي چي څوك دمونغ نه اوده پاتي شي او يا ورنه هير شي او بيا دي بيدار شي او يا ورته راياد شي په داسي وخت كي چي دمونغ وخت نه وي مثلاً دنمر ختلو وخت كي يا دنمر پريوتو وخت وي نو د بعضو قول دي چي دا به اداء كوي يعني دنمر ختلو او همدا د امام احمد او اسحاق بن راهويه شافعي او امام مالك رحمهم الله قول دي، او بعضي وايي چي څو پوري نمر نه وي ختلي او پريوتلي نه وي نه به يي كوي، اولني قول راجح دي، ځكه چي دا مونځ سبب والادي، او په سبب والاكي دوخت پابندي نه وي.

*****

١٩_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَنْتَسِي الصَّلَاةَ

كه د چا نه مونځ هير شي نو څه به كوي

١٧٨_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَيُزَوِّيُّ بْنُ مَعَادٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَزَاةٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ لَيْسَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ سُرُوقَ، وَأَبِي قَتَادَةَ. قَالَ أَبُو حَيْثَمٍ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَيُزَوِّيُّ عَنْ عَنِّي بْنِ أَبِي طَالِبٍ. أَنَّهُ قَالَ فِي الرَّجُلِ يَنْتَسِي الصَّلَاةَ، قَالَ: يُصَلِّيْهَا مَتَى مَا ذَكَرَهَا فِي وَفْتٍ أَوْ فِي غَيْرِ وَفْتٍ. وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَإِسْحَاقَ، وَيُزَوِّيُّ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّهُ نَامَ عَنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ، فَاسْتَيْقَظَ عِنْدَ غُرُوبِ

^١ صحيح مسلم/المساجد ٥٥ (٢٨١). (في سياق طويل). سنن ابى داود/ الصلاة ١١ (٢٢٤). سنن النسائي/المواقيت ٥٢

(١١٩). سنن ابن ماجه/ الصلاة ١٠ (٢٩٨). (تحفة الأشراف: ١٢٠٨٥). مسند احمد (٥/٣٠٥)

الْقَمَرِ. فَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى هَرَبَتِ الشَّمْسُ. وَكَذَلِكَ هَبَّ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى هَذَا. وَأَمَّا أَصْحَابُنَا
فَكَذَّبُوا إِلَى قَوْلِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
فرمانيلي دي دهر چانه چي مونخ هيرشي هغه لره پکار دي چي کله ورته راياد شي نو دا دي
اوکړي.

امام ترمذي وائي دانس حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي دسمره، او ابو قتاده رضي
الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، دعلي رضي الله عنه نه مروي دي او دهغه چاباره کي يي
فرمانيلي دي چي مونخ ورته هير شي هر کله چي ورته دا راياد شي نو دادي اداء کړي برابره
خبره ده چي وخت وي او کنه وي، همدا دامام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه، رحمهم
الله، قول هم دي، او دابوبکر رضي الله عنه نه مروي دي چي هغه دماز يگر وخت کي اوده شو او
دنمر دوييدو وخت کي بيدار شو نو مونخ يي اونکړو هغه وخته پوري چي څو پوري نمر
پړوتلي نه وو، بعضي اهل کوفه دي طرف ته مانل شوي دي، مگر زمونږ علماء يعني محدثين
علي بن طالب رضي الله عنه قول ته مانل شوي دي

*****

٢٠_ باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ تَفَوُّتُهُ الصَّلَاةَ بِأَيِّتِهِنَّ يَبْدَأُ

که دیوکس نه ډیر مونځونه هیر شي نواول به کوم یو اداء کوي

١٧٩_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ كَاتِبِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ
بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا كَانَ فِي صَلَاةٍ أَوْ رُكْعَةٍ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَرْبَعِ صَلَوَاتٍ يَوْمَ الْخَلْدِي حَتَّى ذَهَبَ مِنَ اللَّيْلِ مَا عَاءَ اللَّهُ، فَأَمَرَ بِأَلَّا قَائِدًا. ثُمَّ
أَقَامَ فَصَلَ الظُّهْرِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْعَصْرِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْمَغْرِبِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْعِشَاءِ" قَالَ: وَفِي
الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَجَابِرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ لَيْسَ بِإِسْنَادٍ بَأْسٌ، إِلَّا أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ
لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي الْقَوَائِمِ، أَنَّ يُقِيمَ الرَّجُلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ
إِذَا قَضَاهَا، فَإِنْ لَمْ يَقُمْ أَجْزَأَهُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ. (١)

^١ صحيح البخاري/الواقيت ٣٤ (٥٩٤) صحيح مسلم/المسجد ٥٥ (٦٨٢). سنن ابی داود/الصلاة ١١ (٣٣٢). سنن

النسائي/الواقيت ٥٢ (٦١٣). سنن ابن ماجه/الصلاة ١٠ (٦٩٦). (تحفة الأشراف ١٣٠٠. وكذا ١٣٩٩)

^٢ سنن النسائي/الواقيت ٥٥ (٦٢٣). والأذنان ٢٢ (٦٢٣). ٢٢ (٦٢٣). (تحفة الأشراف ٩٢٢٣). (حسن)

ترجمه دابو عبیده بن عبدالله بن مسعود نه روایت دي چي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايلي دي مشرکينو رسول الله صلي الله عليه وسلم لره دخندق په ورځ دخلورو ورځو پوري دمونځونو نه منع کړي وو تردي پوري چي الله ته څومره منظوره وه دومره شپه تيره شوي وه چي بلال ته يې اذان کولو حکم اوکړو بلال اذان اوکړو او بيا يې اقامت اوکړو رسول الله دما سپڅين مونځ اداء کړو، بيا بلال اقامت اوکړو نو دمازيگر مونځ يې اداء کړو، بيا چي بلال اقامت اوکړو نو دما بنام مونځ يې اداء کړو چي بيا يې اقامت اوکړو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم دماخوستن مونځ اوکړو

امام ترمذي وائي په دي باب کي دابو سعيد او جابر رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي ليکن د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دحديث په سند کي کومه بدې او خفاء نشته علاوه ددينه چي ابو عبیده دخپل پلار عبدالله بن مسعود نه اوريدل نه دي کړي، او دقضاء شوو مونځونو په سلسله کي ټولو اهل علمو همدا روایت خوښ کړي دي چي يو سړي کله دمونځونو قضاء راوپي نو دهر مونځ دپاره به جدا جدا اقامت کوي او که جدا جدا اقامت اونکړي نو يو به هم دده دپاره کافي وي او دا دامام شافعي قول دي

په اوقات مکروه کي اختلاف د اهل علمو

حاصل د مسئلي دا دې (۱) چي زمونږ په نزد دنمر راختو، نصف النهار او غروب په وخت کي نه فرض مونځ جائز دي. اونه نقل (۲) امام شافعي (رحمه الله) فرمائي. په دې وختونو کي په ټولو بنارونو او ټولو ځايونو کي فرض مونځ جائز دي. او په مکه مکرمه کي په دې وختونو کي د نفلو اجازت شته (عنايه) صاحب د فتح القدير فرمائي. په دې وختونو کي د امام شافعي (رحمه الله) په نزد په مکه مکرمه کي مطلقاً مونځ جائز دي. که فرض وي او که نفل. او دامام ابو يوسف (رحمه الله) په نزد دجمعي په ورځ دزوال په وخت کي نفل جائز دي. او دليل يې هغه حديث دي. کوم چي د ابو هريره (رضي الله عنه) او ابو سعيد خدری (رضي الله عنهما) نه منقول دي چي (أن رسول الله صلي الله عليه وسلم نهى عن الصلاة نصف النهار حتى تزول الشمس الا يوم الجمعة) يعنى نبي کریم صلي الله عليه وسلم په نصف النهار کي د مونځ کولو نه منع کړې ده. تردي چي نمر زائله شي. مگر د جمعي په ورځ.

په اوقات ثلاثه کي د مونځ دجواز دلائل (۱) دامام شافعي (رحمه الله) دليل د نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا قول دي چي (من نام عن صلاة أو نسيها فليصلها إذا ذكرها فإن ذلك وقتها) يعنى کوم کس چي د مانځه نه اوده شو. يا تري هيرشو. نو دا دي کوي. کله چي ورته ورياد شي. ځکه چي هم دغه ددي وخت دي. ددي دپاره دويم دليل. په يو حديث کي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم وفرمائيل (يا بني عبد مناف لا تمنعوا أحدا طاف بهذا البيت وصلا في

أية ساعة شاء من ليل أو نهار) ای بنی عبد مناف! تاسو څوک مه منع کوئ چی ددی بیت نه طواف کوی. یا مونځ کوی. په کوم وخت کي چی نهې خوښه وی. که د شپې وی اوکه د ورځې. ددی روایت نه هم معلومه شوه چی په مکه مکرمه کي په هر وخت کي مونځ کول جائز دي. زمونږ دلیل د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) حدیث دي (قال نهاناً رسول الله صلي الله عليه وسلم أن نصل وأن نقبر فيها موتاً عند طلوع الشمس حتى ترتفع وعند زوالها حتى تزول وحين تضيف للغروب حتى تغرب) په حدیث د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) کي "صلاة" لفظ عام دي. که فرض وی اوکه نفل وی. او د "أن نقبر" نه مراد د جنازي مونځ دي. ځکه چی په دی وختونو کي دمړي ښخول مکروه نه دی. نو اوس مطلب دا شو چی نبی کریم صلي الله عليه وسلم په دی وختونو کي دمطلق مونځ کولو نه منع کړې ده. که فرض وی اوکه نفل اوکه د جنازي مونځ وی. نو دا حدیث د اطلاق د وجي د امام شافعی (رحمه الله) او امام ابویوسف (رحمه الله) خلاف حجت دي.

او دا امام ابویوسف (رحمه الله) حدیث نه جواب دا دي (۱) چی (الا يوم الجمعة) کي استثناء منقطع ده (۲) دویم جواب دا دي چی د (الا يوم الجمعة) معنی ده (ولا يوم الجمعة) نو اوس معنی دا شوه چی نبی کریم صلي الله عليه وسلم په نصف النهار کي د مونځ کولو نه منع کړې ده. او د جمعي په ورځ نهې هم په دی وخت کي د مونځ نه منع کړې ده. او امام شافعی (رحمه الله) چی کوم حدیث ذکر کړې دي. د هغی نه جواب دا دي چی ددی حدیث نه په اوقات ثلاثه کي د مونځ کولو اباحت ثابتیږي. او د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) حدیث نه حرمت ثابتیږي. د اصول فقه په کتابونو کي ذکر دی چی د حرمت او اباحت په مینځ کي تعارض راشی. نو ترجیح به حرمت ته وی. نو ددی وجي دلته د عقبه (رضي الله عنه) حدیث راجع دي.

د ابوذر (رضي الله عنه) د حدیث نه جواب دا دي چی (الا بمكة) ددی معنی دا ده چی (ولا بمكة) لکه چی د الله تعالی دا ارشاد چی دي ﴿الا خطاً﴾ معنی ﴿ولا خطاً﴾ ده. نو په دی صورت کي دا حدیث د امام شافعی (رحمه الله) مستدل نشی جوړیږي. والله اعلم بالصواب.

*****

۱۸۰۔ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، وَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا كَذَبْتُ أَصْلِي الْعَصْرَ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَقَالَ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَاللَّهِ إِنْ صَلَّيْتُهَا". قَالَ: فَنَزَلْنَا بَظَهْرَانَ، فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكُتِبَ لَنَا، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا التَّغْرِبَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روايت دي چي عمر فاروق رضي الله عنه د خندق په ورځ مشرکانو ته دېد رد ونيلو په حال کي او ونييل اي د الله رسوله ما دمازيگر مونځ اونکړو تردي چي نمر ډويديو ته نژدي شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرماييل په الله قسم ما خو اوس هم نه دي کړي د عمر فاروق بيان دي چي بيا مونږ بطحان ته لاړو او رسول الله اودس هم اوکړو او مونږ هم اودسونه او کړل او بيا يي دنمر ډويديو نه پس دمازيگر مونځ اوکړو او بيا يي دماينام مونځ اوکړو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

تشرېح: په دي مسئله کي اختلاف دي که دچا نه يو څو مونځونه قضاء شي نو په دي کي ترتيب واجب دي او کنه دي؟

دامام شافعي په نزد ترتيب واجب نه دي او دانهمه ثلاثه په نزد واجب دي ځکه چي په غزوه احزاب کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه يو څو مونځونه قضاء شوي وو او رسول الله په همدې ترتيب اداء کړو او په يو بل حديث کي مذکور دي "صلوا کما رااتمونې اصلي" ددي دواړو روايتونو يوځاي کيدو نه خو وجوب ثابتيږي.

سوال: ترتيب په څه ساقطیږي؟

جواب: په دي کي اختلاف دي دامام ابوحنيفه په نزد ترتيب په درې څيزونو ساقطیږي (١)، کله چي مونځونه د کثرت په حد کي داخل شي (٢)، دوخت د تنگوالي په وجه (٣)، دنسيان په وجه او دامام مالک په نزد ترتيب په دوه څيزونو ساقطیږي (١)، دوخت د تنگوالي (٢)، نسيان او دامام احمد په نزد ترتيب صرف دوخت د تنگوالي په صورت کي ساقطیږي.

*****

٢١_ بَاب مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْوُسْطَى أَنَّهَا الْعَصْرُ وَقَدْ قِيلَ إِنَّهَا الظُّهْرُ

صلوة وسطی صرف دمازيگر مونځ دي او ديو قول په بناء دما سپڅين مونځ دي

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٣٦ (٥٩٦)، ٣٨٠ (٥٩٨)، والأذان ٢٦ (٦٢١)، والخوف ٤ (٩٢٥)، والمغازي ٢٩ (٢١١٣)، صحيح

مسلم/المساجد (٦٢٦)، سنن النسائي/السهو ١٠٥ (١٣٦٤)، (تحفة الأشراف: ٢١٥)

١٨١_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّلَيْسِيُّ، وَأَبُو النَّظَرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّبٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ عُرْمَةَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي صلاة وسطى صرف دمازيگر مونخ دي امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي.

*****

١٨٢_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدَبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْعُودٍ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَعَائِشَةَ، وَحَفْصَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي هَاشِمٍ بْنِ عَثْبَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ مُحَمَّدٌ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدِيثُ الْحَسَنِ، عَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدَبٍ حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مِنْهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سُرَّةَ فِي صَلَاةِ الْوُسْطَى حَسَنٌ وَصَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ. وَقَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَعَائِشَةُ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الظُّهْرِ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ عُمَرَ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الضُّبْحِ. حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُكَتَمِ، حَدَّثَنَا قُرَيْشُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الصَّهِيدِ، قَالَ: قَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ: سَلَ الْحَسَنِ وَمَنْ سَمِعَ حَدِيثَ الْعَقِيْقَةِ، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: سَمِعْتُهُ مِنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدَبٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمَدِينِيِّ، عَنْ قُرَيْشِ بْنِ أَكْبَسٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ مُحَمَّدٌ: قَالَ عَلِيُّ: وَسَمِعَ الْحَسَنِ مِنْ سُرَّةَ صَحِيحٌ، وَاحْتَجَّ بِهَذَا الْحَدِيثِ. (٢)

ترجمه: د سمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي صلاة وسطى صرف دمازيگر مونخ دي

^١ صحيح مسلم/المساجد ٣٢ (٦٢٨)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٢ (٦٨٦)، (تحفة الأشراف: ٩٥٨٨)، مسند احمد (١/٢٠٢).

(٢) (٢٥٦)، (ويأت عند المؤلف في تفسير البقرة (٢٩٨٥))

^٢ لغرد به المؤلف، ويأت عند في تفسير البقرة (٢٩٨٣)، (تحفة الأشراف: ٢٦٠٢)

أَبِي الْعَالِيَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً أَهْلِيَاءَ، حَدِيثُ عُمَرَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَكْفِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُوسُفَ بْنِ مَتَّى "، وَحَدِيثُ عَلِيِّ الْقَهْقَرَاءِ ثَلَاثَةً (١).

ترجمه . د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چي ما په صحابه كرامو كي د ډيرو نه اوريدلي دي په كومو كي چي عمر فاروق هم شامل دي او هغه ماته دهر چانه زيات محبوب دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دسحر دمونځ نه پس دنمر ختلو پوري او دمازيگر دمونځ نه پس دنمر پريوتو پوري دمونځ كولو نه منع فرمائيلي ده.

امام ترمذي وائي دابن عباس رضي الله عنهما حديث كوم چي يي د عمر رضي الله عنه نه اوريدلي دي حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعلي، ابن مسعود، عقبه بن عامر، ابوهريره، ابن عمر سمره بن جندب، عبدالله بن عمرو، معاذ بن غفراء، صباحي، سلمه بن اكوع، زيد بن ثابت، عائشه، كعب بن مره، ابو امامه، عمرو بن عبسه، اعلاء بن اميه، او د معاويه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، صحابه كرامو او ددوي نه په وروسته خلقو كي داكثرو فقهاؤ همدا قول دي چي هغوي دسحر دمونځ نه پس دنمر ختلو پوري او دمازيگر دمونځ نه پس دنمر پريوتو پوري مونځ كول مكروه گنرلي دي پاتي شول قضائي مونځونه نو دا دمازيگر نه پس يا دسحر نه پس په قضاء راوړلو كي كوم خرج نشته، شعبة وائي چي قتاده دابو العاليه نه صرف دري څيزونه اوريدلي دي يو دا چي د عمر حديث په كوم كي چي راغلي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمازيگر دمونځ نه پس دمونځ كولو نه منع فرمائيلي ده چي څو پوري نمر پريوتلي نه وي او دسحر دمونځ نه پس يي دمونځ كولو نه منع فرمائيلي ده چي څو پوري نمر ختلي نه وي، او دويم يي دابن عباس حديث اوريدلي دي كوم چي يي د رسول الله نه نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په تاسو كي دهيچا دپاره دا مناسب نه دي چي داسي اووايي زه ديونس بن متي نه بهتر يم او دريم يي دعلي حديث اوريدلي دي چي قاضيان په دري قسمه وي

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٣٠ (٥٨١)، صحيح مسلم/السايرين ٥١ (٨٢٦)، سنن ابى داود/الصلاة ٢٩٩ (١٢٤٦)، سنن النسائي/المواقيت ٣٢ (٥٦٣)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١٤ (١٢٥٠)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٩٢)، مسند احمد (٣٩، ١/١٢١)، سنن الدارمي/الصلاة ١٢٢ (١٤٤٢)

تشریح په زیر بحث حدیث کې د مازیگر او د سحر دمونځ نه پس دمونځ کولو نه منع راغلي ده، البته د قضاء شوو مونځونو راگرځول په اجماع دامت ددینه مستثنی دي او ددې مسئلې تفصیل داسې دي مکروه وخت په دوه قسمه دي (۱) اوقات ثلاثه، طلوع، استواء، غروب دامام ابو حنیفه په نزد په دې درې واړو وختونو کې مطلقاً مونځ کول مناسب نه دي ادا وي او که قضاء وي، فرض وي او که نفل وي، امام صاحب په دې باب کې دا حدیث النهي عن الصلاة في الاوقات المكروهة نه استدلال کوي، او دائمه ثلاثه په نزد په دې وختونو کې دفرائض ادائیګي صحیح ده، دویم قسم مکروه د مازیگر او د سحر دمونځ نه پس وخت دي په دې وختونو کې دامام صاحب په نزد فرائض جائز دي ځکه چې په دې کې کراهت لعینه نه دي بلکه لغیره دي البته نوافل ناجائز دي او دامام شافعي په نزد فرائض او نوافل چې ذوات الاسباب وي ددې ادائیګي صحیح ده او په مکه کې نوافل غیر ذواط الاسباب هم جائز دي

په درې وختونو کې د جنازي مونځ او د تلاوت د سجده حکم

په درې وختونو کې به نه د جنازي مونځ کوی اونه به سجده د تلاوت کوی. دلیل حدیث دي (أن تقبر فیها موتانا)

اود تلاوت د سجده د عدم جواز دپاره دلیل دا دي چې سجده د تلاوت هم د مونځ پشان ده. په دې طریقه چې کوم شرطونه چې په مانځه کې دي. لکه طهارت، پتول د عورت، استقبال د قبلې وغیره نودا په سجده د تلاوت کې هم شرطونه دي. نو هرکله چې سجده د تلاوت د مونځ پشان شوه. نودا په درې وختونو کې د مونځ نه کولو په نهی کې شامل شوه. حدیث مبارک دي چې (ثلاثة أوقات نهان رسول الله صلی الله علیه وسلم أن نصلی فیها) خو. لته یو اشکال دي چې هرکله سجده د تلاوت د مانځه پشان شوه. نو لکه څنگه چې په خدا قهقهه باندې مونځ ماتیرې. پکار ده چې دغه شان پري سجده د تلاوت هم ماتیرې. خو په سجده د تلاوت کې په خدا قهقهه باندې سجده نه ماتیرې. جواب دا دي چې په حدیث کې کوم مونځ په خدا قهقهه باندې ماتیدونکی خودلي شوې دي. دهغه نه هغه مونځ مراد دي چې په هغې کې تکبیر تحریمه، رکوع او سجده وي. او سجده د تلاوت داسی نه ده. نو ځکه که په دې کې خندا قهقهه او کړی. نو سجده پري نه ماتیرې، او په دې درې وختونو کې د مونځ کولو نه ځکه منع شوې ده چې د نمر پرستو سره مشابهت رانسی.

امام ابو الحسن قدوری فرمائی چې په درې وختونو کې مطلقاً مونځ مکروه دي. خو د دغه ورځ د مازیگر مونځ ددې نه مستثنی دي. یعنی که په دغه ورځ د مازیگر مونځ اونکړی. تردې چې د نمر پرستو وخت شی. نو په دغه وخت کې هم صرف د دغه ورځ د مازیگر مونځ

کولي شی. نور مونځونه نشی کولې. دغه شان د بلي ورځ د مازیگر قضاء شوې مونځ هم نشی کولې.

په دلیل کي یو څو خبري په ذهن کي کینوی (۱) د مونځ وختونه ددی د ادا کولو سبب وی (۲) سبب په مسبب باندې مقدم وی (۳) چی څنگه سبب وی. هغه شان به مسبب وی. یعنی که سبب کامل وی. نو مسبب به هم کامل وی. او که سبب ناقص وی. نو مسبب به هم ناقص وی (۴) که مونځ کامل واجب شوي وی. نو په کامله طریقه ادا کول ضروری دی. او که ناقص واجب شوې وی. نو نقصان د صفت سره هم ادا کیدی شی. د دلیل خلاصه دا ده چی کوم کس چی د نمر د ویدو په وخت کي د مازیگر مونځ کوي. نو ددی په سبب کي دری احتمالات دی (۱) یو داچی پوره وخت سبب او گرځولې شی (۲) دویم دا چی کوم وخت تیر شوې وی. هغه سبب او گرځولې شی (۳) دریم دا چی د ادا کولو سره متصل جزء سبب او گرځولې شی.

اولنی احتمال باطل دی ځکه که ټول وخت سبب او گرځولې شی. نو پکار ده چی د وخت نه پس مونځ واجبېږي. ځکه چی مسبب د سبب نه موخر وی حالانکه مونځ په وخت کي دننه واجب دې. د وخت نه پس نه. او دویم احتمال ځکه باطل دې. که تیر شوې وخت سبب او گرځولې شی. نو کوم کس چی په آخر وخت کي مونځ کوي. پکار ده چی هغه ته قضاء راوړونکی او وینلی شی حالانکه هغه قضاء راوړونکی نه دې. پس معلومه شوه چی کوم جزء د ادا کولو سره متصل وی. هغه د وجوب صلاة سبب دې. او په مذکوره مسئله کښې "جزء متصله للاداء" ناقص وخت دې. او وړاندې تیر شو. که سبب (وخت) ناقص وی. نو مسبب (مونځ) به هم ناقص واجبېږي. نو په دی کس چی په کوم صفت مونځ واجب شوې وو. هغه شان نې ادا کړو. نو ځکه مونځ وایو چی د نن ورځې د مازیگر مونځ د نمر د ویدو په وخت کي هم جائز دی ددی په خلاف هغه نور مونځونه چی ددی ورځې د مازیگر د مونځ نه علاوه دی. هغه په دی وخت کي کول ځکه جائز نه دی چی هغه په کامل صفت سره واجب شوی دی. نو په ناقص وخت کي به نشی ادا کولې.

د جنازي د مونځ او سجدي د تلاوت د جواز چی کومه نفی شوې ده. ددی نه کراهت مراد دې. یعنی دا دواړه په دی وختونو کي مکروه دی. نو که په مکروه وخت کي جنازه حاضره شوه. او هم په دغه وخت کي او کړې شی. یا په مکروه وخت کي نې د سجدي آیت اولوستلو. او هم په دغه وخت کي سجده او کړی. نو دا جائز دی ددي دلیل دا دې چی د جنازي د وجوب سبب ددی حاضریدل دی. او د سجدي د تلاوت د وجوب سبب ددی حاضریدل دی. نو چی څنگه واجب شوی وو. هم هغه دې. او چونکه دا دواړه په ناقص وخت کي راغلی دی. نو چی څنگه واجب شوی وو. هم هغه شان ادا شو. او ددی په خلاف نور فرائض په دی وختونو کي جائز نه دی. (الهدایه)

*****

٢٣_ باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ

دمازیکردمونخ نه پس د مونخ کولوبیان

١٨٤_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "إِنَّمَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، لِأَنَّهُ أَكَاهُ مَا لَمْ يَفْشَحْهُ عَنِ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، فَصَلَّاهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ، ثُمَّ لَمْ يُعَدِّ لَهُمَا"، وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَمَيْمُونَةَ، وَأَبِي مُوسَى، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى هُنُودٌ وَاحِدٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ صَلَّى بَعْدَ الْعَصْرِ رُكْعَتَيْنِ، وَهَذَا خِلَافٌ مَا رَوَى عَنْهُ أَنَّهُ تَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ أَصَحُّ، حَيْثُ قَالَ: لَمْ يُعَدِّ لَهُمَا، وَقَدْ رَوَى عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، لَحُوْ حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَقَدْ رَوَى عَنْ عَائِشَةَ فِي هَذَا الْبَابِ رِوَايَاتٌ، رَوَى عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا دَخَلَ عَلَيْهَا بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَّا صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، وَرَوَى عَنْهَا، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ تَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَالَّذِي اجْتَمَعَ عَلَيْهِ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، إِلَّا مَا اسْتُثْنِيَ مِنْ ذَلِكَ، مِثْلُ الصَّلَاةِ بِمَكَّةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ بَعْدَ الظُّوَابِ، فَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُخْصَةً فِي ذَلِكَ، وَقَدْ قَالَ بِهِ: قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ الثَّاقِبِيُّ، وَأَخْبَدٌ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ الصَّلَاةَ بِمَكَّةَ أَيْضًا بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الصُّبْحِ، وَبِهِ يَقُولُ شُعْبَانُ الْكُوفِيُّ، وَمَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَبَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمازیکر دمونخ نه پس دوه رکعاته مونخ اوکړو ځکه چې دوی ته څه مال راغلي وو دکوم به وجه چې رسول الله ته دما سپڅلین دمونخ نه پس د دوه رکعاتونو کولو موقع نه وه ملاؤ شوي نو رسول الله هغه دمازیکر دمونخ نه پس اوکړو او بیا یې دا دوه رکعاتونه چرته دوباره اونکړل امام ترمذي واني دابن عباس حدیث حسن صحیح دي ، او په دي باب کي دعائشه، ام سلمه، ميمونه، ابو موسي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ددوی نه علاوه نورو خلقو هم

دنيي كريم صلي الله عليه وسلم نه روايت كړي دي چي رسول الله دمازيگر دمونځ نه پس دوه ركعاته نفل او كړل دا دهغه روايتونو نه خلاف دي كوم چي درسول الله نه مروي دي چي څو پوري نمر پريوتلي نه وي هغي پوري يي دمونځ كولو نه منع فرمائيلي ده، دابن عباس حديث په كوم كي چي دا الفاظ راغلي دي چي دا يي بيا چرته دوباره اونكرل په باب كي دټولو مروي احاديثو نه زيات صحيح دي، د زيد بن ثابت نه هم دابن عباس دحديث هم معني روايت مروي دي، او په دي باب كي دعائشه رضي الله عنها نه متعدد احاديث مروي دي دا رنگي دعائشه نه دا هم مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به هر كله دعائشي كړه دمازيگر نه پس راتلونو دوه ركعاتونه به يي كول او همدارنگي هغوى دام سلمه په واسطه دنيي كريم صلي الله عليه وسلم نه روايت كړي دي چي رسول الله ورته دمازيگر نه پس څو پوري چي به نمر پريوتلي نه وو او په سحر كي څو پوري چي به نمر ختلي نه وو دمونځ كولو نه منع فرمائيله، داكثرو اهل علمو په دي اتفاق دي چي دمازيگر نه پس څو پوري نمر پريوتلي نه وي او دسحر نه پس چي څو پوري نمر ختلي نه وي مونځ كول مكروه دي، مگر علاوه دهغه مونځونو نه كوم چي ددينه مستني دي مثلاً په مكه كي دمازيگر نه پس دطواف دوه ركعاتونه كول ثابت دي تردي چي نمرپريوځي او دسحر نه پس تردي چي نمر راوځي په دي سلسله كي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه رخصت مروي دي، په صحابه كرامو او ددوى نه پس په وروستنو خلقو كي ډيرو اهل علمو په دي باندي قول كړي دي او همدا دامام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه رحمهم الله، قول دي، صحابه كرامو او ددوى نه پس په نورو خلقو كي بعضي اهل علمو دمازيگر او دسحر نه پس په مكه كي هم مونځ كول مكروه گنرلي دي، سفيان ثوري، مالك بن انس، او بعضي اهل كوفه ددي قول قائلين دي

*****

٢٤_ باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ

دماينام دمونيځ نه مخكي د نفل كولو بيان

١٨٥_ حَدَّثَنَا هَذَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ كَثْمِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْفَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "بَيْنَ كُلِّ آدَا لَيْلِي صَلَاةٌ لَيْتَنَ هَاءَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأُبَيْرِ. قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُقْفَلٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَكَدَى احْتَلَفَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، فَلَمْ يَرَوْهُمْ الصَّلَاةَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، وَلَمْ يَرَوْهُ هَؤُلَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ قَبْلَ صَلَاةِ

الْمَغْرِبِ رَكَعَتَيْنِ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: إِنْ صَلَّاهُمَا فَحَسَنٌ، وَهَذَا عِنْدَهُمَا عَلَى الْإِسْتِخْبَابِ.^(١)

ترجمه: د عبدالله بن مغفل رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوڪ چي نفلي مونځ كول غواړي دهغه دپاره دهر دوه اذانونو په مينځ كي مونځ كول دي.

امام ترمذي وائي د عبدالله بن مغفل حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د عبدالله بن جبير رضي الله عنه نه هم روايت مروي دي، د صحابه كرامو په مينځ كي د ماښام دمونځ نه مخكي په نفلي مونځ كولو كي اختلاف موندلي كيږي، په دوي كي د بعضو په نزد د ماښام دمونځ نه مخكي نفل كول نشته، مگر ددي په خلاف د بعضي صحابه كرامو نه مروي دي چي هغوي به د ماښام دمونځ نه مخكي دا اذان او د اقامت په مينځ كي دوه ركعاته نفل كول، امام احمد او اسحاق بن راهويه وائي چي څوڪ يي او كړي نو بهتر ده او دا كار ددوي په نزد مستحب دي.

تشرېح: په دي مسئله كي اختلاف دي چي د ماښام اذان نه پس او دمونځ نه مخكي د نفل كولو څه حكم دي دامام ابو حنيفه په نزد مكروه دي او د باقي اهل علمو په نزد مستحب دي جمهور ددي دپاره د حديث الباب نه استدلال كوي چي "بين كل اذانين صلاة" دا قضيه موجه ده او ددي په عموم كي ماښام هم شامل دي.

په بعضي روايتونو كي د ماښام استثني مذكور ده ليكن درسته خبره داده چي د ماښام نه مخكي دوه ركعاتونه كول دروايتونو په رڼا كي جائز دي مگر اختلاف په دي كي كيدي شي چي دا دوه ركعاتونه كول افضل دي او كه پريخودل يي افضل دي، دامام صاحب په نزد ترك اولي دي او ددي دوه وچي دي اول داچي د ماښام مونځ په جلتي سره د كولو حكم دي ځكه چي وخت يي محدود دي، همدا وجه ده چي د جبرائيل د اقامت په واقعه كي دواړه ورځي د ماښام مونځ په يو وخت كي شوي دي او د دوه ركعاتونو كولو په وجه په دي كي د تاخير راتلو امكان دي دويمه وجه داده چي په صحابه كرامو كي كثير تعداد دي وخت كي نفل نه دي كړي.

د عبدالله بن مغفل رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله كنيه ابوسعيد دهجرت په شپږم كال مسلمان شوى وواو چي په كومه غزوه كي يي

^١ صحيح البخاري/الأذان ١٢ (٦٢٢)، و ١٩ (٦٢٤)، صحيح مسلم/المسالمين ٥٦ (٨٢٨)، سنن ابى داود/الصلوة ٣٠٠ (١٢٢٣)، سنن النسائي/الأذان ٣٩ (٩٨٢)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١١٠ (١١٦٢)، (تحفة الأشراف: ٩٦٥٨)، مسند احمد (٢/٨٩)، و (٥٦٠، ٥٥٢)، سنن الدارمي/الصلوة ١٢٥ (١٢٨٠).

شرکت کړې وو هغه غزوه حديبيه وه (بخاري كتاب التفسير)

په بيعة الرضوان کي هم شريك وو (مسند احمد)

خير، فتح مکه، غزوه تبوک، وغيره غزواتو کي خپله بهادري خودلي وه

درسول الله صلي الله عليه وسلم په زندگي کي خو په مدينه کي اوسيدو ليکن کله چي بصره

ازاده شوه نو ده لره عمر رضي الله عنه ددوی دتعليم او تربيت دپاره بصري ته اوليرلو او د عمر

داخري لمحاتو پوري هلته اوسيدو (طبقات ابن سعد)

دبدعاتو نه به يي سخت نفرت کولو دده بچي يوه ورځ دا اوونيل ما داسي کس نه دی ليدلی

چي زما دپلار په نسبت دبدعاتو نه زيات نفرت کونکی وي (مسند احمد)

وفات: په ۵۹هـ يا ۶۰هجري کي په بصره کي په مرض موت مبتلا شو او په اخري کي يي يو څو

وصيتونه او کړل.

اول، دغسل په اوبو کي به کافور واچوی

دويم، په کفن کي به د دوه څادرينو او يو قميص نه زيات نه کوی

دریم، په غسل ورکولو کي به صرف صحابه کرام رضي الله عنهم وي

څلورم، په جنازي پسي به وروسته اور او رنځ نه اوړی

پنځم، ابن زياد چي دبصري والي وو دی به زما جنازي ته نه راځي

شپږم، دا وصيت يي هم کړی وو چي په ما باندې به ابو بزره اسلمي جنازه کوي لهدا دده دوفات

نه پس په دي ټولو وصيتونو عمل اوکړی شو او په بصره کي خاورو ته اوسپارلی شو

دده دمروياتو شمير ۴۳ احاديث دي چي څلور متفق عليه دي يو په بخاري کي دی او يوه

مسلم کي.

*****

۲۵_ بَاب مَا جَاءَ فِيْمَنْ أَذْرَكَ رُكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ

څوکه چي دنمبرپريولو نه مخکي دمازيکړ پورکعت اوروسي

۱۸۶_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ

أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، وَعَنْ بُشَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ، وَعَنْ الْأَعْرَجِ يُحْيَى لَوْكَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ

النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ أَذْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رُكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَذْرَكَ

الصُّبْحَ، وَمَنْ أَذْرَكَ مِنَ الْعَصْرِ رُكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَذْرَكَ الْعَصْرَ ". وَفِي الْبَابِ عَنْ

عَالِقَةَ. قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ يَقُولُ أَصْحَابُنَا وَالْقَاضِي، وَأَخَذَ،

وَإِسْحَاقَ، وَمَعْقَى هَذَا الْحَدِيثِ عَنْهُمْ لِصَاحِبِ الْعُدَارِ، وَمِثْلُ الرَّجُلِ الَّذِي يَتَأَمَّرُ عَنِ الصَّلَاةِ أَوْ يَلْبَسُهَا فَيَسْتَنْقِظُ وَيَلْزُمُ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَعِنْدَ غُرُوبِهَا. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي چاچي سحر دنمر ختلو نه مخكي دسحر يو ركعت اورسولو نو هغه دسحر مونخ اورسولو او چاچي دنمر پريوتو نه مخكي دمازيگر مونخ يو ركعت اورسولو نو دا داسي ده لكه چي پوره مازيگري اورسولو.

امام ترمذي وائي دابوهريره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، په دي باب كي دعائشه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي، زمونږ دعلماؤ شافعي، احمد، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي دا حديث دهغوي په نزد دعذر والادپاره دي مثلاً دداسي كس دپاره خوك چي دمونخ وخت كي اوده پاتي شوي وي او دنمر ختلو يا پريوتلو وخت كي بيدار شي او يا ورته هير شوي وي بيا ورته په دي وختونو كي راياد شي.

*****

٢٦_ باب مَا جَاءَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ

په حضر كي ددوه مونخونو جمع كولو بيان

١٨٧_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَبَيْنَ الْغُرُوبِ وَالْعِشَاءِ بِالْمَدِينَةِ مِنْ غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا مَطَرٍ." قَالَ: فَقِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا أَرَادَ بِذَلِكَ؟ قَالَ: أَرَادَ أَنْ لَا يُخْرِجَ أُمَّتَهُ. وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ قَدْ رُوِيَ عَنْهُ

^١ صحيح البخاري/الواقيت ٢٨ (٥٤٩)، و٢٩ (٥٨٠)، صحيح مسلم/الساجد ٢٠ (٦٠٤)، سنن ابى داود/الصلاة ٥ (٢١٢)،

سنن النسائي/الواقيت ١١ (٥١٦)، و١٨ (٥١٨)، و٢٨ (٥٥١)، سنن ابن ماجه/الصلاة ١١ (١١٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٢٢٠٦، ١٢٢٢٦،

و١٢٢٢٦)، (موطأ امام مالك/وقوت الصلوة ٥)، (مسند احمد ٢/٢٢٦)، ٢٢٨، ٢٥٢، ٢٦٠، ٢٨٢، ٢٩٩، ٢٦٢، ٢٤٢، ٢٨٩، ٢٩٠،

٥٢١)، (سنن الدارمي/الصلوة ٢٢ (١٢٥٨))

مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، رَوَاهُ جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ، وَسَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيُّ، وَقَدْ رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرُ هَذَا. (١)

ترجمه : دعبدا الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم بغير خوف او باران نه په مدينه كي دماسپڅين او مازيگر مونځونه يوځاي ادا، كړل او دماينام اوماخوستن مونځونه يي يوځاي ادا، كړل، دابن عباس نه تپوس او كړي شو چي درسول الله صلي الله عليه وسلم ددينه مطلب څه وو هغه ورته په جواب كي اوونيل چي رسول الله خپل امت لره په كومي پريشانۍ كي وانچوي

امام ترمذي وائي په دي باب كي دابوهريره رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، دابن عباس حديث په ډيرو سندونو مروي دي، او دابن عباس نه ددي په خلاف هم يو مرفوع روايت مروي دي

*****

١٨٨- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَخْفَى بْنُ خَلْفٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَكِيمٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ فَقَدْ أَتَى بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْكِبَايِرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى، وَحَشَّ هَذَا هُوَ أَبُو عَلِيٍّ الرَّحَافِيُّ، وَهُوَ حُسَيْنُ بْنُ قَنَسٍ، وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعْفُهُ أَحْمَدُ وَغَيْرُهُ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ لَا يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ إِلَّا فِي السَّفَرِ أَوْ بِعَرَفَةَ، وَرَخَّصَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ لِلْمَرِيضِ، وَيُوْ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: يَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي النَّظَرِ، وَيُوْ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَلَمْ يَزِ الشَّافِعِيُّ لِلْمَرِيضِ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ. (٢)

ترجمه : دعبدا الله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي چاچي بغير دغذر نه دوه مونځونه په يوځاي او كړل نو دي دكبيره گناهونو په دروازو كي په يو دروازه باندي داخل شو

١ صحيح البخاري/المواقيت ١٢ (٥٣٢). (بدون قوله "في غير خوف ولا مطر"). صحيح مسلم: السافريين ٦ (٤٠٥).

٢ (وعنده في رواية "ولاسفر"). سنن ابى داود/الصلاة ٢٤٣ (١٢١، ١٢٢). سنن النسائي/المواقيت ٢٢ (٥٩٠). (تحفة

الأشراف) (٥٢٤٢). موطا امام مالك/قصر الصلاة (٢). مستند احمد (١/٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣).

٢ تكرد به المؤلف (تحفة الأشراف) (٦٠٢٥).

امام ترمذي وائي "دحنش" نوم ابو علي رجي او همدا سري حسين بن قيس هم دي، او دا دمحدثينو په نزد ضعيف دي امام احمد وغيره دده تضعيف كړي دي، او په همدې داهل علمو عمل دي چي دسفر يادعرفي نه علاوه دوه مونځونه په يوځاي نه كيږي، په تابعينو كي بعضي اهل علمو مريض ته ددوه مونځونو يوځاي كولو اجازت وركړي دي او همدا دامام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي، دبعضي اهل علمو قول دي چي دباران په وجه هم دوه مونځونه جمع كيدي شي او دا د امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله قول هم دي البته امام شافعي دمريض دپاره دوه مونځونه جمع كول درست نه گڼي

تشرېح: دا حديث دهغه دوه احاديثو نه دي دكومو په باره كي چي امام ترمذي په كتاب العلل كي وائي چي ددي كتاب تمام احاديث معمول بها دي علاوه د دوه احاديثو نه يو دا چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مدينه كي جمع بين الصلاتين بغير دخوف او باران نه كړي ده، دويم دا حديث دي چي شرابي كه په څلورم ځل شراب اوڅكي نو قتل يي كړي، داحنافو په نزد دا روايات معمول بها دي ځكه چي داحنافو په نزد ددينه جمع صوري مراد ده كومه چي بغير دخوف او سفر نه كيدي شي، په جمع بين الصلاتين كي ابن رشد داهل علمو د اختلاف دري وجوهات بيان كړي دي.

- (۱) اختلاف درواياتو يي بعضي په جمع حقيقي حمل كړي دي او بعضي په جمع صوري.
- (۲) كوم روايات چي په جمع حقيقي دلالت كوي په دي كي بعضي قابل داحتجاج گرځولي دي او بنياد يي گرځولي دي بعضي يي قابل داستدلال نه دي گرځولي.
- (۳) بعضي فقهاؤ په جمع بين الصلاتين كي قياس دخيل گرځولي دي چي په مزدلفه كي نبي كريم صلي الله عليه وسلم جمع كړي وه او مسافر وو دمسافر دپاره جمع بين الصلاتين جائز ده بلكه په هر عذر كي مثلاً په مرض او باران كي هم هغوی جمع كول د دوه مونځونو جائز كړي دي مگر ددوی په مقابل كي دبعضي فقهاؤ قول دي چي په عباداتو كي قياس نه چلېږي او كه قياس بالفرض په عباداتو كي دخيل اوگترو بيا به دائره مزید وسيع شي او دعذر په وجه به جمع بين الصلوة الخمسه في وقت واحد جائز شي (دا كار دقراني نص نه خلاف دي)

مذاهب دفقهاؤ

داحنافو په نزد جمع صوري جائز ده او جمع حقيقي جائز نه ده جمع صوري ديته وائي چي اولني مونځ دوخت په اخر كي او كړو او ورپسي مونځ دوخت په ابتداء كي او كړو بيا داحنافو په نزد دجمع صوري دوه صورتونه دي يو دا چي بغير دعذر نه داجانزدي دويم دا ده چي عذر وي يا سفر يا مرض وي يا خوف وغيره وي نو جمع صوري جائز ده دگناه نه بغير او دا داحنافو مشهور مذهب دي.

دلائل داحنافر: (۱) قوله تعالى "ان الصلاة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً" (النساء: ۱۰۳).

وقوله تعالى "حافظوا على الصلوة والصلاة الوسطى" (البقرة ۲۳۸).

په دي ايتونو كي دا خبره واضح شوي ده چي دمونځ دپاره وختونه مقرر دي او دوختونو محافظت واجب دي او دمونځونو دوختونو خلاف ورزي باعث دغذاب دي ظاهره ده چي دا ايت قطعي ثبوت او قطعي دلالت دي او اخبار احاد ددوي مقابله نشي کولي او بالخصوص کله چي په اخبار احاد کي دصحيح توجيه گنجائش هم موجود وي دليل نمبر (۲): په بخاري کي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي

"قال ما رأيت النبي صلى الله عليه وسلم صلى صلاةً لغير ميقاتها الا صلاتين جمع بين المغرب والعشاء وصلي الفجر قبل ميقاتها".

د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي ما نبي كريم صلي الله عليه وسلم لره په داسي حالت کي هيڅ کله نه دي ليدلي چي مونځ يي دخپل وختونه بغير په بل وخت کي کړي وي مگر صرف دوه مونځونه چي دماينام او ماخوستن مونځونه يي جمع کړي وو او دسحر مونځ يي دخپل وخت نه مخکي په جلتي کړي وو.

دليل نمبر (۳): اصحاب السنن دابو قتاده نه روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي

"ليس في النوم تغريط انما التغريط في اليقظة لان يؤخر صلاة الي وقت اخري".

دليل نمبر (۴): دمونځ دوختونو تحديد په تواتر سره ثابت دي او اخبار احاد په دي کي تغير نشي پيدا کولي ددي دلائلو په رڼا کي دائمه ثلاثه دتمامو مستدلانو جواب دادي چي دجمع بين الصلاتين هغه تمام واقعات کوم چي در رسول الله نه منقول دي په هغي کي جمع حقيقي مراد نه ده بلکه دجمع صوري په مراد کولو لاتديني شواهد او نرائن موجود دي

(۱) په بخاري کي د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما روايت دي

"قال رأيت النبي صلى الله عليه وسلم اذا عجله السير في السفر لآخر الصلاة المغرب حتى يجمع بينه وبين العشاء. قال سالم وكان عبدالله ابن عمر يفعلها اذا عجله السير يقيم المغرب

فصيله ثلاثاً ثم يسلم ثم قلماً يلبث حتى يقيم العشاء....

د ابن عمر نه روايت دي فرماني چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي کله کله به يي په سفر کي دجلتي په وجه دماينام په مونځ کي تاخير کولو تردي چي دماينام او ماخوستن مونځونه به يي جمع کړل

په دي كي صراحت دي د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما چي به كله دماينام دمونځ نه فارغ شونو لږ شان انتظار به يي اوکړو او بيا به يي دماخوستن مونځ اداء کړو او ددي انتظار کوم بل محمل نشي کيډي علاوه ددينه چي هغه دماخوستن دوخت د داخليدو يقين کيدل غوښتل، پخپله ابن حجر هم اعتراف کړي دي چي په دي کي په جمع صوري باندې دليل دي (فتح الباري)

(۲) ددينه زيات صريح روايت په ابوداود کي دنافع عن عبدالله بن واقف په سند مروي دي "ان مؤذن ابن عمر رضي الله عنهما قال الصلاة قال سر سر حتي اذا كان قبل غيوب الشفق نزل فصلي المغرب ثم انتظر حتي غاب الشفق فصلي عن عشاء ثم قال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا عجل به امر صنع مثل الذي صنعت. نه صرف دا چي امام ابو داود په دي باندې سکوت کړي دي بلکه دي سره يي ددي يو مطلع هم ذکر کړي دي چي الفاظ يي دادي :

"عبدالله بن العلاء النافع قال اذا كان عند الذهاب الشفق نزل فجمع بينهما. دارنگي امام دارقطني هم پخپل سنن کي دا روايت په ډيرو سندونو نقل کړي دي او سکوت يي اختيار کړي دي (۳) په مسلم کي دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي.

"قال صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم ثمانياً جميعاً وسبعاً جميعاً قلت يا ابا الشعثاء اظنه الظهر وعجل العصر واخر المغرب وعجل العشاء قال وانا اظن ذلك".

دابن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چي ما دنبي كريم صلى الله عليه وسلم سره اته يوځاي او که اوه يوځاي کړي دي ما اوونيل اي ابو الشعثاء زما خيال دي چي د ماسپڅين مونځ به يي روستو کړي وي او دمازيگر به يي رامځکي کړي وي او دماينام به يي روسته کړي وي او دماخوستن به يي رامځکي کړي وي او بيا به يي اداء کړي وي، ابو الشعثاء اوونيل زما هم دا خيال وو، په دي حديث کي د دوه راويانو گمان داحتافو عين مطابق دي دا تمام روايات په جمع صوري کي بالکل صريح دي.

(۴) د ترمذي راټلونکي روايت کوم چي دابن عباس رضي الله عنهما نه مرفوعاً مروي دي "قال من جمع بين الصلاتين من غير غذا وقد اتي باباً من ابواب الكبائر".

دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي چا بغير دغذر نه دوه مه نخونه په يو وخت کي جمع کړل نو دگناهونو په دروازو کي يوي لوي دروازي ته ورسيدل، دا روايت اگر چي سنداً ضعيف دي ځکه چي ددي مدار په حش بن قيس باندې وو او دده په باره کي امام ترمذي وائي وهو

ضعيف عند اهل الحديث ضعفه احمد وغيره، ليكن دامام محمد دموظا يو روايت ددي تائيد كوي:

"قال محمد بلغنا عن عمر بن الخطاب انه كتب في الافاق ينهاهم ان يجمع بين الصلاتين ويخبرهم ان الجمع بين الصلاتين في وقت واحد كبيرة من الكبائر".

٥١) په بعضي صورتونو كي قائلين دجمع حقيقي هم په جمع صوري دبعضي روايتونو محمول كولو مجبور وي مثلاً حديث دعبدا الله بن عباس كوم چي حديث الباب دي "قال جمع رسول الله صلي الله عليه وسلم بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء بالمدينة من غير خوف ولا مطر، يعني رسول الله صلي الله عليه وسلم ماسپيځين او مازيگر ماښام او دماخوستن مونځونه په مدينه كي بغير دخوف او باران نه په يو وخت كي جمع كړي وو

په دي كي نور انهم هم دجمع فعلي په مراد كولو مجبور دي صرف امام احمد دا په حالت دمرض محمول كړي وو ليكن دا خبره هم ډيره بعيد ده چي دتولي ابادي خلق دي په دغه وخت كي ناجور شوي وي، دويمه داده كله چي دابن عباس نه تپوس او كړي شو چي ددي جمع كولو نه مقصد نبوي څه دي هغه صرف دومره اوفرمائيل "ان لا يجرع امته" نو كه ددي سبب مرض وي ابن عباس به ضرور بيان كړي وو، همدواوجه ده چي ابن حجر په فتح الباري كي اعتراف كړي دي چي په دي روايت كي جمع صوري مراد كول بهتر دي او حقيقت هم دادي چي دحديث الباب توجيه دپاره ددينه علاوه بله كومه لار نشته او كله چي په دي روايت كي جمع صوري مراد كړي شي نو نور روايتونه به هم ضرور په جمع صوري محمول كولي شي

٦١) كه جمع صوري مراد كړي شي نو په ټولو رواياتو كي به تطبيق راشي او كه جمع حقيقي مراد كړي شي نو بيا حديث الباب او په صحيحينو كي دعبدا الله بن مسعود روايت "ماصلي رسول الله صلي الله عليه وسلم صلاة لغير ميقاتها" پريخودل بالكل لار ميري او ظاهره ده چي هغه توجيه راجع وي په كومو كي چي په رواياتو كي تطبيق راځي

٧١) علامه عثمانی په فتح الملهم كي دجمع صوري په مراد كولو يوه ډيره لطيفه وجه بيان كړي ده او هغه داده په احاديثو كي چي چرته دجمع بين الصلاتين ذكر راغلي دي هلته جمع بين الظهر والعصر شوي ده يا بين المغرب والعشاء ددينه علاوه دهیڅ قسم دوه مونځونو كي نه جمع ثابت ده او نه څوك ددي دجواز قائل دي چنانچي انهم ثلاثه هم ددغه دوه مونځونو په مینځ كي قائل دي اود سحر او دماسپيځين يا دمازيگر او دماښام يا دماخوستن او دسحر په مینځ كي جمع كول دهیچا په نزد جائز نه دي او نه دكوم روايت نه ثابت دي اوس كه چري جمع حقيقي مراد كړي شي نو ددي تفريق دپاره دهیڅ كومه معقول وجه نه پاتي كيږي چي

د ماسپخين او مازيگر جمع كول دي جائز شي ليكن دمازيگر او دماينام جمع كول دي ناجائز شي.

البتة كه جمع صوري مراد كړي شي نو ددي يوه معقول وجه په ذهن كي راځي او هغه داده چي په سحر او مازيگر كي جمع صوري ځكه ممكن نه ده چي ددي په مينځ كي يو اوږد مهمل وخت حائل دي او دمازيگر او دماينام او دماخوستن او دسحر مونځونو كي جمع صوري ځكه ممكن نه ده چي مازيگر او ماخوستن اخري مكروه وختونه دي ددينه معلومه شوه رسول الله چي په كومه جمع بين الصلاتين عمل كړي دي هغه جمع صوري وه او حقيقي نه وه او نه دا په ټولو مونځونو كي كيدله.

دائمه ثلاثه مذهب: دائمه ثلاثه په نزد جمع بين الصلاتين جائز ده او ددي دوه صورتونه دي (۱) جمع تقديم (۲) جمع تاخير، جمع تقديم دينه وائي چي اولني مونځ پخپل وخت كي او كړي او راتلونكي مونځ مقدم كړي كه ماسپخين په وخت كي او كړي او دمازيگر مونځ مقدم پخپل وخت كي او كړي شي دارنگي دماينام مونځ پخپل وخت كي او كړي دماخوستن مونځ مقدم پخپل وخت كي او كړي او مابنام دماينام په وخت كي اداء كړي.

ليكن امام نووي دجمع تقديم دپاره څه شرائط ذكر كړي دي (۱) د اولني مونځ دسلام نه مخكي ددويم مونځ نيت كول (۲) چي ددواړو مونځونو په مينځ كي وقفه او نوافل وغيره نه وي ۳ چي په دواړو مونځونو كي ترتيب وي يعني مخكني مقدم او كړي او روستني مؤخر او كړي

جمع تاخير دينه وائي چي اولني مونځ مؤخر كړي او دويم پخپل وخت كي او كړي يعني ماسپخين او مابنام مؤخر كړي او مازيگر او ماخوستن پخپل وخت كي او كړي په دي كي شرط دادي چي دا اولني مونځ وخت دومره باقي پاتي كيدل پكار دي په كوم كي چي مونځ اداء كيدي شي او په دغه وخت كي به دده دا نيت وي چي اولني مونځ ځكه مؤخر كوم چي روستني مونځ ورسره اداء كړم ليكن كه بغير نيت نه وخت تير شو نو مونځ به قضاء شميرلي كيږي، امام مالك او امام شافعي په نزد صرف نه سفر باندې رخصت ملاوړي د امام مالك په نزد جمع بين الصلاتين دوران سير حالت كي جمع كولې شي دمالكيانو په يو روايت كي دا هم ضروري ده چي په سفر كي به جلتې وي او مطلق سفر كافي نه دي تردې چي دمالكيانو په نزد جمع بين الصلاتين مكروه ده "صرح به ابن العربي في العارضة".

دائمه ثلاثه دطرفه دجمع صوري په مراد كولو يو څو اعتراضات شوي دي اولني اعتراض: ونيلي شوي دي چي په مسلم كي دانس رضي الله عنه بعضي داسي روايتونه دي چي په هغوي كي جمع صوري مراد كول ممكن نه دي او هغه روايات دادي

"عن انس رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم اذا عجل عليه السفر يؤخر الظهر الى اول وقت العصر ويجمع بينهما ويؤخر المغرب حتي جمع بينهما وبين العشاء حين يغيب الشفق.

ددي جواب دادې چې دمذكوره دتللو په رڼا كې څو پورې د "يؤخر الظهر الى اول وقت العصر" الفاظو تعلق دي په دې كې غاښه په مغييا كې داخل نه ده د "حين يغيب الشفق" الفاظو مطلب دادې چې ماښام يې په داسې وخت كې اداء كړو كله چې شفق غائب كيدو ته قريب وو ددي تائيد په هغه روايت باندې كېږي كوم چې ابوداود دابن عمر رضي الله عنهما نه په يوه واقعه كې نقل كړي دي چې يو ځل هغه دخپلې بنځې صفيه دبیمارۍ په وجه باندې دتيزرفتارۍ سره سفر كولو نو دماښام مونځ يې مؤخر اداء كړو ددي تاخير په بيان كې دابو داود الفاظ دادې "فسار حتي غاب الشفق فنزل فجمع بينهما" اوپه يو روايت كې داسې دي حتي كان بعد غروب الشفق او يو روايت داسې دي حتي اذا كان بعد ما غاب الشفق او دمسلم په روايت كې بعد ان يغيب الشفق الفاظ راغلي دي دلته د تطبيق نه علاوه بله كومه لازمه نشته چې حتي اذا كاد يغيب الشفق او نور روايتونه هم په دې باندې محمول كړي شي او دا اوونيلي شي چې راويانو روايت بالمعني كړي دي چونكه وختونه قريب قريب وو نو په دې وجه بعضو غاب شفق او بعضو كاد ان يغيب الشفق او بعضو قبل غيوبة الشفق الفاظ ددي واقعي دپاره بيان كړي دي دا توجيه او تطبيق ځكه راجع دي چې د ابن عمر رضي الله عنهما په باره كې وروسته دصريح رواياتو كې:

"قلما يلبث حتي يقيم العشاء" الفاظ راغلي دي او په ابو داود كې "حتي اذا كان قبل غيوبة

الشفق نزل فصلي المغرب ثم انتظر حتي غاب الشفق فصلي العشاء"

الفاظ راغلي دي همدارنگي حتي اذا كاد يغيب الشفق والا روايتونه هم راغلي دي دا ټول ددي تائيد كوي او همدا توجيه دانس په روايت كې هم كيدي شي چې دحين يغيب الشفق نه مراد دادې چې شفق غروب ته نژدې شي ددي وجه داده چې ددي الفاظو دحقيقي معني مراد كول په هيڅ صورت كې نشي كيدي ځكه چې غيوبت دشمس يواني څيز دي او په يو ان كې ددوه مونځونو كول ممكن نه دي

دويم اعتراض دا ونيلي كېږي چې په جمع صوري باندې دجمع بين الصلاتين اطلاق درست نه دي ځكه چې په دې كې هر مونځ پخپل خپل وخت كې اداء كېږي لهذا دجمع بين الصلاتين روايتونه په دې باندې حمل كول تاويل بعيد دي

جواب په جمع صوري دجمع بين الصلاتين اطلاق پخپله درسول الله صلى الله عليه وسلم دقول نه ثابت دي چې رسول الله حمته بنت جحش ته او فرمايل

"فان قويت علي ان تؤخري الظهر وتعجلي العصر ثم تغتسلين حين تطهرين وتصلين الظهر والعصر جميعاً ثم تؤخرين المغرب وتعجلين العشاء ثم تغتسلين وتجمعين بين الصلاتين.

دريم اعتراض ونيلي كيږي چي دجمع بين الصلاتين منشاء اساني پيدا كول دي او په جمع صوري كي هيڅ اساني نشته بلكه مشكله ده ځكه چي دوختونو دتعيين احتمام دهر چا نه شي كيږي

جواب په جمع صوري كي هم اساني ده ځكه چي مسافر ته اصل مشكل بار بار قيام كول دي او واپس ختل دي او په اودس كولو كي هم ورته تكليف وي او په جمع صوري كي دا مشكلات ختمېږي

څلورم اعتراض دا ونيلي كيږي چي جمع تاخير په جمع صوري محمول كيږي شي ليكن دجمع تقديم روايتونه په جمع صوري محمول كول ممكن نه دي

جواب در رسول الله صلى الله عليه وسلم دجمع تقديم كولو ذكر صرف دمعاذ بن جبل رضي الله عنه په يو روايت كي راغلي دي چي ابو داود نقل كړي دي

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَرِيحَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَجْمَعَهَا إِلَى الْعَصْرِ فَيُصَلِّيهِمَا جَمِيعًا وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ زَيْغِ الشَّمْسِ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا ثُمَّ سَارَ وَكَانَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْعِشَاءِ وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ عَجَّلَ الْعِشَاءَ فَصَلَّاهَا مَعَ الْمَغْرِبِ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَلَمْ يَزِدْ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا قُتَيْبَةَ وَحَدَّثَهُ. (ابوداود رقم: ١٢٢٢)

جواب دا حديث دضعف انتها ته رسيدلي دي پخپله امام ابو داود ددي د ذكر كولو نه پس

واني "قال ابو داود لم يرو هذا الحديث الا قتيبة وحده وهي اشارة الي ضعف هذا الحديث" امام ترمذي دابواب السفر لاندې دوباره باب ماجاء في الجمع بين الصلاتين قائم كړي دي ددي باب لاندې امام ترمذي هم دمعاذ دا روايت نقل كړي دي او په اخر كي واني وحديث معاذ حسن غريب تفرد به قتيبه لانعرف احدا رواه عن الليث غيره، او امام حاكم چي په تساهل كي مشهور دي هغه هم ددي حديث تضعيف كړي دي او هغه په علوم الحديث كي دامام بخاري دا قول نقل كړي دي "ان بعد الضعفاء ادخله علي قتيبة" چنانچي دا روايت نورو ثومره حافظانو دحديث نقل كړي وو په هغوى كي هيچا دجمع تقديم ذكر نه دي كړي او دهيجا په روايت كي هم دمازبگر ذكر نشته چنانچي دانس روايت په ابوداود كي ددي الفاظو مروي دي "قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا ارتحل قبل ان تزيغ الشمس اخر الظهر الي العصر ثم نزل

فجمع بينهما فان زاغت الشمس قبل ان ير تحل صلي الظهر ثم ركب صلي الله عليه وسلم "يعني دابوداود په روايت كي دي چي كله به رسول الله دمنږ دزوال نه مخكي سفر كولو نو دما سپځين مونځ به يې دمازيگر وخت تږدي كيدو پوري مؤخر كولو او بيا به يې اداء كړو او دواړه به يې جمع كړل او كه دسفر دشروع كيدو نه مخكي به زوال راغي نو دما سپځين مونځ به يې او كړو او په سورلي به دسفر دپاره سور شوبه دي كي دزوال شمس نه پس دما سپځين مونځ كولو ذكر دي او دمازيگر ذكر نشته په همدې وجه دامام ابو داود دا قول مشهور دي "ليس في تقديم الوقت حديث قائم كذا في المرقات لعلي القاري".

مگر ابن حجر په فتح الباري كي باب اذا ارتحل بعدما زاغ في الشمس صلي ظهر ثم ركب "لاندې دمعجم اسماعيلي او دحاکم داربعين په حواله دجمع تقديم په تائيد كي يو روايت ذکر کړي دي او ليكلي يې دي "لكن روي اسحاق بن راهويه هذا الحديث عن شابة فقال كان اذا كان في سفر فزال الشمس صلي ظهر والعصر جمع ثم ارتحل" اخرجه الاسماعيلي په دي روايت باندي پخپله اسماعيلي اعتراض کړي دي چي اسحاق بن راهويه دشبابه نه په نقل كولو كي متفرد دي او جعفر الفريابي داسحاق بن راهويه نه ددي روايت په نقل كي متفرد دي لهذا په دي روايت كي دوه راويان متفرد دي ليكن ابن حجر ددي دا جواب کړي دي "وليس ذلك بقادر فانها امامان حافظان وقد وقع نظيره في الاربعين للحاكم" ليكن دا جواب ځكه درست نه دي چي پخپله اسماعيلي دا روايت معلول گرځولي دي او معلول هغه روايت ته ونيلي شي كوم چي په ظاهر نظر سره دثقاتو دروايت مخالف وي ليكن په دي كي علت سابقه موجود وي چي ماهرينو دحديث ته ښكاري بعضي وخنونو كي ددي علت تشريح په الفاظو كي ممكن نه وي لهذا كه كوم حديث معلول گرځولي شوي وي نو ددي په جواب كي محض دراويانو توثيق كفايت نه كوي دارنگي امام حاکم چي په تساهل كي حد ته رسيدلي دي هغوی هم دا روايت په مستدرک كي نه دي ذکر کړي بلكه په اربعين كي يې ذکر کړي دي په دي وجه به دا قول درست وي چي دجمع تقديم باره كي كوم صحيح روايت ثابت نه دي په دي باره كي عيني په عمدة القاري كي بهترين كلام کړي دي

"من جمع بين الصلاتين من غير عذر" دا حديث امام ترمذي دحش بن قيس په وجه ضعيف کړي دي ليکن علامه عثمانی په اعلاء السنن كي ددي دثابتولو کوشش کړي دي چي دحش روايت دحسن درجي نه کم نه دي چنانچي هغه دحش بن قيس دتوثيق دپاره دامام حاکم او بعضي نورو محدثينو اقوال هم نقل کړي دي ليکن دحش بن قيس حالات داسماء رجال په

کتابونو کي دکتلو دپاره راجح دا ښکاري چي دده روايات ضعيف دي ددي حديث مضمون په بعضي نورو کتابونو کي په صحيح سند سره د عمر رضي الله عنه نه موقوفا ثابت دي
 فائده ددي حديث په وجه بعضي شيعه وائي مونځونه پنځه دي مگر وختونه يي دري دي د زوال نه دغروب پوري دما سپځين او دمازيگر وخت دي او دغروب نه صبح صادق پوري دما ښام او ماخوستن واخله او دصبح صادق نه پس دسحر وخت دي مگر ددي دا خبره دقران او حديث خلاف ده او ددي حديث نه ددوي استدلال باطل دي ځکه چي په دي حديث کي دجمع حقيقي بيان نه دي بلکه دجمع صوري بيان دي او ددي دليل راتلونکي حديث دي

*****

۲۷- بَاب مَا جَاءَ فِي بَدْءِ الْأَذَانِ

د اذان ابتداء

د اذان اهميت او فضيلت

اذان د الله تعالى په ذکرونو کي يو ډير اوچت ذکر دې په دی کي د توحيد او رسالت دگواهي اعلان کولی شی. اوپه دی باندې د اسلام شان او شوکت ښکاره کيږي. په ډيرو حديثونو کي د اذان فضيلت راغلي دي.

(۱) د اذان آواز چی ترڅومره پورې رسی. اوکوم کسان دا اوری. که جنات وی اوکه انسانان د قیامت په ورځ به د مؤذن دپاره دایمان گواهی ورکوي (بخاری، نسائی، ابن ماجه)
 (۲) دالله تعالی د ریښتیني پیغمبر ﷺ وينا ده چی د پیغمبرانو علیهم السلام او شهیدانو نه به پس مؤذنان جنت ته داخلېږي. او په بعضي احادیثو کي دا هم دی چی د مؤذن مرتبه د شهید برابر ده.

(۳) عبدالله ونیلی دی. کوم کس چی اووه کالو پورې اذان اوکړو. اوپه دی باندې دده غرض صرف ثواب وو. نو ددهغه دپاره د د وزخ نه آزادی اولیکلی شی (ابوداود، ترمذی)

(۴) نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمانيلی دی. که خلقو ته معلومه شی چی په اذان کي څومره زیات ثواب دې. او بیا ورته دا منصب د قرعه اندازی نه بغیر نه ملاوېږي. نو بیشکه ددی دپاره به قرعه اندازی واچوي. خلاصه دا چی ددی منصب دپاره به ډیر کوشش کوي (بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی) د صحابه کرامو په زمانه کي داسی شوې وو چی د اذان په کولو کي په خلقو کي اختلاف پیدا شو. هرکس غوښتل چی دا مبارک منصب ماته نصیب شی. تردی چی قرعه اندازی ته خبره اورسیدله (تاریخ بخاری)

(۵) رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلی دی. د قیامت په ورځ به دری قسمه خلق د مشکو په ډيرو ولاړ وی. نه به پري حساب وی. اونه به حیران او پریشان وی (۱) یوهغه کس چی

- د الله تعالى د رضا دپاره ئې قران لوستلي وي (۲)، دويم هغه کس چې د غلامۍ په عذاب کي اخته وي. خو بيا هم دا آخرت نه غاښله نه وي (۳)، دريم مؤذن (المُرشد الامين)، (۴) د قيامت په ورځ به مؤذنينو ته هم د شفاعت کولو اجازت اوشي. او هغوی به د خپلو خپلوانو او دوستانو يا د چا دپاره چې ئې خوښه وي. الله تعالى ته سفارس کوي. (۵) دا اذان په وخت په شيطان ډيره ويره او هيبت وي. او د ډيري وارخطانې نه تختي. ترکومي پورې چې د مؤذن آواز رسي. هلته نه ايساريږي. (بخاري، مسلم)، (۸) د قيامت په ورځ به د اذان کونکو څټونه غړي اوږدي وي. يعنې دوی به په ډيرو عزتمندو او اوچتو خلقو کي وي. او د قيامت د ويري او مصيبت نه به محفوظ وي. (۹) په کوم ځانې باندې چې اذان کولی شي. هلته د الله تعالى رحمت نازلېږي. د عذاب او مصيبتونو نه هغه ځانې محفوظ وي. (۱۰) نبي کریم صلي الله عليه وسلم د اذان کونکو دپاره د مغفرت دعاگانې کړي دي.

من حديث عبدالله بن زيد بن عبدريه (رضي الله عنه) أخرجه أبو داود في الصلاة باب ۲۸ رقم ۴۹۹

ربط ددي باب دماقبل سره :چونکه اذان د مونځونو دوختونو اعلان دې. نوځکه ئې اول د وختونو بيان اوکړو. او بيا ورپسې د اذان. اذان په لغت. کي اعلان او اعلام ته وائي. او بيا د مونځونو دپاره چې کوم خاص الفاظ ونيلى شي. د هغې دپاره استعمال شو. نوکله چې هم د اذان لفظ ذکرشي. مراد به تري دغه د مانځه دپاره اعلان وي. دا لغوي معنى د الله تعالى په دې قول ﴿وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾ او ﴿أُذُنٌ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا﴾ مستعمل ده.

اوپه شريعت کي دا اذان تعريف دا دې. په مخصوصو الفاظو کي په مخصوص طريقه د مانځه د وخت داخلیدو خبر ورکول. د نفس اذان ثبوت خود آيتونو او احاديثو دواړو نه شوې دې. خو ددې تعين صرف د احاديثو نه دې. آيت خو دالله تعالى ارشاد دې. ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هَؤُلَاءِ لَئِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ (المائدة: ۵۸) يعنې کله چې تاسو د مانځه دپاره اذان کوئ. نو دا خلق خاندی اولويي کوی. دا ددې وجې چې دا خلق داسې دی چې عقل نه لري. په دې آيت کي د "ندا الى الصلاة" نه مراد اذان دې.

ځکه چې ددې آيت په شان نزول کي تهانوی (رحمه الله) ليکلی دی چې په مدينه کي يو نصراني وو چې کله به ئې په اذان کبې "اشهد ان لا اله الا الله" واوريډل. نو ونييل به ئې "قد حرق الکاذب" يعنې دروغژن دي اوسوزی. يوځل داسې اتفاقي خبره وه چې هغه او دهغه د کور ټول

خلق اوده شو يو خادم اور راوړلو دهغی نه يوه سکروته پريوتله. او هغه او دهغه کور او د کور تول خلق اوسوزيدل. ددی آيت په شان نزول کي يوه واقعه دا هم ده چی کله به اذان شروع شو. او مسلمانانو به مونځ کولو. نو يهوديانو به ونيل.

"قاموا ولا قاموا صلاوا ولا صلاوا" يعنی مسلمانان اودرپړی. الله دي اوکړی چی د اودريدو توفيق ورته نصيب نشی. او مسلمانان مونځ کوی. الله دي اوکړی چی د مونځ توفيق ورته نصيب نشی. ددی دواړو واقعاتو نه معلومه شوه چی په آيت کي د "ندا الى الصلاة" نه مراد اذان دې.

دويم آيت ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعِلِّمًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ حم السجدة ۳۳ دې. علامه بغوی (رحمه الله) فرمائی چی عائشه رضی الله عنها فرمائی. زما خيال دې چی دا آيت د مؤذنينو په باره کي نازل شوې دې. عکرمه (رحمه الله) فرمائی د ﴿مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ﴾ نه مراد مؤذن دې. او ابوامامه باهلی (رضي الله عنه) فرمائی دی چی په دی آيت کي ﴿وَعِلِّمًا صَالِحًا﴾ نه مراد دی چی د اذان او اقامت په مينځ کي دوه رکعته اوکړی

دريم آيت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ الجمعة: ۹ دې. يعنی اي دایمان خاوندانو! کله چی د جمعی په ورځ (د جمعی) دمانځه دپاره اعلان اوشی. نو تاسو دالله تعالی یاد (يعنی مونځ او خطبی) طرف ته تلوار کوئ. او خرڅول او اخستل (اودغه شان نور هغه کارونه چی په تگ کي رکاوټ وی.) پريږدئ. اود کومو احاديثونه چی د اذان او اقامت تعین کيږي. هغه د مختلفو صحابه کرامو نه نقل دی چی په راروانو کړنو کي به نې تفصيل راشی پاتې شوه دا خبره چی اذان کله مشروع شوې دې. ددی په باره کي ملا علی قاری (رحمه الله) په شرح نقایه کي دوه اقوال ذکر کړی دی. يودا پي اذان په اول کال د هجرت کي مشروع شوې وو. دويم دا چی په دويم کال د هجرت مشروع شوې وو. د دويم قول دليل دا دې چی ابن اسعد نافع بن جبیر. عروه بن زبیر. او سعید بن مسیب نه روايت نقل کړی دی چی (أَنتُمْ قَالُوا كَانَ النَّاسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يُؤْمَرَ بِالْأَذَانِ يَنَادِي مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ" فَتَجْتَمِعُ النَّاسُ فَلَمَّا صُرِفَتِ الْقِبْلَةُ أُمِرَ بِالْأَذَانِ) يعنی دا دری واره حضرات صحابه کرام فرمائی چی خلقوبه دنيي کريم صلي الله عليه وسلم په زمانه کي د اذان د حکم راتلو نه وړاندې د "الصلاة جامعة" آواز کولو. خلقوچی به دا آواز واوريدل. نو راجمع به شو. خوچی کله قبله بدله شوه. نو د اذان حکم اوشو. او دا خبره معلومه ده چی تحويل د قبله په دويم کال د هجرت کي شوې وو. نو ثابته شوه چی د اذان مشروعيت په دويم کال د هجرت شوې دې

د هندوستان علامه عبدالحی (رحمه الله) په السعایه کي دحافظ ابن حجر العسقلانی (رحمه الله) په حواله سره لیکلی دی چی د بعضی احادیثو نه معلومیږی چی اذان په مکه مکرمه کي د هجرت نه وړاندې مشروع شوې وو، ددویم قول دلیل په طبرانی کي حدیث دی چی: (أنه لما أَسْرَى بالنبي كريم صلى الله عليه وسلم أوحى الله إليه الأذان فنزل به فعله بلائاً) یعنی په شپه د معراج الله تعالی نبي صلي الله عليه وسلم ته د اذان وحی کړې وه. نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم د اذان سره واپس تشریف راوړلو. او بلال (رضي الله عنه) ته نې تعليم ورکړو. په دارقطنی کي د انس (رضي الله عنه) حدیث دي. چی

(أن جبريل أمر النبي صلى الله عليه وسلم بالأذان حين فرضت الصلاة)

یعنی په کوم وخت کي چی مونځونه فرض شو. نو جبریل (۱) نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته د اذان حکم کړې وو. د دي دواړو روایاتونو نه معلومیږی چی اذان د هجرت نه وړاندې په مکه کي مشروع شوې دې. خو حافظ بن حجر (رحمه الله) ددی احادیثو د عدم صحت دعوی کړې ده.

داذان د مشروعیت د تاریخ په سلسله کي راجع قول علامه عبدالشکور صاحب لکهنوی په "علم الفقه" کي لیکلی دی چی د اذان شروع په مدینه منوره کي د هجرت په اول کال شوې وه. ددی نه وړاندې په مونځونه بغیر د اذان نه کیدل. چونکه په هغه وخت کي د مسلمانانو شمار څه زیات نه وو. نو ځکه د مانځه دپاره د دوی راجمع کیدل هم څه گران نه وو بیا چی کله ورځ په ورځ اسلام ترقی کوله. او د مختلفو طبقو خلق ډلی ډلی په اسلام کي داخلیدل. نو ددی خبري ضرورت پېښ شو چی دمانځه د وخت په راتلو او د جماعت د اودریدو خبر دوی ته ورکولې شی چی په دی سره دوی د نزدی او لري ځایونو نه جماعت ته راتلي شی. نو د اذان دا طریقه ددی مقصد دپاره مقرر کړې شوه. او اذان ددی امت خصوصیت دې. په پخوانو امتونو کي نه وو.

داذان د مشروعیت لنډه واقعه دا ده چی کله صحابه کرامو ته د مونځ او د جماعت د وختونو خبر ورکولو ضرورت محسوس شو. نو هغوی په خپلو کي مشوره اوکړله. بعضو مشوره ورکړه چی د یهودیانو پشان دي بنکر غږولې شی. بعضی صحابه کرامو اووئیل چی اور دي بلولې شی. خو نبي كريم صلي الله عليه وسلم دا رانیگاني خوښي نکړې. او عمر (رضي الله

عنه) دا راني ورکړه چی د مانځه په وخت کي دي "الصلاة جامعة" وئیلی شی. عبدالله بن زید وعمر رضی الله عنهما ددی نه پس خوبونه اولیدل چی یوی فرشتی د اذان دا طریقه چی وړاندې بیانولې شی. اوخودله چی په دی طریقه د مونځ د وختونو او د جماعت خبر مسلمانانو ته ورکوی. په بعضی روایاتو کي راځی چی عبدالله بن زید (رضي الله عنه)

اوفرمانيل. که په ما باندې د بدگمانۍ ويره نه وه. نوما به دا ونيلي وو چې زه بالکل اوده نه وم (بلکه ويخ وم). ددی وچې بعضي اهل علمو دا واقعه په حال او کشف باندې حمل کړې ده چې ارباب باطن نه په حالت ديبدارۍ کې نصيب کېږي. مختصر دا چې سحر ته عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په خدمت کې واقعه بيان کړه. نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل بيشکه دا خوب حق دې. او بلال (رضي الله عنه) ته نې حکم اوکړو چې هم په دې طريقه اذان اوکړي بيا عمر فاروق (رضي الله عنه) راغلو او خپل خوب نې بيان کړو.

په بعضي رواياتو کې دې چې ددی نه وړاندې نبي کریم صلي الله عليه وسلم باندې وچې نازل شوې وه. لکه څنگه چې عبدالرزاق په خپل مصنف او ابوداود په خپل مراسيل کې دا روايت نقل کړې دې، په بعضي احاديثو کې دا هم راغلي دي چې په شپه د معراج جبرئيل عليه السلام نبي ته د اذان تعليم ورکړې وو. خو دا احاديث صحيح نه دي. او که بالفرض دا صحيح او گټورلې شي. نو ددی نه هغه د معراج واقعه مراد نه ده چې په مکه کې واقعه شوې وه. ځکه چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته به روحاني معراج بيا بيا کيدلو. نو ددی نه به مراد هغه شپه وي. په کومه کې چې به نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا خوب ليدلی وي. والله اعلم

*****

۱۸۹- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ التَّمِيمِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا أَصْبَحْنَا أَكْبَنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَحْبَبَ زُكْرًا بِالرُّؤْيَا، فَقَالَ: "إِنَّ هَذِهِ لَرُؤْيَا حَقِّي، فَقُمُ مَعَ بِلَالٍ فَإِنَّهُ أَلَدَى وَأَمْدٌ صَوْتًا مِنْكَ فَأَلْتِي عَلَيْهِ مَا قِيلَ لَكَ وَلَيْتَنَادُ بِذَلِكَ". قَالَ: فَلَمَّا سَمِعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بَدَاءَ بِلَالٍ بِالصَّلَاةِ خَرَجَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَجُزُّ إِزَارَهُ، وَهُوَ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ الَّذِي قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَلْيَلُو الْحَمْدُ فَذَلِكَ أَثْبَتٌ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ أَكْثَرَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ وَأَقْوَمَ، وَذَكَرَ فِيهِ قِسْمَةُ الْأَذَانِ مَثْنَى مَثْنَى وَالْإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ هُوَ ابْنُ عَبْدِ رَبِّهِ. وَيُقَالُ: ابْنُ عَبْدِ رَبِّ، وَلَا نَعْرِفُ لَهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا يَصِحُّ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثُ

الوَاحِدَ فِي الْأَذَانِ، وَعَنْدُ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الْمَازِنِيِّ لَهُ أَحَادِيثٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ عَمُّ عَبَّادِ بْنِ كَيْمٍ.^(١)

ترجمه محمد بن عباد دخپل پلار دا قول نقل کوي چې کله سحر شو مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او دهغه خوب خبر مر ١٠٠ ته ورکړو نو ويي فرمايل دا رېښتوني خوب دي او ماته يي او فرمائيل دبلال سره او درېره ځکه چې دهغه اواز سنا نه تيز دي او هغه څه ورته اوبښايه کوم چې تاته خودلي شوي دي او هغه دي دا په اوږد - اواز وائي، راوي وائي کله چې عمر بن الخطاب دبلال اذان واوريډو نو خپل ځادر يي رابښکلو او ورسره بل الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او عرض يي اوکړو اي دالله رسوله په هغه ذات، په دي قسم وي چاچي ته درېښتوني دين دخودلو دپاره راليږي يي ما هم داسي خوب ليدلي دي څرنگه چې بلال اوونيل رسول الله او فرمائيل تمام تعريفونه خاص دالله تعالي دپاره دي دا خبره خو نوره هم مضبوطه شوه امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن عمر رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي مگر د عبدالله بن زيد حديث حسن صحيح دي او دا حديث ابراهيم بن سعد هم نقل کړي دي ابراهيم بن سعد دمحمد بن اسحاق نه يو طويل او مکمل حديث نقل کوي په دغه حديث کي دا اذان کلمات دوه دوه پيري ذکرکوي او دا قامت کلمات يو يو خل دده اصل نوم عبدالله بن زيد ابن عبدربه دي، ده ته ابن عبد رب هم ونيلي شي مونږ ته درسول الله صلي الله عليه وسلم په احاديثو کي ددي روايات نه علاوه، کوم چې دا اذان متعلق دي، دکوم بل روايت صحيح کيدو علم نشته او عبدالله بن زيد بن عاصم مازني هم درسول الله نه احاديث نقل کړي دي او عبدالله بن عاصم مازني، دعباد بن تميم تره دي

تشرېح "فانه اندي و امد صوتا" داندې لفظ دري معاني دي (١)، قاموس والا حسن معني ذکر کړي ده (٢)، بعضي اهل لغت ارفع معني ذکر کوي (٣)، او بعضي د امد اطول معني ذکر کوي گوي کي په دې لينده کي دمؤذن دپاره ادا داب دي چې دا به احسن الصوت او ارفع الصوت وي

"فلما سمع عمر بن الخطاب نداء بلال بالصلاة" اشکال ددي جملي نه معلومېږي چې عمر رضي الله عنه ته دا اذان دالفاظو دمشروعيت علم به هغه وخت کي راغي کله چې بلال اذان ورکړو ليکن دابوداود دروايت نه معلومېږي چې کله عبدالله بن زيد خپل خوب بيانولو نو دغه وخت کي عمر فاروق بذات خود دلته موجود وو "وكان عمر بن الخطاب قد راه قبل ذلك فكتمه عشرين

^١ سنن ابی داود، الصلاة (٢٨٩٩)، سنن ابن ماجه، الاذان (٤٠٦)، (تحفة الأشراف: ٥٢٠٩)، مسند احمد (٣/٢٢)، سنن

يوما قال ثم اخبر النبي صلى الله عليه وسلم فقال ما منعك ان تقدرني فقال سبقني عبدالله بن زيد فاستحييت. بعضي علماؤ ددي دواړو روايتونو تعارض داسي حل كړي دي چي عمر رضي الله عنه دا خوب دعبدالله بن زيد بن عبدربه نه شل ورځي مخكي ليدلي دي ليكن دهغه نه خوب هير شوي دي ليكن بيا چي كله عبدالله بن زيد خپل خوب بيان كړو نو هغه ته هم راياد شو ليكن دحياء په وجه خاموش پاتي شو ځكه چي عبدالله بن زيد ورته مخكي شوي وو خو چي بيا بلال كله اذان او كړو نو دغه وخت يي خپل خوب رسول الله ته تفصيلا ذكر كړو او په دي كي تفصيلي كلمات هم موجود وو

*****

١٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ النَّظَرِ بْنِ أَبِي النَّظَرِ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنَا نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَفَّنُونَ الصَّلَاةَ وَلَيْسَ يُنَادِي بِهَا أَحَدٌ فَتَكَلَّمُوا يَوْمَئِذٍ ذَلِكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا قَرْنًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ قَالَ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: أَوْلَا تَتَّبِعُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ؟ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا بِلَالُ قُمْ فَتَادِ بِالصَّلَاةِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ (١)

ترجمه د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرماني مسلمانان چي كله مديني ته راغلل نو دوى به جمع كيدل او دمونغ دوختونو اندازه به يي لگوله او په دوى كي به هيجا اواز نه كولو يوه ورځ دوى پخپل مينځ كي مشوره او كړه بعضو اوونيل دنصاري دناقوس پشان ناقوس دي او غږولي شي. بعضو وونيل يو بنكر جوړ كړى ديهوديانو دقرن پشان عمر رضي الله عنه اوونيل ولي نه دا به گني بنه نه ي چي يو كس اوليرې چي هغه دمونغ دپاره اواز او كړي دي وخت كي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي بلال او دربره او دمونغ دپاره اواز او كړه. امام ترمذي فرماني دا حديث دابن عمر دحديث نه حسن صحيح غريب دي په دي حديث كي دا اذان د مشروعيت واقعي ته اشاره ده چي ذكر يي ماقبل كي تير شو

تشرېح دا اذان شرعى حيثيت

دا اذان د حكم متعلق د فقهاؤ دوه اقوال دي

^١ صحيح البخاري/الأذان (٦٠٢). صحيح مسلم/الصلاة (٢٤٤). سنن النسائي/الأذان (٢٢٤). (تحفة الأشراف.

(۱) اذان د پنځو مونځونو او جمعي دپاره سنت موكده دې (۲)، او بعضي مشانځو فرمايلي دي چي واجب دې ځكه چي د امام محمد (رحمه الله به نقل دي. كه د يو كلي ټول خلق په اتفاق سره اذان پرېږدي. نوهغوي سره به جنگ كولي شي. اودا خبره معلومه ده چي قتال د واجب په پريځودو كولي شي د سنتو په پريځود نشي. نومعلومه شوه چي اذان واجب دې. ددي جواب دا دې چي اذان كول خو سنت دې. خو د دي پريځودل د دين سپكاوي اوتوهين دې. اوپه توهين د دين باندې قتال كولي شي. نوامام محمد (رحمه الله) ځكه هغوي سره د قتال كولو حكم كړې دي. د اذان په مسنونيت باندې نقل متواتر دليل دې. يعني دا خبره په تواتر سره ثابته ده چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم د پنځو مونځونو او جمعي دپاره د اذان حكم كړې دي. او ددي نه علاوه د وترو، عيدينو، كسوف، خسوف، استسقاء، دجنازي مونځ او د نفلونو دپاره ئې د اذان حكم نه دي كړې.

په مسلم كي د جابر بن سمره (رضي الله عنه) نه روايت دي چي (صليت مع رسول الله صلي الله عليه وسلم العيد غير مرة ولا مرتين بغير اذان ولا إقامة) يعني ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره د اخرونو مونځ يو ځل دوه ځله نه دي كړې. (بلكه ډير ځله مي كړې دي) بغير د اذان او اقامت نه.

د عائشه رضي الله عنها روايت دې چي (خسفت الشمس على عهد رسول الله صلي الله عليه وسلم فبعث منادياً ينادي الصلاة جامعة) يعني د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه كي به نمر تندر نيول. نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم به يو آواز كونكي اوليرلو. هغه به د "الصلاة جامعة" الفاظ ونييل. ددي دواړو احاديثو نه ثابته شوه چي د عيدينو او كسوف او خسوف دپاره اذان نشته.

او وتر اكر چي واجب دي. خو د ماسخوتن اذان كافي دې. ځكه چي د وترو وخت هغه دې. كوم چي د ماسخوتن دې. اوباقى پاتې شوست او نوافل نودا د فرضو تابع دي. ددي دپاره د جدا اذان څه ضرورت نشته. او جمعي د اذان دپاره د سانب بن يزید رضي الله عنه حديث دليل دې چي په صحيحينو كي دې. د صاحب هدايه بيان دي چي د اذان كيفيت معلوم دې. اودا په هغه طريقه دې. څنگه چي د آسمان نه نازل شوې فرشتي كړې وو. ددي تفصيل د عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) په حديث كي تفصيل سره تير شوې دې. دحديث الفاظ دا دي:

(عن معاذ بن جبل قال قال رجل من الأنصار عبد الله بن زيد يعني إلى النبي صلي الله عليه وسلم فقال يا رسول الله صلي الله عليه وسلم إنى رأيت في النوم كأن رجلاً نزل من السماء عليه بردان أخضران أنزل

على جزم حائط من المدينة فأذن مثنى مثنى ثم جلس قال أبو بكر بن عياش على نحو من أذاننا اليوم قال عليها بلالا فقال عمر (رضي الله عنه) ورأيت مثل الذي رأي ولكنه سبقني)
 پاتې شوه دا خبره چی دا کومه فرېسته وه. نو علامه بدرالدين عيني (رحمه الله) فرمايلى دى
 چی دا جبرئيل امين وو. او د بعضي علماوراني ده چی دا بله يوه فرېسته وه.

*****

۲۸- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْجِيْعِ فِي الْأَذَانِ

په اذان كي ترجيع كول

۱۹۱- حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَخْذُومَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، وَحَدَّثَنِي جَمِيعًا، عَنْ أَبِي مَخْذُومَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَقْعَدَهُ وَأَلْقَى عَلَيْهِ الْأَذَانَ حَوْفًا. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: مِثْلُ أَذَانِنَا، قَالَ يَشْرُ: فَقُلْتُ لَهُ: أَعِدْ عَلَيَّ قَوْصَ الْأَذَانِ بِالتَّرْجِيْعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي مَخْذُومَةَ فِي الْأَذَانِ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْهُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ بِتَكْوِينِهِ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ (۱)

ترجمه . و ابو مخذومه رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه
 كينولم او د اذان يو يو حرف يي راو خودلو ابراهيم واني چي زمونږ د اذان پشان او بشر واني ما
 ورته او ونيل چي دوباره اووايه نو هغوى اذان د ترجيع سره بيان كړو امام ترمذي واني د اذان په
 باره كي د ابو مخذومه حديث صحيح دي او دا دهغه نه په ډيرو سندونو مروي دي او په مكه
 كي په همدې باندي عمل كولې شي او دامام شافعي هم دا قول دي.

تشرېح د ترجيع في الاذان مطلب دادي چي دوه دوه پيري د شهادتينو ونيلو نه پس په تيز اواز
 سره ونيل. او د ترديع مطلب دادي چي تكبير څلور پيري ونيل

مسئله د ترجيع او ترديع في الاذان. په دي مسئله كي د اهل علمو اختلاف دي.

- ۱) دامام ابو حنيفه او احمد بن حنبل په نزد په اذان كي ترجيع نشته ترديع كول دي
- ۲) امام مالك او امام شافعي په نزد په اذان كي ترجيع او ترديع دواړه دي. البته دامام مالك په
 نزد ترديع نشته ددي اختلاف په بناء د اذان د كلماتو په تعداد كي اختلاف دي دامام ابو حنيفه
 په نزد كلمات د اذان پنځلس دي او كلمات د اقامت اولس دي او دامام شافعي په نزد كلمات د
 اذان نولس دي او دامام مالك په نزد اولس دي

امام شافعي او امام مالك د حديث الباب نه استدلال كوي د ابو محذوره اصل نوم امام ترمذي سمره بن معير خودلي دي او امام طحاوي دخپل طرف نه او علامه زيلعي په نصب الرايه كي او ابن الجوزي په كتاب التحقيق كي ليكلي دي په اتم هجري كي چي كله مكه فتح شوه او د اذان اواز پورته كړي شو نو د مشركينو ماشومانو ددي نقل شروع كړو لكه څنگه چي د ماشومانو عادت وي يو ځل د همداسي ماشومانو په خوا كي درسول الله تيريدل اوشول چي د اذان نقل يي كولو په دوى كي ابو محذوره هم موجود وو ابو محذوره دنورو ماشومانو نه لوي وو او اواز يي هم ښكلي وو نو رسول الله دي اونيلو او ورته يي اوفرمائيل اوس وايه څه دي ونيل؟ ابو محذوره اوونيل الله اكبر الله اكبر په تيزه يي كلمات اوونيل څكه چي ددي جملې په سبب دده عقيدې ته نقصان نه رسيدو ليكن كله چي د شهادتينو جملو ته راغي نو دا يي رورو اوونيل څكه چي په دي يي عقیده خرابيده اوپه نه زړه يي اوونيل بيا چي د شهادتينو نه تير شو نو اواز يي تيز كړو چنانچي دنساني په روايت كي دي "ارجع فامد عن صوتك" او دابن ماجه په روايت كي دي "ارفع من صوتك" او دابو داود په روايت كي دي "ترفع صوتك بالشهادة" نو رسول الله دده دوحشت قطع كولو دپاره اوفرمائيل په تيز اواز وايه بيا ددينه پس ابو محذوره مسلمان شو او عرض يي او كړو اي دالله رسوله ما دمكي مؤذن مقرر كړه رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل ته مؤذن شوي ابو محذوره به دترجيع سره اذان كولو څكه چي هغه په دي پوهه شوي وو چي يو ځل ما درسول الله په وړاندي په مزه اذان كړي وو 'ارفعه راته د تيز اواز ونيلي وو او حال دادي چي دلته د اذان تعليم نه وو بلكه دده په زړه كي په ابتداء كي د شهادتينو نه نفرت وو ددي كمول مقصود وو.

جواب اول صاحب ددهدايه دا جواب كړي دي چي ترجيع دتعليم دپاره وه ليكن ابو محذوره شرعي حكم اوگټولو چي ماته هميشه دتيت اواز نه پس د اواز تيزولو حكم شري دي امام طحاوي هم دا تاويل كړي دي

اعتراض دابن همام دطرفه په دي روايت اعتراض شوي دي په ابو داود كي چي دابو محذوره د اذان كوم روايت دي دهغه روايت الفاظ دادي "علمني سنة الاذان" او بيا ددينه پس دترجيع ذكر دي او بيا ددينه پس د شهادتينو متعلق ارشاد دي "تخفف بها صوتك ثم ترفع بها" ددينه معلومه شوه چي رسول الله ورته پخپله فرمائيلي دي چي اول په تيت اواز وايه او بيا اواز تيزوه ددينه معلومېږي چي اذان مع الترجيع سنت دي ددي جواب په وجه صاحب ددهدايه دقول ترديد كيږي او اذان مع الترجيع ثابتېږي

جواب اول دلته استفهام انكاري محذوف دي.

جواب ثاني دا هم ممكن ده چي دلته روايت بالمعني شوي وي.

جواب ثالث دا حديث سنداً هم قوي نه دي

جواب رابع دابو محذوره دحديث نه دترجيع جواز معلومېږي او دجواز نه خو مونږ هم منكر نه يو علامه ابن نجيم په البحر الرائق كي ليكلي دي "والظاهر من عبارتهم ان الترجيع عندنا فيه اي الاذان مباح ليس بسنة ولا مكروه".

دامام شافعي د دليل دويم جواب دامام شافعي د دليل دويم جواب امام طحاوي كړي دي چي ترجيع په اذان كي سنت نه ده بلكه دا د رفع الصوت دپاره مطلوب وه څومره تيز والي د اواز چي رسول الله په اذان كي غوښتلو په دومره مقدار ابو محذوره اواز تيز كړو ځكه چي د تكبير كلمه دهر چا په نزد مسلم وه اصل كلمه دتوحيد او كلمه د رسالت وه چي دا دوى نه خوښوله كله چي هغه په تيمب اواز او ونيله نو رسول الله ورته او فرمايل ارفع صوتك ابو محذوره وائي چي در رسول الله په مذكوره ارشاد زما دزړه صورت او حال بدل شو، او ماته يي يوه خله راكړه په كومه كي چي سره او سپين زرو (رواه الطحاوي).

جواب ثالث ابن جوزي وائي دابو محذوره په اذان كي ترجيع دسنت كيدو په وجه نه ده بلكه دتوحيد او رسالت لره دكفارو په زړونو كي راسخ كولو دپاره وه ځكه چي اهل مكه نوي نوي مسلمانان شوي وو او په دوى كي دشرک جراثيم ډير مضبوط شوي وودشرک دجراثيمو دختمولو دپاره دا طريقه اختيار كړي شوه اود ابو محذوره په زړه كي دتوحيد دراسخ كولو دپاره دا عمل او كړي شو (النصب الرايه).

جواب رابع شاه ولي الله محدث دهلوي وائي "ان الاختلاف في كلمات الاذان كالاختلاف في احرف القرآن كلها شات" گويا كي دهغه په نزد كلمات داذان منزل من الله دي چنانچي دسعد القرظ په اذان كي هم ترجيع ثابته ده (دارقطني).

جواب خامس دترجيع والاذان دابو محذوره خصوصيت دي هغه به در رسول الله په محبت زده كړي اذان همداسي كولو څنگه چي ورته رسول الله خودلي دي تردي چي هغه ياد تازه وي په دي باندي دليل دا شو چي رسول الله ابو محذوره ته د اذان دتليقن په دوران كي په سر باندي لاس ايخودلي وو نو ابو محذوره په ټول ژوند كي دا ويخته كت نكړل او دا به يي ونييل چي په دي باندي زمونږ رسول لاس ايخودلي وو

جواب سابع ترجيع دبيان دجواب محمول ده

دامام مالك استدلال په راتلونكي باب كي روايت دي "امر بلال ان يشفع الاذان ويوتر الاقامة" دشفع اطلاق په دوو دوو كېږي لهذا ترجيع نشته

جواب دتكبير كلمات خو څلور دي ليكن دوه په يوه ساه كي ونيلي كېږي لهذا د دوى نه يو جوړ كړي شو لهذا داسي شوه لكه چي دتكبير هم دوه الفاظ وي كه دا توجيه اونشي نو بيا د

اربع روايت كثيره ترك لزميري او د دومره ديرو رواياتو پريخودل ديرو روايت په وجه درست نه دي

دامام ابو حنيفه دلائل (۱) : په ماقبل باب "باب ما جاء في بدء الاذان" كي د عبدالله بن زيد روايت تير شوي دي په كوم كي چي دا الفاظ دي "ملك نازل من السماء" د اذان تعليم وركړو او بيا درسول الله په حكم عبدالله ددي كلماتو تعليم بلال ته وركړو او په دي اذان كي ترجيح نه وه

دليل ثاني: حديث دابن عمر دي : "كان الاذان علي عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مرتين مرتين" ابتداء د تكبير دكلي نه علاوه الله اكبر دوه پيري په يوه ساه كي ونيلي كيږي او ددينه په يوه تعبير كيږي مگر په ترجيع كي خو څلور څلور پيري ونيلي كيږي مرتين نه وي. دليل ثالث اذان دبلال كوم چي په مسجد نبوي كي كيدو او رسول الله به هم موجود وو او دا چي بلال رضي الله عنه درسول الله صلى الله عليه وسلم سره په سفر او حضر كي لس كاله مؤذن پاتي شوو كچري په اذان كي ترجيع مسنون وي نو بيا درسول الله په موجودگي كي بلال دترجيع په پريخودلو تارك دستت گرځيدلو لهذا لس كاله بغير دترجيع نه دبلال اذان كول ددي خبري واضح دليل دي چي ترجيع مسنون نه ده

دليل رابع. اذان د عبدالله بن ام مكتوم دي ابن مكتوم هم په مسجد نبوي كي مؤذن وو او دده اذان هم دترجيع نه بغير وو.

دليل خامس. اهل مكه دابو محذوره په حديث دعمل كولو په حال كي دترجيع قائل نه وو او اهل مدينه په ترك ترجيع والا رواياتو باندي عمل كولو، په اهل مكه او اهل مدينه كي داهل مدينه عمل اولي دي ځكه چي دا مسكن النبي صلى الله عليه وسلم دي او مسكن د خلفاء راشدينو دي او مركز داسلام دي.

دليل سادس. بعضي علماؤ دا دليل هم بيان كړي دي چي ترجيع منسوخ ده او ناسخ د بلال د اذان دي "بعد رجوع النبي صلى الله عليه وسلم من الفتح كما تقدم".

دليل سابع دقياس تقاضا هم داده لكه څرنگه چي د اذان په نورو كلماتو كي ترجيع نشته دارنگي د تكبير په كلماتو كي هم ترجيع پكار نه ده (معارف السنن)

*****

۱۹۲_ حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْأَوْحَلِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَحْبِرٍ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "عَلَّمَهُ الْأَذَانَ تِسْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً وَالْإِقَامَةَ سِتْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ.

وَأَبُو مَخْذُومَةَ اسْمُهُ: سَمَرَةُ بْنُ مَعْيَرٍ. وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ إِلَى هَذَا فِي الْأَذَانِ. وَقَدْ رُوِيَ عَنْ أَبِي مَخْذُومَةَ أَنَّهُ كَانَ يُفَرِّدُ الْإِقَامَةَ. (١)

ترجمه د ابو مخذومه رضي الله عنه بيان دي فرماني چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم په اذان كي نوولس كلمات بنودلي دي او په اقامت كي يي راته اولس كلمات بنودلي دي. امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دي، اود ابو مخذومه نوم سمرة بن معير دي، او بعضي اهل علمو دا قول اختيار كړي دي، اود ابو مخذومه نه دا هم مروي دي چي هغه به د اقامت كلمات يو يوخل ونيول

حل لغات افرد يفر د افراد د باب افعال نه يو كار يو يوخل كول

*****

٢٩_ بَاب مَا جَاءَ فِي إِفْرَادِ الْإِقَامَةِ

اقامت يويوخل كول

١٩٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، وَيَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "أُمِرَ بِلَالٌ أَنْ يُفَرِّقَ الْأَذَانَ وَيُؤَيِّرَ الْإِقَامَةَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ. قَالَ أَبُو عِمْسَى: وَحَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَيُؤَيِّرُ قَوْلَ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (٢)

ترجمه: دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي بلال ته حكم او كړي شو اذان دوه دوه پيري كوه او اقامت يو يوخل كوه.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دابن عمر رضي الله عنه نه هم يو حديث مروي دي او حديث دانس حسن صحيح دي او په صحابه كرامو او تابعينو كي بعضي اهل علمو په دي باندي قول كړي دي، او دامام مالك او شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي.

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٣ (٣٤٩). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٨ (٥٠٢). سنن النسائي/ الأذان ٢ (٦٣١). سنن ابن ماجه/ الأذان ٢ (٤٠٩). (تحفة الأشراف: ١٢١٢٩)

^٢ صحيح البخاري/ الأذان ١ (٦٠٣). و ٢ (٦٠٥). و ٣ (٦٠٦). صحيح مسلم/ الصلاة ٢ (٣٤٨). سنن النسائي/ الصلاة ٢٩ (٥٠٨). سنن النسائي/ الأذان ٢ (٦٣٨). سنن ابن ماجه/ الأذان ٢ (٤٣٠). (تحفة الأشراف: ٩٢٣). مسند احمد (١٨٩.٣/١٠٣). سنن الدارمي/ الصلاة ٦ (١٣٢١.١٣٢٠)

تشریح مسله اقامت کي ايتار شته اوکنه؟

۱، دامام شافعي، او امام مالک په نرد اقامت کي ايتار مسنون دي خو بيا ددوی په مينځ کي لېشان اختلاف دي شوافع وائي قد قامت الصلاة به دوه ځله وائي او باقي اقامت به يو يو ځل وائي مگر د مالکيانو په نرد د اقامت الفاظ هم يو يو ځل دي.

۲، د احنافو په نرد د اذان پشان د اقامت الفاظ هم دوه دوه ځل دي مگر په دي کي ايتار مسنون نه دي گويا کي ددوی په نرد د اذان الفاظ پنځلس شول او د اقامت اولس

دامام شافعي او امام مالک د لامل ددوی اول دليل حديث دانس رضي الله عنه دي کوم چي حديث الباب دي مگر دامام شافعي مستدل دلري اضافي سره دي چي "الا اقامة" داستثناء په جانب کي قد قامت الصلاة دي او د مستثني منه په جانب کي د اقامت نه پوره تکبير مراد دي او امام مالک ددي دا معني کوي چي د باقي کلماتو پشان په اقامت کي هم ايتار دي

دامام مالک دويم دليل حديث دابن عمر دي کوم چي ابو داود نقل کړي دي "انما كان الاذان علي عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مرتين مرتين والاقامة مرتان مرتان

غير انه كان يقول قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة"

دا صريح نص دي په دي خبره چي ايتار به د قد قامت الصلاة نه په علاوه کي وي.

داولني دليل جواب دادي احاديث د ايتار په بيان د تعليم او جواز محمول دي

دثاني جواب دادي احاديث د ايتار د اقامت مؤل دي په دي تاويل چي په احاديثو د ايتار کي کلمات د ايتار مراد نه دي بلکه بحسب النفس والصوت مراد دي يعني ديوي کلمي پشان دوه

کلمي په يوه ساه کي ونيل پکار دي

دريم جواب د کلماتو د اقامت کي به ايتار کيدو مگر بيا منسوخ شو او دليل د نسخ اقامت د

بلال "شفعا شفعا" کيدل دي کوم چي په تواتر ثابت دي.

جواب رابع: اول بلال رضي الله عنه ته د ايتار حکم شوي وو ليکن بيا منسوخ شو او د شفع

حکم او شولهدا د اقامت د ايتار حکم منسوخ دي

پنځم جواب د تشبيه والا روايتونه مثبت بالزيادة دي او د تعارض په وخت کي مثبت ته ترجيح

وي لهدا دا به راجع وي

د لامل د احنافو اول دليل حديث د عبدالله بن زيد بن عبدربه دي په کوم کي چي د اسمان نه

راتلونکي فرستي د اقامت ذکر دي چي په راتلونکي باب کي په تفصيل سره راروان دي

"قال كان اذان رسول الله صلى الله عليه وسلم شفعا شفعا والاقامة"

مگر په دي باندې امام ترمذي اعتراضات کړي دي چي په راتلونکي باب کي به راشي

دليل ثاني. به دارقطني كي عن الاسود عن بلال روايت دي "انه كان يشني الاذان ويشني الإقامة وكان يبدأ بالتكبير ويختم به" (الجواهر النقي).

دريم دليل به ابوداود او ترمذي كي دابو محذوره روايت دي "ان رسول الله صلي الله عليه وسلم علمه الاذان تسع عشرة كلمة والإقامة سبع عشرة كلمة" ددي حديث نه دري قسمه استدلال كييري (۱) تعليم وركول مقصود وو (۲) دا حديث مرفوع دي (۳) به دي حديث كي د اذان او اقامت دكلماتو دتعداد نه معلوميري چي اقامت هم د اذان پشان دوه دوه پيري دي. دليل رابع: به طحاوي كي دابو محذوره روايت دي:

"علمني رسول الله صلي الله عليه وسلم الإقامة سبع عشرة كلمة".

دليل خامس: به دارقطني كي دابو جحيفه روايت دي "ان بلالا كان يؤذن للنبي صلي الله عليه وسلم مشني مشني ويقيم مشني مشني".

*****

۳۰- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِقَامَةَ مَثْنَى مَثْنَى

كلمات داقامت دوه دوه پيري ولیل

۱۹۴- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجَعِيُّ، حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "كَانَ أَذَانُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُفْعًا هُفْعًا فِي الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ رَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى الْأَذَانَ فِي الْمَنَامِ، وَقَالَ هُفْعَةً: عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى الْأَذَانَ فِي الْمَنَامِ، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْأَذَانُ مَثْنَى مَثْنَى، وَالْإِقَامَةُ مَثْنَى مَثْنَى، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَهْلُ الْكُوفَةِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: ابْنُ أَبِي لَيْلَى هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، كَانَ قَاضِي الْكُوفَةِ وَلَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِيهِ شَيْئًا، إِلَّا أَنَّهُ يَزِيدُ عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِيهِ (۱).

ترجمه دعبدالله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اذان او اقامت دوه دوه خله ونيلي كيدو امام ترمذي واني چي حديث دعبدالله بن زيد وكيع

^۱ تفرد به المؤلف (حقة الأشراف: ۵۳۱) (ضعيف الإسناد)

داعمش نه او هغه د عمرو بن مره نه او هغه د عبد الرحمن بن ابي ليلى نه نقل كړي دي فرمائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم صحابه كرامو د عبد الله بن زيد په باره كي ښه معلومات لرلو شعبه د عمرو بن مره نه او هغه د عبد الرحمن بن ليلى نه روايت كوي چې عبد الله بن زيد اذان په خوب كي ليدلي وو دا روايت اصح دي دابن ابي ليلى دروايت نه او عبد الرحمن بن ابي ليلى سماع د عبد الله بن زيد نه ثابت نه ده دبعضي اهل علمو قول دي چې اذان او اقامت دواړه دوه دوه پيري دي سفيان ثوري او ابن مبارك او اهل كوفه هم په دي باندې قول كړي دي

تشرېح : دا حديث د امام ابو حنيفه مستدل دي چې د اذان پشان د اقامت كلمات هم دوه دوه خل ونيل پكار دي ددي زيات تفصيل په ماقبل باب كي تير شول.

• ****

۳۱- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْسُلِ فِي الْأَذَانِ

په اذان كي د ترسيل كولوييان

۱۹۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا الْمُعَلِّ بْنُ أَصْبَغٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُنْعِمِ صَاحِبُ السِّقَاوِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْحَسَنِ، وَعَظَامٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لِبِلَالٍ: "يَا بِلَالُ إِذَا أَذَلْتُ فَمَرَّسَلْ فِي أَذَانِكَ، وَإِذَا أَقَمْتُ فَأَخَذِرْ، وَاجْعَلْ بَيْنَ أَذَانِكَ وَإِقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفُغُ الْأَكِلُ مِنَ الْخَبْزِ وَالشَّارِبُ مِنْ هُزْبِهِ وَالْمُعْتَمِرُ إِذَا دَخَلَ لِقَضَاءِ حَاجَتِهِ وَلَا تَكَلِّمُوا حَتَّى تَرَوْنِي." (۱)

ترجمه : د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم بلال رضي الله عنه ته او فرمايل اي بلال كله چې اذان كوي نو په وقفي وقفي سره د اذان كلمات وايه او كله چې اقامت كوي نو په جلتی جلتی سره يې وايه او د اذان او تكبير په مينځ كي دومره وقفه كوه چې خوراك كونيكي دخوراك نه او اوبو څكلو والا د اوبو څكلو نه او اودس ماتي والا د قضاء حاجت نه فارغ شي او تاسولا او دريږي مه ترڅو چې دي زه دكمري نه راوتلي ليدلي نه يم ترهغه پوري مه او دريږي مونږ ته عبد بن حميد روايت بيان كړي دي او هغه ته يونس بن محمد او هغه ته عبد المنعم ددي روايت پشان، امام ترمذي وائي مونږ ته د جابر دا حديث د عبد المنعم دسند نه علاوه په بل سند نه دي معلوم او عبد المنعم مجهول دي.

^۱ تکرده په المؤلف (حفلة الأهرات) : ۲۲۲۲ و ۲۲۲۳.

تشریح : په اذان کي ترسیل او اقامت کي حذر کول

ترسیل دا دې چی د دوو کلماتو په مینځ کي په سکتته سره فصل (جداوالی) اوکړی. او "حذر" دا دې چی فصل نه کوی. فرمائی چی اذان کي ترسیل مستحب دې. او په اقامت کي حذر. مطلب د دلیل دا دې چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم بلال (رضی الله عنه) ته هم ددی حکم کړې وو. نوکه په اقامت کي ئې ترسیل اوکړو (۱) نو د بعضی اهل علمو په نزد د دې وجی مکروه دې چی خلاف سنت دې (۲) خو د هدایه د عبارت نه عدم کراهت معلومیری ځکه چی صاحب د هدایه فرمائی. "وهذا بیان الاستحباب" او ښکاره خبره ده چی د مستحبو په پریخودو سره کراهت نه راځی. (احسن الهدایه، فتح القدیر شرح هدایه)

فائدة: زموږ په علائقو کي او په نورو ملکونو کي چي ما څومره د احنافو مساجد لیدلي دي هغوی د مابنام اذان پسي اقامت دومره متصل کوي چي اذان لا ختم نه وي او اقامت شروع شوی وي او څوک دي ته هم نه گوري چي اقامت دمؤذن د اجازت او رضا نه بغیر بل څوک نشي کولی. او نه د راتلونکو خلقو د رسیدو لحاظ کوي که څوک پیزار اوباسي يا اودس کي مشغول وي يا په لاره راروان وي نو اکثر ورته جماعت تلي وي او سره ددي چي دا خلق د حنفیت دعوي هم کوي نو دا خو د حنفیت په يو کتاب کي نشته او په امام صاحب پوري بهتان دی. د اذان او اقامت په مینځ کي په وقفي کولو د ملت اسلامیه اتفاق دی. البته اختلاف په دي کي دي چي دي وخت کي دوه رکعاته نفل کول پکار دي او که يوه شبيه انتظار کول پکار دي. په دي مسئله کي د صاحب احسن الهدایه عبارت نقل کوو کوم چي د مقام دوضاحت دپاره ډیر مناسب دي:

قوله "وَأَجْعَلْ بَيْنَ أَذَانِكَ وَإِقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفْرُغُ الْأَكْلُ مِنْ أَكْلِهِ وَالشَّارِبُ مِنْ شُرْبِهِ وَالْمُعْتَصِرُ إِذَا دَخَلَ لِقَضَاءٍ حَاجَتَهُ"

په اذان او اقامت کي د وقفي باره کي د فقهاؤ مختلف اقوال

په دی خبره د ټولو فقهاؤ اتفاق دې چی په اذان او اقامت کي وصل مکروه دې نبی ﷺ بلال (رضی الله عنه) ته فرمائیلى وو (اجعل بین اذانک وإقامتک قدر ما یفرغ الاکل من اكله) یعنی ای بلال! دخپل اذان او اقامت په مینځ کي دومره وقفه کوه چی خوراک کونکی د خپل خوراک نه فارغه شی او څکونکي دخکلو نه او اودس ماتونکي د قضاء حاجت نه

دویم دلیل دادی چی د اذان مقصد خلقو ته د وخت خبر ورکول دی چی هغوی دمانځه دپاره تیاري اوکړی. اود مونځ ادا کولو دپاره مسجد ته حاضر شی. او په وصل سره دا مقصود فوت کیږی. نوځکه په اذان او اقامت کي وصل مکروه او وقفه ضروری ده. نوکه مونځ داسی دی چی د هغی نه وړاندې نفل سنت یا مستحب څه مونځ وی. نو د اذان او اقامت په مینځ کي

دي په مونځ سره فصل اوکړی. مثلاً د سحر د مونځ نه وړاندې دوه رکعت. د ماسپڅين نه وړاندې څلور رکعت سنت دی. او د مازيگر نه وړاندې اود ماسخوتن نه وړاندې څلور رکعت د استحباب په درجه کي دی.

دليل دا دې چی نبی ﷺ فرمائيلى دی (بين کل اذانين صلاة) يعنى د هراذان او اقامت په مينځ کي مونځ شته. نبی ﷺ دا خبره درى ځله اوکړله (لن شاء فإن لم يصل يفصل بينهما بجلسة خفيفة) يعنى په دريم ځل نې افرمائيل چی دا حکم د هغه کس دپاره دي. که ده مونځ نه وی کړي نو د دواړو په مينځ کي دي په جلسه خفيفه باندې فصل اوکړی.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد د ماينام نه علاوه په باقى ټولو مونځونو کي به د اذان او اقامت په مينځ کي لږه غوندې ناسته کوی. او د مؤذن دپاره په دغه وخت کي سنت يا نفل کول بهتر دی.

په ماينام کي د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه دوه روايتونه دي (۱) يو دا چی په ماينام کي د اذان او اقامت په مينځ کي په ولاړه ولاړه په دومره اندازه باندې فصل کول مستحب دې چی په هغی کي درى واړه يا يو ورکوتی آيت لوستلي شى (۲) دويم روايت دا دې چی دومره فصل دي کوی چی درى قدمه په کي اخستلي شى. صاحبين فرمائي چی په ماينام کي به هم فصل کوی. خو ډير مختصر لکه چی د دوو خطبو په مينځ کي څومره وی. د صاحبينو دليل دا دې چی دا خبره خو اتفاقى ده چی په اذان او اقامت کي وصل مکروه او فصل ضرورى دي. لکه چی په اول کي بيان شو (۲) اودا خبره هم تقريباً اتفاقى ده چی په سکوت سره فصل نه واقع کیږي. ځکه چی سکوت خو د اذان د کلماتو په مينځ کي هم وی. نو ځکه پکار ده چی کينى او په ناسته سره فصل اوکړی. اگرچی لږه غوندې وی. لکه چی د جمعې په دوو خطبو کي چی په ناستي سره فصل کوی.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل دا دې چی په ماينام کي تاخير کول مکروه دي. هم دا وجه ده چی وړاندې مونځ ذکر کړی وو چی د ماينام نه پس د فرضو نه وړاندې دي نفل نه کوی. بلکه په ادنى فصل يعنى سکنه دي اکفاء کوی چی په دى طريقه د تاخير نه هم احتراز اوشى. اود اذان او اقامت په مينځ کي فصل هم راشی.

د صاحبينو ددليل نه جواب دادی چی د ماينام د اذان او اقامت په مينځ کي فصل د دوو خطبو په مينځ کي فصل باندې قياس کول درست نه دی. ځکه چی په دى دواړو کي د زمکي او آسمان فرق دي. په اذانينو کي د کيفيات ثلاثه بيان او هغه داسی چی (۱) د اذان او اقامت ځانې مختلف وی (۲) او په دواړو کي آواز مختلف وی. هغه داسی چی په اذان کي ترسيل وی.

او په اقامت کي حذر (۳) بله په دواړو کي د مؤذن هښت مختلف وي. ځکه چې د اذان په وخت کي هغه خپلي گوتي په غوږونو کي داخلوي اود اقامت په مينځ کي لاسونه زوړند وي. ددی په خلاف (۱) په خطبه کي د دواړو خطبو ځانې يو وي (۲) په دواړو خطبو کي نغمه او آواز په يو کيفيت وي (۳) او په دواړو خطبو کي د خطيب هښت او حالت يوشان وي. نو ددی فرق باوجود ددی په خپل مينځ کي په يو بل باندې قياس کول څنگه صحيح کيدې. امام شافعی (رحمه الله) فرماني. د ماښام په اذان او اقامت کي دي په دوه رکعتو نفلو فصل کوي او په دليل کي فرماني چې ماښام به په باقی مونځونو قياس کولی شئ.

د صاحب هدايه بيان دی چې د ماښام اونورو مونځونو په مينځ کي فرق ذکر شوې دي. يعنی د امام شافعی (رحمه الله) په نورو مونځونو باندې د ماښام د مونځ قياس، قياس مع الفارق دي. نو ځکه په ماښام کي تاخير مکروه دي. او په نورو مونځونو کي تاخير مکروه نه دي. نو د ماښام په نورو مونځونو باندې قياس څنگه صحيح کيدی شئ؟ صاحب هدايه (رحمه الله) غوندې فاضل ته تعجب دي چې په باب المواقيت کي ئې د ماښام په بيان کي د امام شافعی (رحمه الله) مذهب نقل کړې دي. نو فرماني چې د هغوی په نزد صرف دومره وخت دي چې د اودس، اذان او اقامت نه پس صرف درې رکعتو کولی شئ. او دلته ليکي چې د اذان او اقامت په مينځ کي به په دوه رکعتونو سره فصل کوي. نو دا دواړه مذاهب څنگه جمع کيدی شئ؟

جواب دا دي چې دا د امام شافعی (رحمه الله) د ماښام په وخت کي دوه اقوال دي. په باب المواقيت کي د امام شافعی (رحمه الله) يوقول ذکر کړې دي. او دلته ئې دويم ته ترجيح ورکړې ده. دويم قول دا دي چې د ماښام وخت دومره دي چې اودس، اذان او اقامت نه علاوه په کي پنځه رکعتو مونځ کولی شئ. يعنی درې رکعتو فرض. او په اذان او اقامت کي په دوو رکعتونو سره فصل کوي. امام ابويوسف (رحمه الله) فرماني چې ما ابوحنيفه (رحمه الله) ليدل چې د ماښام په وخت کي به ئې اذان کولو. او اقامت به ئې کولو. اود اذان او اقامت په مينځ کي به نه کيناستلو.

دامام ابويوسف (رحمه الله) ددی قول نه دوه فائدي حاصليرې. يوه خو هغه کومه چې مونږ ذکر کړې ده. يعنی د امام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد به په ماښام کي د اذان او اقامت په مينځ کي جلسه نه کوي. دويم دا چې مؤذن دي د شريعت د احکامو عالم وي. باقی پاتې شوه دا خبره چې دا دکوم دليل نه معلومه شوه.

نوجواب دادی چې نبی ﷺ فرمائيلى دی (يودن لکم خيارکم وليؤمکم أقرنکم) يعنی تاسو ته دي هغه کس اذان کوي چې په تاسو کي غوره وي. او تاسو ته دي هغه کس امامتی درکوي چې اقرا وي. يعنی چې د الله تعالى کتاب بڼه قرائت کولی شئ.

*****

١٩٦_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمُنْعِمِ كَعْبَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثٌ جَائِزٌ هَذَا حَدِيثٌ لَا تَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْمُنْعِمِ، وَهُوَ إِسْنَادٌ مُجْهُولٌ، وَعَبْدُ الْمُنْعِمِ شَيْخٌ بَصْرِيٌّ. (١)

ترجمه : يونس بن محمد هم د عبد المنعم نه د سابقه روايت يو هم معني روايت بيان كړي دي امام ترمذي وائي د جابر دا حديث مونږ ته د دي سند نه علاوه په بل سند نه دي معلوم او دا يو مجهول سند دي او عبد المنعم يو بصري شيخ دي.

*****

٣٢_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِدْخَالِ الْإِصْبَعِ فِي الْأُذُنِ عِنْدَ الْأَذَانِ

داذان وخت كي په غوږونو كي دكوټو وركولو بيان

١٩٧_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَأَيْتُ بِلَالَ بْنَ الْيَزِيدِ وَبَدُوهُ وَيُتْبَعُ قَاهَا هُنَا وَإِصْبَعَاهُ فِي أُذُنَيْهِ. وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَبْتِهِ لَهُ حُمْرَاءُ أَرَاهُ قَالَ: " مِنْ أَدَمٍ ". فَخَرَجَ بِلَالٌ بَيْنَ يَدَيْهِ بِالْعَتَرَةِ لَوَزَكَمَهَا بِالْبَطْحَاوِ، فَصَلَّى إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ حُمْرَاءُ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَرِيْقِ سَاقِيهِ. قَالَ سُفْيَانٌ: لَرَاهُ جَبْرَةً. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثٌ أَبِي جُحَيْفَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَجِبُونَ أَنْ يُدْخَلَ الْإِصْبَعُ فِي أُذُنَيْهِ فِي الْأَذَانِ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: وَفِي الْإِقَامَةِ أَيْضًا يُدْخَلُ إِصْبَعُهُ فِي أُذُنَيْهِ، وَهُوَ قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ، وَأَبُو جُحَيْفَةَ أَشْبَهُهُ، وَهَبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّوَّائِيُّ. (٢)

ترجمه : عون بن ابې جحيفه د خپل پلار نه روايت كوي چي فرمانيل يې ما اوليدل چي بلال رضي الله عنه داذان ونيلو په وخت كي خپل مخ يو طرف او بل طرف ته گرځولو او گوتې يې په غوږونو كي وركړي وي رسول الله صلي الله عليه وسلم خپله سره خيمه كي موجود وو راوي

¹ تفرد به المؤلف رحمه الله تعالى في سنته.

² صحيح مسلم / الصلاة ٢٤ (٥٠٢)، سنن ابې داود / الصلاة ٢٢ (٥٢٠)، سنن النسائي / الأذان ١٢ (٦٢٢)، والزينة ٢٢ (٥٢٨٠).

سنن ابن ماجه / الأذان ٣ (٤١١)، (تحفة الأشراف : ١١٨٦)، مسند احمد (٢/٣٠٨)، سنن الدارمي / الصلاة ٨ (١٢٢٢).

(وراجع أَيْضًا مَعْنَدَ صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ / الأذان ١٥ (٦٢٢))

«سفيان ثوري»، وائي چي زما خيال دي دغه سره خيمه دچمري نه جوړه وه او بيا بلال همدا راور له په داسي حال کي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مخکي روان وو او دا همدا يي په بطحاء ميدان کي اودروله بيا ورله رسول الله صلي الله عليه وسلم ستره جوړه کړه او ددي طرف ته يي مونځ اوکړو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم گيرچاپير سپي او خره تيريدل او دغه وخت کي يي په جسم مبارک سور رنگ والالباس پروت وو لکه چي ماته دهغه دپنډو سپين والي ښکاري سفيان وائي زما خيال دي چي دا لباس يمني خادر وو، امام ابو عيسي ترمذي وائي دابو جحيفه حديث حسن صحيح دي او په دي باندې داهل علمو عمل دي چي هغوی دمؤذن دپاره د اذان په دوران کي په غوږونو کي گوتي ورکول مستحب گنري او ديعضو اهل علمو قول دي چي په اقامت کي هم په غوږونو کي دگوتو داخلول مسنون دي او دا دامام اوضاعي قول دي او د ابو جحيفه نوم وهب السواني دي.

تشریح: دا اذان په وخت په غوږونو کي د گوتو ورکولو حکم

د اذان کولو په وخت کي د مؤذن دپاره غوره ده. چي خپلي دواړه گوتي په دواړو غوږونو کي داخلي کړي، نقل دليل دا دې چي نبی ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته ددی حکم کړې وو. امام حاکم په خپل مستدرک کي د سعد القرظي (چي په قبا کي د نبی ﷺ مؤذن وو) نه روايت کړې دي چي (أن رسول الله أمر بلالاً أن يجعل أصبعيه في أذنيه وقال أنه أرفع لصوتك) يعني رسول الله ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته حکم کړې وو چي په خپلو غوږونو کي گوتي داخلي کړه. ځکه چي دا طريقه ستا د آواز اوچتونکی ده. امام طبرانی (رحمه الله) دا حديث په دی الفاظو سره نقل کړې دی. (إذا أذنت فأجعل أصبعيك في أذنيك فإنه أرفع لصوتك) يعني کله چي ته اذان کوې. نوخپلي گوتي په غوږونو کي داخلي کړه. ځکه چي دا طريقه ستا د آواز اوچتونکی ده. عقلي دليل دا دې چي اعلام او اعلان کوم چي د اذان اصلی مقصود دې. هغه په دی طريقه به حاصلېږي. اوکه مؤذن داسي اونکړو. نو بيا هم اذان حسن دې. ځکه چي دا عمل د سنن هدي (سنت مؤکده) نه نه دې. بلکه سنت زوائد دې. صاحب د عتايه ليکلی دی چي په دی طريقه اذان حسن دې. او ددی پريخودل حسن نه دی. ځکه چي په وخت د اذان د مؤذن په غوږونو کي گوتي ورکول اگرچي سنت اصلی نه دې. ځکه عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) د هغوی حديث په اذان کي اصل گنرلې شی. په هغی کي دا نشته. خو ددی باوجود ددی داسي حکم دې چي د دي حکم نبی ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته کړې وو. نوځکه ددی فعل پريخودلو ته حسن ونيل مناسب نه دی. نو حاصل دا شو چي اذان په دی طريقه احسن دې. اوبغير ددی نه حسن دې.

رسول الله ﷺ د سعد اقرظ (رضي الله عنه) نه علاوه د نبی ﷺ درى مؤذنين وو. بلال . عبدالله بن ام مكتوم. ابو محذوره قرظ د سلم پانړو ته ونيلى شى په كړمو چى دباغت وركولى شى چونكه سعد (رضي الله عنه) ددى كاروبار كولو نو خكه ورته سعد القرظي ونيلى شى په عين الهدايه كي نې ليكلې دى پكار ده چى مؤذن نارينه. عاقل. بالغ. صحت مند، متقى، د سنتو نه خبر، د مونځونو د وختونو نه خبر، د اوچت آواز خاوند. او هميشه دپاره پنځه وخته اذان كونكى وى.

*****

۳۳_ باب مَا جَاءَ فِي التَّثْوِيْبِ فِي الْفَجْرِ

په سحر كي دتثويب كولوييان

۱۹۸_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْرَائِيلَ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ بِلَالٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَتَوَيَّبَنَّ فِي شَيْءٍ مِنَ الصَّلَوَاتِ إِلَّا فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ بِلَالٍ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْرَائِيلَ الْمَلَايَ، وَأَبُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ مِنَ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، قَالَ: إِنَّمَا رَوَاهُ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عِمَارَةَ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، وَأَبُو إِسْرَائِيلَ اسْمُهُ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، وَلَيْسَ هُوَ بِذَاكَ الْقَوِيُّ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي تَفْسِيرِ التَّثْوِيْبِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: يَقُولُ فِي أَذَانِ الْفَجْرِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ. وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَقَالَ إِسْحَاقُ فِي التَّثْوِيْبِ غَيْرَ هَذَا، قَالَ: التَّثْوِيْبُ الْمَكْرُوهُ هُوَ شَيْءٌ أَخَذْتُهُ النَّاسُ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَاسْتَبَعْنَا الْقَوْمَ، قَالَ: بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ عَيٌّ عَلَى الصَّلَاةِ عَيٌّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: وَهَذَا الَّذِي قَالَ إِسْحَاقُ: هُوَ التَّثْوِيْبُ الَّذِي قَدْ كَرِهَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ، وَالَّذِي أَخَذْتُهُ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالَّذِي فَسَّرَ ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَخَذَ أَنَّ التَّثْوِيْبَ أَنْ يَقُولَ الْمُؤَذِّنُ فِي أَذَانِ الْفَجْرِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَهُوَ قَوْلٌ صَحِيحٌ، وَيُقَالُ لَهُ: التَّثْوِيْبُ أَيْضًا، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ، وَرَوَاهُ وَرَوَيْ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَرَوَيْ عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ مَسْجِدًا، وَقَدْ أَذَّنَ فِيهِو وَنَحْنُ لِرَيْدٍ أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِو فَتَوَيَّبَ الْمُؤَذِّنُ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مِنَ

المسجد. وقال: اخرج يتا من عند هذا المبتدع ولم يصل فيه. قال: ولما كره عبد الله التثويب الذي احدثه الناس بعد.

ترجمه: دبلال رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم راته او فرمايل دسحر نه علاوه په هيخ يو مونخ كي تشوب مه كوه.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دابو محذوره رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي او دبلال رضي الله عنه حديث مونږ صرف دابو اسراييل په سند پيژنو او ابو اسراييل دا حديث دحکم بن عطيه نه نه دي اوريدلي بلکه هغه دحسن بن عماره نه او حسن دحکم بن عطيه نه نقل کړي دي، دابو اسراييل نوم اسماعيل بن ابي اسحاق دي او دي دمحدثينو په نزد زيات قوي نه دي، اهل علمو دتثويب دتفسير په سلسله كي اختلاف کړي دي دبعضي علماؤ قول

دي تشوب دسحر په مونخ كي د "الصلاة خير من النوم" نوم دي دابن مبارك او امام احمد هم دا قول دي، او اسحاق بن راهويه وائي تشوب ددينه علاوه بل شي دي، تشوب مکروه دي او دا يو داسي شي دي کوم چي خلقو درسول الله نه روستو ايجاد کړي دي، کله چي به مؤذن اذان اوکړو او خلقو به تاخير کولو نو هغه به د اذان او اقامت په مينځ كي "قد قامت الصلاة" علي الصلاة، حي علي الفلاح" ونيل، کوم تفسير چي اسحاق دتثويب بيان کړي دي دا هغه تشوب دي کوم چي داهل علمو خوښ نه دي او همدا تشوب خلقو درسول الله نه پس ايجاد کړي دي، او ابن مبارك او احمد چي کوم تفسير کړي دي چي مؤذن دسحر په اذان كي الصلاة خير من النوم وائي ديتنه تشوب ونيلي شي نو ددي ونيل صحيح دي او ديتنه هم تشوب ونيلي شي او يا دا هغه تشوب دي کوم چي اهل علمو خوښ کړي دي او درست يي گنډلي دي، دابن عمر رضي الله عنهما نه مروي دي چي هغه به په سحر كي الصلاة خير من النوم ونيل، او دمجاهد نه مروي دي چي دعبده الله بن عمر سره يو مسجد ته داخل شو چي اذان پکي شوي وو او مونږ په دي كي مونږ کول غوښتل نو دي دوران كي مؤذن تشوب اوکړو عبده الله بن عمر دمسجد نه بهر راووتلو او ويي ونيل ددي بدعتي نه زماسره روان شه او په دغه مسجد كي يي مونږ اونکړو عبده الله بن عمر هغه تشوب لره کوم چي خلقو ايجاد کړي وو خوښ نکړو.

حل لغات: "تثويب" تکرارول، مصدر دباب تفعيل دي

تثريب: دتثويب لغوی معنی رجوع او واپس کيدل دی. او ثواب هم ددی قبيلي نه دي. ځکه چی سری ته د خپلو عملونه فائده واپس کيږی. اوهم ددی قبيلي نه "مثابه" دي. ځکه چی خلق به هم هغه طرف ته واپس کيږی. او د شريعت په اصطلاح كي تشوب "الأعلام بعد الإعلام" ته

وانی. ملا علی قاری (رحمه الله) فرمائی چى د اذان او اقامت په مینځ کي د اعلان نوم تشویب دې.

د تشویب حکم

د تشویب دوه قسمونه دي. یو تشویب قدیم "الصلاة خير من النوم" د فخر الاسلام بزدوى (رحمه الله) په نزد صحیح دا ده چى دا د اذان نه پس وو. او په کتاب الآثار کي د امام محمد (رحمه الله) قول هم صراحة په دى دلالت کوى. خو خلقو دا تشویب په اذان کي د "حى على الفلاح" نه پس داخل کړو. خو صحیح خبره دا ده. چى دا د "حى على الفلاح" نه پس په اذان کي داخل وو. لکه څنگه چى په متن کي مذکور دې. او معمول دې. او حدیث چى (يا بلال اجعله في اذانك) اي بلال! دا په اذان کي شامل کړه. په دى باندې ښکاره دلیل دې.

دویم قسم تشویب محدث دې. تشویب محدث دا دې. چى په اذان او اقامت کي دوه ځله "على الفلاح حى على الفلاح" يا ددى پشان د خپل عرف مطابق الفاظ اووانی. په دى تشویب کي نه څه مخصوص الفاظ شته. او نه عربى ژبه. نوکه "الصلاة، الصلاة" اووانی. نو دا هم تشویب دې. دغه شان که یو کس دا اووانی چى "مونځ تیار دي" يا "مونځ اوږدېدل" يا بل څه لفظ اووانی. نو دا هم درست دې. او که صرف په توخى باندې خلق پوهه شى. نو دا هم تشویب دې. حاصل دا چى څنگه په کوم ځانې کي رواج وى. د هغى مطابق دي هلته تشویب کولى شى.

دى تشویب ته محدث ددى وجى وائی چى دا نه د نبى ﷺ په زمانه کي وو. او نه د صحابه کرامو په زمانه کي. بلکه د تابعینو (رحمه الله) په زمانه کي چى کله د خلقو حالات بدل شو. او خلقو په دینى کارونو کي سستى شروع کړه. نود کوفي اهل علمو دا ایجاد کړو. گویا چى دا بدعت حسنه دې. بدعت حسنه ددى وجه دې چى متقدمینو او متاخرینو فقهار دي ته مستحسن وئیلې دى. او مسلمانان چى کوم څیز ته ښه اووانی. هغه د الله په نزد حسن وى. او د الله تعالى رښتیني رسول ﷺ چى څه ته ښه اووانی. نو هغه د الله په نزد ښه وى. او چى کوم څیز قبیح او گرځوى. هغه به د الله په نزد هم قبیح وى. لکه رسول الله ﷺ چى فرمائیلې دى (ماراه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن وماراه المؤمنون قبیحاً فهو عند الله قبیح)

پاتې شوه دا خبره چى تشویب محدث صرف د سحر په اذان کي جائز دې. او که په ټولو مونځونو کي؟ نو په دى کي د متقدمینو فقهار مسلک دا دې چى صرف په سحر کي جائز دې. په نورو اذانونو کي نه دې. ځکه چى د سحر وخت د خوب او د غفلت وى.

او ددی تائید د ترمذی او ابن ماجه د روایت نه هم کیږي (عن بلال قال أمرني رسول الله ﷺ أن لا أثوب في شيء من الصلاة الا في الفجر) بلال (رضي الله عنه) فرمائی. رسول الله ﷺ ماته حکم کړې وو چی د سحر نه علاوه په بل هیڅ مونځ کي تشویب مه کوه.

تشویب د متاخرینو اهل علمو (رحمهم الله) په نزد

متاخرینو فقهاؤ فرمایلی دی چی تشویب محدث په ټولو مونځونو کي جائز دې. په عین الهدایه کي د شرح نقایه په حواله سره لیکلی دی چی د متاخرینو په نزد د مابنام نه علاوه په ټولو کي تشویب مستحب دې، دلیل دا دې چی خلقو په خپلو دینی امورو کي سستی شروع کړې ده. نوچی د سحر په مونځ کي تشویب د خوب د غفلت دوجی جائز شو. نود سستی او په دنیاوی کارونو کي د غفلت د وجی خویه خامخا جائز وی. امام ابویوسف (رحمه الله) فرمائی. زما په نزد د قاضیانو او حاکمانو دپاره د سحر نه علاوه په نورو مونځونو کي هم تشویب جائز دې. نوموذن دي د مسلمانانو حاکم ته په دی الفاظو سره تشویب کوی: (السلام عليك أيها الأمير ورحمة الله وبركاته حي على الصلاة حي على الفلاح الصلاة يرحمك الله) امام محمد (رحمه الله) دا مستبعد گنځلی دی. د استبعاد وجه دا ده چی د شریعت په نظر کي ټول برابر دی. که امیروی او که د قوم خلق وی. ددی وجی په کي د حاکم څه خصوصیت نشته. قاضی ابویوسف (رحمه الله) د مسلمانانو حاکمانو دپاره ددی تشویب تخصیص ځکه کړې دې چی دا خلق د مسلمانانو په کارونو کي زیات مشغول وی. نو دوی ته دي اعلان کولی شی چی د دوی نه جماعت فوت نشی. هم دا حکم د هغه ټولو علماو دپاره دې چی د مسلمانانو په کارونو کي مشغول وی. لکه مفتی او قاضی.

د سحر په اذان کي د ' الصلاة خیر من النوم زیادت

د سحر په اذان کي دي د "حي على الفلاح" نه پس د "الصلاة خیر من النوم" زیادت کوی. اودا زیادت مستحب دې دلیل دا دې چی یوه ورځ بلال د سحر اذان او کړو. او بیا د عائشه رضی الله عنها د حجري دروازي ته راغلو. او عرض ئې او کړو. "الصلاة یا رسول الله" عائشه رضی الله عنها ورته او فرمایلی: "الرسول نائم" رسول الله صلي الله عليه وسلم اوده دې. نو بلال اوونیل: "الصلاة خیر من النوم" نو نبی کریم صلي الله عليه وسلم بیدار شو. عائشه رضی الله عنها ورته خبر ورکړو. نبی کریم صلي الله عليه وسلم دا کلمه خوښه کړه. اووي فرمایلی اي بلال! دا په خپل اذان کي شامله کړه. پاتې شوه دا خبره چی دا زیادت د سحر د مانځه سره ولي خاص شو. نو جواب دا دې چی دا وخت د خوب او د غفلت وی. نو ځکه دا زیادت د سحر اذان سره خاص شو.

د ابو عبد الرحمن بلال بن الحارث المزني رضي الله عنه حالات

نوم بلال كنيه ابو عبد الرحمن دپلار نوم حارث دمزني قبيلي سره تعلق لري دمزنيه قبيلي دوفد سره دهجرت په پنځم كال په دربار نبوت كي حاضر شوى وو او په فتح مكه كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره شريك وو او دمزنيه قبيلي جهنده يي په لاس كي وه او په اخر كي يي په بصره كي سكونت اختيار كړو دهجرت په شپيتم كال ددي فاني دنيا نه رخصت شو او پدغه وخت كي دده عمر اتيا كاله وو دمروياتو شمير يي اته دى

*****

۳۴- باب مَا جَاءَ أَنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ

اذان چي څوك او كړي اقامت هم دهغه حق دي

۱۹۹- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، وَيَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ أَنْعُمٍ الْأَفْرَيقِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ لُحَيْمٍ الْخَضَرِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ الْحَارِثِ الصَّدَائِيِّ، قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُوْذِّنَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، فَأَذَلْتُ فَأَرَادَ بِلَالٌ أَنْ يُقِيمَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَخَا صَدَاءٍ قَدْ أَذَّنَ وَمَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ زَيْدِ بْنِ أَنَسٍ لَعَرَفَهُ مِنْ حَدِيثِ الْأَفْرَيقِيِّ، وَالْأَفْرَيقِيُّ هُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعَّفَهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ، قَالَ أَحْمَدُ: لَا أَكْتُبُ حَدِيثَ الْأَفْرَيقِيِّ، قَالَ: وَرَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَنْقُوِي أَمْرَهُ وَيَقُولُ: هُوَ مُقَارِبُ الْحَدِيثِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُهُ. (١)

ترجمه: دزياد بن حارث صدائي بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته دسحر اذان كولو حكم او كړو او بيا بلال اقامت كول او غوښتل نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اذان خو دصدا قبيلي يو كس كړي دي او اذان چي چا كړي وي اقامت به هم هغه كوي

امام ترمذي وائي په دي باب كي دابن عمر رضي الله عنهما نه هم روايت مروي دي او دزيات روايت مونږ صرف د افرقي په سند پيژنو او افرقي دمحدثينو په نزد ضعيف دي يحيي بن سعيد القطان وغيره دهغه تضعيف كړي دي، امام احمد وائي زه دافريقي حديث نه ليكم ليكن ما محمد بن اسماعيل ليدلي وو چي هغه يي قوي گرځولي وو او ونيل به يي چي دا

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ۳۰۵ (۵۱۳) سنن ابن ماجه/ الأذان ۳ (۷۱۴) (تحفة الأشراف: ۲۶۵۳) مسند احمد (۲/۱۶۹).

مقارب الحديث دي، داكثرو اهل علمو هم په دي باندي عمل دي چي اذان خوك او كړي اقامت به هم هغه كوي

تشریح په دي مسئله كي اختلاف دي چي دمؤذن نه علاوه بل خوك اقامت كولي شي او كنه په دي باره كي دوه مذاهب دي

نمبر (۱)، دامام ابو حنيفه په نزد اقامت دمؤذن حق دي مگر كه مؤذن صراحتا يا كنايتا اجازت او كړي نو بيا بل خوك اقامت كولي شي دويم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نزد اقامت دمؤذن دپاره واجب دي او دبل چا دپاره اقامت كول مطلقا ناجائز دي. احنافو په دي باره كي دعبدالله بن ام مكتوم دروايت نه استدلال كړي دي او امام شافعي حديث الباب نه استدلال كړي دي. والله اعلم.

*****

۳۵- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْأَذَانِ بِغَيْرِ وُضْوءٍ

داودس نه بغير داذان كولو دكراهت بيان

۲۰۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى الصَّدَقِيِّ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يُؤْذِنُ إِلَّا مَتَوَضِّئٌ". (۱)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل اذان دي هغه خوك كوي چي اودس بي وي.

تشریح: بغير داودس نه داقامت كراهت

مسئله بي اودسه اقامت كول مكروه دی. ځكه چي په دی صورت كي په اقامت او مونځ كي فصل لازميږي. حالانكه اقامت د مونځ سره متصل مشروع دي، امام كرخي (رحمه الله) روايت كړي دي چي اقامت هم بي اودسه مكروه نه دي ځكه چي اقامت په دوو اذانونو كي يو اذان دي او اذان بي اودسه مكروه نه دي نو اقامت به هم بي اودسه مكروه نه وي روايت كراهة الاذان بغير طهارة امام كرخي (رحمه الله) دا روايت هم كړي دي چي بي اودسه اذان هم مكروه دي. ځكه چي مؤذن د اذان په ذريعه خلقو ته د مانځه د تيارۍ حكم وركوي. او په خپله ورته دي تيار نه دي. نو دي به د الله تعالي ددی قول ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ﴾ لاندې راځي. ځكه ونيلى شوى دى چي اذان هم بي اودسه مكروه دي.

د اذان او اقامت دپاره دطهارت حکم

مستحب ده چی اذان او اقامت په اودس کې اوکړې شی. خو که بغیر د اودس نه اذان اوکړو. نو د ظاهر روایت مطابق بغیرد کراهت نه جائز دي. دلیل دا دي چی اذان دالله تعالی ذکر دي. مونځ نه دي. اود ذکر دپاره اودس مستحب دي. واجب نه دي. نوځکه د اذان کولو دپاره اودس مستحب شو. لکه د قرآن لوستلو دپاره چی اودس کول مستحب دي. امام اوزاعي (رحمه الله) فرماني. د اذان دپاره اودس کول شرط دي. ځکه چی امام ترمذی (رحمه الله) د ابوهریره (رضي الله عنه) نه نقل کړی دی چی (قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُؤْذَنُ إِلَّا مَتَوَضَّعٌ) یعنی ابوهریره (رضي الله عنه) فرماني چی رسول الله ﷺ فرمائيلى دي. اذان دی هغه کس کوی چی په اودس کې وي. خو مونځ وايو چی ددی نه هم استحباب مراد دي.

په حالت د جنابت کې د اذان حکم

په حالت د جنابت کې اذان کول مکروه دي. اوپه دی کې صرف یو روایت دي. یعنی د کراهت روایت دي. اود عدم کراهت روایت نشته. او وړاندې تیر شو چی د بي اودس په اذان کې د کراهت او عدم کراهت دواړه روایتونه شته. نو د جنب د اذان په کراهت اود محدث د اذان په عدم کراهت کې فرق دا دي چی اذان د مونځ مشابه دي. هغه داسی چی دواړه د تکبیر تحریمي نه شروع کیږي (۲) دواړه مخ په قبله ادا کولی شی (۳) اود اذان کلمات داسی مرتب دي. لکه څنگه چی د مونځ ارکان مرتب دي. دواړه د وخت سره خاص دي (۴) او په دې پو کې خبري کول ممنوع دي. نو په دی اعتبار سره اذان د مونځ مشابه شو. خو اذان په حقیقت کې مونځ نه دي. حاصل دا شو چی اذان من وجه د مونځ مشابه دی. او من وجه مشابه نه دي. نو که د مشابهت اعتبار اوکړې شی. نو پکار ده چی اذان بي اودس ناجائز شی. اود جنابت سره هم ناجائز شی. او که دعدم مشابهت اعتبار اوکړې شی. نوپه دواړو صورتونو کې اذان بغیر د کراهته پکار دي چی جائز شی.

نومونځ په دواړو مشابهتینو باندې عمل اوکړو نو د جنابت په صورت کې مو د مونځ سره د مشابهت اعتبار اوکړو. او حکم مو اوکړو چی د اذان دپاره طهارت شرط دي. نو په حالت د جنابت کې اذان کول مکروه دي. اود بي اودس په صورت کې مو دعدم مشابهت اعتبار اوکړو. او حکم مو اوکړو چی د اذان دپاره طهارت شرط نه دي. نو په حالت د بي اودس کې اذان کول مکروه نه دي. امام محمد (رحمه الله) په جامع الصغیر کې فرمائيلى دي. که بغیر اودس نه اذان اوکړو. او اقامت نه اواز اوکړو. نو اذان او اقامت دی نه راگرځوی. او که جنب اذان اوکړو. یا نه اقامت اوکړو. نو زما په نزد اعاده مستحب ده. په شرح طحاوی کې ذکر دی چی د څلورو کسانو د اذان اعاده مستحب ده (۱) د جنب (۲) د بنځی (۳) د نشی په حالت کې (۴) د لیونی.

خوکه جنب د اذان او اقامت اعاده اونکرله. نو بيا هم کافی دي. بهر حال د بي اودسه اذان او اقامت نه راگرخول ددی وچی دی چی بي اودسی سپک نجاست دي. او باقی پاتې شو دویم یعنی د جنب اذان او اقامت یعنی د جنب اذان او اقامت نو په دی کی دوه روایتونه دي. یو دا چی واپس دي راوگرخوی. اودویم دا چی نه دي راگرخوی. فقاہت سره زیات مشابه دا ده چی د جنب د اذان اعاده دي اوکرې شی. او د اقامت دي نشی راگرخولې. ځکه په اذان کی فی الجمله تکرار جائز دي. لکه په جمعه کی چی اذان دوه ځله کولی شی. خو په اقامت کی تکرار مشروع نه دي. د صاحب هدایه بیان دی چی د امام محمد د قول (ان لم يعد أجزاء) مراد دا دي چی مونځ کافی دي. ځکه چی مونځ خو بغیر د اذان او اقامت نه هم جائز دي. نوبغیر د اعاده نه به په درجه اولی سره جائز وی.

*****

٢٠١_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: "لَا يُتَادَى بِالصَّلَاةِ إِلَّا مُتَوَضِّئًا". قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَهَذَا أَصَحُّ مِنَ الْحَدِيثِ الْأَوَّلِ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ لَمْ يَرْفَعَهُ ابْنُ وَهْبٍ، وَهُوَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، وَالزُّهْرِيُّ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْأَذَانِ عَلَى غَيْرِ وَضُوءٍ، فَكَرِهَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَرَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ. (١)

ترجمه: ابن شهاب زهري واني ابوهريره رضي الله عنه فرمايلي دي دمونځ دپاره دي هغه څوك اذان كوي څوك چي په اودس كي وي

امام ترمذي واني دا حديث دسابقه حديث نه زيات صحيح دي ، او دابوهريره رضي الله عنه حديث ابن وهب مرفوع نه دي بيان كړي او دا د وليد بن مسلم دحديث نه زيات صحيح دي، زهري دابوهريره رضي الله عنه نه اوريدلي نه دي، بغیر اودسه په اذان كولو كي داهل علمو اختلاف دي بعضو مكروه گنولي دي او دا دامام شافعي او اسحاق قول هم دي او بعضي اهل علمو په دي سلسله كي رخصت وركړي دي اوددي قول قائل سفیان ثوري او ابن مبارك او امام احمد دي.

تخریج

*****

٣٦_ باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ أَحَقُّ بِالْإِقَامَةِ

تكبير دامام دا جازت نه پس شروع كول پكار دي

٢٠٢_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، أَخْبَرَنَا يَسَّالُ بْنُ حَزْبٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ، يَقُولُ: "كَانَ مُؤَذِّنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْهَلُ، فَلَا يُقِيمُ حَقًّا إِذَا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ خَرَجَ أَقَامَ الصَّلَاةَ حِينَ يَرَاهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ هُوَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَحَدِيثُ إِسْرَائِيلَ، عَنْ يَسَّالِ بْنِ حَزْبٍ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. وَهَكَذَا قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِنَّ الْمُؤَذِّنَ أَمْلَكَ بِالْأَذَانِ وَالْإِمَامُ أَمْلَكَ بِالْإِقَامَةِ. (١)

ترجمه: د جابر بن سمره رضي الله عنه نه مروي دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم مؤذن به تاخير كولو او هغه وخته پوري به يي اقامت نه ونيلو ترڅو چي به يي رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي نه وو كله چي به رسول الله راوتلو نو ده به اقامت شروع كړو امام ترمذي وائي د جابر بن سمره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او دا موږ ته صرف داسرايل په سند را رسيدلي دي او هغه دسماك نه نقل كړي دي، دا رنگي د بعضي اهل علمو قول دي چي دمؤذن سره دااذان زيات اختيار وي او دامام سره داقامت زيات اختيار وي

*****

٣٧_ باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ

دشپي دااذان كولوبيان

٢٠٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَالًا لَا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَلَكَوْا وَالْمَرْبُؤَا حَقًّا تَسْمَعُوا تُأَذِّنُ ابْنُ أَبِي أَمْرٍ مَكْتُومٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَعَائِشَةَ، وَأُمِّسَةَ، وَأُسَيْسَ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَسَمُرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ، فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ بِاللَّيْلِ أَجْرَاهُ وَلَا يُعِيدُ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِذَا أَذَّنَ بِلَيْلٍ أَعَادَ، وَيُوقَلُ شَفِيحَانِ الثَّوْرِيُّ، وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ بِلَالًا أَذَّنَ بِلَيْلٍ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

١ صحيح مسلم/الماجد ٢٩ (٦٠٦). سنن ابى داود/ الصلاة ٢٢ (٥٢٤). (تحفة الأشراف: ٢١٢٤). مسند احمد (٥/٤٦).

يُنَادِي إِنَّ الْعَبْدَ تَامَرٌ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرٌ مَحْفُوظٌ وَالصَّحِيحُ. مَا رَوَى عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَغَيْرُهُ. عَنْ تَافِيعٍ. عَنْ ابْنِ عُمَرَ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤْذِنُ بِلَيْلٍ فَنُكَلُوا وَانْهَرُوا حَتَّى يُؤْذِنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ". وَرَوَى عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَادٍ. عَنْ تَافِيعٍ. أَنَّ مُؤَذِّنًا لِعُمَرَ أَذَّنَ بِلَيْلٍ، فَأَمَرَهُ عُمَرُ أَنْ يُعِيدَ الْأَذَانَ. وَهَذَا لَا يَصِحُّ أَيْضًا. لِأَنَّهُ عَنْ تَافِيعٍ. عَنْ عُمَرَ مُنْقَطِعٌ. وَلَكِنَّ حَتَّابَ بْنَ سَلَمَةَ أَرَادَ هَذَا الْحَدِيثَ. وَالصَّحِيحُ رَوَايَةُ عُبَيْدِ اللَّهِ وَغَيْرِ وَاحِدٍ. عَنْ تَافِيعٍ. عَنْ ابْنِ عُمَرَ. وَالزُّهْرِيِّ. عَنْ سَالِمٍ. عَنْ ابْنِ عُمَرَ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤْذِنُ بِلَيْلٍ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَلَوْ كَانَ حَدِيثٌ حَتَّابٍ صَحِيحًا لَمْ يَكُنْ لِهَذَا الْحَدِيثِ مَعْنَى. إِذْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤْذِنُ بِلَيْلٍ". فَإِنَّمَا أَمَرُهُمْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُ. وَقَالَ: إِنَّ بِلَالًا يُؤْذِنُ بِلَيْلٍ. وَلَوْ أَنَّهُ أَمَرَهُ بِإِعَادَةِ الْأَذَانِ حِينَ أَذَّنَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ لَمْ يَقُلْ إِنَّ بِلَالًا يُؤْذِنُ بِلَيْلٍ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحَدِيدِيِّ: حَدِيثُ حَتَّابِ بْنِ سَلَمَةَ. عَنْ أَيُّوبَ. عَنْ تَافِيعٍ. عَنْ ابْنِ عُمَرَ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ غَيْرٌ مَحْفُوظٌ. وَأَخْطَأَ فِيهِ حَتَّابُ بْنُ سَلَمَةَ. (١)

ترجمه د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم فرمانبلي دي بلال دشبي اذان کوي لهذا تاسو خوړل ځکل جاري ساتي چي خو پوري مو دابن ام مکتوم اذان اوریدلي نه وي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن مسعود، عائشه، انيسه، انس، ابوذر، او سميره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دابن عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، دشبي په اذان کولو کي داهل علمو اختلاف دي دبعضو قول دي کچري شپه باقي وي او مؤذن اذان اوکړي نو دا کافي دي او راگرخولو ته يي ضرورت نشته دامام مالک، ابن مبارک شافعي، حمد، او اسحاق هم دا قول دي مگر بعضي اهل علم وائي چي کله څوک دشبي اذان اوکړي دسحر دپاره نو دا به راگرخولي شي او دا دسفيان ثوري قول دي، حماد بن سلمه په سند دايوب عن نافع، عن ابن عمر روايت نقل کړي دي چي بلال رضي الله عنه خاص په شپه کي اذان اوکړو نو نبي کريم صلي الله عليه وسلم ورته حکم اوکړو چي په جغه اعلان اوکړي چي زه اوډه شوي وم، دا حديث غير محفوظ دي صحيح روايت هغه دي کوم چي عبد الله بن عمر وغيره نه

١ صحيح البخاري/الاذان ١٢ (٢٣٠). و المصوم ١٤ (١٩١٨). والشهادات ١١ (٢٥٦٦). وأخبار الآحاد ١ (٢٢٢٨). صحيح

مسلم/المصوم ٨ (١٠٩٢). سنن النسائي/الاذان ٩ (٨٢٨). (تحفة الأشراف: ٢٠٩٠٩). موطأ امام مالک/الصلاة ٣ (١٢).

مسند احمد (١٢٣/٥٤، ١٢٣). سنن الدارمي/الصلاة ٣ (١٢٣٦).

په سند دنافع مرووي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دبلال اذان خاص دشپي وي لهذا تاسو خوراك خنساك مه پرېږدئ چي خو پوري مو دابن ام مكتوم اذان اوريدلي نه وي، او عبدالعزیز بن ابي رواد دنافع نه روايت كړي دي چي د عمر رضي الله عنه مؤذن خاص دشپي اذان او كړو نو امير المؤمنين ورته حكم او كړو چي اذان راوگرځوي داروايت هم صحيح نه دي ځكه چي دنافع او عمر په مينځ كي انقطاع ده او شايد دحماد بن سلمه مراد همدا حديث وي، صحيح روايت دعبیدالله بن عمر دي دنورو راويانو په روايت سره كوم چي هغوی دنافع نه نقل كړي دي او نافع دابن عمر نه او زهري دسالم نه او سالم دابن عمر نه چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي بلال اكثر دشپي اذان كوي، كه دحماد څه حديث صحيح وي نو بيا به ددي حديث څه معني نه وه په كوم كي چي داسي راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي بلال دسحر دپاره اكثر دشپي اذان كوي، رسول الله خلقوته دراتلونكي زماني باره كي حكم او كړو او ويي فرمائيل چي بلال خاص دشپي اذان كوي او كه رسول الله دطلوع فجر نه مخكي داذان كولو په وجه هغه ته داذان راگرځولو حكم كړي وي نو دا به يي نه فرمائيل چي بلال دشپي اذان كوي، دعلي بن مديني قول دي چي دحماد بن سلمه حديث كوم چي دابو ايوب نه او ابو ايوب دنافع نه او نافع دابن عمر نه او ابن عمر دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي دا روايت غير محفوظ دي دحماد بن سلمه نه په دي كي هيريدل شوي دي.

تشرېح په دي مسئله كي اختلاف دي كچري اذان دوخت نه مخكي اوشي نو ايا دا به كافي وي او كنه په دي باره كي دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد دا اذان كفايت نه كوي او اعاده به يي واجب وي او په دي مسئله كي امام صاحب په ابو داود كي دبلال رضي الله عنه دحديث نه استدلال كوي "لا تؤذن حتي تستبين لك الفجر هكذا ومد يديه عرضاً" اودويم دليل يي ددي باب دعبیدالله بن عمر روايت دي.

دويم مذهب په دي باره كي دانمه ثلاثه دي هغوی وائي كه اذان قبل الوقت اوشي نو جائز دي او اعاده يي ضروري نه ده او ددي دپاره دحديث الباب نه استدلال كوي.

دسالم بن عبدالله بن عمر حالاته

دا دعبدالله بن عمر خوي دی په دي دتولو اتفاق دی چي دی د عمر رضي الله عنه په ټول اولاد كي دهغه سره زيات مشابه وو او دعبدالله په اولاد كي هم دهغه سره زيات مشابه دي رابن سعد،

علامه ذهبي وائي سالم فقيه او حجت وو او دمخصوص علماؤ دجملي نه وو دهغه ذات علم او عمل دواړو لره جمع كونکی وو امام نووي ليكلي دي دسالم په امامت او زهد او تقوي باندي

په تمام امت اتفاق دی
 په حدیث کې ډیر مشهور وو دعلم حدیث علم یې دابوهریره ، ابو ایوب انصاري او عائشه
 رضي الله عنها نه حاصل کړی وو او په همدې وجه ابن سعد لیکلي دي چي سالم دکثیر
 الحدیث او عالي مرتبي خلقو دجملي نه وو سالم دمديني په فقهاء سبع کي وو اعلام
 الموقعين
 امام مالک دده په باره کي لیکلي دي چي په سلف صالحينو کي په زهد او تقوي کي دده سره
 مشابه هيڅوک نه وو (تذکره الحفاظ)
 يو څو صفات په ده کي زيات سرگند وو اول ډیر احتياط کول. دویم دبادشاهانو چاپلوسي نه
 کول، او دمسلمان دوينو عزت کول
 وفات: دهجرت په ۱۰۶ کال په مدينه کي وفات شو هشام بن عبد الملك ورباندي جنازه اوکړه
 (تهذيب التهذيب)

*****

۳۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ

د اذان نه پس د مسجد نه د وتلو د کراهت بيان

۲۰۴_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ، عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ، قَالَ:
 خَرَجَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ مَا أُذِّنَ فِيهِ بِالْعَصْرِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ
 حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَعَلَى هَذَا الْعَمَلِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَمَنْ
 بَعْدَهُمْ أَنْ لَا يَخْرُجَ أَحَدٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ أَنْ يَكُونَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ أَوْ أَمْرٍ لَا
 بُدَّ مِنْهُ. وَيُرْوَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: يَخْرُجُ مَا لَمْ يَأْخُذْ الْمُؤَذِّنُ فِي الْإِقَامَةِ. قَالَ أَبُو
 عِيَسَى: وَهَذَا عِنْدَنَا لَيْسَ لَهُ عِلَّةٌ فِي الْخُرُوجِ مِنْهُ. وَأَبُو الشَّعْثَاءِ أَشْبَهُهُ بِأَبِي أُسُودَ وَهُوَ وَالِدُ
 أَهْتَكَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ. وَقَدْ رَوَى أَهْتَكُ بْنُ أَبِي الشَّعْثَاءِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِيهِ. (۱)

^۱ صحيح مسلم/المجاود ۲۵ (۶۵۵) . سنن ابی داود/ الصلاة ۲۲ (۵۲۶) . سنن النسائي/الأذان ۴۰ (۶۸۵) . سنن ابن
 ماجه/الأذان ۷۰ (۲۳۳) . (تحفة الأشراف: ۱۳۴۷) . مسند احمد (۲/۲۱۰: ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱

ترجمه د ابو الشعثاء بن اسود نه مروی دي چي يو کس په مسجد کي دماز يگر داځان کيدو نه پس دمسجد نه اووتلو نو ابوهريره رضي الله عنه او فرماييل دي کس خو دابو القاسم صلي الله عليه وسلم نافرمانی اوکړه

امام ترمذي وائي دابوهريره حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي دعثمان رضي الله عنه نه هم روايت مروی دي، دصحابه کرامو او ددوي نه په پس خلقو کي داهل علمو په دي باندي عمل دي چي داځان کيدو نه پس بغير دکوم عذر نه مثلاً اودس کول يا کوم سخت ضرورت راشي دکوم نه بغير چي څه چاره نه وي دمسجد نه وتل ممنوع دي، دابراهيم نخعي نه مروی دي چي څو پوري مؤذن اقامت شروع کړي نه وي ترهغي پوري بهر وتلي شي، زمونږ په نزد داحکم دهغه چا دپاره دي دچا سره چي دوتلو دپاره کوم عذر موجود وي .

حل لغات . المؤذن: اَذَن يُوْذِن تَأْذِيْنًا د باب تفعيل نه اسم فاعل دي معني يي اذان کونکي.

تشریح : دغريو حالت زمونږ دحالاتو نه مختلف دي هلته داځان او اقامت مينځ کي مختصر وقفه کيږي، نيمه گيڼته فاصله نه وي پس څوک چي د اذان نه پس دمسجد نه اوځي دهغه باره کي خلق بدگماني کوي چي دي ولي دمسجد نه روان شو شايد مونږ به نه کوي او يا په دي امام پسي مونږ نه کوي نو په دي وجه دهغه په باره کي خلق د تارك الصلاة گمان کوي او نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرماييلي دي "اتقوا مواضع التهم" نو په دي وجه د اذان نه پس دمسجد نه وتل ممنوع دي البته دضرورت وخت کي وتل جائز دي ځکه چي په ضرورت خلق پوهيږي او په دي وجه ورباندي بدگماني نه کوي دارنگي د اودس دپاره يا داستنجا دپاره هم تللي شي ځکه چي دي صورت کي هم بدگماني نشي کيږي او چي کله ضرورت ختم شو واپس دي راشي بدگماني به ختمه شي مگر زمونږ په ديارو کي د اذان نه پس دمسجد نه دوتلو دپاره گنجائش وي چي څو پوري دخلقو دمونځ دپاره راتلل شروع شوي نه دي ځکه چي دغه وخته پوري څوک بدگماني کونکي په مسجد کي موجود نه وي.

دابوالشعثاء حالاته

نوم سليم دپلار نوم اسود کنیه ابو الشعثاء ، جليل القدر تابعي دي، دثقاتو راويانو دجملي نه دي، اکثر علم يي دابوهريره رضي الله عنه نه نقل کړي دي

*****

۳۹_ باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ فِي السَّفَرِ

په سفر کي داځان کولو بيان

٢٠٥_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَابْنُ عَمِّي، فَقَالَ لَنَا: "إِذَا سَافَرْتُمَا فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا وَلْيُؤَمِّكُمَا أَكْبَرُكُمَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتَارُوا الْأَذَانَ فِي السَّفَرِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: تُجْزِي الْإِقَامَةُ إِنَّمَا الْأَذَانُ عَلَى مَنْ يُرِيدُ أَنْ يَجْمَعَ النَّاسَ، وَالْقَوْلُ الْأَوَّلُ أَصَحُّ، وَيَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه د مالک بن حویرث رضی اللہ عنہ نه مروی دي چي زه اوزما دتره خوي رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شونو مونږ ته يي اوفرمانيل خو پوري چي تاسو دواړه په سفر کي يي اذان او اقامت به کوئ او امامت به هغه څوک ورکوي څوک چي په تاسو کي مشر وي

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او دا کثرو اهل علمو په دي باندې عمل دي دوی په سفر کي اذان کول خوښ کړي دي، او بعضي اهل علم واني صرف اقامت کافي دي او اذان خو ددي دپاره وي چاچي دخلقو راجمع کولو اراده کړي وي ليکن اولني قول زيات صحيح دي او دا دامام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي

تشریح دمسافر دپاره د اذان او اقامت حکم

که مسافردپاره اذان او اقامت دواړه کول پکار دی دليل دا دې. نبی ﷺ د ابو مليکه دوو ځامنو ته فرمايلي وو (إِذَا سَافَرْتُمَا فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا) صاحب دنهيايه ليکلی دی چي په مبسوط کي دا حديث د ابو مليکه د دوو ځامنو نه علاوه په خطاب سره هم موجود دې (وقال روى عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال لمالك ابن الحويرث وابن عم له رضى الله عنهما إذا سافرتما فأذنا وأقيما وليؤمكما أكبركما قرأناً). وروى فخر الاسلام وليؤمكما أكبركما سنأ) د نبی ﷺ نه روايت دې چي دوی مالک بن حویرث او دهغه د تره ځوی ته فرمايلي وو. کله چي تاسو په سفر ئي. نواذان او اقامت کوئ. او په تاسو دواړو کي دي امامت هغه څوک کوی چي قرآن ئې زيات وئيلي وی. او فخر الاسلام روايت کړې دې. چي امامت دي هغه څوک کوی چي په تاسو کي مشر وی په

^١ صحيح البخارى/الأذان ١٤ (٢٢٨). ٢٥٥ (٢٥٨). ٢٩٠ (٢٨٥). ١٢٠ (٨١٩). والجهاد ٢٢ (٢٨٢٨). والأدب ٢٤ (٢٠٠٨).

وأخبار الأحاد ٤ (٤٢٢٦). صحيح مسلم/المساجد ٥٣ (٦٤٢). سنن ابى داود/الصلاة ٦١ (٥٨٩). سنن النسائي/الأذان ٤

(٢٣٥). ٨٠ (٢٣٦). ٢٩٠ (٢٤٠). والإمامة ٣ (٤٨٢). سنن ابن ماجه/الإقامة ٢٦ (تحفة الأشراف: ١١١٢). مستد احمد

(٢/٢٣٦). ٥٣ (٥/٥٣). سنن الداريمى/الصلاة ٢٢ (١٢٨٨).

ابوداود اونسانى كي دى (يعجب ربك من راعى غنم في رأس شظية يؤذن بالصلاة ويصل فيقول الله عزوجل أنظروا إلى عبدى هذا يؤذن ويقيم للصلاة ويخاف منى قد غفرت لعبدى وأدخلته الجنة) يعنى ستا رب خونوى چى د گډو څرونكى د غږه سرکه اذان کوى. او اقامت کوى. او مونځ کوى. نوالله تعالى فرمانى. زما دي بنده ته اوگورئ چى اذان کوى. اقامت کوى. او مونځ کوى. زما نه ويرېږي. ما خپل بنده اوبښلو. او جنت ته مي داخل کړو.

د سلمان فارسي (رضي الله عنه) نه روايت دې. (قال قال رسول الله ﷺ إذا كان الرجل بأرض قلاة فحانت الصلاة فليتوضأ فإن لم يجد ماءً فليتيمم فإن أقام صلى معه ملكان وإن أذن وأقام صلى خلفه جنود الله مالا يرى طرفاه) رواه عبد الرزاق يعنى د سلمان فارسي (رضي الله عنه) نه مرفوعاً روايت دې چى يوسرې په بيابان كي يواخي وي. د مونځ وخت پرې راشي. نو اوډس اوکړي. او که اوبه نه مومي. نو تيمم اوکړي. بيا که اقامت نې اوکړو. نو دوه فرشتى د هغه سره مونځ کوي. او که ده اذان اوکړو. او اقامت نې اوکړو. نو دده شاه ته دالله تعالى په لښکرو كي دومره تعداد كي مونځ کوي چى د هغى طرفونه به ده ته په نظر نه راځي.

ددى احاديثو نه معلومه شوه چى د اذان مقصد صرف دا نه دې چى مؤذن خلقو ته د حاضري اعلان اوکړي. بلکه دا هم دې چى دالله تعالى نوم او دهغه دين په زمکه كي اوچت شي. اوبه غږونو او بيابانونو كي د هغه په بندگانو كي جنتو او انسانانو وغيره ته دالله تعالى يادگيرنه اوکړي چى مؤذن نې په خپل نظر نه وينى. فرمائى چى مسافر که اذان او اقامت دواړه پريخودل. نو دا مکروه دې. ځکه چى د مالک بن حويرث (رضي الله عنه) د حديث مخالفت دې. او که اقامت نې اوکړو. او اذان نې پريخودلو. نو دا جائزه ده. بيا که په ښار كي په کور كي دننه مونځ کوي. نو هم دى د اذان او اقامت سره کوي. که خان ته مونځ کوي. او که جماعت سره کوي. ددى دپاره چى مونځ په ښه شان سره اوکړي. او که دواړه نې پريخودل. نو بيا هم جائز ده.

يو ځل عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) علقمه او اسود ته بغير د اذان او اقامت نه مونځ اوکړو. چا عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) ته اووئيل: تاسو خو نه اذان اوکړو. اونه اقامت؟ نو هغوى ورته او فرمائيل: (أذان العي يکفي) د محلي اذان زمونږ دپاره کافي دې.

ددى وجه دا ده چى مؤذن په اذان او اقامت كي د محلي د خلقو دطرفه نائب وي. ځکه چى دمحلي خلقو دي ددى کار دپاره مقرر کړې وي. نو کوم کس چى حقيقه په محله كي بغير داذان او اقامت نه مونځ کوي. نو هغه حکماً د اذان او اقامت سره مونځ کونکى دې. نو ځکه په دى كي څه کراهت نشته. د دي په خلاف چى کله مسافر بغير د اذان او اقامت نه خان ته مونځ اوکړي. هغه په حقيقت كي دا دواړه (اذان او اقامت) پريخودل. نودي په حقيقت كي هم

د جماعت پريخودنكي شو. او تشبها هم. اوڅنگه چي د جماعت مونځ پريخودل مكروه دي. نو دغه شان تشابه بالجماعت پريخودل هم مكروه ده.

د ابوسليمان مالك بن حويرث رضي الله عنه حالات:

نوم مالك كنيه ابوسليمان دپلار نوم حويرث قبيله ليس، مالك درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شو او شل ورځي قيام يې او كړو او بيا په بصره كې مقيم شو په ۹۴ هجري كې په بصره كې وفات شو او ۱۵ روايات ورته مروي دي چي دوه په كې متفق عليه دي او يو صرف په بخاري كې دي.

*****

۴۰_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْأَذَانِ

داذان د فضيلت بيان

۲۰۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو ثُمَيْلَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو حَمْزَةَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَذَّنَ سَبْعَ سِنِينَ مُخْتَصِمًا كَبَيْتَ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَثَوْبَانَ، وَمُعَاوِيَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ غَرِيبٌ، وَأَبُو ثُمَيْلَةَ اسْمُهُ: يَحْيَى بْنُ وَاصِحٍ، وَأَبُو حَمْزَةَ السُّكْرِيُّ اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ، وَجَابِرُ بْنُ يَزِيدَ الْجُعْفِيُّ، سَعَفُوهُ تَرَكَهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا يَقُولُ: لَوْلَا جَابِرُ الْجُعْفِيُّ لَكَانَ أَهْلُ الْكُوفَةِ يَغْيِرُ فِتْنَهُ. (١)

ترجمه د ابن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي څوك چي اوه كالو پوري د ثواب په نيت اذان او كړي نو دده دپاره به د جهنم داور نه نجات اوليكلي شي، امام ترمذي وائي د ابن عباس حديث غريب دي، او په دي باب كې د عبدالله ابن مسعود، ثوبان، معاويه، انس، ابوهريره، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي او اهل علمو د جابر بن يزيد جعفي تضعيف كړي دي او يحيي بن سعيد او عبد الرحمن مهدي متروك گنرلي دي، امام ترمذي وايي ما اوريدلي دي د جارود نه چي ونييل يې ما اوريدلي دي دو كيع نه چي ونييل يې كه جابر جعفي نه وي نو اهل كوفه به د حديث نه بغير وي او كه حماد نه وي نو اهل كوفه به د فقهې نه بغير وي

^۱ سنن ابن ماجه (الاذان ۵ (۷۲۷)، (تحفة الأشراف: ۲۳۸۱).

: د اذان اهميت او فضيلت

تشریح

اذان د الله تعالى په ذکرونو کې يو ډیر اوچت ذکر دی. په دې کې د توحید او رسالت د گواهي اعلان کولی شی. او په دې باندې د اسلام شان او شوکت ټنکاره کېږي. په ډیرو حدیثونو کې د اذان فضيلت راغلی دي.

(۱) د اذان آواز چی ترڅومره پورې رسی، او کوم کسان دا اوري، که جنات وی او که انسانان د قیامت په ورځ به د مؤذن دپاره دایمان گواهی ورکوي (بخاری، نسائي، ابن ماجه)
(۲) دالله تعالى د رېښتیني پیغمبر ښه وينا ده چی د پیغمبرانو علیهم السلام او شهیدانو نه به پس مؤذنان جنت ته داخلېږي. او په بعضي احادیثو کې دا هم دی چی د مؤذن مرتبه د شهید برابر ده.

(۳) عبدالله وئیلی دی. کوم کس چی اووه کالو پورې اذان اوکړي، او په دې باندې دده غرض صرف ثواب وو، نو دهغه دپاره د د وزخ نه آزادي اولیکلی شی (ابوداود، ترمذی)

(۴) نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائیلي دي، که خلقو ته معلومه شی، چی په اذان کې څومره زیات ثواب دي، اویا ورته دا منصب د قرعه اندازی نه بغیر نه ملاوېږي. نو بیشکه ددې دپاره به قرعه اندازی واچوي. خلاصه دا چی ددې منصب دپاره به ډیر کوشش کوي (بخاری، مسلم، ترمذی، نسائي) د صحابه کرامو په زمانه کې داسی شوې وو چی د اذان په کولو کې په خلقو کې اختلاف پیدا شو. هرکس غوښتل چی دا مبارك منصب ماته نصیب شی، تردی چی قرعه اندازی ته خبره اورسیدله (تاریخ بخاری)

(۵) رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائیلي دي، د قیامت په ورځ به دری قسمه خلق د مشکو په ډیرو ولاړ وی، نه به پري حساب وی، اونه به حیران او پریشان وی (۱) یوهغه کس چی د الله تعالى د رضا دپاره ئې قران لوستلي وی (۲) دویم هغه کس چی د غلامی په عذاب کې اخته وی، خو بیا هم د آخرت نه غافله نه وی (۳) دریم مؤذن (المرشد الامین)

(۶) د قیامت په ورځ به مؤذنینو ته هم د شفاعت کولو اجازت اوشی، او هغوی به د خپلو خپلوانو اودوستانو یا د چا دپاره چی ئې خوښه وی، الله تعالى ته سفارش کوي.

(۷) دا اذان په وخت په شیطان ډیره ویره او هیبت وی، او د ډیری وارخطانې نه تختی، ترکومی پورې چی د مؤذان آواز رسی، هلته نه ایسارېږي. (بخاری، مسلم)

(۸) د قیامت په ورځ به د اذان کونکو څټونه غږی اوږدی وی، یعنی دوی به په ډیرو عزتمندو او اوچتو خلقو کې وی، اود قیامت د ویرې او مصیبت نه به محفوظ وی.

(۹) په کوم ځانې باندې چی اذان کولی شی، هلته د الله تعالى رحمت نازلېږي، د عذاب اومصیبتونو نه هغه ځانې محفوظ وی.

*****

تشریح "الامام ضامن" دا كلمات دجوامع الكلم دجملي نه دي ددينه د پنځه خبرو استنباط شوي دي.

(۱) امام به قرائت کي د مقتدي دقرانت ضامن دي ددي ضمانت تقاضا داده چي قرائت خلف الامام ناجائز دي

(۲) امام به دمقتدي دپاره دتمامو ارکانو او ادابو او وقتونو باره کي ضامن وي

(۳) اقتداء المفترض خلف المتفعل ناجائز ده ځکه چي مفترض دحالت په اعتبار قوي وي او متفعل ضعيف وي او ضعيف دقوي ضامن نشي کيدي.

(۴) اقتداء المفترض بمفترض اخر ناجائز ده ځکه چي دضامن کيدو دپاره ديوي فريضي په تحريمه کي شرکت ضروري دي.

(۵) ددي ضمانت تقاضا داده چي دامام دمونځ په فاسد کيدو دمقتدي مونځ هم فاسد کيږي "والمؤذن مؤتمن" دحديث ددي جملي مطلب دادي مؤذن داسي کس کيدل پکار دي چاته چي دمونځ وختونه په ښه طريقه معلوم وي

"لم يثبت حديث ابو صالح" علي بن مديني وائي دابوصالح حديث ثابت نه دي ځکه چي دده په نزد داعمش سماع دابوصالح نه ثابت نه ده ليکن دامام بخاري په نزد دا حديث معتبر دي ځکه چي دا په ډيرو سندونو ثابت دي.

*****

۴۲- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ

دمؤذن داډان کولو په جواب کي څه ونيل پکار دي

۲۰۸- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَوِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي رَافِعٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأُمِّ حَبِيبَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبِيعَةَ، وَعَائِشَةَ، وَمُعَاذِ بْنِ أَنْسٍ، وَمُعَاوِيَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي سَوِيدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا رَوَى مُعَمَّرٌ وَهَيْثَرُ وَاجِبٌ.

عَنْ الزُّهْرِيِّ وَمِثْلُ حَدِيثِ مَالِكٍ، وَرَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَايَةُ مَالِكٍ أَصَحُّ.^(١)

ترجمه دابوسعيد خدری رضي الله عنه بیان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي تاسو اذان واورئ نو هغه كلمات تاسو هم وايئ کوم چي مؤذن وائي امام ترمذي وائي دابوسعيد خدری رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي دابو رافع، ابوهريره، ام حبيب، عبدالله بن عمرو، عبدالله بن ربيعه، عائشه، معاذ بن انس، او معاويه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، معمرو او بعضي نورو راويانو دزهري نه دمالک حديث هم معني روايت نقل کړي دي عبدالله الرحمن بن اسحاق دا حديث په سند دزهري عن سعيد بن المسيب عن ابي هريره عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل کړي دي او دمالک حديث دتولو نه زيات صحيح دي.

تشریح په دي مسئله کي اختلاف دي چي داذان جواب څنگه کول پکار دي او په دي کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(١) امام ابوحنيفه په نزد د حيعلتين جواب په حوقله سره ورکول مذکور دي.

(٢) دامام شافعي او امام مالک په نزد د حيعلتين جواب په حيعلتين سره ورکول پکار دي او ددوي استدلال دحديث الباب دعموم نه دي چي تاسو كله اذان واورئ نو دمؤذن پشان كلمات تاسو هم وايئ په دي حديث کي دمثل تقاضا داده چي د حيعلتين جواب په حيعلتين ورکړي شي.

جواب مذکوره روايت عام مخصوص عنه البعض دي او ددي دپاره مخصص د عمر رضي الله عنه روايت دي ځکه چي دهغه په روايت کي صراحتاً مذکور دي چي د حيعلتين جواب به په حوقله سره ورکول پکار دي.

د حوقله مطلب يعني لا حول ولا قوة الا بالله سره جواب ورکول مراد دي

*****

٤٣_ بَاب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا

په اذان باندي دمؤذن دپاره د مزدوري يا عوض يا تنخوا اخستلو د کراهت بيان

¹ صحيح البخاري/الأذان ٤ (٦١١) . صحيح مسلم/الصلاة ٤ (٢٨٢) . سنن ابی داود/ الصلاة ٣٦ (٥٢٢) . سنن النسائي/الأذان ٢٣ (٦٤٢) . سنن ابن ماجه/الأذان ٢ (٤٣٠) . تحفة الأشراف : (٢١٥٠) . موطأ امام مالک/الصلاة (٢) . مستد احمد (٤٨٠٥٣/٢/١) . سنن الدارمي/الصلاة (١٢٢٢)

٢٠٩_ حَدَّثَنَا هَذَا. حَدَّثَنَا أَبُو زَيْبِدٍ وَهُوَ عَبْدُ بْنُ الْقَاسِمِ. عَنْ أَلِيعَت. عَنْ الْحَسَنِ. عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ. قَالَ: "إِنَّ مِنْ آخِرِ مَا عَهَدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَخُذَ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عُثْمَانَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ كَرَاهُوا أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا وَاسْتَحَبُّوا لِلْمُؤَذِّنِ أَنْ يَخْتَلِبَ فِي أَذَانِهِ (١).

ترجمه: دشمنان رضي الله عنه نه روايت دي فرماني جي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ټولو وصيتونو کي اخري وصيت ماته دا کړي وو چي مؤذن به داسي څوک مقرر وي چي په اذان اجرت نه اخلي

امام ترمذي وائي دشمنان رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي. او داهل علمو په دي باندې عمل دي هغوی مکروه گنرلي دي چي مؤذن په اذان اجرت واخلې او مستحب يي گنرلي دي چي مؤذن اذان داجر او ثواب په نيت او کړي

تشریح: په مسئله د استيجار علي الطاعات کي شارحينو د هدايه مثلاً عيني او فتح القدیر او عنايه او احسن الهدايه او اشرف الهدايه وغيره د هدايه عبارت دلته رانقل کړی دی اود مقام د تقاضا مطابق يي اعلي ترين تحقيق کړی دی چي ستاسو د علمي تندي ماتولو دپاره يي لفظ په لفظ رانقل کړو

قال: (وَلَا اسْتِئْجَارٌ عَلَى الْأَذَانِ وَالْحَبِّ، وَكَذَا الْإِمَامَةُ وَالتَّعْلِيمُ الْقُرْآنَ وَالْفِقْهُ) وَالْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ طَائِفَةٍ يَخْشَى بِهَا الْمُسْلِمَ لَا يَجُوزُ اسْتِئْجَارُهُ عَلَيْهِ عِدَّتًا، وَعِنْدَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَصِحُّ فِي كُلِّ مَا لَا يَتَعَيَّنُ عَلَى الْأَجِيرِ لِأَنَّهُ اسْتِئْجَارٌ عَلَى عَمَلٍ مَعْلُومٍ غَيْرِ مُتَعَيَّنٍ عَلَيْهِ فَيَجُوزُ وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { اقْرَءُوا الْقُرْآنَ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ } وَفِي آخِرِ مَا عَهَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاصِ { وَإِنْ أَخَذْتَ مُؤَذِّنًا فَلَا تَأْخُذْ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا } وَلِأَنَّ الْقُرْبَةَ مَتَى حَصَلَتْ وَقَعَتْ عَنْ الْعَامِلِ وَلِهَذَا تُعْتَبَرُ أَهْلِيَّتُهُ فَلَا يَجُوزُ لَهُ اخْتِارُ الْأَجْرِ مِنْ غَيْرِهِ كَمَا فِي الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ، وَلِأَنَّ التَّعْلِيمَ وَمِثْلًا يُقْبَلُ الْمُعَلِّمُ عَلَيْهِ إِلَّا يَبْتَغِي مِنْ قِبَلِ الْمُتَعَلِّمِ فَيَكُونُ مُلْتَمَسًا مَا لَا يَقْدِرُ عَلَى تَسْلِيهِهِ فَلَا يَصِحُّ.

او نه اجورت اخستل په اذان او حج باندې او هم دغه شان امامت او د قرآن او فقه تعليم دي او اصل دادې چي هر هغه طاعت چي هغې سره مسلمان مختص وي. هغې باندې زمونږ په نزد مزدوري اخستل جائز نه ده. اود امام شافعي رحمه الله په نزد صحيح ده. په هر يو داسي

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٣٤ (٣٦٨). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٠ (٥٢١). سنن النسائي/ الأذان ٢٢ (٦٤٢). سنن ابن

ماجه/ الأذان ٣ (٤١٢) (تحفة الأشراف: ٩٤٦٣، وكذا ٩٤٤٠). مستند احمد (٣/٢١٤)

عمل کي کوم چي اجير باندې متعين نه وی ځکه چي داسې معلوم عمل باندې اجورت ده چي دا په اجير باندې متعين نه ده نو جائز به وی. زمونږ دليل د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چي قرآن ښايه او ددې عوض مه خوره او کوم عهد چي نبی کریم ﷺ د عثمان بن ابی العاص نه واخستلو، د هغې په آخر کي دی چي ته مؤذن جوړ کړئ شې نو په آذان باندې اجرت مه اخله، او ځکه چي کله قربت حاصل شو نو دا د عامل د طرفه واقع شو. په دې وجه د عامل د اهليت اعتبار دې نو دده دپاره د بل نه اجرت اخستل جائز پاتې نشو لکه څنگه چي روژه او مانځه کي دی او ځکه چي تعليم داسې څيز دې چي په دې باندې معلم قادر نه دې، خود متعلم د طرفه، يو معنى سره نو معلم د داسې خبرې التزام کونکې شو چي د هغې په پوره کولو باندې هغه قادر نه دې نو مزدوري به صحيح نه وی.

من حديث عبد الرحمن بن شبل رحمه الله أخرجه أحمد في المسند (٤٢٨٣)

أخرجه أبو داود في الصلاة باب ٣٩ رقم ٥٣١ والنسائي في الأذان باب ٣٢ رقم ٦٤٨

لغات: [طاعة] (دنيکی کار)، [لا تاكلوا به] (خوراک ورباندې مه کوی)، [القرية] (عبادت)، [ملتزم] (په ځان لږمونکی)، [التواني] (سستي کول)، [الامتناء] (کارنه کول)، [بضيع] (ضایع کوي)

په ديني کارونو اجرت اخستل

((قوله: ولا الإستيجار)) په آذان او حج باندې مزدوري اخستل جائز نه دي، د عدم جواز قائلین عطاء، طاووس، ضحاک، زهري، حسن ابن سيرين، ابراهيم نخعی، شعبی او د اخافو ټولو هم دا قول دې اود امام احمد رحمه الله نه هم دا قول دليل سره ثابت دې لکه چي حاوی حنابلہ کي دی، ((ولا يصح الإستيجار على الأذان والإقامة والإمامة وتعليم القرآن والفقه والنبابة في الحج)).

((قوله: وكذا الإقامة)) دغه شان د مونځ اقامت اود قرآن او فقه تعليم باندې هم اجورت جائز نه دي، دشيخ انزاري په قول امام شافعی ددې خلاف دې، په خلاصه انقادۍ کي د اصل نه نقل دی چي د نيکۍ په کار باندې اجورت جائز نه ده لکه تعليم د قرآن، تعليم د فقه، آذان، تذکیر (نصيحت)، تدریس او حج، د مدينې د خلقو په نزد جائز دې، امام شافعی، عصام الدين. ابونصر. او فقيه ابوالليث هم دا اختيار کړې دې.

((قوله: و الأصل أن كل)) په دي باب کي قاعده کليه داده چي هر هغه نيکی کومه چي مسلمانانو سره خاص وی، زمونږ په نزد هغې باندې اجورت اخستل جائز نه ده، البته که هغه د ملت اسلام سره خاص نه وی نو (اجورت اخستل)، جائز ده لکه يو مسلمان سوي د يو ذمی سره د تورات په تعليم باندې عقد اجورت او کړی نو جائز ده ځکه چي د تورات تعليم د ملت اسلام

سره خاص نه دي

« قوله وعند الشافعي رحمه الله » د امام شافعي په نزد هرهغه نيكي باندې اجرت اخستل صحيح دي، كوم چي اجير باندې متعين يعنى عين واجب نه وي، د امام ابو الخطاب روايت كي امام احمد، ابو ثور، او ابو قلابه هم ددي قائل دي ځكه چي دا اجورت په داسي معلوم عمل باندې ده، چي ددي كول اجير باندې متعين نه دي نو جائز ده، د ما لا يتعين، قيد ددي دپاره دي، كه دا كار اجير باندې متعين وي مثلاً په يو مقام باندې څوك سړي د مونځ امامت دپاره متعين وي چي دده نه علاوه بل چا د امامت قابل نه وي نو اجورت جائز نه ده، دغه شان كه څوك فتوى وركونكي او د فقه او د قرآن تعليم دپاره متعين وي، بيا هم بالاتفاق ناجائز ده د امام شافعي د حديثو دلائل لاندې دي: (۱) د صحيحينو د ابوسعيد خدری په حديث:

(قال إنطلق نفر من أصحاب النبي ﷺ في سفرة سافروها حتى نزلوا على حبي من احياء العرب فاستضافوهم فأبوا أن يضيفوهم فلدغ سيد ذلك الحى فسعوا له بكل شيء لا ينفعه شيء فقال بعضهم لو أتيتهم هؤلاء الرحط الذين نزلوا لعله أن يكون معهم شيء فأتوهم فقالوا إن سيدنا لدغ و سعيننا له بكل شيء لا ينفعه فهل عند أحد منكم من شيء فقال بعضهم نعم والله اني لأرعى ولكن والله لقد استضفناكم فلم تضيفونا فما أنا براق لكم حتى يجعلوا لنا جعلاً فصالحوهم على قطيع من الغنم فأنطلق ينقل عليه ويقرأ الحمد لله رب العالمين، فكأنما نشط من عقال فأنطلق يشي وما به قتله قال: فأوفوهم جعلهم الذي صالحتوهم عليه فقال بعضهم اقتبسوا فقال الذي رقي: لا تفعلوا حتى تأق النبي ﷺ فنذكر له الذي كان فنظر ما يأمرنا فقدموا على رسول الله ﷺ فذكروا له ذلك فقال: وما يدريك أنها رقية؟ ثم قال: قد أصبتم اقتبسوا واضربوا لي معكم سهماً))

ابوسعيد خدری په فرماني چي د رسول الله ﷺ د اصحابو يو جماعت په سفر كي لاړلو او د عربو يو قبيلې سره ايسار شو نو د هغوی نه ئې ملمستيا او غوښتل، خو هغوی د ملمستيا كولو نه انكار وكړو، (هم په دې دوران) د دې قبيلې سردار لرم اوچيچلو، خلقو په هرڅه ښه كوشش وكړو، خو هيڅ فائده اونشو، بيا بعضو مشوره وركړله، كه ته هغوی له ورشې كوم چي دلته كي راغلی دي نو كيدې شي چي هغوی سره څه وي نو هغوی راغلل او ويې ونيل چي زمونږ سردار لرم چيچلې دې اومونږ ډير تدبيرونه وكړل، خو هيڅ فائده ئې اونكړله نو آيا په تاسو كي چا سره څه تدبير شته؟ يو كس اوونيل او زه ئې دم كوم، خو مونږه ستاسو ملمانه جوړيدل او غوښتل، تاسو انكارا وكړو نو زه ئې نه دموم، تركومه پورې چي تاسو معاوضه رانكړئ نو هغوی د چيلو د يوې رمې وركولو معاهده وكړله نو يو صحابي

لازلو. سورة فاتحه نې اوونيله او دم نې کړله، هغه فوراً ټيک شو لکه چي يو څاروې کلاؤ کړې شي او هغه داسې روان شو لکه چي ده ته هيڅ تکليف نه وو، هغه اوونيل، دوی ته معاوضه ورکړی. دکوم چي دوی سره فيصله شوې ده، بعضو صحابو به اوونيل، دا تقسيم کړی، خو چا چي دم اجولی وو، هغه اوونيل، داسې مه کړی، تر هغه وخته پورې چي مونږ نبي کریم ته اوريدو او واقعه بيان کړو او اوگورو چي هغوی څه ارشاد فرمائی نو کله چي هغوی خدمت کي حاضر شو او قصه نې واوړوله، هغوی او فرمائيل، تاسو ته څه پته اولگيدله چي سورة فاتحه يو دم هم دې، ويې فرمائيل، تاسو څه اوکړل، تقسيم کړی او زما حصه هم پکي اوکړی

(۲) د ابن عباس رضی الله عنهما حديث چي ددې تخريج امام بخاری په کتاب الطب کي کړي دي:

((أن نقرأ من أصحاب النبي ﷺ مروا بماء فيهم لذيغ أو سليم فعوض لهم رجل من أهل الماء فقال أهل فيكم من رواق فإن في الماء رجلاً لذيغاً أو سليماً فانطلقوا رجل منهم فقرأ بفاتحة الكتاب على شاء فبرأ فجاء بالشاء إلى أصحابه فكهوا ذالك وقالوا أخذت على كتاب الله أجراً حقاً قد صموا المدينة فقالوا يا رسول الله ﷺ أخذ على كتاب الله أجراً فقال رسول الله ﷺ ان أحق ما أخذتم عليه أجراً كتاب الله))

د نبي کریم بعض صحابه کرام به چينې والو سره خواکي تيرشو چي په هغوی کي يوکس مار يا لرم چيچلې پروت وو نو هغوی کي يوکس راغی او ويي وئيل، آيا په تاسو کي څوک دم گرې شته ځکه چي چينې والو کي يوکس مار يا لرم چيچلې دې نو يو صحابي به لاړلو او د يو څو چيلو په بدله کي نې سورة فاتحه دم کړله، هغه صحت ياب شو او ده چيلی واخستلې او خپلو ملگرو خوا له راغی، هغوی دا ناخوبنه اوگنډله او ويي وئيل چي په کتاب الله دې اجرت اخستې دې، تردې چي هغوی مدينې ته اورسيدل او عرض نې اوکړو چي ای د الله رسول به دوی په کتاب الله باندې اجرت اخستې دې، هغوی او فرمائيل، د ټولو نه زيات تاسو چي په څه باندې د اجرت اخستلو حقدار یی، هغه کتاب الله دې.

(۳) د صحيحينو حديث د سهل بن سعد الساعدي به، چي ددې په آخر کي دی:

((هل معك من القرآن شيء؟ قال معي سورة كذا و سورة كذا قال: إذهب فقد انكحتها بما معك من القرآن))

آيا تا سره د قرآن څه حصه شته؟ عرض نې کړل، فلانې فلانې سورة شته دې، ويي فرمائيل، لاړ شه، د قرآن په وجه ما ستا سره په دې نکاح اوکړله.

د احنافو وغيره روايت شوی دليلونه لاندې دی:

(۱) ((اقرأوا القرآن ولا تأكلوا به)) (احمد، اسحاق بن راهويه، ابن ابي شيبة، عبد الرزاق، عبد بن حميد، ابو يعلى موصلى، طبرانى عن عبد الرحمن بن شبل، بزار عن عبد الرحمن بن عوف، ابن عدى عن ابي هريره، ترجمه: نبي كريم ﷺ ارشاد اوفرمانيلو. قرآن بنايه او ددي عوض مه خورده

(۲) ((ان من آخر ما عهد إلى رسول الله ﷺ أن اتخذ مؤذناً لا يأخذ على الأذان أجراً)) (اصحاب سنن اربعة. احمد، حاكم عن عثمان بن ابي العاص،

(۳) حديث د مغيره بن شعبه،

((قلت يا رسول الله ﷺ اجعلنى امام قومى. قال قد فعلت ثم قال صل بصلاة أضعف القوم ولا تتخذ مؤذناً يأخذ على الأذان أجراً)) (بخارى فى تاريخه)

(۴) حديث د عباد بن صامت،

((قال عنت ناساً من اهل الصفة القرآن فأحدى إلى رجل منهم قوساً فقلت ليست ببال وأرمى بها فى سبيل الله فالت النبي ﷺ عن ذلك فقال: إن أردت أن يطوقك الله طوقاً من نار فأقبلها)) (ابوداؤد، ابن ماجه، حاكم)

عباد ﷺ فرمانى چي ما اهل صفه كي بعضو خلقو ته قرآن او خودلو، هغوى كي يو سري ماته په هديه كي يوه لينده راگرله، ما خيال اوکړو چي دا مال نه دي، ددي نه به جهاد كي کار اخلم. بيا مې ددي باره كي د نبي كريم ﷺ نه تپوس اوکړو، نبي كريم ﷺ اوفرمانيل، که ته غواړې چي الله تعالى ستا په سټ کې د اور يو طوق واچوى نو قبول ئې کړه

(۵) ((قال رسول الله ﷺ من قرأ القرآن يتأكل به الناس جاء يوم القيامة ووجهه عظم ليس عليه لحم)) (بيهقي فى شعب الايمان)

((قوله: ولأن القرية)) دا زمونږ عقلی دلیل دي چي کله څه فعلی قریت واقع شى نو دا د عامل د طرفه د ثواب کار شو. قال الله تعالى: وان ليس للانسان الا ما سعى، په دي وجه کارونو كي د عامل د اهليت او لياقت اعتبار دي يعنى دا چي هغه مثلاً د اذان يا امامت لائق وي او ځکه چي په دي کارونو كي د عامل نيت شرط دي، کار شرط نه دي نو دده دپاره به په دي کارونو باندي اجرت اخستل جائز نه وي لکه په مونځ او روژه باندي اجرت اخستل بالاتفاق ناجائز دی.

((قوله: ولأن التعليم)) دا دويم عقلی دلیل دي چي تعليم يو داسې څيز دي چي دا د معلم په قدرت او اختيار كي نشته. خودا هغه وخت وي. کله چي شاگرد هم ذهين او پوهه وي او د تعليم قابل وي نو استاد په اجورت سره د داسې خبرې التزام اوکړو چي ددي پوره کول دده

په اختيار کي نه دی نو اجورت به صحيح نه وی.

تنبیه د صاحب د هدایه پیش کړې دویم عقلی دلیل باندې صاحب د نتایج الافکار دا بحث کړې دې. که د معلم د عدم قدرت نه مراد دا وی چې د تعلیم په کار کي دده هیڅ دخل هم نشته. بیا خودا نه منو ځکه چې خودل او لوستل صرف د معلم کار دې چې په دې کي د طالب علم هیڅ دخل نشته. دده کار خو صرف پوهیدل او یادول دی او که ددې نه مراد دا وی چې د تعلیم اثر او ددې فائده ښکاره کیدلو کي د طالب علم دخل هم دې. په دې معنی چې کوم وخته پورې هغه د معلم لوستلې شويې قبول نکړی او معلم چې د کومې خبرې هغه ته تلقین کړې دې. په هغې پوهه نشی. تر هغه وخته پورې د هغه د تعلیم هیڅ اثر او فائده نه ښکاره کیږی. نو دا منو. خو معلم چې د کومې خبرې التزام کړې دې. هغه پخپله د خپل فعل التزام دې چې په دې باندې هغه قادر دې. د طالب علم د کار التزام نې نه دې کړې او پخپل فعل باندې اجرت اخستلو سره هیڅ خیز مانع نه دې.

سوال : ممکن ده چې څوک اووانی چې پخپله وئیل او بل ته خودل دا یو ذات سره تعلق ساتی او مختلف بالا اعتبار دی لکه څنگه چې بعضو کتابونو کي ذکر کړې شوی دی نو خبره هم هغه شوه چې تعلیم باندې اجرت اخستل. په هغه تعلم (او لوستلو) باندې اجرت اخستل دی چې هغه د غیر فعل دې؟ جواب : دادي اول خودا چې پخپله وئیل او بل ته خودل د یو ذات نه نه منلې کیږی او که اومنلې شی نو تغایر اعتباری کافی دې ځکه چې تعلیم او تعلم په ډیرو احکامو کي مختلف دی. ((فلیکن فی أخذ الاجرة علیه کذاک)).

د امام شافعی د (۱) رومی مستدل جواب. د ابن الجوزی په قول دادي چې د کومو خلقو نه ابوسعید خدری. ه اجرت اخستې وو. هغه کافر خلق وو او کافرانو نه مال اخستل جائز دی او بل دا چې د میلحه حق واجب دې او دغه خلقو ددوی میلستیا نه وه کړې لکه چې په حدیث کي ددې صراحت هم موجود دې. ((والله لقد استظفنا کم فلم تضیفونا)) ددې نه علاوه رقیه (دمول) قربت محضه نه دې نو په دې باندې اجرت اخستل جائز دی. شیخ قرطبی دمسلم په شرح کي فرمائی. ((لا نسلم أن جواز الأجرة فی الرق یدل علی جواز التعلیم بالأجرة والحديث إنما هو فی الرقية)). د دویم مستدل جواب دادي چې صحابه کرام. ددې خبرې نه ښه خبر وو چې کتاب الله باندې اجرت اخستل حرام دی او هغوی دا جائز گنول. غلط فهمی صرف د دمولو په تعمیم کي وه. نبی کریم. دا غلط فهمی لرې کړله او ویي خودل چې دمول ددې قبیلې څنې نه دې بلکه کتاب الله سره دمول. او په دې اجرت اخستل ددې نه غوره دی چې د کتاب الله نه په علاوه سره دمول او منتر وغیره اوکړې شی او اجرت واخستلې شی. ددې نه علاوه دمول یو قسم دوانی اود علاج یوه طریقه ده او په دوانی او علاج باندې اجرت اخستل مباح دی. (۳) پاتې شو د امام شافعی دریم مستدل. یعنی د نبی کریم. په تعلیم د قرآن

باندې نکاح کول نو ددې جواب دادې چې په دې کې ددې صراحت نشته چې تعلیم د قرآن مېر جوړ کړې شوې وو، ممکن ده چې ددې د اکرام او د قرآن د تعظیم په وجه کې د مېر نه بغير نکاح کړې وی لکه چې نبی کریم ﷺ د ابو طلحه ؓ واده ام سلیم سره ددوی په اسلام باندې کړې وو. یا دمېر بیانولو نه سکوت ددې دپاره وی چې مېر خو خامخا لازمی څیز دې ځکه چې د فرجیو استباحث د مال نه بغير نه کېږي. لقله تعالیٰ: ان تبتغوا باموالکم. ((و لعل المرأة و هبت مهرهاله)).

د ابو عبدالله عثمان بن ابی العاص رضي الله عنه حالات:

نوم عثمان کنیه ابو عبدالله نسب نامه یې داسې ده عثمان بن ابی العاص بن بشر بن دهبان بن عبدالله بن ابان، الخ

د طائف دوفد سره دغزوۀ طائف نه پس راغی سیره ابن هشام عثمان اگر چې تازه مسلمان شوی وو لیکن په ده کې رسول الله دتعلیم استعداد اولیدو نو دېني ثقیف امیر یې مقرر کړو او ورته یې اوفرمانیل چې دخلقو حالت ته به گوري هغه شان مونځ به ورکوي په مونځ کې به دکمزورو او بوډاگانو او ماشومانو او کاروباري خلقو خیال ساتي.

په بصره کې داوسیدو نه پس خلقو اوغوښتل چې عثمان بن ابی العاص دبصري امیر مقرر کړي لیکن عمر رضي الله عنه اوونیل چې زه یې دطائف نه څنگه راوغواړم حال دادی چې هلته رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپله مقرر کړی دی خلقو اوونیل چې که داسې کیدی شي چې هلته څوک خپل قائم مقام پریرېدي یا خپل ورور هلته پریرېدي بهر حال هلته یې مستقل اوسیدل اختیار کړل ابوبکر رضي الله عنه دده په باره کې فرمائيلي دي ثقة في الاسلام او علم بالقران دحسن بصري قول دی چې ماهیچرتۀ دعثمان بن ابوالعاص رضي الله عنه نه افضل او بهتر څوک لیدلی نه دی غرض دا چې دامیر معاویه په زمانه کې ۵۵هجري کال کې وفات شو او دمرویاتو شمیر یې ۲۹دی

*****

۴۴_ باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَدَّانَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ الدَّعَاءِ

د اذان اوریدو نه پس کومه دعا ونیل پکار دي

۲۱۰_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا هَـوَ يَكُ لَهْ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَبَارَكَ وَبِهِ وَبِحَدِيثِ

رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ ذَلِيلُهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَلْبِيسٍ. (١)

ترجمه د سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمانی دی چاچي اذان واوریدو او بیا بی وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيَتْ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا.

اوونیل نو دده گناھونہ بہ اوبخلی شي، امام ترمذی وانی دا حدیث حسن صحیح غریب دی او دا مونہ بہ صرف دلیس بن سعد بہ سند رارسیدلی دی کوم چي ہفہ دحکیم بن عبد اللہ بن قیس نہ نقل کری دی

*****

٤٥_ باب مِنْهُ آخِرُ

دسابقہ باب متعلق یوبل باب

٢١١_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ عَسْكَرٍ الْبَغْدَادِيُّ، وَابْنُ أَبِي هَيْمٍ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ الْجَنْمِيُّ، حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَنْزَلَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنِّبِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ جِئِن يَسْمَعُ الْيَدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ الثَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَخْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِلَّا خَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ جَابِرٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنِّبِ لَا نَعْلَمُ أَحَدًا رَوَاهُ غَيْرَ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حَنْزَلَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنِّبِ، وَأَبُو حَنْزَلَةَ اسْمُهُ: دِيثَارٌ. (٢)

ترجمه د جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ نہ مروی دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمانی دی چاچي اذان واوریدو او دا دعا: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ الثَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ

^١ صحیح مسلم الصلاة - (٢٨٦) سنن ابی داود: الصلاة ٢٦ (٥٢٥) سنن النسائي/الأذان ٢٨ (٦٨٠) . سنن ابن ماجه/الأذان ٢ (٤٢١) (تحفة الأشراف ٢٨٤٤) مستند احمد (١/١٨١)

^٢ صحیح البخاری/الأذان ٨ (٦١٢) . (تفسير الإسرائيل ١ (٢٤١٩) . سنن ابی داود/ الصلاة ٢٨ (٥٢٩) . سنن النسائي/الأذان ٢٨ (٦٨١) . سنن ابن ماجه/الأذان ٢ (٤٢٢) . (تحفة الأشراف: ٢٠٢٦) . مستند احمد (٢/٢٥٢)

مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْتَعْلُهُ مَقَامًا مَخْبُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ يَٰ اُوَيْلَهُ نَوْزَمَا شَفَاعَتَ بِهِ دَهْقَهُ دِبَارَهُ حَلَالِ شَيْ
 امام ترمذي وائي دجابر رضي الله عنه حديث دمحمد بن منكدر په سند حسن غريب دي مونږ
 ته نه ده معلومه چي دشعيب بن ابي همزه نه علاوه بل چا هم دا روايت دمحمد بن منكدر نه
 نقل كړي وي

*****

٤٦_ باب مَا جَاءَ فِي أَنَّ الدُّعَاءَ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ

ذاذان او اقامت مينځ كي غوښتلي شوي دعا نه رد كيږي

٢١٢_ حَدَّثَنَا مَخْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ، وَأَبُو أَحْمَدَ، وَأَبُو نُعَيْمٍ، قَالُوا:
 حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ الْعَقْبِيِّ، عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ
 اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ
 حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي مَرْزُوقٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمِثْلُ هَذَا. (١)

ترجمه دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه
 وسلم فرمايلي دي اذان او اقامت مينځ كي غوښتلي شوي دعا نه رد كيږي امام ترمذي وائي
 دانس حديث حسن صحيح دي.

حل لغات لايرد. دنسر ردأ په معني داپس كولو او رد كولو لكه رد فلانا يعني فلاني لره خطا
 كار گرځول.

تشرېح "لايرد بين الاذان والاقامة" يعني اذان او اقامت مينځ كي كه څوك دعا او غواړي نو
 نه به رد كيږي په يو بل روايت كي داسي راغلي دي "الدعوة لاترد بين الاذان والاقامة" يعني
 اذان او اقامت مينځ كي دعا نه رد كيږي په يو بل روايت كي راغلي دي الدعاء بين الاذان
 والاقامة يستجاب فدعوا ، يعني د اذان او اقامت مينځ كي دعا قبلېږي نو په دي وخت كي
 دعا او غواړي

په دي سلسله كي علامه قاضي ابوبكر محمد بن عبد الله المعروف بابن عربي ويلي دي چي د
 اذان نه پس درحمت دروازي كولاوېږي نو ځكه په جلتي سره دعا قبلېږي

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ٢٥ (٥٢١). (تحفة الأعراف: ١٥٩٢). مسند احمد (٣/١١٩).

ددعا دا جابت بعضي نور وختونه او مواقع

عن أبي هريرة رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ((أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ ، فَأَتُكْرِمُوا الدُّعَاءَ)) رواه مسلم في كتاب الصلاة باب ما يقول في الركوع والسجود البخاري ايضا.

ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دسجدي په حالت کي بنده خپل رب ته ډير نژدی وي نو په سجده کي دعا ډيره غواړي: دمسلم شريف په يو روايت کي راځي چي په سجده کي په ښه شان سره دعا غواړي ځکه چي په دي کي ستاسو دعا قبليري او په سجده کي بنده الله تعالي ته ډير نژدي وي په بعضي روايتونو کي راځي چي بنده سجده درحمان په قدمونو کوي او دسجدي هومره نزديکت انسان ته په هيڅ وخت کي نشي ملاويدي ځکه چي په سجده کي انسان خپل عزتمند اندام يعني تندي په زمکه ايخودلی وي او دالله تعالي په وړاندي يي ذليل کړی وي ددينه دنيات ذلت او عاجزي ظاهرولو دپاره داشان سره بل صورت ممکن نه دی.

خلاصه دا شوه چي څوک په سجده پريوځي او خپل ذلت او عاجزي اختياروي او دالله تعالي لويي او برترۍ اقرار کوي نو الله تعالي په داسي وخت کي ډير خوشحاليږي نو په دي وخت کي چي هره دعا او غواړي هغه به قبوله شي ليکن احنافو په دي کي دوه شرطونه لگولي دي اول دا چي په نفلي مونځونو کي وي په فرائضو کي به نه وي دويم شرط دادی چي صرف په عربي ژبه کي به وي دعربي نه به علاوه په بله ژبه کي نه وي

دمايوسۍ په وجه دعا پريښودل ندي پکار

عن أبي هريرة رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ((يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولْ: قَدْ دَعَوْتُ رَبِّي . فَلَمْ يَسْتَجِبْ لِي)) متفق عليه . وفي رواية لمسلم: ((لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِلْمٍ . أَوْ قَطِيعَةٍ رَجِمَ . مَا لَمْ يُسْتَعْجَلْ)) قيل: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الِاسْتَعْجَالُ؟ قَالَ: ((يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ . وَقَدْ دَعَوْتُ . فَلَمْ أَرِ يَسْتَجِبْ لِي . فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ)) .

آخرجه: البخاري في الدعوات باب يستجاب للعبد ما لم يعجل ومسلم في الذكر والدعاء باب بيان انه يستجاب للداعي ما لم يعجل. ومالك في الموطأ والترمذي وابوداود وابن ماجه نحوه مختصرا ومطلولا.

ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهر مسلمان دعا قبليري ترڅو چي تادي اونه کړي چي دا اونه وائي مادخپل رب نه سوال کړی وو خو قبول یی نه کړو. دامام مسلم يو روايت په دی الفاظو دی هميشه دمسلمان بنده سوال قبليري که دناروا کار سوال نه وي اودخپلوی ترک کولو سوال نه وي ترڅو چي بيره اونه کړي

اصحابو عرض اوکړو يا رسول الله دبېرې څه مطلب رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چې داسې او وائي ما خو بيا بيا دعا او غوښتله خو قبلېرې نه دی نه پس دی ناامیده شي او دعا پرېږدي

مطلب دادی چې انسان د جلدبازي او مايوسۍ په وجه دعا کول پرېږدي داسي کول نه دي پکار انسان دي په دي خبره يقين اوساتي چې زما دعا به ضرور قبلېرې مگر دا ممکن ده چې کله کله انسان په ډير اخلاص او اضطرار سره دعا غواړي او دده دا اخلاص دالله تعالي ډير خوښ شي نو په دي وجه دده دعا په قبوليت کي تاخير اوشي او دبعضو خلقو ددعاگانو تسلسل ددوي دطرقې سبب دی نو ځکه الله تعالي ددوي دعا زر نه قبلوي ددي دپاره چې دوي ددي عظيم نعمت نه محروم نشي.

په جلدبازي کي خو يو نقصان دادی چې بيا انسان دعا کول پرېږدي او دويم نقصان دادی چې ناامیده شي دريم نقصان دادی انسان دا گمان اوکړي گني اوس زما ددعا دقبوليت وخت لاته دی راغلی علامه تورېستي وائي په دعا کي دجلد بازۍ نه کار اخستل نه دي پکار ځکه چې دا خو الله تعالي ته معلومه ده چې کله به دده دعا قبلوي او کله يي نه قبلوي.

عن أبي أمامة رضي الله عنه قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: ((جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ)) وَدُبُرُ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَاتِ)) . رواه الترمذي . وقال: ((حديث حسن)) .

أخرجه: الترمذي في ابواب الدعوات باب العزم في البسئلة والحاكم واستأده صحيح. أبو أمامة رضي الله عنه نه روایت دی چې تېوس اوکړی شو ای رسول الله کومه دعا زیاته قبلېرې ، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل دښې په اخره کي دعا او فرض مونځونو پس دعا . امام ترمذي روایت کړي دی او حدیث حسن یی ورته ونیلي دی

ددي حدیث نه معلومه شوه چې دښې په اخري حصه کي او دفرض مونځونو نه پس دعا په خصوصي طور سره قبلېرې دفرض مونځونو نه پس ددعا دقبليدو مضمون په ډيرو روايتونو کي منقول دی دبعضي صحابه کرامو په باره کي راځي چې هغوی به ددعا دپاره دفرض مونځ انتظار کولو چې ددينه پس به دعا غواړو

جوف الليل الاخر دښې په اخري حصه کي ، کله چې خلق په خوب کي مشغول وي پدغه وخت کي چې کله بنده پاڅي او دخپل رب سره دراز او نياز گفتگو کوي نو دالله تعالي دا حالت ډيرزيات خوښېږي په يو بل روایت کي راځي پدغه وخت کي الله تعالي دنيا ته نژدي اسمان ته نزول کوي او اعلان کوي چې څوک شته داسي چې زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چې زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چې زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم

په يو بل روايت كې راځي ارشاد نبوي دى چې په شپه كې يو داسې ټايم راځي چې مسلمان بنده په هغې كې دالله نه ددنيا او اخرت كاميابى سوال او كړي او كوم حاجت او غواړي نو الله تعالى يې ورته وركوي

ددعا دقبوليت مطلب

عن عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٍ يَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى يَدْعُوهُ إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا ، أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ الشُّوءِ مِثْلَهَا ، مَا لَمْ يَذُمَّ بِأَيْمٍ ، أَوْ قَطِيعَةٍ رَاحِمٍ)) ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : إِذَا تُكْثِرُ قَالَ : ((اللَّهُ أَكْثَرُ)) . رواه الترمذي ، وقال : ((حديث حسن صحيح)) .

ورواه الحاكم من رواية أبي سعيدٍ وزاد فيه : ((أَوْ يَدْخُلُهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَهَا)) .

أخرجه : الترمذي في ابواب الدعوات بآب استجابة الدعاء في غير قطيعة رحم . وقال : ((حديث حسن صحيح غريب)) . ورواية الحاكم في " المستدرک " واحمد والبخاري في الادب المفرد والطحاوي في مشكل الآثار والهيثمي في مجمع الزوائد .

د عباد بن الصامت رضي الله عنه نه روايت دى چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دزمو كې په مخ هر يو مسلمان چې الله تعالى نه څه اوغواړي الله تعالى هغه شى وركوي ياتري نه څه تكليف لري كړي كه څه ناروا سوال يې نه وي كړى يادخپلوئ دتعلق خلاف سوال نه وي يو سړي عرض او كړو بيا خو به مونږ دالله تعالى نه هر څه ډير ډير غواړو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل الله تعالى ډير وركونكى دى .

ددي حديث حاصل دادى چې دانسانانو دعاگانې قبليري ليكن دقبوليت انواع مختلف دي او شرط پكې دادى چې دا دعا به دگناه او صله رحمى قطع كولو سبب نه وي صله رحمى قطع كول هم په گناهونو كې يوه لويه گناه ده ځكه يې په خصوصيت سره ددي ذكر كړى دى چې قباح يې په وضاحت سره ظاهر شي ، ددعا دقبوليت مختلف قسمونه دي

اول قسم هغه دى چې څه اوغواړي هغه ورته وركړى شي يعنې ددين او دنيا دپاره چې ده څه غوښتلي وي هغه په خپلو سترگو اوويني ، دويم قسم دادى چې په ده باندي كوم مصيبت راتلونكى وي ددي دعا په برکت سره هغه ورنه لري شي مثلاً يو سړي دالله نه دزرور روپو سوال او كړو ظاهراً خو ورته دا ملاؤ نشوي مگر په ده باندي يومصيبت يا بيماري وغيره راتلونكي وه او په هغې باندي زر روپۍ خرچ كيدي نو الله تعالى دى دهغي نه بچ كړو ، ددعا دقبوليت دريم قسم دادى چې الله تعالى ورته دهغي په بدل كې په قيامت كې ثواب وركوي

فقيه ابو الليث سمرقندي واي : ان العبد يري في صحائفه يوم القيامة حسنات لا يعرفها فيقال انها بدل لسوالك في الدنيا لم يقدر قضاءه فيها .

يعني بنده به دقيامت په ورځ په خپله عملنامه کي هغه نيکيانې وويني چي دى به يې ونه پېژني نو ده ته به وويلي شي داد هغه سوال په بدله کي دي کوم چي تا غوښتلي وو ليکن په دنيا کي ستا دپاره نه وو ليکلي شوي

په يو روايت کې دي چې مومن به ددي حالت په ليدو سره اووايي کاش چي په دنيا کي زما نوري دعاگانې هم نوى قبولي شوي نو اوس به مې پدي سخت حالت کي پکار شوى وى
 "الله اکثر" علامه طيبي وائي ددي مطلب دادى چي تاسو که دالله تعالي نه هر څومره دعاگانې اوغواري څو الله تعالي ددينه دزياتو دعاگانو قبلونکى دى يا ددي مطلب دادى چي هر څومره دعاگانې تاسو اوغواري څو دالله تعالي دفضل وسعت به تاسو ددينه زيات بيا مومى يا دادى چي څومره غوښتل تاسو دالله تعالي نه اوکړئ الله تعالي به تاسو ته دهغي نه زيات اجر او ثواب درکړي

دتکليف اوپريشانۍ په وخت کي دعا

عن ابن عباس رضي الله عنهما: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ. وَرَبُّ الْأَرْضِ. وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)) متفق عليه.

آخرجه: البخاري، في كتاب الدعوات في باب الدعاء عند الكرب. ومسلم في كتاب الذكر باب دعاء الكرب. وايضا احمد في مسنده والبخاري في الادب المفرد وابن ماجه في الدعاء وابو عوانه في صحيحه وابن حبان وغيرهم من ائمة الحديث.

ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دتکليف په وخت کي فرمانيل الله نه غير بل معبود نشته هغه ډير عظيم اوحليم دى الله نه غير بل معبود نشته هغه دعرش عظيم رب دى الله نه غير بل معبود نشته هغه داسمانونو اوزمکى او عرش عظيم رب دى

کرب ډير زيات لوي غم ته ونيلى شي مطلب دادى هر څومره لوي غم که راخي خو چي پورتنى دعا اولوستلى شي نو الله تعالي به ورته ددينه نجات ورکړي

"لااله الاالله العظيم" يعني نشته هيڅ يو معبود علاوه د عظمت والاالله تعالي نه، علماء وائي دالله تعالي عظمت دومره لوي دى چي دهیچا په عقل کي يې تصور نشي راتلى

"الحليم" يعني الله تعالي صبرناک دى چي دقدرت باوجود سزا لره مؤخر کوي او دالله تعالي غصه فوري انتقام اخستلو سبب نه دى علامه نووي هم په رياض الصالحين کي فرماني چي اسلافو به مصيبتونو په وخت کي دا دعا لوستله

٤٧_ باب مَا جَاءَ كَمْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ

الله تعالی پخپلو بندګانو خومره مونږونه فرض کړي دي؟

٢١٣_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: فُرِضَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةٌ أُسْرِي بِهِ الصَّلَوَاتُ خَمْسِينَ، ثُمَّ نُقِصَتْ حَقٌّ جُعِلَتْ خَمْسًا، ثُمَّ لُودِي: "يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَإِنَّ لَكَ بِهَذِهِ الْخَمْسِ خَمْسِينَ". قَالَ: وَفِي الْجَبَابِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، وَعَلَلَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَمَالِكِ بْنِ صَعَصَعَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه . دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي چي په نبي کريم صلي الله عليه وسلم باندي دمعراج په شپه پنځوس مونږونه فرض کړي شول او بيا کم کړي شول تردي چي په کمولو کمولو پنځو ته راوړسيدل او بيا اواز اوکړي شوي محمد زما فيصله مضبوطه ده چي تاسو لره په دي پنځه مونږونو دپنځوس مونږونو برابر ثواب درکولي شي ، امام ترمذي وائي دانس رضي الله عنه حديث حسن صحيح غريب دي ، او په دي باب کي دعباد بن الصامت، طلحه بن عبيدالله ، ابو ذر ، ابو قتاده، مالک بن صعصعه ، او ابو سعيد خدری رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

تشریح . قاضي ثناء الله پاني پتي په تفسير مظهری سورة الاسراء کي د معراج دواقعي او حالاتو شاندار مدلل تفصيل کړی دی په لاندینو کرښو کي يي ملاحظه کړی:

بغوي ليکلي دي چي ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها به فرمايل دمعراج په شپه رسول الله صلي الله عليه وسلم جسم مبارک غائب شوي نه وو بلکه روح يي بوتللي شوي وو ، يعني منامي معراج شوي وو ، ددي بيان تائيد دانس بن مالک رضي الله عنه دهغه روايت نه کيږي کوم چي بخاري نقل کړي دي په کومه شپه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم (دکعبی دمسجد نه، معراج ته بوتلي شو (ددي صورت داسي وو) چي رسول الله په مسجد حرام کي اوده وو ، اوددي واقعي تعلق دوحی دسلسلي دشروع کيدو دزمانی نه دمخکي زمانې سره وو دري کسان راغلل اولني کس اوونیل دا څوک دي، مينځني اوونیل په ټولو کي بهتر کس دي، نودريم کس وونیل کله چي په ټولو کي بهتر دي نو بويي ځی، ذا شپه همداسي تيره شوه هيڅ واقعہ پيښه نشوه، کله چي دويمه شپه راغله نودرسول الله سترگي پتي شوي او زړه يي بيدار

^١ تفرده په المؤلف (تحفة الأشراف : ١٣٩٨٠) ، وانظر مسند احمد (٢/١٦١)

وو او دانبياؤ همدا حالت وي چي سترگي يي پتيرپي او زړه يي بيدار وي غرض دا چي همدا دري واړه کسان راغلل او څه خبري يي اونکړي او رسول الله يي د پورته کولو نه پس دخان سره يوو او د زمزم سره يي کوز کړو جبرائيل يي د مرئ نه د نومه پوري سينه څيري کړه اودسيني دننه حصه يي ورله په زمزم اوينخله اودعلم او دايمان نه يي ډکه کړه اوبيا يي واپس وگنډله.

انس رضي الله عنه دمعرّاج پوره حديث بيان کړو په کوم کي چي يي دا هم ذکر کړل کله چي ددنيا اسمان ته ورسيدو نودهلته نه يي دوه دريابونه دوتو په حالت کي اوليدل جبرائيل اوونيل دا دواړه دريابونه نيل او فرات دي او ددواړو سرچشمه ددي ځاي نه وتلي ده او بيا هغه لره جبرائيل اسمان ته بوتلو او هلته يي يوبل درياب اوليدو په کوم چي دغمو اوزبرجدو يو محل جوړ شوي دي ، چي په درياب کي يي لاس اووهل نويوخاص قسم مشک ورته جوړ شو، رسول الله تپوس اوکړو اي جبرائيل داڅه دي جبرائيل عليه السلام اوونيل دا کوثر دي کوم چي الله تعالي ستادپاره ساتلي دي

دانس رضي الله عنه بيان دي چي بيا رسول الله اوم اسمان ته بوتلي شو ، موسي عليه السلام اوونيل اي زما ربه زماخودا گمان هم نه وو چي بل چاته به په ماباندي فوقيت حاصل وي، اوبيا ددي ځاي نه نور هم پورته بوتلي شو دکوم علم چي دالله تعالي نه علاوه بل چاته نشته ، تردي چي سدره المنتهي ته ورسيدو اودالله تعالي قرب ورته حاصل شو ، رب العزت لږ ځخته راغلو تردي چي ددوه ليندو دفاصلي په مقدار ياددينه هم زيات نژدي شو خو په هره شپه کي يي پنځوس مونځونه فرض کړل اوددي کيفيت يي بيان کړو نوموسي عليه السلام اوونيل ستا امت ددي د ادا کولو طاقت نه لري غرض داچي موسي عليه السلام بار بار واپس کړو او رسول الله به يي رب العزت ته ورليږلو تردي پوري چي صرف پنځه مونځونه پاتي شول ليکن موسي عليه السلام بياهم ده لره حصارولو او نيل يي چي اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ماپخپل قوم بني اسرائيلو ددينه په کمو مونځونو تجربه کړي ده ليکن هغوي ددينه هم عاجز شول او ادا کول يي پريخودل اوستا امت خو دبنی اسرائيلو په مقابله کي دزړه او غوږونو اوسترگو په اعتبارسره ډير کمزوري دي ته خپل رب ته واپس ورشه (اودتخفيف درخواست اوکړه) تردي چي تخفيف اوکړي .

موسي عليه السلام چي هر څومره پيري رسول الله ته دتخفيف په باره کي د درخواست تلقين اوکړو ليکن هره پيره به يي جبرائيل ته دمشوري اخستلو په نظر کتل او جبرائيل به ورباندي دمناسب سوال گمان نه کولو اخرداچي کله رسول الله دتخفيف دعا اوغوښتنه او عرض يي اوکړو اي زما ربه زما دامت بدنونه هم کمزوري دي او زړه او غوږونه اونظرونه يي هم کمزوري دي ته زمونږ دپاره پدي حکم کي اساني راولي ، نو الله تعالي اوفرمائيل زما په تزد حکم نشي بدلیدلي لکه څنگه چي ما په لوح محفوظ کي فرض کړي دي هم هغه قائم پاتي شول اودهري

نيکي دپاره لس چنده ثواب مقرر دي پس په لوح محفوظ کي دا پنځوس مونځونه دي مگر ستاسو دپاره پنځه دي موسي عليه السلام بيا رسول الله ته اوونيل چي ته يوځل بيا خپل رب ته واپس ورشه اودتخفيف درخواست اوکړه رسول الله اوفرمانيل ماډيري پيري بار بار تگ راتگ اوکړو تردي چي اوس رب ته دتخفيف په باره کي سوال کول ماته شرم ښکاري

دراوي بيان دي چي ددينه پس کله رسول الله بيدار شو نو خاص په مسجد حرام کې موجود وو دمسلم په روايت کي چي کوم فاستيقظ وهو في المسجد الحرام، الفاظ راغلي دي ددينه معلوميري چي دمعراج دا تمامه واقعه منامي وه ، ليکن په صحيح او متواترو احاديثو سره ثابت ده او پدي باندې اجماع هم ده چي په ايت کریمه "سَبَّحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا" کي دمعراج شپه مراد ده، او معراج دبيداري په حالت کي شوي وو په جسماني شکل سره شوي وو يعني رسول الله سره دجسمه وړلي شوي وو کچري په خوب کي وي نو قريشو به ورته ولي انکار کولو په خوب کي اسماني سير کيدل يامسجد اقصي ته تلل دتعجب څيز نه دي زمونږ دشيخ او دامام بيان دي چي دبعضي محدثينو قول دي چي په صحيح البخاري اوپه صحيح المسلم کي ذکر شوي حديث نه علاوه بل کوم داسي حديث نشته په کوم سره چي معراج منامي ثابتيري صرف همدا يو حديث دي په کوم کي چي دخوب په حالت کي دمعراج ثبوت دي ليکن ددي روايت مدار په شريك بن عبدالله دي او شريك منکر الحديث دي

ددينه علاوه داخبره هم دعور قابله ده چي دکوم معراج پدي حديث کي ذکر شوي دي هغه دوحې راتلو نه مخکي واقع شوي وو ، اودکوم معراج چي په ايت کي ذکر دي اوپه جسماني طور دبيداري په حالت کي شوي وو هغه دوحې دسلسلي دشروع کيدو نه دولس کاله پس وو يعني دهجرت نه يوکال مخکي شوي وو ، په حقيقت کي دوحې دسلسلي دشروع کيدو نه مخکي رسول الله په خوب کي دمعراج واقعه ليدلي وه خوياددي د محقق کولو دپاره دهجرت نه يوکال مخکي الله تعالي ده لره دبيداري په حالت کي معراج ته بوتلو لکه څرنگه چي د خديبيه په کال يعني دهجرت په شپږم کال ورته دمکي فتح کيدل خودلي شوي وو خوييا دهجرت په اتم کال مکه په ظاهري طور فتح شوه .

بغوي ليکلي دي کله چي دمعراج نه په واپسي کي رسول الله څي طوي مقام ته ورسيدو نو ويې فرمائيل اي جبرائيل زما قوم والا به ددي تصديق نه کوي جبرائيل عليه السلام اوونيل ابوبکر به دي تصديق کوي او هغه ډير رښتوني دي

بغوي دابن عباس او عائشه رضي الله عنهما نه روايت بيان کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په کومه شپه چي زه معراج ته بوتلي شوي وم دهغي شپې په سحر زه په مکه کي ناست وم او دخپل ځان په باره کي مي سوچ کولو او دا گمان مي اوکړو چي زما قوم والا به ما دروغون گنري په يو گوټ کي غمژن ناست وو چي پدي وخت کي زماپه خواکي

ابوجهل تيرشو او دمسخرو په لهجه كي يي اوونيل (څنگه ناست يي) اياكوم نوي څيز دي حاصل كړي دي؟ رسول الله افرمائيل هو، زه نن شپه بوتللي شوي وم ابوجهل اوونيل چرته رسول الله افرمائيل بيت المقدس ته ابوجهل اوونيل په سحر كي خو ته زمونږ سره موجود يي رسول الله افرمائيل هو، ابوجهل انكار اونكړي شو او ويي ونيل كومه خبره چي دي ماته اوكره ايا دخپل قوم په وړاندي يي هم بيانولي شي رسول الله افرمائيل هو نوابوجهل يوه تيزه چغه اوكره چي اي دكعب بن لؤي ډلي راشي نوددي اواز سره خلق يكدم په رامنډو راغلل او رسول الله او ابوجهل ته راورسيدل ابوجهل اوونيل اوس چي دي څه ماته بيان كړي وو هغه دي خپل قوم ته هم بيان كړه رسول الله افرمائيل درسته ده زه نن شپه وړلي شوي وم خلقو تپوس اوكره چرته نو ويي فرمائيل بيت المقدس ته نو خلقو اوونيل اوس خو په سحر كي ته زمونږ په وړاندي موجو يي نو ويي فرمائيل هو، ددي بيان په اوريدو سره خلقو دمسخرو په طور لاسونه اوپر قول او بعضي خلقو دتعجب په وجه خپل سرونه پټ كړل او كومو كسانو چي ايمان راوړي وو اودرسول الله دنبوت تصديق يي كړي وو هغوي داسلام نه واپس شول او يومشرك په منډه منډه ابوبكر ته ورسيدو او ويي ونيل اوس دي دخپل ملگري متعلق څه خيال دي هغه خو وائي چي زه نن شپه بيت المقدس ته وړلي شوي وم ابوبكر رضي الله عنه وفرمائيل هغه داسي ونيلي دي؟ خلقو اوونيل هو نو ابوبكر بيا اوونيل كه داسي يي ونيلي وي نورنښتيا يي ونيلي دي خلقو ورته اوونيل اياته ددي خبري تصديق كوي چي هغه نن شپه بيت المقدس ته تللي هم وو او دسحر نه مخكي راواپس شوي هم دي ابوبكر رضي الله عنه اوونيل ماخوډدينه هم دزياتو سختو خبرو تصديق كړي دي او كوم يي ده ته چي سحر او ماښام داسماني خبرونو وحي راځي زه خودهغي هم تصديق كوم.

ابوبكر رضي الله عنه ته په همدې وجه صديق ونيل شروع شول (چي بي سوچي يي دمعراج تصديق او كړو او دنبوت تصديق يي هم بي سوچي كړي وو).

دراوي بيان دي پدي خلقو كي بعضي كسان داسي وو چي بيت المقدس يي ليدلي وو هغوي اوونيل ايا ته مونږ ته دبیت المقدس اوصافو حالات بيانولي شي رسول الله افرمائيل هو درسول الله فرمان دي چي بيا مي دبیت المقدس كيفيات بيانول شروع كړل په بيانولو كي برابر روان وم تردې چي بعضي حالات يي په ماباندي مشته شول نو فوراً (زما دنظر په وړاندي دبیت المقدسه پوري پردې پورته كړي شوي، اوبیت المقدس ماته مخامخ شو او د عقيل دكور نه راته هم نژدي رابښكاره كړي شو او مسجد مي پخپلو سترگو مخامخ ليدو اوحالات مي بيانول، هغوي اوونيل يقينا تاجي دبیت المقدس كوم حالات بيان كړل صحيح دي بيان كړل، او بيا يي اوونيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) زمونږ دقافلي څه حالات راته هم بيان كړه ځكه چي هغه زمونږ دپاره ډير اهميت لري اوتا دا بيت المقدس مخكي چرته ليدلي دي

نورسول الله اوفرمائيل درته به يي بيان كړم دفلاني قافلي صورت په روحاء مقام كي ماته بنكاه شو او يو اوبن ورنه ورك شوي وو او خلق دهغه په تلاش پسي وتلي وو دهغي په قيام گاه كي په يولوبني كي اوبه پرتي وي او زه تگي شوي وم ما دغه لوبني راپورته كړو او واپس مي پخپل خاي كيخودو، پس تاسو ددي قافلي والا نه تپوس او كړئ چي كله هغوى خپل قيام گاه ته واپس راغلل نو اياپه لوبني كي يي اوبه وي او كه نه خلقو اووئيل دا يوه نخه ده كومه چي قاطع فيصله كوي

رسول الله دا هم وفرمائيل چي دفلاني قبيلي دقافلي سره تير شوي دي اوفلاني فلاني سپي په يو اوبن سواره دي ، دا واقعه دذي مره مقام ده زما په ليدوسره اوبن دغه دواړه كسان اوغورخول ددغه دواړو كسانونه تپوس او كړئ پس خلقو اووئيل دا هم ستا دصداقت يوه ازمائشي نښه ده ، خلقو تپوس او كړو اوس زمونږ داوښانو تفصيل اوحالات راته بيان كړه نو ويي فرمائيل په تنعيم مقام كي داوښانو په خوا كي تير شوم نوبيايي تپوس او كړو چي شمير يي خومره دي اوچي كوم سامان ورباندي بار دي هغه څه دي او شكگونه يي څنگه دي ؟ نوويي فرمائيل پدغه وخت كي دي خبرو ته زما توجه نه وه خوييا په حروره مقام كي دخپل مكمل شكل او بارشوي سامان او هينت او سورو سره زماپه وړاندي ودريدل چي ددوى هينت داسي دانسي وو او فلاني فلاني كسان ورسره وو او يو څر داير ورنك والاوښ ورنه مخكي وو په كوم چي دوه گنډلي شوي بورئ اچولي شوي وي اودنمر دختو په وخت كي به دا قافله دلته رارسيدې خلقو اووئيل دا هم ستادصداقت يوه ازمائشي نښه ده

پس ددي گفتگو نه پس خلق په منډه كندو ته وروختل او ويي وئيل په الله قسم محمد صلي الله عليه وسلم، خو واقعه په واضح طور بيان كړه او ددينه پس كدا مقام كوم چي دمكي نه بهر يو كانيز مقام ياغر وو، ته ورسيدل اوهلته يي دنمر ختو ته انتظار كول شروع كړل چي كه دنمر ختو پوري قافله راونه رسيږي نورسول الله به دروغژن اوگنري دوى په دي انتظار كي وو چي چا يوه ناڅاپي چغه او كړه او ويي وئيل نمر راوختو او دويم كس اووئيل اوښان هم دادي راوړسيدل چي مخكي ورنه يوڅر اوبن روان وو اوفلاني فلاني كسان په قافله كي موجود دي خورددې هر څه دنشانانو دليدو نه پس هم دوى ايمان رانړو او ويي وئيل يقينا دا جادو دي بنكاه

مسلم دابوهريره رضي الله عنه نه روايت نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل هغه قافله داسي ده گويا كي چي زما په نظر كي زما دسترگو وړاندي ده چي زه په حجر اسود كي موجود وم او قریشو رانه زما دشپي دتلو په باره كي تپوسونه كول هغوى دبیت المقدس په باره كي هم تپوس كړي وو كوم چي ماته ياد نه وو او دكوم په وجه چي زه داسي بي ارامه شوي وم چي ددينه مخكي دومره نه وم بي ارامه شوي ليكن پدغه وخت كي الله تعالي

بيت المقدس راپورته كړو او زما په وړاندي يې كېخودو نو اوس چي به يې كوم سوال زما نه كولو نومابه بيت المقدس ته وكتل اودوي ته به مي جواب وركړو اوما خپل خان دانيياؤ دجماعت سره هم وليدلو ماذا هم وليدل چي موسي عليه السلام په مونځ ولاړ دي داسي بنكاريده لكه چي دشوننه قبيلي خوك سري وي او مشابهت يې دعروه بن مسعود ثقفي سره زيات وو، ما ابراهيم عليه السلام هم په مونځ ولاړ وليدو، دابراهيم عليه السلام سره دهر چانه زيات مشابهت لرونكي ستاسودا ملگري دي (يعني زه)، بيا دمونځ وخت راغي نو ما انبياؤته امامت وركړو دمونځ نه چي فارغ شوم نو يو ويونكي اوونيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) دا مالك دي كوم چي ددوزخ څوكيدار دي اوسلام ورته وكړه ما چي مالك ته مخ ورستون كړو نو هغه زما نه په سلام كولو كي مخكي شو.

بخاري په خپل صحيح كي ليكلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په كومه شېه چي زه معراج ته بوتلي شوم اوپه دغه شېه مي دموسي عليه السلام سره ملاقات هم اوشو اوهغه گډ وډ بدن او گونجي وبنستو والا بنكاريده داسي معلوميدو لكه چي دشوننه قبيلي والا خوك سري وي، بيا مي دعيسي عليه السلام سره هم ملاقات اوشو او هغه درميانه قد والا يو سوررنكي سري وو داسي معلوميدو لكه اوس چي دحمام نه راوتلي وي، ما ابراهيم عليه السلام هم وليدو اودهغه په نسل كي دهغه سره دټولو نه زيات مشابهت لرونكي زه يم ماته دوه لوښي راوپلي شول په يو كي شوده وو اوپه بل كي شراب وو اوماته اوونيلي شول پدي دواړو كي چي دي كوم يو خوښ وي هغه واخله نوما شوده اوڅكل ماته هغه كس اوونيل چاچي ماته دانتخاب اختيار راكړي وو چي ته دفطرت په لاره اوغورخولي شوي اوكه داسي يې وونيل چي فطرت دي حاصل كړو او كچري شراب دي اخستلي وي نو امت به دي گمراه شوي وو.

*****

٤٨_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ الْخَمْسِ

دپنځو مونځونو دفضيلت بيان

٢١٤_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " الصَّلَاةُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ كَقَرَارَاتٍ إِنَّمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْفَسِ الْكِبَائِرُ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَأَنْسٍ، وَحَنْظَلَةَ الْأَسَدِيِّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

^١ صحيح مسلم / الطهارة ٥ (٢٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٢٩٨)، مستد احمد (٢/٢١٢، ٢٨٢)

ترجمه ابوهريره رضي الله عنه بيان كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل چي پنځه وخته مونځونه او دجمعی مونځ تريلي جمعی پوري دخپلی مينځنی مودی دگناهونو دپاره كفاره ده په دی شرط چي په دی دوران كي كبره گناهونه نه وي شوي. امام ترمذي وايي په دي باب كي د جابر او انس او حنظله اسيدي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، اود ابو هريره حديث حسن صحيح دی.

حل لغات تغش غشي معني كول، مالم تغشي الكبائر يعني مالم توت الكبائر يعني ترڅو چي يي دكبره ارتكاب نوي كړي

تشریح خلاصه داده څوك چي دپنځه مونځونو او دجمعي دمونځ احتمال كوي نو صغيره گناهونه يي معاف كيږي ليكن دكبره گناه دپاره توبه او استغفار ضروري دی

سوال كله چي سري پنځه وخته مونځ كوي نو په دي دده گناهونه ختميږي او بيا څه گناهونه په جمعو سره معاف شي ددي څه مطلب دی.

جواب ملاعلي قاري وائي په مونځ سره گناهونه معاف كيږي او كه څه باقي پاتي شي نو هغه په جمعو سره معاف كيږي او كه نه وي پاتي شوي نو ددي په بدله كي دده دپاره نيكياني ليكلي كيږي.

دويم جواب عبدالحق دهلوي وايي چي په روزانه مونځونو او دجمعي په مونځ كي دا صلاحيت شته چي دگناهونو كفاره اوگرځي او كه په مونځ كي تقصير او نقصان وي نو بيا په دي گناهونه نه معاف كيږي بيا دجمعي دمونځ په برکت سره معاف شي.

*****

٤٩- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْجَمَاعَةِ

دجماعت دفضيلت بيان

٢١٥- حَدَّثَنَا هَذَا حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ عُثَيْدِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ كَاتِبٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَقْضِي عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَكْبَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ أَبُو جَبْرٍ: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا رَوَى كَاتِبٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "تَقْضِي صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ بِسَبْعٍ

وَعِشْرِينَ دَرَجَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَعَامَّةُ مَنْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا قَالُوا: خَمْسٌ وَعِشْرِينَ. إِلَّا ابْنُ عَتَمٍ، فَإِنَّهُ قَالَ: بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ. (١)

ترجمه دابن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دامامتى مونخ ديواخى انفرادي مانخه نه اوه ويشت چنده زيات ثواب لري امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د عبد الله بن مسعود، ابي بن كعب، معاذ بن جبل، او ابو سعيد خدری، ابو هريره، انس بن مالك رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وايي د ابن عمر حديث حسن صحيح دی، دارنگي نافع هم د ابن عمر نه دا حديث مرفوعاً نقل کړی دی چي رسول الله فرمايلي دي: دامامتى مونخ د انفرادي مانخه نه اوه ويشت چنده زيات ثواب لري.

امام ترمذي وايي چي عامو راويانو چي دا حديث د رسول الله نه نقل کړی دی دهغوى په روايتونو د ۲۵ درجو ذکر دی، مگر صرف د ابن عمر په روايت كي د اوه ويشت درجو ذکر راغلي دي.

تشریح په دي روايت كي اوويشت درجي داجر زياتوالی راغلی دی او په بل روايت كي پنځه ويشت درجي راغلي دي ظاهراً په دواړو روايتونو كي تعارض ښکاري محدثينو ددينه يو څو جوابونه کړي دي اول مثلاً دا اختلاف دمونخ کونکو داخلاص دحالاتو په تفاوت بنا دی چي څو ته اووه ويشت درجي ملاويږي او څو ته پنځه ويشت درجي بعضي علماء وائي په جهري مونخونو كي اووه ويشت درجي او په سري مونخونو كي پنځويشت درجي اجر دی بعضي علماء وائي پنځه ويشت درجي په وحی سره خودلی شوي دي بيا الله تعالي مزید دخپل فضل او کرم معامله دامت محمدیه سره اوکړه او دوه درجي ثواب يي نور زيات کړو. جماعت سنت مؤکده دي. ځکه چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي. جماعت د سنن هدی نه دي. ددی نه به صرف منافق پاتې کيږي.

سنت په ده قسمه دي. سنن هدی او دويم سنن زوائد، (۱) سنن هدی هغه دي. په کوم باندې چي نبی کریم صلي الله عليه وسلم په طريقه د عبادت مواظبت کړی وی. خو کله کله نه پريخودلی وی. ددی پريخودل ضلالت دي. اودا په شعائرو داسلام كي دي (۲) او سنت زانده هغه دي. کوم چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم په طريقه دعادت کړې وی. ددی په

^۱ صحيح البخاري/الأذان ۳۰ (۲۴۵)، و ۳۱ (۲۴۹)، صحيح مسلم/الساجد ۳۲ (۲۵۰)، سنن النسائي/الإمامة ۳۲ (۸۳۸).

سنن ابن ماجه/الساجد ۱۶ (۴۸۹)، (تحفة الأشراف: ۸۰۵۵)، موطا امام مالك/صلاة الجماعة ۱ (۱)، مسند احمد (۲/۱۴).

۲۵. ۱۰۲. ۱۱۲، سنن الدارمي/الصلاة (۵۲).

پريخودلو كي څه حرج نشته. لکه د تهجدو مونځ، بهر حال جماعت سنت موکده دې بغير د عذر نه ددی پريخودل جائز نه دی. تردی که د یو ښار خلق جماعت پریږدی. نوهغوی ته به د جماعت د مونځ کولو حکم کولی شی. که هغوی په دی باندې عمل اوکړو. نو ډیره ښه ده. گنی هغوی سره قتال کول جائز دې.

د جماعت د سنت موکده کیدو تائید ددی احادیثو نه هم کیږی. کوم چی د جماعت په فضیلت کی راغلی دی (۱) د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دې (صلاة الجماعة افضل من صلاة أحدکم و حده بخمسه و عشرين درجة) یعنی د جماعت مونځ د خانله مونځ په نسبت یو په پنځویش درجې افضل دی. او په یو روایت کی دی چی په اوویش درجې افضل دې (۲) امام ابو داود، ترمذی، او ابن ماجه د ابی بن کعب (رضي الله عنه) په حدیث کی روایت کړی دی (صلاة الرجل مع الرجل ازی من صلاته وحده. و صلاة الرجل مع الرجلین ازی من صلاته مع رجل و ما زاد فهو أحب إلی الله تعالی) یعنی د دوو کسانو جماعت د خان له کس د مونځ نه غوره دې. او د دوو کسانو د جماعت مونځ د دری کسانو د جدا جدا مونځ نه غوره دې. او څومره چی زیات وی. د الله تعالی خوښ وی.

د امام محمد نه د اصول د روایت نه بغير نقل شوی دی چی جماعت واجب دې. په احنافو کی عام مشائخ ددی قائلین دی، دلیل دوجوب د رسول پاک صلي الله عليه وسلم دا قول دي (لقد همت أن أمر المودن فیؤذن ثم أمر رجلاً فیصلی بالناس ثم أنظر برجال مع حزم الخطب إلی قوم یتخلفو عن الصلاة فأحرق علیهم بیوتهم بالنار). یعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائی چی ما اراده کړې وه چی مودن ته حکم اوکړم چی هغه اذان اوکړی. او بیا زه یوکس ته حکم اوکړم چی هغه خلقو ته مونځ ورکړی. او بیا څه خلق چی هغوی سره لرگی وی. واخلم. او داسی خلقو طرف ته ورشم. څوک چی د مونځ نه روستو پاتې کیږی. او بیا په هغوی باندې د هغوی کورونه اوسوزوم. په دی حدیث کی بیخی د مونځ پريخودل مراد نه دی. بلکه د جماعت مونځ پريخودل مراد دې.

امام احمد بن حنبل او داود ظاهري فرمائی چی جماعت فرض عین دې. دا په (لا صلاة لجار المسجد الا فی المسجد) باندې استدلال کوی. یعنی چی د مسجد په ګاونډ کی اوسېږی. د مسجد نه علاوه د هغه مونځ نه کیږی.

زمونږ د طرفه ددی جواب دا دې چی په حدیث کی د صلاة کامله نفی ده. لکه څنګه چی (لا صلاة للعبد الا بآبی ولا للمرأة الناشئة) کی د کامل مونځ نفی شوې ده.

دامام کرخی اودشافعی د اکثر و ملگرو په نزد جماعت فرض کفایه دې. د دوی دلیل دا دې چی مقصودی فرض د شعائر اسلام ښکاره کول دي. اودا مقصود په بعضو کسانو باندې حاصلېږي خو دا استلال ډیر کمزوري دې. ځکه چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم په زمانه کي په مسجد کي جماعت کيدلو. ددی باوجود رسول پاک صلي الله عليه وسلم د جماعت د پریڅودونکو دپاره سخت وعید بیان کړې دې. والله اعلم بالصواب.

د مونځ د اوږدولو حکم

مسئله: امام به خلقو ته اوږد مونځ نه ورکوي ځکه چی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمانيلی دی. څوک چی قوم ته امامتی کوي. نو په هغوی کي دي د هغوی د کمزوری سړی مونځ کوي. ځکه چی په مقتديانو کي بیماران هم وی او بوداگان هم. او ضرورت مند هم. اود معاذ بن جبل (رضي الله عنه) حدیث هم مستدل دې. ځکه چی معاذ (رضي الله عنه) خپل قوم ته اوږده مونځونه کول. نو د قوم خلقو رسول پاک صلي الله عليه وسلم ته گيله اوکړه. رسول پاک صلي الله عليه وسلم اوفرمانیل (أفتان أنت يا معاذ) دا حدیث وړاندې تیر شوې دې. اودا خبره د صحت په طریقه باندې ثابته ده چی یو واری رسول پاک صلي الله عليه وسلم د صبا مونځ کي معوذتین اولوستل. کله چی رسول پاک صلي الله عليه وسلم د مانځه نه فارغ شو. نو صحابه کرامو عرض اوکړه. ای دالله پیغمبره تاسو ډیر اختصار اوکړو. رسول پاک صلي الله عليه وسلم اوفرمانیل د ماشوم د ژړا د آواز د وجی چی دده مور په فتنه کي واقع نشی. ددی واقعی نه معلومه شوه چی د امام دپاره د خپل قوم د حالت خیال ساتل مناسب دی.

د ښځو د امامت کراهت

دښځو خائنه جماعت سره مونځ کول مکروه تحریمی دی، ځکه چی د ښځو جماعت کول د حرام فعل (مکروه) نه خالی نه وی. ځکه چی. د دوی امامه به یا د مقتديانو ښځو نه وړاندې ولاړه وی. یا به ددوی په مینځ کي وی (۱) په اولنی صورت کي د عورت ښکاره کیدل زیات وی. حالانکه دا مکروه دی (۲) او په دویم صورت کي دامام خپل مقام پریڅودل لازمیږي. حالانکه دا هم مکروه دی. او جماعت سنت دې. او قاعده دا ده چی د مکروه د ارتکابو په نسبت د سنت پریڅودل غوره دی. نوځکه د ښځو په حق کي دجماعت سنت پریڅودلی شو. اود ښځو حالت د برېښو د حال پشان دې. یعنی لکه څنگه چی د برېښو جماعت مکروه دې. دغه شان د ښځو جماعت مکروه دې.

که د کراهت تحریمی باوجود ښځو د جماعت مونځ کولو. نوامام به د دوی په مینځ کي اودریږي. ځکه چی عائشی رضی الله عنها هم داسی کړې وو.

ليكن دلته يو اشكال دې چی هر کله عائشه رضی الله عنها د جماعت مونځ کړې وو. نو دا مکروه تحریمی ولي دی؟ جواب دا دې چی د ام المومنین رضی الله عنها دا عمل په ابتداء د اسلام باندې حمل کولی شی، خو په دی جواب باندې اعتراض دې چی د نبوت نه پس رسول پاک صلي الله عليه وسلم دیارلس کاله په مکه مکرمه کي تیر کړل. اوبیاني په مدینه منوره کي د شپږو کالو په عمر کي د عائشی رضی الله عنها سره نکاح اوکړله. بیا چی کله د نهو کالو شوه. نو واده ئې ورسره اوکړو. یعنی د عائشی رضی الله عنها رخصتی اوشوه. او د دوی په ژوندی کي نهه کاله پاتې شوه. نو د عائشی رضی الله عنها د امامت واقعه د بلوغت نه پس شوې ده. او په دی صورت کي دا فعل په ابتداء د اسلام باندې څنگه حمل کولی شی؟ ددی جواب دا دې چی په ابتداء د اسلام باندې د حمل کولو نه مراد دا دې چی. د بنځو د جماعت حکم منسوخ دي.

د یو مقتدی په امام پسي اقتداء

مسئله دا ده. که یو سړې یو مقتدی سړی ته امامتی ورکړی. نو دا مقتدی دی خپل بنی طرف ته اودروی ددی دلیل دابن عباس رضی الله عنهما حدیث دي. پوره حدیث دا دي.

(بت عند خالتي ميمون قرضى الله عنها لإراقب صلاة النبي صلى الله عليه وسلم بالليل فأنتبه قال نأمت العيون وغايت النجوم وبقى الي القيوم ثم قرأ آخر سورة آل عمران ﴿إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِلَى آخِرِهَاتِمُ قَامِرٌ إِلَى شَيْءٍ مَّعْلُوقٍ فَتَضَاءُ وَافْتَتَحَ فَقَمْتُ وَتَوَضَّأَتْ وَقَفْتُ عَلَى يَسَارِهِ وَأَخَذَ بِأُذُنِي وَأَدَارَنِي خَلْفَهُ حَتَّى أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ﴾ (متفق عليه)

یعنی ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چی ماډ خپلي ترور میمونى رضی الله عنهما اکړه شپه تیره کړه چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم د شپې مونځ اوگورم. نو رسول پاک صلي الله عليه وسلم پاڅیدلو. او ویی فرمائیل. سترگې اودی شوی دی. او ستوری ډوب شوی دی. او حی او قیوم ذات باقی دي. بیا دوی سورة آل عمران آخری آیتونه: ان في خلق السماوات والارض واختلاف الليل والنهار نه تر آخره سورت پوري اولوستل بیا رسول پاک صلي الله عليه وسلم په یو میخ پورې د زورند مشک نه اوبه واخستلی او اودس ئې اوکړو. او مونځ ئې شرع کړو. نو زه هم پاڅیدم. اودس می اوکړو. او د رسول پاک صلي الله عليه وسلم گس طرف ته اودریدم. نو رسول پاک صلي الله عليه وسلم زه د غوږ نه اونیولم. او زه ئې خپلي شاه طرف ته رانیځلم. تردی چی خپل بنی طرف ته ئې اودرولم. ددی حدیث نه معلومه شوه. هرکله چي د امام سره یو مقتدی وی. نو هغه د امام بنی طرف ته اودریدل مختار قول دي. په ظاهر الروایه کي دی چی یو مقتدی به په امام پسي شاه ته نه اودریږی.

اود امام محمد نه نقل دی چی مقتدی به خپلي گوتی د امام د پوندی سره برابر کوی. او اول قول ظاهر دې. او که یو مقتدی د امام شاه ته یا گس طرف ته مونخ اوکړو. نو هم جائز دې. یعنی مونخ ئې نه فاسد پیری. خو گناهگار دې. ځکه چی ده د سنتو خلاف عمل اوکړو.

د سرو دپاره په بنځو او ماشوما نو پسې د اقتداء حکم

د سرو دپاره د بنځو او ماشومانو پسې اقتداء کول جائز نه دی د بنځې پسې اقتداء کول خو ددی وجی ناجائز ده چی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائیلى دی (آخره من حیث أخره الله) دلته د استدلال دوه وجوهات دي (۱) وجه د استدلال دا ده چی لفظ د "حیث" نه مراد ځانې دې. او چی په کوم ځانې کې د بنځو تاخیر واجب وی. هغه د مانځه د ځانې نه علاوه بل ځانې نه دې. نو ثابته شوه چی الله تعالی بنځی د مانځه په ځانې کې روستو کړې دی. یعنی دا حق ئې نه دی ورکړې چی دوی سرو ته امامتی ورکړی (۲) او بعضی عالمانو فرمائیلى دی چی "حیث" د تعلیل دپاره دې. نو اوس ترجمه دا شوه چی بنځې روستو کوی. ځکه چی الله تعالی دوی روستو کړی دی. الله تعالی دوی. په شهادت، وراثت، سلطنت او ټولو ولایاتو کې روستو کړی دی. نو هرکله چی الله تعالی بنځه روستو کړې ده. نو ددی وړاندې کول یعنی دا امام جوړول به هم جائز نه وی.

پاتې شو د ماشوم د امامتی خبره، نو دده امامت ددی وجی جائز نه دې چی دی نفل کونکی دې. نو د مفترض په ده پسې اقتداء کول جائز نه دی. یعنی د بالغ فرض مونخ په ده پسې جائز نه دې.

په تراویحو او سنن مطلقه کې اختلاف دې (۱) د بلخ د مشانخود قول مطابق په تراویحو او سنن مطلقه کې په نابالغه پسې اقتداء کول جائز دی (۲) او زمونږ مشانخو یعنی مشانخ د ماوراءالنهر دا ناجائز گرځولي ده.

د سنن مطلقه نه مراد سنن رواتب دی. کوم چی د سنتو نه وړاندې او د فرضو نه پس مشروع شوی دی. د یو روایت مطابق د اختر مونخ هم سنت دې. او وتر، کسوف، خسوف او استسقاء مونخونه هم د صاحبینو په نزد سنت دی، لیکن په ماشوم پسې د اقتداء کولو متعلق دوه اقوال دي: (۱) حاصل دا چی په سنت مونخونو کې که نابالغ ماشوم امامت ئی اوکړله. نو د بلخ د مشانخو په نزد د بالغو سرو دپاره په ده پسې اقتداء کول جائز دي (۲) او د ماوراءالنهر یعنی بخارا او سمرقند د عالمان او مشانخ یې ناجائز گرځوی.

دلیل دجواز د اقتداء: د بلخ مشانخو په مظلونه مونخ باندې قیاس کړې دې. مظلونه مونخ دا دې چی یو کس دا خیال اوکړو چی دده په ذمه واجب دې. نو ده په دی گمان کې مونخ ادا کول شروع کړو. په مینځ کې ورته مفسد پیښ شو. او مونخ مات شو. بیا معلومه شوه چی دده په ذمه واجب نه وو. اوس د شروع د وجی ددی قضاء راوړل واجب دی. یا نه دی. په دی باره

کي د دري واړه امامانو په نزد حکم دا دې چی قضاء واجب نه ده البته د امام زفر په نزد قضاء واجب ده. نو که نقل ادا کونکی بالغ سری په بل سری پسې په مظنونه مونځ کي اقتداء کړې وه. نوجائز ده. اوس د بلخ دمشانځو د قیاس حاصل دا شو چی نقل مونځ په شروع کولو باندې واجبیږي. او مظنونه مونځ نه واجبیږي. نوهرکله چی نفلی مونځ گذار په مظنونه مونځ کونکی پسې اقتداء کولی شی. نودغه شان نفلی مونځ گذار په ماشوم پسې اقتداء کولی شی.

زمونږ په مشانځو کي بعضو د نقل مطلق په صورت کي د امام ابویوسف اوامام محمد په مینځ کي اختلاف بیان کړې دې (۱) امام ابویوسف فرماني چی په نقل مطلق کي هم د بالغ سری په ماشوم پسې اقتداء جائز نه ده (۲) او امام محمد دا جائز گرځولې ده. امام ابو یوسف صاحب د د بالغ سری په ماشوم پسې اقتداء په هیڅ مانځه کي جائز نه ده. که نقل مطلق وی اوکه موقت وی. هم دا د ماروا، النهر د مذهب دې.

د مختار مذهب دلیل دا دې چی د ماشوم مونځ گذار نقل د بالغ مونځ گذار د نقلو نه په درجه کي کم دی. ځکه چی په اتفاق سره که ماشوم په نقلو کي شروع اوکړي. اویا فاسد نې کړي. نو په ده باندې قضاء واجب نه ده. اوکه بالغ سری نفلی مونځ فاسد کړو. نو د هغه په ذمه قضاء واجب ده. اواقاعده دا ده چی د قوی بناء په ضعیف پاندی نه کیږي. نوځکه به د بالغ د نقلو بناء د ماشوم په نقلو باندې نشی کولې.

په "بخلاف المظنون" سره د بلخ د مشانځو د قیاس نه جواب کوی، د جواب حاصل دا دې چی بالغ په ماشوم پسې اقتداء کول په "ظان" پسې اقتداء کولو باندې قیاس کول فاسد دی. ځکه چی د مظنون مونځ مختلف فیه دې. د امام زفر په نزد د فساد په صورت کي په ظان باندې قضاء واجب ده. اود ماشوم مونځ که فاسد شی. نوپه هغه باندې په اجماع سره قضاء واجب نه ده. دغه شان طفولیت (ماشومتوب) داسی څیز دې. کوم چی د بلوغ پورې بر حال باقی وی. نو د بالغ مونځ دده د مونځ سره مونځ کیدی نشی. ځکه چی د فساد په صورت کي په بالغ باندې قضاء واجب ده. او په نابالغ باندې قضاء نه واجبیږي.

ددی په خلاف د مظنون ظن، دا یو عارضی څیز دې. نودا به معدوم معتبر کولی شی. نو که نفلی مونځ گذار په مظنون امام پسې اقتداء اوکړله. نو د دواړو مونځ متحد کیدی شی. بیا خاص کر د امام زفر په نزد ځکه چی د فساد په صورت کي په دواړو باندې قضاء واجبیږي. حاصل دا چی د بالغ او نابالغ مونځونه غیر متحد دی. اود بالغ او ظان مونځونه متحد دی. بیا خاص کر د امام زفر په نزد نوچی دا فرق موجود وی. نو (اقتداء البالغ بالصبي) په

اقتداء البالغ بالظان) باندې قیاس مع الفارق شو. ددی په خلاف د نابالغ په نابالغ پسې اقتداء کول جائز ده. ځکه چی د دواړو مونځونه متحد دی. ځکه چی په دواړو کي په چا

باندې قضاء واجب نه ده. نو دا بنا، د ضعیف په ضعیف باندې شوه او دا جائز ده. (شرح ریاض الصالحین،

*****

۲۱۶_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ وَحْدَهُ بِخَمْسَةِ وَعَشْرِينَ جُزْأً". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ديو سري په جمعي سره مونځ كول ديو اخي مونځ نه پنځه ويشت چنده زيات اجر لري

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي

*****

۵۰_ بَاب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْمَعُ النِّدَاءَ فَلَا يُجِيبُ

بيان دهغه چا چې اذان واورې او مسجد ته حاضر نه شي

۲۱۷_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَّ فِتْيَانِي أَنْ يَجْمَعُوا حَزْمَ الْحَطَبِ. ثُمَّ أَمُرُ بِالنِّسَاءِ فَتُقَامَرْنَ. ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى أَقْوَامٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي الدَّزْدَاءِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَمُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، وَجَابِرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَنَّهُمْ قَالُوا: مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْ فَلَا صَلَاةَ لَهُ. وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: هَذَا عَلَى التَّغْلِيظِ وَالتَّشْدِيدِ وَلَا رُخْصَةَ لِأَحَدٍ فِي تَرْكِ الْجَمَاعَةِ إِلَّا مِنْ عِلَلٍ. (١)

^۱ صحيح البخاري/الآذان ۳۰ (۶۴۷)، ۳۱ (۶۴۸)، صحيح مسلم/المساجد ۴۲ (۲۳۹)، سنن النسائي/الصلاة ۲۱، والإمامة ۴۲ (۱۳۹)، سنن ابن ماجه/المساجد ۱۶ (۸۷۷)، موطا امام مالك/صلاة الجماعة (۲)، (تحفة الأشراف، ۱۳۳۹)، مسند احمد (۲/۲۵۴)، ۲/۲۶۳، ۲/۲۶۶، ۲/۲۸۸، ۴/۴۳، ۴/۴۵، ۴/۴۸، ۴/۴۹، ۴/۵۰، ۴/۵۱، ۴/۵۲، ۴/۵۳، ۴/۵۴، ۴/۵۵، ۴/۵۶، ۴/۵۷، ۴/۵۸، ۴/۵۹، ۴/۶۰، ۴/۶۱، ۴/۶۲، ۴/۶۳، ۴/۶۴، ۴/۶۵، ۴/۶۶، ۴/۶۷، ۴/۶۸، ۴/۶۹، ۴/۷۰، ۴/۷۱، ۴/۷۲، ۴/۷۳، ۴/۷۴، ۴/۷۵، ۴/۷۶، ۴/۷۷، ۴/۷۸، ۴/۷۹، ۴/۸۰، ۴/۸۱، ۴/۸۲، ۴/۸۳، ۴/۸۴، ۴/۸۵، ۴/۸۶، ۴/۸۷، ۴/۸۸، ۴/۸۹، ۴/۹۰، ۴/۹۱، ۴/۹۲، ۴/۹۳، ۴/۹۴، ۴/۹۵، ۴/۹۶، ۴/۹۷، ۴/۹۸، ۴/۹۹، ۴/۱۰۰، ۴/۱۰۱، ۴/۱۰۲، ۴/۱۰۳، ۴/۱۰۴، ۴/۱۰۵، ۴/۱۰۶، ۴/۱۰۷، ۴/۱۰۸، ۴/۱۰۹، ۴/۱۱۰، ۴/۱۱۱، ۴/۱۱۲، ۴/۱۱۳، ۴/۱۱۴، ۴/۱۱۵، ۴/۱۱۶، ۴/۱۱۷، ۴/۱۱۸، ۴/۱۱۹، ۴/۱۲۰، ۴/۱۲۱، ۴/۱۲۲، ۴/۱۲۳، ۴/۱۲۴، ۴/۱۲۵، ۴/۱۲۶، ۴/۱۲۷، ۴/۱۲۸، ۴/۱۲۹، ۴/۱۳۰، ۴/۱۳۱، ۴/۱۳۲، ۴/۱۳۳، ۴/۱۳۴، ۴/۱۳۵، ۴/۱۳۶، ۴/۱۳۷، ۴/۱۳۸، ۴/۱۳۹، ۴/۱۴۰، ۴/۱۴۱، ۴/۱۴۲، ۴/۱۴۳، ۴/۱۴۴، ۴/۱۴۵، ۴/۱۴۶، ۴/۱۴۷، ۴/۱۴۸، ۴/۱۴۹، ۴/۱۵۰، ۴/۱۵۱، ۴/۱۵۲، ۴/۱۵۳، ۴/۱۵۴، ۴/۱۵۵، ۴/۱۵۶، ۴/۱۵۷، ۴/۱۵۸، ۴/۱۵۹، ۴/۱۶۰، ۴/۱۶۱، ۴/۱۶۲، ۴/۱۶۳، ۴/۱۶۴، ۴/۱۶۵، ۴/۱۶۶، ۴/۱۶۷، ۴/۱۶۸، ۴/۱۶۹، ۴/۱۷۰، ۴/۱۷۱، ۴/۱۷۲، ۴/۱۷۳، ۴/۱۷۴، ۴/۱۷۵، ۴/۱۷۶، ۴/۱۷۷، ۴/۱۷۸، ۴/۱۷۹، ۴/۱۸۰، ۴/۱۸۱، ۴/۱۸۲، ۴/۱۸۳، ۴/۱۸۴، ۴/۱۸۵، ۴/۱۸۶، ۴/۱۸۷، ۴/۱۸۸، ۴/۱۸۹، ۴/۱۹۰، ۴/۱۹۱، ۴/۱۹۲، ۴/۱۹۳، ۴/۱۹۴، ۴/۱۹۵، ۴/۱۹۶، ۴/۱۹۷، ۴/۱۹۸، ۴/۱۹۹، ۴/۲۰۰، ۴/۲۰۱، ۴/۲۰۲، ۴/۲۰۳، ۴/۲۰۴، ۴/۲۰۵، ۴/۲۰۶، ۴/۲۰۷، ۴/۲۰۸، ۴/۲۰۹، ۴/۲۱۰، ۴/۲۱۱، ۴/۲۱۲، ۴/۲۱۳، ۴/۲۱۴، ۴/۲۱۵، ۴/۲۱۶، ۴/۲۱۷، ۴/۲۱۸، ۴/۲۱۹، ۴/۲۲۰، ۴/۲۲۱، ۴/۲۲۲، ۴/۲۲۳، ۴/۲۲۴، ۴/۲۲۵، ۴/۲۲۶، ۴/۲۲۷، ۴/۲۲۸، ۴/۲۲۹، ۴/۲۳۰، ۴/۲۳۱، ۴/۲۳۲، ۴/۲۳۳، ۴/۲۳۴، ۴/۲۳۵، ۴/۲۳۶، ۴/۲۳۷، ۴/۲۳۸، ۴/۲۳۹، ۴/۲۴۰، ۴/۲۴۱، ۴/۲۴۲، ۴/۲۴۳، ۴/۲۴۴، ۴/۲۴۵، ۴/۲۴۶، ۴/۲۴۷، ۴/۲۴۸، ۴/۲۴۹، ۴/۲۵۰، ۴/۲۵۱، ۴/۲۵۲، ۴/۲۵۳، ۴/۲۵۴، ۴/۲۵۵، ۴/۲۵۶، ۴/۲۵۷، ۴/۲۵۸، ۴/۲۵۹، ۴/۲۶۰، ۴/۲۶۱، ۴/۲۶۲، ۴/۲۶۳، ۴/۲۶۴، ۴/۲۶۵، ۴/۲۶۶، ۴/۲۶۷، ۴/۲۶۸، ۴/۲۶۹، ۴/۲۷۰، ۴/۲۷۱، ۴/۲۷۲، ۴/۲۷۳، ۴/۲۷۴، ۴/۲۷۵، ۴/۲۷۶، ۴/۲۷۷، ۴/۲۷۸، ۴/۲۷۹، ۴/۲۸۰، ۴/۲۸۱، ۴/۲۸۲، ۴/۲۸۳، ۴/۲۸۴، ۴/۲۸۵، ۴/۲۸۶، ۴/۲۸۷، ۴/۲۸۸، ۴/۲۸۹، ۴/۲۹۰، ۴/۲۹۱، ۴/۲۹۲، ۴/۲۹۳، ۴/۲۹۴، ۴/۲۹۵، ۴/۲۹۶، ۴/۲۹۷، ۴/۲۹۸، ۴/۲۹۹، ۴/۳۰۰، ۴/۳۰۱، ۴/۳۰۲، ۴/۳۰۳، ۴/۳۰۴، ۴/۳۰۵، ۴/۳۰۶، ۴/۳۰۷، ۴/۳۰۸، ۴/۳۰۹، ۴/۳۱۰، ۴/۳۱۱، ۴/۳۱۲، ۴/۳۱۳، ۴/۳۱۴، ۴/۳۱۵، ۴/۳۱۶، ۴/۳۱۷، ۴/۳۱۸، ۴/۳۱۹، ۴/۳۲۰، ۴/۳۲۱، ۴/۳۲۲، ۴/۳۲۳، ۴/۳۲۴، ۴/۳۲۵، ۴/۳۲۶، ۴/۳۲۷، ۴/۳۲۸، ۴/۳۲۹، ۴/۳۳۰، ۴/۳۳۱، ۴/۳۳۲، ۴/۳۳۳، ۴/۳۳۴، ۴/۳۳۵، ۴/۳۳۶، ۴/۳۳۷، ۴/۳۳۸، ۴/۳۳۹، ۴/۳۴۰، ۴/۳۴۱، ۴/۳۴۲، ۴/۳۴۳، ۴/۳۴۴، ۴/۳۴۵، ۴/۳۴۶، ۴/۳۴۷، ۴/۳۴۸، ۴/۳۴۹، ۴/۳۵۰، ۴/۳۵۱، ۴/۳۵۲، ۴/۳۵۳، ۴/۳۵۴، ۴/۳۵۵، ۴/۳۵۶، ۴/۳۵۷، ۴/۳۵۸، ۴/۳۵۹، ۴/۳۶۰، ۴/۳۶۱، ۴/۳۶۲، ۴/۳۶۳، ۴/۳۶۴، ۴/۳۶۵، ۴/۳۶۶، ۴/۳۶۷، ۴/۳۶۸، ۴/۳۶۹، ۴/۳۷۰، ۴/۳۷۱، ۴/۳۷۲، ۴/۳۷۳، ۴/۳۷۴، ۴/۳۷۵، ۴/۳۷۶، ۴/۳۷۷، ۴/۳۷۸، ۴/۳۷۹، ۴/۳۸۰، ۴/۳۸۱، ۴/۳۸۲، ۴/۳۸۳، ۴/۳۸۴، ۴/۳۸۵، ۴/۳۸۶، ۴/۳۸۷، ۴/۳۸۸، ۴/۳۸۹، ۴/۳۹۰، ۴/۳۹۱، ۴/۳۹۲، ۴/۳۹۳، ۴/۳۹۴، ۴/۳۹۵، ۴/۳۹۶، ۴/۳۹۷، ۴/۳۹۸، ۴/۳۹۹، ۴/۴۰۰، ۴/۴۰۱، ۴/۴۰۲، ۴/۴۰۳، ۴/۴۰۴، ۴/۴۰۵، ۴/۴۰۶، ۴/۴۰۷، ۴/۴۰۸، ۴/۴۰۹، ۴/۴۱۰، ۴/۴۱۱، ۴/۴۱۲، ۴/۴۱۳، ۴/۴۱۴، ۴/۴۱۵، ۴/۴۱۶، ۴/۴۱۷، ۴/۴۱۸، ۴/۴۱۹، ۴/۴۲۰، ۴/۴۲۱، ۴/۴۲۲، ۴/۴۲۳، ۴/۴۲۴، ۴/۴۲۵، ۴/۴۲۶، ۴/۴۲۷، ۴/۴۲۸، ۴/۴۲۹، ۴/۴۳۰، ۴/۴۳۱، ۴/۴۳۲، ۴/۴۳۳، ۴/۴۳۴، ۴/۴۳۵، ۴/۴۳۶، ۴/۴۳۷، ۴/۴۳۸، ۴/۴۳۹، ۴/۴۴۰، ۴/۴۴۱، ۴/۴۴۲، ۴/۴۴۳، ۴/۴۴۴، ۴/۴۴۵، ۴/۴۴۶، ۴/۴۴۷، ۴/۴۴۸، ۴/۴۴۹، ۴/۴۵۰، ۴/۴۵۱، ۴/۴۵۲، ۴/۴۵۳، ۴/۴۵۴، ۴/۴۵۵، ۴/۴۵۶، ۴/۴۵۷، ۴/۴۵۸، ۴/۴۵۹، ۴/۴۶۰، ۴/۴۶۱، ۴/۴۶۲، ۴/۴۶۳، ۴/۴۶۴، ۴/۴۶۵، ۴/۴۶۶، ۴/۴۶۷، ۴/۴۶۸، ۴/۴۶۹، ۴/۴۷۰، ۴/۴۷۱، ۴/۴۷۲، ۴/۴۷۳، ۴/۴۷۴، ۴/۴۷۵، ۴/۴۷۶، ۴/۴۷۷، ۴/۴۷۸، ۴/۴۷۹، ۴/۴۸۰، ۴/۴۸۱، ۴/۴۸۲، ۴/۴۸۳، ۴/۴۸۴، ۴/۴۸۵، ۴/۴۸۶، ۴/۴۸۷، ۴/۴۸۸، ۴/۴۸۹، ۴/۴۹۰، ۴/۴۹۱، ۴/۴۹۲، ۴/۴۹۳، ۴/۴۹۴، ۴/۴۹۵، ۴/۴۹۶، ۴/۴۹۷، ۴/۴۹۸، ۴/۴۹۹، ۴/۵۰۰، ۴/۵۰۱، ۴/۵۰۲، ۴/۵۰۳، ۴/۵۰۴، ۴/۵۰۵، ۴/۵۰۶، ۴/۵۰۷، ۴/۵۰۸، ۴/۵۰۹، ۴/۵۱۰، ۴/۵۱۱، ۴/۵۱۲، ۴/۵۱۳، ۴/۵۱۴، ۴/۵۱۵، ۴/۵۱۶، ۴/۵۱۷، ۴/۵۱۸، ۴/۵۱۹، ۴/۵۲۰، ۴/۵۲۱، ۴/۵۲۲، ۴/۵۲۳، ۴/۵۲۴، ۴/۵۲۵، ۴/۵۲۶، ۴/۵۲۷، ۴/۵۲۸، ۴/۵۲۹، ۴/۵۳۰، ۴/۵۳۱، ۴/۵۳۲، ۴/۵۳۳، ۴/۵۳۴، ۴/۵۳۵، ۴/۵۳۶، ۴/۵۳۷، ۴/۵۳۸، ۴/۵۳۹، ۴/۵۴۰، ۴/۵۴۱، ۴/۵۴۲، ۴/۵۴۳، ۴/۵۴۴، ۴/۵۴۵، ۴/۵۴۶، ۴/۵۴۷، ۴/۵۴۸، ۴/۵۴۹، ۴/۵۵۰، ۴/۵۵۱، ۴/۵۵۲، ۴/۵۵۳، ۴/۵۵۴، ۴/۵۵۵، ۴/۵۵۶، ۴/۵۵۷، ۴/۵۵۸، ۴/۵۵۹، ۴/۵۶۰، ۴/۵۶۱، ۴/۵۶۲، ۴/۵۶۳، ۴/۵۶۴، ۴/۵۶۵، ۴/۵۶۶، ۴/۵۶۷، ۴/۵۶۸، ۴/۵۶۹، ۴/۵۷۰، ۴/۵۷۱، ۴/۵۷۲، ۴/۵۷۳، ۴/۵۷۴، ۴/۵۷۵، ۴/۵۷۶، ۴/۵۷۷، ۴/۵۷۸، ۴/۵۷۹، ۴/۵۸۰، ۴/۵۸۱، ۴/۵۸۲، ۴/۵۸۳، ۴/۵۸۴، ۴/۵۸۵، ۴/۵۸۶، ۴/۵۸۷، ۴/۵۸۸، ۴/۵۸۹، ۴/۵۹۰، ۴/۵۹۱، ۴/۵۹۲، ۴/۵۹۳، ۴/۵۹۴، ۴/۵۹۵، ۴/۵۹۶، ۴/۵۹۷، ۴/۵۹۸، ۴/۵۹۹، ۴/۶۰۰، ۴/۶۰۱، ۴/۶۰۲، ۴/۶۰۳، ۴/۶۰۴، ۴/۶۰۵، ۴/۶۰۶، ۴/۶۰۷، ۴/۶۰۸، ۴/۶۰۹، ۴/۶۱۰، ۴/۶۱۱، ۴/۶۱۲، ۴/۶۱۳، ۴/۶۱۴، ۴/۶۱۵، ۴/۶۱۶، ۴/۶۱۷، ۴/۶۱۸، ۴/۶۱۹، ۴/۶۲۰، ۴/۶۲۱، ۴/۶۲۲، ۴/۶۲۳، ۴/۶۲۴، ۴/۶۲۵، ۴/۶۲۶، ۴/۶۲۷، ۴/۶۲۸، ۴/۶۲۹، ۴/۶۳۰، ۴/۶۳۱، ۴/۶۳۲، ۴/۶۳۳، ۴/۶۳۴، ۴/۶۳۵، ۴/۶۳۶، ۴/۶۳۷، ۴/۶۳۸، ۴/۶۳۹، ۴/۶۴۰، ۴/۶۴۱، ۴/۶۴۲، ۴/۶۴۳، ۴/۶۴۴، ۴/۶۴۵، ۴/۶۴۶، ۴/۶۴۷، ۴/۶۴۸، ۴/۶۴۹، ۴/۶۵۰، ۴/۶۵۱، ۴/۶۵۲، ۴/۶۵۳، ۴/۶۵۴، ۴/۶۵۵، ۴/۶۵۶، ۴/۶۵۷، ۴/۶۵۸، ۴/۶۵۹، ۴/۶۶۰، ۴/۶۶۱، ۴/۶۶۲، ۴/۶۶۳، ۴/۶۶۴، ۴/۶۶۵، ۴/۶۶۶، ۴/۶۶۷، ۴/۶۶۸، ۴/۶۶۹، ۴/۶۷۰، ۴/۶۷۱، ۴/۶۷۲، ۴/۶۷۳، ۴/۶۷۴، ۴/۶۷۵، ۴/۶۷۶، ۴/۶۷۷، ۴/۶۷۸، ۴/۶۷۹، ۴/۶۸۰، ۴/۶۸۱، ۴/۶۸۲، ۴/۶۸۳، ۴/۶۸۴، ۴/۶۸۵، ۴/۶۸۶، ۴/۶۸۷، ۴/۶۸۸، ۴/۶۸۹، ۴/۶۹۰، ۴/۶۹۱، ۴/۶۹۲، ۴/۶۹۳، ۴/۶۹۴، ۴/۶۹۵، ۴/۶۹۶، ۴/۶۹۷، ۴/۶۹۸، ۴/۶۹۹، ۴/۷۰۰، ۴/۷۰۱، ۴/۷۰۲، ۴/۷۰۳، ۴/۷۰۴، ۴/۷۰۵، ۴/۷۰۶، ۴/۷۰۷، ۴/۷۰۸، ۴/۷۰۹، ۴/۷۱۰، ۴/۷۱۱، ۴/۷۱۲، ۴/۷۱۳، ۴/۷۱۴، ۴/۷۱۵، ۴/۷۱۶، ۴/۷۱۷، ۴/۷۱۸، ۴/۷۱۹، ۴/۷۲۰، ۴/۷۲۱، ۴/۷۲۲، ۴/۷۲۳، ۴/۷۲۴، ۴/۷۲۵، ۴/۷۲۶، ۴/۷۲۷، ۴/۷۲۸، ۴/۷۲۹، ۴/۷۳۰، ۴/۷۳۱، ۴/۷۳۲، ۴/۷۳۳، ۴/۷۳۴، ۴/۷۳۵، ۴/۷۳۶، ۴/۷۳۷، ۴/۷۳۸، ۴/۷۳۹، ۴/۷۴۰، ۴/۷۴۱، ۴/۷۴۲، ۴/۷۴۳، ۴/۷۴۴، ۴/۷۴۵، ۴/۷۴۶، ۴/۷۴۷، ۴/۷۴۸، ۴/۷۴۹، ۴/۷۵۰، ۴/۷۵۱، ۴/۷۵۲، ۴/۷۵۳، ۴/۷۵۴، ۴/۷۵۵، ۴/۷۵۶، ۴/۷۵۷، ۴/۷۵۸، ۴/۷۵۹، ۴/۷۶۰، ۴/۷۶۱، ۴/۷۶۲، ۴/۷۶۳، ۴/۷۶۴، ۴/۷۶۵، ۴/۷۶۶، ۴/۷۶۷، ۴/۷۶۸، ۴/۷۶۹، ۴/۷۷۰، ۴/۷۷۱، ۴/۷۷۲، ۴/۷۷۳، ۴/۷۷۴، ۴/۷۷۵، ۴/۷۷۶، ۴/۷۷۷، ۴/۷۷۸، ۴/۷۷۹، ۴/۷۸۰، ۴/۷۸۱، ۴/۷۸۲، ۴/۷۸۳، ۴/۷۸۴، ۴/۷۸۵، ۴/۷۸۶، ۴/۷۸۷، ۴/۷۸۸، ۴/۷۸۹، ۴/۷۹۰، ۴/۷۹۱، ۴/۷۹۲، ۴/۷۹۳، ۴/۷۹۴، ۴/۷۹۵، ۴/۷۹۶، ۴/۷۹۷، ۴/۷۹۸، ۴/۷۹۹، ۴/۸۰۰، ۴/۸۰۱، ۴/۸۰۲، ۴/۸۰۳، ۴/۸۰۴، ۴/۸۰۵، ۴/۸۰۶، ۴/۸۰۷، ۴/۸۰۸، ۴/۸۰۹، ۴/۸۱۰، ۴/۸۱۱، ۴/۸۱۲، ۴/۸۱۳، ۴/۸۱۴، ۴/۸۱۵، ۴/۸۱۶، ۴/۸۱۷، ۴/۸۱۸، ۴/۸۱۹، ۴/۸۲۰، ۴/۸۲۱، ۴/۸۲۲، ۴/۸۲۳، ۴/۸۲۴، ۴/۸۲۵، ۴/۸۲۶، ۴/۸۲۷، ۴/۸۲۸، ۴/۸۲۹، ۴/۸۳۰، ۴/۸۳۱، ۴/۸۳۲، ۴/۸۳۳، ۴/۸۳۴، ۴/۸۳۵، ۴/۸۳۶، ۴/۸۳۷، ۴/۸۳۸، ۴/۸۳۹، ۴/۸۴۰، ۴/۸۴۱، ۴/۸۴۲، ۴/۸۴۳، ۴/۸۴۴، ۴/۸۴۵، ۴/۸۴۶، ۴/۸۴۷، ۴/۸۴۸، ۴/۸۴۹، ۴/۸۵۰، ۴/۸۵۱، ۴/۸۵۲، ۴/۸۵۳، ۴/۸۵۴، ۴/۸۵۵، ۴/۸۵۶، ۴/۸۵۷، ۴/۸۵۸، ۴/۸۵۹، ۴/۸۶۰، ۴/۸۶۱، ۴/۸۶۲، ۴/۸۶۳، ۴/۸۶۴، ۴/۸۶۵، ۴/۸۶۶، ۴/۸۶۷، ۴/۸۶۸، ۴/۸۶۹، ۴/۸۷۰، ۴/۸۷۱، ۴/۸۷۲، ۴/۸۷۳، ۴/۸۷۴، ۴/۸۷۵، ۴/۸۷۶، ۴/۸۷۷، ۴/۸۷۸، ۴/۸۷۹، ۴/۸۸۰، ۴/۸۸۱، ۴/۸۸۲، ۴/۸۸۳، ۴/۸۸۴، ۴/۸۸۵، ۴/۸۸۶، ۴/۸۸۷، ۴/۸۸۸، ۴/۸۸۹، ۴/۸۹۰، ۴/۸۹۱، ۴/۸۹۲، ۴/۸۹۳، ۴/۸۹۴، ۴/۸۹۵، ۴/۸۹۶، ۴/۸۹۷، ۴/۸۹۸، ۴/۸۹۹، ۴/۹۰۰، ۴/۹۰۱، ۴/۹۰۲، ۴/۹۰۳، ۴/۹۰۴، ۴/۹۰۵، ۴/۹۰۶، ۴/۹۰۷، ۴/۹۰۸، ۴/۹۰۹، ۴/۹۱۰، ۴/۹۱۱، ۴/۹۱۲، ۴/۹۱۳، ۴/۹۱۴، ۴/۹۱۵، ۴/۹۱۶، ۴/۹۱۷، ۴/۹۱۸، ۴/۹۱۹، ۴/۹۲۰، ۴/۹۲۱، ۴/۹۲۲، ۴/۹۲۳، ۴/۹۲۴، ۴/۹۲۵، ۴/۹۲۶، ۴/۹۲۷، ۴/۹۲۸، ۴/۹۲۹، ۴/۹۳۰، ۴/۹۳۱، ۴/۹۳۲، ۴/۹۳۳، ۴/۹۳۴، ۴/۹۳۵، ۴/۹۳۶، ۴/۹۳۷، ۴/۹۳۸، ۴/۹۳۹، ۴/۹۴۰، ۴/۹۴۱، ۴/۹۴۲، ۴/۹۴۳، ۴/۹۴۴، ۴/۹۴۵، ۴/۹۴۶، ۴/۹۴۷، ۴/۹۴۸، ۴/۹۴۹، ۴/۹۵۰، ۴/۹۵۱، ۴/۹۵۲، ۴/۹۵۳، ۴/۹۵۴، ۴/۹۵۵، ۴/۹۵۶، ۴/۹۵۷، ۴/۹۵۸، ۴/۹۵۹، ۴/۹۶۰، ۴/۹۶۱، ۴/۹۶۲، ۴/۹۶۳، ۴/۹۶۴، ۴/۹۶۵، ۴/۹۶۶، ۴/۹۶۷، ۴/۹۶۸، ۴/۹۶۹، ۴/۹۷۰، ۴/۹۷۱، ۴/۹۷۲، ۴/۹۷۳، ۴/۹۷۴، ۴/۹۷۵، ۴/۹۷۶، ۴/۹۷۷، ۴/۹۷۸، ۴/۹۷۹، ۴/۹۸۰، ۴/۹۸۱، ۴/۹۸۲، ۴/۹۸۳، ۴/۹۸۴، ۴/۹۸۵، ۴/۹۸۶، ۴/۹۸۷، ۴/۹۸۸، ۴/۹۸۹، ۴/۹۹۰، ۴/۹۹۱، ۴/۹۹۲، ۴/۹۹۳، ۴/۹۹۴، ۴/۹۹۵، ۴/۹۹۶، ۴/۹۹۷، ۴/۹۹۸، ۴/۹۹۹، ۴/۱۰۰۰، ۴/۱۰۰۱، ۴/۱۰۰۲، ۴/۱۰۰۳، ۴/۱۰۰۴، ۴/۱۰۰۵، ۴/۱۰۰۶، ۴/۱۰۰۷، ۴/۱۰۰۸، ۴/۱۰۰۹، ۴/۱۰۱۰، ۴/۱۰۱۱، ۴/۱۰۱۲، ۴/۱۰۱۳، ۴/۱۰۱۴، ۴/۱۰۱۵، ۴/۱۰۱۶، ۴/۱۰۱۷، ۴/۱۰۱۸، ۴/۱۰۱۹، ۴/۱۰۲۰، ۴/۱۰۲۱، ۴/۱۰۲۲، ۴/۱۰۲۳، ۴/۱۰۲۴، ۴/۱۰۲۵، ۴/۱۰۲۶، ۴/۱۰۲۷، ۴/۱۰۲۸، ۴/۱۰۲۹، ۴/۱۰۳۰، ۴/۱۰۳۱، ۴/۱۰۳۲، ۴/۱۰۳۳، ۴/۱۰۳۴، ۴/۱۰۳۵، ۴/۱۰۳۶، ۴/۱۰۳۷، ۴/۱۰۳۸، ۴/۱۰۳۹، ۴/۱۰۴۰، ۴/۱۰۴۱، ۴/۱۰۴۲، ۴/۱۰۴۳، ۴/۱۰۴۴، ۴/۱۰۴۵، ۴/۱۰۴۶، ۴/۱۰۴۷، ۴/۱۰۴۸، ۴/۱۰۴۹، ۴/۱۰۵۰، ۴/۱۰۵۱، ۴/۱۰۵۲، ۴/۱۰۵۳، ۴/۱۰۵۴، ۴/۱۰

ترجمه دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرماييل يقينا ما قصد او کړو چي يو خو خوانانو ته حکم او کړم چي دلرگو گيډي راجمع کړي او بيا دمونځ کولو حکم او کړم او مونځ او کړي شي او بيا هغه خلق او سوزوم څوک چي مونځ ته نه حاضرېږي

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله ابن مسعود، ابو الدرداء، ابن عباس، معاذ بن انس، او جابر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وائي دابو هريره حديث حسن صحيح دي، په صحابه کرامو کي د متعددو نه مروی دي چي څوک اذان واورې او مونځ ته نه راځي نو دهغه مونځ نه کيږي بعضي اهل علمو ليکلي دي چي دا حکم په طريقه تغليظ دي ليکن چاته بغير د عذر نه د جماعت پريځودو اجازت نشته.

*****

٢١٨_ قَالَ مُجَاهِدٌ: قَالَ مُجَاهِدٌ: وَسُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ رَجُلٍ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ لَا يَشْهَدُ جُمُعَةً وَلَا جَمَاعَةً؟ قَالَ: "هُوَ فِي النَّارِ"، قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَذَا، حَدَّثَنَا الْحَارِثِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: وَمَعْنَى الْحَدِيثِ أَنْ لَا يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ وَالْجُمُعَةَ رَغْبَةً عَنْهَا وَاسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا وَتَهَاؤُنًا بِهَا. (١)

ترجمه مجاهد وائي دابن عباس رضي الله عنهما نه دهغه چا په باره کي تپوس او کړي شو څوک چي دورځي روزه نيسي او دشپي دتهجدو دپاره قيام کوي مگر په جمعه او جماعت کي نه حاضرېږي ابن عباس او وئيل دي به په جهنم کي وي، مجاهد وائي دحديث مفهوم دادي چي هغوی په جمعه او جماعت کي بي رغبتی کوي او حقیر يي گنري او په دي کي دستی کولو په وجه نه حاضرېږي (دا حکم هم په تغليظ بنا دي)

*****

٥١_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَحْدَهُ ثُمَّ يُذْرِكُ الْجَمَاعَةَ

حکم دهغه چا چي يواځي مونځ او کړي او بيا جماعت بيا مومي

ماجه/المساجد ١٤ (٤٩١)، (تحفة الأشراف: ١٢٨٩)، موطأ امام مالك/صلاة الجمعة ١ (٣)، مسند احمد (٢٢٢/٢٤٦، ٢٤٧).

٥٣١، ٢٨٩، سنن الدارمي/الصلاة ٥٣٤ (١٢١٠)

^١ تفرده المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٢٢١)

٢١٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ عَظَامٍ، حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ الْأَسودِ التَّامِرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّتَهُ، فَصَلَّيْتُ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، قَالَ: فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَالْحَوْتَ، إِذَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ فِي أُخْرَى الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّيَا مَعَهُ، فَقَالَ: "عَلَيَّ بِهِمَا" فَبَيَّهَ بِهِمَا تُرْعَدُ فَرَأَيْتُهُمَا، فَقَالَ: "مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيَا مَعَنَا؟" فَقَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رِحَالِنَا، قَالَ: "فَلَا تَفْعَلَا إِذَا صَلَّيْتُمَا فِي رِحَالِكُمَا، ثُمَّ أَكْبَحْتُمَا مَسْجِدَ جَمَاعَةٍ فَصَلَّيَا مَعَهُمْ، فَإِنَّهَا لَكُمْ تَأْفِئَةٌ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ مِخْجَنِ الذَّلِيلِ، وَيَزِيدَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدِيثُ يَزِيدَ بْنِ الْأَسودِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ وَخَدَهُ ثُمَّ أَذْرَكَ الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّهُ يُعِيدُ الصَّلَاةَ كُلَّهَا فِي الْجَمَاعَةِ، وَإِذَا صَلَّى الرَّجُلُ الْمَغْرِبَ وَخَدَهُ ثُمَّ أَذْرَكَ الْجَمَاعَةَ، قَالُوا: فَإِنَّهُ يُصَلِّيُهَا مَعَهُمْ وَيَشْفَعُ بِرُكْعَةٍ، وَالَّتِي صَلَّى وَخَدَهُ هِيَ الْمَكْتُوبَةُ عِنْدَهُمْ. (١)

ترجمه: ديزيد بن اسود عامري رضي الله عنه بيان دي فرماني چي په حجة الوداع كي دنيي كريم صلي الله عليه وسلم سره شريك وم او ما ورسره په مسجد خيف كي دسحر مونځ او كړو كله چي رسول الله مونځ پوره كړو او زمونږ طرف ته راتاو شو نو څه گوري چي دخلغو په اخر كي دتولو نه شاته، دوه كسان دي چي درسول الله سره يي مونځ اونكړو رسول الله اوفرمانيل دا كسان ماته راولي، دوي چي راوستلي شول نو پندوي يي دويري نه رپيدلي تپوس يي ورنه او كړو چي داسي مو ولي او كړل هغوي عرض او كړو اي دالله رسوله مونږ پخپلو كورونو كي مونځ كړي وو رسول الله ورته اوفرمانيل داسي بيا مه كوي كله چي تاسو په كورونو كي مونځ او كړئ او بيا مسجد ته راشئ او هلته جماعت قائمېږي نو ددوي سره هم او درېږئ دا به ستاسو دپاره نفل شي

امام ترمذي وائي چي ديزيد بن اسود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د محجن ديلي او يزيد بن عامر نه هم احاديث وارد دي او په اهل علمو كي ددېرو علماو دا قول دي او همدا دسفيان ثوري، شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله قول هم دي چي كله چا يواخي مونځ كړي وي او بيا جماعت بيا مومي نو دي دي جماعت سره دوباره او درېږي او دوباره دي مونځ او كړي او كله چي چا دمانام مونځ كړي وي او بيا جماعت بيا مومي نو دي

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٥٤ (٥٤٥). سنن النسائي/ الإمامة ٥٢ (تحفة الأعراف: ١١٨٢٢). مسند احمد (١٦١.٢/١٢٠). سنن

دي ددوی سره مونځ او کړي او یو بل رکعات دي او کړي او دا دي جف او ګرځوي دهغه مونځ سره کوم چي ده یواځي کړي دي او دا به ددوی په نزد فرض شي.

تشریح په دي کي داهل علمو اختلاف دي چي چا فرض مونځ کړي وي او بيا ددينه پس جماعت او دريږي نو دا کس به څه کوي په دي کي دوه مذاهب دي

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد کچري دا دماسپڅين او ماخوستن مونځ وي نو دنفلو په نيت دي په جماعت کي شريك شي او په باقي مونځونو کي شريك کيږي نشي، امام صاحب په دي مسئله کي د دارقطني دروايت نه استدلال کوي په کوم کي چي دمانبام او سحر استثناء مذکور وه

(۲) دويم مذهب دانمه ثلاثه دي ددوی مذهب دادي که چا مخکي مونځ کړي وي نو په مونځونو کي به دنفلو په نيت شريکيږي او دمانبام په مونځ کي به ورسره يو رکعات بل یواځي کوي، دامام مالک په نزد يو روايت مطابق په ټولو مونځونو کي به دنفلو په نيت شريکيږي علاوه دمانبام نه جمهورو په دي مسئله کي دحديث الباب نه استدلال کړي دي ځکه چي په دي روايت کي مطلقا ذکر راغلي دي او هيڅ تخصيص نشته، ددي جواب دادي په دي روايت کي اضطراب دي ځکه چي په دي روايت کي مذکور دي چي دا دفجر واقعه ده او په بل يو روايت کي مذکور دي چي دا دظهر واقعه ده

*****

۵۲_ باب مَا جَاءَ فِي الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ مَرَّةً

په کوم مسجد کي چي یو ځل مونځ شوي وي په هغې کي دوباره دجمعي کولو بيان

۲۲۰_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ النَّاعِيِّ الْبَصْرِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ وَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "إِنَّكُمْ تَجْتَمِعُونَ عَلَى هَذَا"، فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلَّ مَعَهُ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَالْحَكَمِ بْنِ عُمَيْرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ مِنَ النَّاسِ، قَالُوا: لَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ الْقَوْمُ جَمَاعَةً فِي مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ جَمَاعَةً، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ وَقَالَ آخَرُونَ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُصَلُّونَ فَرَادَى، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَمَالِكٌ، وَالْقَافِعِيُّ: يَخْتَارُونَ الصَّلَاةَ فَرَادَى، وَسُلَيْمَانُ النَّاعِيُّ بَصْرِيُّ وَيُقَالُ: سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَسْوَدِ، وَأَبُو الْمُتَوَكِّلِ اسْمُهُ: عَلِيُّ بْنُ دَاوُدَ. (۱)

ترجمه دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي يو کس مسجد ته راغي او رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه وخت کي مونځ کړي وو رسول الله خلقو طرف ته متوجه شو او ويي فرماييل په تاسو کي به څوک دده سره تجارت اوکړي؟ يو کس اودريدو او هغه ورسره مونځ اوکړو

امام ترمذي واني دابوسعيد خدري حديث حسن صحيح دي ، او په دي باب کي د ابو امامه. ابو موسي ، او حکم بن عمير رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي. په صحابو تابعينو کي د متعددو هم دا قول دي چي په کوم مسجد کي يو ځل جماعت قائم شوي وي په هغي کي په دويم ځل جماعت قانمولو کي څه خرج نشته دا دامام احمد او اسحاق بن راهويه قول دي ، او بعضي نور اهل علم واني چي جدا جدا به مونځ کوي او دا دسفيان ثوري. ابن مبارک، مالک، شافعي رحمهم الله قول دي دوی جدا جدا مونځ کول خوښوي

*****

۵۳_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْعِشَاءِ وَالْفَجْرِ فِي الْجَمَاعَةِ

دماخوستن او سحر مونځ په جماعت سره د اداء کولو فضيلت

۲۲۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ شَهِدَ الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ قِيَامٌ بِضْعَ لَيْلَةٍ، وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ قِيَامٌ لَيْلَةٍ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي عَمْرَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنَسٍ، وَعُمَارَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ، وَجُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُفْيَانَ الْبَجَلِيِّ، وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَأَبِي مُوسَى وَبُرَيْدَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عُثْمَانَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ مَرْفُوعًا، وَرَوَى مِنْ غَيْرِهِ وَجْهٌ عَنْ عُثْمَانَ مَرْفُوعًا. (۱)

ترجمه دعثمان رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماييلي دي څوک چي دماخوستن مونځ ته حاضر شي هغه ته دنيمي شپي پوري دقيام اجر ملاويږي او څوک چي دماخوستن او سحر دواړو مونځونو کي حاضر شي هغه ته به دتمامي شپي دقيام الليل برابر اجر ورکولي شي

امام ترمذي وائي د عثمان حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابن عمر، ابو هريره، انس بن عماره بن روييه، جندب بن عبدالله بن سفيان بجلي، ابى بن كعب، ابو موسي، او بريده رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دا حديث د عبد الرحمن بن ابى عميره په سند د عثمان رضي الله عنه نه موقوفا منقول دي او په يو خو نورو سندونو د عثمان رضي الله عنه نه مرفوعاً هم مروي دي او سليمان الناجي بصري دي او ده ته سليمان بن اسود او ابو المتوكل هم ونيلي شي او دده نوم علي بن داود دي.

تخریج - صحيح مسلم / المساجد ۴۶ (۶۵۶). سنن ابن داود / الصلاة ۴۸ (۵۵۵). (تحفة الأشراف:

۹۸۳۲). موطأ امام مالك / صلاة الجماعة ۲ (۷). مسند احمد (۵۸/۶۸).

*****

۲۲۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ صَلَّى الضُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلَا تُخَفَرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : د جندب بن سفيان رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي د سحر مونځ او كړو دي به د الله په پناه كي وي نو تاسو د الله پناه لره داس نه وتلو ته مه پرېږدئ.

امام ترمذي وائي د جندب بن سفيان حديث حسن صحيح دي.

*****

۲۲۳_ حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَدَنِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ أَبُو عَسَانَ الْعَبْرِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْكَخَالِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْسٍ الْخُرَازِيِّ، عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، مَرْفُوعٌ هُوَ صَحِيحٌ مُسْتَدٌّ، وَمَوْثُوقٌ إِلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُسْتَدَّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

¹ صحيح مسلم / المساجد ۴۶ (۶۵۴). (تحفة الأشراف: ۲۲۵۵). مسند احمد (۲۱۳/۲/۲۱۳).

² سنن ابى داود / الصلاة ۵۰ (۵۶۱). (تحفة الأشراف: ۱۹۳۶).

ترجمه دبریده اسلمي رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تياره کي مسجد ته راتلونکي به دقيامت په ورځ په کامل نور کي وي او هغه ته د کامل نور بشارت ورکړي.

امام ترمذي وائي دا حديث په دي سند غريب دي او دا حديث عبدالرحمن بن ابي عمره د عثمان رضي الله عنه نه موقوفا نقل کړي دي او په ډيرو سندونو د عثمان رضي الله عنه نه مرفوعاً هم مروی دي

دبریده رضي الله عنه حالاته

نوم بریده کنیه ابو عبدالله او دپلار نوم مصیب بن عبدالله. کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مدیني ته ورسیدو نو بریده یي په خدمت کي حاضر شو نو رسول الله ورته د اسلام دعوت ورکړو نو دی فوراً مسلمان شو او دده سره د بني اسلم اتیا کسان په اسلام کي داخل شول (طبقات ابن سعد).

په صلح حدیبیه او بیعه الرضوان کي یي هم شرکت کړی دی (اسد الغابه)
او په فتح مکه کي یي هم ملگرتیا کړي وه (مسند احمد)

تقريباً په شپاړسو عزواتو کي شریک پاتي شوی دی (بخاري کتاب المغازي).

کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرۍ کي اخر لښکر تیار کړو نو په دي کي هم شریک وو (طبقات ابن سعد).

غرض دا چي دده په رگ رگ کي د جهاد جذبي ټوپونه وهل او دژوند مزه به یي داسو نو په زغلولو کي لیدله (طبقات ابن سعد)

دیزید په زمانه کي دهجرت په ۶۳ کال وفات شو چي دمرویاتو شمیر یي ۱۶۶ دی یو متفق علیه دی او دوه په بخاري کي دي یولس په مسلم کي دي (تهذیب الکمال).

*****

۵۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ

داولني صف د فضيلت بيان

۲۲۴_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أُولَاهَا وَخَيْرُهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَخَيْرُهَا أُولَاهَا " قَالَ: وَفِي النَّبِ عَنْ جَابِرٍ، وَأَبْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي وَائِلَةَ، وَالْجَوْثَامِ بْنِ سَارِيَةَ، وَأَكْس، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ

صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يَسْتَغْفِرُ لِلصَّغِيرِ الْأَوَّلِ ثَلَاثًا وَلِلْقَائِنِ مَرَّةً". (١)

ترجمه. دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دسرو په صفونو کي بهترين ورومبني صفونه دي او خراب وروستني صفونه دي او دښخو په صفونو کي بهترين روستني صفونه دي او خراب ورومبني دي امام ترمذي واني په دي باب کي دجابر، ابن عباس، ابوسعيد، ابی بن کعب، عائشه، عرياض بن ساريه، او انس بن مالک رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي امام ترمذي واني حديث دابوهريره حديث حسن صحيح دي او مروی دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به د اول صف والاډپاره دري خله مغفرت غوښتلو او ددويم صف والاډپاره به يي يو خل غوښتلو

حل لغات: خير داسم تفضيل صيغه ده داخير نه مخفف دي او مونث يي خيرة راخي او جمع يي خيوز دي په معني دينکي سره.

تشریح. دسرو په بهترين صفونو کي بهتر صف اولنی دی سړو لره پکار دي چي امام ته نزدي وي نو بهتره ده او دښخو په بهترينو صفونو کي غوره صف اخري دی ددي وجه داده چي ښخي دسرو نه څومره لري وي نو دومره يي اجر او ثواب زيات دی ددينه معلومه شوه چي شريعت سړي او ښخي ديوځاي کيدو نه منع کړي دي سړو ته يي حکم کړی دی چي دمخکي کيدو کوشش او کړي او ښخو ته يي په صفونو کي دروستو کيدو دکوشش کولو حکم کړی دی ددي دبار چي ديو بل نه بالکل جدا شی او په مينځ کي يي داخلاط څه شائبه پاتي نشي.

*****

٢٢٥- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْفِدَائِ وَالصَّغِيرِ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَغْفِرُوا عَلَيْهِ" قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ.

¹ صحيح مسلم/ الصلاة ٢٨ (٢٢٠٠). سنن ابی داود/ الصلاة ٩٨ (٦٤٨). سنن النسائي/ الإمامة ٢٢ (٨٢١). سنن ابن ماجه/ الإمامة ٥٢ (١٠٠٠). (تحفة الأشراف: ١٢٤٠). مسند احمد (٢٢٤/٢٢٦، ٢٢٠، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨). سنن الدارمي/ الصلاة

حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ سَيْفٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي کچري خلقو ته معلومه وي چي په اذان کولو او اول صف کي په اودريدلو کي خومره اجر دي او بيا ورته دا نه ملاويدلي مگر په قرع اندازي سره نو قرع اندازي به يي ددي دپاره ضروري کړي وه . امام ترمذي واني په دي مضمون باندې مونږ ته اسحاق بن موسي انصاري حديث بيان کړي دي او هغه ته معن حديث بيان کړي دي او معن ته مالک حديث دسمي نه بيان کړي دي او هغه دابوصالح نه او هغه د ابوهريره نه او ابوهريره دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ددي هم معني روايت نقل کړي دي.

تشریح : ابوداود د براء بن عازب په روايت کي نقل کړي دي: ان الله وملائكته يصلون علي

الصفوف الاول: يعني الله تعالي او دهغه فرشتي په اولنو صفونو رحمت نازلوي.

علماء واني دصلاة اضافت چي کله الله تعالي ته اوشي نو ددي معني رحمت وي او که فرشتو ته دصلاة اضافت اوشي نو مراد ورته دمغفرت او رحمت دعا وي مطلب دادی چي فرشتي داول صف والادمغفرت او رحمت دعا کوي او الله تعالي ورباندي رحمت نازلوي

*****

٢٢٦_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ لَخْوَةً.

ترجمه : دا رنگي قتيبه هم دمالک نه دمذکوره حديث يو هم معني روايت نقل کړي دي

*****

٥٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّفُوفِ

دصفونو نيفولوتا کيد او اهتمام کول

٢٢٧_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّالَةَ، عَنْ يَسَّالِ بْنِ حَزَبٍ، عَنِ الثُّعَيْنِيِّ بْنِ بِشِيرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، فَيَخْرُجُ يَوْمًا فَرَأَى رَجُلًا خَارِجًا صَدْرُهُ عَنِ الْقَوْرِ،

١ صحيح البخاري/الأذان ٩ (٦١٥) . و ٢٢ (٦٥٣) . و ٤٢ (٤٢١) . والشهادات ٣٠ (٢٩٨٩) . صحيح مسلم/الملا ٣٨ (٢٢٠) .

سنن النسائي/المراقبة ٢٢ (٥٣١) . و ٢١٠ (٦٤٣) . سنن ابن ماجه/الإقامة ٥١ (٩٩٨) . (تحفة الأشراف: ١٣٥٤٠) . موطا امام

مالك: الصلاة ١٤ (٢) . وصلاة الجماعة ٢ (٦) . مسند احمد (٢/٢٢٢) ٢٤٨ ٢٠٣ ٣٤٦ ٣٤٥ ٣٤٦ ٣٤٧ ٣٤٨ ٣٤٩ ٣٥٠ ٣٥١ ٣٥٢

فَقَالَ: "لَتَسُوْنَ صُفُوْفَكُمْ اَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سُرَّةَ، وَالْبَرَاءِ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَلَّهُ قَالَ: "مِنْ تَكْبَارِ الصَّلَاةِ إِقَامَةُ الصَّغِيرِ وَرَوَى" عَنْ عُمَرَ أَلَّهُ كَانَ يُؤْكِلُ رَجُلًا بِإِقَامَةِ الصُّفُوفِ فَلَا يُكْبِرُ حَتَّى يُخْبَرَ أَنَّ الصُّفُوفَ قَدْ اسْتَوَتْ، وَرَوَى عَنْ عَلِيٍّ، وَعُثْمَانَ أَنَّهُمَا كَانَا يَتَعَاهَدَانِ ذَلِكَ وَيَقُولَانِ: اسْتَوُوا، وَكَانَ عَلِيٌّ يَقُولُ: نَقْدَمُ يَا فَلَانُ تَأْخُذُ يَا فَلَانُ. (١)

ترجمه: دثعمان بن بشير رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله به زمونږ صفونه نيفول نو يوه ورځ يي يو كس په صف كي په داسي حال وليدلو چي سينه يي ډ صف نه بهر راوتلي وه، پس رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل خپل صفونه نيغ ساتي (او كه داسي نه كوي، نو الله تعالي به ستاسي مخونه (يعني زړونه) د يو بل خلاف كړي امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د جابر بن سمره، او براء بن عازب، جابر بن عبدالله، انس بن مالك، ابو هريره، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وايي چي د نعمان بن بشير حديث حسن صحيح دي، اود رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا هم مروي دي چي فرمايل يي: دمونځ كامليدل ډ صف په قائمولو پوري موقوف دي، اود عمر فاروق رضي الله عنه متعلق مروي دي چي هغه ډ صفونو ډ نيفولو او خيال ساتلو دپاره كسان مقرر كړي وو، اود هغه وخته پوري به يي تكبير تحريمه نه ونيلو څو پوري چي به ورته ډ صف نيفولو خبر نه وو وركړي شوي، اود علي او عثمان رضي الله عنهما باره كي هم مروي دي چي هغوي به ډ صفونو نيفولو ډير خيال ساتلو او ددي اهتمام به يي كولو او خلقو ته به يي فرمايل چي صفونه نيغ كړئ، او علي رضي الله عنه به اكثر داسي ونيل چي اي فلانيه ته مخكي شه او اي فلانيه ته وروسته شه

حل لغات: وجوهكم: وجه: معني مخ، جمع يي وجوه راځي وجاهه معني خاسته شكل والا.

تشرېح: ليخالفن الله بين وجوهكم: الله تعالي به ستاسو په مخونو كي اختلاف پيدا كړي يعني الله تعالي به په تاسو كي بي اتفاقي بغض او عناد پيدا كړي چي ددي په وجه به په تاسو كي انتشار پيدا شي.

^١ صحيح البخاري/الأذان ٤١ (٤١٤). صحيح مسلم/الصلاة ٢٨ (٢٢٦). سنن ابی داود/ الصلاة ٩٢ (٦٦٢). سنن النسائي/الإقامة ٢٥ (٨١١). سنن ابن ماجه/الإقامة ٥٠ (٩٩٢). (تحفة الأشراف: ١١٦٢٠). مسند احمد (٢٤٠/٢٤١/٢٤٢/٢٤٣).

ددي دويم مطلب دا هم كيدي شي چي ستاسو مخونه به دخرو پشان او گرخي
 "كانما يسوي بها القдах" گویا کي رسول الله ددي په ذریعه غشي سیده کول مطلب دادی
 چي دصفونو سیده کولو به دومره اهتمام کیدو لکه دغشي پشان یی نیغ کرل دهر شي
 دنیغولو تشبیه دغشي سره ورکولی شي دلته هم دا تشبیه په طور دمالغي ورکړی شوي ده
 اودمسلم په یو روایت کي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به زمونږ صفونه داسی
 نیغول، لکه چي غشی ورباندی نیغوي تردی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا خیال
 اوکړو چي اوس مونږ صفونه نیغول زده کرل بیا یوه ورځ راووتو او مانځه ته اودریدو نژدی وه
 چي الله اکبر یی ونیولی وی یوسری یی اولیدو چي سینه یی دصف نه راوتی وه ، نو ویی
 فرمائیل ای دالله بندگانو صفونه نیغ ساتی او که داسی نه کوئ نو الله تعالی به ستاسو مخونه
 یعنی زړونه، دیو بل نه خلاف کړي

د نعمان بن بشیر رضي الله عنه حالاته

نوم نعمان کنیه ابو عبدالله او دپلار نوم یی بشیر وو نعمان بلند پایه صحابي وو دده مور
 دعبدالله بن رواحه خور وه دهجرت نه پس په انصارو کي دتولو نه مخکي دده پیدائش شوی وو
 او بیا شپږ میاشتي پس عبدالله بن زبیر پیدا شو چي لږ هوښیار شو نو دمښر نبوي سره به
 نژدی کیناستو او وعظ نصیحت به یی اوریدلو (مسند احمد).
 دهجرت په ۵۹ کال کي امیر معایه دکوفي حاکم مقرر کړو او بیا دحمص امیر مقرر شو دده په
 باره کي صاحب دفحري لیکلي دي کان حلیمنا ناسکا یحب العافیة، یعنی دی ډیر صبرناک
 عابد او عافیت پسند انسان وو
 وفات. دهجرت په ۲۵ کال دحمص علاقه بیران نومي کلي کي وفات شو او پدغه وخت کي
 دابن زبیر او مروان جنگ جاري وو په کوم کي چي ده دزبیر ملگریا کړي وه نو په دي وجه
 دمروان کسانو دی قتل کړو او دده سر یی کټ کړو دده ښځي دده سر پخپله غیږ کي کیخودو
 او پدغه وخت کي دده عمر ۲۴ کلونه وو (استیعاب).
 دده دمرویاتو شمیر ۱۲۴ دی چي پنځه متفق علیه دي یو په بخاري کي او څلور په مسلم کي.

*****

۵۶. باب مَا جَاءَ لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْ لَوِ الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيِ

ارشاد نبوي دي ماته دي نژدي هغه کسان وي څوک چي خاوندان ددهم او ذکاوت وي

۲۲۸- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْشِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ،
 عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْ لَوِ

الْأَخْلَامِ وَالنُّهَى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. وَلَا تَحْتَلِفُوا فَتَحْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ. وَإِنَّا كُنْ
وَهَيْشَاتِ الْأَسْوَاقِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَالْبَزَاءِ، وَالْأَسِ
قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يُعْجِبُهُ أَنْ يَلْبِسَهُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ لِيَحْفَظُوا عَنْهُ". قَالَ: وَخَالِدُ الْحَذَاءِ
هُوَ خَالِدُ بْنُ مِهْرَانَ يُلْكِي أَبَا الْمُتَّازِلِ. قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ: يُقَالُ إِنَّ خَالِدًا
الْحَذَاءَ مَا حَذَا نَعْلًا قَطُّ إِنَّمَا كَانَ يَجْلِسُ إِلَى حَذَاءٍ فَكُسِبَ إِلَيْهِ. قَالَ: وَأَبُو مَعْشَرٍ أَشْبَهُ: زَيْدًا بْنُ
كَلْبٍ. (١)

ترجمه د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
فرمانيلي دي په تاسو كي چي څوك خاوند د فهم او زكي وي هغه د پاره ماسره نژدي او درېدل
پكار دي او بيا هغه څوك څوك چي دوى ته په عقل او دانش كي قريب وي او بيا هغه څوك چي
په دوى پسي وي په تاسو پسي په صفونو كي تيروبير او كاږه مه او درېږئ كنه نو ستاسو په
زړونو كي به درز پيدا شي او خپل خاوندونه د بازوونو دشور او غوغا نه بچ ساتئ.
امام ترمذي وائي دابن مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د
ابو بن كعب، ابو مسعود، ابو سعيد، براء، او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي،
رسول الله صلي الله عليه وسلم نه منقول دي چي هغه به په دي خبره خوشحاليدو چي انصارو او
مهاجرين خپلو كي يو بل ته نژدي نژدي وي تردي چي هغوى درسول الله نه زده كړي مسائل
محفوظ كړي شي

*****

٥٧_ باب مَا جَاءَ فِي كَوَاهِيَةِ الصَّفِّ بَيْنَ السَّوَارِي دستنوپه مينځ كي دصف جوړولو د كراحت بيان

٢٢٩_ حَدَّثَنَا هَنَّاكَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ هَازِمٍ، عَنْ عُرْوَةَ الْمُزَادِيِّ، عَنْ عَبْدِ
الْحَمِيدِ بْنِ مَخْمُودٍ. قَالَ: صَلَّيْنَا خَلْفَ أَمِيرٍ مِنَ الْأَمْزَاءِ فَأَضْطَرَّكَ النَّاسُ فَصَلَّيْنَا بَيْنَ السَّارِعَيْنِ،
فَلَمَّا صَلَّيْنَا، قَالَ أَكْسُ بْنُ مَالِكٍ: "كُنَّا لَتَقِي هَذَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". وَفِي

١ صحيح مسلم/ الصلاة ٢٨ (٣٢٢). سنن ابى داود/ الصلاة ٩٦ (٦٤٥). (تحفة الأشراف: ٩٢١٥). مسند احمد (١/٢٥٤).

البَاب عَنْ قُرَّةَ بِنِ إِيَّاسَ الْمُزَنِيِّ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُصَفَّ بِبُيْنِ السَّوَارِي، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ. (١)

ترجمه د عبد الحميد بن محمود بيان دي چي مونږ په اميرانو كي په يو امير پسي مونږ اوکړو او خلقو مونږه د دوه ستونو په مينځ كي په مونږ کولو مجبور کړو کله چي مونږ مونږ اوکړو نو انس بن مالک رضي الله عنه او فرمانييل مونږ به درسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه كي دستونو په مينځ كي د مونږ کولو نه ځان بچ کولو

امام ترمذي وائي د انس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي . په دي باب كي دقره بن اياس مزني نه هم حديث وارد دي بعضي علماؤ دستونو په مينځ كي صف جوړول مکروه گڼلې دي، دامام احمد او اسحاق هم دا قول دي او بعضي علماؤ ددي اجازت وژکړي دي

تشریح: په دي مسئله كي داهل علمو اختلاف دي چي د دوه ستونو مينځ كي صف جوړول جائز دي او که نه دي عند الجمهور جائز دي او دامام احمد په نزد باندې جائز نه دي امام احمد په دي مسئله كي حديث الباب نه استدلال کړي دي

ددي جواب دادي چي دا حکم په هغه زمانه كي په مسجد نبوي پوري خاص وو ځکه چي د مسجد نبوي ستنې متوازي او برابري نه وي بلکه کږې او دریدلي وي او که دداسي ستونو په مينځ كي به صف جوړ کړي شو نو سيده به نه پاتي کيدو نو په دي اعتبار دستونو مينځ كي صف جوړول مکروه دي او که ستنې يو دبل سره مقابل او برابري ولري وي بيا دستونو مينځ كي دصف جوړول جائز دي.

*****

٥٨_ بَاب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ

دصف نه شاته يواځي په مونږ او دریدل

٢٣٠_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، قَالَ: أَخَذَ زَيْدُ بْنُ أَبِي جَعْفَرٍ يَدَيَّ وَنَحْنُ بِالرَّقَّةِ، فَقَامَ بِي عَلَى هَيْئَةٍ يُقَالُ لَهُ: وَابِضَةٌ بَيْنَ مَغْبِيٍّ مِنْ بَنِي أَسَدٍ، فَقَالَ زَيْدٌ: حَدَّثَنِي هَذَا الشَّيْخُ، أَنَّ رَجُلًا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ وَالشَّيْخُ يَسْمَعُ، " فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عِيَّاسٍ، قَالَ أَبُو

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٩٥ (٦٤٣)، سنن النسائي/ الإمامة ٢٢ (٨٢٢)، (تحفة الأشراف: ٩٨٠)، مسند احمد (٣/١٢١)

عيسى: وَحَدِيثُ وَابِصَةَ حَدِيثِ حَسَنٍ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ، وَقَالُوا: يُعْبَدُ إِذَا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ قَالَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُجْزِئُهُ إِذَا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَقَدْ ذَهَبَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى حَدِيثِ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَيْضًا، قَالُوا: مَنْ صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ يُعْبَدُ، مِنْهُمْ حَمَّادُ بْنُ أَبِي سَلَيْمَانَ، وَابْنُ أَبِي لَيْلَى وَوَكَيْعٌ، وَرَوَى حَدِيثَ حَصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ غَيْرُ وَاحِدٍ، مِثْلَ رِوَايَةِ أَبِي الْأَخْوَصِ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ، وَفِي حَدِيثِ حَصَيْنٍ مَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ هِلَالَ قَدْ أَذْرَكَ وَابِصَةَ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْحَدِيثِ فِي هَذَا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ زَاهِدٍ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَصَحُّ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَدِيثُ حَصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَصَحُّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا عِنْدِي أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ حَدِيثِ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ. (١)

ترجمه د هلال بن يساف بيان دي چي زياد بن ابی الجعد زمالاس اونیولو اوزه یی د بنی سعد وابصه بن معبد ته وروستم او بیا یی اوونیل ماته دی شیخ حدیث بیان کړي دي او شیخ دده خبري اوریدلي چي یو کس دصف نه شاته یواځي په مونځ ولاړ وو نور رسول الله صلي الله علیه وسلم ورته دمونځ راگرځولو حکم اوکړو

امام ترمذي وائي دوابصه بن معبد حدیث حسن صحیح دي، په دي باب کي دعلي بن شيار: او ابن عباس نه هم احادیث وارد دي، بعضي اهل علمو مکروه گنځلي دي چي یو کس دصف نه شاته یواځي په مونځ اودریږي او دا قول یی کړي دي که چا دصف نه شاته یواځي مونځ اوکړو نو دادي راوگرځوي او دا قول دامام احمد او اسحاق هم دي، دبعضي اهل علمو قول دي چي راوگرځول یی ضروري نه دي سفیان ثوري او دابن مبارک او شافعي رحمهم الله هم دا قول دي، بعضي اهل کوفه دوابصه بن معبد په حدیث عمل اختیار کړي دي ددي قول دي که څوک دصف نه شاته یواځي مونځ اوکړي نو دا دي راوگرځوي چي یو ددوی دجملي نه حماد بن ابی سلیمان دي او ابن ابی لیلی او وکیع هم دا قول اختیار کړي دي، مصنف ددي حدیث دسندونو دذکر کولو نه پس فرماني چي دعمر و بن مره هغه حدیث کوم چي هغه د هلال بن يساف عن

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٠٠ (٦٨٢)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ٥٢ (١٠٠٢)، (تحفة الأشراف: ١١٢٨)، مسند احمد (٢/٢٢٨)

عمرو بن راشد عن وابسه په سند نقل کړي دي هغه زيات صحيح دي، او دبعضو قول دي چي دحسين حديث کوم چي هغه دهلال بن يساف په سند عن زياد بن ابي الجعد عن وابسه نقل کړي دي دا زيات صحيح دي، او زما په نزد دعمرو بن مره حديث زيات صحيح دي ځکه چي دا دهلال بن يساف دسند نه علاوه په بل سند هم د زياد بن ابي الجعد په واسطه د وابسه نه مروی دي

*****

۲۳۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَغْبَدٍ، أَنَّ رَجُلًا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَسَنِعْتَ الْجَاوِزَةَ. يَقُولُ: سَنِعْتُ وَكَيْعًا، يَقُولُ: إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ فَإِنَّهُ يُعِيدُ. (١)

ترجمه. په مذکوره سند باندې هم دوابسه بن معبد نه يو روايت مروی دي چي يو کس دصف نه شاته يواخي مونځ اوکړو نو نبی کریم صلي الله عليه وسلم ورته دمونځ راڅخولو حکم اوکړو امام ترمذي واني دوکیع قول دي چي کله څوک دصف نه شاته يواخي په مونځ اودرېږي نو دا مونځ دي راوگرځوي (ځکه چي مونځ يې نه کيږي).

حل لغات. يعيد: اعاد يعيد د باب افعال مضارع ده معني يې راڅخول دي.

تشرېح. دا مسئله اختلافي دي او په دي کي دوه مذاهب دي، اول دجمهورو په نزد دصف نه شاته يواخي مونځ کيږي او داحنافو په قول په دي کي تفصيل دي او هغه دادي که ديو سري دا اميد وي چي نور خلق هم راروان دي هغوی چي راسره اودرېږي نو صف جوړيږي نو بيا داسي کس دصف نه شاته يواخي په مونځ اودريدي شي او که دا اميد نه وي نو بيا دي دمخکني صف نه يو کس شاته راواندي کړي او دخان سره دي يې يوخاي اودروي خو په دي شرط چي دفساد خطره نه وي او که دفساد خطر وي نو بيا دي يواخي اودرېږي ددي دليل دابو داود روايت دي چي يو ځل نبی کریم صلي الله عليه وسلم مونځ ورکولو او يو کس راغي او دصف نه شاته اودريدو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته دفارغيدو نه پس اوفرمايل الله تعالي دي ستا حرص زيات کړي بيا داسي مه کوه ددينه معلومه شوه چي کراهت شته مگر مونځ کيږي.

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٠٠ (٢٨٢)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ٥٢ (١٠٠٢)، (تحفة الأشراف: ١١٤٣٨)، مسند احمد (٢/٢٢٨).

دويم مذهب دامام احمد دي دده په نزد كه څوك دصف نه شاته په مونځ اوډرېږي او مونځ يې وكړو نو مونځ يې نه كيږي او دده دا مونځ واجب الاعاده دي او په دي مسئله كي حديث الباب نه استدلال كوي مگر ددي جواب دادي چي دا حكم په استحباب محمول دي بل جواب دادي چي دا روايت مضطرب هم دي ځكه چي امام ترمذي ورته پخپله اشاره كړي ده "فاختلف اهل الحديث"

دوابصه بن معبد رضی اللہ عنہ حالات:

نوم و ابصه دپلار نوم معبد بن مالك بن عبد الاسدي دی دده كنيه ابو شداد اوسي دی اول په شام كي اوسیدو او بیا جزیري ته منتقل شو چي دلسو كسانو په ډله كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شو او اسلام يي قبول كړو دی په ټولو صحابه كرامو كي زیاته ژړا كونكی وو.

په "زقه" مقام کې وفات شو او د دې مقام د جامع مسجد دمینار خواته دفن کړی شو چې یو لس احادیث ورته منقول دي اکثر دده نه فرهاد بن ابی الجعد نقل دروایت کوي

*****

٥٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ رَجُلٌ

که خوگ مونځ ورکوي او صرف يو کس ورسره وي نو مقتدي به چرته اودريږي

٢٣٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَعْفَارُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَقَعُدْتُ عَنْ يَسَارِهِ: " فَاتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَأْسِي مِنْ وَرَائِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، قَالُوا: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مَعَ الْإِمَامِ يَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ. (١)

¹ صحيح البخارى/ العلم ٣١ (١١٤) . والوضوء ٥ (١٣٨) . والأذان ٥٤ (٢٩٤) . و (٢٩٨) . ٥٩ (٢٩٩) . ٤٤ (٤٣٦) . ٤٩ (٤٣٨) . ١٦١ (٨٥٩) . والوتر ١ (٩٩٣) . والعمل فى الصلاة ١ (١١٨٩) . وتفسير آل عمران ١٩ (٣٥٤) . ٣٠ (٣٥٤) . واللباس ٤١ (٥٩١٩) . والدعوات ١٠ (٦٢١٩) . صحيح مسلم/ السالطين ٣٩ (٤٦٣) . سنن أبى داود/ الصلاة ٤٠ (٦١٠) . ٣١٩ (١٣٦٣) . سنن النسائى/ الغسل ٣٩ (٣٣٣) . الإمامة ٢٢ (٨٠٤) . وقيام الليل ٩ (١٦٢١) . تحفة الأشراف : (٢٣٥٢) . مستد أحمد (٢١٥) . ٢٥٣ ٢٤٨ ٢٤٩ ٢٥٠ ٢٥١ ٢٥٢ ٢٥٣ ٢٥٤ ٢٥٥ ٢٥٦ ٢٥٧ ٢٥٨ ٢٥٩ ٢٦٠ ٢٦١ ٢٦٢ ٢٦٣ ٢٦٤ ٢٦٥ ٢٦٦ ٢٦٧ ٢٦٨ ٢٦٩ ٢٧٠ ٢٧١ ٢٧٢ ٢٧٣ ٢٧٤ ٢٧٥ ٢٧٦ ٢٧٧ ٢٧٨ ٢٧٩ ٢٨٠ ٢٨١ ٢٨٢ ٢٨٣ ٢٨٤ ٢٨٥ ٢٨٦ ٢٨٧ ٢٨٨ ٢٨٩ ٢٩٠ ٢٩١ ٢٩٢ ٢٩٣ ٢٩٤ ٢٩٥ ٢٩٦ ٢٩٧ ٢٩٨ ٢٩٩ ٣٠٠ ٣٠١ ٣٠٢ ٣٠٣ ٣٠٤ ٣٠٥ ٣٠٦ ٣٠٧ ٣٠٨ ٣٠٩ ٣١٠ ٣١١ ٣١٢ ٣١٣ ٣١٤ ٣١٥ ٣١٦ ٣١٧ ٣١٨ ٣١٩ ٣٢٠ ٣٢١ ٣٢٢ ٣٢٣ ٣٢٤ ٣٢٥ ٣٢٦ ٣٢٧ ٣٢٨ ٣٢٩ ٣٣٠ ٣٣١ ٣٣٢ ٣٣٣ ٣٣٤ ٣٣٥ ٣٣٦ ٣٣٧ ٣٣٨ ٣٣٩ ٣٤٠ ٣٤١ ٣٤٢ ٣٤٣ ٣٤٤ ٣٤٥ ٣٤٦ ٣٤٧ ٣٤٨ ٣٤٩ ٣٥٠ ٣٥١ ٣٥٢ ٣٥٣ ٣٥٤ ٣٥٥ ٣٥٦ ٣٥٧ ٣٥٨ ٣٥٩ ٣٦٠ ٣٦١ ٣٦٢ ٣٦٣ ٣٦٤ ٣٦٥ ٣٦٦ ٣٦٧ ٣٦٨ ٣٦٩ ٣٧٠ ٣٧١ ٣٧٢ ٣٧٣ ٣٧٤ ٣٧٥ ٣٧٦ ٣٧٧ ٣٧٨ ٣٧٩ ٣٨٠ ٣٨١ ٣٨٢ ٣٨٣ ٣٨٤ ٣٨٥ ٣٨٦ ٣٨٧ ٣٨٨ ٣٨٩ ٣٩٠ ٣٩١ ٣٩٢ ٣٩٣ ٣٩٤ ٣٩٥ ٣٩٦ ٣٩٧ ٣٩٨ ٣٩٩ ٤٠٠ ٤٠١ ٤٠٢ ٤٠٣ ٤٠٤ ٤٠٥ ٤٠٦ ٤٠٧ ٤٠٨ ٤٠٩ ٤١٠ ٤١١ ٤١٢ ٤١٣ ٤١٤ ٤١٥ ٤١٦ ٤١٧ ٤١٨ ٤١٩ ٤٢٠ ٤٢١ ٤٢٢ ٤٢٣ ٤٢٤ ٤٢٥ ٤٢٦ ٤٢٧ ٤٢٨ ٤٢٩ ٤٣٠ ٤٣١ ٤٣٢ ٤٣٣ ٤٣٤ ٤٣٥ ٤٣٦ ٤٣٧ ٤٣٨ ٤٣٩ ٤٤٠ ٤٤١ ٤٤٢ ٤٤٣ ٤٤٤ ٤٤٥ ٤٤٦ ٤٤٧ ٤٤٨ ٤٤٩ ٤٥٠ ٤٥١ ٤٥٢ ٤٥٣ ٤٥٤ ٤٥٥ ٤٥٦ ٤٥٧ ٤٥٨ ٤٥٩ ٤٦٠ ٤٦١ ٤٦٢ ٤٦٣ ٤٦٤ ٤٦٥ ٤٦٦ ٤٦٧ ٤٦٨ ٤٦٩ ٤٧٠ ٤٧١ ٤٧٢ ٤٧٣ ٤٧٤ ٤٧٥ ٤٧٦ ٤٧٧ ٤٧٨ ٤٧٩ ٤٨٠ ٤٨١ ٤٨٢ ٤٨٣ ٤٨٤ ٤٨٥ ٤٨٦ ٤٨٧ ٤٨٨ ٤٨٩ ٤٩٠ ٤٩١ ٤٩٢ ٤٩٣ ٤٩٤ ٤٩٥ ٤٩٦ ٤٩٧ ٤٩٨ ٤٩٩ ٥٠٠ ٥٠١ ٥٠٢ ٥٠٣ ٥٠٤ ٥٠٥ ٥٠٦ ٥٠٧ ٥٠٨ ٥٠٩ ٥١٠ ٥١١ ٥١٢ ٥١٣ ٥١٤ ٥١٥ ٥١٦ ٥١٧ ٥١٨ ٥١٩ ٥٢٠ ٥٢١ ٥٢٢ ٥٢٣ ٥٢٤ ٥٢٥ ٥٢٦ ٥٢٧ ٥٢٨ ٥٢٩ ٥٣٠ ٥٣١ ٥٣٢ ٥٣٣ ٥٣٤ ٥٣٥ ٥٣٦ ٥٣٧ ٥٣٨ ٥٣٩ ٥٤٠ ٥٤١ ٥٤٢ ٥٤٣ ٥٤٤ ٥٤٥ ٥٤٦ ٥٤٧ ٥٤٨ ٥٤٩ ٥٥٠ ٥٥١ ٥٥٢ ٥٥٣ ٥٥٤ ٥٥٥ ٥٥٦ ٥٥٧ ٥٥٨ ٥٥٩ ٥٦٠ ٥٦١ ٥٦٢ ٥٦٣ ٥٦٤ ٥٦٥ ٥٦٦ ٥٦٧ ٥٦٨ ٥٦٩ ٥٧٠ ٥٧١ ٥٧٢ ٥٧٣ ٥٧٤ ٥٧٥ ٥٧٦ ٥٧٧ ٥٧٨ ٥٧٩ ٥٨٠ ٥٨١ ٥٨٢ ٥٨٣ ٥٨٤ ٥٨٥ ٥٨٦ ٥٨٧ ٥٨٨ ٥٨٩ ٥٩٠ ٥٩١ ٥٩٢ ٥٩٣ ٥٩٤ ٥٩٥ ٥٩٦ ٥٩٧ ٥٩٨ ٥٩٩ ٦٠٠ ٦٠١ ٦٠٢ ٦٠٣ ٦٠٤ ٦٠٥ ٦٠٦ ٦٠٧ ٦٠٨ ٦٠٩ ٦١٠ ٦١١ ٦١٢ ٦١٣ ٦١٤ ٦١٥ ٦١٦ ٦١٧ ٦١٨ ٦١٩ ٦٢٠ ٦٢١ ٦٢٢ ٦٢٣ ٦٢٤ ٦٢٥ ٦٢٦ ٦٢٧ ٦٢٨ ٦٢٩ ٦٣٠ ٦٣١ ٦٣٢ ٦٣٣ ٦٣٤ ٦٣٥ ٦٣٦ ٦٣٧ ٦٣٨ ٦٣٩ ٦٤٠ ٦٤١ ٦٤٢ ٦٤٣ ٦٤٤ ٦٤٥ ٦٤٦ ٦٤٧ ٦٤٨ ٦٤٩ ٦٥٠ ٦٥١ ٦٥٢ ٦٥٣ ٦٥٤ ٦٥٥ ٦٥٦ ٦٥٧ ٦٥٨ ٦٥٩ ٦٦٠ ٦٦١ ٦٦٢ ٦٦٣ ٦٦٤ ٦٦٥ ٦٦٦ ٦٦٧ ٦٦٨ ٦٦٩ ٦٧٠ ٦٧١ ٦٧٢ ٦٧٣ ٦٧٤ ٦٧٥ ٦٧٦ ٦٧٧ ٦٧٨ ٦٧٩ ٦٨٠ ٦٨١ ٦٨٢ ٦٨٣ ٦٨٤ ٦٨٥ ٦٨٦ ٦٨٧ ٦٨٨ ٦٨٩ ٦٩٠ ٦٩١ ٦٩٢ ٦٩٣ ٦٩٤ ٦٩٥ ٦٩٦ ٦٩٧ ٦٩٨ ٦٩٩ ٧٠٠ ٧٠١ ٧٠٢ ٧٠٣ ٧٠٤ ٧٠٥ ٧٠٦ ٧٠٧ ٧٠٨ ٧٠٩ ٧١٠ ٧١١ ٧١٢ ٧١٣ ٧١٤ ٧١٥ ٧١٦ ٧١٧ ٧١٨ ٧١٩ ٧٢٠ ٧٢١ ٧٢٢ ٧٢٣ ٧٢٤ ٧٢٥ ٧٢٦ ٧٢٧ ٧٢٨ ٧٢٩ ٧٣٠ ٧٣١ ٧٣٢ ٧٣٣ ٧٣٤ ٧٣٥ ٧٣٦ ٧٣٧ ٧٣٨ ٧٣٩ ٧٤٠ ٧٤١ ٧٤٢ ٧٤٣ ٧٤٤ ٧٤٥ ٧٤٦ ٧٤٧ ٧٤٨ ٧٤٩ ٧٥٠ ٧٥١ ٧٥٢ ٧٥٣ ٧٥٤ ٧٥٥ ٧٥٦ ٧٥٧ ٧٥٨ ٧٥٩ ٧٦٠ ٧٦١ ٧٦٢ ٧٦٣ ٧٦٤ ٧٦٥ ٧٦٦ ٧٦٧ ٧٦٨ ٧٦٩ ٧٧٠ ٧٧١ ٧٧٢ ٧٧٣ ٧٧٤ ٧٧٥ ٧٧٦ ٧٧٧ ٧٧٨

ترجمه دابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي يوه شپه ما په نبي کريم صلي الله عليه وسلم پسي مونځ کولو زه چي راغلم نوگس طرف ته يي اودريدم نو رسول الله په ما پسي شاته لاس راوړاندي کړو او زه يي او نيولم او خپل نبي طرف ته يي اودرولم امام ترمذي وائي دابن عباس حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي دابن رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي دصحابه کرامو او ددوي نه وروسته اهل علمو په دي باندې عمل دي چي کله صرف يو کس دامام سره وي نو دامام نبي طرف ته به اودريږي

*****

٦٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي مَعَ الرَّجُلَيْنِ

څوک چي دوه کسانو ته امامت ورکوي

٢٣٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَسَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، قَالَ: أَلْبَانَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدَبٍ، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُنَّا ثَلَاثَةً أَنْ يَتَقَدَّمَ أَحَدُنَا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَجَابِرٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ سُرَّةَ حَدِيثُ حَسَنٍ غَرِيبٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً قَامَ رَجُلَانِ خَلْفَ الْإِمَامِ، وَزُوِّي عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ صَلَّى بِعَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ، فَأَقَامَ أَحَدَهُمَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرَ عَنْ يَسَارِهِ، وَزَوَّاهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ الْكَلْبِيِّ مِنْ قِبَلِ حِفْظِهِ (١)

ترجمه دسمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته حکم او کړو چي کله مونږ درې يو نو په مونږ کي يو مونځ ته مخکي شي امام ترمذي وائي دسمره رضي الله عنه حديث حسن غريب دي، او په دي باب کي دابن مسعود، جابر، او انس بن مالک رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او داهل علمو په دي باندې عمل دي چي کله مقتديان درې وي نو دوه دي په امام پسي شاته اودريږي، ابن مسعود رضي الله عنه علقمه او اسود ته مونځ ورکولو نو په دوي دواړو کي يو کس خپل نبي طرف ته اودرولو او بل گس طرف ته او ابن مسعود دا طريقه دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړه، بعضي محدثينو په اسماعيل بن مسلم مکي باندې دحفظ په اعتبار کلام کړي دي

*****

٦١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ

کله چي څوک مونځ ورکوي او دده په مقتديا نو کي نارينه او زنانې دواړه وي

٢٣٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَدَّةَ مُنَيَّكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَطْعَمَ صَنَعْتُهُ، فَأَكَلَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: "قُومُوا فَلْنُصَلِّ بِكُمْ" قَالَ أَنَسٌ: فَقُنْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مَا لَيْسَ فَتَضَخَّخْتُ بِالنَّارِ، فَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفَّقْتُ عَلَيْهِ أَنَا وَالْيَتِيمُ وَرَأَةٌ وَالْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا، فَصَلَّى بِنَا رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ. قَالُوا: إِذَا كَانَ مَعَ الْإِمَامِ رَجُلٌ وَامْرَأَةٌ قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ وَالْمَرْأَةُ خَلْفَهُمَا، وَقَدْ اخْتَجَّ بَعْضُ النَّاسِ بِهَذَا الْحَدِيثِ فِي إِجَازَةِ الصَّلَاةِ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ، وَقَالُوا: إِنَّ الصَّيِّئَ لَمْ تَكُنْ لَهُ صَلَاةٌ وَكَأَنَّ أَتْسَاكَانَ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَدَهُ فِي الصَّفِّ، وَلَيْسَ الْأَمْرُ عَلَى مَا ذَهَبُوا إِلَيْهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَامَهُ مَعَ الْيَتِيمِ خَلْفَهُ، فَكُلُّوْا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْيَتِيمِ صَلَاةً لَنَا أَقَامَهُ الْيَتِيمُ مَعَهُ وَلَا قَامَهُ عَنْ يَمِينِهِ، وَقَدْ رَوَى عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقَامَهُ عَنْ يَمِينِهِ، وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ دَلَالَةٌ أَنَّهُ إِنَّمَا صَلَّى تَكْوَعًا أَرَادَ إِذْ خَالَ الْبَرَكَةَ عَلَيْهِمْ. (١)

ترجمه . دانس رضي الله عنه نه مروي دي فرماني چي دده نيا مليکه رضي الله عنها خوراک تيار کړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي دعوت ورکړو رسول الله صلي الله عليه وسلم ددينه خوراک او کړو او بيا يي او فرماييل راشي چي مونځ درته درکړم انس رضي الله عنه وائي چي زه پاڅيدم او خپل جانماز طرف ته راغلم کوم چي دزيات استعمال په وجه تور شوي وو ما په اوبو او وينځلو او بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي باندې او دريدو ما او يو يتيم ورپسې شاته صف جوړ کړو او زموږ نيا په موږ پسي شاته او دريده نو رسول الله صلي الله عليه وسلم موږ ته دوه رکعاته مونځ راکړو او بيا مونځ ختم شو

امام ترمذي وائي دانس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او داکثرو اهل علمو په دي باندې عمل دي دوی وائي چي کله دامام سره مقتدي يو نارينه او يوه زنانه وي نو سړي به

دامام ښي طرف ته اودريږي او ښځه به په دوی پسي شاته اودريږي، بعضي اهل علمو ددي حديث نه استدلال کړي دي چي کله يو کس د صف نه شاته يواځي وي نو دده مونځ جائز دي دوی وائي چي په ماشوم خو مونځ نشته گویا کي عملائنښ رضي الله عنه په رسول الله پسي يواځي ولاړ وو ليکن ددوی دا دليل صحيح نه دي ځکه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم انښ لږه خپل شاته ديتيم سره اودرولي وو کچري رسول الله ديتيم مونځ مونځ نه تسليمولي نو بيا به يي دده سره نه اودرولي بلکه انښ به يي خپل ښي طرف ته اودرولي وو دانښ بيان دي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره مونځ اوکړو او هغه زه خپل ښي طرف ته اودرولم په دي حديث کي په دي خبره دليل دي چي رسول الله تفلي مونځ ورکړي وو او اراده يي دوی ته دبرکت رسولو وه.

*****

٦٢_ بَابُ مَا جَاءَ مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ

د امام جوړیدو مستحق څوک دی

٢٣٥_ حَدَّثَنَا هَذَا. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ لُثَيْمٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءِ الرُّبَيْدِيِّ، عَنْ أَوْسِ بْنِ ضُبَيْجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَوْمُ النَّوْمِ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَأَعْلَهُمْ بِالسَّنَةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السَّنَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هَجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَأَكْبَرُهُمْ سِنًا، وَلَا يَوْمُ الرَّجُلِ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يُجْلَسُ عَلَى تَكْرِمَتِهِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ" قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ: قَالَ ابْنُ لُثَيْمٍ فِي حَدِيثِهِ: أَقْدَمُهُمْ سِنًا، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، وَمَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، وَعَنْهُ وَبْنِ سَلَمَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ قَالُوا: أَحَقُّ النَّاسِ بِالْإِثَامَةِ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ وَأَعْلَهُمْ بِالسَّنَةِ، وَقَالُوا: صَاحِبُ الْمَنْزِلِ أَحَقُّ بِالْإِثَامَةِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا أَدِنَ صَاحِبُ الْمَنْزِلِ لغيرِهِ فَلَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ بِهِ، وَكَرِهَهُ بَعْضُهُمْ وَقَالُوا: السَّنَةُ أَنْ يُصَلِّيَ صَاحِبُ الْبَيْتِ، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: وَقَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا يَوْمُ الرَّجُلِ فِي

سَلَامًاوَهُوَ لَا يُجَالِسُ عَلَى تَكْرِيمَتِهِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ. فَلَمَّا إِذَا أَوْنٌ قَازَجُو أَنَّ الْإِذْنَ فِي الْكَلْبِ. وَلَمْ يَزِرْ بِهِ
بُأْسًا إِذَا أَوْنٌ لَهُ أَنْ يُصَلِّيَ بِهِ. (١)

ترجمه دابو مسعود انصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دخلقو امامت به هغه څوك كوي څوك چي دالله په كتاب دټولو نه زيات علم لري او كچري خلق دقران په علم كي برابر وي نو بيا هغه څوك زيات مستحق دي څوك چي په سنت زيات پوهيدونكي وي او كه دسنت په علم كي هم برابر وي نو بيا هغه څوك زيات مستحق دي چي هجرت يي مخكي كړي وي كچري په هجرت كي هم برابر وي نو بيا چي څوك په عمر كي زيات وي هغه زيات خقدار د امامت دي، او يو كس داقتدار په دائره كي دي امامت اونكري شي يعني پكار نه دي او نه دچا په كور كي ديو كس په مخصوص ځاي كي دهغه داجازت نه بغير كيناستل پكار دي.

امام ترمذي وائي دابو مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دابوسعيد، انس بن مالك، مالك بن خويلس او عمرو بن سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او داهل علمو په دي باندي عمل دي دوي وائي چي په خلقو كي د امامت زيات حقدار هغه څوك دي څوك چي دالله دكتاب او سنت دنورو په نسبت زيات علم لري دارنگي دوي وائي دكور مالك پخپله د امامت زيات مستحق دي او دبعضو قول دي كله چي دكور مالك بل چاته د امامت اجازت ور كړي نو دهغه په امامت وركولو كي څه خراج نشته ليكن بعضي علماؤ دا هم مكروه گنرلي دي دوي وائي چي سنت همدا ده چي دكور مالك پخپله امامت وركړي، امام احمد بن حنبل دنبي كريم سلي الله عليه وسلم دفرمان "دچا داقتدار په دائره كي امامت كول نه دي پكار او نه دچا په كور كي دكور دمالك داجازت نه بغير كيناستل پكار دي" په باره كي وائي چي كله دكور مالك اجازت وركړي نو اميد لرم چي دا اجازت به امامت او كيناستل جائز كړي او هغوي په دي كي څه خراج نه دي گنرلي خو هله چي اجازت وركړي.

تشریح: د امامت زيات حقدار څوك دي

څوك د امامت زيات حقدار دي ددي متعلق دوه مذهبونه دي (١)، د طرفينو په تړد د امامت د ټولو نه زيات مستحق هغه كس دي څوك چي سنتو باندي زيات واقف وي. يعني دهغه

^١ صحيح البخاري/ الصلاة ٢٠٤٢، والأذان ٤٨ (٤٢٤)، و١٦١ (٨٦٠)، و١٦٣ (٨٤١)، و١٦٤ (٨٤٢)، صحيح مسلم/ الساجد (٦٥٨)، سنن ابی داود/ الصلاة ٤١ (٦١٢)، سنن النسائي/ الساجد ٣٣ (٤٣٨)، والإمامة ١٩ (٨٠٣)، و٩٢ (٨٤٠)، (تحفة الأشراف: ١٩٤)، موطأ امام مالك/ قصر الصلاة ٩ (٣١)، مسند احمد (٣/١٢١، ١٢٥، ١٢٩، ١٢٤)، سنن الدارمي/ الصلاة ٦١٤

احكامو زيات پيژندونكي وي. كوم چي د مانځه سره متعلق وي. مثلاً د مانځه شرطونه د مانځه ارکان د مانځه سنتونه او ددی آداب، خو په دی شرط چي (مايجوز به الصلاة) قرايت باندې قدرت لري (۲) دامام ابويوسف نه پور وايت دا دې چي د امامت زيات حقدار هغه دې څوک چي د قرآن په قرايت کي د ټولو نه زيات ښه وي. خو په دی شرط چي په قدر د ضرورت علم لري. دامام ابويوسف دليل دا دې چي قرايت د مانځه يو داسي رکن دې چي دی نه خلاصی نشته. او دعلم ضرورت په هغه وخت کښ پيښيږي. کله چي څه پاڅيدونکي ته عارض پيښ شي چي د علم په ذريعه مونځ د فساد نه بچ کړي. او عارض په مانځه کي کله پيښيږي. او که نه. نو معلومه شوه چي د قرايت علم زيات ضروري دې. په نسبت سره د سنتو علم ته. نو ځکه "اقرا" په "عالم بالسنة" باندې مقدم کولی شي.

ليکن مونږ د طرفينو د طرفه جواب ورکوو چي قرايت ته احتياج د يو رکن دپاره وي. او علم ته احتياج دټولو ارکانو دپاره وي. ځکه چي په کومو څيزونو چي مونځ ماتيږي. د هغی پيژندنه هم دعلم په ذريعه کيږي. او په کومو څيزونو چي مونځ صحيح کيږي. دهغی پيژندل هم د علم په ذريعه کيږي. نو ثابته شوه چي د علم ضرورت د قرايت په نسبت سره زيات دې. نو ځکه به "اعلم بالسنة" ته په "اقرا" باندې ترجيح ورکولی شي. د طرفينو د قول تائيد د حاکم په روايت سره هم کيږي. رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمايلى دى (يؤمر القوم أقدمهم درجة فإن كانوا في الهجرة سواء فأفقههم في الدين فإن كانوا في الفقه سواء فأقرءهم للقرآن) (شرح نقايه) يعنى قوم ته به امامت هغه کس ورکوي چي په هجرت کي مقدم وي. او که په هجرت کي ټول برابر وي. نو په دی کي زيات پوهه به امامت ورکوي. او که په فقاها کي هم ټول برابر وي. نو د چي د قرآن ښه قارى وي. هغه به امامت ورکوي. په دی حديث کي افقه في الدين په اقراء باندې مقدم کړې شوې دې. ليکن دطرفينو دپاره دليل امامت دابو بکر رضي الله عنه دى ، د انس (رضي الله عنه) حديث دې (ان الذين جمعوا القرآن على عهد رسول الله صلي الله عليه وسلم أربعة كلهم من الأنصار أي كعب ومعاذ بن جبل و زيد بن ثابت و ابو زيد فهؤلاء أكثر قراءة من أبي بكر (رضي الله عنه) حتى قال أقرئكم أبي (رضي الله عنه)) يعنى د رسول پاک صلي الله عليه وسلم په زمانه کي څلور کسان جامع د قرآن وو. ددی څلورو وارو تعلق دانصارو سره وو. ابی بن کعب، معاذ بن جبل، زيد بن ثابت او ابوزيد نو دا څلور واره ابوبکر (رضي الله عنه) ته به نسبت سره په قرآن ښه پوهيدونکي وو. خو ددی باوجود رسول الله صلي الله عليه وسلم د امامت ورکولو دپاره ابوبکر (رضي الله عنه) وړاندې کړو. نو معلومه شوه. که په اقرا او اعلم کي مقابله راشي. نو "اعلم" به مقدم کولی شي گڼي ، اقرا (به وړاندې کولی شي)

په علميت كي د برابرۍ نه پس دامامت حقدار څوك كيدي شي

كه "اعلم بالسنة" كي د ټول جماعت خلق برابر وي. نو اوس به په دوى كي چى څوك قارى وي. هغه به حقدار وي. ددي دليل د رسول پاك صلي الله عليه وسلم قول دې (يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَأَهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا سِوَاءَ فَأَعْلَهُمُ بِالسُّنَّةِ) په دى حديث باندې وجه د استدلال ښكاره ده. خو په دوو طريقو باندې اعتراض كيږي. اولنى اعتراض دا دي چى (يَوْمَ الْقَوْمِ) د امر په معنى كي دې. او امر د وجوب دپاره وي. نو كوم ترتيب چى په حديث كي ذكر دې. دهغى خيال ساتل واجب دي. يعنى "اقرا" به په "اعلم" باندې مقدم وي. حالانكه داسي نه ده. ځكه چى ذكر شوې ترتيب د افضليت د بيان دپاره دي. د جواز د بيان دپاره نه دي.

دويم اعتراض دا دي چى په دى حديث باندې استدلال د مدعى خلاف دي. حالانكه مدعى د "اعلم بالسنة" تقديم دي. او حديث دلالت كوي. په "اقرا" لكتاب الله "په تقديم باندې، نو دا حديث په استدلال كي پيش كولو دپاره څنگه صحيح كيدي شي؟

د اولنى اعتراض جواب دا دي چى په (يَوْمَ الْقَوْمِ) كي امر نه دي. بلكه صيغه د اخبار ده. د بيان مشروعيت دپاره، او دا حقيقت او قاعده ده چى تر څو پورې په حقيقت باندې عمل كول ممكن وي. نو مجاز ته به تگ نشى كولې. نوځكه به دلته مجاز ته تگ نشى كولې چى دا صيغه د امر په معنى كي نه ده. ددويم اعتراض جواب دا دي چى صحابه كرام ټول قاريان وو. او عالمان هم وو. ځكه چى په هغه زمانه كښ به خلقو قرآن د هغه د احكامو سره يادولو. عمر (رضي الله عنه) نه نقل دي چى دوى په دولس كاله كي سورة بقره ياد كړې وه. ښكاره ده چى عمر (رضي الله عنه) په دومره اوږده موده كي سورة بقره د احكامو سره ياده كړې وه. نو د صحابه كرامو په زمانه كي چى به څوك "اقرا" وو. هغه به "اعلم" هم وو. نوځكه په حديث كښې "اقرا" ته په اعلم "باندې تقديم وركړې شوې دي. او زمونږ په زمانه كي چونكه داسى نه دي. نوځكه مونږ "اعلم" ته په "اقرا" باندې تقديم وركوو. په ورع او تقوى كي فرق دا دي. ورع وائى. د شېهاتو نه پرهيز كولو ته او تقوى وائى دمحرمانو نه ځان ساتلو ته، مسئله دا ده. كه د جماعت ټول خلق په علم او قراعت كي برابر وو. نو په دوى كي اورع حقدار دي ددي دپاره دليل د رسول پاك صلي الله عليه وسلم قول دي (مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَقِيَ فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيِّ اللَّهِ) ددي حديث په باره كي ملاعلى قارى فرمائيلى دي چى دا حديث موضوعى دي.

بله مسئله دا ده. كه په ذكر شوو څيزونو كي د جماعت ټول خلق برابر وي. نو په دوى كښ چى څوك زيات مشر وي. هغه دامامت دپاره زيات مناسب دي، دليل د رسول پاك صلي الله عليه وسلم قول دي. د ابو مليكه (رضي الله عنه) دوو خامنو ته (وَلْيُؤْمِكُمَا أُمِيرًا كَمَا سَأَلْنَا)

دويم دليل دادی چی دمشر سړی په وړاندې کولو کي د جماعت زیادت وی او وړاندې تیر شوی دی چی د جماعت زیادت الله تعالی ته زیات خوښ دې او په حدیث کي فرمائی (من لم یؤقر کبیرنا فلیس منا) او کله چی نې دی خپل امام جوړ کړو نو دا دده په عزت کي بی ادبی نه پاتې کېږي.

د مکروه الامامت کسانو بیان

غلام د امامت دپاره وړاندې کول مکروه دی. اگر چی هغه آزاد شوې وی. یعنی که آزاد شوې غلام او اصلی آزاد جمع شی. نو اصلی آزاد د امامت زیاد مستحق دې دليل دا دې چی غلام ته د مونځ د احکامو فرصت نه ملایږي. ځکه په هغه پسې مونځ کول مکروه دې. امام شافعی فرمائی. که آزاد او غلام دواړه په قرات، علم او تقوی کي برابر وو. نو آزاد ته به په غلام ترجیح نشی ورکولې، ددي قول دپاره دلائل دادی (۱) ځکه چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دې (اسمعوا وأطيعوا ولو أمر علیکم عبد حبشی أجدع)

اورئ او تابعداری کوئ. اگر که په تاسو باندې حبشی غلام امیر جوړ کړې شی (۲) دویم دليل دا دې چی د ابوسعید مولى اسید نه روایت دې (أنه قال دعوت رهطاً من أصحاب النبي صلي الله عليه وسلم فيهم أبوذر الصلابة فقد موتی وأنا يومئذ عبد) یعنی ابوسعید فرمائی چی ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم په صحابه کرامو کي یوی ډلی ته دعوت ورکړو چی په هغوی کي ابوذر (رضي الله عنه) هم وو چی د مانځه وخت راغلو. نو د امامت دپاره نې زه وړاندې کړم. او زه په دغه وخت کي غلام ووم. دا واقعه دلالت کوی چی د غلام وړاندې کول مکروه نه دی. زمونږ د طرفه د اولنی حدیث جواب دا دې چی د غلام وړاندې کول د جماعت د کمیدو سبب جوړېږي. ځکه چی خلق دده په تابعدارئ کي شرم کوی. او چی کوم څیز د تقلیل جماعت سبب وی. هغه مکروه وی. زمونږ د طرفه د دویم حدیث جواب دا دې چې په حدیث کي امارت مراد دې. امامت مراد نه دې. اود ابوسعید د حدیث جواب دا دې چی صحابو ابوسعید ددی وچی وړاندې کړې وو چی دي د کور مالک وو. ځکه چی د کور خاوند د امامت زیات حقدار وی. او د باندې وړاندې کول هم مکروه دی دلائل ددي قول دپاره دادی (۱) ځکه چی په دوی کښ د جهالت غلبه وی (۲) دغه شان د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول دې (الا لایؤمن إمرأة رجلاً ولا أعرابی) خبردار ښځه دی سړی ته امامت نه ورکوی اونه بانې چی،

اود فاسق وړاندې کول هم مکروه دی. ځکه چی دي د دین په معامله کښ اهتمام نه کوی. امام مالک فرمائی چی په ده پسې مونځ کول جائز نه دې. ځکه چی کله دده نه په دینی أمورو کي خیانت ښکاره شی. نو هغه به د مونځ پشان اهمو کارونو کي هم امین نه وی. زمونږ د

طرفه جواب دا دي چي عبدالله بن عمر، انس بن مالك اوددوي نه علاوه نورو صحابو او تابعينورحمهم الله په حجاج بن يوسف رئيس الفساق پسي مونځ كولو. د امامت دپاره پوند وړاندې كول هم مكروه دي. خكه چي هغه د پوندوالي د وجي د پليسي نه خان نشي بچ كيدې. اولدالزنا وړاندې كول هم مكروه دي. خكه چي د هغه پلار نه وي چي په هغه باندې شفقت او كړي. هغه ته ادب او بنائي او هغه ته تعليم ور كړي. صاحب د هدايه د مشتركه دليل په طور او فرمايل چي ددي كسانو وړاندې كول د جماعت د خلقو د نفرت سبب دي. نو خكه د دوي وړاندې كول مكروه دي. البته كه دا خلق په خپله وړاندې شول نو مونځ جائز دي. خكه چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي (صلوا خلف كل بر وفاجر) وجه د استدلال دا ده چي په ذكر شوو خلقو كي هر يو به يا نيك وي يا بد. نو په هغوي پسي په هر حالت كي مونځ جائز دي.

د ابو مسعود عقبه بن عامر رضي الله عنه حالات:

نوم عقبه كنيه ابو مسعود دپلار نوم عامر رسول الله صلي الله عليه وسلم چي كله مديني ته راغي نو عقبه په اسلام مشرف شو علامه ذهبي ليكلي دي چي عقبه فقيه او د كتاب الله قاري وو او د فرائضو ماهر او فصيح اللسان شاعر وو (تذكرة الحفاظ). دقران كريم سره يي خصوصي مينه وه يوه نسخه دقران كريم يي پخپل لاس هم ليكلي وه (تهذيب التهذيب).

دنبی کریم صلي الله عليه وسلم ښه خدمت يي كړی دی په سفر كي به د رسول الله سورلي رابنكل دده متعلق وو لكه چي په روايتونو كي راخي كان صاحب بغلة رسول الله صلي الله عليه وسلم الشهباء.

دده وفات د تاريخ باره كي مختلف اقوال مروي دي صحيح قول دادی چي په ۵۸ هجري كي وفات شوی دی، او دده دمروياتو شمير ۵۵ دی چي يو په دي كي متفق عليه دی او يو په بخاري كي دی او اوه په مسلم كي دي (تهذيب الكمال).

داكابرو صحابه كرامو نه نقل دروايت كوي تردي چي صرف ديو حديث اوريدو دپاره مصر ته دابو ايوب انصاري سره دملاويدو دپاره تلی وو خو چي هغه يي واوريدو نو فورا واپس لاړو.

*****

۶۳_ بَاب مَا جَاءَ إِذَا أَمَرَ أَحَدُكُمْ النَّاسَ فَلْيَخَفِّفْ

كله چي په تاسو كي څوك امامت وركوي نو مختصر مونځ دي وركړي

٢٣٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا الْمُعِيزَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَمَرَ أَحَدُكُمْ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَالضَّعِيفَ وَالْمَرِيضَ، فَإِذَا صَلَّى وَخَدَهُ فَلْيُصَلِّ كَيْفَ هَاءَ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ بْنِ حَاتِمٍ، وَأَنَسٍ، وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَمَالِكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبِي وَقْدٍ، وَعُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتَارُوا أَنَّ لَا يُطِيلُ إِلَّا مَامُ الصَّلَاةِ مَخَافَةَ الْبَشَقَةِ عَلَى الضَّعِيفِ وَالْكَبِيرِ وَالْمَرِيضِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَبُو الزِّنَادِ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذَكْوَانَ، وَالْأَعْرَجُ هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هُرَيْرَةَ الْمَدِينِيُّ وَيُكَلِّفُ أَبَا دَاوُدَ. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي كله چي په تاسو كي څوك امامت وركوي نو پكار ده چي مونځ دي مختصر او كړي څكه چي په خلقو كي ماشومان، بوداگان، كمزوري او بيماران ټول موجود وي او چي كله څوك يواځي مونځ كوي نو چي څنگه يي خوينه وي هغه شان دي او كړي امام ترمذي وائي دابوهريره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعدي بن حاتم، انس، جابر بن سمرة، مالك بن عبد الله، ابو واقد، عثمان، ابو مسعود، جابر بن عبد الله او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او همدا داكثرو اهل علمو قول دي دوى همدا مسلك اختيار كړي دي چي امام به اوږد مونځ نه وركوي تردې چي كمزوري او بوداگان او حاجتمند او مريضان پريشان نه شي.

تشرېح: اذا صلي احدكم كله چي په تاسو كي څوك مونځ وركوي، په يو بل روايت كي راغلي دي اذا ام احدكم فليخفف كله چي په تاسو كي څوك مونځ وركوي نو دمقتديانو خيال دي اوساتي اومونځ دي مختصر وركړي، دتخفيف مطلب دادى چي قرائت به نه اوږدوي او په ركوع او سجده كي به تسبيحات د دريو نه نه زياتوي مگر په فرائضو او سننو او واجباتو كي دي تخفيف نه كوي اود اركانو دتعديل خيال دي هم ساتي السقيم والكبير، يعني ديمارانو او بوداگانو خيال به ساتي، په يو بل روايت كي "الحامل والمرضع" او په يو روايت كي دعاير السبيل او بل روايت كي د ذاالحاجه لفظ هم راغلى دى

^١ صحيح البخارى/الاذان ٢٣ (٤٠٣)، صحيح مسلم/الصلاة ٣٤ (٣٦٤)، سنن ابى داود/الصلاة ١٢٤ (٤٩٣)، سنن

النسائى/الإمامة ٢٥ (٨٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٢٨٨٢)، مستند احمد (٢٥٩/٢٤١، ٢١٤، ٢٨٩، ٢٩٢، ٥٣٤، ٥٠٢)

اود معاذ بن جبل (رضي الله عنه) حديث هم مستدل دي. خكه چي معاذ (رضي الله عنه) خپل قوم ته اوږده مونځونه كول. نو د قوم خلكو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ته گيله او كړه. رسول پاك صلي الله عليه وسلم او فرمايل (أفتان أنت يا معاذ) دا حديث وړاندې تير شوي دي. اودا خبره د صحت په طريقه باندې ثابته ده چي يو واري رسول پاك صلي الله عليه وسلم د سحر مونځ كي معوذتين اولوستل. كله چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم د مانځه نه فارغ شو نو صحابه كرامو عرض او كړو. اي دالله پيغمبره تاسو ډير اختصار او كړو. رسول پاك صلي الله عليه وسلم او فرمايل د ماشوم د ژړا د آواز د وجي چي دده مور په فتنه كي واقع نشي. ددي واقعي نه معلومه شوه چي د امام دپاره د خپل قوم د حالت خيال ساتل مناسب دي.

*****

۲۳۷_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ صَلَاةً فِي تَكَامٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَاسْمُ أَبِي عَوَانَةَ وَصَّاحٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَأَلْتُ قُتَيْبَةَ هَلْكَ أَبُو عَوَانَةَ مَا اسْمُهُ؟ قَالَ وَصَّاحٌ: قُلْتُ ابْنُ مَنْ؟ قَالَ: لَا أَذْرِي كَانَ عَبْدًا لِلْمَرْأَةِ بِالْبَصْرَةِ. (١)

ترجمه دانس بن مالك رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په خلكو كي دهر چانه زيات مختصر او دهر چانه زيات مكممل مونځ وركونكي دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

*****

۶۴_ بَاب مَا جَاءَ فِي تَحْرِيمِ الصَّلَاةِ وَتَحْلِيلِهَا

مونځ دتكبير تحريمه په ذريعه شروع ككيږي او په سلام كړ ځولو ختميږي

۲۳۸_ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي سَفْيَانَ طَرِيفِ السَّعْدِيِّ، عَنْ أَبِي نَظْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ، وَلَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِ: الْحَمْدُ وَسُورَةٌ فِي قَرِيبَةٍ أَوْ غَيْرِهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، قَالَ: وَحَدِيثٌ عَنْ ابْنِ أَبِي

¹ صحيح مسلم/الصلاة ۳۷ (۳۶۹). سنن النسائي/الإمامة ۳۵ (۸۲۵). (تحفة الأعراف: ۱۳۳۲). مسند احمد (۳/۱۷۰).

طَالِبٍ فِي هَذَا أَجْوَدُ إِسْتَدَاً وَأَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ. وَقَدْ كَتَبْنَا فِي أَوَّلِ كِتَابِ الْوُضُوءِ. وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ. وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ. وَابْنُ الْمُبَارَكِ. وَالشَّافِعِيُّ. وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ: إِنَّ تَحْرِيمَ الصَّلَاةِ التَّكْبِيرِ وَلَا يَكُونُ الرَّجُلُ دَاخِلًا فِي الصَّلَاةِ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ. قَالَ أَبُو هَيْسَمٍ: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبَانَ مُسْتَمْتَلًى وَكَبَّعَ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ يَقُولُ: لَوْ افْتَتَحَ الرَّجُلُ الصَّلَاةَ بِسَبْعِينَ اسْمًا مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ وَلَمْ يَكْبُرْ لَمْ يُجْزِهِ. وَإِنْ أَخَذَكَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ أَمْرُهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ ثُمَّ يَرْجِعْ إِلَى مَكَائِهِ فَيُسَلِّمَ. إِنَّمَا الْأَمْرُ عَلَى وَجْهِهِ. قَالَ: وَأَبُو نَصْرَةَ اسْمُهُ: الْمُتَنَذِرُ بْنُ مَالِكٍ بِنِ قُطْعَةٍ. (١)

ترجمه ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ دینی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا فرمان نقل کوی چي اودس دمونخ کنجی ده او مونخ دتکبیر تحریمه په ذریعہ شروع کیري او دسلام په گرځولو ختمیري اود سورت فاتحي او یو بل سورت لوستلو نه بغیر د هیچا مونخ نه کیري فرائض وي او که غیر فرائض وي

امام ترمذی وایي دا حدیث حسن دي په دي باب کي د علي، او عانسه رضي الله عنهما نه هم احادیث وارد دي، دعلي رضي الله عنه حدیث د سند په اعتبار دباب دتولو روایاتو نه بهتر دي او دابوسعید خدری حدیث زیات صحیح دي چي مونږ په کتاب الوضوء کي ذکر کړي دي دصحابه کرامو او ددوی نه روستو داهل علمو په دوی باندی عمل دي او همدا دسفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله، قول هم دي چي د مونخ تحریم تکبیر دي او هیڅوک د تکبیر نه بغیر په مونخ کي داخلیدي نشي، عبدالرحمن بن مهدي وائي که څوک دالله په نومونو کي اویا نومونه واخلی او مونخ شروع کړي او الله اکبر اونه وائي نو دا به هم دده دپاره کافی نه وي او که دسلام گرځولو نه یي مخکي اودس مات شي نوزه ورته حکم کوم چي اودس دي او کړي او بیا دي خپل خای ته راشي او بیا دي کینی او سلام دي او گرځوي او حکم به پخپل حال باقی وي

تشریح: "تحریمها التكبير" په دي روایت کي تحریم مضاف دي او حاضیر مضاف الیه دي چي راجع دي مونخ ته او دتحریم نه مراد تکبیر دي او قاعده داده چي مضاف غیر وي دمضاف الیه نه ددینه معلومه شوه چي تکبیر تحریمه شرط دمونخ دي.

٢١، مذهب دنامه ثلاثه دي او ددوی په نزد تکبیر تحریمه شرط دمونخ دي ددوی دلیل دادي دمونخ دپاره چي کوم نور شرائط دي مثلاً طهارت دجسم، طهارت دلباس، طهارت دمکان،

^١ سنن ابن ماجه/الطهارة ٣ (٢٤٦)، (تحفة الأشراف: ٢٥٤)، مستند احمد (٣/٢٢٠)

استقبال دقبلي شرائط دمونغ هم دادي دتکبير تحريمه دپاره ددينه معلومه شوه چي تکبير تحريمه دمونغ رکن او شرط دي

جواب دتکبير تحريمه دپاره ددي شرائطو ثبوت په دي وجه نه دي چي تکبير تحريمه شرط دمونغ دي بلکه ددي دپاره دي چي دا شرائط دتکبير تحريمه دپاره داتصال په وجه دي لکه چي دا قامت دپاره طهارت شرط دي دکمال اتصال په وجه او حال دادي چي بالاتفاق اقامت رکن دمونغ نه دي.

دويمه مسئله په دي مسئله کي هم اختلاف دي چي تکبير تحريمه په کوم لفظ اداء کيږي په دي کي څلور مذاهب دي (۱)، مذهب دطرفينو دي ددوي په نزد په هر هغه لفظ تکبير تحريمه جائز دي کوم چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي ددوي اولني دليل دقران کريم دايت کريمه دي "وذكر اسم ربه فصلي" (سورة الاعلي)، دلته دذکر نه مراد تکبير تحريمه دي او ذکر هر هغه کلمي ته وئيلي شي کومه چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي معلومه شوه چي تکبير تحريمه په هر هغه لفظ اداء کيږي کومه چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي

ددوي دويم دليل روايت دمصنف ابن ابي شيبه دي چي دابو العالیه نه سوال اوکړي شو چي انبياء عليهم السلام به خپل مونځونه دکوم لفظ نه شروع کول؟ نو هغوي ورته په جواب کي اوونيل تسبيح، تحميد، تهليل، تکبير سره ددينه هم معلومه شوه چي په هر هغه لفظ تکبير تحريمه جائز دي کوم چي دالله په عظمت دلالت کوي.

دويم مذهب دامام ابو يوسف دي دهغه په نزد تکبير تحريمه په څلورو الفاظو جائز دي (۱)، الله اکبر (۲)، الله الاکبر (۳)، الله کبير (۴)، الله الکبير ځکه چي دالله اکبر او الله کبير معني يوه ده او په الف لام هيڅ فرق نه پريوځي.

درېم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نزد تکبير تحريمه صرف په دوه الفاظو اداء کيږي (۱)، الله اکبر (۲)، الله الاکبر.

څلورم مذهب دامام مالک او امام احمد دي ددوي په نزد تکبير تحريمه صرف په الله اکبر جائز دي

دليل ددوي دري وارو مذاهور استدلال زير بحث حديث دي چي "تحريمها التکبير" ځکه چي په دي کي خبر معرف باللام دي او قاعده داده خبر چي کله معرف باللام وي نو دحصر فائده ورکوي لکه مفتاح الصلوة الطهور کي دحصر تقاضا داده چي دتکبير دپاره ک، ب، ر، ماده ضروري ده.

جواب: حديث الباب ظاهرا دقراني ايت "وذكر اسم ربه فصلي" سره معارض دي او دا حديث دخبر واحد کيدو په وجه قطعي الثبوت نه دي لهذا ددوي په مينځ کي به تطبيق کولي شي او

هغه دادی چی فرضیت دتکبیر تحریمه به په کتاب الله سره ثابت شي او وجوب به یی ثابت شي په حدیث رسول سره

دی حدیث سره دریمه اختلافی مسئله دا متعلق ده چی سلام لفظ دمونځ په اخر کی وئیل فرض دی او کنه په دی مسئله کی دوه مذاهب دی ۱، مذهب دامام ابو حنیفه دی دده په نزد په لفظ دسلام مونځ ختمول فرض نه دی بلکه خروج بفعل المصلي فرض دی او دلیل یی حدیث داغرابی مسی، الصلاة دی چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم خلاد بن رافع رضي الله عنه ته به دمونځ تعلیم ورکولو مگر دسلام تعلیم یی ورنکړو ددینه معلومه شوه چی سلام لفظ فرض نه دی او کچری فرض وی نو رسول الله به ضرور په دی موقع خلاد ته دسلام تعلیم ورکړي وو دامام صاحب دویم دلیل په ابو داود کی دعبداالله بن مسعود رضي الله عنه روایت دی چی هغه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم تشهد خوندلی دی او بیا یی ورته ددینه پس اوفرمانیل "اذا قلت هذا او فعلت هذا فقد تمت صلاتك" ددینه معلومه شوه چی که سلام لفظ فرض وی نو په تشهد به مونځ نه مکمل کیدو.

مگر دنامه ثلاثه په نزد سلام لفظ فرض دی او دلیل یی حدیث الباب دی چی "تحليلها التسليم" دی په دی کی خبر معرف باللام دی کوم چی مفید للحصر دی معنی به دا وی چی دمونځ نه خارجیدل په لفظ دسلام پوري خاص دی.

جواب ددی روایت نه استدلال کول درست نه دی ځکه چی ددی په سند کی عبدالله بن محمد بن عقیل راوی دی او هغه متکلم فیه دی.

دویم جواب دادی چی په دی روایت کی حصر حقیقی مراد نه دی بلکه حصر ادعائی مراد دی لکه "لافتي الا علي" کی چی حصر ادعائی دی

*****

٦٥- باب مَا جَاءَ فِي نَشْرِ الْأَصَابِعِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ

دتکبیر ویلپوه وخت کی دگوتو خوړو ساتلو بیان

٢٣٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الِیَمَانِ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُلَيْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنْعَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لِلصَّلَاةِ نَشَرَ أَصَابِعَهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ، حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُلَيْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنْعَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "إِذَا دَخَلَ

فِي الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا^١ وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ يَحْيَى بْنِ الِثَّيَّانِ، وَأَخْطَأَ يَحْيَى بْنُ الِثَّيَّانِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه دابرهريه رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله دمونغ دپاره الله اكبر ونيلو نو خپلي گوتي به يي خوري ساتلي امام ترمذي واني دابرهريه رضي الله عنه حديث حسن دي او ډيرو علماؤ دا حديث په سند د ابن ابي ذئب عن سعيد بن سمعان عن ابي هريره سره نقل كړي دي او ددوي الفاظ دادي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به كله په مونځ كي داخلېدو نو دواړه لاسونه به يي ښه پورته كړل، دا روايت د يحيي بن يمان دروايت نه زيات صحيح دي، د يحيي بن يمان روايت غلط دي دهغه نه په احاديثو كي غلطې شوي ده (او وضاحت يي وړاندي راروان دي) **حل لغات** كَبَّرَ يَكْبِرُ تَكْبِيرًا د باب تفعليل نه په معني د الله اكبر ونيلو دي

*****

٢٤٠_ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ الْحَنْفِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَيْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَمْعَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا". قَالَ أَبُو عِيسَى: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ الِثَّيَّانِ، وَحَدِيثِ يَحْيَى بْنِ الِثَّيَّانِ خَطَأً. (١)

ترجمه سعيد بن سمعان واني چي دابرهريه رضي الله عنه نه مي اورېدلي دي فرمايل يي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم په مونځ اوږيدو نو دواړه لاسونه به يي په ښه شل سره پورته كول امام ترمذي واني عبد الله بن عبد الرحمن دارمي قول دي چي دا حديث د يحيي بن يمان حديث نه زيات صحيح دي او د يحيي بن يمان حديث غلط دي

*****

٦٦_ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى
دتكبير اولي دفضالوبيان

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٠٨٢)

^٢ سنن ابی داود/ الصلاة ١١٩ (٤٥٣). سنن النسائي/ الافتتاح ٦ (٨٨٢). (تحفة الأشراف: ١٣٠٨١). مستند احمد (٢/٤٥٥).

(٥٠٠. ٢٢٢. سنن الدارمي/ الصلاة ٢٢ (١٢٤٣)

٢٤١- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ وَنَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهَنَّمِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلَّمَ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ طُعْمَةَ بْنِ عَمْرِو، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي تَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ صَلَّى يَلَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يَذْكُرُ التَّكْوِيْمَةَ الْأُولَى، كَتَبَتْ لَهُ بَرَاءَةٌ كَانَتْ، بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ، وَبَرَاءَةً مِنَ الْفَقَاتِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ أَنَسٍ مَوْقُوفًا وَلَا أَعْلَمُ أَحَدًا رَفَعَهُ إِلَّا مَا رَوَى سَلَّمَ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ طُعْمَةَ بْنِ عَمْرِو، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي تَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، وَإِنَّمَا يَزُودُ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَوْلَهُ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هُنَادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ خَالِدِ بْنِ طَهْمَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ أَنَسِ نَحْوَهُ وَلَمْ يَزُفْهُ، وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ عَمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا، وَهَذَا حَدِيثٌ غَيْرٌ مَحْفُوظٌ، وَهُوَ حَدِيثٌ مُرْسَلٌ، وَعَمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ لَمْ يَذْكُرْ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَبِيبُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ يَكْفَى أَبَا الْكَشَوِيِّ وَيُقَالُ: أَبُو عَمِيْرَةَ. (١)

ترجمه . دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي خلويست ورخو پوري دالله تعالي درضا دپاره دتکبير اولي سره په جماعت مونځ اوکړو نو دده دپاره به دوه قسمه برانت اوليکلي شي يو داور نه او دويم دمنافقت نه

امام ترمذي وائي دانس نه دا حديث موقوفاً هم نقل کړي شوي دي، مونږ ته نه ده معلومه چي د ابو قتيبه سلمه بن قتيبه نه علاوه بل چا دا مرفوع بيان کړي وي دا حديث دحبيب بن ابي حبيب بجلي نه هم مروي دي او هغی دانس بن مالک نه نقل کړي دي او هغوی دانس قول گرځولي دي او مرفوع يي نه دي بيان کړي، دا رنگي دا حديث اسماعيل بن عياش په سند دعمار بن غزيره عن انس بن مالک عن عمر بن الخطاب عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل کړي دي او دا حديث غير محفوظ او مرسل دي ځکه چي عماره بن غزيره دانس بن مالک زمانه نه ده موندلي.

*****

٦٧- باب مَا يَقُولُ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ

دمونځ شروع کولو وخت کي کومه دعا ونيل پکار دي

٢٤٢_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْبُضْرِيُّ. حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضَّبِّيُّ. عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الرِّقَاقِيِّ. عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ كَبَّرَ. ثُمَّ يَقُولُ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ. وَكَبَّارُكَ اسْمُكَ. وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" ثُمَّ يَقُولُ: "اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا" ثُمَّ يَقُولُ: "أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ. وَعَائِشَةَ. وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ. وَجَابِرٍ. وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ وَابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ أَشْهُرُ حَدِيثٍ فِي هَذَا الْبَابِ. وَقَدْ أَخَذَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ بِهَذَا الْحَدِيثِ. وَأَمَّا أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ. فَقَالُوا: يَتَارُوِي عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" وَهَكَذَا رَوَى عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ. وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ. وَقَدْ تَكَلَّمَ فِي إِسْنَادِ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ. كَانَ يَخْبَى بْنُ سَعِيدٍ يَتَكَلَّمُ فِي عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الرِّقَاقِيِّ. وَقَالَ أَحْمَدُ: لَا يَصِحُّ هَذَا الْحَدِيثُ. (١)

ترجمه : دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله په مونځ اودريدو نو الله اكبر به يي ونيلو او بيا به يي "سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" ونيل يعنې اي الله ته پاك يي او دهر عيب او نقصان نه پاك يي ټول تعريفونه خاص ستادپاره دي او بركت والا دي نوم ستا او لوړ دي شان ستا او ستا نه علاوه بل معبود برحق نشته بيا به يي ددينه پس الله اكبر كبريا او ونيل او بيا به يي "اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه زه په الله باندي چي سميع او عليم دي د شيطان مردود نه پناه غواړم دهغه دوسو سو نه او دهغه د تكبر او نحوست نه او دهغه داشعار او دجادو ونيلو نه

امام ترمذي وائي په دي باب كي د علي، عائشه، ابن مسعود، جابر، زبير بن مطعم، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په دي باب كي دابوسعيد خدري حديث دټولو نه زيات مشهور دي بعضي اهل علمو همدا حديث اختيار كړي دي او اكثر و اهل علمو به هغه دعا ونيله كومه چي در رسول الله نه مروی ده "سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" او دا رنگي د عمر، فاروق، او عبدالله بن مسعود نه هم مروی دي په

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٢٢ (٤٤٥) سنن النسائي/ الافتتاح ١٨ (٢٠٠). سنن ابن ماجه/ الإقامة ١ (٨٠٣). تحفة الأشراف:

(٢٢٥٢). سنن الدارمي/ الصلاة ٢٢ (١٢٤٥)

تابعينو كي داكثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي، دابوسعيد خدري حديث په سند باندي كلام شوي دي يحيى بن سعيد دعلي بن علي رفاعي په باره كي كلام كولو او امام احمد به ونيل دا صحيح نه دي

*****

٢٤٣- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، وَيَحْيَى بْنُ مُوسَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرَّجَالِ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَحَارِثَةُ قَدْ تُكَلِّمُ فِيهِ مِنْ قِبَلِ حِفْظِهِ، وَأَبُو الرَّجَالِ اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْدَلُسِيُّ (١)

ترجمه: دعانشه رضي الله عنها بيان دي چي رسول الله به كله مونځ شروع كولو "سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" به يي ونيل. امام ترمذي وائي دعانشه رضي الله عنها حديث مونځ ته صرف په دي سند رارسيدلي دي او په حارثه راوي دحفظ په اعتبار كلام شوي دي.

تشرېح د مانځه په فرائضو كي اول تكبير تحریمه ده او په لغت كي تحریمه وائي (جعل الشيء محرماً) يعنى يو څيز حرام ګرځول. دلته تحریمه د تكبير اولی نوم دې. ځكه چي تكبير اولی هغه ټول څيزونه حراموی. كوم چي ددی نه وړاندې مباح وی. ددی په خلاف د نورو تكبيرونو دا حيثيت نه دې.

علامه ابن الهمام فرمائيلی دی چي تكبير ته تحریمه ونيل مجازی دی. ځكه چي تحریم بذات خود تكبير نه دې. بلكه په دی سره تحریم ثابتیږي. او دي ته په دی حديث كي اشاره ده (مفتاح الصلاة الطهور وتحريمها التكبير وتحليلها التسليم) (ابوداود، ترمذی) د مانځه كنجی خو طهور دې. او تحریم نې تكبير دې. او ددی تحليل تسليم دې.

د تكبير تحریمه په فرضيت باندي څلور دلائل دی:

(١) اول په تكبير تحریمه باندي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم مداومت كول او بغير د ترك نه په يو څيز باندي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم مداومت كول د وجوب علامت دې (٢) دويمه اجماع ده. ځكه چي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم د زماني نه واخله تر نن ورځې پوري د تكبير اولی په وجوب كي د چا اختلاف منقول نه دي

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٢٢ (٤٤٦). سنن ابن ماجه/ الإقامة ١ (٨٠٦). (تحفة الأعراف: ١٤٨٨٥)

۳) ډېرېم دليل دالله تعالى قول دې. (اوربلك فكبیر) په آيت كي "الله اكبر" ونيل مراد دى. ځكه چي روايت دې

(أله لما نزل قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الله اكبر فكبیرت خديجة و فرحت وأيقنت أنه الوحي) يعنى كله چي دا آيت نازل شو. نو رسول الله "الله اكبر" اوونيل. خديجه رضى الله عنها هم تكبير اوونيل. او خوشحاله شوه. او يقين نې او كړو چي دا وحى ده. وجوه د استدلال متعدد دي يوه وجه دا ده چي د ټولو مفسرينو په دى اجماع ده چي ددى نه مراد تكبير تحريمه ده

(۲) دغه شان "كبر" د امر صيغه ده. او د امر موجب وجوب وي. او دا خبره په اجماع سره ثابت ده چي د مانځه نه بهر هيڅ تكبير واجب نه دې. نو متعينة شوه چي ددى نه د مانځه تكبير مراد دې.

صاحب د هدايه فرمائي چي تكبير تحريمه زمونږ په نزد شرط ده. او د امام شافعي په نزد ركن دې. ثمره د اختلاف به داسي ښكاره كيږي چي زمونږ په نزد چونكه تحريمه شرط دي. نو د فرضو په تحريمه به نفل ادا كول جائز وي. او د امام شافعي په نزد چونكه ركن دې. نو ځكه د فرضو په تحريمه باندې نفل ادا كول جائز نه دى. وجه دا ده چي په يو شرط باندې گنې مونځونه ادا كول جائز دى. خو په يو ركن جائز نه دى.

بهر حال د تكبير تحريمه په ركنيت باندې د امام شافعي دليل دا دې چي د تكبير تحريمه دپاره هر هغه څيز شرط دې. كوم چي د نورو اركانو دپاره شرط وي. لكه طهارت، سترعورت، استقبال د قبلې، نيت او وخت، يعنى دا څيزونه لكه څنگه چي د قيام، قراعت، ركوع، او سجدي وغيره اركانو دپاره شرطونه دي. نو دغه شان د تكبير تحريمي دپاره هم شرط نه دى. او د كوم څيز دپاره چي هغه ټولي خبري شرط وي. كوم چي د ټولو اركانو دپاره شرط وي. نو دا ددى څيز د ركنيت نښه ده. يعنى په نورو اركانو به قياس كولى شي. اودا به هم ركن گرځولى شي.

زمونږ دليل دا دې چي د الله تعالى قول: { وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى } كي د مونځ عطف په (وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى) دي يعنى تكبير تحريمه باندې. او عطف تقاضا كوي د مغايرت، يعنى په معطوف عليه او معطوف كي مغايرت ضروري دې. اوس كه تكبير ركن اوملى شي. نو د "كل" عطف په جزء باندې لازميږي. او چونكه كل هغه جزء ته هم شامل دې. نو ځكه عطف د شئ على نفسه لازميږي. اودا ناجائز ده. ددى وجي مونږ وايو چي تكبير تحريمه ركن نه دې. بلكه شرط دې. او چونكه شرط د څيز د هغه څيز نه خارج وي. نو ځكه به په تكبير تحريمه او مونځ كي تغاير وي. او عطف به صحيح وي. نو ثابته شوه چي تكبير تحريمه د مانځه دپاره

شرط دی رکن نه دې. دویم دلیل دادې چی لکه څنگه نور ارکان په مانځه کي مکرر وی. تکبیر تحریمه مکرر نه وی. نو دا ددی خبري نښه ده چی تکبیر تحریمه رکن نه دې. گنې د نورو ارکانو پشان به تکبیر تحریمه هم مکرر وه صاحب هدایه په (مراعاة الشرائط) سره د امام شافعی ددلیل جواب کوي د جواب حاصل دا دې چی د ذکرشوی شرائطو (طهارت، پتول دعورت، وغیره) خیال ساتل د نفس تحریمي دپاره نه دی. بلکه قیام کوم چی د تحریمه سره مشابه دې. د هغی دپاره دی. او هغه رکن دې. او ددی نه د تحریمي رکنیت نه ثابتیږی.

د تکبیر الفاظ

په دی عبارت کي د افتتاح دالفاظو بیان دې (۱) د طرفینو په نزد په هر هغه لفظ باندي مونځ کي شروع جائز ده. کوم چی د الله تعالی په تعظیم باندي دلالت کوی. که (الله اکبر) وی یا (الله الاکبر) یا (الله کبیر) یا (الله الکبیر) یا (الله أجل) یا (الله أعظم) یا (الرحمن اکبر) یا (لا اله الا الله) یا (الحمد لله) یا (سبحان الله) یا د الله په اسماء کي په بل یونوم باندي شروع او کړی. نو ټول جائز دی (۲) امام ابویوسف فرمائی. که په ښه شان په تکبیر وټیلو باندي قادر نه وی. نو صرف دری الفاظ (الله اکبر. یا الله الاکبر" یا الله الکبیر) کي په یو لفظ باندي په مانځه کي شروع کول جائز دی. ددی نه علاوه په بل هیڅ قسم سره جائز نه ده (۳) امام شافعی فرمائی چی صرف په (الله اکبر او الله الاکبر) باندي شروع جائز ده. (۴) او امام مالک فرمائی چی صرف په (الله اکبر) باندي جائز ده. هم دا د امام احمد بن حنبل قول دې. د امام مالک دلیل دادې چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم نه صرف "الله اکبر" منقول دې. او اصل په دی کي توقیف دې. یعنی شارع (۱) واقف گرځول، او د شارع (۱) نه صرف الله اکبر منقول دي. نو ددی نه علاوه په نورو الفاظو شروع کول دوست نه دی.

دامام شافعی دلیل دا دې چی بیشکه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم نه (الله اکبر) منقول دې. خو (الله الاکبر) د الف لام سره مفید دحصر دې. ددی وجی دالله تعالی په ثناء کي ابلغ دې. نو ځکه دا د الله اکبر قائم مقام دې. دامام ابویوسف دلیل دا دې چی دالله تعالی په صفاتو کي د "افعل" په وزن اسم تفضیل او "فعلیل په معنی د فاعل ټول برابر دی. ځکه چی دالله تعالی په صفاتو کي زیادت مراد نه دي ځکه چی په اصل لونی کي دالله تعالی سره څوک برابر نه دې. تردی چی د "افعل" صیغه د زیادت دپاره گرځولي شی. لکه څنگه چی د بندگانو په اوصافو کي وی. نو "افعل او "فعلیل" دواړه دالله تعالی په صفاتو کي برابر دی. ددی په خلاف که دغه کس په ښه شان تکبیر نشی وټیلي. نو څنگه چی دده نه کیدی شی. د

تعظيم معنی دی ادا کری۔ خکہ چی دا کس صرف په معنی باندې قادر دې په الفاظود تکبیر باندې قادر نه دې۔ د طرفینو دلیل دا دې چی په لغت کي تکبیر د تعظیم په معنی کي دې۔ دالله تعالی قول دې: وربک فکبر، یعنی فعظم او فلما رنینه اکبرنه اودا تعظیم د دی ټولر الفاظو نه حاصلیرې۔ کوم چی مونږ ذکر کړل۔

*****

٦٨_ باب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْجَهْرِ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

دبسم الله الرحمن الرحيم خفيه ونيلوبيان

٢٤٤_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِدْرِيسَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ إِتَّاسٍ الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ قَتِيرِ بْنِ عَبَّادٍ، عَنْ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ أَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُورَةُ الْفَاتِحَةِ آيَةُ ١، فَقَالَ لِي: أَنِّي بَقِيَ مُحَدِّثٌ، إِنَّا كَ وَالْحَدَّثُ، قَالَ: "وَلَمْ أَرُ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَبْغَضَ إِلَيَّهِ الْحَدَّثُ فِي الْإِسْلَامِ يَنْفِي مِنْهُ، قَالَ: وَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرُ وَمَعَ عُثْمَانَ، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقُولُهَا فَلَا تَقُلْهَا، إِذَا أَنْتَ صَلَّيْتَ" فَقُلْتُ: الْحَدَّثُ يَلُو رَبَّ الْعَالَمِينَ سُورَةُ الْفَاتِحَةِ آيَةُ ٢، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ وَغَيْرُهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، لَا يَرَوْنَ أَنْ يَجْهَرَ بِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (الْفَاتِحَةِ ١)، قَالُوا: وَيَقُولُهَا فِي نَفْسِهِ (١).

ترجمه: د عبد الله بن معقل دخوي نه روايت دي فرماني چي زما پلار ماته په مونځ کي بسم الله الرحمن الرحيم واوريدله نو ماته يي اوونيل اي بجهي دا بدعت دي او دبذعت نه خان ساته مادرسل الله صلي الله عليه وسلم په صحابه کرامو کي هيڅوک نه دي ليدلي چي دهغه نه زيات په اسلام کي دبذعت مخالف وي مادني کريم صلي الله عليه وسلم سره او دابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم سره هم مونځونه کړي دي ليکن ماپه هغوي کي دهيجا نه په جهري اواز بسم الله نه ده اوريدلي نو ته هم داسي مه کوه او چي کله مونځ شروع کوي نو قرأنت د "الحمد لله رب العالمين" نه شروع کوه.

^١ سنن النسائي للإفتتاح ٢٢ (٩٠٩)، سنن ابن ماجه للإقامة ٢ (٨١٥)، (تحفة الأشراف: ٩٩٦٤)، مسند احمد (٣/٥٨) ١٠

امام ترمذي وائي د عبد الله بن مغفل حديث حسن صحيح دي او د صحابه كرامو چي ابو بكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم هم پكي شامل دي او د اكثرو تابعينو او اهل علمو هم په دي باندې عمل دي. سفيان ثوري ابن مبارك، احمد، او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندې قول كړي دي چي بسم الله الرحمن الرحيم جهرا ونييل درست نه دي بلكه دوى وائي چي په زړه كي ددي ونييل پكار دي

*****

٦٩_ باب مَنْ رَأَى الْجَهْرَ بِـ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

ذكر دهغه چا څوك چي جهرا دبسم الله ونيلو قائل دي

٢٤٥_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الضُّبِّيُّ، حَدَّثَنَا الْمُغْتَبِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَتَّادٍ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ بِـ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" سورة الفاتحة آية ١. "قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَاكَ، وَقَدْ قَالَ: بِهَذَا عِدَّةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو هُرَيْرَةَ وَابْنُ عُتْمَرٍ وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ الزُّبَيْرِ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ رَأَوْا الْجَهْرَ بِـ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" سورة الفاتحة آية ١، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ حَتَّادٍ هُوَ ابْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَأَبُو خَالِدٍ يُقَالُ: هُوَ أَبُو خَالِدٍ الْوَالِئِيُّ وَاسْمُهُ: هُرْمُزٌ وَهُوَ كُوفِيٌّ. (١)

ترجمه د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه مروې دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم

به خپل مونځ د بسم الله الرحمن الرحيم نه شروع كولو

امام ترمذي وائي ددي حديث سند قوي نه دي او په صحابه كرامو كي ابو هريره، ابن عمر، ابن عباس، او ابن زبير رضي الله عنهم او د دينه پس په تابعينو كي بعضي اهل علمو په جهري بسم الله باندې قول كړي دي او دا دامام شافعي مسلك هم دي

تشرېح: بسم الله بالجهر مسئله د احنافو او شوافعو په مينځ كي اختلافي ده، احناف وايي چي په تسميه او تعوذ كي به اخفا كوي. يعنى په مانځه كي به دا په پټه وائي (٢) امام شافعي فرماني چي په جهري مونځ كي به په جهر سره وائي.

په تعوذ تسميه او امين كي د جهر او اخفاء حكم

امام شافعي د بسم الله جهرا ونيلو قائل دی او دليل يې دا دی. ابوهريره (رضي الله عنه) روايت کوي چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم به په خپل مونځ کي په بسم الله باندې جهر کولو په صحيح ابن خزيمه، ابن حبان او نسائي کي د نعيم بن المجرم نه روايت دې چي: صليت وراء أبي هريرة (رضي الله عنه) فقرأ بسم الله الرحمن الرحيم. ثم قرأ بأمر القرآن حتى بلغ ولا الضالين. فقال آمين. ثم يقول إذا سلم والذي نفسي بيده إني لأشبهكم صلاة برسول الله، فتح القدير) يعنى نعيم المجرم نه روايت دې چي ما په ابوهريره (رضي الله عنه) پسې روستو مونځ کولو. ابوهريره (رضي الله عنه) بسم الله الرحمن الرحيم اووئيل بيا ئې ام القرآن يعنى سورة فاتحه اووئيله تردی چي: ولا الضالين ته اورسيدلو. نو آمين ئې اووئيل بيا ئې د سلام نه پس اووئيل په هغه ذات مي دي قسم وي چي زما روح د هغوی په قبضه کي دې چي زه د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په مانځه کي دتولو نه زيات مشابه يم.

دا حديث په دي خبره دلالت کوي چي ابوهريره (رضي الله عنه) په بسم الله، سورة فاتحه او آمين دري وارو باندې جهر کولو. ځکه که ابوهريره (رضي الله عنه) جهر نه کولو. نو نعيم المجرم (رضي الله عنه) ته به څنگه پته لگيدله. اوچونکه ابوهريره (رضي الله عنه) اووئيل چي زما مونځ د رسول الله د مانځه سره زيات مشابه دي. نو ددی نه معلومه شوه چي رسول الله به هم دا څيزونه په جهر سره لوستل.

اودارقطني د سعيد بن جبیر نه روايت کړې دي (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال كان النبي صلي الله عليه وسلم يجهر في الصلاة ببسم الله الرحمن الرحيم) ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم به په مانځه کي په بسم الله باندې جهر کولو.

زمونږ دليل دابن مسعود (رضي الله عنه) قول دي چي څلور څيزونه داسي دي. کوم چي امام پټ وائي. هغه څلور څيزونه دا دي. تعوذ، تسميه، تحميد (ربنا لك الحمد) او آمين، صاحب د شرح نقايه د تحميد په ځانې ثناء ذکر کړې ده. ځکه چي امام محمد په آثار کي روايت کړې دي (عن أبي حنيفة (رضي الله عنه) عن حماد عن ابراهيم النخعي أنه قال أربع تخفيهن الإمام

التعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم. وسبحانك اللهم وبحمدك وأمين) (شرح نقايه) (۲) په بسم الله بالر ونيلو باندې د انس (رضي الله عنه) قول هم مستدل دي. ارشاد دي (صليت خلف رسول الله وخلف أبي بكر وعمر وعثمان فلم أسمع أحدا منهم يقرأ بسم الله الرحمن الرحيم) او د

مسلم په يو روايت كي دي (فلم أسمع أحدا منهم يجهرون بسم الله الرحمن الرحيم) انس (رضي الله عنه) فرمائي چي ما په رسول الله، ابوبكر، عمرو او عثمان رضي الله عنهم پسي مونځ كولو، ما په دوي كښ د يو نه هم په بسم الله باندې جهر نه دي اوريدلي.

دامام شافعي بالجهر پيش كړي روايتونونه دوه جوابونه دي اول جواب دا دي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم كله كله د خلقو د تعليم دپاره په بسم الله باندې جهر كړې دي. گني د رسول پاك صلي الله عليه وسلم عام عادت په بسم الله باندې جهر نه وو. انس (رضي الله عنه) خبر ورکړې دي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم په بسم الله باندې په مانځه كي دننه جهر نه دي كړي (۲) دويم جواب دا دي چي په ابتداء د اسلام كي به رسول پاك صلي الله عليه وسلم په بسم الله باندې جهر كولو ليكن دايت ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها . په ذريعه جهر منسوخ شو.

صاحب د شرح نفايه او ملا علي قاري دنسخ تفصيل داسي بيان كړې دي (عن سعيد بن جبیر أنه قال كان الشركون يحضرون المسجد وإذا قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم قالوا هذا محمد يذكر رحمن اليمامة يعنون مسلمية الكذاب فأمر أن يخافت بسم الله الرحمن الرحيم ونزلت ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها، سعيد بن جبیر (رضي الله عنه) نه روايت دي. فرمائي چي د مكې مشركان به مسجد حرام ته حاضریدل. او چي كله به رسول پاك صلي الله عليه وسلم قرايت كولو نو فرمائيل به ئي چي دا محمد دي. د يمامه د رحمن يعني مسلميه كذاب ذكر كوي. نو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ته حكم اوشو چي په بسم الله الرحمن الرحيم باندې اخفاء كود. او دبسم الله الرحمن الرحيم آيت نازل شو. ددي واقعه نه معلومه شوه چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم به په بسم الله او قرأت د قرآن كي جهر كولو. خو ددي واقعه نه پس د جهر حكم منسوخ شو. او د ابوداود په يو روايت كي دي (يخفف النبي صلى الله عليه وسلم بسم الله الرحمن الرحيم) يعني ددي واقعه نه پس د الله تعالى پاك پيغمبر به بسم الله په پټ آواز سره ونيله. دا هم د جهر په منسوخ كيدو باندې دلالت كوي.

علامه ابن الهمام د نعيم المجرم (رضي الله عنه) د روايت جواب ورکوي اوفرمائي چي ممكن ده چي د ابوهريره (رضي الله عنه) د اخفاء باوجود نعيم المجرم (رضي الله عنه) اوريدلي وي. ځكه كه مقتدي د امام سره نژدې وي. او امام په اخفاء كي مبالغه نه وي كړې. نو هم اوريدل متحقق كيدی شي .

پاتې شوه دا خبره چي بسم الله به په هر ركعت كي د سورة فاتحه نه وړاندې وائي. او كه صرف په اولني ركعت كي نو په دي باره كي د امام اعظم نه دوه روايتونه دي. دحسن بن

زياد روايت دا دې چی بسم الله به په هر رکعت کي نه وائی بلکه د مونځ په شروع کي صرف يو ځل ونیل کافی دی. لکه څنکه چی تعوذ صرف په اولنی رکعت کي کافی دی.

ددی دلیل دا دې چی بسم الله د سوره فاتحه جزء نه دی. بلکه د افتتاح صلاة دپاره ونیلی شی. او صلاة واحد د فعل واحد پشان دی. او د فعل واحد دپاره يو ځل بسم الله ونیل کافی دی. نو د صلاة واحده دپاره هم يو ځل بسم الله ونیل کافی دی.

دامام ابو حنیفه رحمه الله نه دویم روايت د ابویوسف دې چی په هر رکعت کي به بسم الله وائی. احتیاط هم په دی کي دې. ځکه چی په دی کي د اهل علمو اختلاف دې چی بسم الله د فاتحه جزء دی او که نه؟ او د فاتحه په هر رکعت کي ونیل ضروری دی. نو د بسم الله ونیل هم په هر رکعت کي ضروری شو چی د اختلاف نه بچاو راشی.

صاحب دهدایه فرمائی چی په هر رکعت کي بسم الله ونیل د صاحبینو قول دې. بیا فرمائی چی د سورة فاتحه او سورة په مینځ کي دی بسم الله نه وائی. البته امام محمد فرمائی چی په سری مونځ کي بسم الله، د سورة فاتحه او سورة په مینځ کي ونیلی شی. خو په جهري کي نشی ونیلی.

*****

۷۰_ باب مَا جَاءَ فِي افْتِتَاحِ الْقِرَاءَةِ بِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)

په الحمد لله دقرانت شروع کولو بیان

۲۴۶_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَاثَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ سورة الفاتحة آية ۲. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ كَالْوَأْدِ يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ كَالْوَأْدِ يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، مَعْنَاهُ أَنَّهُمْ كَالْوَأْدِ يَبْدَأُونَ بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ

الْكِتَابِ قَبْلَ السُّورَةِ. وَلَيْسَ مَعْنَاهُ أَنَّهُمْ كَالَّذِينَ لَا يَقْرَءُونَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، وَكَانَ الشَّافِعِيُّ يُرَى أَنَّهُ يُبْدَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. وَأَنَّهُ يُجَهَرُ بِهَا إِذَا جُهِرَ بِالْقِرَاءَةِ. (١)

ترجمه دانس رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم به په الحمد لله رب العالمين قرائت شروع کولو امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي ، په صحابه کرامو او تابعينو کي ډاکثرو او ددوي نه وروستنو خلقو په دي باندې عمل دي هغوي به د الحمد لله رب العالمين نه قرائت شروع کولو ، امام شافعي وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم د الحمد لله رب العالمين نه قرائت شروع کولو ددي مطلب دادي چي دوي به د سورة نه مخکي سورة فاتحه لوستله او ددي دا مطلب نه دي چي بسم الله الرحمن الرحيم به يي نه لوستلو ، دامام شافعي مسلک دادي چي شروع دي په بسم الله الرحمن الرحيم باندې اوکړي شي او په جهري اواز دي اولوستلي شي خو چي قرائت جهري وي.

تشریح په مونځ کي د مسنون قراءت مقدار

قراءة په مونځ په څومره مقدار کي ضروري دی؟ په دي سلسله کي قاضي ثناء الله پاني پتي د سورة العزل په تفسير کي شاندار تحقيق کړی دی چي د مقام د اقتضاء په طور يي دلته نقل کړو

مسئله: په څومره مقدار کي قرائت واجب دي دکوم نه بغير چي مونځ درست نه دي دا مسئله اختلافي ده په يو روايت کي دامام اعظم قول دا راغلي دي څومره قرائت چي د مونځ رکن وي دکوم نه بغير چي مونځ نه کيږي هغه کم از کم دومره حصه ده چي دقران اطلاق ورباندې کيږي شي يعني چي دکوم انسان دکلام سره مشابه نه وي ددي روايت تقاضا داده چي ديو ايت نه کم قرائت هم د مونځ دجواز دپاره کافي دي او صاحب دقدوري هم پدي بيان اعتماد کړي دي.

دامام صاحب دويم قول په بل روايت کي دا راغلي دي او دا دامام احمد مسلک هم دي چي ديو ايت نه په کم قرائت مونځ نه کيږي دا روايت صاحب دهدايه اختيار کړي دي دامام صاحب دريم قول دادي چي لاندې دري ايتونه لکه دسورة کوثر او يو اوږد ايت چي د دري ايتونو په مقدار وي لوستل يي لازم دي او ددومره قرائت نه بغير مونځ نه کيږي دامام محمد او امام ابو يوسف هم دا قول دي ليکن ددي سره سره دامام صاحب او ابو يوسف او امام محمد دا قول هم

١ صحيح البخاري/الأذان ٨٩ (٤٢٢) ، صحيح مسلم/الصلاة ١٢ (٢٩٩) سنن ابی داود/ الصلاة ١٢٢ (٤٨٢) ، سنن النسائي/الإفتتاح ٢٠ (٩٠٢) ، سنن ابن ماجه/الإقامة ٢ (٨١٢) ، (تحفة الأشراف: ١٢٣٥) ، موطأ امام مالک/الصلاة ٦ (٣٠٦)

مسند احمد (١٠١/٣/١١٢ ، ١١٣ ، ١١٤) ، سنن الدارمي/الصلاة ٢٢ (١٢٤٩)

دي چي سورة فاتحه او ددي سره يو بل سورة ادري ايتونه لائنه او يا يو اوږد ايت، په مقدار قرآن واجب دي کچري سهوا پاتي شي نو سجده سهوه به لازم وي او کچري قصدا يي پريخودو او سجده سهوه يي اونکړه نو گنهگار به وي او دمونځ راگرځول ورباندي واجب دي مگر فرض نه دي

*****

٧١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

دسورة فاتحي لوستلو نه بغير مونځ نه کيږي

٢٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَنِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَخْبُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَقَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي كَالِبٍ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَغَيْرُهُمْ قَالُوا: لَا تُجْزَى صَلَاةٌ إِلَّا بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي كَالِبٍ: كُلُّ صَلَاةٍ لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خَدَاجٌ غَيْرُ كَامِلٍ، وَبِهِ يَقُولُ: ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي عَمْرٍو يَقُولُ: اخْتَلَفْتُ إِلَى ابْنِ عُيَيْنَةَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ سَنَةً، وَكَانَ الْحُمَيْدِيُّ أَكْبَرَ مِنِّي سَنَةً، وَسَمِعْتُ ابْنَ أَبِي عَمْرٍو يَقُولُ: حَبَّبْتُ سَبْعِينَ حَجَّةً مَا شِئْتُ عَلَى قَدَمَيْ. (١)

ترجمه دعباده بن الصامت رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماني دي خوك چي په مونځ كي سورة فاتحه اونه لولي دهغه مونځ نه کيږي. امام ترمذي وائي دعباده بن الصامت حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابوهريره، عائشه، انس، ابوقتاده، او عبدالله بن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په صحابه كرامو كي داكثرو اهل علمو چي عمر فاروق او علي جابر بن عبدالله او عمران بن حصين رضي الله عنهم هم شامل دي په دي باندي عمل اختيار كړي دي ددوي قول دي چي دسورة

^١ صحيح البخاري/الأذان ٩٥ (٤٥٦). صحيح مسلم/الصلاة ١١ (٣٩٢). سنن ابى داود/الصلاة ١٣٦ (٨٢٢). (بزيادة)

فصاعدا (١). سنن النسائي/الإفتتاح ٢٢ (٩١١). سنن ابن ماجه/الإقامة ١١ (٨٢٤). (تحفة الأعراف: ٥١٠). مسند احمد

(٢٢٢.٥/٢١٢). سنن الدارمي/الصلاة ٣٢ (١٢٤٨)

فاتحي لوستلو نه بغير تش سورة ونيل كفايت نه كوي دعلي رضي الله عنه قول دي خوك چي په مونخ كي سورة فاتحه اونه لولي نود هغه مونخ ناقص او ناتمام دي او همدا دابن مبارك، شافعي، او احمد او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» قول هم دي

تشریح: دامام مالك شافعي او احمد په نزد بغير دسورة فاتحي نه مونخ درست نه دي او دسورة فاتحي سره ديوبل سورة يوخاي كول مسنون دي واجب نه دي دي علماؤ دخپلي دعوي په ثبوت كي دا حديث پيش كړي دي

"(لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)" (متفق عليه من حديث عباد بن الصامت)

ورواه الدار قطنى بلفظ لا يجوز صلوة من لم يقرأ بفاتحة الكتاب وقال اسناده صحيح"

"رواه ابن خزيمة وابن حبان بهذه اللفظ من حديث ابى هريرة رض وفيه قال الراوي "قلت ان كنت خلف الامام قال فاخذ بيدي وقال اقرأ بها في نفسك"

"وروى مسلم واحمد عن ابى هريرة رض بلفظ "من صلى صلوة لم يقرأ فيها بامر القرآن فهي خداج هي خداج غير تمام . فقلت يا أبا هريرة أحياناً أكون وراء الامام فقال اقرأ بها في نفسك يا فأرسي"

"وروى الحاكم من طريق اشهب عن ابى عتبة عن ابى هريرة عن محمد بن الربيع عن عبادة مرفوعاً أما القرآن عوض عن غيرها وليس غيرها عوضاً عنها"

مونږ چي دفاتحه الكتاب كوم حديث لره په مختلفو الفاظو دمختلفو راويانو نه نقل كړي دي ددينه معلومه شوه چي دلاصلا الابفاتحة الكتاب چي كومه معني خلق بيانوي چي دفاتحي نه بغير مونخ كامل نه وي (يعني كيږي او فرض ساقطېږي) لكه چي په يوبل حديث كي راغلي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي "لا صلوة لجار المسجد الا في المسجد" يعني دجومات دگاونډي مونخ بغير دجومات نه نه كيږي ددي مطلب دادي چي كامل نه وي دحديث دا وضاحت غلط دي ځكه چي په نورو الفاظو سره چي دا حديث مروي دي هلته دا تاويل نه چلېږي . ددينه علاوه په لاصلا الابفاتحة الكتاب كي بفاتحة الكتاب جار مجرور دفعل محذوفه سره متعلق دي او جار مجرور چي كوم كلام خبر واقع شي دهغي تعلق دكوم عام فعل سره ضروري وي (خپدي شرط چي دكوم خاص فعل قرينه موجوده نه وي، گوياكې اوس دلاصلا الابفاتحة الكتاب اصل داسي دي يعني مونخ بغير دفاتحة الكتاب نه نه كيږي او دنه كيدو شرعي معني داده چي ددي شرعي وجود نشته او صحيح نه دي لهذا دحديث معني به داسي وي چي بغير دفاتحي لوستلو نه مونخ نه كيږي ، البته په حديث

"لا صلاة لجار المسجد الا في المسجد" کي نفي دڪمال ده يعني دمسجد دگاوندي بغير دمسجد نه مونځ ڪامل نه دي . ددي وجه داده پني دلته جار مجرور خبر نه دي بلڪه خبر محذوف دي نو په دي وجه دلته په نفي دڪمال اجماع منعقد ده ، يو بل حديث قدسي دي په کوم کي چي دسورت فاتحي تقسيم دي فرمائيلي يي دي چه . "قسمت الصلاة بيني وبين عبدی نصفين" الحديث . دا حديث هم په دي دلالت کوي چي بغير دفاتحي نه مونځ نه کيږي ، په دي وجه په بعضي روايتونو کي راغلي دي چي د امام ابوحنيفه په نزد په مونځ کي دسورت فاتحي قراءت او ورسره ديوبل سورت لوستل واجب دي

ابن ماجه دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي چي څوک په هر رکعات کي الحمد لله او کوم سورت اونه لولي برابره خبره ده چي فرض وي او که نه وي خو مونځ يي نه کيږي (ددي حديث سند ضعيف دي)

ابو داود دهمام په سند سره دقتاده نه او هغه دابوبصره نه دابوسعيد خدري بيان نقل کړي دي فرمائيلي دي چي مونځ ته رسول الله صلي الله عليه وسلم دفاتحه الكتاب او کوم سورت چي مونځ ته اسان وي دلوستلو حکم کړي دي ددي حديث سند صحيح دي

امام ابو حنيفه سورة فاتحه دمونځ رکن نه گنري چي بغير دسورة فاتحي نه دي مونځ جائز ونه گرځي ، پدي معامله کي په ايت فاقروا ماتيسر من القرآن عمل کوي ، صاحب دهدايه ليکلي دي چي قران په خبر واحد سره زيادت کول جائز نه دي مگر موجب دعمل وي نو پدي وجه مونځ سورة فاتحه او ضم دسورة واجب گنږو

زما په نزد صحيح مسلك دا دي چي قرائت دفاتحي او ضم دسورة دواړه دمونځ ارکان دي او د دواړو نه بغير مونځ جائز نه دي ، او په ايت فاقروا سره دفاتحي درکيت په نفي استدلال کول درست نه دي ځکه چي ددي ايت تفسير په ظاهري طور سره هم دا دي چي دقرائت نه مراد

دشپي مونځونه دي او د "فتاب عليكم فاقروا ماتيسر" مطلب دا دي چي الله تعالي دقيام الليل په فرضيت کي تخفيف کړي دي اوس چي څومره مونځونه په سهولت سره کولي شي هغه هومره کوئ او پدي ايت کي دقرائت دمقدار بيان نشته ، دا ايت دپنځه وختي مونځونو سره متعلق گرځول يو ضعيف احتمال دي او ضعيف احتمال دوجوب دپاره دليل نشي جوړيږي ، داسي کمزوري تشريح ته دقطعي حکم مرتبه ورکول په کوم چي په خبر واحد سره زيادت واجب نه دي څنگه درست کيږي شي ، دا حديث خو تمام امت قبول کړي دي او دجمهور اهل اسلام پدي باندي عملي اجماع ده ، او مسلسل متواتر المعني منقول دي او هغه داسي چي نه رسول الله او نه سلفو بغير دفاتحي نه کوم مونځ کړي دي ، پداسي متواتر المعني خبر او پداسي اجماعي نقل سره په کتاب بالاجماع زيادت صحيح دي ددينه علاوه دا خبره ده چي مونځ

دخيل هينٽ او حقيقت په اعتبار سره، مجمل دي او احاد احاديث دمجل بيان کولي شي او دارکانو دصلاة تفصيل هم کولي شي اوگوري احناف اخري قعده فرض کنږي او په دليل کي د ابن مسعود رضي الله عنه حديث پيش کوي ، احناف وائي چي پدي حديث کي دمونغ تکميل په دوه خبرو کي ديوي سره ترلي شوي دي نو پدي وجه احد الامرین فرض دي دا حديث داخبار احادونه دي او ددي باوجود احناف ددينه دقعده اخري په فرضيت استدلال کوي احناف دفاتحي درکنيت په نفي دابوهريره رضي الله عنه والاحديث نه هم استدلال کړي دي په کوم کي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي په مونغ ودريري نو تکبير ووايي بيا چي درته خورمه قران ياد وي هغه ولولي الخ ، ددي جواب داډي چي ددي حديث نه دمطلق قراءت وجوب معلوميري او "لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب" په تعين دفاتحي دلالت کوي لهدا مطلق به په مقيد حمل کولي شي اوفاتحه به دمونغ رکن گرځولي شي ددينه علاوه دابوهريره حديث ډي چي درفاعه بن رافع په سند سره په دي الفاظو مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي په مونغ ودريري نو تکبير ووايي او بيا ام القران ولولي ، اوبيا چي موخه خوښ وي ولولي ، دا روايت امام احمد بيان کړي دي . اوددارقطني دروايت الفاظ داډي بيا تکبير ووايي اوبيا ثناء اووايي بيا ام القران ولولي اود کوم خيز دلوستواجازات چي ورکړي شوي دي اوکوم چي په اساني سره لوستلي شي هغه ولولي

*****

٧٢_ باب مَا جَاءَ فِي التَّائِمِينَ

دامين ونيولييان

٢٤٨_ حَدَّثَنَا بُنْدُازُ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ. عَنْ حُجْرٍ بْنِ عَنَبَسٍ. عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَرَأَ: غَيْرَ الْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقَالَ: آمِينَ وَتَدَّ بِهَا صَوْتَهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ. وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَبِهِ يَقُولُ: هَيْدُرٌ وَاحِدٌ مِنْ أَهْلِ الْوَلَمِ مِنَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّائِبِينَ. وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَزُونَ أَنَّ الرَّجُلَ يَزْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّائِمِينَ وَلَا يُخْفِيهَا. وَبِهِ يَقُولُ: الشَّافِعِيُّ. وَأَخَذْتُ. وَإِسْحَاقُ وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ. عَنْ حُجْرٍ أَبِي الْعَنَبَسِ. عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ. عَنْ أَبِيهِ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: غَيْرَ الْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقَالَ: "آمِينَ"

وَحَفَضَ بِهَا صَوْتَهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ مُحْتَمًا، يَقُولُ: حَدِيثُ سُفْيَانَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شُعْبَةَ فِي هَذَا وَأَخْطَأُ شُعْبَةَ فِي مَوَاضِعَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: عَنْ حُجْرٍ أَبِي الْعَنْبَسِ وَإِنَّمَا هُوَ حُجْرُ بْنُ عَنَبَسٍ وَيُكْنَى أَبُو السَّكَنِ وَزَادَ فِيهِ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ وَلَيْسَ فِيهِ عَنْ عَلْقَمَةَ، وَإِنَّمَا هُوَ عَنْ حُجْرِ بْنِ عَنَبَسٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَقَالَ: وَحَفَضَ بِهَا صَوْتَهُ، وَإِنَّمَا هُوَ وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَأَلْتُ أَبَا زُرْعَةَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: حَدِيثُ سُفْيَانَ فِي هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شُعْبَةَ، قَالَ: وَرَوَى الْعَلَاءُ بْنُ صَالِحٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهِيلٍ كَحَوْزِ رَوَايَةِ سُفْيَانَ، (١)

ترجمه دوانل بن حجر رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي مانيي كريم صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي وو چي د "غير المغضوب عليهم ولا الضالين" ونيلو نه پس يي امين اوونيل او دي سره يي خپل اواز راښكلو

امام ترمذي واني دوانل بن حجر حديث حسن دي، او په دي باب كي دعلي او ابو هريره رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي په صحابه كرامو او تابعينو كي هم دبعضي اهل علمو دا قول دي چي سري به په امين ونيلو كي خپل اواز راوباسي او تيت به يي نه پريږدي، امام شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله هم داسي وائي، شعبة دا حديث په سند د سلمه بن كهيل عن حجر ابي العنابس عن علقمة بن وائل عن ابيه نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم غير المغضوب عليهم ولا الضالين اوونيل نو امين يي اوونيلو او اواز يي تيت اوساتلو. دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي دسفيان حديث دشعبة دحديث نه زيات صحيح دي او شعبة په دي حديث كي په يو څو مقاماتو كي غلط شوي دي، اول دا چي هغه حجر ابي عنبس ونيلي دي مگر هغه حجر بن عنبس دي او دهغه كنيه ابو السكن ده او په دي سند كي هغه عن علقمة بن وائل واسطه زياته كړي ده او حال دادي په دي كي دعلقمة واسطه نشته حجر بن عنبس براه راست د وائل بن حجر نه روايت كړي دي او "وخفض بها صوته" اوونيل او حال دادي چي دلته "ومد بها صوته" اصل لفظ دي، ما دابوزرعه نه ددي حديث باره كي تپوس او كړو هغه اوونيل دسفيان حديث دشعبة دحديث نه زيات صحيح دي او علاء بن صالح اسدي هم دسلمه بن كهيل نه دسفيان دحديث هم معني روايت نقل كړي دي

تشریح: د فاتحي نه پس دامين ونيلو حكم

دامين متعلق داهل علمو دوه اقوال دي:

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ۱۴۳ (۹۳۲) . سنن النسائي/ الافتتاح ۲ (۸۸۰) . سنن ابن ماجه/ الإقامة ۱۲ (۸۵۵) . (تحفة

الأشراف: ۱۱۴۵۸) . مسند احمد (۴/۲۱۵) . سنن الدارمي/ الصلاة ۳۹ (۱۲۴۸)

(۱) د سورة فاتحي په خميدو باندې چې كله امام ولا الضالين اوواني نو امام او مقتدى دواړو لره آمين ونيل پكار دى

(۲) امام مالك فرمائى چې صرف مقتدى به آمين واني. امام به آمين نه واني

د امام مالك دليل دا حديث دى: اذا قال الامام ولا الضالين فقلوا آمين مسلم پوره حديث داسى روايت كړې دې

وانما جعل الإمام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه فإذا كبر فكبروا وإذا قرأ فأنصتوا أو إذا قال الامام ولا الضالين فقلوا آمين

يعنى امام خو ددى دپاره جوړ شوې دې چې دده اقتدا، اوشى نو تاسو د هغه نه اختلاف مه كوئ. كله چې هغه تكبير واني نو تاسو تكبير واني او كله چې هغه قراعت واني نو تاسو چې اوسئ او كله چې هغه ولا الضالين، اوواني نو تاسو آمين واني.

امام مالك ددى حديث نه داسى استدلال كوى چې رسول پاك صلي الله عليه وسلم تقسيم كړې دې نو د امام په حصه كي د قراعت اتمام دې او د مقتدى په حصه كي آمين ونيل دى او چونكه تقسيم د شركت منافي دې نو خكه په آمين ونيلو كي امام او مقتدى دواړه شريك نه وي بلكه صرف مقتدى به آمين واني زمونږ دليل دا حديث دې

(إذا أمن الإمام فأمنوا فإنه من وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه)

كله چې امام آمين اوواني نو تاسو هم آمين واني خكه چې د چا آمين ونيل برابر شى د فرشتو د آمين ونيلو سره نو د هغه تير شوى ټول گناهونه معاف كولى شى.

د امام مالك د پيش كړى حديث جواب دا دې چې ددى حديث په آخر كي دى (فإن الإمام يقولها) يعنى امام هم آمين واني نو معلومه شوه چې په دى حديث كي تقسيم او ويش مراد نه دې.

زمونږ د مذهب تائيد په دى حديث سره هم كيږي كوم چې مسيب د ابوهريره (رضي الله عنه) نه روايت كړې دې

(قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قال الامام ولا الضالين فقلوا آمين فإن الملائكة

تقول آمين وإن الإمام يقول آمين فمن وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه)

(رواه عبد الرزاق في مصنفه)

دامام ابو حنيفه رحمه الله نه يو روايت دا دې چې امام به آمين نه واني بلكه صرف مقتدى دى آمين واني او دليل دا روايت دې چې امام داعى وى او مقتدى اوريدونكى وى او آمين

اوريدونكى وائى. داعى نې نه وائى. لكه د مونځ نه علاوه په نورو دعاگانو كي چى عادت دې

اود رسول پاك صلى الله عليه وسلم په قول (إِذَا أَمِنَ الْإِمَامُ فَأَمِنُوا) كي امام ته آمين ويونكى ځكه وئيلى شوې دې چى ده سورة فاتحه اووئيله. نو د آمين وئيلو سبب نې پيدا كړو. او مسبب له د مباشر په نوم باندې ذكر كول جائز دى. لكه (بني الأمير المدينة) كي چى د جوړولو نسبت امير طرف ته د مسبب په حيثيت شوې ده.

د آمين د لفظ همزه بعضي خلقو ممدود وئيلى ده. او بعضو مقصور وئيلى ده. نو ممدود وئيلو په صورت كي خو به هم آمين پاتې وي. او د مقصور وئيلو په صورت كي به امين وي. خودادى واضح وي چى په دواړو صورتونو كي به د "فعليل" په وزن وي. نو د ممدود په صورت كي به "الف" د اشباع وي. او د ممدود په صورت كي په استشهاد كي د مجنون دا شعر پيش كولى شى (ويرحم الله عبداً قال آميناً) په دى كي آمين ممدود استعمال شوې دې. په آخر كښې "الف" هم په دى كي د اشباع دپاره دې.

دا شعر د خپل تاسيس دپاره يوه واقعه لري. واقعه دا ده چى كله د مجنون په زړه كښى د ليلى محبت پريوتلو. او هغه ددى په محبت كي ډوب شو. او حيران اوپريشان به گرځيدلو. نو دده پلار ملوح سره ډير فكر شو. خلقو هغه ته مشوره وركړه چى دى د كعبه الله د زيارت دپاره بوځه. نو دده پلار مجنون د حج په اراده بوتلو. او مناسك حج نې ورته اوخودل. او مجنون ته نې اووئيل چى دكعبې معظمې پر دى اونيسه. او دا اووايه.

(اللهم ارحني من ليل وحبها) اى زما پروديگاره! زما نه د ليلى محبت لري كړي. او ماته سكون راكړه. نو مجنون د دى په ځانې دا شعر د شوق په اندازه كي اووئيلو.

(اللهم من على ليل وقربها) اى الله ماته د ليلى قرب او وصل راكړي. او په ما باندې احسان او كړه. پلار چى دا اوريدلو. نو دهغه په وهلو نې شروع وكړه چى ما خو درته د لري كولو د دعا غوښتلو دپاره وئيلى و. او ته د حاصليدو دعا كوي. نو بيا مجنون دا شعر شروع كړو.

(يارب لا تسلبني حبها أبداً ويرحم الله عبداً قال آميناً) يعنى اى ربه ما نه د هغى محبت كله هم زانله نكړي. او زما په دى دعا چى څوك آمين وائى. نوپه هغه باندې رحم او كړي. .... (اشرف الهدايه)

په امين كي د جهر او اخفاء حكم

په جهر او اخفاء امين كي د اهل علمو دوه اقوال دي:

(۱) د احنافو په نزد د امام او مقتدى ټولو دپاره آمين په پټه وئيل مسنون دى.

۲، او امام شافعي او اهل ظواهر د آمين بالجهر قائل دي
 د امام شافعي دليل د ابوداود دا روايت دي
 (عن وائل بن حجر قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قرأ ولا الضالين قال آمين
 ورفع بها صوته) او په ترمذي كي دي (ومد بها صوته)
 يعنى وائل بن حجر (رضي الله عنه) فرماني چي رسول الله به كله: ولا الضالين او وئيل نو
 آمين به ئي وئيلو او دخپل آمين سره به ئي خپل آواز اوچتولو.
 زمونږ دليل د ابن مسعود (رضي الله عنه) حديث دي. كوم چي وړاندي تير شو. يعنى:
 (قال أربع يخفيهن الإمام التعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم واللهم ربنا لك الحمد وآمين)
 او په يو روايت كي دي (خمس يخفيهن الإمام) او دذكر شوي څلورو څيزونو نه علاوه ئي
 (سبحانك اللهم وبحمدك) هم ذكر كړي دي. ددي روايت نه آمين په پته وئيل ثابت شو. زمونږ
 دويم دليل دا دي چي آمين د استجب په معنى كي دعا ده. او په دعا كي اخفاء غوره ده. ځكه
 چي الله تعالى فرمائي:

ادعوا ربكم تضرعاً وخفية.

د امام شافعي د طرف نه پيش شوې حديث د وائل بن حجر (رضي الله عنه) نه جواب دا دي
 چي علقمه بن وائل د خپل پلار وائل نه روايت كړي دي. په هغى كي (خفض به صوته) دي. نو د
 تعارض د وجي به د وائل (رضي الله عنه) دواړه رواياتونه ناقابل استدلال وي. او د ابن
 مسعود (رضي الله عنه) روايت به كوم چي زمونږ مستدل دي. قابل استدلال وي.

*****

٢٤٩- قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ لُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ
 صَالِحٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهْزَلٍ، عَنْ حُجْرِ بْنِ عُبَيْسٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَحَوْ حَدِيثِ سَفِيَّانَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهْزَلٍ. (١)

ترجمه به دي سند سره هم وائل بن حجر رضي الله عنه نه دسفيان سابقه سند هم معني
 روايت نقل شوي دي.

د ابو هنييد وائل بن حجر رضي الله عنه حالات

^١ سنن ابى داود/ الصلاة ١٤٢ (٩٢٢) سنن النسائي/ الافتتاح ٢ (٨٨٠) سنن ابن ماجه/ الإقامة ١٢ (٨٥٥) . (تحفة
 الأعراف: ١١٤٥٨) . مسند احمد (٢/٢١٥) . سنن الدارمي/ الصلاة ٣٩ (١٢٨٢)

نوم وائل ڪنيه ابو هنيد دٻلار نوم حجر چي تعلق يي د حضرت موت د شاهي خاندان سره وو او پخپله هم سردار وو دفتح مڪي نه پس مديني ته داسلام قبلولو په نيت راغي او رسول الله صلي الله عليه وسلم يي پخپله استقبال اوکړو او خادر يي ورته خور کړو او په هغي يي کينولو او دده داوولاد دپاره يي دبرکت دعا هم اوغوښتله (استيعاب)

کله چي داسلام قبلولو نه پس واپس روان شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته دحضرموت په زمکو کي يوه توتو ته زمکه ورکړه او درخصتي په وخت کي ورسره دډيره لري پوري روان وو دکوفي داباديدونه پس په کوفه کي اوسيدو اوپه جنگ صفين کي دعلي رضي الله عنه سره وو چي دحضرموت قبيلي جهنده يي په لاس کي وه او د امير معاويه رضي الله عنه په زمانه کي وفات شو (اصابه)

دده دمروياتو شمير ۱۷۱ دی بخاري ورنه نقل دروايت نه دی کړی او مسلم ورنه شپږ روايات نقل کړي دي

*****

۷۳- بَاب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّائِمِينَ

دامين وليلو فضائل

۲۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا آمَنَ الْإِمَامُ فَأَقْبَنُوا، فَإِنَّهُ مَنَ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي امام امين اوواني نو تاسو هم امين اووايئ او دا ځکه دچا امين چي دفرشتو دامين سره موافق شي نو هغه ته دهغه مخکني گناهونه معاف کيږي امام ترمذي وائي دابوهريره حديث حسن صحيح دي.

تشریح: په امين کي دفرشتوسره دموافقت فضيلت

¹ صحيح البخاري/الأذان III (۴۸۰)، III (۴۸۲)، وتفسير (۲۴۵)، صحيح مسلم/الصلاة ۱۸ (۳۱۰)، سنن أبي داود/

الصلاة ۱۵۲ (۹۲۴)، سنن النسائي/الافتتاح ۲۳ (۹۲۶)، سنن ابن ماجه/الإقامة ۱۲ (۸۵۱)، تحفة الأشراف: ۱۳۳۰.

۱۵۲۲)، موطأ امام مالك/الصلاة II (۳۶)، مسند احمد (۲۳۸/۲۶۹)، سنن الدارمي/الصلاة ۲۸ (۱۲۸۱).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ آمِينَ وَقَالَتْ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ آمِينَ فَوَاقَفْتُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

صحيح البخاري كتاب الاذان باب فضل التامين ومسلم كتاب الصلاة باب التسميح والتحميد والتامين.

دابوهريرة ۷ نه روايت دي چي نبي كريم ۷ فرمانيلى دي كله چي يوكس ستاسونه امين وواني نو فرشتي په اسمان كي امين واني نوچي دده امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي

اودمسلم په يوروايت كي دي چي كله چي يوكس ستاسونه په مونځ كي امين وواني نو فرشتي په اسمان كي امين واني نوچي پدوي كي ديو امين دبل دامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ { غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ } اقْفُوا آمِينَ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. صحيح البخاري كتاب الاذان باب جهرا لامام بالتامين.

دابوهريرة ۷ نه روايت دي چي نبي كريم ۷ فرمانيلى دي كله چي امام دغیر المغضوب عليهم ولا الضالين وواني نوتاسوامين وواي نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَقَالَ ابْنُ شَهَابٍ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ آمِينَ. صحيح البخاري كتاب الاذان باب جهرا لامام بالتامين.

دابوهريرة ۷ نه روايت دي چي نبي كريم ۷ فرمانيلى دي كله چي امام امين واني نوتاسوهم امين وواي خكه نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي ابن شهاب ونيلى دي چي رسول الله ۷ به هم امين ونيلى

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْقَارِئُ فَأَمِنُوا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تُوْمِنُ مَن وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التامين.

دابوهريرة ۷ نه روايت دي چي نبي كريم ۷ فرمانيلى دي كله چي قاري امين واني نوتاسوهم امين وواني خكه چي فرشتي هم امين واني نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي

دمقتديا نو دپاره دامام سره دامين ونيلو فضيلت

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ { غَيْرِ الْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ } اقْفُوا آمِينَ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَقُولُ آمِينَ وَإِنَّ الْإِمَامَ يَقُولُ آمِينَ فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. سنن النسائي كتاب الافتتاح باب جهر الامام بامين. دابوهريرة ۱۰۰۰ نه روایت دي چي نبي کریم ﷺ فرمايلي دي. کله چي امام (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) وواني نوتاسوامين وواي: خکه چي فرشتي هم امين واني اوامام هم امين واني نوچي دجا امين دفرشتو دامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف کړي شي.

دامين اودسلام فضيلت

عَنْ عَائِشَةَ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا حَسَدُكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَا حَسَدُكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّأْمِينِ.

وفي رواية ابن ماجة عَنْ عَائِشَةَ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا حَسَدْتُكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَا حَسَدْتُكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّأْمِينِ.

الادب المفرد. وسنن ابن ماجة. ابواب اقامة الصلاة باب الجهر بامين.

دام المؤمنين عائشي ۱۰۰۰ نه روایت دي چي نبي کریم ﷺ فرمايلي دي چي يهوديان دامين اوسلام ونيلو په وجه ډير سخت حسد کوي.

اودابن ماجة په يوروايت کي دي چي يهوديان پتاسوباندي په بل کوم څيز کي دومره سخت حسد نه کوي څومره چي دسلام اودامين په وجه کوي.

فالحده په بره ذکرشوواحادیثو کي دامام اومقتدي دامين ونيلو فضيلت اوددي تاکيد او اهميت ذکر شوي دي اوداد درسول الله اودهغه نه پس دصحابه کرامونه په تواتر سره ثابت دي. دامام ابوحنيفه استاد عطا بن ابي رباح فرماني چي ما په بيت الله شريف کي دوه سوه صحابه کرام ليدلي دي چي کله به امام ولا الضالين ته ورسيدونوپه اوچت اواز به نبي امين ونيلو «بیهقي تحفة الاحوذی»

ټولو مسلمانانولره پدي باندي عمل کول پکار دي ددي په خاي ديهوديانوسره موافقت کول ندي پکار لکه چي په تير شوي حديث کي په امين اوسلام باندي حسد ديهودوعلامه گرځولي شوي ده ،الله تعالی دی درسول الله پدي سنتوباندي دنوروستنوپشان دعمل کولوتوفيق را کړي امين. (فضائل اعمال ابو عبد الله مغربي)

*****

٧٤- باب مَا جَاءَ فِي السَّكَّتَيْنِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ كي دوه سكتو بيان

٢٥١- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سُرَّةَ، قَالَ: "سَكَّتَانِ حِفْظُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". فَأَلْكَزَ ذَلِكَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَقَالَ: حِفْظَنَا سَكَّتُهُ، فَكَتَبْنَا إِلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ بِالْمَدِينَةِ، فَكَتَبَ أَبُو أَنِّي أَنْ حِفْظَ سُرَّةَ، قَالَ سَعِيدٌ: فَقُلْنَا لِقَتَادَةَ: مَا هَاتَانِ السَّكَّتَانِ؟ قَالَ: إِذَا دَخَلَ فِي صَلَاتِهِ، وَإِذَا قَرَعَ مِنَ الْقِرَاءَةِ، ثُمَّ قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ: وَإِذَا قَرَأَ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ: وَكَانَ يُعْجِبُهُ إِذَا قَرَعَ مِنَ الْقِرَاءَةِ أَنْ يَسْكُتَ حَتَّى يَتَوَدَّ إِلَيْهِ نَفْسُهُ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سُرَّةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، يَسْتَحِبُّونَ لِلْإِمَامِ أَنْ يَسْكُتَ بَعْدَ مَا يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ وَبَعْدَ الْقِرَاءِ مِنَ الْقِرَاءَةِ، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَأَصْحَابُنَا. (١)

ترجمه دسمره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي په مونځ كي دوه سكتي دي كومي چي ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي، عمران بن حصين رضي الله عنه ددينه انكار او كړو او ويي ونيل مونږ ته خو صرف يوه سكته ياده ده، چنانچي سمره بن جندب رضي الله عنه وائي مونږ په دي باره كي ابين بن كعب رضي الله عنه ته خط اوليرلو نو هغه په جواب كي اوونيل سمره درست ياد ساتلي دي، دسعيد بن ابی عرويه قول دي چي مونږ دقتاده نه تپوس او كړو چي دا دوه سكتي كومي كومي دي؟ هغوى اوونيل كله چي په مونځ كي بنده داخليږي اوله سكته دغه وخت كي ده او بيا چي كله دقرائت نه فارغېږي يوه سكته دلته ده او بيا يي ددينه پس اوونيل كله چي به يي "ولا الضالين" ونيل اورسول الله به دا خبره خوښوله چي كله به دقرائت نه فارغ شي نو لږ شان به خاموش او دريدو تردي پوري چي ساه يي او دريږي

امام ترمذي وائي دسمره رضي الله عنه حديث حسن دي، او په دي باب كي دابوهريره رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، او په اهل علمو كي دهيرو اهل علمو دا قول دي چي هغوى دامام دپاره دموځ شروع كولو نه پس او دقرائت ختمولو نه پس لږ شان خاموش او دريدل مستحب گنځي او همدا دامام احمد او اسحاق بن راهويه او زمونږ دعلماءو قول دي

*****

^١ سنن ابی داود في الصلاة ١٢٣ (٤٤٤، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠)، سنن ابی ماجه في الإقامة ١٢ (٨٢٢، ٨٢٥)، (تحفة الأعراف: ٢٥٨٩)

وكنز (٢٥٦، ٢٥٩)، مسند احمد (٢١٥)

٧٥_ باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَمِينِ عَلَى الشِّمَالِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ کي دښي لاس په چپ لاس داځودلو بيان

٢٥٢_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنْ سَيِّدِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هُلَبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُؤْمِنًا قِيًّا أَخَذَ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُنَّيْرٍ، وَعُطَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ هُلَبٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَزُونُ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ، وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنْ يَضَعَهُمَا فَوْقَ الشَّرَافَةِ، وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنْ يَضَعَهُمَا تَحْتَ الشَّرَافَةِ، وَكُلُّ ذَلِكَ وَاسِعٌ عِنْدَهُمْ، وَاسْمُ هُلَبٍ: يَزِيدُ بْنُ قُتَيْبَةَ النَّخَاعِيُّ (١).

ترجمه دهلې طائي بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به مونځ ته امامت راکولو نو خپل ښي لاس به يې په گس لاس اځودلو امام ترمذي وائي دهلې رضي الله عنه حديث حسن دي، او په دي باب کي دوائل بن حجر غطيف بن حارث، ابن عباس، ابن مسعود، او سهل بن سعد رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي دصحابه کرامو او ددوي نه پس دتابعينو او دهغوي نه پس د نورو داهل علمو هم په دي باندې عمل دي چي سړي به په مونځ کي ښي لاس په چپ لاس باندې اړدي او دبعضو رائي داده چي دنوم دپاسه به يې اړدي او دبعضو قول دي چي دنوم نه لاندې به لاس تري داهل علمو په نزد ددي ټولو گنجائش شته

تشرېح دلته دد څلور مسائل بيان دی:

(١) آیا په مانځه کي به خپل ښي لاس په گس باندې اړېدی. او که نه ؟

(٢) څنگه به ښي اړېدی؟

(٣) په کوم ځانې به ښي اړېدی؟

(٤) کله به ښي اړېدی.

اولنی مسئله وضع اليمين علي الشمال: په اولنی مسئله کښ زموږ د دری اهل علمو قول دا دي چي په مانځه کي ښي لاس په گس باندې کځودل مسنون دی. او امام مالک فرماني چي

ارسال به کوی. یعنی په مونځ کي به لاسونه پریږدی. او که زړه ئې غواړی. نه نو او دی تړی. نو د امام مالک په نزد ارسال عزیمت او اعتماد (لاس کیخودل) رخصت دې.

(۱) زمونږ رومبي دلیل دا دې چی رسول الله په دی باندې مداومت کړې دې. او فرمائیلی ئې دی (إنا معشر الأنبياء أمرنا بأن نأخذ شمالكنا بأيمننا في الصلاة) یعنی مونږ د پیغمبرانو ټولگی ته حکم کړې شوې دې چی مونږ په مانځه کي خپل گس لاس په بني لاس په باندې ونیسو.

(۲) علی (رضي الله عنه) فرمائی (من السنة أن يضع المصل يمينه على شماله تحت السرة في الصلاة) صاحب دهدایه دا اثر په دی الفاظو سره ذکر کوي (إن من السنة وضع اليمين على الشمال تحت السرة) د دواړو اصل دا دې چی علی (رضي الله عنه) فرمائی چی په مونځ کي بني لاس په گس باندې کیخودل مسنون دی.

(۳) او په ابوداود کي دی (عن ابن مسعود (رضي الله عنه) أنه كان يصل فوضع يده اليسرى على اليمين فراه النبي صلى الله عليه وسلم فوضع يده اليمى على اليسرى) ابن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت دې چی دوی مونځ کولو. نو خپل گس لاس ئې په بني باندې کیخو دی وو رسول الله چی اولیدلو. نو د ابن مسعود (رضي الله عنه) بني لاس ئې په گس باندې کیخودلو. بهر حال ددی روایاتو نه ثابته شوه چی مسنون بني لاس په گس باندې کیخودل دی. نو دا احادیث دامام مالک خلاف حجت دی. او زمونږ مذهب ثابت شو.

دویمه مسئله د وضع کیفیت: یعنی د بني لاس په گس لاس باندې د کیخودو څه کیفیت دې. نو ددی کیفیت دا دې چی د بني لاس تلې به د گس لاس دتلی په شاه باندې کیږدی. او د بني لاس په مټه او قچی گوته د گس لاس مړوند اونیسې.

دریمه مسئله د لاس کیخودو ځای: زمونږ په نزد افضل دا دی چی د نامه نه لاندې لاس کیږدی. او امام شافعی په نزد په سینه باندې لاس کیخودل افضل دی.

دامام شافعی دلیل د الله تعالی قول دې: *فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَظْ* . یعنی د خپل رب دپاره مونځ کوه. او بني لاس په گس باندې کیږده. علامه ابن الهمام او صاحب د عنایه فرمائی چی مفسرینونو فرمائیلی دی. د "وانحر" نه مراد بني لاس په سینه باندې کیخودل دی.

(۲) دویم دلیل دا دې چی سینه د نورایمانی ځانې دې. نو په مانځه کي دننه په خپل لاس سره ددی حفاظت کول بهتر دې.

زمونږ دلیل د علی (رضي الله عنه) اثر دې. یعنی (إن من السنة وضع اليمين على الشمال تحت السرة) او د لفظ سنت نه عام طور د رسول الله سنت مراد وی. نو ثابته شوه چی د نامه نه

لاندې لاس كيخول مسنون دی (۲) دویم دلیل دا دی چی د نامه نه لاندې لاس تړلو كي تعظیم دي. او په مانځه كي هم تعظیم مقصود دي. نو ځكه د نامه نه لاندې لاس كيخودل افضل دی (۳) صاحب د كفایه ليكلی دی. د نامه نه لاندې لاس تړولو كي د اهل كتابو سره د مشابهت نه لري والي دي. او ستر عورت ته نژديكت دي. ددی وجی هم د نامه نه لاندې لاس تړل غوره دی.

اودامام شافعی په لفظ د (وانحر) سره استدلال درست نه دي. ځكه چی په آیت كي د (وانحر) نه مراد د اختر د مانځه نه پس د څاروی نحر (ذبح) كول دی (كفایه شرح هدايه)

څلورمه مسئله كله به لاس اېږدي مونځ گذار به لاس كله تړي. نو په دی باره كي دوه اقوال دي: د شیعینو مذهب دا دی چی لاس تړل د قیام سنت دي. او دامام محمد نه نقل دي چی د قراءت سنت دي. نو په ثا كي د شیعینو په نزد لاس تړل مسنون دی. او د امام محمد په نزد په حالت دثاء كي لاس زورېند پريخودل پكار دی. او د قراءت په شروع كولو به لاس تړي.

صاحب د هدايه د لاس په تړلو او پريخودلو كي دا ضابطه بیان كړې ده چی هر هغه قیام (كه حقیقی وی یا حكمی) چی په هغی كي مسنون ذكر وی. نو په داسی قیام كي لاس تړل سنت دی. او كوم قیام چی داسي نه وی. نو په هغی كي لاس تړل مسنون نه دی. هم دا قول صحیح دي. په دی قول باندې شمس الاتمه سرخسی صدر الكبير برهان الاتمه او صدر الشهد حسام الاتمه فتوی ورکوله. نو ددی د اصولو دلاندې په حالت قنوت او د جنازي په مانځه كي لاس تړل مسنون دی. او قومه (د ركوع او سجدي مینځ) او د اخرونو په تكبیرونو كي لاسونه پريخودل مسنون دی. (عنايه، اشرف الهدايه)

*****

۷۶- بَاب مَا جَاءَ فِي التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

ركوع او سجدي ته تلو وخت كي د تكبير ونيول بيان

۲۷۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسَدِ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْبِرُ فِي كُلِّ خُفْيَيْنِ وَرَفْعٍ وَتِيَامٍ وَقُعُودٍ، وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنَسٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، وَأَبِي مُوسَى، وَعَنْزَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، وَوَالِدِ بْنِ حُجْرٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ وَعَظِيمُهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ وَعَلَيْهِ
عَامَّةُ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ. (١)

ترجمه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه مروی دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم
په په هر ټيټيدو او پورته کيدو او اودريدو او کيناستلو وخت کې الله اکبر ونيول او ابوبکر او
عمر رضي الله عنهما به هم ونيول

امام ترمذي وائي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي په دي باب کې
د ابو هريره، انس، ابن عمر، ابومالك اشعري، ابوموسي، عمران بن حصين، وائل بن حجر او
ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي دصحابه کرامو چې ابوبکر عمر او عثمان او
علي رضي الله عنهم پکې هم شامل دي او ددوی نه پس دتابعينو هم په دي باندې عمل دي. او
په دي دا کثرو فقهاؤ هم عمل دي

تشریح : دوجوب د قائلينو استدلال داسي دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم دا تکبيرات
مواضبط سره کړي دي په يو روايت کې هم داسي نشته په کومو کې چې ددي تکبيراتو
پريخودل يو خل نيم ثابت وي پس دا مواضبط تامه دليل دوجوب دي دجمهورو خيال دادي
چې دا محض يو فعل دي او د رسول الله هميشه تکبيرات ونيول دمواضبط په اراده نه وو مگر
چې هميشه به ورته راياديدل نو ونيول به يې او مواضبط په دي کې پيش نظر نه وو بلکه صرف
دا يو دائمي عمل وو لهدا دمذکوره حديث نه وجوب نه ثابتېږي ځکه چې دفعلي حديث نه
زيات نه زيات سنتيت ثابتېږي.

داسود بن يزید رضي الله عنه حالات

نوم اسود کنیه ابو عمرو او دپلار نوم يې يزید وو دفضل او کمال زهد او عبادت په لحاظ سره
اسود دکوفي په علماؤ کې دامتياز مالک وو علامه ذهبي دده په باره کې ليکلي دي چې اسعد
زاهد او عابد وو او عالم وو دکوفي (تذکره الحفاظ،

دامام نووي قول دی چې دده په توثيق دتمامو علماؤ اتفاق دی (تهذيب الاسماء).

دده په باره کې دا مشهور دي چې روزانه به يې روژه نيوله اگر که گرمي به هر څومره وه
دمانېام او ماخوستن مينځ کې به يې ارام کولو او بيا به يې تمامه شپه قران کریم لوستلو
(طبقات ابن سعد).

په ۷۵ هجري کې وفات شوی وو او دوفات نه مخکې يې خپل ځور يې ابراهيم نخعي ته

¹ سنن النسائي في التطبيق ۳۳ (۱۰۸۳)، ۸۳ (۱۱۴۳)، ۹۰ (۱۱۵۰)، وفي السهو ۴۰ (۱۲۲۰)، (تحفة الأشراف: ۹۱۴۴)، وکذا (۹۴۶۰)

مسند احمد (۱) ۳۸۹، ۴۲۲، ۴۲۳، سنن الدارمي في الصلاة ۴۰ (۱۲۸۳هـ)

اوفر مانیل چي ماته به په اخري وخت کي دکلمي تلقين کوي (طبقات ابن سعد،

*****

۷۷_ باب مِنْهُ آخِرُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۲۵۴_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ التَّوَزَيْيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحَسَنِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُكَبِّرُ وَهُوَ يَهُوِي". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، قَالُوا: يُكَبِّرُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَهُوِي لِلرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دهر خل ټيټيدو وخت کي الله اکبر ونيلو.

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي دصحابه کرامو او ددوي نه پس په تابعينو کي د اهل علمو همدا قول دي چي رکوع او سجدي ته دتلو وخت کي الله اکبر ونيل پکار دي
حل لغات: يهوي: هوي يهوي دضرب نه هويا وهويانا دپورته طرف نه کته طرف ته دخه شي غورخيدلو ته ونيل شي.

تشرېح: ددي حديث نه معلومه شوه چي تکبيرونه ديو رکن نه بل رکن ته دمنتقل کيدو په دوران کي ونيلي کيږي او دي تکبيراتو ته په همدي وجه تکبيرات انتقاليه ونيلي کيږي او په دي باندي دخلورو وارو فقهاو اتفاق دي ..

*****

۷۸_ باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ

رکوع په وخت کي درفع اليدين کولو بيان

۲۵۵_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يَحَاطِيَ

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٨٦٨)

مَنْكِبَيْهِ وَإِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ "وَرَأَى ابْنُ أَبِي عُمَرَ فِي حَدِيثِهِ، وَكَانَ "لَا يَزْفَعُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ".^(١)

ترجمه د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي حال كي اوليدلو چي كله به يي مونځ شروع كولونو خپل دواړه لاسونه به يي پورته كول تردي چي داوگو سره به يي برابر كړو خو چي كله به يي ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو نو بيا به يي هم په دي طريقه دواړه لاسونه پورته كول، ابن ابي عمر دترمذي دويم استاذ، خپل روايت كي دا اضافه كړي ده چي ددواړو سجدو په مينځ كي به يي نه پورته كوي

حل لغات افتتاح دفتح يفتح دباب نه په معني دشروع كولو، او پرانستلو

*****

٢٥٦_ قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي عُمَرَ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيٍّ، وَآدِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَمَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي حَنِيدٍ، وَأَبِي أُسَيْدٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مُسْلَمَةَ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، وَجَابِرٍ، وَعَنْبِرِ بْنِ الْكَيْسِيِّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهَذَا يَقُولُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ ابْنُ عُمَرَ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ، وَأَنْسٌ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ وَعَنْبِرُ هُمُ، وَمِنْ التَّابِعِينَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، وَعَطَاءٌ، وَطَاوُسٌ، وَمُجَاهِدٌ، وَكَافِعٌ، وَسَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَهَيْوَةُ، وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَمَعْمَرٌ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَابْنُ عُيَيْنَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: قَدْ تَبَيَّنَ حَدِيثُ مَنْ يَزْفَعُ يَدَيْهِ، وَذَكَرَ حَدِيثُ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَلَمْ يَكُنْ حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "لَمْ يَزْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَمَلِيُّ، حَدَّثَنَا وَهْبُ

^١ صحيح البخاري في الأذان ٨٣ (٤٣٥)، ٨٤ (٤٣٦)، ٨٥ (٤٣٨)، ٨٦ (٤٣٩)، صحيح مسلم في الصلاة ٩ (٣٩٠)، سنن ابى

داود في الصلاة ١١٢ (٤٤١)، سنن النسائي في الافتتاح ١ (٨٤٤، ٨٤٨، ٨٤٩)، ٨٦ (١٠٣٦)، والتطبيع ١٩ (١٠٥٨)، ٢١ (١٠٦٠)، ٢٤ و

(١٠٨٩)، ٨٥ (١١٥٥)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٥ (٨٥٨)، (تحفة الأشراف: ٦٨١٢)، موطا امام مالك في الصلاة ٢ (١٢)،

مسند احمد (٢) في ١٨، ٨، ٢٤، ٣٤، ٣٥، ١٠٠، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤٤، ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٤٩، ١٣٥٠، ١٣٥١، ١٣٥٢، ١٣٥٣، ١٣٥٤، ١٣٥٥، ١٣٥٦، ١٣٥٧، ١٣٥٨، ١٣٥٩، ١٣٦٠، ١٣٦١، ١٣٦٢، ١٣٦٣، ١٣٦٤، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧، ١٣٦٨، ١٣٦٩، ١٣٧٠، ١٣٧١، ١٣٧٢، ١٣٧٣

بُنْ رَمْعَةً. عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ. قَالَ: وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى. قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ. قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَرَى رَفَعَ الْيَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ. وَقَالَ يَحْيَى. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. قَالَ: كَانَ مُعْمَرُ بْنُ زَيْدٍ يَرَى رَفَعَ الْيَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ وَسَمِعْتُ الْجَارُودَ بْنَ مُعَاذٍ يَقُولُ: كَانَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. وَعُمَرُ بْنُ هَارُونَ. وَالنَّظَرُ بْنُ شُمَيْلٍ يَذْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ إِذَا افْتَتَحُوا الصَّلَاةَ وَإِذَا رَفَعُوا رُءُوسَهُمْ. (١)

ترجمه امام ترمذي واني به دي باب كي د عمر، علي، وائل بن حجر، مالك بن حويرث، انس، ابو هريره، ابو حميد، ابو اسيد، سهل بن سعد، محمد بن مسلمه، ابو قتاده، ابو موسي اشعري، جابر، او عمير ليشي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دابن عمر رضي الله عنهما حديث حسن صحيح دي، او دا په صحابه كرامو كي دبعضو اهل علمو په كومو كي چي ابن عمر، جابر بن عبدالله ابو هريره، انس، ابن عباس، عبدالله بن زبير رضي الله عنهم هم شامل دي او په تابعينو كي حسن بصري، عطاء، طاوس، مجاهد، نافع، سالم بن عبدالله، سعيد بن زبير وغيره هم په دي باندي قول كړي دي او همدا رنگي دتابعينو نه په وروستو خلقو كي امام مالك، معمر، اوزاعي، ابن عيينه، عبدالله بن مبارك، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله هم قول كړي دي، عبدالله بن مبارك وائي څوك چي خپل دواړه لاسونه پورته كوي دهغوى دليل صحيح دي او بيا يي دزهري په سند روايت بيان كړي دي، او دابن مسعود رضي الله عنه حديث "چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم صرف په اول ځل خپل دواړه لاسونه پورته كول ثابت نه دي، مالك بن انس به په مونځ كي لاسونه پورته كول صحيح گنرل. د عبدالرزاق بيان دي چي معمر به هم په مونځ كي لاسونه پورته كول صحيح گنرل، او ماد جارود نه اوريدلي دي چي سفيان بن عيينه، عمر بن هارون، او نصر بن شمیل، به هم د مونځ شروع كولو وخت كي لاسونه پورته كول، او چي كله به يي ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو نو لاسونه به يي پورته كول

حل لغات. افتتاح دباب نه په معني دشروع كولو، او پرانستلو.

^١ صحيح البخاري في الأذان ٨٢ (٤٣٥)، و ٨٢ (٤٣٦)، و ٨٥ (٤٣٨)، و ٨٦ (٤٣٩)، صحيح مسلم في الصلاة ٩ (٣٩٠)، سنن ابى داود في الصلاة ١١٦ (٤٤١)، سنن النسائي في الافتتاح ١ (٨٤٤، ٨٤٨، ٨٤٩)، و ٨٦ (١٠٢٦)، والطبقي ١٩ (١٠٥٨)، و ٣١ (١٠٦٠)، و ٣٤ (١٠٨٩)، و ٨٥ (١١٥٥)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٥ (٨٥٨)، (تحفة الأشراف: ٦٨١٦)، موطأ امام مالك في الصلاة ٢ (١٦)، مسند احمد (٢ في ١٨، ٢٢، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ١٠٠، ١٢٤)، سنن الدارمي في الصلاة ٢١ (١٣٨٥)، و ٤١ (١٣٨٤).

تشریح : در کوع کولو اود رکوع نه پس رفع الیدین کول مختلف فیه دی اویه دی کی متعدد اقوال اول قول دادی چی د تکبیر تحریمی نه بغیر به په تکبیر کی لاس نشی اوچتولی (۲) امام شافعی فرمائی چی د تکبیر تحریمی نه علاوه به په دوو تکبیرونو کی لاس اوچتوی یو رکوع ته د تلو په وخت کی او دویم د رکوع نه پورته کیدو په وخت د امام شافعی دلیل دابن عمر (رضی الله عنه) حدیث دی

(أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ رَفْعِ الرَّأْسِ مِنَ الرُّكُوعِ)

د ابن عمر (رضی الله عنه) حدیث دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به خپل دواړه لاسونه پورته کول. رکوع ته د تلو په وخت کی او د رکوع نه سر پورته کولو په وخت کی . زمونږ دلیل د ابن عباس رضی الله عنهما حدیث دی چی (لا ترفع الايدي الا في سبع مواطن الحديث) د ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم فرمائی دی. لاس به نشی اوچتولی. مگر په اووه ځایونو کی (۱) په تکبیر تحریمه کی (۲) تکبیر قنوت کښ (۳) تکبیرات عیدین کی (۴) تکبیر عرفات کی (۵) تکبیرات جمرتین کی (۶) تکبیر صفا مروه کی (۷) تکبیر استلام کښی.

د ابن عمر (رضی الله عنه) حدیث به په ابتدایی اسلام باندې حمل کولی شی. یعنی په ابتدائی اسلام کی رفع یدین ووبیا منسوخ شو. هم دغه شان د عبدالله بن زبیر (رضی الله عنه) نه منقول دی. د ابن زبیر (رضی الله عنه) نه مروی دی

(أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَصِلُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ رَفْعِ الرَّأْسِ مِنَ الرُّكُوعِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ لَهُ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ هَذَا شَيْءٌ فَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ تَرَكَهُ) د امام اوزاعي سره د امام ابو حنیفه رحمه الله مناظره: شارحینو د هدایه (عنايه) فتح القدیر (کفایه) په دي مسئله کی یوه خوندوره واقعه ذکر کړې ده. هغه دا چی یو ځل په مسجد حرام کی امام اوزاعی د امام ابو حنیفه رحمه الله سره ضم شو. امام اوزاعی اوفرمانیل څه خبره ده چی اهل عراق د رکوع کولو په وخت کی اود رکوع نه سر پورته کولو په وخت کی خپل لاسونه نه اوچتوی. حالانکه ماته (زهوی عن سالم عن ابن عمر رضي الله عنه) نه دا حدیث رارسیدلي دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به په دی مواقعو باندې خپل لاسونه اوچتول امام ابو حنیفه رحمه الله اوفرمانیل :

(حدثني حماد عن ابراهيم عن علقمة عن عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يرفع يديه عند تكبيرة الإفتاح ثم لا يعود)

یعنی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به د تکبیر تحریمه په وخت کښ خپل لاسونه اوچتول. بیا به نه یی اعاده نه کوله.

امام اوزاعي او فرمايل امام ابو حنيفه رحمه الله باندې تعجب ډې چي زه ورته حديث بيانوم
(عن زهري عن سالم عن ابن عمر رضي الله عنهما) او هغه حديث بيانوي (عن حماد عن

ابراهيم عن علقمة عن ابن مسعود (رضي الله عنه)

حاصل دا چي امام اوزاعي د علو سند لحاظ او کړو. او د ابن عمر رضي الله عنه حديث ته
نې ترجيح ورکړله: امام اعظم او فرمايل

(أما حماد فكان أفقه من الزهري وإبراهيم كان أفقه من سالم ولولا سبق ابن عمر لقلت بأن
علقمة أفقه منه أما عبد الله فبعد الله)

يعني حماد د زهري په مقابله کي لوڼې فقيه ډې. او ابراهيم د سالم نه زيات فقيه ډې. او که
چرته ابن عمر رضي الله عنه ته د تقديم زماني فضيلت حاصل نه وو. نو ما به ويلي وو چي
علقمة د ابن عمر رضي الله عنهما په مقابله کي زيات فقيه ډې. او عبدالله خو عبدالله رضي
الله عنه ډې. يعني دهغه خو نظير نشته. حاصل دا چي امام ابو حنيفه رحمه الله د فقاوت په
اعتبار سره ابن مسعود (رضي الله عنه) ته ترجيح ورکړله.

ددې واقعي نه دومره خبره ثابته شوه چي د رفع يدين په سلسله کي د ابن عمر رضي الله
عنهما او ابن مسعود رضي الله عنه حديث په خپلو کي معارض دي. او په دې دواړو
حديثونو کي د رسول الله فعل بيان شوې ډې. نو د تعارض د وجي دواړه احاديث ساقط
شو. او د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول (لا ترفع الايدي الا في سبع مواطن الحديث)
طرف ته به رجوع کولی شي. په داسي حال کي چي دا حديث مشهور ډې. ددې نه علاوه د ابن
عمر رضي الله عنهما حديث ساقط ډې. ځکه چي مجاهد فرمايلي دي

(صليت خلف ابن عمر رضي الله عنهما سنتين فلم اراه يرفع يديه الا لإفتتاح الصلاة)

مجاهد فرماني چي ما دوه کاله په ابن عمر رضي الله عنه) پسې مونځ کړې ډې. خو د تکبير
تحریم نه علاوه ما چرته هغه په لاس اوچتولو نه دي ليدلي. اوقاعده دا ده چي راوی کله
د خپل روايت خلاف عمل کوي. نو دهغه روايت ساقطېږي.

*****

٧٩_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَزِفْ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ

دا ارشاد نبوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ شروع کولو نه علاوه په بل وخت

کي لاسونه نه پورته کول

٢٥٧_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ كَلْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "أَلَا أُصَلِّي بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّى فَلَمْ يَزِفْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَبِهِ يَقُولُ: غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه علقمه واني جي عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي جي ايا زه ستاسويه وړاندي درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ پشان مونځ اونكره نو ابن مسعود مونځ او كړو او صرف په اول ځل يي دواړه لاسونه پورته كړل

امام ترمذي واني دابن مسعود رضي الله عنه حديث حسن دي او په دي باب كي دبراء بن عازب رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، اكثر صحابه كرام او په تابعينو كي اهل علمو په دي باندې قول كړي دي او دا دسفيان ثوري او اهل كوفه قول هم دي.

*****

٨_ باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ

په ركوع كي په ښكنا نو ددواړو لاسونو اېځودلو بيان

٢٥٨_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُثَيْشٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَظِيمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ لَنَا عَمْرُو بْنُ الْقَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "إِنَّ الرُّكْبَ سُنَّتٌ لَكُمْ فَخُذُوا بِالرُّكْبِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَعْدٍ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَأَبِي أُسَيْدٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَكَةَ، وَأَبِي مَسْعُودٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَمْرِو حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ فِي ذَلِكَ، إِلَّا مَا رَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَبَعْضِ أَصْحَابِهِ، أَنَّهُمْ كَالُوا يَطْبِقُونَ وَالتَّطْبِيقُ مَلْسُوحٌ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (٢)

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ۱۱۹ (۶۳۸)، سنن النسائي فی الافتتاح ۸۴ (۱۰۴۷)، والتطبیق ۲۰ (۱۰۵۹)، (تحفة الأشراف: ۹۴۶۸)

، مسند احمد (۱) ۳۸۸، ۴۴۲ (صحیح)

^٢ سنن النسائي فی التطبیق ۲ (۱۰۳۵)، (تحفة الأشراف: ۱۰۴۸۲)

ترجمه دابو عبدالرحمن سلمي نه مروي دي چي مونږ ته عمر فاروق رضي الله عنه اوفرمانيل دزنګنانو نيول ستاسو دپاره مسنون کړي شوي دي لهذا تاسو به په رکوع کي زنګنان نيسي

امام ترمذي وائي د عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د سعد، انس، ابو اسيد، سهل بن سعد محمد بن مسلمه او ابو مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي دبعضي صحابه کرامو او تابعينو او ددوي نه پس دبعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي او په دي سلسله کي دهیچا اختلاف نشته علاوه دهغه نه کوم چي دابن مسعود نه او دهغه دبعضي شاگردانو نه مروي دي چي هغوي به تطبيق کولو او تطبيق داهل علمو په نزد منسوخ دي

*****

٢٥٩_ قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: "كُنَّا لَفَعْلٍ ذَلِكَ" فَتُهِمْنَا عَنْهُ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَضَعَ الْأَكْفَ عَلَى الرَّكْبِ" قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّاثٍ، عَنْ أَبِي يَغْفُورٍ، عَنْ مُضَعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ بِهَذَا، وَأَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ الْمُثَنِّرِ، وَأَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ اسْمُهُ: مَالِكُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَأَبُو حَصِينٍ اسْمُهُ: عُثْمَانُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَسَدِيُّ، وَأَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلَاسِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَبِيبٍ، وَأَبُو يَغْفُورٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُثَيْدٍ بْنِ إِسْطَاسٍ، وَأَبُو يَغْفُورٍ الْعَبْدِيُّ اسْمُهُ: وَقَدْ يُقَالُ وَقْدَانٌ، وَهُوَ الَّذِي رَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُوَيْسٍ وَكِلَاهُمَا مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه د سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه بيان دي فرماني چي مونږ به داسي كول يعني تطبيق به مو کولو، او بيا مونږ ددينه منع کړي شو او مونږ ته حکم اوکړي شو چي خپل ورغوي په زنگنانو کيږدو

قتيبه پخپل سند د سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه نه هم د ما قبل هم معني روايت نقل ، امام ترمذي وائي د ابو حميد الساعدي نوم عبد الرحمن بن سعد بن منذر دي اود ابو اسيد ساعدي نوم عبد الله بن حبيب دي، اود ابو يعفور نوم عبد الرحمن بن عبید بن سطاتس دي اود ابو يعفور عبدي نوم واقد دي او وقدان هم ويلي شوي دي دا هغه کس دي چي د عبد الله بن اوفي رضي الله عنه نه نقل دروايت کوي او دواړه د کوفي اوسيدونکي دي.

^١ صحيح البخارى في الاذان ١١٨ (٤٩٠). صحيح مسلم في المساجد ٥ (٥٥٥). سنن ابى داود في الصلاة ١٥٠ (٨٦٤). سنن النسائي في التطبيق (١٠٣٣). سنن ابن ماجه في الإقامة ١٤ (٨٤٣). (تحفة الأشراف: ٣٩٢٩). مسند احمد (١ في ١٨١). (٨٢). سنن ابى داود في الصلاة ٦٨ (١٣٢١).

*****

٨١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُجَافِي يَدَيْهِ عَنِ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ

په ركوع كي دخپلو دواړو متود تشونه د جدا ساتلو بيان

٢٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَاوُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: اجْتَمَعَ أَبُو حُمَيْدٍ وَأَبُو أُسَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَكَةَ، فَذَكَرُوا صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "رَكَعَ فَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ كَأَنَّهُ قَابِضٌ عَلَيْهِمَا، وَوَضَعَ يَدَيْهِ فَنَحَّاهُمَا عَنْ جَنْبَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي حُمَيْدٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ أَنْ يُجَافِيَ الرَّجُلُ يَدَيْهِ عَنِ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ (١)

ترجمه - دعباس بن سهل بن سعد رضي الله عنه بيان دي چي ابو حمير - ابو اسيد ، سهل بن سعد ، او محمد بن مسلمه رضي الله عنهم څلور واړه راجمع شول او درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ ذكر يي اوکړو ابو حميد اوونيل ماته درسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ستاسو نه زيات معلوم دي رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع اوکړله او خپل دواړه لاسونه يي په زنگنانو كيخودل داسي بنکاريدل لکه چي نيولي يي وي او خپل دواړه لاسونه يي د ليندي دمزي پشان کړل او دخپلو دواړو تشونه يي جدا نيولي وو امام ترمذي وائي دابو حميد حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دانس رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي او په همدې باندې اهل کوفه عمل اختيار کړي دي چي سړي به په ركوع او سجده كي خپل دواړه لاسونه دخپلو تشونه جدا ساتي

*****

٨٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّنْبِيحِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دتسبيحاتو نيولو بيان

١ صحيح البخارى في الاذان ١٣٥ (٨٢٨) . سنن ابى داود في الصلاة ١١٤ (٤٣٠) . سنن النسائي في التطبيق ٦ (١٠٢٠) . والسيوطي صحيح البخارى في الاذان ١٣٥ (٨٢٨) . وكذا (١١٨٩٤) . سنن الدارمي في الصلاة ٤٠ (١٣٢٩) (تحفة الأشراف : ١٠٩٦) . (تحفة الأشراف : ١٠٩٦) . (١١٨٩٤) . سنن الدارمي في الصلاة ٤٠ (١٣٢٩)

٢٦١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُلَيْبٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَزِيدَ الْهَلَذِيِّ، عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ، وَإِذَا سَجَدَ فَقَالَ فِي سُجُودِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ " قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ حُدَيْفَةَ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ لَمْ يَلِقَ ابْنَ مَسْعُودٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَجِيبُونَ أَنْ لَا يَنْقُصَ الرَّجُلُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ مِنْ ثَلَاثِ تَسْبِيحَاتٍ، وَزَوْيٌّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، أَنَّهُ قَالَ: أَسْتَجِبُ لِلْإِمَامِ أَنْ يُسَبِّحَ خَمْسَ تَسْبِيحَاتٍ لِكُلِّ يَذْرِكٍ مِنْ خَلْقِهِ ثَلَاثَ تَسْبِيحَاتٍ، وَهَكَذَا قَالَ: إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. (١)

ترجمه - د حذيفه رضي الله عنه نه مروی دي فرماني چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم سره مي مونځ كړي دي او پخپله ركوع كي يي سبحان ربي العظيم ونيل او په سجدو كي يي سبحان ربي الاعلى ونيل او چي كله به درحمت كوم ايت ته ورسيدو نو وقفه به يي كوله او سوال به يي كولو او چي كله به دعذاب كوم ايت ته ورسيدو نو وقفه به يي كوله او پناه به يي غوښتله. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

حل لغات - تسبيحات د تسبيح جمع ده معني سبحان الله ونيل.

د سجدې په حالت كي به دري ځله (سبحان ربي الاعلى) وائي او دا دري ځله ونيل د كم نه كمه درجه ده. اهل علمو ليكلي دي چي ددي پريخودل يا په كي كمې كول مكروه دي. ددي دليل د رسول الله ارشاد دي (اذا سجد احدكم فليقل في سجوده سبحان ربي الاعلى ثلاثا) او په ركوع او سجده كي په دري ځله باندې زيادت كول مستحب دي. خو په دي شرط چي په طاق عدد باندې ختموي او ددي دليل دا دي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم به د ركوع او سجدې تسبيحات په طاق عدد باندې ختمول، او په مشهور حديث (ان الله وتر يحب الوتر) باندې هم استدلال شوې دي.

صاحب د هدايه فرمائي. كه په خپله امام وي. نو په دري ځله دي دومره زيادت نه كوي چي خلق سترې شي. او د هغوي په زړونو كي نفرت او ناخوښي پيدا شي. دا خبره دي معلومه وي چي د ركوع او سجدې تسبيحات سنت دي. ځكه چي نص يعني اركعوا واسجدوا،

ركوع او سجدي ته شامل دي. ددی تسبیحاتو ته نه دی شامل. نو ثابت شوه چی د ركوع او سجدي تسبیحات فرض نه دی.

خو دلته دا اشكال دی چی د عدم فرضیت نه دی څنگه لازمیری چی سنت دی وی. بلکه ممکن ده چی واجب وی. ددی باوجود چی په وجوب باندې دوه دلائل موجود دی (۱) اول دا چی د ركوع او سجود په تسبیحاتو باندې رسول الله مواظبت کړې دي. او دا دلیل د وجوب دي (۲) دویم دا چی د ركوع د تسبیحاتو په باره کي رسول الله فرمائیلي دي. (اجعلوها) او د سجدي د تسبیحاتو په باره کي فرمائی (فلیقل) او دا د امر صیغی دی. او د امر موجب وجوب وی. نو ددی دواړو تسبیحات هم واجب گرځول پکار وو. ددي جواب دادي چی اعرابی ته د تعلیم ورکولو په وخت کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم ددی بیان نه وو کړې. نو معلومه شوه چی د ركوع او سجود د تسبیحاتو حکم د وجوب نه بلکه د استحباب په طور دي.

*****

۲۶۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَلْبَانَا شُعْبَةُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ يَحْدِثُ، عَنْ الْمُشْتَوْرِ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُقَرٍ، عَنْ حَدِيثِهِ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ" وَفِي سُجُودِهِ "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى" وَمَا أُنِيَ عَلَى آيَةِ رَحْمَةٍ إِلَّا وَقَفْتُ وَسَأَلْتُ، وَمَا أُنِيَ عَلَى آيَةِ عَذَابٍ إِلَّا وَقَفْتُ وَتَعَوَّدْتُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه - په مذکوره سند باندې دشعبه نه هم دتیر شوي روایت هم معنی روایت مروي دي، او دحذیفه رضي الله عنه دا حدیث په نورو سندونو هم مروي دي چي هغه په رسول الله صلي الله عليه وسلم پسي دتهجد مونځ کړي وو او بیا راوي تمام حدیث ذکر کړي دي

دحذیفه بن یمان رضي الله عنه حالات

نوم حذیفه کنیه ابو عبد الله صاحب السر لقب دقبيله بن عتفان سره يي تعلق وو دده پلار په جاهليت کي څوک قتل کړی دی نو په دي وجه ددشمنۍ نه دپچ کيدو دپاره په مدينه کي اوسيدو حذیفه دمدينې نه مکي ته لاړو داسلام قبلولو دپاره، دغزوه بدر نه علاوه په تمامو

۱ صحیح مسلم في السافرين ۲۷ (۷۷۲) . سنن ابی داود في الصلاة ۱۵۱۵ (۸۷۱) . سنن النسائي في الافتتاح ۷۰ (۱۰۰۹) . والتطبيق ۹ (۱۰۴۷) . ۷۳ (۱۱۳۴) . سنن ابن ماجه في الإقامة ۲۰ (۸۹۷) . ۱۷۹ (۱۲۵۱) . (تحفة الأشراف: ۲۲۵۱) . مسند احمد (۵) في ۳۸۲ . ۳۸۳ . ۳۸۴ . سنن الدارمي في الصلاة ۲۹۵ (۱۲۴۵)

عزواتو کي شريك پاتي شوی دی او عهد نبوي يي په مدينه کي تير کړی دی او بيا ددينه پس عراق، کوفه، نصيبين او مدائن ته منتقل شوی دی او په نصيبين کي يي شاگرد ي هم کړي ده (اسد الغابه)

عمر فاروق رضي الله عنه دعراق فتح کيدو نه پس په دجله کي حذيفه رضي الله عنه امير مقرر کړو، کتاب الخراج لامام ابو يوسف او بيا دمدائن والي مقرر کړی شو. حذيفه رضي الله عنه دفقہ او حديث لوي عالم وو او دمنافقانو په پيژندو کي يي خصوصي مهارت وو په همدې وجه ورته درسول الله صلي الله عليه وسلم رازدار وئيلی شوي دي پخپله وائي ددې وخت نه دقيامت په پوري راتلونکي ټولي فتني پيژنم، ليکن ددينه دي څوک دا معلومه نکړي چي زما نه علاوه بل چاته نه دي معلومي وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دې باره کي مونږ ټولو ته په يو مجلس کي خبر را کړی دی خو اوس په هغوی کي زما نه علاوه بل هيڅوک ژوندی نشته.

دزهد او تقوي يي دا حالت وو چي دامارت باوجود يي په معاشرت کي څه تعير نه وو راغلی دتواضع په وجه به يي دڅورلۍ کار دخړ نه اخستلو او په ډير لږ قوت لایموت رزق به يي گذاره کوله او ددينه زيات به يي دځان سره نه ساتلو عمر رضي الله عنه ورته څه مال هم اوليرلو ليکن هغه يي په خلقو تقسيم کړو.

وفات دهجرت په ۳۲ کال عثمان رضي الله عنه دوفات نه څلورينيت ورځي پس وفات شو چي په اخري عمر کي په ډيره ژړا کي مصروف وو خلقو ورته دوجي تپوس او کړو نو په جواب کي يي اووئيل ددنیا ډيرينودو غم راسره نشته مرگ خو يو دوست دی ليکن په دې خفه يم چي زما انجام او حشر به څه وي کله چي يي اخري ساه واخستله نو ویی فرماييل ستا ملاقات دي زما سره ماته مبارک شي ځکه چي زما درسره انتهائي زياته مينه ده (مسند احمد)

حذيفه رضي الله عنه دسلو نه زيات روايات منقول دي چي دولس متفق عليه دي او اته صرف په بخاري کي دي او اولس په مسلم کي دي (تهذيب الکمال)

*****

٢٦٣- قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ هُغَيْبَةَ لَخْوَةَ، وَكَذْ زُوَيْ، عَنْ حُذَيْفَةَ هَذَا الْحَدِيثِ مِنْ غَيْرِ هَذَا الرَّجُلِ هَذَا صَلَّى بِاللَّيْلِ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَا كَرَّ الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه او يقينا دحذيفه بن يمان رضي الله عنه نه دا حديث ددي سند نه علاوه په بل سند باندي هم مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به او بيا يي دسابقه حديث پشان مضمون ذكر كړو

*****

٨٣- باب مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دقران دمعانعت بيان

٢٦٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، ح. وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ثَابِعٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " نَهَى عَنْ لُبْسِ الْقَتَنِ وَالْمُعَصْفَرِ، وَعَنْ تَخْتُمِ الدَّهَبَ، وَعَنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي الرُّكُوعِ "، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عَدِيْسٍ: حَدِيثٌ عَلَى حَدِيثِ حَسَنٍ صَحِيحٌ، وَمَوْ قَوْلُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ يَغْذُهُمْ كَرِهُوا الْقِرَاءَةَ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. (١)

ترجمه : دعلي بن ابی طالب رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم درېشمي جامو اغوستل او په کسم (بوټي) درنگ شوو جامو او د سرو زرو دگوتمي اچولو داستعمال نه او په ركوع كي دقران لوستلو نه ممانعت فرمانيلي دي

١ صحيح مسلم في السافرين ٤- (٤٤٢) . سنن ابی داود في الصلاة ١٥١ (٨٤١) . سنن النسائي في الافتتاح ٤٤ (١٠٠٩) . والتطبیق ٩ (١٠٤٤) . ٤٥ (١١٣٤) . سنن ابن ماجه في الإقامة ٣٠ (٨٩٤) . ١٤٩ (١٢٥١) . (تحفة الأشراف ٣٣٥١) . مسند احمد (د) في ٣٨٢ . ٣٨٤ . ٣٩٢ . سنن الدارمي في الصلاة ٦٩ (١٢٤٥)

٢ صحيح مسلم في الصلاة ٢١ (٣٩٠) . واللباس ٣ (٢٠٤٨) . سنن ابی داود في اللباس ١١ (٢٠٢٤) . سنن النسائي في التطبیق ٤ (١٠٤١) . ٧١ (١١٢٠) . الزينة ٢٣ (٥١٢٢) . ٥١٤٦ . ٥١٤٨ . ٥١٨٣ . ٤٤ (٥٢٦٩٣٤٢) . سنن ابن ماجه في اللباس ٢١ (٣٦٠٢) . ٢٠ (٣٦٢٢) . (تحفة الأشراف ١٠٤٩) . موطا امام مالك في الصلاة ٦ (٢٨) . مسند احمد (د) في ٨٠ . ٨١ . ٩٢ . ١٠٣ . ١١٩ . ١٢١ . ١٢٢ . ١٢٣ . ١٢٤ . ١٢٨ . ١٢٩ . ١٣٠ . ١٣١ . ١٣٢ . ١٣٣ . ١٣٤ . ١٣٥ . ١٣٦ . ١٣٧ . ١٣٨ . ١٣٩ . ١٤٠ . ١٤١ . ١٤٢ . ١٤٣ . ١٤٤ . ١٤٥ . ١٤٦ . ١٤٧ . ١٤٨ . ١٤٩ . ١٥٠ . ١٥١ . ١٥٢ . ١٥٣ . ١٥٤ . ١٥٥ . ١٥٦ . ١٥٧ . ١٥٨ . ١٥٩ . ١٦٠ . ١٦١ . ١٦٢ . ١٦٣ . ١٦٤ . ١٦٥ . ١٦٦ . ١٦٧ . ١٦٨ . ١٦٩ . ١٧٠ . ١٧١ . ١٧٢ . ١٧٣ . ١٧٤ . ١٧٥ . ١٧٦ . ١٧٧ . ١٧٨ . ١٧٩ . ١٨٠ . ١٨١ . ١٨٢ . ١٨٣ . ١٨٤ . ١٨٥ . ١٨٦ . ١٨٧ . ١٨٨ . ١٨٩ . ١٩٠ . ١٩١ . ١٩٢ . ١٩٣ . ١٩٤ . ١٩٥ . ١٩٦ . ١٩٧ . ١٩٨ . ١٩٩ . ٢٠٠ . ٢٠١ . ٢٠٢ . ٢٠٣ . ٢٠٤ . ٢٠٥ . ٢٠٦ . ٢٠٧ . ٢٠٨ . ٢٠٩ . ٢١٠ . ٢١١ . ٢١٢ . ٢١٣ . ٢١٤ . ٢١٥ . ٢١٦ . ٢١٧ . ٢١٨ . ٢١٩ . ٢٢٠ . ٢٢١ . ٢٢٢ . ٢٢٣ . ٢٢٤ . ٢٢٥ . ٢٢٦ . ٢٢٧ . ٢٢٨ . ٢٢٩ . ٢٣٠ . ٢٣١ . ٢٣٢ . ٢٣٣ . ٢٣٤ . ٢٣٥ . ٢٣٦ . ٢٣٧ . ٢٣٨ . ٢٣٩ . ٢٤٠ . ٢٤١ . ٢٤٢ . ٢٤٣ . ٢٤٤ . ٢٤٥ . ٢٤٦ . ٢٤٧ . ٢٤٨ . ٢٤٩ . ٢٥٠ . ٢٥١ . ٢٥٢ . ٢٥٣ . ٢٥٤ . ٢٥٥ . ٢٥٦ . ٢٥٧ . ٢٥٨ . ٢٥٩ . ٢٦٠ . ٢٦١ . ٢٦٢ . ٢٦٣ . ٢٦٤ . ٢٦٥ . ٢٦٦ . ٢٦٧ . ٢٦٨ . ٢٦٩ . ٢٧٠ . ٢٧١ . ٢٧٢ . ٢٧٣ . ٢٧٤ . ٢٧٥ . ٢٧٦ . ٢٧٧ . ٢٧٨ . ٢٧٩ . ٢٨٠ . ٢٨١ . ٢٨٢ . ٢٨٣ . ٢٨٤ . ٢٨٥ . ٢٨٦ . ٢٨٧ . ٢٨٨ . ٢٨٩ . ٢٩٠ . ٢٩١ . ٢٩٢ . ٢٩٣ . ٢٩٤ . ٢٩٥ . ٢٩٦ . ٢٩٧ . ٢٩٨ . ٢٩٩ . ٣٠٠ . ٣٠١ . ٣٠٢ . ٣٠٣ . ٣٠٤ . ٣٠٥ . ٣٠٦ . ٣٠٧ . ٣٠٨ . ٣٠٩ . ٣١٠ . ٣١١ . ٣١٢ . ٣١٣ . ٣١٤ . ٣١٥ . ٣١٦ . ٣١٧ . ٣١٨ . ٣١٩ . ٣٢٠ . ٣٢١ . ٣٢٢ . ٣٢٣ . ٣٢٤ . ٣٢٥ . ٣٢٦ . ٣٢٧ . ٣٢٨ . ٣٢٩ . ٣٣٠ . ٣٣١ . ٣٣٢ . ٣٣٣ . ٣٣٤ . ٣٣٥ . ٣٣٦ . ٣٣٧ . ٣٣٨ . ٣٣٩ . ٣٤٠ . ٣٤١ . ٣٤٢ . ٣٤٣ . ٣٤٤ . ٣٤٥ . ٣٤٦ . ٣٤٧ . ٣٤٨ . ٣٤٩ . ٣٥٠ . ٣٥١ . ٣٥٢ . ٣٥٣ . ٣٥٤ . ٣٥٥ . ٣٥٦ . ٣٥٧ . ٣٥٨ . ٣٥٩ . ٣٦٠ . ٣٦١ . ٣٦٢ . ٣٦٣ . ٣٦٤ . ٣٦٥ . ٣٦٦ . ٣٦٧ . ٣٦٨ . ٣٦٩ . ٣٧٠ . ٣٧١ . ٣٧٢ . ٣٧٣ . ٣٧٤ . ٣٧٥ . ٣٧٦ . ٣٧٧ . ٣٧٨ . ٣٧٩ . ٣٨٠ . ٣٨١ . ٣٨٢ . ٣٨٣ . ٣٨٤ . ٣٨٥ . ٣٨٦ . ٣٨٧ . ٣٨٨ . ٣٨٩ . ٣٩٠ . ٣٩١ . ٣٩٢ . ٣٩٣ . ٣٩٤ . ٣٩٥ . ٣٩٦ . ٣٩٧ . ٣٩٨ . ٣٩٩ . ٤٠٠ . ٤٠١ . ٤٠٢ . ٤٠٣ . ٤٠٤ . ٤٠٥ . ٤٠٦ . ٤٠٧ . ٤٠٨ . ٤٠٩ . ٤١٠ . ٤١١ . ٤١٢ . ٤١٣ . ٤١٤ . ٤١٥ . ٤١٦ . ٤١٧ . ٤١٨ . ٤١٩ . ٤٢٠ . ٤٢١ . ٤٢٢ . ٤٢٣ . ٤٢٤ . ٤٢٥ . ٤٢٦ . ٤٢٧ . ٤٢٨ . ٤٢٩ . ٤٣٠ . ٤٣١ . ٤٣٢ . ٤٣٣ . ٤٣٤ . ٤٣٥ . ٤٣٦ . ٤٣٧ . ٤٣٨ . ٤٣٩ . ٤٤٠ . ٤٤١ . ٤٤٢ . ٤٤٣ . ٤٤٤ . ٤٤٥ . ٤٤٦ . ٤٤٧ . ٤٤٨ . ٤٤٩ . ٤٥٠ . ٤٥١ . ٤٥٢ . ٤٥٣ . ٤٥٤ . ٤٥٥ . ٤٥٦ . ٤٥٧ . ٤٥٨ . ٤٥٩ . ٤٦٠ . ٤٦١ . ٤٦٢ . ٤٦٣ . ٤٦٤ . ٤٦٥ . ٤٦٦ . ٤٦٧ . ٤٦٨ . ٤٦٩ . ٤٧٠ . ٤٧١ . ٤٧٢ . ٤٧٣ . ٤٧٤ . ٤٧٥ . ٤٧٦ . ٤٧٧ . ٤٧٨ . ٤٧٩ . ٤٨٠ . ٤٨١ . ٤٨٢ . ٤٨٣ . ٤٨٤ . ٤٨٥ . ٤٨٦ . ٤٨٧ . ٤٨٨ . ٤٨٩ . ٤٩٠ . ٤٩١ . ٤٩٢ . ٤٩٣ . ٤٩٤ . ٤٩٥ . ٤٩٦ . ٤٩٧ . ٤٩٨ . ٤٩٩ . ٥٠٠ . ٥٠١ . ٥٠٢ . ٥٠٣ . ٥٠٤ . ٥٠٥ . ٥٠٦ . ٥٠٧ . ٥٠٨ . ٥٠٩ . ٥١٠ . ٥١١ . ٥١٢ . ٥١٣ . ٥١٤ . ٥١٥ . ٥١٦ . ٥١٧ . ٥١٨ . ٥١٩ . ٥٢٠ . ٥٢١ . ٥٢٢ . ٥٢٣ . ٥٢٤ . ٥٢٥ . ٥٢٦ . ٥٢٧ . ٥٢٨ . ٥٢٩ . ٥٣٠ . ٥٣١ . ٥٣٢ . ٥٣٣ . ٥٣٤ . ٥٣٥ . ٥٣٦ . ٥٣٧ . ٥٣٨ . ٥٣٩ . ٥٤٠ . ٥٤١ . ٥٤٢ . ٥٤٣ . ٥٤٤ . ٥٤٥ . ٥٤٦ . ٥٤٧ . ٥٤٨ . ٥٤٩ . ٥٥٠ . ٥٥١ . ٥٥٢ . ٥٥٣ . ٥٥٤ . ٥٥٥ . ٥٥٦ . ٥٥٧ . ٥٥٨ . ٥٥٩ . ٥٦٠ . ٥٦١ . ٥٦٢ . ٥٦٣ . ٥٦٤ . ٥٦٥ . ٥٦٦ . ٥٦٧ . ٥٦٨ . ٥٦٩ . ٥٧٠ . ٥٧١ . ٥٧٢ . ٥٧٣ . ٥٧٤ . ٥٧٥ . ٥٧٦ . ٥٧٧ . ٥٧٨ . ٥٧٩ . ٥٨٠ . ٥٨١ . ٥٨٢ . ٥٨٣ . ٥٨٤ . ٥٨٥ . ٥٨٦ . ٥٨٧ . ٥٨٨ . ٥٨٩ . ٥٩٠ . ٥٩١ . ٥٩٢ . ٥٩٣ . ٥٩٤ . ٥٩٥ . ٥٩٦ . ٥٩٧ . ٥٩٨ . ٥٩٩ . ٦٠٠ . ٦٠١ . ٦٠٢ . ٦٠٣ . ٦٠٤ . ٦٠٥ . ٦٠٦ . ٦٠٧ . ٦٠٨ . ٦٠٩ . ٦١٠ . ٦١١ . ٦١٢ . ٦١٣ . ٦١٤ . ٦١٥ . ٦١٦ . ٦١٧ . ٦١٨ . ٦١٩ . ٦٢٠ . ٦٢١ . ٦٢٢ . ٦٢٣ . ٦٢٤ . ٦٢٥ . ٦٢٦ . ٦٢٧ . ٦٢٨ . ٦٢٩ . ٦٣٠ . ٦٣١ . ٦٣٢ . ٦٣٣ . ٦٣٤ . ٦٣٥ . ٦٣٦ . ٦٣٧ . ٦٣٨ . ٦٣٩ . ٦٤٠ . ٦٤١ . ٦٤٢ . ٦٤٣ . ٦٤٤ . ٦٤٥ . ٦٤٦ . ٦٤٧ . ٦٤٨ . ٦٤٩ . ٦٥٠ . ٦٥١ . ٦٥٢ . ٦٥٣ . ٦٥٤ . ٦٥٥ . ٦٥٦ . ٦٥٧ . ٦٥٨ . ٦٥٩ . ٦٦٠ . ٦٦١ . ٦٦٢ . ٦٦٣ . ٦٦٤ . ٦٦٥ . ٦٦٦ . ٦٦٧ . ٦٦٨ . ٦٦٩ . ٦٧٠ . ٦٧١ . ٦٧٢ . ٦٧٣ . ٦٧٤ . ٦٧٥ . ٦٧٦ . ٦٧٧ . ٦٧٨ . ٦٧٩ . ٦٨٠ . ٦٨١ . ٦٨٢ . ٦٨٣ . ٦٨٤ . ٦٨٥ . ٦٨٦ . ٦٨٧ . ٦٨٨ . ٦٨٩ . ٦٩٠ . ٦٩١ . ٦٩٢ . ٦٩٣ . ٦٩٤ . ٦٩٥ . ٦٩٦ . ٦٩٧ . ٦٩٨ . ٦٩٩ . ٧٠٠ . ٧٠١ . ٧٠٢ . ٧٠٣ . ٧٠٤ . ٧٠٥ . ٧٠٦ . ٧٠٧ . ٧٠٨ . ٧٠٩ . ٧١٠ . ٧١١ . ٧١٢ . ٧١٣ . ٧١٤ . ٧١٥ . ٧١٦ . ٧١٧ . ٧١٨ . ٧١٩ . ٧٢٠ . ٧٢١ . ٧٢٢ . ٧٢٣ . ٧٢٤ . ٧٢٥ . ٧٢٦ . ٧٢٧ . ٧٢٨ . ٧٢٩ . ٧٣٠ . ٧٣١ . ٧٣٢ . ٧٣٣ . ٧٣٤ . ٧٣٥ . ٧٣٦ . ٧٣٧ . ٧٣٨ . ٧٣٩ . ٧٤٠ . ٧٤١ . ٧٤٢ . ٧٤٣ . ٧٤٤ . ٧٤٥ . ٧٤٦ . ٧٤٧ . ٧٤٨ . ٧٤٩ . ٧٥٠ . ٧٥١ . ٧٥٢ . ٧٥٣ . ٧٥٤ . ٧٥٥ . ٧٥٦ . ٧٥٧ . ٧٥٨ . ٧٥٩ . ٧٦٠ . ٧٦١ . ٧٦٢ . ٧٦٣ . ٧٦٤ . ٧٦٥ . ٧٦٦ . ٧٦٧ . ٧٦٨ . ٧٦٩ . ٧٧٠ . ٧٧١ . ٧٧٢ . ٧٧٣ . ٧٧٤ . ٧٧٥ . ٧٧٦ . ٧٧٧ . ٧٧٨ . ٧٧٩ . ٧٨٠ . ٧٨١ . ٧٨٢ . ٧٨٣ . ٧٨٤ . ٧٨٥ . ٧٨٦ . ٧٨٧ . ٧٨٨ . ٧٨٩ . ٧٩٠ . ٧٩١ . ٧٩٢ . ٧٩٣ . ٧٩٤ . ٧٩٥ . ٧٩٦ . ٧٩٧ . ٧٩٨ . ٧٩٩ . ٨٠٠ . ٨٠١ . ٨٠٢ . ٨٠٣ . ٨٠٤ . ٨٠٥ . ٨٠٦ . ٨٠٧ . ٨٠٨ . ٨٠٩ . ٨١٠ . ٨١١ . ٨١٢ . ٨١٣ . ٨١٤ . ٨١٥ . ٨١٦ . ٨١٧ . ٨١٨ . ٨١٩ . ٨٢٠ . ٨٢١ . ٨٢٢ . ٨٢٣ . ٨٢٤ . ٨٢٥ . ٨٢٦ . ٨٢٧ . ٨٢٨ . ٨٢٩ . ٨٣٠ . ٨٣١ . ٨٣٢ . ٨٣٣ . ٨٣٤ . ٨٣٥ . ٨٣٦ . ٨٣٧ . ٨٣٨ . ٨٣٩ . ٨٤٠ . ٨٤١ . ٨٤٢ . ٨٤٣ . ٨٤٤ . ٨٤٥ . ٨٤٦ . ٨٤٧ . ٨٤٨ . ٨٤٩ . ٨٥٠ . ٨٥١ . ٨٥٢ . ٨٥٣ . ٨٥٤ . ٨٥٥ . ٨٥٦ . ٨٥٧ . ٨٥٨ . ٨٥٩ . ٨٦٠ . ٨٦١ . ٨٦٢ . ٨٦٣ . ٨٦٤ . ٨٦٥ . ٨٦٦ . ٨٦٧ . ٨٦٨ . ٨٦٩ . ٨٧٠ . ٨٧١ . ٨٧٢ . ٨٧٣ . ٨٧٤ . ٨٧٥ . ٨٧٦ . ٨٧٧ . ٨٧٨ . ٨٧٩ . ٨٨٠ . ٨٨١ . ٨٨٢ . ٨٨٣ . ٨٨٤ . ٨٨٥ . ٨٨٦ . ٨٨٧ . ٨٨٨ . ٨٨٩ . ٨٩٠ . ٨٩١ . ٨٩٢ . ٨٩٣ . ٨٩٤ . ٨٩٥ . ٨٩٦ . ٨٩٧ . ٨٩٨ . ٨٩٩ . ٩٠٠ . ٩٠١ . ٩٠٢ . ٩٠٣ . ٩٠٤ . ٩٠٥ . ٩٠٦ . ٩٠٧ . ٩٠٨ . ٩٠٩ . ٩١٠ . ٩١١ . ٩١٢ . ٩١٣ . ٩١٤ . ٩١٥ . ٩١٦ . ٩١٧ . ٩١٨ . ٩١٩ . ٩٢٠ . ٩٢١ . ٩٢٢ . ٩٢٣ . ٩٢٤ . ٩٢٥ . ٩٢٦ . ٩٢٧ . ٩٢٨ . ٩٢٩ . ٩٣٠ . ٩٣١ . ٩٣٢ . ٩٣٣ . ٩٣٤ . ٩٣٥ . ٩٣٦ . ٩٣٧ . ٩٣٨ . ٩٣٩ . ٩٤٠ . ٩٤١ . ٩٤٢ . ٩٤٣ . ٩٤٤ . ٩٤٥ . ٩٤٦ . ٩٤٧ . ٩٤٨ . ٩٤٩ . ٩٥٠ . ٩٥١ . ٩٥٢ . ٩٥٣ . ٩٥٤ . ٩٥٥ . ٩٥٦ . ٩٥٧ . ٩٥٨ . ٩٥٩ . ٩٦٠ . ٩٦١ . ٩٦٢ . ٩٦٣ . ٩٦٤ . ٩٦٥ . ٩٦٦ . ٩٦٧ . ٩٦٨ . ٩٦٩ . ٩٧٠ . ٩٧١ . ٩٧٢ . ٩٧٣ . ٩٧٤ . ٩٧٥ . ٩٧٦ . ٩٧٧ . ٩٧٨ . ٩٧٩ . ٩٨٠ . ٩٨١ . ٩٨٢ . ٩٨٣ . ٩٨٤ . ٩٨٥ . ٩٨٦ . ٩٨٧ . ٩٨٨ . ٩٨٩ . ٩٩٠ . ٩٩١ . ٩٩٢ . ٩٩٣ . ٩٩٤ . ٩٩٥ . ٩٩٦ . ٩٩٧ . ٩٩٨ . ٩٩٩ . ١٠٠٠ . ١٠٠١ . ١٠٠٢ . ١٠٠٣ . ١٠٠٤ . ١٠٠٥ . ١٠٠٦ . ١٠٠٧ . ١٠٠٨ . ١٠٠٩ . ١٠١٠ . ١٠١١ . ١٠١٢ . ١٠١٣ . ١٠١٤ . ١٠١٥ . ١٠١٦ . ١٠١٧ . ١٠١٨ . ١٠١٩ . ١٠٢٠ . ١٠٢١ . ١٠٢٢ . ١٠٢٣ . ١٠٢٤ . ١٠٢٥ . ١٠٢٦ . ١٠٢٧ . ١٠٢٨ . ١٠٢٩ . ١٠٣٠ . ١٠٣١ . ١٠٣٢ . ١٠٣٣ . ١٠٣٤ . ١٠٣٥ . ١٠٣٦ . ١٠٣٧ . ١٠٣٨ . ١٠٣٩ . ١٠٤٠ . ١٠٤١ . ١٠٤٢ . ١٠٤٣ . ١٠٤٤ . ١٠٤٥ . ١٠٤٦ . ١٠٤٧ . ١٠٤٨ . ١٠٤٩ . ١٠٥٠ . ١٠٥١ . ١٠٥٢ . ١٠٥٣ . ١٠٥٤ . ١٠٥٥ . ١٠٥٦ . ١٠٥٧ . ١٠٥٨ . ١٠٥٩ . ١٠٦٠ . ١٠٦١ . ١٠٦٢ . ١٠٦٣ . ١٠٦٤ . ١٠٦٥ . ١٠٦٦ . ١٠٦٧ . ١٠٦٨ . ١٠٦٩ . ١٠٧٠ . ١٠٧١ . ١٠٧٢ . ١٠٧٣ . ١٠٧٤ . ١٠٧٥ . ١٠٧٦ . ١٠٧٧ . ١٠٧٨ . ١٠٧٩ . ١٠٨٠ . ١٠٨١ . ١٠٨٢ . ١٠٨٣ . ١٠٨٤ . ١٠٨٥ . ١٠٨٦ . ١٠٨٧ . ١٠٨٨ . ١٠٨٩ . ١٠٩٠ . ١٠٩١ . ١٠٩٢ . ١٠٩٣ . ١٠٩٤ . ١٠٩٥ . ١٠٩٦ . ١٠٩٧ . ١٠٩٨ . ١٠٩٩ . ١١٠٠ . ١١٠١ . ١١٠٢ . ١١٠٣ . ١١٠٤ . ١١٠٥ . ١١٠٦ . ١١٠٧ . ١١٠٨ . ١١٠٩ . ١١١٠ . ١١١١ . ١١١٢ . ١١١٣ . ١١١٤ . ١١١٥ . ١١١٦ . ١١١٧ . ١١١٨ . ١١١٩ . ١١٢٠ . ١١٢١ . ١١٢٢ . ١١٢٣ . ١١٢٤ . ١١٢٥ . ١١٢٦ . ١١٢٧ . ١١٢٨ . ١١٢٩ . ١١٣٠ . ١١٣١ . ١١٣٢ . ١١٣٣ . ١١٣٤ . ١١٣٥ . ١١٣٦ . ١١٣٧ . ١١٣٨ . ١١٣٩ . ١١٤٠ . ١١٤١ . ١١٤٢ . ١١٤٣ . ١١٤٤ . ١١٤٥ . ١١٤٦ . ١١٤٧ . ١١٤٨ . ١١٤٩ . ١١٥٠ . ١١٥١ . ١١٥٢ . ١١٥٣ . ١١٥٤ . ١١٥٥ . ١١٥٦ . ١١٥٧ . ١١٥٨ . ١١٥٩ . ١١٦٠ . ١١٦١ . ١١٦٢ . ١١٦٣ . ١١٦٤ . ١١٦٥ . ١١٦٦ . ١١٦٧ . ١١٦٨ . ١١٦٩ . ١١٧٠ . ١١٧١ . ١١٧٢ . ١١٧٣ . ١١٧٤ . ١١٧٥ . ١١٧٦ . ١١٧٧ . ١١٧٨ . ١١٧٩ . ١١٨٠ . ١١٨١ . ١١٨٢ . ١١٨٣ . ١١٨٤ . ١١٨٥ . ١١٨٦ . ١١٨٧ . ١١٨٨ . ١١٨٩ . ١١٩٠ . ١١٩١ . ١١٩٢ . ١١٩٣ . ١١٩٤ . ١١٩٥ . ١١٩٦ . ١١٩٧ . ١١٩٨ . ١١٩٩ . ١٢٠٠ . ١٢٠١ . ١٢٠٢ . ١٢٠٣ . ١٢٠٤ . ١٢٠٥ . ١٢٠٦ . ١٢٠٧ . ١٢٠٨ . ١٢٠٩ . ١٢١٠ . ١٢١١ . ١٢١٢ . ١٢١٣ . ١٢١٤ . ١٢١٥ . ١٢١٦ . ١٢١٧ . ١٢١٨ . ١٢١٩ . ١٢٢٠ . ١٢٢١ . ١٢٢٢ . ١٢٢٣ . ١٢٢٤ . ١٢٢٥ . ١٢٢٦ . ١٢٢٧ . ١٢٢٨ . ١٢٢٩ . ١٢٣٠ . ١٢٣١ . ١٢٣٢ . ١٢٣٣ . ١٢٣٤ . ١٢٣٥ . ١٢٣٦ . ١٢٣٧ . ١٢٣٨ . ١٢٣٩ . ١٢٤٠ . ١٢٤١ . ١٢٤٢ . ١٢٤٣ . ١٢٤٤ . ١٢٤٥ . ١٢٤٦ . ١٢٤٧ . ١٢٤٨ . ١٢٤٩ . ١٢٥٠ . ١٢٥١ . ١٢٥٢ . ١٢٥٣ . ١٢٥٤ . ١٢٥٥ . ١٢٥٦ . ١٢٥٧ . ١٢٥٨ . ١٢٥٩ . ١٢٦٠ . ١٢٦١ . ١٢٦٢ . ١٢٦٣ . ١٢٦٤ . ١٢٦٥ . ١٢٦٦ . ١٢٦٧ . ١٢٦٨ . ١٢٦٩ . ١٢٧٠ . ١٢٧١ . ١٢٧٢ . ١٢٧٣ . ١٢٧٤ . ١٢٧٥ . ١٢٧٦ . ١٢٧٧ . ١٢٧٨ . ١٢٧٩ . ١٢٨٠ . ١٢٨١ . ١٢٨٢ . ١٢٨٣ . ١٢٨٤ . ١٢٨٥ . ١٢٨٦ . ١٢٨٧ . ١٢٨٨ . ١٢٨٩ . ١٢٩٠ . ١٢٩١ . ١٢٩٢ . ١٢٩٣ . ١٢٩٤ . ١٢٩٥ . ١٢٩٦ . ١٢٩٧ . ١٢٩٨ . ١٢٩٩ . ١٣٠٠ . ١٣٠١ . ١٣٠٢ . ١٣٠٣ . ١٣٠٤ . ١٣٠٥ . ١٣٠٦ . ١٣٠٧ . ١٣٠٨ . ١٣٠٩ . ١٣١٠ . ١٣١١ . ١٣١٢ . ١٣١٣ . ١٣١٤ . ١٣١٥ . ١٣١٦ . ١٣١٧ . ١٣١٨ . ١٣١٩ . ١٣٢٠ . ١٣٢١ . ١٣٢٢ . ١٣٢٣ . ١٣٢٤ . ١٣٢٥ . ١٣٢٦ . ١٣٢٧ . ١٣٢٨ . ١٣٢٩ . ١٣٣٠ . ١٣٣١ . ١٣٣٢ . ١٣٣٣ . ١٣٣٤ . ١٣٣٥ . ١٣٣٦ . ١٣٣٧ . ١٣٣٨ . ١٣٣٩ . ١٣٤٠ . ١٣٤١ . ١٣٤٢ . ١٣٤٣ . ١٣٤٤ . ١٣٤٥ . ١٣٤٦ . ١٣٤٧ . ١٣٤٨ . ١٣٤٩ . ١٣٥٠ . ١٣٥١ . ١٣٥٢ . ١٣٥٣ . ١٣٥٤ . ١٣٥٥ . ١٣٥٦ . ١٣٥٧ . ١٣٥٨ . ١٣٥٩ . ١٣٦٠ . ١٣٦١ . ١٣٦٢ . ١٣٦٣ . ١٣٦٤ . ١٣٦٥ . ١٣٦٦ . ١٣٦٧ . ١٣٦٨ . ١٣٦٩ . ١٣٧٠ . ١٣٧١ . ١٣٧٢ . ١٣٧٣ . ١٣٧٤ . ١٣٧٥ . ١٣٧٦ . ١٣٧٧ . ١٣٧٨ . ١٣٧٩ . ١٣٨٠ . ١٣٨١ . ١٣٨٢ . ١٣٨٣ . ١٣٨٤ . ١٣٨٥ . ١٣٨٦ . ١٣٨٧ . ١٣٨٨ . ١٣٨٩ . ١٣٩٠ . ١٣٩١ . ١٣٩٢ . ١٣٩٣ . ١٣٩٤ . ١٣٩٥ . ١٣٩٦ . ١

امام ترمذي واني دعلي رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابن عباس نه هم روايت مروي دي، دصحابه كرامو او تابعينو او ددوى نه پس داهل علمو هم دا قول دي چي دوى ركوع او سجود كي دقران لوستل مكروه گنرلي دي.

حل لغات تختم مصدر د باب افتعال دي، معني گوتمه جوړول دي

*****

٨٤_ باب مَا جَاءَ فِيهِمْ لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دملانه سيده كولو حكم

٢٦٥_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمَارَةَ بْنِ عَمْرِو، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ الْبَذَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُجْزِي صَلَاةً لَا يُقِيمُ فِيهَا الرُّجْلُ يَغْفِي صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَرَفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَزَوْنُ أَنْ يُقِيمَ الرُّجْلُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: مَنْ لَمْ يُقِمِ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ فَصَلَاتُهُ قَاسِدَةٌ: لِحَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُجْزِي صَلَاةً لَا يُقِيمُ الرُّجْلُ فِيهَا صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ" وَأَبُو مَعْمَرٍ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَخْبَرَةَ، وَأَبُو مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ الْبَذَرِيُّ اسْمُهُ: عُقْبَةُ بْنُ عَمْرِو. (١)

ترجمه : دابومسعود او عقبه بن عامر انصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دهغه چا مونځ نه كيږي څوك چي دركوع او سجدي مينځ كي خپله ملا نه نيفوي.

امام ترمذي واني دابومسعود انصاري حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعلي بن شعبان، انس بن مالك، ابوهريره، او ابو رفاعه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دصحابه كرامو او ددوى نه پس دنورو اهل علمو په دي باندې عمل دي چي بنده به په ركوع او سجده كي ملا نيفوي، امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه «رحمهم الله» واني چاچي په ركوع او سجده كي ملا نيغه اونه ساتله دهغه مونځ فاسد دي ځكه چي درسول الله صلي الله

¹ سنن ابى داود فى الصلاة ١٢٨ (٨٥٥) . سنن النسائى فى الافتتاح ٨٨ (١٠٢٨) . والتطبيق ٥٢ (١١٠) . سنن ابن ماجه فى الإقامة ١٢ (٨٤٠) . (تحفة الأشراف : ٩٩٩٥) . مسند احمد (٣ فى ١٩٩) . سنن الداريمى فى الصلاة ٤٨ (١٣٦٠)

عليه وسلم ارشاد دي دهغه چا مونځ نه كيږي څوك چي په ركوع او سجده كي ملانېغه نه ساتي. اود ابو معمر نوم عبد الله بن سخبه دي اود ابو مسعود بدرې نوم عقبه بن عمرو دي
تشرېح : په دي مسئله كي اختلاف دي چي تعديل داركانو فرض دي او كه واجب دي

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد واجب دي (۲) او دائمه ثلاثه په نزد فرض دي.
 منشاء دا اختلاف داده چي په خبر واحد فرضيت ثابتيږي او كنه ثابتيږي دامام صاحب په نزد په خبر واحد فرضيت نه ثابتيږي او دائمه ثلاثه په نزد ثابتيږي

دامام صاحب دليل حديث دا عربي مسيء الصلاة دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم خلاد بن رافع ته د مونځ داركانو تعليم وركړو او ورته يي او فرمائيل كه داركانو د تعديل لحاظ دي او كړو نو مونځ به دي اوشي او كه ددي لحاظ دي اونكړو نو مونځ به دي ناقص وي ددينه معلومه شوه چي تعديل داركانو واجب دي ځكه چي داركانو د تعديل په ترك د نقصان حكم لگيدلي دي او كه تعديل داركانو فرض وي نو بيا به ورباندې رسول الله صلي الله عليه وسلم د بطلان حكم لگولي وو

دليل ثاني دامام صاحب دويم دليل دادي چي په قران كريم كي مطلقا دركوع او سجدي حكم دي كيږي مونږ دخبر واحد په وجه تعديل داركانو فرض كړو نو دخبر واحد په وجه په كتاب الله زيادت لازميږي او دا ناجائز دي لهذا مطلق ركوع سجدي به فرض وي په حكم د كتاب الله او تعديل داركانو به واجب وي په حكم د حديث.

دليل دائمه ثلاثه دوي په حديث الباب استدلال كړي دي چي په دي حديث كي "لا تجزئ صلاة" يعني چي څوك تعديل داركانو پرېږدي نو دهغه مونځ نه جائز كيږي.

جواب: دلته تجزئ په معني د كفايت دي معني به دا وي چاچي داركانو د تعديل لحاظ اونكړو نو هغه مونځ به كافي نه وي او دا مونږ تسليموو چي داركانو د تعديل نه بغير مونځ نه كافي كيږي ځكه چي دا واجب دي.

په دواړو سجدو كې دنه كيناستو متعلق داهل علمو دوه اقوال دي اول كه مونځ گذار د سجدي نه راپورته شو اونېځ كينه ناسته، نو د طرفينو په نزد دا كافي ده. هشانخو په دې باره كي اختلاف دې چي د دويمې سجدي د معتبر كيدو دپاره د اولي سجدي نه په څومره مقدار كي سر پورته كول ضروري دې په دې كي هم داهل علمو دوه اقوال دي اول (۱) بعضي فقهاؤ ويلي دي چي كله تندي د زمكي نه جدا شي او بيا سجدي ته لاړشي، نو دواړه سجدي ادا شوې (۲) حسن بن زياد ويلي دي چي كله د زمكي نه خپل سر دومره راپورته كړي چي په هغې كي هوا تيره شي، نو په دې صورت كي دواړه سجدي ادا شوې. د حسن بن زياد قول اولنې قول ته نزدې دي (۳) محمد بن سلمه وائي. كه په دومره مقدار باندې ئې سر پورته كړو چي ليدونكي دا گمان او كړي چي ده د دويمې سجدي كولو دپاره

خپل سر پورته کړو. نو دواړه سجدي ادا شوې گڼي يوه سجده به ادا شي. (۴) امام قدوري. فرماني چي په څه باندې د رفع لفظ اطلاق کيږي. نو په دومره اندازه باندې سر پورته کول معتبر دي. صاحب د هدايه فرماني چي اصل قول دا دي. که دومره اوچت کړي چي د ناستي په نسبت سجدي ته نژدې وي. نو دويمه سجده جائز نه ده. ځکه چي دى تراوسه پورې په اوله سجدي کي شمارلي شي. او که دومره اوچت کړي چي ناستي ته نژدې وي. نو دويمه سجده جائز ده. ځکه چي په دې صورت کښ دى ناست شمارلي شي. نو دويمه سجده متحقق شوه. درکوع نه علاوه د سجدې د تکرار متعلق دوه اقوال دي:

پاتې شوه دا خبره چي په هر رکعت کي يوه رکوع او دوه سجدي ولي دي. نو په دې باره کي د اکثر و اهل علمو دا رائي ده چي دا توقيفي څيز دي. عقل او قياس ته په دې کي دخل نشته (۲) او بعضي اهل علمو دا حکمت ذکر کړې دي چي دوه سجدي د شيطان ذليل کولو دپاره دي. ځکه چي د تخليق آدم نه پس چي کله الله تعالى هغه ته حکم کړې وو چي دى آدم ته سجده اوکړي. نو هغه آدم ته سجده اونکرله. نو مونږ د شيطان د رعلاوه کولو او ذليل کولو دپاره دوه سجدي کوو. په سجده د سهوي کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم دى طرف ته اشاره کړې ده (هما تر غيما للشيطان) يعنى د سهوي دواړه سجدي د شيطان د رتلو دپاره دي.

*****

۸۵_ باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ

درکوع نه سر پورته کولو وخت کي کوم کلمات ونيل پکار دي

۲۶۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ النَّاجِشُونُ، حَدَّثَنِي عَمِّي، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي تَالِبٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، قَالَ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مِلَّةَ السَّمَوَاتِ وَمِلَّةَ الْأَرْضِ وَمِلَّةَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلَّةَ مَا هُمَّتْ مِنْ هَيْئٍ بَعْدُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ أَبِي أَوْفَى، وَأَبِي جَحْفَلَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَلِيِّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ:

الشَّافِعِيُّ، قَالَ: يَقُولُ هَذَا فِي النُّكُوتِ وَالتَّكْوُوعِ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ: يَقُولُ هَذَا فِي صَلَاةِ التَّكْوُوعِ وَلَا يَقُولُهَا فِي صَلَاةِ النُّكُوتِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَإِنَّمَا يُقَالُ الْمَاجِشُونُ لِأَنَّهُ مِنْ وَلَدِ الْمَاجِشُونِ. (١)
ترجمه دعلي بن ابي طالب رضي الله عنه نه مروي دي فرماني چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دركوع نه سر پورته كولو نو
"سمع الله لمن حده" ربنا ولك الحمد ملء السماوات وملء الارض وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد"

يعني الله تعالي دهغه چا وينا واوريدله چاچي دهغه تعريف او كړو او اي زمونږه ربه بستا دپاره تمام تعريفونه دي داسمانونو دېكوالي په مقدار او دزمكي دېكوالي په مقدار او داسمان دتمامو خيزونو په مقدار او ددينه پس دهر هغه خيز دېك والي په مقدار دكوم چي ته ونيل غواړي
امام ترمذي واني دعلي رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د "ابن عمر، ابن عباس، ابن ابي اوفي، ابو جحيفة، ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داهل علمو په دي باندي عمل دي او په همدې باندي امام شافعي قول كړي دي چي موخ فرضي وي او كه نفلي وي په دواړو كي به دا كلمات واني او دبعضو اهل كوفه قول دي چي دا كلمات به صرف په نفلي مونخونو كي واني او په فرضي مونخونو كي به يي نه واني

*****

٨٦_ باب مِنْهُ آخَرُ

دسابقه باب متعلق يو بل باب دي

٢٦٧_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا عَالِيكٌ، عَنْ سُبَيْحٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ أَنْ يَقُولَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَيَقُولَ مَنْ

^١ صحيح مسلم في المسافرين (٤٤١) سنن ابى داود في الصلاة (١٢١) (٤٦٠). (تحفة الأشراف) (١٠٢٨). مسند احمد (١) في

٩٥. (١٠٢). ويأتى عند المؤلف في الدعوات (٢٢٢١). (٢٢٢٢)

خَلَفَ الْإِمَامُ: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. وَبِهِ يَقُولُ: أَخْتَدُ. وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: وَعَظِيرُهُ يَقُولُ مَنْ خَلَفَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. مِثْلَ مَا يَقُولُ الْإِمَامُ. وَبِهِ يَقُولُ: الشَّافِعِيُّ وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه . دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي وو هر كله چي امام سمع الله لمن حمده اوواني نو تاسو ربنا ولك الحمد اوواني او دا خكه دچا قول چي دفرشتو دقول سره موافق شي نو دهغه سابقه گناهونه به معاف شي.

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي، دصحابه كرامو او ددوي نه پس خلقو كي دبعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي چي امام كله سمع الله لمن حمده اوواني نو مقتدي به ربنا ولك الحمد واني او همدا دامام احمد قول دي، او دابن سيرين وغيره قول دي خوك چي په امام پسي ولاړ وي هغه به هم سمع الله لمن حمده د ربنا ولك الحمد پشان واني يعني دامام او مقتدي خه فرق نشته او همدا دامام شافعي او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول هم دي .

تفسير (سمع الله لمن حمده) معني ده (قبل الله حمد من حمده) يعني خوك چي د الله تعالي حمد واني. الله تعالي دى دهغه حمد قبول كړي. حاصل دا چي ټوله د حمد قبوليت دعا ده. او د سماع لفظ د قبول په معني كي هم استعمالولي شي.

په دى باره كي اختلاف دې چي امام به (ربنا لك الحمد) واني كه نه. د امام ابو حنيفه رحمه الله قول دا دې چي امام به دا نه واني (٢) او صاحبين واني چي امام به هم په پټه دا واني.

د صاحبينو اول دليل د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دې (كان النبي صلي الله عليه وسلم إذا قام إلى الصلاة يكبر حين يقوم ثم يكبر حين يركع ثم يقول سمع الله لمن حمده) حين يرفع صلبه من الركوع ثم يقول وهو قائم "ربنا ولك الحمد" ثم يكبر حين يهوى ساجداً الحديث) ابوهريره (رضي الله عنه) فرمائي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم به كله د مانځه اراده او كړله. نو تكبير به نې ونيلو. كله چي به اودريدلو. بيا چي كله به نې ركوع كوله. نو تكبير به نې ونيلو. بيا چي كله به نې خپله شاه د ركوع نه پورته كوله. نو (سمع الله لمن حمده) به نې ونيل او چي به اودريدلو. نو (ربنا ولك الحمد) به نې ونيل. بيا به نې تكبير ونيل. كله چي به سجدې ته ټيټيدلو (فتح القدير) ددي حديث نه معلومه شوه چي رسول پاك صلي الله عليه

^١ صحيح البخاري في الأذان ١٢٢ (٤٩٥). و ١٢٥ (٤٩٦). و بدم الخلق ٤ (٢٢٨). صحيح مسلم في الصلاة ١٨ (٣٠٩). سنن ابى داود في الصلاة ١٣٥ (٨٢٨). سنن النسائي في التطبيق ٢٢ (١٠٦٣). سنن ابن ماجه في الإقامة ١٨ (٨٤٦). (تحفة الأشراف:

١٢٥٦٨). موطا امام مالك في الصلاة ١١ (٣٤). مسند احمد (٢) في ٢٢٦. ٢٤٠. ٢٠٠. ٢١٩. ٢٥٢. ٥٢٤. ٥٢٢.

وسلم به دواړه ذکرونه (سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد) جمع کول او دوی به عام طور امامت کولو. نو ثابته شوه چې امام به دواړه ذکرونه جمع کوي (۲) دویم دلیل دا دې چې امام (سمع الله لمن حمده) او وائي. نو په دې نورو ته ترغيب ورکوي. نو خپل خان دی هم نه هیروي. یعنی کله چې امام او وائي چې چا د الله تعالی حمد او کړو. نو الله تعالی د هغه تعریف اوري. د ده مقصود دا دې چې دا خامخا کوي. او په خپله دی هم وائي. او خپل خان دی نه محرومه کوي. ځنې د: اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسکم په وعید کي به راشي.

دابو حنیفه رحمه الله یو دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول

(إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ مَنْ حَمَدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ) دې وجه د استدلال دا ده چې رسول پاک صلي الله عليه وسلم د امام او مقتدی په مینځ کي تقسیم کړې دې. فرمایلي چې دی چې امام دی تسمیع وائي. او مقتدی دی تحمید، او تقسیم د شرکت منافي دې. پدې وجه به امام د مقتدیانو سره په تحمید کي نه شریکيږي. هم دا وجه ده چې زمونږ په نزد به مقتدی سمع الله لمن حمده نه وائي. اگرچې د امام شافعی اختلاف په کي شته (۲) دویم دلیل دا دې چې که امام (ربنا لك الحمد) او وائي. نو دده دا تحمید به یقیناً د مقتدی د تحمید نه پس واقع کیږي. ځکه چې مقتدی (ربنا لك الحمد) په هغه وخت کي وائي. کله چې امام (سمع الله لمن حمده) او وائي. نو په دې صورت کي بیشکه د امام (ربنا لك الحمد) وئیل د مقتدی د (ربنا لك الحمد) وئیلو نه پس واقع کیږي. اودا د امامت د موضوع نه خلاف ده. ځکه چې امام ته اول وئیل پکار وو. او مقتدی ته روستو، اودلته معامله بر عکس شوه.

د صاحبینو د پیش کړي د ابوهیرره (رضي الله عنه) د حدیث جواب دا دې چې دا حدیث په حالت دانفراد باندې محمول دې.

او د اصح قول مطابق د منفرد حکم هم دا دې چې هغه به (سمع الله لمن حمده) باندې اکتفاء کوي (۲) دویم قول دا دې چې دی به صرف په (ربنا لك الحمد) باندې اکتفاء کوي.

د اول قول وجه دا ده چې امام صرف په (سمع الله لمن حمده) باندې اکتفاء کوي. او منفرد هم په خپل حق کي امام دې. ځکه چې لکه څنگه په امام باندې قراءت واجب دې. نو دغه شان په منفرد باندې هم قراءت واجب دې. د دویم روایت وجه دا ده چې منفرد که دواړه ذکرونه یعنی تسمیع او تحمید جمع کړي. نو تحمید به د اعتدال یعنی قومه په حالت کي واقع شي. حالانکه د یو حالت نه بل حالت ته د منتقل کیدو په وخت کي مسنون ذکر مشروع نه دې. لکه د دوو سجدو په مینځ کي د قعدې په حالت کي چې مسنون ذکر نشته (۱) نو ځکه

ونيلي شوى دى چى منفرد به (سبح الله لمن حمده) نه وانى. بلكه صرف (ربنا لك الحمد) به وانى.

د دويم روايت تائيد ددى نه هم كيږي چى امام ابويوسف فرمانى چى ما د امام ابو حنيفه رحمه الله نه تپوس او كړو چى كوم كس په فرض مونځ كي خپل سر د ركوع نه پورته كړي. نو آيا هغه (اللهم اغفر لي) ونيلي شي. نو دوى ورته اوفرمايل چى (ربنا لك الحمد) دى وانى. او سكوت دى كوي. او دغه شان دي د دواړو سجدو په مينځ كي هم سكوت كوي.

د قول اصح دليل صحيح حديث دي چى رسول پاك صلي الله عليه وسلم به دواړه ذكرونه يعنى تسميع او تحميد جمع كول دصاحبينو د عقلى دليل جواب دادى چى كله امام سمع الله لمن حمده، او وانى نو ده مقتديان د (ربنا لك الحمد)، ونيو ته اماده كړل. نو د (الدال على الخير كفاعله) مطابق لكه چى امام (معنى اوحكاماً) د تحميد ويونكى شونو څكه د: اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسكم، د وعيد لاندې نه داخليرى. (اشرف الهدايه)

*****

۸۷_ باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الرَّكْبَتَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ فِي السُّجُودِ

په سجده كي ددواړو لاسونو نه مخكي په زمكه دز نكنا نو ايځودلوييان

۲۶۸_ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُبِيرٍ، وَأَخْبَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَوَانِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا هَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ يَضَعُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ، وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ". زَادَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ: وَلَمْ يَزِدْ هَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. لَا نَعْرِفُ أَحَدًا رَوَاهُ مِثْلَ هَذَا عَنْ هَرِيكٍ وَالْعَدْلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ: يَزُونُ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ، وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ. وَرَوَى هَتَّامٌ عَنْ عَاصِمٍ هَذَا مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ وَائِلَ بْنَ حُجْرٍ. (١)

^١ سنن ابى داود فى الصلاة ١٢١٤ (٨٢٨) سنن النسائى فى التطبيق ٣٨ (١٠٩٠) سنن ابن ماجه فى الإقامة ١٩ (٨٨٢) ، ٩٣ (١١٥٥)

(تحفة الأشراف: ١١٤٨).

ترجمه دوانل بن حجر نه مروی دي فرماني چي مارسلو الله صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي کله به يي سجده کوله نو خپل دواړه زنگونه به يي دخپلو دواړو لاسونو نه په زمکه مخکي ايخودل او چي کله به پورته کيدو نو دواړه لاسونه به يي دزنگونو نه مخکي پورته کول

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي مونږ ته نه ده معلومه چي بل چا دشريک نه داسي روايت نقل کړي وي، دا کثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي او ددوي رائي داده چي دلاسونو نه مخکي په زمکه دزنگونو ايخودل پکار دي او په پورته کيدو کي دزنگونو نه مخکي دلاسونو پورته کول پکار دي، مونږ دا روايت دعاصم نه مرسل نقل کړي دي په دي کي هغوي دوانل بن حجر ذکر نه دي کړي

تشریح : ترجمة الباب په دوه قسمه ذکر شوي دي (۱)، وضع اليدين قبل الركبتين، (۲)، وضع الركبتين قبل اليدين. دزير بحث باب دروايت مطابق دويم ترجمة الباب دي په دي مسئله کي اختلاف دي چي سجدې ته دتلو وخت کي به اول په زمکه لاسونه ايخودل کيږي او که زنگونه په دي کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(۱)، دجهپورو اهل علمو په نزد زنگونه ايخودل پکار دي او لاسونه ورپسي ايخودل پکار دي ځکه چي اصول دادي کوم اندام چي زمکي ته زيات نژدي وي هغه مخکي ايخودل پکار دي او زنگونه دلاسونو په نسبت زيات نژدي دي.

(۲)، دامام مالک په نزد مخکي دلاسونو ايخودل پکار دي او بيا دزنگونو او دليل يي په راتلونکي باب کي دابوهريره رضي الله عنه حديث دي چي نبي کریم سلي الله عليه وسلم فرمايلي دي تاسو داوښ پشان کار مه کوئ ځکه چي اوښ اول په زمکه زنگونه ايرېدي لهذا تاسو اول زنگونه مه ايرېدئ بلکه لاسونه په زمکه اول کيږدئ

جواب دا حکم په ابتداء کي وو او بيا منسوخ شو ددي تائيد دسعد بن ابي وقاص رضي الله عنه په روايت کي دي چي مونږ به اول لاسونه ايخودل او بيا به مو زنگونه ايخودل مگر بيا مونږ ددينه منع کړي شو

دويم جواب داوښ مخکي خپي دلاسونو قائم مقام وي مطلب دا شو چي داوښ پشان اول لاسونه مه ايرېدئ بلکه اول زنگونه او بيا لاسونه کيږدئ دريم جواب دا روايت منقطع دي ځکه چي په دي کي ديو روايت محمد بن عبدالله سماع دابوالزناده نه ثابت نه ده

څلورم جواب دا روايت په نورو سندونو هم منقول دي او په هغي کي يو راوي عبدالله بن سعيد دي او يحيي بن سعيد القطان دهغه تضعيف کړي دي

*****

٨٨_ باب آخِرُ مِنْهُ

دسابقه باب يوبل هم معني باب

٢٦٩_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ تَافِعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَسَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يَعْبُدُ أَحَدُكُمْ فَيَبْزُكُ فِي صَلَاتِهِ بَرَكَ الْجَمَلِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي الزِّنَادِ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ الْبَقْرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْبَقْرِيُّ، صَعَفَةُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ (١).

ترجمه . دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي بعضي كان په تاسو كي دا قصد كوي چي په مونځ كي داوښ دناستي پشان كيني . امام ترمذي وائي دابوهريره حديث غريب دي او مونږ ته دا ذابو الزناد حديث په صفت صرف په همدې سند معلوم دي ، دا حديث دعبداالله بن سعيد مقبري نه هم نقل كړي شوي دي هغه دخپل پلار نه نقل كړي دي او دهغه پلار دابوهريره نه او ابوهريره درسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي ، مگر يحيي بن سعيد القطان وغيره دعبداالله بن سعيد مقبري تضعيف كړي دي

*****

٨٩_ باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى الْجَنْبَةِ وَالْأَنْفِ

په پوزه او په تندي دسجدي كولو بيان

٢٧٠_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حَنِيدٍ السَّاعِدِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ " إِذَا سَجَدَ أَمَكَنَ أَنْفَهُ وَجَبْهَتَهُ مِنَ الْأَرْضِ، وَتَمَّ يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَيْهِ خَلَاوَ مِنْكِبَيْهِ " قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَوَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي حَنِيدٍ حَدِيثٌ

^١ سنن ابى داود في الصلاة (١٢١: ٨٢٠) . سنن النسائي في التطبيق (٢٨: ١٠٩١) . (تحفة الأشراف : ١٢٨٦٦) . مسند احمد (٢) في

حَسَنَ صَاحِبِهِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يَسْجُدَ الرَّجُلُ عَلَى جَبْهَتِهِ وَأَنْفِهِ، فَإِنْ سَجَدَ عَلَى جَبْهَتِهِ دُونَ أَنْفِهِ، فَقَدْ قَالَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُجْزِئُهُ، وَقَالَ غَيْرُهُمْ: لَا يُجْزِئُهُ حَقٌّ يَسْجُدَ عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْأَنْفِ. (١)

ترجمه دابو حميد الساعدي رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي به کله سجده کوله نو خپله پوزه او تندي به يي په زمکه پوري بڼه کلکولو او خپلي دواړه متي به يي دخپلو تشو نه جدا ساتلي او خپل دواړه ورغوي به يي داوگو سره برابرول امام ترمذي وائي دابو حميد حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د ابن عباس، وائل بن حجر، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داهل علمو هم په دي باندي عمل دي چي په پوزه او په تندي سجده کول پکار دي او که څوک په پوزه سجده اوکړي چي تندي بچ پاتي شي نو د بعضو اهل علمو قول دي چي دا به دده دپاره کافي وي او د بعضو قول دي چي کافي به نه وي چي څو پوري يي تندي او پوزه دواړه په زمکه ايځودلي نه وي.

تشرېح : په دي مسئله داهل علمو اتفاق دي چي اعضاء دسجدي اوه دي، قدمين، رکبتين، يدين، او وجه، اختلاف په دي کي دي چي په انف او وجه کي په يو باندي اکتفاء جائز ده او کنه، دامام احمد په نزد باندي په يو اکتفاء کول جائز نه دي او دامام شافعي او امام مالک په نزد اکتفاء علي الاتف جائز نه ده او دامام ابو حنيفه په نزد اکتفاء علي احدهما دعذر په وجه جائز دي

دابو حميد ثابت بن انس رضي الله عنه حالاته

نوم ثابت کنیه ابو حميد دتابعينو دجملي نه دی امام ذهبي حجت او امام گنرلی دی دی دزهد او تقوي او عبادت په وجه پخپله زمانه کي ډير مشهور وو دانس رضي الله عنه بيان دی دهر يو څيز يوه چاپي وي او ثابت دخير چاپي ده تهذيب التهذيب دبکر بن عبدالله بيان دی که څوک په دنيا کي لوي عابد ليدل غواړي نو ثابت دي اوويني تذکره الحفاظ،

په يوه شپه او ورځ کي به يي قران ختمولو دانس رضي الله عنه خاص شاگرد وو دابن مدائيني قول دی چي دده درواياتو شمير دوه نيم سوه دی (تهذيب التهذيب،
دوفات کيدو په وخت کي دده عمر داتيا کالو نه زيات وو (تذکره الحفاظ،

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ١٢١ (٨٢٠) . سنن النسائي فی التطبيق ٣٨ (١٠٩١) . (تحفة الأشراف) ١٢٨٦٦ . مسند احمد (٢) فی

٢٩١ . سنن الدارمي فی الصلاة ٤٢ (١٢٦٠)

*****

۹۰- باب مَا جَاءَ آيِنَ يَضَعُ الرَّجُلُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ

که خوک سجده کوي نو تندي به چرته ايردي

۲۷۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ الْحَجَّاجِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: قُلْتُ لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ: "أَيُّنَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ؟ فَقَالَ: بَيْنَ كَفْيَيْهِ". وَفِي الْبَابِ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي حُنَيْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ تَكُونَ يَدَاهُ قَرِيبًا مِنْ أَذُنَيْهِ. (١)

ترجمه دابو اسحاق سبيعي نه روايت دي فرماني چي دبراء بن عازب رضي الله عنه نه مي تپوس او کړو نبي کريم صلي الله عليه وسلم چي به کله سجده کوله نو خپل مخ مبارک به يي چرته ايخودلو، هغه په جواب کي اوونيل دخپلو دواړو ورغو په مينځ کي امام ترمذي وائي حديث دبراء حسن صحيح غريب دي، او په دي باب کي دوائل بن حجر او ابوحميد نه هم احاديث وارد دي او په همدې باندي اهل علمو عمل اختيار کړي وو چي تندي ددواړو ورغو مينځ کي ايخودل پکار دي.

*****

۹۱- باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ

په اوه اندو مونود سجدې کولو بيان

۲۷۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجْدَةً مَعَ سَبْعَةِ أَرْبَابٍ، وَجْهَهُ وَكَفَّاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَوِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْعَبَّاسِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (٢)

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۸۲۸)

² صحيح مسلم في الصلاة ۴۴ (۳۹۱) سنن ابی داود في الصلاة ۱۵۵ (۸۹۱) سنن النسائي في التطبيق ۴۱ (۱۰۹۵) و ۴۶ (۱۰۹۸) سنن ابن ماجه في الإقامة ۱۹ (۸۸۵) (تحفة الأشراف: ۵۱۴۶) مسند احمد (في ۳۰۸، ۳۰۹)

ترجمه . دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه نه مروی دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مې اوريدلي دي چي بنده كله سجده كوي نو دده اوه جوړونه دي هم سجده او كړي يعني مخ دواړه ورغوي او دواړه زنگونه او دواړه خپي امام ترمذي وائي دعباس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابن عباس، ابوهريره، جابر، او ابو سعيد خدری رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدې داهل علمو عمل دي

دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه حالات

عباس رضي الله عنه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سكه تره دی او دی در رسول الله نه دوه يا دري كاله مشردی الله تعالي ورته دجاهليت په زمانه كي هم ډير شرف او عزت وركړی وو او داسلام قبولونه پس هم ډير معزز وو دجاهليت په زمانه كي ورته حاجيانو ته داوبو وركولو خدمت سپارلی شوی دی او داسلام قبولونه پس هم رسول الله پخپل كار قائم پريخودو په غزوه بدر كي خو در رسول الله په خلاف دمشركينو سره راغلی وو ليكن وروسته مسلمان شو او په غزوه حنين وغيره كي يې در رسول الله سره ملگرتيا وكړه يو وخت داسي وو چي ټول خلق تختيدلي وو او دی در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره كلك ولاړ وو په مدينه كي درجب په مياشت كي په هجري ۳۴ كال وفات شو او دوفات په وخت كي دده عمر اتيا يا نهه اتيا كاله وو او عثمان رضي الله عنه ورباندي جنازه او كړه او په جنة البقيع كي دفن كړی شو ۳۵ روايات ورنه منقول دي چي يو په دوی كي متفق عليه دي يو صرف په بخاري كي دي او دري صرف په مسلم كي دي.

*****

۲۷۳_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: **أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ وَلَا يَكُفَّ شَعْرَهُ وَلَا يُبَاهَهُ**. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه . دابن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته حكم شوي دي چي په اوه اندامونو به سجده كوي او په ځان پوري به ويخته او جامي نه راجوختوي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

تشرېح : همدا وجه ده چي امام احمد د "امر" لفظ نه استدلال كړي دي چي په سجده كي دمذكوره اوه اندامونو لگيدل په زمكه ضروري دي او كه په دوي كي يو اندام هم اوته لگيدو نو موخ به باطل شي ليكن جمهور علماء وائي سجده داتنهاني تذلل يعني داخري درجه عاجزئ نوم دي او ددي حقيقت دادي چي طرف اعلي يعني سر صرف طرف اسفل يعني خپوته راوړلي شي دا هم كافي دي.

*****

۹۲_ باب مَا جَاءَ فِي التَّجَافِي فِي السُّجُودِ

په سجده كي دتشنو نه دواړو متوجدا ساتلو بيان

د ښځي د سجدې طريقه

ښځه دي د سجدې كولو په وخت كي راغونډه شي. يعنى زمكي ته دى نژدى شي. او خپه دي د پتونانو سره جوخته كړى. دليل دا دې چى په دى كيفيت باندې سجده كولو كي د ښځي په حق كي زياته پرده ده. حالانكه د ښځي په حق كي پرده مطلوب هم ده

۲۷۴_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَقْرَمِ الْخُرَاعِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي بِالقَاعِ مِنْ لَيْلَةٍ فَمَرَّتْ رَكْبَةٌ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَائِمٌ يُصَلِّي قَالَ: فَكُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى عَفْرِئِي إِذْ سَجَدَ وَأَرْنِي بَيَاضَهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ بُحَيْنَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَحْمَرَ بْنِ جَرَّاءٍ، وَمَيْمُونَةَ، وَأَبِي حَنِيدٍ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَأَبِي أَسِيدٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمَةَ، وَالْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، وَعَدِيِّ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَعَلِيشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَحْمَرُ بْنُ جَرَّاءٍ هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ حَدِيثٌ وَاحِدٌ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَقْرَمٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ، وَلَا نَعْرِفُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَقْرَمٍ الْخُرَاعِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَالْعَلَى

عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَوْقَمَ
الرُّهْرِيُّ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ كَاتِبُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (١)

ترجمه عبيد الله بن عبد الله دخل پلار نه روايت كوي فرماني چي زه دخيل پلار سره په نمره
مقام كي موجود وم او څه كسان په رسول الله صلي الله عليه وسلم باندي په داسي حال كي تير
شول چي هغه په مونځ ولاړ وو كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سجده كوله نو ما به
دهغه د ترخونو سپين والي ليدلو امام ترمذي واني د عبد الله بن اقرم حديث حسن دي دا مونږ
ته صرف د داود بن قيس په سند رارسيدلي دي او عبد الله بن اقرم خراعي ددينه علاوه كوم بل
حديث چي هغه د رسول الله نه نقل كړي وي مونږ ته معلوم نه دي په صحابه كرامو كي داكثرو
په دي باندي عمل دي او عبد الله بن ارقم د صحابه كرامو دجملي نه دي او دي دابوبكر رضي
الله عنه منشي وو، په دي باب كي د ابن عباس، ابن بجه، جابر، احمر بن جزى، ميمونه
ابوقتاده، ابو مسعود، ابو اسيد، سهل بن سعد، محمد بن مسلم، براء بن عازب، عدي بن
عميره، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، احمر بن جزء د رسول الله په صحابه
كرامو كي يو كس دي او دده نه صرف يو حديث مروي دي

*****

۹۳_ باب مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِدَالِ فِي السُّجُودِ

په سجده كي داعتدال بيان

۲۷۵_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مَعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سَفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَعْتَدِلْ وَلَا يَفْتَرِشْ وَزَاعِيَهُ أَفْوَاشِ الْكَلْبِ ". قَالَ:
وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُبَيْلٍ، وَالْأَسَدِ، وَالْبَرَاءِ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَعَائِشَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ
جَابِرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَدْلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يُخْتَارُونَ الْإِعْتِدَالَ فِي السُّجُودِ
وَيَكْرَهُونَ الْإِفْوَاشَ كَأَفْوَاشِ السَّبُعِ (١)

^۱ سنن النسائي في التطبيق ۵۱ (۱۱۰۹). سنن ابن ماجه في الإقامه ۱۹ (۸۸۱). (تحفة الأشراف: ۵۱۴۲). مسند احمد بن

حنبل (۴۵ في ۲۵)

^۲ سنن ابن ماجه في الإقامه ۲۱ (۸۸۱). (تحفة الأشراف: ۴۲۱۱). مسند احمد (۲ في ۳۰۵، ۴۱۵، ۴۸۹)

ترجمه د جابر بن عبدالله رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك سجده كوي نو اعتدال دي كوي او لاسونه دي دسپي پشان نه غوروي

امام ترمذي وائي د جابر حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د عبدالرحمن بن شبل ، انس ، براء ، ابو حميد ، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي ، او په همدې داهل علمو عمل دي چي هغوى په سجده كي اعتدال كول خوښوي پاتي شول لاسونه دخناورو پشان غورول نو دا كار يي مكروه گنځلي دي .

حل لغات افتراش مصدر د باب افتعال دي اصل ماده يي فرش ده معني غورول دي

*****

٢٧٦_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يَبْسُطَنَّ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ فِي الصَّلَاةِ يَسْطُ الْكَلْبُ" قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : انس رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك سجده كوي نو اعتدال دي كوي او لاسونه دي دسپي پشان نه غوروي

امام ترمذي وائي د جابر حديث حسن صحيح دي

حل لغات اعتدلوا: اعتدال كوي يعني ميانه روي اختياروي امر حاضر د باب افتعال دي

*****

٩٤_ بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنُصْبِ الْقَدَمَيْنِ فِي السُّجُودِ

په سجده كې ددواړو لاسونو په زمكي ايځودلو او ددواړو ځپو او درولو بيان

٢٧٧_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا مَعْلٌ بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

^١ صحيح البخاري في المواقيت ٨ (٥٢٢) ، والأذان ١٢١ (٨٢٢) ، صحيح مسلم في الصلاة ٢٥ (٢٩٢) ، سنن ابى داود في الصلاة

١٥٨ (٨٩٤) ، سنن النسائي في الافتتاح ٨٩ (١٠٢٩) ، والتطبيق ٥٠ (١١٠٢) ، و ٥٢ (١١١) ، سنن ابن ماجه في الإقامة ٢١ (٨٢٢) ،

(تحفة الأشراف: ١٢٢٤) ، مسند احمد (٣ في ١٠٩ ، ١١٥ ، ١٤٤ ، ١٩١ ، ٢٠٢ ، ٢١٢ ، ٢٢١ ، ٢٤٢ ، ٢٤٩ ، ٢٩١) ، سنن الدارمي في الصلاة

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَمَرَ بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنُصِبِ الْقَدَمَيْنِ ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَقَالَ مُعَلِّ بْنُ أَسَدٍ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ " بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ " فَلَا تَرَوْهُ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِيهِ. (١)

ترجمه سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په سجده كي په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو او ددواړو خپو داودولو حكم كړي دي او باقي حديث يي دسابقه حديث پشان ذكر كړو او په دي كي يي عن ابيه لفظ نه دي ذكر كړي

*****

٢٧٨_ قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَى يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ " بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنُصِبِ الْقَدَمَيْنِ " مُرْسَلٌ وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ وَهَيْبٍ، وَهُوَ الَّذِي أَجْمَعَ عَلَيْهِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَاخْتَارُوهُ. (١)

ترجمه دعامر بن سعد رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په سجده كي په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو حكم كړي دي او بيا راوي دماقبل پشان حديث ذكر كړو البته هغه په دي كي د عن ابيه ذكر نه دي كړي

امام ترمذي وائي عامر بن سعد مرسلا روايت نقل كړي دي چي رسول الله په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو او ددواړو خپو اودرولو حكم كړي دي، دا مرسل روايت د وهيب دروايت نه زيات صحيح دي او په همدې داهل علمو اجماع ده او په همدې باندي اهل علمو عمل اختيار كړي دي

*****

٩٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّلْبِ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
در كوع او سجدي نه دسر پورته كولو په وخت كي دملايغو لوبيان

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٨٨٤)

^٢ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٨٨٤)

٢٧٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مُوسَى التَّوَزَيْي، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَإِذَا سَجَدَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ " قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ. (١)

ترجمه دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو او چي كله به يي سجده كوله او چي كله به يي دسجدي نه سر پورته كولو نو مونخ به يي تقريبا برابر په برابر وو امام ترمذي واني په دي باب دانس رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي

تشرېح : مطلب داداي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ارکان اربع کي به تناسب او برابري وو او دا به دقرائت په اعتبار سره وو دسحر په مونخ کي قرائت اوږد وي نو په دي وجه به يي ارکان اربعة هم اوږده وو او دمانبام په مونخ کي قرائت مختصر وي نو په دي وجه به يي ارکان اربعة هم مختصر وي او په تهجدو کي قرائت اوږد وو چي په يورکعات کي به سورة بقره وه او په دويم کي به سورة ال عمران وو نو په دي وجه به يي ارکان اربعة هم اوږده کول، چنانچي دعائشه رضي الله عنها بيان دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع او سجده به دپنځوس ايتونو په مقدار وه (متفق عليه).

*****

٢٨٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحَكَمِ لُحُوَّةً، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (٢)

ترجمه ددي سند سره هم دا حديث مروي دي امام ترمذي واني دبراء رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په همدي داهل علمو عمل دي

¹ صحيح البخاري في الأذان ١٢١ (٤٩٢)، و ١٢٤ (٨٠١)، و ١٣٠ (٨٢٠)، صحيح مسلم في الصلاة ٣٨ (٢٤١)، سنن ابى داود في الصلاة ١٢٤ (٨٥٢)، سنن النسائي في التطبيق ٢٣ (١٠٢٦)، و ٨٩ (١١٢٤)، و السهو ٤٤ (١٢٣١)، (تحفة الأشراف: ١٤٨١)، مسند احمد (٢) في ٢٨٥، ٢٨٥، ٢٨٨، سنن الدارمي في الصلاة ٨٠ (١٢٤٣)

² صحيح البخاري في الأذان ١٢١ (٤٩٢)، و ١٢٤ (٨٠١)، و ١٣٠ (٨٢٠)، صحيح مسلم في الصلاة ٣٨ (٢٤١)، سنن ابى داود في الصلاة ١٢٤ (٨٥٢)، سنن النسائي في التطبيق ٢٣ (١٠٢٦)، و ٨٩ (١١٢٤)، و السهو ٤٤ (١٢٣١)، (تحفة الأشراف: ١٤٨١)، مسند احمد (٢) في ٢٨٥، ٢٨٥، ٢٨٨، سنن الدارمي في الصلاة ٨٠ (١٢٤٣)

*****

٩٦- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ أَنْ يُبَادَرَ الْإِمَامُ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دامام نه دمخكي كيدو دكراهت بيان

٢٨١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ وَهُوَ غَيْرُ كُذُوبٍ، قَالَ: "كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَخْنِ رَجُلٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَسْجُدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَسْجُدَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَمُعَاوِيَةَ، وَابْنِ مَسْعَدَةَ صَاحِبِ الْجِيوشِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ يَقُولُ: أَهْلُ الْعِلْمِ إِنَّ مَنْ خَلَفَ الْإِمَامَ إِنَّمَا يَتَّبِعُونَ الْإِمَامَ فِيمَا يَصْنَعُ، لَا يَزُكُّونَ إِلَّا بَعْدَ رُكُوعِهِ وَلَا يَزُقُّونَ إِلَّا بَعْدَ رَفْعِهِ، لَا تَعْلَمُ بَيْنَهُمْ فِي ذَلِكَ اخْتِلَافًا. (١)

ترجمه . دبراء بن عازب رضي الله عنه نه مروي دي فرماني كله چي به مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم پسي مونځ كولو او چي كله به رسول الله دركوع نه سر پورته كولو نو په مونږ كي به هيچا خپله ملا دسجدي دپاره هغه وخته پوري نه ټيټوله ترڅو چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سجدي ته تلي نه وو رسول الله چي به سجدي ته لاړو نو مونږ به بيا سجده كوله. امام ترمذي وائي دبراء رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د انس، معاويه، ابن مسعده صاحب جيوش، او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدې اهل علمو قول كړي دي يعني څوك چي په امام پسي ولاړ وي هغه به په هغه ټولو امورو كي دامام پيروي كوي كوم امور چي امام اداكوي.

تشرېح : يعني دا اركان دي دامام نه پس ادا كړي چي ركوع به هله كوي چي كله امام ركوع ته لاړ شي او دامام دسر پورته كولو نه پس به سر پورته كوي او مونږ به دي مسئله كي داهل علمو دهيچا اختلاف ليدلي نه دي.

*****

٩٧- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْإِقْعَاءِ فِي السُّجُودِ

١ صحيح البخارى في الأذان ٥٢ (٦٩٠) . و٩١ (٤٣٤) . و١٣٣ (٨١) . صحيح مسلم في الصلاة ٢٩٥ (٢٤٤) . سنن ابى داود في الصلاة ٤٥ (٢٣٠) . سنن النسائي في الإمامة ٢٨ (٨٣٠) . (تحفة الأشراف: ١٤٤٢) . مسند احمد (٢) في ٢٩٢، ٣٠٠، ٣٠٢ .

ددوارو سجدو په مينځ كي داقعاء بيان

۲۸۲_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عُثَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا عَلِيُّ أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي وَأَكْرَهُ لَكَ مَا أَكْرَهُ لِنَفْسِي لَا تُفْعَلْ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَلِيٍّ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، وَقَدْ صَغَفَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْحَارِثَ الْأَعْوَرَّ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْرَهُونَ الْإِفْعَاءَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَنْسَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه دعلي رضي الله عنه بيان دي فرماي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته اوفرمائيل اي علي زه ستا دپاره هغه شي خوښوم كوم چي زه دخان دپاره خوښوم او ستا دپاره هغه څيز نه خوښوم كوم چي دخان دپاره نه خوښوم او ته ددوارو سجدو په مينځ كي اقعاء مه كود

امام ترمذي واني مونږ ته دا حديث صرف دابواسحاق سبيعي په سند معلوم دي چي هغه دحارث نه او حارث دعلي نه نقل كړي دي، او بعضي اهل علمو دحارث الامور تضعيف كړي دي، په دي باب كي د عائشه، انس، ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داكثرو اهل علمو هم په دي باندي عمل دي او هغوى به اقعاء مكروه گنرله.

تشرېح : "اقعاء" بغير دعذر نه په پوندو كي ناستلو ته اقعاء ونيلي شي او داسي ناسته خلاف اولي ده مگر دعذر په وجه جائز ده او دمعدور دپاره هم په قعده كي اقعاء كول پكار نه دي ځكه چي دمعدور دپاره شريعت متبادل لاره (تورك) تجويز كړي دي داقعاء دويم تفسير دادي چي پندوى اودروي او دواړه متي په زمكه كيږدي او په كوناتو دسپي پشان كيښي نو اقعاء په دي معني مكروه تحريمي ده

*****

۹۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي الْإِفْعَاءِ

په كيناستلو كي داقعاء داجازت بيان

۲۸۳_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ عَاوِشًا، يَقُولُ: قُلْنَا لِأَبْنِ عَبَّاسٍ فِي الْإِفْعَاءِ عَلَى الْقَدَمَيْنِ، قَالَ: "هِيَ السُّنَّةُ"، فَقُلْنَا: إِنَّا نَكْرَهُهُ

¹ سنن ابن ماجه في إقامة الصلاة ۲۲ (۸۹۳) . (تحفة الأشراف: ۱۰۰۴۱)

جَفَاءَ بِالرَّجُلِ، قَالَ: "بَنِي سُنَّةُ لَيْبِنُكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ إِلَى هَذَا الْحَدِيثِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَا يَزُونَ بِالْإِفْعَاءِ بَأْسًا، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ مَكَّةَ مِنْ أَهْلِ الْفُقْهَةِ وَالْعِلْمِ، قَالَ: وَأَثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْزَهُونَ الْإِفْعَاءَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ. (١)

ترجمه دطاوس بيان دي چي مونږ دابن عباس رضي الله عنهما نه په دواړو بوندو د کيناستو باره کي تپوس اوکړو نو هغه اوونيل دا سنت دي مونږ ورته اوونيل مونږ ته خو دا جفا بنکاري ابن عباس اوونيل هرگز نه بلکه دا ستاسو د پيغمبر سنت دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، په صاحبه کرامو کي بعضي اهل علمو دي طرف ته ذهاب کړي دي او هغوی به په اقعاء کي څه خرڅ نه گنرلو دا دبعض اهل مکه قول دي ليکن اکثر اهل علم ددواړو سجدو په مينځ کي اقعاء کول نه خوښوي

تسريح: په دي باب کي چي کوم حديث دي ددينه داقعاء اجازت مستفاد کيږي او مصنف درخصت لفظ په ذريعه ددي خلاف اولي کيدو ته اشاره کړي ده ځکه چي په رخصت لفظ کي دکراحت تنزيهي مفهوم شامل دي يعني ددواړو سجدو په مينځ کي په پوندو کيناستل اگر چي جائز دي مگر خلاف اولي دي

*****

۹۹- بَاب مَا يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ

ددواړو سجدو مينځ کي کومه دعا وويل پکار دي

۲۸۴- حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ هَبِيبٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ كَامِلِ بْنِ الْعَلَاءِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي لَكَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْعَلْ بَيْنِي وَابْنِي وَارْزُقْنِي". (٢)

ترجمه دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به ددواړو سجدو مينځ کي دا دعا ونيله "اللهم اغفرلي وارحمني واجبرني واهدني وارزقني"

¹ صحيح مسلم في الصلاة ۶ (۵۳۶)، سنن ابی داود في الصلاة ۱۳۳ (۸۲۵)، (تحفة الأشراف: ۵۴۵)، مسند احمد (۱)

² سنن ابی داود في الصلاة ۱۳۵ (۸۵۰)، سنن ابن ماجه في الإقامة ۲۴ (۸۹۸)، (تحفة الأشراف: ۵۴۵)، مسند احمد (۱)

يعني اي الله ماته مغفرت او كړي او په ما رحم او كړي او زما دنقصان تلافی او كړي ماته هدايت او كړي او ماته رزق راكړي

*****

٢٨٥- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْخَلَوَانِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَابٍ، عَنْ كَامِلِ أَبِي الْعَلَاءِ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَهَكَذَا رُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ وَأَخْبَدُ، وَإِسْحَاقُ يَزُونَ هَذَا جَائِزًا فِي الْمَكْتُوبَةِ وَالتَّلَوُّعِ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ كَامِلِ أَبِي الْعَلَاءِ مُرْسَلًا. (١)

ترجمه . په مذكوره سند باندې، هم كامل دابوالعلاء نه ددې هم معني روايت نقل كړې دي امام ترمذي واني دا حديث غريب دي ددې يو هم معني روايت دعلي رضي الله عنه نه هم مروي دي او بعضي علماؤ دكامل ابوالعلاء نه دا حديث مرسل نقل كړي دي دامام شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي ددوي راني داده چې دا په نفلو او فرض دواړو كي جائز ده

*****

١٠٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِمَادِ فِي السُّجُودِ

په دواړو سجودو كي ددوي وهلوبيان

٢٨٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ عَجَلَانَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: اشْتَكَيْ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَشَقَّةَ السُّجُودِ عَلَيْهِمْ إِذَا تَقَرَّجُوا، فَقَالَ: "اسْتَعِينُوا بِالرُّكْبِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ، مِنْ حَدِيثِ اللَّيْثِ، عَنْ ابْنِ عَجَلَانَ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ النُّعْمَانَ بْنِ أَبِي عِيَّاشٍ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا، وَكَانَ رِوَايَةً هَؤُلَاءِ أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ اللَّيْثِ. (١)

^١ سنن ابی داود في الصلاة ١٣٥ (١٥٠). سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٢ (٨٩٨). (تحفة الأشراف: ٥٣٤٥). مسند احمد (١) في

^٢ سنن ابی داود في الصلاة ١٥٩٤ (٩٠٢). (تحفة الأشراف: ١٢٥٨٠). مسند احمد (٢) في (٢٢٠، ٢٢١)

ترجمه - دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي بعضي صحابه كرامو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته شكايه او كړو دهغه مشقت نه كوم چي به دسجدو په وجه په دوى باندي راتلو او دا به هغه وخت كي وو كله چي به دوى خيټه دورونو نه جداساتله نور رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل دزنگونونه مدد اخلي.

امام ترمذي وائي دا حديث غريب دي مونږ ته ابو صالح حديث بيان كړي دي كوم چي هغه دابوهريره نه او ابوهريره دني صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي دا روايت ابو صالح صرف په دي سند نقل كړي دي او مونږ ته صرف په دي سند باندي معلوم دي مگر سفيان بن عيينه او بعضي نورو علماؤ دا حديث په سند د سمي عن النعمان بن ابي عياش عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل كړي دي ددوى روايت دليس دروايت په مقابله كي شايد زيات صحيح دي

*****

۱۰۱- باب مَا جَاءَ كَيْفَ النَّهْضِ مِنَ السُّجُودِ

دسجدي نه به څنځكه سرپورته كولي شي

۲۸۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ اللَّيْثِيِّ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُصَلِّي فَكَانَ إِذَا كَانَ فِي وَثْرٍ مِنْ صَلَاتِهِ لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ جَالِسًا"، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَيَقُولُ: إِسْحَاقُ وَبَعْضُ أَصْحَابِنَا، وَمَالِكٌ يُكْفَى أَبَا سَلَيْمَانَ.

(١)

ترجمه - دابواسحاق مالك بن حويرث رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ كولو په حال كي ليدلي وو او دهغه مونځ داسي وو چي كله به يي طاق ركعت اداء كولو نو هغه وخته پوري به نه پورته كيدو ترڅو چي به بڼه كيناستلي نه وو امام ترمذي وائي دمالك بن حويرث حديث حسن صحيح دي او دبعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي او په دي باندي اسحاق بن راهويه او زمونږ بعضي علماؤ هم قول كړي دي.

تشرېح : د سجدې كولو طريقه

^۱ صحيح البخاري في الاذان ۳۵ (۶۷۷)، و ۱۴۷ (۸۰۳)، و ۱۴۲ (۸۴۲)، و ۱۴۳ (۸۴۳)، سنن ابى داود في الصلاة ۱۸۲ (۸۴۲)، ۸۴۳ (۸۴۳).

(۸۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۸۲)

دسجدي کیفیت دا دې چی دواړه لاسونه به په زمکه باندې تکیه کړی. او مخ به د دواړو تلو په مینځ کي او دواړه لاسونه غوږونو ته مخامخ کيږدی.

دلیل ددي د وائل بن حجر. حدیث دې

(۱) وائل (رضي الله عنه) د رسول الله صلي الله عليه وسلم د مونځ کیفیت بیانوی او فرمائی (فسجد وادعم علی راحتيه ورفع عجزه) یعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم سجده اوکړله. او دواړه تلی نې په زمکه باندې کيځودل. او کونانی نې اوچت کړل.

(۲) اوهم د وائل بن حجر (رضي الله عنه) نه مروی دی (قال رمقت النبي صلي الله عليه وسلم فلما سجد وضع يديه حذاء أذنيه) فرمائی چی ما رسول الله صلي الله عليه وسلم لیدلي وو. کله چی به نې سجده کوله. نو خپل دواړه لاسونه به نې دواړو غوږونو ته مخامخ کيځودل.

(۳) دغه شان ابواسحاق وائی چی ما د براء بن عازب (رضي الله عنه) نه تپوس اوکړو (أین کان النبي صلي الله عليه وسلم يضع جبهته إذا صلى قال بین کفیه) یعنی ما د براء بن عازب (رضي الله عنه) نه تپوس اوکړو چی رسول الله به مونځ کولو. نو خپل مخ به نې کوم ځانې کيځودلو. نو هغوی او فرمائی چی د دواړو تلو په مینځ کښې.

د ابوسلیمان مالک بن حویرث رضي الله عنه حالات

نوم مالک کنیه ابوسلیمان دپلار نوم حویرث قبیله لیس، مالک درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او شل ورځي قیام یې اوکړو او بیا په بصره کي مقیم شو په ۹۴ هجري په بصره کي وفات شو او ۱۵ روایات ورته مروی دي چی دوه په کي دي متفق علیه دي او یو صرف په بخاري کي دي.

*****

۱۰۲_ باب مِنْهُ أَيْضًا

دسجدي نه دسر پورته کولو متعلق یو بل باب

۲۸۸_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْإِيَّاسِ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى التَّوَّامَةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْهَضُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى صُدُورِ قَدَمَيْهِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَفْتَخَرُونَ أَنْ يُلْهَضَ الرَّجُلُ فِي

الصَّلَاةَ عَلَى صُدُورٍ قَدْ مَيَّه. وَخَالِدُ بْنُ الْيَاسِ هُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. قَالَ: وَيُقَالُ خَالِدُ بْنُ يَاسٍ أَيْضًا، وَصَالِحٌ مَوْلَى التَّوَمَةِ هُوَ صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، وَأَبُو صَالِحٍ اسْمُهُ: لَيْهَانُ وَهُوَ مَدَنِيٌّ. (١)
ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به په مونځ کي ددواړو څپو سرونه يعني ددواړو څپو په گوتو زور راوستلو او پوته کيدلو به امام ترمذي واني داهل علمو په نزد دابوهريره رضي الله عنه حديث معمول بها دي، او خالد بن الياس دمحدثينو په نزد ضعيف دي هغه ته خالد بن ياس هم ويلي شي، خلقو به دا خوښول چي سړي به په مونځ کي دخپلو دواړو څپو په پنځو زور راولي او بغير کيناستو به او دربري

*****

۱۰۳- باب مَا جَاءَ فِي الشَّهَدِ

د تشهد بيان

۲۸۹- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَعَدْنَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ أَنْ نَقُولَ: الشَّحَاتُ يَلَهُ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي مُوسَى، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ قَدْ رُوِيَ عَنْهُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَهُوَ أَصَحُّ حَدِيثٍ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الشَّهَدِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَخَذَ، وَإِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا أَخَذَ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ خُصَيْفٍ قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ قَدْ اخْتَلَفُوا فِي الشَّهَدِ، فَقَالَ: عَلَيْكَ بِشَّهَدِ ابْنِ مَسْعُودٍ. (١)"

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۳۵۰۳)

² صحيح البخارى في الأذان ۱۴۸ (۸۳۱)، ۱۵۰ (۸۴۵)، والعلل في الصلاة ۴ (۱۴۰۲)، والاستبذان ۳ (۲۳۰۳)، ۴۸ (۲۴۶۵)، والذوات ۱۴ (۲۴۲۸)، والتوحيد ۵ (۴۳۸۱)، صحيح مسلم في الصلاة ۱۶ (۴۰۲)، سنن ابى داود في الصلاة ۱۸۲ (۹۶۸)، سنن

ترجمه دابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته تعليم راكړو چي كله تاسو ددوه ركعاتونو نه پس كينۍ نو دا دعا به وائي .

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ . وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ . السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ . أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

امام ترمذي وائي دعبدا الله بن مسعود حديث په يو څو سندونو مروي دي او دا دټولو نه زيات صحيح دي كوم چي په تشهد كي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مروي دي ، او په دي باب كي دابن عمر ، جابر ، ابو موسي ، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي دصحابه كرامو نه پس داكثرو تابعينو په دي باندې عمل دي او همدا دسفيان ثوري ، ابن مبارك ، احمد ، او اسحاق قول هم دي ، مونږ ته احمد بن موسي بيان كړي دي چي مونږ ته عبدا الله بن مبارك خبر راكړي دي او هغه ته معمرو خبر ورکړي دي او هغه دخصيف نه نقل كوي خصيف رضي الله عنه وائي چي ما نبي كريم صلي الله عليه وسلم په خوب كي اوليدو او عرض مي اوکړو چي اي دالله رسوله خلقو دتشهد په سلسله كي اختلاف شروع كړي دي نو راته يي اوفرمايل په تا باندې دابن مسعود تشهد لازم دي

*****

۱۰۴_ باب مِنْهُ أَيْضًا

دتشهد متعلق يوبل باب

۲۹۰_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ . حَدَّثَنَا اللَّيْثُ . عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ . عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَعَاوِيسَ . عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ . فَكَانَ يَقُولُ : التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ . سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ . أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ " . قَالَ أَبُو عِيَسَى : حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ . وَقَدْ رَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حُمَيْدٍ الرُّؤاسِيُّ هَذَا

النسائي في التطبيق ۱۰۰ (۱۱۶۳ ۱۱۶۲) . سنن ابن ماجه في الإقامه ۲۲ (۸۹۹) . (تحفة الأشراف : ۹۱۸۱) . مسند احمد (۱) ۲۷۶ .

۵۶ . ۴۳۰ . ۴۳۱ . ۴۳۲ . ۴۳۳ . ۴۳۴ . ۴۳۵ . ۴۳۶ . ۴۳۷ . ۴۳۸ . ۴۳۹ . ۴۴۰ . ۴۴۱ . ۴۴۲ . ۴۴۳ . ۴۴۴ . ۴۴۵ . ۴۴۶ . ۴۴۷ . ۴۴۸ . ۴۴۹ . ۴۵۰ . ۴۵۱ . ۴۵۲ . ۴۵۳ . ۴۵۴ . ۴۵۵ . ۴۵۶ . ۴۵۷ . ۴۵۸ . ۴۵۹ . ۴۶۰ . ۴۶۱ . ۴۶۲ . ۴۶۳ . ۴۶۴ . ۴۶۵ . ۴۶۶ . ۴۶۷ . ۴۶۸ . ۴۶۹ . ۴۷۰ . ۴۷۱ . ۴۷۲ . ۴۷۳ . ۴۷۴ . ۴۷۵ . ۴۷۶ . ۴۷۷ . ۴۷۸ . ۴۷۹ . ۴۸۰ . ۴۸۱ . ۴۸۲ . ۴۸۳ . ۴۸۴ . ۴۸۵ . ۴۸۶ . ۴۸۷ . ۴۸۸ . ۴۸۹ . ۴۹۰ . ۴۹۱ . ۴۹۲ . ۴۹۳ . ۴۹۴ . ۴۹۵ . ۴۹۶ . ۴۹۷ . ۴۹۸ . ۴۹۹ . ۵۰۰ . ۵۰۱ . ۵۰۲ . ۵۰۳ . ۵۰۴ . ۵۰۵ . ۵۰۶ . ۵۰۷ . ۵۰۸ . ۵۰۹ . ۵۱۰ . ۵۱۱ . ۵۱۲ . ۵۱۳ . ۵۱۴ . ۵۱۵ . ۵۱۶ . ۵۱۷ . ۵۱۸ . ۵۱۹ . ۵۲۰ . ۵۲۱ . ۵۲۲ . ۵۲۳ . ۵۲۴ . ۵۲۵ . ۵۲۶ . ۵۲۷ . ۵۲۸ . ۵۲۹ . ۵۳۰ . ۵۳۱ . ۵۳۲ . ۵۳۳ . ۵۳۴ . ۵۳۵ . ۵۳۶ . ۵۳۷ . ۵۳۸ . ۵۳۹ . ۵۴۰ . ۵۴۱ . ۵۴۲ . ۵۴۳ . ۵۴۴ . ۵۴۵ . ۵۴۶ . ۵۴۷ . ۵۴۸ . ۵۴۹ . ۵۵۰ . ۵۵۱ . ۵۵۲ . ۵۵۳ . ۵۵۴ . ۵۵۵ . ۵۵۶ . ۵۵۷ . ۵۵۸ . ۵۵۹ . ۵۶۰ . ۵۶۱ . ۵۶۲ . ۵۶۳ . ۵۶۴ . ۵۶۵ . ۵۶۶ . ۵۶۷ . ۵۶۸ . ۵۶۹ . ۵۷۰ . ۵۷۱ . ۵۷۲ . ۵۷۳ . ۵۷۴ . ۵۷۵ . ۵۷۶ . ۵۷۷ . ۵۷۸ . ۵۷۹ . ۵۸۰ . ۵۸۱ . ۵۸۲ . ۵۸۳ . ۵۸۴ . ۵۸۵ . ۵۸۶ . ۵۸۷ . ۵۸۸ . ۵۸۹ . ۵۹۰ . ۵۹۱ . ۵۹۲ . ۵۹۳ . ۵۹۴ . ۵۹۵ . ۵۹۶ . ۵۹۷ . ۵۹۸ . ۵۹۹ . ۶۰۰ . ۶۰۱ . ۶۰۲ . ۶۰۳ . ۶۰۴ . ۶۰۵ . ۶۰۶ . ۶۰۷ . ۶۰۸ . ۶۰۹ . ۶۱۰ . ۶۱۱ . ۶۱۲ . ۶۱۳ . ۶۱۴ . ۶۱۵ . ۶۱۶ . ۶۱۷ . ۶۱۸ . ۶۱۹ . ۶۲۰ . ۶۲۱ . ۶۲۲ . ۶۲۳ . ۶۲۴ . ۶۲۵ . ۶۲۶ . ۶۲۷ . ۶۲۸ . ۶۲۹ . ۶۳۰ . ۶۳۱ . ۶۳۲ . ۶۳۳ . ۶۳۴ . ۶۳۵ . ۶۳۶ . ۶۳۷ . ۶۳۸ . ۶۳۹ . ۶۴۰ . ۶۴۱ . ۶۴۲ . ۶۴۳ . ۶۴۴ . ۶۴۵ . ۶۴۶ . ۶۴۷ . ۶۴۸ . ۶۴۹ . ۶۵۰ . ۶۵۱ . ۶۵۲ . ۶۵۳ . ۶۵۴ . ۶۵۵ . ۶۵۶ . ۶۵۷ . ۶۵۸ . ۶۵۹ . ۶۶۰ . ۶۶۱ . ۶۶۲ . ۶۶۳ . ۶۶۴ . ۶۶۵ . ۶۶۶ . ۶۶۷ . ۶۶۸ . ۶۶۹ . ۶۷۰ . ۶۷۱ . ۶۷۲ . ۶۷۳ . ۶۷۴ . ۶۷۵ . ۶۷۶ . ۶۷۷ . ۶۷۸ . ۶۷۹ . ۶۸۰ . ۶۸۱ . ۶۸۲ . ۶۸۳ . ۶۸۴ . ۶۸۵ . ۶۸۶ . ۶۸۷ . ۶۸۸ . ۶۸۹ . ۶۹۰ . ۶۹۱ . ۶۹۲ . ۶۹۳ . ۶۹۴ . ۶۹۵ . ۶۹۶ . ۶۹۷ . ۶۹۸ . ۶۹۹ . ۷۰۰ . ۷۰۱ . ۷۰۲ . ۷۰۳ . ۷۰۴ . ۷۰۵ . ۷۰۶ . ۷۰۷ . ۷۰۸ . ۷۰۹ . ۷۱۰ . ۷۱۱ . ۷۱۲ . ۷۱۳ . ۷۱۴ . ۷۱۵ . ۷۱۶ . ۷۱۷ . ۷۱۸ . ۷۱۹ . ۷۲۰ . ۷۲۱ . ۷۲۲ . ۷۲۳ . ۷۲۴ . ۷۲۵ . ۷۲۶ . ۷۲۷ . ۷۲۸ . ۷۲۹ . ۷۳۰ . ۷۳۱ . ۷۳۲ . ۷۳۳ . ۷۳۴ . ۷۳۵ . ۷۳۶ . ۷۳۷ . ۷۳۸ . ۷۳۹ . ۷۴۰ . ۷۴۱ . ۷۴۲ . ۷۴۳ . ۷۴۴ . ۷۴۵ . ۷۴۶ . ۷۴۷ . ۷۴۸ . ۷۴۹ . ۷۵۰ . ۷۵۱ . ۷۵۲ . ۷۵۳ . ۷۵۴ . ۷۵۵ . ۷۵۶ . ۷۵۷ . ۷۵۸ . ۷۵۹ . ۷۶۰ . ۷۶۱ . ۷۶۲ . ۷۶۳ . ۷۶۴ . ۷۶۵ . ۷۶۶ . ۷۶۷ . ۷۶۸ . ۷۶۹ . ۷۷۰ . ۷۷۱ . ۷۷۲ . ۷۷۳ . ۷۷۴ . ۷۷۵ . ۷۷۶ . ۷۷۷ . ۷۷۸ . ۷۷۹ . ۷۸۰ . ۷۸۱ . ۷۸۲ . ۷۸۳ . ۷۸۴ . ۷۸۵ . ۷۸۶ . ۷۸۷ . ۷۸۸ . ۷۸۹ . ۷۹۰ . ۷۹۱ . ۷۹۲ . ۷۹۳ . ۷۹۴ . ۷۹۵ . ۷۹۶ . ۷۹۷ . ۷۹۸ . ۷۹۹ . ۸۰۰ . ۸۰۱ . ۸۰۲ . ۸۰۳ . ۸۰۴ . ۸۰۵ . ۸۰۶ . ۸۰۷ . ۸۰۸ . ۸۰۹ . ۸۱۰ . ۸۱۱ . ۸۱۲ . ۸۱۳ . ۸۱۴ . ۸۱۵ . ۸۱۶ . ۸۱۷ . ۸۱۸ . ۸۱۹ . ۸۲۰ . ۸۲۱ . ۸۲۲ . ۸۲۳ . ۸۲۴ . ۸۲۵ . ۸۲۶ . ۸۲۷ . ۸۲۸ . ۸۲۹ . ۸۳۰ . ۸۳۱ . ۸۳۲ . ۸۳۳ . ۸۳۴ . ۸۳۵ . ۸۳۶ . ۸۳۷ . ۸۳۸ . ۸۳۹ . ۸۴۰ . ۸۴۱ . ۸۴۲ . ۸۴۳ . ۸۴۴ . ۸۴۵ . ۸۴۶ . ۸۴۷ . ۸۴۸ . ۸۴۹ . ۸۵۰ . ۸۵۱ . ۸۵۲ . ۸۵۳ . ۸۵۴ . ۸۵۵ . ۸۵۶ . ۸۵۷ . ۸۵۸ . ۸۵۹ . ۸۶۰ . ۸۶۱ . ۸۶۲ . ۸۶۳ . ۸۶۴ . ۸۶۵ . ۸۶۶ . ۸۶۷ . ۸۶۸ . ۸۶۹ . ۸۷۰ . ۸۷۱ . ۸۷۲ . ۸۷۳ . ۸۷۴ . ۸۷۵ . ۸۷۶ . ۸۷۷ . ۸۷۸ . ۸۷۹ . ۸۸۰ . ۸۸۱ . ۸۸۲ . ۸۸۳ . ۸۸۴ . ۸۸۵ . ۸۸۶ . ۸۸۷ . ۸۸۸ . ۸۸۹ . ۸۹۰ . ۸۹۱ . ۸۹۲ . ۸۹۳ . ۸۹۴ . ۸۹۵ . ۸۹۶ . ۸۹۷ . ۸۹۸ . ۸۹۹ . ۹۰۰ . ۹۰۱ . ۹۰۲ . ۹۰۳ . ۹۰۴ . ۹۰۵ . ۹۰۶ . ۹۰۷ . ۹۰۸ . ۹۰۹ . ۹۱۰ . ۹۱۱ . ۹۱۲ . ۹۱۳ . ۹۱۴ . ۹۱۵ . ۹۱۶ . ۹۱۷ . ۹۱۸ . ۹۱۹ . ۹۲۰ . ۹۲۱ . ۹۲۲ . ۹۲۳ . ۹۲۴ . ۹۲۵ . ۹۲۶ . ۹۲۷ . ۹۲۸ . ۹۲۹ . ۹۳۰ . ۹۳۱ . ۹۳۲ . ۹۳۳ . ۹۳۴ . ۹۳۵ . ۹۳۶ . ۹۳۷ . ۹۳۸ . ۹۳۹ . ۹۴۰ . ۹۴۱ . ۹۴۲ . ۹۴۳ . ۹۴۴ . ۹۴۵ . ۹۴۶ . ۹۴۷ . ۹۴۸ . ۹۴۹ . ۹۵۰ . ۹۵۱ . ۹۵۲ . ۹۵۳ . ۹۵۴ . ۹۵۵ . ۹۵۶ . ۹۵۷ . ۹۵۸ . ۹۵۹ . ۹۶۰ . ۹۶۱ . ۹۶۲ . ۹۶۳ . ۹۶۴ . ۹۶۵ . ۹۶۶ . ۹۶۷ . ۹۶۸ . ۹۶۹ . ۹۷۰ . ۹۷۱ . ۹۷۲ . ۹۷۳ . ۹۷۴ . ۹۷۵ . ۹۷۶ . ۹۷۷ . ۹۷۸ . ۹۷۹ . ۹۸۰ . ۹۸۱ . ۹۸۲ . ۹۸۳ . ۹۸۴ . ۹۸۵ . ۹۸۶ . ۹۸۷ . ۹۸۸ . ۹۸۹ . ۹۹۰ . ۹۹۱ . ۹۹۲ . ۹۹۳ . ۹۹۴ . ۹۹۵ . ۹۹۶ . ۹۹۷ . ۹۹۸ . ۹۹۹ . ۱۰۰۰ . ۱۰۰۱ . ۱۰۰۲ . ۱۰۰۳ . ۱۰۰۴ . ۱۰۰۵ . ۱۰۰۶ . ۱۰۰۷ . ۱۰۰۸ . ۱۰۰۹ . ۱۰۱۰ . ۱۰۱۱ . ۱۰۱۲ . ۱۰۱۳ . ۱۰۱۴ . ۱۰۱۵ . ۱۰۱۶ . ۱۰۱۷ . ۱۰۱۸ . ۱۰۱۹ . ۱۰۲۰ . ۱۰۲۱ . ۱۰۲۲ . ۱۰۲۳ . ۱۰۲۴ . ۱۰۲۵ . ۱۰۲۶ . ۱۰۲۷ . ۱۰۲۸ . ۱۰۲۹ . ۱۰۳۰ . ۱۰۳۱ . ۱۰۳۲ . ۱۰۳۳ . ۱۰۳۴ . ۱۰۳۵ . ۱۰۳۶ . ۱۰۳۷ . ۱۰۳۸ . ۱۰۳۹ . ۱۰۴۰ . ۱۰۴۱ . ۱۰۴۲ . ۱۰۴۳ . ۱۰۴۴ . ۱۰۴۵ . ۱۰۴۶ . ۱۰۴۷ . ۱۰۴۸ . ۱۰۴۹ . ۱۰۵۰ . ۱۰۵۱ . ۱۰۵۲ . ۱۰۵۳ . ۱۰۵۴ . ۱۰۵۵ . ۱۰۵۶ . ۱۰۵۷ . ۱۰۵۸ . ۱۰۵۹ . ۱۰۶۰ . ۱۰۶۱ . ۱۰۶۲ . ۱۰۶۳ . ۱۰۶۴ . ۱۰۶۵ . ۱۰۶۶ . ۱۰۶۷ . ۱۰۶۸ . ۱۰۶۹ . ۱۰۷۰ . ۱۰۷۱ . ۱۰۷۲ . ۱۰۷۳ . ۱۰۷۴ . ۱۰۷۵ . ۱۰۷۶ . ۱۰۷۷ . ۱۰۷۸ . ۱۰۷۹ . ۱۰۸۰ . ۱۰۸۱ . ۱۰۸۲ . ۱۰۸۳ . ۱۰۸۴ . ۱۰۸۵ . ۱۰۸۶ . ۱۰۸۷ . ۱۰۸۸ . ۱۰۸۹ . ۱۰۹۰ . ۱۰۹۱ . ۱۰۹۲ . ۱۰۹۳ . ۱۰۹۴ . ۱۰۹۵ . ۱۰۹۶ . ۱۰۹۷ . ۱۰۹۸ . ۱۰۹۹ . ۱۱۰۰ . ۱۱۰۱ . ۱۱۰۲ . ۱۱۰۳ . ۱۱۰۴ . ۱۱۰۵ . ۱۱۰۶ . ۱۱۰۷ . ۱۱۰۸ . ۱۱۰۹ . ۱۱۱۰ . ۱۱۱۱ . ۱۱۱۲ . ۱۱۱۳ . ۱۱۱۴ . ۱۱۱۵ . ۱۱۱۶ . ۱۱۱۷ . ۱۱۱۸ . ۱۱۱۹ . ۱۱۲۰ . ۱۱۲۱ . ۱۱۲۲ . ۱۱۲۳ . ۱۱۲۴ . ۱۱۲۵ . ۱۱۲۶ . ۱۱۲۷ . ۱۱۲۸ . ۱۱۲۹ . ۱۱۳۰ . ۱۱۳۱ . ۱۱۳۲ . ۱۱۳۳ . ۱۱۳۴ . ۱۱۳۵ . ۱۱۳۶ . ۱۱۳۷ . ۱۱۳۸ . ۱۱۳۹ . ۱۱۴۰ . ۱۱۴۱ . ۱۱۴۲ . ۱۱۴۳ . ۱۱۴۴ . ۱۱۴۵ . ۱۱۴۶ . ۱۱۴۷ . ۱۱۴۸ . ۱۱۴۹ . ۱۱۵۰ . ۱۱۵۱ . ۱۱۵۲ . ۱۱۵۳ . ۱۱۵۴ . ۱۱۵۵ . ۱۱۵۶ . ۱۱۵۷ . ۱۱۵۸ . ۱۱۵۹ . ۱۱۶۰ . ۱۱۶۱ . ۱۱۶۲ . ۱۱۶۳ . ۱۱۶۴ . ۱۱۶۵ . ۱۱۶۶ . ۱۱۶۷ . ۱۱۶۸ . ۱۱۶۹ . ۱۱۷۰ . ۱۱۷۱ . ۱۱۷۲ . ۱۱۷۳ . ۱۱۷۴ . ۱۱۷۵ . ۱۱۷۶ . ۱۱۷۷ . ۱۱۷۸ . ۱۱۷۹ . ۱۱۸۰ . ۱۱۸۱ . ۱۱۸۲ . ۱۱۸۳ . ۱۱۸۴ . ۱۱۸۵ . ۱۱۸۶ . ۱۱۸۷ . ۱۱۸۸ . ۱۱۸۹ . ۱۱۹۰ . ۱۱۹۱ . ۱۱۹۲ . ۱۱۹۳ . ۱۱۹۴ . ۱۱۹۵ . ۱۱۹۶ . ۱۱۹۷ . ۱۱۹۸ . ۱۱۹۹ . ۱۲۰۰ . ۱۲۰۱ . ۱۲۰۲ . ۱۲۰۳ . ۱۲۰۴ . ۱۲۰۵ . ۱۲۰۶ . ۱۲۰۷ . ۱۲۰۸ . ۱۲۰۹ . ۱۲۱۰ . ۱۲۱۱ . ۱۲۱۲ . ۱۲۱۳ . ۱۲۱۴ . ۱۲۱۵ . ۱۲۱۶ . ۱۲۱۷ . ۱۲۱۸ . ۱۲۱۹ . ۱۲۲۰ . ۱۲۲۱ . ۱۲۲۲ . ۱۲۲۳ . ۱۲۲۴ . ۱۲۲۵ . ۱۲۲۶ . ۱۲۲۷ . ۱۲۲۸ . ۱۲۲۹ . ۱۲۳۰ . ۱۲۳۱ . ۱۲۳۲ . ۱۲۳۳ . ۱۲۳۴ . ۱۲۳۵ . ۱۲۳۶ . ۱۲۳۷ . ۱۲۳۸ . ۱۲۳۹ . ۱۲۴۰ . ۱۲۴۱ . ۱۲۴۲ . ۱۲۴۳ . ۱۲۴۴ . ۱۲۴۵ . ۱۲۴۶ . ۱۲۴۷ . ۱۲۴۸ . ۱۲۴۹ . ۱۲۵۰ . ۱۲۵۱ . ۱۲۵۲ . ۱۲۵۳ . ۱۲۵۴ . ۱۲۵۵ . ۱۲۵۶ . ۱۲۵۷ . ۱۲۵۸ . ۱۲۵۹ . ۱۲۶۰ . ۱۲۶۱ . ۱۲۶۲ . ۱۲۶۳ . ۱۲۶۴ . ۱۲۶۵ . ۱۲۶۶ . ۱۲۶۷ . ۱۲۶۸ . ۱۲۶۹ . ۱۲۷۰ . ۱۲۷۱ . ۱۲۷۲ . ۱۲۷۳ . ۱۲۷۴ . ۱۲۷۵ . ۱۲۷۶ . ۱۲۷۷ . ۱۲۷۸ . ۱۲۷۹ . ۱۲۸۰ . ۱۲۸۱ . ۱۲۸۲ . ۱۲۸۳ . ۱۲۸۴ . ۱۲۸۵ . ۱۲۸۶ . ۱۲۸۷ . ۱۲۸۸ . ۱۲۸۹ . ۱۲۹۰ . ۱۲۹۱ . ۱۲۹۲ . ۱۲۹۳ . ۱۲۹۴ . ۱۲۹۵ . ۱۲۹۶ . ۱۲۹۷ . ۱۲۹۸ . ۱۲۹۹ . ۱۳۰۰ . ۱۳۰۱ . ۱۳۰۲ . ۱۳۰۳ . ۱۳۰۴ . ۱۳۰۵ . ۱۳۰۶ . ۱۳۰۷ . ۱۳۰۸ . ۱۳۰۹ . ۱۳۱۰ . ۱۳۱۱ . ۱۳۱۲ . ۱۳۱۳ . ۱۳۱۴ . ۱۳۱۵ . ۱۳۱۶ . ۱۳۱۷ . ۱۳۱۸ . ۱۳۱۹ . ۱۳۲۰ . ۱۳۲۱ . ۱۳۲۲ . ۱۳۲۳ . ۱۳۲۴ . ۱۳۲۵ . ۱۳۲۶ . ۱۳۲۷ . ۱۳۲۸ . ۱۳۲۹ . ۱۳۳۰ . ۱۳۳۱ . ۱۳۳۲ . ۱۳۳۳ . ۱۳۳۴ . ۱۳۳۵ . ۱۳۳۶ . ۱۳۳۷ . ۱۳۳۸ . ۱۳۳۹ . ۱۳۴۰ . ۱۳۴۱ . ۱۳۴۲ . ۱۳۴۳ . ۱۳۴۴ . ۱۳۴۵ . ۱۳۴۶ . ۱۳۴۷ . ۱۳۴۸ . ۱۳۴۹ . ۱۳۵۰ . ۱۳۵۱ . ۱۳۵۲ . ۱۳۵۳ . ۱۳۵۴ . ۱۳۵۵ . ۱۳۵۶ . ۱۳۵۷ . ۱۳۵۸ . ۱۳۵۹ . ۱۳۶۰ . ۱۳۶۱ . ۱۳۶۲ . ۱۳۶۳ . ۱۳۶۴ . ۱۳۶۵ . ۱۳۶۶ . ۱۳۶۷ . ۱۳۶۸ . ۱۳۶۹ . ۱۳۷۰ . ۱۳۷۱ . ۱۳۷۲ . ۱۳۷۳ . ۱۳۷۴ . ۱۳۷۵ . ۱۳۷۶ . ۱۳۷۷ . ۱۳۷۸ . ۱۳۷۹ . ۱۳۸۰ . ۱۳۸۱ . ۱۳۸۲ . ۱۳۸۳ . ۱۳۸۴ . ۱۳۸۵ . ۱۳۸۶ . ۱۳۸۷ . ۱۳۸۸ . ۱۳۸۹ . ۱۳۹۰ . ۱۳۹۱ . ۱۳۹۲ . ۱۳۹۳ . ۱۳۹۴ . ۱۳۹۵ . ۱۳۹۶ . ۱۳۹۷ . ۱۳۹۸ . ۱۳۹۹ . ۱۴۰۰ . ۱۴۰۱ . ۱۴۰۲ . ۱۴۰۳ . ۱۴۰۴ . ۱۴۰۵ . ۱۴۰۶ . ۱۴۰۷ . ۱۴۰۸ . ۱۴۰۹ . ۱۴۱۰ . ۱۴۱۱ . ۱۴۱۲ . ۱۴۱۳ . ۱۴۱۴ . ۱۴۱۵ . ۱۴۱۶ . ۱۴۱۷ . ۱۴۱۸ . ۱۴۱۹ . ۱۴۲۰ . ۱۴۲۱ . ۱۴۲۲ . ۱۴۲۳ . ۱۴۲۴ . ۱۴۲۵ . ۱۴۲۶ . ۱۴۲۷ . ۱۴۲۸ . ۱۴۲۹ . ۱۴۳۰ . ۱۴۳۱ . ۱۴۳۲ . ۱۴۳۳ . ۱۴۳۴ . ۱۴۳۵ . ۱۴۳۶ . ۱۴۳۷ . ۱۴۳۸ . ۱۴۳۹ . ۱۴۴۰ . ۱۴۴۱ . ۱۴۴۲ . ۱۴۴۳ . ۱۴۴۴ . ۱۴۴۵ . ۱۴۴۶ . ۱۴۴۷ . ۱۴۴۸ . ۱۴۴۹ . ۱۴۵۰ . ۱۴۵۱ . ۱۴۵۲ . ۱۴۵۳ . ۱۴۵۴ . ۱۴۵۵ . ۱۴۵۶ . ۱۴۵۷ . ۱۴۵۸ . ۱۴۵۹ . ۱۴۶۰ . ۱۴۶۱ . ۱۴۶۲ . ۱۴۶۳ . ۱۴۶۴ . ۱۴۶۵ . ۱۴۶۶ . ۱۴۶۷ . ۱۴۶۸ . ۱۴۶۹ . ۱۴۷۰ . ۱۴۷۱ . ۱۴۷۲ . ۱۴۷۳ . ۱۴۷۴ . ۱۴۷۵ . ۱۴۷۶ . ۱۴۷۷ . ۱۴۷۸ . ۱۴۷۹ . ۱۴۸۰ . ۱۴۸۱ . ۱۴۸۲ . ۱۴۸۳ . ۱۴۸۴ . ۱۴۸۵ . ۱۴۸۶ . ۱۴۸۷ . ۱۴۸۸ . ۱۴۸۹ . ۱۴۹۰ . ۱۴۹۱ . ۱۴۹۲ . ۱۴۹۳ . ۱۴۹۴ . ۱۴۹۵ . ۱۴۹۶ . ۱۴۹۷ . ۱۴۹۸ . ۱۴۹۹ . ۱۵۰۰ . ۱۵۰۱ . ۱۵۰۲ . ۱۵۰۳ . ۱۵۰۴ . ۱۵۰۵ . ۱۵۰۶ . ۱۵۰۷ . ۱۵۰۸ . ۱۵۰۹ . ۱۵۱۰ . ۱۵۱۱ . ۱۵۱۲ . ۱۵۱۳ . ۱۵۱۴ . ۱۵۱۵ . ۱۵۱۶ . ۱۵۱۷ . ۱۵۱۸ . ۱۵۱۹ . ۱۵۲۰ . ۱۵۲۱ . ۱۵۲۲ . ۱۵۲۳ . ۱۵۲۴ . ۱۵۲۵ . ۱۵۲۶ . ۱۵۲۷ . ۱۵۲۸ . ۱۵۲۹ . ۱۵۳۰ . ۱۵۳۱ . ۱۵۳۲ . ۱۵۳۳ . ۱۵۳۴ . ۱۵۳۵ . ۱۵۳۶ . ۱۵۳۷ . ۱۵۳۸ . ۱۵۳۹ . ۱۵۴۰ . ۱۵۴۱ . ۱۵۴۲ . ۱۵۴۳ . ۱۵۴۴ . ۱۵۴۵ . ۱۵۴۶ . ۱۵۴۷ . ۱۵۴۸ . ۱۵۴۹ . ۱۵۵۰ . ۱۵۵۱ . ۱۵۵۲ . ۱۵۵۳ . ۱۵۵۴ . ۱۵۵۵ . ۱۵۵۶ . ۱۵۵۷ . ۱۵۵۸ . ۱۵۵۹ . ۱۵۶۰ . ۱۵۶۱ . ۱۵۶۲ . ۱۵۶۳ . ۱۵۶۴ . ۱۵۶۵ . ۱۵۶۶ . ۱۵۶۷ . ۱۵۶۸ . ۱۵۶۹ . ۱۵۷۰ . ۱۵۷۱ . ۱۵۷۲ . ۱۵۷۳ . ۱۵۷۴ . ۱۵۷۵ . ۱۵۷۶ . ۱۵۷۷ . ۱۵۷۸ . ۱۵۷۹ . ۱۵۸۰ . ۱۵۸۱ . ۱۵۸۲ . ۱۵۸۳ . ۱۵۸۴ . ۱۵۸۵ . ۱۵۸۶ . ۱۵۸۷ . ۱۵۸۸ . ۱۵۸۹ . ۱۵۹۰ . ۱۵۹۱ . ۱۵۹۲ . ۱۵۹۳ . ۱۵۹۴ . ۱۵۹۵ . ۱۵۹۶ . ۱۵۹۷ . ۱۵۹۸ . ۱۵۹۹ . ۱۶۰۰ . ۱۶۰۱ . ۱۶۰۲ . ۱۶۰۳ . ۱۶۰۴ . ۱۶۰۵ . ۱۶۰۶ . ۱۶۰۷ . ۱۶۰۸ . ۱۶۰۹ . ۱۶۱۰ . ۱۶۱۱ . ۱۶۱۲ . ۱۶۱۳ . ۱۶۱۴ . ۱۶۱۵ . ۱۶۱۶ . ۱۶۱۷ . ۱۶۱۸ . ۱۶۱۹ . ۱۶۲۰ . ۱۶۲۱ . ۱۶۲۲ . ۱۶۲۳ . ۱۶۲۴ . ۱۶۲۵ . ۱۶۲۶ . ۱۶۲۷ . ۱۶۲۸ . ۱۶۲۹ . ۱۶۳۰ . ۱۶۳۱ . ۱۶۳۲ . ۱۶۳۳ . ۱۶۳۴ . ۱۶۳۵ . ۱۶۳۶ . ۱۶۳۷ . ۱۶۳۸ . ۱۶۳۹ . ۱۶۴۰ . ۱۶۴۱ . ۱۶۴۲ . ۱۶۴۳ . ۱۶۴۴ . ۱۶۴۵ . ۱۶۴۶ . ۱۶۴۷ . ۱۶۴۸ . ۱۶۴۹ . ۱۶۵۰ . ۱۶۵۱ . ۱۶۵۲ . ۱۶۵۳ . ۱۶۵۴ . ۱۶۵۵ . ۱۶۵۶ . ۱۶۵۷ . ۱

الْحَدِيثُ. عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَرَوَى أَيْمَنُ بْنُ تَابِلٍ الْكَلْبِيُّ هَذَا الْحَدِيثُ.
عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ وَهُوَ غَيْرُ مَحْفُوظٍ، وَكَهَبَ الشَّافِعِيُّ إِلَى حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي التَّشْهَدِ. (١)
ترجمه دابن عباس رضي الله عنهما نه مروى دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
به مونږ ته د تشهد داسي تعليم راکولو څنگه چي به يي مونږ ته د قران تعليم راکولو، او داسي
به يي ونيول

التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ. سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. سَلَامٌ عَلَيْنَا
وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
امام ترمذي وايي چي حديث دابن عباس حسن غريب صحيح دی، دارنگي عبد الرحمن بن
حميد الرواسي هم دابو الزبير نه د سعد د حديث پشان نقل کړی دی، دارنگي ايمن بن نائل
مکي هم دا حديث د ابو الزبير نه او هغه د جابر نه نقل کړی دی، مگر دا سند غير محفوظ دی.
مگر امام شافعي د تشهد په باب کي حديث دابن عباس اختيار کړی دی.
تشریح : د تشهد په الفاظو کي د صحابه کرامو اختلاف دي.

(١) د عمر (رضي الله عنه) تشهد دي.

(٢) د علي رضي الله عنه تشهد دي.

(٣) دابن عباس رضي الله عنهما تشهد دي.

(٤) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد دي. اود عائشه رضي الله عنها تشهد دي.

(٥) د جابر (رضي الله عنه) تشهد دي.

او د وي نه علاوه د نورو صحابه کرامو نه هم تشهد منقول دي.

(١) احنافو تشهد د ابن مسعود غوره کړې دي

(٢) او امام شافعي د ابن عباس رضي الله عنهما تشهد اختيار کړې دي. دابن عباس رضي
الله عنهما تشهد دا دي: (التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ
اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)
امام شافعي فرمانی چي دابن عباس رضي الله عنهما تشهد اختيارول د څو وجوهاتوله
وجي بهتر دي:

^١ صحيح مسلم في الصلاة ١٦٨ (٢٠٣). سنن ابی داود في الصلاة ١٨٢ (٩٤٣). سنن النسائي في التطبيق ١٠٣ (١١٤٥). سنن ابن

ماجه في الإمامة ٢٢ (٩٠٠). (تحفة الأشراف: ٥٤٥٠). مسند احمد (٢ في ٢٨٢)

(۱) د ابن عباس رضی الله عنهما په تشهد کي کلمه د (مبارکات) زیاتي ده. کومه چی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي نشته

(۲) د ابن عباس (رضي الله عنه) تشهد د قرآن پاک سره موافق دې. الله تعالى فرماني: **فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ** (النور: ۶۱)

(۳) ابن عباس رضی الله عنهما لفظ د "سلام" بغير د الف لام نه ذکر کړې دې. او په قرآن پاک کي هم اکثر تسليمات بغير د الف لام نه مذکور دی. الله تعالى فرماني: سلام عليكم طبتم. (الزمر: ۷۲). او اذا دخلوا عليه فقالوا سلاماً. قال سلام (الذاریات: ۲۵) وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (مریم: ۱۵)

او اشرف کلام هم هغه شمارلی شی. کوم چی د قرآن موافق وی.

(۴) د ابن عباس رضی الله عنهما تشهد د ابن مسعود (رضي الله عنه) د خبر نه مؤخر دې. ځکه چی ابن عباس رضی الله عنهما صغیر السن او ابن مسعود (رضي الله عنه) په شیوخو کښ دې. او دا خبره ښکاره ده چی مؤخر د مقدم دپاره ناسخ وی.

وجوه د ترجیح تشهد ابن مسعود (رضي الله عنه):

(۱) ابن مسعود (رضي الله عنه) فرماني چی رسول الله صلي الله عليه وسلم زما لاس اونیولو. او ماته ئې د تشهد تعلیم راکړو. او وي فرمائیل (قل: التحیات لله) په دی حدیث کي د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول (قل) د امر صیغه ده. او د امر کمتره د. چه د استحباب ده.

(۲) السلام عليك په الف لام سره مفید د استغراق دې

(۳) بالصلوات د واو سره مفید د تجدید دې.

(۴) د رسول پاک صلي الله عليه وسلم لاس نیول اود قرآن د سورت پشان تعلیم وړکول مفید د تاکید دی. التحیات صلاة او غیر صلاة ټولو ته شامل دې. خو کله چی د ابن عباس رضی الله عنهما په تشهد کي (الصلوات) بغير د واو نه دې. نو دا تخصیص شو او اود (التحیات) نه مراد صرف (صلوات) شو. او چی (والصلوات) د واو سره وی. لکه چی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي دي

(۷) نو اول یعنی (التحیات) عام پاتي شو. او چونکه په عامه کلمه سره ثناء ونیلو کي مبالغه وی. نو ځکه دا اولی دي.

عامو محدثينو فرمائيلي دي چي د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد د اسناد په لحاظ سره احسن دي .

(۷) عامو صحابه کرامو هم د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد اختيار کړې دي. مروی دی چي صديق اکبر (رضي الله عنه) د منبر د پاسه د ابن مسعود (رضي الله عنه) د تشهد تعليم ورکړې وو. دغه شان سلمان فارسي، جابر، او معاويه نه رضي الله عنهم نه هم مروی دی.

(۸) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد په لفظ د (عبد) باندې مشتمل دي. ځکه چي د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي دي. (واشهد ان محمداً عبده ورسوله) او لفظ د عبد په کمال حال باندې دلالت کوي. ځکه د معراج واقعه چي د هغی په ذریعه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم لويه مرتبه بيان شوې ده. په هغی کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم په "عبد" سره ذکر شوې دي. ارشاد دي: سبحان الذي اسري بعبدہ.

(۹) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد د ضبط په اعتبار سره احسن دي. دامام محمد نه مروی دی (قال أخذ أبو يوسف بيدي وعلني التشهد وقال أخذ أبو حنيفة بيدي فعلني التشهد وقال أبو حنيفة أخذ حماد بيدي فعلني التشهد وقال حماد أخذ إبراهيم بيدي فعلني التشهد وقال إبراهيم أخذ علقمة بيدي وعلني التشهد وقال علقمة أخذ ابن مسعود بيدي وعلني التشهد وقال ابن مسعود أخذ رسول الله صلي الله عليه وسلم بيدي وعلني التشهد وقال رسول الله أخذ جبريل (۱) بيدي فعلني التشهد).

دامام شافعي وجوه اولويت جواب دادې چي که د يوی کلمي زيادت مرجح وي. نو د جابر (رضي الله عنه) تشهد به اولی وي. ځکه چي په هغی کي د بسم الله الرحمن الرحيم زيادت دي. او د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي د واو او الف لام او لفظ د عبده زيادتي دي. نو د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد به اولی وي.

د اولويت د دويمی وجی جواب دا دي چي د قران سره موافقيت مرجح نه دي. ځکه چي په قعده کي قران لوستل مکروه دي. نو د قران د قرايت موافقت به څنگه مستحب شي. د ترجيح د دريمی وجی جواب دا دي. لکه څنگه چي لفظ د سلام بغير د الف لام نه په قران کي راغلي دي. دغه شان د الف لام سره هم راغلي دي. الله تعالى فرماني: وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (مريم: ۳۳) او . السلام على من اتبع

اللهدي. (طه: ۴۷)

د څلورمى وجی جواب دا دي چي د تشهد په باره کښ د ابن عباس حديث موخر دي. داسي نه ده. بلکه د ابن مسعود (رضي الله عنه) حديث موخر دي د امام کرخي نه نقل دی چي ابن

مسعود (رضي الله عنه) فرمائيلي دي چي په ابتداء د اسلام كي (التحيات الطاهرات الزاكيات) ونيلى شول. ددي نه معلومه شوه چي د ابن مسعود (رضي الله عنه) خبر د ابن عباس (ما) دخبر نه مؤخر دي.

د "التحيات" معني عبادات قوليې دي. د "الصلوات" معني عبادات بدنيې دي او د "الطيبات" معني عبادات ماليې دي. او (السلام عليك) دا دهغه سلام حكايت دي كوم چي په شپه د معراج د رسول پاك صلي الله عليه وسلم په دري اشياؤ سره د ثناء كولو په جواب كي فرمائيلي شوي وو (السلام) د (التحيات) په مقابلې كي دي او رحمت د صلوات په مقابلې كي دي او بركت د التحيات په مقابلې كي دي. اود بركت معني نما او زيادت راخي په شپه د معراج كي د الله تعالى په دربار كي د حاضرئ په وخت كي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمائيلي وو (التحيات لله والصلوات والطيبات) رب العالمين په جواب كي اوفرمائيل (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته) بيا رسول پاك صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل (السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين) چي فرشتو دا واوريدل نو ويې فرمائيل (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله)

په اولنئ قعده كي اوپه دويمه كي فرق

فرماني. په اولنئ قعده كي به په مقدار د تشهد باندي اضافه نه كوي. اود امام شافعي جديد قول دا دي چي په اولنئ قعده كي هم په رسول پاك صلي الله عليه وسلم باندي درود سنت دي،

د امام شافعي دليل د ام سلمه رضي الله عنها حديث دي (في كل ركعتين تشهد وسلام على المرسلين، يعني په هر دوو ركعتونو كي (سلام على المرسلين) شته.

اود ام سلمه رضي الله عنها د حديث جواب دا دي چي د (سلام على المرسلين) نه مراد درود شريف نه دي بلكه د تشهد سلام مراد دي يعني هغه سلام مراد دي كوم چي په تشهد كي دي. يعني (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين) او احنافو

دليل د ابن مسعود (رضي الله عنه) قول دي چي (عني النبي صلي الله عليه وسلم التشهد في وسط الصلاة وآخرها فإذا كان في وسط الصلاة نبض إذا فرغ من التشهد وإذا كان آخر الصلاة دعا لنفسه ما شاء).

د تشهد او درود حکم

په حکم د تشهد او صلات او سلام کي داهل علمو دوه اقوال دي (۱) په آخری قعده کي تشهد وئيل زمونږ په نزد واجب دي. او درود شريف وئيل فرض نه دی بلکه مسنون دي (۲) او دامام شافعی په نزد د تشهد وئيل او په رسول پاک صلي الله عليه وسلم باندې درود ليکل دواړه فرض دي.

د قرأت تشهد په فرضيت باندې امام شافعی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په حديث باندې استدلال کوي

(أَنَّهُ قَالَ كُنَّا نَقُولُ قَبْلَ أَنْ يَقْتَرَضَ التَّشَهُدَ السَّلَامَ عَلَى اللَّهِ السَّلَامَ عَلَى جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ الْخ) بيا په اخر کي فرمائي (إِذَا قُلْتَ هَذَا أَوْ فَعَلْتَ هَذَا فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُكَ) ددی حديث نه په دري طريقو سره استدلال شوې دي

(۱) اول دا چي ابن مسعود (رضي الله عنه) فرمائي (قَبْلَ أَنْ يَقْتَرَضَ التَّشَهُدَ) يعنی په تشهد باندې د فرض اطلاق شوې دي. نو ددی نه ثابته شوه چي تشهد فرض دي

(۲) دويم دا چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم او فرمائي (قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ) او قولوا د امر صيغه ده. او امر د جوب دپاره وي. نو معلومه شوه چي التحيات وئيل واجب دي. او دامام شافعی په نزد واجب او فرض دواړه يو دي. نو ځکه چي کله التحيات وئيل واجب شو. نو فرض به هم وي.

(۳) دريم دا چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم د مونځ پوره کيدل په دی پورې معلق کړي دي. ددی نه معلومه شوه چي د تشهد نه بغير مونځ پوره نه دي. او چي د څه نه بغير مونځ نه پوره کيږي. غه فرض وي. نو معلومه شوه چي د تشهد لوستل فرض دي

زمونږ د طرفه داوولي دليل نه جواب دا دي چي (قَبْلَ أَنْ يَقْتَرَضَ التَّشَهُدَ) کي د فرض نه لغوي معنی مراد ده. يعنی تقدير الله تعالى فرمائي دي: فَنُصِفْ مَا فَرَضْتُمْ سُورَةَ الْبَقَرَةِ: (۲۳۷)

يعنی (قدرتم) اوس مطلب دا شو چي د تشهد مقدر کيدو نه وړاندې به مونږ دا وئيل (وَالسَّلَامُ عَلَى اللَّهِ الْخ) نو اوس په تشهد باندې د فرض اطلاق راتلل لازم نشو. د استدلال د دويمي طريقي جواب دا دي چي دلته د امر صيغه د تعليم او تلقين دپاره ده. پس ددی نه فرضيت ثابت نشو.

*****

۱۰۵_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُخْفِي التَّشَهُدَ

تشهد خفيه ونيل پڪاردي

٢٩١- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجَعُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "مِنَ الشَّيْءِ أَنْ يُخْفِيَ التَّشَهُّدَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (١)

ترجمه: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي سنت دادي تشهد خفيه اوونيلي شي.

امام ترمذي واني د عبدالله بن مسعود حديث حسن صحيح دي او په همدې داهل علمو رحمهم الله هم عمل دي.

*****

١٠٦- بَابُ مَا جَاءَ كَيْفَ الْجُلُوسُ فِي التَّشَهُّدِ

په تشهد کي څنگه کي ناستل پڪاردي

٢٩٢- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ الْجَزَمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ قُلْتُ: "لَا تَلْظَنَنَّ إِلَى صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا جَلَسَ يَغْفِي لِلتَّشَهُّدِ افْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى يَغْفِي عَلَى فَخْذِهِ الْيُسْرَى وَنَصَبَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى" قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ وَابْنِ الْمُبَارَكِ. (٢)

ترجمه: د وائل بن حجر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي کله چي زه مديني ته راغلم نو په زړه کي مي اوونيل چي زه به در رسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ته ضرور گورم چنانچي ما اوليدل کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم تشهد ته کي ناستو نو گسه خپه به يي اوغوروله او گس لاس به يي پخپل گس ورون کيخودو او بڼي خپه به يي اوغوروله.

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او په دي داکثرو اهل علمو عمل دي، او په دي سفیان ثوري او اهل کوفه او ابن مبارک هم قول کړي دي.

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ١٨٥ (٩٨٦)، (تحفة الأشراف: ٩١٤٢).

^٢ سنن النسائي فی الافتتاح ١١ (٨٩٠)، والتطبيق ٩٤ (١١٦٠)، والسهو ٢٩ (١٢٩٣)، سنن ابن ماجه فی الإقامة ١٥ (٨٦٨).

(تحفة الأشراف: ١١٤٨٢)، مسند احمد (٢ فی ٣١٢، ٣١٨).

تشریح : په تشهد کي د کيناستو دوه طريقي دي (۱) افتراش، يعني گسه خپه او غوروي او په هغي کيني او بنی خپه او دروي او ولاړه يي پرېږدي (۲) تورک، يعني په کوناتي کيني او دواړه خپي نبي طرف ته او بيا سي لکه چي نځي په قعده کي څنگه کوي
په دي مسئله داهل علمو اتفاق دي چي دا دواړه طريقي جائز دي البته په افضليت کي اختلاف دي او په دي کي څلور مذاهب دي

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد افتراش مطلقا افضل دي

(۲) دامام مالک په نزد تورک مطلقا افضل دي.

(۳) دامام شافعي په نزد په قعده متوسطه کي افتراش افضل دي او په قعده اخره کي تورک افضل دي

(۴) دامام احمد په نزد د دوه رکعاتو نه پس په قعده کي افتراش افضل دي او په اخري قعده کي تورک افضل دي (په دي کي د دويم صورت عکس دي).

امام صاحب په دي باب کي د وائل بن حجر حديث نه استدلال کړي دي چي "افتراش رجله اليسري ونصب رجله اليمنى".

انهم ثلاثه دهغه رواياتو نه استدلال کړي دي په کومو کي چي دتورک ذکر دي او خصوصا په ترمذي کي دا عرابي مسيء الصلاة حديث نه او په دي کي دتورک ذکر دي

غرض داچي امام ابو حنيفه د افتراش د افضليت قائل دی او انهم ثلاثه في الجملة دتورک د افضليت قائل دي.

*****

۱۰۷- باب مِنْهُ أَيضًا

په تشهد کي د کيناستو متعلق يو بل باب

۲۹۳- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمَدَنِيُّ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ السَّاعِدِيُّ، قَالَ: اجْتَمَعَ أَبُو حَنِيفٍ، وَأَبُو أُسَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مُسْلَمَةَ، فَذَكَرُوا صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو حَنِيفٍ: أَمَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ يَغْنِي لِنَتَشَهُدُ فَأَقْرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَأَقْبَلَ بِصَدْرِ الْيُمْنَى عَلَى قَبْلَتِهِ، وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى وَكَفَّهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى، وَأَخَارَ بِأَصْبُعِهِ يَغْنِي السَّبَابَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ يَقُولُ: بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يَقَعُدُ فِي

التَّشْهَدُ الْآخِرُ عَلَى وَرِكِهِ، وَاحْتَجُّوا بِحَدِيثِ أَبِي حُنَيْدٍ، قَالُوا: يَقَعْدُ فِي التَّشْهَدِ الْأَوَّلِ عَلَى رِجْلِهِ
الْيُسْرَى وَيَنْصِبُ الْيُمْنَى. (١)

ترجمه دعباس بن سهل ساعدي بيان دي چي يو خل ابو حميد ساعدي او ابو اسيد او سهل بن سعد او محمد بن مسلمه رضي الله عنهم په يو خاي کي جمع شوي وو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونغ ذکر يي کولو دي وخت کي ابو حميد او ونييل ماته درسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ستاسو نه زيات معلوم دي او هغه دادي کله چي به دتشهد دپاره کيناستو نو خپله گسه خپه به يي اوغوړوله او د بنی خپي دکوتو سرونه به يي قبلي ته مخامخ کړل او خپل بنی ورغوي به يي په بنی پتون باندې کيخودو او گس ورغوي به يي په گس پتون باندې کيخودو او د شاهدت په گوته به يي اشاره کوله

امام ترمذي وائي دا حيث حسن صحيح دي او په همدې بعضي اهل علمو قول کړي دي او دامام شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي دوی وائي چي په اخري تشهد کي په کوناتو کيناستل پکار دي او دوی دابو حميد حديث نه استدلال کړي دي دوی وائي چي اول په تشهد کي په گسه خپه کينی او بنی خپه ولاړه اوساتی

*****

١٠٨_ باب مَا جَاءَ فِي الْإِشَارَةِ فِي التَّشْهَدِ

په تشهد کي داشاري کولو بيان

٢٩٤_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، وَيَحْيَى بْنُ مَوْسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عُيَيْدٍ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ وَرَفَعَ إِصْبَعَهُ الْبَيِّنِ كُلِّ الْإِبْهَامِ الْيُمْنَى يَدْعُو بِهَا وَيَذُوهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ بَاسِطَهَا عَلَيْهِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأُبَيْرِ، وَلَكْمِيزِ الْخُرَاعِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي حُنَيْدٍ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ أَبِي عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عُيَيْدٍ اللَّهِ بْنِ

^١ صحيح مسلم/المساجد ٣٣ (١٦٢)، سنن ابى داود/الصلاة ٥ (٢١٢)، سنن النسائي/المواقيت ٩ (٥١٢)، تحفة الأعراف

(١١٢٢)، موطأ امام مالك/القرآن ١٠ (٢٩٦)، مسند احمد (٢/١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٨٥، ٢٢٤)،

عَمَرَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَالتَّابِعِينَ يَخْتَارُونَ الْإِشَارَةَ فِي التَّشْهِيدِ، وَهُوَ قَوْلُ أَصْحَابِنَا. (١)

ترجمه د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرماني كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مونغه كي كيناستو خپل بني لاس به يي پخپل بني پتون كيخودو او ديني لاس غټي گوتي ته يي نژدي گوته به يي پورته كوله او اشاره به يي كوله او خپل گس لاس به يي پخپل گس پتون كيخودو او غورولي به يي ساتلو.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبدالله بن زبير، نمير خزاعي، ابوهريره، ابوحميد، وائل بن حجر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دابن عمر حديث حسن غريب دي مونږ ته دا حديث صرف د عبيد الله بن عمر په سند معلوم دي، د صحابه كرامو او د تابعينو اهل علمو په دي باندي عمل وو او هغوى به په تشهد كي په گوته اشاره كول خوښول او همدا زموږ د علماؤ قول دي

تشرېح : په دي مسئله كي د اهل علمو اتفاق دي چي په تشهد كي اشاره بالسبابه مسنون ده او په دي مسئله كي په كثر سره احاديث وارد دي چي حد دشهرت ته رسيدلي دي په دي باب كي هم د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما روايت داشاري په مسنون كيدو دلالت كوي داشاري كولو مختلفي طريقي دي ليكن زموږ په نزد راجح طريقه داده چي دنورو گوتو نه به حلقه جوړه كړي او په سبابه به اشاره كوي دنفي په وخت كي به يي پورته كوي او د اثبات په وخت كي به يي واپس ايردي.

بعضي متاخرينو فقهواؤ داشاري بالسبابه په غير مسنون كيدو قول كړي دي خكه چي په ظاهر الروايه او نورو معتبر كتابونو كي ددي ذكر نشته او خلاصه كيداني ورته بدعت وئيلي دي مگر په ظاهر الروايه كتابونو كي ددي نه موندل عدم الشيء، لره مستلزم نه دي او خلاصه كيداني كوم معتبر كتاب نه دي او ددي مصنف هم غير معروف دي

مجدد الف ثاني هم داشاري دمسنون كيدو نه انكار كړي وو خكه چي داشاري په رواياتو كي اضطراب موجود دي ددي جواب دادې چي داشاري په رواياتو كي چي كوم اختلاف دي دا اضطراب نه دي اضطراب خو ديتنه وائي چي حديث يو وي او په الفاظو كي يي ناقابل تطبيق اختلاف او موندلي شي دلته د ډيرو صحابه كرامو درواياتو اختلاف دي او ددي اختلاف په

^١ تخريج : صحيح مسلم في المساجد ٢١ (٥٨٠)، سنن النسائي في السهو ٢٥ (١٢٤٠)، سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٤ (٩١٢).

(تحفة الأشراف: ١٨٢٨)، مستد احمد (٢ في ١٢٤)

وجه قدر مشترك رد كيدي نشي او ددي اختلاف حقيقت هم دادي چي دا اختلاف صرف
داشاري په هينټ كي دي كوم چي په اختلاف دواقعاتو او زمانو محمول دي

*****

۱۰۹- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ كي دسلام كړځولوبيان

۲۹۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَخْوِسِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، وَابْنِ عُتْرَةَ، وَجَابِرِ بْنِ سُرَّةَ، وَالْبَرَاءِ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَعَمَّارٍ، وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَعَدِيِّ بْنِ عَمِيرَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ. (١)

ترجمه د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به خپل بني طرف ته او چپ طرف ته په مونځ كي مخ اوگرځولو او "السلام عليكم ورحمة الله، السلام عليكم ورحمة الله" به يي اوويل او سلام به يي اوگرځولو.

امام ترمذي وائي دابن مسعود حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د سعد بن ابي وقاص، ابن عمر، جابر بن سمرة، براء، ابوسعيد، عمار، وائل بن حجر، عدي بن عميره، او جابر بن عبد الله رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دصحابه كرامو او ددوي نه پس راتلونكو خلقو كي داكثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي، سفيان ثوري، ابن مبارك، احمد، او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندي قول كړي دي.

تشرېح : د جمهورواهل علمو او لوڼي صحابه كرامو عمر، او على، او عبدالله بن مسعود رضي الله عنهم او اهل كوفه هم دا مذهب دي چي سلام به به دواړو طرفونو ته گرځوي.

دليل ددي د عبدالله بن مسعود حديث دي (أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يسلم عن يمينه حتى يرى بياض خده الأيمن وعن يساره حتى يرى بياض خده الأيسر)

¹ سنن ابی داود فی الصلاة ۱۸۹۵ (۹۹۶) . سنن النسائي فی السهو ۴۱ (۱۲۲۲) . سنن ابن ماجه فی الإقامة ۲۸ (۱۱۴) . تحفة الأشراف : (۹۵۰۳) . مسند احمد (۱) فی ۳۹۰، ۴۰۶، ۴۰۹، ۴۱۴، ۴۲۲، ۴۳۸ . سنن الدارمی فی الصلاة ۸۷ (۱۳۵۵) .

امام مالك فرمايلى چى صرف مخكې طرف ته يوسلام دې. او په استدلال كي يي حديث پيش كړى دى چى د عائشه او سهل بن سعد الساعدى رضى الله عنهما نه روايت دې چى (أن النبي ﷺ فعل كذلك) يعنى رسول پاك صلي الله عليه وسلم داسى كړى دى. يعنى د مانځه نه د وتلو دپاره يى يو سلام گرځولې دې. زمونږ د طرفه دليل دا دې چى د لويو صحابه كرامو قول اختيارول غوره دې. په نسبت سره د امام مالك د قول، پاتې شو د عائشه اوسهل بن سعد الساعدى رضى الله عنهما ديو سلام روايت نو د هغى جواب دا دې چى عائشه رضى الله عنها به د بنځو په صف كي وه. او سهل د ماشومانو په صف كي. نو ممكن ده چى دوى دواړو دويم سلام نه وى اوريدلې. ځكه چى مروى دى چى د رسول پاك صلي الله عليه وسلم دويم سلام به د اولنى په نسبت په بنځته آواز سره وو. نو چى ددى احتمال په موجودكى كي د عائشه او سهل روايت قابل استدلال نه دې.

*****

۱۱۰- باب مِنْهُ أَيْضًا

دسلام متعلق يوبل باب

۲۹۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى التَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا عَنْهُوَ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَبُو حَفْصٍ التَّيْمِيُّ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُسَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً تَلْقَاءُ وَجْهَهُ يَمِيلُ إِلَى الشِّمَالِ الْيَمِينِ شَيْئًا" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ عَائِشَةَ لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: أَهْلُ الشَّامِ يَزُودُونَ عَنْهُ مَتَا كِبَرٍ وَرَوَايَةُ أَهْلِ الْبُخَارِ عَنْهُ أَهْبَهُ وَأَصَحُّ. قَالَ مُحَمَّدٌ: وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: كَانَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الَّذِي كَانَ وَقَعَ عِنْدَهُمْ لَيْسَ هُوَ هَذَا الَّذِي يُرْوَى عَنْهُ بِالْبُخَارِ كَالَّذِي رَأَى رَجُلٌ آخَرُ قَلْبُوا اسْمُهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ قَالَ بِهِ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ. وَأَصَحُّ الرِّوَايَاتِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمَتَانِ. وَعَلَيْهِ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَرَأَى قَوْمٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً فِي الْمَكْتُوبَةِ. قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ شَاءَ سَلَّمَ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً وَإِنْ شَاءَ سَلَّمَ تَسْلِيمَتَيْنِ. (١)

^١ سنن ابن ماجه في الإقامة ۲۹ (۹۱۹). (تحفة الأشراف: ۱۶۸۹۵) مسند احمد (۶ في ۲۳۶)

ترجمه دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په مونځ كي خپل مخ بني طرف ته لږ مائل كړو او سلام به يي گرځولو. امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها دا حديث مونځ ته صرف په همدې سند معلوم دي. محمد بن اسماعيل بخاري وائي دزهير بن محمد نه اهل شام منكر احاديث نقل كوي البته دده نه داهل عراق مرووي روايتونه صواب ته نژدي او زيات صحيح دي، دامام بخاري قول دي چي احمد بن حنبل به ونييل كوم زهير بن محمد چي شام ته تلي وو دا هغه زهير نه دي دچا نه چي اهل عراق نقل دروايت كړي دي دا بل څوك دي او خلقو دده نوم بدل كړي دي. په دي باب كي دسهل بن سعد نه هم روايت وارد دي، په مونځ كي دسلام گرځولو په سلسله كي بعضي اهل علمو همداقول كړي دي ليكن در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په ټولو مرووي روايتونو كي د دوه سلامونو والا روايت زيات صحيح دي دصحابه كرامو او تابعينو او ددوي نه پس په خلقو كي داكثر اهل علمو همدا قول دي البته په صحابه كرامو او ددوي نه په علاوه خلقو كي دبعضي علماؤ خيال دادي چي په فرض مونځ كي سلام صرف يو ځل دي. امام شافعي وائي كه دچا خوښه وي نو يو ځل دي سلام اوگرځوي او كه څوك دوه ځل سلام گرځول غواړي نو دوه ځل دي سلام اوگرځوي

*****

۱۱۱_ باب مَا جَاءَ أَنَّ حَذْفَ السَّلَامِ سُنَّةٌ

سلام زيات نه اړدول سنت دي

۲۹۷_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَهَقْلُ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ بِنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "حَذْفُ السَّلَامِ سُنَّةٌ". قَالَ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: يَتَعَلَّى أَنْ لَا يَمُدَّهُ مَدًّا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَهُوَ الَّذِي يَسْتَجِبُهُ أَهْلُ الْعِلْمِ وَرَوَوْهُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: التَّكْبِيرُ جَزْمٌ وَالسَّلَامُ جَزْمٌ، وَهَقْلٌ يَقَالُ كَانَ كَاتِبُ الْأَوْزَاعِيِّ. (١)

ترجمه دابرهريه رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي حذف دسلام سنت دي، دعلي بن حجر بيان دي چي عبدالله بن مبارك به فرمائيل دسلام دحذف مطلب دادي چي سلام زيات رانښكلي شي.

^۱ سنن ابی داود فی الصلاة ۱۹۲ (۱۰۰۳)، (تحفة الأشراف: ۱۵۲۳)، مسند احمد (۲ فی ۵۲۲)

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي او همدا عمل اهل علمو مستحب گنرلي دي ،
د ابراهيم نخعي نه مروی دي چي هغه به فرمانيل تكبير جزم دي او سلام جزم دي يعني په دي
دواړو كي په مد رابنكل نشته بلكه وقف كول دي

*****

۱۱۲- باب مَا يَقُولُ إِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ

د سلام كړخولو نه پس څه وويل پكار دي

۲۹۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ،
عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ لَا يَقْعُدُ إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ".

ترجمه دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها بیان دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله
عليه وسلم سلام او كړخولو نو "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ"
"به يي وويل يعني اي الله ته سلام يي او سلامتي ستا د طرفه ده ته دلوي شان او عزت والا يي
او ته بركت وركونكي يي او د دومره كلماتو دونيلو په مقدار به كيناستو

*****

۲۹۹- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا مروان بن معاوية، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ بِهَذَا
الِإِسْنَادِ لَخَوْهُ، وَقَالَ: "تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ثَوْبَانَ، وَابْنِ عُمَرَ،
وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَالْبُخَيْرِيِّ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَدِيثٌ
حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى خَالِدُ الْحَذَّاءُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ،
لَخَوْ حَدِيثِ عَاصِمٍ، وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "بَعْدَ التَّسْلِيمِ لَا إِلَهَ
إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيَّرُ وَيُسَبِّحُ وَهُوَ عَلَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ لَا تَالِيعَ

¹ صحيح مسلم في الباجد ۲۶ (۵۹۲). سنن ابی داود فی الصلاة ۳۶۰ (۱۵۱۲). سنن النسائي فی السهو ۸۲ (۱۳۴۹). سنن ابن
ماجه فی الإقامه ۳۲ (۹۲۳). (تحفة الأشراف: ۱۳۱۸۶). مسند احمد (۶ فی ۱۲، ۱۳۲، ۲۴۵). سنن الدارمی فی الصلاة ۸۸

لَنَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لَنَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ" وَرَوَى عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ". (١)

ترجمه په همدي سند باندي دعاصم الاحول حديث هم مروي دي او په دي كي تباركت يا ذا الجلال والاكرام په يا سره، الفاظ راغلي دي

امام ترمذي وائي دعائشه حديث حسن صحيح دي. خالد الخزاء دا حديث دعائشي په روايت د عبد الله بن حارث نه دعاصم د حديث پشان نقل كړي دي. در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا هم مروي دي چي د سلام گرځولو نه پس به يي دا كلمات "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيِّبُ وَيُؤَيِّسُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لَنَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لَنَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ" به يي ونيل يعني اي الله ستا نه علاوه بل معبود نشته هغه يواخي دي هيڅوك شريك نه لري خاص دهغه دپاره بادشاهي ده او تمام تعريفونه خاص دهغه دپاره دي او خاص هغه مرگ او ژوند وركوي او په هر څيز باندي قادر دي. اي الله ته چي چاله څه وركول او غواړي دهغي څوك منع كونكي نشته او چاته چي ته دڅه څيز وركول او نه غواړي دهغي څوك وركونكي نشته او ستا په وړاندي دكوم نصيب والاكوم نصيب پكار نه راځي. دا هم مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د سلام گرځولو نه پس به "سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين" ونيل يعني پاك دي رب ستا چي عزت والا دي دهر هغه نقصان نه چي دوى يي بيانوي اوسلامتي دي وي په رسولانو باندي او تمام تعريفونه دهغه ذات دپاره دي ځكه، چي دتمام جهان رب دي، او په دي باب كي دثوبان، ابن عمر، ابن عباس، ابوسعيد، ابوهريره، او مغيره بن شعبه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

لغات : مانع دفتح يفتح نه منع يمنع منعا معني منع كول ، معطي معني وركونكي دباب افعال نه

تشرېح : "اذا فرغ من الصلاة" يعني كله چي به رسول الله دمونځ نه فارغ شو نو دا دعا به يي ونيله دلته دمونځ نه مراد فرض مونځ دی او دبعضو په نزد نفلي مونځ مراد دی ليكن داكثرو په نزد فرض مراد دی.

¹ صحيح مسلم في المساجد ٢٦ (٥٩٢). سنن ابى داود في الصلاة ٢٦٠ (١٥١٢). سنن النسائي في السهو ٨٢ (١٣٢٩). سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٢ (٩٢٢). (تحفة الأشراف : ١٦١٨٤). مسند احمد (٦ في ٢٢، ١٨٢، ٢٢٥). سنن الدارمي في الصلاة ٨٨

درسول الله نه چي کومي دعاگاني منقول دي هغه به عموما دستو نه پس وي اوبه فرائض کي به رسول الله عموما مختصره دعا غوښتله.

علامه شامي وائي "يکره تأخير السنة الا بقدر اللهم انت السلام" الخ.

په فتاوي عالمکيري کي دي وي الهنديه عن الحجة للامام اذا فرغ من الظهر والمغرب والعشاء يشرع في السنة ولا يشتغل بأدعية طويلة. کذا في التتارخانية.

ترجمه په فتاوي هنديه او ترخانیه کي دي چي کله امام دماسپڅين او ماښام او ماخوستن مونځونو نه فارغ شي نو سنت ادا کول دي شروع کړي او اوږدي اوږدي دعاگاني دي نه کوي په منية المصلي کي داسي دي فان کان بعدها اي بعد مکتوبه تطوع يقوم الي التطوع بلا فصل الا مقدار ما يقول اللهم انت السلام الخ

ددي دلائل نه دا خبره معلومېږي چي دفرائضو نه پس مختصر دعا کول پکار دي او دستون نه پس چي څوک څومره دعا کول غواړي کولی يي شي او درسول الله نه چي څومره اوږدي دعاگاني منقول دي هغه ټولي دنوافلو نه پس دي.

*****

۳۰۰۔ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي هَذَا أَبُو عَتَّارٍ، حَدَّثَنِي أَبُو أَشْهَاءَ الرَّحْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ثَوْبَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنْصَرِفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَلْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو عَتَّارٍ اسْمُهُ: هَذَا ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ. (١)

ترجمه د ثوبان رضي الله عنه بيان دي فرماني چي کله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ نه فارغ شو نو دري پيري به يي استغفرالله ونيل او بيا به يي دا کلمات ونيل "اللهم انت السلام ومنك السلام تبارکت يا ذوالجلال والاكرام" امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي. اود ابو عمار نوم شداد بن عبد الله دي

لغات : استغفرالله: استغفار معني مغفرت طلب کول ، غفر يغفر غفورا ، الغفور الغفار بخونکي ، دمونت او مذکر دواړو دپاره استعمالېږي

١ صحيح مسلم في الساجد ٢٦ (٥٩١). سنن ابی داود في الصلاة ٢٦٠ (١٥١٣). سنن النسائي في السهو ٨١ (١٣٣٨). سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٢ (٩٢٨). (تحفة الأشراف: ٢٠٩٩). مسند احمد (٥ في ٢٤٥، ٢٤٩)

سلام د الله تعالي په اسماء صفاتيه عاليه كي يوم مبارك او پر اسرار نوم دی چي ورد كول يي د ډيرو فوائد د حصول باعث گرځي، والله اعلم

تشریح : درسول الله عادت مبارك دا وو چي كله به هم دمونځ نه فارغ شو نو دري پيري به يي استغفار ونيول: نلماو ددي وجه دا ليكلي ده چي ددي په ونيلو كي امت ته تعليم دی چي دنك كار كړو نه پس هم استغفار ونيول پكار دي خكه چي بندگانو ته دڅرنگه عبادت كولو حكم دی اسن هغه په اساني سره نشي پوره كولى بعضي علماء وائي چي په دي كي رسول الله خپله عاجزي او انكساري بيان كړي ده علماء وائي دا يوه ډيره جامع ترينه دعا ده او د "اللهم انت السلام" مطلب دادی چي الله تعالي دتقصيراتو نه پاك دی او دتنامو عيوب او نقائصو نه او حوادثو نه مبرا دی.

دويم مضبب دا كيدي شي چي تمامه سلامتي دالله تعالي دطرف نه راځي په دي كي دي خبري ته هم اشاره ده چي كله سلامتي دالله تعالي دطرف نه راځي نو بيا انسان لره هم پكار دي چي صرف دالله تعالي نه غوښتل او كړي او دبل چانه غوښتل اونكړي يا ذاالجلال دمسلم په روايت كي حرف نداء نشته صرف ذاالجلال والاكرام دی ذا په معني صاحب دی نو ذاالجلال معني شوه صاحب دبلندی

والاكرام يعني الله تعالي په بندگانو انعام كړنکی دی بعضي خلکو په دي دعا كي "اليك يرجع السلام فحيناربنابالسلام وادخلنا دارالسلام" اضافه كړي ده ددي په باره كي علامه ابن جوزي په كتاب الصحيح كي او مولا علي قاري په مرقات كي ليكلي دي چي دا موضوعي دی او ددي هيڅ اصل نشته

*****

۱۱۳_ بَاب مَا جَاءَ فِي الْإِنْصِرَافِ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ.

دمونځ نه پس ښي طرف ته او کس طرف ته دکرځيدو بيان

۳۰۱_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِس، عَنْ يَسَّارِ بْنِ خَزْظ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هَلْب، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُؤْمِنَا فَيُنْصَرِفُ عَلَى جَانِبَيْهِ جَمِيعًا عَلَى يَمِينِهِ وَعَلَى شِمَالِهِ" وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَنْس، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ هَلْبٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّهُ يَنْصَرِفُ عَلَى أَيْ جَانِبَيْهِ هَاءَ إِنْ هَاءَ عَنْ يَمِينِهِ وَإِنْ هَاءَ عَنْ يَسَارِهِ، وَقَدْ صَحَّ الْأَمْرَانِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيُزَوَّى عَنْ

عَلِيَّ بْنِ أَبِي عَلَاقٍ أَنَّهُ قَالَ: "إِنْ كَانَتْ حَاجَتُهُ عَنْ يَمِينِهِ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ حَاجَتُهُ عَنْ يَسَارِهِ أَخَذَ عَنْ يَسَارِهِ". (١)

ترجمه د هلب رضي الله عنه بيان دی فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته امامت راکړو اود سلام گرځولو نه پس به خپلو دواړو طرفو ته واپس روانيدو کله به په بني طرف روان شو او کله به په گس طرف روان شو

امام ترمذي وايي چي د هلب حديث حسن صحيح دی، او په همدي د اهل علمو عمل دی، چي امام که خپل هر طرف ته تلل او غواړي تللی شي چي په بني طرف روانيږي او که په گس طرف، د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دواړه خبري ثابتي دي، اود علي رضي الله عنه بيان دي که د رسول الله به بني طرف ته څه کار وو نو په بني طرف به روان شو او که په گس طرف به يي کار وو نو په چپ طرف به روان شو

د ابوبشر قبيصه بن مخارق رضي الله عنه حالاته

نوم قبيصه دپلار نوم مخارق کنیه ابوبشر سلسله دنسب يي داسي ده قبيصه بن مخارق بن عبدالله بن شداد بن ربيعه بن نهيك بن حلال بن عامر الحلالی البصري پخپلي قبيلي سره دوفد په شکل كي راغلی وو او اسلام يي قبول کړو دبصري اوسيدونکی وو شپږ احاديث ورته مروی دي.

*****

۱۱۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي وَصْفِ الصَّلَاةِ

د موفخ د طريقي بيان

۳۰۲_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَلَّادٍ بْنِ رَافِعٍ الرُّزِّيِّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا، قَالَ رِفَاعَةُ: وَلَكُنْ مَعَهُ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ كَالْبِدَوِيِّ فَصَلَّ فَأَخَذَ صَلَاتَهُ ثُمَّ انْصَرَفَ، فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَعَلَيْكَ فَارِجٌ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ، فَرَجَعَ فَصَلَّ ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: وَعَلَيْكَ فَارِجٌ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ،

١ سنن ابی داود فی الصلاة ۲۰۳ (۱۰۴۱)، سنن ابن ماجه فی الإقامة ۲۲ (۹۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۲۲)، مسند احمد (۵)

فَفَعَلَ ذَلِكَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلَّ ذَلِكَ يَأْتِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيُسَلِّمُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَعَلَيْكَ فَارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تَصَلِّ، فَخَافَ النَّاسُ وَكَبُرَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَكُونَ مَنْ أَخَفَّ صَلَاتَهُ لَمْ يَصَلِّ، فَقَالَ الرَّجُلُ فِي آخِرِ ذَلِكَ: فَأَرِنِي وَعَلَيْنِي فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَصِيبُ وَأُخْطِئُ. فَقَالَ: "أَجَلٌ إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَتَوَضَّأْتَ كَمَا أَمَرَكَ اللَّهُ ثُمَّ تَشَهَّدْتَ وَأَقِمْتَ فَإِنْ كَانَ مَعَكَ خُزْآنٌ فَافْتَرَأْ وَإِلَّا فَاحْمِدِ اللَّهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلْهُ ثُمَّ ارْكَعْ فَاقْضِئْ رَاكِعًا ثُمَّ اغْتَدِلْ قَائِمًا ثُمَّ اسْجُدْ فَاعْتَدِلْ سَاجِدًا ثُمَّ اجْلِسْ فَاقْضِئْ جَالِسًا ثُمَّ قُمْ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُكَ وَإِنْ انْتَقَصَتْ مِنْهُ شَيْئًا انْتَقَصَتْ مِنْ صَلَاتِكَ" قَالَ: وَكَانَ هَذَا أَهْوَنَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْأَوَّلِ، أَنَّهُ مَنِ انْتَقَصَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا انْتَقَصَ مِنْ صَلَاتِهِ وَلَمْ تَذْهَبْ كُلُّهَا. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبَّاسِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ رِفَاعَةَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ. (١)

ترجمه در فاعه بن رافع رضي الله عنه بيان دي چي يوه ورخ رسول الله صلي الله عليه وسلم په مسجد كي ناست وو او مونږ هم ورسره ناست وو چي په دي دوران كي يو كس راغي چي باندېچي ښكاريډو، دراتلو سره يي مونځ او كړو او ډير يي په جلتی جلتی او كړو او بيا واپس راروان شو نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته يي سلام او كړو نو رسول الله ورته او فرمايل په تا دي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي دا كس دوباره لاړو او بيا يي مونځ او كړو دواپس راتلو سره يي سلام او كړو رسول الله ورته بيا او فرمايل په تا دي هم سلام وي واپس لاړ شه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي په دي شان سره ده دوه پيري يا دري پيري په رسول الله سلام واچولو او هغه به ورته فرمايل په تا دي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي، خلق او ويريدل او دا كار ورته مشكل ښكاره شو چي څوك مختصر مونځ او كړي دهغه مونځ نه كيږي، اخر دا چي دي كس عرض او كړو چي تاسو راته دمونځ طريقه اوبښايي زه خو انسان يم صحيح هم كولي شي او غلطي هم كولي شم رسول الله ورته او فرمايل كله چي په مونځ اودريدو اراده او كړي نو اول به اودس او كړي په داسي شان سره څنگه چي تاته د اودس كولو حكم شوي دي بيا به اذان او كړي او تكبير به اوواني نو كه تاته دقران څه حصه ياده وي هغه به اوواني او كه نه وي ياده نو الحمد لله، الله اكبر او لا اله الا الله او وايه او بيا ركوع ته لاړ شه ښه په اطمينان سره ركوع او كړه او دركوع كولو نه پس بالكل نښخ اودريږه او بيا سجده او كړه سجده ښه په اعتدال سره او كړه او بيا

¹ سنن ابی داود في الصلاة ۱۳۸ (۸۵۴ ۸۶۱). سنن النسائي في الأذان ۴۸ (۲۶۸). والتطبيع ۷۷ (۱۱۳۴). سنن ابن ماجه في الطهارة ۵۷ (۳۶۰). (تحفة الأشراف: ۳۶۰). مسند احمد (۴ في ۳۰). سنن الدارمي في الصلاة ۷۸ (۱۲۶۸).

کينه او بنه په اطمینان سره کينه بيا به اودريږي هر کله چي تا داسي اوکړل نو ستا مونځ به پوره شي او کچري تا په دي کي څه کمي اوکړو نو په دغه هومره مقدار به ستا په مونځ کي کمي راشي راوي (رفاعه)، وائي دا خبره ورته دمخکي نه اسانه ښکاره شوه چي چا په مونځ کي کمي اوکړو نوډه په مونځ کي هم دغه هومره کمي اوکړو يعني پوره مونځ يي نه کيږي
امام ترمذي وائي درفاعه بن رافع حديث حسن صحيح دي او درفاعه نه دا حديث په نورو سندونو هم مروي دي، او په دي باب کي دابوهريره او عمار بن ياسر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

لغات: انصرف ينصرف انصرافا په معني دواپس کيدو سره . صرف صرفا په معني دخرج کولو ، تصرف دباب تفصيل نه په معني دگرځولو دي

درفاعه بن رافع رضي الله عنه حالات

نوم رفاعه کنيه ابو معاذ دمور نوم ام مالک بنت ابي سلول چي د عبدالله بن ابي منافق خور وه. رفاعه پلار رافع په قبيله بني خزرج کي دټولو نه رومبی مسلمانيدونکی شخصيت دی. دبیعت عقبه نه دوه کاله مخکي مسلمان شوی دی او دده مور هم رښتوني مومنه وه او رفاعه پخپله په عقبه ثانيه کي دخپل پلار سره مکي ته لاړو او درسول الله په لاس مسلمان شو او په تمامو غزواتو کي يي شرکت کړی دی دبدر ذکر خو په بخاري کي دی خو په جنگ جمل او صفین کي هم دعلي رضي الله عنه سره ملگری وو چي په ۴۱ يا ۴۳ هجري کي وفات شوی دی او دا دامير معاويه دحکومت ابتدائي زمانه وه يو څو روايات ورته مروي دي چي دري ددينه په بخاري کي هم موجود دي

*****

۳۰۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا عُثَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَالَ: "ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ" فَرَجَعَ الرَّجُلُ فَصَلَّى كَمَا كَانَ صَلَّى، ثُمَّ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَوَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ" حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسَنَ غَيْرَ هَذَا فَعَلَيْتَنِي، فَقَالَ: "إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاكْبُرْ ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا تَكْسِرُ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَكْمُلَ رَاكِعًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَكْمُلَ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَكْمُلَ جَالِسًا

وَأَفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ: وَقَدْ رَوَى ابْنُ نُمَيْرٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَرِوَايَةُ يُخَيَّرُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَصَحُّ، وَسَعِيدُ الْمَقْبُرِيِّ قَدْ سَمِعَ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَرَوَى عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبُو سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ اسْمُهُ: كَيْسَانُ، وَسَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ يُكْنَى أَبَا سَعْدٍ، وَكَيْسَانُ عَبْدٌ كَانَ مَكَاتِبًا لِبَنِيهِمْ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم مسجد ته داخل شو او دي وينا کي يو کس راغي مونځ يي اوکړو او په رسول الله يي سلام وچلولو نو رسول الله ورته او فرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي دا کس دوباره لاړو او بيا يي مونځ اوکړو دواپس راتلو سره يي سلام اوکړو رسول الله ورته بيا او فرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس لاړ شه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي په دي شان سره ده دري پيري په رسول الله سلام وچلولو او هغه به ورته فرمائيل په تادي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي، دي وخت کي دي کس عرض اوکړو زما دي په هغه ذات قسم وي چاچي ته دحق دپاره رالېږلي يي ددينه يي بهتر نشم کولي لهذا تاسو راته اوښايئ رسول الله ورته او فرمائيل کله چي ته د مونځ اراده اوکړي نو الله اکبر اوواښه او بيا چي درته په قران کي څه ياد وي هغه اووايه او بيا رکوع اووايه تردي چي په رکوع کي دي ښه اطمينان راشي، بيا سر پورته کړه تردي پوري چي په ښه شان سره نيغ او دريري بيا سجده اوکړه تردي چي ښه په اطمينان سره سجده اوکړي بيا او دريره تردي چي په اطمينان سره نيغ او دريري او په دي طريقه خپل ټول مونځ پوره کړه

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، ابن نمير دعبیدالله ابن عمر نه په همدې سند نقل کړي دي لیکن د عن ابیه واسطه يي نه ده ذکر کړي، دیحیی القطان په روايت کي عبدالله بن عمر عن سعيد بن ابی المقبري عن ابیه عن ابی هريره سند راغلي دي او دا زیات صحيح سند دي او دسعيد مقبري سماع دابوهريره نه ثابت ده هغه دخپل پلار نه روايت کړي دي او پلار يي دابوهريره او ابوسعيد مقبري نه دابوسعيد مقبري نوم کيسان دي او ابو سعيد يي اسم کنیه ده او کيسان په صحابه کرامو کي ديو کس مکاتب غلام وو.

^١ صحيح البخارى في الأذان ٩٥ (٤٥٤)، ١٢٣ (٤٩٣)، والأيمان والنذور ١٥ (٢٤٥١)، صحيح مسلم في الصلاة ١١ (٣٩٤)، سنن ابی داود في الصلاة ١٣٨ (٨٥٦)، سنن النسائي في الاقتراح ٤ (٨٨٥)، والتطبيق ١٥ (١٠٥٢)، والسهو ٩٤ (١٣١٢)، سنن ابن ماجه في الإقامة ٤٣ (١٠٦٠)، (تحفة الأشراف: ١٢٣، ٢)، مستند احمد (٢ في ٢٣٤).

تشریح : په دې باب کې د مونځ تمام افعال په اجتماعي او ترکيبي شکل بيان شوي دي او په دې کې درې احاديث ذکر شوي دي چې دوه دخلاص بن رافع په واقعه مشتمل دي او يو حديث د ابو حميد ساعدي دي

*****

۱۱۵_ باب مِنْهُ

دمونځ دطريقي متعلق يوبل باب

۳۰۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي حَنِيدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُهُ وَهُوَ فِي عَشْرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحَدُهُمْ أَبُو قَتَادَةَ بْنُ رِبْعِيٍّ، يَقُولُ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالُوا: مَا كُنْتَ أَقْدَمَنَا لَهُ صُحْبَةً وَلَا أَكْثَرَنَا لَهُ إِثْبَاتًا، قَالَ: بَلَى، قَالُوا: فَأَعْرِضْ، فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اعْتَدَلَ قَائِمًا وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَادِّيَ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَادِّيَ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: " اللَّهُ أَكْبَرُ، وَرَكَعَ ثُمَّ اعْتَدَلَ فَلَمْ يُصَوِّبْ رَأْسَهُ وَلَمْ يُقْنِعْ، وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَاعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ مُعْتَدِلًا، ثُمَّ أَهْوَى إِلَى الْأَرْضِ سَاجِدًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ جَاءَ عَصْدِيذُهُ عَنْ إِبْطَيْهِ وَفَتَحَ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ لَتَى رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَقَعَدَ عَلَيْهَا، ثُمَّ اعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ مُعْتَدِلًا، ثُمَّ أَهْوَى سَاجِدًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ لَتَى رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَقَعَدَ وَاعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ، ثُمَّ نَهَضَ ثُمَّ صَنَعَ فِي الرُّكْعَةِ الثَّالِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى إِذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَادِّيَ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ كَمَا صَنَعَ جِئْنَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، ثُمَّ صَنَعَ كَذَلِكَ حَتَّى كَانَتْ الرُّكْعَةُ الَّتِي تَنْقُضِي فِيهَا صَلَاتَهُ آخِرَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَقَعَدَ عَلَى شِقْوِهِ مَتَوَرِّكًا ثُمَّ سَلَّمَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَمَعْنَى قَوْلِهِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ إِذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ يَغْنِي قَامَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ. (١)

١ صحيح البخارى في الاذان ١٢٥ (٨٢٨)، سنن ابى داود في الصلاة ١١٤ (٤٣٠)، سنن النسائي في التطبيق ٦ (١٠٢٠)، والسهو ٢ (١١٨٢)، و٢٩ (١٠٦١)، (تحفة الأشراف: ١١٨٩٢)، وكذا (١١٨٩٤)، سنن الدارمي في الصلاة ٤ (١٢٣٦)

ترجمه دمحمد بن عمرو بن عطاء بيان دي چي دابو حميد ساعدي رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي او ابو حميد يو دلسو صحابه کرامو نه دي دکومو دجملي نه چي ابو قتاده ربعي هم وو ابو حميد به وئيل زه په تاسو کي درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ نه زيات خبردار يم خلقو ورته اووئيل ته خو نه زمونږ نه په اسلام کي مخکي يي او نه دي زمونږ نه زيات راتلل رسول الله صلي الله عليه وسلم مجلس ته کړي دي ابو حميد اووئيل دا خبره درسته ده ليکن ماته درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ طريقه زياته ياده ده خلقو ورته اووئيل چي زياته درته معلومه ده نو پيش يي کړه ابو حميد اووئيل درسول الله صلي الله عليه وسلم چي به کله په مونځ اودريدو نو بالکل نيغ به اودريدو او خپل دواړه لاسونه به يي پورته کړل تردي چي دخپلو اوږوسره به يي برابر کړل او چي بيا به يي کله درکوع اراده کوله نوخپل دواړه لاسونه به يي پورته کول تردي چي داوړو سره به يي برابر کړل او بيا به يي الله اکبر اووئيل او رکوع به يي کوله بالکل نيغ به اودريدو نه به يي سر ټيټه ټيټولو او نه به يي ډير نيغولو او خپل دواړه لاسونه به يي پخپلو زنگنانو ايځودلي وو، بيا به يي سمع الله لمن حمده اووئيل او دواړه لاسونه به يي پورته کړل نيغ به اودريدو تردي پوري چي دجسم هر هډوکي به يي سيده شو او خپل خاي ته به اورسيدو بيا به دسجدي کولو دپاره زمکي طرف ته ټيټ شو او الله اکبر به يي اووئيل او خپلي دواړه مخي به يي دتشنو نه جدا ساتلي او دخپو گوتي به يي کولاي پريځودلي بيا به يي خپله گسه خپه راتاؤ کړه او ورباندي به کيناستو تردي چي دومره به سيده شو چي هر يو هډوکي به خپل خپل خاي ته ورسيدو او بيا به دويم رکعات ته پورته شو او همداسي به يي کول تردي چي دويم رکعات به يي اوکړو هر کله چي به دريم رکعات ته پاڅيدو نو الله اکبر به يي اووئيل او خپل دواړه لاسونه به يي پورته کول تردي چي دخپلو اوږو سره به يي برابر کړل داسي ده لکه چي اوس يي کړي دي همداسي به يي کول تردي پوري چي رکعات به يي ختم شو نو خپله ټيټه خپه به يي روسته کړه يعني ټيټه خپه به يي دلاتدي طرف نه راوويستله او په هغي به کيناستو او بيا به يي سلام گرځولو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دده دقول "رفع يديه اذا قام من السجدين" مطلب دادي چي کله به د دوه رکعاتو نه پس دريم رکعات ته پاڅيدو.

*****

۳۰۵ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْحُلَوَانِي، وَسُلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ النَّبِيلُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنُ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حُمَيْدٍ السَّاعِدِيَّ فِي عَشْرٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ أَبُو قَتَادَةَ بْنُ رِيعٍ، فَلَمَّا كُنَا نَحْنُ حَدِيثُ يَخْفَى بْنِ سَوِيدٍ بِمَغَنَاءَ، وَرَأَى فِيهِ أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ

جَعْفَرُ هَذَا الْحَرْفُ. قَالُوا: صَدَقْتَ هَكَذَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: زَادَ أَبُو عَاصِمٍ الطَّحَّانُ بْنُ مَلْكَانٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ هَذَا الْحَرْفُ. قَالُوا: صَدَقْتَ هَكَذَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه محمد بن عمرو بن عطاء نه مروي دي جي ماد ابو حميد ساعدي رضي الله عنه نه دلسو صحابه کرامو په موجودگي کي جي ابوقتاده پکي هم شامل وو اوريدلي دي او بيا يي د يحيي بن سعيد د حديث پشان او دهغه هم معني روايت ذکر کړو. امام ترمذي وائي په دي حديث کي ابو عاصم ، ضحاک بن مخلد ، د عبد الحميد بن جعفر په واسطه ددي الفاظو اضافه کړي ده چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ دي صفت او کيفيت لره اوريدونکو لسو صحابه کرامو اوونيل چي تا صحيح اوونيل نبي کريم صلي الله عليه وسلم به همداسي مونځ کولو.

د سهل بن سعد ساعدي رضي الله عنه حالات:

نوم سهل کنیه ابو حميد ، ابو العباس ، ابو مالک ، ابو يحيي . دهجرت نبوي نه پنځه کاله مخکي پيدا شوي وو پلار ورله حزن نوم ايخودلی وو ليکن رسول الله صلي الله عليه وسلم ورباندي نوم بدل کړو او سهل نوم يي ورباندي کيخودو ، دده پلار غزوه بدر ته دتلو اراده کړي وه ليکن دتلو نه مخکي وفات شو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دتمامو مجاهدينو پشان دده دپاره هم حصه مقرره کړه سهل داکابر صحابه کرامو دوفات کيدو نه پس دخلغو مرجع اوگرځيدو دلري لري علاقه خلق به دده د درس حلقي ته راتلل سهل يو خل دنبي کريم صلي الله عليه وسلم دپاره دمديني دمشهور کوهي بير بضاعه نه دخکلو دپاره اوبه هم راويستلي وي (مسند احمد).

وفات: دهجرت په ٩١ کي دشپږ نوي کالو په عمر کي وفات شو او دده دمروياتو شمير ١٨٨ دی چي ٢٨ متفق عليه دي.

*****

ابو هلال "عبد الخالق" بن خان محمد خَرُيجُ الحَامِصَةِ اِمْدَادُ الْعُلُوْرِ الْاِسْلَامِيَّةِ پشاور۔
وفاضل وفاق المدارس العالمية (ايم اي اسلاميات) رابطه نمبر: ٩٢١١٢١٣٩٣٣٣٠٠

^١ صحيح البخاري في الأذان ١٤٥ (٨٢٨) . سنن أبي داود في الصلاة ١١٤ (٤٣٠) . سنن النسائي في التطبيق ٦ (١٠٣٠) . والسهو ١١٨٢) . ٢٩ (١٠٦١) . (تحفة الأشراف: ١١٨٩٢) . وكذا (١١٨٩٤) . سنن الدارمي في الصلاة ٤٠ (١٢٣٦)